నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

విసుద్ధిమగ్గ-మహాటీకా

(దుతియో భాగో)

౧౨. ఇద్ధివిధనిద్దేసవణ్ణనా

అభిఞ్ఞాకథావణ్ణనా

౩౬౫. సంవణ్ణనావసేన అనన్తరసమాధికథాయ ఆసన్నపచ్చక్ఖతం దీపేన్తో ''**అయం సమాధిభావనా**''తి ఆహ. ''అభిఞ్ఞా సమ్పాదేతుం యోగో కాతబ్బో''తి వత్వా తత్థ పయోజనవిసేసే దస్సేతుం ''**ఏవఞ్హి**''తిఆది వుత్తం. కిఞ్చాపి థిరతరభావో, విపస్సనాభావనాసుఖతా చ సమాధిభావనాయ ఆనిసంసో ఏవ, తథాపి పఞ్చ లోకియాభిఞ్ఞా యథావుత్తసమాధిభావనాయ ఆనిసంసభావేన పాకటా పఞ్ఞాతాతి తాసంయేవ వసేన యోగినో అధిగతానిసంసతా వుత్తా, చుద్దసధా చిత్తపరిదమనేన థిరతరతా వుత్తా. లోకియాభిఞ్ఞాసు వసీభావోపి సమాధిస్సేవ వసీభావో, తథా చ ''సమాహితో యథాభూతం పజానాతీ''తి (సం. ని. ౩.౫; ౪.౯౯; ౫.౧౦౭౧; నేత్తి. ౪౦; మి. ప. ౨.౧.౧౪) వచనతో ''**సుఖేనేవ పఞ్ఞాభావనం సమ్పాదేస్సతీ**''తి వుత్తం. **తస్మా**తి యస్మా సమాధిభావనాయ ఆనిసంసలాభో థిరతరతా, సుఖేనేవ చ పఞ్ఞాభావనా ఇజ్ఝతి, తస్మా అభిఞ్ఞాకథం తావ ఆరభిస్సామ, పఞ్ఞాభావనాయ ఓకాసే సమ్పత్తేపీతి అధిప్పాయో.

భగవతా పఞ్చ లోకికాభిఞ్ఞా వుత్తాతి సమ్బన్ధో. న చతుక్కజ్ఝానమత్తమేవ ఇధ సాసనే సమ్పాదేతబ్బం, నపి ఇద్ధివిధఞాణమేవ, అథ ఖో అఞ్ఞమ్పి అత్థీతి **ఉత్తరుత్తరిపణీతపణీతధమ్మదేసనత్థఞ్చ**.

ఇద్ధివికుబ్బనన్తి ఇద్ధిసఙ్ఖాతం పకతివణ్ణజహనకిరియం, ఇదం ఇద్ధీసు వికుబ్బనిద్ధియా పధానతాయ వుత్తం, ఇద్ధిం వికుబ్బనఞ్చాతి ఏవం వా అత్థో దట్ఠబ్బో. వికుబ్బనస్స విసుం గహణమ్పి వుత్తకారణేనేవ దట్ఠబ్బం. ఆకాసకసిణవసేన అరూపసమాపత్తియో న సమ్భవన్తి, ఆలోకకసిణఞ్చ ఓదాతకసిణన్తోగధం కత్వా ''**ఓదాతకసిణపరియన్తేసూ**''తి వుత్తం కసిణానులోమాదిచిత్తపరిదమనవిధినో అధిప్పేతత్తా, ఆకాసనిమ్మానాదిఅత్థం పన తదుభయమ్పి ఇచ్ఛితబ్బమేవ. **అట్ఠ అట్ఠా**తి యథావుత్తేసు కసిణేసు ఏకేకస్మిం అట్ఠ అట్ఠ సమాపత్తియో. **కసిణానులోమతో**తి కసిణపటిపాటితో, పటిపాటి చ దేసనావసేన వేదితబ్బా. **ఝానానులోమో** పన పటిపత్తివసేనపి. ఉక్కమనం ఉక్కన్తం, ఉక్కన్తమేవ ఉక్కన్తికం, ఝానస్స ఉక్కన్తికం **ఝానుక్కన్తికం,** తతో, ఝానలఙ్ఘనతోతి అత్థో. **అఙ్గసఙ్కన్తితో** అఙ్గాతిక్కమతో. **చిత్తం పరిదమేతబ్బం** యదిచ్ఛకం యత్థిచ్ఛకం ఝానానం సమాపజ్జనాదిసుఖత్థం, తేసం ఆరమ్మణానఞ్చ సల్లక్ఖణత్థం. ఏవఞ్హిస్స తత్థ విసవితా సమిజ్ఝతీతి.

౩౬౬. ఝానం సమాపజ్జతీతి కిం చతుబ్బిధమ్పి ఝానం సమాపజ్జతి, ఉదాహు ఏకేకన్తి? కిఞ్చేత్థ యది చతుబ్బిధమ్పి సమాపజ్జతి, అఙ్గసఙ్కన్తితో విసేసో న సియా, అథ ఏకేకం ఆరమ్మణసఙ్కన్తితో. నాయం దోసో ఆభోగవసేన తేసం విసేససిద్ధితో. యదా హి కసిణానులోమమేవ ఆభుజిత్వా తత్థ తత్థ కసిణే ఝానాని సమాపజ్జతి, న అఙ్గసఙ్కన్తిం, తదా కసిణానులోమో. యదా పన అఙ్గసఙ్కన్తిం ఆభుజిత్వా ఝానాని సమాపజ్జతి, తదా అఙ్గసఙ్కన్తి వేదితబ్బా. ఇమినా

నయేన కసిణానులోమఆరమ్మణసఙ్కన్తిఆదీనమ్పి అఞ్ఞమఞ్ఞం విసేసో వేదితబ్బో. ఇదం కసిణానులోమం నామ చిత్తపరిదమనన్తి అధిప్పాయో.

తథేవాతి "పటిపాటియా అట్ఠసు కసిణేసు సతక్ఖత్తుమ్పి సహస్సక్ఖత్తుమ్పీ"తి ఏతస్స ఉపసంహారత్థో తథా-సద్దో. పటిలోమతో చేత్థ పటిపాటి. తేనాహ "**పటిలోమక్కమేనా**"తి. అయఞ్హేత్థ అత్థో – పఠమం ఓదాతకసిణే ఝానం సమాపజ్జతి, తతో లోహితకసిణేతి యావ పథవీకసిణా వత్తబ్బా.

పునప్పునం సమాపజ్జనన్తి "సతక్ఖత్తుం సహస్సక్ఖత్తు"న్తి వుత్తం బహులాకారమాహ.

తత్థేవాతి పథవీకసిణేయేవ. **తతోతి** పచ్ఛా తతియజ్ఝానతో వుట్ఠానన్తరకాలం. **తదేవాతి** పథవీకసిణమేవ. **తతో ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతన**న్తి తతో పథవీకసిణుగ్ఘాటిమాకాసే పవత్తితఆకాసానఞ్చాయతనసమాపత్తితో వుట్ఠాయ విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం అమనసికరిత్వా తం లఙ్ఘిత్వా యథావుత్తఆకాసానఞ్చాయతనవిఞ్ఞాణస్స అభావే పవత్తితం ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమాపజ్జతి. పథవీకసిణుగ్ఘాటిమాకాసకసిణం పథవీకసిణపక్ఖికమేవ హోతీతి వుత్తం "**కసిణం అనుక్కమిత్వా**"తి. అథ వా అట్ఠసు కసిణేసు కస్సచి ఉక్కమనం ఇధ కసిణుక్కన్తికం నామాతి ఆహ "**కసిణం అనుక్కమిత్వా**"తి. **ఝానుక్కన్తిక**న్తి ఏత్థ ఇచ్ఛితం అవధారణేన నివత్తేతబ్బం, ఉక్కమనస్స చ సరూపం దస్సేతుం "ఏవం కసిణ"న్తిఆదిం వత్వా పున తం పకారం సహ నిస్సయేన సేసకసిణేసు అతిదిసన్తో "**ఏవం ఆపోకసిణాది...పే.... కాతబ్బా**"తి ఆహ. తేనాహ "**ఇమినా నయేనా**"తిఆది. యథా పఠమజ్ఝానమూలకం పథవీకసిణాదీసు ఝానుక్కన్తికం దస్సితం, ఏవం దుతియజ్ఝానాదిమూలకమ్పి తం యథారహం దస్సేతబ్బం.

తదేవాతి పఠమజ్ఝానమేవ. కసిణుక్కన్తికేపి ఆపోకసిణాదిమూలికా యోజనా వుత్తనయేనేవ కాతబ్బా, తథా యథారహం దుతియజ్ఝానాదిమూలికా.

లోహితకసిణతో ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనన్తి లోహితకసిణం ఆవజ్జేన్తో అభిముఖం కత్వా తస్స ఉగ్ఘాటనేన ఉపట్ఠితే కసిణుగ్ఘాటిమాకాసే అమనసికారేన ఆకాసానఞ్చాయతనజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా తత్థ పుబ్బే పవత్తవిఞ్ఞాణస్స అపగమం ఆరమ్మణం కత్వా ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమాపజ్జతి.

ఇతరేసన్తి అవసిట్ఠరూపావచరజ్ఝానానం. న హి అరూపజ్ఝానేసు అఙ్గసఙ్కన్తి అత్థి, నాపి తాని పథవీకసిణే పవత్తన్తి. యం పన అఙ్గారమ్మణసఙ్కన్తివచనే "నీలకసిణం ఉగ్ఘాటేత్వా ఆకాసానఞ్చాయతన"న్తిఆది వుత్తం, తం యథాలాభవసేన వుత్తం, పరియాయేన వాతి దట్ఠబ్బం. నిప్పరియాయతో పన యథా అఙ్గసఙ్కన్తి రూపజ్ఝానేసు ఏవ లబ్భతి, ఏవం అరూపజ్ఝానేసు ఏవ ఆరమ్మణసఙ్కన్తి. తస్స తస్సేవ హి ఝానస్స ఆరమ్మణన్తరే పవత్తి **ఆరమ్మణసఙ్కన్తి**. తేనాహ "**సబ్బకసిణేసు ఏకస్సేవ ఝానస్స సమాపజ్జనం ఆరమ్మణసఙ్కన్తికం నామా**"తి.

యథా పన "సబ్బకసిణేసూ"తి ఇమినా ఆకాసవిఞ్ఞాణకసిణానమ్పి సఙ్గహో హోతీతి న సక్కా వత్తుం ఇధ అట్ఠన్నంయేవ కసిణానం అధిగతత్తా, ఏవం సబ్బమ్పి అరూపజ్ఝానం "ఏకం ఝాన"న్తి న సక్కా వత్తుం అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం వసేన చిత్తపరిదమనస్స ఇచ్ఛితత్తా. తస్మా ఆరుప్పజ్ఝానానం వసేన అఙ్గారమ్మణసఙ్కన్తి పరియాయేన వుత్తాతి వేదితబ్బం. తథా హి పీతకసిణుగ్ఘాటిమాకాసే యం పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణం, తదారమ్మణం విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం

సన్ధాయాహ "**పీతకసిణతో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం సమాపజ్జిత్వా**"తి. ఇమినా నయేన సేసద్వయేపి అత్థో వేదితబ్బో. **ఏకన్తరికవసేనాతి** అఞ్ఞత్థో అన్తర-సద్దో. అన్తరమేవ అన్తరికం, ఏకజ్ఝం అన్తరికం ఏతస్మిన్తి ఏకన్తరికం, ఝానసమాపజ్జనం, తస్స వసేన. యథా అఙ్గానం, ఆరమ్మణస్స చ ఏకజ్ఝం అఞ్ఞథా విసేసో హోతి, తథా సమాపజ్జనవసేనాతి. సో పన విసేసో హేట్ఠిమానం తేసం అఙ్గారమ్మణానం సమతిక్కమనవసేన హోతీతి వుత్తం "**ఏకన్తరికవసేన అఙ్గానఞ్చ ఆరమ్మణానఞ్చ సఙ్కమన**"న్తి. "ఇదం ఝానం పఞ్చఙ్గిక"న్తిఆదినా అఙ్గేసు, "ఇదం పథవీకసిణ"న్తిఆదినా ఆరమ్మణేసు చ వవత్థాపితేసు ఏకజ్ఝం తేసం వవత్థాపనే న కోచి విసేసో అత్థీతి అట్ఠకథాసు అయం విధి నాభతో. ఏవఞ్చ కత్వా ఝానుక్కన్తికాదీసు పటిలోమక్కమేన, అనులోమపటిలోమక్కమేన చ ఏకన్తరికభావేన లబ్భమానమ్పి ఝానాదీనం ఉక్కమనం న ఉద్ధటం, తేహి నయేహి వినాపి చిత్తపరిదమనం ఇజ్ఝతీతి పపఞ్చపరిహారత్థం వా తే అట్ఠకథాసు అనాగతాతి దట్ఠబ్బం.

౩౬౭. **అభావితభావనో** ఝానాభిఞ్ఞాసు అకతాధికారో. తత్థ ఉపనిస్సయరహితోపీతి కేచి. ఆదిభూతం యోగకమ్మం ఆదికమ్మం, తం ఏతస్స అత్థీతి **ఆదికమ్మికో**, పుబ్బే అకతపరిచయో భావనం అనుయుఞ్జన్తో. తేనాహ "**యోగావచరో**"తి. **కసిణపరికమ్మమ్పి భారో**తి దోసవివజ్జనాదివిధినా కసిణమణ్డలే పటిపత్తి యావ ఉగ్గహనిమిత్తుప్పత్తి కసిణపరికమ్మం, తమ్పి నామ భారో, పగేవ ఇద్ధివికుబ్బనాతి అధిప్పాయో. **నిమిత్తుప్పాదన**న్తి పటిభాగనిమిత్తుప్పాదనం . **తం వడ్ఢేత్వా**తి తం నిమిత్తం, భావనఞ్చ వడ్ఢేత్వా. న హి భావనాయ వినావ నిమిత్తవడ్ఢనం లబ్భతి. కేచి ఉపచారసమాధిం లభిత్వా అప్పనాసమాధిం అధిగన్తుం న సక్కోన్తి, తాదిసాపి బహూ హోన్తేవాతి ఆహ "**అప్పనాధిగమో భారో**"తి. **అప్పనాధిగమో**తి వా అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం అధిగమమాహ. అఞ్ఞోవ సమాపత్తీనం ఉపనిస్సయో , అఞ్ఞో అభిఞ్ఞానన్తి ఆహ "**పరిదమితచిత్తస్సాపి ఇద్ధివికుబ్బనం నామ భారో**"తి. ఖిప్పం నిసన్తి నిసామనం ఝానచక్ఖునా పథవీకసిణాదిఝానారమ్మణస్స దస్సనం ఏతస్సాతి ఖిప్పనిసన్తి, సీఘతరం ఝానం సమాపజ్జితా, తస్స భావో **ఖిప్పనిసన్తిభావో**. అమ్బతరునిచితం మహామహిన్దత్థేరాదీహి ఓతిణ్ణట్ఠానం **థేరమ్బత్థలం**. యథా పటిపక్ఖవిజయాయ యోధాజీవా నిమ్మలమేవ అసితోమరాదిం గహేత్వా విచరన్తి, ఏవం భిక్ఖునాపి కిలేసవిజయాయ నిమ్మలావ ఝానాభిఞ్ఞా వళఞ్జేతబ్బాతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "**తస్మా**"తిఆది వుత్తం.

పతిట్ఠాభావోతి ఇధ పరస్స ఉపద్దవూపసమనం అధిప్పేతం. తం హి ఖిప్పనిసన్తిభావతోపి గరుతరం అచ్చాయికకిచ్చసాధనవసేన విధాతబ్బతో దురభిసమ్భవతరత్తా. తం పన **రక్ఖితత్థేర**నిదస్సనేనేవ సిద్ధమ్పి తతో గరుతరేన అఙ్గారవస్సపరిత్తాణేన విభావేతుం "**గిరిభణ్డవాహనపూజాయ…పే.… థేరో వియా**"తి ఆహ. **గిరిభణ్డవాహనపూజా** నామ చేతియగిరిమాదిం కత్వా సకలదీపే, సముద్దే చ యావ యోజనా మహతీ దీపపూజా. **పథవిం మాపేత్వా**తి మారేన పవత్తితం అఙ్గారవస్సం ఫులిఙ్గమత్తేనపి యావ మనుస్సే న పాపుణాతి, తావదేవ ఆకాసే పథవిం నిమ్మినిత్వా.

బలవపుబ్బయోగానన్తి గరుతరూపనిస్సయానం, ఇద్ధివిధాదీనం హేతుభూతమహాభినీహారానన్తి అత్థో. **అగ్గసావకాదీన**న్తి **ఆది**-సద్దేన ఏకచ్చే మహాసావకే సఙ్గణ్హాతి. **భావనానుక్కమో** యథావుత్తం చిత్తపరిదమనం. **పటిసమ్భిదాదీ**తి **ఆది**-సద్దేన ఠానాఠానఞాణాదీనమ్పి సఙ్గహో వేదితబ్బో, న సేసాభిఞ్ఞానమేవ. సావకానమ్పి హి ఠానాఠానఞాణాదీని పదేసవసేన ఇజ్ఝన్తి. **తస్మా**తి యస్మా పుబ్బహేతుసమ్పన్నస్సేవ యథావుత్తం భావనానుక్కమం వినా అభిఞ్ఞాయో ఇజ్ఝన్తి, న ఇతరస్స, తస్మా. **అగ్గిధమనాదీహీ**తి అగ్గిమ్హి తాపనకోట్టనాదీహి. **యథా చా**తి **చ**-సద్దేన లాఖాకారాదీనం లాఖాకోట్టనాదిం అవుత్తమ్పి సఙ్గణ్హాతి. **ఛన్ద…పే.… వసేనా**తి "ఛన్దవతో చే అభిఞ్ఞా సిజ్ఝతి, మయ్హమ్పి

సిజ్ఝతీ''తి కత్తుకమ్యతాఛన్దం సీసం ధురం జేట్ఠం పుబ్బఙ్గమం కత్వా, ఛన్దం వా ఉప్పాదేత్వా తం భావనాయ ముఖం కత్వా ఝానస్స సమాపజ్జనవసేన. ఏసేవ నయో సేసేసుపి. **''ఆవజ్జనాదివసీభావవసేనా''**తి ఇదం అట్ఠసుపి సమాపత్తీసు సాతిసయం వసీభావాపాదనం సన్ధాయ వుత్తం. తఞ్చ ఖో ఆదికమ్మికవసేన, న కతాధికారవసేనాతి ఆహ **''పుబ్బహేతు... పే.... వట్టతీ''**తి. పుబ్బహేతుసమ్పన్నస్స హి యం ఝానం పాదకం కత్వా అభిఞ్ఞా నిబ్బత్తేతబ్బా, తత్థేవ సాతిసయం చిణ్ణవసితాపి ఇచ్ఛితబ్బా, న సబ్బత్థేవాతి అధిప్పాయో. ''చతుత్థజ్ఝానమత్తే చిణ్ణవసినా''తి వచనతో అరూపసమాపత్తియో వినాపి అభిఞ్ఞా ఇజ్ఝన్తీతి వదన్తి. తమ్పి యది పుబ్బహేతుసమ్పన్నస్స వసేన వుత్తం, యుత్తమేవ. అథేతరస్స, తేసం మతిమత్తం. **యథా**తి యేన పకారేన యేన విధినా. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం ఇద్ధివిధనిప్ఫాదనే.

౩౬౮. **తత్రా**తి చ తదేవ పచ్చామసతి. **పాళినయానుసారేనేవా**తి పాళిగతియా అనుసరణేనేవ, పాఠసంవణ్ణనానుక్కమేనేవాతి అత్థో. ''చతుత్థజ్ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ''తి వత్వా ''సో''తి వుత్తత్తా ఆహ **''అధిగతచతుత్థజ్ఝానో యోగీ''**తి. ''ఏవం సమాహితే''తి ఏత్థ **ఏవం**-సద్దో హేట్ఠాఝానత్తయాధిగమపటిపాటిసిద్ధస్స చతుత్థజ్ఝానసమాధానస్స నిదస్సనత్థోతి ఆహ **''ఏవన్తి చతుత్థజ్ఝానక్కమనిదస్సనమేత''**న్తి, చతుత్థజ్ఝానస్స, తస్స చ అధిగమక్కమస్స నిదస్సనం. యేన సమాధానానుక్కమేన చతుత్థజ్ఝానసమాధి లద్ధో, తదుభయనిదస్సనన్తి అత్థో. తేనాహ **''ఇమినా...పే.... వుత్తం హోతీ''**తి. యదిపి ''ఏవ''న్తి ఇదం ఆగమనసమాధినా సద్ధిం చతుత్థజ్ఝానసమాధానం దీపేతి. సతిపారిసుద్ధిసమాధి ఏవ పన ఇద్ధియా అధిట్ఠానభావతో పధానన్తి ఆహ **''చతుత్థజ్ఝానసమాధినా సమాహితే''**తి. **ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిభావేనా**తి ఉపేక్ఖాయ జనితసతిపారిసుద్ధిసబ్భావేన. సబ్బపచ్చనీకధమ్మూపక్కిలేసపరిసుద్ధాయ హి పచ్చనీకసమనేపి అబ్యావటాయ పారిసుద్ధిఉపేక్ఖాయ వత్తమానాయ చతుత్థజ్ఝానం, తంసమ్పయుత్తధమ్మా చ సుపరిసుద్ధా, సువిసదా చ హోన్తి, సతిసీసేన పన తత్థ దేసనా కతాతి ఆహ **''ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిభావేన పరిసుద్ధే''**తి. పరిసుద్ధియా ఏవ పచ్చయవిసేసేన పవత్తివిసేసో పరియోదాతతా సుధన్తసువణ్ణస్స నిఘంసనేన పభస్సరతా వియాతి ఆహ **''పరిసుద్ధత్తాయేవ పరియోదాతే, పభస్సరేతి వుత్తం హోతీ''**తి.

సుఖాదీనం పచ్చయానం ఘాతేనాతి సుఖసోమనస్సానం, దుక్ఖదోమనస్సానఞ్చ యథాక్కమం రాగదోసపచ్చయానం విక్ఖమ్భనేన. ''సుఖం సోమనస్సస్స పచ్చయో, సోమనస్సం రాగస్స, దుక్ఖం దోమనస్సస్సా''తి హి వుత్తం. యథా రాగాదయో చేతసో మలాసుచిభావేన ''అఙ్గణానీ''తి వుచ్చన్తి, ఏవం ఉపగన్త్వా కిలేసనట్ఠేన ఉపక్కిలేసాతి ఆహ **''అనఙ్గణత్తాయేవ విగతూపక్కిలేసే''**తి. తేనాహ **''అఙ్గణేన హి తం చిత్తం ఉపక్కిలిస్సతీ''**తి, విబాధీయతి ఉపతాపీయతీతి అత్థో. **సుభావితత్తా**తి పగుణభావాపాదనేన సుట్ఠు భావితత్తా. తేనాహ **''వసీభావప్పత్తే''**తి, ఆవజ్జనాదినా పఞ్చధా, చుద్దసవిధేన వా పరిదమనేన వసవత్తితం ఉపగతేతి అత్థో. **వసే వత్తమానం హి చిత్తం** పగుణభావాపత్తియా సుపరిమద్దితం వియ చమ్మం, సుపరికమ్మకతా వియ చ లాఖా **ముదున్తి వుచ్చతి. కమ్మక్ఖమే**తి వికుబ్బనాదిఇద్ధికమ్మక్ఖమే. **తఞ్చ ఉభయ**న్తి ముదుతాకమ్మనియద్వయం.

నాహన్తిఆదీసు న-కారో పటిసేధత్థో. **అహన్తి** సత్థా అత్తానం నిద్దిసతి. **భిక్ఖవే**తి భిక్ఖూ ఆలపతి. **అఞ్ఞ**న్తి ఇదాని వుచ్చమానచిత్తతో అఞ్ఞం. **ఏకధమ్మమ్పీ**తి ఏకమ్పి సభావధమ్మం న సమనుపస్సామీతి సమ్బన్ధో. అయం హేత్థ అత్థో – అహం, భిక్ఖవే, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన ఓలోకేన్తోపి అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి న సమనుపస్సామి. **యం** వసీభావాపాదనేన **భావితం,** తథా పునప్పునం కరణేన **బహులీకతం,** ఏవం సవిసేసముదుభావప్పత్తియా **ముదుం,** కమ్మక్ఖమతాయ **కమ్మనియఞ్చ**

హోతి. **యథయిదం చిత్తన్తి** అత్తనో, తేసఞ్చ పచ్చక్ఖతాయ ఏవమాహాతి. యథా యథావుత్తా పరిసుద్ధతాదయో న విగచ్ఛన్తి, ఏవం సుభావితం చిత్తం.

తత్థ అవట్ఠితం ఇధ "ఠితం, ఆనేఞ్జప్పత్త"న్తి చ వుత్తన్తి ఆహ **''ఏతేసు పరిసుద్ధతాదీసు ఠితత్తా ఠితే, ఠితత్తాయేవ ఆనేఞ్జప్పత్తే''**తి. యథా ముదుకమ్మఞ్ఞతా వసీభావప్పత్తియా లక్ఖీయన్తి, ఏవం వసీభావప్పత్తిపి ముదుకమ్మఞ్ఞతాహి లక్ఖీయతీతి, ముదుకమ్మఞ్ఞభావేన వా అత్తనో వసే ఠితత్తా "ఠితే"తి వుత్తం. యథా హి కారణేన ఫలం నిద్ధరీయతి, ఏవం ఫలేనాపి కారణం నిద్ధరీయతీతి నిచ్చలభావేన అవట్ఠానం ఆనేఞ్జప్పత్తి. సా చ సమ్పయుత్తధమ్మేసు థిరభావేన, పటిపక్ఖేహి అకమ్పనియతాయ చ సమ్భవన్తీ సద్ధాదిబలానం ఆనుభావేన హోతీతి "సద్ధాదీహి పరిగ్గహితత్తా ఆనేఞ్జప్పత్తే"తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం **''సద్ధాపరిగ్గహితం హీ''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **సద్ధాపరిగ్గహితన్తి** ఏవం సుభావితం వసీభావప్పత్తం ఏతం చిత్తం ఏకంసేన అభిఞ్ఞాసచ్ఛికరణీయానం ధమ్మానం అభిఞ్ఞాసచ్ఛికిరియాయ సంవత్తతీతి ఏవం పవత్తాయ సద్ధాయ పరిగ్గహితం యథావుత్తసద్ధాబలేన ఉపత్థమ్భితం. **అస్సద్ధియేనాతి** తప్పటిపక్ఖేన అస్సద్ధియేన హేతునా న ఇఞ్జతి న చలతి న కమ్పతి, అఞ్ఞదత్థు ఉపరి విసేసావహభావేనేవ తిట్ఠతి. **వీరియపరిగ్గహితన్తి**ఆదీసుపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. అయం పన విసేసో – **వీరియపరిగ్గహితన్తి** వసీభావాపాదనపరిదమనసాధనేన వీరియేన ఉపత్థమ్భితం. **సతిపరిగ్గహితన్తి** యథావుత్తే భావనాబహులీకారే అసమ్మోససాధికాయ, కుసలానఞ్చ ధమ్మానం గతియో సమన్నేసమానాయ సతియా ఉపత్థమ్భితం. **సమాధిపరిగ్గహితన్తి** తత్థేవ అవిక్ఖేపసాధనేన సమాధానేన ఉపత్థమ్భితం. **పఞ్ఞాపరిగ్గహితన్తి** తస్సా ఏవ భావనాయ ఉపకారానుపకారధమ్మానం పజాననలక్ఖణాయ పఞ్ఞాయ ఉపత్థమ్భితం. **ఓభాసగతన్తి** ఞాణోభాససహగతం. ఓభాసభూతేన హి యథావుత్తసమాధానసంవద్ధితేన ఞాణేన సంకిలేసపక్ఖం యాథావతో పస్సన్తో తతో ఉత్రసన్తో ఓత్తప్పన్తో తం అధిభవతి, న తేన అభిభూయతి. తేనాహ **''కిలేసన్ధకారేన న ఇఞ్జతీ''**తి. ఏతేన ఞాణపరిగ్గహితం హిరోత్తప్పబలం దస్సేతి.

అట్ఠఙ్గసమన్నాగతన్తి చతుత్థజ్ఝానసమాధినా సమాహితతా, పరిసుద్ధతా, పరియోదాతతా, అనఙ్గణతా, విగతూపక్కిలేసతా, ముదుభావో, కమ్మనియతా, ఆనేఞ్జప్పత్తియా ఠితతా, సమాహితస్స వా చిత్తస్స ఇమాని అఙ్గానీతి "సమాహితే"తి ఇమం అఙ్గభావేన అగ్గహేత్వా ఠితిఆనేఞ్జప్పత్తియో విసుం గహేత్వా ఇమేహి అట్ఠహి అఙ్గేహి సమన్నాగతం. **అభినీహారక్ఖమన్తి** ఇద్ధివిధాదిఅత్థం అభినీహారక్ఖమం తదభిముఖం కరణయోగ్గం. తేనాహ **''అభిఞ్ఞాసచ్ఛికరణీయానం ధమ్మానం అభిఞ్ఞాసచ్ఛికిరియాయా''**తి.

కామం నీవరణాని విక్ఖమ్భేత్వా ఏవ పఠమజ్ఝానసమధిగమో, వితక్కాదికే వూపసమే ఏవ చ దుతియజ్ఝానాదిసమధిగమో, తథాపి న తథా తేహి దూరీభూతా అపేతా వా యథా చతుత్థజ్ఝానతో, చేతసో మలీనభావసఙ్ఖాతఉప్పిలాభోగకరేహి నీవరణాదీహి సుట్ఠు విముత్తియా తస్స పరిసుద్ధి, పరియోదాతతా చ యుత్తాతి ఆహ **''నీవరణ...పే.... పరియోదాతే''**తి. **ఝానపటిలాభపచ్చయానన్తి** ఝానపటిలాభహేతుకానం ఝానపటిలాభం నిస్సాయ ఉప్పజ్జనకానం. **పాపకానన్తి** లామకానం. **ఇచ్ఛావచరానన్తి** ఇచ్ఛాయ అవచరానం ఇచ్ఛావసేన ఓతిణ్ణానం "అహో వత మమేవ సత్థా పటిపుచ్ఛిత్వా పటిపుచ్ఛిత్వా భిక్ఖూనం ధమ్మం దేసేయ్యా"తిఆదినయప్పవత్తానం మానమాయాసాఠేయ్యాదీనం. **అభిజ్ఝాదీనన్తి ఆది**-సద్దేనాపి తేసంయేవ సఙ్గహో. అభిజ్ఝా చేత్థ పఠమజ్ఝానేన అవిక్ఖమ్భనేయ్యా, మానాదయో చ తదేకట్ఠా దట్ఠబ్బా "ఝానపటిలాభపచ్చయాన"న్తి అనువత్తమానత్తా. విక్ఖమ్భనేయ్యా పన నీవరణగ్గహణేనేవ గహితా, కథం పన పఠమజ్ఝానేన అవిక్ఖమ్భనేయ్యా ఇధ విగచ్ఛన్తీతి? "సబ్బే కుసలా ధమ్మా సబ్బాకుసలానం పటిపక్ఖా"తి

సల్లేఖపటిపత్తివసేన ఏవం వుత్తం ఝానస్స అపరామట్ఠభావదస్సనతో. యే పనేత్థ “ఇచ్ఛావచరానం అభిజ్ఝాదీన”న్తి ఇమేహి పదేహి కోపఅపచ్చయకఆమరాగబ్యాపాదాదయో గహితాతి అధిప్పాయేన “ఝానపటిలాభపచ్చయాన”న్తి పాఠం పటిక్ఖిపిత్వా “ఝానపటిలాభపచ్చనీకాన”న్తి పాఠోతి వదన్తి, తం తేసం మతిమత్తం తథా పాఠస్సేవ అభావతో. ఝానపటిలాభపచ్చనీకా చ నీవరణా చేవ తదేకట్ఠా చ తేసం దూరీభావం వత్వా పున అభావవిగమచోదనాయ అయుజ్జమానత్తా. నను చ **అనఙ్గణసుత్త-** (మ॰ ని॰ ౧.౫౭ ఆదయో) **వత్థసుత్తేసు** (మ॰ ని॰ ౧.౭౦ ఆదయో) అయమత్థో న లబ్భతి, ఓళారికానంయేవ పాపధమ్మానం తత్థ అధిప్పేతత్తా? సచ్చమేతం, ఇధ పన అధిగతచతుత్థజ్ఝానస్స వసేన వుత్తత్తా సుఖుమాయేవ తే గహితా, అఙ్గణుపక్కిలేసతాసామఞ్ఞేన పనేత్థ సుత్తానం అపదిసనం. తథా హి ‘‘**సుత్తానుసారేనా**’’తి వుత్తం, న పన సుత్తవసేనాతి. అవస్సం చే తమేవం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం అధిగతజ్ఝానానమ్పి కేసఞ్చి ఇచ్ఛావచరానం పవత్తిసబ్భావతో.

ఇద్ధిపాదభావూపగమేనాతి ఇద్ధియా పాదకభావస్స పదట్ఠానభావస్స ఉపగమనేన. **భావనాపారిపూరియాతి** ఇతో పరం కత్తబ్బస్స అభావవసేన అభినీహారక్ఖమభావనాయ పరిపుణ్ణత్తా. **పణీతభావూపగమేనాతి** తతో ఏవ పధానభావం నీతతాయ ఉత్తమట్ఠేన, అతిత్తికరట్ఠేన చ పణీతభావస్స ఉపగమనేన. ఉభయఞ్చేతం ఠితియా కారణవచనం పరిపుణ్ణాయ భావనాయ పణీతభావప్పత్తియా ‘‘**ఠితే**’’తి. ‘‘**ఆనేఞ్జప్పత్తే**’’తి ఇదం ఠితియా విసేసనం. తేనాహ ‘‘**యథా ఆనేఞ్జప్పత్తం హోతి, ఏవం ఠితే**’’తి. ఇమస్మిం పక్ఖే “ఠితే ఆనేఞ్జప్పత్తే”తి ఉభయమేకం అఙ్గం, “సమాహితే”తి పన ఇదమ్పి ఏకమఙ్గం. తేనేవస్స పఠమవికప్పతో విసేసం సన్ధాయాహ ‘‘**ఏవమ్పి అట్ఠఙ్గసమన్నాగత**’’న్తి.

దసఇద్ధికథావణ్ణనా

౩౬౯. నిప్ఫత్తిఅత్థేనాతి సిజ్ఝనట్ఠేన. **పటిలాభట్ఠేనాతి** పాపుణనట్ఠేన. **తన్తి** కామితం వత్థుం. **సమిజ్ఝతీతి** నిప్ఫజ్జతి. పబ్బజ్జం ఆదిం కత్వా యావ ఝానమగ్గా ఇధ **నేక్ఖమ్మం. ఇజ్ఝతీతి** పాపుణీయతి. **పటిహరతీతి పాటిహారియన్తి** యస్మా పటిపక్ఖం హరతి అపనేతి, తస్మా పాటిహారియం. అత్తనో పటిపక్ఖం హరతీతి పటిహారియం, నేక్ఖమ్మాది, పటిహారియమేవ పాటిహారియం, యథా “వేకతం, వేసమ”న్తి చ.

ఇజ్ఝనట్ఠేనాతి నిప్ఫజ్జనట్ఠేన. **ఉపాయసమ్పదాయాతి** సమ్పన్నఉపాయస్స, ఞాయారమ్భస్సాతి అత్థో. **ఇజ్ఝతీతి** పసవేతి. **సీలవాతి** ఆచారసీలేన సీలవా. **కల్యాణధమ్మోతి** దసకుసలకమ్మపథవసేన సున్దరధమ్మో. సీలసమ్పత్తియా వా **సీలవా**. దానాదిసేసపుఞ్ఞకిరియవత్థువసేన **కల్యాణధమ్మో**. **పణిదహిస్సతీతి** పత్థేస్సతి.

ఇజ్ఝన్తీతి వడ్ఢన్తి, ఉక్కంసం పాపుణన్తీతి అత్థో. సాతిసయనిప్ఫజ్జనపటిలాభసిజ్ఝనబుద్ధిఅత్థే హి ఇద్ధి వుత్తా. **సా దసవిధాతి** సబ్బా ఇద్ధియో ఆనేత్వా అత్థుద్ధారవసేన ఇధాధిప్పేతం ఇద్ధిం దస్సేతుం వుత్తం. బహుభావాదికస్స అధిట్ఠానం అధిట్ఠహనం ఏతిస్సా అత్థీతి **అధిట్ఠానా**. వివిధం రూపనిమ్మానసఙ్ఖాతం కుబ్బనం ఏతిస్సా అత్థీతి **వికుబ్బనా. మనోమయాతి** ఝానమనేన నిబ్బత్తిభావతో మనోమయా. ఞాణస్స విప్ఫారో వేగాయితత్తం ఏతిస్సా అత్థీతి **ఞాణవిప్ఫారా**. అరియానం అయన్తి **అరియా**. యతో కుతోచి కమ్మవిపాకతో జాతా ఇద్ధి **కమ్మవిపాకజా**. సాతిసయపుఞ్ఞనిబ్బత్తా ఇద్ధి **పుఞ్ఞవతో ఇద్ధి**. కమ్మవిపాకజా ఇద్ధి జాతితో పట్ఠాయ హోతి, ఇతరా యదా తదా పుఞ్ఞస్స విపచ్చనకాలేతి ఏవం వా ఇమాసం విసేసో వేదితబ్బో. ఆథబ్బనవిజ్జాభినిబ్బత్తా **విజ్జామయా. సమ్మాపయోగో** ఉపాయపయోగో ఞాయారమ్భో.

౩౭౦. పకతియా ఏకోతి సభావేన ఏకో. **బహుకన్తి** బహుం. తేన అగ్గహితపరిచ్ఛేదం అధిట్ఠాతబ్బస్స అనేకభావం దస్సేత్వా పున పరిచ్ఛేదతో దస్సేతుం **''సతం వా''**తిఆది వుత్తం. **ఆవజ్జతీతి** పరికమ్మసఙ్ఖాతేన ఆభోగేన ఆభుజతి భావియూపే తేన పరికమ్మమనసికారేన మనసి కరోతి. **ఞాణేన అధిట్ఠాతీతి** తథా పరికమ్మం కత్వా అభిఞ్ఞాఞాణేన యథాధిప్పేతే బహుకే అధిట్ఠాతి, అధిట్ఠానచిత్తేన సహేవ బహుభావాపత్తితో బహుభావాపాదకం ఇద్ధివిధఞాణం పవత్తేన్తో చ తథా అధిట్ఠాతీతి వుచ్చతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **ఏవన్తి** పకారత్థో ఏవం-సద్దో, తేన సబ్బమ్పి అధిట్ఠానప్పకారం సఙ్గణ్హాతి. **అధిట్ఠానవసేనాతి** "ఞాణేన అధిట్ఠాతీ"తి (పటి॰ మ॰ ౩.౧౦) ఏవం వుత్తఅధిట్ఠానవసేన నిప్ఫన్నత్తా.

౩౭౧. పకతివణ్ణన్తి పకతిసణ్ఠానం అత్తనో పాకతికరూపం. **పకతివణ్ణవిజహనవికారవసేనాతి** అత్తనో పకతివణ్ణవిజహనపుబ్బకస్స కుమారకవణ్ణాదివణ్ణవికారస్స వసేన.

౩౭౨. ఇమమ్హా కాయాతి పచ్చక్ఖభావేన "ఇమమ్హా"తి వుత్తా భిక్ఖుస్స కరజకాయా. **అఞ్ఞం కాయన్తి** అఞ్ఞం ఇద్ధిమయం కాయం. తతో ఏవ ఇద్ధిమయరూపవన్తతాయ **రూపిం**. అభిఞ్ఞామనేన నిబ్బత్తత్తా **మనోమయం. నిప్ఫత్తివసేనాతి** నిప్ఫజ్జనవసేన. అభిఞ్ఞాఞాణస్స హి యథా మనోమయో కాయో నిప్ఫజ్జతి, తథా పవత్తి **మనోమయిద్ధి**. ఏసేవ నయో సేసేసుపి. యది ఏవం కథమయమేవ మనోమయిద్ధీతి? రుళ్హీవేసా వేదితబ్బా యథా "మనోమయో అత్తభావో"తి, యథా వా "గోసమఞ్ఞా విసాణాదిమతి పిణ్డే". అథ వా అబ్భన్తరతో నిక్ఖన్తే, ఇద్ధిమతా చ ఏకన్తసదిసే ఇమస్మిం నిమ్మానే సుపాకటో మనసా నిబ్బత్తితభావోతి యథా సాతిసయో మనోమయవోహారో, న తథా అఞ్ఞాసు అధిట్ఠానవికుబ్బనిద్ధీసు సమఞ్ఞన్తరవన్తాసూతి వేదితబ్బం.

౩౭౩. ఞాణుప్పత్తితో పుబ్బే వాతి అరహత్తమగ్గఞాణుప్పత్తితో పుబ్బే వా విపస్సనాక్ఖణే, తతోపి వా పుబ్బే అన్తిమభవికస్స పటిసన్ధిగ్గహణతో పట్ఠాయ. **పచ్ఛా వా** యావ ఖన్ధపరినిబ్బానా. **తఙ్ఖణే వా** మగ్గుప్పత్తిసమయే. **ఞాణానుభావనిబ్బత్తో విసేసోతి** సూరియస్స ఉట్ఠితట్ఠానే, సమన్తతో చ ఆలోకకరణసమత్థతా వియ తస్సేవ ఞాణస్స ఆనుభావేన నిబ్బత్తో సబ్బసో పహాతబ్బపహానభావేతబ్బభావనాపారిపూరిసఙ్ఖాతో విసేసో. వత్థూని పన అనన్తరాయతావసేన ఆగతాని. **అనిచ్చానుపస్సనాయాతి** సఙ్ఖారే అనిచ్చతో అనుపస్సన్తియా బలవవిపస్సనాయ. ఆరద్ధవిపస్సనస్స హి యథావుత్తవిపస్సనాయ పవత్తిక్ఖణే తతో పుబ్బే, పచ్ఛా చ పకిణ్ణకసమ్మసనవారే నిచ్చసఞ్ఞాయ పహానట్ఠో ఇజ్ఝతి. ఏసేవ నయో సబ్బత్థ. కామం ఏత్తకాయ సఙ్ఖేపకథాయపి అధిప్పేతత్థో పకాసితోవ , విత్థారకథాయ పన విభూతతరో హోతీతి ఆహ **''విత్థారేన కథేతబ్బ''**న్తి.

గబ్భగతస్సేవాతి అనాదరే సామివచనం. **వుత్తనయేనాతి** "పచ్ఛిమభవికస్సా"తిఆదినా **బాకులత్థేరవత్థుమ్హి** వుత్తనయేన.

దారుభారం కత్వాతి దారుభారం సకటే కత్వా, ఆరోపేత్వాతి అత్థో. **ఓస్సజ్జిత్వాతి** ఛడ్డేత్వా. **సకటమూలేతి** సకటసమీపే. **వాళయక్ఖానుచరితేతి** కురురేహి యక్ఖేహి అనువిచరితబ్బే. యక్ఖపరిగ్గహితత్తా రాజగహనగరం.

౩౭౪. సమాధితోతి పఠమజ్ఝానాదిసమాధితో. **పుబ్బేతి** ఉపచారజ్ఝానక్ఖణే. **పచ్ఛాతి** సమాపత్తియా చిణ్ణపరియన్తే. **తఙ్ఖణేతి** సమాపన్నక్ఖణే. **సమథానుభావనిబ్బత్తో విసేసోతి** తస్మిం తస్మిం ఝానే సమాధితేజేన నిబ్బత్తో

నీవరణవిక్ఖమ్భనవితక్కాదిసమతిక్కమసఞ్ఞావేదయితనిరోధపరిస్సయసహనాదికో విసేసో.

కపోతకన్దరాయన్తి ఏవంనామకే అరఞ్ఞవిహారే. **జుణ్హాయ రత్తియాతి** చన్దాలోకవతియా రత్తియా. **నవోరోపితేహి కేసేహీతి** ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే కరణవచనం. **యస్సాతి** పహారస్స. **తస్సాతి** యక్ఖస్స. ఖిప్పనిసన్తిభావస్స ఉక్కంసగతత్తా థేరో తస్మిం పహరన్తే ఏవ సమాపత్తిం సమాపజ్జీతి ఆహ ‘‘**పహరణసమయే సమాపత్తిం అప్పేసీ**’’తి. పాళియం పన ‘‘నిసిన్నో హోతి అఞ్ఞతరం సమాధిం సమాపజ్జిత్వా’’తి (ఉదా॰ ౩౪) వుత్తం. ఇమే పన థేరా సమాపత్తితో వుట్ఠానసమకాలం తేన పహారో దిన్నోతి వదన్తి.

సఞ్జీవత్థేరన్తి కకుసన్ధస్స భగవతో దుతియం అగ్గసావకం మహాథేరం సన్ధాయాహ. సో హి ఆయస్మా అరఞ్ఞాదీసు యత్థ కత్థచి నిసిన్నో అప్పకసిరేనేవ నిరోధం సమాపజ్జతి, తస్మా ఏకదివసం అఞ్ఞతరస్మిం రుక్ఖమూలే నిరోధం సమాపజ్జి, తం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘**నిరోధసమాపన్న**’’న్తిఆది. చీవరే అంసుమత్తమ్పి న ఝాయిత్థ, సరీరే కా కథా. తేనేవ హి థేరో ‘‘సఞ్జీవో’’ త్వేవ పఞ్ఞాయిత్థ. **అయమస్సాతి** అస్స ఆయస్మతో సఞ్జీవత్థేరస్స యో నిరోధసమాపత్తియం అగ్గిపరిస్సయాభావో, అయం సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధీతి యోజనా. కథం పన నిరోధసమాపత్తియం సమాధివిప్ఫారసమ్భవోతి ఆహ ‘‘**అనుపుబ్బ...పే॰... నిబ్బత్తత్తా**’’తి.

పఠమం ఠపితభణ్డకస్సాతి సబ్బపఠమం ఠపితభణ్డకస్స. తఞ్హి గహణకాలే సబ్బపచ్ఛిమం గయ్హతి. **కాలపరిచ్ఛేదవసేనాతి** ‘‘ఏత్తకే కాలే గతే వుట్ఠహిస్సామీ’’తి సమాపత్తితో పుబ్బే కతకాలపరిచ్ఛేదవసేన. **భీతా విరవింసూతి** రత్తన్ధకారే రూపదస్సనేన ‘‘పిసాచో ఉట్ఠహతీ’’తి మఞ్ఞమానా. ఏత్తకేహి నామ భణ్డకేహి అజ్ఝోత్థటో నిబ్బికారో ‘‘అహో మహానుభావో, అహో వివేకవాసీ’’తి చ **థేరగతేన పసాదేన**.

తత్తతేలకటాహన్తి ఆధారసీసేన ఆధేయ్యమాహ, కటాహే తత్తతేలం కటాహేన ఆసిఞ్చీతి అధిప్పాయో. **వివట్టమానన్తి** కత్థచిపి అలగ్గనవసేన భస్సన్తం.

సపరివారాతి పఞ్చహి ఇత్థిసతేహి సపరివారా. **రాజానం మేత్తాయ ఫరీతి** ఓదిస్సకమేత్తాసమాపత్తియా రాజానం ఫుసి. **ఖిపితున్తి** విజ్ఝితుం. **ఓరోపేతున్తి** సరసన్నాహం పటిసంహరితుం.

౩౭౨. పటిక్కూలాదీసూతి అనిట్ఠాదీసు. అనిట్ఠం హి పటిక్కూలం, అమనుఞ్ఞమ్పి ‘‘పటిక్కూల’’న్తి వుచ్చతి. **ఆది**-సద్దేన అపటిక్కూలాదిం సఙ్గణ్హాతి. **తత్థాతి** పటిక్కూలారమ్మణే. **ఉపేక్ఖకోతి** ఛళఙ్గుపేక్ఖాయ ఉపేక్ఖకో. **తత్థాతి** పటిక్కూలాపటిక్కూలభేదే వత్థుస్మిం. **సతోతి** సతివేపుల్లప్పత్తియా సతిమా. **సమ్పజానోతి** పఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తియా సమ్పజానకారీ. **అయన్తి** అయం పటిక్కూలాదివత్థూసు అపటిక్కూలసఞ్ఞీవిహారాదికా ఖీణాసవానం అగ్గమగ్గాధిగమసిద్ధా చిత్తిస్సరియతా. తేనాహ ‘‘**చేతోవసిప్పత్తానం...పే॰... వుచ్చతీ**’’తి.

అనిట్ఠే వత్థుస్మిం సత్తసఞ్ఞితే **మేత్తాఫరణం వా** ధాతుసో పచ్చవేక్ఖణాయ **ధాతుమనసికారం వా** గూథాదికే ధాతుమనసికారం కరోన్తోతి యోజేతబ్బం. **అపటిక్కూలసఞ్ఞీ విహరతీతి** హితేసితాయ, ధమ్మసభావచిన్తనాయ చ న పటిక్కూలసఞ్ఞీ హుత్వా ఇరియాపథవిహారేన విహరతి. **ఇట్ఠే వత్థుస్మిం** ఞాతిమిత్తాదికే. కేసాదిఅసుచికోట్ఠాసమత్తమేవాతి **అసుభఫరణం వా** అసుభమనసికారం వా. తత్థ రూపధమ్మజాతం **అనిచ్చన్తి** ఆదిఅత్థో ఇతి-సద్దో, తస్మా

అనిచ్చదుక్ఖానత్తవిపరిణామధమ్మోతి మనసికారం వా కరోన్తోతి యోజనా. **పటిక్కూలాపటిక్కూలేసూతి** ఇట్ఠానిట్ఠాని వత్థూని ఏకజ్ఝం గహేత్వా వదతి. ఏస నయో ఇతరత్థ. యం వా సత్తానం పఠమం పటిక్కూలతో ఉపట్ఠితమేవ పచ్ఛా అపటిక్కూలతో ఉపతిట్ఠతి, యఞ్చ అపటిక్కూలతో ఉపట్ఠితమేవ పచ్ఛా పటిక్కూలతో ఉపతిట్ఠతి, తదుభయేపి ఖీణాసవో సచే ఆకఙ్ఖతి, వుత్తనయేన అపటిక్కూలసఞ్ఞీ వా విహరేయ్య, పటిక్కూలసఞ్ఞీ వాతి అయమరియిద్ధి వుత్తా.

చక్ఖునా రూపం దిస్వాతి కారణవసేన "చక్ఖూ"తి లద్ధవోహారేన రూపదస్సనసమత్థేన చక్ఖువిఞ్ఞాణేన, చక్ఖునా వా కారణభూతేన, ద్వారభూతేన వా రూపం పస్సిత్వా. **నేవ సుమనో హోతీతి** గేహస్సితసోమనస్సప్పాయం పటిక్ఖేపో, న నేక్ఖమ్మపక్ఖికాయ కిరియాసోమనస్సవేదనాయ. **ఛళఙ్గుపేక్ఖన్తి** ఇట్ఠానిట్ఠఛళారమ్మణాపాథే పరిసుద్ధపకతిభావావిజహనలక్ఖణం ఛసు ద్వారేసు పవత్తియా "ఛళఙ్గుపేక్ఖా"తి లద్ధనామం తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖం. యథావుత్తమత్థం పాళియా సమత్థేతుం **''పటిసమ్భిదాయ''**న్తిఆది వుత్తం.

౩౭౬. **పక్ఖీఆదీనన్తి ఆది**-సద్దేన దేవాదీనం సఙ్గహో. **వేహాసగమనాదికాతి** పన **ఆది**-సద్దేన చక్ఖువిసుద్ధిఆదిం సఙ్గణ్హాతి. కుసలకమ్మేన నిబ్బత్తిత్వాపి అకుసలవిపాకానుభావేన సుఖసముస్సయతో వినిపతితత్తా **వినిపాతికానం. ఝానన్తి** అభిఞ్ఞాపత్తం ఝానం సన్ధాయాహ. విపస్సనాపి ఉక్కంసగతా ఉబ్బేగపీతిసహితా ఆకాసే లఙ్ఘాపనమత్తాపి హోతీతి వుత్తం **''విపస్సనం వా''**తి. **''పఠమకప్పికాన''**న్తి ఇదం "ఏకచ్చానం మనుస్సాన"న్తి ఇమస్స విసేసనం దట్ఠబ్బం. **ఏవమాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన పునబ్బసుమాతాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

౩౭౭. **వేహాసన్తి** భుమ్మత్థే ఉపయోగవచనం, అచ్చన్తసంయోగే వా. చక్కవత్తీ హి చక్కరతనం పురక్ఖత్వా అత్తనో భవనతో అబ్భుగ్గన్త్వా ఆకాసేనేవ సినేరుం పదక్ఖిణం కత్వా సకలచక్కవాళం అనుసంయాయతీతి. **అస్సబన్ధాతి** అస్సపాలా, యే అస్సానం యవదాయకా. తథా **గోబన్ధా.**

చక్కవత్తిఆదీనం పుఞ్ఞిద్ధియా విత్థారియమానాయ అతిపపఞ్చో హోతీతి పుఞ్ఞవతో ఇద్ధిం లక్ఖణతో దస్సేన్తేన "పరిపాకం గతే పుఞ్ఞసమ్భారే ఇజ్ఝనకవిసేసో"తి వత్వాపి జోతికాదీనం పుఞ్ఞిద్ధిం ఏకదేసేన దస్సేతుం **''ఏత్థ చా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **సువణ్ణపబ్బతోతి** సబ్బసువణ్ణమయో పబ్బతో. తస్స కిర గహితగహితట్ఠానే ఓధి న పఞ్ఞాయతి. **ఏకసీతామత్తేతి** ఏత్థ **సీతా** నామ కసనవసేన నఙ్గలస్స గతమగ్గో. **తుమ్బం** నామ ఆళ్హకం. **చుద్దస మగ్గాతి** చతుద్దస కసనమగ్గా.

౩౭౮. **విజ్జం పరిజపిత్వాతి** గన్ధారీవిజ్జాదికం అత్తనో విజ్జం కతూపచారం పరివత్తేత్వా మన్తపఠనక్కమేన పఠిత్వా.

౩౭౯. **సమ్మాపయోగేనాతి** ఉపాయపయోగేన, యథా యథిచ్ఛితత్థసిద్ధి హోతి, తథా పవత్తితఞాయారమ్భేన. **తస్స తస్స కమ్మస్సాతి** యథాధిప్పేతస్స నిప్ఫాదేతబ్బకమ్మస్స. **ఏత్థ చాతి** "తత్థ తత్థ సమ్మాపయోగప్పచ్చయా ఇజ్ఝనట్ఠేన ఇద్ధీ"తి (పటి॰ మ॰ ౩.౧౮) ఇమిస్సా దసమాయ ఇద్ధియా నిద్దేసేపి. **పురిమపాళిసదిసావా''**తి సమాధివిప్ఫారఇద్ధిఆదీనం నిద్దేససదిసావ. **సకటబ్యూహాదికరణవసేనాతి** సకటబ్యూహచక్కబ్యూహపదుమబ్యూహాదీనం సంవిధానవసేన నిబ్బత్తవిసేసోతి సమ్బన్ధో. గణితగన్ధబ్బాది **సిప్పకమ్మం.** సల్లకత్తకాది **వేజ్జకమ్మం.** ఇరుబ్బేదాదీనం **తిణ్ణం వేదానం.**

"ఏకోపి హుత్వా బహుధావ హోతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౩౮; మ॰ ని॰ ౧.౧౪౭; సం॰ ని॰ ౨.౭౩౪; పటి॰ మ॰ ౧.౧౦౨; ౩.౧౦) అధిట్ఠానిద్ధియా ఏవ గహితత్తా ఆహ **''అధిట్ఠానా ఇద్ధియేవ ఆగతా''**తి. **ఇమస్మిం పనత్థేతి** ఇమస్మిం

అభిఞ్ఞానిసంససఙ్ఖాతే, ఇద్ధివిధసఙ్ఖాతే వా అత్థే.

౩౮౦. "ఏకవిధేన ఞాణవత్థు"న్తిఆదీసు (విభ॰ ౭౫౧) కోట్ఠాసత్థో విధసద్దో, "వివిధమ్పి సేనాబ్యూహం దస్సేతీ"తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౩.౧౩) వికప్పత్థో, తదుభయమ్పేత్థ యుజ్జతీతి దస్సేన్తో ఆహ **"ఇద్ధివిధాయాతి ఇద్ధికోట్ఠాసాయ, ఇద్ధివికప్పాయ వా"**తి. ఇద్ధి హి అభిఞ్ఞాసు ఏకో కోట్ఠాసో, వక్ఖమానేహి భేదేహి అనేకప్పభేదా చ. **వుత్తప్పకారవసేనాతి** వుత్తస్స చుద్దసప్పకారస్స, చిత్తపరిదమనస్స సమాహితతాదిప్పకారస్స చ వసేన. "ఇద్ధివిధాయా"తి తదత్థస్స సమ్పదానవచనన్తి ఆహ **"ఇద్ధివిధాధిగమత్థాయా"**తి. **"కసిణారమ్మణతో అపనేత్వా"**తి ఇదం అభిఞ్ఞాపాదకపరికమ్మచిత్తానం సమానసన్తానతాయ వుత్తం, న పరికమ్మచిత్తస్స కసిణారమ్మణత్తా. **ఇద్ధివిధాభిముఖం పేసేతీతి** నిప్ఫాదేతబ్బస్స ఇద్ధివిధస్స అభిముఖభావేన పవత్తేతి. యం హి "సతం హోమీ"తిఆదినా పరికమ్మచిత్తస్స పవత్తనం, తదేవస్స అభినీహరణం, ఇద్ధివిధాభిముఖపేసనఞ్చ తథేవ ఇద్ధివిధస్స పవత్తనతో అభినిన్నామనం ఇధ పరికమ్మచిత్తస్స ఇద్ధివిధే అధిముత్తీతి ఆహ **"అధిగన్తబ్బఇద్ధిపోణం ఇద్ధిపబ్భారం కరోతీ"**తి. ఇధ పచ్చనుభవనఫుసనా సచ్ఛికిరియాపత్తిపరియాయా ఏవాతి దస్సేన్తో **"పాపుణాతీతి అత్థో"**తి ఆహ. **అస్సాతి** ఇద్ధివిధస్స.

ఏకోపీతి పి-సద్దో వక్ఖమానం బహుభావం ఉపాదాయ సమ్పిణ్డనత్థో. సో హిస్స పటియోగీ "ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోతి, బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోతీ"తి. సో చ ఖో బహుభావం నిమ్మినిత్వా ఠితస్స అన్తరావ ఏకభావూపగమో. యథాకాలపరిచ్ఛేదం పన సరసేనేవ ఏకభావూపగమో ఇధ నాధిప్పేతో అనిద్ధినిమ్మానభావతో. తమ్పి పుబ్బే కతకాలపరిచ్ఛేదవసేన సిద్ధత్తా ఇద్ధానుభావోయేవాతి కేచి. అట్ఠానే వాయం **పి**-సద్దో, ఏకో హుత్వా బహుధాపి హోతి, బహుధా హుత్వా ఏకోపి హోతీతి సమ్బన్ధో. ఇమస్మిం పక్ఖే పి-సద్దో వక్ఖమానం ఏకభావం ఉపాదాయ "సమ్పిణ్డనత్థో"తి వత్వా "సో హీ"తిఆది సబ్బం యథారహం వత్తబ్బం. బహుభావనిమ్మానే పయోజనం దస్సేతుం **"బహూనం సన్తికే"**తిఆది వుత్తం. తత్థ **బహూనం సన్తికేతి** అత్తనా నిమ్మితానం బహూనం సమీపే, తేహి పరివారితో హుత్వాతి అధిప్పాయో. **వా**-సద్దో అవుత్తవికప్పత్థో, తేన "ధమ్మం వా కథేతుకామో"తి ఏవమాది సఙ్గయ్హతి. **"ఞాణేన అధిట్ఠహన్తో** ఏవం హోతీ"తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం.

౩౮౧. భవతి ఏత్థ ఇద్ధీతి **భూమియో,** ఝానాని. **ఏత్థాతి** చ హేతుమ్హి భుమ్మవచనం. వివేకతో జాతా భూమి **వివేకజభూమి**. వివేకజం హి పఠమం ఝానం నీవరణవివేకసమ్భూతత్తా. పీతిసుఖభూతా భూమి **పీతిసుఖభూమి**. దుతియజ్ఝానఞ్హి పీతిసుఖభూమిభూతఞ్చేవ పీతిసుఖసఞ్ఞాతఞ్చ సమాధివసేన. ఉపరి ద్వీసుపి ఏసేవ నయో. **ఇద్ధిలాభాయాతి** ఇద్ధియా అధిగమాయ. **ఇద్ధిపటిలాభాయాతి** ఇద్ధియా పునప్పునం లభమానాయ, బహులీకరణాయాతి అత్థో. **ఇద్ధివికుబ్బనతాయాతి** ఇద్ధియా వివిధరూపకారణాయ, వికుబ్బనిద్ధియాతి అత్థో . **ఇద్ధివిసవితాయాతి** ఇద్ధియా వివిధానిసంసపసవనాయ. **ఇద్ధివసితాయాతి** ఇద్ధియా ఖిప్పనిసన్తిఆదిభావావహవసీభావత్థాయ. **ఇద్ధివేసారజ్జాయాతి** ఇద్ధియా పటిపక్ఖదూరీభావేన విగతసంకిలేసతాయ సుట్ఠు విసారదభావాయ. చతుత్థజ్ఝానం తావ ఇద్ధియా భూమి హోతు తత్థ పతిట్ఠాయ నిప్ఫాదేతబ్బతో, ఇతరాని పన కథన్తి ఆహ **"ఏత్థ చా"**తిఆది. తత్థ తీణి ఝానాని సమ్భారభూమియోతి వేదితబ్బానీతి సమ్బన్ధో. తతియజ్ఝానే సుఖఫరణేన, పఠమదుతియేసు పీతిఫరణేన సుఖఫరణేన చ హేతుభూతేనాతి యథారహవసేన యోజనా. ఫరణం చేత్థ ఝానస్స సుభావితభావేన సాతిసయానం పీతిసుఖానం వసేన ఝానప్పచ్చయాదినా సహజాతనామకాయస్స పరిబ్రూహనం, రూపకాయస్స చ తంసముట్ఠానేహి పణీతరూపేహి

పరిప్ఫుటతా. తేనాహ భగవా "పీతిసుఖేన అభిసన్దేతి పరిసన్దేతి పరిపూరేతి పరిప్ఫరతీ"తి (దీ. ని. ౧.౨౨౬; మ. ని. ౧.౪౨౭). **సుఖసఞ్ఞన్తి** ఝానసుఖేన సహగతం సఞ్ఞం. **లహుసఞ్ఞన్తి** తంసమ్పయుత్తలహుతాసహగతం సఞ్ఞం. **ఓక్కమిత్వాతి** అనుపవిసిత్వా. తేసు హి ఝానేసు సాతిసయాయ లహుతాయ సమ్పయుత్తం సుఖం సన్తానవసేన పవత్తేన్తో యోగీ తం సమోక్కన్తో వియ హోతీతి ఏవం వుత్తం. సఞ్ఞాసీసేన నిద్దేసో. ఝానసమ్పయుత్తా హి లహుతా వినాపి ఇద్ధియా ఆకాసం లఙ్ఘాపనప్పమాణప్పత్తా వియ హోతి. లహుభావగ్గహణేనేవ చేత్థ ముదుకమ్మఞ్ఞభావాపి గహితా ఏవ. తేనాహ "**లహుముదుకమ్మఞ్ఞకాయో హుత్వా**"తి.

ఇమినా పరియాయేనాతి తిణ్ణం ఝానానం సమాపజ్జనేన సుఖలహుభావప్పత్తనామరూపకాయస్స సతి చిత్తపరిదమనే చతుత్థం ఝానం సుఖేనేవ ఇద్ధిపటిలాభాయ సంవత్తతీతి ఇమినా పరియాయేన. పకతిభూమియా హి అధిట్ఠానభూతా సమ్భారభూమియో పాకారస్స నేమిప్పదేసో వియాతి.

౩౮౨. ఇద్ధిపాదనిద్దేసే **చత్తారోతి** గణనపరిచ్ఛేదో. **ఇద్ధిపాదాతి** ఏత్థ ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధి, సమిజ్ఝతి నిప్ఫజ్జతీతి అత్థో. ఇజ్ఝన్తి వా ఏతాయ సత్తా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి ఇద్ధి. పఠమేనత్థేన ఇద్ధి ఏవ పాదోతి ఇద్ధిపాదో, ఇద్ధికోట్ఠాసోతి అత్థో. దుతియేనత్థేన ఇద్ధియా పాదోతి ఇద్ధిపాదో. **పాదోతి** పతిట్ఠా, అధిగమూపాయోతి అత్థో. తేన హి ఉపరూపరివిసేససఙ్ఖాతం ఇద్ధిం పజ్జన్తి పాపుణన్తి. అయం తావ అట్ఠకథానయో. తత్థ ఇద్ధి-సద్దస్స పఠమో కత్తుఅత్థో, దుతియో కరణత్థో వుత్తో. పాద-సద్దస్స ఏకో కరణత్థోవ. పజ్జితబ్బావ ఇద్ధి వుత్తా, న చ ఇజ్ఝన్తీ, పజ్జితబ్బా చ ఇద్ధి పజ్జనకరణేన పాదేన సమానాధికరణా హోతీతి పఠమేన అత్థేన "ఇద్ధి ఏవ పాదో ఇద్ధిపాదో"తి న సక్కా వత్తుం. తథా ఇద్ధికిరియాకరణేన సాధేతబ్బావ వుద్ధిసఙ్ఖాతా ఇద్ధి పజ్జనకిరియాకరణేన పజ్జితబ్బాతి ద్విన్నం కరణానం న అసమానాధికరణతా సమ్భవతీతి దుతియేనత్థేన "ఇద్ధియా పాదో ఇద్ధిపాదో"తి చ న సక్కా వత్తుం. తస్మా పఠమేనత్థేన సమానాధికరణసమాసో, దుతియేన సామివచనసమాసో న యుజ్జతీతి పఠమేనత్థేన ఇద్ధియా పాదో ఇద్ధిపాదో, దుతియేనత్థేన ఇద్ధి ఏవ పాదో ఇద్ధిపాదోతి సమాసో యుత్తో, యథావుత్తోపి వా, పాదస్స ఇజ్ఝమానకోట్ఠాసఇజ్ఝనకరణూపాయభావతో.

పుబ్బభాగఛన్దవసేన **ఛన్దహేతుకో**. సమ్పయుత్తఛన్దవసేన **ఛన్దాధికో**. పుబ్బాభిసఙ్ఖారవసేన ఏవ పన సహజాతఛన్దస్సాపి అధికతా వేదితబ్బా. అథ వా "ఛన్దఞ్చే భిక్ఖు అధిపతిం కరిత్వా లభతి సమాధిం, లభతి చిత్తస్సేకగ్గతం, అయం వుచ్చతి ఛన్దసమాధీ"తి ఇమాయ పాళియా ఛన్దాధిపతిసమాధి **ఛన్దసమాధీతి** అధిపతి-సద్దలోపం కత్వా సమాసో వుత్తోతి విఞ్ఞాయతి. అధిపతిసద్దత్థదస్సనవసేన పన **అట్ఠకథాయం** "ఛన్దహేతుకో ఛన్దాధికో వా సమాధీ"తి వుత్తం. తేనేవాహ "**ఛన్దం అధిపతిం కరిత్వా**"తిఆది. **పధానభూతాతి** వీరియభూతాతి కేచి వదన్తి. సఙ్ఖతసఙ్ఖారనివత్తనత్థం పన **పధానగ్గహణం**. అథ వా తం తం విసేసం సఙ్ఖరోతీతి **సఙ్ఖారో,** సబ్బమ్పి వీరియం. తత్థ చతుకిచ్చసాధకతో అఞ్ఞస్స నివత్తనత్థం **పధానగ్గహణం. పధానభూతా** సేట్ఠభూతాతి అత్థో. చతుబ్బిధస్స పన వీరియస్స అధిప్పేతత్తా బహువచననిద్దేసో. యో పన "ఇద్ధియా పాదో ఇద్ధిపాదో"తి ఏవం సమాసయోజనావసేన పాదస్స ఉపాయత్థతం గహేత్వా ఇద్ధిపాదత్థో వుత్తో, సో పటిలాభపుబ్బభాగానం కత్తుకరణిద్ధిభావం "ఛన్దిద్ధిపాదో"తిఆదినా (విభ. ౪౫౭) వా అభిధమ్మే ఆగతత్తా ఛన్దాదీహి ఇద్ధిపాదేహి సాధేతబ్బాయ వుద్ధియా కత్తిద్ధిభావం, ఛన్దాదీనం కరణిద్ధిభావఞ్చ సన్ధాయ వుత్తోతి వేదితబ్బో.

వీరియిద్ధిపాదే "**వీరియసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగత**"న్తి ద్విక్ఖత్తుం వీరియం ఆగతం. తత్థ పురిమం సమాధివిసేసనం వీరియాధిపతి సమాధి **వీరియసమాధీతి**. దుతియం సమన్నాగమఙ్గదస్సనం. ద్వే ఏవ హి సబ్బత్థ

సమన్నాగమఙ్గాని సమాధి , పధానసఙ్ఖారో చ. ఛన్దాదయో సమాధివిసేసనాని, పధానసఙ్ఖారో పన పధానవచనేనేవ విసేసితో, న ఛన్దాదీహీతి న ఇధ వీరియాధిపతితా పధానసఙ్ఖారస్స వుత్తా హోతి. వీరియఞ్చ సమాధిం విసేసేత్వా ఠితమేవ సమన్నాగమఙ్గవసేన పధానసఙ్ఖారవచనేన వుత్తన్తి నాపి ద్వీహి వీరియేహి సమన్నాగమో వుత్తో హోతీతి. యస్మా పన ఛన్దాదీహి విసిట్ఠో సమాధి, తథా విసిట్ఠేనేవ చ తేన సమ్పయుత్తో పధానసఙ్ఖారో, సేసధమ్మా చ, తస్మా సమాధివిసేసనానం వసేన చత్తారో ఇద్ధిపాదా వుత్తా. విసేసనభావో చ ఛన్దాదీనం తంతంఅవస్సయవసేన హోతీతి.

అథ వాతిఆదినా నిస్సయట్ఠేపి పాద-సద్దే ఉపాయట్ఠేన ఛన్దాదీనం ఇద్ధిపాదతా వుత్తా. తేనేవ అభిధమ్మే ఉత్తరచూళభాజనీయే "చత్తారో ఇద్ధిపాదా ఛన్దిద్ధిపాదో"తిఆదినా (విభ॰ ౪౫౭) ఛన్దాదీనమేవ ఇద్ధిపాదతా వుత్తా. పఞ్హాపుచ్ఛకే చ "చత్తారో ఇద్ధిపాదా ఇధ భిక్ఖు ఛన్దసమాధి"తిఆదినావ (విభ॰ ౪౬౨) ఉద్దేసం కత్వాపి పున ఛన్దాదీనంయేవ కుసలాదిభావో విభత్తో. ఉపాయిద్ధిపాదదస్సనత్థమేవ హి సుత్తే, అభిధమ్మే చ నిస్సయిద్ధిపాదదస్సనం కతం, అఞ్ఞథా చతుబ్బిధతా న హోతీతి.

౩౮౩. ఛన్దాదీని అట్ఠాతి ఛన్దసమాధి వీరియసమాధి చిత్తసమాధి వీమంసాసమాధీతి ఏవం ఛన్దాదీని అట్ఠ. కామం చేత్థ చతూసుపి ఠానేసు సమాధి సమాధి ఏవ, తథాపి ఇద్ధిం ఉప్పాదేతుకామతాఛన్దసహితోవ సమాధి ఇద్ధిపటిలాభాయ సంవత్తతి, న కేవలో. ఏవం వీరియసమాధిఆదయోపి. తస్మా ఛన్దాదిసహితా ఏతే చత్తారో చ సమాధీ, ఛన్దాదయో చ చత్తారోతి అట్ఠ పజ్జతి ఇద్ధి ఏతేహి పాపుణీయతి, సయం వా పజ్జన్తి ఇద్ధిపటిలాభాయ సమ్పవజ్జన్తీతి **పదానీ**తి వుచ్చన్తి. తేనాహ "**ఇద్ధిపటిలాభాయ సంవత్తన్తీ**"తి. యం పన పాళియం "ఛన్దో న సమాధీ"తిఆది, తం యదిపి ఛన్దాదయో సమాధిసహితావ ఇద్ధిం నిప్ఫాదేన్తి, తథాపి విసుం నేసం పదభావదస్సనం. **ఏకతో నియుత్తోవ,** న ఏకేకో హుత్వాతి అధిప్పాయో. **నియుత్తోవా**తి సహితో ఏవ, న వియుత్తో.

౩౮౪. అనోనతన్తి న ఓనతం, వీరియేన పగ్గహితత్తా అలీనన్తి అత్థో. తేనాహ "**కోసజ్జే న ఇఞ్జతీ**"తి, కోసజ్జనిమిత్తం న చలతీతి అత్థో. ఉద్ధం నతం **ఉన్నతం,** ఉద్ధతం విక్ఖిత్తం. న ఉన్నతం **అనున్నతం,** అవిక్ఖిత్తం సమాహితన్తి అత్థో. తేనాహ "**ఉద్ధచ్చే న ఇఞ్జతీ**"తి. అభిసఙ్గవసేన నతం అభినతం, న అభినతం **అనభినతం,** అరత్తం. అపగమనవసేన నతం అపనతం, కోధవసేన విముఖం. న అపనతం **అనపనతం,** అదుట్ఠం. దిట్ఠియా "అహం, మమ"న్తి నిస్సయవసేన న నిస్సితన్తి **అనిస్సితం.** ఛన్దరాగవసేన న పటిబద్ధన్తి **అప్పటిబద్ధం. రాగో** కేవలం ఆసత్తిమత్తం, **ఛన్దరాగో** పన బహలకిలేసో. తథా హిస్స దూరే ఠితమ్పి ఆరమ్మణం పటిబద్ధమేవ. **విప్పముత్త**న్తి విసేసతో పముత్తం. ఝానానం కామరాగపటిపక్ఖతాయ ఆహ "**కామరాగే**"తి. **విసంయుత్త**న్తి వివిత్తం సంకిలేసతో, న వా సంయుత్తం చతూహిపి యోగేహి. **విమరియాదికతం** కిలేసమరియాదాయ, యథా ఈసకమ్పి కిలేసమరియాదా న హోతి, తథా పటిపన్నం. **ఏకత్తగత**న్తి ఏకగ్గతం ఉపగతం అచ్చన్తమేవ సమాహితం. తతో ఏవ **నానత్తకిలేసేహి** నానాసభావేహి కిలేసేహి **న ఇఞ్జతి**.

ఏస అత్థోతి కోసజ్జాదినిమిత్తం. ఇమస్స చిత్తస్స ఆనేఞ్జనత్థో సిద్ధో ఏవ ఆనేఞ్జప్పత్తియా పకాసనవసేన దస్సితత్తా. **పున వుత్తో**తి ఇద్ధియా భూమిపాదపదదస్సనప్పసఙ్గేన "ఇమాని మూలాని నామా"తి మూలభావదస్సనత్థం పున వుత్తో. **పురిమోతి** "సద్ధాదీహి పరిగ్గహితత్తా"తిఆదినా పుబ్బే ఛధా దస్సితనయో. **అయన్తి** అధునా సోళసధా దస్సితనయో. సుత్తనయే, పటిసమ్భిదానయే చ దస్సితే తత్థ సమ్మోహో న హోతి, న అదస్సితేతి ఆహ "**ఉభయత్థ అసమ్మోహత్థ**"న్తి.

౩౮౩. **ఞాణేన అధిట్ఠహన్తో**తి "కథం పనాయం ఏవం హోతీ"తి ఏత్థ పుబ్బే అత్తనా వుత్తపదం ఉద్ధరతి అధిట్ఠానవిధిం దస్సేతుం **''అభిఞ్ఞాపాదకం ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయా''**తి. ఏత్థ అనుపుబ్బేన చత్తారి ఝానాని సమాపజ్జిత్వా చతుత్థజ్ఝానతో వుట్ఠాయాతి కేచి, తం అయుత్తం. యథిచ్ఛితజ్ఝానసమాపజ్జనత్థఞ్హి చిత్తపరిదమనం, చతుత్థజ్ఝానమేవ చ అభిఞ్ఞాపాదకం, న ఇతరాని. **పరికమ్మం కత్వా**తి పాదకజ్ఝానతో వుట్ఠాయ కామావచరచిత్తేన "సతం హోమీ"తిఆదినా చిన్తనమేవేత్థ పరికమ్మకరణం, తథావజ్జనమేవ చ ఆవజ్జనం. **దుతియమ్పీ**తి **పి**-సద్దో సముచ్చయత్థో, తేన తతియమ్పి, తతో భియ్యోపీతి ఇమమత్థం దీపేతి. యథా హి ఝానభావనా, ఏవమభిఞ్ఞాభావనాపి. **''ఏకవారం ద్వేవార''**న్తి ఇదమ్పి నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం. **నిమిత్తారమ్మణ**న్తి పటిభాగనిమిత్తారమ్మణం. **పరికమ్మచిత్తానీ**తి ఏత్థ ఏకేకస్స పరికమ్మచిత్తస్స సతారమ్మణతా దట్ఠబ్బా "సతం హోమీ"తి పవత్తనతో. **సహస్సారమ్మణానీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **వణ్ణవసేనా**తి అత్తనా పరికప్పితవణ్ణవసేన. **నో పణ్ణత్తివసేనా**తి న సత్తపణ్ణత్తివసేన. **తం** అధిట్ఠానచిత్తం **అప్పనాచిత్తమివా**తి ఇవగ్గహణం అభిఞ్ఞాచిత్తస్స ఝానచిత్తస్స పఠముప్పత్తిసదిసభావతో వుత్తం, న తస్స అప్పనాభావతో. **రూపావచరచతుత్థజ్ఝానిక**న్తి రూపావచరచతుత్థఝానవన్తం, తేన సమ్పయుత్తం.

౩౮౪. యది ఏవం "ఆవజ్జిత్వా ఞాణేన అధిట్ఠాతీ"తి పటిసమ్భిదావచనం కథన్తి ఆహ **''యమ్పీ''**తిఆది. **తత్రాపీ**తి పటిసమ్భిదాయమ్పి. **ఆవజ్జతీ**తి "బహుకం ఆవజ్జతీ"తి ఇదం పాఠపదం **పరికమ్మవసేనేవ వుత్తం,** న ఆవజ్జనవసేన. **ఆవజ్జిత్వా ఞాణేన అధిట్ఠాతీతి అభిఞ్ఞాఞాణవసేన వుత్తం,** న పరికమ్మచిత్తసమ్పయుత్తస్స, అఞ్ఞస్స వా కామావచరస్స ఞాణస్స వసేన. న హి తస్స తాదిసో ఆనుభావో అత్థీతి. **తస్మా**తి యస్మా అప్పనాప్పత్తస్స అభిఞ్ఞాఞాణస్సేవ వసేన అధిట్ఠానం, తస్మా. అయమధిట్ఠానక్కమోతి దస్సేన్తో **''బహుకం ఆవజ్జతీ''**తిఆదిమాహ. తత్థ **సన్నిట్ఠాపనవసేనా**తి నిప్ఫాదనవసేన.

కాయసక్ఖిదస్సనత్థన్తి న కేవలం వచనమత్తమేవ, అథ ఖో అయమేతస్సత్థస్స అత్తనో కాయేన సచ్ఛికతత్తా కాయసక్ఖీతి సక్ఖిదస్సనత్థం.

కోకనదన్తి పదుమవిసేసనం యథా "కోకాసక"న్తి. తం కిర బహుపత్తం, వణ్ణసమ్పన్నం, అతివియ సుగన్ధఞ్చ హోతి. **పాతో**తి పగేవ. అయఞ్హేత్థ అత్థో – యథా కోకనదసఙ్ఖాతం **పదుమం పాతో** సూరియస్సుగ్గమనవేలాయం **ఫుల్లం** వికసితం **అవీతగన్ధం సియా విరోచమానం,** ఏవం సరీరగన్ధేన, గుణగన్ధేన చ **సుగన్ధం** సరదకాలే **అన్తలిక్ఖే ఆదిచ్చమివ** అత్తనో తేజసా **తపన్తం** అఙ్గేహి నిచ్ఛరణకజుతితాయ **అఙ్గీరసం** సమ్మాసమ్బుద్ధం **పస్సా**తి.

అభబ్బోతి పటిపత్తిసారమిదం సాసనం, పటిపత్తి చ పరియత్తిమూలికా, త్వఞ్చ పరియత్తిం ఉగ్గహేతుం అసమత్థో, తస్మా అభబ్బోతి అధిప్పాయో. **అభబ్బో నామ న హోతి** వాసధురస్సేవ పధానభావతో.

భిక్ఖూతి పబ్బజితవోహారేన వుత్తం, భావినం వా భిక్ఖుభావం ఉపాదాయ యథా "అగమా రాజగహం బుద్ధో"తి (సు. ని. ౪౧౦). **పిలోతికఖణ్డ**న్తి సువిసుద్ధం చోళఖణ్డం . రజో హరతీతి **రజోహరణం. అభినిమ్మినిత్వా అదాసి** తత్థ పుబ్బే కతాధికారత్తా. తథా హి యోనిసో ఉమ్ముజ్జన్తో "అత్తభావస్స పనాయం దోసో"తి అసుభసఞ్ఞం, అనిచ్చసఞ్ఞఞ్చ పటిలభిత్వా నామరూపపరిగ్గహాదినా పఞ్చసు ఖన్ధేసు ఞాణం ఓతారేత్వా కలాపసమ్మసనాదిక్కమేన విపస్సనం వడ్ఢేత్వా

ఉదయబ్బయఞాణాదిపటిపాటియా విపస్సనం అనులోమగోత్రభుసమీపం పాపేసి. ఓభాసవిస్సజ్జనపుబ్బికా భాసితగాథా **ఓభాసగాథా**.

రాగో రజో అరియస్స వినయే, న చ పన **రేణు వుచ్చతి ''రజో''**తి. కస్మా? చిత్తస్స మలీనభావకరణతో. **రాగస్సేతం అధివచనం ''రజో''**తి. **ఏతం రజన్తి** ఏతం రాగసఙ్ఖాతం రజం. **విప్పజహిత్వా**తి అగ్గమగ్గేన విసేసతో పజహనహేతు. **పణ్డితా విహరన్తి తే**తి తే పజహనకా పణ్డితా హుత్వా విహరన్తి. **వీతరజస్స** సబ్బసో పహీనరాగాదిరజస్స బుద్ధస్స భగవతో **సాసనే**. తథా హి వదన్తి –

"చిత్తమ్హి సంకిలిట్ఠమ్హి, సంకిలిస్సన్తి మాణవా;

చిత్తే సుద్ధే విసుజ్ఝన్తి, ఇతి వుత్తం మహేసినా"తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౭౭; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౬; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩.౧౦౦; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౮౮);

ఛళభిఞ్ఞాగహణేన గహితాయ ఛళభిఞ్ఞాయ విభావితేపి అరియమగ్గే అనుత్తరభావసామఞ్ఞేన ఫలనిబ్బానేహి సద్ధిం సఙ్గణ్హన్తో ఆహ **''నవ లోకుత్తరధమ్మా''**తి.

పత్తస్స పిదహనాకారేన హత్థం ఠపేన్తో **''హత్థం పిదహీ''**తి వుత్తో. **హత్థన్తి** వా కరణత్థే ఉపయోగవచనం, హత్థేన పిదహీతి అత్థో.

సహస్సక్ఖత్తున్తి సహస్సధా. సహస్సధా హి అత్తానం ఏకచిత్తేనేవ నిమ్మినన్తోపి సహస్సవారం నిమ్మినన్తో వియ హోతి. అసతిపి కిరియాబ్యావుత్తియం తదత్థసిద్ధితోతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "సహస్సక్ఖత్తు"న్తి వుత్తం. **అమ్బవనే**తి అమ్బవనే కతవిహారే. **రమ్మే**తి రమణీయే. యావ కాలప్పవేదనా, తావ నిసీదీతి యోజనా.

అనియమేత్వాతి వణ్ణవయవసరీరావయవపరిక్ఖారకిరియావిసేసాదీహి నియమం అకత్వా. **నానావణ్ణే**తి నానాకారే యథావుత్తవణ్ణాదివసేన నానావిధే. **మిస్సకకేసే**తి పలితేహి మిస్సితకేసే. ఉపడ్ఢరత్తవణ్ణఉపడ్ఢపణ్డువణ్ణాదీసు అఞ్ఞతరవణ్ణన్తి ఏవం **ఉపడ్ఢరత్తచీవరే**. పదవసేన అత్థస్స , గమనవసేన పాళియా భణనం **పదభాణం**. పరికథాదివసేన ధమ్మస్స కథనం **ధమ్మకథా**. సరేన భణ్ణం సుత్తాదీనం ఉచ్చారణం **సరభఞ్ఞం. అపరేపీ**తి వుత్తాకారతో అఞ్ఞేపి దీఘరస్సకిసథూలాదికే నానప్పకారకే. **ఇచ్ఛితిచ్ఛితప్పకారాయేవ హోన్తీ**తి యథా యథా ఇచ్ఛితా, తంతంపకారాయేవ హోన్తి. యత్తకా హి విసేసా వణ్ణాదివసేన తేసు ఇచ్ఛితా, తత్తకవిసేసవన్తోవ తే హోన్తి. తే పన తథా బహుధా భిన్నాకారేపి వణ్ణవసేన ఆరమ్మణం కత్వా ఏకమేవ అధిట్ఠానచిత్తం పవత్తతి. అయం హిస్స ఆనుభావో – యథా ఏకావ చేతనా నానావిసేసవన్తం అత్తభావం నిబ్బత్తేతి, తత్థ భవపత్థనా కమ్మస్స విసేసపచ్చయో హోతి. అచిన్తేయ్యో చ కమ్మవిపాకోతి చే, ఇధాపి పరికమ్మచిత్తం విసేసపచ్చయో హోతి, అచిన్తేయ్యో చ ఇద్ధివిసయోతి గహేతబ్బం. **ఏస నయో**తి య్వాయం బహుభావనిమ్మానే "అభిఞ్ఞాపాదకం ఝానం సమాపజ్జిత్వా"తిఆదినా అధిట్ఠాననయో వుత్తో, ఏస నయో ఇతరేసుపి అధిట్ఠానేసు.

ఇతి అవిసేసం అతిదేసేన దస్సేత్వా విసేసం సరూపతో దస్సేతుం **''అయం పన విసేసో''**తిఆది వుత్తం. తత్థ ఇమినా భిక్ఖునా ఇచ్ఛన్తేనాతి సమ్బన్ధో. **మం జానిస్సన్తీ**తి "ఇద్ధిమా"తి మం జానిస్సన్తి. **అన్తరావా**తి పరిచ్ఛిన్నకాలస్స అబ్భన్తరే ఏవ. **పాదకజ్ఝాన**న్తిఆది పరికమ్మకరణాకారదస్సనత్థం వుత్తం, ఇతరం పన అతిదేసేనేవ విభావితన్తి. **ఏవం అకరోన్తో**తి "ఏకో

హోమీ”తి అన్తరా అధిట్ఠానం అకరోన్తో. ‘‘**యథాపరిచ్ఛిన్నకాలవసేనా**’’తి ఇమినా “సతం హోమీ”తిఆదినా అధిట్ఠానం కరోన్తేన కాలపరిచ్ఛేదవసేనేవ కాతబ్బన్తి దస్సేతి. **సయమేవ ఏకో హోతి** అధిట్ఠానస్స పటిప్పస్సద్ధత్తా. ఏత్థ చ పరికమ్మాధిట్ఠానచిత్తానం ఇద్ధిమా వణ్ణవసేన సయమేవ ఆరమ్మణం హోతి. తేసు పరికమ్మచిత్తాని సన్తతిపచ్చుప్పన్నారమ్మణాని. అధిట్ఠానచిత్తం సమ్పతివత్తమానారమ్మణం అధిట్ఠానస్స ఏకచిత్తక్ఖణికత్తాతి వదన్తి.

౩౮౭. ‘‘**ఆవిభావ**’’న్తి పదస్స హేట్ఠా వుత్తేన హోతి-సద్దేన సమ్బన్ధో న యుజ్జతి ఉపయోగవచనేన వుత్తత్తా, తథా వక్ఖమానేన చ గచ్ఛతి-సద్దేన అత్తనో, పరేసఞ్చ ఆవిభావస్స ఇచ్ఛితత్తా, నామపదఞ్చ కిరియాపదాపేక్ఖన్తి కిరియాసామఞ్ఞవాచినా కరోతి-సద్దేన యోజేత్వా ఆహ ‘‘**ఆవిభావం కరోతీ**’’తి. **తిరోభావ**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో . యది ఏవం కథం పటిసమ్భిదాయన్తి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**ఇదమేవ హీ**’’తిఆది. కామం **పటిసమ్భిదాయం** “ఆవిభావన్తి కేనచి అనావటం హోతీ”తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౩.౧౧) ఆగతం, తమ్పి ఇదమేవ ఆవిభావకరణం, తిరోభావకరణఞ్చ సన్ధాయ వుత్తం. సేసపదాని తేసంయేవ వేవచనాని. **అన్ధకార**న్తి రత్తన్ధకారం, దివాపి వా బిలగుహాదిగతం **అన్ధకారం. పటిచ్ఛన్న**న్తి కుట్టకవాటాదినా పటిచ్ఛాదితం. **అనాపాథ**న్తి దూరతాసుఖుమతరతాదినా న ఆపాథగతం. **అయ**న్తి ఇద్ధిమా. పటిచ్ఛన్నోపి దూరే ఠితోపి అత్తా వా పరో వా యథా దిస్సతీతి విభత్తిం పరిణామేత్వా యోజేతబ్బం. **ఆలోకజాత**న్తి ఆలోకభూతం, జాతాలోకం వా.

౩౮౮. **ఏతం పన పాటిహారియ**న్తి ఆవిభావపాటిహారియమాహ. **కేన కతపుబ్బ**న్తి తత్థ కాయసక్ఖిం పుచ్ఛిత్వా “సత్థా తావ కాయసక్ఖీ”తి దస్సేన్తేన “భగవతా”తి వత్వా తమత్థం విభావేతుం ‘‘**భగవా హీ**’’తిఆది వుత్తం. సావత్థివాసికే పస్సన్తీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో, తథా “యావ అవీచిం దస్సేసీ”తి. ఆకాసగతేసు హేట్ఠిమహేట్ఠిమవిమానేసు ఉపరూపరివిమానం బ్యవధాయకేసు బ్యూహియమానేసు తగ్గతం ఆకాసం బ్యూళ్హం నామ హోతీతి వుత్తం ‘‘**ఆకాసఞ్చ ద్విధా వియూహిత్వా**’’తి.

అయమత్థోతి ఆవిభావపాటిహారియస్స సత్థారా కతభావో. పురిమబుద్ధానం పటిపత్తిఆవజ్జనం బుద్ధప్పవేణియా అనుపాలనత్థం. ‘‘**ఏకేన పాదేనా**’’తిఆది తివిక్కమదస్సనం. **నయం దేతి** యస్స నయస్స అనుసారేన వాచనామగ్గం ఠపేసి.

చూళఅనాథపిణ్డికో నామ అనాథపిణ్డికమహాసేట్ఠిస్స కనిట్ఠభాతా.

సినేరుపబ్బతం నిబ్బిజ్ఝిత్వాతి తం పరిసాయ దిస్సమానరూపంయేవ కత్వా నిబ్బిజ్ఝిత్వా. **న**న్తి సినేరుపబ్బతం.

అనేకసతసహస్ససఙ్ఖస్స ఓకాసలోకస్స, తంనివాసిసత్తలోకస్స చ వివటభావకరణపాటిహారియం **లోకవివరణం నామ. మహాబ్రహ్మా**తి సహమ్పతిమహాబ్రహ్మా.

పస్సథ తావ అపణ్ణకపటిపదాయ ఫలన్తి **నిరయభయేన తజ్జేత్వా** సత్థు అనుపుబ్బికథానయేన **సగ్గసుఖేన పలోభేత్వా,** న పన సగ్గసమ్పత్తియం నిన్నభావాపాదనేన.

౩౮౯. యథా ఆవిభావకరణే ఆలోకకసిణం సమాపజ్జితబ్బం ఆలోకనిమ్మానాయ, ఏవం తిరోభావకరణే అన్ధకారనిమ్మానాయ నీలకసిణం సమాపజ్జితబ్బం. కామఞ్చేతం పాళియం సరూపతో నాగతం, “వివటం ఆవట”న్తి (పటి॰

మ॰ ౩.౧౧) పన వచనతో అత్థతో ఆగతమేవ. ఓదాతకసిణన్తోగధం వా ఆలోకకసిణన్తి వుత్తోవాయమత్థో. **అన్ధకారన్తి** అన్ధకారవన్తం.

౩౯౦. అవసేసే ఇట్ఠియత్థేరాదికే.

౩౯౧. పాకటో ఇద్ధిమా ఏతస్స అత్థీతి పాకటం, పాకటఞ్చ తం పాటిహారియఞ్చాతి **పాకటపాటిహారియం**. న ఏత్థ ఇద్ధిమా పాకటోతి అపాకటం, అపాకటఞ్చ తం పాటిహారియఞ్చాతి **అపాకటపాటిహారియం**. ఇద్ధిమతో ఏవ హి పాకటాపాకటభావేనాయం భేదో, న పాటిహారియస్స. న హి తం అపాకటం అత్థి.

ఉత్తరిమనుస్సధమ్మాతి మనుస్సధమ్మో వుచ్చతి దస కుసలకమ్మపథధమ్మా, తతో మనుస్సధమ్మతో ఉత్తరి. ఇద్ధిసఙ్ఖాతం పాటిహారియం **ఇద్ధిపాటిహారియం. ఆళిన్దే**తి పముఖే. **ఓకాసేహీ**తి పకిర. **ఇద్ధాభిసఙ్ఖార**న్తి ఇద్ధిపయోగం. **అభిసఙ్ఖాసీ**తి అభిసఙ్ఖరి, అకాసీతి అత్థో. **తాలచ్ఛిగ్గళేనా**తి కుఞ్చికచ్ఛిద్దేన. **అగ్గళన్తరికాయా**తి పిట్ఠసఙ్ఘాతానం అన్తరేన.

అన్తరహితోతి అన్తరధాయితుకామో. **బకో** బ్రహ్మా యథా అన్తరధాయితుం న సక్కోతి, తథా కత్వా భగవా సయం తస్స, బ్రహ్మగణస్స చ అనాపాథభావగమనేన అన్తరహితో హుత్వా ‘‘సమణస్స గోతమస్స ఇమస్మిం ఠానే అత్థిభావో వా నత్థిభావో వా న సక్కా జానితు’’న్తి ఏవం బ్రహ్మగణస్స వచనోకాసో మా హోతూతి **‘‘భవేవాహ’’**న్తి ఇమం గాథం అభాసి.

తత్థ **భవేవాహం భయం దిస్వా**తి అహం భవే సంసారే జాతిజరాదిభేదం భయం దిస్వా ఏవ. **భవఞ్చ విభవేసిన**న్తి ఇమఞ్చ కామభవాదిం తివిధమ్పి సత్తభవం, విభవేసినం విభవం గవేసమానమ్పి పరియేసమానమ్పి పునప్పునం భవే ఏవ దిస్వా. **భవం నాభివది**న్తి తణ్హాదిట్ఠివసేన కిఞ్చి భవం న అభివదిం న గహేసిం. **నన్దిఞ్చ న ఉపాదియి**న్తి భవతణ్హం న ఉపగచ్ఛిం, న అగ్గహేసిన్తి అత్థో.

౩౯౨. అలగ్గమానోతి వినివిజ్ఝిత్వా గమనేన కుట్టాదీసు కత్థచి న లగ్గమానో. **ఆవజ్జిత్వా కతపరికమ్మేనా**తి యస్స పరతో గన్తుకామో, తం ఆవజ్జిత్వా ‘‘ఆకాసో హోతు, ఆకాసో హోతూ’’తి ఏవం కతపరికమ్మేన ఇద్ధిమతా. పాకారపబ్బతాపేక్ఖాయ ‘‘సుసిరో, ఛిద్దో’’తి చ పుల్లిఙ్గవసేన వుత్తం. ఉబ్బేధవసేన పవత్తం వివరం **సుసిరం**. తిరియం పవత్తం **ఛిద్దం**.

యత్థ కత్థచి కసిణే పరికమ్మం కత్వాతి పథవీకసిణాదీసు యత్థ కత్థచి కసిణే ఝానం సమాపజ్జిత్వా పరికమ్మం కత్వా ‘‘ఆకాసో హోతూ’’తి అధిట్ఠాతబ్బో. తత్థ కారణమాహ **‘‘అట్ఠసమాపత్తివసీభావోయేవ పమాణ’’**న్తి. తస్మా **యం యం ఇచ్ఛతి, తం తదేవ హోతి**. ఏతేన పథవియా ఉమ్ముజ్జననిముజ్జనే ఆపోకసిణసమాపజ్జనం, ఉదకాదీసు పథవీనిమ్మానే పథవీకసిణసమాపజ్జనం న ఏకన్తతో ఇచ్ఛితబ్బన్తి వుత్తం హోతి. **ఏత**న్తి ఏతం తిరోకుట్టాదిగమనపాటిహారియకరణే ఆకాసకసిణసమాపజ్జనం **అవస్సం వత్తబ్బం** అనుచ్ఛవికభావతో. ఏవఞ్చ కత్వా ‘‘ఆకాసకసిణవసేన పటిచ్ఛన్నానం వివటకరణ’’న్తిఆదివచనం వియ పథవీకసిణవసేన ‘‘ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోతీ’’తిఆదిభావో ‘‘ఆకాసే వా ఉదకే వా పథవిం నిమ్మినిత్వా పదసా గమనం ఇచ్ఛతీ’’తిఆదినా యం పకిణ్ణకనయే వుత్తం, తమ్పి సమత్థితం హోతి.

‘‘దోసో నత్థీ’’తి ద్విక్ఖత్తుం బద్ధం సుబద్ధం వియ దళ్హీకరణం నామ హోతీతి అధిప్పాయేన వత్వా తేన పయోజనాభావం దస్సేతుం **‘‘పున సమాపజ్జిత్వా’’**తిఆది వుత్తం. **అధిట్ఠితత్తా ఆకాసో హోతియేవా**తి సచేపి కిఞ్చి అన్తరా ఉపట్ఠితం పబ్బతాది

సియా, తమ్పి “ఆకాసో హోతూ”తి అధిట్ఠితత్తా ఆకాసో హోతియేవ. ఇదమ్పి అట్ఠానపరికప్పనమత్తం, తాదిసస్స ఉపట్ఠానమేవ నత్థీతి దస్సేతుం ‘‘**అన్తరా**’’తిఆది వుత్తం.

౩౯౩. **పరిచ్ఛిన్దిత్వా**తి యథిచ్ఛితట్ఠానం ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా. **తత్రా**తి తస్మిం పథవియా ఉదకభావాధిట్ఠానే **అయం** యథావుత్తపటిపత్తివిభావినీ **పాళి** . పరతో “తత్రాయం పాళీ”తి ఆగతట్ఠానేసుపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

నోతి ఇద్ధిమా. అధిట్ఠానకాలే కాలపరిచ్ఛేదం కత్వా అధిట్ఠాతీతి వుత్తం ‘‘**పరిచ్ఛిన్నకాలం పన అతిక్కమిత్వా**’’తి. **పకతియా ఉదకం** అనిమ్మానఉదకం.

౩౯౪. **విపరీత**న్తి యం ఉదకం అక్కమిత్వా అక్కమన్తో న సంసీదతి, తం పనేత్థ ఇద్ధియా పథవీనిమ్మానవసేన వేదితబ్బం. **పథవీకసిణ**న్తి పథవీకసిణజ్ఝానం.

౩౯౫. **పల్లఙ్క**న్తి సమన్తతో ఊరుబద్ధాసనం. ఛిన్నపక్ఖో, అసఞ్జాతపక్ఖో వా సకుణో డేతుం న సక్కోతీతి పాళియం “పక్ఖీ సకుణో”తి (పటి॰ మ॰ ౩.౧౧) పక్ఖీ-సద్దేన విసేసేత్వా సకుణో వుత్తోతి ‘‘**పక్ఖహి యుత్తసకుణో**’’తి ఆహ. **పరికమ్మం కత్వా**తి “పథవీ హోతూ”తి పరికమ్మం కత్వా.

ఆకాసే అన్తలిక్ఖేతి అన్తలిక్ఖసఙ్ఖాతే ఆకాసే. యత్థ యత్థ హి ఆవరణం నత్థి, తం తం “ఆకాస”న్తి వుచ్చతి. అయఞ్చ ఇద్ధిమా న పథవియా ఆసన్నే ఆకాసే గచ్ఛతి. యత్థ పన పక్ఖీనం అగోచరో, తత్థ గచ్ఛతి, తాదిసఞ్చ లోకే “అన్తలిక్ఖ”న్తి వుచ్చతి. తేన వుత్తం “అన్తలిక్ఖసఙ్ఖాతే ఆకాసే”తి.

థేరోతి పుబ్బే వుత్త **తిపిటకచూళాభయత్థేరో. సమాపత్తిసమాపజ్జన**న్తి పున సమాపత్తిసమాపజ్జనం. **నను సమాహితమేవస్స చిత్త**న్తి ఇద్ధిమతో పాటిహారియవసేన పవత్తమానస్స చిత్తం అచ్చన్తం సమాహితమేవ హోతి, న అఞ్ఞదా వియ అసమాహితన్తి అధిప్పాయో. తం పన థేరస్స మతిమత్తం. పుబ్బే హి పథవీకసిణం సమాపజ్జిత్వా పథవిం అధిట్ఠాయ గచ్ఛతి, ఇదాని పన ఆకాసో ఇచ్ఛితబ్బో, తస్మా ఆకాసకసిణం సమాపజ్జితబ్బమేవ. తేనాహ ‘‘**కిఞ్చాపీ**’’తిఆది. **తిరోకుట్టపాటిహారియే వుత్తనయేనేవ పటిపజ్జితబ్బ**న్తి యథా తత్థ కుట్టాది “ఆకాసో హోతూ”తి అధిట్ఠానేన ఆకాసో హోతి, ఏవం ఇధాపి పబ్బతరుక్ఖాదిం అధిట్ఠానేన ఆకాసం కత్వా గన్తబ్బన్తి అత్థో. అథ వా **తిరోకుట్టపాటిహారియే వుత్తనయేనేవా**తి “సచే పనస్స భిక్ఖునో అధిట్ఠహిత్వా గచ్ఛన్తస్సా”తిఆదినా (విసుద్ధి॰ ౨.౩౯౨) తత్థ వుత్తనయేన. ఏతేన “పురిమాధిట్ఠానబలేనేవ చస్స అన్తరా అఞ్ఞో పబ్బతో వా రుక్ఖో వా ఉతుమయో ఉట్ఠహిస్సతీతి అట్ఠానమేవేత”న్తి నాగాదీహి కయిరమానో విబన్ధో గమనన్తరాయం న కరోతీతి దస్సేతి.

ఓకాసేతి జనవివిత్తే యుత్తట్ఠానే. **పాకటో హోతి** ఆకాసచారీ అయం సమణోతి.

౩౯౬. **ద్వాచత్తాలీసయోజనసహస్స**గ్గహణం పఠమకప్పవసేన కతం, తతో పరం పన అనుక్కమేన పథవియా ఉస్సితభావేన తతో కతిపయయోజనూనతా సియా, అప్పకం అధికం వా ఊనం వా గణనూపగం న హోతీతి తథా వుత్తం. **తీసు దీపేసు ఏకక్ఖణే ఆలోకకరణేనా**తి యదా యస్మిం దీపే మజ్ఝే తిట్ఠన్తి, తదా తతో పురిమస్మిం అత్థం గచ్ఛన్తా పచ్ఛిమే ఉదేన్తా హుత్వా ఆలోకకరణేన. అఞ్ఞజోతీనం వా అభిభవనేన, దుద్దసతాయ చ **మహిద్ధికే**. సత్తానం

సీతపరిళాహవూపసమనేన, ఓసధితిణవనప్పతీనం పరిబ్రూహనేన చ **మహానుభావే. ఘుపతీ**తి ఫుసతి. **పరిమజ్జతీ**తి హత్థం ఇతో చితో చ సఞ్చారేన్తో ఘంసేతి. **అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానవసేనేవా**తి యస్స కస్సచి అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానవసేన. **ఏవ**-కారేన పాదకజ్ఝానవిసేసం నివత్తేతి, న అధిట్ఠానం. తేనేవాహ "**నత్థేత్థ కసిణసమాపత్తినియమో**"తి. తిరోకుట్టపాటిహారియాదీసు వియ ఇమస్మిం నామ కసిణే ఝానం సమాపజ్జిత్వా అధిట్ఠాతబ్బన్తి న ఏత్థ కోచి నియమో అత్థీతి అత్థో. తథా హి పాళియం కిఞ్చి సమాపత్తిం అపరామసిత్వా "ఇధ సో ఇద్ధిమా"తిఆది (పటిం. మ. ౩.౧౦-౧౧) వుత్తం. **హత్థపాసే హోతి** "చన్దిమసూరియే"తి ఏవం వుత్తం చన్దిమసూరియమణ్డలం. **రూపగతం హత్థపాసే**తి హత్థపాసే ఠితం రూపగతం, హత్థపాసే వా రూపగతం. హత్థం వా వడ్ఢేత్వా పరామసతీతి యోజనా.

ఉపాదిన్నకం నిస్సాయ అనుపాదిన్నకస్స వడ్ఢనం వుత్తం. యుత్తియా పనేత్థ ఉపాదిన్నకస్సపి వడ్ఢనచ్ఛాయా దిస్సతి. అత్తనో అణుమహన్తభావాపాదనే ఉపాదిన్నకస్స హాపనం వియ వడ్ఢనమ్పి లబ్భతేవ. యథా ఆయస్మతో **మహామోగ్గల్లానస్స నన్దోపనన్ద**దమనేతి ఏవం పవత్తం సహవత్థునా థేరవాదం ఆహరిత్వా తమత్థం దస్సేతుం "**తిపిటకచూళనాగత్థేరో ఆహ**"తిఆది ఆరద్ధం. **కిం పన న హోతి,** హోతియేవాతి అధిప్పాయో. ద్వే హి పటిసేధా పకతిం గమేన్తీతి. "**తదా మహన్తం హోతి మహామోగ్గల్లానత్థేరస్స వియా**"తి ఇదం యథాధికతత్థదస్సనవసేన వుత్తం, ఖుద్దకభావాపాదనమ్పేత్థ లబ్భతేవ.

నన్దోపనన్దనాగదమనకథావణ్ణనా

ఓలోకేసి బుద్ధాచిణ్ణవసేన "అత్థి ను ఖో అస్స ఉపనిస్సయో"తి. లోకియం రతనత్తయే పసాదలక్ఖణం సాసనావతారం సన్ధాయాహ "**అప్పసన్నో**"తి. మిచ్ఛాదిట్ఠితో వివేచేత్వా పసాదేతబ్బోతి అధిప్పాయో. తేనాహ "**కో ను ఖో...పే.... వివేచేయ్యా**"తి.

తం దివసన్తి యదా భగవా భిక్ఖుసఙ్ఘపరివుతో తావతింసభవనాభిముఖో గచ్ఛతి, తం దివసభాగం. **ఆపానభూమిం సజ్జయింసూ**తి యత్థ సో నిసిన్నో భోజనకిచ్చం కరోతి, తం పరివేసనట్ఠానం సిత్తం సమ్మట్ఠం భోజనూపకరణూపనయనాదినా సజ్జయింసు పటియాదేసుం. **తివిధనాటకేహీ**తి వధూకుమారికఞ్ఞావత్థాహి తివిధాహి నాటకిత్థీహి. **ఓలోకయమానో**తి పేక్ఖన్తో, విచారేన్తో వా.

ఉపరూపరీతి మత్థకమత్థకే. **భవనేనా**తి భవనపదేసేన. **భోగేహీ**తి సరీరభోగేహి. **అవకుజ్జేనా**తి నికుజ్జితేన. **గహేత్వా**తి యథా తావతింసభవనస్స పదేసోపి నావసిస్సతి, ఏవం పరియాదాయ.

సినేరుపరిభణ్డన్తి సినేరుమేఖలం. సినేరుస్స కిర సమన్తతో బహలతో, పుథులతో చ పఞ్చయోజనసహస్సపరిమాణాని చత్తారి పరిభణ్డాని తావతింసభవనస్స ఆరక్ఖాయ నాగేహి, గరుళేహి, కుమ్భణ్డేహి, యక్ఖేహి చ అధిట్ఠితాని, తాని పరిభణ్డభావసామఞ్ఞేన ఏకజ్ఝం కత్వా "పరిభణ్డ"న్తి వుత్తం. తేహి కిర సినేరుస్స ఉపడ్ఢం పరియాదిన్నం.

అత్తభావం విజహిత్వాతి మనుస్సరూపం అన్తరధాపేత్వా. **బాధతీ**తి ఖేదమత్తం ఉప్పాదేతి.

అత్తభావం విజహిత్వాతి సుఖుమత్తభావనిమ్మానేన నాగరూపం విజహిత్వా. **ముఖం వివరి** "ముఖగతం సమణం సంఖాదిస్సామీ"తి. **పాచీనేన చ పచ్ఛిమేన చాతి** నాగస్స తథానిపన్నత్తా వుత్తం. సుట్ఠు సతియా పచ్చుపట్ఠాపనత్థమాహ ''**మనసి కరోహీ**''తి.

ఆదితో పట్ఠాయ సబ్బపాటిహారియానీతి తదా థేరేన కతపాటిహారియాని సన్ధాయ వుత్తం. **ఇమం పన తాన**న్తి ఇమం నాసావాతవిస్సజ్జనకారణం.

అనుబన్ధీతి "న సక్కా ఏవంమహిద్ధికస్స ఇమస్స సమణస్స పటిపహరితు"న్తి భయేన పలాయన్తం అనుబన్ధి.

ఏకపటిపాటియాతి ఏకాయ పటిపాటియా, నిరన్తరన్తి అత్థో. **అయమేవాతి** యా ఉపాదిన్నకం నిస్సాయ అనుపాదిన్నకస్స వడ్ఢి, అయమేవ. **ఏత్థ** ఏదిసే హత్థివడ్ఢనాదిపాటిహారియే **యుత్తి** యుత్తరూపా చిత్తతో, ఉతుతో వా ఉపాదిన్నకరూపానం అనుప్పజ్జనతో. అథ వా **ఉపాదిన్న**న్తి సకలమేవ ఇన్ద్రియబద్ధం అధిప్పేతం. ఏవమ్పి తస్స తథా వడ్ఢి న యుజ్జతి ఏవాతి వుత్తనయేనేవ వడ్ఢి వేదితబ్బా. ఏకసన్తానే ఉపాదిన్నం, అనుపాదిన్నఞ్చ సమ్భిన్నం వియ పవత్తమానమ్పి అత్థతో అసమ్భిన్నమేవ. తత్థ యథా ఆళ్హకమత్తే ఖీరే అనేకాళ్హకే ఉదకే ఆసిత్తే యదిపి ఖీరం సబ్బేన సమ్భిన్నం సబ్బత్థకమేవ లబ్భమానం హుత్వా తిట్ఠతి, తథాపి న తత్థ ఖీరం వడ్ఢతి, ఉదకమేవ వడ్ఢతి, ఏవమేవం యదిపి ఉపాదిన్నం అనుపాదిన్నఞ్చ సమ్భిన్నం వియ పవత్తతి, తథాపి ఉపాదిన్నం న వడ్ఢతి, ఇద్ధానుభావేన చిత్తజం, తదనుసారేన ఉతుజఞ్చ వడ్ఢతీతి దట్ఠబ్బం.

నోతి నో ఇద్ధిమా. **ఏవం కత్వాతి** వుత్తాకారేన హత్థిం వా వడ్ఢేత్వా తే వా ఆగన్త్వా హత్థపాసే ఠితే కత్వా. పాదట్ఠపనాదిపి వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **అపరోపి** ఇద్ధిమా. **తథేవాతి** పాటిహారియకరణతో పుబ్బే వియ. **తథూపమమేత**న్తి యథా ఉదకపుణ్ణాసు నానాపాతీసు బహూహి నానాచన్దమణ్డలేసు దిస్సమానేసు న తేన చన్దమణ్డలస్స గమనాదిఉపరోధో, బహూనఞ్చ పచ్చేకం దస్సనం ఇజ్ఝతి, తథూపమమేతం పాటిహారియం చన్దిమసూరియానం గమనాదిఉపరోధాభావతో, బహూనఞ్చ ఇద్ధిమన్తానం తత్థ ఇద్ధిపయోగస్స యథిచ్ఛితం సమిజ్ఝనతోతి అధిప్పాయో.

౩౯౭. **పరిచ్ఛేదం కత్వాతి** అభివిధివసేన పన పరిచ్ఛేదం కత్వా, న మరియాదవసేన. తథా హేస బ్రహ్మలోకే అత్తనో కాయేన వసం వత్తేతి. **పాళీ**తి పటిసమ్భిదామగ్గపాళి.

యావ బ్రహ్మలోకాపి కాయేన వసం వత్తేతీతి ఏత్థ యస్మా న బ్రహ్మలోకస్సేవ గమనం అధిప్పేతం, నాపి బ్రహ్మలోకస్స గమనమేవ, అథ ఖో అఞ్ఞథా అఞ్ఞమ్పి. **యావ బ్రహ్మలోకాతి** పన దూరావధినిదస్సనమేతం, తస్మా "సచే బ్రహ్మలోకం గన్తుకామో హోతీ"తి వత్వాపి ఇతరమ్పి దస్సేతుం ''**సన్తికేపి దూరే అధిట్ఠాతీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ పి-సద్దో సముచ్చయత్థో, తేన వుత్తావసేసస్స అధిట్ఠానిద్ధియా నిప్ఫాదేతబ్బస్స సబ్బస్సాపి సఙ్గహో, న వుత్తస్సేవాతి దట్ఠబ్బం.

యమకపాటిహారియావసానేతిఆదినా తివిక్కమస్స అధిట్ఠానిద్ధినిప్ఫన్నతా వుత్తా, అఞ్ఞత్థ పన లక్ఖణానిసంసతా. తదుభయం యథా అఞ్ఞమఞ్ఞం న విరుజ్ఝతి, తథా విచారేత్వా గహేతబ్బం.

నీలమాలికన్తి నీలవణ్ణోదకమాలికం.

మహాబోధిన్తి అపరాజితపల్లఙ్కం మహాబోధిం. **చిత్తే ఉప్పన్నే సన్తికే అకాసీతి** తథా చిత్తుప్పత్తిసమనన్తరమేవ పథవిం, సముద్దఞ్చ సంఖిపిత్వా మహాబోధిసన్తికే అకాసి.

నక్ఖత్తదివసేతి మహదివసే. **చన్దపూవేతి** చన్దసదిసే చన్దమణ్డలాకారే పూవే. **ఏకపత్తపూరమత్తమకాసీతి** యథా తే పమాణతో సరూపేనేవ అన్తోపత్తపరియాపన్నా హోన్తి, తథా అకాసి.

కాకవలియవత్థుస్మిఞ్చ "భగవా థోకం బహుం అకాసీ"తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. తం పన వత్థుం సఙ్ఖేపతోవ దస్సేతుం "**మహాకస్సపత్థేరో కిరా**"తిఆది వుత్తం. **సమాపత్తియాతి** నిరోధసమాపత్తియా.

గఙ్గాతీరేతి తమ్బపణ్ణిదీపే గఙ్గానదియా తీరే. **సఞ్ఞం అదాసీతి** యథా తే యథాధిట్ఠితం సప్పిం పస్సన్తి, తథా సఞ్ఞం అదాసి.

తస్సాతి యస్స బ్రహ్మునో రూపం దట్ఠుకామో, తస్స బ్రహ్మునో రూపం పస్సతి. **సద్దం సుణాతీతి** దిబ్బాయ సోతధాతుయా బ్రహ్మునో సద్దం సుణాతి. **చిత్తం పజానాతీతి** చేతోపరియఞాణేన బ్రహ్మునో చిత్తం పజానాతి. **కరజకాయస్స వసేనాతి** చాతుమహాభూతికరూపకాయస్స వసేన. "చిత్తం పరిణామేతీ"తి ఏత్థ కిం తం చిత్తం, కథం వా పరిణామనన్తి ఆహ "**పాదకజ్ఝానచిత్తం గహేత్వా కాయే ఆరోపేతీ**"తి. కథం పన కాయే ఆరోపేతీతి ఆహ "**కాయానుగతికం కరోతీ**"తి. ఏవమ్పి సద్దదన్ధరోవాయన్తి వచనపథం పచ్ఛిన్దన్తో ఆహ "**దన్ధగమన**"న్తి. కరోతీతి సమ్బన్ధో. **కాయగమనం హి దన్ధం,** దన్ధమహాభూతపచ్చయత్తాతి అధిప్పాయో. అయఞ్హేత్థ అత్థో – దిస్సమానేన కాయేన గన్తుకామతాయ వసేన చిత్తం పరిణామేన్తో యోగీ పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ "ఇదం చిత్తం కాయో వియ దన్ధగమనం హోతూ"తి పరికమ్మం కరోతి. తథా పరికమ్మకరణం హి సన్ధాయ "పాదకజ్ఝానచిత్తం గహేత్వా"తి వుత్తం. పరికమ్మం పన కత్వా పున సమాపజ్జిత్వా ఞాణేన అధిట్ఠహన్తో తం చిత్తం కాయే ఆరోపేతి, కాయానుగతికం దన్ధగమనం కరోతి.

సుఖసఞ్ఞన్తి సుఖసహగతం సఞ్ఞం, సఞ్ఞాసీసేన నిద్దేసో. లహుభావేన సఞ్ఞాతన్తి **లహుసఞ్ఞం.** కథం పన ఇద్ధిచిత్తేన సహ సుఖసఞ్ఞాయ సమ్భవోతి ఆహ "**సుఖసఞ్ఞా నామ ఉపేక్ఖాసమ్పయుత్తా సఞ్ఞా**"తి. సుఖన్తి సఞ్ఞాతన్తి వా **సుఖసఞ్ఞం.** తేనేవాహ "**ఉపేక్ఖా హి సన్తం సుఖన్తి వుత్తా**"తి ఏకన్తగరుకేహి నీవరణేహి, ఓళారికేహి అనుపసన్తసభావేహి చ వితక్కాదీహి విప్పయోగో చిత్తచేతసికానం లహుభావస్స కారణన్తి దస్సేన్తో ఆహ "**సాయేవ...పే.... వేదితబ్బా**"తి. **తం ఓక్కన్తస్సాతి** తం సుఖలహుసఞ్ఞం అనుప్పత్తస్స. **అస్సాతి** యోగినో. **గన్తుకామతా ఏవ ఏత్థ పమాణన్తి** ఏత్థ ఏతస్మిం దిస్సమానేన కాయేన గమనే యం ఠానం గన్తుకామో, తం ఉద్దిస్స గన్తుకామతావసేన పవత్తపరికమ్మాధిట్ఠానాని ఏవ పమాణం, తావతా గమనం ఇజ్ఝతి. తస్మా మగ్గనిమ్మానవాయుఅధిట్ఠానేహి వినాపి ఇచ్ఛితదేసప్పత్తి హోతీతి. ఇదాని తమేవత్థం పాకటతరం కాతుం "**సతి హి**"తిఆది వుత్తం.

కాయం గహేత్వాతి కరజకాయం ఆరమ్మణకరణవసేన పరికమ్మచిత్తేన గహేత్వా. **చిత్తే ఆరోపేతీతి** "అయం కాయో ఇదం చిత్తం వియ హోతూ"తి పాదకజ్ఝానచిత్తే ఆరోపేతి తగ్గతికం కరోతి. తేనాహ "**చిత్తానుగతికం కరోతి సీఘగమన**"న్తి. **చిత్తగమనన్తి** చిత్తప్పవత్తిమాహ. **ఇదం పన** చిత్తవసేన కాయపరిణామనపాటిహారియం. **చిత్తగమనమేవాతి** చిత్తేన సమానగమనమేవ. కథం పన కాయో దన్ధప్పవత్తికో లహుపరివత్తినా చిత్తేన సమానగతికో హోతీతి? న సబ్బథా

సమానగతికో. యథేవ హి కాయవసేన చిత్తపరిణామనే చిత్తం సబ్బథా కాయేన సమానగతికం న హోతి. న హి తదా చిత్తం సభావసిద్ధేన అత్తనో ఖణేన అవత్తిత్వా గరువుత్తికస్స రూపధమ్మస్స ఖణేన వత్తతి. "ఇదం చిత్తం అయం కాయో వియ హోతూ"తి పన అధిట్ఠానేన దన్ధగతికస్స కాయస్స అనువత్తనతో యావ ఇచ్ఛితట్ఠానప్పత్తి, తావ కాయగతిఅనులోమేనేవ హుత్వా సన్తానవసేన పవత్తమానం చిత్తం కాయగతియా పరిణామితం నామ హోతి, ఏవం "అయం కాయో ఇదం చిత్తం వియ హోతూ"తి అధిట్ఠానేన పగేవ సుఖలహుసఞ్ఞాయ సమ్పాదితత్తా అభావితిద్ధిపాదానం వియ దన్ధం అవత్తిత్వా యథా లహుకతిపయచిత్తవారేహేవ ఇచ్ఛితట్ఠానప్పత్తి హోతి, ఏవం పవత్తమానో కాయో చిత్తగతియా పరిణామితో నామ హోతి, న ఏకచిత్తక్ఖణేనేవ ఇచ్ఛితట్ఠానప్పత్తియా.

ఏవఞ్చ కత్వా "సెయ్యథాపి నామ బలవా పురిసో సమిఞ్జితం వా బాహం పసారేయ్య, పసారితం వా బాహం సమిఞ్జేయ్యా"తి ఇదమ్పి ఉపమావచనం నిప్పరియాయేనేవ సమత్థితం హోతి. అవస్సం చేతం ఏవం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా సుత్తాభిధమ్మపాఠేహి, వినయఅట్ఠకథాయ చ విరోధో సియా, ధమ్మతా చ విలోమితా. "నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పీ"తి (అం॰ ని॰ ౧.౧౧ ఆదయో) హి ఏత్థ అఞ్ఞగహణేన రూపధమ్మా గహితా అలహుపరివత్తితాయ. అభిధమ్మే (పట్ఠా॰ ౧.౧.౧౦-౧౧) చ పురేజాతపచ్చయో రూపమేవ వుత్తో, పచ్ఛాజాతపచ్చయో చ తస్సేవ. యత్థ యత్థ చ ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ తత్థేవ భిజ్జన్తి. నత్థి దేసన్తరసఙ్కమనం, న చ సభావో అఞ్ఞథా హోతీతి. న హి ఇద్ధిబలేన ధమ్మానం కేనచి లక్ఖణం అఞ్ఞథత్తం కాతుం సక్కా, భావఞ్ఞథత్తమేవ పన కాతుం సక్కా. **"తీసుపి ఖణేసూ"**తి ఇదమ్పి గమనారమ్భం సన్ధాయ వుత్తం, న గమననిట్ఠానన్తి వదన్తి. **థేరో**తి అట్ఠకథాచరియానం అన్తరే ఏకో థేరో. **ఇధా**తి ఇదం పాటిహారియం విభజిత్వా వుత్తపాఠే. **సయం గమనమేవ ఆగతం** "బ్రహ్మలోకం గచ్ఛతీ"తి వుత్తత్తా.

చక్ఖుసోతాదీనన్తి చక్ఖుసోతాదీనం అఙ్గానం. తథా హి వుత్తం "సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గ"న్తి, సబ్బఅఙ్గపచ్చఙ్గవన్తన్తి అత్థో. **పసాదో నామ నత్థీ**తి ఇమినావ భావజీవితిన్ద్రియానమ్పి అభావో వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. **రుచివసేనా**తి ఇచ్ఛావసేన. **అఞ్ఞమ్పీ**తి భగవతా కరియమానతో అఞ్ఞమ్పి కిరియం కరోతి. అయఞ్చేత్థ బుద్ధానుభావో. యది సావకనిమ్మితేసు నానప్పకారతా నత్థి, "సచే పన నానావణ్ణే కాతుకామో హోతీ"తిఆది యం హేట్ఠా వుత్తం, తం కథన్తి? తం తథా తథా పరికమ్మం కత్వా అధిట్ఠహన్తస్స తే తే వణ్ణవయాదివిసేసా పరికమ్మానురూపం ఇజ్ఝన్తీతి కత్వా వుత్తం. ఇధ పన యథాధిట్ఠితే నిమ్మితరూపే సచే సావకో "ఇమే విసేసా హోన్తూ"తి ఇచ్ఛతి, న ఇజ్ఝతి, బుద్ధానం పన ఇజ్ఝతీతి అయమత్థో దస్సితోతి న కోచి విరోధో.

ఇదాని యాని తాని "యావ బ్రహ్మలోకాపి కాయేన వసం వత్తేతీ"తి (పటి॰ మ॰ ౩.౧౦) పాళియా అత్థదస్సనవసేన విభత్తాని "దూరేపి సన్తికే అధిట్ఠాతీ"తిఆదీని చుద్దస పాటిహారియాని , తత్థ సిఖాప్పత్తం కాయేన వసవత్తనపాటిహారియం దస్సేతుం **"ఏత్థ చా"**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **యన్తి** కిరియాపరామసనం, తేన **"రూపం పస్సతీ"**తి ఏత్థ యదేతం రూపదస్సనం, **"సద్దం సుణాతీ"**తి ఏత్థ యదేతం సద్దసవనం, **"చిత్తం పజానాతీ"**తి ఏత్థ యదేతం చిత్తజాననన్తి ఏవం దిబ్బచక్ఖుసోతచేతోపరియఞాణకత్తుకం దస్సనసవనజాననకిరియం పరామసతీతి దట్ఠబ్బం. ఇతో పరేసు **సన్తిట్ఠతీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **యమ్పిస్సా**తి యమ్పి అస్స. యోగినో అధిట్ఠానన్తి సమ్బన్ధో. **యఞ్చ ఖో**తి ఏత్థ **ఖో**-సద్దో అవధారణత్థో, విసేసత్థో వా, తేన అయమేవేత్థ కాయేన వసవత్తనపాటిహారియేసు ఉక్కట్ఠతరన్తి దీపేతి. కస్మా? "అయం ను ఖో ఇద్ధిమా, అయం ను ఖో నిమ్మితో"తి ఏకచ్చస్స బ్రహ్మునో ఆసఙ్కుప్పాదనతో. యదగ్గేన చేతం అధిట్ఠితం విసేసతో మనోమయన్తి

వుచ్చతి, తదగ్గేన ఉక్కట్ఠతరన్తి వేదితబ్బం. తేనాహ "**ఏత్తావతా కాయేన వసం వత్తేతి నామా**"తి. యది ఏవం కస్మా ఇధ సేసాని గహితానీతి ఆహ "**సేసం...పే... వుత్త**"న్తి.

౩౯౮. ఇదం నానాకరణన్తి కామమిమాపి ద్వే ఇద్ధియో అధిట్ఠానవసేనేవ ఇజ్ఝన్తి, తథాపి ఇదం ఇదాని వుచ్చమానం ఇమాసం నానాకరణం విసేసో. **పకతివణ్ణం విజహిత్వా**తి అత్తనో పకతిరూపం విజహిత్వా అపనేత్వా, పరేసం అదస్సేత్వాతి అత్థో. **కుమారకవణ్ణ**న్తి కుమారకసణ్ఠానం. **దస్సేతీ**తి తథా వికుబ్బన్తో అత్తని దస్సేతి. **నాగవణ్ణం వా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **హత్థిమ్పి దస్సేతీ**తి అత్తానమ్పి హత్థిం కత్వా దస్సేతి, బహిద్ధాపి హత్థిం దస్సేతి. ఏతదత్థమేవ హి ఇధ "హత్థివణ్ణం వా దస్సేతీ"తి అవత్వా "హత్థిమ్పి దస్సేతీ"తి (పటి॰ మ॰ ౩.౧౩) వుత్తం. యం పన కేచి బహిద్ధా హత్థిఆదిదస్సనవచనం "పకతివణ్ణం విజహిత్వా"తి వచనేన వికుబ్బనిద్ధిభావేన విరుజ్ఝతీతి వదన్తి, తదయుత్తం. కస్మా? పకతివణ్ణవిజహనం నామ అత్తనో పకతిరూపస్స అఞ్ఞేసం అదస్సనం, న సబ్బేన సబ్బం తస్స నిరోధనం. ఏవం సతి అత్తానం అదస్సేత్వా బహిద్ధా హత్థిం దస్సేన్తో "పకతివణ్ణం విజహిత్వా హత్థిం దస్సేతీ"తి వుచ్చమానే కో ఏత్థ విరోధో, అత్తనా పన హత్థివణ్ణో హుత్వా బహిద్ధాపి హత్థిం దస్సన్తే వత్తబ్బమేవ నత్థి. తేనేవాహ "బహిద్ధాపి హత్థిఆదిదస్సనవసేన వుత్త"న్తి. ఏవఞ్చ కత్వా వికుబ్బనిద్ధిభావేన చ న కోచి విరోధో.

పాళియఞ్చ **కుమారకవణ్ణం వా**తిఆదీసు అనియమత్థో వా-సద్దో వుత్తో. తేసు ఏకేకస్సేవ కరణదస్సనత్థం. **హత్థిమ్పీ**తిఆదీసు పన హత్థిఆదీనం బహూనం ఏకజ్ఝం కాతబ్బాభావదస్సనత్థం సముచ్చయత్థో పి-సద్దో వుత్తో. తేన "హత్థిమ్పి దస్సేతీ"తిఆదీసు దుతియే వుత్తనయేనేవ అత్థో గహేతబ్బో.

ఇద్ధిమతో అత్తనో కుమారకాకారేన పరేసం దస్సనం కుమారకవణ్ణనిమ్మానం, న ఏత్థ కిఞ్చి అపుబ్బం పథవీఆదివత్థు నిప్ఫాదీయతీతి కసిణనియమేన పయోజనాభావతో "**పథవీకసిణాదీసు అఞ్ఞతరారమ్మణతో**"తి వుత్తం. సతిపి వా వత్థునిప్ఫాదనే యథారహం తం పథవీకసిణాదివసేనేవ ఇజ్ఝతీతి ఏవమ్పేత్థ కసిణనియమేన పయోజనం నత్థేవ. కుమారకవణ్ణఞ్హి దస్సేన్తేన నీలవణ్ణం వా దస్సేతబ్బం సియా, పీతాదీసు అఞ్ఞతరవణ్ణం వా. తథా సతి నీలాదికసిణాని సమాపజ్జితబ్బానీతి ఆపన్నోవ కసిణనియమో. ఏసేవ నయో సేసేసుపి. ఏవమధిట్ఠితే యదేకే పథవీకసిణవసేన "ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోతీ"తిఆది (దీ॰ ని॰ ౧.౨౩౮; మ॰ ని॰ ౧.౧౪౭; సం॰ ని॰ ౫.౮౪౨; పటి॰ మ॰ ౩.౧౦) భావోతి ఏవం పవత్తేన కసిణనిద్దేసేన ఇధ వికుబ్బనిద్ధినిద్దేసే "పథవీకసిణాదీసు అఞ్ఞతరారమ్మణతో"తిఆదివచనస్స విరోధం ఆసఙ్కన్తి, సో అనోకాసోవాతి దట్ఠబ్బం. నిమ్మినితబ్బభావేన అత్తనా ఇచ్ఛితోతి **అత్తనో కుమారకవణ్ణో,** న పన అత్తనో దహరకాలే కుమారకవణ్ణోతి. **నాగాదివణ్ణేసు**పి అయం నయో బ్యాపీ ఏవాతి యదేకే "నాగాదినిమ్మానే న యుజ్జతి వియా"తి వదన్తి, తదపోహితం దట్ఠబ్బం.

బహిద్ధాపీతి **పి**-సద్దేన అజ్ఝత్తం సమ్పిణ్డేతి. అయఞ్హేత్థ అత్థో – **హత్థిమ్పి దస్సేతీ**తిఆది అజ్ఝత్తం, బహిద్ధాపి హత్థిఆదిదస్సనవసేన వుత్తం, న "కుమారకవణ్ణం వా"తిఆది వియ అజ్ఝత్తమేవ కుమారకవణ్ణాదీనం దస్సనవసేనాతి. యం ఏత్థ వత్తబ్బం అధిట్ఠానవిధానం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

౩౯౯. కాయన్తి అత్తనో కరజకాయం. **వుత్తనయేనేవా**తి "అయం కాయో సుసిరో హోతూ"తి పరికమ్మం కత్వా పున "పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయా"తి ఇమం హేట్ఠా వుత్తనయానుసారమాహ. **అఞ్ఞం కాయ**న్తి యం మనోమయం

కాయం నిమ్మినితుకామో, తం. **ముఞ్జమ్హాతి** ముఞ్జతిణతో. **ఈసికన్తి** తస్స కణ్డం. **కోసియాతి** అసికోసతో. **కరణ్డాయాతి** పేళాయ, నిమ్మోకతోతి చ వదన్తి. **అబ్బూహతీ**తి ఉద్ధరతి. **పవాహేయ్యాతి** ఆకడ్ఢేయ్య.

ఇద్ధివిధనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి ద్వాదసమపరిచ్ఛేదవణ్ణనా.

౧౩. అభిఞ్ఞానిద్దేసవణ్ణనా

దిబ్బసోతధాతుకథావణ్ణనా

౪౦౦. తత్థాతి దిబ్బసోతధాతుయా నిద్దేసే. అభిఞ్ఞాపాళియా హి నిద్దేసముఖేన అభిఞ్ఞానం నిబ్బత్తనవిధి విధీయతి. అభిఞ్ఞాసీసేనేత్థ అభిఞ్ఞాపాళి వుత్తా. తేనాహ ‘‘**తతో పరాసు చ తీసు అభిఞ్ఞాసూ**’’తి. **తతో పరాసూ**తి చ సత్థునో దేసనాక్కమం, అత్తనో చ ఉద్దేసక్కమం సన్ధాయ వుత్తం, న పటిపత్తిక్కమం. న హి పటిపజ్జన్తా ఇమినావ కమేన పటిపజ్జన్తి. **సబ్బత్థా**తి దిబ్బసోతధాతుపాళియం, సేసాభిఞ్ఞాపాళియఞ్చాతి సబ్బత్థ. **తత్రా**తి వాక్యోపఞ్ఞాసే నిపాతమత్తం, **తత్ర** వా యథావుత్తపాఠే. **దిబ్బసదిసత్తా**తి దిబ్బే భవాతి దిబ్బా, దేవానం సోతధాతు, తాయ దిబ్బాయ సదిసత్తా. ఇదాని తం దిబ్బసదిసతం విభావేతుం ‘‘**దేవానం హీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **సుచరితకమ్మనిబ్బత్తా**తి సద్ధాబహులతావిసుద్ధదిట్ఠితానిసంసదస్సావితాదిసమ్పత్తియా సుట్ఠు చరితత్తా సుచరితేన దేవూపపత్తిజనకేన పుఞ్ఞకమ్మేన నిబ్బత్తా. **పిత్తసేమ్హరుహిరాదీహీ**తి **ఆది**-సద్దేన వాతరోగాదీనం సఙ్గహో. **అపలిబుద్ధా**తి అనుపద్దుతా. పిత్తాదీహి అనుపద్దుతత్తా, కమ్మస్స చ ఉళారతాయ **ఉపక్కిలేసవిముత్తి** వేదితబ్బా. ఉపక్కిలేసదోసరహితం హి కమ్మం తిణాదిదోసరహితం వియ సస్సం ఉళారఫలం అనుపక్కిలిట్ఠం హోతి. కారణూపచారేన చస్స ఫలం తథా వోహరీయతి, యథా ‘‘సుక్కం సుక్కవిపాక’’న్తి (దీ. ని. ౩.౩౧౨; మ. ని. ౨.౮౧; అ. ని. ౪.౨౩౩). **దూరేపీ**తి **పి**-సద్దేన సుఖుమస్సాపి ఆరమ్మణస్స సమ్పటిచ్ఛనసమత్థతం సఙ్గణ్హాతి. **పసాదసోతధాతూ**తి చతుమహాభూతానం పసాదలక్ఖణా సోతధాతు.

వీరియారమ్భవసేనేవ ఇజ్ఝనతో సబ్బాపి కుసలభావనా వీరియభావనా, పధానసఙ్ఖారసమన్నాగతా వా ఇద్ధిపాదభావనాపి విసేసతో వీరియభావనా, తస్సా ఆనుభావేన నిబ్బత్తా **వీరియభావనాబలనిబ్బత్తా**. ఞాణమయా సోతధాతు ఞాణసోతధాతు. **తాదిసాయేవా**తి ఉపక్కిలేసవిముత్తతాయ, దూరేపి సుఖుమస్సపి ఆరమ్మణస్స సమ్పటిచ్ఛనసమత్థతాయ చ తంసదిసా ఏవ . **దిబ్బవిహారవసేన పటిలద్ధత్తా**తి దిబ్బవిహారసఙ్ఖాతానం చతున్నం ఝానానం వసేన పటిలద్ధత్తా, ఇమినా కారణవసేనస్సా దిబ్బభావమాహ. యం చేత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **దిబ్బవిహారసన్నిస్సితత్తా**తి అట్ఠఙ్గసమన్నాగమేన ఉక్కంసగతం పాదకజ్ఝానసఙ్ఖాతం దిబ్బవిహారం సన్నిస్సాయ పవత్తత్తా, దిబ్బవిహారపరియాపన్నం వా అత్తనా సమ్పయుత్తం రూపావచరచతుత్థజ్ఝానం నిస్సయపచ్చయభూతం సన్నిస్సితత్తాతి ఏవమ్పేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **సవనట్ఠేనా**తి సద్దగహణట్ఠేన. యాథావతో హి సద్దూపలద్ధి సద్దసభావావబోధో సవనం. సత్తేసుపి అఞ్ఞేసు సభావధారణాదీసు ధాతుఅత్థేసు అత్తసుఞ్ఞతాసన్దస్సనత్థా సత్థు ధాతుదేసనాతి ఆహ ‘‘**నిజ్జీవట్ఠేన చా**’’తి. **సోతధాతుకిచ్చం** సద్దసమ్పటిచ్ఛనం, సద్దసన్నిట్ఠానపచ్చయతా చ.

ఞాణస్స పరిసుద్ధి ఉపక్కిలేసవిగమేనేవాతి ఆహ ‘‘**నిరుపక్కిలేసాయా**’’తి. **మానుసికా** మనుస్స సన్తకా, మంససోతధాతు, దిబ్బవిదూరాదివిసయగ్గహణసఙ్ఖాతేన అత్తనో కిచ్చవిసేసేన అతిక్కన్తం మానుసికం ఏతాయాతి **అతిక్కన్తమానుసికా**. తేనాహ ‘‘**మనుస్సూపచారం అతిక్కమిత్వా సద్దసవనేనా**’’తి. తత్థ **మనుస్సూపచారన్తి** మనుస్సేహి ఉపచరితబ్బట్ఠానం, పకతియా సోతద్వారేన గహేతబ్బం విసయన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ ‘‘**సద్దసవనేనా**’’తి. **దిబ్బే**తి దేవలోకపరియాపన్నే. తే పన విసేసతో దేవానం కథా సద్దా హోన్తీతి ఆహ ‘‘**దేవానం సద్దే**’’తి. మనుస్సానం ఏతేతి మానుసా, తే **మానుసే**. ఏవం దేవమనుస్ససద్దానంయేవ గహితత్తా వుత్తం ‘‘**పదేసపరియాదాన**’’న్తి, ఏకదేసగ్గహణన్తి అత్థో.

సదేహసన్నిస్సితా అత్తనో సరీరే సన్నిస్సితా. **నిప్పదేసపరియాదానం** ఠానభేదగ్గహణముఖేన సవిఞ్ఞాణకాదిభేదభిన్నస్స సద్దస్స అనవసేసేన సఙ్గణ్హనతో.

అయం దిబ్బసోతధాతు. **పరికమ్మసమాధిచిత్తేనాతి** పరికమ్మభూతావేణికసమాధిచిత్తేన, దిబ్బసోతఞాణస్స పరికమ్మవసేన పవత్తక్ఖణికసమాధినా సమాహితచిత్తేనాతి అత్థో. **పరికమ్మసమాధి** నామ దిబ్బసోతధాతుయా ఉపచారావత్థాతిపి వదన్తి. సా పన నానావజ్జనవసేన వుత్తాతి దట్ఠబ్బా. సబ్బోళారికసద్దదస్సనత్థం సీహాదీనం సద్దో పరమం గహితో. తియోజనమత్థకేపి కిర కేసరసీహస్స సీహనాదసద్దో సుయ్యతి. **ఆది**-సద్దేన మేఘసద్దబ్యగ్ఘసద్దాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. ఏత్థ చ యథా ఓళారికసద్దావజ్జనం యావదేవ సుఖుమసద్దావజ్జనూపాయదస్సనత్థం, తథా సద్దగ్గహణభావనాబలేన సుఖుమతరసద్దగ్గహణసంసిద్ధితో.

ఏవం ఆసన్నసద్దగ్గహణానుసారేన దూరదూరతరసద్దగ్గహణమ్పి సమిజ్ఝతీతి దస్సేతుం ''**పురత్థిమాయ దిసాయా**''తిఆదినా దిసాసమ్బన్ధవసేన సద్దానం మనసికారవిధి ఆరద్ధో. తత్థ **సద్దనిమిత్తన్తి** ఞాణుప్పత్తిహేతుభావతో సద్దో ఏవ సద్దనిమిత్తం, యో వా యథావుత్తో ఉపాదాయుపాదాయ లబ్భమానో సద్దానం ఓళారికసుఖుమాకారో, తం సద్దనిమిత్తం. తేనేవాహ ''**సద్దానం సద్దనిమిత్త**''న్తి. యం పన వుత్తం ''**ఓళారికానమ్పి సుఖుమానమ్పి సద్దానం సద్దనిమిత్తం మనసి కాతబ్బ**''న్తి, తం ఓళారికసుఖుమసమ్మతేసుపి ఓళారికసుఖుమసబ్భావదస్సనత్థం. తఞ్చ సబ్బం సుఖుమే ఞాణపరిచయదస్సనత్థం దట్ఠబ్బం. సద్దనిమిత్తస్స అపచ్చుప్పన్నసభావత్తా "సద్దోవ సద్దనిమిత్త"న్తి అయమేవ పక్ఖో ఞాయాగతోతి కేచి, తం న ఓళారికసుఖుమానం సద్దానం వణ్ణారమ్మణేన ఞాణేన నీలపీతాదివణ్ణానం వియ తత్థేవ గహేతబ్బతో. ఓళారికసుఖుమభావో చేత్థ సద్దనిమిత్తన్తి అధిప్పేతన్తి. **తస్సాతి** యథావుత్తేన విధినా పటిపజ్జన్తస్స యోగినో. **తే సద్దాతి** యే సబ్బోళారికతో పభుతి ఆవజ్జన్తస్స అనుక్కమేన సుఖుమసుఖుమా సద్దా ఆవజ్జితా, తే. **పాకతికచిత్తస్సాపీతి** పాదకజ్ఝానసమాపజ్జనతో పుబ్బే పవత్తచిత్తస్సాపి. **పరికమ్మసమాధిచిత్తస్సాతి** దిబ్బసోతధాతుయా ఉప్పాదనత్థం పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠితస్స సద్దం ఆరబ్భ పరికమ్మకరణవసేన పవత్తక్ఖణికసమాధిచిత్తస్స. పుబ్బేపి ఞాణేన పరిమద్దితత్తా అతివియ పాకటా హోన్తీతి సమ్బన్ధో.

తేసు సద్దేసూతి యే పరికమ్మస్స విసయదస్సనత్థం బహూ సద్దా వుత్తా, తేసు సద్దేసు. **అఞ్ఞతరన్తి** యత్థస్స పరికమ్మకరణవసేన అభిణ్హం మనసికారో పవత్తో, తం ఏకం సద్దం. **తతో పరన్తి** తతో అప్పనుప్పత్తితో పరం. **తస్మిం సోతేతి** తస్మిం ఞాణసోతే. **పతితో హోతీతి** దిబ్బసోతధాతు అన్తోగధా హోతి అప్పనాచిత్తస్స ఉప్పత్తితో పభుతి దిబ్బసోతఞాణలాభీ నామ హోతి, న దానిస్స తదత్థం భావనాభియోగో ఇచ్ఛితబ్బోతి అత్థో. **తన్తి** దిబ్బసోతధాతుం. **థామజాతన్తి** జాతథామం దళ్హభావప్పత్తం. **వడ్ఢేతబ్బం** పాదకజ్ఝానారమ్మణం. కిన్తి కిత్తకన్తి ఆహ ''**ఏత్థన్తరే సద్దం సుణామీతి ఏకఙ్గులమత్తం పరిచ్ఛిన్దిత్వా**''తి. పాదకజ్ఝానస్స హి ఆరమ్మణభూతం కసిణనిమిత్తం "ఏత్తకం ఠానం ఫరతూ"తి మనసి కరిత్వా పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జన్తస్స కసిణనిమిత్తం తత్తకం ఠానం ఫరిత్వా తిట్ఠతి . సో సమాపత్తితో వుట్ఠాయ తత్థ గతే సద్దే ఆవజ్జతి, సుభావితభావనత్తా తత్థ అఞ్ఞతరం సద్దం ఆరబ్భ ఉప్పన్నావజ్జనానన్తరం చత్తారి, పఞ్చ వా జవనాని ఉప్పజ్జన్తి. తేసు పచ్ఛిమం ఇద్ధిచిత్తం, ఇతరస్స పునపి పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జితబ్బమేవ. తతో ఏవ హి పాదకజ్ఝానారమ్మణేన ఫుట్ఠోకాసబ్భన్తరగతేపి సద్దే సుణాతియేవాతి సాసఙ్కం వదతి. **ఏకఙ్గులద్వఙ్గులాదిగ్గహణఞ్చేత్థ** సుఖుమసద్దాపేక్ఖాయ కతం.

ఏవం సుణన్తోవాతి ఏవం పరిచ్ఛిన్దిత్వా పరిచ్ఛిన్దిత్వా సవనేన వసీకతాభిఞ్ఞో హుత్వా యథావజ్జితే సద్దే సుణన్తో ఏవ. **పాటియేక్క**న్తి ఏకజ్ఝం పవత్తమానేపి తే సద్దే పచ్చేకం వత్థుభేదేన వవత్థపేతుకామతాయ సతి.

దిబ్బసోతధాతుకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

చేతోపరియఞాణకథావణ్ణనా

౪౦౧. పరియాతీతి సరాగాదివిభాగేన పరిచ్ఛిజ్జ జానాతి. తేనాహ ‘‘**పరిచ్ఛిన్దతీతి అత్థో**’’తి. యేసఞ్హి ధాతూనం గతి అత్థో, బుద్ధిపి తేసం అత్థో. ‘‘పరసత్తాన’’న్తి ఏత్థ పర-సద్దో అఞ్ఞత్థోతి ఆహ ‘‘**అత్తానం ఠపేత్వా సేససత్తాన**’’న్తి, యథా హి యో పరో న హోతి, సో అత్తా. యో అత్తా న హోతి, సో పరోతి. **సత్తాన**న్తి చేత్థ రూపాదీసు సత్తాతి సత్తా. తస్సా పన పఞ్ఞత్తియా సవిఞ్ఞాణకసన్తానే నిరుళ్హత్తా నిచ్ఛన్దరాగాపి సత్తాత్వేవ వుచ్చన్తి, భూతపుబ్బగతియా వా. ‘‘పు’’న్తి నరకం, తత్థ గలన్తి పతన్తీతి **పుగ్గలా**, పాపకారినో. ఇతరేపి సంసారే సంసారినో తంసభావానాతివత్తనతో పుగ్గలాత్వేవ వుచ్చన్తి. తంతంసత్తనికాయస్స వా తత్థ తత్థ ఉపపత్తియా పూరణతో, అనిచ్చతావసేన గలనతో చ **పుగ్గలా**తి నేరుత్తా.

ఏతఞ్హీతి ఏత్థ **హి**-సద్దో హేతుఅత్థో. యస్మా ‘‘ఏతం చేతోపరియఞాణం దిబ్బచక్ఖుఞాణవసేన ఇజ్ఝతీ’’తి **తం** దిబ్బచక్ఖుఞాణం, **ఏతస్స** చేతోపరియఞాణస్స ఉప్పాదనే **పరికమ్మం,** తస్మా తేన చేతోపరియఞాణం ఉప్పాదేతుకామేన అధిగతదిబ్బచక్ఖుఞాణేన భిక్ఖునాతి ఏవం యోజనా కాతబ్బా . **హదయరూప**న్తి న హదయవత్థు, అథ ఖో హదయమంసపేసి. యం బహి కమలమకుళసణ్ఠానం, అన్తో కోసాతకీఫలసదిసన్తి వుచ్చతి, తఞ్హి నిస్సాయ దాని వుచ్చమానం లోహితం తిట్ఠతి. హదయవత్థు పన ఇమం లోహితం నిస్సాయ పవత్తతీతి. కథం పన దిబ్బచక్ఖునా లోహితస్స వణ్ణదస్సనేన అరూపం చిత్తం పరియేసతీతి ఆహ ‘‘**యదా హీ**’’తిఆది. కథం పన సోమనస్ససహగతాదిచిత్తవుత్తియా కమ్మజస్స లోహితస్స వివిధవణ్ణభావాపత్తీతి? కో వా ఏవమాహ ‘‘కమ్మజమేవ తం లోహిత’’న్తి చతుసన్తతిరూపస్సాపి తత్థ లబ్భమానత్తా. తేనేవాహ ‘‘**ఇదం రూపం సోమనస్సిన్ద్రియసముట్ఠాన**’’న్తిఆది. ఏవమ్పి యం తత్థ అచిత్తజం, తస్స యథావుత్తవణ్ణభేదేన న భవితబ్బన్తి? భవితబ్బం, సేసతిసన్తతిరూపానం తదనువత్తనతో. యథా హి గమనాదీసు చిత్తజరూపాని ఉతుకమ్మాహారసముట్ఠానరూపేహి అనువత్తీయన్తి, అఞ్ఞథా కాయస్స దేసన్తరుప్పత్తియేవ న సియా, ఏవమిధాపి చిత్తజరూపం సేసతిసన్తతిరూపాని అనువత్తమానాని పవత్తన్తి. పసాదకోధవేలాసు చక్ఖుస్స వణ్ణభేదాపత్తియేవ చ తదత్థస్స నిదస్సనం దట్ఠబ్బం.

పరియేసన్తేనాతి పఠమం తావ అనుమానతో ఞాణం పేసేత్వా గవేసన్తేన. చేతోపరియఞాణఞ్హి ఉప్పాదేతుకామేన యోగినా హేట్ఠా వుత్తనయేన రూపావచరచతుత్థజ్ఝానం అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం అభినీహారక్ఖమం కత్వా దిబ్బచక్ఖుఞాణస్స లాభీ సమానో ఆలోకం వడ్ఢేత్వా దిబ్బేన చక్ఖునా పరస్స హదయమంసపేసిం నిస్సాయ పవత్తమానస్స లోహితస్స వణ్ణదస్సనేన ‘‘ఇదాని ఇమస్స చిత్తం సోమనస్ససహగత’’న్తి వా ‘‘దోమనస్ససహగత’’న్తి వా ‘‘ఉపేక్ఖాసహగత’’న్తి వా నయగ్గాహవసేనపి వవత్థపేత్వా పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ ‘‘ఇమస్స చిత్తం జానామీ’’తి పరికమ్మం కాతబ్బం. కాలసతమ్పి కాలసహస్సమ్పి పునప్పునం పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ తథేవ పటిపజ్జితబ్బం. తస్సేవం దిబ్బచక్ఖునా హదయలోహితవణ్ణదస్సనాదివిధినా పటిపజ్జన్తస్స ఇదాని చేతోపరియఞాణం ఉప్పజ్జిస్సతీతి యం తదా పవత్తతీతి వవత్థాపితం చిత్తం, తం ఆరమ్మణం కత్వా మనోద్వారావజ్జనం ఉప్పజ్జతి, తస్మిం నిరుద్ధే చత్తారి, పఞ్చ వా జవనాని జవన్తి.

తేసం పురిమాని తీణి, చత్తారి వా పరికమ్మాదిసమఞ్ఞాని కామావచరాని, చతుత్థం, పఞ్చమం వా అప్పనాచిత్తం రూపావచరచతుత్థజ్ఝానికం. తత్థ యం అన్తేన అప్పనాచిత్తేన సద్ధిం ఉప్పన్నం ఞాణం, ఇదం **చేతోపరియఞాణం**. తఞ్హి యత్థానేన పరికమ్మం కతం, తం పరస్స చిత్తం పచ్చక్ఖతో పటివిజ్ఝన్తం విభావేన్తమేవ హుత్వా పవత్తతి రూపం వియ చ దిబ్బచక్ఖుఞాణం, సద్దం వియ చ దిబ్బసోతఞాణం. తతో పరం పన కామావచరచిత్తేహి సరాగాదివవత్థాపనం హోతి నీలాదివవత్థాపనం వియ. ఏవమధిగతస్స పన చేతోపరియఞాణస్స థామగమనవిధానమ్పి అధిగమనవిధానసదిసమేవాతి తం దస్సేతుం "**తస్మా తేన...పే.... థామగతం కాతబ్బ**"న్తి వుత్తం.

ఏవం థామగతే హీతిఆది థామగతానిసంసదస్సనం. **సబ్బమ్పి కామావచరచిత్త**న్తి చతుపణ్ణాసవిధమ్పి కామావచరచిత్తం. "**సబ్బమ్పీ**"తి పదం "రూపావచరారూపావచరచిత్త"న్తి ఏత్థాపి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. తేన పఞ్చదసవిధమ్పి రూపావచరచిత్తం, ద్వాదసవిధమ్పి అరూపావచరచిత్తన్తి వుత్తం హోతి. **పజానాతీ**తి సరాగాదిపకారేహి జానాతి, పచ్చక్ఖతో పటివిజ్ఝతీతి అధిప్పాయో. పుథుజ్జనవసేనాయం అభిఞ్ఞాకథాతి లోకుత్తరం చిత్తం ఇధ అనుద్ధటం. తమ్పి హి ఉపరిమో, సదిసో వా అరియో హేట్ఠిమస్స, సదిసస్స చ చిత్తమ్పి పజానాతి ఏవ. తేనాహ "**అనుత్తరం వా చిత్త**"న్తిఆది. **సఙ్కమన్తో**తి ఞాణేన ఉపసఙ్కమన్తో. ఏకచ్చఞ్హి చిత్తం ఞత్వా పరికమ్మేన వినా తదఞ్ఞం చిత్తం జానన్తో "**చిత్తా చిత్తం సఙ్కమన్తో**"తి వుత్తో. తేనాహ "**వినాపి హదయరూపదస్సనేనా**"తి. హదయరూపదస్సనాదివిధానం హి ఆదికమ్మికవసేన వుత్తం. తేనాహ "**వుత్తమ్పి చేత**"న్తిఆది. **యత్థ కత్థచీ**తి పఞ్చవోకారభవే, చతువోకారభవేపి వా. న కతో అభిఞ్ఞానుయోగసఙ్ఖాతో అభినివేసో ఏతేనాతి **అకతాభినివేసో,** తస్స, ఆదికమ్మికస్సాతి అత్థో. **అయం కథాతి** "ఆలోకం వడ్ఢేత్వా"తిఆదినా వుత్తపరికమ్మకథా.

అవసేసన్తి వుత్తావసేసం. ఏవం అవిభాగేన వుత్తం విభాగతో దస్సేతుం "**చతుభూమకం కుసలాబ్యాకతం చిత్తం వీతరాగ**"న్తి ఆహ. తఞ్హి యోనిసోమనసికారప్పచ్చయతంహేతుకతాహి రాగేన సమ్పయోగాసఙ్కాభావతో "వీతరాగ"న్తి వత్తబ్బతం లభతి. సేసాకుసలచిత్తానం రాగేన సమ్పయోగాభావతో నత్థేవ సరాగతా, తంనిమిత్తకతాయ పన సియా తంసహితతాలేసోతి నత్థేవ వీతరాగతాపీతి దుకవినిముత్తతావ యుత్తాతి వుత్తం "**ఇమస్మిం దుకే సఙ్గహం న గచ్ఛన్తీ**"తి. యది ఏవం పదేసికం చేతోపరియఞాణం ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి, దుకన్తరపరియాపన్నత్తా తేసం. యే పన "పటిపక్ఖభావే అసతిపి సమ్పయోగాభావో ఏవేత్థ పమాణం ఏకచ్చఅబ్యాకతానం వియా"తి సేసాకుసలచిత్తానమ్పి వీతరాగతం పటిజానన్తి , తే సన్ధాయాహ "**కేచి పన థేరా తానిపి సఙ్గణ్హన్తీ**"తి. సదోసదుకేపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

పాటిపుగ్గలికనయేనాతి ఆవేణికనయేన, తదఞ్ఞాకుసలచిత్తేసు వియ లోభదోసేహి అమిస్సితస్స మోహస్సేవ సబ్భావతోతి అత్థో. అకుసలమూలసఙ్ఖాతేసు సహ మోహేనేవాతి **సమోహం** పఠమనయే, దుతియనయే పన సహేవ మోహేనాతి **సమోహ**న్తి ఏవం ఉత్తరపురిమపదావధారణతో ద్వీసు నయేసు భేదో వేదితబ్బో. అత్తనా సమ్పయుత్తం థినమిద్ధం అనువత్తనవసేన గతం పవత్తం **థినమిద్ధానుగతం** పఞ్చవిధం ససఙ్ఖారికాకుసలచిత్తం **సంఖిత్తం,** ఆరమ్మణే సఙ్కోచనవసేన పవత్తనతో. వుత్తనయేన **ఉద్ధచ్చానుగతం** వేదితబ్బం, తం పన ఉద్ధచ్చసహగతం చిత్తం, యత్థ వా ఉద్ధచ్చం పచ్చయవిసేసేన థామజాతం హుత్వా పవత్తతి. కిలేసవిక్ఖమ్భనసమత్థతాయ, విపులఫలతాయ, దీఘసన్తానతాయ చ మహన్తభావం గతం, మహన్తేహి వా ఉళారచ్ఛన్దవీరియచిత్తపఞ్ఞేహి గతం పటిపన్నన్తి **మహగ్గతం. అవసేస**న్తి పరిత్తఅప్పమాణం. అత్తానం ఉత్తరితుం సమత్థేహి సహ ఉత్తరేహీతి **సఉత్తరం.** ఉత్తిణ్ణన్తి ఉత్తరం, లోకే అపరియాపన్నభావేన

లోకతో ఉత్తరన్తి **లోకుత్తరం**. తతో ఏవ నత్థి ఏతస్స ఉత్తరన్తి **అనుత్తరం**. ఉపనిజ్ఝానలక్ఖణప్పత్తేన సమాధినా సమ్మదేవ ఆహితన్తి **సమాహితం**. **తదఙ్గవిముత్తిప్పత్తం** కామావచరకుసలచిత్తం. **విక్ఖమ్భనవిముత్తిప్పత్తం** మహగ్గతచిత్తం. **సముచ్ఛేదవిముత్తిప్పత్తం** మగ్గచిత్తం. **పటిప్పస్సద్ధివిముత్తిప్పత్తం** ఫలచిత్తం. **నిస్సరణవిముత్తిప్పత్త**మ్పి తదుభయమేవ. కామం కానిచి పచ్చవేక్ఖణచిత్తాదీని నిబ్బానారమ్మణాని హోన్తి, నిస్సరణవిముత్తిప్పత్తాని పన న హోన్తి తాదిసకిచ్చాయోగతో. **పాళియం** ఆగతసరాగాదిభేదవసేన చేవ తేసం అన్తరభేదవసేన చ **సబ్బప్పకారమ్పి**.

చేతోపరియఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణకథావణ్ణనా

౮౦౨. పుబ్బేనివాసం అనుస్సరతి, తస్స వా అనుస్సరణం **పుబ్బేనివాసానుస్సతి**, తం నిస్సయాదిపచ్చయభూతం పటిచ్చ ఉప్పజ్జనతో "పుబ్బేనివాసానుస్సతిమ్హి యం ఞాణం, తదత్థాయా"తి సఙ్ఖేపేన వుత్తమత్థం వివరన్తో పుబ్బేనివాసం తావ దస్సేత్వా తత్థ సతిఞాణాని దస్సేతుం **"పుబ్బేనివాసో"**తిఆదిమాహ. తత్థ "పుబ్బే"తి ఇదం పదం "ఏకమ్పి జాతి"న్తిఆదివచనతో అతీతభవవిసయం ఇధాధిప్పేతన్తి ఆహ **"అతీతజాతీసూ"**తి నివాస-సద్దో కమ్మసాధనో, ఖన్ధవినిముత్తో చ నివసితధమ్మో నత్థీతి ఆహ **"నివుత్థక్ఖన్ధా"**తి. నివుత్థతా చేత్థ ససన్తానే పవత్తతా, తథాభూతా చ తే అను అను భూతా జాతా పవత్తా తత్థ ఉప్పజ్జిత్వా విగతావ హోన్తీతి ఆహ **"నివుత్థాతి అజ్ఝావుత్థా అనుభూతా అత్తనో సన్తానే ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధా"**తి. ఏవం ససన్తతిపరియాపన్నధమ్మవసేన నివాస-సద్దస్స అత్థం వత్వా ఇదాని అవిసేసేన వత్తుం "నివుత్థధమ్మా వా నివుత్థా"తి వత్వా తం వివరితుం **"గోచరనివాసేనా"**తిఆది వుత్తం. గోచరభూతాపి హి గోచరాసేవనాయ ఆసేవితా ఆరమ్మణకరణవసేన అనుభూతా నివుత్థా నామ హోన్తీతి. తే పన దువిధా సపరవిఞ్ఞాణగోచరతాయాతి ఉభయేపి తే దస్సేతుం **"అత్తనో"**తిఆది వుత్తం.

తత్థ "అత్తనో విఞ్ఞాణేన విఞ్ఞాతా"తి వత్వా "పరిచ్ఛిన్నా"తి వచనం యే తే గోచరనివాసేన నివుత్థధమ్మా, తే న కేవలం విఞ్ఞాణేన విఞ్ఞాణమత్తా, అథ ఖో యథా పుబ్బే జాతినామగోత్తవణ్ణలిఙ్గాహారాదివిసేసేహి పరిచ్ఛేదకారికాయ పఞ్ఞాయ పరిచ్ఛిజ్జ గహితా, తథేవేతం ఞాణం పరిచ్ఛిజ్జ గణ్హాతీతి ఇమస్స అత్థస్స దీపనత్థం వుత్తం. పరవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞాతాపి వా నివుత్థాతి సమ్బన్ధో. న కేవలం అత్తనోవ విఞ్ఞాణేన, అథ ఖో పరేసం విఞ్ఞాణేన విఞ్ఞాతాపి వాతి అత్థో. ఇధాపి "పరిచ్ఛిన్నా"తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం "పరేసమ్పి వా విఞ్ఞాణేన విఞ్ఞాతా పరిచ్ఛిన్నా"తి. తస్స చ గహణే పయోజనం వుత్తనయేనేవ వత్తబ్బం. తే చ ఖో యస్మా అభీతాసు ఏవ జాతీసు అఞ్ఞేహి విఞ్ఞాతా పరిచ్ఛిన్నా, తే చ పరినిబ్బుతాపి హోన్తి. యే హి తే విఞ్ఞాతా, తేసం తదా వత్తమానసన్తానానుసారేన తేసమ్పి అతీతే పవత్తి ఞాయతీతి సిఖాప్పత్తం పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స విసయభూతం పుబ్బేనివాసం దస్సేతుం **"ఛిన్నవటుమకానుస్సరణాదీసూ"**తి వుత్తం. ఛిన్నవటుమకా సమ్మాసమ్బుద్ధా, తేసం అనుస్సరణా **ఛిన్నవటుమకానుస్సరణం. ఆది**-సద్దేన పచ్చేకసమ్బుద్ధబుద్ధసావకానుస్సరణాని గయ్హన్తీతి వదన్తి. ఛిన్నవటుమకా పన సబ్బేవ అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బుతా. తేసం అనుస్సరణం నామ తేసం పటిపత్తియా అనుస్సరణం, సా పన పటిపత్తి సఙ్ఖేపతో ఛళారమ్మణగ్గహణలక్ఖణాతి తాని ఇధ పరవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞాతగ్గహణేన గహితాని, తే పనేతే సమ్మాసమ్బుద్ధానంయేవ విసయా, న అఞ్ఞేసన్తి ఆహ **"తే బుద్ధానంయేవ లబ్భన్తీ"**తి. న హి అతీతే బుద్ధా భగవన్తో ఏవం విపస్సింసు, ఏవం మగ్గం భావేసుం,

ఏవం ఫలనిబ్బానాని సచ్ఛికంసు, ఏవం వేనేయ్యే వినేసున్తి ఏత్థ సబ్బదా అఞ్ఞేసం ఞాణస్స గతి అత్థీతి. యాయ సతియా పుబ్బేనివాసం అనుస్సరతి, సా పుబ్బేనివాసానుస్సతీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం.

అనేకవిధన్తి నానాభవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసాదివసేన బహువిధం. **పకారేహీ**తి నామగోత్తాదిఆకారేహి సద్ధిం, సహయోగే చేతం కరణవచనం. **పవత్తితం** దేసనావసేన. తేనాహ ''**సంవణ్ణిత**''న్తి, విత్థారితన్తి అత్థో. ''**నివాస**''న్తి అన్తోగధభేదసామఞ్ఞవచనమేతన్తి తే భేదే బ్యాపనిచ్ఛావసేన సఙ్గహేత్వా దస్సేన్తో ''**తత్థ తత్థ నివుత్థసన్తాన**''న్తి ఆహ. సావకస్సేవేతం అనుస్సరణం, న సత్థునోతి వుత్తం ''**ఖన్ధపటిపాటివసేన చుతిపటిసన్ధివసేన వా**''తి. **ఖన్ధపటిపాటి** ఖన్ధానం అనుక్కమో. సా చ ఖో చుతితో పట్ఠాయ ఉప్పటిపాటివసేన. కేచి పనేత్థ "ఇరియాపథపటిపాటి ఖన్ధపటిపాటీ"తి వదన్తి. **అనుగన్త్వా అనుగన్త్వా**తి ఞాణగతియా అనుగన్త్వా అనుగన్త్వా. **తిత్థియా**తి అఞ్ఞతిత్థియా, తే పన కమ్మవాదినో కిరియవాదినో తాపసాదయో. ఠపేత్వా అగ్గసావకమహాసావకే ఇతరే సత్థు సావకా **పకతిసావకా**.

యస్మా తిత్థియానం బ్రహ్మజాలాదీసు చత్తాలీసాయ ఏవ సంవట్టవివట్టానం అనుస్సరణం ఆగతం, తస్మా "న తతో పర"న్తి వత్వా తం కారణం వదన్తో ''**దుబ్బలపఞ్ఞత్తా**''తిఆదిమాహ, తేన విపస్సనాభియోగో పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స విసేసకారణన్తి దస్సేతి. **బలవపఞ్ఞత్తా**తి ఏత్థ నామరూపపరిచ్ఛేదాదియేవ పఞ్ఞాయ బలవకారణం దట్ఠబ్బం. తఞ్హేత్థ నేసం సాధారణకారణం. **ఏత్తకో**తి కప్పానం లక్ఖం, తదధికం ఏకం, ద్వే చ అసఙ్ఖ్యేయ్యానీతి కాలవసేన ఏవంపరిమాణో యథాక్కమం తేసం మహాసావకఅగ్గసావకపచ్చేకబుద్ధానం పుఞ్ఞఞాణాభినీహారో సావకపచ్చేకబోధిపారమితా సమితా. యది బోధిసమ్భారసమ్భరణకాలపరిచ్ఛిన్నో తేసం తేసం అరియానం అభిఞ్ఞాఞాణవిభాగో, ఏవం సన్తే బుద్ధానమ్పి విసయపరిచ్ఛేదతా ఆపన్నాతి ఆహ ''**బుద్ధానం పన పరిచ్ఛేదో నామ నత్థీ**''తి. "యావతకం ఞేయ్యం, తావతకం ఞాణ"న్తి (మహాని. ౧౫౬; చూళని. మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫; పటి. మ. ౩.౫) వచనతో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స వియ బుద్ధానం అభిఞ్ఞాఞాణానమ్పి విసయే పరిచ్ఛేదో నామ నత్థి. తత్థ యం యం ఞాతుం ఇచ్ఛన్తి, తం తం జానన్తి ఏవ. అథ వా సతిపి కాలపరిచ్ఛేదే కారణూపాయకోసల్లపరిగ్గహాదినా సాతిసయత్తా మహాబోధిసమ్భారానం పఞ్ఞాపారమితాయ పవత్తిఆనుభావస్స పరిచ్ఛేదో నామ నత్థి, కుతో తన్నిబ్బత్తానం అభిఞ్ఞాఞాణానన్తి ఆహ ''**బుద్ధానం పన పరిచ్ఛేదో నామ నత్థీ**''తి. అతీతే ఏత్తకాని కప్పానం అసఙ్ఖ్యేయ్యానీతి ఏవం కాలపరిచ్ఛేదో నామ నత్థి, అనాగతే అనాగతంసఞాణస్స వియ.

ఏవం ఛన్నం జనానం పుబ్బేనివాసానుస్సరణం కాలవిభాగతో దస్సేత్వా ఇదాని ఆరమ్మణగ్గహణతో ఆనుభావవిసేసతో, పవత్తిఆకారతో చ దస్సేతుం ''**తిత్థియా చా**''తిఆది వుత్తం. **చుతిపటిసన్ధివసేనా**తి అత్తనో, పరస్స వా తస్మిం తస్మిం అత్తభావే చుతిం దిస్వా అన్తరా కిఞ్చి అనామసిత్వా పటిసన్ధియా ఏవ గహణవసేన. వుత్తమేవత్థం బ్యతిరేకతో, అన్వయతో చ విభావేతుం ''**తేసఞ్హీ**''తిఆది వుత్తం. పకతిసావకా చుతిపటిసన్ధివసేనపి సఙ్కమన్తీతి అయమత్థో హేట్ఠా వుత్తనయేన "బలవపఞ్ఞత్తా"తి హేతునా విభావేతబ్బో, చుతిపటిసన్ధివసేన సఙ్కమనం పేమజ్ఝదస్సనే పయోజనాభావతో. ఞాణబలదస్సనత్థం పనేత్థ వుత్తం.

తం తం పాకటమేవాతి యథా నామ సరదసమయే ఠితమజ్ఝన్హికవేలాయం చతురతనికే గేహే చక్ఖుమతో పురిసస్స రూపగతం సుపాకటమేవ హోతీతి లోకసిద్ధమేతం, సియా పన తస్స సుఖుమతరతిరోహితాదిభేదస్స రూపగతస్స అగోచరతా. నత్థేవ బుద్ధానం ఞాతుం ఇచ్ఛితస్స ఞేయ్యస్స అగోచరతా, అథ ఖో తం ఞాణాలోకేన ఓభాసితం హత్థతలే ఆమలకం వియ సుపాకటం సువిభూతమేవ హోతి తథా ఞేయ్యావరణస్స సుపహీనత్తా. **పేయ్యాలపాళిం వియ సఙ్ఖిపిత్వా**తి

యథా పేయ్యాలపాళిం పఠన్తా "పఠమం ఝానం...పే.... పఞ్చమం ఝాన"న్తి ఆదిపరియోసానమేవ గణ్హన్తా సఙ్ఖిపిత్వా సజ్ఝాయన్తి, న అనుపదం, ఏవం అనేకాపి కప్పకోటియో సఙ్ఖిపిత్వా. **యం యం ఇచ్ఛన్తీ**తి యస్మిం కప్పే, యస్మిం భవే యం యం జానితుం ఇచ్ఛన్తి, తత్థ తత్థేవ ఞాతుం ఇచ్ఛితే ఏవ ఞాణేన **ఓక్కమన్తా. సీహోక్కన్తవసేన** సీహగతిపతనవసేన ఞాణగతియా **గచ్ఛన్తి**. సతధా భిన్నస్స వాళస్స కోటియా కోటిపటిపాదనవసేన **కతవాలవేధపరిచయస్స. సరభఙ్గసదిసస్సా**తి సరభఙ్గబోధిసత్తసదిసస్స (జా. ౨.౧౭.౫౦ ఆదయో). లక్ఖట్ఠానస్స అప్పత్తవసేన **న సజ్జతి**. అతిక్కమనపస్సగమనవసేన **న విరజ్ఝతి**.

ఖజ్జుపనకప్పభాసదిసం హుత్వా ఉపట్ఠాతీతి ఞాణస్స అతివియ అప్పానుభావతాయ ఖజ్జోతోభాససమం హుత్వా పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం ఉపట్ఠాతి. ఏస నయో సేసేసుపి. **దీపప్పభాసదిస**న్తి పాకతికదీపాలోకసదిసం. **ఉక్కాపభా** మహాఉమ్ముకాలోకో. **ఓసధితారకప్పభా**తి ఉస్సన్నా పభా ఏతాయ ధీయతీతి ఓసధి, ఓసధీనం వా అనుబలప్పదాయికత్తా ఓసధీతి ఏవం లద్ధనామాయ తారకాయ పభా. **సరదసూరియమణ్డలసదిసం** సవిసయే సబ్బసో అన్ధకారవిధమనతో.

యట్ఠికోటిగమనం వియ ఖన్ధపటిపాటియా అముఞ్చనతో. కున్నదీనం అతిక్కమనాయ ఏకేనేవ రుక్ఖదణ్డేన కతసఙ్కమో **దణ్డకసేతు**. చతూహి, పఞ్చహి వా జనేహి గన్తుం సక్కుణేయ్యో ఫలకే అత్థరిత్వా ఆణియో కోట్టేత్వా కతసఙ్కమో **జఙ్ఘసేతు**. జఙ్ఘసత్థస్స గమనయోగ్గో సఙ్కమో జఙ్ఘసేతు జఙ్ఘమగ్గో వియ. సకటస్స గమనయోగ్గో సఙ్కమో **సకటసేతు** సకటమగ్గో వియ. మహతా జఙ్ఘసత్థేన గన్తబ్బమగ్గో **మహాజఙ్ఘమగ్గో**. బహూహి వీసాయ వా తింసాయ వా సకటేహి ఏకజ్ఝం గన్తబ్బమగ్గో **మహాసకటమగ్గో**.

ఇమస్మిం పన అధికారేతి "చిత్తం పఞ్ఞఞ్చ భావయ"న్తి (సం. ని. ౧.౨౩, ౧౯౨; పేటకో. ౨౨; మి. ప. ౨.౧.౯) చిత్తసీసేన సావకస్స నిద్దిట్ఠసమాధిభావనాధికారే.

౪౦౩. తస్మాతి యస్మా సావకానం పుబ్బేనివాసానుస్సరణం ఇధాధిప్పేతం, తస్మా. **ఏవ**న్తి యథా తే అనుస్సరన్తి, ఏవం అనుస్సరితుకామేన. హేట్ఠా తీసు ఝానేసు యథారహం పీతిసుఖేహి కాయచిత్తానం సమ్పీననాయ "**చత్తారి ఝానాని సమాపజ్జిత్వా**"తి వుత్తం, అఞ్ఞథా పాదకజ్ఝానమేవ సమాపజ్జితబ్బం సియా. యాయ నిసజ్జాయ నిసిన్నస్స అనుస్సరణారమ్భో, సా ఇధ **సబ్బపచ్ఛిమా నిసజ్జా. తతో ఆసనపఞ్ఞాపన**న్తి తతో నిసజ్జాయ పురిమకం ఆసనపఞ్ఞాపనం ఆవజ్జితబ్బన్తి సమ్బన్ధో. ఏస నయో సేసేసుపి . **భోజనకాలో**తిఆదీసు కాలసీసేన తస్మిం తస్మిం కాలే కతకిచ్చమాహ. **చేతియఙ్గణబోధియఙ్గణవన్దనకాలో**తి చేతియఙ్గణబోధియఙ్గణేసు చేతియబోధీనం వన్దనకాలో. **సకలం రత్తిన్దివ**న్తి అచ్చన్తసంయోగే ఉపయోగవచనం.

కిఞ్చి కిచ్చం. **ఏత్తకేనా**తి పాదకజ్ఝానసమాపజ్జనేన. పాదకజ్ఝానఞ్హి సత్థకస్స వియ నిసానసిలా సతిపఞ్ఞానమ్పి నిసితభావావహం. యం తస్స, తా తం సమాపజ్జనేన పరమనేపక్కప్పత్తా హోన్తి. తేనాహ "**దీపే జలితే వియ పాకటం హోతీ**"తి, అన్ధకారట్ఠానేతి అధిప్పాయో. **పురిమభవే**తి ఇమస్స భవస్స అనన్తరే పురిమస్మిం భవే. **పవత్తితనామరూప**న్తి అత్తనో పచ్చయేహి పవత్తితనామరూపం. తఞ్చ ఖో పఠమం రూపం ఆవజ్జిత్వా నామం ఆవజ్జితబ్బం. పఠమం నామం ఆవజ్జిత్వా పచ్ఛా రూపన్తి అపరే. **పహోతీ**తి సక్కోతి. **పణ్డితో** నామ ఇమిస్సా అభిఞ్ఞాభావనాయ కతాధికారో.

‘‘**అఞ్ఞం ఉప్పన్న**’’న్తి ఇదం అఞ్ఞస్మా కమ్మభవా అఞ్ఞో ఉపపత్తిభవో ఉప్పన్నోతి కత్వా వుత్తం అద్ధాపచ్చుప్పన్నన్తరభావతో. అఞ్ఞథా ఏకభవేపి అఞ్ఞమఞ్ఞమేవ నామరూపం ఉప్పజ్జతి, నిరుద్ధఞ్చ అప్పటిసన్ధికం. తేనేవాహ –

“యే నిరుద్ధా మరన్తస్స, తిట్ఠమానస్స వా ఇధ;

సబ్బేపి సదిసా ఖన్ధా, గతా అప్పటిసన్ధికా”తి. (మహానిం ౩౯);

తం ఠానన్తి తం నిక్ఖేపట్ఠానం. **ఆహున్దరికన్తి** సమన్తతో, ఉపరి చ ఘనసఞ్ఛన్నం సమ్బాధట్ఠానం. **అన్ధతమమివాతి** అన్ధకారతిమిసా వియ.

కూటాగారకణ్ణికత్థాయాతి కూటాగారస్స కూటత్థాయ. కూటాగారస్స కణ్ణికా వియ పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం, మహారుక్ఖో వియ పురిమభవే చుతిక్ఖణే పవత్తనామరూపం, సాఖాపలాసా వియ తేన సమ్బన్ధం ఇమస్మిం భవే పటిసన్ధిచిత్తం, ఫరసుధారా వియ పరికమ్మభావనా , కమ్మారసాలా వియ పాదకజ్ఝానన్తి ఏవం ఉపమాసంసన్దనం వేదితబ్బం. **కట్ఠఫాలకోపమాపి** “యథా నామ బలవా పురిసో ఓదనపచనాదిఅత్థం మహన్తం దారుం ఫాలేన్తో తస్స తచఫేగ్గుమత్తఫాలనే ఫరసుధారాయ విపన్నాయ మహన్తం దారుం ఫాలేతుం అసక్కోన్తో ధురనిక్ఖేపం అకత్వా”తిఆదినా వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బా. తథా **కేసోహారకూపమా.**

పుబ్బేనివాసఞాణం నామ న హోతి అతీతాసు జాతీసు నివుత్థధమ్మారమ్మణత్తాభావా. **తన్తి** పచ్ఛిమనిసజ్జతో పభుతి యావ పటిసన్ధి పవత్తం ఞాణం పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స పరికమ్మభావేన పవత్తసమాధినా సమ్పయుత్తఞాణం **పరికమ్మసమాధిఞాణం. తం రూపావచరం సన్ధాయ న యుజ్జతీతి** తం తేసం వచనం అతీతంసఞాణం చే, రూపావచరం అధిప్పేతం న యుజ్జతి పరికమ్మసమాధిఞాణస్స కామావచరభావతో. న హి అనన్తరచుతిచిత్తస్స ఓరతో పవత్తిక్ఖన్ధే ఆరబ్భ రూపావచరం చిత్తం ఉప్పజ్జతీతి పాళియం, అట్ఠకథాయం వా ఆగతం అత్థి. యేసం జవనానం పురిమానీతి యోజనా. యదా పన అప్పనాచిత్తం హోతి, తదాస్సాతి సమ్బన్ధో. **ఇదం పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం నామాతి** కామం అనన్తరస్స భవస్స చుతిక్ఖణే పవత్తితనామరూపం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తఞాణం దస్సితం, తం పన నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం ఞాణసామఞ్ఞస్స జోతితభావతో. యథేవ హి తతో నామరూపతో పభుతి సబ్బే అతీతా ఖన్ధా, ఖన్ధపటిబద్ధా చ సబ్బో పుబ్బేనివాసో, ఏవం తస్స పటివిజ్ఝనవసేన పవత్తఞాణం పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం. తేనాహ ‘‘**తేన ఞాణేన సమ్పయుత్తాయ సతియా అనేకవిహితం పుబ్బేనివాసం అనుస్సరతీ**’’తి.

౪౦౪. ఏకమ్పి జాతిన్తి ఏకమ్పి భవం. సో హి ఏకకమ్మనిబ్బత్తో ఆదాననిక్ఖేపపరిచ్ఛిన్నో అన్తోగధధమ్మప్పభేదో ఖన్ధప్పబన్ధో ఇధ జాతీతి అధిప్పేతో. తేనాహ ‘‘**ఏకమ్పి...పే.... ఖన్ధసన్తాన**’’న్తి. **పరిహాయమానోతి** ఖీయమానో వినస్సమానో. **కప్పోతి** అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పో. సో పన అత్థతో కాలో, తదా పవత్తమానసఙ్ఖారవసేనస్స పరిహాని వేదితబ్బా. **వడ్ఢమానో వివట్టకప్పోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. యో పన “కాలం ఖేపేతీ”తి, “కాలో ఘసతి భూతాని, సబ్బానేవ సహత్తనా”తి (జాం ౧.౨.౧౯౦) చ ఆదీసు కాలస్సాపి ఖయో వుచ్చతి, సో ఇధ నాధిప్పేతో అనిట్ఠప్పసఙ్గతో. సంవట్టనం వినస్సనం సంవట్టో, సంవట్టతో ఉద్ధం తథా ఠాయీ **సంవట్టట్ఠాయీ. తంమూలకత్తాతి** తంపుబ్బకత్తా. వివట్టనం నిబ్బత్తనం, వడ్ఢనం వా **వివట్టో**.

తేజోసంవట్టో ఆపోసంవట్టో వాయోసంవట్టోతి ఏవం సంవట్టసీమానుక్కమేన సంవట్టేసు వత్తబ్బేసు తథా అవత్వా "**ఆపోసంవట్టో తేజోసంవట్టో వాయోసంవట్టో**"తి వచనం సంవట్టకమహాభూతదేసనానుపుబ్బియాతి కేచి. సంవట్టానుపుబ్బియాతి అపరే. ఆపేన సంవట్టో **ఆపోసంవట్టో**. **సంవట్టసీమా**తి సంవట్టమరియాదా.

సంవట్టతీతి వినస్సతి. **సదా**తి సబ్బకాలం, తీసుపి సంవట్టకాలేసూతి అత్థో.

"ఏకం బుద్ధఖేత్త"న్తి ఇధ యం సన్ధాయ వుత్తం, తం నియమేత్వా దస్సేతుం "**బుద్ధఖేత్తం నామ తివిధ**"న్తిఆది వుత్తం. యత్తకే ఠానే తథాగతస్స పటిసన్ధిఞాణానుభావో పుఞ్ఞఫలసముత్తేజితో సరసేనేవ పథవీ విజమ్భతి, తం సబ్బమ్పి బుద్ధఙ్కురస్స నిబ్బత్తనఖేత్తం నామాతి ఆహ "**జాతిఖేత్తం దససహస్సచక్కవాళపరియన్త**"న్తి. **అనుభావో వత్తతీ**తి ఇధ ఇద్ధిమా చేతోవసిప్పత్తో ఆణాఖేత్తపరియాపన్నే యత్థ కత్థచి చక్కవాళే ఠత్వా అత్తనో అత్థాయ పరిత్తం కత్వా తత్థేవ అఞ్ఞం చక్కవాళం గతోపి కతపరిత్తో ఏవ హోతి. అథ వా తత్థ ఏకచక్కవాళే ఠత్వా సబ్బసత్తానం అత్థాయ పరిత్తే కతే ఆణాఖేత్తే సబ్బసత్తానం అభిసమ్భుణాత్వేవ పరిత్తానుభావో తత్థ దేవతాహి పరిత్తాణాయ సమ్పటిచ్ఛితబ్బతో. యం విసయఖేత్తం సన్ధాయ ఏకస్మింయేవ ఖణే సరేన అభివిఞ్ఞాపనం, అత్తనో రూపదస్సనఞ్చ పటిజానన్తేన భగవతా "యావతా వా పన ఆకఙ్ఖేయ్యా"తి (అ॰ ని॰ ౩.౮౧) వుత్తం. **యత్థా**తి యస్మిం అనన్తాపరిమాణే విసయఖేత్తే. **యం యం తథాగతో ఆకఙ్ఖతి, తం తం జానాతి** ఆకఙ్ఖామత్తపటిబద్ధవుత్తితాయ బుద్ధఞాణస్స. **సణ్ఠహన్త**న్తి వివట్టమానం జాయమానం.

౪౦౫. గోఖాయితకమత్తేసూతి గోహి ఖాదితబ్బప్పమాణేసు. **యన్తి** యస్మిం సమయే. పుప్ఫఫలూపజీవినియో చ దేవతా బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తన్తీతి సమ్బన్ధో.

ఏతేసన్తి "వస్సూపజీవినో"తిఆదినా వుత్తసత్తానం. **తత్థా**తి బ్రహ్మలోకే. సో చ ఖో పరిత్తాభాదిబ్రహ్మలోకో వేదితబ్బో. "పటిలద్ధజ్ఝానవసేనా"తి వత్వా ఝానప్పటిలాభస్స సమ్భవం దస్సేతుం "**తదా హీ**"తిఆది వుత్తం. లోకం బ్యూహేన్తి సమ్పిణ్డేన్తీతి **లోకబ్యూహా**. తే కిర దిస్వా మనుస్సా తత్థ తత్థ ఠితాపి నిసిన్నాపి సంవేగజాతా, సమ్భమప్పత్తా చ హుత్వా తేసం ఆసన్నే ఠానే సన్నిపతన్తి. సిఖాబన్ధస్స ముత్తతాయ **ముత్తసిరా**. ఇతో చితో చ విధూయమానకేసతాయ **వికిణ్ణకేసా**. లోకవినాసభయేన సోకవన్తచిత్తతాయ **అతివియ విరూపవేసధారినో**. **మారిసా**తి దేవానం పియసముదాచారో. కథం పనేతే కప్పవుట్ఠానం జానన్తీతి? ధమ్మతాయ సఞ్చోదితాతి ఆచరియా. తాదిసనిమిత్తదస్సనేనాతి ఏకే. బ్రహ్మదేవతాహి ఉయ్యోజితాతి అపరే.

మేత్తాదీనీతి మేత్తామనసికారాదీని కామావచరపుఞ్ఞాని. **దేవలోకే**తి కామదేవలోకే. దేవానం కిర సుఖసమ్ఫస్సవాతగ్గహణపరిచయేన వాయోకసిణే ఝానాని సుఖేనేవ ఇజ్ఝన్తి. తేన వుత్తం "**వాయోకసిణే పరికమ్మం కత్వా ఝానం పటిలభన్తీ**"తి. **తదఞ్ఞే** పనాతి ఆపాయికే సన్ధాయాహ. **తత్థా**తి దేవలోకే.

దుతియో సూరియోతి దుతియం సూరియమణ్డలం. **సత్తసూరియ**న్తి సత్తసూరియపాతుభావసుత్తం. **పకతిసూరియే**తి కప్పవుట్ఠానకాలతో పుబ్బే ఉప్పన్నసూరియవిమానే. కప్పవుట్ఠానకాలే పన యథా అఞ్ఞే కామావచరదేవా, ఏవం సూరియదేవపుత్తోపి ఝానం నిబ్బత్తేత్వా బ్రహ్మలోకం ఉపపజ్జతి, సూరియమణ్డలం పన పభస్సరతరఞ్చేవ తేజవన్తతరఞ్చ

హుత్వా పవత్తతి. తం అన్తరధాయిత్వా అఞ్ఞమేవ ఉప్పజ్జతీతి అపరే. గఙ్గా యమునా సరభూ అచిరవతీ మహీతి ఇమా **పఞ్చ మహానదియో**.

పభవాతి ఉప్పత్తిట్ఠానభూతా. **హంసపాతనోతి** మన్దాకినిమాహ.

న సణ్ఠాతీతి న తిట్ఠతి.

పరియాదిన్నసినేహన్తి పరిక్ఖీణసినేహం. యాయ ఆపోధాతుయా తత్థ తత్థ పథవీధాతు ఆబన్ధత్తా సమ్పిణ్డితా హుత్వా తిట్ఠతి, సా ఛసూరియపాతుభావేన పరిక్ఖయం గచ్ఛతి. **యథా చిదన్తి** యథా చ ఇదం చక్కవాళం. **ఏవం కోటిసతసహస్సచక్కవాళానిపీతి** విపత్తిమహామేఘుప్పత్తితో పట్ఠాయ ఇధ వుత్తం సబ్బం కప్పవుట్ఠానం, తం తత్థ అతిదిసతి.

పలుజ్జిత్వాతి ఛిజ్జిత్వా. **సఙ్ఖారగతన్తి** భూతుపాదాయప్పభేదం సఙ్ఖారజాతం. **సబ్బసఙ్ఖారపరిక్ఖయాతి** ఝూపేతబ్బసఙ్ఖారపరిక్ఖయా. సయమ్పి సఙ్ఖారగతం సమానం ఇన్ధనాభావతో ఛారికమ్పి అసేసేత్వా నిడ్డహిత్వా వూపసమతీతి ఆహ "**సప్పి...పే.... నిబ్బాయతీ**"తి.

౪౦౬. దీఘస్స అద్ధునోతి సంవట్టట్ఠాయీఅసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పసఙ్ఖాతస్స దీఘస్స కాలస్స అచ్చయేన . **తాలక్ఖన్ధాదీతి ఆది**-సద్దేన సాకసాలాదిరుక్ఖే సఙ్గణ్హాతి. **ఘనం కరోతీతి** విసరితుం అదత్వా పిణ్డితం కరోతి. తేనాహ "**పరివటుమ**"న్తి, వట్టభావేన పరిచ్ఛిన్నం. **తన్తి** ఉదకం. **అస్సాతి** వాతస్స. **వివరం దేతీతి** యథా ఘనం కరోతి సమ్పిణ్డేతి, ఏవం తత్థ అన్తరం దేతి. **పరిక్ఖయమానన్తి** పుబ్బే యావ బ్రహ్మలోకా ఏకోఘభూతేన వాతేన పరిసోసియమానతాయ పరిక్ఖయం గచ్ఛన్తం. బ్రహ్మలోకో పాతుభవతీతి యోజనా. **బ్రహ్మలోకోతి** చ పఠమజ్ఝానభూమిమాహ. **ఉపరి చతుకామావచరదేవలోకట్ఠానేతి** యామదేవలోకాదీనం చతున్నం పతిట్ఠానట్ఠానే. చాతుమహారాజికతావతింసభవనానం పన పతిట్ఠానట్ఠానాని పథవీసమ్బన్ధతాయ న తావ పాతుభవన్తి.

రున్ధన్తీతి యథా హేట్ఠా న భస్సతి, ఏవం నిరోధేన్తి.

"**పఠమతరాభినిబ్బత్తా**"తి ఇదం ఆయుక్ఖయస్స సమ్భవదస్సనం, తేన ద్విన్నం, చతున్నం, అట్ఠన్నం వా కప్పానం ఆదిమ్హి నిబ్బత్తాతి దస్సేతి. **తతోతి** ఆభస్సరబ్రహ్మలోకతో. పరిత్తాభఅప్పమాణాభాపి హి ఆభస్సరగ్గహణేనేవ సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. "**తే హోన్తి సయంపభా అన్తలిక్ఖచరా**"తి ఇదం ఉపచారజ్ఝానపుఞ్ఞస్స మహానుభావతాయ వుత్తం. **ఆలుప్పకారకన్తి** ఆలోపం కత్వా కత్వాతి వదన్తి, ఆలుప్పనం విలోపం కత్వాతి అత్థో.

హట్ఠతుట్ఠాతి అతివియ హట్ఠా ఉప్పిలావితచిత్తా. **నామం కరోన్తీతి** తథా వోహరన్తి.

సినేరుచక్కవాళహిమవన్తపబ్బతాతి ఏత్థ దీపసముద్దాపీతి వత్తబ్బం. తథా హి వక్ఖతి "నిన్ననిన్నట్ఠానే సముద్దా, సమసమట్ఠానే దీపా"తి. **థూపథూపాతి** ఉన్నతున్నతా.

అతిమఞ్ఞన్తీతి అతిక్కమిత్వా మఞ్ఞన్తి, హీళేన్తీతి అత్థో. **తేనేవ నయేనాతి** "ఏకచ్చే వణ్ణవన్తో హోన్తీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౩.౧౨౩) వుత్తేన నయేనేవ. **పదాలతాతి** ఏవంనామికా లతాజాతి. తస్సా కిర పారాసవజాతి గళోచీతి వదన్తి. అకట్ఠే ఏవ

భూమిప్పదేసే పచ్చనకో **అకట్ఠపాకో. అకణో**తి కుణ్డకరహితో.

సుమనసఙ్ఖాతజాతిపుప్ఫసదిసో **సుమనజాతిపుప్ఫసదిసో**. యో యో రసో ఏతస్సాతి యంయంరసో, ఓదనో, తం **యంయంరసం,** యాదిసరసవన్తన్తి అత్థో. రసపథవీ, భూమిపప్పటకో, పదాలతా చ పరిభుత్తా సుధాహారో వియ ఖుద్దం వినోదేత్వా రసహరణీహి రసమేవ బ్రూహేన్తా తిట్ఠన్తి, న వత్థునో సుఖుమభావేన నిస్సన్దా, సుఖుమభావేనేవ గహణిన్ధనమేవ చ హోన్తి. ఓదనో పన పరిభుత్తో రసం వడ్ఢేన్తోపి వత్థునో ఓళారికభావేన నిస్సన్దం విస్సజ్జేన్తో పస్సావం, కసటఞ్చ ఉప్పాదేతీతి ఆహ ''**తతో పభుతి ముత్తకరీసం సఞ్జాయతీ**''తి. పురిమత్తభావేసు పవత్తఉపచారజ్ఝానానుభావేన యావ సత్తసన్తానే కామరాగవిక్ఖమ్భనవేగో న సమితో, న తావ బలవకామరాగూపనిస్సయాని ఇత్థిపురిసిన్ద్రియాని పాతురహేసుం. యదా పనస్స విచ్ఛిన్నతాయ బలవకామరాగో లద్ధావసరో అహోసి, తదా తదుపనిస్సయాని తాని సత్తానం అత్తభావేసు సఞ్జాయింసు. తేన వుత్తం ''**పురిసస్స...పే.... పాతుభవతీ**''తి. తేనేవాహ ''**తత్ర సుద**''న్తిఆది.

అలసజాతికస్సాతి సజ్జుకమేవ తణ్డులం అగ్గహేత్వా పరదివసస్సత్థాయ గహణేన అలసపకతికస్స.

అనుత్థునన్తీతి అనుసోచన్తి. **సమ్మన్నేయ్యామా**తి సమనుజానేయ్యామ. **నో**తి అమ్హేసు. **సమ్మా**తి సమ్మదేవ యథారహం. **ఖీయితబ్బ**న్తి ఖీయనారహం నిన్దనీయం. **గరహితబ్బ**న్తి హీళేతబ్బం.

అయమేవ భగవా పటిబలో పగ్గహనిగ్గహం కాతున్తి యోజనా. **రఞ్జేతీ**తి సఙ్గహవత్థూహి సమ్మదేవ రమేతి పీణేతి.

వివట్టట్ఠాయీఅసఙ్ఖ్యేయ్యం చతుసట్ఠిఅన్తరకప్పసఙ్గహం. వీసతిఅన్తరకప్పసఙ్గహన్తి కేచి. సేసాసఙ్ఖ్యేయ్యాని కాలతో తేన సమప్పమాణానేవ.

౪౦౭. **మహాధారాహీ**తి తాలసాలక్ఖన్ధప్పమాణాహి మహతీహి ఖారుదకధారాహి. **సమన్తతో**తి సబ్బసో. **పథవితో**తి పథవియా హేట్ఠిమన్తతో పభుతి. తేన హి ఖారుదకేన ఫుట్ఠఫుట్ఠా పథవీపబ్బతాదయో ఉదకే పక్ఖిత్తలోణసక్ఖరా వియ విలీయన్తేవ, తస్మా పథవీసన్ధారుదకేన సద్ధిం ఏకూదకమేవ తం హోతీతి కేచి. అపరే ''పథవీసన్ధారకం ఉదకక్ఖన్ధఞ్చ ఉదకసన్ధారకం వాయుక్ఖన్ధఞ్చ అనవసేసతో వినాసేత్వా సబ్బత్థ సయమేవ ఏకోఘభూతం తిట్ఠతీ''తి వదన్తి, తం యుత్తం. **తయోపి బ్రహ్మలోకే**తి పరిత్తాభఅప్పమాణాభఆభస్సరబ్రహ్మలోకే, తయిదం ''అయం పన విసేసో''తి ఆరద్ధత్తా వుత్తం, అఞ్ఞథా ''ఛపి బ్రహ్మలోకే''తి వత్తబ్బం సియా. **సుభకిణ్హే**తి ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన తతియజ్ఝానభూమియా ఉపలక్ఖణం. పరిత్తాసుభఅప్పమాణాసుభేపి హి ఆహచ్చ ఉదకం తిట్ఠతి. హేట్ఠా ''ఆభస్సరే ఆహచ్చ తిట్ఠతీ''తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **తన్తి** తం కప్పవినాసకఉదకం. **ఉదకానుగత**న్తి ఉదకేన అనుగతం ఫుట్ఠం. **అభిభవిత్వా**తి విలీయాపేత్వా.

ఇదమేకం అసఙ్ఖ్యేయ్యన్తి ఇదం సంవట్టసఙ్ఖాతం కప్పస్స ఏకం అసఙ్ఖ్యేయ్యం.

౪౦౮. ధూలరజే అపగతే ఏవ పథవీనిస్సితం సణ్హరజం అపగచ్ఛతీతి వుత్తం ''**తతో సణ్హరజ**''న్తి. సముట్ఠాపేతీతి సమ్బన్ధో. ''**విసమట్ఠానే ఠితమహారుక్ఖే**''తి ఇదం పరమం సముట్ఠాపేతబ్బతం సన్ధాయ వుత్తం.

చక్కవాళపబ్బతమ్పి సినేరుపబ్బతమ్పీతి మహాపథవియా విపరివత్తనేనేవ విపరివత్తితం చక్కవాళపబ్బతమ్పి సినేరుపబ్బతమ్పి వాతో ఉక్ఖిపిత్వా ఆకాసే ఖిపతి. **తే** చక్కవాళపబ్బతాదయో. **అభిహన్త్వా**తి ఘట్టేత్వా. **అఞ్ఞమఞ్ఞ**న్తి ఏకిస్సా

లోకధాతుయా చక్కవాళహిమవన్తసినేరుం అఞ్ఞిస్సా లోకధాతుయా చక్కవాళాదీహీతి ఏవం అఞ్ఞమఞ్ఞం సమాగమవసేన ఘట్టేత్వా. **సబ్బసఙ్ఖారగత**న్తి పథవీసన్ధారకఉదకం, తంసన్ధారకవాతన్తి సబ్బం సఙ్ఖారగతం వినాసేత్వా సయమ్పి వినస్సతి అవట్ఠానస్స కారణాభావతో.

౪౦౯. యదిపి సఙ్ఖారానం అహేతుకో సరసనిరోధో వినాసకాభావతో, సన్తాననిరోధో పన హేతువిరహితో నత్థి యథా తం సత్తకాయేసూతి. భాజనలోకస్సాపి సహేతుకేన వినాసేన భవితబ్బన్తి హేతుం పుచ్ఛతి ‘‘**కిం కారణా ఏవం లోకో వినస్సతీ**’’తి. ఇతరో యథా తత్థ నిబ్బత్తనకసత్తానం పుఞ్ఞబలేన పఠమం లోకో వివట్టతి, ఏవం తేసం పాపబలేన సంవట్టతీతి దస్సేన్తో ‘‘**అకుసలమూలకారణా**’’తి ఆహ. యథా హి రాగదోసమోహానం అధికభావేన యథాక్కమం రోగన్తరకప్పో, సత్థన్తరకప్పో, దుబ్భిక్ఖన్తరకప్పోతి ఇమే తివిధా అన్తరకప్పా వివట్టట్ఠాయిమ్హి అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పే జాయన్తి, ఏవమేతే యథావుత్తా తయో సంవట్టా రాగాదీనం అధికభావేనేవ హోన్తీతి దస్సేన్తో ‘‘**అకుసలమూలేసు హీ**’’తిఆదిమాహ. **ఉస్సన్నతరే**తి అతివియ ఉస్సన్నే. దోసే ఉస్సన్నతరే అధికతరదోసేన వియ తిక్ఖతరేన ఖారుదకేన వినాసో యుత్తోతి వుత్తం ‘‘**దోసే ఉస్సన్నతరే ఉదకేన వినస్సతీ**’’తి. పాకటసత్తుసదిసస్స దోసస్స అగ్గిసదిసతా, అపాకటసత్తుసదిసస్స రాగస్స ఖారుదకసదిసతా చ యుత్తాతి అధిప్పాయేన ‘‘**దోసే ఉస్సన్నతరే అగ్గినా, రాగే ఉస్సన్నతరే ఉదకేనా**’’తి కేచివాదస్స అధిప్పాయో వేదితబ్బో. రాగో సత్తానం బహులం పవత్తతీతి రాగవసేన బహుసో లోకవినాసో.

౪౧౦. ఏవం పసఙ్గేన సంవట్టాదికే పకాసేత్వా ఇదాని యథాధికతం నేసం అనుస్సరణాకారం దస్సేతుం ‘‘**పుబ్బేనివాసం అనుస్సరన్తోపీ**’’తిఆది ఆరద్ధం.

‘‘**అముమ్హి సంవట్టకప్పే**’’తి ఇదం సంవట్టకప్పస్స ఆదితో **పాళియం** (దీ॰ ని॰ ౧.౨౪౪) గహితత్తా వుత్తం. తత్థాపి హి ఇమస్స కతిపయం కాలం భవాదీసు సంసరణం ఉపలబ్భతీతి. సంవట్టకప్పే వా వట్టమానేసు భవాదీసు ఇమస్స ఉపపత్తి అహోసి, తందస్సనమేతం దట్ఠబ్బం. అథ వా **అముమ్హి సంవట్టకప్పే**తి ఏత్థ **వా**-సద్దో లుత్తనిద్దిట్ఠో దట్ఠబ్బో, తేన చ అనియమత్థేన ఇతరాసఙ్ఖ్యేయ్యానమ్పి సఙ్గహో సిద్ధో హోతి. **భవే వా**తిఆదీసు కామాదిభవే వా అణ్డజాది**యోనియా వా** దేవాది **గతియా వా** నానత్తకాయనానత్తసఞ్ఞీఆది**విఞ్ఞాణట్ఠితియా వా సత్తావాసే వా** ఖత్తియాది **సత్తనికాయే వా. ఆసి**న్తి అహోసిం. **వణ్ణసమ్పత్తిం వా**తి **వా**-సద్దేన వణ్ణవిపత్తిం వాతి దస్సేతి.

సాలిమంసోదనాహారో వా గిహికాలే. **పవత్తఫలభోజనో వా** తాపసాదికాలే. **సామిసా** గేహస్సితా సోమనస్సాదయో. **నిరామిసా** నేక్ఖమ్మస్సితా. **ఆది**-సద్దేన వివేకజసమాధిజసుఖాదీనం సఙ్గహో.

‘‘అముత్రాసి’’న్తిఆదినా సబ్బం యావదిచ్ఛకం అనుస్సరణం దస్సేత్వా ఇదాని అఞ్ఞథా అత్థం దస్సేతుం ‘‘**అపిచా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **అముత్రాసి**న్తి సామఞ్ఞనిద్దేసోయం, బ్యాపనిచ్ఛాలోపో వా, అముత్ర అముత్రాసిన్తి వుత్తం హోతి. **అనుపుబ్బేన ఆరోహన్తస్స యావదిచ్ఛకం అనుస్సరణ**న్తి ఏత్థ **ఆరోహన్తస్సా**తి పటిలోమతో ఞాణేన పుబ్బేనివాసం ఆరోహన్తస్స. **పచ్చవేక్ఖణ**న్తి అనుస్సరితానుస్సరితస్స పచ్చవేక్ఖణం, న అనుస్సరణం. **ఇతీ**తి వుత్తత్థనిదస్సనం. తఞ్చ ఖో యథారహతో, న యథానుపుబ్బతోతి దస్సేన్తో ‘‘**నామగోత్తవసేనా**’’తిఆదిమాహ. **వణ్ణాదీహీ**తి వణ్ణాహారవేదయితాయుపరిచ్ఛేదేహి. **ఓదాతో**తీతి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, పకారత్థో వా, తేన ఏవమాది ఏవంపకార**నానత్తతో**తి దస్సితం హోతి.

పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

చుతూపపాతఞాణకథావణ్ణనా

౪౧౧. **చుతియాతి** చవనే. **ఉపపాతేతి** ఉపపజ్జనే. సమీపత్థే చేతం భుమ్మవచనం, చుతిక్ఖణసామన్తా, ఉపపత్తిక్ఖణసామన్తా చాతి వుత్తం హోతి. తథా హి వక్ఖతి "యే పన ఆసన్నచుతికా"తిఆది (విసుద్ధి॰ ౨.౪౧౧). దిబ్బచక్ఖుఞాణేనేవ సత్తానం చుతి చ ఉపపత్తి చ ఞాయతీతి ఆహ "**దిబ్బచక్ఖుఞాణన్తిపి వుత్తం హోతీ**"తి. **దిబ్బసదిసత్తాతిఆదీసు** యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. అయం పన విసేసో – తత్థ "సోతధాతూ"తి పదం అపేక్ఖిత్వా ఇత్థిలిఙ్గవసేన వుత్తం, ఇధ నపుంసకలిఙ్గవసేన వత్తబ్బం. తత్థ చ ఆలోకపరిగ్గహేన పయోజనం నత్థి, ఇధ అత్థీతి వుత్తం "**ఆలోకపరిగ్గహేన మహాజుతికత్తాపి దిబ్బ**"న్తి, కసిణాలోకానుగ్గహేన పత్తబ్బత్తా, సయం ఞాణాలోకఫరణభావేన చ మహాజుతికభావతోతి అత్థో. మహాజుతికమ్పి హి "దిబ్బ"న్తి వుచ్చతి "దిబ్బమిదం బ్యమ్హ"న్తిఆదీసు. **మహాగతికత్తాతి** మహనీయగమనత్తా, విమ్హయనీయపవత్తికత్తాతి అత్థో. విమ్హయనీయా హిస్స పవత్తి తిరోకుట్టాదిగతరూపదస్సనతో. "దిబ్బసదిసత్తా"తి చ హీనూపమాదస్సనం దేవతానం దిబ్బచక్ఖుతోపి ఇమస్స మహానుభావత్తా. తేన దిబ్బచక్ఖులాభాయ యోగినో పరికమ్మకరణం తప్పటిపక్ఖాభిభవస్స అత్థతో తస్స విజయిచ్ఛా నామ హోతి, దిబ్బచక్ఖులాభీ చ ఇద్ధిమా దేవతానం వచనగ్గహణక్ఖమనధమ్మదానవసేన మహామోగ్గల్లానత్థేరాదయో వియ దానగ్గహణలక్ఖణే, వోహారే చ పవత్తేయ్యాతి ఏవం విహారవిజయిచ్ఛావోహారజుతిగతిసఙ్ఖాతానం అత్థానం వసేన ఇమస్స అభిఞ్ఞాఞాణస్స దిబ్బచక్ఖుభావసిద్ధితో . సద్దవిదూ చ తేసు ఏవ అత్థేసు దివు-సద్దం ఇచ్ఛన్తీతి వుత్తం "**తం సబ్బం సద్దసత్థానుసారేన వేదితబ్బ**"న్తి.

దస్సనట్ఠేనాతి రూపదస్సనభావేన. చక్ఖునా హి సత్తా రూపం పస్సన్తి. యథా మంసచక్ఖు విఞ్ఞాణాధిట్ఠితం సమవిసమం ఆచిక్ఖన్తం వియ పవత్తతి, న తథా ఇదం. ఇదం పన సయమేవ తతో సాతిసయం చక్ఖుకిచ్చకారీతి ఆహ "**చక్ఖుకిచ్చకరణేన చక్ఖుమివాతిపి చక్ఖూ**"తి. "దిట్ఠివిసుద్ధిహేతుత్తా"తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం "**యో హి**"తిఆది వుత్తం. **ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం గణ్హాతి** పరతో ఉపపత్తియా అదస్సనతో ఏత్థేవాయం సత్తో ఉచ్ఛిన్నో, ఏవమితరేపీతి. **నవసత్తపాతుభావదిట్ఠిం గణ్హాతి** లాభీ అధిచ్చసముప్పత్తికో వియ. **బుద్ధపుత్తా పస్సన్తియేవాతి** ఉత్తరపదావధారణం, న పురిమపదావధారణం. ఏవం హి **జయద్దిసజాతకాదీహి** అవిరోధో సిద్ధో హోతి.

మనుస్సానం ఇదన్తి మానుసకం, మనుస్సానం గోచరభూతం రూపారమ్మణం. తదఞ్ఞస్స పన దిబ్బతిరోహితాతిసుఖుమాదిభేదస్స రూపస్స దస్సనతో **అతిక్కన్తమానుసకం**. ఏవరూపఞ్చ మనుస్సూపచారం అతిక్కన్తం నామ హోతీతి ఆహ "**మనుస్సూపచారం అతిక్కమిత్వా రూపదస్సనేనా**"తి. ఏవం విసయముఖేన దస్సేత్వా ఇదాని విసయీముఖేన దస్సేతుం "**మానుసకం వా**"తిఆది వుత్తం. తత్థాపి మంసచక్ఖాతిక్కమో తస్స కిచ్చాతిక్కమేనేవ దట్ఠబ్బో.

దిబ్బచక్ఖునాతి దిబ్బచక్ఖుఞాణేనపి. **దట్ఠుం న సక్కా** ఖణస్స అతిఇత్తరతాయ అతిసుఖుమతాయ కేసఞ్చి రూపస్స. అపిచ దిబ్బచక్ఖుస్స పచ్చుప్పన్నం రూపారమ్మణం, తఞ్చ పురేజాతపచ్చయభూతం, న చ ఆవజ్జనపరికమ్మేహి వినా మహగ్గతస్స పవత్తి అత్థి, నాపి ఉప్పజ్జమానమేవ రూపం ఆరమ్మణపచ్చయో భవితుం సక్కోతి, భిజ్జమానం వా. తస్మా "చుతూపపాతక్ఖణే రూపం దిబ్బచక్ఖునా దట్ఠుం న సక్కా"తి సువుత్తమేతం. యది దిబ్బచక్ఖుఞాణం రూపారమ్మణమేవ, అథ కస్మా "సత్తే పస్సతీ"తి వుత్తన్తి? యేభుయ్యేన సత్తసన్తానగతరూపదస్సనతో ఏవం వుత్తం. సత్తగహణస్స వా కారణభావతో

వోహారవసేన వుత్తన్తిపి కేచి. తే చవమానాతి అధిప్పేతాతి సమ్బన్ధో. **ఏవరూపే**తి న చుతూపపాతక్ఖణసమఙ్గినోతి అధిప్పాయో.

మోహూపనిస్సయం నామ కమ్మం నిహీనం నిహీనఫలం హోతీతి ఆహ ''**మోహనిస్సన్దయుత్తత్తా**''తి. **తబ్బిపరీతే**తి తస్స హీళితాదిభావస్స విపరీతే , అహీళితే అనోహీళితే అనోఞ్ఞాతే అనవఞ్ఞాతే చిత్తీకతేతి అత్థో. **సువణ్ణే**తి సున్దరవణ్ణే. **దుబ్బణ్ణే**తి అసున్దరవణ్ణే. సా పనాయం సువణ్ణదుబ్బణ్ణతా యథాక్కమం కమ్మస్స అదోసదోసూపనిస్సయతాయ హోతీతి ఆహ ''**అదోసనిస్సన్దయుత్తత్తా**''తిఆది. సున్దరం గతిం గతా సుగతాతి ఆహ ''**సుగతిగతే**''తి, సుగతిం ఉపపన్నేతి అత్థో. అలోభజ్ఝాసయా సత్తా వదఞ్ఞూ విగతమచ్ఛేరా అలోభూపనిస్సయేన కమ్మునా సుభగా సమిద్ధా హోన్తీతి ఆహ ''**అలోభనిస్సన్దయుత్తత్తా వా అడ్ఢే మహద్ధనే**''తి. దుక్ఖం గతిం గతా దుగ్గతాతి ఆహ ''**దుగ్గతిగతే**''తి. లోభజ్ఝాసయా సత్తా లుద్ధా మచ్ఛరినో లోభూపనిస్సయేన కమ్మునా దుగ్గతా దురుపేతా హోన్తీతి ఆహ ''**లోభనిస్సన్దయుత్తత్తా వా దలిద్దే అప్పన్నపానే**''తి.

ఉపచితన్తి ఫలావహభావేన కతం. యథా కతం హి కమ్మం ఫలదానసమత్థం హోతి, తథా కతం ఉపచితం. **చవమానేతిఆదీహి దిబ్బచక్ఖుకిచ్చం వుత్త**న్తి విసయముఖేన విసయీబ్యాపారమాహ. **పురిమేహీ**తి వా "దిబ్బేన చక్ఖునా"తిఆదీని పదాని సన్ధాయ వుత్తం. **ఆదీహీ**తి ఏత్థ **చ**-సద్దో లుత్తనిద్దిట్ఠో . తస్మా "దిబ్బేన...పే.... పస్సతీ"తి ఇమేహి, "చవమానే"తిఆదీహి చ దిబ్బచక్ఖుకిచ్చం వుత్తన్తి అత్థో.

ఇమినా పన పదేనాతి "యథాకమ్మూపగే సత్తే పజానాతీ"తి ఇమినా వాక్యేన. **ఇధ భిక్ఖూ**తి ఇమస్మిం సాసనే భిక్ఖు, దిబ్బచక్ఖుఞాణలాభీతి అధిప్పాయో. **నో** చ దిబ్బచక్ఖుఞాణలాభీ నేరయికే చ సత్తే పచ్చక్ఖతో దిస్వా ఠితో. **ఏవం మనసి కరోతీ**తి తేసం నేరయికానం నిరయసంవత్తనియస్స కమ్మస్స ఞాతుకామతావసేన పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ పరికమ్మవసేన మనసి కరోతి. **కిం ను ఖో**తిఆది మనసికారవిధిదస్సనం. ఏవం పన పరికమ్మం కత్వా పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠితస్స తం కమ్మం ఆరమ్మణం కత్వా ఆవజ్జనం ఉప్పజ్జతి, తస్మిం నిరుద్ధే చత్తారి, పఞ్చ వా జవనాని జవన్తీతిఆది సబ్బం వుత్తనయమేవ. ''**విసుం పరికమ్మం నామ నత్థీ**''తి ఇదం పన దిబ్బచక్ఖుఞాణేన వినా యథాకమ్మూపగఞాణస్స విసుం పరికమ్మం నత్థీతి అధిప్పాయేన వుత్తం. ఏవఞ్చేతం ఇచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా యథాకమ్మూపగఞాణస్స మహగ్గతభావో ఏవ న సియా. దేవానం దస్సనేపి ఏసేవ నయో. నేరయికదేవగ్గహణం చేత్థ నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం. ఆకఙ్ఖమానో హి దిబ్బచక్ఖులాభీ అఞ్ఞగతికేసుపి ఏవం పటిపజ్జతియేవ. తథా హి వక్ఖతి "అపాయగ్గహణేన తిరచ్ఛానయోనిం దీపేతీ"తి (విసుద్ధి॰ ౨.౪౧౧), "సుగతిగ్గహణేన మనుస్సగతిపి సఙ్గయ్హతీ"తి (విసుద్ధి॰ ౨.౪౧౧) చ. తం నిరయసంవత్తనియం కమ్మం ఆరమ్మణం ఏతస్సాతి **తంకమ్మారమ్మణం. ఫారుసకవనాదీసూతి ఆది**-సద్దేన చిత్తలతావనాదీనం సఙ్గహో.

యథా చిమస్సాతి యథా చ ఇమస్స యథాకమ్మూపగఞాణస్స విసుం పరికమ్మం నత్థి, ఏవం అనాగతంసఞాణస్సపీతి విసుం పరికమ్మాభావం నిదస్సేతి. తత్థ కారణమాహ ''**దిబ్బచక్ఖుపాదకానేవ హి ఇమానీ**''తి. తత్రాయమధిప్పాయో – యథా దిబ్బచక్ఖులాభీ నిరయాదిఅభిముఖం ఆలోకం వడ్ఢేత్వా, నేరయికాదికే సత్తే దిస్వా తేహి పుబ్బే ఆయూహితం నిరయసంవత్తనియాదికం కమ్మం తాదిసేన సమాదానేన, తజ్జేన చ మనసికారేన పరిక్ఖతే చిత్తే యాథావతో జానాతి, ఏవం యస్స యస్స సత్తస్స సమనన్తరా అనాగతం అత్తభావం ఞాతుకామో తం తం ఓదిస్స ఆలోకం

వడ్ఢేత్వా తేన తేన అతీతే, ఏతరహి వా ఆయూహితం తస్స నిబ్బత్తకం కమ్మం యథాకమ్మూపగఞాణేన దిస్వా తేన నిబ్బత్తేతబ్బం అనాగతం అత్తభావం ఞాతుకామో తాదిసేన సమాదానేన, తజ్జేన చ మనసికారేన పరిక్ఖతే చిత్తే యాథావతో జానాతి. ఏసేవ నయో తతో పరేసుపి అత్తభావేసు. ఏతం **అనాగతంసఞాణం** నామ. యస్మా ఏతం ద్వయం దిబ్బచక్ఖుఞాణే సతియేవ సిజ్ఝతి, నాసతి. తేన వుత్తం ''**ఇమాని దిబ్బచక్ఖునా సహేవ ఇజ్ఝన్తీ**''తి.

కాయేన దుట్ఠు చరితం, కాయతో వా ఉప్పన్నం కిలేసపూతికత్తా దుట్ఠం చరితం కాయదుచ్చరితన్తి ఏవం యోజేతబ్బో. **కాయోతి** చేత్థ చోపనకాయో అధిప్పేతో. కాయవిఞ్ఞత్తివసేన పవత్తం అకుసలం కాయకమ్మం **కాయదుచ్చరితన్తి. ఇతరేసూతి** వచీమనోదుచ్చరితేసు. యస్మిం సన్తానే కమ్మం కతూపచితం, అసతిస్స అన్తరుపచ్ఛేదే విపాకారహభావస్స అవిగచ్ఛనతో సో తేన సహితోయేవాతి వత్తబ్బోతి ఆహ ''**సమన్నాగతాతి సమఙ్గీభూతా**''తి. ''**అనత్థకామా హుత్వా**''తి ఏతేన మాతాపితరో వియ పుత్తానం, ఆచరియుపజ్ఝాయా వియ చ నిస్సితకానం అత్థకామా హుత్వా గరహకా ఉపవాదకా న హోన్తీతి దస్సేతి. **గుణపరిధంసనేనాతి** విజ్జమానానం గుణానం విద్ధంసనేన, వినాసనేనాతి అత్థో. నను చ అన్తిమవత్థునాపి ఉపవాదో గుణపరిధంసనమేవాతి? సచ్చమేతం. గుణాతి పనేత్థ ఝానాదివిసేసా ఉత్తరిమనుస్సధమ్మా అధిప్పేతాతి సీలపరిధంసనం విసుం గహితం. తేనాహ ''**నత్థి ఇమేసం సమణధమ్మో**''తిఆది. **సమణధమ్మోతి** చ సీలసంయమం సన్ధాయ వదతి. **జానం వాతి** యం ఉపవదతి, తస్స అరియభావం జానన్తో వా. **అజానం వాతి** అజానన్తో వా. జాననం అజాననం చేత్థ అప్పమాణం, అరియభావో ఏవ పమాణం. తేనాహ ''**ఉభయథాపి అరియూపవాదోవ హోతీ**''తి. "అరియో"తి పన అజానతో అదుట్ఠచిత్తస్సేవ తత్థ అరియగుణాభావం పవేదేన్తస్స గుణపరిధంసనం న హోతీతి తస్స అరియూపవాదో నత్థీతి వదన్తి. **సతేకిచ్ఛం పన హోతి** ఖమాపనేన, న అనన్తరియం వియ అతేకిచ్ఛం.

రుజ్ఝతీతి తుదతి, దుక్ఖం వేదనం ఉప్పాదేతీతి అత్థో. **తన్తి** తం థేరం, **తం** వా కిరియం. జానన్తో ఏవ థేరో "అత్థి తే, ఆవుసో, పతిట్ఠా"తి పుచ్ఛి. ఇతరోపి సచ్చాభిసమయో సాసనే పతిట్ఠాతి ఆహ ''**సోతాపన్నో అహ**''న్తి. థేరో తం కరుణాయమానో ''**ఖీణాసవో తయా ఉపవదితో**''తి అత్తానం ఆవికాసి.

సచే నవకతరా హోన్తి తస్మిం విహారే భిక్ఖూ. **సమ్ముఖా అఖమాపేన్తేపీతి** పురతో ఖమాపనే అసమ్భవన్తేపి. "అఖమన్తే"తి వా పాఠో. తం సోతాపన్నస్స వసేన వేదితబ్బం.

పరినిబ్బుతమఞ్చట్ఠానన్తి పూజాకరణట్ఠానం సన్ధాయాహ.

సమాదాతబ్బట్ఠేన సమాదానాని, కమ్మాని సమాదానాని యేసం, తే కమ్మసమాదానా, మిచ్ఛాదిట్ఠివసేన కమ్మసమాదానా, హేతుఅత్థం వా అన్తోగధం కత్వా మిచ్ఛాదిట్ఠివసేన పరే కమ్మేసు సమాదాపకా **మిచ్ఛాదిట్ఠికమ్మసమాదానా**. తయిమమత్థం దస్సేన్తో ''**మిచ్ఛాదిట్ఠివసేనా**''తిఆదిమాహ. **సీలసమ్పన్నోతిఆది** పరిపక్కిన్ద్రియస్స మగ్గసమఙ్గినో వసేన వుత్తం. అగ్గమగ్గట్ఠే పన వత్తబ్బమేవ నత్థి. **అఞ్ఞన్తి** అరహత్తం. **ఏవంసమ్పదన్తి** యథా తం అవస్సమ్భావీ, ఏవమిదమ్పీతి అత్థో. **తం వాచం అప్పహాయాతిఆదీసు** అరియూపవాదం సన్ధాయ "పున ఏవరూపిం వాచం న వక్ఖామీ"తి వదన్తో వాచం పజహతి నామ, "పున ఏవరూపం చిత్తం న ఉప్పాదేస్సామీ"తి చిన్తేన్తో చిత్తం పజహతి నామ, "పున ఏవరూపిం దిట్ఠిం న గణ్హిస్సామీ"తి పజహన్తో దిట్ఠిం పజహతి నామ, తథా అకరోన్తో నేవ పజహతి, న పటినిస్సజ్జతి. **యథాభతం నిక్ఖిత్తో, ఏవం నిరయేతి** యథా నిరయపాలేహి ఆహరిత్వా నిరయే ఠపితో, ఏవం నిరయే

ఠపితోయేవాతి అత్థో. మిచ్ఛాదిట్ఠివసేన అకత్తబ్బం నామ పాపం నత్థి, యతో సంసారఖాణుభావోపి నామ హోతీతి ఆహ **''మిచ్ఛాదిట్ఠిపరమాని, భిక్ఖవే, వజ్జానీ''**తి.

"ఉచ్ఛిన్నభవనేత్తికో, భిక్ఖవే, తథాగతస్స కాయో తిట్ఠతి, అయఞ్చేవ కాయో, బహిద్ధా చ నామరూప"న్తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౪౭) ఏవమాదీసు వియ ఇధ కాయ-సద్దో ఖన్ధపఞ్చకవిసయోతి ఆహ **''కాయస్స భేదాతి ఉపాదిన్నక్ఖన్ధపరిచ్చాగా''**తి. అవీతరాగస్స మరణతో పరం నామ భవన్తరూపాదానమేవాతి ఆహ **''పరం మరణాతి తదనన్తరం అభినిబ్బత్తిక్ఖన్ధగ్గహణే''**తి. యేన తిట్ఠతి, తస్స ఉపచ్ఛేదేనేవ కాయో భిజ్జతీతి ఆహ **''కాయస్స భేదాతి జీవితిన్ద్రియస్స ఉపచ్ఛేదా''**తి.

ఏతి ఇమస్మా సుఖన్తి అయో, పుఞ్ఞన్తి ఆహ **''పుఞ్ఞసమ్మతా అయా''**తి. అయన్తి ఏతస్మా సుఖానీతి ఆయో, పుఞ్ఞకమ్మాదిసుఖసాధనం. తేనాహ **''సుఖానం వా ఆయస్స అభావా''**తి. ఇయతి అస్సాదియతీతి అయో, అస్సాదోతి ఆహ **''అస్సాదసఞ్ఞితో అయో''**తి.

నాగరాజాదీనన్తి ఆది-సద్దేన సుపణ్ణాదీనం సఙ్గహో. **అసురసదిసన్తి** పేతాసురసదిసం. **సోతి** అసురకాయో. **సబ్బసముస్సయేహీతి** సబ్బేహి సమ్పత్తిసముస్సయేహి. **వుత్తవిపరియాయేనాతి** "సుట్ఠు చరితం, సోభనం వా చరితం అనవజ్జత్తా"తిఆదినా "కాయదుచ్చరితేనా"తిఆదీనం పదానం వుత్తస్స అత్థస్స విపరియాయేన.

నిగమనవచనం వుత్తస్సేవత్థస్స పున వచనన్తి కత్వా. **అయమేత్థ సఙ్ఖేపత్థోతి** "దిబ్బేన చక్ఖునా...పే॰... పస్సతీ"తి ఏత్థ అయం యథావుత్తో సఙ్ఖేపత్థో.

౪౧౨. కసిణారమ్మణన్తి అట్ఠన్నమ్పి కసిణానం వసేన కసిణారమ్మణం. **సబ్బాకారేనాతి** "చుద్దసవిధేన చిత్తపరిదమనేన అట్ఠఙ్గసమన్నాగమేన భూమిపాదపదమూలసమ్పాదనేనా"తి ఇమినా సబ్బప్పకారేన. **అభినీహారక్ఖమం** దిబ్బచక్ఖుఞాణాభిముఖం పేసనారహం పేసనయోగ్గం **కత్వా. ఆసన్నం కాతబ్బన్తి** దిబ్బచక్ఖుఞాణుప్పత్తియా సమీపభూతం కాతబ్బం. తత్థ ఉపచారజ్ఝానం పగుణతరం కత్వా ఆరమ్మణఞ్చ వడ్ఢేతబ్బం. తేనాహ **''ఉపచారజ్ఝానగోచరం కత్వా వడ్ఢేత్వా ఠపేతబ్బ''**న్తి. **తత్థాతి** తస్మిం వడ్ఢితే కసిణారమ్మణే. **అప్పనాతి** ఝానవసేన అప్పనా. న హి అకతపరికమ్మస్స అభిఞ్ఞావసేన అప్పనా ఇజ్ఝతి. తేనాహ **''పాదకజ్ఝాననిస్సయం హోతీ''**తి, పాదకజ్ఝానారమ్మణం హోతీతి అత్థో. **న పరికమ్మనిస్సయన్తి** పరికమ్మస్స తం కసిణారమ్మణం అపస్సయో న హోతి. తథా సతి రూపదస్సనం న సియా. **ఇమేసూతి** యథావుత్తేసు తేజోకసిణాదీసు తీసు కసిణేసు. **ఉప్పాదేత్వాతి** ఉపచారజ్ఝానుప్పాదనేన ఉప్పాదేత్వా. ఉపచారజ్ఝానపవత్తియా హి సద్ధిం పటిభాగనిమిత్తుప్పత్తి. **తత్థాతి** కసిణనిద్దేసే.

అన్తోయేవ రూపగతం పస్సితబ్బం న బహిద్ధా విక్ఖేపాపత్తిహేతుభావతో. **పరికమ్మస్స వారో అతిక్కమతీతి** ఇధ పరికమ్మం నామ యథావుత్తకసిణారమ్మణం ఉపచారజ్ఝానం, తం రూపగతం పస్సతో న పవత్తతి. కసిణాలోకవసేన చ రూపగతదస్సనం, కసిణాలోకో చ పరికమ్మవసేనాతి తదుభయమ్పి పరికమ్మస్స అప్పవత్తియా న హోతి. తేనాహ **''తతో ఆలోకో అన్తరధాయతి, తస్మిం అన్తరహితే రూపగతమ్పి న దిస్సతీ''**తి. రూపగతం పస్సతో పరికమ్మస్స వారో అతిక్కమతి, పరికమ్మమతిక్కన్తస్స కసిణారమ్మణం ఞాణం న హోతీతి రూపగతం న దిస్సతి, కథం పన పటిపజ్జితబ్బన్తి ఆహ **''అథానేనా''**తిఆది. **ఏవం అనుక్కమేనాతి** పునప్పునం పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా తతో తతో వుట్ఠాయ అభిణ్హం ఆలోకస్స

ఫరణవసేన ఆలోకో థామగతో హోతి చిరట్ఠాయీ. తథా చ సతి తత్థ సుచిరమ్పి రూపగతం పస్సతేవ. తేన వుత్తం ‘‘**ఏత్థ ఆలోకో...పే.... హోతీ**’’తి.

స్వాయమత్థో తిణుక్కూపమాయ విభావేతబ్బోతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**రత్తిం తిణుక్కాయా**’’తిఆది. తత్థ **పునప్పునం పవేసనన్తి** పునప్పునం పాదకజ్ఝానసమాపజ్జనం. **థామగతాలోకస్స యథాపరిచ్ఛేదేన ఠానన్తి** యత్తకం ఠానం పరిచ్ఛిన్దిత్వా కసిణం వడ్ఢితం, థామగతస్స ఆలోకస్స తత్తకం ఫరిత్వా అవట్ఠానం.

అనాపాథగతన్తి ఆపాథగమనయోగ్యస్స వసేన వుత్తం. అన్తోకుచ్ఛిగతాది పన తదభావతో తేన విసేసితబ్బమేవ. **తదేవాతి** దిబ్బచక్ఖుమేవ . **ఏత్థాతి** ఏతేసు రూపమారబ్భ పవత్తచిత్తేసు. **రూపదస్సనసమత్థన్తి** రూపం సభావతో విభావనసమత్థం చక్ఖువిఞ్ఞాణం వియ. **పుబ్బభాగచిత్తానీతి** ఆవజ్జనపరికమ్మసఙ్ఖాతాని పుబ్బభాగచిత్తాని. తాని హి ఆరమ్మణం కరోన్తానిపి న యాథావతో తం విభావేత్వా పవత్తన్తి ఆవజ్జనసమ్పటిచ్ఛనచిత్తాని వియ.

తం పనేతం దిబ్బచక్ఖు. **పరిపన్థోతి** అన్తరాయికో. **ఝానవిబ్భన్తకోతి** ఝానుమ్మత్తకో ఝానభావనాముఖేన ఉమ్మాదప్పత్తో. **అప్పమత్తేన భవితబ్బన్తి** “దిబ్బచక్ఖు మయా అధిగత”న్తి సన్తోసం అనాపజ్జిత్వా విపస్సనానుయోగవసేన వా సచ్చాభిసమయవసేన వా అప్పమత్తేన భవితబ్బం.

“ఏవం పస్సితుకామేనా”తిఆదినా దిబ్బచక్ఖుస్స నానావజ్జనపరికమ్మఞ్చేవ దిబ్బచక్ఖుఞాణఞ్చ దస్సితం, న తస్స ఉప్పత్తిక్కమోతి తం దస్సేతుం ‘‘**తత్రాయ**’’న్తిఆది వుత్తం. తం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

చుతూపపాతఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

పకిణ్ణకకథావణ్ణనా

౪౧౩. **ఇతీతి** ఏవం వుత్తప్పకారేనాతి అత్థో. తేన “సో ఏవం సమాహితే చిత్తే”తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౨౪౪-౨౪౫; మ. ని. ౧.౩౮౪, ౪౩౧-౪౩౩; పారా. ౧౨-౧౪) యథాదస్సితపాళిగతిం, తస్సా అత్థవివరణనయఞ్చ పచ్చామసతి. సచ్చేసు వియ అరియసచ్చాని ఖన్ధేసు ఉపాదానక్ఖన్ధా అన్తోగధా. తదుభయే చ సభావతో, సముదయతో, అత్థఙ్గమతో, అస్సాదతో, ఆదీనవతో, నిస్సరణతో చ యథాభూతం సయమ్భుఞాణేన అవేది అఞ్ఞాసి పటివిజ్ఝి పవేదేసి వాతి సాతిసయేన పఞ్చక్ఖన్ధావబోధేన భగవావ థోమేతబ్బోతి ఆహ ‘‘**పఞ్చక్ఖన్ధవిదూ**’’తి. ఇత్వా విఞ్ఞేయ్యాతి సమ్బన్ధో. **తాసూతి** పఞ్చసు అభిఞ్ఞాసు. తగ్గహణేనేవ చ పరిభణ్డఞాణానం గహితత్తా “పఞ్చా”తి వుత్తం. తేనాహ ‘‘**ఏతాసు హీ**’’తిఆది.

తత్థ **పరిభణ్డఞాణానీతి** పరివారఞాణాని. యథా హి సినేరుస్స పరివారట్ఠానాని యాని తంసిద్ధియా సిద్ధాని మేఖలట్ఠానాని పరిభణ్డానీతి వుచ్చన్తి, ఏవం ఇమానిపి దిబ్బచక్ఖుసిద్ధియా సిద్ధాని తస్స పరిభణ్డానీతి వుత్తాని. **ఇధాగతానీతి** ఏత్థ **ఇధాతి** యథాదస్సితాని సుత్తపదాని సన్ధాయ వుత్తం. తతో అఞ్ఞేసు పన సామఞ్ఞఫలాదీసు మనోమయఞాణమ్పి విసుం అభిఞ్ఞాఞాణభావేన ఆగతం.

‘‘**తేసూ**’’తి ఇదం పచ్చామసనం కిం తికానం, ఉదాహు ఆరమ్మణానన్తి? కిఞ్చేత్థ యది తికానం, తదయుత్తం. న హి తికేసు అభిఞ్ఞాఞాణాని పవత్తన్తి. అథ ఆరమ్మణానం, తమ్పి అయుత్తం. న హి అఞ్ఞం ఉద్దిసిత్వా అఞ్ఞస్స పచ్చామసనం యుత్తన్తి. యథా ఇచ్ఛతి, తథా భవతు తావ తికానం, నను వుత్తం “న హి తికేసు అభిఞ్ఞాఞాణాని పవత్తన్తీ”తి? నాయం విరోధో తికవోహారేన ఆరమ్మణానంయేవ గయ్హమానత్తా. అథ వా పన హోతు ఆరమ్మణానం, నను వుత్తం “న హి అఞ్ఞం ఉద్దిసిత్వా అఞ్ఞస్స పచ్చామసనం యుత్త”న్తి? అయమ్పి న దోసో యథావుత్తకారణేనేవాతి.

౪౧౪. అసతిపి వత్థుభేదే భూమికాలసన్తానభేదవసేన భిన్నేసు **సత్తసు ఆరమ్మణేసు**. తికవసేన హేస భేదో గహితో. ఇద్ధివిధఞాణస్స మగ్గారమ్మణతాయ అభావతో ఇధ మగ్గారమ్మణతికో న లబ్భతి. **తన్తి** ఇద్ధివిధఞాణం. **కాయం చిత్తసన్నిస్సితం కత్వా**తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **ఉపయోగలద్ధన్తి** లద్ధఉపయోగవచనం. దుతియావిభత్తివసేన వుత్తం ‘‘**కాయం పరిణామేతీ**’’తి. తేనాహ ‘‘**రూపకాయారమ్మణతో**’’తి, రూపకాయస్స వణ్ణారమ్మణతోతి అత్థో.

తదేవ చిత్తన్తి యదేవ కాయవసేన చిత్తపరిణామనే వుత్తం పాదకజ్ఝానచిత్తం, తదేవ. రామగామే చేతియం ఠపేత్వా సేసేసు సత్తసు చేతియేసు ధాతుయో ఇద్ధియా ఆహరిత్వా రాజగహే భూమిఘరమణ్డపే కతం **మహాధాతునిధానం. ‘‘ఇమే గన్ధా**’’తిఆదినా పచ్చుప్పన్నే గన్ధాదికే గహేత్వాపి అసుస్సనాదివిసేసయుత్తం అనాగతమేవ నేసం రూపం అధిట్ఠానచిత్తస్స ఆరమ్మణం హోతి అనాగతాధిట్ఠానత్తా. **వత్తనియసేనాసనం** నామ విఞ్ఝాటవియం విహారో. **దధిరసన్తి** దధిమణ్డో, తం అధిట్ఠహన్తస్స అనాగతం దధివణ్ణం ఆరమ్మణం హోతి. **పచ్చుప్పన్నారమ్మణం హోతి** పచ్చుప్పన్నస్స రూపకాయస్స ఆరమ్మణకరణతో.

సకాయచిత్తానన్తి అత్తనో కాయస్స, చిత్తస్స చ.

౪౧౫. **సద్దో చ పరిత్తో** సబ్బస్స రూపస్స కామావచరభావతో. **విజ్జమానమేవా**తి వత్తమానంయేవ.

౪౧౬. **సోతాపన్నస్స చిత్తన్తి** సోతాపన్నస్స ఆవేణికం చిత్తం. **సకదాగామిస్సా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **యావ అరహతో నేతబ్బన్తి** “సకదాగామీ అనాగామినో చిత్తం న జానాతి, అనాగామీ అరహతో”తి ఏవం నేతబ్బం. **సబ్బేసన్తి** సబ్బేసం అరియానం జానాతి, కో పన వాదో అనరియానం. అఞ్ఞోపి చ ఉపరిమో అనాగామిఆది హేట్ఠిమస్స సకదాగామిఆదికస్స చిత్తం జానాతీతి సమ్బన్ధో.

అతీతస్స, అనాగతస్స చ పరస్స చిత్తస్స జాననం సమ్భవతి, పచ్చుప్పన్నస్స పన న సమ్భవతీతి అధిప్పాయేన పుచ్ఛతి ‘‘**కథం పచ్చుప్పన్నం ఆరమ్మణం హోతీ**’’తి. ఇతరో యత్థ సమ్భవతి, తందస్సనత్థం పచ్చుప్పన్నం తావ విభజిత్వా దస్సేన్తో ‘‘**పచ్చుప్పన్నం నామ తివిధ**’’న్తిఆదిమాహ. తత్థ **ఉప్పాదట్ఠితిభఙ్గప్పత్తన్తి** ఉప్పాదం, ఠితిం, భఙ్గఞ్చ పత్తం, ఖణత్తయపరియాపన్నన్తి అత్థో. **ఏత్థన్తరే ఏకద్వేసన్తతివారా వేదితబ్బా**తి ఏత్థన్తరే పవత్తా రూపసన్తతివారా ఏకద్వేసన్తతివారా నామాతి వేదితబ్బాతి అత్థో. ఆలోకట్ఠానతో ఓవరకం పవిట్ఠస్స పగేవ తత్థ నిసిన్నస్స వియ యావ రూపగతం పాకటం హోతి. తత్థ ఉపడ్ఢవేలా అవిభూతవారా, ఉపడ్ఢవేలా విభూతవారా, తదుభయం గహేత్వా ‘‘**ద్వే సన్తతివారా**’’తి వుత్తం. తయిదం న సబ్బసాధారణం, ఏకచ్చస్స సీఘమ్పి పాకటం హోతీతి “ఏకద్వేసన్తతివారా”తి ఏకగ్గహణమ్పి కతం, అతిపరిత్తసభావఉతుఆదిసముట్ఠానా వా ఏకద్వేసన్తతివారా వేదితబ్బా.

తీరే అక్కన్తఉదకలేఖా నామ కాలుస్సియం గతా తీరసమీపే ఉదకరాజి. **యావ న విప్పసీదతీ**తి కాలుస్సియవిగమేన యావ విప్పసన్నా న హోతి. కేచి పన "అతిన్తే తీరే అల్లపాదేన అక్కన్తే యావ పాదే ఉదకలేఖా న విప్పసీదతి, న సంసీదతి, న వూపసమ్మతీ"తి ఏవమేత్థ అత్థం వదన్తి. తే పనేతే కిరియాభేదేన వుత్తా కాలవిసేసా, న అఞ్ఞమఞ్ఞం సమసమా, ఊనాధికభాగవన్తోవ దట్ఠబ్బా. **ద్వే తయో జవనవారా** కామావచరజవనవసేన వేదితబ్బా, న ఇతరజవనవసేన. న హి తే పరిమితకాలా, అనన్తరా పవత్తభవఙ్గాదయోపి తదన్తోగధావ దట్ఠబ్బా. **తదుభయ**న్తి రూపారూపసన్తతిద్వయం.

ఏకభవపరిచ్ఛిన్నన్తి పటిసన్ధిచుతిపరిచ్ఛిన్నం. ఏకభవపరియాపన్నం ధమ్మజాతం ఏతరహీతి వత్తబ్బం **అద్ధాపచ్చుప్పన్నం నామ. మనో**తి ససమ్పయుత్తం విఞ్ఞాణమాహ. **ధమ్మా**తి ఆరమ్మణధమ్మా. **మనో**తి వా మనాయతనం. **ధమ్మా**తి వేదనాదయో అరూపక్ఖన్ధా. **ఉభయమేతం పచ్చుప్పన్న**న్తి అద్ధాపచ్చుప్పన్నం హోన్తం ఏతం ఉభయం హోతీతి అత్థో. **విఞ్ఞాణ**న్తి నికన్తివిఞ్ఞాణం. తఞ్హి తస్మిం పచ్చుప్పన్నే ఛన్దరాగవసేన పటిబద్ధం హోతి. **అభినన్దతీ**తి తణ్హాదిట్ఠాభినన్దనాహి అభినన్దతి. తథాభూతో చ వత్థుపరిఞ్ఞాయ అభావతో తేసు పచ్చుప్పన్నేసు ధమ్మేసు **సంహీరతి** తణ్హాదిట్ఠీహి ఆకడ్ఢీయతి. ఏత్థ చ ద్వాదసాయతనానం "ఏతం పచ్చుప్పన్న"న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౮౪) ఆగతత్తా తత్థ పవత్తో ఛన్దరాగో అద్ధాపచ్చుప్పన్నారమ్మణో, న ఖణపచ్చుప్పన్నారమ్మణోతి విఞ్ఞాయతీతి దస్సేన్తో **''యం సన్ధాయ భద్దేకరత్తసుత్తే...పే.... సంహీరతీతి వుత్త''**న్తి ఆహ. "పచ్చుప్పన్నఞ్చ యో ధమ్మం, తత్థ తత్థ విపస్సతీ"తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౭౨, ౨౭౫) ఏత్థాపి విపస్సనాచిత్తం ఖణపచ్చుప్పన్నం, విపస్సితబ్బధమ్మా అద్ధాపచ్చుప్పన్నాతి గహేతబ్బం. అఞ్ఞథా విపస్సనావ న సమ్భవేయ్య. "ఖణపచ్చుప్పన్నం పాళియం ఆగత"న్తి న వుత్తం తస్స వసేన ఆరమ్మణకరణస్స అట్ఠకథాయం అనాగతత్తా.

కేచీతి అభయగిరివాసినో. **ఏకక్ఖణే చిత్తం ఉప్పజ్జతీ**తి ఇద్ధిచిత్తస్స ఉప్పత్తిసమకాలమేవ పరచిత్తస్సపి ఉప్పత్తిసమ్భవతోతి యుత్తిదస్సనం. **యథా ఆకాసే**తిఆది సదిసూదాహరణం. **తం పన తేసం వచనం అయుత్తం**. కస్మా? మగ్గఫలవీథితో అఞ్ఞత్థ అనిట్ఠే ఠానే ఆవజ్జనజవనానం నానారమ్మణభావప్పత్తిదోసతోతి యుత్తివచనం.

యది ఏవం కథం చేతోపరియఞాణం పచ్చుప్పన్నారమ్మణం హోతీతి ఆహ **''సన్తతిపచ్చుప్పన్నం పనా''**తిఆది . **అద్ధాపచ్చుప్పన్నం పన జవనవారేన దీపేతబ్బం,** న సకలేన పచ్చుప్పన్నద్ధునాతి అధిప్పాయో.

తత్రాయం దీపనాతిఆది జవనవారస్స అద్ధాపచ్చుప్పన్నభావదీపనముఖేన ఇద్ధిచిత్తస్స పవత్తిఆకారదీపనం. **ఇతరానీ**తి ఆవజ్జనపరికమ్మచిత్తాని. ఏత్థ చ "కేచీ"తి యదిపి అభయగిరివాసినో అధిప్పేతా, తే పన చిత్తస్స ఠితిక్ఖణం న ఇచ్ఛన్తీతి "ఠితిక్ఖణే వా పటివిజ్ఝతీ"తి న వత్తబ్బం సియా. తథా యే "ఇద్ధిమస్స చ పరస్స చ ఏకక్ఖణే చిత్తం ఉప్పజ్జతీ"తి వదన్తి, తేసం "ఠితిక్ఖణే వా భఙ్గక్ఖణే వా పటివిజ్ఝతీ"తి వచనం న సమేతి. న హి తస్మిం ఖణద్వయే ఉప్పజ్జమానం పరచిత్తేన సహ ఏకక్ఖణే ఉప్పజ్జతి నామాతి. ఠితిభఙ్గక్ఖణేసు చ ఉప్పజ్జమానం ఏకదేసం పచ్చుప్పన్నారమ్మణం, ఏకదేసం అతీతారమ్మణం ఆపజ్జతి. యఞ్చ వుత్తం "పరస్స చిత్తం జానిస్సామీతి రాసివసేన మహాజనస్స చిత్తే ఆవజ్జితే"తి, ఏత్థ చ మహాజనో అత్థతో పరే అనేకపుగ్గలాతి "పరేసం చిత్తం జానిస్సామీ"తి ఆవజ్జనప్పవత్తి వత్తబ్బా సియా. అథాపి పరస్సాతి మహాజనస్సాతి అత్థో సమ్భవేయ్య, తథాపి తస్స ఏకపుగ్గలస్సేవ వా చిత్తరాసిం ఆవజ్జిత్వా ఏకస్స పటివిజ్ఝనం అయుత్తం. న హి రాసిఆవజ్జనం ఏకదేసావజ్జనం హోతీతి, తస్మా తేహి "మహాజనస్స చిత్తే ఆవజ్జితే"తిఆది న వత్తబ్బం.

యం పన తే వదన్తి "యస్మా ఇద్ధిమస్స చ పరస్స చ ఏకక్ఖణే చిత్తం ఉప్పజ్జతీ"తి. తత్థాయం అధిప్పాయో యుత్తో సియా, చేతోపరియఞాణలాభీ పరస్స చిత్తం ఞాతుకామో పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ అతీతాదివిభాగం అకత్వా చిత్తసామఞ్ఞేన "ఇమస్స చిత్తం జానామి, ఇమస్స చిత్తం జానామీ"తి పరికమ్మం కత్వా పున పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ సామఞ్ఞేనేవ చిత్తం ఆవజ్జిత్వా తిణ్ణం, చతున్నం వా పరికమ్మానం అనన్తరా చేతోపరియఞాణేన పరచిత్తం పటివిజ్ఝతి విభావేతి రూపం వియ దిబ్బచక్ఖునా. తతో పరం పన కామావచరచిత్తేహి సరాగాదివవత్థానం హోతి నీలాదివవత్థానం వియ. తత్థ దిబ్బచక్ఖునా దిట్ఠహదయవత్థురూపస్స సత్తస్స అభిముఖీభూతస్స చిత్తసామఞ్ఞేన చిత్తం ఆవజ్జయమానం ఆవజ్జనం అభిముఖీభూతం విజ్జమానం చిత్తం ఆరమ్మణం కత్వా చిత్తం ఆవజ్జేతి. పరికమ్మాని చ తం తం విజ్జమానం చిత్తం చిత్తసామఞ్ఞేనేవ ఆరమ్మణం కత్వా చిత్తజాననపరికమ్మాని హుత్వా పవత్తన్తి. చేతోపరియఞాణం పన విజ్జమానం చిత్తం పటివిజ్ఝన్తం విభావేన్తం తేన సహ ఏకక్ఖణే ఏవ ఉప్పజ్జతి.

తత్థ యస్మా సన్తానస్స సన్తానగ్గహణతో ఏకత్తవసేన ఆవజ్జనాదీని "చిత్త"న్త్వేవ పవత్తాని. తఞ్చ చిత్తమేవ, యం చేతోపరియఞాణేన విభావితం. తస్మా సమానాకారప్పవత్తితో న అనిట్ఠే మగ్గఫలవీథితో అఞ్ఞస్మిం ఠానే నానారమ్మణతా ఆవజ్జనజవనానం హోతి. పచ్చుప్పన్నారమ్మణఞ్చ పరికమ్మం పచ్చుప్పన్నారమ్మణస్స చేతోపరియఞాణస్స ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయోతి సిద్ధం హోతి. అతీతత్తికో చ ఏవం ఉపపన్నో హోతి. అఞ్ఞథా సన్తతిపచ్చుప్పన్నే, అద్ధాపచ్చుప్పన్నే చ "పచ్చుప్పన్న"న్తి ఇధ వుచ్చమానే అతీతానాగతానఞ్చ పచ్చుప్పన్నతా ఆపజ్జేయ్య. తథా చ సతి "పచ్చుప్పన్నో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి వత్తబ్బం సియా, న చ తం వుత్తం. "అతీతో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో. పురిమా పురిమా అతీతా ఖన్ధా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం పచ్చుప్పన్నానం ఖన్ధానం అనన్తర ...పే.... అనులోమం గోత్రభుస్సా"తిఆది వచనతో (పట్ఠా. ౨.౧౮.౨) న అద్ధాసన్తతిపచ్చుప్పన్నేస్వేవ చ అనన్తరాతీతా చత్తారో ఖన్ధా అతీతాతి విఞ్ఞాయన్తి. న చ **అభిధమ్మమాతికాయం** (ధ. స. తికమాతికా ౧౭-౧౯) ఆగతస్స పచ్చుప్పన్నపదస్స అద్ధాసన్తతిపచ్చుప్పన్నపదత్థతా కత్థచి పాళియం వుత్తా. తస్మా తేహి ఇద్ధిమస్స చ పరస్స చ ఏకక్ఖణే చిత్తుప్పత్తియా చేతోపరియఞాణస్స పచ్చుప్పన్నారమ్మణతా వుత్తా. యదా పన "యం ఇమస్స చిత్తం పవత్తం, తం జానామి. యం భవిస్సతి, తం జానామీ"తి వా ఆభోగం కత్వా పాదకజ్ఝానసమాపజ్జనాదీని కరోతి, తదా ఆవజ్జనపరికమ్మాని, చేతోపరియఞాణఞ్చ అతీతానాగతారమ్మణానేవ హోన్తి ఆవజ్జనేనేవ విభాగస్స కతత్తా.

యే పన "ఇద్ధిమా పరస్స చిత్తం జానితుకామో ఆవజ్జేతి, ఆవజ్జనం ఖణపచ్చుప్పన్నం ఆరమ్మణం కత్వా తేనేవ సహ నిరుజ్ఝతి. తతో చత్తారి, పఞ్చ వా జవనాని, యేసం పచ్ఛిమం ఇద్ధిచిత్తం, సేసాని కామావచరాని, తేసం సబ్బేసమ్పి తదేవ నిరుద్ధం చిత్తం ఆరమ్మణం హోతి, న చ తాని నానారమ్మణాని హోన్తి అద్ధానవసేన పచ్చుప్పన్నారమ్మణత్తా"తి ఇదం వచనం నిస్సాయ "ఆవజ్జనజవనానం పచ్చుప్పన్నాతీతారమ్మణభావేపి నానారమ్మణతాభావో వియ ఏకద్వితిచతుపఞ్చచిత్తక్ఖణానాగతేసుపి చిత్తేసు ఆవజ్జితేసు ఆవజ్జనజవనానం యథాసమ్భవం అనాగతపచ్చుప్పన్నాతీతారమ్మణభావేపి నానారమ్మణతా న సియా. తేన చతుపఞ్చచిత్తక్ఖణానాగతే ఆవజ్జితే అనాగతారమ్మణపరికమ్మానన్తరం ఖణపచ్చుప్పన్నారమ్మణం చేతోపరియఞాణం సిద్ధ"న్తి వదన్తి. తేసం వాదో "అనాగతారమ్మణో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నారమ్మణస్స ధమ్మస్స ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో, పచ్చుప్పన్నారమ్మణో ధమ్మో అతీతారమ్మణస్స ధమ్మస్స ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఇమేసం పఞ్హానం అనుద్ధటత్తా, గణనాయ చ "ఆసేవనే తీణీ"తి (పట్ఠా. ౨.౧౯.౩౫) వుత్తత్తా న సిజ్ఝతి. న హి కుసలకిరియామహగ్గతం అనాసేవనం అత్థీతి. ఏతస్స చ

వాదస్స నిస్సయభావో ఆవజ్జనజవనానం ఖణపచ్చుప్పన్ననిరుద్ధారమ్మణతావచనస్స న సిజ్ఝతి, “యం పవత్తం, పవత్తిస్సతి చా”తి విసేసం అకత్వా గహణే ఆవజ్జనస్స అనాగతగ్గహణాభావం, తదభావా జవనానమ్పి వత్తమానగ్గహణాభావఞ్చ సన్ధాయేవ తస్స వుత్తత్తా. తదా హి భవఙ్గచలనానన్తరం అభిముఖీభూతమేవ చిత్తం ఆరబ్భ ఆవజ్జనా పవత్తతీతి జాననచిత్తస్సపి వత్తమానారమ్మణభావే ఆవజ్జనజాననచిత్తానం సహట్ఠానదోసాపత్తియా, రాసిఏకదేసావజ్జనపటివేధే సమ్పత్తసమ్పత్తావజ్జనజాననే చ అనిట్ఠే రాసే ఆవజ్జనజవనానం నానారమ్మణభావదోసాపత్తియా చ యం వుత్తం “ఖణపచ్చుప్పన్నం చిత్తం చేతోపరియఞాణస్స ఆరమ్మణం హోతీ”తి, తం అయుత్తన్తి పటిక్ఖిపిత్వా యథావుత్తదోసాపత్తిం, కాలవసేన చ అద్ధాసన్తతిపచ్చుప్పన్నారమ్మణత్తా నానారమ్మణతాభావం దిస్వా ఆవజ్జనజవనానం వత్తమానతం నిరుద్ధారమ్మణభావో వుత్తోతి. తమ్పి వచనం పురిమవాదినో నానుజానేయ్యుం. తస్మిం హి సతి “ఆవజ్జనా కుసలాన”న్తిఆదీసు (పట్ఠా ౧.౧.౪౧౭) వియ అఞ్ఞపదసఙ్గహితస్స అనన్తరపచ్చయవిధానతో “పచ్చుప్పన్నారమ్మణఆవజ్జనా అతీతారమ్మణానం ఖన్ధానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో”తి చ వత్తబ్బం సియా, న చ వుత్తన్తి.

కస్మా పనేవం చేతోపరియఞాణస్స పచ్చుప్పన్నారమ్మణతా విచారితా, నను “అతీతో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్స, అనాగతో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా. ౨.౧౮.౨) ఏతేసం విభఙ్గేసు “అతీతా ఖన్ధా ఇద్ధివిధఞాణస్స చేతోపరియఞాణస్స పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స యథాకమ్మూపగఞాణస్స ఆవజ్జనాయ ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో, అనాగతా ఖన్ధా ఇద్ధివిధఞాణస్స చేతోపరియఞాణస్స అనాగతంసఞాణస్స ఆవజ్జనాయ ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో”తి, ఉప్పన్నత్తికే చ “అనుప్పన్నా ఖన్ధా ఉప్పాదినో ఖన్ధా ఇద్ధివిధఞాణస్స చేతోపరియఞాణస్స అనాగతంసఞాణస్స ఆవజ్జనాయ ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా. ౨.౧౭.౩) చేతోపరియఞాణగ్గహణం కత్వా “పచ్చుప్పన్నో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్సా”తి (పట్ఠా. ౨.౧౮.౩) ఏతస్స విభఙ్గే “పచ్చుప్పన్నా ఖన్ధా ఇద్ధివిధఞాణస్స ఆవజ్జనాయ ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా. ౨.౧౮.౩), ఉప్పన్నత్తికే చ “ఉప్పన్నా ఖన్ధా ఇద్ధివిధఞాణస్స ఆవజ్జనాయ ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా. ౨.౧౭.౨) ఏత్తకస్సేవ వుత్తత్తా పచ్చుప్పన్నే చిత్తే చేతోపరియఞాణం నప్పవత్తతీతి విఞ్ఞాయతి. యది హి పవత్తేయ్య, పురిమేసు వియ ఇతరేసు చ చేతోపరియఞాణగ్గహణం కత్తబ్బం సియాతి? సచ్చం కత్తబ్బం, నయదస్సనవసేన పన తం సంఖిత్తన్తి అఞ్ఞాయ పాళియా విఞ్ఞాయతి.

“అతీతారమ్మణో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నారమ్మణస్స ధమ్మస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో, అనాగతారమ్మణో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నారమ్మణస్స, పచ్చుప్పన్నారమ్మణో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నారమ్మణస్సా”తి (పట్ఠా. ౨.౧౯.౨౦-౨౨) ఏతేసం హి విభఙ్గేసు “చేతోపరియఞాణేన అతీతారమ్మణపచ్చుప్పన్నచిత్తసమఙ్గిస్స చిత్తం జానాతి, అతీతారమ్మణా పచ్చుప్పన్నా ఖన్ధా చేతోపరియఞాణస్స ఆవజ్జనాయ ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో, చేతోపరియఞాణేన అనాగతారమ్మణపచ్చుప్పన్నచిత్తసమఙ్గిస్స చిత్తం జానాతి, అనాగతారమ్మణా పచ్చుప్పన్నా ఖన్ధా చేతోపరియఞాణస్స ఆవజ్జనాయ ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో, చేతోపరియఞాణేన పచ్చుప్పన్నారమ్మణపచ్చుప్పన్నచిత్తసమఙ్గిస్స చిత్తం జానాతి, పచ్చుప్పన్నారమ్మణా పచ్చుప్పన్నా ఖన్ధా చేతోపరియఞాణస్స ఆవజ్జనాయ ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా. ౨.౧౯.౨౦-౨౨) చేతోపరియఞాణస్స పచ్చుప్పన్నారమ్మణే పవత్తి వుత్తాతి. తేనేవాయం విచారణా కతాతి వేదితబ్బా.

౪౧౭. **తేసన్తి** తేసు ద్వీసు ఞాణేసూతి నిద్ధారణే సామివచనం. **చిత్తమేవ ఆరమ్మణం** చేతోపరియఞాణత్తాతి అధిప్పాయో. తేనాహ ‘‘**అజ్ఝత్తం ఖన్ధం వా ఖన్ధప్పటిబద్ధం వా న జానాతీ**’’తి. తత్థ **ఖన్ధప్పటిబద్ధం** నామగోత్తాది. యది ఏవం కథం మగ్గారమ్మణన్తి ఆహ ‘‘**మగ్గసమ్పయుత్తచిత్తారమ్మణత్తా పన పరియాయతో మగ్గారమ్మణన్తి వుత్త**’’న్తి. **చేతనామత్తమేవ ఆరమ్మణం,** తథా హి తం ‘‘యథాకమ్మూపగఞాణ’’న్తి వుచ్చతీతి అధిప్పాయో. **ఖన్ధప్పటిబద్ధేసూతి** ఏత్థ నిబ్బానమ్పి ఖన్ధప్పటిబద్ధమేవ. ఖన్ధేహి విసయీకతత్తాతి వదన్తి. తథా హి వుత్తం **అట్ఠసాలినియం** ‘‘అతీతే బుద్ధా మగ్గం భావయింసు, ఫలం సచ్ఛాకంసు, అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయింసూతి ఛిన్నవటుమకానుస్సరణవసేన మగ్గఫలనిబ్బానపచ్చవేక్ఖణతోపి అప్పమాణారమ్మణ’’న్తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౪౨౧). తత్థ మగ్గఫలపచ్చవేక్ఖణాని తావ పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణేన మగ్గఫలేసు ఞాణేసు పవత్తన్తి. నిబ్బానపచ్చవేక్ఖణఞ్చ నిబ్బానారమ్మణేసు అప్పమాణధమ్మేసు ఞాణేసూతి మగ్గాదిపచ్చవేక్ఖణాని పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స అప్పమాణారమ్మణతం సాధేన్తీతి వేదితబ్బాని. ‘‘అప్పమాణా ఖన్ధా పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో’’ఇచ్చేవ (పట్ఠా॰ ౯.౧౨.౨౮) హి వుత్తం, న వుత్తం ‘‘నిబ్బాన’’న్తి. తస్మా పుబ్బేనివాసఞాణేన ఏవ మగ్గఫలపచ్చవేక్ఖణకిచ్చే వుచ్చమానేపి నిబ్బానపచ్చవేక్ఖణతా న సక్కా వత్తుం. అట్ఠకథాయం పన నిబ్బానారమ్మణతా నిదస్సితా.

కుసలా ఖన్ధాతి ఇద్ధివిధపుబ్బేనివాసానాగతంసఞాణాపేక్ఖో బహువచననిద్దేసో, న చేతోపరియయథాకమ్మూపగఞాణాపేక్ఖాతి తేసం చతుక్ఖన్ధారమ్మణభావస్స అసాధకోతి చే? న, అఞ్ఞత్థ ‘‘అవితక్కవిచారమత్తా ఖన్ధా చ విచారో చ చేతోపరియఞాణస్స పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స అనాగతంసఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో’’తి (పట్ఠా॰ ౨.౬.౭౨), ‘‘సవితక్కసవిచారా ఖన్ధా చ వితక్కో చ చేతోపరియఞాణస్స పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స అనాగతంసఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో’’తి (పట్ఠా॰ ౨.౬.23) చ వుత్తత్తా చేతోపరియఞాణాపేక్ఖాపి బహువచననిద్దేసోతి ఇమస్స అత్థస్స సిద్ధితో. ఏవమ్పి యథాకమ్మూపగఞాణస్స ‘‘అవితక్కవిచారమత్తా ఖన్ధా చ విచారో చా’’తిఆదీసు అవుత్తత్తా చతుక్ఖన్ధారమ్మణతా న సిజ్ఝతీతి? న, తత్థ అవచనస్స అఞ్ఞకారణత్తా. యథాకమ్మూపగఞాణేన హి కమ్మసంసట్ఠా చత్తారో ఖన్ధా కమ్మముఖేన గయ్హన్తి. తఞ్హి యథా చేతోపరియఞాణం పురిమపరికమ్మవసేన అవితక్కాదివిభాగం, సరాగాదివిభాగఞ్చ చిత్తం విభావేతి, న ఏవం విభాగం విభావేతి. కమ్మవసేనేవ పన సముదాయం విభావేతి, తస్మా ‘‘అవితక్కవిచారమత్తా ఖన్ధా చ విచారో చా’’తిఆదికే విభాగకరణే తం న వుత్తం, న చతుక్ఖన్ధానారమ్మణతోతి. ఇదం పనస్స అకారణన్తి కేచి. తత్థాపి ‘‘పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స యథాకమ్మూపగఞాణస్స అనాగతంసఞాణస్సా’’తి పఠన్తి ఏవ. న హి తం కుసలాకుసలవిభాగం వియ సవితక్కాదివిభాగం కమ్మం విభావేతుం అసమత్థం. దుచ్చరితసుచరితవిభావనమ్పి హి లోభాదిఅలోభాదిసమ్పయోగవిభాగవిసేసవిభావనం హోతీతి.

‘‘పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం నామగోత్తానుస్సరణకాలే న వత్తబ్బారమ్మణ’’న్తి ఏత్తకమేవ అట్ఠకథాయం వుత్తం. నామగోత్తం పన ఖన్ధూపనిబన్ధో సమ్ముతిసిద్ధో బ్యఞ్జనత్థో, న బ్యఞ్జనన్తి. **అయమేత్థ అమ్హాకం ఖన్తీ**తి ఆచరియస్సాయం అత్తనో మతి. యం పన వుత్తం ‘‘న బ్యఞ్జన’’న్తి, తస్స సమత్థనం ‘‘**బ్యఞ్జనఞ్హీ**’’తిఆది.

౪౧౯. **కామావచరే నిబ్బత్తిస్సతీ**తి నిబ్బత్తిక్ఖన్ధజాననమాహ.

౪౨౦. ఏత్థాతి ఏతస్మిం అజ్ఝత్తారమ్మణత్తికవసేన అభిఞ్ఞాఞాణానం, ఆరమ్మణవిచారే. “అజ్ఝత్తారమ్మణఞ్చేవ బహిద్ధారమ్మణఞ్చా”తి ఏకజ్ఝం గహేత్వా యం వుత్తం పోరాణట్ఠకథాయం, తం “కాలేన…పే.… హోతియేవా”తి ఇమినా అధిప్పాయేన వుత్తన్తి అత్థో. న హి అజ్ఝత్తబహిద్ధా నామ విసుం ఏకం అత్థి, నాపి తం ఏకజ్ఝం ఆరమ్మణం కరీయతీతి. యది ఏవం తికో ఏవ న పూరతి పదద్వయాసఙ్గహితస్స తతియస్స అత్థన్తరస్స అభావతో, న, పకారభేదవిసయత్తా తికనిద్దేసస్స. తథా హి అట్ఠకథాయం “తే ఏవ తిప్పకారేపి ధమ్మే”తి వుత్తం. తే ఏవ అజ్ఝత్తాదివసేన తివిధేపి ధమ్మేతి అత్థో. ఏత్థ హి “తే ఏవ ధమ్మే”తి అవత్వా “తిప్పకారే”తి వచనం పకారభేదనిబన్ధనా అయం తికదేసనాతి దస్సనత్థం. యథా హి కుసలత్తికాదీనం దేసనా యథారహం ధమ్మానం జాతిసమ్పయోగప్పహానసిక్ఖాభూమిఆరమ్మణప్పభేదనియమకాలాదిభేదనిబన్ధనా, న ఏవమయం జాతిఆదిభేదనిబన్ధనా, నాపి సనిదస్సనత్తికహేతుదుకాదిదేసనా వియ సభావాదిభేదనిబన్ధనా, అథ ఖో పకారభేదనిబన్ధనా. పఞ్చేవ హి ఖన్ధా ససన్తతిపరియాపన్నతం ఉపాదాయ “అజ్ఝత్తా”తి వుత్తా, పరసన్తతిపరియాపన్నతం ఉపాదాయ “బహిద్ధా”తి, తదుభయం ఉపాదాయ “అజ్ఝత్తబహిద్ధా”తి. తేనాహ “అనిన్ద్రియబద్ధరూపఞ్చ నిబ్బానఞ్చ ఠపేత్వా సబ్బే ధమ్మా సియా అజ్ఝత్తా, సియా బహిద్ధా, సియా అజ్ఝత్తబహిద్ధా”తి (ధ. స. ౧౪౩౦). నను చేత్థ అత్థన్తరాభావతో, పకారన్తరస్స చ అనామట్ఠత్తా తతియో రాసి నత్థీతి? నయిదమేవం. యదిపి హి పఠమపదేన అసఙ్గహితసఙ్గణ్హనవసేన దుతియపదస్స పవత్తత్తా సబ్బేపి సభావధమ్మా పదద్వయేనేవ పరిగ్గహితా, తేహి పన విసుం విసుం గహితధమ్మే ఏకజ్ఝం గహణవసేన తతియపదం వుత్తన్తి అత్థేవ తతియో రాసి. న హి సముదాయో అవయవో హోతి, భిన్నవత్థుకే పన ధమ్మే అధిట్ఠానభేదం అముఞ్చిత్వా ఏకజ్ఝం గహణం న సమ్భవతీతి కాలేన అజ్ఝత్తం, కాలేన బహిద్ధా జాననకాలేతి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

అభిఞ్ఞానిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి తేరసమపరిచ్ఛేదవణ్ణనా.

౧౪. ఖన్ధనిద్దేసవణ్ణనా

పఞ్ఞాకథావణ్ణనా

౪౨౧. సబ్బాకారేనాతి ఉపచారాకారో, అప్పనాకారో, వసీభావాకారో, వితక్కాదిసమతిక్కమాకారో, రూపాదీహి విరజ్జనాకారో, చుద్దసధా చిత్తస్స పరిదమనాకారో, పఞ్చవిధఆనిసంసాధిగమాకారోతి ఏవమాదినా సబ్బేన భావనాకారేన.

తదనన్తరాతి "చిత్తం పఞ్ఞ"న్తి ఏవం దేసనాక్కమేన, పటిపత్తిక్కమేన చ తస్స సమాధిస్స అనన్తరా. పఞ్ఞా భావేతబ్బా సమాధిభావనాయ సమన్నాగతేన భిక్ఖునాతి సమ్బన్ధో. "పఞ్ఞఞ్చ భావయ"న్తి ఏవం **అతిసఙ్ఖేపదేసితత్తా,** గాథావణ్ణనాయం వా "సమాధిసిలాయం సునిసితం విపస్సనాపఞ్ఞాసత్థ"న్తి ఏవం అతివియ సఙ్ఖేపేన భాసితత్తా అయం సా పఞ్ఞాతి సభావతో **విఞ్ఞాతుమ్పి తావ న సుకరా**. భావనావిధానస్స పన అదస్సితత్తా పగేవ భావేతుం న సుకరాతి సమ్బన్ధో. పుచ్ఛనట్ఠేన పఞ్హా, కమ్మం కిరియా కరణం, పఞ్హావ కమ్మం **పఞ్హాకమ్మం,** పుచ్ఛనపయోగోతి అత్థో.

కా పఞ్ఞాతి సరూపపుచ్ఛా. **కేనట్ఠేన పఞ్ఞా**తి కేన అత్థేన పఞ్ఞాతి వుచ్చతి, "పఞ్ఞా"తి పదం కం అభిధేయ్యత్థం నిస్సాయ పవత్తన్తి అత్థో. సా పనాయం పఞ్ఞా సభావతో, కిచ్చతో, ఉపట్ఠానాకారతో, ఆసన్నకారణతో చ కథం జానితబ్బాతి ఆహ **''కానస్సా లక్ఖణరసపచ్చుపట్ఠానపదట్ఠానానీ''**తి. **కతివిధా**తి పభేదపుచ్ఛా. కస్మా పనేత్థ సంకిలేసవోదానపుచ్ఛా న గహితాతి? వుచ్చతే – లోకుత్తరాయ తావ పఞ్ఞాయ నత్థేవ సంకిలేసో. అసతి చ తస్మిం కుతో వోదానపుచ్ఛాతి తదుభయం న గహితం. లోకియాయ పన తాని భావనావిధానే ఏవ అన్తోగధానీతి కత్వా విసుం న గహితాని మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధిఅన్తోగధత్తా , సమాధిభావనాయం వా వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బానీతి న గహితాని. పటిపత్తి నామ దిట్ఠానిసంసే ఏవ హోతీతి ఆహ **''పఞ్ఞాభావనాయ కో ఆనిసంసో''**తి.

౪౨౨. తత్రాతి తస్మిం, తస్స వా పఞ్హాకమ్మస్స. **విస్సజ్జన**న్తి వివరణం. పుచ్ఛితో హి అత్థో అవిభావితత్తా నిగూళ్హో ముట్ఠియం కతో వియ తిట్ఠతి, తస్స వివరణం విస్సజ్జనం విభూతభావకరణతో. **కా పఞ్ఞా**తి కామఞ్చాయం సరూపపుచ్ఛా, విభాగవన్తానం పన సభావవిభావనం విభాగదస్సనముఖేనేవ హోతీతి విభాగో తావ అనవసేసతో దస్సేతబ్బో. తందస్సనేన చ అయమాదీనవోతి దస్సేతుం **''పఞ్ఞా బహువిధా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **బహువిధా**తి కుసలాదివసేన అనేకవిధా. **నానప్పకారా**తి అత్థజాపికాదిభేదేన, సుతమయఞాణాదిభేదేన చ నానావిధా. **తం సబ్బ**న్తి తం అనవసేసం పఞ్ఞావిభాగం. **న సాధేయ్యా**తి విపస్సనాభావనాయ సద్ధిం మగ్గభావనా ఇధ అధిప్పేతత్థో. తాయ హి తణ్హాజటావిజటనం, తఞ్చ న సాధేయ్య. అనవసేసతో హి పఞ్ఞాపభేదే విస్సజ్జియమానే "ఏకవిధేన ఞాణవత్థూ"తిఆదికో (విభ. ౭౫౧) సబ్బో ఞాణవత్థు విభఙ్గే, సుత్తన్తేసు చ తత్థ తత్థ ఆగతో పఞ్ఞాపభేదో. సకలోపి వా అభిధమ్మనయో ఆహరిత్వా విస్సజ్జేతబ్బో భవేయ్య, తథా చ సతి య్వాయం ఇధ పఞ్ఞాభావనావిధి అధిప్పేతో, తస్స విస్సజ్జనాయ ఓకాసోవ న భవేయ్య. కిఞ్చ య్వాయం ఠానాఠానకమ్మన్తరవిపాకన్తరాదివిసయే పఞ్ఞాయ పవత్తిభేదో, సోపి యథారహం సద్ధిం ఫలాఫలభేదేన విభజిత్వా విస్సజ్జేతబ్బో సియా. సో చ పన విస్సజ్జియమానో అఞ్ఞదత్థు విక్ఖేపాయ సంవత్తేయ్య, యథా తం అవిసయే. తేనాహ **''ఉత్తరి చ విక్ఖేపాయ సంవత్తేయ్యా''**తి. **కుసలచిత్తసమ్పయుత్తం విపస్సనాఞాణ**న్తి ఏత్థ **కుసల**-గ్గహణేన దువిధమ్పి అబ్యాకతం నివత్తేతి, తథా "అత్థి సంకిలిట్ఠపఞ్ఞా"తి ఏవం పవత్తం మిచ్ఛావాదం పటిసేధేతి. **విపస్సనాఞాణ**-గ్గహణేన సేసకుసలపఞ్ఞా.

౪౩. **సఞ్జాననవిజాననాకారవిసిట్ఠ**న్తి సఞ్జాననాకారవిజాననాకారేహి సాతిసయం. యతో **నానప్పకారతో జాననం** జాననభావో విసయగ్గహణాకారో. సో హి నేసం సమానో, న సఞ్జాననాదిఆకారో. **పీతకన్తీ**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, తేన "లోహితకం ఓదాతం దీఘం రస్స"న్తిఆదికే సఞ్ఞాయ గహేతబ్బాకారే సఙ్గణ్హాతి. **సఞ్జాననమత్తమేవా**తి ఏత్థ **సఞ్జాననం** నామ "నీలం పీత"న్తిఆదికం ఆరమ్మణే విజ్జమానం వా అవిజ్జమానం వా సఞ్ఞానిమిత్తం కత్వా జాననం. తథా హేసా పున సఞ్జాననపచ్చయనిమిత్తకరణరసా. **మత్త**-సద్దేన విసేసనివత్తిఅత్థేన విజాననపజాననాకారే నివత్తేతి, **ఏవ**-సద్దేన కదాచిపి ఇమిస్సా తే విసేసా నత్థేవాతి అవధారేతి. తేనాహ "**అనిచ్చం దుక్ఖ**"న్తిఆది . తత్థ విఞ్ఞాణకిచ్చమ్పి కాతుం అసక్కోన్తీ సఞ్ఞా కుతో పఞ్ఞాకిచ్చం కరేయ్యాతి "**లక్ఖణపటివేధం పాపేతుం న సక్కోతి**"చ్చేవ వుత్తం, న వుత్తం "మగ్గపాతుభావ"న్తి. ఆరమ్మణే పవత్తమానం విఞ్ఞాణం న తత్థ సఞ్ఞా వియ నీలపీతాదికస్స సఞ్జాననవసేనేవ పవత్తతి, అథ ఖో తత్థ అఞ్ఞమ్పి విసేసం జానన్తమేవ పవత్తతీతి ఆహ "**విఞ్ఞాణ**"న్తిఆది. కథం పన విఞ్ఞాణం లక్ఖణపటివేధం పాపేతీతి? పఞ్ఞాయ దస్సితమగ్గేన. లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనాయ హి అనేకవారం లక్ఖణాని పటివిజ్ఝిత్వా పటివిజ్ఝిత్వా పవత్తమానాయ పగుణభావతో పరిచయవసేన ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేనపి విపస్సనా సమ్భవతి, యథా తం పగుణస్స గన్థస్స సజ్ఝాయనే ఞాయాగతాపి వారా న విఞ్ఞాయన్తి. **లక్ఖణపటివేధ**న్తి చ లక్ఖణానం ఆరమ్మణకరణమత్తం సన్ధాయ వుత్తం, న పటివిజ్ఝనం. **ఉస్సక్కిత్వా**తి ఉదయబ్బయఞాణపటిపాటియా ఆయూహిత్వా. **మగ్గపాతుభావం పాపేతుం న సక్కోతి** అసమ్బోధసభావత్తా. **వుత్తనయవసేనా**తి విఞ్ఞాణే వుత్తనయవసేన ఆరమ్మణఞ్చ జానాతి, లక్ఖణపటివేధఞ్చ పాపేతి. అత్తనో పన అనఞ్ఞసాధారణేన ఆనుభావేన **ఉస్సక్కిత్వా మగ్గపాతుభావఞ్చ పాపేతి**.

ఇదాని యథావుత్తమత్థం ఉపమాయ పతిట్ఠాపేతుం "**యథా హీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **అజాతబుద్ధీ**తి అసఞ్జాతబ్యవహారబుద్ధి. **ఉపభోగపరిభోగ**న్తి ఉపభోగపరిభోగారహం, ఉపభోగపరిభోగవత్థూనం పటిలాభయోగ్యన్తి అత్థో. **ఛేకో**తి మహాసారో. **కూటో**తి కహాపణపతిరూపకో తమ్బకంసాదిమయో. **అద్ధసారో**తి ఉపడ్ఢగ్ఘనకో. **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, తేన పాదసార సమసారపరోపాదసారాదీనం సఙ్గహో. **తే పకారే**తి ఇన్దజాలాజాతిపుప్ఫాదిప్పకారే చేవ ఛేకాదిప్పకారే చ.

సఞ్ఞా హీతిఆది ఉపమాసంసన్దనం. **సఞ్ఞా** విభాగం అకత్వా పిణ్డవసేనేవ ఆరమ్మణస్స గహణతో దారకస్స కహాపణదస్సనసదిసీ వుత్తా. తథా హి సా "యథాఉపట్ఠితవిసయపదట్ఠానా" వుచ్చతి. **విఞ్ఞాణం** ఆరమ్మణే ఏకచ్చవిసేసగహణసమత్థతాయ గామికపురిసస్స కహాపణదస్సనసదిసం వుత్తం. **పఞ్ఞా** ఆరమ్మణే అనవసేసవిసేసావబోధతో హేరఞ్ఞికస్స కహాపణదస్సనసదిసీ వుత్తాతి దట్ఠబ్బం. "**నానప్పకారతో జానన**"న్తి ఇమినా ఞేయ్యధమ్మా పచ్చేకం నానప్పకారాతి తేసం యాథావతో అవబోధో పఞ్ఞాతి దస్సేతి. తథా హి వుత్తం "సబ్బే ధమ్మా సబ్బాకారేన బుద్ధస్స భగవతో ఞాణముఖే ఆపాథమాగచ్ఛన్తీ"తి (మహాని॰ ౧౫౬; చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫).

యత్థాతి యస్మిం చిత్తుప్పాదే. **న తత్థ ఏకంసేన హోతీ**తి తస్మిం చిత్తుప్పాదే పఞ్ఞా ఏకన్తేన న హోతి. న హి దుహేతుకఅహేతుకచిత్తుప్పాదేసు పఞ్ఞా ఉప్పజ్జతి. **అవినిబ్భుత్తా**తి అవియుత్తా. **తేహీ**తి సఞ్ఞావిఞ్ఞాణేహి. యథా హి సుఖం పీతియా న నియమతో అవియుత్తం, ఏవం సఞ్ఞావిఞ్ఞాణాని పఞ్ఞాయ న నియమతో అవియుత్తాతి. యథా పన పీతి సుఖేన నియమతో అవియుత్తా, ఏవం పఞ్ఞా సఞ్ఞావిఞ్ఞాణేహి నియమతో అవియుత్తా. తస్మా ఏవం అవినిబ్భుత్తేసు ఇమేసు తీసు ధమ్మేసు తేసం వినిబ్భోగో దుక్కరోతి తిణ్ణం జనానం కహాపణదస్సనం నిదస్సితన్తి. తేసం దువిఞ్ఞేయ్యనానత్తతంయేవ

వచనన్తరేనపి దస్సేతుం “**తేనాహ**”తిఆది వుత్తం. తత్థ రూపధమ్మేసుపి తావ నానానదీనం ఉదకస్స, నానాతేలస్స వా ఏకస్మిం భాజనే పక్ఖిపిత్వా మథితస్స “ఇదం అసుకాయ నదియా ఉదకం, ఇదం అసుకతేల”న్తి నిద్ధారేత్వా సరూపతో దస్సనం దుక్కరం, కిమఙ్గం పన అరూపధమ్మేసూతి దస్సేన్తో “**యం అరూపీనం చిత్తచేతసికాన**”న్తిఆదిమాహ.

౪౨౪. ధమ్మానం సకో భావో, సమానో చ భావో **ధమ్మసభావో**. తత్థ పఠమేన కక్ఖళఫుసనాదిసలక్ఖణం గహితం, దుతియేన అనిచ్చదుక్ఖతాదిసామఞ్ఞలక్ఖణం. తదుభయస్స చ యాథావతో పటివిజ్ఝనలక్ఖణా పఞ్ఞాతి ఆహ “**ధమ్మసభావపటివేధలక్ఖణా పఞ్ఞా**”తి. ఘటపటాదిపటిచ్ఛాదకస్స బాహిరన్ధకారస్స దీపాలోకాది వియ యథావుత్తధమ్మసభావపటిచ్ఛాదకస్స **మోహన్ధకారస్స విద్ధంసనరసా**. ఉప్పజ్జమానో ఏవ హి పఞ్ఞాలోకో హదయన్ధకారం విధమేన్తో ఏవం ఉప్పజ్జతి, తతో ఏవ ధమ్మసభావేసు అసమ్ముయ్హనాకారేన పచ్చుపతిట్ఠతీతి **అసమ్మోహపచ్చుపట్ఠానా**. కారణభూతా వా సయం ఫలభూతం అసమ్మోహం పచ్చుపట్ఠాపేతీతి ఏవమ్పి **అసమ్మోహపచ్చుపట్ఠానా**. విపస్సనాపఞ్ఞాయ ఇధ అధిప్పేతత్తా “**సమాధి తస్సా పదట్ఠాన**”న్తి వుత్తం. తథా హి “సమాహితో యథాభూతం పజానాతీ”తి సుత్తపదం నిబన్ధనభావేన ఆగతం (సం॰ ని॰ ౩.౫, ౯౯; సం॰ ని॰ ౫.౧౦౭౧; నేత్తి॰ ౪౦; మి॰ ప॰ ౨.౧.౧౪).

పఞ్ఞాపభేదకథావణ్ణనా

౪౨౫. ధమ్మసభావపటివేధో నామ పఞ్ఞాయ ఆవేణికో సభావో, న తేనస్సా కోచి విభాగో లబ్భతీతి ఆహ “**ధమ్మసభావపటివేధలక్ఖణేన తావ ఏకవిధా**”తి. లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన **లోకో** వుచ్చతి వట్టం, తప్పరియాపన్నతాయ లోకే నియుత్తా, తత్థ వా విదితాతి **లోకియా**. తత్థ అపరియాపన్నతాయ లోకతో ఉత్తరా ఉత్తిణ్ణాతి **లోకుత్తరా**. లోకుత్తరాపి హి మగ్గసమ్పయుత్తా భావేతబ్బా. విపస్సనాపరియాయోపి తస్సా లబ్భతేవాతి లోకుత్తర-గ్గహణం న విరుజ్ఝతి. అత్తానం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తేహి సహ ఆసవేహీతి **సాసవా,** ఆరమ్మణకరణవసేనపి నత్థి ఏతిస్సా ఆసవాతి **అనాసవా. ఆది**-సద్దేన ఆసవవిప్పయుత్తసాసవదుకాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **నామరూపవవత్థానవసేనా**తి నామవవత్థానవసేన, రూపవవత్థానవసేన చ. పఠమం నిబ్బానదస్సనతో దస్సనఞ్చ, నిస్సయభావతో సమ్పయుత్తా ధమ్మా భవన్తి ఏత్థ, సయమ్పి వా భవతి ఉప్పజ్జతి న నిబ్బానం వియ అపాతుభావన్తి భూమి చాతి **దస్సనభూమి,** పఠమమగ్గో. సేసమగ్గత్తయం పన యస్మా పఠమమగ్గేన దిట్ఠస్మింయేవ ధమ్మే భావనావసేన ఉప్పజ్జతి, న అదిట్ఠపుబ్బం కిఞ్చి పస్సతి, తస్మా భావనా చ యథావుత్తేనత్థేన భూమి చాతి **భావనాభూమి**. తత్థ పఞ్ఞా దస్సనభూమిభావనాభూమివసేన దువిధాతి వుత్తా. సుతాదినిరపేక్ఖాయ చిన్తాయ నిబ్బత్తా **చిన్తామయా**. ఏవం **సుతమయా, భావనామయా** చ. మయసద్దో పచ్చేకం సమ్బన్ధితబ్బో. ఆయే వడ్ఢియం కోసల్లం **ఆయకోసల్లం,** అపాయే అవడ్ఢియం కోసల్లం **అపాయకోసల్లం,** ఉపాయే తస్స తస్స అత్థస్స నిబ్బత్తికారణే కోసల్లం **ఉపాయకోసల్ల**న్తి విసుం విసుం కోసల్లపదం సమ్బన్ధితబ్బం. అజ్ఝత్తం అభినివేసో పటిపజ్జనం ఏతిస్సాతి **అజ్ఝత్తాభినివేసా**. ఏవం **బహిద్ధాభినివేసా, ఉభయాభినివేసా** చ వేదితబ్బా.

౪౨౬. లోకియమగ్గసమ్పయుత్తాతి లోకియకుసలచిత్తుప్పాదేసు మగ్గసమ్పయుత్తా, విసేసతో దిట్ఠివిసుద్ధిఆదివిసుద్ధిచతుక్కసఙ్గహితమగ్గసమ్పయుత్తా. సముదాయేసు పవత్తా సమఞ్ఞా తదేకదేసేసుపి వత్తతీతి ఆహ “**మగ్గసమ్పయుత్తా**”తి, పచ్చేకమ్పి వా సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం మగ్గసమఞ్ఞాతి కత్వా ఏవం వుత్తం.

ధమ్మనానత్తాభావేపి పదత్థనానత్తమత్తేన దుక్కరవచనం హోతీతి వుత్తం ''**అత్థతో పనేసా లోకియలోకుత్తరావా**''తి. ఆసవవిప్పయుత్తసాసవదుకాదీసుపి విప్పయుత్తతాదిగ్గహణమేవ విసేసో, అత్థతో లోకియలోకుత్తరావ పఞ్ఞాతి ఆహ ''**ఏసేవ నయో**''తి. **ఆది**-సద్దేన ఓఘనీయఓఘవిప్పయుత్తఓఘనీయాదిదుకానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. పఠమజ్ఝానికాని చత్తారి మగ్గచిత్తాని, తథా దుతియాదిజ్ఝానికాని చాతి ఏవం సోళససు మగ్గచిత్తేసు. విపస్సనాపఞ్ఞాయ ఇధ అధిప్పేతత్తా మహగ్గతపఞ్ఞా న గహితా.

౪౨౭. **అత్తనో చిన్తావసేనా**తి తస్స తస్స అనవజ్జస్స అత్థస్స సాధనే పరోపదేసేన వినా అత్తనో ఉపాయచిన్తావసేనేవ. **సుతవసేనా**తి యథాసుతస్స పరోపదేసస్స వసేన. **యథా తథా వా**తి పరతో ఉపదేసం సుత్వా వా అసుత్వా వా సయమేవ భావనం అనుయుఞ్జన్తస్స. ''**అప్పనాప్పత్తా**''తి ఇదం సిఖాప్పత్తభావనామయం దస్సేతుం వుత్తం, న పన "అప్పనాప్పత్తావ భావనామయా"తి.

యోగవిహితేసూతి పఞ్ఞావిహితేసు పఞ్ఞాపరిణామితేసు ఉపాయసమ్పాదితేసు. **కమ్మాయతనేసూ**తి ఏత్థ కమ్మమేవ కమ్మాయతనం, కమ్మఞ్చ తం ఆయతనఞ్చ ఆజీవానన్తి వా కమ్మాయతనం. ఏస నయో **సిప్పాయతనేసుపి**. తత్థ దువిధం కమ్మం హీనఞ్చ వడ్ఢకీకమ్మాది, ఉక్కట్ఠఞ్చ కసివాణిజాది. సిప్పమ్పి దువిధం హీనఞ్చ నళకారసిప్పాది, ఉక్కట్ఠఞ్చ ముద్దాగణనాది. విజ్జావ **విజ్జాట్ఠానం**. తం ధమ్మికమేవ నాగమణ్డలపరిత్తఫుధమనకమన్తసదిసం వేదితబ్బం. తాని పనేతాని ఏకచ్చే పణ్డితా బోధిసత్తసదిసా మనుస్సానం ఫాసువిహారం ఆకఙ్ఖన్తా నేవ అఞ్ఞేహి కరియమానాని పస్సన్తి, న వా కతాని ఉగ్గణ్హన్తి, న కథేన్తానం సుణన్తి. అథ ఖో అత్తనో ధమ్మతాయ చిన్తాయ కరోన్తి, పఞ్ఞవన్తేహి అత్తనో ధమ్మతాయ చిన్తాయ కతానిపి అఞ్ఞేహి ఉగ్గణ్హిత్వా కరోన్తేహి కతసదిసానేవ హోన్తి.

కమ్మస్సకతన్తి "ఇదం కమ్మం సత్తానం సకం, ఇదం నో సక"న్తి ఏవం జాననఞాణం. **సచ్చానులోమిక**న్తి విపస్సనాఞాణం. తం హి సచ్చపటివేధస్స అనులోమనతో "సచ్చానులోమిక"న్తి వుచ్చతి. ఇదానిస్స పవత్తనాకారం దస్సేతుం ''**రూపం అనిచ్చన్తి వా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **వా**-సద్దేన అనియమత్థేన దుక్ఖానత్తలక్ఖణానిపి గహితానేవాతి దట్ఠబ్బం నానన్తరియకభావతో. యం హి అనిచ్చం, తం దుక్ఖం. యం దుక్ఖం, తదనత్తాతి. **యం ఏవరూపి**న్తి యం ఏవం హేట్ఠా నిద్దిట్ఠసభావం. **అనులోమికం ఖన్తి**న్తిఆదీని పఞ్ఞావేవచనాని. సా హి హేట్ఠా వుత్తానం కమ్మాయతనాదీనం అపచ్చనీకదస్సనేన అనులోమనతో, తథా సత్తానం హితచరియాయ మగ్గసచ్చస్స, పరమత్థసచ్చస్స, నిబ్బానస్స చ అవిలోమనతో అనులోమేతీతి **అనులోమికా**. సబ్బానిపి ఏతాని కారణాని ఖమతి దట్ఠుం సక్కోతీతి **ఖన్తి**. పస్సతీతి **దిట్ఠి**. రోచేతీతి **రుచి**. మునాతీతి **ముతి**. పేక్ఖతీతి **పేక్ఖా**. తే చ కమ్మాయతనాదయో ధమ్మా ఏతాయ నిజ్ఝాయమానా నిజ్ఝానం ఖమన్తీతి **ధమ్మనిజ్ఝానఖన్తి**. **పరతో అసుత్వా పటిలభతీ**తి అఞ్ఞస్స ఉపదేసవచనం అసుత్వా సయమేవ చిన్తేన్తో పటిలభతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం చిన్తామయా పఞ్ఞా నామ వుచ్చతి. సా పనేసా అభిఞ్ఞాతానం బోధిసత్తానమేవ ఉప్పజ్జతి. తత్థాపి సచ్చానులోమికఞాణం ద్విన్నంయేవ బోధిసత్తానం అన్తిమభవికానం, సేసపఞ్ఞా సబ్బేసమ్పి పూరితపారమీనం మహాపఞ్ఞానం ఉప్పజ్జతి. **పరతో సుత్వా పటిలభతీ**తి కమ్మాయతనాదీని పరేన కరియమానాని వా కతాని వా దిస్వాపి పరస్స కథయమానస్స వచనం సుత్వాపి ఆచరియసన్తికే ఉగ్గహేత్వాపి పటిలద్ధా సబ్బా పరతో సుత్వావ పటిలద్ధా నామాతి వేదితబ్బా. **సమాపన్నస్సా**తి సమాపత్తిసమఙ్గిస్స, నిదస్సనమత్తఞ్చేతం. విపస్సనామగ్గపఞ్ఞా ఇధ "భావనామయా పఞ్ఞా"తి అధిప్పేతా.

సాతి "పరిత్తారమ్మణా మహగ్గతారమ్మణా"తి (విభ. ౭౬౩) వుత్తపఞ్ఞా. **లోకియవిపస్సనాతి** లోకియవిపస్సనాపఞ్ఞా. **సా లోకుత్తరవిపస్సనాతి** యా నిబ్బానం ఆరబ్భ పవత్తా అప్పమాణారమ్మణా పఞ్ఞా వుత్తా, సా లోకుత్తరవిపస్సనాతి మగ్గపఞ్ఞం సన్ధాయాహ. సా హి సఙ్ఖారానం అనిచ్చతాదిం అగణ్హన్తీపి విపస్సనాకిచ్చపారిపూరియా, నిబ్బానస్స వా తథలక్ఖణం విసేసతో పస్సతీతి విపస్సనాతి వుచ్చతి. గోత్రభుఞాణం పన కిఞ్చాపి అప్పమాణారమ్మణం, మగ్గస్స పన ఆవజ్జనట్ఠానియత్తా న విపస్సనావోహారం లభతి.

అయన్తి ఏతాయ సమ్పత్తియోతి **ఆయో,** వుద్ధి. **తత్థ కోసల్లన్తి** తస్మిం అనత్థహానిఅత్థుప్పత్తిలక్ఖణే ఆయే కోసల్లం కుసలతా నిపుణతా.

తం పన ఏకన్తికం ఆయకోసల్లం పాళివసేనేవ దస్సేతుం **"ఇమే ధమ్మే"**తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఇదం వుచ్చతీతి** యా ఇమేసం అకుసలధమ్మానం అనుప్పత్తిపహానేసు, కుసలధమ్మానఞ్చ ఉప్పత్తిట్ఠితీసు పఞ్ఞా, ఇదం **ఆయకోసల్లం** నామాతి వుచ్చతి.

వుద్ధిలక్ఖణా ఆయతో అపేతత్తా **అపాయో,** అవుద్ధి. **తత్థ కోసల్లన్తి** తస్మిం అత్థహానిఅనత్థుప్పత్తిలక్ఖణే అపాయే కోసల్లం కుసలతా **అపాయకోసల్లం**. తమ్పి పాళివసేనేవ దస్సేతుం **"ఇమే ధమ్మే"**తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఇదం వుచ్చతీతి** యా ఇమేసం కుసలధమ్మానం అనుప్పజ్జననిరుజ్ఝనేసు, అకుసలధమ్మానం వా ఉప్పత్తిట్ఠితీసు పఞ్ఞా, ఇదం అపాయకోసల్లం నామాతి వుచ్చతి. ఆయకోసల్లం తావ పఞ్ఞా హోతు, అపాయకోసల్లం కథం పఞ్ఞా నామ జాతాతి? ఏవం మఞ్ఞతి "అపాయుప్పాదనసమత్థతా అపాయకోసల్లం నామ సియా"తి, తం పన తస్స మతిమత్తం. కస్మా? పఞ్ఞవా ఏవ హి "మయ్హం ఏవం మనసి కరోతో అనుప్పన్నా కుసలా ధమ్మా నుప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా నిరుజ్ఝన్తి. అనుప్పన్నా అకుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా పవడ్ఢన్తీ"తి పజానాతి, సో ఏవం ఞత్వా అనుప్పన్నే అకుసలే న ఉప్పాదేతి, ఉప్పన్నే పజహతి. అనుప్పన్నే కుసలే ఉప్పాదేతి, ఉప్పన్నే భావనాపారిపూరిం పాపేతి. ఏవం అపాయకోసల్లమ్పి పఞ్ఞా ఏవాతి.

సబ్బత్థాతి సబ్బేసు. **తేసం తేసం ధమ్మానన్తి** సత్తానం తంతంహితసుఖధమ్మానం. **తఙ్ఖణప్పవత్తన్తి** అచ్చాయికే కిచ్చే వా భయే వా ఉప్పన్నే తస్స తికిచ్ఛనత్థం తస్మింయేవ ఖణే పవత్తం. ఠానేన ఉప్పత్తి ఏతస్స అత్థీతి **ఠానుప్పత్తికం,** ఠానసో ఏవ ఉప్పజ్జనకం. **తత్రుపాయాతి** తత్ర తత్ర కరణీయే ఉపాయభూతా.

గహేత్వాతి "ఇదం రూపం, ఏత్తకం రూప"న్తిఆదినా పరిగ్గణ్హనవసేన గహేత్వా. **ఉభయం గహేత్వాతి** "అజ్ఝత్తం బహిద్ధా"తి ఉభయం అనుపుబ్బతో పరిగ్గహేత్వా. అథ వా "యం కిఞ్చి సముదయధమ్మం, సబ్బం తం నిరోధధమ్మ"న్తి ఏకప్పహారేనేవ సబ్బేపి పఞ్చక్ఖన్ధే అవిభాగేన పరిగ్గహేత్వా. అయం పన తిక్ఖవిపస్సకస్స మహాపుఞ్ఞస్స భిక్ఖునో విపస్సనాభినివేసో.

౪౨౮. దుక్ఖసచ్చం ఆరబ్భాతి దుక్ఖసచ్చం ఆరమ్మణం కత్వా, తప్పటిచ్ఛాదకసమ్మోహవిధంసనవసేన చ **పవత్తం ఞాణం దుక్ఖే ఞాణం. దుక్ఖసముదయం ఆరబ్భాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. తథా సేసపదద్వయేపి. పచ్చవేక్ఖణఞాణం హి చతుసచ్చం ఆరబ్భ పవత్తఞాణం నామ, తతియం పన మగ్గఞాణం, ఇతరసచ్చాని విపస్సనాఞాణన్తి పాకటమేవ.

"అత్థాదీసు పభేదగతాని ఞాణానీ"తి సఙ్ఖేపేన వుత్తమత్థం పాళివసేనేవ వివరితుం **"వుత్తఞ్హేత"**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **అత్థే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదాతి** యం అత్థప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం అత్థే పభేదగతం ఞాణం, అయం

అత్థపటిసమ్భిదా నామ. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ధమ్మప్పభేదస్స హి సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం ధమ్మే పభేదగతం ఞాణం **ధమ్మపటిసమ్భిదా**. నిరుత్తిప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం నిరుత్తాభిలాపే పభేదగతం ఞాణం **నిరుత్తిపటిసమ్భిదా**. పటిభానప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం పటిభానే పభేదగతం ఞాణం **పటిభానపటిసమ్భిదా**. నిరుత్తిపటిభానప్పభేదా తబ్బిసయానం అత్థాదీనం పచ్చయుప్పన్నతాదిభేదేహి భిన్దిత్వా వేదితబ్బా.

నిబ్బానమ్పి సమ్పాపకహేతుఅనుసారేన అరీయతి, అధిగమ్మతీతి అత్థో. ''**యం కిఞ్చి పచ్చయసమ్భూత**''న్తి ఏతేన సచ్చహేతుధమ్మపచ్చయాకారవారేసు ఆగతాని దుక్ఖాదీని గహితాని. సచ్చపచ్చయాకారవారేసు నిబ్బానం, పరియత్తివారే భాసితత్థో, అభిధమ్మభాజనీయే విపాకో, కిరియా చాతి ఏవం పాళియం వుత్తానం ఏవ వసేన పఞ్చ అత్థా వేదితబ్బా. **దహతీ**తి విదహతి, నిబ్బత్తకహేతుఆదీనం సాధారణమేతం నిబ్బచనం. తదత్థం పన విభావేతుం ''**పవత్తేతి వా సమ్పాపుణితుం వా దేతీ**''తి వుత్తం. తేసు పురిమో అత్థో మగ్గవజ్జేసు దట్ఠబ్బో. భాసితమ్పి హి అవబోధనవసేన అత్థం పవత్తేతి, మగ్గో పన నిబ్బానం పాపేతీతి తస్మిం పచ్ఛిమో అత్థో. నిబ్బానం హి పత్తబ్బో అత్థో, భాసితత్థో ఞాపేతబ్బో అత్థో, ఇతరో నిబ్బత్తేతబ్బో అత్థోతి ఏవం తివిధో హోతి.

''**యో కోచి ఫలనిబ్బత్తకో హేతూ**''తి ఏతేన సచ్చహేతుధమ్మపచ్చయాకారవారేసు ఆగతాని సముదయాదీని గహితాని, సచ్చపచ్చయాకారవారేసు మగ్గో, పరియత్తివారే భాసితం, అభిధమ్మభాజనీయే కుసలాకుసలన్తి ఏవం పాళియం వుత్తానం ఏవ వసేన పఞ్చ ధమ్మా వేదితబ్బా. తత్థ మగ్గో సమ్పాపకో, భాసితం ఞాపకో, ఇతరం నిబ్బత్తకోతి ఏవం తివిధో హేతు వేదితబ్బో. ఏత్థ చ కిరియానం అవిపాకతాయ ధమ్మభావో న వుత్తో. యది ఏవం విపాకా న హోన్తీతి అత్థభావోపి న వత్తబ్బో? న, పచ్చయుప్పన్నభావతో. ఏవం సతి కుసలాకుసలానమ్పి అత్థభావో ఆపజ్జతీతి చే? నాయం దోసో అప్పటిసిద్ధత్తా. విపాకస్స పన పధానహేతుతాయ పాకటభావతో ధమ్మభావో ఏవ తేసం వుత్తో. కిరియానం పచ్చయభావతో ధమ్మభావో ఆపజ్జతీతి చే? నాయం దోసో అప్పటిసిద్ధత్తా. కమ్మఫలసమ్బన్ధస్స పన హేతుభావస్సాభావతో ధమ్మభావో న వుత్తో. అపిచ "అయం ఇమస్స పచ్చయో, అయం పచ్చయుప్పన్నో"తి ఏతం భేదమకత్వా కేవలం కుసలాకుసలే, విపాకకిరియాధమ్మే చ పచ్చవేక్ఖన్తస్స ధమ్మత్థపటిసమ్భిదా హోన్తీతి తేసం అత్థధమ్మతా న వుత్తాతి దట్ఠబ్బం.

అయమేవ హి అత్థోతి య్వాయం అత్థధమ్మానం పఞ్చధా విభజనవసేన అత్థో వుత్తో, అయమేవ అభిధమ్మే విభజిత్వా దస్సితోతి సమ్బన్ధో.

"ధమ్మనిరుత్తాభిలాపే"తి ఏత్థ ధమ్మ-సద్దో సభావవాచకోతి కత్వా ఆహ ''**సభావనిరుత్తీ**''తి, అవిపరీతనిరుత్తీతి అత్థో. తేనాహ ''**అబ్యభిచారీ వోహారో**''తి, తస్స తస్స అత్థస్స బోధనే పటినియతసమ్బన్ధో సద్దవోహారోతి అత్థో. **తదభిలాపే**తి తస్స సభావనిరుత్తిసఞ్ఞితస్స అబ్యభిచారివోహారస్స అభిలాపనే. సా పనాయం సభావనిరుత్తి మాగధభాసా. అత్థతో నామపఞ్ఞత్తీతి ఆచరియా. అపరే పన యది సభావనిరుత్తి పఞ్ఞత్తిసభావా, ఏవం సతి పఞ్ఞత్తి అభిలపితబ్బా, న వచనన్తి ఆపజ్జతి. న చ వచనతో అఞ్ఞం అభిలపితబ్బం ఉచ్చారేతబ్బం అత్థి. అథ ఫస్సాదివచనేహి బోధేతబ్బం అభిలపితబ్బం, ఏవఞ్చ సతి అత్థధమ్మానమ్పి బోధేతబ్బత్తా తేసమ్పి నిరుత్తిభావో ఆపజ్జతి. ఫస్సోతి చ సభావనిరుత్తి, ఫస్సం ఫస్సాతి న సభావనిరుత్తీతి దస్సితోవాయమత్థో. న చ అవచనం ఏవంపకారం అత్థి. తస్మా వచనభూతాయ ఏవ తస్సా సభావనిరుత్తియా అభిలాపే ఉచ్చారణేతి అత్థో దట్ఠబ్బో.

తం సభావనిరుత్తిసద్దం ఆరమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం సభావనిరుత్తాభిలాపే పభేదగతం ఞాణం **నిరుత్తిపటిసమ్భిదా,** "ఏవమయం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా సద్దారమ్మణా నామ జాతా, న పఞ్ఞత్తిఆరమ్మణా"తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౭౧౮) చ అట్ఠకథాయం వుత్తత్తా నిరుత్తిసద్దారమ్మణాయ సోతవిఞ్ఞాణవీథియా పరతో మనోద్వారే నిరుత్తిపటిసమ్భిదా పవత్తతీతి వదన్తి. "నిరుత్తిపటిసమ్భిదా పచ్చుప్పన్నారమ్మణా"తి (విభ॰ ౭౪౯) చ వచనసద్దం గహేత్వా పచ్ఛా జాననం సన్ధాయ వుత్తన్తి. ఏవం పన అఞ్ఞస్మిం పచ్చుప్పన్నారమ్మణే అఞ్ఞం పచ్చుప్పన్నారమ్మణం వుత్తన్తి ఆపజ్జతి. యథా పన దిబ్బసోతఞాణం మనుస్సాదిసద్దభేదనిచ్ఛయస్స పచ్చయభూతం తంతంసద్దవిభావకం, ఏవం సభావాసభావనిరుత్తినిచ్ఛయస్స పచ్చయభూతం పచ్చుప్పన్నసభావనిరుత్తిసద్దారమ్మణం తంవిభావకం ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదాతి వుచ్చమానే న కోచి పాళివిరోధో. "తం సభావనిరుత్తిసద్దం ఆరమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్సా"తి చ "పచ్చుప్పన్నసద్దారమ్మణం పచ్చవేక్ఖణం పవత్తేన్తస్సా"తి న నసక్కా వత్తుం. తఞ్హి ఞాణం సభావనిరుత్తిం విభావేన్తమేవ తంతంసద్దపచ్చవేక్ఖణానన్తరం తంతంపభేదనిచ్ఛయహేతుభావతో నిరుత్తిం భిన్దన్తం పటివిజ్ఝన్తమేవ ఉప్పజ్జతీతి పభేదగతమ్పి హోతీతి.

సబ్బత్థ ఞాణన్తి సబ్బస్మిం విసయే ఞాణం, సబ్బమ్పి ఞాణన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ "**ఞాణారమ్మణం ఞాణ**"న్తి. **సబ్బత్థాతి** వా సబ్బేసు అత్థాదీసు, తీసు, చతూసుపి వా పవత్తత్తా, కుసలకిరియాభూతాయ పటిభానపటిసమ్భిదాయ ధమ్మత్థభావతో తీసు ఏవ వా పవత్తత్తా "సబ్బత్థ ఞాణ"న్తి వుత్తం. తేనాహ "**యథావుత్తేసు వా**"తిఆది. తత్థ **సగోచరకిచ్చాదివసేనాతి** సగోచరస్స, కిచ్చాదికస్స చ వసేన "ఇదం ఞాణం ఇదం నామ ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తం ఇమినా నామ కిచ్చేనా"తి జాననం. **ఆది**-సద్దేన లక్ఖణపచ్చుపట్ఠానపదట్ఠానభూమిఆదీనం సఙ్గహో. తేనేవాహ "ఇమాని ఞాణాని ఇదమత్థజోతకానీ"తిఆది.

౪౨౯. పభేదం గచ్ఛన్తీతి అనేకభేదభిన్నేసు ఆరమ్మణేసు తేసం యాథావతో తంతంపభేదావబోధనసమత్థతం ఉపగచ్ఛన్తి.

మహాసావకానఞ్చ అసేక్ఖభూమియం పభేదం గతాతి సామఞ్ఞవిధినా దస్సితమత్థం అపవాదేన నివత్తేతుం **ఆనన్దత్థేర**-గ్గహణం కతం.

ఏతా పటిసమ్భిదా. సేక్ఖభూమియం పభేదగమనం అప్పవిసయం, అసేక్ఖభూమియం బహువిసయన్తి ఆహ "**అధిగమో నామ అరహత్తప్పత్తీ**"తి, సాతిసయం వా అధిగమం సన్ధాయ ఏవం వుత్తం. సేక్ఖేన పత్తానమ్పి హి ఇమాసం అరహత్తప్పత్తియా విసదభావాధిగమోతి . పుబ్బయోగో వియ పన అరహత్తప్పత్తి అరహతోపి పటిసమ్భిదావిసదతాయ పచ్చయో న న హోతీతి పఞ్చన్నమ్పి యథాయోగం సేక్ఖాసేక్ఖపటిసమ్భిదావిసదతాయ కారణతా యోజేతబ్బా. అత్థధమ్మాదీనం అనవసేససఙ్గణ్హనతో బుద్ధవచనవిసయా ఏవ పరియత్తిఆదయో దస్సితా. పాళియా సజ్ఝాయో **పరియాపుణనం,** తదత్థసవనం **సవనం,** పరితో సబ్బసో ఞాతుం ఇచ్ఛా **పరిపుచ్ఛాతి** ఆహ "**పాళిఅట్ఠకథాదీసు గణ్ఠిపదఅత్థపదవినిచ్ఛయకథా**"తి, పదత్థతో, అధిప్పాయతో చ దువిఞ్ఞేయ్యట్ఠానం విత్థారతో సన్నిట్ఠానకథాతి అత్థో. యస్స హి పదస్స అత్థో దువిఞ్ఞేయ్యో, తం **గణ్ఠిపదం,** యస్స అధిప్పాయో దువిఞ్ఞేయ్యో, తం **అత్థపదం. ఆది**-సద్దేన ఖన్ధాదిపటిసంయుత్తే కథామగ్గే సఙ్గణ్హాతి. భావనానుయోగసహితం గతం, పచ్చాగతఞ్చ ఏతస్స అత్థీతి గతపచ్చాగతికో,

తస్స భావో, తేన **గతపచ్చాగతికభావేన**. వసనట్ఠానతో యావ గోచరగామో, తతో చ యావ వసనట్ఠానం కమ్మట్ఠానానుయుత్తోతి అత్థో. **యావ అనులోమగోత్రభుసమీప**న్తి సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణమాహ. తఞ్హి తేసం సమీపప్పవత్తం.

సత్థేసూతి అనవజ్జేసు సత్తానం హితసుఖావహేసు గన్థేసు. తథా **సిప్పాయతనేసూ**తి ఏత్థాపి. పుబ్బకాలే ఏకసతరాజూనం దేసభాసా **ఏకసతవోహారా**. ధమ్మపదే (ధ॰ ప॰ ౧ ఆదయో) యమకవగ్గో **ఓపమ్మవగ్గో**తి వదన్తి, మూలపణ్ణాసే (మ॰ ని॰ ౧.౩౭౧ ఆదయో; ౪౫౮ ఆదయో) యమకవగ్గో **ఓపమ్మవగ్గో** ఏవాతి అపరే. **సుతపటిభానబహులాన**న్తి బహుస్సుతానం పటిభానవన్తానం.

సబ్బానీతి పుబ్బే వుత్తాని పఞ్చ, పచ్ఛా వుత్తాని అట్ఠపి వా. సేక్ఖఫలవిమోక్ఖపరియోసానే భవా **సేక్ఖఫలవిమోక్ఖన్తికా**. ఠానాఠానఞాణబలాదీని సబ్బబుద్ధగుణేసు సకిచ్చతో పాకటతరానీతి వుత్తం **''దస బలాని వియా''**తి, అఞ్ఞే వా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదయోపి సబ్బే భగవతో గుణవిసేసా **అసేక్ఖఫలవిమోక్ఖన్తికా** ఏవ.

పఞ్ఞాభూమి-మూల-సరీరవవత్థానవణ్ణనా

౪౩౦. ఇమాయ పఞ్ఞాయాతి విపస్సనాపఞ్ఞాయ. **భూమి** సల్లక్ఖణాదిగ్గహణవసేన పవత్తిట్ఠానభావతో. **ఆది**-సద్దేన ఆహారాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. కస్మా పనేతే ఏవం బహుధమ్మా భూమిభావేన గయ్హన్తి, నను ఖన్ధాదీసు ఏకేనాపి అత్థసిద్ధి హోతీతి? న, తివిధసత్తానుగ్గహత్థం ఖన్ధాదిత్తయగ్గహణం కత్తబ్బం, అఞ్ఞథా సబ్బసాధారణో అనుగ్గహో న కతో సియా. తివిధా హి సత్తా రూపసమ్మూళ్హా అరూపసమ్మూళ్హా ఉభయసమ్మూళ్హాతి. తేసు యే అరూపసమ్మూళ్హా, తదత్థం ఖన్ధానం గహణం అరూపధమ్మానం చతుధా విభత్తత్తా. యే రూపసమ్మూళ్హా, తదత్థం ఆయతనానం రూపధమ్మానం అద్ధేకాదసధా విభత్తత్తా. యే పన ఉభయసమ్మూళ్హా, తదత్థం ధాతూనం ఉభయేసమ్పి విభత్తత్తా. తథా ఇన్ద్రియభేదేన తిక్ఖిన్ద్రియా మజ్ఝిమిన్ద్రియా ముదిన్ద్రియా, సంఖిత్తరుచీ మజ్ఝిమరుచీ విత్థారరుచీతి చ తివిధా సత్తా, తేసమ్పి అత్థాయ యథాక్కమం ఖన్ధాదిగ్గహణం కతన్తి యోజేతబ్బం. ఇన్ద్రియగ్గహణం పన కామం ఏతే ధమ్మా ఇస్సరా వియ సహజాతధమ్మేసు ఇస్సరియం ఆధిపచ్చం పవత్తేన్తి, తం పన నేసం ధమ్మసభావసిద్ధం, న ఏత్థ కస్సచి వసీభావో "సుఞ్ఞా ఏతే అవసవత్తినో"తి అనత్తలక్ఖణస్స సుఖగ్గహణత్థం. తం పనేతం చతుబ్బిధమ్పి పవత్తినివత్తితదుభయహేతువసేన దిట్ఠమేవ ఉపకారావహం, న అఞ్ఞథాతి సచ్చాదిద్వయం గహితం. **ఆది**-సద్దేన గహితధమ్మేసుపి అయం నయో నేతబ్బో. **మూలం** పతిట్ఠాభావతో. సతి హి సీలవిసుద్ధియం, చిత్తవిసుద్ధియఞ్చ అయం పఞ్ఞా మూలజాతా హోతి, నాసతీతి. **సరీరం** పరిబ్రూహేతబ్బతో. ఇమిస్సా హి పఞ్ఞాయ సన్తానవసేన పవత్తమానాయ పాదపాణిసీసట్ఠానియా దిట్ఠివిసుద్ధిఆదికా ఇమా పఞ్చ విసుద్ధియో అవయవేన సముదాయూపలక్ఖణనయేన "సరీర"న్తి వేదితబ్బా.

౪౩౧. పఞ్చ ఖన్ధాతి ఏత్థ **పఞ్చా**తి గణనపరిచ్ఛేదో, తేన న తతో హేట్ఠా, న ఉద్ధన్తి దస్సేతి. **ఖన్ధా**తి పరిచ్ఛిన్నధమ్మనిదస్సనం. యస్మా చేత్థ ఖన్ధ-సద్దో రాసట్ఠో "మహాఉదకక్ఖన్ధో"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౪.౫౧; ౬.౩౭) వియ, తస్మా అతీతాదివిభాగభిన్నం సబ్బం రూపం రాసివసేన బుద్ధియా ఏకజ్ఝం గహేత్వా "రూపమేవ ఖన్ధో రూపక్ఖన్ధో"తి సమానాధికరణసమాసో దట్ఠబ్బో. "తీహి ఖన్ధేహి ఇణం దస్సామా"తిఆదీసు వియ కోట్ఠాసట్ఠే పన ఖన్ధ-సద్దే నిబ్బానస్సాపి ఖన్ధన్తరభావో ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి అతీతాదివిభాగాభావతో. న హి ఏకస్స నిచ్చస్స సతో నిబ్బానస్స అతీతాదివిభాగో అత్థీతి. పఠమేనత్థేన రూపరాసీతి అత్థో, దుతియేన రూపకోట్ఠాసోతి. **వేదనాక్ఖన్ధో**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. కస్మా పనేతే ఖన్ధా పఞ్చేవ

వుత్తా ఇమినా ఏవ చ కమేనాతి? భాజనభోజనబ్యఞ్జనభత్తకారకభుఞ్జకవికప్పదస్సనతో , యథోళారికయథాసంకిలేసూపదేసతో చాతి వేదితబ్బం. వివాదమూలహేతుభావం సంసారహేతుతం, కమ్మహేతుతఞ్చ చిన్తేత్వా వేదనాసఞ్ఞా సఙ్ఖారక్ఖన్ధతో నీహరిత్వా విసుం ఖన్ధభావేన దేసితా.

రూపక్ఖన్ధకథావణ్ణనా

౪౩౨. తత్థాతి తేసు పఞ్చసు ఖన్ధేసు. **యం కిఞ్చీతి** అనవసేసపరియాదానం. **రుప్పనలక్ఖణన్తి** అతిప్పసఙ్గనియమనం. యం-సద్దేన హి సనిపాతేన కిం-సద్దేన చ గహితేన అనియమత్థతాయ అతిప్పసఙ్గే ఆపన్నే తం రుప్పనసద్దో నివత్తేతి, తేన రూపస్స అనవసేసపరిగ్గహో కతో హోతి. **సీతాదీహీతి** సీతుణ్హజిఘచ్ఛాపిపాసాదీహి. హేతుఅత్థే చేతం కరణవచనం. రుప్పనం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **రుప్పనలక్ఖణం**. ధమ్మో ఏవ **ధమ్మజాతం**. రుప్పనఞ్చేత్థ సీతాదివిరోధిపచ్చయసన్నిపాతే విసదిసుప్పత్తి. నను చ అరూపధమ్మానమ్పి విరోధిపచ్చయసమాగమే విసదిసుప్పత్తి లబ్భతీతి? సచ్చం లబ్భతి, న పన విభూతతరం. విభూతతరం హేత్థ రుప్పనం అధిప్పేతం సీతాదిగ్గహణతో. యది ఏవం, కథం బ్రహ్మలోకే రూపసమఞ్ఞా? తత్థాపి తంసభావానతివత్తనతో హోతియేవ రూపసమఞ్ఞా, అనుగ్గాహకపచ్చయవసేన వా. విరోధిపచ్చయసన్నిపాతే యో అత్తనో సన్తానే భిన్నే భిజ్జమానస్సేవ విసదిసుప్పత్తిహేతుభావో, తం రుప్పనన్తి అఞ్ఞే. ఇమస్మిం పక్ఖే రూపయతి వికారం ఆపాదేతీతి రూపం, పురిమపక్ఖే పన రుప్పతీతి. సఙ్ఘట్టనేన వికారాపత్తియం రుప్పనసద్దో నిరుళ్హోతి కేచి. ఇమస్మిం పక్ఖే అరూపధమ్మేసు రూపసమఞ్ఞాయ పసఙ్గో ఏవ నత్థి సఙ్ఘట్టనాభావతో. పటిఘాతో రుప్పనన్తి అపరే. **సబ్బం తం ఏకతో కత్వాతి** రాసట్ఠం హదయే ఠపేత్వా వదతి.

భూతోపాదాయభేదతోతి ఏత్థ తదధీనవుత్తితాయ భవతి ఏత్థ ఉపాదాయరూపన్తి **భూతం**. భూతాని ఉపాదియతేవ, న పన సయం తేహి, అఞ్ఞేహి వా ఉపాదీయతీతి **ఉపాదాయం**.

కామం చతుధాతువవత్థానే వచనత్థాదితోపి భూతాని విభావితానేవ, సభావధమ్మానం పన లక్ఖణాదివిభావనాతి కత్వా వుత్తం “**లక్ఖణరసపచ్చుపట్ఠానాని చతుధాతువవత్థానే వుత్తానీ**”తి. తత్థ పదట్ఠానస్స అవుత్తత్తా ఆహ “**పదట్ఠానతో పనా**”తిఆది. అవచనఞ్చ తస్స తస్సత్థస్స పచ్చయతోతి ఏత్థ పకారన్తరేన విభావితత్తాతి దట్ఠబ్బం. **సబ్బాపీతి** చతస్సోపి ధాతుయో. ఆపోసఙ్గహితాయ తేజోనుపాలితాయ వాయోవిత్థమ్భితాయ ఏవ పథవీధాతుయా పవత్తి, న అఞ్ఞథాతి సా సేసభూతత్తయపదట్ఠానా, ఏవమితరాపీతి ఆహ “**అవసేసధాతుత్తయపదట్ఠానా**”తి.

చతువీసతివిధన్తి గణనపరిచ్ఛేదో బలరూపాదీనం పటిసేధనత్థో. తత్థ యం వత్తబ్బం, తం పరతో ఆవి భవిస్సతి. చక్ఖతీతి **చక్ఖు**, విఞ్ఞాణాధిట్ఠితం రూపం అస్సాదేన్తం వియ హోతీతి అత్థో. **చక్ఖతీతి** హి అయం **చక్ఖతి**-సద్దో “మధుం చక్ఖతి, బ్యఞ్జనం చక్ఖతీ”తిఆదీసు వియ అస్సాదనత్థో. వుత్తఞ్హేతం “చక్ఖుం ఖో, మాగణ్డియ, రూపారామం రూపరతం రూపసముదిత”న్తి (మ. ని. ౨.౨౦౯). అట్ఠకథాయమ్పి వుచ్చతి “రూపేసు ఆవిఞ్ఛనరస”న్తి (విసుద్ధి. ౨.౪౩౩; ధ. స. అట్ఠ. ౬౦౦). సతిపి సోతాదీనం సద్దారమ్మణాదిభావే నిరుళ్హత్తా దస్సనే ఏవ చక్ఖు-సద్దో పవత్తతి పదుమాదీసు పఙ్కజాదిసద్దా వియాతి దట్ఠబ్బం. అథ వా **చక్ఖతీతి** విఞ్ఞాణాధిట్ఠితం సమవిసమం ఆచిక్ఖన్తం వియ అభిబ్యత్తం వదన్తం వియ హోతీతి అత్థో. అట్ఠకథాయం పన “విభావేతి చా”తి (మహాని. అట్ఠ. ౧౩; విభ. అట్ఠ. ౧౫౪) వుత్తం. తం అనేకత్థత్తా ధాతూనం విభావనత్థతాపి చక్ఖతి-సద్దస్స సమ్భవతీతి కత్వా వుత్తం. సుణాతి ఏతేన, విఞ్ఞాణాధిట్ఠితం సయం వా సుణాతీతి **సోతం**. ఘాయతి ఏతేన, సయం వా

ఘాయతీతి **ఘానం**. రసగ్గహణమూలకత్తా అజ్ఝోహరణస్స జీవితనిమిత్తం ఆహారరసో జీవితం, తస్మిం నిన్నతాయ తం అవ్హాయతీతి **జివ్హా** నిరుత్తినయేన. కుచ్ఛితానం సాసవధమ్మానం ఆయో ఉప్పత్తిట్ఠానన్తి **కాయో** అనుత్తరియహేతుభావం అనాగచ్ఛన్తేసు కామరాగనిదానకమ్మజనితేసు, కామరాగస్స చ విసేసపచ్చయేసు ఘానజివ్హాకాయేసు కాయస్స విసేసతో సాసవపచ్చయత్తా. తేన హి ఫోట్ఠబ్బసుఖం అస్సాదేన్తా సత్తా మేథునమ్పి సేవన్తి. కాయిన్ద్రియవత్థుకా వా చత్తారో ఖన్ధా బలవకామాసవాదిహేతుభావతో విసేసేన సాసవాతి కుచ్ఛితానం సాసవధమ్మానం ఆయోతి **కాయో** వుత్తో. వణ్ణవికారం ఆపజ్జమానం హదయఙ్గతభావం రూపయతీతి **రూపం,** రూపమివ పకాసం కరోతి సవిగ్గహమివ దస్సేతీతి అత్థో. అనేకత్థత్తా వా ధాతూనం పకాసనత్థో ఏవ రూపసద్దో దట్ఠబ్బో. సప్పతీతి **సద్దో,** ఉదాహరీయతి, సకేహి వా పచ్చయేహి సప్పీయతి సోతవిఞ్ఞేయ్యభావం ఉపనీయతీతి అత్థో. గన్ధయతీతి **గన్ధో,** అత్తనో వత్థుం సూచయతి అపాకటం "ఇదం సుగన్ధం, దుగ్గన్ధ"న్తి పకాసేతి , పటిచ్ఛన్నం వా పుప్ఫఫలాదిం "ఇదమేత్థ అత్థీ"తి పేసుఞ్ఞం కరోన్తం వియ హోతీతి అత్థో. రసన్తి తం సత్తాతి **రసో,** అసాదేన్తీతి అత్థో.

ఇత్థియావ ఇన్ద్రియం **ఇత్థిన్ద్రియం,** తథా **పురిసిన్ద్రియం**. జీవన్తి తేన సహజాతధమ్మాతి జీవితం, తదేవ ఇన్ద్రియం **జీవితిన్ద్రియం**. హదయఞ్చ తం వత్థు చ, హదయస్స వా మనోవిఞ్ఞాణస్స వత్థు **హదయవత్థు**. చోపనకాయభావతో కాయో చ సో అధిప్పాయవిఞ్ఞాపనతో విఞ్ఞత్తి చాతి **కాయవిఞ్ఞత్తి**. చోపనవాచాభావతో, అధిప్పాయవిఞ్ఞాపనతో చ వచీ చ సా విఞ్ఞత్తి చాతి **వచీవిఞ్ఞత్తి**. విగ్గహాభావతో న కస్సతి, కసితుం ఛిన్దితుం న సక్కా, న వా కాసతి దిబ్బతీతి అకాసం, అకాసమేవ ఆకాసం, తదేవ నిస్సత్తనిజ్జీవట్ఠేన **ఆకాసధాతు. రూపస్సా**తి నిప్ఫన్నరూపస్స. లహుభావో **లహుతా**. సయం అనిప్ఫన్నతాయ "రూపస్సా"తి విసేసితం. ఏస నయో సేసేసుపి. అయం పన విసేసో – కమ్మని సాధు కమ్మఞ్ఞం, తస్స భావో **కమ్మఞ్ఞతా**. పఠమం, ఉపరి చ చయో పవత్తి **ఉపచయో**. పుబ్బాపరవసేన సమ్బన్ధా తతి పవత్తి **సన్తతి**. అనిచ్చస్స వినాసినో భావో **అనిచ్చతా**. కబలం కరీయతీతి **కబళీకారో**. ఆహరతీతి **ఆహారో**. ఏవం తావ ఉపాదాయరూపం సద్దత్థతో వేదితబ్బం.

కమతో పన సబ్బేసం రూపధమ్మానం నిస్సయభావేన మూలభూతత్తా పఠమం భూతరూపాని ఉద్దిట్ఠాని. ఇతరేసు అజ్ఝత్తికభావేన అత్తభావసమఞ్ఞాయ మూలభావతో చక్ఖాదీని పఞ్చ ఆదితో ఉద్దిట్ఠాని. తేసం విసయానం ఇమే విసయాతి దస్సేతుం రూపాదీని చత్తారి ఉద్దిట్ఠాని. ఫోట్ఠబ్బం పన అనుపాదారూపత్తా, భూతగ్గహణేన గహితత్తా చ ఇధ న గహితం. స్వాయం అత్తభావో ఇమేహి "ఇత్థీ"తి వా "పురిసో"తి వా సఙ్ఖం గచ్ఛతీతి దస్సనత్థం తదనన్తరం ఇత్థిపురిసిన్ద్రియద్వయం ఉద్దిట్ఠం. "ఇమినా జీవతీ"తి వోహారం లబ్భతీతి దస్సనత్థం తతో జీవితిన్ద్రియం. తస్స ఇమం నిస్సాయ విఞ్ఞాణప్పవత్తియం అత్తహితాదిసిద్ధీతి దస్సనత్థం హదయవత్థు. తస్స ఇమాసం వసేన సబ్బే కాయవచీపయోగాతి దస్సనత్థం విఞ్ఞత్తిద్వయం. ఇమాయ రూపకాయస్స పరిచ్ఛేదో, అఞ్ఞో చాతి దస్సనత్థం ఆకాసధాతు. ఇమేహిస్స సుఖప్పవత్తి, ఉప్పత్తిఆదయో చాతి దస్సనత్థం లహుతాదయో. సబ్బో చాయం చతుసన్తతిరూపసన్తానో ఇమినా ఉపత్థమ్భీయతీతి దస్సనత్థం అన్తే కబళీకారో ఆహారో ఉద్దిట్ఠోతి వేదితబ్బో.

౪౩౩. ఇదాని యథాఉద్దిట్ఠాని ఉపాదారూపాని లక్ఖణాదితో నిద్దిసితుం "**తత్థ రూపాభిఘాతారహభూతప్పసాదలక్ఖణ**"న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **తత్థా**తి తేసు ఉపాదారూపేసు. రూపే, రూపస్స వా అభిఘాతో రూపాభిఘాతో, తం అరహతీతి రూపాభిఘాతారహో, రూపాభిఘాతో హోతు వా మా వా ఏవంసభావో చతున్నం భూతానం

పసాదో **రూపాభిఘాతారహభూతప్పసాదో,** ఏవంలక్ఖణం చక్ఖూతి అత్థో. యస్మా పచ్చయన్తరసహితో ఏవ చక్ఖుపసాదో రూపాభిహననవసేన పవత్తతి, న కేవలో. తస్మా తంసభావతావ పమాణం, న రూపాభిఘాతోతి దస్సనత్థం రూపాభిఘాతారహతా వుత్తా యథా విపాకారహం కుసలాకుసలన్తి. అభిఘాతో చ విసయవిసయీనం అఞ్ఞమఞ్ఞం అభిముఖీభావో యోగ్యదేసావట్ఠానం అభిఘాతో వియాతి కత్వా. సో రూపే చక్ఖుస్స, రూపస్స వా చక్ఖుమ్హి హోతి. తేనాహ "యం చక్ఖు అనిదస్సనం సప్పటిఘం రూపమ్హి సనిదస్సనమ్హి సప్పటిఘమ్హి పటిహఞ్ఞి వా"తి, "యమ్హి చక్ఖుమ్హి అనిదస్సనమ్హి సప్పటిఘమ్హి రూపం సనిదస్సనం సప్పటిఘం పటిహఞ్ఞి వా పటిహఞ్ఞతి వా"తి (ధ॰ స॰ ౫౯౭) చ ఆది. పరిపుణ్ణాపరిపుణ్ణాయతనత్తభావనిబ్బత్తకస్స కమ్మస్స నిదానభూతా కామతణ్హా, రూపతణ్హా చ తదాయతనికభవపత్థనాభావతో దట్ఠుకామతాదివోహారం అరహతీతి దుతియనయో సబ్బత్థ వుత్తో. తత్థ దట్ఠుకామతానిదానకమ్మం సముట్ఠానం ఏతేసన్తి **దట్ఠుకామతానిదానకమ్మసముట్ఠానాని**. ఏవంవిధానం భూతానం పసాదో **దట్ఠుకామతా...పే॰... పసాదో,** ఏవంలక్ఖణం చక్ఖు. తస్స తస్స హి భవస్స మూలకారణభూతా తణ్హా తస్మిం తస్మిం భవే ఉప్పజ్జనారహాయతనవిసయాపి నామ హోతీతి కామతణ్హాదీనం దట్ఠుకామతాదివోహారారహతా వుత్తా.

దట్ఠుకామతాతి హి దట్ఠుమిచ్ఛా, రూపతణ్హాతి అత్థో. ఏత్థ చ దట్ఠుకామతాయ, సేసానఞ్చ తంతంఅత్తభావనిబ్బత్తకకమ్మాయూహనక్ఖణతో సతి పురిమనిబ్బత్తియం వత్తబ్బం నత్థి, అసతి పన మగ్గేన అసముగ్ఘాతితభావోయేవ కారణన్తి దట్ఠబ్బం. యతో మగ్గేన అసముచ్ఛిన్నం కారణలాభే సతి ఉప్పజ్జిత్వా అత్తనో ఫలస్స పచ్చయభావూపగమనతో విజ్జమానమేవాతి ఉప్పన్నతా అత్థితా పరియాయేహి వుచ్చతి "అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం భావేన్తో అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం బహులీకరోన్తో ఉప్పన్నుప్పన్నే పాపకే అకుసలే ధమ్మే అన్తరాయేవ అన్తరధాపేతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౫౬), "సన్తం వా అజ్ఝత్తం కామచ్ఛన్దం 'అత్థి మే అజ్ఝత్తం కామచ్ఛన్దో'తి పజానాతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౮౨; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౫) చ ఏవమాదీసు.

రూపేసు పుగ్గలస్స, విఞ్ఞాణస్స వా **ఆవిఞ్ఛనరసం. ఆధారభావపచ్చుపట్ఠానం** నిస్సయపచ్చయభావతో. **దట్ఠుకామతానిదానకమ్మజభూతపదట్ఠానం** యేసం భూతానం పసాదో, తేవస్స ఆసన్నకారణన్తి కత్వా. ఏత్థ చ తంతంఅత్తభావనిప్ఫాదకసాధారణకమ్మవసేన పురిమం చక్ఖులక్ఖణం వుత్తం కారణవిసేసస్స అనామట్ఠత్తా. "ఏవరూపం నామ మే చక్ఖు హోతూ"తి ఏవం నిబ్బత్తితఆవేణికకమ్మవసేన దుతియన్తి వదన్తి. సతిపి పన పఞ్చన్నం పసాదభావసామఞ్ఞే సవిసయావభాసనసఙ్ఖాతస్స పసాదబ్యాపారస్స వసేన పురిమం వుత్తం. పసాదకారణస్స సతిపి కమ్మభావసామఞ్ఞే, ఏకత్తే వా అత్తనో కారణభేదేన భేదదస్సనవసేన దుతియన్తి దట్ఠబ్బం. సోతాదీనం లక్ఖణాదీసు వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో.

ఏత్థాహ – చక్ఖాదీనం ఇన్ద్రియానం కిం ఏకకమ్మునా ఉప్పత్తి, ఉదాహు నానాకమ్మునాతి? ఉభయథాపీతి పోరాణా. తత్థ నానాకమ్మునా తావ ఉప్పత్తియం చక్ఖాదీనం విసేసే వత్తబ్బం నత్థి కారణస్స భిన్నత్తా. ఏకకమ్మునా పన ఉప్పత్తియం కథం నేసం విసేసోతి? కారణస్స భిన్నత్తా ఏవ. తంతంభవపత్థనాభూతా హి తణ్హా తంతంభవపరియాపన్నాయతనాభిలాసతాయ సయం విచిత్తరూపా ఉపనిస్సయభావేన తంతంభవనిబ్బత్తకకమ్మస్స విచిత్తభేదతం విదహతి. యతో తదాహితవిసేసం తం తథారూపసమత్థతాయోగేనానేకరూపాపన్నం వియ అనేకం విసిట్ఠసభావం ఫలం నిబ్బత్తేతి. న చేత్థ సమత్థతా సమత్థభావతో అఞ్ఞా వేదితబ్బా కారణవిసేసేన ఆహితవిసేసస్స విసిట్ఠఫలనిప్ఫాదనయోగ్యతామత్తతో. అయఞ్చ ఏకస్సాపి కమ్మస్స అనేకిన్ద్రియహేతుతావిసేసయోగో యుత్తితో, ఆగమనతో చ పరతో ఆగమిస్సతి. అపిచ ఏకస్సేవ కుసలచిత్తస్స

సోళసాదివిపాకచిత్తనిబ్బత్తిహేతుతా వుచ్చతి. లోకేపి ఏకస్సేవ సాలిబీజస్స పరిపుణ్ణాపరిపుణ్ణతణ్డులఆతణ్డులఫలనిబ్బత్తిహేతుతా దిస్సతేవ, కిం వా ఏతాయ యుత్తిచిన్తాయ. యతో కమ్మఫలం చక్ఖాదీని, కమ్మవిపాకో చ సబ్బసో బుద్ధానంయేవ ఞాణస్స విసయోతి.

౪౩౪. **కేచీ**తి మహాసఙ్ఘికేసు ఏకచ్చే. తేసు హి **వసుధమ్మో** ఏవం వదతి "చక్ఖుమ్హి తేజో అధికం, సోతే వాయు, ఘానే పథవీ, జివ్హాయ ఆపో, కాయే సబ్బేపి సమా"తి. చక్ఖాదీసు తేజాదిఅధికతా నామ తన్నిస్సయభూతానం తదధికతాయాతి దస్సేన్తో **''తేజాధికానం భూతానం పసాదో చక్ఖు''**తిఆదిమాహ. **కాయో సబ్బేస**న్తి కో ఏత్థ విసేసో, నను తేజాదిఅధికానఞ్చ భూతానం పసాదా సబ్బేసంయేవాతి? సచ్చమేతం, ఇదం పన "సబ్బేస"న్తి వచనం సమానానన్తి ఇమమత్థం దీపేతి అనువత్తమానస్స ఏకదేసాధికభావస్స నివారణవసేన వుత్తత్తా. తేజాదీనం హి పచ్చేకం అధికభావే వియ ద్విన్నం, తిణ్ణం వా అధికభావేపి యథావుత్తాధికభావేనేవ ఏకకాదివసేన లబ్భమానాయ ఓమత్తతాయపి కాయప్పసాదో న హోతీతి పాకటోయమత్థో. తస్మా చతున్నమ్పి భూతానం సమభావేన కాయప్పసాదో హోతీతి సబ్బసద్దో ఇధ సమభావదీపకో దట్ఠబ్బో. **తేజాదీన**న్తి పదీపసఙ్ఖాతస్స తేజస్స ఓభాసరూపేన, వాయుస్స సద్దేన, పథవియా గన్ధేన, ఖేళసఙ్ఖాతస్స ఉదకస్స రసేనాతి పురిమవాదే, పచ్ఛిమవాదే చ యథాయోగం తంతంభూతగుణేహి అనుగ్గయ్హభావతో, రూపాదీనం గహణే ఉపకారితబ్బతోతి అత్థో. ఆలోకాదిసహకారీకారణసహితానంయేవ చక్ఖాదీనం రూపాదిఅవభాసనసమత్థతా, వివరస్స చ సోతవిఞ్ఞాణూపనిస్సయభావో గుణోతి తేసం లద్ధి. తేజాదీనం వియ పన వివరస్స భూతభావాభావతో యథాయోగ-గ్గహణం. అథ వా రూపాదయో వియ వివరమ్పి భూతగుణోతి పరాధిప్పాయే తేజస్స ఆలోకరూపేన, ఆకాససఙ్ఖాతస్స వివరస్స సద్దేన, వాయుస్స గన్ధేన, ఉదకస్స రసేన, పథవియా ఫోట్ఠబ్బేనాతి ఏవం యథాయోగం తంతంభూతగుణేహీతి యోజనా.

రూపాదీనం అధికభావదస్సనతోతి అగ్గిమ్హి రూపస్స పభస్సరస్స, వాయుమ్హి సద్దస్స సభావేన సుయ్యమానస్స, పథవియా సురభిఆదినో గన్ధస్స, ఆపే చ రసస్స మధురస్సాతి ఇమేసం విసేసయుత్తానం దస్సనతో "రూపాదయో తేసం గుణా"తి పఠమవాదీ ఆహాతి. తస్సేవ **''ఇచ్ఛేయ్యామా''**తిఆదినా ఉత్తరమాహ. ఇమినావ ఉపాయేన దుతియవాదినోపి నిగ్గహో హోతీతి. అథ వా రూపాదివిసేసగుణేహి తేజఆకాసపథవీఆపవాయూహి చక్ఖాదీని కతానీతి వదన్తస్స **కణాదస్స** వాదం ఉద్ధరిత్వా తం నిగ్గహేతుం **''అథాపి వదేయ్యు''**న్తిఆది వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. ఆసవే ఉపలబ్భమానోపి గన్ధో పథవియా ఆపోసంయుత్తాయ కప్పాసతో విసదిసాయాతి న కప్పాసగన్ధస్స అధికభావాపత్తీతి చే? న, అనభిభూతత్తా. ఆసవే హి ఉదకసంయుత్తా పథవీ ఉదకేన అభిభూతా, న కప్పాసపథవీతి తస్స ఏవ గన్ధేన అధికేన భవితబ్బం. ఉణ్హోదకసంయుత్తో చ అగ్గి ఉపలబ్భనీయో మహన్తోతి కత్వా తస్స ఫస్సో వియ వణ్ణోపి పభస్సరో ఉపలబ్భేయ్యాతి ఉణ్హోదకే వణ్ణతో అగ్గినా అనభిసమ్బన్ధస్స సీతోదకస్స వణ్ణో పరిహాయేథ. **తస్మా**తి ఏతస్స ఉభయస్స అభావా. తదభావేన హి రూపాదీనం తేజాదివిసేసగుణతా నివత్తితా. తన్నివత్తనేన "తేజాదీనం గుణేహి రూపాదీహి అనుగ్గయ్హభావతో"తి ఇదం కారణం నివత్తితన్తి ఏవం పరమ్పరాయ ఉభయాభావో విసేసపరికప్పనపహానస్స కారణం హోతీతి ఆహ **''తస్మా పహాయేత''**న్తిఆది. ఏకకలాపేపి రూపరసాదయో విసదిసా, కో పన వాదో నానాకలాపే చక్ఖాదయో భూతవిసేసాభావేపీతి దస్సేతుం రూపరసాదినిదస్సనం వుత్తం.

యది భూతవిసేసో నత్థి, కిం పన చక్ఖాదివిసేసస్స కారణన్తి తం దస్సేతుం **''యం అఞ్ఞమఞ్ఞస్సా''**తిఆది వుత్తం. ఏకమ్పి కమ్మం పఞ్చాయతనికత్తభావభవపత్థనానిప్ఫన్నం చక్ఖాదివిసేసహేతుతాయ అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అసాధారణన్తి చ కమ్మవిసేసోతి

చ వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. న హి తం యేన విసేసేన చక్ఖుస్స పచ్చయో, తేనేవ సోతస్స పచ్చయో హోతి ఇన్ద్రియన్తరాభావప్పత్తితో. “పటిసన్ధిక్ఖణే మహగ్గతా చేతనా కటత్తారూపానం కమ్మపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా. ౨.౧౨.౭౮) వచనేన పటిసన్ధిక్ఖణే విజ్జమానానం సబ్బేసం కటత్తారూపానం ఏకా చేతనా కమ్మపచ్చయో హోతీతి విఞ్ఞాయతి. నానాచేతనాయ హి తదా ఇన్ద్రియుప్పత్తియం సతి పరిత్తేన చ మహగ్గతేన చ కమ్మునా నిబ్బత్తితం కటత్తారూపం ఆపజ్జేయ్యాతి. న చేకా పటిసన్ధి అనేకకమ్మనిబ్బత్తా హోతీతి సిద్ధమేకేన కమ్మేన అనేకిన్ద్రియుప్పత్తి హోతీతి.

౪౩౫. అనల్లీనో నిస్సయో ఏతస్సాతి **అనల్లీననిస్సయో,** రూపసద్దసఙ్ఖాతో విసయో. గన్ధరసానం నిస్సయా ఘానజివ్హానం నిస్సయే అల్లీయన్తీతి తే నిస్సయవసేన అల్లీనా. ఫోట్ఠబ్బం సయం కాయనిస్సయఅల్లీనం భూతత్తా. అపరో నయో – చక్ఖుసోతాని అప్పత్తవిసయగ్గాహకాని సాన్తరే, అధికే చ విసయే విఞ్ఞాణుప్పత్తిహేతుభావతో. సోతమ్పి సమ్పత్తవిసయగ్గాహీతి కేచి. యది సోతం సమ్పత్తగ్గాహి, చిత్తజో సద్దో సోతవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణం న సియా. న హి బహిద్ధా చిత్తసముట్ఠానానం ఉప్పత్తి అత్థి. **పాళియ**ఞ్చ అవిసేసేన సద్దారమ్మణస్స సోతవిఞ్ఞాణారమ్మణభావో వుత్తో. కిఞ్చ దిసాదేసవవత్థానఞ్చ సద్దస్స న సియా, అత్తనో విసయుపదేసస్స ఏవ గహేతబ్బతో గన్ధో వియ. తస్మా యత్థ ఉప్పన్నో సద్దో, తత్థేవ ఠితో. సచే సోతపథే ఆపాథమాగచ్ఛతి, నను దూరే ఠితేహి రజకాదిసద్దా చిరేన సుయ్యన్తీతి? న దూరాసన్నానం యథాపాకటే సద్దే గహణవిసేసతో. యథా హి దూరాసన్నానం వచనసద్దే యథాపాకటే గహణవిసేసతో ఆకారవిసేసానం అగ్గహణం, గహణఞ్చ హోతి, ఏవం రజకాదిసద్దేపి ఆసన్నస్స ఆదితో పభుతి యావ అవసానా కమేన పాకటీభూతే, దూరస్స చ అవసానే, మజ్ఝే వా పిణ్డవసేన పవత్తిపాకటీభూతే నిచ్ఛయగ్గహణానం సోతవిఞ్ఞాణవీథియా పరతో పవత్తానం విసేసతో లహుకం సుతో “చిరేన సుతో”తి అధిమానో హోతి. సో పన సద్దో యత్థ ఉప్పన్నో, తన్నిస్సితోవ అత్తనో విజ్జమానక్ఖణే సోతస్స ఆపాథమాగచ్ఛతి . యది సద్దస్స భూతపరమ్పరాయ సమన్తతో పవత్తి నత్థి, కథం పటిఘోసుప్పత్తీతి? దూరే ఠితోపి సద్దో అఞ్ఞత్థ పటిఘోసుప్పత్తియా, భాజనాదిచలనస్స చ అయోకన్తో వియ అయోచలనస్స పచ్చయో హోతీతి దట్ఠబ్బం.

౪౩౬. పుబ్బే లక్ఖణాదినా విభావితమ్పి చక్ఖుం ఠితట్ఠానాదితో విభావేతుం ‘‘**చక్ఖు చేత్థ**’’తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ చక్ఖు సాధయమానం తిట్ఠతీతి సమ్బన్ధో. **చ**-కారో బ్యతిరేకత్థో, తేనస్స వుచ్చమానమేవ విసేసం జోతేతి. **ఏత్థాతి** ఏతేసు యథానిద్దిట్ఠేసు పఞ్చసు ఉపాదారూపేసు. ‘‘**సరీరసణ్ఠానుప్పత్తిదేసే**’’తి ఏతేన అవసేసం కణ్హమణ్డలం పటిక్ఖిపతి. స్నేహమివ **సత్త అక్ఖిపటలాని బ్యాపేత్వా** ఠితాహేవ అత్తనో నిస్సయభూతాహి **చతూహి ధాతూహి కతూపకారం** తన్నిస్సితేహేవ ఆయువణ్ణాదీహి అనుపాలితం పరివారితం తిసన్తతిరూపసముట్ఠాపకేహి **ఉతుచిత్తాహారేహి ఉపత్థమ్భియమానం తిట్ఠతి**. సత్తఅక్ఖిపటలబ్యాపనవచనేనేవ చక్ఖుస్స అనేకకలాపగతభావం దస్సేతి. **పమాణతో ఊకాసిరమత్తన్తి** ఊకాసిరమత్తే పదేసే పవత్తనతో వుత్తం. చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స **వత్థుభావం** నిస్సయభావతో ఆవజ్జనసమ్పటిచ్ఛనాదీనం తదారమ్మణావసానానం **ద్వారభావం** సమవసరట్ఠానతో. తం పనేతం చక్ఖు అధిట్ఠానభేదతో, తత్థాపి పచ్చేకం అనేకకలాపగతభావతో అనేకమ్పి సమానం సామఞ్ఞనిద్దేసేన ఆవజ్జనాయ ఏకత్తా, ఏకస్మిం ఖణే ఏకస్సేవ చ కిచ్చకరత్తా ఏకం కత్వా వుత్తం. ఏవమ్పి బహూసు కథమేకస్సేవ కిచ్చకరత్తం. యం తత్థ విసదం హుత్వా రూపాభిఘాతారహం, తం విఞ్ఞాణస్స నిస్సయో హోతీతి గహేతబ్బం. ఫోట్ఠబ్బవిసేసో వియ కాయవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణభావే.

మనుపస్సతీతి **మ**-కారో పదసన్ధికరో, అథ వా **మనూతి** మచ్చో.

అఙ్గులివేధకం అఙ్గులీయకం.

విసమజ్ఝాసయతాయ చక్ఖు వమ్మికఛిద్దాభిరతసప్పో వియ, బిలజ్ఝాసయతాయ సోతం ఉదకబిలాభిరతకుమ్భీలో వియ, ఆకాసజ్ఝాసయతాయ ఘానం అజటాకాసాభిరతపక్ఖీ వియ, గామజ్ఝాసయతాయ జివ్హా గామాభిరతకుక్కురో వియ, ఉపాదిన్నకజ్ఝాసయతాయ కాయో ఆమకసుసానాభిరతసిఙ్గాలో వియ పస్సితబ్బోతి దస్సేన్తో **"వమ్మి...పే.... దట్ఠబ్బా"**తి ఆహ. విసమజ్ఝాసయతా చ చక్ఖుస్స విసమజ్ఝాసయం వియ హోతీతి కత్వా వుత్తా, చక్ఖుమతో వా పుగ్గలస్స అజ్ఝాసయవసేన చక్ఖు విసమజ్ఝాసయం దట్ఠబ్బం. ఏస నయో సేసేసుపి. సబ్బోపి చ యథావుత్తో పపఞ్చో సోతాదీసుపి యథారహం వేదితబ్బో.

౬౩౭. చక్ఖుమ్హి, చక్ఖుస్స వా పటిహననం చక్ఖుపటిహననం, తం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **చక్ఖుపటిహననలక్ఖణం**. పటిహననఞ్చేత్థ యథావుత్తో అభిఘాతోవ. **విసయభావో** ఆరమ్మణపచ్చయతా. కామం సా ఏవ గోచరతా, తథాపి విసయగోచరానం అయం విసేసో – అనఞ్ఞత్థభావో, తబ్బహులచారితా చ చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స. విసయభావే చస్స యం వత్తబ్బం, తం పరతో ఆవి భవిస్సతి. **యత్థ పన** కాయవిఞ్ఞత్తిఆదికే.

౬౩౮. ఇత్థియా భావో, "ఇత్థీ"తి వా భవతి ఏతేన చిత్తం, అభిధానఞ్చాతి ఇత్థిభావో, తం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **ఇత్థిభావలక్ఖణం**. తతో ఏవ "ఇత్థీ"తి తంసహితం సన్తానం పకాసేన్తం వియ హోతీతి వుత్తం **"ఇత్థీతి పకాసనరస"**న్తి. వట్టంసతా అవిసదహత్థపాదాదితా చ **ఇత్థిలిఙ్గం**. థనమంసావిసదతా, నిమ్మస్సుదారితా, కేసబన్ధనం, వత్థగ్గహణఞ్చ "ఇత్థీ"తి సఞ్జాననస్స పచ్చయభావతో **ఇత్థినిమిత్తం**. దహరకాలేపి సుప్పకముసలకాదీహి కీళా, మత్తికవక్కేన సుత్తకన్తనాది చ **ఇత్థికుత్తం,** ఇత్థికిరియాతి అత్థో. అవిసదట్ఠానగమనాదికో ఆకారో **ఇత్థాకప్పో**. అపరో నయో – ఇత్థీనం ముత్తకరణం **ఇత్థిలిఙ్గం**. సరాధిప్పాయా **ఇత్థినిమిత్తం**. అవిసదట్ఠానగమననిసజ్జాఖాదనభోజనాదికా **ఇత్థికుత్తం**. ఇత్థిసణ్ఠానం **ఇత్థాకప్పో**. ఇమాని చ ఇత్థిలిఙ్గాదీని యథాసకం కమ్మాదినా పచ్చయేన ఉప్పజ్జమానానిపి యేభుయ్యేన ఇత్థిన్ద్రియసహితే ఏవ సన్తానే తంతదాకారాని హుత్వా ఉప్పజ్జన్తీతి ఇత్థిన్ద్రియం తేసం కారణన్తి కత్వా వుత్తం **"ఇత్థిలిఙ్గనిమిత్తకుత్తాకప్పానం కారణభావపచ్చుపట్ఠాన"**న్తి. ఇత్థిలిఙ్గాదీసు ఏవ చ కారణభావసఙ్ఖాతేన అధిపతిభావేన తస్స ఇన్ద్రియతా వుత్తా, ఇన్ద్రియసహితే సన్తానే ఇత్థిలిఙ్గాదిఆకారరూపపచ్చయానం అఞ్ఞథా అనుప్పాదనతో, ఇత్థిగ్గహణస్స చ తేసం రూపానం పచ్చయభావతో.

యస్మా పన భావదసకేపి రూపానం ఇత్థిన్ద్రియం న జనకం, నాపి అనుపాలకం, ఉపత్థమ్భకం వా, న చ అఞ్ఞేసం కలాపరూపానం, తస్మా తం జీవితిన్ద్రియం వియ సకలాపరూపానం, ఆహారో వియ వా కలాపన్తరరూపానఞ్చ "ఇన్ద్రియఅత్థిఅవిగతపచ్చయో"తి పాళియం న వుత్తం. యస్మా చ పచ్చయన్తరాధీనాని లిఙ్గాదీని, తస్మా యత్థస్స ఆధిపచ్చం, తంసదిసేసు మతచిత్తకతరూపేసుపి తంసణ్ఠానతా దిస్సతి. ఏస నయో పురిసిన్ద్రియేపి. యం పనేత్థ విసదిసం, తం వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బం . తయిదం ద్వయం యస్మా ఏకస్మిం సన్తానే సహ న పవత్తతి "యస్స ఇత్థిన్ద్రియం ఉప్పజ్జతి, తస్స పురిసిన్ద్రియం ఉప్పజ్జతీతి? నో"తిఆది (యమ॰ ౩.ఇన్ద్రియయమక.౧౮౮) వచనతో, తస్మా ఉభతోబ్యఞ్జనకస్సాపి ఏకస్మిం ఖణే ఏకమేవ హోతీతి వేదితబ్బం. యే పన "సరీరేకదేసవుత్తి భావరూప"న్తి వదన్తి, తేసమ్పి తం మిచ్ఛాతి దస్సేతుం **"తదుభయమ్పి...పే.... బ్యాపకమేవా"**తి వత్వా యది ఏవం కాయప్పసాదేన సఙ్కరో సియాతి ఆసఙ్కం నివత్తేన్తో **"న చ కాయప్పసాదేనా"**తిఆదిమాహ. తస్సత్థో – యదిపి సకలసరీరబ్యాపితాయ కాయప్పసాదేన అట్ఠితోకాసే ఠితన్తి వత్తబ్బతం నాపజ్జతి, తేన పన భిన్ననిస్సయత్తా ఠితోకాసే ఠితన్తిపి వత్తబ్బతం నాపజ్జతీతి అయమేవ చేత్థ

నిప్పరియాయకథా. ‘‘**రూపరసాదయో వియా**’’తి ఏతేన సమాననిస్సయేసుపి నామ **సఙ్కరో నత్థి** లక్ఖణభేదతో, కిమఙ్గం పన భిన్ననిస్సయసభావేసూతి దస్సేతి.

౪౩౮. **సహజరూపానుపాలనలక్ఖణ**న్తి అత్తనా సహజాతరూపానం అనుపాలనలక్ఖణం. జీవితిన్ద్రియస్స ఏకన్తకమ్మజత్తా సహజ-గ్గహణేనేవ అనుపాలేతబ్బానమ్పి కమ్మజభావో సిద్ధోతి కమ్మజ-గ్గహణం న కతం. యథాసకం ఖణమత్తట్ఠాయినోపి కమ్మజరూపస్స పవత్తిహేతుభావేన తం అనుపాలకం, తస్మా సహజరూపానుపాలనలక్ఖణం. న హి కమ్మజానం కమ్మంయేవ ఠితిహేతు భవితుం అరహతి ఆహారజాదీనం ఆహారాది వియ. కిం కారణా? తఙ్ఖణాభావతో. **తేస**న్తి సహజరూపానం. **పవత్తనం** యాపనం. **ఠపనం** ఠితిహేతుతా. అత్తనా అనుపాలనవసేన యాపేతబ్బాని పవత్తేతబ్బాని భూతాని ఏతస్స పదట్ఠానన్తి **యాపయితబ్బభూతపదట్ఠానం. అనుపాలనలక్ఖణాదీమ్హీ**తి **ఆది**-సద్దేన పవత్తనరసాదిమేవ సఙ్గణ్హాతి. **అత్థిక్ఖణేయేవా**తి అనుపాలేతబ్బానం అత్థిక్ఖణేయేవ. అసతి అనుపాలేతబ్బే ఉప్పలాదిమ్హి కిం ఉదకం అనుపాలేయ్య. యది కమ్మజానం ఠితిహేతుమన్తరేన ఠితి న హోతి, జీవితిన్ద్రియస్స కో ఠితిహేతూతి ఆహ ‘‘**సయ**’’న్తిఆది. యది కమ్మజానం ఠానం జీవితిన్ద్రియపటిబద్ధం, అథ కస్మా సబ్బకాలం న ఠపేతీతి ఆహ ‘‘**న భఙ్గతో**’’తిఆది. **తస్స తస్స** అనుపాలనాదికస్స **సాధనతో**. తం సాధనఞ్చ జీవమానతావిసేసస్స పచ్చయభావతో. ఇన్ద్రియబద్ధరూపస్స హి మతరూపతో కమ్మజస్స, తదనుబన్ధభూతస్స చ ఉతుసముట్ఠానాదితో జీవితిన్ద్రియకతో విసేసో, న కేవలం ఖణట్ఠితియా ఏవ, పబన్ధానుపచ్ఛేదస్సాపి జీవితిన్ద్రియం కారణన్తి దట్ఠబ్బం, ఇతరథా ఆయుక్ఖయతో మరణం న యుజ్జేయ్యాతి.

౪౪౦. **మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం నిస్సయలక్ఖణం హదయవత్థూ**తి కథమేతం విఞ్ఞాతబ్బన్తి? ఆగమతో, యుత్తితో చ. “యం రూపం నిస్సాయ మనోధాతు చ మనోవిఞ్ఞాణధాతు చ పవత్తన్తి, తం రూపం మనోధాతుయా చ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా చ తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం నిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా. ౧.౧.౮) ఏవమాది ఆగమో. యది ఏవం, కస్మా రూపకణ్డే తం న వుత్తన్తి? తత్థ అవచనం అఞ్ఞకారణం. కిం పన తన్తి? దేసనాభేదో. యథా హి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని ఏకన్తతో చక్ఖాదినిస్సయాని, న ఏవం మనోవిఞ్ఞాణం ఏకన్తేన హదయవత్థునిస్సయం. నిస్సితవసేన చ వత్థుదుకాదిదేసనా పవత్తా “అత్థి రూపం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స వత్థు, అత్థి రూపం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స న వత్థూ”తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౨౮౪). యమ్పి ఏకన్తతో హదయవత్థునిస్సయం, తస్స వసేన “అత్థి రూపం మనోవిఞ్ఞాణస్స వత్థూ”తిఆదినా దుకాదీసు వుచ్చమానేసుపి న తదనుగుణా ఆరమ్మణదుకాదయో సమ్భవన్తి. న హి “అత్థి రూపం మనోవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణం, అత్థి రూపం న మనోవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణ”న్తి సక్కా వత్తున్తి వత్థారమ్మణదుకా భిన్నగతికా సియున్తి ఏకరసా దేసనా న భవేయ్య. ఏకరసఞ్చ దేసనం దేసేతుం ఇధ సత్థు అజ్ఝాసయో. తస్మా తత్థ హదయవత్థు న వుత్తం, న అలబ్భమానత్తాతి దట్ఠబ్బం.

యుత్తి పన ఏవం వేదితబ్బా – నిప్ఫన్నఉపాదాయరూపనిస్సయం ధాతుద్వయం పఞ్చవోకారభవే. తత్థ రూపాయతనాదీనం, ఓజాయ చ ఇన్ద్రియబద్ధతో బహిపి పవత్తిదస్సనతో న తంనిస్సయతా యుజ్జతి, ఇత్థిపురిసిన్ద్రియానమ్పి తదుభయరహితేపి సన్తానే ధాతుద్వయదస్సనతో న తంనిస్సయతా యుజ్జతి, జీవితిన్ద్రియస్సాపి అఞ్ఞకిచ్చం విజ్జతీతి న తంనిస్సయతా యుజ్జతి ఏవాతి పారిసేసతో హదయవత్థు, తేసం నిస్సయోతి విఞ్ఞాయతి. సక్కా హి వత్తుం నిప్ఫన్నఉపాదాయరూపనిస్సయం ధాతుద్వయం పఞ్చవోకారభవే రూపపటిబద్ధవుత్తిభావతో. యం యఞ్హి రూపపటిబద్ధవుత్తి, తం తం నిప్ఫన్నఉపాదాయరూపనిస్సయం దిట్ఠం యథా “చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతూ”తి. “పఞ్చవోకారభవే”తి చ విసేసనం మనోవిఞ్ఞాణధాతువసేన కతం. మనోధాతు పన చతువోకారభవే నత్థేవ. నను చ ఇన్ద్రియనిస్సయతాయపి

సాధనతో విరుద్ధో హేతు ఆపజ్జతీతి? న దిట్ఠబాధనతో. దిట్ఠం హేతం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స వియ ధాతుద్వయస్స వత్థునో మన్దతిక్ఖాదిఅననువిధానం. తథా హిస్స పాళియం ఇన్ద్రియపచ్చయతా న వుత్తా. తేన తదనువిధానసఙ్ఖాతా ఇన్ద్రియనిస్సయతా బాధీయతి. హోతు ధాతుద్వయనిస్సయో హదయవత్థు, ఉపాదాయరూపఞ్చ, ఏతం పన కమ్మసముట్ఠానం, పటినియతకిచ్చం, హదయపదేసే ఠితమేవాతి కథం విఞ్ఞాయతీతి? వుచ్చతే – వత్థురూపభావతో **కమ్మసముట్ఠానం** చక్ఖు వియ, తతో ఏవ **పటినియతకిచ్చం,** వత్థురూపభావతోతి చ విఞ్ఞాణనిస్సయభావతోతి అత్థో. అట్ఠిం కత్వా మనసి కత్వా సబ్బచేతసా సమన్నాహరిత్వా కిఞ్చి చిన్తేన్తస్స హదయస్స ఖిజ్జనతో తత్థేతమవట్ఠితన్తి విఞ్ఞాయతి. **తాసఞ్ఞేవ ధాతూనన్తి** మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూనంయేవ . నిస్సయభావతో ఉపరి ఆరోపేత్వా వహన్తం వియ పచ్చుపతిట్ఠతీతి **ఉబ్బహనపచ్చుపట్ఠానం**. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

౬౬౧. అభిక్కమో ఆది యేసం తే అభిక్కమాదీ. ఆది-సద్దేన పటిక్కమసమిఞ్జనపసారణఉక్ఖేపనఅవక్ఖేపనాదికా సబ్బా కిరియా పరిగ్గయ్హతి. తేసం అభిక్కమాదీనం పవత్తకం చిత్తం సముట్ఠానం యస్సా సా **అభిక్కమాదిప్పవత్తకచిత్తసముట్ఠానా,** వాయోధాతు. తస్సా యం సహజరూపకాయస్స థమ్భనసన్ధారణచలనసఙ్ఖాతం కిచ్చం, తస్స సహకారీకారణభూతో ఆకారవిసేసో కాయవిఞ్ఞత్తి నామాతి దస్సేన్తో ఆహ **''అభిక్కమాది...పే.... కాయవిఞ్ఞత్తీ''**తి.

కస్స పన ఆకారవికారోతి? సామత్థియతో వాయోధాతుఅధికానం చిత్తజమహాభూతానం. కిం తం సామత్థియం? చిత్తజతా, ఉపాదాయరూపతా చ. అథ వా వాయోధాతుయా ఆకారవికారో సహజ...పే.... పచ్చయోతి సమ్బన్ధితబ్బం. యది ఏవం విఞ్ఞత్తియా ఉపాదాయరూపభావో న యుజ్జతి. న హి ఉపాదాయరూపం ఏకభూతసన్నిస్సయం అత్థి. ''చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయరూప''న్తి హి వుత్తం, నాయం దోసో చతున్నం వికారో చతూసు ఏకస్సాపి హోతి చతుసాధారణధనం వియ. వాయోధాతుఅధికతాయ చ కలాపస్స ''వాయోధాతుయా''తి వచనం న విరుజ్ఝతి. ఏవం అధికతా చ సామత్థియతో, న పమాణతో. అఞ్ఞథా హి అవినిబ్భోగవుత్తితా న యుజ్జేయ్య. వాయోధాతుయా ఏవాతి కేచి. తేసం మతేన విఞ్ఞత్తియా ఉపాదాయరూపతా దురుపపాదా. న హి ఏకస్స వికారో చతున్నం హోతి. సా పనాయం హత్థచలనాదీసు ఫన్దమానవణ్ణగ్గహణానన్తరమవిఞ్ఞాయమానన్తరేన మనోద్వారజవనేన గయ్హతి. ఫన్దమానవణ్ణవినిముత్తో కోచి వికారో అత్థి. తస్స చ తగ్గహణానన్తరం గహణం హోతీతి కథమేతం విఞ్ఞాయతీతి అధిప్పాయగ్గహణతో. న హి విఞ్ఞత్తివికారరహితేసు రుక్ఖచలనాదీసు ''ఇదమేస కారేతి మఞ్ఞే''తి అధిప్పాయగ్గహణం దిట్ఠం, హత్థచలనాదీసు పన దిట్ఠం. తస్మా ఫన్దమానవణ్ణవినిముత్తో కోచి వికారో అత్థి అధిప్పాయస్స ఞాపకోతి విఞ్ఞాయతి. ఞాపకో చ హేతు ఞాపేతబ్బమత్థం సయం గహితో ఏవ ఞాపేతి, న విజ్జమానతామత్తేనాతి వణ్ణగ్గహణానన్తరం వికారగ్గహణమ్పి అనుమానతో విఞ్ఞాయతి. తథా హి వదన్తి –

> ''విసయత్తమనాపన్నా, సద్దా నేవత్థబోధకా;
> న సత్తామత్తతో అత్థే, తే అఞ్ఞాతా పకాసకా''తి.

యది వికారగ్గహణమేవ కారణం అధిప్పాయగ్గహణస్స, కస్మా అగ్గహితసఙ్కేతానం అధిప్పాయగ్గహణం న హోతీతి? న కేవలం వికారగ్గహణమేవ అధిప్పాయగ్గహణస్స కారణం, అథ ఖో పురిమసిద్ధసమ్బన్ధగ్గహణఞ్చ ఇమస్స ఉపనిస్సయోతి దట్ఠబ్బం. థమ్భనసన్ధారణచలనాని విఞ్ఞత్తివికారసహితాయ వాయోధాతుయా హోన్తీతి వుత్తం. కిం సబ్బావ వాయోధాతూ సబ్బాని తాని కరోన్తీతి? నయిదమేవం. సత్తమజవనసమ్భూతా హి వాయోధాతు పురిమజవనసమ్భూతా

వాయోధాతుయో ఉపథమ్భకపచ్చయే లభిత్వా దేసన్తరుప్పత్తిహేతుభావేన చలయతి చిత్తజరూపం, న ఇతరా. ఇతరా పన సన్ధమ్భనసన్ధారణమత్తం కరోన్తియో తస్సా ఉపకారాయ హోన్తి. దేసన్తరుప్పత్తి ఏవ చలనన్తి నిమిత్తే చ కత్తుభావో సమారోపితోతి దట్ఠబ్బం. అఞ్ఞథా ధమ్మానం అబ్యాపారతా, ఖణికతా చ న సియా. సత్తహి యుగేహి ఆకడ్ఢితబ్బసకటమేత్థ **అట్ఠకథాయం** నిదస్సితం. చిత్తజరూపే పన చలన్తే తంసమ్బన్ధతాయ ఉతుకమ్మాహారజరూపమ్పి చలతి నదీసోతే పక్ఖిత్తసుక్ఖగోమయపిణ్డం వియ ఫన్దమానవణ్ణగ్గహణానన్తరం విఞ్ఞత్తిగ్గహణస్స వుత్తత్తా. కిం చలనకరా ఏవ వాయోధాతు విఞ్ఞత్తివికారసహితాతి? నయిదమేవం, తథా చలయితుమసక్కుణన్తియోపి థమ్భనసన్ధారణమత్తకరా పఠమజవనాదిసముట్ఠితాపి వాయోధాతుయో విఞ్ఞత్తివికారసహితా ఏవాతి గహేతబ్బం. యేన దిసాభాగేనాయం అభిక్కమాదిం పవత్తేతుకామో, తదభిముఖవికారసబ్భావతో. అధిప్పాయసహభావీ హి వికారో విఞ్ఞత్తి. ఏవఞ్చ కత్వా మనోద్వారావజ్జనస్సాపి విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకవచనం సుట్ఠు యుజ్జతి. యథావుత్తవికారగ్గహణముఖేన తంసమఙ్గినో అధిప్పాయో విఞ్ఞాయతీతి వుత్తం ‘‘**అధిప్పాయప్పకాసనరసా**’’తి.

కాయవిప్ఫన్దనస్స హేతుభూతాయ వాయోధాతుయా వికారభావతో పరియాయేన విఞ్ఞత్తి **కాయవిప్ఫన్దనహేతుభావపచ్చుపట్ఠానా** వుత్తా. **చిత్తసముట్ఠానవాయోధాతుపదట్ఠానాతి** చ వాయోధాతుయా కిచ్చాధికతాయ వుత్తం. **కాయవిప్ఫన్దనేన అధిప్పాయవిఞ్ఞాపనహేతుత్తాతి** కాయవిప్ఫన్దనేన కరణభూతేన అధిప్పాయస్స విఞ్ఞాపనహేతుభావతో కాయవిఞ్ఞత్తీతి వుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. అయఞ్హేత్థ అత్థో – విఞ్ఞాపేతీతి విఞ్ఞత్తి. కిం విఞ్ఞాపేతి? అధిప్పాయం. కేన? కాయేన. కీదిసేన? విప్ఫన్దమానేనాతి. దుతియనయే పన యథావుత్తేన కాయేన విఞ్ఞాయతీతి **కాయవిఞ్ఞత్తి**. సేసం వుత్తనయమేవ.

అత్థావబోధనసమత్థో వచీవిసేసో **వచీభేదో**. తేన వాయువనప్పతినదీఘోసాదిం నివత్తేతి. తస్స పవత్తకం చిత్తం సముట్ఠానం యస్సా సా **వచీభేదప్పవత్తకచిత్తసముట్ఠానా,** పథవీధాతు. తస్సా యం ఉపాదిన్నసఙ్ఖాతస్స అక్ఖరుప్పత్తిట్ఠానస్స ఘట్టనసఙ్ఖాతం కిచ్చం, తస్స సహకారీకారణభూతో ఆకారవిసేసో వచీవిఞ్ఞత్తి నామాతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**వచీభే...పే.... వచీవిఞ్ఞత్తీ**’’తి.

ఇదాని ‘‘కస్స పన ఆకారవికారో’’తిఆది కాయవిఞ్ఞత్తియం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. అయం పన విసేసో – యథా తత్థ ‘‘ఫన్దమానవణ్ణగ్గహణానన్తర’’న్తి వుత్తం, ఏవమిధ ‘‘సుయ్యమానసద్దసవనానన్తర’’న్తి యోజేతబ్బం. ఇధ చ థమ్భనాదీనం అభావతో ‘‘సత్తమజవనసముట్ఠితా’’తిఆదినయో న లబ్భతి. ఘట్టనేన హి సద్ధిం సద్దో ఉప్పజ్జతి. ఘట్టనఞ్చ పఠమజవనాదీసుపి లబ్భతేవ. **ఘట్టనం** పచ్చయవసేన భూతకలాపానం అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆసన్నతరుప్పాదో. **చలనం** ఏకస్సాపి దేసన్తరుప్పాదపరమ్పరతాతి అయమేతేసం విసేసో. యథా చ వాయోధాతుయా చలనం కిచ్చం, ఏవం పథవీధాతుయా ఘట్టనం. తేనేవాహ ‘‘**పథవీధాతుయా ఉపాదిన్నఘట్టనస్స పచ్చయో**’’తి. సేసం వుత్తనయమేవ. **యథా హీతిఆది** కాయవచీవిఞ్ఞత్తీనం అనుమానవసేన గహేతబ్బభావవిభావనం. **యథా హి ఉస్సాపేత్వా బద్ధగోసీసాది**రూపాని దిస్వా తదనన్తరప్పవత్తాయ అవిఞ్ఞాయమానన్తరాయ మనోద్వారవీథియా గోసీసాదీనం ఉదకసహచారిప్పకారసఞ్ఞాణాకారం గహేత్వా ఉదకగ్గహణం హోతి, ఏవం విప్ఫన్దమానసముచ్చారియమానవణ్ణసద్దే గహేత్వా తదనన్తరపవత్తాయ అవిఞ్ఞాయమానన్తరాయ మనోద్వారవీథియా పురిమసిద్ధసమ్బన్ధగహణూపనిస్సయసహితాయ సాధిప్పాయవికారగ్గహణం హోతి.

౪౪౨. రూపాని పరిచ్ఛిన్దతి, సయం వా తేహి పరిచ్ఛిజ్జతి, రూపానం వా పరిచ్ఛేదమత్తం రూపపరిచ్ఛేదో, తం లక్ఖణం ఏతిస్సాతి **రూపపరిచ్ఛేదలక్ఖణా**. అయం హి ఆకాసధాతు తం తం రూపకలాపం పరిచ్ఛిన్దన్తీ వియ హోతి. తేనాహ "**రూపపరియన్తప్పకాసనరసా**"తి. అత్థతో పన యస్మా రూపానం పరిచ్ఛేదమత్తం హుత్వా గయ్హతి, తస్మా వుత్తం "**రూపమరియాదపచ్చుపట్ఠానా**"తి. యస్మిం కలాపే భూతానం పరిచ్ఛేదో, తేహేవ **అసమ్ఫుట్ఠభావపచ్చుపట్ఠానా**. విజ్జమానేపి హి కలాపన్తరభూతానం కలాపన్తరభూతేహి సమ్ఫుట్ఠభావే తంతంభూతవివిత్తతా రూపపరియన్తో ఆకాసోతి యేసం సో పరిచ్ఛేదో, తేహి సో అసమ్ఫుట్ఠోవ. అఞ్ఞథా పరిచ్ఛిన్నతా న సియా తేసం భూతానం బ్యాపిభావాపత్తితో. అబ్యాపితా హి అసమ్ఫుట్ఠతా. తేనాహ భగవా "అసమ్ఫుట్ఠం చతూహి మహాభూతేహీ"తి (ధ॰ స॰ ౬౩౭, ౭౨౪). కణ్ణచ్ఛిద్దముఖవివరాదివసేన చ **ఛిద్దవివరభావపచ్చుపట్ఠానా వా**. యేసం రూపానం పరిచ్ఛేదో, తత్థేవ తేసం పరిచ్ఛేదభావేన లబ్భతీతి వుత్తం "**పరిచ్ఛిన్నరూపపదట్ఠానా**"తి. "**యాయ పరిచ్ఛిన్నేసు**"తిఆదినా ఆకాసధాతుయా తంతంకలాపానం కలాపన్తరేహి అసఙ్కరకారణతం దస్సేతి.

౪౪౩. **అదన్ధతా**తి అగరుతా. **వినోదనం** విక్ఖిపనం, అపనయనన్తి అత్థో. **అథద్ధతా**తి అకథినతా. అత్తనో ముదుభావేనేవ సబ్బకిరియాసు **అవిరోధితా**. ముదు హి కత్థచి న విరుజ్ఝతి. తీసుపి ఠానేసు పటిపక్ఖే **అ**-కారో దన్ధతాదిహేతూనం పటిపక్ఖసముట్ఠానత్తా లహుతాదీనన్తి కేచి. అపరే పన "సత్తాపటిసేధే"తి వదన్తి. సరీరేన కత్తబ్బకిరియానం అనుకూలతాసఙ్ఖాతకమ్మఞ్ఞభావో లక్ఖణం ఏతిస్సాతి **సరీరకిరియానుకూలకమ్మఞ్ఞభావలక్ఖణా**. అకమ్మఞ్ఞం దుబ్బలం నామ హోతీతి కమ్మఞ్ఞతా **అదుబ్బలభావపచ్చుపట్ఠానా** వుత్తా.

లహుతాదీనం అఞ్ఞమఞ్ఞావిజహనేన దువిఞ్ఞేయ్యనానత్తతా వుత్తాతి తంతంవికారాధికరూపేహి తంనానత్తప్పకాసనత్థం "**ఏవం సన్తేపీ**"తి వుత్తం. **ధాతుక్ఖోభో** వాతపిత్తసేమ్హపకోపో, రసాదిధాతూనం వా వికారావత్థా. ద్విధా వుత్తోపి అత్థతో పథవీధాతుఆదీనం ధాతూనంయేవ వికారోతి దట్ఠబ్బో. **పటిపక్ఖపచ్చయా** సప్పాయఉతుఆహారావిక్ఖిత్తచిత్తతా. తే చ తంతంవికారస్స విసేసపచ్చయభావతో వుత్తా, అవిసేసేన పన సబ్బే సబ్బేసం పచ్చయా. యతో నేసం అఞ్ఞమఞ్ఞావిజహనం, ఇద్ధివళఞ్జనాదీసు వియ వసవత్తనం **మద్దవప్పకారో. సుపరిమద్దితచమ్మసుధన్తసువణ్ణ**గహణఞ్చేత్థ ముదుకమ్మఞ్ఞసదిసరూపనిదస్సనమత్తం, న తం ఇధ అధిప్పేతం ముదుతాకమ్మఞ్ఞతాసబ్బావతో. న హి అనిన్ద్రియబద్ధరూపసన్తానే లహుతాదీని సమ్భవన్తి, ఇన్ద్రియబద్ధేపి రూపభవే న సన్తి దన్ధత్తకరాదిధాతుక్ఖోభాభావతో. సతి హి తాదిసే ధాతుక్ఖోభే తప్పటిపక్ఖపచ్చయసముట్ఠానాహి లహుతాదీహి భవితబ్బన్తి కేచి, తం అకారణం. న హి వూపసమేతబ్బపచ్చనీకాపేక్ఖో తబ్బిరోధిధమ్మసముప్పాదో, తథా సతి సహేతుకకిరియచిత్తుప్పాదేసు కాయలహుతాదీనం అభావోవ సియా. కస్మా పన కమ్మజరూపేసు లహుతాదయో న హోన్తీతి? పచ్చుప్పన్నపచ్చయాపేక్ఖత్తా. అఞ్ఞథా సబ్బదాభావీహి లహుతాదీహి భవితబ్బం సియాతి.

౪౪౪. ఆది చయో, ఈసం వా చయోతి ఆచయో, యథాపచ్చయం తతో తతో ఆగతస్స వియ చయోతి వా ఆచయో, తదుభయం ఏకజ్ఝం గహేత్వా ఆచయో లక్ఖణం ఏతస్సాతి **ఆచయలక్ఖణో. రూపస్స ఉపచయో** పఠముప్పాదో, వడ్ఢి చ "ఉపఞ్ఞత్తం ఉపసిత్త"న్తిఆదీసు వియ ఉప-సద్దస్స పఠమూపరిఅత్థస్స నిదస్సనతో. **పుబ్బన్తతో**తి పుబ్బకోట్ఠాసతో, అనాగతభావతోతి అత్థో. ఉప్పజ్జమానే రూపధమ్మే ఉప్పాదో అనాగతక్ఖణతో ఉమ్ముజ్జాపేన్తో వియ హోతీతి వుత్తం "**ఉమ్ముజ్జాపనరసో**"తి. తథా సో "ఇమే రూపధమ్మా"తి నియ్యాతేన్తో వియ గయ్హతీతి ఆహ "**నియ్యాతనపచ్చుపట్ఠానో**"తి.

పరిపుణ్ణభావపచ్చుపట్ఠానతా "ఉపరిచయో ఉపచయో"తి ఇమస్స అత్థస్స వసేన వేదితబ్బా. **పవత్తిలక్ఖణాతి** రూపానం పవత్తనన్తి లక్ఖితబ్బా. **అనుప్పబన్ధనరసాతి** పుబ్బాపరవసేన అను అను పబన్ధనకిచ్చా. తతో ఏవ అనుపచ్ఛేదవసేన గహేతబ్బతో **అనుపచ్ఛేదపచ్చుపట్ఠానా**.

ఉభయమ్పీతి ఉపచయో సన్తతీతి ఉభయమ్పి. **జాతిరూపస్సేవాతి** రూపుప్పాదస్సేవ **అధివచనం**. యది ఏవం కస్మా విభజ్జ వుత్తాతి ఆహ "**ఆకారనానత్తతో**"తి, జాతిరూపస్స పవత్తిఆకారభేదతోతి అత్థో. వేనేయ్యవసేన విభజ్జకథనే కారణం పరతో ఆవి భవిస్సతి. కథం పనేతం విఞ్ఞాతబ్బం, పవత్తిఆకారనానత్తతో జాతిరూపస్స భేదో, న సభావతోతి ? నిద్దేసతోతి దస్సేన్తో "**యస్మా పనా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **యో ఆయతనానన్తి** యో అడ్ఢేకాదసన్నం రూపాయతనానం ఆదిచయత్తా "**ఆచయో**"తి వుత్తో. **సో** ఏవ **ఉపచయో** పఠముప్పాదభావతో ఉప-సద్దో పఠమత్థోతి కత్వా. **యో** పన తత్థేవ ఉప్పజ్జమానానం ఉపరి చయత్తా **ఉపచయో, సా** ఏవ **సన్తతి** అనుపబన్ధవసేన ఉప్పత్తిభావతో. అథ వా **యో ఆయతనానం ఆచయో** పఠమభావేన ఉపలక్ఖితో ఉప్పాదో, సో పన తత్థేవ ఉప్పజ్జమానానం ఉపరి చయత్తా **ఉపచయో,** వడ్ఢీతి అత్థో. ఉపచయో వడ్ఢిభావేన ఉపలక్ఖితో ఉప్పాదో, **సా** ఏవ **సన్తతి** పబన్ధాకారేన ఉప్పత్తిభావతో. తేనాహ "**అట్ఠకథాయమ్పి**"తిఆది.

తత్థ **ఏవం కిం కథితన్తి** "యో ఆయతనానం ఆచయో"తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౬౪౧) నిద్దేసేన కిం అత్థజాతం కథితం హోతి? ఆయతనేన ఆచయో కథితో. ఆచయుపచయసన్తతియో హి నిబ్బత్తిభావేన ఆచయో ఏవాతి ఆయతనేహి ఆచయాదీనం పకాసితత్తా తేహి ఆచయో కథితో. ఆయతనానం ఆచయాదివచనేనేవ ఆచయసభావాని ఉప్పాదధమ్మాని ఆయతనానీతి ఆచయేన తంపకతికం ఆయతనం కథితం. లక్ఖణఞ్హి ఉప్పాదో, న రూపరూపన్తి.

రూపపరిపాకో రూపధమ్మానం జిణ్ణతా. **ఉపనయనరసాతి** భఙ్గుపనయనకిచ్చా. **సభావానపగమేపీతి** కక్ఖళతాదిసభావస్స అవిగమేపి. ఠితిక్ఖణే హి జరా, న చ తదా ధమ్మో సభావం విజహతి నామ. **నవభావో** ఉప్పాదావత్థా, తస్స అపగమభావేన గయ్హతీతి ఆహ "**నవభావాపగమపచ్చుపట్ఠానా**"తి. "**అరూపధమ్మాన**"న్తి ఇదం తేసం జరాయ సుట్ఠు పటిచ్ఛన్నతాయ వుత్తం. రూపధమ్మానమ్పి హి ఖణికజరా పటిచ్ఛన్నా ఏవ, యా అవీచిజరాతిపి వుచ్చతి. **ఏస వికారోతి** ఖణ్డిచ్చాదివికారమాహ. సో హి అరూపధమ్మేసు న లబ్భతి. యా అవీచిజరా నామ, తస్సాపి ఏస వికారో నత్థీతి సమ్బన్ధితబ్బం. నత్థి ఏతిస్సా జరాయ వీచీతి **అవీచిజరా,** నవభావతో దువిఞ్ఞేయ్యన్తరజరాతి అత్థో.

పరితో సబ్బసో "భిజ్జన"న్తి లక్ఖితబ్బాతి **పరిభేదలక్ఖణా**. నిచ్చం నామ ధువం, రూపం పన ఖణభఙ్గితాయ యేన భఙ్గేన న నిచ్చన్తి అనిచ్చం, సో అనిచ్చస్స భావోతి **అనిచ్చతా**. సా పన యస్మా ఠితిప్పత్తం రూపం వినాసభావేన సంసీదన్తీ వియ హోతీతి వుత్తం "**సంసీదనరసా**"తి. యస్మా చ సా రూపధమ్మానం భఙ్గభావతో ఖయవయాకారేనేవ గయ్హతి, తస్మా వుత్తం "**ఖయవయపచ్చుపట్ఠానా**"తి.

౬౪౬. ఓజాలక్ఖణోతి ఏత్థ అజ్ఝమజ్ఝానుసారినో రసస్స సారో ఉపథమ్భబలకరో భూతనిస్సితో ఏకో విసేసో ఓజా. కబళం కరీయతీతి **కబళీకారో**. ఆహరీయతీతి **ఆహారో,** కబళం కత్వా అజ్ఝోహరీయతీతి అత్థో. ఇదం పన సవత్థుకం ఓజం దస్సేతుం వుత్తం. బాహిరం ఆహారం పచ్చయం లభిత్వా ఏవ అజ్ఝత్తికాహారో రూపం ఉప్పాదేతి, సో పన రూపం ఆహరతీతి ఆహారో. తేనాహ "**రూపాహరణరసో**"తి. తతో ఏవ ఓజట్ఠమకరూపుప్పాదనేన ఇమస్స కాయస్స **ఉపథమ్భనపచ్చుపట్ఠానో**. ఓజాయ రూపాహరణకిచ్చం బాహిరాధీనన్తి ఆహ "**ఆహరితబ్బవత్థుపదట్ఠానో**"తి.

౪౪౬. బలరూపన్తిఆదీసు ఇమస్మిం కాయే బలం నామ అత్థి, సమ్భవో నామ అత్థి, రోగో నామ అత్థి, "జాతి సఙ్ఖాతీ"తి (విభ॰ ౧౯౧) వచనతో జాతి నామ అత్థి, తేహిపి చతూహి మహాభూతేహి వినా అభావతో ఉపాదాయరూపేహి భవితబ్బన్తి అధిప్పాయో. **ఏకచ్చానన్తి** అభయగిరివాసీనం. **పటిక్ఖిత్తన్తి** ఏత్థ ఏవం పటిక్ఖేపో వేదితబ్బో – మిద్ధం రూపమేవ న హోతి నీవరణేసు దేసితత్తా. యస్స హి నీవరణేసు దేసనా, తం న రూపం యథా కామచ్ఛన్దో. సియా పనేతం దువిధం మిద్ధం రూపం, అరూపఞ్చాతి. తత్థ యం అరూపం, తం నీవరణేసు దేసితం "న రూప"న్తి? తం న, విసేసవచనాభావతో. న హి విసేసేత్వా మిద్ధం నీవరణేసు దేసితం, తస్మా మిద్ధస్స దువిధతం పరికప్పేత్వాపి న సక్కా నీవరణభావం నివత్తేతుం. సక్కా హి వత్తుం "యం తం అరూపతో అఞ్ఞం మిద్ధం పరికప్పితం, తమ్పి నీవరణం మిద్ధసభావత్తా ఇతరం మిద్ధం వియా"తి.

భవతు నీవరణం, కో విరోధోతి చే? నీవరణఞ్చ పహాతబ్బం. పఞ్చ నీవరణే పహాయ "అద్ధా మునీసి సమ్బుద్ధో, నత్థి నీవరణా తవా"తి (సు॰ ని॰ ౫౪౬) వచనతో. అప్పహాతబ్బఞ్చ రూపం "కతమే ధమ్మా నేవ దస్సనేన న భావనాయ పహాతబ్బా? చతూసు భూమీసు కుసలం, చతూసు భూమీసు విపాకో, తీసు భూమీసు కిరియాబ్యాకతం, రూపఞ్చ నిబ్బానఞ్చ. ఇమే ధమ్మా నేవ దస్సనేన న భావనాయ పహాతబ్బా"తి (ధ॰ స॰ ౧౪౦౭) వచనతో. న చేత్థ తదారమ్మణకిలేసప్పహానం అధిప్పేతం "రూపం, భిక్ఖవే, న తుమ్హాకం, తం పజహథా"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౩.౩౪) వియ కామచ్ఛన్దాదీనం తథా పహానస్స అనధిప్పేతత్తా. తస్మా న మిద్ధం రూపం. యది మిద్ధస్స రూపభావం న సమ్పటిచ్ఛథ, కథం భగవతో నిద్దా. మిద్ధఞ్హి "నిద్దాపచలాయికా"తిఆదినా విభఙ్గే విభత్తత్తా నిద్దాతి? న మిద్ధం నిద్దా, నిద్దాహేతుభావతో పన తం "నిద్దా"తి విభత్తం యథా ఇత్థిలిఙ్గాది. ఏవమ్పి నిద్దాహేతునో మిద్ధస్స అభావతో కథం భగవతో నిద్దాతి? నిద్దా భగవతో సరీరగిలానియా, న మిద్ధేన. సా చ నత్థీతి న సక్కా వత్తుం "పిట్ఠి మే ఆగిలాయతి, తమహం ఆయమిస్సామీ"తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౨) వచనతో. న చేత్థ ఏవమవధారణం మిద్ధమేవ నిద్దాహేతూతి, నిద్దాహేతు ఏవ మిద్ధన్తి ఏవమవధారణా. తస్మా అఞ్ఞోపి అత్థి నిద్దాహేతు, కో పన సోతి? సరీరగిలానియా. తేన వుత్తం "నిద్దా భగవతో సరీరగిలానియా, న మిద్ధేనా"తి.

నిద్దా చ భగవతో నత్థీతి న సక్కా వత్తుం "అభిజానామి ఖో పనాహం అగ్గివేస్సన...పే.... దివా సుపితా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౮౭) వచనతో. ఇతోపి న మిద్ధం రూపం సమ్పయోగవచనతో. వుత్తఞ్హి "థినమిద్ధనీవరణం అవిజ్జానీవరణేన నీవరణఞ్చేవ నీవరణసమ్పయుత్తఞ్చా"తిఆది (ధ॰ స॰ ౧౧౭౬). న చేత్థ యథాలాభభవనం? సక్కా పచ్చేతుం "సక్ఖరకథలికమ్పి మచ్ఛగుమ్బమ్పి చరన్తమ్పి తిట్ఠన్తమ్పీ"తిఆది (దీ॰ ని॰ ౧.౨౪౯) వియ అప్పసిద్ధతాయ రూపభావస్స. సిద్ధే హి తస్స రూపభావే సమ్భవతో యథాలాభపచ్చయో యుజ్జేయ్యాతి. ఇతోపి న రూపం మిద్ధం ఆరుప్పేసు ఉప్పజ్జనతో. వుత్తమ్పి చేతం "నీవరణం ధమ్మం పటిచ్చ నీవరణో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నపురేజాతపచ్చయా"తి (పట్ఠా॰ ౩.౮.౮) ఇమస్స విభఙ్గే "ఆరుప్పే కామచ్ఛన్దనీవరణం పటిచ్చ థినమిద్ధనీవరణం ఉద్ధచ్చనీవరణం అవిజ్జానీవరణం ఉప్పజ్జతీ"తి విత్థారో. తస్మా "న మిద్ధం రూప"న్తి యం అట్ఠకథాసు పటిక్ఖిత్తం, తం సుపటిక్ఖిత్తమేవ.

ఇతరేసూతి బలరూపాదీసు. కమ్మసముట్ఠానస్సాపి రోగస్స విసభాగపచ్చయసముప్పన్నో ధాతుక్ఖోభో ఆసన్నకారణం, పగేవ ఇతరస్స. సో చ అత్థతో రూపధమ్మానం వికారావత్థాతితిభఙ్గక్ఖణేసు ఏవ సియాతి వుత్తం **"రోగరూపం జరతాఅనిచ్చతాగహణేన గహితమేవా"**తి. **ఉపచయసన్తతిగహణేన గహితమేవాతి** తబ్బినిముత్తస్స రూపుప్పాదస్స అభావతో. ఉపాదావత్థాయ చ అఞ్ఞా జాతి నామ నత్థేవ. సమ్భవో కామధాతుయం ఏకచ్చియసత్తానం

ఇన్ద్రియపరిపాకపచ్చయో ఆపోధాతుయా పవత్తిఆకారవిసేసోతి ఆహ ''**సమ్భవరూపం ఆపోధాతుగ్గహణేన గహితమేవా**''తి. కాయబలం నామ అత్థతో వాయోధాతుయా పవత్తిఆకారవిసేసో తస్సా విప్ఫారభావతో. యతో నం ''పాణబల''న్తి వదన్తి, తేనాహ ''**బలరూపం వాయోధాతుగ్గహణేన గహితమేవా**''తి. కస్మా పన నేసం అయథాక్కమతో పటిక్ఖేపో కతోతి? **విసుం నత్థీ**తి కత్వా అనుపలబ్భమానత్తా అనాదరదస్సనత్థం, మిద్ధపటిక్ఖేపో వా మహాపఞ్హోతి పఠమం కతో. తదనుసారేన పటిలోమనయేన ఇతరేసమ్పి అభావో వుత్తోతి వేదితబ్బం.

''**ఇతీ**''తి ఇదం ''**అట్ఠవీసతివిధ**''న్తి ఇమినా సమ్బన్ధితబ్బం, ఇమినా వుత్తక్కమేన అట్ఠవీసతివిధం హోతీతి. సో చ ఖో పాళియం ఆగతనయేనేవాతి అనూనతా వేదితబ్బా. అనధికభావో పన దస్సితో ఏవ.

౪౪౭. సమ్పయుత్తధమ్మరాసి హినోతి ఏతేన పతిట్ఠహతీతి **హేతు,** మూలట్ఠేన లోభాదికో, అలోభాదికో చ, తాదిసో హేతు న హోతీతి **నహేతు**. నాస్స హేతు అత్థీతి **అహేతుకం,** సహేతుకపటియోగిభావతో హేతునా సహ న ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. అహేతుకమేవ హేతునా విప్పయుత్తతాయ **హేతువిప్పయుత్తం**. ధమ్మనానత్తాభావేపి హి సద్దత్థనానత్తేన వేనేయ్యవసేన దుకన్తరదేసనా హోతీతి దుకపదవసేన చేతం వుత్తం. పచ్చయాధీనవుత్తితాయ సహ పచ్చయేనాతి **సప్పచ్చయం**. అత్తనో పచ్చయేహి లోకే నియుత్తం, విదితన్తి వా **లోకియం**. ఆ భవగ్గం, ఆ గోత్రభుం వా సవన్తీతి ఆసవా, సహ ఆసవేహీతి **సాసవం,** ఆసవేహి ఆలమ్బితబ్బన్తి అత్థో. ఆదిసద్దేన సంయోజనీయం ఓఘనీయం యోగనీయం నీవరణీయం సంకిలేసికం పరామట్ఠం అచేతసికం చిత్తవిప్పయుత్తం నరూపావచరం నఅరూపావచరం నఅపరియాపన్నం అనియతం అనియ్యానికం అనిచ్చన్తి ఏవమాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

ఆహితో అహం మానో ఏత్థాతి అత్తా, అత్తభావో. తం అత్తానం అధికిచ్చ ఉద్దిస్స పవత్తా అజ్ఝత్తా , ఇన్ద్రియబద్ధధమ్మా, తేసు భవం **అజ్ఝత్తికం,** చక్ఖాది. అట్ఠకథాయం పన వుత్తనయేన అజ్ఝత్తమేవ **అజ్ఝత్తికం** యథా వేనయికోతి (అ॰ ని॰ ౮.౧౧; పారా॰ ౮) ఇమమత్థం సన్ధాయ వుత్తం ''**అత్తభావం అధికిచ్చ పవత్తత్తా అజ్ఝత్తిక**''న్తి. **సేసం** తేవీసతివిధం. ''**తతో బాహిరత్తా**''తి ఇదం అజ్ఝత్తికలక్ఖణాభావతో వుత్తం. **ఘట్టనవసేనాతి** విసయీ, విసయో చ హుత్వా సఙ్ఘట్టనవసేన. **సేసం** సోళసవిధం. **విపరీతత్తా**తి ఘట్టనవసేన అగహేతబ్బతో. **దుప్పటివిజ్ఝసభావత్తా**తి సుఖుమభావేన దువిఞ్ఞేయ్యసభావత్తా. ఞాణస్స ఆసన్నే న హోతీతి **దూరే. తేరస** హదయవత్థుపరియోసానాని. **సభావేనేవా**తి ''రూపస్స పరిచ్ఛేదో, రూపస్స వికారో, రూపస్స ఉపచయో''తిఆదినా అగ్గహేత్వా అత్తనో సభావేనేవ కక్ఖళత్తాదినా ఞాణేన పరిచ్ఛిజ్జ గహేతబ్బతో. **సేసం** దసవిధం. **తబ్బిపరీతతాయా**తి సభావేన అపరిగ్గహితబ్బతో. సోతాదీనమ్పి చక్ఖునో వియ పసన్నసభావత్తా ఏవ యథాసకం విసయగ్గహణపచ్చయతాతి దస్సేన్తో ఆహ ''**చక్ఖాది...పే.... పసాదరూప**''న్తి. **విపరీతత్తా**తి తబ్బిధురసభావత్తా. **అధిపతియట్ఠేనా**తి ఏత్థ చక్ఖాదీనం తావ పఞ్చన్నం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు ఆధిపతేయ్యం తేసం పటుమన్దభావానువత్తనతో, ఇత్థిపురిసిన్ద్రియద్వయస్స సకిచ్చే జీవితిన్ద్రియస్స సహజరూపానుపాలనే. తదుభయం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **ఉపాదిన్నత్తా**తి గహితత్తా. కమ్మనిబ్బత్తఞ్హి ''మమేతం ఫల''న్తి కమ్మునా గహితం వియ హోతి అపటిక్ఖేపతో.

౪౪౮. **సనిదస్సనకమ్మజాదీనం తికాన**న్తి సనిదస్సనత్తికస్స, కమ్మజాదిత్తికానఞ్చ. **ఓళారికే**తి ద్వాదసవిధే ఓళారికరూపే. **రూప**న్తి రూపాయతనం. దట్ఠబ్బభావసఙ్ఖాతేన సహ నిదస్సనేనాతి సనిదస్సనం, పటిహననభావసఙ్ఖాతేన సహ పటిఘేనాతి సప్పటిఘం, సనిదస్సనఞ్చ తం సప్పటిఘఞ్చాతి **సనిదస్సనసప్పటిఘం**. తత్థ యస్స దట్ఠబ్బభావో అత్థి,

తం **సనిదస్సనం**. చక్ఖువిఞ్ఞాణగోచరభావోవ **దట్ఠబ్బభావో**. తస్స రూపాయతనతో అనఞ్ఞత్తేపి అఞ్ఞేహి ధమ్మేహి రూపాయతనం విసేసేతుం అఞ్ఞం వియ కత్వా వుత్తం "సహ నిదస్సనేన సనిదస్సన"న్తి. ధమ్మభావసామఞ్ఞేన హి ఏకీభూతేసు ధమ్మేసు యో నానత్తకరో విసేసో, సో అఞ్ఞో వియ కత్వా ఉపచరితుం యుత్తో. ఏవం హి అత్థవిసేసావబోధో హోతీతి. యో సయం, నిస్సయవసేన చ సమ్పత్తానం, అసమ్పత్తానఞ్చ పటిముఖభావో అఞ్ఞమఞ్ఞం పతనం, సో **పటిహననభావో,** యేన బ్యాపారాదివికారపచ్చయన్తరసహితేసు చక్ఖాదీనం విసయేసు వికారుప్పత్తి. **సేసం** ఏకాదసవిధం ఓళారికరూపం. తఞ్హి సనిదస్సనత్తాభావతో **అనిదస్సనం,** వుత్తనయేనేవ **సప్పటిఘం**. ఉభయపటిక్ఖేపేన **అనిదస్సనఅప్పటిఘం. కమ్మతో జాత**న్తి ఏత్థ యం ఏకన్తకమ్మసముట్ఠానం అట్ఠిన్ద్రియాని, హదయఞ్చాతి నవవిధం రూపం, యఞ్చ నవవిధే చతుసముట్ఠానే కమ్మసముట్ఠానం నవవిధమేవ రూపన్తి ఏవం అట్ఠారసవిధమ్పి కమ్మతో ఉప్పజ్జనతో **కమ్మజం**. యఞ్హి జాతఞ్చ యఞ్చ జాయతి యఞ్చ జాయిస్సతి, తం సబ్బమ్పి "కమ్మజ"న్తి వుచ్చతి యథా దుద్ధన్తి. **తదఞ్ఞపచ్చయజాత**న్తి కమ్మతో అఞ్ఞపచ్చయతో జాతం ఉతుచిత్తాహారజం. **నకుతోచిజాత**న్తి లక్ఖణరూపమాహ. విఞ్ఞత్తిద్వయం, సద్దో, ఆకాసధాతు, లహుతాదిత్తయం చిత్తసముట్ఠానాని అవినిబ్భోగరూపానీతి ఏతం పఞ్చదసవిధం రూపం **చిత్తజం**. ఆకాసధాతు, లహుతాదిత్తయం, ఆహారసముట్ఠానాని అవినిబ్భోగరూపానీతి ఏతం ద్వాదసవిధం రూపం **ఆహారజం**. ఏత్థ సద్దం పక్ఖిపిత్వా తేరసవిధం రూపం ఉతుతో సముట్ఠితం **ఉతుజం**. సేసం కమ్మజతికే వుత్తనయానుసారేనేవ వేదితబ్బం.

౪౪౯. దిట్ఠాదిచతుక్కవసేన, రూపరూపాదిచతుక్కవసేన, వత్థాదిచతుక్కవసేనాతి పాటేక్కం చతుక్కసద్దో యోజేతబ్బో. యం రూపాయతనం అదక్ఖి యం పస్సతి యం దక్ఖిస్సతి యం పస్సేయ్య, తం సబ్బం **దిట్ఠం** నామ దిట్ఠసభావానాతివత్తనతో యథా దుద్ధన్తి. ఏస నయో సేసేసుపి. **దస్సనవిసయత్తా**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యత్తా. **సవనవిసయత్తా**తి సోతవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యత్తా. **గన్ధరసఫోట్ఠబ్బత్తయ**న్తి గన్ధో రసో ఫోట్ఠబ్బన్తి ఏతం తయం. **ముతం** నామ ముత్వా పత్వా గహేతబ్బతో. తేనాహ ''**సమ్పత్తగ్గాహకఇన్ద్రియవిసయత్తా**''తి.

కిమిదం ఫోట్ఠబ్బం నామాతి? పథవీతేజోవాయోధాతుత్తయం. కస్మా పనేత్థ ఆపోధాతు అగ్గహితా, నను సీతతా ఫుసిత్వా గయ్హతి, సా చ ఆపోధాతూతి? సచ్చం గయ్హతి, న పన సా ఆపోధాతు. కిఞ్చరహీతి? తేజోధాతు ఏవ. మన్దే హి ఉణ్హభావే సీతబుద్ధి. న హి సీతం నామ కోచి గుణో అత్థి, కేవలం పన ఉణ్హభావస్స మన్దతాయ సీతతాభిమానో. కథమేతం విఞ్ఞాతబ్బన్తి చే? అనవట్ఠితత్తా సీతబుద్ధియా యథా పారాపారే. తథా హి ఘమ్మకాలే ఆతపే ఠితానం ఛాయం పవిట్ఠానం సీతబుద్ధి హోతి, తత్థేవ పన పథవీగబ్భతో ఉట్ఠితానం ఉణ్హబుద్ధి. యది హి సీతతా ఆపోధాతు సియా, ఏకస్మిం కలాపే ఉణ్హభావేన సద్ధిం ఉపలబ్భేయ్య, న చ ఉపలబ్భతి. తస్మా విఞ్ఞాయతి న ఆపోధాతు సీతతాతి . ఇదఞ్చ భూతానం అవినిబ్భోగవుత్తితం ఇచ్ఛన్తానం ఉత్తరం, అనిచ్ఛన్తానమ్పి పన చతున్నం భూతానం ఏకస్మిం కలాపే కిచ్చదస్సనేన సభాగవుత్తితాయ సాధితాయ ఉత్తరమేవ. యే పన "వాయోధాతుయా లక్ఖణం సీతతా"తి వదన్తి, తేసమ్పి ఇదమేవ ఉత్తరం. యది హి వాయోధాతు సీతతా సియా, ఏకస్మిం కలాపే ఉణ్హభావేన సద్ధిం సీతతా ఉపలబ్భేయ్య, న చ ఉపలబ్భతి. తస్మా విఞ్ఞాయతి న వాయోధాతు సీతతాతి. యేసం పన ద్రవతా ఆపోధాతు, సా చ ఫుసిత్వా గయ్హతీతి దస్సనం. తే వత్తబ్బా "ద్రవభావోపి ఫుసీయతీతి ఆయస్మన్తానం అధిమానమత్తం సణ్ఠానం వియా"తి. వుత్తఞ్హేతం పురాతనేహి –

"ద్రవతా సహవుత్తీని, తీణి భూతాని సమ్ఫుసం;

‘ద్రవతం సమ్ఫుసామీ’తి, లోకోయమభిమఞ్ఞతి.

“ఫుసం భూతాని సణ్ఠానం, మనసా గణ్హతే యథా;
‘పచ్చక్ఖతో ఫుసామీ’తి, ఞాతబ్బా ద్రవతా తథా”తి.

సేసన్తి యథావుత్తం రూపాదిసత్తవిధం రూపం ఠపేత్వా అవసిట్ఠం ఏకవీసతివిధం రూపం. **విఞ్ఞాణస్సేవా**తి మనోవిఞ్ఞాణస్సేవ. అవధారణేన రూపాయతనాదీనమ్పి మనోవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యత్తే నియమాభావతో న విఞ్ఞాతరూపతాతి సఙ్కరాభావం దస్సేతి.

నిప్ఫన్నరూపం పనేత్థ రూపరూపం నామాతి యదేత్థ అట్ఠవీసతివిధే రూపే “నిప్ఫన్న”న్తి వుత్తం రూపం, తదేవ రూపలక్ఖణయోగతో రూపం. రుప్పనం రూపం, తం ఏతస్స అత్థీతి యథా అరిససోతి, రూపగుణయోగతో వా యథా నీలగుణయోగతో నీలం వత్థన్తి. స్వాయం రూపసద్దో రుళ్హియా అతంసభావేపి పవత్తతీతి అపరేన రూపసద్దేన విసేసేత్వా వుత్తం “**రూపరూప**”న్తి యథా తిలతేలం, దుక్ఖదుక్ఖన్తి (విసుద్ధి॰ ౨.౫౪౫) చ, రుప్పనసభావం రూపన్తి అత్థో. యది ఏవం, ఆకాసధాతుఆదీనం కథం రూపభావోతి? నిప్ఫన్నరూపస్స పరిచ్ఛేదవికారలక్ఖణభావతో తగ్గతికమేవాతి “రూప”న్త్వేవ వుచ్చతి.

వసన్తి ఏత్థ చిత్తచేతసికా పవత్తన్తీతి **వత్థు,** చిత్తతంసమ్పయుత్తానం ఆధారభూతం రూపం. తం పన ఛబ్బిధం. తత్థ హదయరూపం వత్థు ఏవ మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం నిస్సయభావతో. **న ద్వారం** అఞ్ఞనిస్సయానం చక్ఖాది వియ. యథా హి చక్ఖాదీని సమ్పటిచ్ఛనాదీనం పవత్తియా ద్వారం హోన్తి, న ఏవం హదయవత్థు. తేన వుత్తం “**యం పనేత్థ హదయరూపం నామ, తం వత్థు, న ద్వార**”న్తి. **విఞ్ఞత్తిద్వయం ద్వారం** కమ్మద్వారభావతో. తన్నిస్సితస్స చిత్తుప్పాదస్స అభావతో **న వత్థు. పసాదరూపం వత్థు చేవ** అత్తసన్నిస్సితస్స చక్ఖువిఞ్ఞాణాదికస్స, **ద్వారఞ్చ** అఞ్ఞనిస్సితస్స సమ్పటిచ్ఛనాదికస్స. **సేసం** ఏకవీసతివిధం రూపం వుత్తవిపరియాయతో **నేవ వత్థు న చ ద్వారం.**

౪౨౫. ఏకతో ఏవ జాతం **ఏకజం.** నను చ ఏకతో ఏవ పచ్చయతో పచ్చయుప్పన్నస్స ఉప్పత్తి నత్థీతి? సచ్చం నత్థి, రూపజనకపచ్చయేసు ఏకతోతి అయమేత్థ అధిప్పాయో. న హి రూపుప్పత్తి రూపజనకతో అఞ్ఞం పచ్చయం అపేక్ఖతి. **ద్విజ**న్తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **ఇమేస**న్తి ఇమేసం పభేదానం **వసేన. కమ్మజమేవా**తి కమ్మతో ఏవ జాతం. **చిత్తజమేవా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **చిత్తతో చ ఉతుతో చ జాత**న్తి కాలేన చిత్తతో, కాలేన ఉతుతోతి ఏవం చిత్తతో చ ఉతుతో చ జాతం దట్ఠబ్బం. **తం ద్విజం** ద్వీహి జాతన్తి. పరతో ద్వీసుపి ఏసేవ నయో. **సద్దాయతనమేవా**తి ఏత్థ యం చిత్తజం సద్దాయతనం, తం సవిఞ్ఞత్తికమేవాతి ఏకే. అవిఞ్ఞత్తికోపి అత్థి వితక్కవిప్ఫారసద్దోతి పోరాణా.

వితక్కవిప్ఫారసద్దో న సోతవిఞ్ఞేయ్యోతి హి ఏవం పవత్తమహాఅట్ఠకథావాదం నిస్సాయ చిత్తసముట్ఠానస్స సద్దస్స విఞ్ఞత్తియా వినాపి ఉప్పత్తి ఇచ్ఛితబ్బా. న హి విఞ్ఞత్తి “కాయవాచాయ విఞ్ఞత్తీ”తి వచనతో అసోతవిఞ్ఞేయ్యేన సద్దేన సహ ఉప్పజ్జతి, ఏవం సన్తే చిత్తజేనాపి సద్దనవకేన భవితబ్బం. సో చ వాదో “సద్దో చ హోతి, న సోతవిఞ్ఞేయ్యో చా”తి విరుద్ధమేవేతన్తి మఞ్ఞమానేహి సఙ్గహకారేహి పటిక్ఖిత్తో. అపరే పన మహాఅట్ఠకథావాదం అప్పటిక్ఖిపిత్వా తస్స అధిప్పాయం వణ్ణేన్తి. కథం? “జివ్హాతాలుచలనాదికం వితక్కసముట్ఠితం విఞ్ఞత్తిసహజమేవ సుఖుమసద్దం దిబ్బసోతేన సుత్వా ఆదిసతీ”తి

సుత్తే, పట్ఠానే చ ఓళారికం సద్దం సన్ధాయ సోతవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయభావో వుత్తోతి ఇమినా అధిప్పాయేన వితక్కవిప్ఫారసద్దస్స అసోతవిఞ్ఞేయ్యతా వుత్తాతి. **తం** చతుజం. **అవసేస**న్తి అవినిబ్భోగరూపేన సద్ధిం ఆకాసధాతుమాహ.

లక్ఖణరూపం పన నకుతోచిజాతన్తి కుతోచిపి పచ్చయతో న జాతం, నాపి సయమేవ జాతం పచ్చయేహి వినా సయమేవ జాతస్స సబ్బేన సబ్బం అభావతో. కథం పనేతం విఞ్ఞాతబ్బం లక్ఖణరూపం న జాయతీతి? లక్ఖణాభావతో. ఉప్పత్తిమన్తానం హి రూపాయతనాదీనం జాతిఆదీని లక్ఖణాని విజ్జన్తి, న ఏవం జాతిఆదీనం. తస్మా విఞ్ఞాతబ్బమేతం జాతిఆదీని న జాయన్తీతి. సియా పనేతం "జాతిఆదీనం జాతిఆదీని లక్ఖణాని విజ్జన్తీ"తి? తం న, కస్మా? తథా సతి అనవట్ఠానాపత్తితో. యది హి జాతిఆదీని జాతిఆదిమన్తాని సియుం, తానిపి జాతిఆదిమన్తాని, తానిపి జాతిఆదిమన్తానీతి అనవట్ఠానమేవ ఆపజ్జతి. తస్మా సుట్ఠు వుత్తం "జాతిఆదీని న జాయన్తీ"తి. తేనాహ "**న హి ఉప్పాదస్స ఉప్పాదో అత్థి, ఉప్పన్నస్స చ పరిపాకభేదమత్తం ఇతరద్వయ**"న్తి, జరామరణన్తి అత్థో.

తత్థ "**ఉప్పాదో నత్థీ**"తి ఏతేన ఉప్పాదస్స జరామరణాభావమాహ. అసతి ఉప్పాదే కుతో జరామరణన్తి **మత్త**గ్గహణేన జరామరణస్స ఉప్పాదాభావమ్పి. యది ఏవం జాతియా కుతోచి జాతతావచనం కథన్తి ఆహ "**యమ్పీ**"తిఆది. తత్థ **కిచ్చానుభావక్ఖణే దిట్ఠత్తా**తి యే తే చిత్తాదయో రూపాయతనాదీనం రూపానం జనకపచ్చయా, తేసం తదుప్పాదనం పతి అనుపరతబ్యాపారానం యో సో పచ్చయభావూపలక్ఖణీయో కిచ్చానుభావక్ఖణో, తదా జాయమానానం రూపాయతనాదీనం ధమ్మానం వికారభావేన ఉపలబ్భమానతం సన్ధాయ వేనేయ్యపుగ్గలవసేన జాతియా కుతోచి పచ్చయతో జాతత్తం పాళియం అనుఞ్ఞాతం యథా తం చిత్తసముట్ఠానతాది విఞ్ఞత్తిఆదీనం. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – యేహి పచ్చయధమ్మేహి రూపాదయో ఉప్పజ్జేయ్యుం, తేసం పచ్చయభావూపగమనక్ఖణే ఉపలబ్భమానా రూపాదయో తతో పురే, పచ్ఛా చ అనుపలబ్భమానా తతో ఉప్పజ్జన్తీతి విఞ్ఞాయన్తి, ఏవం జాతిపి వేదితబ్బా. యది ఏవం నిప్పరియాయతో జాతియా కుతోచి జాతతా సిద్ధా, అథ కస్మా వేనేయ్యపుగ్గలవసేనాతి వుత్తన్తి? నయిదమేవం జాయమానధమ్మవికారభావేన ఉపలబ్భమానత్తా. యది హి ధమ్మో వియ ఉపలబ్భేయ్య జాతి, నిప్పరియాయోవ తస్సా కుతోచి జాతభావో, న ఏవముపలబ్భతి, అథ ఖో వికారభావేన. తస్మా వుత్తం "వేనేయ్యపుగ్గలవసేనా"తి.

తదా కిర సోతూనం ఏవం చిత్తం ఉప్పన్నం "అయం జాతి సబ్బేసం ధమ్మానం పభవో, సయఞ్చ న కుతోచి జాయతి యథా తం పకతివాదీనం పకతీ"తి, తం నేసం మిచ్ఛాగాహం విధమేన్తో సత్థా "ఉపచయో సన్తతీ"తి ద్విధా భిన్దిత్వా కుతోచి పచ్చయతో జాతఞ్చ కత్వా దేసేసి, న పన జరామరణం పచ్చయధమ్మానం కిచ్చానుభావక్ఖణే అదస్సనతో. యది ఏవం కథం "జరామరణం పటిచ్చసముప్పన్న"న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౨౦) వుత్తం? యస్మా పటిచ్చసముప్పన్నానం ధమ్మానం పరిపాకభఙ్గతాయ తేసు సన్తేసు హోన్తి, న అసన్తేసు. న హి అజాతం పరిపచ్చతి, భిజ్జతి వా, తస్మా తం జాతిపచ్చయతం సన్ధాయ "జరామరణం పటిచ్చసముప్పన్న"న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౨౦) పరియాయేన సుత్తేసు వుత్తం. యో పనేత్థ కామభవాదీసు కమ్మాదినా పచ్చయేన యోనివిభాగతో పటిసన్ధియం, పవత్తియఞ్చ రూపధమ్మానం పవత్తిభేదో వత్తబ్బో, సో పరతో పటిచ్చసముప్పాదకథాయం ఆవి భవిస్సతీతి న వుత్తోతి దట్ఠబ్బో.

ఇతి రూపక్ఖన్ధే విత్థారకథాముఖవణ్ణనా.

విఞ్ఞాణక్ఖన్ధకథావణ్ణనా

౪౩౧. యం కిఞ్చీతి అనవసేసపరియాదానదీపకేన పదద్వయేన వేదయితస్స బహుభేదతం దస్సేన్తో వుచ్చమానం రాసట్ఠం ఉల్లిఙ్గేతి. వేదయితం ఆరమ్మణరసానుభవనం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **వేదయితలక్ఖణం. సబ్బం తం** ధమ్మజాతన్తి అధిప్పాయో, పుబ్బే వా రూపక్ఖన్ధకథాయం వుత్తం అధికారతో ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **ఏకతో కత్వా**తి అతీతాదిభేదభిన్నం సబ్బం తం బుద్ధియా ఏకతో కత్వా. ఏవఞ్హి రాసట్ఠస్స సమ్భవో. నీలాదిభేదస్స ఆరమ్మణస్స సఞ్జాననం, "నీలం పీతం దీఘం రస్స"న్తి (ధ॰ స॰ ౬౧౬) చ ఆదినా సఞ్ఞుప్పాదవసేన జాననం గహణం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **సఞ్జాననలక్ఖణం. అభిసఙ్ఖరణం** ఆయూహనం బ్యాపారాపత్తి, అభిసన్దహనం వా, ఉభయథాపి చేతనాపధానతాయ సఙ్ఖారక్ఖన్ధస్స ఏవం వుత్తం "**అభిసఙ్ఖరణలక్ఖణ**"న్తి. తథా హి **సుత్తన్తభాజనీయే** సఙ్ఖారక్ఖన్ధం విభజన్తేన భగవతా "చక్ఖుసమ్ఫస్సజా చేతనా"తిఆదినా (విభ॰ ౨౧) చేతనావ విభత్తా. మినితబ్బవత్థుం నాళియా మినమానో పురిసో వియ యేన సఞ్జాననాకారవిసిట్ఠేన ఆకారేన విసయం గణ్హాతి, తం ఆరమ్మణూపలద్ధిసఙ్ఖాతం విజాననం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **విజాననలక్ఖణం**. ఇతరే వేదనాక్ఖన్ధాదయో సువిఞ్ఞేయ్యా హోన్తీతి విఞ్ఞాణేన ఏకుప్పాదాదిభావతో, సమానజాతిఆదివిభాగతో చ.

అత్తనా "విజాననలక్ఖణ"న్తి వుత్తమత్థం సుత్తేన సమత్థేతుం "**యం కిఞ్చి**"తిఆది వుత్తం. యథాపచ్చయం పవత్తిమత్తమేతం, యదిదం సభావధమ్మోతి దస్సేతుం "**విజాననలక్ఖణ**"న్తి భావసాధనవసేన వుత్తం. ధమ్మసభావా వినిముత్తో కోచి కత్తా నామ నత్థీతి తస్సేవ కత్తుభావం దస్సేతుం "**విజానాతీ**"తి వుత్తం. యం విజాననట్ఠేన విఞ్ఞాణం, తదేవ చిన్తనాదిఅత్థేన **చిత్తం,** మననట్ఠేన **మనో**తి పరియాయతోపి నం బోధేతి. ఏత్తావతా చ ఖన్ధతో, భేదతో, పరియాయతో చ విఞ్ఞాణం విభావితం హోతి.

జాయన్తి ఏత్థ విసదిసాపి సదిసాకారాతి **జాతి,** సమానాకారో. సా పనాయం జాతి కామం అనేకవిధా నానప్పకారా, తం ఇధాధిప్పేతమేవ పన దస్సేన్తో "**కుసలం, అకుసలం, అబ్యాకతఞ్చా**"తి ఆహ. తత్థ కుసలట్ఠేన **కుసలం**. కోయం కుసలట్ఠో నామ? ఆరోగ్యట్ఠో అనవజ్జట్ఠో సుఖవిపాకట్ఠో. ఆరోగ్యట్ఠేనాపి హి కుసలం వుచ్చతి "కచ్చి ను భోతో కుసల"న్తిఆదీసు (జా॰ ౧.౧౫.౧౪౬; ౨.౨౦.౧౨౯). అనవజ్జట్ఠేనాపి "కతమో పన, భన్తే, కుసలో కాయసమాచారో? యో ఖో, మహారాజ , అనవజ్జో కాయసమాచారో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౩౬౧). సుఖవిపాకట్ఠేనాపి "కుసలానం, భిక్ఖవే, ధమ్మానం సమాదానహేతూ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౮౦). కుసలచిత్తఞ్హి రాగాదీనం చేతసికరోగానం అవజ్జసభావానం పటిపక్ఖభావతో, సుఖవిపాకవిపచ్చనతో చ అరోగం, అనవజ్జం, సుఖవిపాకఞ్చాతి.

సద్దత్థతో పన కుచ్ఛితే పాపధమ్మే సలయతి చలయతి కమ్పేతి విద్ధంసేతీతి **కుసలం**. కుచ్ఛితేన వా ఆకారేన సయన్తీతి కుసా, పాపధమ్మా, తే కుసే లునాతి ఛిన్దతీతి **కుసలం**. కుచ్ఛితానం వా సానతో తనుకరణతో ఞాణం కుసం నామ, తేన లాతబ్బం గహేతబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి **కుసలం**. యథా వా కుసో ఉభయభాగగతం హత్థపదేసం లునాతి, ఏవమిదం ఉప్పన్నానుప్పన్నవసేన ఉభయభాగగతం సంకిలేసపక్ఖం లునాతి ఛిన్దతి, తస్మా కుసో వియ లునాతీతి **కుసలం**. కుచ్ఛితానం వా సావజ్జధమ్మానం సలనతో సంవరణతో **కుసలం**. కుసలధమ్మవసేన హి అకుసలా పవత్తినివారణేన, అప్పవత్తిభావాపాదనేన చ మనచ్ఛట్ఠేసు ద్వారేసు అప్పవత్తియా సంవుతా పిహితా హోన్తి. కుచ్ఛితే వా పాపధమ్మే సలయతి కమ్పేతి అపనేతీతి **కుసలం**. కుచ్ఛితానం వా పాణాతిపాతాదీనం పాపధమ్మానం సానతో నిసానతో తేజనతో కుసా, దోసలోభాదయో. దోసాదీనఞ్హి వసేన చేతనాయ తిక్ఖభావప్పత్తియా పాణాతిపాతాదీనం మహాసావజ్జతా, తే కుసే లునాతి ఛిన్దతీతి **కుసలం**. కుచ్ఛితానం వా సానతో అన్తకరణతో వినాసనతో కుసాని, పుఞ్ఞకిరియవసేన పవత్తాని సద్ధాదీని

ఇన్ద్రియాని, తేహి లాతబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి **కుసలం**. “కు” ఇతి వా భూమి వుచ్చతి, అధిట్ఠానభావేన తంసదిసస్స అత్తనో నిస్సయభూతస్స రూపారూపప్పబన్ధస్స సమ్పతి, ఆయతిఞ్చ అనుదహనేన వినాసనతో కుం సియన్తీతి కుసా, రాగాదయో, తే వియ అత్తనో నిస్సయస్స లవనతో ఛిన్దనతో **కుసలం**. పయోగసమ్పాదితా హి కుసలధమ్మా అచ్చన్తమేవ రూపారూపధమ్మే అప్పవత్తికరణేన సముచ్ఛిన్దన్తీతి.

న కుసలన్తి **అకుసలం,** కుసలపటిపక్ఖన్తి అత్థో. న కుసలన్తి హి కుసలపటిక్ఖేపేన అకుసలపదస్స అవయవభేదేన అత్థే వుచ్చమానే యథా యం ధమ్మజాతం న అరోగం, న అనవజ్జం, న సుఖవిపాకం, న చ కోసల్లసమ్భూతం, తం అకుసలన్తి అయమత్థో దస్సితో హోతి, ఏవం యం న కుచ్ఛితానం సలనసభావం, న కుసానం లవనసభావం, న కుసేన కుసేహి వా పవత్తేతబ్బం, న చ కుసో వియ లవనకం, తం అకుసలం నామాతి అయమ్పి అత్థో దస్సితో హోతి. ఏత్థ చ యస్మా కుసలం అకుసలస్స ఉజువిపచ్చనీకభూతం, యతో చేతసికరోగపటిపక్ఖాదిభావతో అరోగాదిపరియాయేనపి బోధితం, తస్మా అకుసలం పన కుసలస్స ఉజువిపచ్చనీకభూతన్తి వుత్తం “కుసలపటిపక్ఖన్తి అత్థో”తి. తం పన యథాక్కమం పహాయకపహాతబ్బభావేనేవాతి దట్ఠబ్బం.

న బ్యాకతన్తి **అబ్యాకతం,** కుసలాకుసలభావేన అకథితన్తి అత్థో. తత్థ **కుసలభావో** అనవజ్జసుఖవిపాకట్ఠో. **అకుసలభావో** సావజ్జదుక్ఖవిపాకట్ఠో, తదుభయభావేన అవుత్తన్తి వుత్తం హోతి. ఏతేనేవ అరోగసరోగాదిభావేన చ అవుత్తతా వణ్ణితాతి దట్ఠబ్బా. ఏత్థ చ “కుసలం అకుసల”న్తి చ వత్వా “అబ్యాకత”న్తి వుత్తత్తా కుసలాకుసలభావేనేవ అవుత్తతా విఞ్ఞాయతి, న పకారన్తరేన. అవుత్తతా చేత్థ న తథా అవత్తబ్బతామత్తేన, అథ ఖో తదుభయవినిముత్తసభావతాయ తేసం ధమ్మానన్తి దట్ఠబ్బం. తథా హేతం “అవిపాకలక్ఖణ”న్తి వుచ్చతి.

౪౫.౨. భూమిభేదతోతి భవన్తి ఏత్థ ధమ్మాతి భూమి, ఠానం, అవత్థా చ. అవత్థాపి హి అవత్థావన్తానం పవత్తిట్ఠానం వియ గయ్హతి, ఏవం నేసం సుఖగ్గహణం హోతీతి . తత్థ లోకియా భూమి ఠానవసేనేవ వేదితబ్బా, లోకుత్తరా అవత్థావసేన. లోకియా వా ఠానావత్థావసేన, లోకుత్తరా అవత్థావసేనేవ. **కామావచర**న్తి ఏత్థ వత్థుకామో కిలేసకామోతి ద్వే కామా. తేసు **వత్థుకామో** విసేసతో పఞ్చ కామగుణా కామీయన్తీతి, **కిలేసకామో** తణ్హా కామేతీతి. తే ద్వేపి సహితా హుత్వా యత్థ అవచరన్తి, తం **కామావచరం**. కిం పన తన్తి? ఏకాదసవిధో కామభవో. ఇదం యేభుయ్యేన తత్థ అవచరతి పవత్తతీతి **కామావచరం** ఏకస్స అవచరసద్దస్స లోపం కత్వా. ఏవం **రూపారూపావచరాని**పి వేదితబ్బాని రూపతణ్హా రూపం, అరూపతణ్హా అరూపన్తి కత్వా. అథ వా కామతణ్హా కామో ఉత్తరపదలోపేన, అవచరతి ఏత్థాతి అవచరం, కామస్స అవచరం **కామావచరం**. ఏవం **రూపావచరారూపావచరాని**పి వేదితబ్బాని. లోకతో ఉత్తరతీతి **లోకుత్తరం** కుసలస్స అధిప్పేతత్తా. ఇతరం పన లోకతో ఉత్తిణ్ణన్తి **లోకుత్తరం**.

సోమనస్సుపేక్ఖాఞాణసఙ్ఖారభేదతోతి ఏత్థ సోమనస్సుపేక్ఖాభేదో తావ యుత్తో తేసం భిన్నసభావత్తా, ఞాణసఙ్ఖారభేదో పన కథన్తి? నాయం దోసో ఞాణసఙ్ఖారకతో భేదోఞాణసఙ్ఖారభేదో, సో చ తేసం భావాభావకతోతి కత్వా. సోభనం మనో, సున్దరం వా మనో ఏతస్సాతి సుమనో, సుమనస్స భావో సోమనస్సం, మానసికసుఖా వేదనా రుళ్హియా, సోమనస్సేన ఉప్పాదతో పట్ఠాయ యావ భఙ్గా సహగతం పవత్తం సంసట్ఠం, సమ్పయుత్తన్తి అత్థో. **సోమనస్ససహగతతా** చస్స ఆరమ్మణవసేన వేదితబ్బా. ఇట్ఠారమ్మణే హి చిత్తం సోమనస్ససహగతం హోతి. నను చ ఇట్ఠారమ్మణం లోభస్స వత్థు, కథం తత్థ కుసలం హోతీతి? నయిదమేకన్తికం ఇట్ఠేపి ఆభోగాదివసేన కుసలస్స ఉప్పజ్జనతో. యస్స హి

చతుసమ్పత్తిచక్కసమాయోగాదివసేన యోనిసోవ ఆభోగో హోతి, కుసలమేవ చ మయా కత్తబ్బన్తి కుసలకరణే చిత్తం నియమితం, అకుసలప్పవత్తితో చ నివత్తేత్వా కుసలకరణే ఏవ పరిణామితం, అభిణ్హకరణవసేన చ సముదాచరితం, తస్స ఇట్ఠేపి ఆరమ్మణే అలోభాదిసమ్పయుత్తమేవ చిత్తం హోతి, న లోభాదిసమ్పయుత్తం.

ఞాణేన సమం పకారేహి యుత్తన్తి **ఞాణసమ్పయుత్తం**. ఏకుప్పాదాదయో ఏవ చేత్థ పకారాతి వేదితబ్బా. తత్థ కమ్మూపపత్తిఇన్ద్రియపరిపాకకిలేసదూరీభావా ఞాణసమ్పయుత్తతాయ కారణం. యో హి పరేసం ధమ్మం దేసేతి, అనవజ్జాని సిప్పాయతనకమ్మాయతనవిజ్జట్ఠానాని సిక్ఖాపేతీతి ఏవమాదికం పఞ్ఞాసంవత్తనియం కరోతి, తస్స కమ్మూపనిస్సయవసేన కుసలచిత్తం ఉప్పజ్జమానం ఞాణసమ్పయుత్తం హోతి. తథా అబ్యాపజ్జే లోకే ఉప్పన్నస్స ఉపపత్తిం నిస్సాయ ఞాణసమ్పయుత్తం హోతి. వుత్తఞ్హేతం "తస్స తత్థ సుఖినో ధమ్మపదా ప్లవన్తి, దన్ధో, భిక్ఖవే, సతుప్పాదో, అథ ఖో సో సత్తో ఖిప్పంయేవ విసేసభాగీ (అం॰ ని॰ ౪.౧౯౧) హోతీ"తి. తథా పఞ్ఞాదసకపత్తస్స ఇన్ద్రియపరిపాకం నిస్సాయ కుసలం ఉప్పజ్జమానం ఞాణసమ్పయుత్తం హోతి. యేన పన కిలేసా విక్ఖమ్భితా, తస్స కిలేసదూరీభావం నిస్సాయ ఞాణసమ్పయుత్తం హోతి. వుత్తమ్పి చేతం "యోగా వే జాయతే భూరి, అయోగా భూరిసఙ్ఖయో"తి (ధ॰ ప॰ ౨౮౨). అత్తనో వా పరస్స వా సముస్సాహజనితం చిత్తపయోగసఙ్ఖాతం సఙ్ఖరణం సఙ్ఖారో, సో ఏతస్స నత్థీతి **అసఙ్ఖారం**. తేన పన సహ సఙ్ఖారేన పవత్తతీతి **ససఙ్ఖారం**. ఞాణేన విప్పయుత్తం విరహితన్తి **ఞాణవిప్పయుత్తం. విప్పయోగో**తి చేత్థ ఞాణస్స అభావో అప్పవత్తియేవాతి దట్ఠబ్బం. ఉపేక్ఖతీతి ఉపేక్ఖా, వేదయమానాపి ఆరమ్మణం అజ్ఝుపేక్ఖతి మజ్ఝత్తతాకారసణ్ఠితత్తాతి అత్థో. అథ వా ఉపేతా సుఖదుక్ఖానం అవిరుద్ధా ఇక్ఖా అనుభవనన్తి ఉపేక్ఖా. అథ వా ఇట్ఠే చ అనిట్ఠే చ ఆరమ్మణే పక్ఖపాతాభావేన ఉపపత్తితో యుత్తితో ఇక్ఖతి అనుభవతీతి ఉపేక్ఖా, తాయ సహగతన్తి **ఉపేక్ఖాసహగతం**. సేసం సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

ఏవం అట్ఠ కామావచరకుసలచిత్తాని ఉద్దిసిత్వా ఇదాని తేసం పవత్తిఆకారం దస్సేతుం "**యదా హీ**"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **పటిగ్గాహకాదిసమ్పత్తి**న్తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన దేసకాలకల్యాణమిత్తాదిసమ్పత్తిం సఙ్గణ్హాతి. **అఞ్ఞం వా సోమనస్సహేతు**న్తి ఏత్థ అఞ్ఞగ్గహణేన సద్ధాబహులతా, విసుద్ధదిట్ఠితా, కుసలకిరియాయ ఆనిసంసదస్సావితా, సోమనస్సపటిసన్ధికతా, ఏకాదస పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానియా ధమ్మాతి ఏవమాదీనం సఙ్గహో. **ఆదినయప్పవత్త**న్తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన న కేవలం "అత్థి యిట్ఠ"న్తిఆదీనం (మ॰ ని॰ ౧.౪౪౧; ౨.౯౫) నవన్నంయేవ సమ్మాదిట్ఠివత్థూనం గహణం, అథ ఖో ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానియాదీనమ్పి సఙ్గహో వేదితబ్బో. **పురక్ఖత్వా**తి పుబ్బఙ్గమం కత్వా. తఞ్చ ఖో సహజాతపుబ్బఙ్గమవసేన "మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧-౨) వియ సమ్పయోగస్స అధిప్పేతత్తా. **అసంసీదన్తో**తి సిలోకమచ్ఛరియాదివసేన పుఞ్ఞకిరియాయం సంసీదం సఙ్కోచం అనాపజ్జన్తో, తేన ముత్తచాగతాదిం దస్సేతి. **అనుస్సాహితో**తి కేనచిపి న ఉస్సాహితో. సరసతో హి పుఞ్ఞపటిపత్తిదస్సనమిదం. **పరేహీ**తి పన పాకటుస్సాహనదస్సనం.

దానాదీనీతి దానం సీలం యావ దిట్ఠిజుకమ్మన్తి ఇమాని దానాదీని దస పుఞ్ఞాని, **దానాదీనీ**తి వా దానసీలభావనామయాని ఇతరేసమ్పి సత్తన్నం ఏత్థేవన్తోగధత్తా. యత్థ సయం ఉప్పజ్జన్తి, తం సన్తానం పునన్తి, పుజ్జం భవఫలం నిబ్బత్తేన్తీతి వా పుఞ్ఞాని. **అస్స** పుఞ్ఞచేతనాసమఙ్గినో. **అముత్తచాగతా** దేయ్యధమ్మే సాపేక్ఖచిత్తతా. **ఆది**-సద్దేన సీలసమాదానాదీసు అనధిముత్తతాదిం సఙ్గణ్హాతి. **తదేవా**తి సోమనస్ససహగతాదినా సదిసతాయ వుత్తం. సదిసమ్పి హి "తదేవా"తి వోహరీయతి యథా "సా ఏవ తిత్తిరీ, తానియేవ ఓసధానీ"తి. **ఇమస్మిం అత్థే**తి లీనస్స చిత్తస్స ఉస్సాహనపయోగసఙ్ఖాతే అత్థే. **ఏత**న్తి "సఙ్ఖారో"తి ఏతం పదం. **పుబ్బపయోగస్సా**తి పుఞ్ఞకిరియాయం సఙ్కోచే జాయమానే

తతో వివేచేత్వా సముస్సాహనవసేన పవత్తస్స చిత్తపయోగస్స, పుబ్బగ్గహణఞ్చేత్థ తథాపవత్తపుబ్బాభిసఙ్ఖారవసేన సో సఙ్ఖారో హోతీతి కత్వా వుత్తం, న తస్స సఙ్ఖారస్స పుబ్బకాలికత్తా. "అత్థి దిన్న"న్తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౪౪౧; ౨.౯౫) నయప్పవత్తాయ సమ్మాదిట్ఠియా అసమ్భవదస్సనత్థం **బాల**-గ్గహణం. సంసీదనుస్సాహనాభావదస్సనత్థం **సహసా**-గహణం. **సోమనస్సరహితా హోన్తి** పుఞ్ఞం కరోన్తాతి అధిప్పాయో. **సోమనస్సహేతూనం అభావం ఆగమ్మా**తి ఇదం నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం. మజ్ఝత్తారమ్మణతథారూపచేతోసఙ్ఖారాదయోపి హి ఉపేక్ఖాసహగతతాయ కారణం హోన్తియేవాతి.

ఏవన్తిఆది నిగమనం. తయిదం అట్ఠవిధమ్పి కామావచరం కుసలచిత్తం రూపారమ్మణం యావ ధమ్మారమ్మణన్తి ఛసు ఆరమ్మణేసు యం వా తం వా ఆలమ్బిత్వా ఉపేక్ఖాసహగతాహేతుకకిరియామనోవిఞ్ఞాణధాతానన్తరం కాయద్వారాదీహి తీహి ద్వారేహి కాయకమ్మాదివసేన ఉప్పజ్జతీతి వేదితబ్బం. తత్థ ఞాణసమ్పయుత్తాని చత్తారి యదా తిహేతుకపటిసన్ధిం ఉప్పాదేన్తి, తదా సోళస విపాకచిత్తాని ఫలన్తి. యదా పన దుహేతుకం, తదా ద్వాదస తిహేతుకవజ్జాని. అహేతుకం పన పటిసన్ధిం తిహేతుకాని న ఉప్పాదేన్తేవ, దుహేతుకాని పన దుహేతుకపటిసన్ధిదానకాలే ద్వాదస, అహేతుకపటిసన్ధిం దానకాలే అట్ఠ ఫలన్తి. తిహేతుకా పన పటిసన్ధి దుహేతుకేహి న హోతియేవ. "**అట్ఠ ఫలన్తీ**"తి చేతం పటిసన్ధిం జనకకమ్మవసేన వుత్తం. అఞ్ఞేన పన కమ్మునా "సహేతుకం భవఙ్గం అహేతుకస్స భవఙ్గస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ ౩.౧.౧౦౨) వచనతో సహేతుకమ్పి విపాకచిత్తం అహేతుకపటిసన్ధికస్స హోతియేవ. ఇమస్మిం చ పక్ఖే బలవతా పచ్చయేన ఉప్పన్నం అసఙ్ఖారం, దుబ్బలేన ససఙ్ఖారన్తి వేదితబ్బం. యే పన ఆగమనతో చ విపాకస్స అసఙ్ఖారససఙ్ఖారభావం ఇచ్ఛన్తి, తేసం మతేన ద్వాదస, అట్ఠ చ ఫలన్తీతి యోజేతబ్బం. ఏవం తిధా ఫలం దదన్తఞ్చేతం కామావచరసుగతియం ఉపపత్తిం, సుగతిదుగ్గతీసు భోగసమ్పదఞ్చ కరోతి. నాగసుపణ్ణాదీనమ్పి హి యం దేవభోగసమ్పత్తిసదిసం భోగజాతం ఉప్పజ్జతి, తమ్పి కామావచరకుసలస్సేవ ఫలం. న హి అకుసలస్స ఇట్ఠం ఫలం అత్థీతి.

రూపావచరం పనాతి పన-సద్దో విసేసత్థజోతకో. తేన యథా కామావచరం కిలేసానం తదఙ్గప్పహానమత్తకరం, న ఏవమిదం, ఇదం పన విక్ఖమ్భనప్పహానకరం. యథా వా తం వేదనాఞాణసఙ్ఖారభేదతో అట్ఠధా భిజ్జతి, న ఏవమిదం, ఇదం పన తతో అఞ్ఞథా వాతి వక్ఖమానం విసేసం జోతేతి. తం పనేతం సవత్థుకం, సాసవం, వినీవరణఞ్చ రూపావచరన్తి దట్ఠబ్బం. "**సవత్థుకం ఏవా**"తి హి ఇమినా అరూపావచరం నివత్తేతి, "**సాసవ**"న్తి ఇమినా పఠమమగ్గచిత్తం, "**వినీవరణ**"న్తి ఇమినా పటిఘసహితద్వయం. కత్థచి పఞ్చ ఝానఙ్గాని, కత్థచి చత్తారి, కత్థచి తీణి, కత్థచి ద్వే, కత్థచి అపరాని ద్వేతి ఏవం ఝానఙ్గయోగభేదతో పఞ్చవిధన్తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం "**సేయ్యథిద**"న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా **ఝానకథాయం** (విసుద్ధి॰ ౧.౭౮ ఆదయో) వుత్తమేవ. తయిదం భావనామయమేవ హుత్వా వుత్తనయేన పథవీకసిణాదికం ఆలమ్బిత్వా యథారహం ఞాణసమ్పయుత్తకుసలానన్తరం ఉప్పజ్జతి, హీనాదిభేదభిన్నం పనేతం యథాక్కమం బ్రహ్మపారిసజ్జాదీసు సోళససుపి బ్రహ్మలోకేసు ఉపపత్తినిప్ఫాదకన్తి దట్ఠబ్బం.

రూపసఞ్ఞాసమతిక్కమాదినా సమధిగన్తబ్బం **అరూపావచరం. చతున్నం అరూపాన**న్తి ఉపేక్ఖాసమాధిసఙ్ఖాతేహి చతూహి అరూపజ్ఝానేహి. కరణే హి ఏతం సామివచనం. అరూపానం వా యో ఆరమ్మణాదికతో సమ్పయుత్తధమ్మేహి యోగో యోగభేదో, తస్స వసేన. **వుత్తప్పకారేనాతి** హేట్ఠా **ఆరుప్పకథాయం** (విసుద్ధి॰ ౧.౨౭౫ ఆదయో) వుత్తప్పకారేన. **పఠమన్తి** పఠమం అరూపావచరకుసలచిత్తం. **దుతియతతియచతుత్థానీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. తానిమాని భావనామయానేవ హుత్వా యథానుపుబ్బం కసిణుగ్ఘాటిమాకాసం, పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణం, నత్థిభావం, ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనన్తి ఇమాని

ఆలమ్బిత్వా ఉపేక్ఖాసహగతఞాణసమ్పయుత్తకుసలానన్తరం ఉప్పజ్జిత్వా చతూసు అరూపీబ్రహ్మలోకేసు పటిసన్ధిపవత్తివిపాకదాయీని. సేసం పనేత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. ఛవిసుద్ధిపరమ్పరాయ సమధిగన్తబ్బం **లోకుత్తరం**. తత్థ వత్తబ్బం పరతో ఆగమిస్సతి. **చతుమగ్గసమ్పయోగతో**తి సోతాపత్తిమగ్గో యావ అరహత్తమగ్గోతి ఇమేహి చతూహి అరియమగ్గేహి సమ్పయోగతో. చతుబ్బిధమ్పి చేతం భావనామయమేవ హుత్వా నిబ్బానం ఆలమ్బిత్వా సుఞ్ఞతో విమొక్ఖో, అనిమిత్తో విమొక్ఖో, అప్పణిహితో విమొక్ఖోతి నామేన ఉప్పజ్జతి, సత్తభవాదిభవూపపత్తినివత్తకన్తి దట్ఠబ్బం. **ఏకవీసతివిధం హోతి** నాతిసఙ్ఖేపవిత్థారనయేనాతి అధిప్పాయో.

౪౨౩. **కామావచరమేవా**తి ఏత్థ నికాయన్తరియా రూపారూపావచరమ్పి అకుసలం ఇచ్ఛన్తీతి తేసం మతినిసేధనత్థం కామావచరగ్గహణం. మహగ్గతభూమియం ఉప్పజ్జన్తమ్పి తత్థ రూపధాతుయం పవత్తివిపాకం దేన్తమ్పి ఏకన్తేన కామావచరమేవాతి దస్సనత్థం అవధారణం. యది ఏవం, కస్మా కామావచరమేవాతి? తత్థ కారణం వుత్తమేవ. కథం వుత్తం? "కామతణ్హా కామో ఉత్తరపదలోపతో, అవచరతి ఏత్థాతి అవచరం, కామస్స అవచరం కామావచర"న్తి. ఏత్థ హి కామతణ్హావిసయతా "కామావచరభావస్స కారణం" వుత్తా యథా రూపారూపతణ్హావిసయతా "రూపారూపావచరభావస్స". ఏకంసేన చేతం ఏవం ఇచ్ఛితబ్బం. అఞ్ఞథా బ్యాపిలక్ఖణం న సియా. యది హి ఆలమ్బితబ్బధమ్మవసేన భూమివవత్థానం కరేయ్య, ఏవం సతి అనారమ్మణానం సఙ్గహో న సియా. అథ విపాకదానవసేన, ఏవమ్పి అవిపాకానం సఙ్గహో న సియా. తస్మా ఆలమ్బణధమ్మవసేన పరియాపన్నానం సా కాతబ్బా, అపరియాపన్నానం పన లోకతో ఉత్తిణ్ణతాయ లోకుత్తరతా, ఉత్తరితరాభావతో అనుత్తరతా చ వేదితబ్బా.

పరియాపన్నాతి చ పరిచ్ఛేదకారికాయ తణ్హాయ పరిచ్ఛిజ్జ ఆపన్నా, గహితాతి అత్థో. ననుచేత్థ కామతణ్హా కతమా? కామావచరధమ్మారమ్మణా తణ్హా, కామావచరధమ్మా కతమే? కామతణ్హావిసయాతి ఇతరేతరసన్నిస్సయతాదోసోతి? నయిదమేవం అవీచిఆదిఏకాదసోకాసనిన్నతాయ కఞ్చి తణ్హం కామతణ్హాభావేన గహేత్వా తంసభావాయ తణ్హాయ విసయభావేన కామావచరధమ్మానం ఉపలక్ఖితబ్బత్తా. **నిక్ఖేపకణ్డే**పి (ధ॰ స॰ ౯౮౫ ఆదయో) "ఏత్థావచరా"తి వచనం అవీచిపరనిమ్మితపరిచ్ఛిన్నోకాసాయ కామతణ్హాయ విసయభావం సన్ధాయ వుత్తన్తి గహేతబ్బం. తదోకాసతా చ తణ్హాయ తన్నిన్నతాయ వేదితబ్బా.

మూలతో తివిధన్తి తీణి అకుసలమూలాని లోభాదీని, తేసం వసేన తంసహితమ్పి తివిధన్తి అత్థో. తాని హి సుప్పతిట్ఠితభావకారణత్తా మూలమివాతి మూలాని, లోభో మూలం ఏతస్సాతి **లోభమూలం**. అసాధారణేన నిద్దేసో యథా భేరిసద్దో, యవఙ్కురోతి. తథా **దోసమూలం**. మోహో ఏవ మూలం ఇమస్స, నాఞ్ఞన్తి **మోహమూలం**.

సోమనస్సుపేక్ఖాదిట్ఠిగతసఙ్ఖారభేదతోతి సోమనస్సుపేక్ఖాభేదతో దిట్ఠిగతభేదతో సఙ్ఖారభేదతోతి పచ్చేకం భేదసద్దో యోజేతబ్బో. యదేత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. **దిట్ఠిగతసమ్పయుత్త**న్తి దిట్ఠియేవ దిట్ఠిగతం "గూథగతం, ముత్తగత"న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౧౧౯; అ॰ ని॰ ౯.౧౧) యథా. అథ వా విపరియేసగ్గాహతాయ దిట్ఠియా గతమేవ, న ఏత్థ గన్తబ్బవత్థు తథా సభావన్తి దిట్ఠిగతం. తయిదం "ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ"న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౧౮౭, ౨౦౨, ౨౦౩, ౪౨౭; ౩.౨౭-౨౮) అభినివేసభావతో లోభేనేవ సద్ధిం పవత్తతి, న దోసేన.

యదాహీతిఆది లోభమూలచిత్తానం పవత్తిఆకారదస్సనం. **మిచ్ఛాదిట్ఠి**న్తి ఉచ్ఛేదదిట్ఠిఆదిమిచ్ఛాదిట్ఠిం. తాయ హి విపల్లత్థచిత్తా సత్తా "ఏతావకో జీవవిసయో యావ ఇన్ద్రియగోచరో"తి పరలోకం పటిక్ఖిపిత్వా "నత్థి కామేసు ఆదీనవో"తి యథా తథా కామేసు పాతబ్యతం ఆపజ్జన్తి. **ఆది**-సద్దేన "ఏస పన్థో పగేవ విహితో దేవయానే, యేన యన్తి పుత్తవన్తో విసోకా. తం పస్సన్తి పసవో, పక్ఖినో చ, తేన తే మాతరిపి మిథునం చరన్తీ"తిఆదినా నయేన పుత్తముఖదస్సనం సగ్గమోక్ఖమగ్గోతి ఏవమాదికం మిచ్ఛాదిట్ఠిం సఙ్గణ్హాతి.

కామే వాతి ఏత్థ **వా**-సద్దో అనియమత్థో, తేన బ్రాహ్మణానం సువణ్ణహరణమేవ అదిన్నాదానే సావజ్జం, ఇతరం అనవజ్జం. గరూనం, గున్నం, అత్తనో, జీవితస్స, వివాహస్స చ అత్థాయ ముసావాదో అనవజ్జో, ఇతరో సావజ్జో. గరుఆదీనం అత్థాయ పేసుఞ్ఞహరణం అనవజ్జం, ఇతరం సావజ్జం. భారతయుద్ధసీతాహరణాదికథా పాపవూపసమాయ హోతీతి ఏవమాదికే మిచ్ఛాగాహే సఙ్గణ్హాతి. **దిట్ఠమఙ్గలాదీనీ**తి దిట్ఠసుతముతమఙ్గలాని. **సభావతిక్ఖేనా**తి లోభస్స, మిచ్ఛాభినివేసస్స వా వసేన సరసేనేవ తిఖిణేన కురూరేన. **మన్దేనా**తి దన్ధేన అతిఖిణేన. తాదిసం పన అత్తనో, పరస్స వా సముస్సాహనేన పవత్తతీతి ఆహ "**సముస్సాహితేనా**"తి. **పరభణ్డం వా హరతీ**తి **వా**-సద్దేన తథాపవత్తనకముసావాదాదీనమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **కామానం వా** అనుభుయ్యమానానం. **వా**-సద్దేన పరసన్తకస్స వా అయథాధిప్పేతతాయ యం లద్ధం, తం గహేతబ్బన్తి గహణాదికం సఙ్గణ్హాతి.

దువిధమేవ హోతి సమ్పయుత్తధమ్మవసేన భేదాభావతో. యది ఏవం, కస్మా "దోమనస్ససహగతం పటిఘసమ్పయుత్త"న్తి వుత్తన్తి? అసాధారణధమ్మేహి తస్స చిత్తస్స ఉపలక్ఖణత్థం. **పాణాతిపాతాదీసూ**తి పాణాతిపాతనాదీసు. **ఆది**-సద్దేన అదిన్నాదానముసావాదపేసుఞ్ఞఫరుససమ్ఫప్పలాపబ్యాపాదే సఙ్గణ్హాతి. సభావతిక్ఖం హుత్వా పవత్తమానం చిత్తం అసఙ్ఖారమేవ హోతి, ఇతరం ససఙ్ఖారన్తి అధిప్పాయేనాహ "**తిక్ఖమన్దప్పవత్తికాలే**"తి. మన్దం పన హుత్వా పవత్తమానం ఏకంసేన ససఙ్ఖారమేవాతి న సక్కా విఞ్ఞాతుం. యం ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన పవత్తతి, తం మన్దమేవ హోతీతి కత్వా తథావుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

మోహేకహేతుకం చిత్తం మూలన్తరవిరహతో అతిమూళ్హం, విచికిచ్ఛుద్ధచ్చయోగతో చఞ్చలఞ్చాతి **ఉపేక్ఖాసహగత**మేవ హోతి, న తస్స కదాచిపి సభావతిక్ఖతా అత్థి. ఆరమ్మణే హి సంసప్పనవసేన, విక్ఖిపనవసేన చ పవత్తమానస్స చిత్తద్వయస్స కీదిసే కిచ్చే సభావతిక్ఖతాయ, ఉస్సాహేతబ్బతాయ వా భవితబ్బం, తస్మా న తత్థ సఙ్ఖారభేదో అత్థి. అఞ్ఞేసు అకుసలచిత్తేసు లబ్భమానమ్పి ఉద్ధచ్చం విసేసతో ఏత్థేవ బలవం, తతో ఏవ సమ్పయుత్తధమ్మేసు పధానం హుత్వా పవత్తతీతి ఇదమేవ ఉద్ధచ్చేన విసేసేత్వా వుత్తం "**ఉద్ధచ్చసమ్పయుత్త**"న్తి. తథా హి **పాళియం** (ధ॰ స॰ ౪౨౭) ఇధ సరూపతో ఉద్ధచ్చం ఆగతం, ఏవం అసాధారణపధానధమ్మవసేన మోహమూలం "విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తం, ఉద్ధచ్చసమ్పయుత్త"న్తి దువిధం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **అసన్నిట్ఠానం** సంసయో. **విక్ఖేపో** అవూపసమో, భన్తతాతి అత్థో.

తయిదం ద్వాదసవిధమ్పి అకుసలచిత్తం ఛసు ఆరమ్మణేసు యం వా తం వా ఆలమ్బిత్వా ఉపేక్ఖాసహగతాహేతుకకిరియామనోవిఞ్ఞాణధాతానన్తరం కాయద్వారాదీహి తీహి ద్వారేహి కాయకమ్మాదివసేన యథారహం పాణాతిపాతాదికమ్మపథవసేన చేవ కమ్మవసేన చ ఉప్పజ్జతీతి వేదితబ్బం.

తత్థ ఠపేత్వా ఉద్ధచ్చసహగతం సేసం ఏకాదసవిధమ్పి చతూసుపి అపాయేసు పటిసన్ధిం దేతి, పవత్తివిపాకం సుగతియమ్పి. ఉద్ధచ్చసహగతం పన పవత్తివిపాకమేవాతి. ఏత్థాహ – కిం పన కారణం సబ్బదుబ్బలం విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తం పటిసన్ధిం దేతి, అధిమోక్ఖసబ్భావతో తతో బలవన్తమ్పి ఉద్ధచ్చసహగతం న దేతీతి? దస్సనేన పహాతబ్బేసు అవుత్తత్తా. ఇదం హి పటిసన్ధిం దేన్తం అపాయేసు దదేయ్య, అపాయగమనీయఞ్చ దస్సనపహాతబ్బన్తి తత్థ వుచ్చేయ్య, న చ వుత్తం. తస్మా పటిసన్ధిం న దేతి, పవత్తివిపాకదానం పనస్స న సక్కా పటిక్ఖిపితుం. **పటిసమ్భిదావిభఙ్గే** "ఉద్ధచ్చసహగతే ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా, తస్స విపాకే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా"తి (విభ॰ ౭౩౦ అత్థతో సమానం) వచనతో.

అపరే పనాహు – పుథుజ్జనస్స ఉప్పజ్జమానం ఉద్ధచ్చసహగతం దస్సనప్పహాతబ్బసహాయసబ్భావతో ఉభయవిపాకమ్పి దేతి, న సేక్ఖస్స తదభావతోతి. ఇదమేత్థ విచారేతబ్బం, యస్స విపాకదానం వుత్తం, కిం తం భావనాయ పహాతబ్బం, ఉదాహు నోతి? కిఞ్చేత్థ – యది తావ భావనాయ పహాతబ్బం, పట్ఠానే భావనాయ పహాతబ్బస్స నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయభావో వత్తబ్బో సియా. అథ న భావనాయ పహాతబ్బం, దస్సనేనపహాతబ్బత్తికే "నేవదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బ"మిచ్చస్స విభఙ్గే వత్తబ్బం సియా. యది తబ్బిరుద్ధసభావతాయ తత్థ న వుచ్చేయ్య, ఏవమ్పి తస్మిం తికే తస్స నవత్తబ్బతా ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి, కిం కారణం? **చిత్తుప్పాదకణ్డే** (ధ॰ స॰ ౩౬౫ ఆదయో) ఆగతానం ద్వాదసన్నం అకుసలచిత్తుప్పాదానం ద్వీహి పదేహి సఙ్గహితత్తా విభజిత్వా దస్సేతబ్బస్స నియోగతో కస్సచి చిత్తుప్పాదస్స అభావా, యథా ఉప్పన్నత్తికే అతీతాదీనం నవత్తబ్బతా న వుత్తా, ఏవమేతస్సాపి. అథ వా భావనాయ పహాతుం అసక్కుణేయ్యస్సాపి తస్స పుథుజ్జనే వత్తమానస్స భావనాయ పహాతబ్బసభావసామఞ్ఞతో, సావజ్జతో చ భావనాయ పహాతబ్బపరియాయో విజ్జతీతి నత్థి నవత్తబ్బతాపసఙ్గదోసో. నిప్పరియాయేన చ న భావనాయ పహాతబ్బన్తి తస్స వసేన నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయభావోపి న వుత్తో. దస్సనపహాతబ్బపచ్చయస్సాపి ఉద్ధచ్చసహగతస్స సహాయవేకల్లమత్తమేవ దస్సనేన కతం, న కోచిపి భావో అనుప్పాదధమ్మతం తస్స ఆపాదితోతి ఏకన్తేన భావనాయ పహాతబ్బతా వుత్తా. అథ వా అపాయగమనీయభావాపేక్ఖం దస్సనప్పహాతబ్బవచనన్తి తదభావతో తం విభజనం వుత్తన్తి.

౪౨౪. "విఞ్ఞాణ"న్తి పదం అపేక్ఖిత్వా "**అబ్యాకతం విపాక**"న్తి ఆదికో నపుంసకనిద్దేసో, తతో ఏవ అధికతాబ్యాకతాపేక్ఖాయ **దువిధ**న్తి వుత్తం. అఞ్ఞథా రూపనిబ్బానానమ్పి అబ్యాకతభావతో తం చతుబ్బిధన్తి వత్తబ్బం సియా. విపాకస్స కామావచరాదిభావో కుసలే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. అహేతుకతా సహేతుకతా వియ సమ్పయుత్తహేతువసేన, న నిబ్బత్తకహేతువసేన. విపాకస్స హి సహేతుకతా సహేతుకకమ్మవసేన సిజ్ఝమానాపి సమ్పయుత్తహేతువసేనేవ వుచ్చతి, అఞ్ఞథా అహేతుకానమ్పి సహేతుకతా ఆపజ్జేయ్యాతి. కస్మా పన సహేతుకస్స అహేతుకో విపాకో హోతీతి? తత్థ కారణం వుత్తమేవ. కిఞ్చ ఆరమ్మణాభినిపాతమత్తేసు పఞ్చసు విఞ్ఞాణేసు యథా అలోభాదిసమ్పయోగో న సమ్భవతి, ఏవం మన్దతరమన్దకిచ్చేసు సమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణేసూతి హేతూనం ఉప్పత్తియా అసమ్భవతోపి నేసం అహేతుకతా దట్ఠబ్బా.

మనోవిఞ్ఞాణతో ఉప్పజ్జనవిసిట్ఠమననకిచ్చానం అభావతో మనోమత్తా ధాతు **మనోధాతు**.

చక్ఖుసన్నిస్సితం హుత్వా రూపస్స విజాననం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **చక్ఖుసన్నిస్సితరూపవిజాననలక్ఖణం**. తత్థ చక్ఖుసన్నిస్సితవచనేన రూపారమ్మణం అఞ్ఞం విఞ్ఞాణం నివత్తేతి. విజాననగ్గహణేన చక్ఖుసన్నిస్సితే ఫస్సాదికే నివత్తేతి. చక్ఖురూపగ్గహణేన నిస్సయతో, ఆరమ్మణతో చ విఞ్ఞాణం విభావేతి ఉభయాధీనవుత్తికత్తా. యది హి చక్ఖు నామ న సియా,

అఞ్ఞాపి రూపం పస్సేయ్యుం, న చ పస్సన్తి. యది చ నీలాదిరూపం నామ న సియా, దేసాదినియమేన న భవితబ్బం, అత్థేవ చ నియమో, ఏకన్తసారమ్మణతా చ చిత్తస్స వుత్తాతి “ఆరమ్మణేన వినా నీలాదిఆభాసం చిత్తం పవత్తతీ”తి ఏవం పవత్తో వాదో మిచ్ఛావాదోతి వేదితబ్బం. తేనాహ భగవా “చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణ”న్తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪, ౪౦౦; ౩.౪౨౧, ౪౨౫; సం॰ ని॰ ౨.౪౪; ౪.౬౦; కథా॰ ౪౬౫).

కస్మా పనేత్థ వచనభేదో కతోతి? ఏకమ్పి చక్ఖు విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతి, రూపం పన అనేకమేవ సంహతన్తి ఇమస్స విసేసస్స దస్సనత్థం. కిం పన కారణం ఏకమ్పి చక్ఖు విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతి, రూపం పన అనేకమేవాతి? పచ్చయభావవిసేసతో. చక్ఖు హి చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స నిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియవిప్పయుత్తపచ్చయేహి పచ్చయో హోన్తం అత్థిభావేనేవ హోతి, తస్మిం సతి తస్స భావతో, అసతి అభావతో. యతో తం అత్థిఅవిగతపచ్చయేహిస్స పచ్చయో హోతీతి వుచ్చతి, తంనిస్సయతా చస్స న ఏకదేసేన అల్లీయనవసేన ఇచ్ఛితబ్బా అరూపభావతో, అథ ఖో గరురాజాదీసు సిస్సరాజపురిసాదీనం వియ తప్పటిబద్ధవుత్తితాయ. ఇతరే పన పచ్చయా తేన తేన విసేసేన వేదితబ్బా. స్వాయం పచ్చయభావో న ఏకస్మిం న సమ్భవతీతి ఏకమ్పి చక్ఖు విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతీతి “చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చా”తి ఏకవచనేన నిద్దేసో కతో.

రూపం పన యదిపి చక్ఖు వియ పురేజాతఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి పచ్చయో హోతి పురేతరం హుత్వా విజ్జమానక్ఖణేయేవ ఉపకారకత్తా, తథాపి అనేకమేవ సంహతం హుత్వా పచ్చయో హోతి ఆరమ్మణభావతో. యఞ్హి పచ్చయధమ్మం సభావభూతం, పరికప్పితాకారమత్తం వా విఞ్ఞాణం విభావేన్తం పవత్తతి, తదఞ్ఞేసఞ్చ సతిపి పచ్చయభావే నో తస్స సారమ్మణసభావతాయ యం కిఞ్చి అనాలమ్బిత్వా పవత్తితుం అసమత్థస్స ఓలుబ్భ పవత్తికారణతాయ ఆలమ్బనీయతో ఆరమ్మణం నామ. తస్స యస్మా యథా తథా సభావూపలద్ధివసేన ఆరమ్మణపచ్చయలాభో, తస్మా చక్ఖువిఞ్ఞాణం రూపం ఆరబ్భ పవత్తమానం తస్స సభావం విభావేన్తమేవ పవత్తతి. సా చస్స ఇన్ద్రియాధీనవుత్తికస్స ఆరమ్మణసభావూపలద్ధి, న ఏకద్వికలాపగతవణ్ణవసేన హోతి, నాపి కతిపయకలాపగతవణ్ణవసేన, అథ ఖో ఆభోగానురూపం ఆపాథగతవణ్ణవసేనాతి అనేకమేవ రూపం సంహచ్చకారితాయ విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతీతి దస్సేన్తో భగవా “రూపే చా”తి బహువచనేన నిద్దిసి.

యం పన “రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౨) వుత్తం, తం కథన్తి? తమ్పి యాదిసం రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో హోతి, తాదిసమేవ సన్ధాయ వుత్తం. కీదిసం పన తన్తి? సముదితన్తి పాకటోయమత్థో. ఏవఞ్చ కత్వా యదేకే వదన్తి “ఆయతనసల్లక్ఖణవసేన చక్ఖువిఞ్ఞాణాదయో సల్లక్ఖణారమ్మణా, న దబ్బసల్లక్ఖణవసేనా”తి, తమ్పి యుత్తమేవ హోతి. న చేత్థ సముదాయారమ్మణతా ఆసఙ్కితబ్బా సముదాయాభోగస్సేవాభావతో. సముదితా పన వణ్ణధమ్మా ఆరమ్మణపచ్చయా హోన్తి. కథం పన పచ్చేకం అసమత్థా సముదితా ఆరమ్మణా పచ్చయా హోన్తి, న హి పచ్చేకం దట్ఠుం అసక్కోన్తా అన్ధా సముదితా పస్సన్తీతి? నయిదమేకన్తికం విసుం విసుం అసమత్థానం సివికావహనాదీసు సమత్థతాయ దస్సనతో. కేసాదీనఞ్చ యస్మిం ఠానే ఠితానం పచ్చేకం వణ్ణం గహేతుం న సక్కా, తస్మింయేవ ఠానే సముదితానం వణ్ణం గహేతుం సక్కాతి భియ్యోపి తేసం సంహచ్చకారితా పరిబ్యత్తా. ఏతేన చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స పరమాణురూపం ఆరమ్మణం, ఉదాహు తంసముదాయోతిఆదికా చోదనా పటిక్ఖిత్తాతి వేదితబ్బా. “సోతఞ్చ పటిచ్చ సద్దే చా”తిఆదీసుపి (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪,

४००; ३.४७१, ४७२, ४७८) ఏసేవ నయో. ఏవం ఉభయాధీనవుత్తికతాయ చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స నిస్సయతో, ఆరమ్మణతో చ విభావనం కతం, ఏవం సోతవిఞ్ఞాణాదీసుపి యథారహం వత్తబ్బం.

రూపమత్తారమ్మణరసన్తి రూపాయతనమత్తస్సేవ ఆరమ్మణకరణరసం. మత్తసద్దేన యథా ఆరమ్మణన్తరం నివత్తేతి, ఏవం రూపాయతనేపి లబ్భమానే ఏకచ్చే విసేసే నివత్తేతి. న హి చక్ఖువిఞ్ఞాణం వణ్ణమత్తతో అఞ్ఞం కిఞ్చి విసేసం తత్థ గహేతుం సక్కోతి. తేనాహ భగవా "పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న కిఞ్చి ధమ్మం పటివిజానాతి అఞ్ఞత్ర అభినిపాతమత్తా"తి. చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జమానం రూపారమ్మణే ఏవ ఉప్పజ్జనతో తదభిముఖభావేన గయ్హతీతి వుత్తం "**రూపాభిముఖభావపచ్చుపట్ఠాన**"న్తి. అత్తనో అనన్తరం ఉప్పజ్జమానానం అరూపధమ్మానం సమనన్తరవిగతా అరూపధమ్మా పవత్తిఓకాసదానేన అనన్తరసమనన్తరనత్థివిగతపచ్చయేహి ఉపకారకా నిస్సయారమ్మణధమ్మా వియ ఆసన్నకారణన్తి దస్సేన్తో ఆహ "**రూపారమ్మణాయ కిరియమనోధాతుయా అపగమపదట్ఠాన**"న్తి. **సోతవిఞ్ఞాణాదీసు**పి వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో.

చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిగహితం రూపాదిఆరమ్మణం తదనన్తరమేవ అపరిపతన్తం కత్వా సమ్పటిచ్ఛన్తీ గణ్హన్తీ వియ హోతీతి వుత్తం "**రూపాదిసమ్పటిచ్ఛనరసా**"తి. తథాభావేన సమ్పటిచ్ఛనభావేన పచ్చుపతిట్ఠతీతి **తథాభావపచ్చుపట్ఠానా**.

ఛసు ఆరమ్మణేసు కదాచి పఞ్చన్నం, తతో వా కతిపయానం విజాననసభావాపి **ఛళారమ్మణవిజాననలక్ఖణా** వుత్తా తంసభావానతివత్తనతో, ఛస్వేవ వా ఇతరేసం ఆరమ్మణానం అన్తోగధత్తా. **సన్తీరణాదికిచ్చా**తి సన్తీరణతదారమ్మణకిచ్చా వా, సన్తీరణతదారమ్మణపటిసన్ధిభవఙ్గచుతికిచ్చా వాతి అధిప్పాయో. "**హదయవత్థుపదట్ఠానా**"తి ఇదం ఇమాసం ద్విన్నం మనోవిఞ్ఞాణధాతూనం ఏకన్తేనేవ హదయవత్థుసన్నిస్సయతాయ వుత్తం. హేట్ఠా వుత్తనయేన పన తంతంఅనన్తరాతీతవిఞ్ఞాణాపగమపదట్ఠానాతిపి వత్తుం వట్టతియేవ. **తస్సా భేదో**తి తస్సా విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా "దువిధా"తి వుత్తాయ దువిధతాసఙ్ఖాతో భేదో. **ఏకన్తమిట్ఠారమ్మణే**తి ఏకన్తేనేవ ఇట్ఠే ఆరమ్మణే, అతివియ ఇట్ఠారమ్మణేతి అత్థో. **పఞ్చద్వారే చేవ జవనావసానే చా**తి ఏత్థ పఞ్చద్వారే సమ్పటిచ్ఛనవోట్ఠబ్బనానం అన్తరాళం ఠానం, ఇతరత్ర జవనభవఙ్గానన్తి ఏవం **ద్విఠానా హోతి**. ఇతరాయపి సన్తీరణతదారమ్మణకాలే యథావుత్తమేవ ఠానం, పటిసన్ధిఆదికాలే పన చుతిభవఙ్గానం అన్తరాళం పటిసన్ధియా, పటిసన్ధిఆవజ్జనానం తదారమ్మణావజ్జనానం జవనావజ్జనానం వోట్ఠబ్బనావజ్జనానఞ్చ అన్తరాళం భవఙ్గస్స, తదారమ్మణపటిసన్ధీనం జవనపటిసన్ధీనం వా అన్తరాళం చుతియా ఠానన్తి వేదితబ్బం.

ఛసూతి ఏత్థ పుబ్బే వుత్తనయేనేవ విభాగో వేదితబ్బో. కాయస్స నిస్సయభూతానం నాతిఇట్ఠఫోట్ఠబ్బభూతానం పటిఘట్టనానిఘంసస్స బలవభావతో **కాయవిఞ్ఞాణం సుఖసమ్పయుత్తం**. ఉపాదారూపానంయేవ ఘట్టనా దుబ్బలాతి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని ఉపేక్ఖాసహగతాని. తేనాహ "**సేసం ఉపేక్ఖాయుత్త**"న్తి. **సేసం** ఛబ్బిధమ్పి.

అలోభాదోసామోహా చేవ అలోభాదోసా చ అలోభాదయో, తేహి అలోభాదీహి విపాకహేతూహి సమ్పయుత్తం **అలోభాదివిపాకహేతుసమ్పయుత్తం. కామావచరకుసలం వియ సోమనస్సాదిభేదతో**తి యథా కామావచరం కుసలం సోమనస్సుపేక్ఖాఞాణసఙ్ఖారభేదతో అట్ఠవిధం, ఏవమిదమ్పీతి అట్ఠవిధతాయ సదిసతం దస్సేతి. కామావచరభావతో హీనాదితో, యోనీసు ఉప్పత్తితో చ సదిసమేవ, సమ్పయుత్తధమ్మతో పన ఆరమ్మణతో, పవత్తిఆకారతో చ విసదిసం. తథా

హి కుసలం కమ్మద్వారవసేన పవత్తతి, న ఇదం, విపాకానం అవిఞ్ఞత్తిజనకత్తా. ఉప్పత్తిద్వారవసేన పన ఇమస్సాపి అత్థేవ పవత్తిభేదో పఞ్చద్వారమనోద్వారేసు మహావిపాకానం తదారమ్మణవసేన పవత్తిసమ్భవతో. యథా పన కుసలం గతివసేన పఞ్చవిధం, విఞ్ఞాణట్ఠితివసేన సత్తవిధఞ్చ, న ఏవమిదం తదేకదేసే ఏవ ఉప్పజ్జనతో. తత్థ ఆరమ్మణతో, ఏకచ్చపవత్తిఆకారతో చ విసదిసతం దస్సేతుం ''**యథా పనా**''తిఆది వుత్తం. **ఛసు ఆరమ్మణేసూ**తి పరిత్తాదిఅతీతాదిఅజ్ఝత్తాదిప్పభేదేసు ఛసు ఆరమ్మణేసు.

ఆగమనాదివసేనాతి ఆగమనపచ్చయవసేన. తత్థ ఏకచ్చానం ఆచరియానం మతేన ముఖే చలితే ఆదాసతలే ముఖనిమిత్తం చలనం వియ అసఙ్ఖారస్స కుసలస్స విపాకో అసఙ్ఖారో, ససఙ్ఖారస్స కుసలస్స విపాకో ససఙ్ఖారోతి ఏవం ఆగమనవసేన. ఏకచ్చానం పన ఆచరియానం మతేన బలవన్తేహి విభూతేహి పచ్చయేహి కమ్మాదీహి ఉప్పన్నో అసఙ్ఖారో, దుబ్బలేహి ససఙ్ఖారోతి ఏవం పచ్చయవసేన. **సమ్పయుత్తధమ్మాన**న్తి పాళియం సరూపతో ఆగతసమ్పయుత్తధమ్మానం. తేసం హి వసేన కుసలతో విపాకస్స విసేసాభావో. **నిరుస్సాహ**న్తి ఏత్థ ఉస్సాహో నామ అనుపచ్ఛిన్నావిజ్జాతణ్హామానసన్తానే విపాకుప్పాదనసమత్థతాసఙ్ఖాతో బ్యాపారో, సో విపాకేసు నత్థీతి తం నిరుస్సాహం. కుసలేసు పన అభిఞ్ఞావసపవత్తేసుపి అత్థేవాతి తం **సఉస్సాహం**.

లోభాదీనం ఏకన్తసావజ్జతాయ అయోనిసోమనసికారహేతుకానం నత్థి విపాకభావో, అలోభాదీనమ్పి ఏకన్తఅనవజ్జసభావానం కారణస్స తబ్బిధురతాయ నత్థేవ అకుసలవిపాకభావోతి ఆహ ''**అకుసలవిపాకం అహేతుకమేవా**''తి. యథా అతిఇట్ఠే, ఇట్ఠమజ్ఝత్తే చ ఆరమ్మణే వేదనాభేదసబ్భావతో కుసలవిపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతు దువిధా హోతి సోమనస్ససహగతా, ఉపేక్ఖాసహగతాతి, న ఏవం అతిఅనిట్ఠే, అనిట్ఠమజ్ఝత్తే చ ఆరమ్మణే వేదనాభేదో అత్థీతి అకుసలవిపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతు ఏకమేవాతి ''**సత్తవిధ**''న్తి వుత్తం. సతి హి తత్థ వేదనాభేదే అతిఅనిట్ఠే దోమనస్సేన భవితబ్బం, న చ పటిఘేన వినా దోమనస్సం ఉప్పజ్జతీతి.

కాయవిఞ్ఞాణస్స దుక్ఖసహగతతా కుసలవిపాకే వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బా. **ఉపేక్ఖా హీనా**తి ఏకన్తనిహీనస్స అకుసలస్స విపాకభావతో ఉపేక్ఖాపి సమానా హీనా ఏవ దుక్ఖసభావత్తా. తేనాహ ''**దుక్ఖం వియ నాతితిఖిణా**''తి. యథా దుక్ఖం అతివియ తిఖిణం కటుకం, న ఏవమయం, తథాపి దుక్ఖసభావేనేవ పవత్తతి. న హి అకుసలస్స విపాకో అదుక్ఖో హోతి. ఉపేక్ఖాభావో చస్స బలవతా బాధియమానస్స పటిప్పహరితుం అసక్కోన్తస్స దుబ్బలస్స పురిసస్స తేన కరియమానబాధాయ ఉపేక్ఖనా వియాతి దట్ఠబ్బో. **ఇతరేసూ**తి కుసలవిపాకేసు.

రూపావచరన్తి రూపావచరవిపాకవిఞ్ఞాణం. విపాకకథా హేస్సాతి. **కుసలం వియా**తి రూపావచరకుసలం వియ. న హి రూపావచరవిపాకో తదఞ్ఞకుసలసదిసో. అపిచ సమ్బన్ధిసద్దా ఏతే, యదిదం "కుసలం, విపాకో"తి చ. తస్మా యథా "మాతరం పయిరుపాసతీ"తి వుత్తే అత్తనో మాతరన్తి అవుత్తమ్పి సిద్ధమేవేతం, ఏవం ఇధాపీతి అత్తనో కుసలం వియాతి అత్థో. కుసలసదిసతా చేత్థ ధమ్మతో, ఆరమ్మణతో చ వేదితబ్బా. తథా హి యే ఫస్సాదయో కుసలే లబ్భన్తి, తే విపాకేపి లబ్భన్తి. యస్మిం చ ఆరమ్మణే కుసలం పవత్తతి, తత్థేవ అయం విపాకోపి పవత్తతి. యం పనేత్థ పఞ్చమజ్ఝానచిత్తం అభిఞ్ఞాప్పత్తం, తస్స విపాకో ఏవ నత్థి. కస్మా నత్థి? అసమ్భవతో, ఆనిసంసభూతత్తా చ. తఞ్హి విపాకం దేన్తం రూపావచరమేవ దదేయ్య. న హి అఞ్ఞభూమికం కమ్మం అఞ్ఞభూమికం విపాకం దేతి. కమ్మనిమిత్తారమ్మణతా చ రూపావచరవిపాకస్స వుత్తాతి న తం

అఞ్ఞం ఆరబ్భ పవత్తతి. పరిత్తారమ్మణాదిఆరమ్మణఞ్చ తం న హోతీతి అయమసమ్భవో. ఝానస్స ఆనిసంసభూతఞ్చ దానాదీనం తస్మిం అత్తభావే పచ్చయలాభో వియాతి.

పవత్తితో పన విపాకస్స, కుసలస్స చ అత్థేవ భేదోతి తం దస్సేతుం ''**కుసలం పన**''తిఆది వుత్తం. కుసలం వియ కసిణుగ్ఘాటిమాకాసాదిఆరమ్మణభేదతో చతుబ్బిధం. పవత్తిభేదో వుత్తనయోవ జవనవసేన, పటిసన్ధిఆదివసేన చ పవత్తనతో.

చతుమగ్గయుత్తచిత్తఫలత్తాతి చతూహి అరియమగ్గేహి సమ్పయుత్తకుసలచిత్తస్స ఫలత్తా, చతుబ్బిధసామఞ్ఞఫలసమ్పయుత్తభావతోతి అత్థో. మగ్గవీథియం ద్విక్ఖత్తుం, తిక్ఖత్తుం వా ఫలసమాపత్తియం అపరిచ్ఛిన్నపరిమాణం పవత్తమానమ్పి ద్వీసు ఠానేసు పవత్తియా ''**ద్విధా పవత్తతీ**''తి వుత్తం. **సబ్బమ్పీతి** తేవీసతివిధం కామావచరవిపాకం, పఞ్చవిధం రూపావచరవిపాకం, చతుబ్బిధం అరూపావచరవిపాకం, చతుబ్బిధమేవ లోకుత్తరవిపాకన్తి సబ్బమ్పి విపాకవిఞ్ఞాణం నాతిసఙ్ఖేపవిత్థారనయేన ఛత్తింసవిధం హోతి.

భూమిభేదతో తివిధం లోకుత్తరస్స అభావతో. లోకుత్తరఞ్హి కిరియచిత్తం నత్థి ఏకస్సేవ అనన్తరవిపాకదాయిభావతో. వుత్తఞ్హి "సమాధిమానన్తరికఞ్ఞమాహూ"తి (ఖు॰ పా॰ ౬.౫; సు॰ ని॰ ౨౨౮). హోతు తావ సేక్ఖానం ఉప్పజ్జమానం అనుత్తరం కుసలం పుగ్గలన్తరభావూపనయనతో సఫలం, అరహతో పన ఉప్పజ్జమానం పుగ్గలన్తరభావూపనయనతో నిప్ఫలం, తస్స కిరియభావో కస్మా న ఇచ్ఛితోతి? ఇచ్ఛితబ్బో సియా. యది తస్స పునప్పునం ఉప్పత్తి సియా, సకింయేవ పన లోకుత్తరకుసలం పవత్తతి. యది హి పునప్పునం పవత్తేయ్య, మగ్గచిత్తం అరహతోపి పవత్తతీతి లోకుత్తరకిరియచిత్తం సియా, న చేతం అత్థి పయోజనాభావతో. తస్మా నత్థి లోకుత్తరకిరియవిఞ్ఞాణం. **కిరియవిఞ్ఞాణన్తి** చ కిరియామత్తం విఞ్ఞాణం, కుసలాకుసలం వియ కిఞ్చి విపాకం అనుప్పాదేత్వా కిరియామత్తమేవ హుత్వా పవత్తనకవిఞ్ఞాణన్తి అత్థో. కస్మా పనేతం విపాకం న ఉప్పాదేతీతి? వుచ్చతే – ఏత్థ హి యదేతం ఆవజ్జనద్వయం, తం అనుపచ్ఛిన్నభవమూలేపి సన్తానే పవత్తం అనాసేవనతాయ దుబ్బలభావతో అబీజసామత్థియం వియ పుప్ఫం అఫలమేవ హోతి. యం పన ఉచ్ఛిన్నభవమూలాయం సన్తతియం పవత్తం అట్ఠారసవిధం విఞ్ఞాణం, తం సముచ్ఛిన్నమూలాయ లతాయ పుప్ఫం వియ ఫలదాయి న హోతీతి వేదితబ్బం. అఞ్ఞస్స అసమ్భవతో కిరియహేతునా నామ అలోభాదినావ భవితబ్బన్తి ఆహ ''**అలోభాదికిరియహేతువిరహిత**''న్తి.

చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం పురేచరా హుత్వా రూపాదిఆరమ్మణానం విజాననలక్ఖణా **చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిపురేచరరూపాదివిజాననలక్ఖణా**. అయం పన మనోవిఞ్ఞాణతో ఉప్పన్నాపి విసిట్ఠమననకిచ్చాభావేన మనోమత్తా ధాతూతి **మనోధాతు**. తథా హేసా మనోవిఞ్ఞాణస్స పచ్చయో న హోతి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **ధాతునిద్దేసే** (విసుద్ధి॰ ౨.౫౧౭) ఆగమిస్సతి. **ఆవజ్జనరసాతి** ఆభోగరసా, చిత్తసన్తానస్స వా పురిమాకారతో అఞ్ఞథా ఓణోజనరసా. **భవఙ్గవిచ్ఛేదపదట్ఠానాతి** భవఙ్గసన్తానవిచ్ఛేదపదట్ఠానా. అపుబ్బారమ్మణా సకిదేవ పవత్తమానా సబ్బథా విసయరసం అనుభవితుం న సక్కోతీతి ఇట్ఠాదీసు సబ్బత్థ **ఉపేక్ఖాయుత్తావ హోతి**.

సాధారణాతి సేక్ఖాసేక్ఖపుథుజ్జనానం సాధారణా. **అసాధారణాతి** అసేక్ఖానంయేవ ఆవేణికా. **వోట్ఠబ్బనావజ్జనరసాతి** పఞ్చద్వారే సన్తీరణేన గహితారమ్మణం వవత్థపేన్తీ వియ పవత్తనతో వోట్ఠబ్బనరసా, మనోద్వారే పన వుత్తనయేన ఆవజ్జనరసా. తథాభావేన పఞ్చద్వారమనోద్వారేసు యథాక్కమం వోట్ఠబ్బనావజ్జనభావేన పచ్చుపతిట్ఠతీతి

తథాభావపచ్చుపట్ఠానా. వోట్ఠబ్బనకాలే సన్తీరణకిచ్చానం తిస్సన్నం అహేతుకవిపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం ఆవజ్జనకాలే యస్స కస్సచి భవఙ్గస్సాతి ఇమేసం అఞ్ఞతరాపగమో ఏతిస్సా ఆసన్నకారణన్తి ఆహ ''**అహేతుక...పే.... పదట్ఠానా**''తి.

అరహతన్తి అరహతంయేవ అసాధారణభావతో. **అనుళారేసూతి** అట్ఠికసఙ్ఖలికపేతరూపాదీసు, అఞ్ఞేసు వా అప్పణీతేసు వత్థూసు. **హసితుప్పాదనరసాతి** హసితస్సేవ ఉప్పాదనరసా. తథా హి తం చిత్తం "హసితుప్పాదన"న్త్వేవ వుచ్చతి, న అఞ్ఞేసం హసితుప్పాదకచిత్తానం అభావతో. అఞ్ఞానిపి హి ద్వాదస సోమనస్ససహగతాని పరిత్తకుసలాకుసలకిరియచిత్తాని యథారహం పుథుజ్జనాదీనం హసితుప్పాదకాని విజ్జన్తి, ఇదం పన చిత్తం విచారణపఞ్ఞావిరహితం పరిత్తేసు అప్పణీతేసు ఆరమ్మణేసు అరహన్తానం సోమనస్సమత్తం ఉప్పాదేన్తం ఉప్పజ్జతి. భగవతోపి ఉప్పజ్జతీతి అట్ఠకథాయం వుత్తం, తం అతీతంసాదీసు అప్పటిహతఞాణం వత్వా "ఇమేహి తీహి ధమ్మేహి సమన్నాగతస్స బుద్ధస్స భగవతో సబ్బం కాయకమ్మం ఞాణపుబ్బఙ్గమం ఞాణానుపరివత్తీ"తి (మహాని॰ ౬౯; చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫; పటి॰ మ॰ ౩.౫) వచనతో విచారేతబ్బన్తి ఏకే . తత్థ హసితుప్పాదచిత్తేన పవత్తియమానమ్పి భగవతో సితకరణం పుబ్బేనివాసానాగతంససబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణానం అనువత్తకత్తా ఞాణానుపరివత్తియేవాతి ఏవం పన ఞాణానుపరివత్తిభావే సతి న కోచి పాళిఅట్ఠకథానం విరోధో. ఏవఞ్చ కత్వా అట్ఠకథాయం "తేసం ఞాణానం చిణ్ణపరియన్తే ఇదం చిత్తం ఉప్పజ్జతీ"తి వుత్తం. అవస్సఞ్చ ఏతం ఏవం ఇచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా అఞ్ఞస్సాపి విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకస్స అహేతుకచిత్తస్స భగవతో ఉప్పత్తి న యుజ్జేయ్య. న హి విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకస్స తంసముట్ఠితాయ విఞ్ఞత్తియా కాయకమ్మాదిభావం ఆపజ్జనభావో విబన్ధతీతి. **ఏకన్తతో హదయవత్థుపదట్ఠానా** పఞ్చవోకారభవే ఏవ ఉప్పజ్జనతో.

అయమేత్థ విసేసోతి అయం సేక్ఖపుథుజ్జనానం ఉప్పత్తియా విపాకుప్పాదనసమత్థతా, అరహతం ఉప్పత్తియా తదభావోతి ఉభయేసం సన్తానే ఉప్పత్తిసముపలక్ఖితో ఏత్థ కుసలకిరియవిఞ్ఞాణేసు విసేసో. ఏవఞ్చ కత్వా పచ్చయవేకల్లేన అవిపాకస్సాపి కుసలాకుసలస్స కిరియభావప్పసఙ్గో నివత్తితో హోతి. పరతో **కుసలతో విసేసోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

౪౫౫. సబ్బానిపి కుసలాకుసలబ్యాకతాని **ఏకూననవుతి విఞ్ఞాణాని హోన్తి** నాతిసఙ్ఖేపవిత్థారనయేనాతి అధిప్పాయో. పటిసన్ధివిఞ్ఞాణాదీనం కిచ్చం నామ భవన్తరపటిసన్ధానాదినా ఆకారేన పవత్తి ఏవ. తబ్బినిముత్తఞ్చ చిత్తస్స అఞ్ఞం కిచ్చం నత్థీతి ఆహ ''**చుద్దసహి ఆకారేహి పవత్తన్తీ**''తి.

ఆనుభావేనాతి సామత్థియేన. కతూపచితం హి కమ్మం అవసేసపచ్చయసమవాయే విపాకం దేన్తం అత్తనో ఆనుభావం విస్సజ్జన్తం వియ హోతి. **దేవమనుస్సేసూతి** ఛసు కామావచరదేవేసు చేవ మనుస్సేసు చ. **కమ్మకమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తానన్తి** ఏత్థ **కమ్మం** నామ కతూపచితం కామావచరకుసలకమ్మం, తఞ్చ ఖో విపాకదానాయ లద్ధోకాసం. తేనాహ "పచ్చుపట్ఠిత"న్తి. **కమ్మనిమిత్తం** కమ్మాయూహనక్ఖణే చేతనాయ పచ్చయభూతం దేయ్యధమ్మాది. **గతినిమిత్తం** యం గతిం ఉపపజ్జతి, తప్పరియాపన్నం రూపాయతనం. **పణ్డకాదిభావన్తి** పణ్డకమూగమమ్మనాదిభావం. దుబ్బలస్స ద్విహేతుకకుసలస్స విపాకభూతా ఉపేక్ఖాసహగతాహేతుమనోవిఞ్ఞాణధాతు **దుబ్బల...పే.... మనోవిఞ్ఞాణధాతు. నేసన్తి** భావితరూపారూపావచరకుసలానం సత్తానం. **కమ్మనిమిత్తమేవాతి** పథవీకసిణాదికం అత్తనో కమ్మారమ్మణమేవ.

ఏవం తావేత్థాతి ఏత్థ విఞ్ఞాణక్ఖన్ధనిద్దేసే ఏవం సఙ్ఖేపతో సరూపదస్సనమత్తేనేవ ఏకూనవీసతియా విపాకవిఞ్ఞాణానం పటిసన్ధివసేన పవత్తి వేదితబ్బా. భవాలమ్బనాదివిభాగేన పన యదేత్థ వత్తబ్బం, తం **పటిచ్చసముప్పాదకథాయం**

ఆగమిస్సతీతి.

తం తన్తి ఏకూనవీసతియా పటిసన్ధివిఞ్ఞాణేసు యం యం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధం, తం తం అనన్తరం ఉప్పత్తియా **అనుబన్ధమానం. తస్స తస్సేవాతి** యస్స యస్స కమ్మస్స విపాకభూతం పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం, తస్స తస్సేవ. **తస్మిఞ్ఞేవాతి** కమ్మాదికే ఏవ. కమ్మఞ్చే పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణం, తస్మిం కమ్మే, అథ కమ్మనిమిత్తం, గతినిమిత్తఞ్చ, తస్మిం కమ్మనిమిత్తే గతినిమిత్తేతి అత్థో. **తాదిసమేవాతి** యాదిసం పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం హేతుతో, సేససమ్పయుత్తధమ్మతో చ తాదిసమేవ. **సన్తానవినివత్తకేతి** భవఙ్గసన్తానస్స వినివత్తనకే. **అఞ్ఞస్మిం** ఆవజ్జనసఙ్ఖాతే **చిత్తుప్పాదే**. కిరియమయచిత్తేనేవ సుపినదస్సనం హోతీతి ఆహ ‘‘**సుపినం అపస్సతో**’’తి. **అపరిమాణసఙ్ఖ్యమ్పి పవత్తతియేవ,** తథా హిదం ఉపపత్తిభవస్స అఙ్గభావేన పవత్తనతో “భవఙ్గ”న్తి వుచ్చతి. **తేసఞ్ఞేవాతి** పటిసన్ధిభూతానంయేవ.

ఇన్ద్రియానీతి చక్ఖాదీని ఇన్ద్రియాని. **ఆరమ్మణగహణక్ఖమానీతి** రూపాదిఆరమ్మణం గహేతుం సమత్థాని. మాతుకుచ్ఛిగతకాలే వియ హి బహినిక్ఖన్తకాలేపి న తావ ఇన్ద్రియాని సకిచ్చకాని హోన్తి, అనుక్కమేన పన విసదభావం పత్తకాలే ఏవ సకిచ్చకాని హోన్తి. తేనేవాహ “ఇధ పరిపక్కత్తా ఆయతనాన”న్తి. **ఆపాథగతేతి** యోగ్యదేసావట్ఠితే. తమేవ యోగ్యదేసావట్ఠితం **రూపం పటిచ్చ** ఘట్టనా పచ్చయం లద్ధా. **ఘట్టనాతి** పటిఘాతో, యేన బ్యాపారాదివిసేసపచ్చయన్తరసహితే చక్ఖుస్స విసయే వికారుప్పత్తివిసదిసుప్పత్తివిసయస్స ఇట్ఠానిట్ఠభావేన అనుగ్గహో, ఉపఘాతో చాతి అత్థో. **తతోతి** ఘట్టనానన్తరం. **ఘట్టనానుభావేనాతి** ఘట్టనాబలేన. **భవఙ్గచలనన్తి** భవఙ్గచిత్తస్స పకమ్పనం, తథా ద్విక్ఖత్తుం పవత్తియా విసదిసస్స కారణభావూపగమనన్తి అత్థో. తఞ్హి చిత్తసన్తానస్స పురిమావత్థాయ భిన్నావత్థాహేతుతాయ చలనం వియాతి “చలన”న్తి వుత్తం. విసయవిసయీభావసిద్ధాయ ధమ్మతాయ ఆరమ్మణస్స అభిముఖీభావేన పసాదస్స తావ ఘట్టనా హోతు, అఞ్ఞసన్నిస్సితస్స పన భవఙ్గస్స చలనం కథం హోతీతి? తంసమ్బన్ధభావతో. భేరితలే ఠపితాసు సక్ఖరాసు ఏకిస్సా సక్ఖరాయ ఘటితాయ తదఞ్ఞసక్ఖరాయం ఠితమక్ఖికా చలనం చేత్థ ఉదాహరణన్తి. **తదేవ రూపన్తి** తదేవ భవఙ్గచలనస్స పచ్చయభూతం ఆపాథగతం రూపాయతనం. **భవఙ్గం విచ్ఛిన్దమానా వియాతి** భవఙ్గసన్తానం విచ్ఛిన్దన్తీ వియ. తదారమ్మణుప్పత్తియా పరతో భవఙ్గస్స ఉప్పజ్జనతో విసయగ్గహణం పఞ్చద్వారావజ్జనం వత్వా తదనన్తరం దస్సనాదీసు వత్తబ్బేసు తాని అవత్వా మనోద్వారావజ్జనస్స గహణం ఉద్దేసే ద్విన్నం ఆవజ్జనానం ఆవజ్జనసామఞ్ఞేన గహితత్తా.

ఆవజ్జనానన్తరన్తి పఞ్చద్వారావజ్జనానన్తరం. యే హదయవత్థు వియ సమ్పటిచ్ఛనాదివీథిచిత్తానిపి నానుజానన్తి, తేసం “సమ్పటిచ్ఛనాయ చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా”తిఆదినా తత్థ తత్థ పాళి ఆగతా. న హి సక్కా పాళిం పటిసేధేతుం.

‘‘**సచే మహన్తం హోతీ**’’తి ఇదం జవనపరియోసానాయ చిత్తప్పవత్తియా వుచ్చమానత్తా వుత్తం. చుద్దసచిత్తక్ఖణాయుకఞ్హి ఆరమ్మణమిధ “మహన్త”న్తి అధిప్పేతం, తఞ్చ ఉప్పజ్జిత్వా ద్వితిచిత్తక్ఖణాతీతం హుత్వా ఆపాథగమనవసేన వేదితబ్బం.

యథావవత్థాపితేతి వోట్ఠబ్బనేన వుత్తాకారేన కతవవత్థాపనే. ఆవజ్జనాయ, వోట్ఠబ్బనస్స చ వుత్తత్తా “అవసేసకామావచరకిరియాన”న్తి అవసేసగ్గహణం కతం. **ఛ సత్త వాతి వా**-సద్దేన “పఞ్చ వా”తి ఇదమ్పి వుత్తమేవాతి దట్ఠబ్బం. సుత్తముచ్ఛితాదికాలే హి పఞ్చపి జవనాని జవన్తీతి.

తానియేవాతి "అట్ఠన్నం వా"తిఆదినా (విసుద్ధి॰ ౨.౪౨౫) వుత్తాని ఏకూనతింస కామావచరజవనానియేవ. ఇతో అఞ్ఞం మనోద్వారావజ్జనానన్తరం ఉప్పజ్జనకచిత్తం నామ నత్థీతి దస్సనత్థం ఏవకారగ్గహణం. **''గోత్రభూతో''**తి ఇదం గోత్రభుట్ఠానియానం పరికమ్మవోదానానమ్పి గహణం, న గోత్రభునో ఏవ. **ఫలచిత్తానీ**తి సమాపత్తివసేన పవత్తనకఫలచిత్తాని. **యం యం లద్ధపచ్చయన్తి** యం యం జవనం రూపావచరజవనాదివసేన గోత్రభుఅనన్తరం ఉప్పత్తియా లద్ధపచ్చయం.

అతిమహన్తన్తి సోళసచిత్తక్ఖణాయుకం. తత్థ హి తదారమ్మణచిత్తం ఉప్పజ్జతి, న అఞ్ఞత్థ. **విభూతన్తి** సుపాకటం, తఞ్చ కామావచరమేవ. తత్థ హి తదారమ్మణస్స ఉప్పత్తి. **కామావచరజవనావసానే**తి కామావచరజవనస్సేవ అవసానే. న హి తం కామతణ్హాహేతుకకమ్మనిబ్బత్తం మహగ్గతానుత్తరజవనం అనుబన్ధతి అజనకత్తా, జనకాసదిసత్తా చ. యథా గేహతో బహి గన్తుకామో తరుణదారకో జనకం, జనకసదిసం వా అనుబన్ధతి, న అఞ్ఞం, ఏవమిదమ్పి . తత్థాపి న సబ్బస్మా జవనా సబ్బం జవనేన తదారమ్మణస్స నియమేతబ్బతో, ఆరమ్మణేన చ వేదనాయ పరివత్తేతబ్బతో. తత్థాయం నియమో – పరిత్తకుసలలోభమోహమూలసోమనస్ససహగతకిరియజవనానం అఞ్ఞతరానన్తరం అతిమహతి విసయే పఞ్చన్నం సోమనస్ససహగతానం అఞ్ఞతరం తదారమ్మణం ఉప్పజ్జతి, తథా పరిత్తకుసలాకుసలఉపేక్ఖాసహగతకిరియజవనానం అఞ్ఞతరానన్తరం ఉపేక్ఖాసహగతానం ఛన్నం తదారమ్మణానం అఞ్ఞతరం పవత్తతి. **ఇట్ఠారమ్మణాదీనన్తి** ఇట్ఠఇట్ఠమజ్ఝత్తఅనిట్ఠారమ్మణానం వసేనాతి సమ్బన్ధో. తయిదం ఆరమ్మణేన వేదనాపరివత్తిదస్సనత్థం వుత్తం. **''పురిమకమ్మవసేనా''**తి ఇదం తదారమ్మణవిసేసదస్సనత్థం. న హి పటిసన్ధిజనకమేవ కమ్మం తదారమ్మణం జనేతి, అథ ఖో అఞ్ఞకమ్మమ్పి. తం పన పటిసన్ధిదాయినా కమ్మేన నిబ్బత్తేతబ్బతదారమ్మణతో విసదిసమ్పి నిబ్బత్తేతీతి. **''జవనచిత్తవసేనా''**తి ఇదం తదారమ్మణనియమదస్సనత్థం. "జవనేన తదారమ్మణం నియమేతబ్బ"న్తి హి వుత్తం. **ఆది**-సద్దేన పటిసన్ధిచిత్తం సఙ్గణ్హాతి. తఞ్హి అత్తనో ఉక్కట్ఠతరస్స తదారమ్మణస్స పచ్చయో న హోతి. **యో యో పచ్చయో లద్ధో హోతీ**తి యథావుత్తేసు ఇట్ఠారమ్మణాదీసు యో యో తదారమ్మణస్స ఉప్పత్తియా పచ్చయో సమవేతో హోతి. **కిఞ్చి అన్తరన్తి** కిఞ్చి ఖణన్తరం. **ఉదకమివాతి** పటిసోతం గచ్ఛన్తం ఉదకమివ.

ద్విక్ఖత్తుం సకిం వాతి వచనసిలిట్ఠవసేన వుత్తం "అట్ఠ వా దస వా"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౮.౧౧; పారా॰ ౧౧) వియ. ద్విక్ఖత్తుంయేవ పన వణ్ణేన్తి. విపాకచిత్తత్తా, ఆవజ్జనస్స చ విదూరత్తా, మూలభవఙ్గాదిభవఙ్గసామఞ్ఞసబ్భావతో చ భవఙ్గస్స ఆరమ్మణే పవత్తనారహం సమానం తస్స జవనస్స ఆరమ్మణం ఆరమ్మణం ఏతస్సాతి తదారమ్మణన్తి వుచ్చతి ఏకస్స ఆరమ్మణసద్దస్స లోపం కత్వా "కామావచరం, ఓట్ఠముఖ"న్తి చ యథా. ఏత్థ చ కేచి "పట్ఠానే 'కుసలాకుసలే నిరుద్ధే విపాకో తదారమ్మణతా ఉప్పజ్జతీ'తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౦౬) విపాకధమ్మధమ్మానం ఏవ అనన్తరం తదారమ్మణం వుత్త"న్తి కిరియాజవనానన్తరం న ఇచ్ఛన్తి. విప్ఫారవన్తం హి జవనం నావం వియ నదీసోతో భవఙ్గం అనుబన్ధతి, న పన ఛళఙ్గుపేక్ఖావతో సన్తవుత్తికిరియజవనం పణ్ణపుటం వియ నదీసోతోతి. తయిదం లబ్భమానస్సాపి కేనచి అధిప్పాయేన కత్థచి అవచనం దిస్సతి, యథా తం ధమ్మసఙ్గహే అకుసలనిద్దేసే లబ్భమానోపి అధిపతి న వుత్తో. యఞ్చ పణ్ణపుటం నిదస్సితం, తమ్పి నిదస్సితబ్బేన న సమానం. నావాపణ్ణపుటానఞ్హి నదీసోతస్స ఆవట్టనం, గతి చ విసదిసీతి నావాయ నదీసోతస్స అనుబన్ధనం, పణ్ణపుటస్స అననుబన్ధనఞ్చ యుజ్జతి, ఇధ పన కిరియజవనేతరజవనానం భవఙ్గసోతస్స ఆవట్టనం, గతి చ సదిసీతి ఏతస్స అననుబన్ధనం, ఇతరస్స అనుబన్ధనఞ్చ న యుజ్జతి. తస్మా విచారేతబ్బం.

భవఙ్గమేవాతి అవధారణం భవపరియోసానస్స ఇధ న అధిప్పేతత్తా. అఞ్ఞథా తదారమ్మణావసానే చుతిపి న హోతియేవ. **దస్సనాదీనీ**తి దస్సనసవనఘాయనసాయనఫుసనాని. **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, తేన సమ్పటిచ్ఛనాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. పటిసన్ధితో భవఙ్గమేవ, భవఙ్గతో ఆవజ్జనమేవాతి ఏవం పవత్త**చిత్తనియమవసేనేవ. తమ్పీ**తి చుతిచిత్తమ్పి. పటిసన్ధిభవఙ్గచిత్తాని వియ **ఏకూనవీసతివిధమేవ హోతి** అత్థతో భేదాభావతో.

భవగతిఠితినివాసేసూతి తీసు భవేసు, పఞ్చసు గతీసు, సత్తసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు, నవసు సత్తావాసేసు చ. యో పనేత్థ అచిత్తకో, సో ఇధ న గహేతబ్బో విఞ్ఞాణకథాభావతో. ‘‘ఏత్థా’’తి ఇదం ‘‘సంసరమానానం సత్తాన’’న్తి ఇమినా సమ్బన్ధితబ్బం. ఏత్థ ఏతేసు వుత్తనయేన సంసరమానేసు సత్తేసు యో పన అరహత్తం పాపుణాతి సమ్మాపటిపత్తిమన్వాయాతి అధిప్పాయో. **తస్స** అరహతో **నిరుద్ధమేవ హోతి** చిత్తం అప్పటిసన్ధికభావతో.

ఇతి విఞ్ఞాణక్ఖన్ధే విత్థారకథాముఖవణ్ణనా.

వేదనాక్ఖన్ధకథావణ్ణనా

౪౫౬. వేదేన అనుభవనాకారేన అయితం పవత్తం వేదయితం, వేదయితన్తి లక్ఖితబ్బధమ్మజాతం **వేదయితలక్ఖణం.** తం పన అత్థతో వేదనా ఏవాతి ఆహ ‘‘**వేదయితలక్ఖణం నామ వేదనావా**’’తి. అథ వా వేదయితం లక్ఖణం ఏతిస్సాతి కప్పనాసిద్ధం భేదం నిస్సాయ అఞ్ఞపదత్థసమాసవసేనాపి వేదనావ వుచ్చతీతి ఆహ ‘‘**వేదయితలక్ఖణం నామ వేదనావా**’’తి. **వేదయతి వేదయతీ**తి బ్యాపనిచ్ఛావసేన వచనం వేదనాయ సవిసయే అభిణ్హప్పవత్తిదస్సనత్థం. సభావధమ్మతో అఞ్ఞో కత్తా నత్థీతి దస్సనత్థం కత్తునిద్దేసో. **ఇతీ**తి అనియమతో హేతుఅత్థో. **ఖో**తి వచనాలఙ్కారమత్తం. **తస్మా**తి తస్స నియమనం. ఇదం వుత్తం హోతి – యస్మా యథాపచ్చయం ఆరమ్మణరసం అనుభవతి, తస్మా వేదనాతి వుచ్చతీతి.

‘‘**కుసలవిఞ్ఞాణేన సమ్పయుత్తా**’’తి ఇదం కుసలాయ వేదనాయ ఉపలక్ఖణం దట్ఠబ్బం. యా కాచి కుసలా వేదనా, సబ్బా సా కుసలేన విఞ్ఞాణేన సమ్పయుత్తాతి, న పన తస్సా కుసలభావసంసిద్ధిదస్సనత్థం. న హి కుసలేన విఞ్ఞాణేన సమ్పయోగతో కుసలాయ వేదనాయ కుసలభావో, అథ ఖో యోనిసోమనసికారాదికతో. తేనాహ ‘‘**జాతివసేనా**’’తి. **అకుసలాదీసు**పి ఏసేవ నయో. యథా పన జాతివసేన కుసలాదివిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తతాయ తివిధా, ఏవం యావ ఏకూననవుతివిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తాతి ఏకూననవుతివిధా వేదితబ్బా. **సభావభేదతో**తి సమ్పయుత్తభూమిఆరమ్మణాదివసేన లబ్భమానం భేదం అగ్గహేత్వా కేవలం సభావకతభేదతో ఏవాతి అత్థో.

‘‘పఞ్చవిధా’’తి వత్వా తం పఞ్చవిధతం దస్సేతుం ‘‘**సుఖ**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ సుఖయతీతి **సుఖం,** కాయం, సమ్పయుత్తధమ్మే చ లద్ధస్సాదే కరోతీతి అత్థో. సుట్ఠు వా ఖాదతి, ఖణతి వా కాయికం ఆబాధన్తి **సుఖం**. సుకరం ఓకాసదానం ఏతస్సాతి **సుఖ**న్తి అపరే. దుక్ఖయతీతి **దుక్ఖం,** కాయం, సమ్పయుత్తధమ్మే చ విబాధతీతి అత్థో. దుట్ఠు వా ఖాదతి, ఖణతి వా కాయికం అస్సాదన్తి **దుక్ఖం**. దుక్కరం ఓకాసదానం ఏతస్సాతి **దుక్ఖ**న్తి అపరే. **సోమనస్సుపేక్ఖానం** సద్దత్థో హేట్ఠా వుత్తోయేవ. దోమనస్సస్స సోమనస్సే వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బం. కిం పన కారణం మానసేతరసాతాసాతవసేన సుఖం, దుక్ఖఞ్చ విభజిత్వా వుత్తం ‘‘**సుఖం సోమనస్సం దుక్ఖం దోమనస్స**’’న్తి, ఉపేక్ఖా పన మానసీ, ఇతరా చ ఏకధావ వుత్తాతి? భేదాభావతో. యథా హి అనుగ్గహూపఘాతకతాయ సుఖదుక్ఖాని అఞ్ఞథా కాయస్స అనుగ్గహముపఘాతఞ్చ కరోన్తి, అఞ్ఞథా మనసో, న ఏవముపేక్ఖా. తస్మా భేదాభావతో ఏకధావ ఉపేక్ఖా వుత్తాతి.

తత్థ యేన సభావభేదేన వేదనా పఞ్చవిధా, సా పవత్తిట్ఠానే దస్సితే సుపాకటా హోతీతి పవత్తిట్ఠానం తావ దస్సేతుం **"తత్థా"**తిఆది ఆరద్ధం. **అకుసలవిపాకేనా**తి ఏత్థాపి "కాయవిఞ్ఞాణేన సమ్పయుత్త"న్తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. యథా అధికరణీమత్థకే కప్పాసపిచుపిణ్డం ఠపేత్వా అయోకూటేన పహరన్తస్స పిచుపిణ్డం అతిక్కమిత్వా కూటం అధికరణిం గణ్హాతి, నిఘంసో బలవా హోతి, ఏవం పటిఘట్టనానిఘంసస్స బలవభావతో ఇట్ఠే, ఇట్ఠమజ్ఝత్తే చ ఆరమ్మణే కాయవిఞ్ఞాణం సుఖసహగతం హోతి. అనిట్ఠే, అనిట్ఠమజ్ఝత్తే చ దుక్ఖసహగతన్తి ఆహ **"కుసల...పే.... దుక్ఖ"**న్తి. కామావచరవిపాకవిఞ్ఞాణాని పఞ్చ కమ్మారమ్మణవసేన సోమనస్ససహగతాని హోన్తి, రూపావచరవిపాకాని చత్తారి కమ్మవసేన, సేసాని తేరస కామావచరాని, అట్ఠ రూపావచరాని, ద్వత్తింస లోకుత్తరాని, యథారహం చేతోభిసఙ్ఖారారమ్మణపాదకాదివసేన సోమనస్ససహగతాని హోన్తీతి ఆహ **"సోమనస్సం ద్వాసట్ఠియా విఞ్ఞాణేహి సమ్పయుత్త"**న్తి. **దోమనస్సం ద్వీహి** అకుసలవిఞ్ఞాణేహి సమ్పయుత్తం చేతోభిసఙ్ఖారారమ్మణాదివసేన.

అవసేసపఞ్చపఞ్ఞాసాయాతి యథావుత్తాని ఛసట్ఠి విఞ్ఞాణాని ఠపేత్వా అవసేసాయ పఞ్చపఞ్ఞాసాయ. తత్థ కుసలాకుసలవిపాకాని ఇట్ఠానిట్ఠేసు నిబ్బికప్పకాని సుఖదుక్ఖసమ్పయుత్తాని భవితుం యుత్తానిపి ద్విన్నం పిచుపిణ్డానం వియ ద్విన్నం ద్విన్నం ఉపాదారూపానం ఘట్టనానిఘంసస్స మన్దభావతో చక్ఖాదిసన్నిస్సితాని అట్ఠపి విఞ్ఞాణాని సబ్బత్థ ఉపేక్ఖాసమ్పయుత్తానేవ హోన్తి, తథా బలవపచ్చయతాయ సుఖదుక్ఖానం తేసఞ్చ తదభావతో. అపుబ్బారమ్మణనిస్సయప్పవత్తీని ఆవజ్జనసమ్పటిచ్ఛనవిఞ్ఞాణాని, అసదిసానన్తరప్పచ్చయం కిరియారమ్భస్స ఆదిభూతం వోట్ఠబ్బనం, కాయదుక్ఖపధానతాయ అకుసలఫలస్స తదుపనిస్సయభూతం అకుసలవిపాకపటిసన్ధిఆది, ఇట్ఠమజ్ఝత్తారమ్మణప్పవత్తీని కామావచరకుసలవిపాకవిఞ్ఞాణాని చ ఉపేక్ఖాసహగతానియేవ హోన్తి. కమ్మవసేన వా విపాకానుభవనస్స ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణేసు అదుక్ఖమసుఖభావో యుత్తో. సతి చ విపాకభూతాయ ఉపేక్ఖాయ సుఖదుక్ఖమజ్ఝత్తభావే కమ్మారమ్మణవసేన కుసలవిపాకాయ ఇట్ఠభావో, అకుసలవిపాకాయ అనిట్ఠభావో చ వేదితబ్బో. అవసిట్ఠాని పన సత్తతింస విఞ్ఞాణాని చేతోభిసఙ్ఖారారమ్మణపాదకాదివసేన ఉపేక్ఖాసమ్పయుత్తాని హోన్తీతి ఏవం పఞ్చపఞ్ఞాసాయ విఞ్ఞాణేహి ఉపేక్ఖాయ సమ్పయుత్తతా వేదితబ్బా.

సలక్ఖణం నామ ధమ్మానం అనఞ్ఞసాధారణో సభావో, అనుభవనఞ్చ సబ్బవేదనానం సాధారణలక్ఖణన్తి తం పటినియతేన ఆరమ్మణేన నియమేత్వా దస్సేన్తో ఆహ **"ఇట్ఠఫోట్ఠబ్బానుభవనలక్ఖణం సుఖ"**న్తి తస్స బ్యభిచారాభావతో. భుసం బ్రూహనం వడ్ఢనం **ఉపబ్రూహనం**. తయిదం కామఞ్చ చేతసికసుఖేపి లబ్భతి, తం పన సవికప్పకం చేతోభిసఙ్ఖారవసేనాపి హోతి. ఇదన్తు నిబ్బికప్పకం సభావసిద్ధత్తా తతో సాతిసయన్తి ఆహ **"సమ్పయుత్తానం ఉపబ్రూహనరస"**న్తి. అస్సాదియతీతి అస్సాదో, సుఖావేదనా. తేనాహ భగవా "యం, భిక్ఖవే, పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధే పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సుఖం సోమనస్సం, అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధేసు అస్సాదో"తి (సం॰ ని॰ ౩.౨౬). కాయనిస్సితత్తా కాయే భవో కాయికో, సో ఏవ అస్సాదో తథా పచ్చుపతిట్ఠతీతి **కాయికఅస్సాదపచ్చుపట్ఠానం. కాయిన్ద్రియపదట్ఠానం** అనఞ్ఞవత్థుకత్తా.

దుక్ఖస్స లక్ఖణాదీని వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బాని.

సభావతో , పరికప్పతో వా ఇట్ఠస్స ఆరమ్మణస్స అనుభవనలక్ఖణం **ఇట్ఠారమ్మణానుభవనలక్ఖణం**. తేనాహ **"యథా తథా వా ఇట్ఠాకారసమ్భోగరస"**న్తి, యథాభూతేన వా అయథాభూతేన వా ఇట్ఠాకారేన ఆరమ్మణస్స **సమ్భుఞ్జనరసం,**

పచ్చనుభవనకిచ్చన్తి అత్థో. ''**పస్సద్ధిపదట్ఠాన**''న్తి ఇదం "పస్సద్ధకాయో సుఖం వేదేతీ"తి (సం. ని. ౫.౩౭౬; అ. ని. ౧౧.౨) సుత్తపదం నిస్సాయ వుత్తం, తం పన నిరామిససోమనస్సవసేన వేదితబ్బం.

సోమనస్సే వుత్తవిపరియాయేన దోమనస్సస్స లక్ఖణాదీని వేదితబ్బాని. దోమనస్సస్స కామధాతుయం ఉప్పజ్జనతో ఏకన్తేన హదయవత్థుపదట్ఠానతా తతో విసేసో.

మజ్ఝత్తస్స, ఆరమ్మణస్స మజ్ఝత్తం వా వేదయితం అనుభవనం లక్ఖణం ఏతిస్సాతి **మజ్ఝత్తవేదయితలక్ఖణా**. మజ్ఝత్తానుభవనతో ఏవ సమ్పయుత్తానం **నాతిఉపబ్రూహనమిలాపనరసా**. ''**సన్తభావపచ్చుపట్ఠానా**''తి ఇదం అనవజ్జాయ నిరామిసాయ ఉపేక్ఖాయ వసేన వేదితబ్బం, న సబ్బాయ.

ఇతి వేదనాక్ఖన్ధే విత్థారకథాముఖవణ్ణనా.

సఞ్ఞాక్ఖన్ధకథావణ్ణనా

౪౫౭. సఞ్జాననలక్ఖణం నామ సఞ్ఞావాతిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం వేదనాక్ఖన్ధనిద్దేసే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

కామం వేదనాయపి విప్పయుత్తం విఞ్ఞాణం నత్థి, తస్సా పన సభావతో భిన్నత్తా కాయచి వేదనాయ సమ్పయుత్తమ్పి కాయచి విప్పయుత్తం హోతి. సఞ్ఞాయ పన ఈదిసం నత్థీతి ఆహ ''**న హి తం విఞ్ఞాణం...పే.... సఞ్ఞాయా**''తి.

సబ్బావాతి చతుభూమికాపి. అథ వా యథా వేదనా భిన్నసభావత్తా భేదనలక్ఖణాదితో వుత్తా, న ఏవమయం, అయం పన సబ్బావ సఞ్జాననలక్ఖణా . నీలాదిభేదస్స ఆరమ్మణస్స సఞ్జాననం సఞ్ఞం కత్వా జాననం లక్ఖణం ఏతిస్సాతి **సఞ్జాననలక్ఖణా**. తథా హి సా అభిఞ్ఞాణేన సఞ్జాననతో పచ్చాభిఞ్ఞాణరసాతి వుచ్చతి. నిమిత్తేన హి పున సఞ్జాననకిచ్చా **పచ్చాభిఞ్ఞాణరసా**. తస్సా వడ్ఢకిస్స దారుమ్హి అభిఞ్ఞాణం కత్వా తేన అభిఞ్ఞాణేన పచ్చాభిజాననకాలే పవత్తి వేదితబ్బా. తేనాహ ''**తదేవేత**''న్తిఆది. పున సఞ్జాననస్స పచ్చయో పునసఞ్జాననపచ్చయో, తదేవ నిమిత్తం పున...పే.... నిమిత్తం, తస్స కరణం, పున...పే.... కరణం, పునసఞ్జాననపచ్చయభూతం వా నిమిత్తకరణం పున...పే.... కరణం, తదస్సా కిచ్చన్తి **పునసఞ్జాననపచ్చయనిమిత్తకరణరసా**. పునసఞ్జాననినిమిత్తకరణం నిమిత్తకారికాయ, నిమిత్తేన సఞ్జాననన్తియా చ సబ్బాయ సఞ్ఞాయ సమానం యోజేతబ్బం. **అభినివేసకరణం** "ఇదమేవ సచ్చ"న్తి (మ. ని. ౨.౧౮౭, ౨౦౨, ౨౦౩, ౪౨౭; మ. ని. ౩.౨౭-౨౯) సఞ్ఞాభినివేసమత్తేనేవ దట్ఠబ్బం. **యథాఉపట్ఠితవిసయపదట్ఠానా** అవికప్పసభావత్తా. ఞాణసమ్పయుత్తా పన సఞ్ఞా ఞాణమేవ అనువత్తతి, తస్మా అభినివేసకారికా, విపరీతగ్గాహికా చ న హోతి. ఏతేనేవ సమాధిసమ్పయుత్తతాయ అచిరట్ఠానతా చ న హోతీతి వేదితబ్బా. ఏవం రాగదిట్ఠిమానాదిసమ్పయుత్తాయ సఞ్ఞాయ రాగాదిఅనువత్తికభావోతి.

ఇతి సఞ్ఞాక్ఖన్ధే విత్థారకథాముఖవణ్ణనా.

సఙ్ఖారక్ఖన్ధకథావణ్ణనా

౪౨౮. **రాసికరణలక్ఖణన్తి** సమ్పిణ్డనలక్ఖణం, తతో సఙ్ఖారా ఆయూహనరసా వుచ్చన్తి. చేతనాపధానతాయ హి సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మా ఏవం వుత్తా. తేనేవాహ ''**కిం పన తన్తి సఙ్ఖారాయేవా**''తిఆది. తత్థ **సఙ్ఖతమభిసఙ్ఖరోన్తీతి** యథా అత్తనో ఫలం సఙ్ఖతం సమ్మదేవ నిప్ఫన్నం హోతి, ఏవం అభిసఙ్ఖరోన్తీతి అత్థో. **విప్ఫారపచ్చుపట్ఠానాతి** ఏత్థ **విప్ఫారో** నామ విప్ఫారవన్తతా, తస్మా సబ్యాపారపచ్చుపట్ఠానాతి అత్థో.

తస్మిం తస్మిం చిత్తే ఉప్పన్నే నియమేన ఉప్పజ్జనతో **నియతా. సరూపేన ఆగతాతి** ఏవం పిట్ఠివత్తకే అకత్వా పాళియా సరూపేనేవ ఆగతా. కదాచిదేవ ఉప్పజ్జనతో న నియతాతి **అనియతా**. యదిపి అనియతా ఏకజ్ఝం న ఉప్పజ్జన్తి, తస్మిం పన చిత్తే ఉప్పజ్జనధమ్మతాయ ''**ఛత్తింసా**''తి వుత్తం. తేనాహ ''**ఉప్పజ్జమానాపి చ న ఏకతో ఉప్పజ్జన్తీ**''తి.

౪౨౯. **ఫుసతీతి** కత్తునిద్దేసో. యం తత్థ కారణం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. ఫుసన్తి ఏతేనాతి వా **ఫస్సో**. సమ్పయుత్తధమ్మా హి ఆరమ్మణే పవత్తమానా తం ఫుసనలక్ఖణేన ఫస్సేన ఫుసన్తా వియ హోన్తి. ఆరమ్మణఫుసనమత్తం వా **ఫస్సోతి** సాధనత్తయమ్పి యుజ్జతేవ. సభావధమ్మేసు కత్తుకరణసాధనవచనం తదాకారసమారోపనతో పరియాయకథా, భావసాధనవచనమేవ నిప్పరియాయకథాతి వుత్తం ''**ఫుసనలక్ఖణో**''తి. **అయఞ్హీతిఆది** యథావుత్తలక్ఖణాదిసమత్థనం. యది అయం ధమ్మో చేతసికో, స్వాయం అరూపధమ్మో సమానో కథం ఫుసనలక్ఖణో, సఙ్ఘట్టనరసాదికో చ హోతీతి అన్తోలీనం చోదనం హదయే ఠపేత్వా తస్స సోధనత్థం ''**అరూపధమ్మోపి సమానో**''తిఆది వుత్తం. తత్థ ''**ఫుసనాకారేనేవ పవత్తతీ**''తి ఇమినా అరూపస్సాపి తస్స ధమ్మస్స అయం సభావోతి దస్సేతి. సా చ తస్స ఫుసనాకారప్పవత్తి అమ్బిలఅమ్బపక్కాదిం ఖాదన్తం పస్సన్తస్స పరస్స ఖేళుప్పత్తి, పరం విబాధియమానం దిస్వా దయాలుకస్స సరీరకమ్పనం, రుక్ఖసాఖగ్గే దుట్ఠితం పురిసం దిస్వా భూమియం ఠితస్స భీరుకపురిసస్స జఙ్ఘచలనం, పిసాచాదిభాయితబ్బం దిస్వా ఊరుఖమ్భోతి ఏవమాదీసు పరిబ్యత్తా హోతి.

ఏకదేసేనాతి కట్ఠద్వయాది వియ అత్తనో ఏకపస్సేన. **అనల్లీయమానోపీతి** అసంసిలియమానోపి. రూపసద్దేహి సహ ఫస్సస్స సామఞ్ఞం అనల్లీయమానసఙ్ఘట్టనమేవ, న విసయభావో. యథా రూపసద్దా చక్ఖుసోతాని అనల్లీయమానా ఏవ "ఫుసిత"న్తిఆదినా వుత్తా, ఏవం ఫస్సస్సాపి ఆరమ్మణఫుసనసఙ్ఘట్టనానీతి. **సఙ్ఘట్టన**ఞ్చ ఫస్సస్స చిత్తారమ్మణానం సన్నిపతనభావో ఏవ. తేనాహ ''**చిత్తమారమ్మణఞ్చ సఙ్ఘట్టేతీ**''తి. కిచ్చట్ఠేన రసేన సఙ్ఘట్టనరసతా వుత్తా, వత్థారమ్మణసన్నిపాతేన వా సమ్పజ్జతీతి సఙ్ఘట్టనసమ్పత్తికో ఫస్సో సఙ్ఘట్టనరసో వుత్తో. యథా "ద్వే పాణీ వజ్జేయ్యు"న్తిఆదీసు (మి॰ ప॰ ౨.౩.౮) పాణిస్స పాణిమ్హి సఙ్ఘట్టనం తబ్బిసేసభూతా రూపధమ్మా, ఏవం చిత్తస్స ఆరమ్మణే సఙ్ఘట్టనం తబ్బిసేసభూతో ఏకో చేతసికధమ్మో దట్ఠబ్బో. "తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪; ౩.౪౨౧, ౪౨౫, ౪౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౪౩-౪౪; ౪.౬౦) వచనతో చక్ఖురూపవిఞ్ఞాణాదీనం సఙ్గతివసేన గహేతబ్బత్తా ఆహ ''**తికసన్నిపాతసఙ్ఖాతస్సా**''తిఆది. తస్స ఫస్సస్స కారణభూతో తదనురూపో సమన్నాహారో **తజ్జాసమన్నాహారో**. ఇన్ద్రియస్స తదభిముఖభావో, ఆవజ్జనాయ చ ఆరమ్మణకరణం విసయస్స **పరిక్ఖతతా** అభిసఙ్ఖతతా, విఞ్ఞాణస్స విసయభావకరణన్తి అత్థో. యథా నిచ్చమ్మా గావీ యం యం ఠానం ఉపగతా, తత్థ తత్థ దుక్ఖమేవ పాపుణాతి, ఏవం ఫస్సే సతి వేదనా ఉప్పజ్జతేవ. వేదనా చ దుక్ఖసల్లాదిసభావాతి వుత్తం ''**వేదనాధిట్ఠానభావతో పన నిచ్చమ్మగావీ వియ దట్ఠబ్బో**''తి.

౪౬౦. అభిసన్దహతి పబన్ధతి పవత్తేతి. **చేతనాభావో** బ్యాపారభావో. **ఆయూహనం** చేతయనం ఈరియనం. **సంవిదహనం** విచారణం. ఆయూహనరసాయ చేతనాయ పవత్తమానాయ సబ్బేపి సమ్పయుత్తధమ్మా యథాసకం కిచ్చప్పసుతా హోన్తీతి సా **సకిచ్చపరకిచ్చసాధికా** వుత్తా. జేట్ఠసిస్సో పరే సజ్ఝాయనే ఉయ్యోజేన్తో సయమ్పి సజ్ఝాయతి. మహావడ్ఢకిమ్హి వడ్ఢకికమ్మం కాతుమారద్ధే ఇతరేపి కరోన్తియేవ. **ఉస్సాహనభావేనాతి** ఆదరకరణభావేన. సా హి సయం ఆదరభూతా సమ్పయుత్తధమ్మే ఆదరయతీతి. ఆయూహనవసేన ఉస్సాహనం దట్ఠబ్బం, న వీరియుస్సాహవసేన.

౪౬౧. వీరభావోతి యేన వీరో నామ హోతి, సో ధమ్మోతి అత్థో. విధినా ఈరేతబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి వా **వీరియం,** ఉస్సాహో, తంతంకిచ్చసమారమ్భో, పరక్కమో వా. **ఉపత్థమ్భనం** సమ్పయుత్తధమ్మానం కోసజ్జపక్ఖే పతితుం అదత్వా ధారణం అనుబలప్పదానం, సమ్పగ్గణ్హనం వా. సంసీదనపటిపక్ఖో ధమ్మో అసంసీదనం, న సంసీదనాభావమత్తన్తి అసంసీదనభావేన పచ్చుపతిట్ఠతీతి వుత్తం ''**అసంసీదనభావపచ్చుపట్ఠాన**''న్తి. **సంవేగపదట్ఠానన్తి** అట్ఠసంవేగపుబ్బికాయ (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౪౧౮) కుసలకిరియాయ వీరియారమ్భవత్థుపదట్ఠానం. ''మగ్గో గన్తబ్బో హోతి, మగ్గో గతో, కమ్మం కాతబ్బం, కమ్మం కతం, అప్పమత్తకో ఆబాధో ఉప్పన్నో, గిలానా వుట్ఠితో హోతి, అచిరవుట్ఠితో గేలఞ్ఞా, గామం వా నిగమం వా పిణ్డాయ విచరన్తో న లభతి లూఖస్స వా పణీతస్స వా భోజనస్స యావదత్థం పారిపూరిం, లభతి…పే॰… పారిపూరి''న్తి ఏవం వుత్తాని ఏతాని అనురూపపచ్చవేక్ఖణాసహితాని అట్ఠ **వీరియారమ్భవత్థూని,** తంమూలకాని వా పచ్చవేక్ఖణాని.

౪౬౨. అత్తనా అనుపాలేతబ్బానం సహజాతధమ్మానం అనుపాలనం జీవితస్స బ్యాపారో, తఞ్చ నేసం జీవనన్తి తం తస్స కారణభావం పురక్ఖత్వా వుత్తం ''**జీవన్తి తేనా**''తి. తమ్పి చస్స అత్థితో జీవనమేవాతి ఆహ ''**జీవనమత్తమేవ వా త**''న్తి.

౪౬౩. ఆధియతీతి ఠపేతి. **అవిసారో** అత్తనో ఏవ అవిసరణసభావో. **అవిక్ఖేపో** సమ్పయుత్తానం ధమ్మానం అవిక్ఖిత్తతా. యేన సమ్పయుత్తా అవిక్ఖిత్తా హోన్తి, సో ధమ్మో అవిక్ఖేపోతి. అవూపసమలక్ఖణస్స విక్ఖేపస్స పటిపక్ఖతాయ చిత్తస్స ఉపసమనాకారేన పచ్చుపతిట్ఠతీతి **ఉపసమపచ్చుపట్ఠానో. విసేసతోతి** యేభుయ్యేన. సుఖవిరహితోపి హి అత్థి సమాధీతి. **దీపచ్చి**నిదస్సనేన సన్తానఠితిభావం సమాధిస్స దస్సేతి.

౪౬౪. సద్దహన్తి ఏతాయాతి సద్దహనకిరియాయ పవత్తమానానం ధమ్మానం తత్థ ఆధిపచ్చభావేన సద్ధాయ పచ్చయతం దస్సేతి. తస్సా హి ధమ్మానం తథాపచ్చయభావే సతి పుగ్గలో సద్దహతీతి వోహారో హోతి. సద్దహనం సద్ధేయ్యవత్థునో పత్తియాయనం, తం లక్ఖణం ఏతిస్సాతి **సద్దహనలక్ఖణా. ఓకప్పనలక్ఖణాతి** అనుపవిసిత్వా ఏవమేతన్తి కప్పనలక్ఖణా. కాలుస్సియమలం విధమేత్వా సమ్పయుత్తానం, పుగ్గలస్సేవ వా పసాదనం అనావిలభావకరణం రసో ఏతిస్సాతి **పసాదనరసా. పక్ఖన్దనం** అధిముచ్చనవసేన ఆరమ్మణస్స అనుపవిసనం. అకాలుసభావో అకాలుస్సియం, అనావిలభావోతి అత్థో. పసాదనీయట్ఠానేసు పసాదవిపరీతం అకుసలం అస్సద్ధియం, మిచ్ఛాధిముత్తి చ, తప్పచ్చనీకోవ పసాదభూతో వత్థుగతో నిచ్ఛయో **అధిముత్తి,** న యేవాపనకాధిమోక్ఖో. రతనత్తయం, కమ్మం, కమ్మఫలఞ్చ **సద్ధేయ్యవత్థు.** సప్పురిససంసేవనసద్ధమ్మసవనయోనిసోమనసికారధమ్మానుధమ్మప్పటిపత్తియో **సోతాపత్తియఙ్గాని.** కుసలధమ్మానం ఆదానే **హత్థం** వియ, సబ్బసమ్పత్తిసమ్పదానే **విత్తం** వియ, అమతకసిఫలఫలనే **బీజం** వియ దట్ఠబ్బా.

౪౬౫. సరన్తి తాయాతి సరణకిరియాయ పవత్తమానానం ధమ్మానం తత్థ ఆధిపచ్చభావేన సతియా పచ్చయతం దస్సేతి. తస్సా హి ధమ్మానం తథాపచ్చయభావే సతి తంసమఙ్గిపుగ్గలో సరతీతి వోహారో హోతి. ఉదకే అలాబు వియ

పిలవిత్వా గన్తుం అదత్వా పాసాణస్స వియ నిచ్చలస్స ఆరమ్మణస్స ఠపనం సరణం అసమ్ముట్ఠతాకరణం **అపిలాపనం**. సమ్మోసపచ్చనీకం కిచ్చం **అసమ్మోసో**, న సమ్మోసాభావమత్తం. "సతారక్ఖేన చేతసా"తి (అ॰ ని॰ ౧౦.౨౦) వచనతో **ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా**. అఞ్ఞతో ఆగన్త్వా చిత్తవిసయే అభిముఖో భవతి ఏతాయాతి **విసయాభిముఖభావో**, సతి. సతియా వత్థుభూతా కాయాదయోవ **కాయాదిసతిపట్ఠానాని**, సతి ఏవ వా పురిమా పచ్ఛిమాయ పదట్ఠానం.

౪౬౬. **కాయదుచ్చరితాదీహీ**తి హేతుమ్హి కరణవచనం. **హిరియతీ**తి లజ్జాకారేన జిగుచ్ఛతి. **తేహియేవా**తి కాయదుచ్చరితాదీహియేవ. **ఓత్తప్పతీ**తి ఉబ్బిజ్జతి. హిరీ పాపధమ్మే గూథం వియ పస్సన్తీ జిగుచ్ఛతీతి ఆహ "**పాపతో జిగుచ్ఛనలక్ఖణా హిరీ**"తి. ఓత్తప్పం తే ఉణ్హం వియ పస్సన్తం తతో ఉత్తసతీతి వుత్తం "**ఉత్తాసలక్ఖణం ఓత్తప్ప**"న్తి. **వుత్తప్పకారేనా**తి లజ్జాకారేన, ఉత్తాసాకారేన చ. **అత్తగారవపదట్ఠానా** హిరీ అజ్ఝత్తసముట్ఠానతాయ, అత్తాధిపతితాయ చ. **పరగారవపదట్ఠానం** ఓత్తప్పం బహిద్ధాసముట్ఠానతాయ, లోకాధిపతితాయ చ. తమేవత్థం పాకటతరం కాతుం "**అత్తానం హీ**"తిఆది వుత్తం. అజ్ఝత్తసముట్ఠానాదితా చ హిరిఓత్తప్పానం తత్థ తత్థ పాకటభావేన వుత్తా, న పనేతేసం కదాచి అఞ్ఞమఞ్ఞవిప్పయోగా. న హి లజ్జనం నిబ్భయం, పాపభయం వా అలజ్జనం అత్థీతి. **లోకపాలకా**తి ఏత్థ "ద్వేమే, భిక్ఖవే, సుక్కా ధమ్మా లోకం పాలేన్తీ"తి (అ॰ ని॰ ౨.౯; ఇతివు॰ ౪౨) సుత్తపదం అత్తాధిపతి, లోకాధిపతిభావే చ "సో అత్తానంయేవ అధిపతిం కరిత్వా, సో లోకంయేవ అధిపతిం కరిత్వా"తి (అ॰ ని॰ ౩.౪౦) చ సుత్తపదాని ఆహరిత్వా వత్తబ్బాని.

౪౬౭. యస్మా లోభపటిపక్ఖో అలోభోతి యే ధమ్మా తేన సమ్పయుత్తా, తంసమఙ్గినో వా సత్తా తేన న లుబ్భన్తి, సయం కదాచిపి న లుబ్భతేవ, అత్థతో వా అలుబ్భనాకారో ఏవ చ హోతి, తస్మా వుత్తం "**న లుబ్భన్తీ**"తిఆది. **ఏసేవ నయో**తి "న దుస్సన్తి తేనా"తిఆదినా కారకత్తయయోజనం అతిదిసతి. **అగేధో** అగిజ్ఝనం అనభికఙ్ఖనం. **అలగ్గభావో** అనాసత్తతా. **అపరిగ్గహో** కస్సచి వత్థునో మమత్తవసేన అసఙ్గహో. అనల్లీనో భావో అధిప్పాయో ఏతస్సాతి **అనల్లీనభావో**. ఏవఞ్హి ఉపమాయ సమేతి.

౪౬౮. చణ్డికస్స భావో చణ్డిక్కం, కోపో. తప్పటిపక్ఖో **అచణ్డిక్కం**, అబ్యాపాదో. **అవిరోధో** అవిగ్గహో. **అనుకూలమిత్తో** అనువత్తకో. **వినయరసో**తి వినయనరసో. **సోమ్మభావో** మేజ్జనవసేన హిలాదనీయతా.

౪౬౯. ధమ్మానం యో యో సభావో యథాసభావో, తస్స తస్స పటివిజ్ఝనం **యథాసభావపటివేధో**. అక్ఖలితం అవిరజ్ఝిత్వా పటివేధో **అక్ఖలితపటివేధో**. విసయస్స ఓభాసనం తప్పటిచ్ఛాదకసమ్మోహన్ధకారవిధమనం **విసయోభాసనం**. కత్థచిపి విసయే అసమ్ముయ్హనాకారేనేవ పచ్చుపతిట్ఠతి, సమ్మోహపటిపక్ఖతాయ వా తదభావం పచ్చుపట్ఠపేతీతి **అసమ్మోహపచ్చుపట్ఠానో**. **సబ్బకుసలానం మూలభూతా**తి సబ్బేసం చతుభూమకకుసలధమ్మానం సుప్పతిట్ఠితభావసాధనేన పతిట్ఠాభూతా, న తేసం కుసలభావసాధనేన. యది హి తేసం కుసలభావో కుసలమూలపటిబద్ధో సియా, ఏవం సతి తంసముట్ఠానరూపేసు హేతుపచ్చయతా న సియా. న హి తే తేసం కుసలాదిభావం సాధేన్తి, న చ పచ్చయా న హోన్తి. వుత్తఞ్హేతం "హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౧). యథా చ కుసలభావో, ఏవం అబ్యాకతభావోపి అబ్యాకతమూలప్పటిబద్ధో సియా. తథా సతి అహేతుకచిత్తానం అబ్యాకతభావో ఏవ న సియా, అకుసలేసు చ యత్థ ఏకంయేవ మూలం, తస్స అకుసలభావో న సియా, ఉభయమ్పి హోతియేవ. తస్మా న మూలప్పటిబద్ధో కుసలాదిభావో, అథ ఖో యోనిసోమనసికారాదిపటిబద్ధో. తేసం పన సుప్పతిట్ఠితభావసాధనాని మూలానీతి గహేతబ్బం.

౪౨౦. పస్సమ్భనం దరథవూపసమో. కాయసద్దో సమూహవాచీ, సో చ ఖో వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయవసేనాతి ఆహ "**కాయోతి చేత్థ వేదనాదయో తయో ఖన్ధా**"తి. తేనేవాహ "తత్థ కతమా తస్మిం సమయే కాయపస్సద్ధి హోతి? యా తస్మిం సమయే వేదనాక్ఖన్ధస్సా"తిఆది (ధ. స. ౪౦). **దరథో** సారమ్భో, దోమనస్సపచ్చయానం ఉద్ధచ్చాదికానం కిలేసానం, తథాపవత్తానం వా చతున్నం ఖన్ధానం ఏతం అధివచనం. దరథనిమ్మద్దనేన పరిళాహపరిప్ఫన్దవిరహితో సీతిభావో **అపరిప్ఫన్దసీతిభావో**. ఉద్ధచ్చప్పధానా కిలేసా **ఉద్ధచ్చాదికిలేసా,** ఉద్ధచ్చం వా ఆదిం కత్వా సబ్బకిలేసే సఙ్గణ్హాతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

గరుభావో దన్ధతా, థినమిద్ధాదికానం, తథాపవత్తానం వా చతున్నం ఖన్ధానం ఏతం అధివచనం. దన్ధతాయ పటిపక్ఖో **అదన్ధతా,** న దన్ధతాయ అభావమత్తం.

థద్ధభావో **థమ్భో**, దిట్ఠిమానాదికానం, తప్పధానానం వా చతున్నం ఖన్ధానమేతం నామం. థద్ధభావనిమ్మద్దనతో ఏవ కత్థచి ఆరమ్మణే అప్పటిహతాకారేన పచ్చుపతిట్ఠన్తి, సమ్పయుత్తానం వా తత్థ అప్పటిఘాతం పచ్చుపట్ఠాపేన్తీతి **అప్పటిఘాతపచ్చుపట్ఠానా.**

కమ్మని సాధు కమ్మఞ్ఞం, న కమ్మఞ్ఞం అకమ్మఞ్ఞం, తస్స భావో **అకమ్మఞ్ఞభావో,** దానసీలాదిపుఞ్ఞకిరియాయం అయోగ్యతా. అత్థతో కామచ్ఛన్దాదిసంకిలేసధమ్మా, తప్పధానా వా చత్తారో అకుసలక్ఖన్ధా. కమ్మఞ్ఞభావేనేవ సమ్పన్నాకారేన ఆరమ్మణస్స గహణం **ఆరమ్మణకరణసమ్పత్తి**. వుత్తావసేసా కామచ్ఛన్దాదయో, తదేకట్ఠా చ సంకిలేసధమ్మా **అవసేసనీవరణాదయో**. వినిబన్ధనిమ్మద్దనేన సుఖప్పవత్తిహేతుతాయ **పసాదనీయవత్థూసు పసాదావహా. సువణ్ణవిసుద్ధి వియాతి** యథా సువణ్ణవిసుద్ధి అపగతకాళకా అలఙ్కారవికతివినియోగక్ఖమా, ఏవమయమ్పి సంకిలేసవిగమేన హితకిరియావినియోగక్ఖమా.

కాయచిత్తానం గేలఞ్ఞం, అస్సద్ధియాది, తదేకట్ఠా చ పాపధమ్మా. గేలఞ్ఞపటిపక్ఖో అగేలఞ్ఞం , తబ్భావో లక్ఖణం ఏతాసన్తి **అగేలఞ్ఞభావలక్ఖణా**. యథావుత్తగేలఞ్ఞనిమ్మద్దనేనేవ నత్థి ఏతాసం ఆదీనవో దోసో, న వా ఏతా ఆదీనం కపణం వన్తి పవత్తేన్తీతి నిరాదీనవా, తేనాకారేన పచ్చుపతిట్ఠన్తి, తం వా సమ్పయుత్తేసు పచ్చుపట్ఠపేన్తీతి **నిరాదీనవపచ్చుపట్ఠానా.**

కాయసమ్బన్ధీ, చిత్తసమ్బన్ధీ చ ఉజుభావోతి లక్ఖితబ్బతాయ **కాయచిత్తఅజ్జవలక్ఖణా**. కాయచిత్తానం నఙ్గలసీసచన్దకోటిగోముత్తవఙ్కతాసఙ్ఖాతానం కుటిలభావానం నిమ్మద్దనతో **కాయచిత్తకుటిలభావనిమ్మద్దనరసా**. తతో ఏవ సబ్బథాపి అజిమ్హభావేన పచ్చుపతిట్ఠన్తి, సమ్పయుత్తానం వా అజిమ్హతం పచ్చుపట్ఠపేన్తీతి **అజిమ్హతాపచ్చుపట్ఠానా.** "సన్తదోసపటిచ్ఛాదనలక్ఖణా మాయా, అసన్తగుణసమ్భావనలక్ఖణం సాఠేయ్య"న్తి ఏవం వుత్తా తదాకారప్పవత్తా అకుసలా ఖన్ధా, తదేకట్ఠా చ సంకిలేసధమ్మా **మాయాసాఠేయ్యాదికా**. ఏత్థ చ చిత్తపస్సద్ధిఆదీహి చిత్తమేవ పస్సద్ధం, లహు, ముదు, కమ్మఞ్ఞం, పగుణం, ఉజు చ హోతి. కాయపస్సద్ధిఆదీహి పన రూపకాయోపి. తేనేవేత్థ భగవతా ధమ్మానం దువిధతా వుత్తా, న సబ్బత్థ.

౪౨౧. ఛన్దనం **ఛన్దో,** ఆరమ్మణేన అత్థికతా. "ఛన్దో కామో"తిఆదీసు (విభ. ౨౬౪) పన తణ్హాపి వుచ్చతి, "ఛన్దం జనేతి వాయమతీ"తిఆదీసు (విభ. ౪౩౨) వీరియమ్పీతి తతో నివత్తనత్థం "**కత్తుకామతాయేతం అధివచన**"న్తి వుత్తం. **కత్తుకామతా**

వుచ్చతి కరణిచ్ఛా. చేతసికస్స చ ధమ్మస్స సారమ్మణత్తా కరణిచ్ఛా నామ ఆలమ్బనస్స ఆలమ్బితుకామతాముఖేనేవ హోతీతి ఆరమ్మణకరణిచ్ఛాలక్ఖణో ఛన్దో **కత్తుకామతాలక్ఖణో** వుత్తో. తేనేవాహ ''**ఆరమ్మణపరియేసనరసో, ఆరమ్మణేన అత్థికతాపచ్చుపట్ఠానో**''తి చ. యదగ్గేన పనాయం అత్తనో ఆరమ్మణపరియేసనరసో, తదగ్గేన సమ్పయుత్తానమ్పి హోతియేవ ఏకారమ్మణతాయ తేన తేసం. తేనేవాహ ''**ఆరమ్మణగ్గహణే చాయం చేతసో హత్థప్పసారణం వియ దట్ఠబ్బో**''తి. స్వాయం కుసలేసు ఉప్పన్నో కుసలచ్ఛన్దోతి వుచ్చతి యోనిసోమనసికారసముట్ఠానత్తా.

౪౨౨. **అధిముచ్చనం** ఆరమ్మణే సన్నిట్ఠానవసేన వేదితబ్బం, న పసాదనవసేన. యథా తథా వా హి ఆరమ్మణే నిచ్ఛయనం అధిముచ్చనం అనధిముచ్చన్తస్స పాణాతిపాతాదీసు, దానాదీసు వా పవత్తియా అభావా, సద్ధా పన పసాదనీయేసు పసాదాధిమోక్ఖాతి అయమేతేసం విసేసో. వోట్ఠబ్బనం పన యథా సన్తీరితే అత్థే నిచ్ఛయనాకారేన పవత్తిత్వా పరతో త్తమానానం తథా పవత్తియా పచ్చయో హోతి. యది ఏవం, విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తేసు కథన్తి? తేసమ్పి ఏకంసేనేవ సంసప్పనాకారస్స పచ్చయతాయ దట్ఠబ్బం. దారకస్స వియ ఇతో చితో చ సంసప్పనస్స ''కరిస్సామి న కరిస్సామీ''తి అనిచ్ఛయస్స పటిపక్ఖకిరియా **అసంసప్పనం,** యేసు చిత్తుప్పాదేసు అయం సన్నిట్ఠానలక్ఖణో అధిమోక్ఖో, తేసం ఆరమ్మణధమ్మో ఏవ **సన్నిట్ఠేయ్యధమ్మో.**

౪౨౩. **కిరియా కారో**తి కారసద్దస్స భావసాధనతమాహ. **మనమ్హి కారో**తి మనసి ఆరమ్మణస్స కరణం. యేన హి మనో ఆరమ్మణే కరీయతి ఆరమ్మణేనస్స సంయోజనతో, తతో ఏవ తేన ఆరమ్మణమ్పి మనసి కరీయతీతి. **పురిమమనతో**తి భవఙ్గమనతో. **విసదిసమనన్తి** వీథిజవనం మనం **కరోతీ**తి మనసికారసామఞ్ఞేన వీథిజవనపటిపాదకే దస్సేతి.

సమ్పయుత్తధమ్మే ఆరమ్మణాభిముఖం సారేన్తో వియ హోతీతి మనసికారో **సారణలక్ఖణో** వుత్తో. సతియా అసమ్ముస్సనవసేన విసయాభిముఖభావపచ్చుపట్ఠానతా, మనసికారస్స పన సంయోజనవసేన ఆరమ్మణాభిముఖభావపచ్చుపట్ఠానతాతి అయమేతేసం విసేసో. ఆరమ్మణపటిపాదకస్స సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నతావచనం ఇతరమనసికారానం తదఞ్ఞక్ఖన్ధపరియాపన్నతామత్తం జోతేతీతి తథాజోతితం తం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధే ఓతారేత్వా దస్సేతుం ''**వీథిపటిపాదకో**''తిఆది వుత్తం.

౪౨౪. **తేసు ధమ్మేసూ**తి యేసు ధమ్మేసు సయం ఉప్పన్నా, తేసు అత్తనా సమ్పయుత్తేసు చిత్తచేతసికధమ్మేసు. అనారమ్మణత్తేపి హి తేసు సమప్పవత్తేసు ఉదాసినభావతో ''**తత్రమజ్ఝత్తతా**''తి వుచ్చతి. **సమవాహితలక్ఖణా**తి సమం అవిసమం యథాసకకిచ్చేసు పవత్తనలక్ఖణా. ఉదాసినభావేన పవత్తమానాపి హేసా సమ్పయుత్తధమ్మే యథాసకకిచ్చేసు పవత్తేతి, యథా రాజా తుణ్హీ నిసిన్నోపి అత్థకరణే ధమ్మట్ఠే యథాసకకిచ్చేసు అప్పమత్తే పవత్తేతి. అలీనానుద్ధతపవత్తిపచ్చయతా **ఊనాధికతానివారణరసా,** కిచ్చవసేన చేతం వుత్తం. యది ఏవం, సహజాతాధిపతినో కథన్తి? తమ్పి తస్సా కిచ్చమేవ. యం సహజాతధమ్మానం అధిపతిభావోతి, తస్సాపి తథాపవత్తనమేవాతి నాయం దోసో. ''ఇదం నిహీనకిచ్చం హోతు, ఇదం అతిరేకతరకిచ్చ''న్తి ఏవం పక్ఖపాతవసేన వియ పవత్తి **పక్ఖపాతో,** తం ఉపచ్ఛిన్దన్తీ వియ హోతీతి అధిప్పాయో.

''**అనియతేసు ఇచ్ఛన్తీ**''తి ఇమినా చేతసికన్తరభావేన ఇచ్ఛన్తీతి దస్సేతి. **అదోసోయేవ మేత్తా**. తథా హి సోయేవ ''మేత్తా మేత్తాయనా''తిఆదినా (ధ. స. ౧౦౬౨) నిద్దిట్ఠో. **ఉపేక్ఖా**తి యం ఉపేక్ఖం మేత్తాయ సద్ధిం పరికప్పేన్తి, సా

తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయేవ.

౪౭౫. కాయదుచ్చరితాదివత్థూనన్తి పరపాణపరధనపరఇత్థిఆదీనం. **అమద్దనం** మద్దనపటిపక్ఖభావో. కాయదుచ్చరితాదివత్థుతో సఙ్కోచనకిరియాపదేసేన కాయదుచ్చరితాదితో ఏవ సఙ్కోచనకిరియా వుత్తాతి దట్ఠబ్బం. న హి విరతియో దుచ్చరితవత్థునో **అకిరియపచ్చుపట్ఠానా** యుజ్జన్తి, అథ ఖో దుచ్చరితస్స, విరతీనఞ్చ సోరచ్చవసేన సఙ్కోచనం, అకిరియానఞ్చ హిరోత్తప్పానం జిగుచ్చనాదివసేనాతి అయమేతేసం విసేసో.

౪౭౬. సఙ్ఖారాతి సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మే సన్ధాయాహ. తే హి ఇధాధిప్పేతా, అఞ్ఞథా అట్ఠతింసాతి వత్తబ్బం సియా. యథా చిత్తం, ఏవం తంసమ్పయుత్తధమ్మాపి దుతియే ససఙ్ఖారా ఏవాతి ఆహ ''**ససఙ్ఖారభావమత్తమేవ హేత్థ విసేసో**''తి. **అవసేసా** పఠమే వుత్తధమ్మా.

అవసేసా పఞ్చమేన సమ్పయోగం గచ్ఛన్తీతి ఏత్థ కథం కరుణాముదితాఉపేక్ఖాసహగతే సమ్భవన్తీతి? పుబ్బభాగభావతో. అప్పనాప్పత్తా ఏవ హి కరుణాముదితా ఉపేక్ఖాసహగతా న హోన్తి, తతో అఞ్ఞత్థ పన ఉపేక్ఖాసహగతాపి హోన్తీతి ఆచరియా.

సువిసుద్ధస్స కాయకమ్మాదికస్స చిత్తసమాధానవసేన రూపారూపావచరకుసలప్పవత్తి, న కాయకమ్మాదీనం సోధనవసేన, నాపి దుచ్చరితదురాజీవానం సముచ్ఛిన్దనపటిప్పస్సమ్భనవసేనాతి మహగ్గతచిత్తుప్పాదేసు విరతీనం అసమ్భవోయేవాతి ఆహ ''**ఠపేత్వా విరతిత్తయ**''న్తి. **తతో**తి రూపావచరపఠమే వుత్తచేతసికతో. **తేయేవా**తి రూపావచరపఞ్చమే వుత్తచేతసికా ఏవ. యది ఏవ రూపావచరతో కో విసేసోతి ఆహ ''**అరూపావచరభావోయేవ హి ఏత్థ విసేసో**''తి.

పఠమజ్ఝానికేతి పఠమజ్ఝానవతి. **మగ్గవిఞ్ఞాణే**తి చతుబ్బిధేపి మగ్గవిఞ్ఞాణే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాతి సమ్బన్ధో. **దుతియజ్ఝానికాదిభేదే మగ్గవిఞ్ఞాణే**తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన తతియచతుత్థపఞ్చమజ్ఝానికాని సఙ్గణ్హాతి. "వుత్తనయేనా"తి వుత్తం కిం అవిసేసేనాతి చోదనాయనే తం దస్సేన్తో ''**కరుణాముదితాన**''న్తిఆదిమాహ. తత్థ మగ్గవిఞ్ఞాణానం నిబ్బానారమ్మణత్తా, కరుణాముదితానఞ్చ సత్తారమ్మణత్తా న తాసం తత్థ సమ్భవో. మగ్గధమ్మేసు చ పాదకాదినియమేన కదాచి సమ్మాసఙ్కప్పవిరహో సియా , న పన విరతివిరహో కాయదుచ్చరితాదీనం సముచ్ఛిన్దనవసేనేవ అరియమగ్గస్స పవత్తనతోతి **నియతవిరతితా**.

౪౭౮. న హిరియతి న లజ్జతీతి **అహిరికో,** పుగ్గలో, చిత్తం, తంసమ్పయుత్తధమ్మసముదాయో వా. "అహిరిక్క"న్తి వత్తబ్బే ఏకస్స కకారస్స లోపం కత్వా ''**అహిరిక**''న్తి వుత్తం. "న ఓత్తప్ప"న్తి ఓత్తప్పస్స పటిపక్ఖభూతం ధమ్మమాహ. **అజిగుచ్ఛనం** అహీళనం. **అలజ్జా** అవిరిళా. **తేహేవా**తి కాయదుచ్చరితాదీహి ఏవ. **అసారజ్జం** నిబ్భయతా. **అనుత్తాసో** అసమ్భమో. **వుత్తపటిపక్ఖవసేనా**తి అలజ్జనాకారేన పాపానం కరణరసం అహిరికం, అనుత్తాసాకారేన అనోత్తప్పం, వుత్తప్పకారేనేవ పాపతో అసఙ్కోచనపచ్చుపట్ఠానాని అత్తని, పరేసు చ అగారవపదట్ఠానాని. గామసూకరస్స వియ అసుచితో కిలేసాసుచితో అజిగుచ్ఛనం అహిరికేన హోతి, సలభస్స వియ అగ్గితో పాపతో అనుత్తాసో అనోత్తప్పేన హోతీతి ఏవం వుత్తప్పటిపక్ఖవసేన విత్థారో వేదితబ్బో.

౪౭౯. **లుబ్భన్తి తేనాతిఆదీసు** యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బం. **లుబ్భన్తీతి** అభిగిజ్ఝన్తి. **ముయ్హన్తీతి** న బుజ్ఝన్తి. **ఆరమ్మణగ్గహణం** "మమ ఇద"న్తి తణ్హాభినివేసవసేన అభినివిస్స ఆరమ్మణస్స అవిస్సజ్జనం, న ఆరమ్మణకరణమత్తం. **అభిసఙ్గో** అభిముఖభావేన ఆసత్తి. **అపరిచ్చాగో** అవిజహనం, దుమ్మోచనీయతా వా. **అస్సాదదస్సనం** అస్సాదదిట్ఠి. "అస్సాదానుపస్సినో చ తణ్హా పవడ్ఢతీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౫౨, ౫౪, ౫౭) హి వుత్తం.

౪౮౦. ధమ్మసభావస్స యాథావతో అదస్సనం **చిత్తస్స అన్ధభావో. అఞ్ఞాణం** ఞాణపటిపక్ఖో. సమ్పటివిజ్ఝితుం అసమత్థతా **అసమ్పటివేధో**. యథా ఞాణం ఆరమ్మణసభావం పటివిజ్ఝితుం న లబ్భతి, మోహస్స తథా పవత్తి **ఆరమ్మణసభావచ్ఛాదనం**. అసమ్మాపటిపత్తిం పచ్చుపట్ఠపేతి, సమ్మాపటిపత్తియా పటిపక్ఖభావేన గయ్హతీతి వా **అసమ్మాపటిపత్తిపచ్చుపట్ఠానో**. యస్స ఉప్పజ్జతి, తస్స అన్ధకరణం అన్ధకారో, తథా పచ్చుపతిట్ఠతీతి **అన్ధకారపచ్చుపట్ఠానో**.

౪౮౧. **మిచ్ఛాతి** ధమ్మసభావస్స విపరీతం, విచ్ఛాదితోతి అత్థో. **అయోనిసో అభినివేసో** అనుపాయాభినివేసో ఉప్పథాభినివేసో. ధమ్మసభావం అతిక్కమిత్వా పరతో ఆమసనం **పరామాసో**. విపరీతగ్గాహవసేన "ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ"న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౧౮౭, ౨౦౨, ౨౦౩; ౩.౨౭-౨౯) అభినివిసనం **మిచ్ఛాభినివేసో**.

౪౮౨. యస్స ధమ్మస్స వసేన ఉద్ధతం హోతి చిత్తం, తంసమ్పయుత్తధమ్మా వా, సో ధమ్మో **ఉద్ధచ్చం. అవూపసమోతి** అసన్నిసిన్న అప్పసన్నభావమాహ. **అనవట్ఠానరసన్తి** చలనకిచ్చం. **భన్తత్తన్తి** పరిబ్భమనాకారం. **చేతసో అవూపసమేతి** నిప్ఫాదేతబ్బే పయోజనే భుమ్మం, అవూపసమపచ్చయభూతం ఆరమ్మణం వా "అవూపసమో"తి వుత్తం. అకుసలధమ్మానం ఏకన్తనిహీనతాయ "**అకుసలభావేన చ లామకత్త**"న్తి వుత్తం.

౪౮౩. థినమిద్ధమేత్థ అనియతం, న మానాదీతి థినమిద్ధస్స అనియతతా చ ఏత్థ దుతియచిత్తే పఠమాకుసలతో విసేసో.

అనుస్సాహనావసీదనభావేన సంహతభావో థినం, తేన యోగతో చిత్తం థినం, తస్స భావోతి **థినతా**. అసమత్థతావిఘాతవసేన అకమ్మఞ్ఞతా మిద్ధం. యస్మా తతో ఏవ తేన సమ్పయుత్తధమ్మా మేధితా విహతసామత్థియా హోన్తి, తస్మా "**మిద్ధనతా మిద్ధ**"న్తి వుత్తం. **అనుస్సాహలక్ఖణన్తి** ఉస్సాహపటిపక్ఖలక్ఖణం. వీరియస్స అవనోదనం ఖిపనం **వీరియావనోదనం**. సమ్పయుత్తధమ్మానం సంసీదనాకారేన పచ్చుపతిట్ఠతి, తేసం వా సంసీదనం పచ్చుపట్ఠపేతీతి **సంసీదనపచ్చుపట్ఠానం. అకమ్మఞ్ఞతాలక్ఖణన్తి** ఏత్థ కామం థినమ్పి అకమ్మఞ్ఞసభావమేవ, తం పన చిత్తస్స, మిద్ధం వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయస్సాతి అయమేత్థ విసేసో. తథా హి పాళియం "తత్థ కతమం థినం? యా చిత్తస్స అకల్లతా అకమ్మఞ్ఞతా. తత్థ కతమం మిద్ధం? యా కాయస్స అకల్లతా అకమ్మఞ్ఞతా"తి (ధ॰ స॰ ౧౧౬౨-౧౧౬౩) చ ఆదినా ఇమేసం నిద్దేసో పవత్తో. **ఓనహనం** విఞ్ఞాణద్వారానం పిదహనం. **లీనతా** లీనాకారో ఆరమ్మణగ్గహణే సఙ్కోచో. యస్మా థినేన చిత్తస్సేవ సంహననం హోతి, మిద్ధేన పన వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయస్స వియ రూపకాయస్సాపి, తస్మా తం పచలాయికానిద్దం పచ్చుపట్ఠపేతీతి **పచలాయికానిద్దాపచ్చుపట్ఠానం** వుత్తం. **అరతి** పన్తసేనాసనేసు, అధికుసలధమ్మేసు చ అరోచనా. **విజమ్భికా** విజమ్భనసఙ్ఖాతస్స కాయదుట్ఠుల్లస్స కారణభూతా సంకిలేసప్పవత్తి. **అరతివిజమ్భికాదీసూతి** చ **ఆది**-సద్దేన తన్దిఆదీనం గహణం. నిప్ఫాదేతబ్బే పయోజనే చేతం భుమ్మవచనం.

అవసేసా సోళస. మానో పనేత్థ అనియతో హోతి, తేన సద్ధిం సత్తరసేవ హోన్తి. పట్ఠానే హి "సంయోజనం ధమ్మం పటిచ్చ సంయోజనో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా"తి ఏత్థ చతుక్ఖత్తుం కామరాగేన, తిక్ఖత్తుం పటిఘేన చ మానో విచికిచ్ఛా భవరాగోతి తయోపేతే సకదాగామినో సంయోజనానం సంయోజనేహి దసవిధా యోజనాతి దస్సితాయ దసవిధాయ యోజనాయ "కామరాగసంయోజనం పటిచ్చ మానసంయోజనం అవిజ్జాసంయోజన"న్తి (పట్ఠా॰ ౩.౪.౧) వత్వా "కామరాగసంయోజనం పటిచ్చ అవిజ్జాసంయోజన"న్తి (పట్ఠా॰ ౩.౪.౧) తథా "మానసంయోజనం పటిచ్చ భవరాగసంయోజనం అవిజ్జాసంయోజన"న్తి (పట్ఠా ౩.౪.౧) వత్వా "భవరాగసంయోజనం పటిచ్చ అవిజ్జాసంయోజన"న్తి (పట్ఠా॰ ౩.౪.౧) చ ఏవమాగతాహి యోజనాహి మానస్స అనియతభావో పకాసితో. యది హి మానో నియతో సియా, కామరాగస్స మానరహితా పవత్తి న సియా, తథా భవరాగస్స. ఏవం సతి పట్ఠానే చతుక్ఖత్తుం కామరాగేన యోజనా న సియా, తిక్ఖత్తుంయేవ సియా. భవరాగమూలికా చ న సియా. ఏవఞ్చ సంయోజనానం సంయోజనేహి అట్ఠవిధేన యోజనా సియా, న దసవిధేన. దసవిధావ చ దస్సితాతి. సేయ్యాదివసేన ఉచ్చతో నమనం **ఉన్నతి**. ఉన్నమనవసేనేవ **సంపగ్గహరసో**. న వీరియం వియ తంతంకిచ్చసాధనే అబ్భుస్సహనవసేన. ఓమానస్సాపి అత్తానం అవం కత్వా గహణమ్పి సమ్పగ్గహణవసేనేవాతి దట్ఠబ్బం. కేతు వుచ్చతి అచ్చుగ్గతధజో, ఇధ పన కేతు వియాతి కేతు, ఉళారతమాదిభావో. తం కేతుభావసఙ్ఖాతం కేతుం కామేతీతి కేతుకమ్యం, చిత్తం. యస్స ధమ్మస్స వసేన కేతుకమ్యం, సా **కేతుకమ్యతా**. "అహ"న్తి పవత్తనతో మానస్స దిట్ఠిసదిసీ పవత్తీతి సో దిట్ఠియా సద్ధిం ఏకచిత్తుప్పాదే న పవత్తతి, అత్తసినేహసన్నిస్సయో చాతి ఆహ "**దిట్ఠివిప్పయుత్తలోభపదట్ఠానో**"తి.

ఏత్థాపి చాతి చ-సద్దేన థినమిద్ధం ఆకడ్ఢతి.

౪౧౫. **దుస్సన్తీ**తి బ్యాపజ్జన్తి. **చణ్డిక్కం** కుజ్ఝనం. అత్తనో పవత్తిఆకారవసేన, విరూపసంసప్పనకఅనిట్ఠరూపసముట్ఠాపనవసేన చ **విసప్పనరసో**. కాయస్స విజ్జుత్తభావాపాదనతో **అత్తనో నిస్సయదహనరసో**. దుస్సనం అత్తనో, పరస్స చ ఉపభోగఫలకాలేసు అనిట్ఠత్తా **విససంసట్ఠపూతిముత్తం వియ దట్ఠబ్బో**తి సబ్బేన సబ్బం అగ్గహేతబ్బతం దస్సేతి.

౪౧౬. యం పరసమ్పత్తీసు ఇస్సాకరణం, సా ఇస్సాతి దస్సేన్తో ఆహ "**ఇస్సాయనా ఇస్సా**"తి . **ఉసూయనం** అసహనం. **తత్థేవా**తి పరసమ్పత్తీసు ఏవ. అభిరతిపటిపక్ఖభూతం ఇస్సాయ కిచ్చం, న అభిరతియా అభావమత్తన్తి ఆహ "**అనభిరతిరసా**"తి.

౪౧౭. మచ్ఛరయోగేన "మచ్ఛరీ"తి పవత్తమానం మచ్ఛరిసద్దం గహేత్వా ఆహ "**మచ్ఛరభావో మచ్ఛరియ**"న్తి. నిరుత్తినయేన పన మా ఇదం అచ్ఛరియం అఞ్ఞేసం హోతు, మయ్హమేవ హోతూతి మచ్ఛరియన్తి పోరాణా. తం మచ్ఛరియం వుచ్చమానాని లక్ఖణాదీని పరియాదాయ తిట్ఠతి. **సఙ్కోచనపచ్చుపట్ఠాన**న్తి అత్తసమ్పత్తీనం పరేహి అసాధారణభావకరణేన సఙ్కోచనపచ్చుపట్ఠానం. కటుకాకారగతి **కటుకఞ్చుకతా. అత్తసమ్పత్తి** ఆవాసాది.

౪౧౮. **కుకత**న్తి ఏత్థ అకతమ్పి కుకతమేవ. ఏవఞ్హి వత్తారో హోన్తి "యం మయా న కతం, తం కుకత"న్తి. తథా హి వక్ఖతి "కతాకతానుసోచనరస"న్తి. ఏవం కతాకతం దుచ్చరితం, సుచరితఞ్చ కుకతం, తం ఆరబ్భ విప్పటిసారవసేన పవత్తం పన చిత్తం తంసహచరితతాయ ఇధ "కుకత"న్తి గహేత్వా "**తస్స భావో కుక్కుచ్చ**"న్తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. పచ్ఛా అనుతాపనం

విబాధనం **పచ్ఛానుతాపో**. యథాపవత్తస్స కతాకతాకారవిసిట్ఠస్స దుచ్చరితసుచరితస్స అనుసోచనవసేన విరూపం పటిసరణం **విప్పటిసారో**. పరాయత్తతాహేతుతాయ **దాసబ్యమివ దట్ఠబ్బం**. యథా హి దాసబ్యే సతి దాసో పరాయత్తో హోతి, ఏవం కుక్కుచ్చే సతి తంసమఙ్గీ. న హి సో అత్తనో ధమ్మతాయ కుసలే పవత్తితుం సక్కోతి. అథ వా కతాకతాకుసలకుసలానుసోచనే ఆయత్తతాయ తదుభయవసేన కుక్కుచ్చేన తంసమఙ్గీ హోతీతి తం దాసబ్యం వియ హోతీతి.

అనియతేసు ఇస్సాదీసు **థినమిద్ధసమ్భవోవ** చాతి **చ**-సద్దం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం.

౪౯౦. **పవత్తిట్ఠితిమత్తో**తి ఖణట్ఠితిమత్తో. "నివాతే దీపచ్చీనం ఠితి వియా"తి హి ఏవం వుత్తచిత్తట్ఠితి వియ సన్తానట్ఠితియా పచ్చయో భవితుం అసమత్థో నిచ్ఛయాభావేన అసణ్ఠహనతో చేతసో పవత్తిపచ్చయమత్తతాయ పవత్తిట్ఠితిమత్తో. తేనాహ "**దుబ్బలో సమాధీ**"తి. **విగతా చికిచ్ఛా**తి చికిచ్ఛితుం దుక్కరతాయ వుత్తం, న సబ్బథా విచికిచ్ఛాయ చికిచ్ఛాభావతోతి తదత్థమత్తం దస్సేతి. "ఏవం ను ఖో, నను ఖో"తిఆదినా సంసప్పనవసేన సేతీతి **సంసయో. కమ్పనరసా**తి నానారమ్మణే చిత్తస్స కమ్పనకిచ్చా. ఉద్ధచ్చఞ్హి అత్తనా గహితాకారే ఏవ ఠత్వా భమతీతి ఏకారమ్మణస్మింయేవ విప్ఫన్దనవసేన పవత్తతి. విచికిచ్ఛా పన యదిపి రూపాదీసు ఏకస్మింయేవ ఆరమ్మణే ఉప్పజ్జతి, తథాపి "ఏవం ను ఖో, నను ఖో, ఇదం ను ఖో, అఞ్ఞం ను ఖో"తి అఞ్ఞం గహేతబ్బాకారం అపేక్ఖతీతి నానారమ్మణే కమ్పనం హోతీతి. అనిచ్ఛయం ద్వేళ్హకం పచ్చుపట్ఠపేతీతి **అనిచ్ఛయపచ్చుపట్ఠానా**. అనేకంసస్స ఆరమ్మణే నానాసభావస్స గహణాకారేన పచ్చుపతిట్ఠతీతి **అనేకంసగాహపచ్చుపట్ఠానా**.

౪౯౧. **సత్తారమ్మణత్తా**తి సత్తపఞ్ఞత్తిఆరమ్మణత్తా. నను చ పఞ్ఞత్తిఆరమ్మణాపి విపాకా హోన్తీతి చోదనం సన్ధాయాహ "**ఏకన్తపరిత్తారమ్మణా హి కామావచరవిపాకా**"తి. **విరతియోపి విపాకేసు న సన్తీ**తి ఏత్థాపి నను కేసుచి విపాకేసు విరతియోపి సన్తీతి చోదనం మనసి కత్వా ఆహ "**పఞ్చ సిక్ఖాపదా కుసలాయేవాతి హి వుత్త**"న్తి, తేన లోకియవిపాకేసు విరతియో న సన్తీతి దస్సేతి.

తేసన్తి రూపావచరాదివిపాకవిఞ్ఞాణానం. జనేతబ్బజనకసమ్బన్ధే హి ఇదం సామివచనం.

౪౯౨. **తేతి** తే అహేతుకకిరియసఙ్ఖారా. తత్థ కుసలవిపాకమనోధాతుసమ్పయుత్తేహి సమానా అహేతుకకిరియమనోధాతుసమ్పయుత్తా, సోమనస్ససహగతసన్తీరణసమ్పయుత్తేహి సమానా హసితుప్పాదసమ్పయుత్తా, ఉపేక్ఖాసహగతసన్తీరణసమ్పయుత్తేహి సమానా వోట్ఠబ్బనసమ్పయుత్తాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తేన "**కుసల...పే.... సమానా**"తి వత్వా తతో లబ్భమానం విసేసం దస్సేతుం "**మనోవిఞ్ఞాణధాతుద్వయే పనా**"తిఆది వుత్తం. **వీరియసబ్భావతో బలప్పత్తో సమాధి హోతి** "వీరియన్తం బల"న్తి కత్వా.

సముచ్ఛేదవిరతీహి ఏవ అరహన్తానం విరమనకిచ్చస్స నిట్ఠితత్తా కిరియచిత్తేసు విరతియో న సన్తీతి ఆహ "**ఠపేత్వా విరతియో**"తి. కామావచరసహేతుకకిరియసఙ్ఖారానం కామావచరకుసలేహి విరతికతో విసేసో అత్థి, మహగ్గతేసు పన తాదిసోపి నత్థీతి ఆహ "**సబ్బాకారేనపీ**"తి, ధమ్మతో, ఆరమ్మణతో, పవత్తిఆకారతోతి సబ్బపకారేనపీతి అత్థో.

ఇతి సఙ్ఖారక్ఖన్ధే విత్థారకథాముఖవణ్ణనా.

అతీతాదివిభాగకథావణ్ణనా

అభిధమ్మన్తోగధమ్పి సుత్తన్తభాజనీయం సుత్తన్తనయో ఏవ, ఏకన్తఅభిధమ్మనయో పన అభిధమ్మభాజనీయన్తి ఆహ ''**అభిధమ్మే పదభాజనీయనయేనా**''తి.

౪౮౩. భగవతా పన ఏవం ఖన్ధా విత్థారితాతి సమ్బన్ధో. తస్మా ఇమాయపి పాళియా వసేన ఖన్ధానం సంవణ్ణనం కరిస్సామాతి అధిప్పాయో. **యం కిఞ్చీ**తి ఏత్థ **య**న్తి సామఞ్ఞేన అనియమదస్సనం. **కిఞ్చీ**తి పకారభేదం ఆమసిత్వా అనియమదస్సనం. ఉభయేనాపి అతీతం వా...పే... సన్తికే వా అప్పం వా బహుం వా యాదిసం వా తాదిసం వా నపుంసకనిద్దేసారహం సబ్బం బ్యాపేత్వా గణ్హాతీతి ఆహ ''**అనవసేసపరియాదాన**''న్తి. ఏవం పన అఞ్ఞేసుపి నపుంసకనిద్దేసారహేసు పసఙ్గం దిస్వా తత్థ అధిప్పేతత్థం అతిచ్చ పవత్తనతో అతిప్పసఙ్గస్స నియమనత్థం రూపన్తి వుత్తన్తి దస్సేన్తో ''**రూపన్తి అతిప్పసఙ్గనియమన**''న్తి ఆహ. **యం కిఞ్చీ**తి చ **యం**-సద్దం ఏకం పదం, సనిపాతం **కిం**-సద్దఞ్చ ఏకం పదన్తి గహేత్వా అనియమేకత్థదీపనతో ''**పదద్వయేనాపీ**''తి వుత్తం. **అస్సా**తి రూపస్స. **అతీతాదినా విభాగం ఆరభతి** అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నన్తిఆదినా.

౪౮౪. అద్ధాసన్తతిసమయఖణవసేనాతి ఏత్థ చుతిపటిసన్ధిపరిచ్ఛిన్నే కాలే **అద్ధా**-సద్దో వత్తతీతి "అహోసిం ను ఖో అహమతీతమద్ధాన"న్తిఆదిసుత్తవసేన (మ॰ ని॰ ౧.౧౮; సం॰ ని॰ ౨.౨౦) విఞ్ఞాయతి. తథా హి **భద్దేకరత్తసుత్తే**పి "అతీతం నాన్వాగమేయ్యా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౨౭౨, ౨౭౫, ౨౭౬, ౨౭౭) అద్ధావసేనేవ అతీతాదిభావో వుత్తో. "తయోమే, భిక్ఖవే, అద్ధా, కతమే తయో? అతీతో అద్ధా అనాగతో అద్ధా పచ్చుప్పన్నో అద్ధా"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౫; ఇతివు॰ ౬౩) పన పరమత్థతో పరిచ్ఛిజ్జమానో అద్ధా **నిరుత్తిపథసుత్త**వసేన ఖణపరిచ్ఛిన్నో వుత్తో. తత్థ హి "యం, భిక్ఖవే, రూపం జాతం...పే... పాతుభూతం. అత్థీతి తస్స సఙ్ఖా"తి (సం॰ ని॰ ౩.౬౨) విజ్జమానస్స పచ్చుప్పన్నతా, తతో పుబ్బే, పచ్ఛా చ అతీతానాగతతా వుత్తా. తదఞ్ఞసుత్తేసు పన యేభుయ్యేన చుతిపటిసన్ధిపరిచ్ఛిన్నో అతీతాదికో అద్ధా వుత్తోతి సో ఏవ ఇధాపి "అద్ధావసేనా"తి వుత్తో.

సీతం సీతస్స సభాగో, తథా ఉణ్హం ఉణ్హస్స. యం పన సీతం, ఉణ్హం వా సరీరే సన్నిపతితం సన్తానవసేన పవత్తమానం అనూనం అనధికం ఏకాకారం, తం ఏకో ఉతూతి వుచ్చతీతి సభాగఉతునో అనేకత్తా **ఏక**-గ్గహణం కతం, ఏవం ఆహారేపి. **ఏకవీథిఏకజవనసముట్ఠాన**న్తి పఞ్చఛట్ఠద్వారవసేన వుత్తం. సన్తతిసమయకథా విపస్సకానం ఉపకారత్థాయ అట్ఠకథాసు కథితా. జనకో హేతు, ఉపథమ్భకో పచ్చయో, తేసం ఉప్పాదనం, ఉపత్థమ్భనఞ్చ కిచ్చం. యథా బీజస్స అఙ్కురుప్పాదనం, పథవీఆదీనఞ్చ తదుపత్థమ్భనం, కమ్మస్స కటత్తారూపవిపాకుప్పాదనం, ఆహారాదీనం తదుపత్థమ్భనం, ఏవం ఏకేకస్స కలాపస్స, చిత్తుప్పాదస్స చ జనకానం కమ్మానన్తరాదిపచ్చయభూతానం, ఉపత్థమ్భకానఞ్చ సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతానం కిచ్చం యథాసమ్భవం యోజేతబ్బం. ఏవం ఉతుఆదీనం సభాగవిసభాగతాసమ్భవతో తంసముట్ఠానానం రూపానం సన్తతివసేన అతీతాదివిభాగో వుత్తో, కమ్మస్స పన ఏకభవనిబ్బత్తకస్స సభాగవిసభాగతా నత్థీతి తంసముట్ఠానానం రూపానం సన్తతివసేన అతీతాదివిభాగం అవత్వా ఉపత్థమ్భకవసేనేవ వుత్తో. యదా పన లిఙ్గపరివత్తనం హోతి, తదా బలవతా అకుసలేన పురిసలిఙ్గం అన్తరధాయతి, దుబ్బలేన కుసలేన ఇత్థిలిఙ్గం పాతుభవతి. దుబ్బలేన చ

అకుసలేన ఇత్థిలిఙ్గం అన్తరధాయతి, బలవతా కుసలేన పురిసలిఙ్గం పాతుభవతీతి కమ్మసముట్ఠానరూపానమ్పి అత్థేవ విసభాగతాతి తేసమ్పి సన్తతివసేన అతీతాదివిభాగో సమ్భవతి, సో పన న సబ్బకాలికోతి న గహితో.

తంతంసమయన్తి ఏకముహుత్తాదికో సో సో సమయో ఏతస్సాతి తంతంసమయం, రూపం, తంతంసమయవన్తన్తి అత్థో.

తతో పుబ్బేతి తతో ఖణత్తయస్స పరియాపత్తితో పుబ్బే. అనుప్పన్నత్తా **అనాగతం. పచ్ఛా**తి తతో పచ్ఛా. ఖణత్తయం అతిక్కన్తత్తా **అతీతం**. యస్స హేతుకిచ్చం, పచ్చయకిచ్చఞ్చ నిట్ఠితత్తా అతిక్కన్తం, తం **అతీతం** ఉప్పాదక్ఖణే హేతుకిచ్చం, ఉప్పన్నఫలత్తా నిట్ఠితఞ్చాతి దట్ఠబ్బం. తీసుపి ఖణేసు పచ్చయకిచ్చం. పథవీఆదీనం సన్ధారణాదికం, ఫస్సాదీనం ఫుసనాదికఞ్చ అత్తనో కిచ్చం సకిచ్చం, సకిచ్చస్స కరణక్ఖణో **సకిచ్చక్ఖణో,** సహ వా కిచ్చేన సకిచ్చం, యస్మిం ఖణే సకిచ్చం రూపం వా అరూపం వా హోతి, సో **సకిచ్చక్ఖణో,** తస్మిం ఖణే పచ్చుప్పన్నం. ఏత్థ చ ఖణాదికథాయం ''**తతో పుబ్బే అనాగతం, పచ్ఛా అతీత**''న్తి వచనం అద్ధాదీసు వియ భేదాభావతో నిప్పరియాయం. అద్ధాదివసేన హి అఞ్ఞేవ ధమ్మా అతీతా అఞ్ఞే అనాగతా అఞ్ఞే పచ్చుప్పన్నా లబ్భన్తి, ఖణాదివసేన పన నత్థి ధమ్మతో భేదో, కాలతో ఏవ భేదో. ఉప్పాదతో పుబ్బే అనాగతో , ఖణత్తయే వత్తమానో, తతో పరం అతీతోతి నిప్పరియాయా, అద్ధాపచ్చుప్పన్నాది వియ కేనచి పరియాయేన అతీతమనాగతన్తి చ వత్తబ్బతాభావతో.

౪౮౫. హేట్ఠా వుత్తం అజ్ఝత్తికబాహిరభేదం సన్ధాయ ''**వుత్తనయో ఏవా**''తి వత్వా తేన అపరితుస్సమానేన యదిపి తత్థ అజ్ఝత్తమేవ అజ్ఝత్తికన్తి సద్దత్థో లబ్భతి, తథాపి అత్థేవ అజ్ఝత్తఅజ్ఝత్తికసద్దానం, బహిద్ధాబాహిరసద్దానఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞం అత్థభేదో. తథా హి అజ్ఝత్తికసద్దో సపరసన్తానికేసు చక్ఖాదీసు రూపాదీసు బాహిరసద్దో వియ పవత్తతి, అజ్ఝత్తసద్దో పన తస్స తస్స సత్తస్స ససన్తానికేస్వేవ చక్ఖురూపాదీసు తతో అఞ్ఞేసు బహిద్ధాసద్దో వియ పవత్తతి. తస్మా తమత్థం దస్సేతుం ''**అపిచా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఇధా**తి ఇమస్మిం సుత్తన్తనయే. నియకజ్ఝత్తమ్పి న పుబ్బే వుత్తఅజ్ఝత్తికమేవ, పరపుగ్గలికమ్పి న పుబ్బే వుత్తబాహిరమేవాతి అధిప్పాయో.

౪౮౬. హీనపణీతభేదో పరియాయతో, నిప్పరియాయతో చ వేదితబ్బోతి సమ్బన్ధో. **తదేవ** సుదస్సీనం రూపం. **యత్థా**తి యస్మిం ఆరమ్మణభూతే. యం ఆరమ్మణం కత్వా అకుసలవిపాకవిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతి, **తం హీనం** అనిట్ఠభావతో. యం **కుసలవిపాకం, తం పణీతం** ఇట్ఠభావతో. యథా హి అకుసలవిపాకో సయం అనిట్ఠో అనిట్ఠే ఏవ ఉప్పజ్జతి, న ఇట్ఠే, ఏవం కుసలవిపాకోపి సయం ఇట్ఠో ఇట్ఠే ఏవ ఉప్పజ్జతి, న అనిట్ఠే. తథా హి వుత్తం **అట్ఠకథాయం** –

> ''అకుసలకమ్మజవసేన అనిట్ఠా పఞ్చ కామగుణా విభత్తా, కుసలకమ్మజం పన అనిట్ఠం నామ నత్థి, సబ్బం ఇట్ఠమేవ. కుసలకమ్మజవసేన ఇట్ఠా పఞ్చ కామగుణా విభత్తా. కుసలకమ్మజఞ్హి అనిట్ఠం నామ నత్థి, సబ్బం ఇట్ఠమేవా''తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౬) చ.

తత్థ మనాపానిపి కానిచి హత్థిరూపాదీని అకుసలకమ్మనిబ్బత్తాని సన్తి, న పన తాని తేసంయేవ హత్థిఆదీనం సుఖస్స హేతుభావం గచ్ఛన్తి. తస్స తస్సేవ హి సత్తస్స అత్తనా కతేన కుసలేన నిబ్బత్తం సుఖస్స పచ్చయో హోతి, అకుసలేన నిబ్బత్తం దుక్ఖస్స. తస్మా కమ్మజానం ఇట్ఠానిట్ఠతా కమ్మకారకసత్తస్స వసేన యోజనారహా సియా. తత్థ యం వుత్తం

“కుసలకమ్మజం అనిట్ఠం నామ నత్థీ”తి, న చ వుత్తం “అకుసలకమ్మజం ఇట్ఠం నామ నత్థీ”తి, తేన అకుసలకమ్మజమ్పి సోభనం పరసత్తానం ఇట్ఠం అత్థీతి అనుఞ్ఞాతం భవిస్సతి, కుసలకమ్మజం పన సబ్బేసం ఇట్ఠమేవాతి.

తిరచ్ఛానగతానం పన కేసఞ్చి మనుస్సరూపం అమనాపం, యతో తే దిస్వావ పలాయన్తి, మనుస్సా చ దేవతారూపం పస్సిత్వా భాయన్తి, తేసమ్పి విపాకవిఞ్ఞాణం తం రూపం ఆరబ్భ కుసలవిపాకమేవ ఉప్పజ్జతి, తాదిసస్స పన పుఞ్ఞస్స అభావా న తేసం తత్థ అభిరతి హోతి. కుసలకమ్మజస్స పన అనిట్ఠస్స అభావో వియ అకుసలకమ్మజస్స చ ఇట్ఠస్స అభావో వత్తబ్బో. హత్థిఆదీనమ్పి హి అకుసలకమ్మజం మనుస్సానం అకుసలవిపాకస్సేవ ఆరమ్మణం, కుసలకమ్మజం పన పవత్తే సముట్ఠితం కుసలవిపాకస్స. ఇట్ఠారమ్మణేన పన వోమిస్సకత్తా అప్పకం అకుసలకమ్మజం బహులం అకుసలవిపాకుప్పత్తియా కారణం న భవిస్సతీతి సక్కా విఞ్ఞాతుం, విపాకం పన న సక్కా వఞ్చేతున్తి విపాకవసేన ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణవవత్థానం సుట్ఠు యుజ్జతి. యం పన వుత్తం “అనిట్ఠా పఞ్చ కామగుణా”తి, తం రూపాదిభావసామఞ్ఞతో కామగుణసదిసతాయ తంసదిసేసు తబ్బోహారేన వుత్తం. ఇట్ఠానేవ హి రూపాదీని “కామగుణా”తి పాళియం (మ. ని. ౧.౧౬౪-౧౬౫, ౧౭౭-౧౭౮, ౨౮౭; ౨.౧౫౫, ౨౮౦; ౩.౫౭, ౧౯౦; సం. ని. ౫.౩౦) వుత్తాని. కామగుణవిసభాగా వా రూపాదయో “కామగుణా”తి వుత్తా అసివే సివోతి వోహారో వియ, సబ్బాని వా ఇట్ఠానిట్ఠాని రూపాదీని తణ్హావత్థుభావతో కామగుణా ఏవ. వుత్తఞ్హి “రూపా లోకే పియరూపం సాతరూప”న్తిఆది (దీ. ని. ౨.౪౦౦; మ. ని. ౧.౧౩౩). అతిసయేన పన కమనీయత్తా **సుత్తేసు** కామగుణాతి ఇట్ఠరూపాదీని వుత్తాని.

వుత్తనయమేవాతి అభిదేసేన లక్ఖణతో దూరసన్తికం దస్సితన్తి ఆహ “**ఓకాసతోపేత్థ ఉపాదాయుపాదాయ దూరసన్తికతా వేదితబ్బా**”తి. తత్థ కిత్తకతో పట్ఠాయ రూపం ఓకాసవసేన సన్తికే నామ, కిత్తకతో పన పట్ఠాయ దూరే నామ? పకతికథాయ కథేన్తానం ద్వాదస హత్థా సవనూపచారో నామ, తస్స ఓరతో సన్తికే, పరతో దూరే. తత్థ సుఖుమరూపం దూరే హోన్తం లక్ఖణతోపి ఓకాసతోపి దూరే హోతి, సన్తికే హోన్తం పన ఓకాసతోవ సన్తికే హోతి, న లక్ఖణతో. ఓళారికరూపం సన్తికే హోన్తం లక్ఖణతోపి ఓకాసతోపి సన్తికే హోతి, దూరే హోన్తం ఓకాసతోవ హోతి, న లక్ఖణతో. “ఉపాదాయుపాదాయా”తి పన వుత్తత్తా అత్తనో రూపం సన్తికే నామ, అన్తోకుచ్ఛిగతస్సాపి పరస్స దూరే. అన్తోకుచ్ఛిగతస్స సన్తికే, బహి ఠితస్స దూరేతి ఏవం అన్తోగబ్భపముఖపరివేణసఙ్ఘారామసీమాగామఖేత్తజనపదరజ్జసముద్దచక్కవాళేసు తదన్తోగతబహిగతానం వసేన దూరసన్తికతా వేదితబ్బా.

౪౯౭. తదేకజ్ఝన్తి తం ఏకజ్ఝం ఏకతో. **అభిసంయూహిత్వాతి** సంహరిత్వా, సమూహం వా కత్వా. **అభిసఙ్ఖిపిత్వాతి** సఙ్ఖిపిత్వా సఙ్ఖేపం కత్వా. “**సబ్బమ్పి రూపం…పే.… దస్సితం హోతీ**”తి ఇమినా రూపఖన్ధసద్దానం సమానాధికరణసమాసభావం దస్సేతి. తేనేవాహ “**న హి రూపతో అఞ్ఞో రూపక్ఖన్ధో నామ అత్థీ**”తి.

౪౯౮. రాసిభావూపగమనేన వేదనాక్ఖన్ధాదయోతి దస్సితా హోన్తీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం.

సన్తతివసేన, ఖణాదివసేన చాతి ఏత్థ అద్ధాసమయవసేన అతీతాదివిభాగస్స అవచనం సుఖాదివసేన భిన్నాయ అతీతాదిభావవచనతో. న హి సుఖా ఏవ అద్ధావసేన, సమయవసేన చ అతీతాదికా హోతి, తథా దుక్ఖా ఏవ, అదుక్ఖమసుఖా ఏవ చ కాయికచేతసికాదిభావేన భిన్నా, తేన వేదనాసముదాయో అద్ధాసమయవసేన అతీతాదిభావేన వత్తబ్బతం అరహతి సముదాయస్స తేహి పరిచ్ఛిన్దితబ్బత్తా, వేదనేకదేసా పన గయ్హమానా సన్తతిఖణేహి పరిచ్ఛేదం అరహన్తి తథా పరిచ్ఛిన్దిత్వా

గహేతబ్బతో. ఏకసన్తతియం పన సుఖాదీసు అనేకభేదభిన్నేసు యో భేదో పరిచ్ఛిన్దితబ్బభావేన గహితో, తస్స ఏకప్పకారస్స పాకటస్స పరిచ్ఛేదికా తంసహితద్వారాలమ్బనప్పవత్తా, అవిచ్ఛేదేన తదుప్పాదకేకవిధవిసయసమాయోగప్పవత్తా చ సన్తతి భవితుం అరహతీతి తస్సా భేదన్తరం అనామసిత్వా పరిచ్ఛేదకభావేన గహణం కతం, లహుపరివత్తినో వా అరూపధమ్మా పరివత్తనేనేవ పరిచ్ఛేదేన పరిచ్ఛిన్దనం అరహన్తీతి సన్తతిఖణవసేనేవ పరిచ్ఛేదో వుత్తో. ఏకవిధవిసయసమాయోగప్పవత్తా దివసమ్పి బుద్ధరూపం పస్సన్తస్స, ధమ్మం సుణన్తస్స పవత్తసద్ధాదిసహితవేదనా **పచ్చుప్పన్నా**. ''**పుబ్బన్తాపరన్తమజ్ఝత్తగతా**''తి ఏతేన హేతుపచ్చయకిచ్చవసేన వుత్తనయం దస్సేతి.

౪౯౯. సబ్యాపారసఉస్సాహసవిపాకతా కుసలాదీహి తీహిపి సాధారణాతి అసాధారణమేవ దస్సేతుం ''**సావజ్జకిరియహేతుతో**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **సావజ్జకిరియహేతుతో**తి పాణాతిపాతాదిగారయ్హకిరియానిమిత్తతో. **కిలేససన్తాపభావతో**తి కిలేసపరిళాహేన సదరథభావతో . వూపసన్తసభావాయ కుసలాయ వేదనాయ **ఓళారికా**. **సబ్యాపారతో**తి సఈహతో. తేన యథా పవత్తమానాయస్సా విపాకేన భవితబ్బం, తథా పవత్తిం వదన్తో విపాకుప్పాదనయోగ్యతమాహ. **సఉస్సాహతో**తి ససత్తితో, తేన విపాకుప్పాదనసమత్థతం. **సవిపాకతో**తి విపాకసబ్భావతో, తేన పచ్చయన్తరసమవాయేనస్సా విపాకనిబ్బత్తనం. తీహిపి పదేహి విపాకధమ్మతంయేవ దస్సేతి. కాయకమ్మాదిబ్యాపారసబ్భావతో వా **సబ్యాపారతో**, జవనుస్సాహవసేన **సఉస్సాహతో**, విపాకుప్పాదనసమత్థతావసేన **సవిపాకతో**తి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. విపాకం అనుప్పాదేన్తీపి కిరియా కుసలా వియ సబ్యాపారా, సఉస్సాహా ఏవ చ హోతీతి తదుభయం అనామసిత్వా కిరియాబ్యాకతవారే "సవిపాకతో" ఇచ్చేవ వుత్తం. **సబ్యాబజ్ఝతో**తి కిలేసదుక్ఖేన సదుక్ఖతో. **వుత్తవిపరియాయతో**తి అనవజ్జకిరియహేతుతో, కిలేససన్తాపాభావతో, అబ్యాబజ్ఝతో చ వూపసన్తవుత్తీతి ఏవం అకుసలాయ వుత్తవిపల్లాసతో. **యథాయోగన్తి** యోగానురూపం. తీసు కారణేసు యం యం యస్సా యస్సా యుజ్జతి, తదనురూపన్తి అత్థో. కుసలాకుసలవేదనాహి విపాకబ్యాకతాయ తీహిపి కారణేహి **ఓళారికా**. కిరియాబ్యాకతాయ సవిపాకతో సవిపాకతావిసిట్ఠసబ్యాపారసఉస్సాహతో వాతి. **వుత్తపరియాయేనా**తి విపాకబ్యాకతా అబ్యాపారతో , అనుస్సాహతో, అవిపాకతో చ తాహి కుసలాకుసలవేదనాహి సుఖుమా. కిరియాబ్యాకతా అవిపాకతో, అవిపాకతావిసిట్ఠసబ్యాపారసఉస్సాహతో వాతి ఏవం కుసలాకుసలాయ వుత్తవిపల్లాసేన. కమ్మవేగక్ఖిత్తా హి కమ్మపటిబిమ్బభూతా చ కాయకమ్మాదిబ్యాపారవిరహతో నిరుస్సాహా విపాకా. సఉస్సాహా చ కిరియా అవిపాకధమ్మా. సవిపాకధమ్మా హి సగబ్భా వియ ఓళారికాతి.

౫౦౦. **నిరస్సాదతో**తి అస్సాదాభావతో సుఖపటిక్ఖేపతో. **సవిప్ఫారతో**తి సపరిప్ఫన్దతో, అనుపసన్తతోతి అత్థో. **అభిభవనతో**తి అజ్ఝోత్థరణతో. సుఖాయ మజ్ఝత్తతా నత్థి, ఉపేక్ఖాయ సాతతా. సన్తతాదయో పన సబ్బత్థ సుఖుపేక్ఖాసు లబ్భన్తీతి ''**యథాయోగ**''న్తి వుత్తం. **పాకటతో**తి సుఖితో దుక్ఖితోతి దిస్వాపి జానితబ్బత్తా విభూతభావతో. **సా** అదుక్ఖమసుఖా వేదనా.

౫౦౧. **అసమాపన్నసమాపన్న**-గ్గహణేన చేత్థ భూమివసేనాపి వేదనానం ఓళారికసుఖుమతా వుత్తాతి వేదితబ్బా. **ఇతరా** సమాపన్నస్స వేదనా.

ఓఘనియతోతి ఓఘేహి ఆరమ్మణం కత్వా అతిక్కమితబ్బతో. తథా **యోగనియతో, గన్థనియతో** చాతి ఏత్థాపి గన్థేవ గన్థనం, తస్స హితం ఆరమ్మణభావేన సమ్బన్ధనతోతి **గన్థనియం.** ఏవం **నీవరణియం, ఉపాదానియఞ్చ** వేదితబ్బం. సంకిలేసే నియుత్తా, సంకిలేసం వా అరహన్తీతి **సంకిలేసికా. సా** అనాసవా.

౨౦౨. తత్థాతి యథావుత్తాయ ఓళారికసుఖుమతాయ. **సమ్భేదోతి** సఙ్కరో. "ఓళారికా, సుఖుమా"తి చ వుత్తానమ్పి జాతిఆదివసేన పున సుఖుమోళారికభావాపత్తిదోసో యథా న హోతి, తథా **పరిహరితబ్బో.** జాతివసేన సుఖుమాయ వేదనాయ సభావపుగ్గలలోకియవసేన ఓళారికతం పాళివసేన దస్సేతుం ''**వుత్తఞ్హేత**''న్తిఆది వుత్తం. **ఏవం సుఖాదయోపీతి** ఏత్థ అకుసలా వేదనా **జాతివసేన ఓళారికా, సభావవసేన సుఖుమా**. కుసలఞ్ఞాణసహగతా సుఖా వేదనా జాతివసేన ఓళారికా, సమాపన్నస్స వేదనాతి కత్వా పుగ్గలవసేన సుఖుమాతి ఏవమాదినా యోజేతబ్బా. ''**న పరామసితబ్బో**''తి ఏతేన జాతిఆదయో చత్తారో కోట్ఠాసా అఞ్ఞమఞ్ఞం అవోమిస్సకా ఏవ గహేతబ్బా. ఏవం సమ్భేదస్స పరిహారో, న అఞ్ఞథాతి దస్సేతి. యథా అబ్యాకతముఖేన, ఏవం కుసలాకుసలముఖేనపి, యథా చ జాతిముఖేన, ఏవం సభావాదిముఖేనపి దస్సేతబ్బన్తి ఇమమత్థం ''**ఏస నయో సబ్బత్థా**''తి అతిదిసతి.

ఇదాని జాతిఆదికోట్ఠాసేసుపి మిథో అకుసలాదీనం ఉపాదాయుపాదాయ ఓళారికసుఖుమతం దస్సేతుం ''**అపిచా**''తిఆది ఆరద్ధం. ''**నిస్సయదహనతో**''తి ఇమినా దోససహగతాయ పాకటం కురూరప్పవత్తిం దస్సేతి. **నియతాతి** మిచ్ఛత్తనియామేన నియతా, ఆనన్తరియభావప్పత్తా కప్పతిట్ఠనకవిపాకతాయ **కప్పట్ఠితికా** దేవదత్తాదీనం వియ. **అసఙ్ఖారికా** సభావతిఖిణతాయ **ఓళారికా. దిట్ఠిసమ్పయుత్తా** మహాసావజ్జతాయ **ఓళారికా. సాపి** దిట్ఠిసమ్పయుత్తా **నియతా ఓళారికా,** తతో **కప్పట్ఠితికా,** తతో **అసఙ్ఖారికాతి** తివిధాపి హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఏకజ్ఝం వుత్తా విసుం విసుంయేవ యోజేతబ్బా. తేనాహ ''**ఇతరా సుఖుమా**''తి. **అవిసేసేనాతి** దోససహగతా, లోభసహగతాతి అభేదేన. **అకుసలా బహువిపాకా** దోసుస్సన్నతాయ **ఓళారికా**. తథా **కుసలా అప్పవిపాకా**. మన్దదోసత్తా అకుసలా **అప్పవిపాకా సుఖుమా**. తథా **కుసలా బహువిపాకా**.

ఓళారికసుఖుమనికన్తివత్థుభావతో కామావచరాదీనం ఓళారికసుఖుమతా, లోకుత్తరా పన ఏకన్తసుఖుమావ. తత్థాపి చ విభాగం పరతో వక్ఖతి. **భావనామయాపీతి** భావనామయాయ భేదనేన దానసీలమయానమ్పి భేదనం నయతో దస్సితన్తి వేదితబ్బం. భావనాయ పగుణబలవకాలాదీసు కదాచి ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేనపి మనసికారో హోతీతి వుత్తం ''**భావనామయాపి దుహేతుకా**''తి. **తంతంభూమివిపాకకిరియావేదనాసూతి** ఏత్థ "కామావచరవిపాకా ఓళారికా, రూపావచరా సుఖుమా"తిఆదినా యావ అరహత్తఫలా నేతబ్బం. "కామావచరకిరియా ఓళారికా, రూపావచరకిరియా సుఖుమా"తిఆదినా కామావచరా చ "దానాకారప్పవత్తా ఓళారికా, సీలాకారప్పవత్తా సుఖుమా"తిఆదినా యావ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనా నేతబ్బం. యథా చ జాతికోట్ఠాసే అయం విభాగో, ఏవం సభావకోట్ఠాసాదీసుపీతి దస్సేతుం ''**దుక్ఖాదీ**''తిఆది వుత్తం.

సబ్బో చాయం విభాగో లక్ఖణసన్నిస్సితో వుత్తోతి కత్వా ఆహ ''**ఓకాసవసేన చాపీ**''తిఆది. **సుఖాపీతి పి**-సద్దేన అదుక్ఖమసుఖం సమ్పిణ్డేతి. **సబ్బత్థాతి** సబ్బాసు భూమీసు. **యథానురూపన్తి** యా యా వేదనా యత్థ యత్థ లబ్భతి, తదనురూపం. **వత్థువసేనాతి** యం వత్థుం ఆరబ్భ వేదనా పవత్తతి, తస్స వసేనాపి. **హీనవత్థుకాతి** హీనం వత్థుం ఆరమ్మణం కత్వా కదన్నభత్తం భుఞ్జన్తస్స వేదనా హీనవత్థుకతాయ **ఓళారికా**. సాలిమంసోదనం భుఞ్జన్తస్స పణీతవత్థుకతాయ **సుఖుమాతి.**

౨౦౩. ఆదినా నయేనాతి సబ్బం పాళిగతిం ఆమసతి. జాతిఆదివసేన అసమానకోట్ఠాసతా **విసభాగతా**. దుక్ఖవిపాకతాదివసేన అసదిసకిచ్చతా **అసంసట్ఠతా,** న అసమ్పయోగో. యది సియా, దూరవిపరియాయేన సన్తికం హోతీతి సంసట్ఠతా సన్తికతా ఆపజ్జతి, న చ వేదనాయ వేదనాసమ్పయోగో అత్థి. సన్తికపదవణ్ణనాయ చ "సభాగతో చ సరిక్ఖతో చా"తి వక్ఖతీతి వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. అసదిససభావతా **అసరిక్ఖతా. సబ్బవారేసూతి** ఓళారికసుఖుమభేదే వుత్తనయానుసారేన వత్తబ్బేసు సబ్బేసు వారేసు. జాతిఆదివసేన సమానకోట్ఠాసతా **సభాగతా,** దుక్ఖవిపాకతాదివసేన పన సదిససభావతా **సరిక్ఖతా**. తేనాహ ''**అకుసలా పన...పే.... సన్తికే**''తి.

ఇతి వేదనాక్ఖన్ధస్స అతీతాదివిభాగే విత్థారకథాముఖవణ్ణనా.

కమాదివినిచ్ఛయకథావణ్ణనా

౨౦౪. ఏతన్తి ఏవం అతీతాదివిభాగే విత్థారకథాముఖం. **ఞాణభేదత్థన్తి** నానప్పకారం ఞాణప్పభేదత్థం. **కమతోతి** దేసనాక్కమతో, యేన కారణేనాయం దేసనాక్కమో కతో, తతోతి అత్థో. **విసేసతోతి** భేదతో, ఖన్ధుపాదానక్ఖన్ధవిభాగతోతి అత్థో. **అనూనాధికతోతి** పఞ్చభావతో. **ఉపమాతోతి** ఉపమాహి ఉపమేతబ్బతో. **దట్ఠబ్బతో ద్విధాతి** ద్వీహి ఆకారేహి ఞాణేన పస్సితబ్బతో. **పస్సన్తస్సత్థసిద్ధితోతి** యథా పస్సన్తస్స యథాధిప్పేతత్థనిప్ఫత్తితో. **విభావినాతి** పఞ్ఞవతా.

ఉప్పత్తిక్కమోతి యథాపచ్చయం ఉప్పజ్జన్తానం ఉప్పజ్జనపటిపాటి. "దస్సనేనపహాతబ్బా"తిఆదినా (ధ. సం. తికమాతికా ౮, ౯) పఠమం పహాతబ్బా పఠమం వుత్తా, దుతియం పహాతబ్బా దుతియం వుత్తాతి అయం **పహానక్కమో.** సీలవిసుద్ధిం పటిపజ్జ చిత్తవిసుద్ధి పటిపజ్జితబ్బా, తథా తతో పరాపీతి ఆహ ''**సీలవిసుద్ధి...పే.... పటిపత్తిక్కమో**''తి, అనుపుబ్బపణీతా భూమియో అనుపుబ్బేన వవత్థితాతి అయం **భూమిక్కమో**. "చత్తారో సతిపట్ఠానా"తిఆదికో (విభ. ౩౫౫) ఏకక్ఖణేపి సతిపట్ఠానాదిసమ్భవతో **దేసనాక్కమో** చ. దానకథాదయో అనుపుబ్బుక్కంసతో కథితా, ఉప్పత్తిఆదివవత్థానాభావతో పన దానాదీనం ఇధ దేసనాక్కమవచనం. ఉప్పత్తిఆదివవత్థానహేతుకతాయ హి "పఠమం కలలం హోతీ"తిఆదికా (సం. ని. ౧.౨౩౫; కథా. ౬౮౨) దేసనాపి సమానా ఉప్పత్తిఆదికమభావేనేవ వుత్తా. యథావుత్తవవత్థానాభావేన పన అనేకేసం వచనానం సహపవత్తియా అసమ్భవతో యేన కేనచి పుబ్బాపరియేన దేసేతబ్బతాయ తేన తేన అధిప్పాయేన దేసనామత్తస్సేవ కమో **దేసనాక్కమో** దట్ఠబ్బో. **పుబ్బాపరియవవత్థానేనాతి** పఠమం రూపక్ఖన్ధో, తతో వేదనాక్ఖన్ధోతి ఏవం పుబ్బాపరియవవత్థానేన అనుప్పత్తితో. **అప్పహాతబ్బతోతి** ఖన్ధేసు ఏకచ్చానం పహాతబ్బతావ నత్థి, కుతో పహానక్కమో. సతి హి సబ్బేసం పహాతబ్బతాయ పహానక్కమేన నేసం దేసనా సియా. **అప్పటిపజ్జనీయతోతి** సమ్మాపటిపత్తివసేన న పటిపజ్జితబ్బతో. ''**చతుభూమిపరియాపన్నత్తా**''తి ఇమినా వేదనాదీనం అనియతభూమికతం దస్సేతి. నియతభూమికానఞ్హి భూమిక్కమో సమ్భవేయ్య.

అభేదేనాతి రూపాదీనం భేదం విభాగం అకత్వా ఏకజ్ఝం పిణ్డగ్గహణేన. **అత్తగాహపతితన్తి** అత్తగాహసఙ్ఖాతే దిట్ఠోఘే నిపతితం. **సమూహఘనవినిబ్భోగదస్సనేనాతి** రూపతో అరూపం వివేచేన్తో రూపారూపసమూహే ఘనవినిబ్భుజ్జనదస్సనేన. **చక్ఖుఆదీనమ్పి విసయభూతన్తి** ఏకదేసేన సముదాయభూతం రూపక్ఖన్ధం వదతి. యా ఏత్థ ఇట్ఠం, అనిట్ఠఞ్చ రూపం సంవేదేతి, అయం వేదనాక్ఖన్ధోతి ఇట్ఠానిట్ఠరూపసంవేదనికం వేదనం దేసేసీతి సమ్బన్ధో. ఏవం సబ్బత్థ. ఇట్ఠమజ్ఝత్తఅనిట్ఠమజ్ఝత్తానమ్పి ఇట్ఠానిట్ఠసభావత్తా ఇట్ఠానిట్ఠగ్గహణేనేవ గహణం దట్ఠబ్బం. **ఏవన్తి** యథావుత్తనయేన.

సఞ్ఞాయ గహితాకారే విసయే అభిసఙ్ఖారప్పవత్తీతి ఆహ ''**సఞ్ఞావసేన అభిసఙ్ఖారకే**''తి. యథా విఞ్ఞాణస్స సమ్పయుత్తధమ్మానం నిస్సయభావో పాకటో, న తథా వేదనాదీనన్తి ఆహ ''**వేదనాదీనం నిస్సయ**''న్తి. ''మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా (ధ॰ ప॰ ౧-౨), చిత్తానుపరివత్తినో ధమ్మా (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౬౨), ఛద్వారాధిపతి రాజా''తి (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౮౧ ఏరకపత్తనాగరాజవత్థు) వచనతో **విఞ్ఞాణం** అధిపతి.

౨౦౩. రూపక్ఖన్ధే ''**సాసవం ఉపాదానియ**''న్తి వచనం అనాసవానం ధమ్మానం సబ్భావతో రూపక్ఖన్ధస్స తంసభావతానివత్తనత్థం, న అనాసవరూపనివత్తనత్థం.

అనాసవావ ఖన్ధేసు వుత్తాతి ఏత్థ అట్ఠానప్పయుత్తో **ఏవ**-సద్దో, అనాసవా ఖన్ధేస్వేవ వుత్తాతి అత్థో. **ఇధ పన** విసుద్ధిమగ్గే **సబ్బేపేతే** ఖన్ధాపి ఉపాదానక్ఖన్ధాపి.

౨౦౬. సబ్బసఙ్ఖతానం సభాగేన ఏకజ్ఝం సఙ్గహో **సబ్బసఙ్ఖతసభాగేకసఙ్గహో**. సభాగసభావేన హి సఙ్గయ్హమానా సబ్బసఙ్ఖతా పఞ్చక్ఖన్ధా హోన్తి. తత్థ రుప్పనాదిసామఞ్ఞేన సమానకోట్ఠాసా సభాగాతి వేదితబ్బా. తేసు సఙ్ఖతాభిసఙ్ఖరణకిచ్చం ఆయూహనరసాయ చేతనాయ బలవన్తి సా ''సఙ్ఖారక్ఖన్ధో''తి వుత్తా. అఞ్ఞే చ రుప్పనాదివిసేసలక్ఖణరహితా ఫస్సాదయో సఙ్ఖతాభిసఙ్ఖరణసామఞ్ఞేనాతి దట్ఠబ్బా, ఫుసనాదయో పన సభావా విసుం ఖన్ధసద్దవచనీయా న హోన్తీతి ధమ్మసభావఞ్ఞునా తథాగతేన ఫస్సక్ఖన్ధాదయో న వుత్తాతి వేదితబ్బా. ''యే హి కేచి, భిక్ఖవే, సమణా వా బ్రాహ్మణా వా సస్సతవాదా సస్సతం అత్తానఞ్చ లోకఞ్చ పఞ్ఞపేన్తి, సబ్బే తే ఇమే ఏవ పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధే నిస్సాయ పటిచ్చ, ఏతేసం వా అఞ్ఞతర''న్తి ఏవమాదిసుత్తానఞ్చ వసేన అత్తత్తనియగాహస్స ఏతప్పరమతా దట్ఠబ్బా. ఏతేన చ వక్ఖమానసుత్తవసేన చ ఖన్ధే ఏవ నిస్సాయ పరిత్తారమ్మణాదివసేన న వత్తబ్బా చ దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి ఖన్ధనిబ్బానవజ్జస్స సభావధమ్మస్స అభావతోతి వుత్తం హోతి. **రూప**న్తి రుప్పనసభావం ధమ్మజాతమాహ. **వేదన**న్తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. ''సీలక్ఖన్ధో సమాధిక్ఖన్ధో''తిఆది (దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౫) వచనతో అఞ్ఞేసఞ్చ ఖన్ధసద్దవచనీయానం సీలక్ఖన్ధాదీనం సబ్భావతో న పఞ్చేవాతి చోదనం నివత్తేతుమాహ ''**అఞ్ఞేసం తదవరోధతో**''తి.

౨౦౭. పవత్తిట్ఠానభూతం వసనట్ఠానం వియ హోతీతి వుత్తం ''**నివాసట్ఠానతో**''తి.
దుక్ఖదుక్ఖవిపరిణామదుక్ఖసఙ్ఖారదుక్ఖతావసేన వేదనాయ ఆబాధకత్తం దట్ఠబ్బం. రాగాదిసమ్పయుత్తస్స విపరిణామాదిదుక్ఖస్స ఇత్థిపురిసాదిఆకారగాహికా తంతంసఙ్కప్పమూలభూతా సఞ్ఞా **సముట్ఠానం**. పిత్తాది వియ రోగస్స ఆసన్నకారణం **సముట్ఠానం**. ఉతుభోజనవిసమతావిసమపరిహారాది వియ మూలకారణం **నిదానం**. చిత్తస్స అఙ్గభూతా చేతసికాతి విఞ్ఞాణం గిలానూపమం వుత్తం. కుట్ఠరోగవతో సినియ్హనం తస్స భియ్యోభావాయ వియ బాలస్స పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదివసేన పవత్తి వేదనాదుక్ఖావహా అసప్పాయసేవనసదిసీ. **వేదనత్తాయా**తి వేదనాసభావత్థం, వేదనత్తలాభాయాతి అత్థో. కారణట్ఠానతాయ, భోజనాధారతాయ చ **చారకూపమం, భాజనూపమ**ఞ్చ రూపం. సుభసఞ్ఞాదివసేన వేదనాకారణస్స హేతుభావతో, వేదనాభోజనస్స ఛాదాపనతో చ **అపరాధూపమా, బ్యఞ్జనూపమా** చ సఞ్ఞా. వేదనాహేతుతో **కారణకారకూపమో, పరివేసకూపమో** చ సఙ్ఖారక్ఖన్ధో. భత్తకారో ఏవ యేభుయ్యేన పరివిసతీతి పరివేసకగ్గహణం. వేదనాయ విబాధితబ్బతో, అనుగ్గహేతబ్బతో చ **అపరాధికూపమం, భుఞ్జకూపమ**ఞ్చ విఞ్ఞాణం వుత్తం.

౨౦౮. “పఞ్చ వధకా పచ్చత్థికా ఉక్ఖిత్తాసికాతి ఖో, భిక్ఖవే, పఞ్చన్నేతం ఉపాదానక్ఖన్ధానం అధివచన”న్తి **ఆసీవిసూపమే** (సం॰ ని॰ ౪.౨౩౮) వధకాతి వుత్తా, “భారోతి ఖో, భిక్ఖవే, పఞ్చన్నేతం ఉపాదానక్ఖన్ధానం అధివచన”న్తి **భారసుత్తే** (సం॰ ని॰ ౩.౨౨) భారాతి, “అతీతమ్పాహం అద్ధానం ఏవమేవ రూపేన ఖజ్జిం, సేయ్యథాపి ఏతరహి పచ్చుప్పన్నేన రూపేన ఖజ్జామి. అహఞ్చేవ ఖో పన అనాగతం రూపం అభినన్దేయ్యం, అనాగతమ్పాహం అద్ధానం ఏవమేవ రూపేన ఖజ్జేయ్యం, సేయ్యథాపి...పే॰... ఖజ్జామీ”తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౩.౭౯) **ఖజ్జనీయపరియాయే** ఖాదకాతి, “సో అనిచ్చం రూపం ‘అనిచ్చం రూప’న్తి యథాభూతం నప్పజానాతీ”తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౩.౮౫) **యమకసుత్తే** అనిచ్చాదికాతి. యదిపి “ఇధ పన సబ్బేపేతే ఏకజ్ఝం కత్వా ఖన్ధాతి అధిప్పేతా”తి వుత్తం, బాహుల్లేన పన ఉపాదానక్ఖన్ధానం తదన్తోగధానం దట్ఠబ్బతా వేదితబ్బా. విపస్సనాయ భూమివిచారో హేసోతి.

ఫేణపిణ్డో వియాతిఆదీసు రూపాదీనం ఏవం ఫేణపిణ్డాదిసదిసతా దట్ఠబ్బా, యథా ఫేణపిణ్డో నిస్సారో పరిదుబ్బలో అగయ్హుపగో; గహితోపి కిఞ్చి అత్థం న సాధేతి, ఛిద్దావఛిద్దో అనేకసన్ధిసఙ్ఘటితో బహూనం పాణకానం ఆవాసో అనుపుబ్బూపచితో సబ్బావత్థనిపాతీ అవస్సంభేదీ, ఏవం రూపమ్పి నిచ్చసారాదివిరహతో నిస్సారం ఫేగ్గు వియ, సుఖభఞ్జనీయతో దుబ్బలం, నిచ్చన్తి వా ధువన్తి వా అహన్తి వా మమన్తి వా న గహేతబ్బం, గహితమ్పి తథా న హోతి, బహుచ్ఛిద్దం అసీతిసతసన్ధిసఙ్ఘటితం అనేకకిమికులావాసం కలలాదివసేన అనుపుబ్బూపచితం కలలకాలతో పట్ఠాయ సబ్బాసుపి అవత్థాసు వినస్సతి, అవస్సమేవ చ భిజ్జతి. **అట్ఠకథాయం** (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩.౯౫; విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౬ కమాదివినిచ్ఛయకథా) పన పరిమద్దనాసహనమేవ ఉపమూపమేయ్యసమ్బన్ధో వుత్తో.

యథా పుబ్బుళో నిస్సారో పరిదుబ్బలో అగయ్హుపగో, గహితోపి న కిఞ్చి అత్థం సాధేతి, న చిరట్ఠితికో, తథా వేదనాపి. యథా చ పుబ్బుళో, ఉదకతలం, ఉదకబిన్దుం, ఉదకజల్లికం సఙ్కడ్ఢిత్వా పుటం కత్వా గహణవాతఞ్చాతి చత్తారి కారణాని పటిచ్చ జాయతి, ఏవం వేదనాపి వత్థుం, ఆరమ్మణం, కిలేసజల్లం, ఫస్ససఙ్ఘట్టనఞ్చాతి చత్తారి కారణాని పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి. యథా హి ఉదకతలే బిన్దునిపాతజనితో వాతో ఉదకజల్లికసఙ్ఖాతం ఉదకలసికం సఙ్కడ్ఢిత్వా పుటం కత్వా పుబ్బుళం నామ కరోతి, ఏవం వత్థుమ్హి ఆరమ్మణాపాథగమనజనితో ఫస్సో అనుపచ్ఛిన్నం కిలేసజల్లం సహకారీపచ్చయభావేన సఙ్కడ్ఢిత్వా వేదనం నామ కరోతి. ఇదఞ్చ కిలేసేహి మూలకారణభూతేహి, ఆరమ్మణస్సాదనభూతేహి చ నిబ్బత్తం వట్టగతం వేదనం సన్ధాయ వుత్తం. ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదేన వా చత్తారో పచ్చయా వుత్తా, ఊనేహిపి పన ఉప్పజ్జతేవ. ఇధ ముహుత్తరమణీయతా ఉపమోపమేయ్యసమ్బన్ధో వుత్తో.

యథా పన **మరీచికా** అసారా అగయ్హుపగా. న హి తం గహేత్వా పాతుం వా న్హాయితుం వా భాజనం వా పూరేతుం సక్కా, ఏవం సఞ్ఞాపి అసారా అగయ్హుపగా. యథా చ మరీచికా విప్ఫన్దమానా సఞ్జాతూమివేగా వియ ఖాయన్తీ మహాజనం విప్పలమ్భేతి, ఏవం సఞ్ఞాపి “నీలం పీతం దీఘం రస్స”న్తిఆదినా ఆరమ్మణే పవత్తమానా సభావమత్తే అట్ఠత్వా “సుభం సుఖం నిచ్చ”న్తిఆదిమిచ్ఛాగాహస్స కారణభావేన లోకం విప్పలమ్భేతి.

యథా **కదలిక్ఖన్ధో** అసారో అగయ్హుపగో. న హి తం గహేత్వా గోపానసీఆదీనం అత్థాయ ఉపనేతుం సక్కా, ఉపనీతమ్పి తథా న హోతి, బహుపట్టిసమోధానో చ హోతి, ఏవం సఙ్ఖారక్ఖన్ధోపి అసారో అగయ్హుపగో. న హి తం నిచ్చాదివసేన గహేతుం

సక్కా, గహితమ్పి తథా న హోతి, బహుధమ్మసమోధానో చ. అఞ్ఞదేవ హి ఫస్సస్స లక్ఖణం, అఞ్ఞం చేతనాదీనం, తే పన సబ్బే సమోధానేత్వా సఙ్ఖారక్ఖన్ధోతి వుచ్చతి.

యథా చ **మాయా** అసారా అగయ్హుపగా. న హి తం గహేత్వా కిఞ్చి అత్థం కిచ్చం సాధేతుం సక్కా, ఇత్తరా లహుపచ్చుపట్ఠానా అమణిఆదిమేవ మణిఆదిరూపేన దస్సేన్తీ మహాజనం వఞ్చేతి, ఏవం విఞ్ఞాణమ్పి అసారం ఇత్తరం లహుపచ్చుపట్ఠానం, తేనేవ చిత్తేన ఆగచ్ఛన్తం వియ, గచ్ఛన్తం వియ, ఠితం వియ, నిసిన్నం వియ చ కత్వా గాహాపేతి, అఞ్ఞదేవ చిత్తం ఆగమనే, అఞ్ఞం గమనాదీసూతి. ఏవం విఞ్ఞాణం మాయాసదిసం.

పఞ్చపి ఉపాదానక్ఖన్ధా అసుభాదిసభావా ఏవ సంకిలేసాసుచివత్థుభావాదితోతి అసుభాదితో దట్ఠబ్బా ఏవ, తథాపి కత్థచి కోచి విసేసో సుఖగ్గహణీయో హోతీతి ఆహ **''విసేసతో చా''**తిఆది. తత్థ చత్తారో సతిపట్ఠానా చతువిపల్లాసప్పహానకరాతి తేసం గోచరభావేన రూపక్ఖన్ధాదీసు అసుభాదిభావేన దట్ఠబ్బతా వుత్తా.

౨౮౯. ఖన్ధేహి న విహఞ్ఞతి పరివిదితసభావత్తా. విపస్సకోపి తేసం విపత్తియం న దుక్ఖమాపజ్జతి, ఖీణాసవేసు పన వత్తబ్బమేవ నత్థి. తే హి ఆయతిమ్పి ఖన్ధేహి న బాధీయన్తీతి.

కబళీకారాహారం పరిజానాతీతి ''ఆహారసముదయా రూపసముదయో''తి (సం. ని. ౩.౫౬,౫౭) వచనతో అజ్ఝత్తికరూపే ఛన్దరాగం పజహన్తో తస్స సముదయభూతే కబళీకారాహారేపి ఛన్దరాగం పజహతీతి అత్థో. అయం **పహానపరిఞ్ఞా**. అజ్ఝత్తికరూపం పన పరిగ్గణ్హన్తో తస్స పచ్చయభూతం కబళీకారాహారం పరిగ్గణ్హాతీతి **ఞాతపరిఞ్ఞా**. తస్స చ ఉదయబ్బయానుపస్సీ హోతీతి **తీరణపరిఞ్ఞా** చ యోజేతబ్బా. ఏవం పరిఞ్ఞత్తయే సిజ్ఝన్తే ఇమే విపల్లాసాదయో విధమీయన్తి ఏవాతి ఆహ **''అసుభే సుభన్తి విపల్లాసం పజహతీ''**తిఆది. తత్థ కామరాగభూతం అభిజ్ఝం సన్ధాయాహ **''అభిజ్ఝాకాయగన్థ''**న్తి. అసుభానుపస్సనాయ హి కామరాగప్పహానం హోతి , కామరాగముఖేన వా సబ్బలోభప్పహానం వదతి. **న ఉపాదియతి** న గణ్హాతి న ఉప్పాదేతి.

''ఫస్సపచ్చయా వేదనా''తి (మ. ని. ౩.౧౨౬; సం. ని. ౨.౩౯; మహావ. ౧; ఉదా. ౧; నేత్తి. ౨౪) వుత్తత్తా ''వేదనాయ ఛన్దరాగం పజహన్తో తస్సా పచ్చయభూతే ఫస్సాహారేపి ఛన్దరాగం పజహతీ''తిఆదినా ఆహారపరిజాననే వుత్తనయేన ఫస్సపరిజాననం యోజేతబ్బం. వేదనాయ దుక్ఖతో దస్సనేన తత్థ **సుఖన్తి విపల్లాసం పజహతి**. సుఖత్థమేవ భవపత్థనా హోతీతి వేదనాయ తణ్హం పజహన్తో **భవోఘం ఉత్తరతి**. తతో ఏవ **భవయోగేన విసంయుజ్జతి. భవాసవేన చ అనాసవో హోతి,** సబ్బవేదనం దుక్ఖతో పస్సన్తో అత్తనో పరేన అపుబ్బం దుక్ఖం ఉప్పాదితం, సుఖం వా వినాసితం న చిన్తేతి, తతో ''అనత్థం మే అచరీ''తిఆది (ధ. స. ౧౨౩౭; విభ. ౯౦౯) ఆఘాతవత్థుప్పహానతో **బ్యాపాదకాయగన్థం భిన్దతి**. ''సుఖబహులే సుగతిభవే సుద్ధీ''తి అగ్గహేత్వా గోసీలగోవతాదీహి సుద్ధిం పరామసన్తో సుఖపత్థనావసేనేవ పరామసతీతి వేదనాయ తణ్హం పజహన్తోపి **సీలబ్బతుపాదానం న ఉపాదియతి**.

మనోసఞ్చేతనా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, సఞ్ఞా పన తంసమ్పయుత్తాతి సఞ్ఞాసఙ్ఖారే అనత్తతో పస్సన్తో మనోసఞ్చేతనాయ ఛన్దరాగం పజహతి, తఞ్చ పరిగ్గణ్హాతి, తీరేతి చాతి **''సఞ్ఞం సఙ్ఖారే...పే.... పరిజానాతీ''**తి వుత్తం. సఞ్ఞాసఙ్ఖారే అనత్తాతి పస్సన్తో

అత్తదిట్ఠిమూలకత్తా సబ్బదిట్ఠీనం అత్తదిట్ఠిం వియ సబ్బదిట్ఠియోపి విధమతీతి దస్సేన్తో ''**దిట్ఠోఘం ఉత్తరతి...పే.... అత్తవాదుపాదానం న ఉపాదియతీ**''తి ఆహ.

విఞ్ఞాణం అనిచ్చతో పస్సన్తో అనిచ్చానుపస్సనాముఖేన తిస్సోపి అనుపస్సనా ఉస్సుక్కన్తో తీహిపి పరిఞ్ఞాహి **విఞ్ఞాణాహారం పరిజానాతి**. విసేసతో పనేత్థ **అనిచ్చే నిచ్చన్తి విపల్లాసం పజహతి**. తత్థ నిచ్చగ్గాహబాహుల్లతో అవిజ్జాయ విఞ్ఞాణే ఘనగహణం హోతీతి ఘనవినిబ్భోగం కత్వా తం అనిచ్చతో పస్సన్తో **అవిజ్జోఘం ఉత్తరతి**. తతో ఏవ అవిజ్జాయోగేన విసంయుత్తో **అవిజ్జాసవేన అనాసవో చ హోతి**. మోహబలేనేవ సీలబ్బతపరామసనం హోతీతి తం పజహన్తో ''**సీలబ్బతపరామాసకాయగన్థం భిన్దతి**.

> ''యఞ్చ ఖో ఇదం, భిక్ఖవే, వుచ్చతి చిత్తం ఇతిపి, మనో ఇతిపి, విఞ్ఞాణం ఇతిపి, తత్రాస్సుతవా పుథుజ్జనో నాలం నిబ్బిన్దితుం, నాలం విరజ్జితుం, నాలం విముచ్చితుం. తం కిస్స హేతు? దీఘరత్తం హేతం, భిక్ఖవే, అస్సుతవతో పుథుజ్జనస్స అజ్ఝోసితం మమాయితం పరామట్ఠం 'ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా'''తిఆది (సం. ని. ౨.౬౨) –

వచనతో యథా విఞ్ఞాణం నిచ్చతో పస్సన్తో దిట్ఠుపాదానం ఉపాదియతి, ఏవం తం అనిచ్చతో పస్సన్తో **దిట్ఠుపాదానం న ఉపాదియతీ**తి.

ఏవం మహానిసంసన్తి వుత్తప్పకారేన విపల్లాసాదిసకలసంకిలేసవిధమనుపాయభావతో ఏవం విపులుదయం. **వధకాదివసేనాతి** ఉక్ఖిత్తాసికవధకాదివసేన. **పస్సేయ్యాతి** ఞాణదస్సనేన పచ్చక్ఖతో పస్సేయ్య.

ఖన్ధనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి చుద్దసమపరిచ్ఛేదవణ్ణనా.

౧౩. ఆయతనధాతునిద్దేసవణ్ణనా

ఆయతనవిత్థారకథావణ్ణనా

౨౧౦. “ఖన్ధాయతనా”తిఆదినా హేట్ఠా ఉద్దిట్ఠాని పదుద్ధారవసేన “ఆయతనానీ”తి వత్వా గణనపరిచ్ఛేదేనాహ **“ద్వాదసాయతనానీ”**తి. తత్థ వత్తబ్బం పరతో సయమేవ వక్ఖతి. **చక్ఖాయతనన్తి**ఆది నేసం సరూపదస్సనం.

అత్థో నామ సద్దత్థో, భావత్థో పన **లక్ఖణమేవ**. సో పన సద్దత్థో దువిధో – అసాధారణో సాధారణోతి. తత్థ అసాధారణో చక్ఖాదిసద్దత్థో, సాధారణో ఆయతనసద్దత్థో ద్వాదసన్నమ్పి సమానత్తా.

తేసు అసాధారణం తావ దస్సేన్తో **“విసేసతో తావా”**తిఆదిమాహ. తత్థ **విసేసతోతి** విసేసత్థతో, చక్ఖాదిసద్దత్థతోతి అత్థో. **అస్సాదేతీ**తి చక్ఖతి-సద్దో “మధుం చక్ఖతి, బ్యఞ్జనం చక్ఖతీ”తి రససాయనత్థో అత్థీతి తస్స వసేన అత్థం వదతి. “చక్ఖుం ఖో పన, మాగణ్డియ, రూపారామం రూపరతం రూపసమ్ముదిత”న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౦౯) వచనతో చక్ఖు **రూపం అస్సాదేతి**. సతిపి సోతాదీనం సద్దారామతాదిభావే యో “యం చక్ఖు చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయ పసాదో”తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౨౫౭) పాళియం, “రూపాభిఘాతారహభూతప్పసాదలక్ఖణ”న్తిఆదినా (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౬౦౦; విసుద్ధి॰ ౨.౪౩౩) అట్ఠకథాయఞ్చ వుత్తో అత్థవిసేసో, తత్థేవ నిరుళ్హత్తా చక్ఖుమ్హి ఏవ చక్ఖుసద్దో పవత్తతి గవాదీసు గోసద్దాది వియాతి దట్ఠబ్బం.

విభావేతి చాతి సద్దలక్ఖణసిద్ధస్స చక్ఖతి-సద్దస్స వసేన అత్థం వదతి. **చక్ఖతీ**తి హి ఆచిక్ఖతి, అభిబ్యత్తం వదతీతి అత్థో. నేత్తస్స చ వదన్తస్స వియ సమవిసమవిభావనమేవ ఆచిక్ఖనన్తి కత్వా ఆహ **“విభావేతి చాతి అత్థో”**తి, అనేకత్థత్తా వా ధాతూనం విభావనత్థతా చ చక్ఖతి-సద్దస్స దట్ఠబ్బా. రత్తదుట్ఠాదికాలేసు కకణ్టకరూపం వియ, ఉదరరూపం వియ చ వణ్ణవికారం ఆపజ్జమానం రూపం హదయఙ్గతభావం రూపయతి రూపమివ పకాసం కరోతి, సవిగ్గహమివ కత్వా దస్సేతీతి అత్థో. విత్థారణం వా రూపసద్దస్స అత్థో, విత్థారణఞ్చ పకాసనమేవాతి ఆహ **“పకాసేతీతి అత్థో”**తి. అనేకత్థత్తా వా ధాతూనం పకాసనత్థో ఏవ రూపసద్దో దట్ఠబ్బో. వణ్ణవాచకస్స రూపసద్దస్స రూపయతీతి నిబ్బచనం, రూపక్ఖన్ధవాచకస్స రుప్పతీతి అయం విసేసో. **ఉదాహరీయతీ**తి వుచ్చతీతి అత్థే వచనసద్దో ఏవ గహితో సియా, న చ వచనసద్దో ఏవేత్థ సద్దో, అథ ఖో సబ్బోపి సోతవిఞ్ఞేయ్యోతి. **సప్పతీ**తి సకేహి పచ్చయేహి సప్పీయతి, సోతవిఞ్ఞేయ్యభావం గమీయతీతి అత్థో.

సూచయతీతి అత్తనో వత్థుం అపాకటం గన్ధవసేన “ఇదం సుగన్ధం, దుగ్గన్ధ”న్తి పకాసేతి, పటిచ్ఛన్నం వా పుప్ఫాదివత్థుం “ఏత్థ పుప్ఫమత్థి, చమ్పకాదిఫలమత్థి, అమ్బాదీ”తి పేసుఞ్ఞం కరోన్తం వియ హోతీతి అత్థో. రసగ్గహణమూలకత్తా అజ్ఝోహరణస్స జీవితహేతుమ్హి ఆహారరసే నిన్నతాయ **జీవితం అవ్హయతీతి జివ్హా** నిరుత్తిలక్ఖణేన. **కుచ్ఛితానం సాసవధమ్మానం ఆయోతి** విసేసేన **కాయో** వుత్తో అనుత్తరియహేతుభావం అనాగచ్ఛన్తేసు కామరాగనిదానకమ్మజనితేసు, కామరాగస్స చ విసేసపచ్చయేసు ఘానజివ్హాకాయేసు కాయస్స విసేసతరసాసవపచ్చయత్తా. తేన హి ఫోట్ఠబ్బసుఖం అస్సాదేన్తా సత్తా మేథునమ్పి సేవన్తి. **ఉప్పత్తిదేసోతి** ఉప్పత్తిట్ఠానన్తి అత్థో, కాయిన్ద్రియవత్థుకా వా చత్తారో ఖన్ధా బలవకామాసవాదిహేతుభావతో విసేసేన సాసవాతి వుత్తాతి తేసం ఉప్పత్తిట్ఠానన్తి అత్థో.

మునాతీతి నాళియా మినమానో వియ, మహాతులాయ ధారయమానో వియ చ ఆరమ్మణం విజానాతీతి అత్థో. మనతే ఇతి వా **మనో,** తం తం ఆరమ్మణం పరిచ్ఛేదవసేన జానాతీతి వుత్తం హోతి. **అత్తనో లక్ఖణం ధారేన్తీ**తి యే విసేసలక్ఖణేన ఆయతనసద్దపరా వత్తబ్బా, తే చక్ఖాదయో తథా వుత్తాతి తతో అఞ్ఞే మనోగోచరభూతా ధమ్మా సామఞ్ఞలక్ఖణేనేవ ఏకాయతనభావం ఉపనేత్వా వుత్తా. యథా హి ఓళారికవత్థారమ్మణమననసఙ్ఖాతేహి విసయవిసయీభావేహి పురిమాని పాకటాని, తథా అపాకటా చ అఞ్ఞే మనోగోచరా న అత్తనో సభావం న ధారేన్తీతి ఇమస్స అత్థస్స దీపనత్థో ధమ్మసద్దో. ధారీయన్తి సామఞ్ఞరూపేన అవధారీయన్తీతి వా **ధమ్మా**. యథా హి రూపాదయో చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి అసాధారణతో ఏవ యథాసకం సభావతో విఞ్ఞాయన్తి , న ఏవమేతే, ఏతే పన అనేకధమ్మభావతో, సాధారణతో, సభావసామఞ్ఞతోపి మనసా విఞ్ఞాయన్తీతి.

౨౧౧. **సేన సేనా**తి సకేన సకేన. **ఉట్ఠహన్తీ**తి ఉట్ఠానం కరోన్తి. **వాయమన్తీ**తి ఉస్సహన్తి, అత్తనో కిచ్చం కరోన్తిచ్చేవ అత్థో. ఇమస్మిం చ అత్థే ఆయతన్తి ఏత్థాతి ఆయతనానీతి అధికరణత్థో ఆయతనసద్దో, దుతియతతియేసు కత్తుఅత్థో. **తే చా**తి చిత్తచేతసికే ధమ్మే. తే హి తంతంద్వారారమ్మణేసు అయన్తి గచ్ఛన్తి పవత్తన్తీతి **ఆయా. విత్థారేన్తీ**తి పుబ్బే అనుప్పన్నత్తా లీనాని అపాకటాని పుబ్బన్తతో ఉద్ధం పత్థరేన్తి పాకటాని కరోన్తి, ఉప్పాదేన్తీతి అత్థో. **ఇదఞ్చ** సంసారదుక్ఖం. **న నివత్తతీ**తి అనుప్పాదనిరోధవసేన న నిరుజ్ఝతి. **ఆయతనం ఆయతన**న్తి ఆమేడితవచనం అస్సా సమఞ్ఞాయ చక్ఖాదీసు నిరుళ్హభావదస్సనత్థం.

౨౧౨. ఏవం అవయవభేదవసేన ఆయతనసద్దస్స అత్థం వత్వా ఇదాని తత్థ పరియాయతోపి దస్సేతుం ''**అపిచా**''తిఆది ఆరద్ధం. సాధుఫలభరితతాయ, అపరిస్సయతాయ చ **మనోరమ్మే**.

తత్థ **నివసన్తీ**తి నివసన్తా వియ హోన్తి. తేనాహ ''**తదాయత్తవుత్తితాయా**''తి. యత్థ సువణ్ణరతనాదీని నివుత్థాని వియ ఆకిణ్ణాని తిట్ఠన్తి, సో పదేసో తేసం **ఆకరో,** ఏవం చిత్తచేతసికా చక్ఖాదీసూతి తే తేసం ఆకరోతి దస్సేన్తో ఆహ ''**చక్ఖాదీసు చ... పే.... ఆకరో**''తి. **తన్నిస్సితత్తా**తి ఏత్థ మనో మనోవిఞ్ఞాణాదీనం చిత్తచేతసికానం నిస్సయపచ్చయో న హోతీతి తస్స తేసం ద్వారభావో నిస్సయభావోతి దట్ఠబ్బో. అహుత్వా ఏవ పచ్చయసామగ్గివసేన ఉప్పజ్జన్తాపి చిత్తచేతసికా అనేకే ఏకజ్ఝం తత్థ లబ్భమానా సమోసటా వియ హోన్తీతి వుత్తం ''**వత్థుద్వారారమ్మణవసేన సమోసరణతో**''తి. న హి ధమ్మానం అనాగతద్ధే విజ్జమానతాలేసోపి అత్థి. తేనాహ "పుఞ్జో నత్థి అనాగతే"తి (మహాని॰ ౧౦). **తత్థేవ ఉప్పత్తితో**తి తేసు చక్ఖాదీసు ఏవ ఉప్పత్తితో. ఉప్పత్తియా పచ్చయభూతే చక్ఖాదికే ఉప్పత్తిట్ఠానం వియ కత్వా ఉపచారవసేన వుత్తం. న హి అరూపధమ్మానం నిప్పరియాయతో ఉప్పత్తిదేసో నామ అత్థి. యదగ్గేన వా తే తేసం నిస్సయారమ్మణభూతా, తదగ్గేన **సఞ్జాతిదేసో**. న హి పచ్చయభావమన్తరేన రూపధమ్మానమ్పి ఆధారాధేయ్యభావో అత్థి. తేనాహ ''**నిస్సయారమ్మణభావేనా**''తి. బ్యతిరేకపధానతాయ కారణలక్ఖణస్స ''**తేసం అభావే అభావతో**'' ఇచ్చేవాహ, న "భావే భావతో"తి.

యథావుత్తేనత్థేనాతి "చక్ఖతీ"తిఆదినా, "ఆయతనతో ఆయానం తననతో"తిఆదినా, "నివాసట్ఠాన"న్తిఆదినా చ వుత్తప్పకారేన అత్థేన. ధమ్మాయతనపరియాపన్నానం ధమ్మానం బహుభావతో యేభుయ్యేన చ తే బహూ ఏవ హుత్వా కిచ్చకరాతి ''**ధమ్మా చ తే ఆయతనఞ్చా**''తి బహువచననిద్దేసో.

౨౧౩. తథా తథా లక్ఖితబ్బతో లక్ఖీయతి ఏతేనాతి వా **లక్ఖణం,** సభావో.

తావభావతోతి తత్తకతో, తేన అనూనాధికభావం దస్సేతి. తత్థ ద్వాదసాయతనవినిముత్తస్స కస్సచి ధమ్మస్స అభావా అధికభావతో చోదనా నత్థి, సలక్ఖణధారణం పన సబ్బేసం సామఞ్ఞలక్ఖణన్తి ఊనచోదనా సమ్భవతీతి తం దస్సేన్తో ఆహ "**చక్ఖాదయోపి హీ**"తిఆది. **భవఙ్గమనసఙ్ఖాతో**తి ద్విక్ఖత్తుం చలిత్వా పవత్తభవఙ్గమనసఙ్ఖాతో. చలనవసేన భవఙ్గప్పవత్తియా సతి ఏవ ఆవజ్జనుప్పత్తి, న అఞ్ఞథాతి ఆవజ్జనస్సాపి కారణభూతన్తి కత్వా వుత్తం "**భవఙ్గమనసఙ్ఖాతో...పే.... ఉప్పత్తిద్వార**"న్తి. **అసాధారణ**న్తి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం అసాధారణం. సతిపి అసాధారణభావే చక్ఖాదీనం ద్వారభావేన గహితత్తా ధమ్మాయతనేన అగ్గహణం దట్ఠబ్బం. ద్వారారమ్మణభావేహి వా అసాధారణతం సన్ధాయ "అసాధారణ"న్తి వుత్తం.

౨౧౮. యేభుయ్యసహుప్పత్తిఆదీహి ఉప్పత్తిక్కమాదీసు అయుత్తి యోజేతబ్బా. యేభుయ్యేన హి చక్ఖాయతనాదీని కస్సచి కదాచి ఏకతో ఉప్పజ్జన్తి. తథా హి వుత్తం "కామధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే కస్సచి ఏకాదసాయతనాని పాతుభవన్తీ"తిఆది (యమ॰ అట్ఠ॰ ఆయతనయమక ౧౮-౨౧). తస్మా ఆయతనానం ఉప్పత్తిక్కమో తావ న యుజ్జతి, న పహానక్కమో కుసలాబ్యాకతానం అప్పహాతబ్బతో, న పటిపత్తిక్కమో అకుసలానం ఏకచ్చఅబ్యాకతానఞ్చ అప్పటిపజ్జనీయతో , న భూమిక్కమో అడ్ఢేకాదసన్నం ఆయతనానం ఏకన్తకామావచరత్తా, ఇతరేసఞ్చ చతుభూమిపరియాపన్నత్తా, ఏకచ్చస్స లోకుత్తరభావతో చాతి. "**అజ్ఝత్తికేసు హీ**"తి ఏతేన అజ్ఝత్తికభావేన, విసయీభావేన చ అజ్ఝత్తికానం పఠమం దేసేతబ్బతం దస్సేతి, తేసుపి పఠమం దేసేతబ్బేసు పాకటత్తా పఠమతరం చక్ఖాయతనం దేసితన్తి.

తతో ఘానాయతనాదీనీతి ఏత్థ బహూపకారత్తాభావేన చక్ఖుసోతేహి పురిమతరం అదేసేతబ్బాని, సహ వత్తుం అసక్కుణేయ్యత్తా ఏకేన కమేన దేసేతబ్బానీతి ఘానాదిక్కమేన దేసితానీతి అధిప్పాయో . అఞ్ఞథాపి హి దేసితేసు న న సక్కా చోదేతుం, న చ సక్కా బోధేతబ్బాని న దేసేతున్తి. పచ్చుప్పన్నారమ్మణత్తా వా చక్ఖాదీని పఠమం వుత్తాని ఆరమ్మణతో సుపాకటానీతి, మనాయతనం పన కిఞ్చి పచ్చున్నారమ్మణం...పే.... కిఞ్చి యావ నవత్తబ్బారమ్మణన్తి పచ్ఛా వుత్తం. పచ్చుప్పన్నారమ్మణేసుపి ఉపాదారూపారమ్మణాని చత్తారి పఠమం వుత్తాని, తతో భూతరూపారమ్మణం. ఉపాదారూపారమ్మణేసుపి దూరతరే దూరే, సీఘతరం సీఘఞ్చ ఆరమ్మణసమ్పటిచ్ఛనదీపనత్థం చక్ఖాదీనం దేసనాక్కమో. చక్ఖుసోతద్వయఞ్హి దూరగోచరన్తి పఠమం వుత్తం, తత్రాపి చక్ఖు దూరతరగోచరన్తి సబ్బపఠమం వుత్తం. పస్సన్తోపి హి దూరతరే నదీసోతం, న తస్స సోతపటిఘాతసద్దం సుణాతి. ఘానజివ్హాసుపి ఘానం సీఘతరవుత్తీతి పఠమం వుత్తం పురతో ఠపితమత్తస్సపి భోజనస్స గన్ధో గయ్హతీతి. యథాఠానం వా తేసం దేసనాక్కమో. ఇమస్మిఞ్హి సరీరే సబ్బుపరి చక్ఖుస్స అధిట్ఠానం, తస్స అధో సోతస్స, తస్స అధో ఘానస్స, తస్స అధో జివ్హాయ, తథా కాయస్స యేభుయ్యతో, మనో పన అరూపిభావతో సబ్బపచ్ఛా వుత్తో. తంతంగోచరత్తా తస్స తస్స అనన్తరం బాహిరాయతనాని వుత్తానీతి వుత్తోవాయమత్థోతి ఏవమ్పి ఇమేసం కమో వేదితబ్బో. గోచరో విసయో ఏతస్సాతి **గోచరవిసయో,** మనో. కస్స పన గోచరో ఏతస్స విసయో? చక్ఖాదీనం పఞ్చన్నమ్పి. **విఞ్ఞాణుప్పత్తికారణవవత్థానతో**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం ఉప్పత్తికారణస్స వవత్థితభావతో సవిభత్తిభావతో. ఏతేన చక్ఖాదిఅనన్తరం రూపాదివచనస్స చ కారణమాహ.

౨౧౯. **సఙ్గహితత్తా**తి గణనసఙ్గహవసేన సఙ్గహితత్తా. **జాతివసేనా**తి చక్ఖుభావసమానతావసేన. **పచ్చయభేదో** కమ్మాదిభేదో. దానాదిపాణాతిపాతాదిభేదభిన్నస్స హి కుసలాకుసలకమ్మస్స, తస్స చ సహకారీకారణభూతానం అబ్భన్తరానం, బాహిరానఞ్చ పచ్చయానం భేదేన చక్ఖాయతనం భిన్నం విసదిసం హోతీతి. నిరయాదికో, అపదాదిగతినానాకరణఞ్చ **గతిభేదో** గతీనం, గతీసు వా భేదోతి కత్వా. హత్థిఅస్సాదికో, ఖత్తియాదికో చ **నికాయభేదో**.

తంతంసత్తసన్తానభేదో **పుగ్గలభేదో**. యా చక్ఖాదీనం వత్థూనం అనన్తప్పభేదతా వుత్తా, సో ఏవ హదయవత్థుస్స భేదో తాదిసభేదానాతివత్తనతో. తతో మనాయతనస్స అనన్తప్పభేదతా యోజేతబ్బా. యస్మా ఝానవిరహితం నామ లోకుత్తరం నత్థి, తస్మా పఞ్చన్నం ఝానానం వసేన అట్ఠ లోకుత్తరచిత్తాని చత్తాలీసం హోన్తీతి తాని ఏకాసీతియా లోకియచిత్తేసు పక్ఖిపిత్వా ఆహ "**ఏకవీసుత్తరసతప్పభేదఞ్చా**"తి. **వత్థూ**తి చక్ఖాదివత్థు. తప్పభేదేన విఞ్ఞాణం **అనన్తప్పభేదం. పటిపదా** దుక్ఖాపటిపదాది. **ఆది**-సద్దేన ఝానాధిపతిభూమిఆరమ్మణాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. నీలం నీలస్స సభాగం, అఞ్ఞం **విసభాగం. పచ్చయో** కమ్మాది. తత్థాపి కుసలసముట్ఠానాదితా, సీతఉతుసముట్ఠానాదితా చ భేదో వేదితబ్బో. **ఆది**సద్దేన గతినికాయభేదో. **సభావనానత్తభేదతో**తి సుఖా దుక్ఖా అదుక్ఖమసుఖాతి ఏవమాదికో **సభావభేదో**. చక్ఖుసమ్ఫస్సజా సోతసమ్ఫస్సజాతి ఏవమాదికం **నానత్తం**.

౨౧౬. "అనాగమనతో అనిగ్గమనతో"తి సఙ్ఖేపేన వుత్తమత్థం వివరితుం "**న హీ**"తిఆది వుత్తం. పుబ్బన్తాపరన్తేసు అవిజ్జమానసరూపత్తా ఉదయతో పుబ్బే కుతోచి నాగచ్ఛన్తి, వయతో చ ఉద్ధం న కత్థచి గచ్ఛన్తి, విజ్జమానక్ఖణేపి ఇత్తరకాలతాయ అనిచ్చా దుక్ఖా విపరిణామధమ్మా. తేనాహ "**అథ ఖో**"తిఆది. సపరిప్ఫన్దకిరియావసేన ఈహనం ఈహా, చిన్తనవసేన బ్యాపారనం బ్యాపారో, తత్థ బ్యాపారం దస్సేన్తో ఆహ "**న హి చక్ఖురూపాదీనం ఏవం హోతీ**"తి. ఈహం దస్సేన్తో "**న చ తానీ**"తిఆది. ఉభయమ్పి పన ఈహా చ హోతి బ్యాపారో చాతి ఉప్పటిపాటివచనం. **ధమ్మతావా**తి సభావో ఏవ, కారణసమత్థతా వా ఈహాబ్యాపారరహితానం ద్వారాదిభావో **ధమ్మతా**. ఇమస్మిఞ్చ అత్థే "**య**"న్తి ఏతస్స యస్మాతి అత్థో. పురిమస్మిం సమ్భవనవిసేసనం యం-సద్దో. "సుఞ్ఞో గామోతి ఖో, భిక్ఖవే, ఛన్నేతం అజ్ఝత్తికానం ఆయతనానం అధివచన"న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౩౮) వచనతో **సుఞ్ఞగామో వియ దట్ఠబ్బాని**. అన్నపానసహితన్తి గహితే సుఞ్ఞగామే యం యదేవ భాజనం పరామసీయతి, తం తం రిత్తకంయేవ పరామసీయతి, ఏవం ధువాదిభావేన గహితాని యోనిసో ఉపపరిక్ఖియమానాని రిత్తకానేవ ఏతాని దిస్సన్తీతి. తేనాహ "**ధువసుభసుఖత్తభావవిరహితత్తా**"తి. చక్ఖాదిద్వారేసు అభిజ్ఝాదోమనస్సుప్పాదకభావేన రూపాదీని చక్ఖాదీనం అభిఘాతకానీతి వుత్తాని. అహిసుసుమారపక్ఖీకుక్కురసిఙ్గాలమక్కటా **ఛ పాణకా**. విసమబిలాకాసగామసుసానవనాని **తేసం గోచరా**. తత్థ విసమాదిఅజ్ఝాసయేహి చక్ఖాదీహి విసమభావబిలాకాసగామసుసానసన్నిస్సితసదిసూపాదిన్నధమ్మవనభావేహి అభిరమితత్తా రూపాదీనం విసమాదిసదిసతా యోజేతబ్బా.

ఇతి ఆయతనానం విత్థారకథాముఖవణ్ణనా.

ధాతువిత్థారకథావణ్ణనా

౨౧౭. చక్ఖుస్స విఞ్ఞాణన్తి చక్ఖుస్స కారణభూతస్స విఞ్ఞాణం. కామం రూపాలోకమనసికారాదయోపి తస్స విఞ్ఞాణస్స కారణా, తే పన సాధారణకారణం, చక్ఖు అసాధారణన్తి అసాధారణకారణేనాయం నిద్దేసో యథా భేరిసద్దో, యవఙ్కురోతి. తథా హి చక్ఖు పుగ్గలన్తరాసాధారణం, నీలాదిసబ్బరూపసాధారణఞ్చాతి సామిభావేన నిద్దిట్ఠం.

విదహతీతి ఏవం ఏవఞ్చ తయా పవత్తితబ్బన్తి వినియుఞ్జమానం వియ ఉప్పాదేతీతి అత్థో. **విదహతీ**తి చ ధాత్వత్థో ఏవ విసిట్ఠో ఉపసగ్గేన దీపీయతీతి వినాపి ఉపసగ్గేన **ధాతూ**తి ఏస సద్దో తమత్థం వదతీతి దట్ఠబ్బో. కత్తుకమ్మభావకరణాధికరణేసు చ ధాతుసద్దసిద్ధి హోతీతి పఞ్చాపి తే అత్థా వుత్తా. లోకుత్తరా ధాతుయో సంసారదుక్ఖం న

విదహన్తి, అఞ్ఞదత్థు విధంసేన్తీతి కత్వా "**లోకియా**"తి విసేసితం. **వవత్థితా**తి అవత్థితా, అఞ్ఞమఞ్ఞం వా అసంకిణ్ణా. **సువణ్ణరజతాదిధాతుయో** సువణ్ణాదీనం బీజభూతా సేలాదయో. **యథాసమ్భవ**న్తి ఏత్థ కేచి "లోకియలోకుత్తరాసు ధాతూసు యో యో అత్థో సమ్భవతి, తదనురూప"న్తి అత్థం వదన్తి, తదయుత్తం "లోకియా హి ధాతుయో"తి విసేసేత్వా వుత్తత్తా. అత్థవసేన చేతం యథాసమ్భవగ్గహణం కతం, న ధాతువసేన . కామం పఞ్చపి అత్థా చక్ఖాదీనం సబ్బేసం ఇచ్ఛితబ్బా, తథాపి చక్ఖాదీసు యస్స యస్స ధమ్మస్స యదా కత్తువచనిచ్ఛా, న తదా కమ్మభావో. యదా పన కమ్మవచనిచ్ఛా, న తదా కత్తుభావో. ఏవం సేసేసుపీతి యథాసమ్భవగ్గహణం. తేనాహ "**ఇతి చక్ఖాదీసూ**"తిఆది.

౨౹౧౮. **అత్తనో సభావం ధారేన్తీతి ధాతుయో**తి ఏత్థాపి ధాతీతి ధాతూతి పదసిద్ధి వేదితబ్బా ధారణత్థో ధా-సద్దోతి కత్వా. కత్తుఅత్థోపి చాయం పురిమేన అసదిసో విధానధారణత్థానం భిన్నసభావత్తా. నిస్సత్తసభావమత్తధారణఞ్చ ధాతుసద్దస్స పధానో అత్థోతి విసుం వుత్తో. **ధాతుయో వియ ధాతుయో**తి ఏత్థ సీహసద్దో వియ కేసరిమ్హి నిరుళ్హా పురిసే సేలావయవేసు నిరుళ్హో ధాతుసద్దో చక్ఖాదీసు ఉపచరితోతి దట్ఠబ్బో. ఞాణఞ్చ ఞేయ్యఞ్చ ఞాణఞేయ్యాని, తేసం అవయవా తప్పభేదభూతా ధాతుయో **ఞాణఞేయ్యావయవా**. తత్థ **ఞాణప్పభేదో** ధమ్మధాతుఏకదేసో, **ఞేయ్యప్పభేదో** అట్ఠారసాపీతి ఞాణఞేయ్యావయవమత్తా ధాతుయో హోన్తీతి. అథ వా ఞాణేన ఞాతబ్బో సభావో అవిపరీతో ధాతుసద్దేన వుచ్చమానో **ఞాణఞేయ్యో**, న దిట్ఠిఆదీహి విపరీతగ్గాహకేహి ఞేయ్యోతి అత్థో, తస్స ఞాణఞేయ్యస్స **అవయవా** చక్ఖాదయో, విసభాగలక్ఖణావయవేసు రసాదీసు నిరుళ్హో ధాతుసద్దో తాదిసేసు అఞ్ఞావయవేసు చక్ఖాదీసు ఉపచరితోతి దట్ఠబ్బో. రసాదీసు వియ వా చక్ఖాదీసుపి నిరుళ్హో ఏవ. "**నిజ్జీవమత్తస్సేతం అధివచన**"న్తి ఏతేన నిజ్జీవమత్తపదత్థే ధాతుసద్దస్స నిరుళ్హతం దస్సేతి. ఛ ధాతుయో ఏతస్సాతి **ఛధాతురో**. యో లోకే పురిసోతి ధమ్మసముదాయో వుచ్చతి, సో ఛధాతురో ఛన్నం పథవీఆదీనం నిజ్జీవమత్తానం సభావానం సముదాయమత్తో, న ఏత్థ జీవో వా పురిసో వా అత్థీతి అత్థో.

౨౹౧౯. చక్ఖాదీనం కమో పుబ్బే వుత్తోతి ఇధేకేకస్మిం తికే తిణ్ణం ధాతూనం కమం దస్సేన్తో ఆహ "**హేతుఫలానుపుబ్బవవత్థానవసేనా**"తి. హేతుఫలానం అనుపుబ్బవవత్థానం హేతుఫలభావో ఏవ, మనోధమ్మధాతూనఞ్చ మనోవిఞ్ఞాణస్స హేతుభావో యథాసమ్భవం యోజేతబ్బో. కిరియమనోధాతు మనోవిఞ్ఞాణస్స ఉపనిస్సయకోటియా, విపాకమనోధాతు విపాకమనోవిఞ్ఞాణస్స అనన్తరాదినాపి, ఇతరస్స సబ్బాపి ఉపనిస్సయకోటియా చ, ధమ్మధాతు పన వేదనాదికా సహజాతా సహజాతాదినా, అసహజాతా అనన్తరాదినా, ఉపనిస్సయేన, ఆరమ్మణాదినా చ మనోవిఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతీతి ద్వారభూతమనోవసేన వా. ద్వారభూతమనోపి హి సుత్తేసు మనోధాతూతి వుచ్చతీతి తస్సా వా మనోధాతుయా మనోవిఞ్ఞాణస్స హేతుభావో యథాసమ్భవం యోజేతబ్బో. తత్థ **హేతూ**తి పచ్చయో అధిప్పేతో, **ఫల**న్తి పచ్చయుప్పన్నన్తి ఆహ "**చక్ఖుధాతూ**"తిఆది.

౨౹౨౦. **సబ్బాసం వసేనా**తి యథావుత్తానం ఆభాధాతుఆదీనం పఞ్చతింసాయ ధాతూనం వసేన. అపరమత్థసభావస్స పరమత్థసభావేసు న కదాచి అన్తోగధతా అత్థీతి ఆహ "**సభావతో విజ్జమానాన**"న్తి.

చన్దాభాసూరియాభాదికా వణ్ణనిభా ఏవాతి ఆహ "**రూపధాతుయేవ హి ఆభాధాతూ**"తి. **రూపాదిపటిబద్ధా**తి రాగవత్థుభావేన గహేతబ్బాకారో సుభనిమిత్తన్తి కత్వా "రూపాదయో ఏవా"తి అవత్వా పటిబద్ధవచనం వుత్తం. అసతిపి రాగవత్థుభావే కుసలవిపాకారమ్మణం **సుభధాతూ**తి దుతియో వికప్పో వుత్తో. **సేసా**తి మనోవిఞ్ఞాణధాతుసమ్పయుత్తా.

ధాతుద్వయనిరోధమత్తన్తి మనోవిఞ్ఞాణధాతూనం నిరోధమత్తం చతుత్థారుప్పచిత్తుప్పాదనిరోధభావతో. తదఞ్ఞవిఞ్ఞాణనిరోధో వియ హి విఞ్ఞాణధాతుమనోధాతూనం నిరోధో సమాపత్తిబలసిద్ధోతి కత్వా ధాతుద్వయగ్గహణం.

‘‘**ధమ్మధాతుమత్త**’’న్తి ఇదం కామధాతుయా ధమ్మధాతుపరియాపన్నత్తా వుత్తం. **కామపటిసంయుత్తో**తి కామరాగసమ్పయుత్తో, ఆరమ్మణకరణేన వా కామగుణోపసంహితో. **యం ఏతస్మిం అన్తరే**తి యే ఏతస్మిం అవీచిపరనిమ్మితవసవత్తిపరిచ్ఛిన్నే ఓకాసే. ఓగాళ్హా హుత్వా అధోభాగే చ ఓకాసే చరన్తీతి **ఏత్థావచరా**. అఞ్ఞత్థ చరన్తాపి యథావుత్తే ఏవ ఠానే పరియాపన్నాతి **ఏత్థ పరియాపన్నా**.

నేక్ఖమ్మధాతు ధమ్మధాతు ఏవ వితక్కపక్ఖే. **సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా**తి దానమయపుఞ్ఞకిరియతో, సీలమయపుఞ్ఞకిరియతో, పబ్బజ్జతో చ పట్ఠాయ యావ అగ్గమగ్గాధిగమా పవత్తా సబ్బేపి అనవజ్జధమ్మా. **విహింసాధాతు** చేతనా, పరవిహేఠనచ్ఛన్దో వా. **అవిహింసా** కరుణా.

హీనాతి హీళితా. **పణీతా**తి సమ్భావితా. ‘‘నాతిహీళితా నాతిసమ్భావితా మజ్ఝిమా’’తి **ఖన్ధనిద్దేసే** ఆగతా హీనదుకతో ఏవ నీహరిత్వా **మజ్ఝిమా** ధాతు వుత్తాతి వేదితబ్బా. **ఉభోపీ**తి ధమ్మధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతుయో.

విఞ్ఞాణధాతు యదిపి ఛవిఞ్ఞాణధాతువసేన విభత్తా, తథాపి విఞ్ఞాణధాతుగ్గహణేన తస్స పురేచారికపచ్ఛాచారికత్తా మనోధాతు గహితావ హోతీతి ఆహ ‘‘**విఞ్ఞాణధాతు చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిసత్తవిఞ్ఞాణధాతు సఙ్ఖేపోయేవా**’’తి. అనేకేసం చక్ఖుధాతుఆదీనం, తాసు చ ఏకేకిస్సా నానప్పకారతాయ నానాధాతూనం వసేన **అనేకధాతు నానాధాతు లోకో** వుత్తోతి ఆహ ‘‘**అట్ఠారసధాతుప్పభేదమత్తమేవా**’’తి.

౨.౨౧. చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయమనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతుభేదేనాతి బహూసు పోత్థకేసు లిఖితం, కేసుచి ‘‘చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయమనోమనోవిఞ్ఞాణధాతుభేదేనా’’తి. తత్థ న చక్ఖాదీనం కేవలేన ధాతుసద్దేన సమ్బన్ధో అధిప్పేతో విజాననసభావస్స పభేదవచనతో. విఞ్ఞాణధాతుసద్దేన చ సమ్బన్ధే కరియమానే ద్వే మనోగహణాని న కాతబ్బాని. న హి ద్వే మనోవిఞ్ఞాణధాతుయో సన్తి. అన్తరా వా మనోధాతుగహణం అకత్వా ‘‘చక్ఖు…పే॰… కాయమనోవిఞ్ఞాణధాతుమనోధాతూ’’తి వత్తబ్బం అతుల్యయోగే ద్వన్దసమాసాభావతో. అయం పనేత్థ పాఠో సియా ‘‘చక్ఖు…పే॰… కాయవిఞ్ఞాణమనోమనోవిఞ్ఞాణధాతుభేదేనా’’తి. **తస్స** విఞ్ఞాణస్స యేభుయ్యేన అత్తవాదినో తస్స ఏకమేకస్స అత్తస్స అద్వయతం, నిచ్చత్తఞ్చ పవేదేన్తీతి అనేకతానిచ్చతాపకాసనం తేసం జీవసఞ్ఞాసమూహననాయ హోతి. ఖన్ధాయతనదేసనా **సఙ్ఖేపదేసనా,** ఇన్ద్రియదేసనా **విత్థారదేసనా,** తదుభయం అపేక్ఖిత్వా అయం **అనతిసఙ్ఖేపవిత్థారా** ధాతుదేసనా. అభిధమ్మే వా **సుత్తన్తభాజనీయే** (విభ॰ ౧౮౨ ఆదయో) వుత్తా ధాతుదేసనా అతిసఙ్ఖేపదేసనా, ఆభాధాతుఆదీనం అనేకధాతునానాధాతుఅన్తానం వసేన దేసేతబ్బా అతివిత్థారదేసనా, తదుభయం అపేక్ఖిత్వా అయం అనతిసఙ్ఖేపవిత్థారా.

అస్స భగవతో. సద్ధమ్మతేజసా విహతం **సద్ధమ్మతేజవిహతం**.

౨.౨౨. సఙ్ఖతోతి గణనతో. **జాతితో**తి చక్ఖుభావసామఞ్ఞతో. అథ వా **జాతితో**తి చక్ఖుసభావతో. తేనాహ ‘‘**చక్ఖుపసాదో**’’తి. **వీసతి ధమ్మాతి సఙ్ఖం గచ్ఛతి** వేదనాదీనం అభిన్దిత్వా గహణతో. **సేసకుసలాకుసలాబ్యాకతవిఞ్ఞాణవసేనా**తి ఏత్థ అబ్యాకతాపేక్ఖాయ సేసగ్గహణం, కుసలాకుసలం పన సబ్బసో అగ్గహితమేవాతి.

౨.౨౩. తా చ చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుఆదయో **పఞ్చపి.**

పురిమేహేవాతి అనన్తరాదీహి ఏవ. జవనమనోవిఞ్ఞాణధాతు పన జవనమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా ఆసేవనపచ్చయేనాపి పచ్చయో హోతీతి వుత్తోవాయమత్థో. **ధమ్మధాతూతి** పన సహజాతో వేదనాదిక్ఖన్ధో అధిప్పేతో. తేనాహ ''**సహజాత...పే.... పచ్చయో హోతీ**''తి. **అవిగతాదీహీతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా యథారహం హేతుఅధిపతికమ్మవిపాకాహారిన్ద్రియఝానమగ్గపచ్చయభావో సఙ్గయ్హతి. తేనాహ ''**బహుధా పచ్చయో హోతీ**''తి. **ఏకచ్చా చ ధమ్మధాతు** సుఖుమరూపనిబ్బానప్పకారా, యా చ సమ్పయోగానన్తరభావాదీనం అభావేన ఆరమ్మణకరణే యోగ్యా. పఞ్చద్వారికవిపాకవజ్జనత్థం ''**ఏకచ్చాయ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా**''తి వుత్తం, మనోద్వారికా పన విపాకాపి తదారమ్మణభూతా ఏకచ్చం ధమ్మధాతుం ఆరబ్భ పవత్తతీతి. అథ వా ''**ఏకచ్చాయ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా**''తి ఇదం సబ్బం కామావచరకుసలం కామావచరకిరియం అభిఞ్ఞాద్వయం ఆరుప్పద్వయన్తి ఏవరూపం మనోవిఞ్ఞాణధాతుం సన్ధాయ వుత్తం, లోకుత్తరమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా పన ఏకచ్చా ధమ్మధాతు ఆరమ్మణపచ్చయోతి పాకటోయమత్థో. చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుఆదీనం చక్ఖాదీనం యథావుత్తపచ్చయధమ్మతో అతిరేకేపి పచ్చయధమ్మే దస్సేతుం ''**న కేవల**''న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఆలోకాదయోతి** ఆలోకో నామ సూరియాలోకాది. తస్స సుత్తన్తనయేన ఉపనిస్సయభావో వేదితబ్బో, ఏవం సేసానిపి.

వివరం నామ విసేసతో సోతబిలం. **వాయు** గన్ధూపసంహరణకవాతో. **ఆపో** ముఖే పక్ఖిత్తఆహారస్స తేమనకఉదకం. **పథవీ** కాయప్పసాదస్స నిస్సయభూతా పథవీధాతు. **భవఙ్గమనం** ద్విక్ఖత్తుం చలితం భవఙ్గచిత్తం. సబ్బత్థ **మనసికారో** ఆవజ్జనమనసికారో.

౨.౨౪. అవిసేసతో దట్ఠబ్బాకారస్స వుచ్చమానత్తా ఆహ ''**సబ్బా ఏవా**''తి. విసేసతో విపస్సనాయ భూమివిచారో ఏసోతి ''**సఙ్ఖతా**''తి విసేసితం. **పుబ్బన్తాపరన్తవివిత్తతోతి** ఏత్థ ''**పుబ్బన్తో**నామ అతీతో అద్ధా, **అపరన్తో** నామ అనాగతో. ఉభయత్థ చ సఙ్ఖతా ధాతుయో సభావవివిత్తా అనుపలబ్భమానసభావత్తా. **పుబ్బన్తో** వా సభావధమ్మస్స ఉదయో తతో పుబ్బే అవిజ్జమానత్తా. **అపరన్తో** వయో తతో పరం అభావతో. తస్మా **పుబ్బన్తాపరన్తవివిత్తతోతి** పాకాభావతో విద్ధంసాభావతోతి వుత్తం హోతి.

భేరితలం వియ చక్ఖుదాతు సద్దస్స వియ విఞ్ఞాణస్స నిస్సయభావతో. ఆదాసతలాదీసుపి ఏసేవ నయో. **యన్తం** నామ ఉచ్ఛుయన్తం. **చక్కయట్ఠీతి** తిలమన్థం ఆహ. సో హి అచక్కబన్ధోపి తంసదిసతాయ చక్కయట్ఠీత్వేవ వుచ్చతి, చక్కబన్ధమేవ వా సన్ధాయ తథా వుత్తం. ఇమాహి చ ఉపమాహి నిజ్జీవాన. భేరితలదణ్డాదీనం సమాయోగే, నిజ్జీవానం సద్దాదీనం వియ నిజ్జీవానం చక్ఖురూపాదీనం సమాయోగే నిజ్జీవానం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం పవత్తీతి కారణఫలానం ధాతుమత్తతం, కారకవేదకవిరహఞ్చ దస్సేతి.

పురేచరానుచరా వియాతి నిజ్జీవస్స కస్సచి కేచి నిజ్జీవా పురేచరానుచరా వియాతి అత్థో. మనోధాతుయేవ వా అత్తనో ఖణం అనతివత్తన్తీ అత్తనో ఖణ అనతివత్తన్తానంయేవ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం అవిజ్జమానాయపి పురేచరానుచరాభిసన్ధియం అనన్తరపుబ్బకాలాపరకాలతాయ పురేచరానుచరా వియ దట్ఠబ్బా.

ఛన్నఞ్హి విఞ్ఞాణధాతూనం ఏకజ్ఝం అనేకానన్తరపచ్చయాభావతో ఏకజ్ఝం ఉప్పత్తిఅభావో వియ అఞ్ఞమఞ్ఞానన్తరపచ్చయతాభావతో అనన్తరుప్పత్తిపి నత్థి. యది సియా, ఛళారమ్మణసన్నిధానే మనసికారమన్తరేనాపి ఛళారమ్మణూపలద్ధి సియా, న చ హోతి, తస్మా దస్సనాదిఅనన్తరం సవనాదీనం అభావో వియ మనోవిఞ్ఞాణధాతానన్తరం న దస్సనాదీని, న చ దస్సనాదిఅనన్తరం మనోవిఞ్ఞాణధాతు హోతి. తత్థ భవఙ్గస్స, దస్సనాదీనఞ్చ భిన్నారమ్మణతాయ మనోవిఞ్ఞాణధాతానన్తరం దస్సనాదీని, దస్సనాదీనం అనన్తరఞ్చ సవనాదీని న ఉప్పజ్జన్తీతి యుత్తమేతం. దస్సనాదీనం, పన సన్తీరమణస్స చ అభిన్నవిసయతాయ దస్సనాదిఅనన్తరం న మనావిఞ్ఞాణదాతు హోతీతి అయుత్తన్తి ? నయిదమేవం నియతానియతవిసయానం భిన్నవిసయభావుపపత్తితో. యది చ దస్సనాదిఅనన్తరం కాచి విఞ్ఞాణధాతు ఉప్పజ్జేయ్య, సాపి దస్సనాదిద్వారతాయ దస్సనాదివిఞ్ఞాణధాతు ఏవ సియా, న మనోవిఞ్ఞాణధాతు, తతో చ దస్సనాదికిచ్చవిధురం చిన్తనం మననన్తి మనోద్వారప్పవత్తానం మననకిచ్చాపరిచ్చాగో వియ దస్సనవిఞ్ఞాణధాతుయా దస్సనకిచ్చాపరిచ్చాగో ఆపజ్జతి. తథా తదనన్తరస్సాతి సబ్బాయపి దస్సనవిఞ్ఞాణభావతో చ విఞ్ఞాణకాయా న భవేయ్యుం.

యథా పన మనోవిఞ్ఞాణధాతానన్తరం మనోధాతు, తతో చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని, ఏవం దస్సనవిఞ్ఞాణధాతానన్తరం మనోధాతు, తతో సోతవిఞ్ఞాణాదీని హోన్తీతి చే? న, మనోధాతుయా దస్సనధాతుభావప్పసఙ్గతో. యథా హి మనసో నిబ్బిసేసావత్థా మననమత్తతాయ మనోధాతు, ఏవం దస్సనస్స నిబ్బిసేసావత్థా దస్సనమత్తతాయ దస్సనధాతు సియా. తఞ్చ చక్ఖువిఞ్ఞాణం రూపవిసయన్తి సద్దాదివిసయాభోగాభావతో సవనవిఞ్ఞాణాదీనం అసమ్భవో. తతో చ రూపారమ్మణపసుతమేవ విఞ్ఞాణం సియా మనోవిఞ్ఞాణానం వియ దస్సనవిఞ్ఞాణాదీనం సమానవత్థుభావప్పసఙ్గతో, అఞ్ఞవత్థుసన్నిస్సితఞ్చ విఞ్ఞాణం న సియా, న చేతం యుత్తం. తస్మా సుఖదుక్ఖానం వియ ఉపేక్ఖా చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం, మనోవిఞ్ఞాణస్స చ బ్యవధాయికా **మనోధాతు** దట్ఠబ్బా, న చస్సా ఉపేక్ఖాయ వియ అదుక్ఖమసుఖతా అదస్సనాదిఅమననతా, అత ఖో మననకిచ్చావిసేసతో మనోవిఞ్ఞాణసభాగతా. మనో హి హదయవత్థుమ్హి వత్తమానో అఞ్ఞవత్థుసన్నిస్సితానం విఞ్ఞాణానం విసయం దస్సేత్వా నివత్తమానో అగ్గి వియ ఉసుమమత్తే మననమత్తే ఠత్వా నివత్తతి, అఞ్ఞవత్థుసన్నిస్సితవిఞ్ఞాణనిరోధే చ ఉట్ఠహన్తో అగ్గి వియ ఉసుమమత్తే ఉట్ఠహతి. పచ్చయానురూపపవత్తికాని చ మననమత్తాని మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా అన్తాని హోన్తి. పటిఘసఞ్ఞాసహగతానఞ్హి పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం ఇన్ద్రియారమ్మనపటిఘాతజతాయ అభినిపాతమత్తకిచ్చం, మననలక్ఖణిన్ద్రియసముప్పన్నస్స చ మనోవిఞ్ఞాణస్స విసయవిచిన్తనాసమ్భూతతాయ తదనురూపాచిన్తనా. తస్మా అభినిపాతప్పచ్చయపటిఘట్టనానిఘంసబలేన భవఙ్గలక్ఖణం చిత్తం చలనావత్థం హుత్వా నివత్తమానం చిన్తనావిసేసవిరహతో అభినిపాతానుగుణం చిన్తనావసానం మననమత్తం ఉప్పాదేతి.

దస్సనాదిపి అభినిపాతమత్తం దుతియం ఖణం అనతివత్తమానం అత్తానుగుణం చిన్తనామననసమఞ్ఞావిరహతో దస్సనాదిఅభినిపాతవిసేసవిచిత్తం చిత్తభావాదినా సమానం చిన్తనాదిమననమత్తం అఞ్ఞవత్థుస్మిం నిబ్బత్తేతి, తస్మా వత్థుకిచ్చేహి తం మనోవిఞ్ఞాణకాయసఙ్గహితాపి మనోధాతు మనోద్వారనిక్ఖమపవేసభూతా ఆరమ్మణన్తరే ద్వారన్తరమనసికారతబ్బిసయసమ్పటిచ్ఛనభావేన పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణధాతూనం యథాక్కమం పురేచరా, అనుచరాతి చ వుత్తా. సా పనాయం సతిపి విఞ్ఞాణభావే మనసో సమ్భూయ విసిట్ఠమననకిచ్చాభావతో ధాతుభావసామఞ్ఞేన మనోమత్తా ధాతు **మనోధాతూ**తి వుచ్చతి.

యథావుత్తేనేవ చ హేతునా మత్త-సద్దలోపం కత్వా విఞ్ఞాణట్ఠయోగతో మనోమత్తం విఞ్ఞాణన్తి మనోవిఞ్ఞాణకాయసఙ్గహోపి చస్సా యుజ్జతి ఏవ. అఞ్ఞవిఞ్ఞాణేహి పన ద్వారారమ్మణేహి చ విసేసనత్థం "మనోధాతూ"తి వుత్తాతి. **మనోవిఞ్ఞాణధాతూ**తి పన విఞ్ఞాణధాతువిసేసనం మనోగహణం. ధాతువిసేసనత్థే చ మనోవిఞ్ఞాణగ్గహణే విఞ్ఞాణవిసేసనం ద్వారభూతమనోదస్సనమేవాతి ద్వారసమఞ్ఞారహత్తా న మనోధాతూతి వుచ్చతి. తఞ్హి మనోద్వారన్తోగధం, న చ దస్సనాదిపురేచరానుచరన్తి మనసో విఞ్ఞాణధాతు, మనసో విఞ్ఞాణన్తి చ మనోద్వారసమఞ్ఞారహం, సవిసేసఞ్చ తస్స మననకిచ్చం, విఞ్ఞాణకిచ్చఞ్చాతి మత్తసద్దస్స లోపమన్తరేన "మనోవిఞ్ఞాణ"న్తి, నిజ్జీవభావవిభావనత్థం "మనోవిఞ్ఞాణధాతూ"తి చ వుచ్చతీతి.

సల్లమివ సూలమివ తివిధదుక్ఖతాసమాయోగతో **దట్ఠబ్బో. వేదనాసల్లసూలయోగా**తి వేదనాసఙ్ఖాతసల్లసూలయోగతో. **ఆతురా వియా**తి తేన ఆతురీభూతా పుగ్గలా వియ. ఆసాయేవ దుక్ఖం **ఆసాదుక్ఖం,** ఆసావిఘాతం దుక్ఖం వా. సఞ్ఞా హి అసుభాదికమ్పి సుభాదితో సఞ్జానన్తీ ఆసం, తస్సా చ విఘాతం ఆసీసితసుభాదిఅసిద్ధియా జనేతీతి. వనమిగో తిణపురిసం పురిసోతి గణ్హన్తో **అయథాభూచ్చనిమిత్తగ్గాహకో,** తథా సఞ్ఞాపీతి ఆహ ''**వనమిగో వియా**''తి. కమ్మపధానా సఙ్ఖారాతి ''**పటిసన్ధియం పక్ఖిపనతో**''తిఆది వుత్తం. **జాతిదుక్ఖానుబన్ధతో**తి అత్తనా నిబ్బత్తియమానేన జాతిదుక్ఖేన అనుబన్ధతా. భవపచ్చయా జాతి హి జాతిదుక్ఖన్తి. పదుమం వియ దిస్సమానం ఖురచక్కం వియ రూపమ్పి ఇత్థిఆదిభావేన దిస్సమానం నానావిధుపద్దవం జనేతి. సబ్బే అనత్థా రాగాదయో, జాతిఆదయో చ విసయభూతా, అనుపసన్తా, సప్పటిభయా చాతి. తప్పటిపక్ఖభూతత్తా **అసఙ్ఖతా ధాతు అమతాదితో** దట్ఠబ్బా.

వవత్థానాభావో "ఇదమేవ ఇమస్స ఆరమ్మణ"న్తి నియమాభావో, తేన యథా అరఞ్ఞమక్కటో కేనచి అనివారితో గహితం ఏకం రుక్ఖసాఖం ముఞ్చిత్వా అఞ్ఞం గణ్హాతి, తమ్పి ముఞ్చిత్వా అఞ్ఞన్తి కత్థచి అనవట్ఠితో పరిబ్భమతి, ఏవం గహితం ఏకం ఆరమ్మణం ముఞ్చిత్వా అఞ్ఞం, తమ్పి ముఞ్చిత్వా అఞ్ఞన్తి అనవట్ఠితతా, ఆరమ్మణం అగ్గహేత్వా పవత్తితుం అసమత్థతా చ మక్కటసమానతాతి దస్సేతి. అట్ఠిపేధవిద్ధోపి ఉప్పథం అనుగచ్ఛన్తో దుట్ఠస్సో **అస్సఖళుఙ్కో. యత్థకామనిపాతితో**తి యత్థ కత్థచి ఇచ్ఛితారమ్మణే నిపాతిభావతో. నానావేసధారీ **రఙ్గనటో**.

ఆయతనదాతునిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి పన్నరసమపరిచ్ఛేదవణ్ణనా.

౧౬. ఇన్ద్రియసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా

ఇన్ద్రియవిత్థారకథావణ్ణనా

౨.౨౨. బావీసతీతి గణనపరిచ్ఛేదో. **ఇన్ద్రియానీ**తి పరిచ్ఛిన్నధమ్మనిదస్సనం. **చక్ఖున్ద్రియ**న్తిఆది తేసం సరూపదస్సనం. తత్థ చక్ఖుద్వారే ఇన్దట్ఠం కారేతి చక్ఖుద్వారభావే తంద్వారికేహి అత్తనో ఇన్దభావం పరమిస్సరభావం కారయతీతి **చక్ఖున్ద్రియం.** తఞ్హి తే రూపగ్గహణే అత్తానం అనువత్తేతి, తే చ తం అనువత్తన్తి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. తస్మా సోతఘానజివ్హాకాయద్వారే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి. **కాయిన్ద్రియం**. విజాననలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **మనిన్ద్రియం**. ఇత్థిభావలక్ఖణే, పురిసభావలక్ఖణే, అనుపాలనలక్ఖణే, సుఖలక్ఖణే, దుక్ఖలక్ఖణే, సోమనస్సలక్ఖణే, దోమనస్సలక్ఖణే, ఉపేక్ఖాలక్ఖణే, అధిమోక్ఖలక్ఖణే, పగ్గహలక్ఖణే, ఉపట్ఠానలక్ఖణే, అవిక్ఖేపలక్ఖణే, దస్సనలక్ఖణే, అనఞ్ఞాతం ఞస్సామీతి పవత్తే జాననలక్ఖణే, ఞాతానం ఏవ ధమ్మానం పున ఆజాననే అఞ్ఞాతావిభావే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.**

విజానియాతి విజానేయ్య. **భూమితో చా**తి **చ**-సద్దో అవుత్తసమ్పిణ్డనత్థో, తేన తావత్వం సఙ్గణ్హాతి, తం పన తావత్వం పరతో వణ్ణయిస్సామ. అసమ్మసనుపగానమ్పి అత్థిభావతో దట్ఠబ్బతా ఇధ న గహితా.

పుబ్బభాగేతి అరియమగ్గతో పుబ్బభాగే. **అనఞ్ఞాత**న్తి న అఞ్ఞాతం న అధిగతం. నిచ్చతాయ నత్థి ఏతస్స మతం భఙ్గో, న వా ఏతస్మిం అధిగతే మరణన్తి అమతం, పజ్జితబ్బతో పదఞ్చాతి **అమతపదం** నిబ్బానం. ''**ఏవం పటిపన్నస్స ఉప్పజ్జనతో**''తి ఏతేన పుబ్బభాగవసేనేతం ఇన్ద్రియం ఏవం వోహరీయతీతి దస్సేతి. **ఆజాననతో**తి పఠమమగ్గేన దిట్ఠమరియాదం అనతిక్కమిత్వావ జాననతో. యేన తంసమఙ్గిపుగ్గలో, తంసమ్పయుత్తధమ్మా వా అఞ్ఞాతావినో హోన్తి , సో అఞ్ఞాతావిభావో పరినిట్ఠితకిచ్చజాననఖీణాసవస్స భావభూతో హుత్వా ఉప్పత్తితో ''**ఖీణాసవస్స ఉప్పజ్జనతో**''తి వుత్తం.

లిఙ్గేతి గమేతి ఞాపేతీతి లిఙ్గం, లిఙ్గీయతి వా ఏతేనాతి లిఙ్గం. కిం లిఙ్గేతి, కిం వా లిఙ్గీయతీతి? ఇన్దం, ఇన్దో వా. ఇన్దస్స లిఙ్గ ఇన్దలిఙ్గం, ఇన్దలిఙ్గస్స అత్థో తంసభావో **ఇన్దలిఙ్గట్ఠో**, ఇన్దలిఙ్గమేవ వా ఇన్ద్రియసద్దస్స అత్థోతి **ఇన్దలిఙ్గట్ఠో**. సజ్జితం ఉప్పాదితన్తి సిట్ఠం, ఇన్దేన సిట్ఠం **ఇన్దసిట్ఠం. జుట్ఠం** సేవితం. కమ్మసఙ్ఖాతస్స ఇన్దస్స లిఙ్గాని, తేన చ సిట్ఠానీతి కమ్మజానేవ యోజేతబ్బాని, న అఞ్ఞాని, తే చ ద్వే అత్థా కమ్మే ఏవ యోజేతబ్బా, ఇతరే చ భగవతి ఏవాతి ఆహ ''**యథాయోగ**''న్తి. **తేనా**తి భగవతో, కమ్మస్స చ ఇన్దత్తా. **ఏత్థా**తి ఏతేసు ఇన్ద్రియేసు. **ఉల్లిఙ్గేన్తి** ఞాపేన్తి పకాసేన్తి ఫలసమ్పత్తివిపత్తీహి కారణసమ్పత్తివిపత్తిఅవబోధతో. "సో తం నిమిత్తం ఆసేవతీ"తిఆదీసు (అ. ని. ౯.౩౫) గోచరకరణమ్పి ఆసేవనా వుత్తాతి ఆహ ''**కానిచి గోచరాసేవనాయా**''తి. తత్థ సబ్బేసం గోచరికాతబ్బత్తేపి "కానిచీ"తి వచనం అవిపస్సితబ్బానం బహులం మనసికరణేన అనాసేవనీయత్తా. పచ్చవేక్ఖనామత్తమేవ హి తేసు హోతీతి. "తస్స తం మగ్గం ఆసేవతో"తిఆదీసు (అ. ని. ౪.౧౭౦) భావనా ఆసేవనాతి వుత్తాతి భావేతబ్బాని సద్ధాదీని సన్ధాయాహ ''**కానిచి భావనాసేవనాయా**''తి.

ఆధిపచ్చం ఇన్ద్రియపచ్చయభావో. అసతిపి చ ఇన్ద్రియపచ్చయభావే ఇత్థిపురిసిన్ద్రియానం, అత్తనో అత్తనో పచ్చయవసేన పవత్తమానే తంసహితసన్తానే అఞ్ఞాకారేన అప్పవత్తమానేహి లిఙ్గాదీహి అనువత్తనీయభావే ఆధిపచ్చం. ఇమస్మిం చ అత్థే ఇన్దన్తి పరిమిస్సరియం కరోన్తిచ్చేవ **ఇన్ద్రియాని**. చక్ఖాదీసు దస్సితేన నయేన అఞ్ఞేసఞ్చ జీవితాదీనం తదనువత్తీసు ఆధిపచ్చం యథారహం యోజేతబ్బం.

అమోహోయేవ న విసుం చత్తారో ధమ్మా, తస్మా తస్స సఙ్ఖారక్ఖన్ధకథాయం విభావితాని లక్ఖణాదీని తేసఞ్చ వేదితబ్బానీతి అధిప్పాయో. **సేసాని తత్థ** ఖన్ధనిద్దేసే లక్ఖణాదీహి **అరూపేనేవ ఆగతాని**.

౨.౨౬. సత్తానం అరియభూమిపటిలాభో భగవతో దేసనాయ సాధారణం, పదానఞ్చ పయోజనన్తి ఆహ "**అజ్ఝత్తధమ్మే పరిఞ్ఞాయా**"తిఆది. అఞ్ఞేసమ్పి ఇన్ద్రియానం అత్తభావపరియాపన్నతాయ సతిపి అత్తభావపఞ్ఞాపనాయ మూలభావతో చక్ఖాదీనం సాతిసయా అత్తభావపరియాపన్నాతి వుత్తం "**అత్తభావపరియాపన్నాని చక్ఖున్దియాదీనీ**"తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౧౯). **అభిధమ్మట్ఠకథాయం** ఇత్థిపురిసిన్ద్రియానన్తరం జీవితిన్ద్రియదేసనాక్కమో వుత్తోతి ఇధాపి "**తతో జీవితిన్ద్రియ**"న్తి వుత్తం. తం ఇన్ద్రియయమకదేసనాయ (యమ॰ ౩.ఇన్ద్రియయమక.౧ ఆదయో) సమేతి. **ఇన్ద్రియవిభఙ్గే** (విభ॰ ౨౧౯ ఆదయో) పన మనిన్ద్రియానన్తరం జీవితిన్ద్రియం వుత్తం, తం పురిమపచ్ఛిమానం అజ్ఝత్తికబాహిరానం అనుపాలకభావదీపనత్థం తేస మజ్ఝే వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **యఞ్చ కిఞ్చి వేదయితం, సబ్బం తం దుక్ఖం**. యావ చ దువిధత్తభావానుపాలకస్స జీవితిన్ద్రియస్స పవత్తి, తావ దుక్ఖభూతానం ఏతేసం వేదయితానం అనివత్తీతి ఞాపనత్థం, తేన చ చక్ఖాదీనం దుక్ఖానుబన్ధతాయ పరిఞ్ఞేయ్యతం ఞాపేతి. **పటిపత్తిదస్సనత్థ**న్తి పుబ్బభాగపటిపత్తిదస్సనత్థం. **తస్సేవాతి** అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియస్సేవ. **తతో అనన్తరం భావేతబ్బత్తా**తి భావనామగ్గసమ్పయుత్తం అఞ్ఞిన్ద్రియం సన్ధాయ వుత్తం. దస్సనానన్తరా హి భావనాతి.

భేదోతి ఇధ సభావతో భేదో అధిప్పేతో, న భూమిపుగ్గలాదివసేనాతి ఆహ "**సేసానం అభేదో**"తి. నను చ జీవితిన్ద్రియస్స అనుపాలనలక్ఖణం సభావో, తేనస్స దువిధస్సాపి అభేదోతి? సచ్చమేతం, తస్స పన రూపారూపసభావకతో భేదో గహితో, న ఏవం సేసానం కోచి భేదో అత్థీతి తేసం అభేదోతి భేదాభావో వుత్తో. నను చేత్థ వేదనా, పఞ్ఞా చ భిన్దిత్వా వుత్తాతి? న, యథా దేసితేసు బావీసతియా ఇన్ద్రియేసు భేదాభేదస్స అధిప్పేతత్తా.

౨.౨౭. చక్ఖున్ద్రియాదీనం సతిపి పురేజాతాదిపచ్చయభావే ఇన్ద్రియపచ్చయభావేన సాధేతబ్బమేవ కిచ్చం **కిచ్చ**న్తి వుత్తం తస్స అనఞ్ఞసాధారణత్తా, ఇన్ద్రియకథాయ చ అధికతత్తా. అత్తనో తిక్ఖమన్దాదిఆకారో అత్తాకారో, తస్స అనువత్తాపనం **అత్తాకారానువత్తాపనం**. తేనాహ "**తిక్ఖమన్దాదిసఙ్ఖాతఅత్తాకారానువత్తాపన**"న్తి. అథ వా తిక్ఖమన్దాదిసఙ్ఖాతస్స చ అత్తాకారస్స చ అనువత్తాపనం **తిక్ఖ...పే.... వత్తాపనం**. విసుం అత్తాకారగ్గహణేన చేత్థ రూపావభాసనాదికస్స సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. చక్ఖున్ద్రియస్స హి రూపాభిహననయోగ్యతాసఙ్ఖాతే రూపావభాసనసామత్థియే అసతి న కదాచిపి చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స దస్సనకిచ్చం సమ్భవతి. ఏస నయో సోతిన్ద్రియాదీసుపి. పుబ్బఙ్గమభావేన మనిన్ద్రియస్స **వసావత్తాపనం** హోతి, న అఞ్ఞేసం. తంసమ్పయుత్తానిపి హి ఇన్ద్రియాని తబ్బసేనేవ హుత్వా అత్తనో అత్తనో ఇన్ద్రియకిచ్చం సాధేన్తి చేతసికభావతో , న తేసం వసేన మనిన్ద్రియం . అయఞ్హిస్స పుబ్బఙ్గమతా. సబ్బత్థ చ ఇన్ద్రియపచ్చయభావేన సాధేతబ్బన్తి అధికారో అనువత్తతీతి దట్ఠబ్బో. సతిపి అనుప్పాదనే, అనుపత్థమ్భనే చ తప్పచ్చయానం తప్పవత్తనే నిమిత్తభావో **అనువిధానం**.

ఛాదేత్వా ఫరిత్వా ఉప్పజ్జమానా సుఖదుక్ఖవేదనా సహజాతధమ్మే అభిభవిత్వా అజ్ఝోత్థరిత్వా సయమేవ పాకటా హోతి, సహజాతధమ్మా చ తస్సా వసేన సుఖదుక్ఖభావప్పత్తా వియ హోన్తీతి ఆహ "**యథాసకం ఓళారికాకారానుపాపన**"న్తి. అసన్తస్స, అపణీతస్సాపి అకుసలతబ్బిపాకాదిసమ్పయుత్తస్స యథారహం **మజ్ఝత్తాకారానుపాపనం** యోజేతబ్బం. సమానజాతియేహి వా సుఖదుక్ఖేహి **సన్తపణీతాకారానుపాపనం** దట్ఠబ్బం. **పటిపక్ఖాభిభవన**న్తి అస్సద్ధియాదిపటిపక్ఖాభిభవనం. **పసన్నాకారాదా**తి పసన్నపగ్గహితఉపట్ఠితసమాహితదస్సనాకారానుపాపనం యథాక్కమం

సద్ధాదీనం. **బ్యాపాదాదీతి ఆది**-సద్దేన ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనాని గహితాని. మగ్గసమ్పయుత్తస్సేవ చ అఞ్ఞిన్ద్రియస్స కిచ్చం దస్సితం. తేనేవ చ ఫలసమ్పయుత్తస్స తంతంసంయోజనప్పటిప్పస్సద్ధిపహానకిచ్చతా దస్సితా హోతీతి. కతసబ్బకిచ్చస్స అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం అఞ్ఞస్స కాతబ్బస్స అభావా అమతాభిముఖమేవ తబ్భావపచ్చయో చ హోతి, న ఇతరాని వియ కిచ్చన్తరపసుతం. తేనాహ ''**అమతాభిముఖభావపచ్చయతా చా**''తి.

౨.౨౮. భూమితో వినిచ్ఛయో ఉత్తానత్థో ఏవ. ఏత్థాహ – కస్మా పన ఏత్తకేనేవ ఇన్ద్రియాని వుత్తాని, ఏతాని ఏవ చ వుత్తానీతి? ఆధిపచ్చట్ఠవసేన, **ఆధిపచ్చం** నామ ఇస్సరియన్తి వుత్తమేవేతం. తయిదం ఆధిపచ్చం అత్తనో అత్తనో కిచ్చే, ఫలే చాతి అఞ్ఞేసమ్పి సభావధమ్మానం కస్మా న లబ్భతి? పచ్చయాధీనవుత్తికా హి పచ్చయుప్పన్నాతి సియా ఫలహేతుధమ్మేసు అనువత్తనానువత్తనీయతాతి? సచ్చమేతం, తథాపి అత్థి తేసం విసేసో. స్వాయం "చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిప్పవత్తియఞ్హి చక్ఖాదీనం సిద్ధమాధిపచ్చ"న్తిఆదినా (విభ. అట్ఠ. ౨౧౯) **అట్ఠకథాయం** దస్సితోయేవ. అపిచ ఖన్ధపఞ్చకే యాయం సత్తపఞ్ఞత్తి, తస్సా విసేసనిస్సయో "ఛ అజ్ఝత్తికాని ఆయతనానీ"తి తాని తావ ఆధిపచ్చత్తం ఉపాదాయ "చక్ఖున్ద్రియం…పే॰…మనిన్ద్రియ"న్తిఆదితో (విభ. ౨౧౯) వుత్తాని. స్వాయం అత్తభావో ఇమేసం వసేన "ఇత్థీ పురిసో"తి సమఞ్ఞం లభతీతి దస్సనత్థం భావద్వయం. తయిమే ఉపాదిన్నధమ్మా యేన ధమ్మేన పవత్తన్తి, అయం సో ధమ్మో తేసం ఠితిహేతూతి దస్సనత్థం జీవితిన్ద్రియం. స్వాయం సత్తసఞ్ఞితో ధమ్మపుఞ్జో పబన్ధవసేన పవత్తమానో ఇమాహి వేదనాహి సంకిలిస్సతీతి దస్సనత్థం వేదనాపఞ్చకం. తతో విసుద్ధికామానం వోదానసమ్భారదస్సనత్థం సద్ధాదిపఞ్చకం. సమ్భవవోదానసమ్భారా ఇమేహి విసుజ్ఝన్తి, విసుద్ధిప్పత్తా నిట్ఠితకిచ్చావ హోన్తీతి దస్సనత్థం అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియాదీని తీణి వుత్తాని. సబ్బత్థ "ఆధిపచ్చత్తం ఉపాదాయా"తి పదం యోజేతబ్బం. ఏత్తావతా అధిప్పేతత్థసిద్ధీతి అఞ్ఞేసం అగ్గహణం.

అథ వా పవత్తినివత్తీనం నిస్సరాదిదస్సనత్తమ్పి ఏతానియేవ వుత్తాని. పవత్తియా హి విసేసతో మూలనిస్సయభూతాని ఛ అజ్ఝత్తికాయతనాని. యథాహ "ఛసు లోకో సముప్పన్నో"తిఆది (సు. ని. ౧౭౧). తస్స ఉప్పత్తి ఇత్థిపురిసిన్ద్రియేహి విసభాగవత్థుసరాగనిమిత్తేహి యేభుయ్యేన సత్తకాయస్స అభినిబ్బత్తి. వుత్తఞ్హేతం "తిణ్ణం ఖో, మహారాజ, సన్నిపాతా గబ్భస్స అవక్కన్తి హోతి మాతా చ ఉతునీ హోతి, గన్ధబ్బో చ పచ్చుపట్ఠితో హోతి, మాతాపితరో చ సన్నిపతితా హోన్తీ"తిఆది (మ. ని. ౧.౪౦౮; మి. ప. ౪.౧.౬). అవట్ఠానం జీవితిన్ద్రియేన తేన అనుపాలేతబ్బతో. తేనాహ "ఆయు ఠితి యపనా యాపనా"తిఆది (ధ. స. ౧౯). ఉపభోగో వేదనాహి. వేదనావసేన హి ఇట్ఠాదిసబ్బవిసయూపభోగో. యథాహ "వేదయతి వేదయతీతి ఖో, భిక్ఖవే, తస్మా వేదనాతి వుచ్చతీ"తి (మ. ని. ౧.౪౫౦). ఏవం పవత్తియా నిస్సయసముప్పాదట్ఠితిసమ్భోగదస్సనత్తం చక్ఖున్ద్రియం యావ ఉపేక్ఖిన్ద్రియన్తి చుద్దసిన్ద్రియాని దేసితాని. యథా చేతాని పవత్తియా, ఏవం ఇతరాని నివత్తియా. వివట్టసన్నిస్సితేన హి నిబ్బత్తితాని సద్ధాదీని పఞ్చిన్ద్రియాని నివత్తియా నిస్సయో. ఉప్పాదో అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియేన తస్స నివత్తివసేన పఠమం ఉప్పజ్జనతో. అవట్ఠానం అఞ్ఞిన్ద్రియేన, ఉపభోగో అఞ్ఞాతావిన్ద్రియేన అగ్గఫలసముపభోగతో. ఖీణాసవా హి విసవితాయ నిబ్బుతిసుఖం పరిభుఞ్జన్తి. ఏవమ్పి ఏతాని ఏవ ఇన్ద్రియాని దేసితాని. ఏత్తావతా యథాధిప్పేతత్థసిద్ధితో అఞ్ఞేసం అగ్గహణం. ఇమినావ నేసం దేసనాక్కమోపి సంవణ్ణితోతి వేదితబ్బోతి.

ఇన్ద్రియనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సచ్చవిత్థారకథావణ్ణనా

౨౨౯. అరియసద్దేన విసేసనం అకత్వా కేవలం సచ్చసద్దేన ఉద్ధిట్ఠానిపి అరియసచ్చాని ఏవాతి దస్సేన్తో "**సచ్చానీతి చత్తారి అరియసచ్చానీ**"తి ఆద. సమఞ్ఞాజోతనా హి విసేసే అవతిట్ఠతి, విసేసత్థినా చ విసేసో అనుపయుజ్జితబ్బోతి. అరియసచ్చేసు వా విచారితేసు ఇతరానిపి అత్థతో విచారితానేవ హోన్తీతి విపస్సనాయ చ భూమిభూతాని, అరియసచ్చానేవాతి చ కత్వా "సచ్చానీ"తి ఉద్ధరిత్వాపి "**చత్తారి అరియసచ్చానీ**"తి వుత్తం.

సాసనక్కమోతి అరియసచ్చాని వుచ్చన్తి, అరియసచ్చదేసనా వా. సకలఞ్హి సాసనం భగవతో వచనం సచ్చవినిముత్తం నత్థి పవత్తినివత్తితదుభయహేతుసన్దస్సనవసేన పవత్తనతో. తస్మా సచ్చేసు కమతి, సీలసమాధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతం వా సాసనం ఏతేసు కమతి, పరిఞ్ఞాదికిచ్చసాధనవసేన పవత్తతి, తస్మా కమతి ఏత్థాతి కమో, కిం కమతి? సాసనం. సాసనస్స కమో "**సాసనక్కమో**"తి సచ్చాని సాసనప్పవత్తిట్ఠానాని వుచ్చన్తి, తందేసనా చ తబ్బోహారేనాతి.

తథాతి తంసభావా దుక్ఖాదిసభావా. **అవితథా**తి అముసాసభావా బాధనాదిభావేన భూతసభావా. **అనఞ్ఞథా**తి అఞ్ఞాకారరహితా అబాధనాదిఆకారవివిత్తా. దుక్ఖదుక్ఖతాతన్నిమిత్తతాహి అధిట్ఠితత్తా **పీళనట్ఠో**. సమేచ్చ సమ్భూయ పచ్చయేహి కతభావో **సఙ్ఖతట్ఠో**. దుక్ఖదుక్ఖతాతన్నిమిత్తతాహి పరిదహనం, కిలేసదాహసమాయోగో వా **సన్తాపట్ఠో**. జరాయ, మరణేన చాతి ద్వేధా విపరిణామేతబ్బతా **విపరిణామట్ఠో**. ఏత్థ చ పీళనట్ఠో దుక్ఖస్స సరసేనేవ ఆవిభవనాకారో, ఇతరే యథాక్కమం సముదయమగ్గనిరోధదస్సనేహి ఆవిభవనాకారాతి అయం చతున్నమ్పి విసేసో. తత్రత్రాభినన్దనవసేన బ్యాపిత్వా ఊహనం రాసికరణం దుక్ఖస్స నిబ్బత్తనం **ఆయూహనం** ఆకారస్స బ్యాపనత్థత్తా. ఆగచ్ఛతి సముదయతోతి వా ఆయం, దుక్ఖం, తస్స ఊహనం పవత్తనం **ఆయూహనం,** అయం సరసేనేవ ఆవిభవనాకారో. నిదదాతి దుక్ఖన్తి **నిదానం,** "ఇదం తం దుక్ఖ"న్తి సమ్పటిచ్ఛాపేన్తం వియ సముట్ఠాపేతీతి అత్థో. అయం **నిదానట్ఠో** దుక్ఖదస్సనేన ఆవిభవనాకారో. సంసారదుక్ఖేన సంయోజనం **సంయోగట్ఠో** . మగ్గాధిగమననివారణం **పలిబోధట్ఠో**. ఇమే చ సంయోగపలిబోధట్ఠా నిరోధమగ్గదస్సనేహి ఆవిభవనాకారా. నిస్సరన్తి సత్తా ఏత్థ, సయమేవ వా నిస్సటం విసంయుత్తం సబ్బసఙ్ఖతేహి సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గభావతోతి **నిస్సరణం**. అయమస్స సభావేన ఆవిభవనాకారో, ఇతరే వివేకాసఙ్ఖతామతట్ఠా, సముదయక్ఖరఅపచ్చయఅవినాసితా వా సముదయమగ్గదుక్ఖదస్సనేన ఆవిభవనాకారా.

సంసారతో నిగ్గమనం **నియ్యానం**. అయమస్స సరసేన ఆవిభవనాకారో. పరిబోధూపచ్ఛేదనేన నిబ్బానాధిగమోవ నిబ్బాననిమిత్తత్తా మగ్గస్స **హేతుట్ఠో**. పఞ్ఞాపధానత్తా చస్స నిబ్బానదస్సనం, చతుసచ్చదస్సనం వా **దస్సనట్ఠో**. చతుసచ్చదస్సనే, కిలేసదుక్ఖసన్తాపవూపసమనే చ ఆధిపచ్చం కరోన్తి మగ్గధమ్మా సమ్పయుత్తధమ్మేసూతి సో మగ్గస్స **ఆధిపతేయ్యట్ఠో**. విసేసతో వా ఆలమ్బనాధిపతిభూతా మగ్గధమ్మా హోన్తి "మగ్గాధిపతినో"తి (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౧౬) వచనతోతి సో తేసం ఆకారో **ఆధిపతేయ్యట్ఠో**. ఏతే హేతుదస్సనాధిపతేయ్యట్ఠా సముదయనిరోధదుక్ఖదస్సనేహి ఆవిభవనాకారా. ఏవమాది ఆహాతి సమ్బన్ధో. **అభిసమయట్ఠో**తి అభిసమేతబ్బట్ఠో. అభిసమయస్స వా విసయభూతో అత్థో అభిసమయట్ఠో. అథ వా అభిసమయస్స పవత్తిఆకారో **అభిసమయట్ఠో**. సో చేత్థ అభిసమేతబ్బేన పీళనాదినా దస్సితోతి దట్ఠబ్బో.

౨౩౦. కుచ్ఛితం ఖం **దుక్ఖం,** గారయ్హం హుత్వా అసారన్తి అత్థో.

‘‘**సమాగమో సమేత**’’న్తిఆదీసు కేవలస్స **ఆగమ**సద్దస్స, **ఏత**-సద్దస్స చ పయోగే సంయోగత్థస్స అనుపలబ్భనతో, **సం**-సద్దస్స చ సంయోగే ఉపలబ్భనతో ‘‘**సంయోగం దీపేతీ**’’తి ఆహ అన్వయతో, బ్యతిరేకతో చ తదత్థజోతకతాసిద్ధితో. **ఉప్పన్నం ఉదితన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **అయ**-సద్దో గతిఅత్థే సిద్ధో హేతుసద్దోవియ కారణం దీపేతి. అత్తనో ఫలనిప్ఫాదనేన అయతి పవత్తతి, ఏతి వా ఏతస్మా ఫలన్తి **అయోతి**, **సంయోగే ఉప్పత్తికారణం సముదయోతి**. ఏత్థ విసుం పయుజ్జమానాపి ఉపసగ్గసద్దా సధాతుకం సంయోగత్థం, ఉప్పాదత్థఞ్చ దీపేన్తి, కిరియావిసేసకత్తాతి వేదితబ్బా.

‘‘**అభావో ఏత్థ రోధస్సాతి నిరోధో**’’తి ఏతేన నిబ్బానస్స దుక్ఖవివిత్తభావం దస్సేతి. **సమధిగతే** తస్మిం తదధిగమతో పుగ్గలస్స రోధాభావో పవత్తిసఙ్ఖాతస్స రోధస్స పటిపక్ఖభూతాయ నివత్తియా అధిగతత్తాతి. ఏతస్మిఞ్చ అత్థే అభావో ఏతస్మిం రోధస్సాతి **నిరోధో** ఇచ్చేవ పదసమాసో. దుక్ఖాభావో పనేత్థ పుగ్గలస్స, న నిబ్బానస్సేవ. అనుప్పాదో ఏవ నిరోధో **అనుప్పాదనిరోధో**. ఆయతిం భవాదీసు అప్పవత్తి, న పన భఙ్గోతి భఙ్గవాచకం నిరోధసద్దం నివత్తేత్వా అనుప్పాదవాచకం గణ్హాతి. ఏతస్మిం అత్థే కారణే ఫలూపచారం కత్వా నిరోధపచ్చయో నిరోధోతి వుత్తో.

పటిపదా చ హోతి పుగ్గలస్స దుక్ఖనిరోదప్పత్తియా. నను చ సా ఏవ దుక్ఖనిరోదప్పత్తీతి తస్సా ఏవ సా పటిపదాతి న యుజ్జతీతి? న పుగ్గలాధిగమస్స పత్తిభావేన, యేహి సో అధిగచ్ఛతి, తేసం కారణభూతానం పటిపదాభావేన చ వుత్తత్తా. సచ్ఛి కిరియాసచ్ఛికరణధమ్మానఞ్హి అఞ్ఞత్థాభావేపి పుగ్గలసచ్ఛికిరియాధమ్మభావేహి నానత్తం కత్వా నిద్దేసో కతోతి. అథ వా యం దుక్ఖనిరోధప్పత్తియా నిట్ఠానం ఫలం, సయఞ్చ దుక్ఖనిరోధప్పత్తిభూతం, తస్స అభిసమయభూతాయ దుక్ఖనిరోధప్పత్తియా పటిపదతా దట్ఠబ్బా.

౨౩౧. **బుద్ధాదయో అరియా పటివిజ్ఝన్తీ**తి ఏత్థ పటివిద్ధకాలే పవత్తం బుద్ధాదివోహారం ‘‘అగమా రాజగహం బుద్ధో’’తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౪౧౧) వియ భావిని భూతే వియ ఉపచారోతి పురిమకాలేపి ఆరోపేత్వా ‘‘బుద్ధాదయో’’తి వుత్తం. తే హి బుద్ధాదయో చతూహి మగ్గేహి పటివిజ్ఝన్తీతి. **తస్మా అరియసచ్చానీతి వుచ్చన్తీ**తి ఏత్థ అరియపటివిజ్ఝితబ్బాని సచ్చాని అరియసచ్చానీతి పురిమపదే ఉత్తరపదలోపో అరియసచ్చానీతి వుచ్చన్తీతి అత్థో. తథాగతేన హి సయం అధిగతత్తా, పవేదితత్తా, తతో ఏవ చ అఞ్ఞేహి అధిగమనీయత్తా తాని తస్స హోన్తీతి. **అరియభావసిద్ధితోపీ**తి ఏత్థ అరియసాధకాని సచ్చాని అరియసచ్చానీతి పుబ్బే వియ ఉత్తరపదలోపో దట్ఠబ్బో. **అరియాని సచ్చానీతిపీ**తి ఏత్థ అవితథభావేన అరణీయత్తా అధిగన్తబ్బత్తా అరియాని, అరియసమఞ్ఞా వా అవిసంవాదకే అవితథే నిరుళ్హా దట్ఠబ్బా.

౨౩౨. **బాధనలక్ఖణన్తి** ఏత్థ దుక్ఖదుక్ఖతన్నిమిత్తభావో, ఉదయవయపటిపీళితభావో వా బాధనం. భవాదీసు జాతిఆదివసేన, చక్ఖురోగాదివసేన చ అనేకధా దుక్ఖస్స పవత్తనమేవ పుగ్గలస్స సన్తాపనం, తదస్స కిచ్చం రసోతి **సన్తాపనరసం**. పవత్తినివత్తీసు సంసారవిమోక్ఖేసు పవత్తి హుత్వా గయ్హతీతి **పవత్తిపచ్చుపట్ఠానం**. పభవతి ఏతస్మా దుక్ఖం నిబ్బత్తతి, పురిమభవేన పచ్ఛిమభవో ఘటితో సంయుత్తో హుత్వా పవత్తతీతి **పభావో**. ‘‘ఏవమ్పి తణ్హానుసయే అనూహతే, నిబ్బత్తతి దుక్ఖమిదం పునప్పున’’న్తి (ధ॰ ప॰ ౩౩౮; నేత్తి॰ ౩౦) ఏవం పునప్పునం ఉప్పాదనం **అనుపచ్ఛేదకరణం**. భవనిస్సరణనివారణం **పలిబోధో**. తణ్హక్ఖయాదిభావేన సబ్బదుక్ఖసన్తతా **సన్తి. అచ్చుతిరసన్తి** అచ్చుతిసమ్పత్తికం అచవనకిచ్చం వా. **కిచ్చన్తి** చ చవనాభావం కిచ్చమివ కత్వా పరియాయేన వుత్తం, అచవనఞ్చస్స సభావాపరిచ్చజనం అవికారితా దట్ఠబ్బా. పఞ్చక్ఖన్ధనిమిత్తసుఞ్ఞతాయ అవిగ్గహం హుత్వా గయ్హతీతి **అనిమిత్తపచ్చుపట్ఠానం**.

అనుసయసముచ్ఛిన్దనేన సంసారచారకతో నిగ్గమనూపాయభావో **నియ్యానం**. సబ్బకిలేసానం అనుప్పాదనిరోధనం **కిలేసప్పహానకరణం**. నిమిత్తతో, పవత్తతో చ చిత్తస్స వుట్ఠానం హుత్వా గచ్ఛతీతి **వుట్ఠానపచ్చుపట్ఠానం**.

౨౩౩. అసువణ్ణాది సువణ్ణాది వియ దిస్సమానం **మాయాతి** వత్థుసబ్భావా తస్సా విపరీతతా వుత్తా. ఉదకం వియ దిస్సమానా పన **మరీచి** ఉపగతానం తుచ్ఛా. వత్థుమత్తమ్పి తస్సా న దిస్సతీతి **విసంవాదికా** వుత్తా. మరీచిమాయాఅత్తవిధురో భావో **తచ్ఛావిపరీతభూతభావో. అరియఞాణస్సాతి** అరియస్స అవితథగ్గాహకస్స ఞాణస్స, తేన పటివేధఞాణం వియ పచ్చవేక్ఖణఞాణమ్పి గహితం హోతి. తేసం గోచరభావో పటివిజ్ఝితబ్బతా, ఆరమ్మణభావో చ దట్ఠబ్బో. **అగ్గిలక్ఖణం** ఉణ్హత్తం. తఞ్హి కత్థచి కట్ఠాదిఉపాదానభేదే విసంవాదకం, విపరీతం, అభూతం వాకదాచిపి న హోతి. "జాతిధమ్మా జరాధమ్మా, అథో మరణధమ్మినో"తి (అ॰ ని॰ ౩.౩౯; ౫.౫౭) ఏవం వుత్తా జాతిఆదికా **లోకపకతి**. ఏకచ్చానం తిరచ్ఛానానం తిరియం దీఘతా, మనుస్సాదీనం ఉద్ధం దీఘతా, వుద్ధినిట్ఠం పత్తానం పున అవడ్ఢనన్తి ఏవమాదికా చ **లోకపకతీతి** వదన్తి. తచ్ఛావిపరీతభూతభావేసు పచ్ఛిమో **తథతా**. పఠమో **అవితథతా,** మజ్ఝిమో **అనఞ్ఞతతాతి** అయమేతేసం విసేసో,

దుక్ఖా అఞ్ఞం న బాధక న్తి కస్మా వుత్తం, నను తణ్హాపి జాతి వియ దుక్ఖనిమిత్తతాయ బాధికాతి? న, బాధకప్పభవభావేన విసుం గహితత్తా. ఏవమ్పి పవత్తి, పవత్తిహేతు చ అసక్కరతో బోధితా హోన్తి. అథ వా జాతిఆదీనం వియ దుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావో, దుక్ఖదుక్ఖతా చ బాధకతా, న దుక్ఖప్పభవతాతి నత్థి తణ్హాయ పభవభావేన విసుం గహితాయ బాధకభావపసఙ్గో. తేనాహ "**దుక్ఖా అఞ్ఞం న బాధక**"న్తి. **బాధకత్తనియామేనాతి** దుక్ఖం బాధకమేవ, దుక్ఖమేవ బాధకన్తి ఏవం ద్విధాపి బాధకత్తావధారనేనాతి అత్థో. **బాధకత్తనియామేనాతి** హి బాధకస్స, బాధకత్తే చ నియామేన. యథా బాధకత్తస్స దుక్ఖే నియతతా, ఏవం దుక్ఖస్స చ బాధకత్తే నియతతాతి.

తం వినా నాఞ్ఞతోతి సతిపి అవసేసకిలేసఅవసేసాకుసలసాసవకుసలమూలావసేససాసవకుసలధమ్మానం దుక్ఖహేతుభావే న తణ్హాయ వినా తేసం దుక్ఖహేతుభావో అత్థి, తేహి పన వినాపి తణ్హాయ దుక్ఖహేతుభావో అత్థి కుసలేహి వినా అకుసలేహి రూపావచరాదికుసలేహి వినా కామావచరాదీహి చ తణ్హాయ దుక్ఖనిబ్బత్తకత్తా. సన్తభావస్స, సన్తభావే వా నియామో సన్తభావనియామో, తేన **సన్తభావనియామేన. తచ్ఛనియ్యానభావత్తాతి** ద్విధాపి నియామేన తచ్ఛో నియ్యానభావో ఏతస్స, న మిచ్ఛామగ్గస్స వియ విపరీతతాయ, న లోకియమగ్గస్స వియ వా అనేకన్తికతాయ అతచ్ఛోతి తచ్ఛనియ్యానభావో, మగ్గో, తస్స భావో తచ్ఛనియ్యానభావత్తం, తస్మా తచ్ఛనియ్యానభావత్తా. సబ్బత్థ ద్విధాపి నియామేన తచ్ఛావిపరీతభూతభావో వుత్తోతి ఆహ "**ఇతి తచ్ఛావిపల్లాసా**"తిఆది.

౨౩౪. సచ్చసద్దస్స సమ్భవన్తానం అత్థానం ఉద్ధరణం, సమ్భవన్తే వా అత్థే వత్వా అధిప్పేతస్స అత్థస్స ఉద్ధరణం నిద్ధారణం **అత్థుద్ధారో. విరతిసచ్చేతి** ముసావాదవిరతియం. న హి అఞ్ఞవిరతీసు సచ్చసద్దో నిరుళ్హో. యే పన "విరతిసచ్చం సమాదానవిరతీ"తి వదన్తి, తేసమ్పి న సమాదానమత్తం విరతిసచ్చం, అథ ఖో సమాదానావిసంవాదనం. తం పన పటిఞ్ఞాసచ్చం ముసావాదవిరతియేవ హోతి. "ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ"న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౧౮౭, ౨౦౨-౨౦౩, ౪౨౭; ౩.౨౭-౨౯) పవత్తా దిట్ఠి "సచ్చ"న్తి అభినివిసనవుత్తియా **దిట్ఠిసచ్చం**. అమోసధమ్మత్తా నిబ్బానం **పరమత్థసచ్చం**. "అమోసధమ్మం నిబ్బానం, తదరియా సచ్చతో విదూ"తి (సు॰ ని॰ ౭౬౩) హి వుత్తం, తస్స పన తంసమ్పాపకస్స చ

మగ్గస్స పజాననా పటిపేధో అవివాదకారణన్తి ద్వయమ్పి “ఏకం హి సచ్చం న దుతియమత్థి, యస్మిం పజా నో వివదే పజాన”న్తి ఇమిస్సా (సు॰ ని॰ ౮౯౦; మహాని॰ ౧౧౯) గాథాయ “సచ్చ”న్తి వుత్తం.

౨౧౩౫. “నేతం దుక్ఖం అరియసచ్చన్తి ఆగచ్ఛేయ్య, నేతం ఠానం విజ్జతీ”తి ఏతేన జాతిఆదీనం దుక్ఖఅరియసచ్చభావే అవిపరీతతం దస్సేతి ఏకన్తేనేవ బాధకభావతో. “అఞ్ఞం దుక్ఖం అరియసచ్చన్తి ఆగచ్ఛేయ్య, నేతం ఠానం విజ్జతీ”తి ఇమినా దుక్ఖఅరియసచ్చభావస్స జాతిఆదీసు నియతతం దస్సేతి అనఞ్ఞత్థభావతో. సచేపి కథఞ్చి కోచి ఏవంచిత్తో ఆగచ్ఛేయ్య, పఞ్ఞాపనే పన సహధమ్మేన ఞాపనే అత్తనో వాదస్స పతిట్ఠాపనే సమత్థో నత్థీతి దస్సేతుం ‘‘**అహమేతం…పే.… పఞ్ఞపేస్సామీతి ఆగచ్ఛేయ్య, నేతం ఠానం విజ్జతీ**’’తి వుత్తం. జాతిఆదీనం అనఞ్ఞథతా అఞ్ఞస్స చ తతాభూతస్స అభావోయేవేత్థ ఠానాభావో. సచేపి కోచి ఆగచ్ఛేయ్య ఆగచ్ఛతు, ఠానం పన నత్థీతి అయమేత్థ సుత్తత్థో. ఏస నయో దుతియసుత్తేపి. తత్థ పన అత్తభావపటిలాభేనేవ సత్తానం జాతిఆదీనం పత్తి, సమ్ముఖీభావో చ హోతీతి సమ్పత్తత్తా, పచ్చక్ఖతా చ పఠమతా, యతో తం భగవతా పఠమం దేసితం, తన్నిమిత్తతా దుతియతా, తదుపసమతా తతియతా, తంసమ్పాపకతా చతుత్థతాతి దట్ఠబ్బా.

‘‘**ఏతపరమతో**’’తి ఏతేన చతూహి అరియసచ్చేహి పవత్తిఆదీనం అనవసేసపరియాదానమాహ. నిబ్బుతికామేన పరిజాననాదీహి అఞ్ఞం కిఞ్చి కిచ్చం కాతబ్బం నత్థి, ధమ్మఞాణకిచ్చం వా ఇతో అఞ్ఞం నత్థి, పరిఞ్ఞేయ్యాదీని చ ఏతపరమానేవాతి చత్తారియేవ వుత్తాని. తణ్హాయ ఆదీనవదస్సావీనం వసేన తణ్హావత్థుఆదీనం ఏతపరమతాయాతి వుత్తం. తథా ఆలయే పఞ్చకామగుణసఙ్ఖాతే, సకలవత్థుకామసఙ్ఖాతే, భవత్తయసఙ్ఖాతే వా దుక్ఖే దోసదస్సావీనం వసేన ఆలయాదీనం ఏతేపరమతాయాతి వుత్తం.

౨౧౩౬. ‘‘**ఓళారికత్తా**’’తి ఇదం జాతిఆదీనం దుక్ఖభావస్స పచురజనపాకటతామత్తం సన్ధాయ వుత్తం, న అరియేన ఞాణేన పటివిజ్ఝితబ్బాకారం. **తన్తి** దుక్ఖం. **అకతన్తి** అనిబ్బత్తితం, అనిప్ఫాదితకారణన్తి అధిప్పాయో. కారణే హి సిద్ధే ఫలం సిద్ధమేవ హోతి. ‘‘**నేవ అకతం ఆగచ్ఛతీ**’’తి చ ఇమినా అహేతువాదం పటిక్ఖిపతి. ‘‘**న ఇస్సరనిమ్మానాదితో**’’తి ఏతేన పజాపతిపురిసపకతికాలాదివాదే పటిక్ఖిపతి. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం పరతో ఆవి భవిస్సతి. ‘‘**సహేతుకేన దుక్ఖేనా**’’తి ఏతేన దుక్ఖదస్సనేన జనితస్స సంవేగస్స సంవడ్ఢనమాహ. దుక్ఖస్స హి సహేతుకభావసవనేన బలవసంవేగో జాయతి యావాయం హేతు, తావ ఇదం దుక్ఖం అవిచ్ఛేదేన పవత్తతీతి. **అస్సాసజననత్థం నిరోధన్తి** సంవేగజాతస్స అస్సాసం జనేతుం నిరోధసచ్చమాహ. నిబ్బిన్నసంసారదుక్ఖస్స హి నిరోధకథా వుచ్చమానా అతివియ అతివియ అస్సాసం సఞ్జనేతి.

౨౧౩౭. యే తే జాతిఆదయో ధమ్మా భగవతా వుత్తాతి సమ్బన్ధో. కస్మా పనేత్థ బ్యాధి న గహితోతి? అనేకన్తభావతో. తథా హి సో కదాచి, కేసఞ్చి చ నత్థి. యథాహ “తయో రోగా పురే ఆసుం, ఇచ్ఛా అనసనం జరా”తి (సు॰ ని॰ ౩౧౩). బాకులత్థేరాదీనం సో నాహోసియేవ, దుక్ఖగ్గహణేన వా బ్యాధి ఏత్థ హితోవాతి దట్ఠబ్బం. పరమత్థతో హి ధాతుక్ఖోభపచ్చయం కాయికం దుక్ఖం బ్యాధీతి. ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకం ఏకం కోట్ఠాసం కత్వా ‘‘**ద్వాదస ధమ్మా**’’తి వుత్తం. కామతణ్హాభావసామఞ్ఞేన ఏకజ్ఝం కత్వా “దుక్ఖసముదయో అరియసచ్చ”న్తి అఞ్ఞో అన్తోగధభేదే అనామసిత్వా ఏకరూపేన గహితాపి తణ్హా సస్సతదిట్ఠిసహగతా, ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతా, దిట్ఠివిరహితా కేవలం కామస్సాదభూతా చాతి తిధావ భిన్దిత్వా వుత్తా.

‘‘**అయమేవ అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో**’’తి మగ్గసచ్చభావేన ఏకజ్ఝం కత్వా వుత్తాపి సభావతో భిన్నా ఏవ తే ధమ్మాతి ఆహ ‘‘**అట్ఠ ధమ్మా**’’తి.

సచ్చనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుక్ఖనిద్దేసకథావణ్ణనా

జాతినిద్దేసవణ్ణనా

భవేతి ఆదాననిక్ఖేపపరిచ్ఛిన్నో ధమ్మప్పబన్ధో భవో, తస్మిం భవే. సో హి జాయతి ఏత్థ యోనిగతిఆదివిభాగోతి జాతీతి వుచ్చతి, జాయన్తి ఏత్థ సత్తా సమానన్వయాతి **జాతి,** నికాయో. **సఙ్ఖతలక్ఖణే**తి యత్థ కత్థచి ఉప్పాదే. సో హి జననట్ఠేన జాతి. **పటిసన్ధియ**న్తి పటిసన్ధిచిత్తక్ఖణే . **సమ్పాతిజాతో**తి ఏత్థ జాతిసద్దేన లబ్భమానం మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమనసఙ్ఖాతం జాయనత్థం సన్ధాయాహ ‘‘**పసూతియ**’’న్తి, అభిజాతియన్తి అత్థో. జాయతి ఏతాయ ఖత్తియాదిసమఞ్ఞాతి **జాతి,** కులం.

౨౩౮. సయన్తి ఏత్థాతి సేయ్యా, మాతుకుచ్ఛిసఙ్ఖాతో గబ్భో సేయ్యా ఏతేసన్తి **గబ్భసేయ్యకా,** అణ్డజా, జలాబుజా చ. **ఇతరేస**న్తి సంసేదజానం, ఓపపాతికానఞ్చ. **అయమ్పి చా**తి ‘‘పటిసన్ధిఖన్ధేస్వేవా’’తి అనన్తరం వుత్తకథాపి, పగేవ ‘‘పటిసన్ధితో పట్ఠాయా’’తి వుత్తకథాయం. తేనాహ ‘‘**తేసం తేసం పఠమపాతుభావో జాతీ**’’తి.

ఉమ్ముజ్జనవసేన గచ్ఛతీతి **ఉమ్ముజ్జనపచ్చుపట్ఠానం.** వక్ఖమానవిభాగం దుక్ఖవిచిత్తతం పచ్చుపట్ఠపేతీతి **దుక్ఖవిచిత్తతాపచ్చుపట్ఠానా.**

౨౩౯. ‘‘**కస్మా పనా**’’తి వదతో చోదకస్సాయమధిప్పాయో – ఏకన్తదుక్ఖే నిరయే తావ జాతిదుక్ఖా హోతు, అఞ్ఞాసుపి వా దుగ్గతీసు పాపకమ్మసముట్ఠానతో సుఖసంవత్తనియకమ్మసముట్ఠానాసు పన సుగతీసు కథన్తి. ఇతరో ‘‘నాయం జాతి సభావదుక్ఖవసేన దుక్ఖాతి వుత్తా, న హి కాచి పటిసన్ధి దుక్ఖవేదనాసమ్పయుత్తా అత్థి, అథ ఖో దుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావతో’’తి దస్సేన్తో ‘‘**అనేకేసం దుక్ఖానం వత్థుభావతో**’’తిఆదిమాహ. అదుక్ఖసభావమ్పి పరియాయతో దుక్ఖన్తి వుచ్చతీతి దుక్ఖసభావం దుక్ఖసద్దేన విసేసేత్వా వుత్తం ‘‘**దుక్ఖదుక్ఖ**’’న్తి యథా రూపరూపన్తి.

దుక్ఖుప్పత్తిహేతుతోతి ‘‘అహు వత మే, తం వత నాహోసీ’’తి చేతసికదుక్ఖుప్పత్తిహేతుతో.

‘‘యదనిచ్చం, తం దుక్ఖ’’న్తి (సం॰ ని॰ ౩.౧౫, ౪౫, ౭౬, ౭౭, ౮౫; ౨.౪.౧, ౪) వచనతో తేభూమకా సఙ్ఖారా సఙ్ఖారదుక్ఖం, తత్థ కారణమాహ ‘‘**ఉదయబ్బయప్పటిపీళితత్తా**’’తి. యఞ్హి అభిణ్హం పటిపీళితం, తం దుక్ఖమనతాయ దుక్ఖన్తి, విపస్సనాచారస్స అధిప్పేతత్తా తేభూమకగ్గహణం.

దుక్ఖదుక్ఖన్తి దుక్ఖదోమనస్సుపాయాసే వదతి. ‘‘జాతిపి దుక్ఖా’’తిఆదినా (విభ॰ ౧౯౦) **దుక్ఖసచ్చవిభఙ్గే** ఆగతం.

భగవతాపీతి అనావరణఞాణవతా అచ్చరియాపరిమేయ్యదేసనాకోసల్లవతా భగవతాపి. **ఉపమావసేన**తి అఙ్గారకాసూపమాదిఉపమావసేన.

౨౪౦. పుణ్డరీకాదీసూతి ఆది-సద్దేన న మణికనకరజతపవాళాదిరతనసన్నిచ్చయే, నాపి అణ్డజమేణ్డజవాయజాతికే సుభమనుఞ్ఞసయనతలే, నాపి రతనమయకుట్టిమమనోహరే పాసాదతలే, నాపి సిత్తసమ్మట్ఠకుసుమోపహారవతి పాసాదూపచారే, నాపి ముత్తాజాలసదిసవాలికావికిణ్ణే వివిటఙ్గణే, నాపి హరితకమ్బలసదిసముదుసద్దలసమోతలే భూమిభాగేతి ఏవమాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **పరమసమ్బాధేతి** అతివియ సమ్బాధే. **తిబ్బన్ధకారేతి** బహలన్ధకారే. పిత్తసేమ్హపుబ్బరుహిరగూథోదరియాది **నానాకుణపసమ్బాధే**. మాతా యది వీసతివస్సా, అథ తింస, చత్తాలీసాదివస్సా, తత్తకం కాలం అధోతవచ్చకూపసదిసతాయ **అధిమత్తజేగుచ్ఛే. పూతిమచ్ఛా** ది సబ్బం న సదిసూపమ్మం తస్స వాతాదివసేన ఏకచ్చదుగ్గన్ధాపగమసబ్భావతో. **దస మాసేతి** అచ్చన్తసంయోగే ఉపయోగవచనం, యేభుయ్యవసేన వుత్తం తతో భియ్యోపి ఏకచ్చానం తత్థావట్ఠానసమ్భవతో . అత్తనో అధోముఖం ఠపితసఙ్కుచితహత్థద్వయస్స ఉక్కుటికస్సేవ నిసీదతో **సమిఞ్జనప్పసారణాదిరహితో**.

అభిముఖం కడ్ఢనం **ఆకడ్ఢనం**. పరితో సమన్తతో కడ్ఢనం **పరికడ్ఢనం**. హేట్ఠా ధుననం **ఓధూననం**. నిధాయ నిధాయ ధూననం **నిద్ధూననం**. ఆకడ్ఢనాదిసదిసఞ్చేత్థ ''**ఆకడ్ఢనాదీ**''తి వుత్తం. తరుణవణసదిసం అతివియ సుఖుమాలం గబ్భగతం సరీరం సీతాదిఅప్పకమ్పి న సహతీతి సీతనరకూపపన్నతాది నిదస్సితం. తఞ్హి తస్స అతివియ సీతం, అతివియ ఉణ్హఞ్చ హుత్వా ఉపతిట్ఠతి. సరీరం వాసియాదీహి తచ్ఛేత్వా ఖారావసేచనకరణం **ఖారాపటిచ్ఛకం. దుక్ఖుప్పత్తిట్ఠానేతి** గబ్భాసయసఞ్ఞితం తతియం ఆవట్టం సన్ధాయాహ.

పరివత్తేత్వాతి ఉద్ధంపాదఅధోసీసభావేన పరివత్తేత్వా. **ఇదం విజాయనమూలకం దుక్ఖం,** యేన మరణదుక్ఖేన చ అట్టితా వేదనాప్పత్తా సత్తా కతిపయమాసమత్తాతిక్కన్తమ్పి పవత్తిం విస్సరన్తి, మహన్ధకారం మహావిదుగ్గం పక్ఖన్దా వియ హోన్తి.

వధేన్తస్సాతి నోచనపరిదేవనసీసపటిహననాదినా బాధేన్తస్స. ఖుప్పిపాసా హి ఆతపావట్ఠానాదినా చ **ఆతాపనం**. పఞ్చగ్గితాపనాదినా **పరితాపనం.**

ఇమస్సాతి యథావుత్తస్స సత్తవిధస్స. **సబ్బస్సాపీతి** గబ్భకాలాదీసు తాపనమద్దనాదినిరయగ్గిదాహాదిసఞ్జనితస్స సకలస్సాపి. **వత్థుమేవ హోతి** తదభావే అభావతో. తేనేవాహ ''**జాయేథ నో చే**''తిఆది.

౨౪౧. విచిత్తన్తి వివిధం, అచ్ఛరియం వా.

ఇతి జాతినిద్దేసవణ్ణనా.

జరానిద్దేసవణ్ణనా

౨౪౨. సభావలక్ఖణన్తి ''ఠితస్స అఞ్ఞథత్త''న్తి (సం॰ ని॰ ౩.౩౮; అ॰ ని॰ ౩.౪౭; కథా॰ ౨౧౪) వుత్తం ఖణికజరం సన్ధాయాహ. **ఖణ్డిచ్చాదిసమ్ముతోతి** ఖణ్డిచ్చపాలిచ్చవలిత్తచతాదినా సమఞ్ఞతో. **సాతి** ఖన్ధపురాణభావసఞ్ఞితా పాకటజరా. **ఖన్ధపరిపాకో** ఏకభవపరియాపన్నానం ఖన్ధానం పురాణభావో.

ఇతి జరానిద్దేసవణ్ణనా.

మరణనిద్దేసవణ్ణనా

౨౪౩. **సఙ్ఖతలక్ఖణన్తి** సఙ్ఖారానం వయసఙ్ఖాతం ఖణికమరణమాహ. **యం సన్ధాయాతి** యం ఖణికమరణం సన్ధాయ, “జరామరణం ద్వీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహిత”న్తి (ధాతు॰ ౭౧) ఏత్థ “మరణ”న్తి వుత్తన్తి అత్థో. **తన్తి** జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదసఙ్ఖాతం పాకటమరణం. “చవన”న్తి లక్ఖితబ్బతాయ **చుతిలక్ఖణం. వియోగరసన్తి** యథాధిగతేహి సత్తసఙ్ఖారేహి వియోజనరసం. యథూపపన్నాయ గతియా విప్పవాసవసేన గయ్హతీతి **గతివిప్పవాసపచ్చుపట్ఠానం**.

పాపస్సాతి పాపయోగేన పాపస్స, ఉపచితపాపకమ్మస్సాతి అత్థో. **పాపకమ్మాదినిమిత్తన్తి** పాపకమ్మకమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తసఙ్ఖాతం మరణకాలే ఉపట్ఠితం అకుసలవిపాకారమ్మణం. తమ్హి పస్సన్తస్సేవ కస్సచి అనుభవన్తస్స వియ మహాదుక్ఖం హోతి. **భద్దస్సాతి** భద్దకమ్మస్స, కతకుసలస్సాతి అత్థో. తస్స పన కామం ఇట్ఠమేవ ఆరమ్మణం ఉపట్ఠాతి, పియవిప్పయోగవత్థుకం పన మహన్తం దుక్ఖం ఆరమ్మణం ఉపట్ఠాతి, పియవిప్పయోగవత్థుకం పన మహన్తం దుక్ఖం ఉప్పజ్జతీతి ఆహ ‘‘**అసహన్తస్స వియోగం పియవత్థుక**’’న్తి. **అవిసేసతోతి** పాపస్స, భద్దస్స చ సామఞ్ఞతో. “అవిసేసతో”తి వత్వాపి “సబ్బేస”న్తి వచనం తం ఇదం దుక్ఖం పరిమద్దితసఙ్ఖారానం ఏకచ్చానం ఖీణాసవానమ్పి హోతియేవాతి దస్సనత్థం. **వితుజ్జమానమమ్మానన్తి** సన్ధిబన్ధనావచ్ఛేదకవాయునా విజ్ఝియమానమమ్మట్ఠానానం.

ఇతి మరణనిద్దేసవణ్ణనా.

సోకనిద్దేసవణ్ణనా

౨౪౪. **సోతి** సోకో. **అత్థతో దోమనస్సమేవ హోతి** చేతసికన్తరాభావతో. దోమనస్సవిసేసో పన హోతి విసయవిసేసే పవత్తిఆకారవిసేససబ్భావతోతి తం విసేసం లక్ఖణాదితో దస్సేతుం ‘‘**ఏవం సన్తేపీ**’’తిఆది వుత్తం. **అన్తో నిజ్ఝానం** చిత్తసన్తాపో. **పరిజ్ఝాపనం** రాగదోసపరిళాహవిసిట్ఠం దహనం. కతాకతకుసలాకుసలవిసయం విప్పటిసారాకారేన పవత్తం అనుసోచనం **కుక్కుచ్చం,** ఞాతిబ్యసనాదివిసయం కేవలం చిత్తసన్తాపభూతం అనుసోచనం **సోకోతి** అనుసోచనపచ్చుపట్ఠానత్తేపి అయమేతేసం విసేసో.

విసపీతం సల్లం **విససల్లం**. సోకవసేన అతిసారాది బ్యాధిపి హోతి, సోకబహులస్స సరీరం న చిరస్సేవ జీరతి, బలవసోకాభిభూతో మరణమ్పి పాపుణాతీతి ఆహ ‘‘**సమావహతి చ బ్యాధిజరామరణభేదన**’’న్తి.

ఇతి సోకనిద్దేసవణ్ణనా.

పరిదేవనిద్దేసవణ్ణనా

౨౪౫. **వచీపలాపోతి** వాచావిప్పలాపో, సో అత్థతో సద్దో ఏవ. **భియ్యోతి** సోకదుక్ఖతో ఉపరి. సోకసముట్ఠానో హి **పరిదేవో**.

ఇతి పరిదేవనిద్దేసవణ్ణనా.

దుక్ఖనిద్దేసవణ్ణనా

౨౪౬. జాతిఆదీనమ్పి యథారహం దుక్ఖవత్థుదుక్ఖదుక్ఖతాహి సతిపి దుక్ఖభావే కాయస్స పీళనవసేన ఇదం సవిసేసం దుక్ఖన్తి ఆహ ''**దుక్ఖన్తి విసేసతో వుత్త**''న్తి.

ఇతి దుక్ఖనిద్దేసవణ్ణనా.

దోమనస్సనిద్దేసవణ్ణనా

౨౪౭. **మనోవిఘాతకరసన్తి** బ్యాపాదసమ్పయోగవసేన మనసో విహఞ్ఞనకిచ్చం. **చేతోదుక్ఖసమప్పితాతి** చేతసికదుక్ఖసమఙ్గినో. **ఆవట్టన్తీతి** ఆముఖం వట్టన్తి, యందిసాభిముఖం పతితా, తందిసాభిముఖా ఏవ వట్టన్తి. **వివట్టన్తీతి** విపరివత్తనవసేన వట్టన్తి. **ఉద్ధంపాదం పపతన్తీతి** ఉద్ధంముఖపాదా హుత్వా పతన్తి. **సత్థం ఆహరన్తీతి** అత్తనో సరీరస్స విజ్ఝనభేదనవసేన సత్థం ఉపనేన్తి.

ఇతి దోమనస్సనిద్దేసవణ్ణనా.

ఉపాయాసనిద్దేసవణ్ణనా

౨౪౮. **దోసోయేవాతి** కాయచిత్తానం ఆయాసనవసేన దోసస్సేవ పవత్తిఆకారోతి అత్థో, యతో భుసో ఆయాసోతి ఉపాయాసోతి వుచ్చతి యథా భుసమాదానం ఉపాదానన్తి. **ఏకో ధమ్మోతి** చుద్దసహి అకుసలచేతసికేహి అఞ్ఞో ఏకో చేతసికధమ్మో, యం ''విసాదో''తి చ వదన్తి. నిత్థుననవసేన సమ్పజ్జనతో **నిత్థుననరసో,** కాయే వా నిత్థుననకరణకిచ్చో. ''సఙ్ఖారదుక్ఖభావతో''తి వత్వా సో పనేత్థ సాతిసయోతి దస్సేన్తో ''**చిత్తపరిదహనతో, కాయవిసాదనతో చా**''తి ఆహ.

ఏతే చ సోకపరిదేవుపాయాసా విఞ్ఞత్తియా వినా, సహ చ యథాపచ్చయం దోమనస్సచిత్తుప్పాదస్స పవత్తిఆకారవిసేసోతి దస్సేతుం ''**ఏత్థ చా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **పాకో వియాతి** రజనాదినో పచితబ్బవత్థునో పాకో వియ.

ఇతి ఉపాయాసనిద్దేసవణ్ణనా.

అప్పియసమ్పయోగనిద్దేసవణ్ణనా

౨౪౯. **సమోధానం** సమాగమో. కాయికదుక్ఖచిత్తవిఘాతాదిఅనత్థానం అత్థిభావస్స పచ్చుపట్ఠానో **అనత్థభావపచ్చుపట్ఠానో.**

తేసం అప్పియానం కాయికవాచసికపయోగసఙ్ఖాతో ఉపక్కమో తదుపక్కమో, తతో సమ్భూతో **తదుపక్కమసమ్భూతో.**

ఇతి అప్పియసమ్పయోగనిద్దేసవణ్ణనా.

పియవిప్పయోగనిద్దేసవణ్ణనా

౨౫౦. ఉపద్దవభావేన పచ్చుపతిట్ఠతీతి **బ్యసనపచ్చుపట్ఠానో.**

ఇతి పియవిప్పయోగనిద్దేసవణ్ణనా.

ఇచ్ఛితాలాభనిద్దేసవణ్ణనా

౨౩౧. ఇచ్ఛితాలాభో నామ యస్స కస్సచి అత్తనా ఇచ్ఛితస్స వత్థునో అలాభో. ‘‘యమ్పిచ్ఛం న లభతీ’’తి హి వుత్తం. మత్థకప్పత్తం పన ఇచ్ఛితాలాభం దస్సేతుం పాళియం ‘‘జాతిధమ్మానం సత్తాన’’న్తిఆదినా నిద్దిట్ఠన్తి తమేవ దస్సేతుం ‘‘**అహో వతా**’’తిఆది వుత్తం. **ఇచ్ఛావాతి** ఏత్థ ఇచ్ఛాసహితో అలాభోవాతి చ వదన్తి. **తప్పరియేసనరసాతి** తేసం అలబ్భనేయ్యవత్థూనం పరియేసనరసా. **అప్పత్తి** అలాభో.

ఇతి ఇచ్ఛితాలాభనిద్దేసవణ్ణనా.

పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధనిద్దేసవణ్ణనా

౨౩౨. యం వుత్తమిధాతి ఇధ సచ్చనిద్దేసే యం సరూపతో వుత్తం. **అవుత్తన్తి** అఞ్ఞత్థ **దుక్ఖక్ఖన్ధబాలపణ్డితసుత్తాదీసు** వుత్తమ్పి ఇధ సరూపతో అవుత్తం. తఞ్చ సబ్బం ఇమే ఉపాదానక్ఖన్ధే వినా న లబ్భతీతి తత్థ ఖన్ధసన్నిస్సయమేవ దుక్ఖం ఖన్ధే విబాధతీతి దస్సేతుం ‘‘**ఇన్ధనమివ పావకో**’’తి వుత్తం. యథా వా లక్ఖం పహరణపహారస్స వత్థు, ఏవం ఖన్ధా సంసారదుక్ఖస్స. యథా చ గోరూపం డంసమకసాదివిబాధాయ, యథా చ ఖేత్తం నిప్పన్నసస్సలాయనస్స, గామో చ గామఘాతకవిబాధాయ, ఏవం ఖన్ధా జాతిఆదిదుక్ఖస్స వత్థూతి దస్సేతుం ‘‘**లక్ఖమివా**’’తిఆది వుత్తం. యేభుయ్యేన లోకే విబాధకా విబాధేతబ్బాధీనా న హోన్తి, ఇమే పన విబాధేతబ్బాధీనా ఏవాతి దస్సేతుం ‘‘**తిణలతాదీనీ**’’తి వుత్తం. కామం అనాదిమతి సంసారే ఆది నామ కస్సచి నత్థి, ఏకభవపరిచ్ఛిన్నస్స పన ఖన్ధసన్తానస్స వసేన వుత్తం ‘‘**ఆదిదుక్ఖం జాతీ**’’తి. తేనేవాహ ‘‘**పరియోసానదుక్ఖం మరణ**’’న్తి. న హేత్థ సముచ్ఛేదమరణమేవ అధిప్పేతం. మరణస్స అన్తికే ఆసన్నే జాతం దుక్ఖం **మారణన్తికదుక్ఖం. పరిదయ్హనం** చిత్తసన్తాపో. **లాలప్పనం** అతివియ విప్పలాపో. **అనుత్థునతం** అన్తో నిజ్ఝాయనం. **ఏకమేకన్తి** జాతిఆదీనం అన్తరభేదభిన్నానం, జాతిఆదీనమేవ వా ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకానం వా ఏకమేకం. **సఙ్ఖిపిత్వాతి** సమాసేత్వా, సామఞ్ఞనిద్దేసేన వా సఙ్ఖేపం కత్వా.

ఇతి దుక్ఖనిద్దేసకథావణ్ణనా.

సముదయనిద్దేసకథావణ్ణనా

౨౩౩. పునబ్భవకరణం పునబ్భవో ఉత్తరపదలోపేన, యథా వా అపూపభక్ఖనసీలో ఆపూపికో, ఏవం పునబ్భవకరణసీలా, పునబ్భవం వా ఫలం అరహతి, సో వా ఏతిస్సా పయోజనన్తి **పోనోభవికా**. నన్దనతో, రఞ్జనతో చ నన్దీరాగభావం సబ్బాసు అవత్థాసు అపచ్చక్ఖాయ వుత్తియా **నన్దీరాగసహగతా**. తాయ చ సత్తా తత్థ తత్థ భవాదికే కిమికీటపటఙ్గాదిఅత్తభావేపి నన్దన్తి, రూపాభినన్దనాదిభూతాయ రఞ్జన్తి చాతి **తత్రతత్రాభినన్దినీ**. తేనాహ ‘‘**నన్దీరాగేన సహగతా**’’తిఆది. తబ్భావత్థో హి ఏస సహగతసద్దో. కామభవవిభవభేదవసేన పవత్తియా కామతణ్హా, భవతణ్హా, విభవతణ్హా చ వేదితబ్బా. కామతణ్హాదిభేదం అనామసిత్వా కేవలం తణ్హాభావేనేవ ఏకభావగ్గహణేన ఏకత్తం ఉపనేత్వా కస్సచిపి సత్తస్స

కేనచి సదిసతాభావతో తంతంవిచిత్తభావజనకకమ్మనిప్ఫాదనేన అతివిచిత్తసభావా సకలస్స దుక్ఖస్స హేతుభావతో **దుక్ఖసముదయో అరియసచ్చం**.

కస్మా పనేత్థ తణ్హావ సముదయసచ్చం వుత్తాతి? విసేసహేతుభావతో. అవిజ్జా హి భవేసు ఆదీనవం పటిచ్ఛాదేన్తీ, దిట్ఠిఆదిఉపాదానఞ్చ తత్థ తత్థ అభినివిసమానం తణ్హం అభివడ్ఢేన్తీ దోసాదయోపి కమ్మస్స కారణం హోన్తి, తణ్హా పన తంతంభవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాససత్తనికాయకులభోగిస్సరియాదివిచిత్తతం అభిపత్థేన్తీ, కమ్మవిచిత్తతాయ ఉపనిస్సయతం కమ్మస్స చ సహాయభావం ఉపగచ్ఛన్తీ భవాదివిచిత్తతం నియమేతి, తస్మా దుక్ఖస్స విసేసహేతుభావతో అఞ్ఞేసుపి అవిజ్జాఉపాదానకమ్మాదీసు సుత్తే (దీ॰ ని॰ ౨.౪౦౦; మ॰ ని॰ ౧.౧౩౩; ౩.౩౭౪) అభిధమ్మే (విభ॰ ౨౦౩) చ అవసేసకిలేసాకుసలమూలాదీసు వుత్తేసు దుక్ఖహేతూసు విజ్జమానేసు తణ్హావ సముదయసచ్చన్తి వుత్తాతి వేదితబ్బం.

ఇతి సముదయనిద్దేసకథావణ్ణనా.

నిరోధనిద్దేసకథావణ్ణనా

౨౨౪. తస్సాయేవాతి యదగ్గేన తణ్హా సముదయసచ్చన్తి వుత్తా, తదగ్గేన తస్సాయేవాతి అవధారణం. సతి హి పధానహేతునిరోధే తదఞ్ఞహేతూ నిరుద్ధాయేవ హోన్తీతి బ్యాధినిమిత్తవూపసమనేన బ్యాధివూపసమో వియ హేతునిరోధేన ఫలనిరోధోతి ఆహ ‘‘**సముదయనిరోధేన దుక్ఖనిరోధో**’’తి. **న అఞ్ఞథాతి** యథావుత్తస్స అత్థస్స ఏకన్తికతం దస్సేతి.

అనుపద్దవేతి పాణకవిజ్ఝనసత్థప్పహారాదిఉపద్దవరహితే. తతో ఏవ **దళ్హే** థిరే. సాఖాదిఛేదనేన **ఛిన్నోపి. తణ్హానుసయేతి** కామరాగభవరాగానుసయే. **అనూహతేతి** అసముపఘాటితే.

యథా సీహో యేనత్తని సరో ఖిత్తో, తత్థేవ అత్తనో బలం దస్సేతి, న సరే, తథా బుద్ధానం కారణే పటిపత్తి, న ఫలే. యథా పన సారమేయ్యా కేనచి లేడ్డుప్పహారే దిన్నే భుస్సన్తా లేడ్డుం ఖాదన్తి, న పహారదాయకే ఉట్ఠహన్తి, ఏవం అఞ్ఞతిత్థియా దుక్ఖం నిరోధేతుకామా కాయచ్ఛేదమనుయుఞ్జన్తి, న కిలేసనిరోధనన్తి ఇమమత్థం దస్సేతుం ‘‘**సీహసమానవుత్తినో**’’తిఆది వుత్తం.

౨౨౨. విరజ్జతి పలుజ్జతి ఛిజ్జతి సముదయో ఏతేనాతి **విరాగో వుచ్చతి మగ్గో**. విరజ్జనం పలుజ్జనం సముచ్ఛిన్దనం **విరాగోతి పహానం వుచ్చతి. తస్మాతి** యస్మా పహానపరియాయో విరాగసద్దో, నిరోధసద్దో చ, తస్మా. అనుసయసముగ్ఘాతతో అసేసో విరాగో అసేసో నిరోధోతి సమ్బన్ధనీయం. చాగాదిపదానిపి గహేత్వా వదతి **సబ్బానేవ ఏతానీతి**. యస్మా **నిబ్బానం వుచ్చతి,** న దుక్ఖస్స నిరుజ్ఝనమత్తం, తస్మా తణ్హాయ అసేసవిరాగనిరోధాదిపదానిపి నిబ్బానవేవచనానీతి. వుత్తమేవత్థం సమత్థేతి ‘‘**యస్మా పనా**’’తిఆది. యథా విరాగాదిపదాని నిబ్బానే యుజ్జన్తి, తందస్సనం. తత్థ **తం ఆగమ్మాతి** తం నిబ్బానం ఆరమ్మణకరణవసేన పత్వా. **తణ్హా విరజ్జతీతి** అరియమగ్గేన అచ్చన్తవిరాగవసేన తణ్హా విరజ్జీయతి. **నిరుజ్ఝతీతి** నిరోధీయతి, తేన విరాగనిరోధసద్దానం అధికరణసాధనతమాహ. **తదేవాతి** నిబ్బానమేవ. **చాగాదయో హోన్తీతి** చాగాదిహేతుం ఫలవోహారేన వదతి. ‘‘**కామగుణాలయేసూ**’’తి పోత్థకేసు లిఖన్తి, ‘‘కామగుణాలయాదీసూ’’తి పన పాఠో.

౨౨౬. తయిదన్తిఆది న పోరాణపాఠో, **సచ్చత్థదీపనే** పన వుత్తనియామేన తతో ఆనేత్వా పచ్ఛా రపితం. తథా హి పుబ్బే వుత్తానిపి లక్ఖణాదీని పునపి వుత్తాని. సంసారదుక్ఖతో నిబ్బిన్నమానసస్స అస్సాసం కరోన్తో వియ హోతీతి

అస్సాసకరణరసం. రాగాదిసబ్బపపఞ్చవూపసమనిమిత్తతాయ నిప్పపఞ్చతం పచ్చుపట్ఠపేతీతి **నిప్పపఞ్చపచ్చుపట్ఠానం**.

౨౨౨. **నత్థేవ నిబ్బానన్తి** యది సామఞ్ఞతో పటిఞ్ఞా, అత్తనా అధిప్పేతనిబ్బానస్సపి అభావో ఆపజ్జతి, తథా సతి పటిఞ్ఞావిరోధో. అథ పరాభిమతం నిబ్బానం పతి, ఏవం సతి ధమ్మిఅసిద్ధి, తతో చ నిస్సయాసిద్ధో హేతు. **అనుపలబ్భనీయతో**తి కిం పచ్చక్ఖతో, ఉదాహు అనుమానతో? పురిమస్మిం పక్ఖే చక్ఖాదీహి అనేకన్తికతా, దుతియస్మిం పరం పతి అసిద్ధో హేతు. తేనాహ ''**న, ఉపాయేన ఉపలబ్భనీయతో**''తిఆది. తత్థ యథా చేతోపరియఞాణలాభినో ఏవ అరియా పరేసం లోకుత్తరచిత్తం జానన్తి, తత్థాపి చ అరహా ఏవ సబ్బేసం, న సబ్బే, ఏవం నిబ్బానమ్పి సీలసమాధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతసమ్మాపటిపత్తిభూతేన ఉపాయేన ఉపలబ్భతీతి అత్థవచనం చేతం దట్ఠబ్బం, న పయోగవచనం. తం పరతో ఆవి భవిస్సతి.

౨౨౮. **నత్థీతి న వత్తబ్బం**, అరియేహి ఉపలబ్భనీయతోతి అధిప్పాయో. సంసారతో సంవిగ్గమానసా సమ్మాపటిపత్తియా నిబ్బానం అధిగచ్ఛన్తీతి సబ్బసమయసిద్ధోయం నయో. తత్థ సాసనికమేవ నిస్సాయ వదతి ''**పటిపత్తియా వఞ్ఝభావాపజ్జనతో**''తి. తేనాహ ''**అసతి హి**''తిఆది. **సమ్మాదిట్ఠిపురేజవాయా**తి సమ్మాదిట్ఠిపుబ్బఙ్గమాయ. పుబ్బఙ్గమతా చస్సా పధానభావతో. తథా హి సా పఠమం దేసనారుళ్హా, న సబ్బపఠమం ఉప్పజ్జనతో. **న చాయం** సమ్మాపటిపత్తి వఞ్ఝా, **నిబ్బానపాపనతో** నిబ్బానస్స సమ్పాపకతో. తవ మతేన పన నిబ్బానస్సేవ అభావతో వఞ్ఝభావో ఆపజ్జతీతి యోజనా. **అభావపాపకత్తా**తి సమ్మాపటిపత్తియా కిలేససముచ్ఛిన్దనముఖేన ఖన్ధానం అభావసమ్పాపకభావతో, న వఞ్ఝభావాపత్తీతి చే వదేయ్యాసీతి అత్థో. **న** ఇతి పటిక్ఖేపే. యం తయా "అభావపాపకత్తా"తి వదన్తేన ఖన్ధాభావో నిబ్బానన్తి పటిఞ్ఞాతం, తం న. కస్మా? **అతీతానాగతాభావేపి నిబ్బానప్పత్తియా అభావతో**. అతీతానాగతా హి ఖన్ధా న సన్తీతి తస్మిం అభావే నిబ్బానం అధిగతం నామ సియా, సో పన నత్థీతి. న కేవలం అతీతానాగతానమేవ, అథ ఖో వత్తమానానమ్పీతి తియద్ధగతానం సబ్బేసం ఖన్ధానం అభావో నిబ్బానం. న హి తం ఏకదేసాభావో భవితుం యుత్తన్తి వత్తమానా చే, న న సన్తి, న సన్తి చే, న వత్తమానాతి "వత్తమానా, న సన్తి చా"తి విప్పటిసిద్ధమేతన్తి ఆహ ''**న, తేసం...పే.... పజ్జనతో**''తి.

కిఞ్చ భియ్యో – యది వత్తమానాభావో నిబ్బానం, యదా అరియమగ్గో వత్తతి, తదా తస్స నిస్సయభూతా ఖన్ధా వత్తమానాతి కత్వా తదా నిబ్బానస్స అభావో సియా. తథా చ సతి మగ్గక్ఖణేపి నిబ్బానసచ్ఛికిరియాయ అభావో ఆపజ్జతీతి దస్సేన్తో ''**వత్తమాన...పే.... దోసతో**''తి ఆహ. న మయం సబ్బేసంయేవ అవత్తమానతాయ నిబ్బానం వదామ. కిఞ్చరహీతి, **తదా** మగ్గక్ఖణే **కిలేసానం అవత్తమానత్తా**, తస్మా **న దోసో** యథావుత్తదోసాభావోతి? యది కిలేసానం అవత్తమానతాసఙ్ఖాతో అభావో నిబ్బానం, ఏవం సతి అరియమగ్గస్స నిరత్థకతా ఆపజ్జతి మగ్గక్ఖణతో పుబ్బేపి తదభావసిద్ధితో. తేనాహ ''**అరియమగ్గస్సా**''తిఆది. **తస్మా అకారణమేత**న్తి యస్మా న నిబ్బానస్స అనుపలబ్భనీయతా, అభావమత్తతా, పటిపత్తియా వఞ్ఝభావో, అతీతానాగతాభావే నిబ్బానాధిగమో చ ఆపజ్జతి, వత్తమానానం అభావోపి న సమ్భవతి , పగేవ కిలేసానం అవత్తమానతా, అరియమగ్గస్స చ నిరత్థకభావాపత్తి, తస్మా నిబ్బానస్స అభావసాధనత్థం యదిదం "అనుపలబ్భనీయతో, అభావపాపకత్తా, తదా కిలేసానం అవత్తమానత్తా"తి చ కారణం వుత్తం, అకారణమేతం, అయుత్తిరేసాతి అత్థో.

౨౨౯. **ఆదివచనతోతి ఆది**-సద్దేన అవసిట్ఠం జమ్బుఖాదకసుత్తపదేసం (సం॰ ని॰ ౪.౩౧౪ ఆదయో), అఞ్ఞమ్పి అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా నిద్దేసపాళిం సఙ్గణ్హాతి. తథా హి "నిబ్బానం నిబ్బానన్తి, ఆవుసో సారిపుత్త, వుచ్చతి, కతమం ను

ఖో, ఆవుసో, నిబ్బానన్తి? యో ఖో, ఆవుసో, రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయో, ఇదం వుచ్చతి నిబ్బాన"న్తి **జమ్బుఖాదకసుత్తే** (సం॰ ని॰ ౪.౩౧౪ ఆదయో), "తత్థ కతమా అసఙ్ఖతా ధాతు? రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయో"తి (విభ॰ ౧౮౪) **ఆయతనవిభఙ్గే** వుత్తం. తత్రాయమత్థో – నిబ్బానం అసఙ్ఖతా ధాతు అసఙ్ఖతసభావో ధమ్మో. యస్మా తం ఆగమ్మ రాగాదయో ఖీయన్తి, తస్మా రాగక్ఖయో, దోసక్ఖయో, మోహక్ఖయోతి చ వుచ్చతీతి. **ఆగమ్మా**తి చ సబ్బసఙ్ఖారేహి నిబ్బిన్నస్స విసఙ్ఖారనిన్నస్స గోత్రభునా వివట్టితమానసస్స మగ్గేన సచ్ఛికరణేనాతి అత్థో. సచ్ఛికిరియమానఞ్హి తం అధిగన్త్వా ఆరమ్మణపచ్చయభూతఞ్చ పటిచ్చ అధిపతిపచ్చయభూతే చ తస్మిం పరమస్సాసభావేన వినిముత్తసఙ్ఖారస్స పరమగతిభావేన చ పతిట్ఠానభూతే పతిట్ఠాయ ఖయసఙ్ఖాతో మగ్గో రాగాదయో ఖేపేతీతి తంసచ్ఛికరణాభావే రాగాదీనం అనుప్పత్తినిరోధగమనాభావా తం ఆగమ్మ రాగాదయో ఖీయన్తీతి వుచ్చన్తి. ఏకంసేన చేతం ఏవం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, ఇతరథా యథారుతవసేన పాళియా అత్థే గయ్హమానే బహూ దోసా ఆపజ్జన్తీతి తే దస్సేతుం "**అరహత్తస్సాపీ**"తిఆది వుత్తం. అరహత్తఞ్హి అగ్గఫలపముఖా చత్తారో ఖన్ధాతి న తస్స రాగాదిఖయమత్తతా యుత్తా. **తమ్పి హి...పే.... నిద్దిట్ఠం**. తత్థ యథా రాగాదీనం ఖీణన్తే ఉప్పన్నత్తా అరహత్తం "**రాగక్ఖయో**"తిఆదినా నిద్దిట్ఠన్తి సుత్తస్స నేయ్యత్థతా. ఏవం నిబ్బానం ఆగమ్మ రాగాదయో ఖీయన్తీతి నిబ్బానం "రాగక్ఖయో"తిఆదినా నిద్దిట్ఠన్తి ఇమస్సాపి సుత్తస్స నేయ్యత్థతా వేదితబ్బా. నిబ్బానస్స రాగాదిక్ఖయమత్తతాయ బహూదోసా ఆపజ్జన్తీతి దస్సేతుం "**కిఞ్చ భియ్యో**"తిఆది ఆరద్ధం.

తత్థ **ఇత్తరకాలాదిప్పత్తిదోసతో**తి రాగాదీనం ఖయమత్తతాయ పరిత్తకాలతా, సఙ్ఖతలక్ఖణతా, పయోగేన వినా సరసేనేవ అధిగన్తబ్బతా, రాగాదీహి అపరిముత్తతా, ఆదిత్తతా, దుక్ఖతా, అనుపసన్తతా, బహుభావో, ఓళారికతా, గోత్రభుమగ్గానం అనారమ్మణతాతి ఏవమాదిదోసాపజ్జనతో . రాగస్సేవ ఖయో **రాగక్ఖయో,** న దోసాదీనం. తథా దోసక్ఖయాదయోపీతి అఞ్ఞో రాగక్ఖయో, అఞ్ఞో దోసక్ఖయో, అఞ్ఞో మోహక్ఖయోతి తిణ్ణం అకుసలమూలానం ఖయభూతాని తీణి నిబ్బానాని, చతున్నం ఉపాదానానం ఖయే చత్తారి, పఞ్చన్నం నీవరణానం ఖయే పఞ్చ, ఛన్నం తణ్హాకాయానం ఖయే ఛ, సత్తన్నం అనుసయానం ఖయే సత్త, అట్ఠన్నం మిచ్ఛత్తానం ఖయే అట్ఠ, నవన్నం తణ్హామూలకానం ఖయే నవ, దసన్నం సంయోజనానం ఖయే దస, దియడ్ఢకిలేససహస్సస్స ఖయే పాటియేక్కం నిబ్బానన్తి బహూని నిబ్బానాని హోన్తి. రాగాదిక్ఖయో నామ అన్ధబాలానమ్పి పాకటో, అన్తమసో దీపిమిగమక్కటాదీనమ్పి సువిఞ్ఞేయ్యోతి ఓళారికం నిబ్బానం హోతి. గోత్రభుక్ఖణే కిలేసక్ఖయస్స అభావతో, మగ్గక్ఖణే చ అఖీణత్తా, ఆరమ్మణకరణస్స చ అసమ్భవో ఏవ. **తస్స నిబ్బానభావతో**తి సబ్బపరియోసానస్స రాగాదిక్ఖయస్స నిబ్బానభావతో. యతో ఖయతో పట్ఠాయ రాగాదీనం పవత్తి న హోతి, సో "అయం నామా"తి నియమేతబ్బో మగ్గఫలఞాణానం ఆరమ్మణభూతో నత్థీతి ఆహ "**న తాదిసస్స ఖయస్స అభావతో**"తి.

కిఞ్చ భియ్యో – యో పచ్ఛిమభవతో తతియత్తభావేయేవ రాగాదీసు ఆదీనవం దిస్వా ఝానభావనాయ తే విక్ఖమ్భేత్వా అపరిహీనజ్ఝానో కాలం కత్వా బ్రహ్మలోకం ఉపపన్నో, తత్థ యావతాయుకం ఠత్వా ఇధాగతోపి కామేసు వీతరాగోవ హుత్వా పబ్బజిత్వా అరహత్తం పత్తో, యో చ పఠమవయే ఏవ రాగాదితో నిబ్బిన్నో తే చ ఝానేన విక్ఖమ్భేత్వా పచ్ఛిమవయే అరహత్తం పత్తో, తేసం రాగాదీనం విక్ఖమ్భనతో పట్ఠాయ అనుప్పజ్జనతో నిరోధసదిసతాయ అనుప్పత్తియేవ నిరోధో. తే నిబ్బానప్పత్తా నామ సియుం, న చ హోన్తి, తస్మా న తాదిసస్స ఖయస్స నిబ్బానభావో. తస్సాపి ఇత్తరకాలతాదిదోససమాయోగో ఏవాతి ఆహ "**భావేపి చా**"తిఆది .

యది "ఖయో"తి వచనతో యతో ఖయతో పట్ఠాయ రాగాదీనం అప్పవత్తి, తం ఖయమత్తం నిబ్బానం మఞ్ఞసి, ఏవం సతి "ఖయే ఞాణ"న్తిఆదీసు (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౧౪౨; ౧౩౮౨) "ఖయో"తి వుత్తత్తా తదుప్పత్తితో పట్ఠాయ చ రాగాదీనం అనుప్పత్తీతి మగ్గస్సాపి నిబ్బానభావాపత్తీతి దస్సేన్తో **''అరియమగ్గస్స చా''**తిఆదిమాహ.

యథా నిరుద్ధా న సన్తి, ఏవం అనుప్పన్నాపీతి అభావసామఞ్ఞతో నిరోధసదిసతాయ అనుప్పత్తి ఏవ నిరోధో **అనుప్పత్తినిరోధో**. అయఞ్హి మగ్గేన ఖేపేతబ్బాకారో, యదిదం ఉప్పజ్జనారహస్స అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనన్తి "ఖయో"తి చ వుచ్చతీతి. తం ఇతరఖయతో విసేసేన్తో **''అనుప్పత్తినిరోధసఙ్ఖాతస్స పన ఖయస్సా''**తి ఆహ. అనిప్ఫన్నతా పన తస్స ఖయస్స **పరియాయేన ఉపనిస్సయత్తా**తి వుత్తం. అనుప్పత్తినిరోధక్ఖయకరస్స హి మగ్గస్స ఆరమ్మణభూతం నిబ్బానం అత్థతో తస్స ఉపనిస్సయో వియాతి వత్తబ్బతం లభతి. **తదుపచారేనా**తి అత్థతో ఫలభూతఖయవోహారేన. ఫలూపచారేన హి కారణం వోహరీయతి యథా "ఆయు ఘతం, సేమ్హో గుళో"తి చ.

అస్సాతి నిబ్బానస్స. "ఇదమ్పి ఖో ఠానం సుదుద్దస"న్తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౬౪, ౬౬-౬౭; మ॰ ని॰ ౨.౩౩౭; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౭-౮) పచ్చవేక్ఖతో భగవతో అప్పోస్సుక్కభావావహనతో. "తఞ్హి తే, మాగణ్డియ, అరియం చక్ఖుం నత్థి, యేన త్వం అరియేన చక్ఖునా ఆరోగ్యం జానేయ్యాసి, నిబ్బానం పస్సేయ్యాసీ"తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౧౮) వచనతో అరియేన చక్ఖునా పస్సితబ్బం.

౨౬౦. యది నిబ్బానం నామ సభావధమ్మో అత్థి సత్తసన్తానపరియాపన్నో చ, అథ కస్మా చతుమహాపథే సభా వియ సబ్బసాధారణా న లబ్భతీతి ఆహ **''మగ్గసమఙ్గినా పత్తబ్బతో అసాధారణ''**న్తి. "అసుకస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స కాలే ఉప్పన్న"న్తి ఏవం పురిమాయ కోటియా అభావతో **అప్పభవం. మగ్గభావే**తి అరియమగ్గస్స అత్థిభావే. **భావతో** విజ్జమానతో లద్ధబ్బతో.

అణుఆదీనన్తి అణుపకతికాలపురిసాదీనం. **నిచ్చభావాపత్తీ**తి సస్సతభావసిద్ధి. కూటట్ఠనిచ్చతా హి ఇధాధిప్పేతా. **హేతునో అభావా**తి ఉపపత్తియా సాధనహేతునో అభావా. **నిచ్చా తే** అణుఆదయో. **నిబ్బానస్స నిచ్చత్తా**తి అపేక్ఖధమ్మత్తాతి హేతులక్ఖణానుపపత్తి. **''అణుఆదీనం అసిద్ధత్తా''**తి ఏతేన "నిచ్చా అణుఆదయో"తి పటిఞ్ఞాయ ధమ్మిఅసిద్ధి, తతో చ నిస్సయాసిద్ధో హేతూతి దస్సేతి.

౨౬౧. యథావుత్తయుత్తిసబ్భావతోతి "అప్పభవత్తా"తి అత్తనా వుత్తం హేతుం సన్ధాయాహ. అప్పభవతా చస్స అపచ్చయతాయ దట్ఠబ్బా, తాయ తస్స పురిమాయ కోటియా అభావో. **''రూపసభావాతిక్కమతో''**తి ఏతేన యథా రూపధమ్మానం రుప్పనసభావో, పటిఘాతవన్తతాయ కలాపసో వుత్తియా పదేససమ్బన్ధో చ సభావో, ఏవం నిబ్బానస్స కత్థచి పటిఘాతో, సప్పదేసతా చ నత్థీతి దస్సేతి. న హి నిబ్బానం "అసుకదిసాయ, అసుకదేసే"తి వా నిద్దిసీయతి, యతో తం అప్పతిట్ఠమేవాతి.

''అసిథిల ...పే.... గమనీయతో''తి ఏతేన నిబ్బానస్స అరియానం పచ్చక్ఖసిద్ధతం దస్సేతి. **''సబ్బఞ్ఞువచనతో''**తి ఏతేన తదఞ్ఞేసం అనుమానసిద్ధతం, తదుభయేన "అనుపలబ్భనీయతో"తి పనస్స హేతునో అసిద్ధతం దస్సేతి. **పరమత్థేన నావిజ్జమానం** విజ్జమానమేవాతి యథారద్ధమత్థం నిగమేత్వా తదత్థసాధనం ఆగమం దస్సేన్తో **''వుత్తఞ్హేత''**న్తి-. ఆదిమాహ.

తత్థ అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖతన్తి (ఉదా. ౭౩; నేత్తి. ౯౧) చత్తారిపి పదాని అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనాని. అథ వా వేదనాదయో వియ హేతుపచ్చయసమవాయసఙ్ఖాతాయ కారణసామగ్గియా న జాతం న నిబ్బత్తన్తి **అజాతం**. కారణేన వినా, సయమేవ చ న భూతం న పాతుభూతం న ఉప్పన్నన్తి **అభూతం**. ఏవం అజాతత్తా, అభూతత్తా చ యేన కేనచి కారణేన న కతన్తి **అకతం**. జాతభూతకతభావో చ నామ రూపాదీనం సఙ్ఖతధమ్మానం హోతి, న అసఙ్ఖతభావస్స నిబ్బానస్సాతి దస్సనత్థం ''**అసఙ్ఖత**''న్తి వుత్తం. పటిలోమతో వా సమేచ్చ సమ్భుయ్య పచ్చయేహి కతన్తి సఙ్ఖతం, తథా న సఙ్ఖతం సఙ్ఖతలక్ఖణరహితన్తి చ **అసఙ్ఖత**న్తి ఏవం అనేకేహి కారణేహి నిబ్బత్తితభావే పటిసిద్ధే "పకతివాదీనం పకతి వియ సియా ను ఖో ఏకేనేవ కారణేన ఏతం కత"న్తి ఆసఙ్కాయం కేనచి న కతన్తి దస్సనత్థం ''**అకత**''న్తి వుత్తం. ఏవం అపచ్చయమ్పి సమానం "సయమేవ ను ఖో ఇదం భూతం పాతుభూత"న్తి ఆసఙ్కాయం తం నివత్తనత్థం ''**అభూత**''న్తి వుత్తం. అయఞ్చేతస్స అసఙ్ఖతాకతాభూతభావో సబ్బేన సబ్బం అజాతిధమ్మత్తాతి దస్సేతుం ''**అజాత**''న్తి వుత్తం.

ఏవమేత్థ సత్థా పరమత్థతో నిబ్బానస్స అత్థిభావం పవేదేసి. పవేదేన్తో చ "అహం ధమ్మిస్సరో ధమ్మస్సామీ"తి న అత్తనో ఆణామత్తేన పవేదేసి, అపిచ ఖో పన పదపరమే అనుకమ్పమానో యుత్తితోపి పవేదేసి. యథాహ –

"నో చేతం, భిక్ఖవే, అభవిస్స అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖతం, నయిధ జాతస్స భూతస్స కతస్స సఙ్ఖతస్స నిస్సరణం పఞ్ఞాయేథ. యస్మా చ ఖో, భిక్ఖవే, అత్థి అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖతం, తస్మా జాతస్స భూతస్స కతస్స సఙ్ఖతస్స నిస్సరణం పఞ్ఞాయతీ"తి (ఉదా. ౭౩; నేత్తి. ౯౧).

తస్సత్థో – భిక్ఖవే, యది అజాతాదిసభావా అసఙ్ఖతా ధాతు న అభవిస్స న సియా, ఇధ లోకే జాతాదిసభావస్స రూపాదిక్ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతస్స సఙ్ఖతస్స నిస్సరణం అనవసేసవూపసమో న పఞ్ఞాయేయ్య న ఉపలబ్భేయ్య న సమ్భవేయ్య. నిబ్బానఞ్హి ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తమానా సమ్మాదిట్ఠిఆదయో అరియమగ్గధమ్మా అనవసేసం సంకిలేసే సముచ్ఛిన్దన్తి, తేనేత్థ సబ్బస్సాపి వట్టదుక్ఖస్స అపగమో నిస్సరణం పఞ్ఞాయతి. ఏవం బ్యతిరేకవసేన నిబ్బానస్స అత్థిభావం దస్సేత్వా ఇదాని అనుగమనవసేనపి తం దస్సేత్వా నిగమేతుం ''**యస్మా చ ఖో**''తిఆది వుత్తం. తస్సత్థో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

ఏత్థ చ యస్మా "అప్పచ్చయా ధమ్మా అసఙ్ఖతా ధమ్మా (ధ. స. దుకమాతికా ౭-౮). అత్థి, భిక్ఖవే, తదాయతనం, యత్థ నేవ పథవీ (ఉదా. ౭౧). ఇదమ్పి ఖో ఠానం సుదుద్దసం, యదిదం సబ్బసఙ్ఖారసమథో సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గో (దీ. ని. ౨.౬౪, ౬౭; మ. ని. ౨.౩౩౭; సం. ని. ౨.౧౭౨; మహావ. ౭-౮). అసఙ్ఖతఞ్చ వో, భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేస్సామి అసఙ్ఖతగామినిఞ్చ పటిపద"న్తిఆదీహి (సం. ని. ౪.౩౬౬) అనేకేహి సుత్తపదేహి "అత్థి, భిక్ఖవే, అజాత"న్తి (ఉదా. ౭౩; నేత్తి. ౯౧) ఇమినా చ సుత్తపదేన నిబ్బానధాతుయా పరమత్థతో సబ్భావో సబ్బలోకం అనుకమ్పమానేన సమ్మాసమ్బుద్ధేన పకాసితో, తస్మా యదిపి కత్థ అపచ్చక్ఖకారీనమ్పి సాసనే అభిప్పసన్నానం విఞ్ఞూనం సంసయో నత్థియేవ. యే పన పరనేయ్యబుద్ధినో పుగ్గలా, తేసం విమతివినోదనత్థం అయమేత్థ అధిప్పాయనిద్ధారణముఖేన యుత్తివిచారణా.

యథా పరిఞ్ఞేయ్యతాయ సఉత్తరానం కామానం, రూపానఞ్చ పటిపక్ఖభూతం తబ్బిధురసభావం నిస్సరణం పఞ్ఞాయతి, ఏవం సభావానం సబ్బేసమ్పి సఙ్ఖతధమ్మానం పటిపక్ఖభూతేన తబ్బిధురసభావేన నిస్సరణేన భవితబ్బం. యఞ్చ తం నిస్సరణం, సా అసఙ్ఖతా ధాతు. కిఞ్చ భియ్యో – సఙ్ఖతధమ్మారమ్మణవిపస్సనాఞాణం, అపిచ

అనులోమఞాణం కిలేసే తదఙ్గవసేన పజహతి, న సముచ్ఛేదవసేన పజహితుం సక్కోతి. తథా సమ్ముతిసచ్చారమ్మణం పఠమజ్ఝానాదీసు ఞాణం విక్ఖమ్భనవసేనేవ కిలేసే పజహతి, న సముచ్ఛేదవసేన. ఇతి సఙ్ఖతధమ్మారమ్మణస్స, సమ్ముతిసచ్చారమ్మణస్స చ ఞాణస్స కిలేసానం సముచ్ఛేదప్పహానే అసమత్థభావతో తేసం సముచ్ఛేదప్పహానకరస్స అరియమగ్గఞాణస్స తదుభయవిపరీతసభావేన ఆరమ్మణేన భవితబ్బం, సా అసఙ్ఖతా ధాతు.

తథా "అత్థి, భిక్ఖవే, అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖత"న్తి (ఉదా॰ ౭౩; నేత్తి॰ ౯౧) ఏవమాది నిబ్బానస్స పరమత్థతో అత్థిభావజోతకవచనం అవిపరీతత్థం భగవతా భాసితత్తా. యఞ్హి భగవతా భాసితం, తం అవిపరీతత్థం యథా తం "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా, సబ్బే సఙ్ఖారా దుక్ఖా, సబ్బే ధమ్మా అనత్తా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౫౩, ౩౫౬; ధ॰ ప॰ ౨౭౭-౨౭౯; థేరగా॰ ౬౭౬-౬౭౮; నేత్తి॰ ౫), తథా నిబ్బానసద్దో కత్థచి విసయే యథాభూతపరమత్థవిసయో ఉపచారవుత్తిసబ్భావతో. సేయ్యథాపి సీహసద్దోతి ఏవమాదీహి నయేహి యుత్తితోపి అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా పరమత్థతో అత్థిభావో వేదితబ్బో.

అపరో నయో – యది పన నిబ్బానం అభావమత్తమేవ సియా, తస్స "గమ్భీరో దుద్దసో దురనుబోధో సన్తో పణీతో అతక్కావచరో నిపుణో పణ్డితవేదనీయో"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౬౪, ౬౭; మ॰ ని॰ ౨.౩౩౭; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౭-౮) గమ్భీరాదితా, "అసఙ్ఖతఞ్చ వో, భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేస్సామీ"తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౪.౩౬౬) అసఙ్ఖతాదితా, "అబ్యాకతా ధమ్మా అపచ్చయాధమ్మా"తిఆదినా అబ్యాకతధమ్మాదితా చ న వత్తబ్బా సియా. న హి అభావస్స కోచి సభావో అత్థి, యేన నో గమ్భీరాసఙ్ఖతాదిఆకారతో విఞ్ఞాయేయ్య. అభావో హి అభావో ఏవ, కుతో తస్స గమ్భీరాసఙ్ఖతాదిభావసమ్బన్ధో. కిఞ్చాయమభావో సబ్బేసం కిలేసానం సబ్బసత్తసన్తానగతానం ఏకో వా భవేయ్య అనేకో వా. యది ఏకో, ఏకేనేవ మగ్గేన సబ్బకిలేసాభావో కతో, సచ్ఛికతో చాతి అఞ్ఞస్స, అఞ్ఞేసఞ్చ మగ్గానం నిరత్థకతాతి న సియా మగ్గబహుతా, ఏకజ్ఝఞ్చ సబ్బసత్తానం నిబ్బానాధిగమో ఆపజ్జతి. సియా పనేవం ఏకో ఏవ నో నిబ్బానసఞ్ఞితో కిలేసాభావో, సో పన న మగ్గేహి కాతబ్బో, అథ ఖో సచ్ఛికాతబ్బోతి. ఏవం సతి విసేసతో మగ్గస్స నిరత్థకతా ఆపజ్జతి, కిలేసానం అప్పహానతోతి ఏకోపి మగ్గో న సియా. అసతి చ కిలేసప్పహానే దుక్ఖస్స అనుపచ్ఛేదనతో కిలేసాభావసచ్ఛికిరియా కిమత్థియా సియా, అథ పన మగ్గానం సన్తానగతసంయోజనత్తయప్పహానాదిపటినియతకిచ్చతాయ చతూసు మగ్గేసు పాటియేక్కం కిలేసాభావో. ఏవం సతి సభావపభేదేన వినా న బహుభావోతి సో కిలేసక్ఖయపరియాయేన వుత్తో సభావధమ్మో ఏవ సియా.

యేసం అభావో, తప్పభేదేన అభావే భేదోపచారోతి చే? యేసం అభావో, తేసం ససభావతాయ తస్స సభావోపచారోపి సియా. తథా చ తే సంకిలేససఙ్ఖతతాదితో కిలేససఙ్ఖతతాదిఉపచారాపి సియుం. నో చే తే ఇచ్ఛితా, తప్పభేదేన భేదోపచారోపి న ఇచ్ఛితబ్బో. న చ పహోతి ఉపచరితో బహుభావో అత్థతో బహుభావాయ. న హి జలం అనలన్తి ఉపచరితం దహతి, పచతి వా. ఏకత్తపక్ఖమ్పి చాయమభావో అసభావతాయ న సహతీతి న సక్కా వత్తుం నత్థిభావసామఞ్ఞతో అభేదవోహారో యుత్తరూపోతి. ఏకత్తే చ పుబ్బే వుత్తా ఏవ దోసా, బహుభావే పన సతి వుత్తనయేనేవ సిద్ధా సభావధమ్మతా. సభావధమ్మత్తేపి చ బహుభావో వియ భావం భావోపి బహుభావం న బ్యభిచరేయ్యాతి నిబ్బానస్స బహుభావపసఙ్గో సియాతి చే? న బహుభావస్సేవ అభావప్పసఙ్గతో. యది హి యథా కక్ఖళతా భావం, ఏవం భావోపి కక్ఖళతం న బ్యభిచరేయ్య. ఏవం సతి సబ్బేసం భావానం పథవీభావాపత్తితో కుతో భావస్స బహుభావో, తస్మా లోకవోహారానం విచిత్తతాయ యదిపి బహుతా భావాపేక్ఖా, భావతా పన న బహుతాపేక్ఖాతి న భావస్స సతో నిబ్బానస్స బహుభావో "ఏకా నిట్ఠా న పుథు నిట్ఠా"తి వచనతో. ఏకస్మింయేవ చ దస్సనభావనాద్వయం సమ్భవతి.

పరినిబ్బుతానం పచ్చేకం నిబ్బానభావే సత్తసన్తాననియతం నామ నిబ్బానం సియా. తథా చ సతి సఙ్ఖతతాదిదోసానతివత్తియేవ, కిలేసప్పహానం వా మగ్గకిచ్చం కిలేసానం అభావో. తస్స చ ఏకత్తే న మగ్గబహుతా కిచ్చన్తరస్స కత్తబ్బస్స అభావతో. మగ్గబహుభావో చ మగ్గేహి సచ్ఛికాతబ్బే ఏకస్మిం ధమ్మే ఇన్ద్రియానం అపాటవపాటవపాటవతరపాటవతమభావేన సచ్ఛికిరియావిసేసేన కిలేసానం పహానభేదేన హోతీతి నిబ్బానస్స సభావధమ్మత్తే ఏవ సియా. అభావోపి చ కిలేసానం మగ్గేన సకిచ్చకతాయ కాతబ్బో ఏవ సియా, న సచ్ఛికాతబ్బో. కో హి సభావో అభావస్స? యో సచ్ఛికాతబ్బో సియా, సో చే నిబ్బానం ఏకేనేవ మగ్గేన సబ్బకిలేసానం అభావో ఏకో అభిన్నో కాతబ్బో ఆపన్నో. అఞ్ఞథా మగ్గవసేన చతుబ్బిధభావే నిబ్బానస్స చతుబ్బిధభావప్పసఙ్గో, నిబ్బానవిసేసప్పసఙ్గో చ ఆపజ్జేయ్యాతి మగ్గకిచ్చస్స ఏకత్తేన మగ్గబహుతా సియా. బహుభావే పన తేసం సో వుత్తనయేన ఏకస్మిం ధమ్మే సచ్ఛికిరియావిసేసతోతి సిద్ధా నిబ్బానస్స సభావధమ్మతా. ఖయాధిగన్తబ్బతాయ పనేతం "ఖయో"తి వుత్తం. "ఖయే ఞాణ"న్తి (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౧౪౨; ౧౩౮౨) హి వచనతో అరియమగ్గో ఖయో నామ. తేన చేతం అధిగన్తబ్బం సచ్ఛికాతబ్బం, తస్మా "ఖయో"తి వుత్తన్తి.

ఇతి నిరోధనిద్దేసకథావణ్ణనా.

మగ్గనిద్దేసకథావణ్ణనా

౨౬౨. అట్ఠ ధమ్మాతి "కతమం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా అరియసచ్చ"న్తి ఆరభిత్వా "సమ్మాదిట్ఠీ"తిఆదినా **పాళియం** (విభ॰ ౨౦౫) దుక్ఖనిరోధగామినిపటిపదానిద్దేసే ఆగతా, తమేవ చ పాళిం ఆనేత్వా ఉద్దేసవసేన ఇధ చ వుత్తా సమ్మాదిట్ఠిఆదయో అట్ఠ ధమ్మా అత్థతో పకాసితా, న మగ్గసచ్చనిద్దేసవసేనాతి అధిప్పాయో. యది అత్థతో పకాసితా, కిమత్థియం పన ఇధ కథనన్తి ఆహ "**ఇధ పనా**"తిఆది. తత్థ "**ఏకక్ఖణే పవత్తమానాన**"న్తి ఇదం లోకియకుసలచిత్తుప్పాదేసు విరతియో నానాక్ఖణికా ఏవ హోన్తీతి కత్వా వుత్తం. సేసమగ్గధమ్మా పన తత్థాపి ఏకజ్ఝం ఉప్పజ్జన్తియేవ. **విసేసావబోధనత్థ**న్తి పటిపక్ఖసముగ్ఘాతాదిపవత్తిఆకారవిసేసస్స అవబోధనత్థం. విత్థారతో మగ్గకథా పరతో ఆవి భవిస్సతీతి ఆహ "**సఙ్ఖేపతో**"తి. **చతుసచ్చపటివేధాయ పటిపన్నస్సా**తి యథా చతుసచ్చాభిసమయో హోతి, ఏవం సబ్బసో పుబ్బభాగపటిపత్తియా పరిపూరణవసేన పటిపన్నస్స. అరియమగ్గసఙ్ఖాతస్స యోగస్స సబ్భావతో **యోగినో**. కామం అవిజ్జానుసయసముగ్ఘాతే తదేకట్ఠకిలేసానం లేసోపి నావసిస్సతి, విజ్జాయ పన అవిజ్జా ఉజువిపచ్చనీకధమ్మోతి దస్సనత్థం "**అవిజ్జానుసయసముగ్ఘాతక**"న్తి వుత్తం. పరతో మిచ్ఛాసఙ్కప్పాదిగ్గహణేపి ఏసేవ నయో. **ధాతుప్పకాసనరసా**తి పరమత్థపకాసనరసా, చతుసచ్చవిభావనకిచ్చాతి అత్థో. మగ్గధమ్మానం పటిపక్ఖవిధమనాకారో సాతిసయం పాకటో హుత్వా ఉపట్ఠాతీతి అవిజ్జానుసయసముగ్ఘాతకతం సమ్మాదిట్ఠియా వత్వాపి **అవిజ్జన్ధకారవిద్ధంసనపచ్చుపట్ఠానతా** వుత్తా.

తథా సమ్పన్నదిట్ఠినోతి యథా అవిజ్జానుసయసముగ్ఘాతో హోతి, తథా మగ్గసమ్మాదిట్ఠియా సమ్పన్నదిట్ఠినో. ఏవఞ్హి చతుసచ్చపటివేధాయ పటిపన్నస్స యోగినోతి ఇమమత్థం తథా-సద్దో ఉపసంహరతి. నిబ్బానారమ్మణతా పన తంసమ్పయుత్తవచనేనేవ బోధితా. **మిచ్ఛాసఙ్కప్పనిఘాతక**న్తి కామసఙ్కప్పాదిమిచ్ఛాసఙ్కప్పసముచ్ఛేదకం. **అప్పనారసో**తి నిబ్బానారమ్మణే మగ్గచిత్తస్స సముప్పాదవసేన పవత్తనతో అప్పనాకిచ్చో.

తథా పస్సతో వితక్కయతో చాతి వుత్తప్పకారాయ సమ్మాదిట్ఠియా పస్సతో, నిబ్బానారమ్మణే చ సమ్మాసఙ్కప్పేన చిత్తం అభినిరోపయతో. **వచీదుచ్చరితసముగ్ఘాతికా**తి చతుబ్బిధస్సపి వచీదుచ్చరితస్స సముచ్ఛేదికా. ముసావాదాదీనం విసంవాదనాదికిచ్చతాయ లూఖానం అపరిగ్గాహకానం పటిపక్ఖభావతో సినిద్ధభావేన సమ్పయుత్తధమ్మానం పరిగ్గాహకసభావా సమ్మావాచాతి ఆహ ‘‘**సా పరిగ్గహలక్ఖణా**’’తి. కాయికకిరియా కిఞ్చి కత్తబ్బం సముట్ఠాపేతి, సయఞ్చ సముట్ఠహనం ఘటనం హోతీతి సమ్మాకమ్మన్తసఙ్ఖాతా విరతిపి సముట్ఠానసభావా వుత్తా. సమ్పయుత్తధమ్మానం వా ఉక్ఖిపనం **సముట్ఠాపనం** కాయికకిరియాయ భారుక్ఖిపనం వియ.

అస్సాతి యోగినో. తస్మిం సతి విసుజ్ఝనతో **విసుద్ధిభూతా**. జీవమానస్స సత్తస్స, సమ్పయుత్తధమ్మానం వా సుద్ధి **వోదానం,** ఆజీవస్సేవ వా జీవితిన్ద్రియవుత్తియా . ఞాయాజీవస్స అబుద్ధపటికుట్ఠాయ సమ్మాజీవికాయ పవత్తిహేతుతాయ **ఞాయాజీవపవత్తిరసో**. ఇమస్స హి పవత్తితో పట్ఠాయ మిచ్ఛాజీవో న పవత్తతీతి.

సబ్బాకుసలవిద్ధంసకోపి సమ్మావాయామో ఉజుపటిపక్ఖదస్సనవసేన **కోసజ్జసముచ్ఛేదకో** వుత్తో. సంకిలేసపక్ఖతోపి తస్స పగ్గణ్హనం **పగ్గహో**. కాయాదీసు సుభాదిఆకారుపధారణవసేన పవత్తా సుభసఞ్ఞాదిపుబ్బఙ్గమా అకుసలక్ఖన్ధా మిచ్ఛాసతి, తస్సా విద్ధంసనో **మిచ్ఛాసతివినిద్ధుననో. అసమ్మోసో**తి సమ్మోసవిద్ధంసనతో తప్పటిపక్ఖో. ఆరమ్మణస్స యథాసభావసల్లక్ఖణం **ఉపట్ఠానం**. “ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా”తి, “సతారక్ఖేన చేతసా”తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౪౮) చ వచనతో విసేసతో సతి కుసలచిత్తస్స ఆరక్ఖాతి ఆహ ‘‘**సతియా సంరక్ఖియమానచిత్తస్సా**’’తి.

౨౬౩. సచ్చఞాణస్సాతి సచ్చాని ఆరబ్భ పవత్తనకఞాణస్స, న పటివేధఞాణం వియ సకిదేవ బుజ్ఝతి, అథ ఖో పునప్పునం ఉప్పజ్జనతో అను అను బోధో అనుబోధో, అనుస్సవాకారపరివితక్కదిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తిఅనుగతో వా బోధో అనుబోధో, తదేవ ఞాణన్తి **అనుబోధఞాణం**. న హి తం పచ్చక్ఖతో బుజ్ఝతి, అనుస్సవాదివసేన పన కప్పనముఖేన బుజ్ఝతి. **కిచ్చతో**తి పరిజాననాదితో. తంకిచ్చకరణేనేవ హి పరిఞ్ఞేయ్యాదీని వియ తానిపి తస్స పాకటాని హోన్తి. వివట్టానుపస్సనాయ హి సఙ్ఖారేహి పతిలీయమానమానసస్స ఉప్పజ్జమానం మగ్గఞాణం విసఙ్ఖారం దుక్ఖనిస్సరణం ఆరమ్మణం కత్వా దుక్ఖం పరిచ్ఛిన్దతి, దుక్ఖగతఞ్చ తణ్హం పజహతి, నిరోధఞ్చ సచ్ఛికరోతి ఫుసతి. ఆదిచ్చో వియ పభాయ సమ్మాసఙ్కప్పాదీహి సహ సముప్పన్నం తం మగ్గం భావేతి, న చ సఙ్ఖారే అముఞ్చిత్వా పవత్తమానేన ఞాణేన ఏతం సబ్బం కాతుం సక్కా నిమిత్తపవత్తేహి అవుట్ఠితత్తా. తస్మా ఏతాని కిచ్చాని కరోన్తం తం ఞాణం దుక్ఖాదీని విభావేతి తత్థ సమ్మోహనివత్తనేనాతి ‘‘**చత్తారిపి సచ్చాని పటివిజ్ఝతీ**’’తి వుత్తం, ఏకపటివేధేనాతి అధిప్పాయో.

దుక్ఖసముదయమ్పి నో పస్సతీతి కాలన్తరదస్సనం సన్ధాయ వుత్తన్తి చే? న, “యో ను ఖో, ఆవుసో, దుక్ఖం పస్సతి, దుక్ఖసముదయమ్పి నో పస్సతీ”తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౦౦) ఏకదస్సినో అఞ్ఞత్తయదస్సితావిచారణాయం తంసాధనత్థం ఆయస్మతా **గవమ్పతిత్థేరేన** ఇమస్స **సుత్తస్స** ఆనీతత్తా, పచ్చేకఞ్చ సచ్చేసు దిస్సమానేసు అఞ్ఞత్తయదస్సనస్స యోజితత్తా. అఞ్ఞథా అనుపుబ్బాభిసమయే పురిమదిట్ఠస్స పచ్ఛా అదస్సనతో సముదయాదిదస్సినో దుక్ఖాదిదస్సితా న యోజేతబ్బా సియా. యోజితా చ సా “యో దుక్ఖసముదయం పస్సతి, దుక్ఖమ్పి సో పస్సతీ”తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౦౦). **లోకియం** సచ్చఞాణం. **తత్థ** లోకియఞాణే. పరియుట్ఠానసఙ్ఖాతో అభిభవో **పరియుట్ఠానాభిభవో,** తస్స వసేన. సుద్ధసఙ్ఖారపుఞ్జమత్తదస్సనతో సక్కాయదిట్ఠిపరియుట్ఠానం నివత్తేతి. “లోకసముదయం ఖో, కచ్చాన, యథాభూతం

సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతో యా లోకే నత్థితా, సా న హోతీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౫) వచనతో సముదయదస్సనం హేతుఫలపబన్ధావిచ్ఛేదదస్సనతో పరియుట్ఠానాభిభవవసేన పవత్తమానం ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం నివత్తేతి. "లోకనిరోధం ఖో…పే॰… పస్సతో యా లోకే అత్థితా, సా న హోతీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౫) వచనతో నిరోధదస్సనం హేతునిరోధా ఫలనిరోధదస్సనతో సస్సతదిట్ఠిం నివత్తేతి. అత్తకారస్స పచ్చక్ఖదస్సనతో మగ్గదస్సనం "నత్థి అత్తకారే, నత్థి పరకారే, నత్థి పురిసకారే"తిఆదికం (దీ॰ ని॰ ౧.౧౬౮) అకిరియదిట్ఠిం పజహతి. "నత్థి హేతు, నత్థి పచ్చయో సత్తానం సంకిలేసాయ, అహేతూ అప్పచ్చయా సత్తా సంకిలిస్సన్తి, నత్థి హేతు…పే॰… విసుద్ధియా, అహేతూ అప్పచ్చయా సత్తా విసుజ్ఝన్తీ"తిఆదికా (దీ॰ ని॰ ౧.౧౬౮; మ॰ ని॰ ౨.౧౦౧, ౨౨౭; సం॰ ని॰ ౩.౨౧౨) అహేతుకదిట్ఠి చ ఇధ అకిరియాదిట్ఠిగ్గహణేనేవ గహితాతి దట్ఠబ్బా. సాపి హి విసుద్ధిమగ్గదస్సనేన పహీయతీతి. దుక్ఖే ఞాణం సముదయఫలస్స దుక్ఖస్స అద్ధువాదిభావం పస్సతీతి **ఫలే విప్పటిపత్తిం** నివత్తేతి.

ఇస్సరో లోకం పవత్తేతి సజ్జేతి నివత్తేతి సంహరతీతి **ఇస్సరకారణినో** వదన్తి. పధానతో లోకో ఆవి భవతి, తత్థేవ చ పతిలీయతీతి **పధానకారణినో**.

> "కాలో కరోతి భూతాని, కాలో సంహరతీ పజా;
> కాలో సుత్తే జాగరతి, కాలో హి దురతిక్కమో"తి. –

కాలవాదినో. కణ్టకస్స తిఖిణభావో వియ, కపిట్ఠఫలాదీనం పరిమణ్డలతా వియ, మిగపక్ఖిసరీసపాదీనం విచిత్తతా వియ చ సభావేనేవ లోకో సమ్భోతి, విభోతి చాతి **సభావవాదినో. ఆది**-సద్దేన అణూహి లోకో పవత్తతి, సబ్బం పుబ్బేకతహేతు, లోకో నియతో అచ్ఛేజ్జసుత్తావుతాభేజ్జమణిసదిసో, న ఏత్థ కస్సచి పురిసకారోతి **నియతివాదినో**.

> "యదిచ్ఛాయ పవత్తన్తి, యదిచ్ఛాయ నివత్తరే;
> యదిచ్ఛాయ సుఖం దుక్ఖం, తస్మా యాదిచ్ఛకీ పజా"తి. –

యదిచ్ఛావాదినో, యే **అధిచ్చసముప్పత్తివాదినో**తి చ వుచ్చన్తి. ఏవమాదిఅకారణవాదసఙ్గహో దట్ఠబ్బో. రాముదకఆళారాదీనం వియ, అరూపలోకే నిగణ్ఠానం వియ చ లోకథూపికాయం అపవగ్గో మోక్ఖోతి గహణం **అపవగ్గగాహో. ఆది**-సద్దేన పధానస్స అప్పవత్తి, గుణవియుత్తస్స అత్తనో సకత్తని అవట్ఠానం, బ్రహ్మునా సలోకతా, సమీపతా, సంయోగో, దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదాతి ఏవమాదీనం గహణం దట్ఠబ్బం. ఏత్థ చ **పధానస్స అప్పవత్తి** మహతాదిభావేన అపరిణామో, అనభిబ్యత్తి వా. "అహమఞ్ఞో, పకతి అఞ్ఞా"తి ఏవం పవత్తపకతిపురిసన్తరజాననేన అత్తసుఖదుక్ఖమోహేసు అవిభాగగ్గహణే కిర నివత్తితే వుత్తనయేన పధానం నప్పవత్తతి, సో విమోక్ఖోతి కాపిలా. **గుణవియుత్తస్సాతి** బుద్ధిసుఖదుక్ఖఇచ్ఛాదోసప్పయత్తధమ్మాధమ్మసఙ్ఖారేహి నవహి అత్తగుణేహి వియుత్తస్సాతి కణాదమతానుసారినో. **సలోకతా** బ్రహ్మునా సమానలోకతా. **సమీపతా** తస్స సమీపప్పవత్తితా. **సంయోగో** తేన ఏకీభావూపగమనం. "ఇన్ద్రియతప్పనపుత్తముఖదస్సనాదీహి వినా అపవగ్గో నత్థీ"తి గహేత్వా తథా పవత్తనం **కామసుఖల్లికానుయోగో**. అనసనకేసలుఞ్చనాదితపచరియాయ నగ్గసీలగోసీలకుక్కురసీలాదీహి చ అత్తపరితాపనేన మోక్ఖో హోతీతి **అత్తకిలమథో**.

స్వాయం సబ్బో మిచ్ఛాగాహో సచ్చఞాణే సతి పతిట్ఠం న లభతీతి వుత్తమేవత్థం సఙ్గణ్హన్తో "**లోకే లోకప్పభవే**"తి గాథమాహాతి.

ఞాణకిచ్చతో వినిచ్ఛయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౬౪. **సేసా సబ్బధమ్మా**తి సేసా ఏకాసీతి లోకియధమ్మా. అజ్ఝత్తికబాహిరేసు ద్వాదససు ఆయతనేసు కామభవవిభవతణ్హావసేన ద్వాదసతికా **ఛత్తింస తణ్హావిచరితాని,** ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గే వా ఆగతనయేన కాలవిభాగం అనామసిత్వా వుత్తాని. తదామసనే హి అట్ఠసతం హోన్తి. **అసమ్మిస్సన్తి** ఏకకత్తా కేనచి అసమ్మిస్సం, కుతో తదన్తోగధప్పభేదోతి అధిప్పాయో. వీమంసిద్ధిపాదాదీనం బోధిపక్ఖియానం సతిపి కిచ్చనానత్తే అత్థతో ఏకత్తా సమ్మాదిట్ఠియా సఙ్గహోతి సమ్మాదిట్ఠిముఖేన తదన్తోగధతా వుత్తా.

తయో నేక్ఖమ్మవితక్కాదయోతి లోకియక్ఖణే అలోభమేత్తాకరుణాసమ్పయోగవసేన భిన్నా, మగ్గక్ఖణే లోభబ్యాపాదవిహింసాసముచ్ఛేదనవసేన తయోతి ఏకోపి వుత్తో. ఏస నయో **సమ్మావాచాదీసు.** అప్పిచ్ఛతాసన్తుట్ఠితానం పన భావే సమ్మాఆజీవసమ్భవతో తేన తేసం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. భవన్తరేపి జీవితహేతుపి అరియేహి అవీతిక్కమనీయత్తా **అరియకన్తానం** సమ్మావాచాదిసీలానం గహణేన యేన సద్ధాహత్థేన తాని గహేతబ్బాని, సో సద్ధాహత్థో గహితో ఏవ హోతీతి తతో అనఞ్ఞాని సద్ధిన్ద్రియసద్ధాబలాని తత్థ అన్తోగధాని వుత్తాని. ఛన్దో పన సద్ధానుగుణోతి కత్వా ఛన్దిద్ధిపాదస్సాపి తదన్తోగధతా వుత్తా. **తేసం అత్థితాయాతి** సద్ధిన్ద్రియసద్ధాబలఛన్దిద్ధిపాదానం అత్థితాయ సీలస్స అత్థిభావతో తివిధేనాపి సీలేన తే తయోపి గహితాతి తత్థ అన్తోగధా. **చిత్తసమాధీతి** చిత్తిద్ధిపాదం వదతి. "చిత్తం పఞ్ఞఞ్చ భావయ"న్తి (సం. ని. ౧.౨౩, ౧౯౨; పేటకో. ౨౨; మి. ప. ౨.౧.౯) హి చిత్తముఖేన సమాధి వుత్తోతి సమాధిముఖేన చిత్తమ్పి వత్తబ్బతం అరహతి. చిత్తిద్ధిపాదభావనాయ పన సమాధిపి అధిమత్తో హోతీతి వీమంసిద్ధిపాదాదివచనం వియ చిత్తిద్ధిపాదోతి అవత్వా ఇధ "చిత్తసమాధీ"తి వుత్తం. "పీతిమనస్స కాయో పస్సమ్భతి, పస్సద్ధకాయో సుఖం వేదేతి, సుఖినో చిత్తం సమాధియతీ"తి (దీ. ని. ౧.౪౬౬; ౩.౩౫౯; సం. ని. ౫.౩౭౬; అ. ని. ౩.౯౬; ౧౧.౧౨) వచనతో సమాధిఉపకారా **పీతిపస్సద్ధియో,** తస్మా సమాధిగ్గహణేన గహితా. ఉపేక్ఖా పన సమాధిఉపకారకతో, తంసదిసకిచ్చతో చ. తస్మా సమాధిసీసేన ఏతేసం అన్తోగధతా దట్ఠబ్బా.

అన్తోగధానం పభేదవినిచ్ఛయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౬౫. **భారో వియ దుక్ఖసచ్చం** విఘాతకత్తా, సంహరణీయవసేన విహన్తభావతోతి అత్థో. **భారాదానమివ** తత్థ తత్థ భవే ఉప్పజ్జనకవిఘాతస్స హేతుభావతో. **భారనిక్ఖేపనమివ** పవత్తిదుక్ఖవూపసమభావతో . **రోగో వియ, దుబ్భిక్ఖమివ** చ బాధకత్తా. **రోగనిదానం వియ, దుబ్బుట్ఠి వియ** చ పభవలక్ఖణత్తా. **దుబ్బుట్ఠీతి** చ అవస్సనం వా అతివస్సనం వా. **రోగవూపసమో వియ, సుభిక్ఖమివ** చ సన్తిలక్ఖణత్తా, సుఖభావతో. "నిబ్బానం పరమం సుఖ"న్తి (ధ. ప. ౨౦౩-౨౦౪) హి వుత్తం. **భేసజ్జమివ, సువుట్ఠి వియ** చ దుక్ఖస్స హేతుపచ్ఛేదతో, తస్స చ అపగమూపాయభావతో. నియ్యానలక్ఖణఞ్హి మగ్గసచ్చం. అనిట్ఠభావతో, సాసఙ్కసప్పటిభయతో చ దుక్ఖం వేరివిసరుక్ఖభయఓరిమతీరూపమం. **వేరం** బ్యాపాదో, పచ్చత్థికభావో వా. **వేరసముగ్ఘాతో** వేరవూపసమో మేత్తా. **వేరసముగ్ఘాతుపాయో** సఙ్గహవత్థూని.

ఉపమాతో వినిచ్ఛయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౬౬. **ఏస నయో సముదయాదీసూతి** అత్థి చేత్థ సముదయో, న అరియసచ్చం, అత్థి అరియసచ్చం, న సముదయో, అత్థి సముదయో చేవ అరియసచ్చఞ్చ, అత్థి నేవ సముదయో న అరియసచ్చన్తి. సేససచ్చద్వయేపి ఏసేవ నయో. **న అరియసచ్చం** పరిఞ్ఞేయ్యపహాతబ్బాసఙ్ఖతనియ్యానభావాభావతో. **ఇతరం పన అరియసచ్చద్వయన్తి** సముదయమగ్గసచ్చద్వయమాహ. **సియా దుక్ఖం** సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ. తేనాహ ''**అనిచ్చతో**''తి. **తథత్తేనాతి** తథసభావేన, పరిఞ్ఞేయ్యభావేనాతి అత్థో. ఏతేన తం అరియసచ్చద్వయం "సియా దుక్ఖం, న అరియసచ్చం, సియా అరియసచ్చం, న దుక్ఖ"న్తి ఇమమత్థం దస్సేతి. అరియసచ్చసద్దపరా హి దుక్ఖాదిసద్దా పరిఞ్ఞేయ్యాదిభావం వదన్తి. తేనేవ అరియసచ్చసద్దానపేక్ఖం దుక్ఖసద్దం సన్ధాయ మగ్గసమ్పయుత్తసామఞ్ఞఫలధమ్మానం ఆదిపదసఙ్గహో వుత్తో, అరియసచ్చసద్దాపేక్ఖం పన సన్ధాయ చతుత్థపదసఙ్గహో.

సబ్బాకారేనాతి సబ్బప్పకారేన. యథా మగ్గసమ్పయుత్తధమ్మాదయో ఏకఙ్గవికలా, ఏవం అహుత్వా సబ్బఙ్గయోగేన దుక్ఖతాయ చేవ అరియసచ్చతాయ చాతి అత్థో. "ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చక"న్తి వుత్తే తణ్హాయపి సఙ్గహో సియాతి తంనివత్తనత్థం ''**అఞ్ఞత్ర తణ్హాయా**''తి వుత్తం తస్సా విసుం అరియసచ్చభావతో. సముదయాదీసు అవసేసకిలేసాదయో పభవట్ఠేన సముదయో, న అరియసచ్చం సుత్తన్తసంవణ్ణనా అయన్తి కత్వా . నిరోధో అరియసచ్చం, న సముదయో. ఇతరం పన అరియసచ్చద్వయం సియా సముదయో అత్తనో ఫలస్స పచ్చయట్ఠేన, న పన యస్స పహానాయ భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతి తథత్తేన, సబ్బాకారేన పన తణ్హాసముదయో చేవ అరియసచ్చఞ్చ. మగ్గసమ్పయుత్తధమ్మా, సామఞ్ఞఫలాని చ యస్స పహానాయ భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతి తథత్తేన నేవ సముదయో, న అరియసచ్చం. సఙ్ఖారనిరోధో, నిరోధసమాపత్తి చ నిరోధో, న అరియసచ్చం. సముదయో అరియసచ్చం, న నిరోధో. ఇతరం పన అరియసచ్చద్వయం సియా నిరోధో ఖణనిరోధసబ్భావతో, న పన యస్స సచ్ఛికిరియాయ భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతి తథత్తేన. సబ్బాకారేన పన అసఙ్ఖతా ధాతు నిరోధో చేవ అరియసచ్చఞ్చ. సేసం వుత్తనయమేవ. అరియమగ్గతో అఞ్ఞాని మగ్గాని మగ్గో, న అరియసచ్చం. నిరోధో అరియసచ్చం, న మగ్గో. ఇతరం పన సచ్చద్వయం సియా మగ్గో భవగామినిపటిపదాభావతో, న పన యస్స భావనాయ భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతి తథత్తేన, సబ్బాకారేన పన నిరోధగామినిపటిపదా మగ్గో చేవ అరియసచ్చఞ్చ. సేసం వుత్తనయమేవ.

చతుక్కతో వినిచ్ఛయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౬౭. **సుఞ్ఞానీతి** వేదకాదీహి బాహిరకపరికప్పితేహీతి అధిప్పాయో. దుక్ఖఞ్హి వేదనీయమ్పి సన్తం వేదకరహితం, కేవలం పన తస్మిం అత్తనో పచ్చయేహి పవత్తమానే దుక్ఖం వేదేతీతి వోహారమత్తం హోతి. ఏస నయో ఇతరేసుపి.

"దుక్ఖమేవా"తి అవధారణేన నివత్తితమత్థం దస్సేతుం ''**న కోచి దుక్ఖితో**''తి వుత్తం. **కిరియావ విజ్జతీతి** సముదయసచ్చం సన్ధాయ వదతి. పురిమసచ్చద్వయస్స విపాకవట్టకమ్మవట్టసఙ్గహతో కారకస్స వా దుక్ఖసచ్చసభావమాహ. కాతబ్బాపి హి కిరియా కారకరహితా కేవలం అత్తనో పచ్చయేహి తాయ పవత్తమానాయ దుక్ఖసఞ్ఞితే ధమ్మప్పబన్ధే కిరియం కరోతీతి వోహారమత్తం హోతి. నిబ్బుతగమకేసుపి ఏసేవ నయో. "మగ్గో అత్థీ"తి వత్తబ్బే ''**మగ్గమత్థీ**''తి ఓకారస్స అభావో కతోతి దట్ఠబ్బం. **గమకోతి** నిబ్బుతిం గన్తా.

కిలేసాసుచిపగ్ఘరణట్ఠేన సాసవతా **అసుభతా**తి కత్వా అనాసవత్తా నిరోధమగ్గా సుభా ఏవ. దుక్ఖాదీనం పరియాయేన సముదయాదిభావో చ అత్థి , న పన నిరోధభావో, నిరోధస్స వా న దుక్ఖాదిభావోతి నిరోధావసేసత్తయానం న అఞ్ఞమఞ్ఞసమఙ్గితాతి ఆహ **''నిరోధసుఞ్ఞాని వా''**తిఆది.

సముదయే దుక్ఖస్సాభావతోతి పోనోభవికాయ తణ్హాయ పునబ్భవస్స అభావతో. యథా వా పకతివాదీనం వికారా అవికారిభావతో, పుబ్బే పతిపలీనా చ పకతిభావేనేవ తిట్ఠన్తి, న ఏవం సముదయసమ్పయుత్తమ్పి దుక్ఖం సముదయభావేన తిట్ఠతీతి ఆహ "సముదయే దుక్ఖస్సాభావతో"తి . మగ్గే చ నిరోధస్స అభావతోతి సమ్బన్ధో. యథా అవిభత్తేహి వికారేహి మహాహఙ్కారతమ్మత్తవిసేసిన్ద్రియభూతవిసేసేహి పకతిభావేనేవ ఠితేహి పకతి సగబ్భా ఇచ్ఛితా పకతివాదీహి, ఏవం న ఫలేన సగబ్భో హేతూతి అత్థో. **''దుక్ఖసముదయానం నిరోధమగ్గానఞ్చ అసమవాయా''**తి ఏతం వివరన్తో ఆహ **''న హేతుసమవేతం హేతుఫల''**న్తిఆది. తత్థ "ఇధ తన్తూసు పటో, కపాలేసు ఘటో, బీరణేసు కటో ద్వీసు అణూసు ద్విఅణుక"న్తిఆదినా ఇధ వుద్ధివోహారజనకో అవిసుం సిద్ధానం సమ్బన్ధో సమవాయో, తేన సమవాయేన కారణేసు ద్వీసు అణూసు ద్విఅణుకం ఫలం సమవేతం ఏకీభూతమివ సమ్బద్ధం, తీసు అణూసు తిఅణుకన్తి ఏవం మహాపథవీమహాఉదకమహాఅగ్గిమహావాతక్ఖన్ధపరియన్తం ఫలం అత్తనో కారణేసు సమవేతన్తి **సమవాయవాదినో** వదన్తి. ఏవం పన వదన్తేహి అపరిమాణేసు కారణేసు మహాపరిమాణం ఏకం ఫలం సమవేతం అత్తనో అన్తోగధేహి కారణేహి సగబ్భం అసుఞ్ఞన్తి వుత్తం హోతి. ఏవమిధ సమవాయాభావా ఫలే హేతు నత్థీతి హేతుసుఞ్ఞం ఫలన్తి అత్థో.

సుఞ్ఞతో వినిచ్ఛయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి మగ్గనిద్దేసకథావణ్ణనా.

ఏకవిధాదివినిచ్ఛయకథావణ్ణనా

౫౬౮. పవత్తిభావతోతి సంసారస్స పవత్తిభావతో. **చతుఆహారభేదతో**తి చతుఆహారప్పచ్చయవిసేసతో. ఏతేన చత్తారో కబళీకారాదిఆహారవిసేసే, అజ్ఝోహరణీయవత్థు, సళాయతన, అవిజ్జా, అభిసఙ్ఖారసఙ్ఖాతే తప్పచ్చయభూతధమ్మవిసేసే చ సఙ్గణ్హాతి , ఓజట్ఠమకరూప, వేదనా, పటిసన్ధివిఞ్ఞాణ, నామరూపసఙ్ఖాతే తన్నిబ్బత్తధమ్మవిసేసే చ.

పవత్తకభావతో పవత్తిదుక్ఖస్స. **రూపాభినన్దనాదిభేదో** రూపక్ఖన్ధాదిఅభినన్దనభేదో, రూపారమ్మణాదివసేనాపీతి వదన్తి. రూపతణ్హాదీనం పచ్చేకం అనేకభేదత్తా **ఛ తణ్హాకాయా,** తేసం **భేదతో**.

ఉపాదానేహి ఉపాదీయతీతి ఉపాది, ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకం. తన్నిస్సరణభూతం నిబ్బానం, తస్స వూపసమో తంసన్తీతి కత్వా తస్స యావ పచ్ఛిమం చిత్తం, తావ సేసతం, తతో పరం అనవసేసతఞ్చ ఉపాదాయ **సఉపాదిసేసనిబ్బానధాతు, నిరుపాదిసేసనిబ్బానధాతూ**తి ద్విధా వోహరీయతి. యథా చాయం భేదో వోహారతో, ఏవమితరేపీతి తే కతిపయే దస్సేతుం **''తివిధో''**తిఆది వుత్తం. అఞ్ఞథా ఏకస్స సతో నిబ్బానస్స కుతో భేదోతి.

సమథవిపస్సనాభేదతోతి ఏత్థ సమ్మాదిట్ఠిసమ్మాసఙ్కప్పా విపస్సనా, ఇతరే సమథాతి వదన్తి. సీలమ్పి హి సమథస్స ఉపకారకత్తా సమథగ్గహణేన గయ్హతీతి తేసం అధిప్పాయో. అథ వా యానద్వయస్స వసేన లద్ధో మగ్గో సమథో విపస్సనాతి

ఆగమనవసేన వుత్తోతి దట్ఠబ్బో. **అయన్తి** అరియమగ్గో. **సప్పదేసత్తాతి** సీలక్ఖన్ధాదీనం ఏకదేసత్తాతి అత్థో. ఏకదేసో హి పదిస్సతి అవయవభావేన అపదిసీయతీతి పదేసో, అత్తనో సముదాయం పతి సహ పదేసేనాతి **సప్పదేసో**తి వుచ్చతి యథా "సనిదస్సనా ధమ్మా"తి (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౯), సీలక్ఖన్ధాదయో చ సబ్బలోకియలోకుత్తరసీలాదిసఙ్గాహకా, అరియమగ్గో లోకుత్తరో ఏవాతి తదేకదేసో హోతి.

సజాతితోతి సమానజాతితో, వచీదుచ్చరితవిరతిఆదిభేదేసు సమానాయ సీలజాతియాతి అత్థో.

ఓనతసహాయో వియ వాయామో పగ్గహకిచ్చసామఞ్ఞతో. **అంసకూటం దత్వా ఠితసహాయో వియ సతి** అపిలాపనవసేన నిచ్చలభావకరణసామఞ్ఞతో. **సజాతితో**తి సవితక్కసవిచారాదిభేదేసు సమానాయ సమాధిజాతియాతి అత్థో. **కిరియతో**తి సమాధిఅనురూపకిరియతో. తతో ఏవ హి "చత్తారో సతిపట్ఠానా సమాధినిమిత్తా, చత్తారో సమ్మప్పధానా సమాధిపరిక్ఖారా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬) సతివాయామానం సమాధిస్స నిమిత్తపరిక్ఖారభావో వుత్తో.

ఆకోటేన్తేన వియాతి "అనిచ్చం అనిచ్చ"న్తిఆదినా పఞ్ఞాకిచ్చసదిసేన కిచ్చేన సమన్తతో కోటేన్తేన వియ, "అనిచ్చం ఖయట్ఠేన, దుక్ఖం భయట్ఠేనా"తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౪౮) **పరివత్తేన్తేన** వియ చ ఆదాయ ఊహిత్వా దిన్నమేవ పఞ్ఞా పటివిజ్ఝతి. ద్విన్నం సమానకాలత్తేపి పచ్చయభావేన సమ్మాసఙ్కప్పస్స పురిమకాలస్స వియ నిద్దేసో కతో. **సజాతితో**తి "దుక్ఖే ఞాణ"న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౫.౮) సమానాయ పఞ్ఞాజాతియా. **కిరియతో**తి ఏత్థ పఞ్ఞాసదిసం కిచ్చం "కిరియా"తి వుత్తం, పుబ్బే పన సమాధిఉపకారకం తదనురూపకిచ్చన్తి అయమేత్థ విసేసో.

"సబ్బం , భిక్ఖవే, అభిఞ్ఞేయ్య"న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౪౬) వచనతో చత్తారిపి అభిముఖం పచ్చక్ఖతో ఞాతబ్బాని, అభివిసిట్ఠేన వా ఞాణేన ఞాతబ్బానీతి **అభిఞ్ఞేయ్యాని**.

౫౬౯. అఞ్ఞమఞ్ఞం సభాగానీతి అఞ్ఞమఞ్ఞసమానభాగాని, సదిసరూపానీతి అత్థో.

దురభిసమ్భవతరన్తి అభిసమ్భవితుం సాధేతుం అసక్కుణేయ్యతరం, సత్తివిఘాతేన దురధిగమన్తి అత్థో. **అసన**న్తి కణ్డం. **అతిపాతేయ్యా**తి ఖిపేయ్య. **కోటియా**తి కణ్డస్స కోటియా వాలగ్గేన. **కోటి**న్తి వాలస్సేవ కోటిం. **పటివిజ్ఝేయ్యా**తి పటిముఖభావేన విజ్ఝేయ్య.

బాధకపభవసన్తినియ్యానలక్ఖణేహి వవత్థానం **సలక్ఖణవవత్థానం. దురవగాహత్థేన గమ్భీరత్తా**తి ఓళారికా దుక్ఖసముదయా. తిరచ్ఛానగతానమ్పి హి దుక్ఖం, ఆహారాదీసు చ అభిలాసో పాకటో. పీళనాదిఆయూహనాదివసేన పన "ఇదం దుక్ఖం, ఇదమస్స కారణ"న్తి యాథావతో ఓగాహితుం అసక్కుణేయ్యత్తా **గమ్భీరా**. సణ్హసుఖుమధమ్మత్తా నిరోధమగ్గా సభావతో ఏవ **గమ్భీరట్ఠేన దురవగాహా**. తేనేవ ఉప్పన్నే మగ్గే నత్థి నిరోధమగ్గానం అనవగాహోతి. నిబ్బానమ్పి మగ్గేన అధిగన్తబ్బత్తా తస్స ఫలన్తి అపదిసీయతీతి ఆహ "**ఫలాపదేసతో**"తి. వుత్తఞ్హేతం "దుక్ఖనిరోధే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా"తి (విభ॰ ౭౧౯). మగ్గోపి నిరోధస్స సమ్పాపకభావతో "హేతూ"తి అపదిసీయతీతి ఆహ "**హేతుఅపదేసతో**"తి. వుత్తమ్పి చేతం "దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా"తి (విభ॰ ౭౧౯).

ఇతి ఏవం పకారేహీతి ఇతి విజఞ్ఞాతి సమ్బన్ధో. తత్థ ఇతిసద్దేన విజాననక్కమం దస్సేతి. **ఏవం పకారేహీ**తి ఏవం-సద్దేన విజాననకారణభూతేన ఏవ.

సభాగవిసభాగతోవినిచ్ఛయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇన్ద్రియసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి సోళసమపరిచ్ఛేదవణ్ణనా.

౧౭. పఞ్ఞాభూమినిద్దేసవణ్ణనా

పటిచ్చసముప్పాదకథావణ్ణనా

౩౭౦. **ఇమిస్సా పఞ్ఞాయాతి** ఇమిస్సా యథాధిగతాయ విపస్సనాయ. **భూమిభూతేసూతి** పవత్తిట్ఠానభూతేసు. కామఞ్చాయం పటిచ్చసముప్పాదపటిచ్చసముప్పన్నసమఞ్ఞా పితాపుత్తసమఞ్ఞా వియ అపేక్ఖాసిద్ధా, హేతుఫలధమ్మేసు పన యథాక్కమం వవత్థితావాతి ''**పటిచ్చసముప్పాదో చేవా**''తిఆదినా విభజ్జ వుత్తం. **ఆదిసద్దేనాతి** "పటిచ్చసముప్పాదాదిభేదా"తి ఏత్థ వుత్తఆదిసద్దేన. **అవసేసా హోన్తి,** సంవణ్ణనావసేనాతి అధిప్పాయో. తేనాహ ''**తేసం వణ్ణనాక్కమో అనుప్పత్తో**''తి.

అవిజ్జాదయో ధమ్మా పటిచ్చసముప్పాదో, న సముప్పత్తిమత్తం. స్వాయమత్థో ఇమినా సుత్తపదేన వేదితబ్బోతి దస్సేన్తో ''**వుత్తఞ్హేత**''న్తిఆదిం వత్వా పటిచ్చసముప్పన్నే పన దస్సేతుం ''**జరామరణాదయో పనా**''తిఆది ఆరద్ధం. కస్మా పనేత్థ అనులోమతో పటిచ్చసముప్పాదధమ్మా దస్సితా, పటిలోమతో పటిచ్చసముప్పన్నా ధమ్మాతి? యతో తే పచ్చయతో ఉప్పన్నా, తస్స సమనన్తరదస్సనత్థం.

న నిచ్చం న సస్సతన్తి **అనిచ్చం**. సమేచ్చ సమ్భూయ పచ్చయేహి కతన్తి **సఙ్ఖతం**. పటిచ్చ పచ్చయారహం పచ్చయం నిస్సాయ సహితమేవ ఉప్పన్నన్తి **పటిచ్చసముప్పన్నం**. ఖయనసభావం **ఖయధమ్మం**. వయనసభావం **వయధమ్మం**. విరజ్జనసభావం పలుజ్జనసభావం **విరాగధమ్మం**. నిరుజ్ఝనసభావం **నిరోధధమ్మం**. సేసం యదేత్థ వత్తబ్బం, తం పరతో ఆవి భవిస్సతి.

౩౭౧. **ఏత్థాతి** ఏతేసు యథావుత్తేసు సుత్తపదేసు. **సఙ్ఖేపోతి** అత్థసఙ్ఖేపో.

జాతిపచ్చయాతి జాతిసఙ్ఖాతా పచ్చయా. హేతుమ్హి నిస్సక్కవచనం. **ఠితావ సా ధాతూతి** యాయం జరామరణస్స ఇదప్పచ్చయతా "జాతిపచ్చయా జరామరణ"న్తి, ఏసా ధాతు ఏస సభావో. సా తథాగతానం ఉప్పాదతో పుబ్బే, ఉద్ధఞ్చ అవిఞ్ఞాయమానో, మజ్ఝే చ విఞ్ఞాయమానో, న తథాగతేహి ఉప్పాదితో, అథ ఖో సమ్భవన్తస్స జరామరణస్స సబ్బకాలం జాతిపచ్చయతో సమ్భవోతి ఠితా ఏవ. కేవలం పన సయమ్భుఞాణేన అభిసమ్బుజ్ఝనతో, "అయం ధమ్మో తథాగతేన అధిగతో"తి పవేదనతో చ తథాగతో "ధమ్మస్సామీ"తి వుచ్చతి న అపుబ్బస్స ఉప్పాదనతో. తేన వుత్తం "ఠితావ సా ధాతూ"తి. సా ఏవ **జాతిపచ్చయా జరామరణ**న్తి ఏత్థ విపల్లాసాభావతో ఏవం అవబుజ్ఝమానస్స ఏతస్స సభావస్స, హేతునో వా తథేవ భావతో ఠితతాతి **ధమ్మట్ఠితతా**. జాతి వా జరామరణస్స ఉప్పాదట్ఠితి పవత్తఆయూహనసంయోగపలిబోధసముదయహేతుపచ్చయట్ఠితీతి తదుప్పాదాదిభావేనస్సా ఠితతా ''**ధమ్మట్ఠితతా**''తి ఫలం పతిసామత్థియతో హేతుమేవ వదతి.

అథ వా ధారీయతి పచ్చయేహీతి ధమ్మో, తిట్ఠతి తత్థ తదాయత్తవుత్తితాయ ఫలన్తి ఠితి, ధమ్మస్స ఠితి **ధమ్మట్ఠితి. ధమ్మో**తి వా కారణం, పచ్చయోతి అత్థో. ధమ్మస్స ఠితిసభావో, ధమ్మతో చ అఞ్ఞో సభావో నత్థీతి **ధమ్మట్ఠితి,** పచ్చయో. తేనాహ "పచ్చయపరిగ్గహే పఞ్ఞా ధమ్మట్ఠితిఞాణ"న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౪౬). ధమ్మట్ఠితి ఏవ **ధమ్మట్ఠితతా**. సా ఏవ ధాతు

“జాతిపచ్చయా జరామరణ”న్తి ఇమస్స సభావస్స, హేతునో వా అఞ్ఞథత్తాభావతో “న జాతిపచ్చయా జరామరణ”న్తి విఞ్ఞాయమానస్స తబ్భావాభావతో నియామతా వవత్థితభావోతి **ధమ్మనియామతా**. ఫలస్స వా జరామరణస్స జాతియా సతి సమ్భవో ధమ్మే హేతుమ్హి ఠితతాతి **ధమ్మట్ఠితతా**. అసతి అసమ్భవో ధమ్మే నియతతాతి **ధమ్మనియామతాతి** ఏవం ఫలేన హేతుం విభావేతి. **తం** “ఠితావ సా ధాతూ”తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౨.౨౦) వుత్తం ఇదప్పచ్చయతం **అభిసమ్బుజ్ఝతి** పచ్చక్ఖకరణేన అభిముఖం బుజ్ఝతి యాథావతో పటివిజ్ఝతి. **అభిసమేతీతి** తస్స వేవచనం. ఆదితో కథేన్తో **ఆచిక్ఖతి, ఉద్దిసతీతి** అత్థో. తమేవ ఉద్దేసం పరియోసాపేన్తో **దేసేతి**. యథాఉద్దిట్ఠమత్థం నిద్దిసనవసేన పకారేహి ఞాపేన్తో **పఞ్ఞపేతి**. పకారేహియేవ పతిట్ఠపేన్తో **పట్ఠపేతి**. యథానిద్దిట్ఠమత్థం పటినిద్దిసనవసేన **వివరతి విభజతి,** వివటఞ్హి విభత్తఞ్చ అత్థం హేతుధారణదస్సనేహి పాకటం కరోన్తో **ఉత్తానీకరోతి**. ఉత్తానీకరోన్తో తథాపచ్చక్ఖభూతం కత్వా నిగమనవసేన **పస్సథాతి చాహ**.

౨౫౨. **పచ్చయలక్ఖణోతి** పచ్చయభావలక్ఖణో, పచ్చయోతి వా లక్ఖితబ్బో. పవత్తిదుక్ఖస్స అనుబన్ధాపనకిచ్చతాయ **దుక్ఖానుబన్ధనరసో**. నిబ్బానగామిమగ్గస్స ఉప్పథభావతో **కుమ్మగ్గపచ్చుపట్ఠానో**.

సో పనాయం పటిచ్చసముప్పాదో. యావత్తకేహి పచ్చయేహి యం ఫలం ఉప్పజ్జనారహం, అవికలేహేవ తేహి తస్స ఉప్పత్తి, తదఞ్ఞేన చ తస్స పయోజనం నత్థీతి ఆహ ‘‘**అనూనాధికేహేవా**’’తి. యథా తం చక్ఖురూపాలోకమనసికారేహి చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స, ఏతేన తంతంఫలనిప్ఫాదనేన తస్సా పచ్చయసామగ్గియా తప్పరతా **తథతాతి** దస్సేతి. **సామగ్గిన్తి** సమోధానం, సమవాయన్తి అత్థో. **అసమ్భవాభావతోతి** అనుప్పజ్జనస్స అభావతో. పచ్చయసామగ్గియఞ్హి సతి అనుప్పజ్జనే తస్సా వితథతా సియా. **అఞ్ఞధమ్మప్పచ్చయేహీతి** అఞ్ఞస్స ఫలధమ్మస్స పచ్చయేహి. **అఞ్ఞధమ్మానుప్పత్తితోతి** తతో అఞ్ఞస్స ఫలధమ్మస్స అనుప్పజ్జనతో. న హి కదాచి చక్ఖురూపాలోకమనసికారేహి సోతవిఞ్ఞాణస్స సమ్భవో అత్థి, యది సియా, తస్సా సామగ్గియా అఞ్ఞథతా నామ సియా, న చేతం అత్థీతి ‘‘**అనఞ్ఞథతా**’’తి వుత్తం. **పచ్చయతోతి** పచ్చయభావతో. **పచ్చయసమూహతోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

౨౫౩. **ఇదప్పచ్చయా ఏవ ఇదప్పచ్చయతాతి తా**-సద్దేన పదం వడ్ఢితం, న కిఞ్చి అత్థన్తరం యథా దేవో ఏవ దేవతాతి. **ఇదప్పచ్చయానం వా సమూహో ఇదప్పచ్చయతాతి** సమూహత్థం **తా**-సద్దమాహ యథా “జనానం సమూహో జనతా”తి. నను చ “అత్థి ఇదప్పచ్చయా జరామరణన్తి ఇతి పుట్ఠేన సతా, ఆనన్ద, అత్థీతిస్స వచనీయం. కిం పచ్చయా జరామరణన్తి ఇతి చే వదేయ్య, జాతిపచ్చయా జరామరణన్తి ఇచ్చస్స వచనీయ”న్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౯౬) జాతిసద్దపచ్చయసద్దసమానాధికరణేన కిం-సద్దేన ఇదంసద్దస్స సమానాధికరణతాదస్సనతో ఇదప్పచ్చయసద్దస్స కమ్మధారయసమాసో దిస్సతి, న హేత్థ “ఇమస్స పచ్చయా ఇదప్పచ్చయా”తి జరామరణస్స, అఞ్ఞస్స వా పచ్చయతో జరామరణసమ్భవపుచ్ఛా సమ్భవతి విదితభావతో, అసమ్భవతో చ, జరామరణస్స పన పచ్చయపుచ్ఛా సమ్భవతి. పచ్చయ-సద్దేన చ సమానాధికరణతాయ ఇదం-సద్దస్స ఇమస్మా పచ్చయాతి పచ్చయపుచ్ఛా యుజ్జతి. సా చ సమానాధికరణతా బాహిరత్థసమాసేపి లబ్భతి. తతో చ అఞ్ఞపదత్థవచనిచ్ఛాభావే కమ్మధారయసమాసో లబ్భతి.

సామివచనసమాసే పన సమానాధికరణతా నత్థీతి న కథఞ్చి కమ్మధారయసమాససమ్భవోతి? నయిదమేవం వచనిచ్ఛన్తరభావతో. పటిచ్చసముప్పాదవచనిచ్ఛా హేసా “ఇదప్పచ్చయతా పటిచ్చసముప్పాదో”తి ఏత్థ. “అత్థి ఇదప్పచ్చయా జరామరణ”న్తి ఏత్థ పన జరామరణస్స పచ్చయమత్తపరిపుచ్ఛా, తస్మా యథా ఇదం-సద్దస్స పటిచ్చసముప్పాదవిసేసనతా, పుచ్ఛితబ్బపచ్చయవిసేసనతా చ హోతి, తథా సమాసవికప్పో ఏత్థ, తత్థ చ కాతబ్బోతి న

సమాసన్తరదస్సనం సామివచనసమాసబాధకం. కస్మా పనేత్థాపి కమ్మధారయసమాసో న ఇచ్ఛితోతి? హేతుప్పభవానం హేతు పటిచ్చసముప్పాదోతి ఇమస్సత్థస్స కమ్మధారయసమాసే అసమ్భవతో, "ఇమస్స అత్తనో పచ్చయానురూపస్స అనురూపో పచ్చయో ఇదప్పచ్చయో"తి ఇమస్స చ అత్థస్స ఇచ్ఛితత్తా. యో పనేత్థ ఇదం-సద్దేన గహితో అత్థో, సో "అత్థి ఇదప్పచ్చయా జరామరణ"న్తి ఏత్థ జరామరణగ్గహణేనేవ గహితోతి ఇదం-సద్దో పటిచ్చసముప్పన్నతో అఞ్ఞస్సిత్వా అఞ్ఞాసమ్భవతో పచ్చయే అవతిట్ఠతి, తస్మా తత్థ కమ్మధారయసమాసో. ఏత్థ పన ఇదం-సద్దస్స తతో పరిచ్ఛజనకారణం నత్థీతి సామివచనసమాసో ఏవ. ఏవమ్పి న ఇదప్పచ్చయో ఏవ ఇదప్పచ్చయభావో భవితుం యుత్తోతి ఇదప్పచ్చయతాయ పటిచ్చసముప్పాదతానుపపత్తీతి? నాయం దోసో అత్థన్తరాభావతోతి వుత్తోవాయమత్థో.

అథ వా పన హోతు ఇదప్పచ్చయభావో ఇదప్పచ్చయతాతి. **భావో**తి చేత్థ అవినాభావిఫలం పతి హేతునో సత్వం. తథా హి ఇదప్పచ్చయ-సద్దో జాతిఆదీసు నిరుళ్హో. తఞ్చ ఇదప్పచ్చయసత్వం ఇదప్పచ్చయతో అఞ్ఞం నత్థి. యది అఞ్ఞం సియా, తం అవిజ్జమానం సియా. న హి సతా అఞ్ఞం విజ్జమానం హోతి. అథ సత్వం సం నామ, యస్స సతో భావో, తం అసం నామ సియా. న హి తం సత్వం సభావం సత్వతో అఞ్ఞత్తా, తస్మా సతో భావో సత్వన్తి నిద్దేసో న యుజ్జతి. న చ సం-సమ్బన్ధేన అసం సం నామ హోతి, పగేవ సం-సమ్బన్ధేన. అసతి చ సదితిగ్గహణం విపరీతగ్గాహోతి న గహణతో సంసిద్ధి. సదిసకప్పనాయఞ్చ మాణవకస్స సీహభావో వియ న అసతో సం-సభావతా. యస్మా పన ఇదప్పచ్చయభావో యథావుత్తం సత్వం, న అసత్వం. నాపి యస్స తం సత్వం, తదసం, తస్మా ఇదప్పచ్చయభావో ఇదప్పచ్చయసరూపం సభావన్తరేహి వినివత్తభావదస్సనత్థం ఇమస్సాయన్తి విసేసేత్వా ఇదప్పచ్చయతాతి వుత్తన్తి న ఇదప్పచ్చయతాయ పటిచ్చసముప్పాదభావాసమ్భవో.

పటిచ్చ సముప్పజ్జతి ఏతస్మాతి పటిచ్చసముప్పాదోతి తస్సాపి హేతుఅత్థభావతో జాతిఆదిపదానం ఏవమేవ హేతుభావవాచకతాయ హేతుపధానతా యోజేతబ్బా హేతుప్పభవానం హేతు పటిచ్చసముప్పాదోతి కత్వా . తథా హి "దసబలసమన్నాగతో, భిక్ఖవే, తథాగతో చతూహి వేసారజ్జేహి సమన్నాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతి, ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతి యావ 'ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స నిరోధో హోతీ'"తి (సం॰ ని॰ ౨.౨౧-౨౨) అనేన **సీహనాదసుత్తేన** పకాసితో ఏవమత్థో. "కిం వాదీ పనాయస్మతో సత్థా కిమక్ఖాయీ"తి పుట్ఠేన ఆయస్మతా **అస్సజిత్థేరేన** –

"యే ధమ్మా హేతుప్పభవా, తేసం హేతుం తథాగతో ఆహ;

తేసఞ్చ యో నిరోధో, ఏవంవాదీ మహాసమణో"తి. (మహావ॰ ౬౦; అప॰ థేర ౧.౧.౨౮౬) –

వుత్తో. తేన విఞ్ఞాయతి హేతుప్పభవానం హేతు పటిచ్చసముప్పాదోతి. సేసమేత్థ వత్తబ్బం పరతో ఆవి భవిస్సతి.

౨౩౪. **పటిచ్చా**తి తం తం కారణం నిస్సాయ. **సమ్మా**తి అవిపరీతం అనిచ్చతో అనిచ్చస్స ఉప్పాదోతి కత్వా. నిచ్చతో హి కారణతో ఫలస్స ఉప్పాదో విపరీతో. తేనాహ **"తిత్థియ…పే.… నిరపేక్ఖో"**తి. "ఉప్పాదో పఞ్ఞాయతీ"తి (సం॰ ని॰ ౩.౩౮; అ॰ ని॰ ౩.౪౭; కథా॰ ౨౧౪) ఏవం వుత్తసఙ్ఖతలక్ఖణతో అఞ్ఞో "పచ్చయతో ఖణతో"తి ఏత్థ వుత్తపచ్చయలక్ఖణో ఏకో ఆకారో ఉప్పాదోతి తేసం అధిప్పాయో. యం సన్ధాయ తే "జాతిఆదీనం హేతవో జాతిఆదయో"తి వదన్తి, తం తేసం మతిమత్తం, నిబ్బత్తిలక్ఖణవినిముత్తస్స తాదిసస్స కస్సచి అభావతో. తేనాహ **"తం న యుజ్జతీ"**తిఆది. **గమ్భీరనయాసమ్భవతో**తి

గమ్భీరానం నయానఞ్చ అసమ్భవతో. **సద్దభేదతో**తి సద్దవినాసతో సద్దాయోగతో. **సుత్తం నత్థి** "పటిచ్చసముప్పాదం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామీ"తిఆదిసుత్తపదేహి (సం. ని. ౨.౧, ౨౦) ఉప్పాదమత్తస్స అప్పకాసితత్తా. అయమేవ హి అత్థో హేట్ఠా దస్సితో ఇదానిపి దస్సీయతి. **తం** ఉప్పాదమత్తం. **విహరామి** తస్మిం పఠమాభిసమ్బుద్ధకాలేతి అధిప్పాయో. **విహరామీ**తి వా కాలవిపల్లాసేన వుత్తం, విహాసిన్తి అత్థో. **తత్రా**తి తస్మిం పదేసవిహారే. **పచ్చయాకారదస్సనేనా**తి యేనాకారేన పచ్చయధమ్మా పచ్చయుప్పన్నస్స పచ్చయో హోతి, సో పచ్చయాకారో పచ్చయభావో, తస్స దస్సనేన. ఇధ పన వేదనానం పచ్చయభావో అధిప్పేతో. తేనాహ "**మిచ్ఛాదిట్ఠిపచ్చయాపి వేదయిత**"న్తిఆది. వేదనానంయేవ హి పచ్చయం పస్సన్తేన వుత్తవిహారో పటిచ్చసముప్పాదస్స ఏకదేసమేవ పస్సతో విహారోతి కత్వా పదేసవిహారో జాతో, అనన్తనయసమన్తపట్ఠానమనసికారో పఠమాభిసమ్బుద్ధవిహారో. తఞ్హి నిప్పదేసతో పచ్చయాకారదస్సనన్తి ఏకే. **పదేసవిహారసుత్తవిరోధో ఆపజ్జతి** తస్స వేదనానం పచ్చయధమ్మమనసికారవిభావనతో.

లోకో సముదేతి ఏతస్మాతి **లోకసముదయో,** అవిజ్జాదికో పచ్చయగణో, న లోకసముదయమత్తం. తేనాహ "**అనులోమపటిచ్చసముప్పాదో**"తి. **నత్థితా**తి సబ్బసో అభావో, నరన్వయవినాసో ఉచ్ఛేదోతి అత్థో. నత్థితాసహచరణతో పన ఉచ్ఛేదదిట్ఠి నత్థితాతి అధిప్పేతా. **పచ్చయానుపరమో** పచ్చయానం అవిచ్ఛేదో. యథా హి అతీతహేతుపఞ్చకసన్నిస్సయేన ఏతరహిఫలపఞ్చకం వియ హేతుపఞ్చకమ్పి హోతి, ఏవం ఏతరహిహేతుపఞ్చకసన్నిస్సయేన ఆయతింఫలపఞ్చకమ్పి భవిస్సతి. తేనాహ "**పచ్చయానుపరమే ఫలానుపరమతో**"తి.

తం గమ్భీరత్తం **ఉప్పాదమత్తే నత్థి** అసభావధమ్మత్తా. ఏకత్తనయాదయో నయా సభావధమ్మేసు లబ్భమానతో ఉప్పాదమత్తే కథఞ్చిపి న లబ్భేయ్యున్తి ఆహ "**నయచతుక్కం ఉప్పాదమత్తే నత్థీ**"తి.

౨౬౨౫. సమానే కత్తరీతి ఏకస్మింయేవ కత్తరి ఉప్పజ్జనకిరియాయ యో కత్తా, తస్మింయేవ పచ్చయనకిరియాయ చ కత్తుభూతేతి అత్థో. యథా "న్హత్వా భుఞ్జతి, భుత్వా సయతీ"తి. "**పుబ్బకాలే**"తి ఇదఞ్చ త్వాసద్దన్తానం పదానం యేభుయ్యేన పురిమకాలకిరియాయ దీపనతో వుత్తం, న ఇధ పటిచ్చసద్దస్స పురిమకాలత్థత్తా. ఏవఞ్హి "చక్ఖుం పటిచ్చా"తి నిదస్సనవచనం నిదస్సితబ్బేన సంసన్దేయ్య. అథ వా కామఞ్చేత్థ ఉభిన్నం కిరియానం సమకాలతా ఉప్పజ్జనకిరియాయ పుబ్బే పచ్చయనకిరియాయ అసమ్భవతో, తథాపి ఫలకిరియాయ హేతుకిరియా పురిమకాలో వియ వోహరితుం యుత్తా. ఏవమేత్థ హేతుఫలవవత్థానం సుపాకటం హోతీతి ఉపచారసిద్ధం పురిమకాలం గహేత్వా వుత్తం "**పుబ్బకాలే**"తి. **అత్థసిద్ధికరో**తి వాక్యత్థపటివిఞ్ఞత్తికరో. పటిచ్చసముప్పాదోతి హి ఏత్థ వాక్యత్థావబోధో ఇధ అత్థసిద్ధీతి అధిప్పేతో. **పయుజ్జమానో** పటిచ్చసద్దో ఉప్పాదసద్దేన వుచ్చమానస్స సమానస్స "కత్తు అభావతో"తి పదం ఆనేత్వా యోజేతబ్బం. అయఞ్హేత్థ అత్థో "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణ"న్తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౨౦౪, ౪౦౦; ౩.౪౨౧, ౪౨౫-౪౨౬; సం. ని. ౨.౪౩-౪౪; ౨.౪.౬౦; కథా. ౪౬౫) పచ్చయనకిరియాయ, ఉప్పజ్జనకిరియాయ చ విఞ్ఞాణమేవ కత్తాతి సమానకత్తుకతా లబ్భతి.

"పటిచ్చసముప్పాదో"తి ఏత్థ పన ఉప్పాదసద్దస్స భావసాధనతాయ కిరియావ వుత్తాతి సమానకత్తులక్ఖణో సద్దప్పయోగో న సమ్భవతీతి. తేనాహ "**సద్దభేదం గచ్ఛతీ**"తి, అపసద్దప్పయోగో హోతీతి అత్థో. న చేత్థ పరావరయోగో (పాణినీ ౩.౪.౨౦) "అప్పత్వా నదిం పబ్బతో, అతిక్కమ్మ పబ్బతం నదీ"తిఆదీసు వియ, నాపి లక్ఖణహేతుఆదిపయోగో

“సీహం దిస్వా భయం హోతి, ఘతం పివిత్వా బలం జాయతే, ‘ధ’న్తి కత్వా దణ్డో పతితో”తిఆదీసు వియ. నేవేత్థ సద్దభేదో. న హి హత్థతలే ఆమలకం వియ సబ్బఞ్ఞేయ్యం పచ్చక్ఖం కత్వా ఠితానం మహేసీనం వచనే అక్ఖరచిన్తకానం విప్పలాపో అవసరం లభతి. లభతు, వాక్యత్థేన సద్దసిద్ధితో “న్హత్వా గమనం, భుత్వా సయన”న్తిఆదీసు వియాతి. ఏవమ్పి న చ కిఞ్చి అత్థం సాధేతి. యదిపి పచ్చేకం పదత్థో లబ్భతి, వాక్యత్థో పన న యుజ్జతి, తస్మా దసదాళిమాదివాక్యాని వియ అసమ్బన్ధత్థతాయ నిరత్థకం హోతీతి అధిప్పాయో.

నామపదే వుత్తే అప్పయుత్తానిపి “అత్థి, హోతి, విజ్జతీ”తి ఏవరూపాని కిరియాపదాని ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బానీతి ఞాయం సన్ధాయాహ ‘‘**హోతిసద్దేన సద్ధిం యోజయిస్సామా**’’తి. **ఇమేసూతి** యథావుత్తేసు దేసనాపటిఞ్ఞాపుచ్ఛానిగమనవసేన వుత్తేసు పటిచ్చసముప్పాదపదేసు. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం, అఞ్ఞేసుపి “పటిచ్చసముప్పాదమేవ సాధుకం యోనిసో మనసి కారోతి. యదిదం ఇదప్పచ్చయతా పటిచ్చసముప్పాదో (దీ॰ ని॰ ౨.౬౭; మ॰ ని॰ ౨.౩౩౭; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౭). గమ్భీరో చాయం, ఆనన్ద, పటిచ్చసముప్పాదో”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౯౫; సం॰ ని॰ ౨.౬౦) ఏవమాదీసుపి ఏకేనపి సద్ధిం హోతి-సద్దో సమ్బన్ధం న గచ్ఛతి. **యోగం న గచ్ఛతి** తథా సమ్బన్ధవసేన అవుత్తత్తా. ‘‘**న చ ఉప్పాదో హోతీ**’’తి ఇదం అసభావధమ్మత్తా ఉప్పాదస్స నిబ్బత్తిలక్ఖణాయోగం సన్ధాయ వుత్తం. యథా హి వినాసస్స వినాసో నత్థి, ఏవం ఉప్పాదస్స వినాసో వియ ఉప్పాదోపి నత్థి. యది సియా, యేన ఉప్పాదేన ఉప్పాదో ఉప్పాదవా, సోపి ఉప్పాదవాతి అనవట్ఠానమేవ ఆపజ్జేయ్యాతి వుత్తోవాయమత్థో. తేనాహ ‘‘**సచే హియ్యా**’’తిఆది. యది ఏవం, కథం సముదయో హోతీతి? నాయం దోసో నిబ్బత్తియా అనధిప్పేతత్తా. ఏవం దుక్ఖక్ఖన్ధస్స సముదయో పాతుభావో సమ్భవతీతి అయఞ్హేత్థ అత్థో, ఇధ పన పటిచ్చసముప్పాదో హోతీతి తస్స అత్థిభావచోదనాతి కత్వా హోతి, జాయతీతి నిబ్బత్తిచోదనా కతా సియాతి అధిప్పాయేన వుత్తం ‘‘**న ఉప్పాదో హోతీ**’’తి.

౨౭౬. ఇమేసం సఙ్ఖారాదీనం పచ్చయా ఇదప్పచ్చయా, అవిజ్జాదయో, తేసం భావో **ఇదప్పచ్చయతా** . కో పన సో భావోతి ఆహ ‘‘**భావో చ నామా**’’తిఆది. తస్సత్థో – యేనాకారేన అవిజ్జాదయో సఙ్ఖారాదిపాతుభావహేతూ హోన్తి, తస్మిం అవిజ్జాదీనం పవత్తిఆకారవిసేసే వికారే పటిచ్చసముప్పాదోతి అయం సమఞ్ఞాతి. **తేసం** వాదీనం **తం** మఞ్ఞనం. **హేతువచనతో**తి హేతుభావవచనతో.

౨౭౭. ఏత్థాతి పటిచ్చసముప్పాదపదే. సముప్పాదపధానవచనవిఞ్ఞేయ్యో ససత్తికో హేతు పటిచ్చసముప్పాదోతి అవిపరీతం అత్థం అజానన్తానం అఞ్ఞత్థ సముప్పాదసద్దస్స భావసాధనస్స దస్సనతో తథా ఇధాపి **బ్యఞ్జనచ్ఛాయాయ ఉప్పాదోయేవాయం** వుత్తో, న హేతూతి యా **సఞ్ఞా ఉప్పజ్జతి, సా ఇమస్స** పటిచ్చసముప్పాదపదస్స ఏవం ఇదాని వుచ్చమానాకారేన అత్థం గహేత్వా వూపసమేతబ్బా వినోదేతబ్బా.

ద్వేధాతి గాథాయ అయం సఙ్ఖేపత్థో – యస్మా అత్తనో పచ్చయవసేన పవత్తో పచ్చయుప్పన్నధమ్మసమూహో పచ్చేతబ్బతో పటిచ్చో చ సో సహ ఉప్పజ్జనతో సముప్పాదో చ, పటిచ్చ వా కారణసామగ్గిం అపచ్చక్ఖాయ సహ ఉప్పజ్జనతో ఏవాతి చ ఏవం ద్వేధా “పటిచ్చసముప్పాదో”తి ఇదం వచనం ఇచ్ఛితబ్బం, తస్మా తస్స పచ్చయధమ్మోపి ఫలూపచారేన పటిచ్చసముప్పాదో ఇచ్చేవ వుత్తోతి.

పచ్చయతాయాతి పచ్చయసమూహతో. **పవత్తో**తి నిబ్బత్తో. **ధమ్మసమూహో**తి పచ్చయుప్పన్నధమ్మపుఞ్జో. **పతీయమానో**తి ఞాణగతియా అభిముఖం ఉపేయమానో, అభిసమియమానోతి అత్థో. **హితాయ సుఖాయ చా**తి లోకుత్తరహితాయ, లోకుత్తరసుఖాయ చ. **సహ ఉప్పజ్జతి** ఏకేకస్స కదాచిపి ఉప్పత్తియా అభావతో. **సమ్మా ఉప్పజ్జతి** అహేతుతో, విసమహేతుతో చ అనుప్పజ్జనతో. **సహ ఉప్పజ్జతీ**తి ఏకజ్ఝం ఉప్పజ్జతి అన్తమసో అట్ఠన్నం ధమ్మానం ఉప్పజ్జనతో. **న పచ్చక్ఖాయా**తి అపటిక్ఖిపిత్వా, అత్తనో పచ్చయభూతధమ్మసముదాయేన కేనచి న వినాతి అత్థో. **తస్సా**తి య్వాయం "పటిచ్చసముప్పాదో"తి వుత్తో పచ్చయుప్పన్నధమ్మసమూహో, తస్స అయం అవిజ్జాదికో హేతుసమూహో. "**తప్పచ్చయత్తా**"తి ఏతేన పటిచ్చసముప్పాదపచ్చయే పటిచ్చ సముప్పాదసమఞ్ఞాతి దస్సేతి. తేనాహ "**యథా లోకే**"తిఆది. యథా హి లోకే "పిత్తం మధితం, సూరా దధి, తిపుసం జరో, సేమ్హో గుళో, ఆయు ఘత"న్తి చ పచ్చయో ఫలవోహారేన వుచ్చతి, ఏవం ఫలూపచారేన పటిచ్చసముప్పాదో వుత్తోతి వేదితబ్బో.

౫౭౭. పటిచ్చ-సద్దే పటి-సద్దో అభిముఖత్థో, ఇచ్చ-సద్దో గమ్మత్థోతి దస్సేన్తో ఆహ "**పటిముఖమితో**"తి. కస్స పన పటిముఖం, కేన వా ఇతో, కో వా ఇతోతి చోదనత్తయే పచ్ఛిమం విస్సజ్జేన్తో "**హేతుసమూహో**"తి ఆహ. తస్మిఞ్హి విస్సట్ఠే హేతుసమూహో నామ పచ్చయసామగ్గీతి తత్థ అఞ్ఞమఞ్ఞస్స పటిముఖం, అఞ్ఞమఞ్ఞేనేవ చ ఇతోతి విస్సట్ఠోవాయమత్థో హోతీతి. **సహితే**తి సముదితే అవినిబ్భుత్తే. **సో**తి హేతుసమూహో. సముప్పాదో ఇతి వుత్తోతి యోజనా.

పాతుభావాయాతి ఉప్పాదాయ. కామం **పాళియం** "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తి (సం॰ ని॰ ౨.౧; ఉదా॰ ౧; మహావ॰ ౧; నేత్తి॰ ౨౪; విభ॰ ౨౨౫) అవిజ్జావ పచ్చయభావేన వుత్తా, తథాపి న అవిజ్జా ఏకావ పచ్చయో హోతి, అథ ఖో సహజాతధమ్మవత్థుఆరమ్మణాదయో, యోనిసోమనసికారాదయో, తణ్హుపాదానాదయో చ ధమ్మా యథారహం సఙ్ఖారుప్పాదనే అవిజ్జాయ సహకారీకారణం హోన్తియేవ. ఏవం సఙ్ఖారాదయోపి విఞ్ఞాణాదీనన్తి ఆహ "**అవిజ్జాదిఏకేకహేతుసీసేన నిద్దిట్ఠో హేతుసమూహో**"తి. **సాధారణఫలనిప్ఫాదకట్ఠేనా**తి తంసమూహపరియాపన్నానం హేతుధమ్మానం సాధారణస్స ఫలస్స నిబ్బత్తకభావేన. **అవేకల్లట్ఠేనా**తి అనూనభావేన. తస్మిఞ్హి హేతుసమూహే ఏకచ్చాసాధారణఞ్చేతం ఫలం, ఏకచ్చేహేవ చ నిబ్బత్తేతబ్బం సియా, సబ్బేసం తేసం పచ్చయధమ్మానం అఞ్ఞమఞ్ఞాపేక్ఖా నత్థీతి పటిముఖగమనాభావతో పటిచ్చత్థో న పరిపూరేయ్యాతి. **సామగ్గిఅఙ్గానన్తి** పచ్చయసామగ్గియా అఙ్గభూతానం, సమూహీనన్తి అత్థో . నిద్ధారణే చేతం సామివచనం. ఫలధమ్మానం సహితతా నామ విసుం అభావో, న హేతుధమ్మానం వియ అఞ్ఞమఞ్ఞాపేక్ఖాతి ఆహ "**అఞ్ఞమఞ్ఞం అవినిబ్భోగవుత్తిధమ్మే**"తి అవినిబ్భోగగ్గహణఞ్చేత్థ రూపధమ్మానమ్పి సఙ్గణ్హనత్థం. అఞ్ఞథా సమ్పయుత్తధమ్మేతి వుచ్చేయ్య.

౫౭౮. **పచ్చయతా**తి అయం అవిజ్జాదికో పచ్చయసమూహో. **అఞ్ఞోఞ్ఞ**న్తి అఞ్ఞమఞ్ఞం. **పటిచ్చా**తి నిస్సాయ సహకారీకారణం లద్ధా. **సమ**న్తి అవిసమం అవేకల్లేన. **సహా**తి ఏకజ్ఝం. **ధమ్మే**తి అత్తనో పచ్చయుప్పన్నధమ్మే. యస్మా ఉప్పాదేతి, **తతోపి** తస్మాపి. ఏవం పటిచ్చసముప్పాదోతి మునినా భగవతా భాసితాతి యోజనా. **న అపటిచ్చ** పటిచ్చేవాతి అవధారణత్థం దస్సేన్తో గాథాయం ఏవ-కారో లుత్తనిద్దిట్ఠోతి దస్సేతి.

ఏకేకదేసన్తి ఫలసముదాయస్స ఏకదేసేకదేసం, భాగసోతి అత్థో. **పుబ్బాపరభావేనా**తి పటిపాటియా . సబ్బమేతం రూపారూపకలాపుప్పాదనం సన్ధాయ వుత్తం. **అత్థానుసారవోహారకుసలేనా**తి పరమత్థధమ్మానుగతవోహారనిపుణేన.

౨౮౦. పురిమేన పదేనాతి యోజనా. **సస్సతాదీనన్తి** సస్సతభావాదీనం, సస్సతవాదాదీనం వా. సస్సతసహచరితా హి వాదాపి సస్సతాదయోతి వుచ్చన్తి యథా "దుక్ఖదేసనా దుక్ఖ"న్తి. **ఉచ్ఛేదాదీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **విఘాతో** వినాసో, పహానన్తి అత్థో. **ఞాయోతి** అన్తద్వయవిరహితా మజ్ఝిమా పటిపత్తి.

పవత్తిధమ్మానన్తి పవత్తిభూతానం ధమ్మానం, కిలేసవట్టాదీనన్తి అత్థో. "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తిఆదినయప్పవత్తో (దీ. ని. ౧.౩౧) **సస్సతవాదో**. "నత్థి హేతు, నత్థి పచ్చయో సత్తానం సంకిలేసాయా"తిఆదినయప్పవత్తో (దీ. ని. ౧.౧౬౮; మ. ని. ౨.౧౦౧, ౨౨౭; సం. ని. ౩.౨౧౨) **అహేతువాదో**. పకతి అణుకాలాదివసేన లోకో పవత్తతీతి ఏవం పవత్తో **విసమహేతువాదో**. ఇస్సరపురిసపజాపతివాదా **వసవత్తివాదా**. అహేతువాదగ్గహణేనేవ చేత్థ సభావనియతి యదిచ్ఛావాదానమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. కేచి పన "చక్ఖు ఏవ చక్ఖుస్స కారణ"న్తి ఏవమాదికో **విసమహేతువాదో**. ఇస్సరాదివాదో అహేతువాదన్తోగధో. సభావేనేవ ధమ్మా పవత్తన్తీతి వాదో "**వసవత్తివాదో**"తి వదన్తి. కిం హి పచ్చయసామగ్గియా పయోజనన్తి అధిప్పాయో. సముప్పాదపదేన పరిదీపితో హోతీతి యోజనా. పరిదీపనస్స పన అవిపరీతకారణం దస్సేతుం "**పచ్చయసామగ్గియం ధమ్మానం ఉప్పత్తితో**"తి వుత్తం. **విహతాతి** అబ్బాహతా. "**పురిమపురిమపచ్చయవసేనా**"తి ఇమినా అవిచ్ఛేదవసేన పవత్తమానం ఉచ్ఛేదదిట్ఠినివత్తకం హేతుఫలపబన్ధం దస్సేతి. తేనాహ "**కుతో ఉచ్ఛేదో**"తి. ఉచ్ఛేదాభావకథనేనేవ చేత్థ ఉచ్ఛేదవాదస్సాపి అభావం దస్సేతీతి దట్ఠబ్బం.

తస్మా తస్మా పచ్చయసామగ్గియాతి తస్మిం తస్మిం హేతుపచ్చయసమవాయే. **సన్తతిం అవిచ్ఛిన్దిత్వాతి** హేతుఫలపబన్ధసఙ్ఖాతస్స సన్తానస్స అవిచ్ఛిన్దనేన. **తేసం తేసం** పచ్చయుప్పన్నధమ్మానం సమ్భవతో ఉప్పజ్జనతో సస్సతుచ్ఛేదసఙ్ఖాతం అన్తద్వయం అనుపగమ్మ యథాసకం పచ్చయేహి అనురూపఫలుప్పత్తి ఇధ మజ్ఝిమపటిపదాతి అధిప్పేతా. కమ్మవట్టస్స, విపాకవట్టస్స చ భిన్నసభావత్తా, భిన్నకాలత్తా చ **సో కరోతి సో పటిసంవేదేతీతి వాదప్పహానం**. కుసలాకుసలక్ఖన్ధప్పవత్తియఞ్హి కారకవోహారో, విపాకక్ఖన్ధపవత్తియం వేదకవోహారోతి. యస్మిం సన్తానే కమ్మం నిబ్బత్తం, తత్థేవ తస్స ఫలస్స నిబ్బత్తనతో **అఞ్ఞో కరోతి అఞ్ఞో పటిసంవేదేతీతి వాదప్పహానం**. న హి కతస్స వినాసో, అకతస్స వా అబ్భాగమో అత్థి. "ఇత్థీ, పురిసో"తి వోహారేన జనపదనిరుత్తి. తత్థ యస్మా పణ్డితాపి లోకే "పఞ్చక్ఖన్ధే ఆనేతు, నామరూపం ఆగచ్ఛతూ"తి అవత్వా ఇత్థీ, పురిసోత్వేవ వోహరన్తి, తస్మా "ఇత్థీ ఏవాయం, పురిసో ఏవాయన్తి అపరిఞ్ఞాతవత్థుకానం హోతి అభినివేసో. విద్దసునో పన పటిచ్చసముప్పాదం జానన్తస్స తథా తథా పవత్తమానే ధమ్మే ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తిమత్తతో తత్థ పరమత్థతో న అభినివేసోతి ఆహ "**జనపదనిరుత్తియా అనభినివేసో**"తి. **సమఞ్ఞాయాతి** లోకసమఞ్ఞాయ. **అనతిధావనన్తి** అనతిక్కమనం. "సత్తో"తి హి వుత్తే "కో ఏత్థ సత్తో, కిం రూపం, ఉదాహు వేదనాదయో"తి విభాగం అకత్వా లోకసమఞ్ఞావసేనేవ లోకియేహి వియ లోకియో అత్థో సమఞ్ఞం అవిలఙ్ఘన్తేన వోహరితబ్బో.

అపరో నయో – పచ్చేతుమరహతీతి పటిచ్చో. యో హి నం పచ్చేతి అభిసమేతి, తస్స అచ్చన్తమేవ దుక్ఖవూపసమాయ సంవత్తతి. సమ్మా, సహ చ ఉప్పాదేతీతి సముప్పాదో. పచ్చయధమ్మో హి అత్తనో ఫలం ఉప్పాదేన్తో సమ్పుణ్ణమేవ ఉప్పాదేతి, న వికలం. యే చ ధమ్మే ఉప్పాదేతి, తే సబ్బే సహేవ ఉప్పాదేతి, న ఏకేకం. ఇతి పటిచ్చో చ సో సముప్పాదో చాతి **పటిచ్చసముప్పాదో**. అథ వా పటిచ్చ పటిముఖం ఇత్వా కారణసామగ్గిం అప్పటిక్ఖిపిత్వా సహితే ఉప్పాదేతీతి **పటిచ్చసముప్పాదో**. పటిముఖగమనఞ్చ పచ్చయస్స కారణసామగ్గియా అఙ్గభావేన ఫలస్స ఉప్పాదనమేవ. **అప్పటిక్ఖిపిత్వాతి** చ న వినా తాయ కారణసామగ్గియా, అఙ్గభావం అగన్త్వా సయమేవ న ఉప్పాదేతీతి అత్థో. ఏతేన

కారణబహుతా దస్సితా, ‘‘**సహితే**’’తి ఇమినా పచ్చయుప్పన్నధమ్మబహుతా. ఉభయేనాపి “ఏకం న ఏకతో”తిఆదినా (విసుద్ధి॰ ౨.౬౧౭) పరతో వుచ్చమానో సాసననయో దీపితో హోతి.

అథ వా పటిచ్చ పచ్చేతబ్బం పచ్చయం పటిగన్త్వా న వినా తేన సమ్బన్ధస్స ఉప్పాదో **పటిచ్చసముప్పాదో** (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౧). పటిచ్చసముప్పాదోతి చేత్థ సముప్పాదప్పధానవచనవిఞ్ఞేయ్యో ససత్తికో హేతూతి వేదితబ్బో. తత్థ “పటిచ్చా”తి వుత్తే కిం పటిచ్చాతి వత్తబ్బన్తి ఆహ ‘‘**పచ్చేతబ్బ**’’న్తి. సో చ పచ్చయధమ్మోతి కత్వా వుత్తం ‘‘**పచ్చయ**’’న్తి. ఇదాని పటిచ్చసద్దస్స అత్థమాహ ‘‘**పటిగన్త్వా**’’తి. కారణస్స సభావేన తప్పటిలాభగతియా పత్వా. కథం న వినా తేన? సతి ఏవ తస్మిం, తస్స చ ఫలస్స ఉప్పాదతో ఏవ, న అఞ్ఞథా. అసతి, నిరోధతో చాతి అయం పచ్చయట్ఠితి పటిచ్చసద్దస్స అత్థో. తేనాయం పటిచ్చసద్దో యథా “ఇమస్మిం సతి ఇమస్సుప్పాదో”తి ఏతే సద్దా భుమ్మనిస్సక్కవచనజోతనీయేన ఇదం-సద్దవచనీయస్స హేతుమతో హేతుఆయత్తభావేన భావుప్పాదుత్తరకిరియాపేక్ఖేన యాయస్స తదాయత్తతా, తాయ సమత్థతాయ హేతుం వదన్తి, ఏవం గన్త్వా-సద్దన్తరవచనీయేన తంవిఞ్ఞేయ్యస్సేవ పచ్చయనకిరియాకత్తుహేతుమతో హేతుపచ్చయనేన హేతుఆయత్తభావేన సముప్పాదుత్తరకిరియాపేక్ఖేన యాయస్స తదాయత్తతా, తాయ సమత్థతాయ హేతుమాహ. ఏవఞ్చ కత్వా “అవిజ్జా పటిచ్చ, సఙ్ఖారా పటిచ్చసముప్పన్నా”తిఆది (పటి॰ మ॰ ౧.౪౬) సఙ్ఖారపిటకే వుత్తం. **సమత్థతా** చేత్థ నిదానాదిభావో. సో చ తదవినాభావిఫలం పతి సత్తమేవ. **సమ్బన్ధస్సా**తి చ సంయోజనానురూపతావసేన జాతిఆదినా సమ్బన్ధస్స జరామరణాదిపచ్చయుప్పన్నస్స. **ఉప్పాదో**తి ఉప్పజ్జనం. యది ఏవం కథం పటిచ్చసద్దప్పయోగో, నను సమానకత్తుకానం పుబ్బకాలే ఈదిసో సద్దప్పయోగోతి? “భుత్వా గచ్ఛతి, కసిత్వా వపతీ”తిఆదీసు సచ్చమేతం, తం పన యేభుయ్యవసేన దట్ఠబ్బం సమానాపరకాలే, అసమానకత్తుకే చ దస్సనతో. సమానకాలే తావ –

> “అన్ధకారం నిహన్త్వాన, ఉదితాయం దివాకరో;
> వణ్ణపఞ్ఞావభాసేహి, ఓభాసేత్వా సముగ్గతో”తి. –

ఉదాహరణం. కేచి పన “ముఖం బ్యాదాయ సయతి, అక్ఖీని పరివత్తేత్వా పస్సతీ”తి ఉదాహరన్తి. అపరే “నిసజ్జ అధీతే, ఠత్వా కథేతీ”తి.

తత్థ బ్యాదానపరివత్తనుత్తరకాలభావిసయనదస్సనకిరియాపేక్ఖా పుబ్బుత్తరకాలతా అత్థి, సా చ భేదానుపలక్ఖణా కేహిచి న లక్ఖీయతి. “నిసజ్జ అధీతే, ఠత్వా కథేతీ”తి చ సమానకాలతాయపి అజ్ఝేనకథనేహి పుబ్బేపి నిసజ్జట్ఠానాని హోన్తీతి సక్కా పుబ్బుత్తరకాలతా సమ్భావేతుం, తస్మా పురిమానియేవ ఉదాహరణాని యుత్తాని. ఉదయసమకాలమేవ హి తన్నివత్తనియనివత్తనన్తి. అపరకాలే “ద్వారమావరిత్వా పవిసతి, ఆవరిత్వా నిక్ఖమతీ”తి. కేచి పన “డక్కచ్చ పతితో దణ్డో”తి ఉదాహరన్తి. అభిఘాతభూతసహజాతాయ పన అభిఘాతజసద్దస్స సమానకాలతా ఏత్థ లబ్భతి, తస్మా ఇధాపి పురిమానియేవ ఉదాహరణాని యుత్తాని. పురిమతావచనిచ్ఛావసేనేవ పన లక్ఖణహేతుకిరియానం లక్ఖణహేతుభావవచనిచ్ఛాతి లక్ఖణభావతో పురిమకాలో ఇచ్ఛేవ “నిహన్త్వానా”తి సద్దసిద్ధి ఇచ్ఛితా, ఏవఞ్చ పచ్చయనకిరియా సముప్పజ్జనకిరియాయ పురిమికావాతి పటిచ్చ-సద్దసిద్ధి. తత్థ యుత్తం పచ్చక్ఖతో కత్తుదస్సనతో. ఇధ పన తదభావతో న యుత్తన్తి చే? నాయం దోసో. ఇధాపి అనుమానతో సిద్ధో. జరామరణాదికో కత్తా అత్థేవ “ఇత్వా కిరియతో వయ”న్తి ఏవమాదిపయోగదస్సనతో అవస్సం అనుమియమానేన కత్తునా ఈదిసో సద్దపయోగో ఇచ్ఛితబ్బో. అసమానే పన

కత్తరి “పిసాచం దిస్వా భయం హోతి, పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౭౧; ౨.౧౮౨; పు॰ ప॰ ౨౦౪) ఏవమాది వేదితబ్బం. యథా చ తత్థ పిసాచదస్సనాదిపురిసబ్యాపారో, ఏవమిధాపి పచ్చయనం పచ్చయబ్యాపారో అత్తనో ఫలుప్పాదనం, తఞ్చ సత్వం సముప్పాదోవాతి “పచ్చయే సతి, పచ్చయస్స ఉప్పాదా”తి పచ్చయనస్స సముప్పాదహేతుతాయ గమకో సమానస్స కత్తు అభావేపి పటిచ్చ-సద్దో సిద్ధోతి వేదితబ్బో. యది పటిచ్చసమ్బన్ధస్స ఉప్పాదో పటిచ్చసముప్పాదో, కథం పచ్చయో పటిచ్చసముప్పాదోతి? హేట్ఠా విచారితోవాయమత్థో. అపిచ యోయం సముప్పాద-సద్దవిభావితానం పచ్చయుప్పన్నానం పటిచ్చసద్దవిభావితో ససత్తికో హేతు అధిప్పేతో, తస్స సముప్పాదాభిముఖతాయ పధానవచనవిఞ్ఞేయ్యసభావత్తా తథా వుత్తోతి.

కిం పన కారణం సముప్పాదపధానేన వచనేన సముప్పాదస్స హేతు వేదితబ్బో, న పన సహేతుకో సముప్పాదో ఏవాతి? వుచ్చతే – దిట్ఠస్స దుక్ఖస్స యో పచ్చయో పచ్చయనిద్దేసేన తస్స విభావితత్తా. కథం? యథాహ –

> “ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు పరివీమంసమానో పరివీమంసతి ‘యం ఖో ఇదం అనేకవిధం నానప్పకారకం దుక్ఖం లోకే ఉప్పజ్జతి జరామరణం, ఇదం ను ఖో దుక్ఖం కిం నిదానం కిం సముదయం కిం జాతికం కిం పభవం, కిస్మిం సతి జరామరణం హోతి, కిస్మిం అసతి జరామరణం న హోతీ’తి. సో పరివీమంసమానో ఏవం పజానాతి ‘యం ఖో ఇదం… పే॰… ఇదం ఖో దుక్ఖం జాతినిదాన’”మిచ్చాదినా (సం॰ ని॰ ౨.౫౧) –

దిట్ఠస్స దుక్ఖస్స నిదానం **పరివీమంససుత్తే** వుత్తం. తం పజాననఞ్చ నిదానమ్పి విఞ్ఞాతబ్బన్తి. యథా చాహ –

> “పుబ్బే మే, భిక్ఖవే, సమ్బోధా అనభిసమ్బుద్ధస్స బోధిసత్తస్సేవ సతో ఏతదహోసి ‘కిచ్ఛం వతాయం లోకో ఆపన్నో జాయతి చ జీయతి చ మీయతి చ చవతి చ ఉపపజ్జతి చ, అథ చ పనిమస్స దుక్ఖస్స నిస్సరణం నప్పజానాతి జరామరణస్స. కుదాస్సు నామ ఇమస్స దుక్ఖస్స నిస్సరణం పఞ్ఞాయిస్సతి జరామరణస్సా’తి…పే॰… తస్స మయ్హం, భిక్ఖవే, యోనిసో మనసికారా అహు పఞ్ఞాయ అభిసమయో ‘జాతియా ఖో సతి జరామరణం హోతి, జాతిపచ్చయా జరామరణ’”న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౦) –

ఆదినా దిట్ఠస్స దుక్ఖస్స పచ్చయవీమంసాభిసమయా వుత్తా. పచ్చయో హి ఞాతబ్బో. తదభిసమయాయత్తఞ్చ దుక్ఖనిస్సరణపజాననన్తి యో చ ఞాతబ్బో, సో పవేదేతబ్బోతి పటిచ్చసముప్పాదసద్దో యం యదిదం సముప్పాదసద్దవిభావితం దిట్ఠం దుక్ఖం, తం పచ్చయం పటిచ్చేవ, న అఞ్ఞథాతి ఏవం పచ్చయవిభావనత్థం వుచ్చతి. భవతి హి ఞాతుం, పవేదేతుఞ్చ ఇచ్ఛితభావేన పధానస్సాపి కేనచి విసేసేన ఞాతబ్బతాయ అప్పధానభావేన నిద్దేసో యథా “కో సోతాపన్నో, యస్స తీణి సంయోజనాని పహీనాని. కో దేవదత్తో, యస్స ఉచ్చతరాని గేహానీ”తి, ఏవమిధాపి పచ్చయపచ్చయనపవేదనట్ఠేన నిద్దేసే సత్తివిసేసేన అత్తనో ఫలేన పచ్చనీయతాయ ఞాతబ్బభావేన “పటిచ్చా”తి పరియాయేన పచ్చయో వుత్తో.

యో చాయం “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా”తిఆదికో నిద్దేసో, సో చ సకలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స మూలతో పట్ఠాయ పచ్చయానం పవేదనాయ నిద్దిట్ఠోతి పరియోసానేపి “ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స సముదయో హోతీ”తి ఏవం-సద్దేన సముగ్ఘాతం దుక్ఖం దస్సేత్వా తస్స యథావుత్తే పచ్చయే తంసముదయాభిముఖే కత్వా నిగమితా పచ్చయా. **పటిపదాసుత్తేపి** (సం॰ ని॰

౨.౩) "అవిజ్జాపచ్చయా...పే.... సముదయో హోతీ"తి వత్వా "అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాపటిపదా"తి వుత్తం. న చ పటిచ్చసముప్పన్నభావేన గహితం దుక్ఖం మిచ్ఛాపటిపదం, అథ ఖో దుక్ఖసముదయభూతా పచ్చయాతి. యథా చ "పఞ్చఙ్గికో సమ్మాసమాధి (దీ. ని. ౩.౩౩౫), పఞ్చఞాణికో సమ్మాసమాధీ"తి (దీ. ని. ౩.౩౫౫) అఙ్గఞాణపటివేదనత్థత్తా దేసనాయ సమ్మాసమాధిపధానేహి సద్దేహి అఙ్గఞాణపటివేదనం కతం, ఏవమిధాపి సముప్పాదపధానేన సద్దేన పచ్చయపటివేదనం కతన్తి వేదితబ్బం.

౨౮౧. యా పనాయం తన్తీతి సమ్బన్ధో. **నిక్ఖిత్తా**తి ఠపితా, దేసితాతి అత్థో. యథాధిప్పేతస్స అత్థస్స తననతో తన్తి, గన్థో. "కిం వాదీ, భన్తే, సమ్మాసమ్బుద్ధో"తి పుచ్ఛితేన "విభజ్జవాదీ, మహారాజా"తి (పారా. అట్ఠ. ౧.తతియసఙ్గీతికథా; కథా. అట్ఠ. నిదానకథా) మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరేన వుత్తత్తా సమ్మాసమ్బుద్ధసావకా విభజ్జవాదినో. తే హి సత్థారా వేనయికాదిభావం విభజ్జ వుత్తం అనువదన్తి, సోమనస్సాదీనం, చీవరాదీనఞ్చ సేవితబ్బాసేవితబ్బభావం. సస్సతుచ్ఛేదవాదే వా విభజ్జ వదన్తి. "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తిఆదీనం (దీ. ని. ౧.౩౧) ఠపనీయానం ఠపనతో, రాగాదిక్ఖయస్స సస్సతస్స, రాగాదికాయదుచ్చరితాదిఉచ్ఛేదస్స చ వచనతో, న పన ఏకంసబ్యాకరణీయాదికే తయో పఞ్హే అపనేత్వా విభజ్జబ్యాకరణీయమేవ వదన్తి. విభజ్జవాదీనం మణ్డలం సమూహో **విభజ్జవాదిమణ్డలం**. విభజ్జవాదినో వా భగవతో పరిసా **విభజ్జవాదిమణ్డల**న్తిపి వదన్తి, విభజ్జ వా సస్సతుచ్ఛేదే ఉభో అన్తే అనుపగమ్మ మజ్ఝిమపటిపదాభూతస్స పటిచ్చసముప్పాదస్స దేసనతో భగవా, తదనువాదతో తస్స సావకా చ **విభజ్జవాదినో**తి. సేసం పురిమసదిసం.

ఓతరిత్వాతి ఓగాహేత్వా, విభజ్జవాదీ హుత్వాతి అత్థో. న హి సయం అవిభజ్జవాదీ సమానో విభజ్జవాదీనం అన్తరే ఠానమత్తేన విభజ్జవాదిమణ్డలం ఓతిణ్ణో నామ హోతి. ఆచరియేహి అవుత్తవిపరీతత్థదీపనేన తే **నఅబ్భాచిక్ఖన్తేన**. అవిజ్జా పుఞ్ఞానేఞ్జాభిసఙ్ఖారానమ్పి హేతు పచ్చయో హోతీతి వదన్తో, కథావత్థుమ్హి పటిక్ఖిత్తే పుగ్గలవాదాదికే చ వదన్తో సకసమయం వోక్కమతి నామ, తథా **అవోక్కమన్తేన. పరసమయం** దోసారోపనబ్యాపారవిరహేన **అనాయూహన్తేన**. "ఇదమ్పి సుత్తం గహేతబ్బ"న్తి పరసమయం అసమ్పిణ్డేన్తేనాతి కేచి వదన్తి. "తథాహం భగవతా ధమ్మం దేసితం ఆజానామి, యథా తదేవిదం విఞ్ఞాణం సన్ధావతి సంసరతి అనఞ్ఞ"న్తిఆదీని (మ. ని. ౧.౩౯౬) వదన్తో సుత్తం పటిబాహతి నామ, తథా **అపటిబాహన్తేన**. "తథాహం భగవతా ధమ్మం దేసితం ఆజానామి, యథా యేమే అన్తరాయికా ధమ్మా వుత్తా భగవతా, తే పటిసేవతో నాలం అన్తరాయాయ (మ. ని. ౧.౨౩౪; పాచి. ౪౧౭, ౪౧౮), సుపినన్తే కతో వీతిక్కమో ఆపత్తికరో హోతీ"తి చ ఏవమాదిం వదన్తో వినయం పటిలోమేతి నామ, తబ్బిపరియాయేన తం **అనులోమేన్తేన**. పటిలోమేన్తో హి కమ్మన్తరం భిన్దన్తో, ధమ్మతఞ్చ విలోమేన్తో కుతో కిలేసవినయం అనులోమేతి. **సుత్తే** (దీ. ని. ౨.౧౮౭ ఆదయో; అ. ని. ౪.౧౮౦) వుత్తే చత్తారో మహాపదేసే, **అట్ఠకథాయ**ఞ్చ వుత్తే సుత్తసుత్తానులోమఆచరియవాదఅత్తనోమతిమహాపదేసే **ఓలోకేన్తేన**. తదోలోకనేన హి సుత్తే, వినయే చ సన్తిట్ఠతి నాతిధావతి.

ధమ్మన్తి పటిచ్చసముప్పాదపాళిం. **అత్థ**న్తి తదత్థం. హేతు, హేతుఫలాని వా అయమేత్థ హేతు **ధమ్మో**, ఇదమేత్థ హేతుఫలం **అత్థో**తి. **ధమ్మ**న్తి వా ధమ్మతం. యథా ఏకే "ఉప్పాదా వా తథాగతానం అనుప్పాదా వా తథాగతానం ఠితావ సా ధాతూ"తి (సం. ని. ౨.౨౦) సుత్తపదస్స అత్థం మిచ్ఛా గాహేన్తా "నిచ్చో పటిచ్చసముప్పాదో"తి పచ్చయాకారధమ్మం మిచ్ఛా దీపేన్తి, ఏవం అదీపేత్వా హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అత్తనో ఫలం పతి కారణస్స వవత్థితసభావం దీపేన్తేన. యథా చ ఏకే

“అనిరోధం అనుప్పాద”న్తిఆదినా పటిచ్చసముప్పాదస్స అత్థం మిచ్ఛా గాహేన్తి, ఏవం గాహే అకత్వా వుత్తనయేనేవ అవిపరీతం **అత్థం సఙ్గాహేన్తేన**. “దుక్ఖాదీసు అఞ్ఞాణం అవిజ్జా”తి వుత్తమత్థం పరివత్తేత్వా పున “పుబ్బన్తే అఞ్ఞాణ”న్తిఆదీహి (ధ. స. ౧౦౬౭) **అపరేహిపి పరియాయేహి నిద్దిసన్తేన** . “సఙ్ఖారా ఇమినా పరియాయేన భవన్తీతి వుచ్చన్తి, తణ్హా ఇమినా పరియాయేన ఉపాదాన”న్తిఆదినా నిద్దిసన్తేనాతి చ వదన్తి. **పకతియా**తి యథావుత్తవిధానం అనామసిత్వా కేవలమేవ.

సచ్చన్తి చతుసచ్చం. **సత్తో**తి సత్తసుఞ్ఞతాతి వదన్తి, సత్తసుఞ్ఞేసు పన సఙ్ఖారేసు సత్తవోహారో, సత్తత్థికిచ్చసిద్ధి చ. **పచ్చయాకారమేవ చా**తి పచ్చయాకారో ఏవ చ, **మ**-కారో పదసన్ధికరో. పచ్చయధమ్మానం అత్తనోయేవ ఫలస్స పచ్చయభావో పటిచ్చసముప్పాదోతి అత్థో.

తస్మాతి వుత్తనయేన అత్థవణ్ణనాయ కాతబ్బత్తా, దుక్కరత్తా చ **పతిట్ఠం నాధిగచ్ఛామీ**తి యత్థ ఠితస్స వణ్ణనా సుకరా హోతి, తస్సా పతిట్ఠాభూతం తం నయం అత్తనోయేవ ఞాణబలేన నాధిగచ్ఛామీతి అత్థో. నిస్సయం పన ఆచిక్ఖన్తో **“సాసనం పనిద”**న్తిఆదిమాహ. ఇధ **సాసన**న్తి పాళిధమ్మమాహ, పటిచ్చసముప్పాదమేవ వా. సో హి అనులోమపటిలోమాదినానాదేసనానయపటిమణ్డితో అబ్బోచ్ఛిన్నో అజ్జాపి పవత్తతీతి నిస్సయో హోతి. తదట్ఠకథాసఙ్ఖాతో చ **పుబ్బాచరియమగ్గో**. “తం సుణాథ సమాహితా”తి ఆదరజననే, ఉస్సాహనే చ కిం పయోజనన్తి చే, తం దస్సేన్తో ఆహ **“వుత్తఞ్హేత”**న్తిఆది. **అట్ఠి కత్వా**తి అత్థం కత్వా. యథా వా న నస్సతి, ఏవం అట్ఠిగతం వియ కరోన్తో అట్ఠిం కత్వా. పుబ్బకాలతో అపరకాలే భవం **పుబ్బాపరియం. విసేస**న్తి పఠమారమ్భతో పభుతి ఖణే ఖణే ఞాణవిసేసం, కిలేసక్ఖయవిసేసఞ్చ లభతీతి అత్థో.

౫౮౭. దేసనాభేదతోతి దేసనావిసేసతో. అత్థతో, లక్ఖణాదితో, ఏకవిధాదితో చ **అత్థలక్ఖణేకవిధాదితో** . **అఙ్గానఞ్చ వవత్థానా**తి అవిజ్జాదీనం ద్వాదసన్నం అఙ్గానం వవత్థానదస్సనతో.

కమ్మవిపాకకిలేసవట్టానం మూలకారణత్తా, ఆదితో వుత్తత్తా చ అవిజ్జా పటిచ్చసముప్పాదస్స మూలం. తత్థ వల్లియా మూలే దిట్ఠే తతో పభుతి వల్లిహరణం వియ పటిచ్చసముప్పాదస్స మూలే దిట్ఠే తతో పభుతి పటిచ్చసముప్పాదదేసనాతి ఉపమాసంసన్దనా న కాతబ్బా. న హి భగవతో ఇదమేవ దిట్ఠం, ఇదం అదిట్ఠన్తి విభజనీయం అత్థి సబ్బస్స దిట్ఠత్తా. మూలతో పభుతి పన వల్లిహరణం వియ మూలతో పభుతి పటిచ్చసముప్పాదదేసనా కతాతి ఇదమేత్థ సామఞ్ఞం అధిప్పేతం, బోధనేయ్యజ్ఝాసయవసేన వా బోధేతబ్బభావేన మూలాదిదస్సనసామఞ్ఞం యోజేతబ్బం.

తస్సాతి –

> “స ఖో సో, భిక్ఖవే, కుమారో వుద్ధిమన్వాయ ఇన్ద్రియానం పరిపాకమన్వాయ పఞ్చహి కామగుణేహి సమప్పితో…పే… రజనీయేహి. సో చక్ఖునా రూపం దిస్వా పియరూపే రూపే సారజ్జతి, అప్పియరూపే రూపే బ్యాపజ్జతి, అనుపట్ఠితకాయసతి చ విహరతి పరిత్తచేతసో, తఞ్చ చేతోవిముత్తిం పఞ్ఞావిముత్తిం యథాభూతం నప్పజానాతి, యత్థస్స తే పాపకా అకుసలా ధమ్మా అపరిసేసా నిరుజ్ఝన్తి. సో ఏవం అనురోధవిరోధం సమాపన్నో యం కిఞ్చి వేదనం వేదేతి సుఖం వా దుక్ఖం వా అదుక్ఖమసుఖం వా, సో తం వేదనం అభినన్దతి అభివదతి, అజ్ఝోసాయ తిట్ఠతీ”తి (మ. ని. ౧.౪౦౮) –

ఏవం వుత్తస్స. ఏవం సోతద్వారాదీసుపి. తస్స **అభినన్దతో**తి సప్పీతికతణ్హాయ అభిముఖభావేన నన్దతో. **అభివదతో**తి "అహో సుఖం, అహో సుఖ"న్తి వచీభేదకరణపవత్తాయ బలవతణ్హాయ "అహం, మమా"తి అభివదతో. తతో బలవతియా మోచేతుం అసక్కుణేయ్యతాయ **అజ్ఝోసాయ తిట్ఠతో**. తతోపి బలవతీ పన ఉపాదానభూతా తణ్హా **నన్దీ**. ఏత్థ చ అభినన్దనాదినా తణ్హా వుత్తా, నన్దివచనేన తప్పచ్చయం ఉపాదానం చతుబ్బిధమ్పి నన్దితాతదవిప్పయోగతాహి, తణ్హాదిట్ఠాభినన్దనభావేహి చాతి వేదితబ్బం.

జాతిపచ్చయా జరామరణన్తిఆదికఞ్చ తత్థేవ **మహాతణ్హాసఙ్ఖయసుత్తే** వుత్తం.

విపాకవట్టభూతే పటిసన్ధిపవత్తిఫస్సాదికే కమ్మసముట్ఠానఞ్చ ఓజం సన్ధాయ ''**చత్తారో ఆహారా తణ్హానిదానా**''తిఆది వుత్తం. వట్టూపథమ్భకా పన ఇతరేపి ఆహారా తణ్హాపభవే తస్మిం అవిజ్జమానే న విజ్జన్తీతి ''**తణ్హానిదానా**''తి వత్తుం వట్టన్తి.

౨౧౩. **తతో తతో**తి చతుబ్బిధాసు దేసనాసు తతో తతో దేసనతో. **ఞాయప్పటివేధాయ సంవత్తతీ**తి **ఞాయో**తి మగ్గో, సో ఏవ వా పటిచ్చసముప్పాదో "అరియో చస్స ఞాయో పఞ్ఞాయ సుదిట్ఠో హోతీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౪౧; ౫.౧౦౨౪) వచనతో. సయమేవ హి సో సమన్తభద్దకత్తా తథా తథా పటివిజ్ఝితబ్బత్తా తాయ తాయ దేసనాయ అత్తనో పటివేధాయ సంవత్తతి. **చతుబ్బిధగమ్భీరభావప్పత్తియా**తి ధమ్మత్థదేసనాపటివేధగమ్భీరేసు పతిట్ఠాధిగమనేన పతిట్ఠితత్తాతి అత్థో.

సమన్తభద్దకతా, దేసనావిలాసప్పత్తి చ చతున్నమ్పి దేసనానం సమానం కారణన్తి విసేసకారణం వత్తుకామో ఆహ ''**విసేసతో**''తి. **అస్సా**తి అస్స భగవతో దేసనా, **అస్స** వా పటిచ్చసముప్పాదస్స దేసనాతి యోజేతబ్బం. **పవత్తికారణవిభాగే** అవిభత్తసభావా అవిజ్జాదయోవ, కారణన్తి వా గహితానం పకతిఆదీనం, అవిజ్జాదీనఞ్చ అకారణతా, కారణతా చ. తత్థ సమ్మూళ్హా కేచి అకారణం కారణన్తి గణ్హన్తి, కేచి న కిఞ్చి కారణం బుజ్ఝన్తీతి తేసం యథాసకేహి అనురూపేహి కారణేహి సఙ్ఖారాదిపవత్తిసన్దస్సనత్థం, సంసారప్పవత్తిసన్దస్సనత్థన్తి అత్థో. పవత్తిఆదీనవపటిచ్ఛాదికా అవిజ్జా ఆది, తతో సఙ్ఖారా ఉప్పజ్జన్తి, తతో విఞ్ఞాణన్తి ఏవం పవత్తియా **ఉప్పత్తిక్కమసన్దస్సనత్థం**, గబ్భసేయ్యకాదివసేన వా తత్థ తత్థ భవే అత్తభావస్స ఉప్పజ్జనానుపుబ్బిసన్దస్సనత్థఞ్చ అనులోమదేసనా పవత్తాతి. ఇతరాసం తదత్థతాసమ్భవేపి న తాసం తదత్థమేవ పవత్తి అత్థన్తరసబ్భావతో. అయం పన తదత్థా ఏవాతి ఏతిస్సా తదత్థతా వుత్తా.

అనువిలోకయతో యో సమ్బోధితో పుబ్బభాగే తంతంపచ్చయుప్పన్నావబోధసఙ్ఖాతో పుబ్బభాగపటివేధో పవత్తో, తదనుసారేన తదనుగమేన జరామరణాదికస్స జాతిఆదికారణం యం అధిగతం, తస్స సన్దస్సనత్థం అయం పటిలోమదేసనా పవత్తా. అనువిలోకయతో పటిలోమదేసనా పవత్తాతి వా సమ్బన్ధో. దేసేన్తోపి హి భగవా కిచ్ఛాపన్నం లోకం అనువిలోకేత్వా పుబ్బభాగ...పే॰... సన్దస్సనత్థం దేసేసీతి. ఆహారతణ్హాదయో పచ్చుప్పన్నద్ధా, సఙ్ఖారావిజ్జా అతీతద్ధాతి ఇమినా అధిప్పాయేనాహ ''**యావ అతీతం అద్ధానం అతిహరిత్వా**''తి. ఆహారా వా తణ్హాయ పభావేతబ్బా అనాగతో అద్ధా, తణ్హాదయో పచ్చుప్పన్నో , సఙ్ఖారావిజ్జా అతీతోతి. పచ్చక్ఖం పన ఫలం దస్సేత్వా తన్నిదానదస్సనవసేన ఫలకారణపరమ్పరదస్సనం యుజ్జతీతి ఆహారా పురిమతణ్హాయ ఉప్పాదితా పచ్చుప్పన్నో అద్ధా, తణ్హాదయో అతీతో, సఙ్ఖారావిజ్జా తతోపి అతీతతరో సంసారస్స అనాదిభావదస్సనత్థం వుత్తోతి. **యావ అతీతద్ధాన**న్తి యావ అతీతతరం అద్ధానన్తి అత్థో యుత్తోతి. ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తిఆహారకా వా చత్తారో ఆహారా "ఆహారేతీతాహం న వదామి...పే॰... ఏవం పన మం అవదన్తం యో ఏవం పుచ్ఛేయ్య 'కిస్స ను ఖో, భన్తే, విఞ్ఞాణాహారో'తి, ఏస కల్లో పఞ్హో, తత్ర కల్లం వేయ్యాకరణం,

విఞ్ఞాణాహారో ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తియా”తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౨) వచనతో, తంసమ్పయుత్తత్తా ఫస్సచేతనానం, తప్పవత్తిహేతుత్తా చ కబళీకారాహారస్స. తేన హి ఉపత్థమ్భితరూపకాయస్స, తఞ్చ ఇచ్ఛన్తస్స కామవిఞ్ఞాణాయూహనం హోతి. భోజనఞ్హి సద్ధాదీనం, రాగాదీనఞ్చ ఉపనిస్సయోతి వుత్తం. తస్మా తే కమ్మవట్టసఙ్గహితా ఆహారా పచ్చుప్పన్నో అద్ధాతి ఇమస్మిం పరియాయే పురిమోయేవ అత్థో యుత్తో.

అతీతద్ధతో పభుతి “ఇతి ఖో, భిక్ఖవే, అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా”తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౨.౨) అతీతే, తతో పరఞ్చ హేతుఫలపటిపాటిం పచ్చక్ఖభూతానం ఆహారానం నిదానదస్సనవసేన ఆరోహిత్వా నివత్తనేన వినా అబుజ్ఝన్తానం తంసన్దస్సనత్థం సా అయం దేసనా పవత్తాతి అత్థో. **అనాగతద్ధహేతుసముట్ఠానతో పభుతీ**తి అనాగతస్స భవస్స హేతుభూతానం ధమ్మానం ఉప్పత్తితో పట్ఠాయ. **అనాగతద్ధసన్దస్సనత్థ**న్తి అనాగతద్ధునో అప్పటివిజ్ఝన్తానం అపస్సన్తానం పచ్చక్ఖం పచ్చుప్పన్నం హేతుం దస్సేత్వా హేతుఫలపరమ్పరాయ తస్స సన్దస్సనత్థన్తి అత్థో. ఏత్థ చ ఆదితో పట్ఠాయ యావ పరియోసానా, పరియోసానతో చ పట్ఠాయ యావ ఆది పవత్తా దేసనా ద్వాదసఙ్గా, తతో ఏవ తిసన్ధి చతుసఙ్ఖేపా. మజ్ఝతో పట్ఠాయ యావ ఆది పవత్తా దేసనా అట్ఠఙ్గా ద్విసన్ధి తిసఙ్ఖేపా. మజ్ఝతో పన పట్ఠాయ యావ పరియోసానా పవత్తా దేసనా ఛళఙ్గా ద్విసన్ధి తిసఙ్ఖేపా. “సంయోజనియేసు, భిక్ఖవే, ధమ్మేసు అస్సాదానుపస్సినో విహరతో తణ్హా పవడ్ఢతి, తణ్హాపచ్చయా ఉపాదాన”న్తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౨.౫౩, ౫౭) మజ్ఝతో పట్ఠాయ యావ పరియోసానా పవత్తా దేసనా ఏకసన్ధి ద్విసఙ్ఖేపా. ఏవం అయం అనేకఙ్గా ఏవ పటిచ్చసముప్పాదదేసనా ఆగతా. ఏకఙ్గవసేనాపి చ పటిచ్చసముప్పాదదేసనా లబ్భతేవ. యథాహ –

> “తత్ర, భిక్ఖవే, సుతవా అరియసావకో పటిచ్చసముప్పాదంయేవ సాధుకం యోనిసో మనసి కరోతి ‘ఇతి ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతి, ఇమస్సుప్పాదా ఇదం ఉప్పజ్జతి. ఇమస్మిం అసతి ఇదం న హోతి, ఇమస్స నిరోధా ఇదం నిరుజ్ఝతీ’తి. సుఖవేదనియం, భిక్ఖవే, ఫస్సం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సుఖవేదనా”తి (సం॰ ని॰ ౨.౬౨) –

ఆది. ఏత్థ హి “ఫస్సపచ్చయా”తి ఏత్తకో ఏవ పటిచ్చసముప్పాదో వుత్తో. తేనేతం విఞ్ఞాయతి “ఏకఙ్గపటిచ్చసముప్పాదో”తి.

తత్థ **ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతీ**తి ఇమస్మిం అవిజ్జాదికే పచ్చయే సతి ఇదం సఙ్ఖారాదికం ఫలం హోతి. **ఇమస్సుప్పాదా ఇదం ఉప్పజ్జతీ**తి ఇమస్స అవిజ్జాదికస్స పచ్చయస్స ఉప్పాదా ఇదం సఙ్ఖారాదికం ఫలం ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. **ఇమస్మిం అసతి ఇదం న హోతి, ఇమస్స నిరోధా ఇదం నిరుజ్ఝతీ**తి అవిజ్జాదీనం అభావే సఙ్ఖారాదీనం అభావస్స, అవిజ్జాదీనం నిరోధా సఙ్ఖారాదీనం నిరోధస్స చ వచనేన పురిమస్మిం పచ్చయలక్ఖణే నియమో దస్సితో హోతి “ఇమస్మిం సతి ఏవ, న అసతి, ఇమస్స ఉప్పాదా ఏవ, న నిరోధా”తి. తేనేతం లక్ఖణం అన్తోగధనియమం ఇధ పటిచ్చసముప్పాదస్స వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

నిరోధోతి చ అవిజ్జాదీనం విరాగాధిగమేన ఆయతిం అనుప్పాదో అప్పవత్తి. తథా హి వుత్తం “అవిజ్జాయత్వేవ అసేసవిరాగనిరోధా”తిఆది (మహావ॰ ౧; ఉదా॰ ౩). నిరోధవిరోధీ చ ఉప్పాదో, యేన సో ఉప్పాదవిరోధిభావేన వుత్తో “ఇమస్స నిరోధా ఇదం నిరుజ్ఝతీ”తి, తేనేతం దస్సేతి “అనిరోధో ఉప్పాదో నామ, సో చేత్థ అత్థిభావోతిపి వుచ్చతీ”తి. “ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతీ”తి ఇదమేవ హి లక్ఖణం పరియాయన్తరేన “ఇమస్సుప్పాదా ఇదం ఉప్పజ్జతీ”తి వదన్తేన పరేన పురిమం విసేసితం హోతి, తస్మా న ధరమానతంయేవ సన్ధాయ “ఇమస్మిం సతీ”తి వుత్తం, అథ ఖో మగ్గేన అనిరుద్ధభావఞ్చాతి విఞ్ఞాయతి. యస్మా చ “ఇమస్మిం అసతి ఇదం న హోతి, ఇమస్స నిరోధా ఇదం నిరుజ్ఝతీ”తి (ఉదా॰ ౨) ద్విధాపి

ఉద్దిట్ఠలక్ఖణస్స నిరోధస్స నిద్దేసం వదన్తేన “అవిజ్జాయత్వేవ అసేసవిరాగనిరోధా సఙ్ఖారనిరోధో”తిఆదినా (మహావ. ౧; ఉదా. ౩) నిరోధో ఏవ వుత్తో, తస్మా నత్థిభావోపి నిరోధో ఏవాతి నత్థిభావవిరుద్ధో అత్థిభావో అనిరోధోతి దస్సితం హోతి. తేన అనిరోధసఙ్ఖాతేన అత్థిభావేన ఉప్పాదం విసేసేతి. తతో న ఇధ అత్తలాభమత్తం ఉప్పాదోతి అధిప్పేతో, అథ ఖో అనిరోధసఙ్ఖాతో అత్థిభావో చాతి అయమత్థో విభావితోతి ఏవమేతం లక్ఖణద్వయవచనం అఞ్ఞమఞ్ఞం విసేసనవిసేసితబ్బభావేన సాత్థకన్తి వేదితబ్బం.

కో పనాయం అనిరోధో నామ, యో అత్థిభావో, ఉప్పాదోతి చ వుచ్చతీతి? అప్పహీనభావో, అనిబ్బత్తితఫలతాప్పహీనారహతాహి ఫలుప్పాదనారహతా చ. యే తేహి పహాతబ్బా అకుసలా ధమ్మా, తేసం అరియమగ్గేన అసముగ్ఘాతితభావో, యే పన న పహాతబ్బా కుసలాబ్యాకతా ధమ్మా, యాని తేసు సంయోజనాని అఖీణాసవానం, తేసం అపరిక్ఖీణతా చ. అసముగ్ఘాతితానుసయతాయ హి ససంయోజనాఖన్ధప్పవత్తి పటిచ్చసముప్పాదో. తథా హి వుత్తం –

> “యాయ చ, భిక్ఖవే, అవిజ్జాయ నివుతస్స బాలస్స, యాయ చ తణ్హాయ సమ్పయుత్తస్స అయం కాయో సముదాగతో, సా చేవ అవిజ్జా బాలస్స అప్పహీనా, సా చ తణ్హా అపరిక్ఖీణా. తం కిస్స హేతు? న, భిక్ఖవే, బాలో అచరి బ్రహ్మచరియం సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయ, తస్మా బాలో కాయస్స భేదా కాయూపగో హోతి, సో కాయూపగో సమానో న పరిముచ్చతి జాతియా జరామరణేనా”తి (సం. ని. ౨.౧౯) –

ఆది. ఖీణసంయోజనానం పన అవిజ్జాయ అభావతో సఙ్ఖారానం, తణ్హుపాదానానం అభావతో ఉపాదానభవానం న సమ్భవోతి వట్టస్స ఉపచ్ఛేదో పఞ్ఞాయతి. తేనేవాహ –

> “ఛన్నన్త్వేవ, ఫగ్గున, ఫస్సాయతనానం అసేసవిరాగనిరోధా ఫస్సనిరోధో, ఫస్సనిరోధా వేదనానిరోధో”తి (సం. ని. ౨.౧౨) –

ఆది. న హి అగ్గమగ్గాధిగమతో ఉద్ధం యావ పరినిబ్బానా సళాయతనాదీనం అప్పవత్తి, అథ ఖో నత్థితా, నిరోధసద్దవచనీయతా, ఖీణసంయోజనతాతి నిరోధో వుత్తో. అపిచ చిరకతమ్పి కమ్మం అనిబ్బత్తితఫలతాయ, అప్పహీనారహతాయ చ ఫలారహం సన్తం ఏవ నామ హోతి, న నిబ్బత్తితఫలం, నాపి పహీనారహన్తి ఫలుప్పత్తిపచ్చయానం అవిజ్జాసఙ్ఖారాదీనం వుత్తనయేన ఫలారహభావో అనిరోధోతి వేదితబ్బం. ఏవం అనిరుద్ధభావేనేవ హి యేన వినా ఫలం న సమ్భవతి, తం కారణం అతీతాదిపి “ఇమస్మిం సతీ”తి ఇమినా వచనేన వుత్తం. తతో ఏవ చ అవుసితబ్రహ్మచరియస్స అప్పవత్తిధమ్మతం అనాపన్నో పచ్చయుప్పాదో కాలభేదం అనామసిత్వా అనివత్తితాయ ఏవ “ఇమస్సుప్పాదా”తి వుత్తో. అథ వా అవసేసపచ్చయసమవాయే అవిజ్జమానస్సాపి విజ్జమానస్స వియ పగేవ విజ్జమానస్స యా ఫలుప్పత్తిఅభిముఖతా, సా “ఇమస్సుప్పాదా”తి వుత్తా. తదా హి తతో ఫలం ఉప్పజ్జతీతి తదవత్థం కారణం ఫలస్స ఉప్పాదనభావేన ఉపట్ఠితం ఉప్పతితం నామ హోతి, న విజ్జమానమ్పి అతదవత్థన్తి తదవత్థతా ఉప్పాదోతి వేదితబ్బా.

తత్థ ‘‘**సతీ**’’తి ఇమినా విజ్జమానతామత్తేన పచ్చయభావం వదన్తో అబ్యాపారతం పటిచ్చసముప్పాదస్స దస్సేతి. **ఉప్పాదా**తి ఉప్పత్తిధమ్మతం, అసబ్బకాలభావితం, ఫలుప్పత్తిఅభిముఖతఞ్చ దీపేన్తో అనిచ్చతం పటిచ్చసముప్పాదస్స దస్సేతి. “సతి, న అసతి, ఉప్పాదా, న నిరోధా”తి పన హేతుఅత్థేహి భుమ్మనిస్సక్కవచనేహి సమత్థితం

నిదానసముదయజాతిపభవభావం పటిచ్చసముప్పాదస్స దస్సేతి. హేతుఅత్థతా చేత్థ భుమ్మవచనే యస్స భావేన తదవినాభావిఫలస్స భావో లక్ఖీయతి, తత్థ పవత్తియా వేదితబ్బా, యథా అధనానం ధనే అననుప్పదీయమానే దాలిద్దియం వేపుల్లమగమాసి (దీ. ని. ౩.౯౧), నిప్ఫన్నే సస్సే సుభిక్ఖం జాయతీతి చ. నిస్సక్కవచనస్సాపి హేతుఅత్థతా ఫలస్స పభవే పకతియఞ్చ పవత్తియా, యథా "కలలా హోతి అబ్బుదం, అబ్బుదా జాయతే పేసీ"తి (సం. ని. ౧.౨౩౫; కథా. ౯౩౨), "హిమవతా గఙ్గా పభవతి, సిఙ్గతో సరో జాయతీ"తి చ. అవిజ్జాదిభావేన చ తదవినాభావిసఙ్ఖారాదిభావో లక్ఖీయతి, అవిజ్జాదీహి చ సఙ్ఖారాదయో పభవన్తి, పకరీయన్తి చాతి తేసం పభవో, పకతి చ, తస్మా తదత్థదీపనత్థం "ఇమస్మిం సతి ఇమస్సుప్పాదా"తి హేతుఅత్థా భుమ్మనిస్సక్కనిద్దేసా కతా.

యస్మా చేత్థ "ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతి, ఇమస్సుప్పాదా ఇదం ఉప్పజ్జతీ"తి సఙ్ఖేపేన ఉద్దిట్ఠస్స పటిచ్చసముప్పాదస్స "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తిఆదికో నిద్దేసో, తస్మా యథావుత్తో అత్థిభావో, ఉప్పాదో చ తేసం తేసం పచ్చయుప్పన్నధమ్మానం పచ్చయభావోతి విఞ్ఞాయతి. న హి అనిరుద్ధతాసఙ్ఖాతం అత్థిభావం, ఉప్పాదఞ్చ అనివత్తసభావతాసఙ్ఖాతం, ఉదయావత్థతాసఙ్ఖాతం వా "సతియేవ, న అసతి, ఉప్పాదా ఏవ, న నిరోధా"తి అన్తోగధనియమేహి వచనేహి పకాసితం ముఞ్చిత్వా అఞ్ఞో పచ్చయభావో నామ అత్థి, తస్మా యథావుత్తో అత్థిభావో, ఉప్పాదో చ పచ్చయభావోతి వేదితబ్బో. యేపి హి పట్ఠానే ఆగతా హేతుఆదయో చతువీసతి పచ్చయా, తేపి ఏతస్సేవ పచ్చయభావస్స విసేసాతి వేదితబ్బా. తథా య్వాయం మూలహేతునిదానసమ్భవపభవాదిపరియాయేహి , ఉప్పాదట్ఠితి పవత్తట్ఠితి నిమిత్తట్ఠితి ఆయూహనట్ఠితి సంయోగట్ఠితి పలిబోధట్ఠితీతిఆదిపరియాయేహి చ పకాసితో కారణత్థో, సోపి ఏత్థేవ అన్తోగధోతి దట్ఠబ్బో.

౨.౮౪. మూలకారణసద్దం అపేక్ఖిత్వా **న అకారణన్తి** నపుంసకనిద్దేసో, అకారణాతి అత్థో. అకారణం యది సియా, సుత్తం పటిబాహితం సియాతి దస్సేన్తో **''ఆసవసముదయా''**తి సుత్తం ఆహరతి. **పరియాయో** కారణం. **వట్టకథాయ సీసభావో** వట్టహేతునో కమ్మస్సాపి హేతుభావో. తత్థ భవతణ్హాయపి హేతుభూతా అవిజ్జా, తాయ పటిచ్ఛాదితాదీనవే భవే తణ్హాయ ఉప్పజ్జనతో అవిజ్జా విసేసేన సీసభూతాతి **''మూలకారణ''**న్తి వుత్తా.

పురిమాయ కోటియా అపఞ్ఞాయమానాయ ఉప్పాదవిరహతో నిచ్చతం గణ్హేయ్యాతి ఆహ **''ఏవం చేతం, భిక్ఖవే, వుచ్చతీ''**తిఆది. తేన ఇతో పుబ్బే ఉప్పన్నపుబ్బతా నత్థీతి అపఞ్ఞాయనతో పురిమకోటిఅపఞ్ఞాయనం వుత్తన్తి ఇమమత్థం దస్సేతి.

౨.౮౫. అవిజ్జాతణ్హాహేతుక్కమేన ఫలేసు వత్తబ్బేసు **''సుగతిదుగ్గతిగామినో''**తి వచనం సద్దలక్ఖణావిరోధనత్థం. పూజితస్స హి ద్వన్దే పుబ్బనిపాతో. సవరా కిర మంసస్స అట్ఠినా అలగ్గనత్థం పునప్పునం తాపేత్వా కోట్టేత్వా ఉణ్హోదకం పాయేత్వా విరిత్తం సూనం అట్ఠితో ముత్తమంసం గావిం మారేన్తి. తేనాహ **''అగ్గిసన్తాపా''**తిఆది. తత్థ యథా వజ్ఝగావీ చ అవిజ్జాభిభూతతాయ యథావుత్తం ఉణ్హోదకపానం ఆరభతి, ఏవం పుథుజ్జనో యథావుత్తం దుగ్గతిగామికమ్మం. యథా పన సా ఉణ్హోదకపానే ఆదీనవం దిస్వా తణ్హావసేన సీతుదకపానం ఆరభతి, ఏవం పుథుజ్జనో అవిజ్జాయ నాతిబలవభావతో దుగ్గతిగామికమ్మే ఆదీనవం దిస్వా తణ్హావసేన సుగతిగామికమ్మం ఆరభతి. దుక్ఖే హి అవిజ్జం తణ్హా అనువత్తతి, సుఖే తణ్హం అవిజ్జాతి.

౨౮౬. **కత్థచి** సుత్తే. **ఏకధమ్మమూలికం దేసనన్తి** అవిజ్జాతణ్హాసు ఏకోయేవ ధమ్మో మూలం ఏతిస్సాతి ఏకధమ్మమూలికా, తం, తత్థ ఏకం ఏవ ధమ్మం మూలం కత్వా పటిచ్చసముప్పాదదేసనం దేసేతీతి అత్థో. ఉపనిసీదతి ఫలం ఏత్థాతి ఉపనిసా, కారణం, అవిజ్జా ఉపనిసా ఏతేసన్తి **అవిజ్జూపనిసా. అస్సాదానుపస్సినో**తి ఉపాదానియేసు తేభూమకధమ్మేసు విసయభూతేసు అస్సాదేతబ్బతో అస్సాదసఞ్ఞితం సుఖసోమనస్సం అనుపస్సనసీలస్స. అప్పహీనావిజ్జతాయ బాలలక్ఖణయోగేన **బాలస్స. ఏవన్తి** అవిజ్జానివుతత్తా, తణ్హాసంయుత్తత్తా చ. **అయం కాయో**తి అయం మమఞ్చేవ తుమ్హాకఞ్చ పచ్చక్ఖభూతో సవిఞ్ఞాణకకాయో ఖన్ధపఞ్చకం. "సళాయతనపచ్చయా ఫస్సో"తి (మహావ. ౧; ఉదా. ౧) వచనతో ఫస్సకారణఞ్చేతం వుచ్చతీతి ఆయతనచ్ఛక్కం వా. **సముదాగతో**తి ఉప్పన్నో. **బహిద్ధా చ నామరూపన్తి** బహిద్ధా సవిఞ్ఞాణకకాయో ఖన్ధపఞ్చకం, సళాయతనాని వా. **ఇత్థేతన్తి** ఇత్థం ఏతం. అత్తనో చ పరేసఞ్చ పఞ్చక్ఖన్ధా ద్వాదసాయతనాని ద్వారాలమ్బనభావేన వవత్థితాని **ద్వయం** నామాతి అత్థో. **ద్వయం పటిచ్చ ఫస్సో**తి అఞ్ఞత్థ చక్ఖురూపాదీని ద్వయాని పటిచ్చ చక్ఖుసమ్ఫస్సాదయో వుత్తా, ఇధ పన అజ్ఝత్తికబాహిరాని ఆయతనాని, మహాద్వయం నామ కిరేతన్తి వుత్తం. అయమేత్థ అధిప్పాయో – అఞ్ఞత్థ "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో"తిఆదినా (మ. ని. ౧.౨౦౪, ౪౦౦; ౩.౪౨౧, ౪౨౫, ౪౨౬; సం. ని. ౨.౪౪; ౪.౬౦; కథా. ౪౬౫) చక్ఖు చేవ రూపా చ... పే.... మనో చేవ ధమ్మా చాతి వుత్తాని ద్వయాని పటిచ్చ చక్ఖుసమ్ఫస్సాదయో వుత్తా. ఇధ పన "అయఞ్చేవ కాయో"తి చక్ఖాదినిస్సయే సేసధమ్మే చక్ఖాదినిస్సితే ఏవ కత్వా వుత్తం చక్ఖాదికాయం ఏకత్తేన "అజ్ఝత్తికాయతన"న్తి గహేత్వా, "బహిద్ధా చ నామరూప"న్తి వుత్తం రూపాదిఆరమ్మణం ఏకత్తేనేవ "బాహిరాయతన"న్తి తాని అజ్ఝత్తికబాహిరాని ఆయతనాని పటిచ్చ ఫస్సో వుత్తో, తస్మా మహాద్వయమేతన్తి.

ఏవఞ్చ కత్వా అత్తనో చ పరస్స చ పఞ్చహి ఖన్ధేహి, ఛహి ఆయతనేహి చాతి అయమత్థో దీపేతబ్బోవాతి వుత్తం. "అయం కాయో"తి హి వుత్తాని సనిస్సయాని చక్ఖాదీని అత్తనో పఞ్చక్ఖన్ధా, "బహిద్ధా నామరూప"న్తి వుత్తాని రూపాదీని పరేసం. తథా అయం కాయో అత్తనో ఛ అజ్ఝత్తికాని ఆయతనాని, బహిద్ధా నామరూపం పరేసం బాహిరానీతి. అఞ్ఞథా అజ్ఝత్తికాయతనమత్తే ఏవ "అయం కాయో"తి వుత్తేన అజ్ఝత్తికాయతనానేవ అత్తనో పఞ్చక్ఖన్ధా హోన్తీతి అత్తనో చ పరేసఞ్చ పఞ్చహి ఖన్ధేహి దీపనా న సమ్భవేయ్యాతి. **సళేవాయతనానీ**తి సళేవ ఫస్సకారణాని, యేహి కారణభూతేహి ఆయతనేహి ఉప్పన్నేన ఫస్సేన ఫుట్ఠో బాలో సుఖదుక్ఖం పటిసంవేదేతి. **ఆది**-సద్దేన "ఏతేసం వా అఞ్ఞతరేన. అవిజ్జానీవరణస్స, భిక్ఖవే, పణ్డితస్స తణ్హాయ సమ్పయుత్తస్సా"తిఆది (సం. ని. ౨.౧౯) యోజేతబ్బం. ఇమస్మిఞ్హి సుత్తే సఙ్ఖారే అవిజ్జాతణ్హానిస్సితే ఏవ కత్వా కాయగ్గహణేన విఞ్ఞాణనామరూపసళాయతనాని గహేత్వా తస్మిం కాయే సళాయతనానం ఫస్సం తంనిస్సితమేవ కత్వా వేదనాయ విసేసపచ్చయభావం దస్సేన్తేన భగవతా బాలపణ్డితానం అతీతద్ధావిజ్జాతణ్హామూలకో వేదనాన్తో పటిచ్చసముప్పాదో దస్సితో. పున చ బాలపణ్డితానం విసేసం దస్సేన్తేన –

> "యాయ చ, భిక్ఖవే, అవిజ్జాయ నివుతస్స బాలస్స, యాయ చ తణ్హాయ సమ్పయుత్తస్స అయం కాయో సముదాగతో, సా చేవ అవిజ్జా బాలస్స అప్పహీనా, సా చ తణ్హా అపరిక్ఖీణా. తం కిస్స హేతు? న, భిక్ఖవే, బాలో అచరి బ్రహ్మచరియం సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయ. తస్మా బాలో కాయస్స భేదా కాయూపగో హోతి, సో కాయూపగో సమానో న పరిముచ్చతి జాతియా...పే.... దుక్ఖస్మాతి వదామీ"తి (సం. ని. ౨.౧౯) –

వేదనాపభవం సావిజ్జం తణ్హం దస్సేత్వా, ఉపాదానభవే చ తన్నిస్సితే కత్వా "కాయూపగో హోతీ"తిఆదినా జాతిఆదికే దస్సేన్తేన పచ్చుప్పన్నహేతుసముట్ఠానతో పభుతి ఉభయమూలవసేన పటిచ్చసముప్పాదో వుత్తో, తబ్బిపరియాయేన చ పణ్డితస్స పచ్చుప్పన్నహేతుపరిక్ఖయతో పభుతి ఉభయమూలకో పటిలోమపటిచ్చసముప్పాదోతి.

౫౮౭. **పూరేతున్తి** వడ్ఢేతుం, ఉపచినితున్తి అత్థో. దుగ్గతిగామికమ్మస్స విసేసపచ్చయత్తా అవిజ్జా "**అవిన్దియం విన్దతీ**"తి వుత్తా, తథా విసేసపచ్చయో విన్దియస్స న హోతీతి "**విన్దియం న విన్దతీ**"తి చ. అత్తనిస్సితాని కత్వా చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం పవత్తనం ఉప్పాదనం **ఆయతనం.** సమ్మోహభావేనేవ అనభిసమయభూతత్తా **అవిదితం** అఞ్ఞాతం **కరోతి. అన్తవిరహితే జవాపేతీతి** వణ్ణాగమవిపరియాయవికారవినాసధాతుఅత్థవిసేసయోగేహి పఞ్చవిధస్స నిరుత్తిలక్ఖణస్స వసేన అ-కార వి-కార జ-కారే గహేత్వా అఞ్ఞేసం వణ్ణానం లోపం, జ-కారస్స చ దుతియస్సాగమం కత్వా "**అవిజ్జా**"తి వుత్తం. బ్యఞ్జనత్థం వత్వా సభావత్థం దస్సేతుం "**అపిచా**"తిఆది వుత్తం. చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం వత్థారమ్మణాని "ఇదం వత్థు, ఇదం ఆరమ్మణ"న్తి అవిజ్జాయ ఞాతుం న సక్కాతి అవిజ్జా తప్పటిచ్ఛాదికా వుత్తా. వత్థారమ్మణసభావఛాదనతో ఏవ అవిజ్జాదీనం పటిచ్చసముప్పాదభావస్స, జరామరణాదీనం పటిచ్చసముప్పన్నభావస్స చ ఛాదనతో పటిచ్చసముప్పాదపటిచ్చసముప్పన్నచ్ఛాదనం వేదితబ్బం.

అపచ్చక్ఖిత్వాతి పచ్చక్ఖానం అకత్వా అపటిక్ఖిపిత్వా. **ఉపకారకట్ఠో పచ్చయట్ఠో** యథా పిణ్డపాతాది సరీరస్స.

సఙ్ఖతమభిసఙ్ఖరోన్తీతి యథా సఙ్ఖతం హోతి, ఏవం అభిసఙ్ఖరోన్తి. సఙ్ఖారసద్దగ్గహణేన ఆగతా సఙ్ఖారా **సఙ్ఖారసద్దేన ఆగతసఙ్ఖారా**. యదిపి అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాపి సఙ్ఖారసద్దేన ఆగతా, తే పన ఇమిస్సా దేసనాయ పధానాతి విసుం వుత్తా, తస్మా "**దువిధా**"తి ఏత్థ సఙ్ఖారసద్దేన ఆగతసఙ్ఖారేసు అభిసఙ్ఖరణకసఙ్ఖారం వజ్జేత్వా తదఞ్ఞే సఙ్ఖారసద్దేన ఆగతసఙ్ఖారా యోజేతబ్బా. **సఙ్ఖారసద్దేన ఆగతసఙ్ఖారాతి** వా సముదాయో వుత్తో. తదేకదేసా చ ఇధ వణ్ణేతబ్బభావేన గహితా అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా, తస్మా వణ్ణేతబ్బసబ్బసఙ్గాహకవసేన దువిధతా వుత్తాతి వేదితబ్బా. "పఠమం నిరుజ్ఝతి వచీసఙ్ఖారో"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౪) వితక్కవిచారఅస్సాసపస్సాససఞ్ఞావేదనావచీసఙ్ఖారాదయో వుత్తా, న అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారేసు వుత్తా కాయసఞ్చేతనాదయో.

సఙ్ఖతసఙ్ఖారా నామ యథాసకం పచ్చయేహి సఙ్ఖతత్తా. సతిపి పచ్చయనిబ్బత్తానం సబ్బేసమ్పి సఙ్ఖతభావే "మమేతం ఫల"న్తి తదత్థాభిముఖేన వియ కమ్మునా నిబ్బత్తితత్తా తేభూమకవిపాకకటత్తారూపేసు సాతిసయో సఙ్ఖతభావోతి అధిప్పాయేన **అట్ఠకథాయం** (విసుద్ధి॰ ౨.౫౮౭) కమ్మనిబ్బత్తానం అభిసఙ్ఖతసఙ్ఖారతా వుత్తా. **పాళియం** పన తథా ఆగతట్ఠానస్స అభావతో "**తేపి ...పే.... ఏత్థేవ సఙ్గహం గచ్ఛన్తీ**"తి వుత్తం. **అనిచ్చా వత సఙ్ఖారాతి** వుత్తా ఉభుఆదిసముట్ఠానాపి సబ్బధమ్మా. **అభిసఙ్ఖరణకసఙ్ఖారోతి వుచ్చతి** అత్తనో ఫలస్స అభిసఙ్ఖరణతో. కాయపయోగసముట్ఠాపనవీరియం **కాయికవీరియం. అభిసఙ్ఖారస్సాతి** పయోగవేగస్స.

వాచం సఙ్ఖరోతీతి **వచీసఙ్ఖారో**. కాయేన సఙ్ఖరీయతీతి **కాయసఙ్ఖారో**. చిత్తేన సఙ్ఖరీయతి, చిత్తం వా సఙ్ఖరోతీతి **చిత్తసఙ్ఖారో**. సఙ్ఖేపతో పన సబ్బేపి యథారహం సఙ్ఖరోన్తి, సఙ్ఖరీయన్తీతి చ సఙ్ఖారాతి వేదితబ్బా. **వుత్తన్తి** సఙ్ఖారట్ఠపచ్చయట్ఠాదిమాహ.

నమతీతి ఏకన్తసారమ్మణతాయ ఆరమ్మణాభిముఖం నమతి. **పరితస్సతీ**తి పిపాసతి, తణ్హాపరితాపతాయ వా విచలతి. **ఉపాదియతీ**తి దళ్హం ఆదియతి. **భవతీ**తి ఉపపత్తిభవం సన్ధాయాహ. **భావయతీ**తి కమ్మభవం. చుతి ఖన్ధానం మరణన్తి ''**మరన్తి ఏతేనా**''తి వుత్తం. దుక్ఖా వేదనా ఉప్పాదదుక్ఖా, ఠితిదుక్ఖాతి చ కత్వా ''**ద్వేధా ఖణతీ**''తి వుత్తం. **ఆయాసో** పరిస్సమో విసాదో.

నిద్దిట్ఠనయదస్సనన్తి యథానిద్దిట్ఠవిధిసన్దస్సనం. **కేవల**-సద్దో అసమ్మిస్సవాచకో చ హోతి "కేవలా సాలయో"తిఆదీసు, నిరవసేసవాచకో చ "కేవలా అఙ్గమగధా"తిఆదీసు, తస్మా ద్విధాపి అత్థం వదతి. తత్థ **అసమ్మిస్సస్సా**తి సుఖరహితస్స. న హి ఏత్థ కిఞ్చి ఉప్పాదవయరహితం అత్థి. **సకలస్సా**తి సబ్బభవాదిగతస్స, సబ్బకాలికస్స చ.

౨౪౮. "లక్ఖణేకవిధాదితో"తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దో పచ్చేకం పరిసమాపేతబ్బోతి దస్సేన్తో ఆహ ''**లక్ఖణాదితో**''తి. సమ్పయుత్తే, తంసమఙ్గిపుగ్గలే వా సమ్మోహయతీతి **సమ్మోహనరసా**. ఆరమ్మణసభావస్స ఛాదనం హుత్వా గయ్హతీతి **ఛాదనపచ్చుపట్ఠానా**. "ఆసవసముదయా అవిజ్జాసముదయో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౦౩) వచనతో **ఆసవపదట్ఠానా**. పటిసన్ధిజననత్థం ఆయూహన్తి బ్యాపారం కరోన్తీతి **ఆయూహనరసా**. రాసికరణం వా **ఆయూహనం**. చేతనాసభావత్తా చేతనా హుత్వా గయ్హతీతి **చేతనాపచ్చుపట్ఠానా**. నామరూపస్స పురేచారికభావేన పవత్తతీతి **పుబ్బఙ్గమరసం**. పురిమభవేన సద్ధిం ఘటనం హుత్వా గయ్హతీతి **పటిసన్ధిపచ్చుపట్ఠానం**. విఞ్ఞాణేన సహ, అఞ్ఞమఞ్ఞఞ్చ సమ్పయుజ్జతీతి **సమ్పయోగరసం**. సమం పకారేహి యోగో **సమ్పయోగో**. విసుం అభావో **అవినిబ్భోగో**. రూపం సమ్పయోగాభావతో వికిరతీతి **వికిరణరసం**. తతో ఏవ హి పిసియమానా తణ్డులాదయో వికిరన్తి, చుణ్ణీభూతా విద్ధంసన్తి, నామస్స కదాచి కుసలాదిభావోపి అత్థీతి తతో విసేసనత్థం ''**అబ్యాకతపచ్చుపట్ఠాన**''న్తి వుత్తం. "అచేతనో అబ్యాకతో"తి (విసుద్ధి॰ ౧.౩౧౧; విభ॰ అట్ఠ॰ ౧౭౩) ఏత్థ వియ అనారమ్మణతా వా అబ్యాకతతా దట్ఠబ్బా. **ఆయతనలక్ఖణ**న్తి ఘట్టనలక్ఖణం, ఆయానం తననలక్ఖణం వా. దస్సనస్స యథాసకం విసయగ్గహణస్స కరణతో **దస్సనరసం**. "దస్సనాదిరస"న్తి పన **సమ్మోహవినోదనియం** వుత్తం. **వత్థుద్వారభావపచ్చుపట్ఠానం** యథారహం విఞ్ఞాణమనోవిఞ్ఞాణధాతూనన్తి అధిప్పాయో. వత్థుగ్గహణఞ్చేత్థ చక్ఖాదిపఞ్చకాపేక్ఖం. అకుసలవిపాకుపేక్ఖాయ అనిట్ఠభావతో దుక్ఖేన, ఇతరాయ ఇట్ఠభావతో సుఖేన సఙ్గహితత్తా ''**సుఖదుక్ఖపచ్చుపట్ఠానా**''తి వుత్తం. దుక్ఖసముదయత్తా **హేతులక్ఖణా తణ్హా**. "తత్రతత్రాభినన్దినీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౯౧, ౪౬౦; సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; విభ॰ ౨౦౩; మహావ॰ ౧౪) వచనతో **అభినన్దనరసా**. చిత్తస్స, పుగ్గలస్స వా రూపాదీసు అతిత్తభావో హుత్వా గయ్హతీతి **అతిత్తభావపచ్చుపట్ఠానా**. **అముఞ్చనరసం** తణ్హాదిట్ఠాభినివేసవసేన. తణ్హాదళ్హత్తం హుత్వా కాముపాదానం, సేసాని దిట్ఠి హుత్వా ఉపట్ఠహన్తీతి **తణ్హాదళ్హత్తదిట్ఠిపచ్చుపట్ఠానం**. కమ్ముపపత్తిభవవసేన భవస్స లక్ఖణాదయో యోజేతబ్బా.

౨౪౯. **మోహాదిభావతో**తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన అననుబోధాదీనం సఙ్గహో. దుక్ఖాదీసు అఞ్ఞాణవసేన **అప్పటిపత్తి**, అసుభాదీసు సుభాదివిపల్లాసవసేన **మిచ్ఛాపటిపత్తి**. దిట్ఠివిప్పయుత్తవసేన వా **అప్పటిపత్తి**, దిట్ఠిసమ్పయుత్తవసేన **మిచ్ఛాపటిపత్తి**. **ద్వారారమ్మణతో**తి ద్వారతో, ఆరమ్మణతో చ ఛసు ద్వారేసు, ఛసు ఆరమ్మణేసు చ పవత్తనతో. అయం పన విభాగో న అవిజ్జాయ ఏవ, అఞ్ఞేసుపి పటిచ్చసముప్పాదఙ్గేసు అరూపధమ్మానం లబ్భతీతి ఆహ ''**సబ్బేసుపీ**''తి.

విపాకధమ్మధమ్మాదిభావతోతి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన నేవసేక్ఖానాసేక్ఖసంయోజనియాదిభావే సఙ్గణ్హాతి. **చతుయోనిసంవత్తనతో**తి చతుయోనిపరియాపన్నత్తభావనిబ్బత్తనతో.

లోకియవిభాగాదిభావతోతి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన అబ్యాకతసప్పచ్చయసఙ్ఖతాదిభావే సఙ్గణ్హాతి. **సహేతుకాహేతుకాదితో**తి **ఆది**-సద్దేన ససఙ్ఖారాసఙ్ఖారాదిభేదే సఙ్గణ్హాతి.

కామం నామరూపం పచ్చుప్పన్నద్ధవసేన వుచ్చతి, తథాపి యథా పచ్చుప్పన్నం, ఏవం అతీతానాగతమ్పీతి అద్ధత్తయపరియాపన్నస్సాపి నయతో గహేతబ్బత్తా వుత్తం ''**అతీతాదితో తివిధ**''న్తి.

సఙ్గాతిసమోసరణట్ఠానతోతి విఞ్ఞాణతంసమ్పయుత్తధమ్మానం ఉప్పత్తిపవత్తిదేసభావతో. ''**భూతప్పసాదవిఞ్ఞాణతో**''తి పాఠో యుత్తో. ''విఞ్ఞాణాదితో''తి పన పఠన్తి. ఏకసేసనయేన బాహిరాయతనస్సాపి సఙ్గహే సతి ఆది-సద్దేన తస్స సఙ్గహితతా దట్ఠబ్బా. **నోభయగోచర**న్తి మనాయతనమాహ. న హి అరూపధమ్మానం దేసవసేన ఆసన్నతా, దూరతా వా అత్థి అవిగ్గహత్తా, తస్మా మనాయతనస్స గోచరో మనాయతనం సమ్పత్తో, అసమ్పత్తో వాతి న వుచ్చతి. **ఫస్సాదీనమ్పీ**తి ఏత్థ ఫస్సో తావ ఫుసనసభావతో, లోకియసాసవాదిభావతో చ ఏకవిధో. పటిఘసమ్ఫస్సఅధివచనసమ్ఫస్సభేదతో, సహేతుకాదిభావతో చ దువిధో. భవత్తయపరియాపన్నతో, వేదనాత్తయసమ్పయోగతో , అహేతుకదుహేతుకతిహేతుకతో చ తివిధో. యోనిగతివసేన చతుబ్బిధో, పఞ్చవిధో చ.

వేదనా అనుభవనలక్ఖణతో, లోకియసాసవాదిభావతో చ ఏకవిధా. పఞ్చద్వారికమనోద్వారికభేదతో దువిధా. సుఖాదిభేదతో తివిధా. యోనిగతివసేన చతుబ్బిధా, పఞ్చవిధా చ. ఛళారమ్మణభేదతో ఛబ్బిధా.

తణ్హా లోకస్స సముదయభావతో ఏకవిధా. దువిధా దిట్ఠిసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తభావతో. తివిధా కామభవవిభవతణ్హాభేదతో. చతుబ్బిధా చతుమగ్గపహేయ్యతో. పఞ్చవిధా రూపాభినన్దనాదిభావతో. ఛబ్బిధా ఛతణ్హాకాయభేదతో.

ఉపాదానం ఏకవిధం దళ్హగ్గాహభావతో. దువిధం తణ్హాదిట్ఠిభేదతో. తివిధం భవత్తయూపనిస్సయభావతో. చతుబ్బిధం కాముపాదానాదిభేదతో. పఞ్చవిధం పఞ్చగతిసంవత్తనతో.

భవో ఏకవిధో లోకియసాసవాదిభావతో. దువిధో కమ్ముపపత్తిభేదతో. తివిధో కామభవాదిభేదతో. చతుబ్బిధో చతురుపాదానపచ్చయతో. పఞ్చవిధో పఞ్చగతిసంవత్తనతో. ఛబ్బిధో కామకమ్మభవాదిభేదతో. సత్తవిధో సత్తవిఞ్ఞాణట్ఠితిసఙ్గహతో. అట్ఠవిధో చతురుపాదానపచ్చయకమ్మభవాదిభేదతో. నవవిధో కామభవాదిభేదతో.

జాతి ఏకవిధా తత్థ తత్థ భవే పఠమాభినిబ్బత్తిభావతో. దువిధా రూపక్ఖన్ధసఙ్ఖారక్ఖన్ధసఙ్గహతో. తివిధా భవత్తయపరియాపన్నతో. యోనిగతివసేన చతుబ్బిధా, పఞ్చవిధా చ. ఇమినా నయేన జరామరణాదీనమ్పి ఏకవిధాదిభావో వేదితబ్బో.

౨౮౦. సోకాదీనమ్పి గహితత్తా అఙ్గబహుత్తప్పసఙ్గే ''ద్వాదసేవా''తి అఙ్గవవత్థానం వేదితబ్బం. న హి సోకాదయో అఙ్గభావేన వుత్తా, ఫలేన పన కారణం అవిజ్జం మూలఙ్గం దస్సేతుం తే వుత్తా. జరామరణబ్భాహతస్స హి బాలస్స తే

సమ్భవన్తీతి సోకాదీనం జరామరణకారణతా వుత్తా, న పన "కాయికాయ దుక్ఖాయ వేదనాయ ఫుట్ఠో"తి చ సుత్తే జరామరణనిమిత్తఞ్చ దుక్ఖం సఙ్గహితన్తి తం తన్నిమిత్తానం జరామరణబ్యాహతస్స సమ్భవే సాధకభావేన వుత్తం. యస్మా పన జరామరణేనేవ సోకాదీనం ఏకసఙ్ఖేపో కతో, తస్మా తేసం జాతిపచ్చయతా యుజ్జతి. జరామరణపచ్చయభావే హి అవిజ్జాయ ఏకసఙ్ఖేపో కాతబ్బో సియా. జాతిపచ్చయా పన జరామరణం , సోకాదయో చ సమ్భవన్తీతి తత్థ జరామరణం ఏకన్తికం అఙ్గభావేన గహితం. సోకాదయో పన రూపభవాదీసు అభావతో అనేకన్తికా కేవలం పాకటేన ఫలేన అవిజ్జానిదస్సనత్థం గహితా. తేన అనాగతే జాతియా సతి తతో పరాయ పటిసన్ధియా హేతుహేతుభూతా అవిజ్జా దస్సితాతి భవచక్కస్స అవిచ్ఛేదో దస్సితో హోతీతి. సుత్తఞ్చ సోకాదీనం అవిజ్జా కారణన్తి ఏతస్సేవ అత్థస్స సాధకం దట్ఠబ్బం, న సోకాదీనం బాలస్స జరామరణనిమిత్తతామత్తస్స. "అస్సుతవా పుథుజ్జనో"తి హి వచనేన అవిజ్జా సోకాదీనం కారణన్తి దస్సితా, న చ జరామరణనిమిత్తమేవ దుక్ఖం దుక్ఖన్తి.

అపరో నయో జరామరణమ్పి పచ్చయో, అఞ్ఞథా ద్వాదసఙ్గాని న పరిపూరేన్తి. కస్స పన సో పచ్చయో? సోకాదీనం. యది ఏవం కస్మా "జరామరణపచ్చయా సోకాదయో సమ్భవన్తీ"తి అవత్వా "జాతిపచ్చయా జరామరణం, సోకాదయో చ సమ్భవన్తీ"తి వుత్తన్తి? యస్మా తదఞ్ఞేనపి దుక్ఖధమ్మేన ఫుట్ఠస్స తే సమ్భవన్తి, తస్మా అప్పహీనసంయోజనస్సాపి తేసం తప్పచ్చయతా న ఏకంసికాతి జాతిపచ్చయతావ వుత్తా. అథ వా జరామరణగ్గహణేన ఉపపత్తిభవో సఙ్గహితో. ఉపాదిన్నక్ఖన్ధపరిపాకో హి ఆయునో సంహాని, ఇన్ద్రియానం పరిపాకో చ జరా, తేసఞ్చ భేదో మరణన్తి. సతి చ ఉపపత్తిభవే తత్థ కతుపచితం, పోరాణం వా కమ్మం **కమ్మభవో,** కమ్మాదిఉపట్ఠానే చుతిఅనన్తరం పటిసన్ధిం జనేతీతి **ఉపపత్తిభవో** జాతియా పచ్చయో, తస్మా జరామరణమ్పి జాతియా పచ్చయతాయ పటిచ్చసముప్పాదో. యస్మా పన "భవపచ్చయా జాతీ"తి ఏత్థేవ ఉపపత్తిభవస్స జాతియా పచ్చయతా సఙ్గహితా, తస్మా వుత్తపరియాయసఙ్గహతో చ "జరామరణపచ్చయా జాతీ"తి న వుత్తం. ఏవం జరామరణస్సాపి పచ్చయభావసిద్ధితో పటిచ్చసముప్పాదతాతి ద్వాదసఙ్గతా వవత్థితాతి వేదితబ్బా. తేనాహ **''ద్వాదసేవా''**తిఆది. **అయం తావాతి** "దేసనాభేదతో"తిఆదినా వుత్తం అత్థసంవణ్ణనం సన్ధాయాహ.

అవిజ్జాపచ్చయాసఙ్ఖారపదకథావణ్ణనా

౫౮౧. అయం పనాతి ఇదాని వక్ఖమానం. "కతమా చ, భిక్ఖవే, అవిజ్జా దుక్ఖే అఞ్ఞాణ"న్తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౧౦౩) సుత్తన్తేసు చతుట్ఠానికా అవిజ్జా వుత్తాతి **''సుత్తన్తపరియాయేనా''**తి వుత్తం. **నిక్ఖేపకణ్డే** (ధ॰ స॰ ౧౧౦౬) పన సుత్తన్తేసు చతూసు ఠానేసు కథితాయ ఏవ అవిజ్జాయ అట్ఠసు ఠానేసు కిచ్చజాతితో కథితత్తా తదత్థవణ్ణనావసేన విభావనం కాతుం **''అభిధమ్మపరియాయేనా''**తి ఆరభిత్వా **''వుత్తఞ్హేత''**న్తిఆది వుత్తం. అపాపేత్వా విభజితబ్బం. విభజనఞ్హి అభిధమ్మపరియాయో. "అట్ఠసు ఠానేసు అఞ్ఞాణ"న్తి ఆనేత్వా తం సమ్బన్ధితబ్బం. **సేసట్ఠానేసూతి** దుక్ఖసముదయేసు, పుబ్బన్తాదీసు చ. **ఆరమ్మణవసేనాతి** ఆరమ్మణకరణవసేనాపి. **ఇధాతి** ఇమస్మిం "దుక్ఖే అఞ్ఞాణ"న్తిఆదికే పాఠే. **సాతి** అవిజ్జా. **ఉప్పన్నాతి** అసమూహతుప్పన్నా, పగేవ పచ్చుప్పన్నా. "పటిచ్ఛాదేత్వా"తి ఏత్థ వుత్తం పటిచ్ఛాదనాకారం దస్సేతుం **''యాథావసరసలక్ఖణం పటివిజ్ఝితుం న దేతీ''**తి వుత్తం. రసితబ్బో పటివిజ్ఝితబ్బో సభావో రసో, అత్తనో రసో సరసో, యాథావో యథాభూతో సరసో యాథావసరసో, యో "పీళనట్ఠో"తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౨.౮) వుత్తో దుక్ఖసచ్చప్పభేదా ఏవ చ పుబ్బన్తాదయో, సో ఏవ లక్ఖితబ్బత్తా **యాథావసరసలక్ఖణం.** తం **పటివిజ్ఝితుం** పచ్చక్ఖతో జానితుం **న దేతి.**

తదుభయన్తి పుబ్బన్తఞ్చేవ అపరన్తఞ్చ అతీతం, అనాగతఞ్చ ఖన్ధపఞ్చకం. పుబ్బన్తాపరన్తభాగవన్తతాయ వా పచ్చుప్పన్నద్ధభూతో మజ్ఝన్తో పుబ్బన్తాపరన్తో. **అయం అవిజ్జా ఇమే సఙ్ఖారా**తి ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నధమ్మేసు పచ్చక్ఖతో జాననాకారదస్సనం. **ఏత్థా**తి ఏతేసు దుక్ఖాదీసు. యదిపి అవిజ్జా దుక్ఖాదీసు ఆరమ్మణకరణవసేనపి పవత్తతి, యథా పన నిరోధమగ్గే ఆరమ్మణం కాతుం అసక్కోన్తీ తే జానితుకామస్స తప్పటిచ్ఛాదనవసేన, అనిరోధమగ్గేసు నిరోధమగ్గగ్గహణకారణభావేన చ పవత్తమానా తే యాథావతో పటివిజ్ఝితుం న దేతి, ఏవం దుక్ఖాదీసుపీతి వేదితబ్బం. తథా హి వుత్తం "పటిచ్ఛాదనవసేనేవ ఇధాధిప్పేతా"తి. దుక్ఖాదివిసయో అన్ధతమకరో, లోభాదీనఞ్చ అన్ధతమకరానం పచ్చయభూతో అదస్సనాకారో **అఞ్ఞాణం.**

౨౯౨. పుఞ్ఞాదయోతి పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదయో. తత్థ పునాతి అత్తనో సన్తానం అపుఞ్ఞఫలతో, దుక్ఖసంకిలేసతో చ సోధేతీతి పుఞ్ఞం. హితసుఖజ్ఝాసయేన పుఞ్ఞం కరోతీతి తన్నిప్ఫాదనేన కారకస్స అజ్ఝాసయం పూరేతి, పుజ్జభవం నిబ్బత్తేతీతి వా పుఞ్ఞం. ఇతి పూరకో, పుజ్జనిబ్బత్తకో చ నిరుత్తినయేన పుఞ్ఞన్తి వేదితబ్బో. పుఞ్ఞఞ్చ సో అత్తనో ఫలస్స అభిసఙ్ఖరణట్ఠేన అభిసఙ్ఖారో చాతి **పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో**. పుఞ్ఞపటిపక్ఖతో అపుఞ్ఞన్తి వుత్తవిపరియాయేన **అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో** వేదితబ్బో. సమాధిపచ్చనీకానం అతిదూరతాయ న ఇఞ్జతి, అనిఞ్జఞ్చ భవం అభిసఙ్ఖరోతీతి **ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో**. కాయేన పవత్తితో, కాయతో వా పవత్తో, కాయస్స వా సఙ్ఖారోతి **కాయసఙ్ఖారో**. వచీచిత్తసఙ్ఖారేసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ పఠమత్తికో **పరివీమంసనసుత్తా**దివసేన గహితో. తత్థ హి "పుఞ్ఞం చే సఙ్ఖారం అభిసఙ్ఖరోతి, పుఞ్ఞూపగం హోతి విఞ్ఞాణ"న్తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౨.౫౧) ఆగతం. దుతియత్తికో **విభఙ్గసుత్త**వసేన. తత్థ హి "తయోమే, భిక్ఖవే, సఙ్ఖారా. కతమే తయో? కాయసఙ్ఖారో వచీసఙ్ఖారో చిత్తసఙ్ఖారో"తి (సం॰ ని॰ ౨.౨౮) వుత్తం.

విత్థారతో పనాతిఆది పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీనం సరూపతో, పభేదతో చ విభావనం. **భావనావసేనేవ పవత్తా,** న దానసీలవసేనాతి తత్థ లబ్భమానం పుఞ్ఞకిరియవత్థుం దస్సేతి. ఏవఞ్చ కత్వా అరూపావచరచేతనాపి "**భావనావసేనేవ పవత్తా**"తి వుత్తా. యే పన "భావనావసేనేవా"తి అవధారణేన అభిఞ్ఞాచేతనం నివత్తేతీతి వదన్తి, తదయుత్తం తాసమ్పి అవిజ్జాపచ్చయతాయ వియ పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారభావస్స చ ఇచ్ఛితత్తా. అఞ్ఞథా అభిఞ్ఞాచిత్తుప్పాదస్స పుఞ్ఞకిరియవత్థూసు అసఙ్గహో ఏవ సియా, న చ యుత్తం "కుసలఞ్చ పుఞ్ఞకిరియవత్థుఞ్చ న హోతీ"తి. **పాణాతిపాతాదీతి ఆది**-సద్దేన న తదవసిట్ఠఅకుసలకమ్మపథానంయేవ గహణం, అథ ఖో అనవసేసఅకుసలకమ్మస్సాపి గహణం దట్ఠబ్బం.

ఇతరేసు పనాతి కాయసఙ్ఖారాదీసు. పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదయో పవత్తమానా ఇమేహి ద్వారేహి పవత్తన్తీతి **ద్వారతో పవత్తిదస్సనత్థం**. "సమవీసతి చేతనా"తి కస్మా వుత్తం, యది కాయవచీవిఞ్ఞత్తియో సముట్ఠాపేన్తియో కుసలాకుసలచేతనా కాయసఙ్ఖారో, వచీసఙ్ఖారోతి చ వుచ్చన్తి, ఏవం సన్తే అభిఞ్ఞాచేతనాయపి కుసలాయ తథా పవత్తాయ వచీసఙ్ఖారభావో వత్తబ్బోతి చోదనం సన్ధాయాహ "**అభిఞ్ఞాచేతనా**"తిఆది. **ఏత్థా**తి కాయవచీసఙ్ఖారగ్గహణే, కాయవచీసఞ్చేతనాగ్గహణే వా. **న గహితా**తి అట్ఠకథాయం న గహితా "అభిఞ్ఞాచేతనా విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో న హోతీ"తి. కస్మా పన న హోతి, నను సాపి కుసలా, విపాకధమ్మా చాతి? సచ్చమేతం, అనుపచ్ఛిన్నతణ్హావిజ్జమానే పన సన్తానే సబ్యాపారప్పవత్తియా తస్సా కుసలతా, విపాకధమ్మతా చ వుత్తా, న విపాకుప్పాదనేన. సా పన విపాకం ఉప్పాదేన్తీ రూపావచరమేవ ఉప్పాదేయ్య. న హి అఞ్ఞభూమికం కమ్మం అఞ్ఞభూమికం విపాకం ఉప్పాదేతీతి. అత్తనా సదిసారమ్మణం తిట్ఠానికమేవ చ ఉప్పాదేయ్య **చిత్తుప్పాదకణ్డే** రూపావచరవిపాకస్స కమ్మసదిసారమ్మణస్సేవ వుత్తత్తా. న చ రూపావచరవిపాకో పరిత్తాదిఆరమ్మణో అత్థి,

అభిఞ్ఞాచేతనా చ పరిత్తాదిఆరమ్మణావ హోతి. తస్మా విపాకం న ఉప్పాదేతీతి విఞ్ఞాయతి. కసిణేసు చ ఉప్పాదితస్స చతుత్థజ్ఝానసమాధిస్స ఆనిసంసభూతా అభిఞ్ఞా. యథాహ "సో ఏవం సమాహితే చిత్తే"తిఆది (దీ॰ ని॰ ౧.౨౪౪-౨౪౫; మ॰ ని॰ ౧.౩౮౪-౩౮౬, ౪౩౧-౪౩౩; పారా॰ ౧౨). తస్మా సమాధిఫలసదిసా సా, న చ ఫలం దేతి. దానసీలానిసంసభూతో తస్మిం భవే పచ్చయలాభో వియాతి సాపి విపాకం న ఉప్పాదేతీతి.

''**యథా చ అభిఞ్ఞాచేతనా, ఏవం ఉద్ధచ్చచేతనాపి న హోతీ**''తి ఇదం ఉద్ధచ్చసహగతధమ్మే విసుం ఉద్ధరిత్వా "తేసం విపాకే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా"తి (విభ॰ ౭౨౫) వుత్తత్తా విచారేతబ్బం. సా పన విచారణా హేట్ఠా ఖన్ధనిద్దేసవణ్ణనాయం అకుసలకథాయం విచారితా ఏవాతి తత్థ విచారితనయేనేవ వేదితబ్బా. అపిచేత్థ యదేకే విభజ్జ వదన్తి, దస్సనభావనానం అభావేపి యేసం పుథుజ్జనానం, సేక్ఖానఞ్చ దస్సనభావనాహి భవితబ్బం, తేసం తదుప్పత్తికాలే తేహి పహాతుం సక్కుణేయ్యా అకుసలా దస్సనేన పహాతబ్బా, భావనాయ పహాతబ్బాతి చ వుచ్చన్తి. పుథుజ్జనానం పన భావనాయ అభావా భావనాయ పహాతబ్బచిన్తా నత్థి. తేన తేసం పవత్తమానా దస్సనేన పహాతుం అసక్కుణేయ్యాపి భావనాయ పహాతబ్బాతి న వుచ్చన్తి. యది వుచ్చేయ్యుం, దస్సనేనపహాతబ్బా భావనాయపహాతబ్బానం కేసఞ్చి కేనచి కదాచి ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిఉపనిస్సయపచ్చయేహి పచ్చయో భవేయ్యుం? న చ పట్ఠానే దస్సనేనపహాతబ్బా భావనాయపహాతబ్బానం కేనచి పచ్చయేన పచ్చయోతి వుత్తా. సేక్ఖానం పన విజ్జమానా భావనాయ పహాతుం సక్కుణేయ్యాతి భావనాయ పహాతబ్బా. తేసేవ సేక్ఖానం దస్సనేన పహాతబ్బా, చత్తత్తా వన్తత్తా ముత్తత్తా పహీనత్తా పటినిస్సట్ఠత్తా ఉక్ఖేటితత్తా సముక్ఖేటితత్తా అస్సాదితబ్బా, అభినన్దితబ్బా చ న హోన్తి. పహీనతాయ ఏవ సోమనస్సహేతుభూతా, అవిక్ఖేపహేతుభూతా చ న దోమనస్సం, ఉద్ధచ్చఞ్చ ఉప్పాదేన్తీతి న తే తేసం ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిభావం, పకతూపనిస్సయభావఞ్చ గచ్ఛన్తి. న హి పహీనే ఉపనిస్సాయ అరియో రాగాదికిలేసే ఉప్పాదేతి.

వుత్తఞ్హేతం "సోతాపత్తిమగ్గేన యే కిలేసా పహీనా, తే కిలేసే న పునేతి న పచ్చేతి న పచ్చాగచ్ఛతి…పే.… అరహత్తమగ్గేన…పే.… పచ్చాగచ్ఛతీ"తి (మహాని॰ ౮౦; చూళని॰ మేత్తగూమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౨౭). న చ పుథుజ్జనానం దస్సనేన పహాతుం సక్కుణేయ్యా, ఇతరేసం న కేనచి పచ్చయేన పచ్చయో హోన్తీతి న సక్కా వత్తుం "దిట్ఠిం అస్సాదేతి అభినన్దతి, తం ఆరబ్భ రాగో ఉప్పజ్జతి, దిట్ఠి, విచికిచ్ఛా, ఉద్ధచ్చం ఉప్పజ్జతి. విచికిచ్ఛం ఆరబ్భ విచికిచ్ఛా , దిట్ఠి, ఉద్ధచ్చం ఉప్పజ్జతీ"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౦౭) దిట్ఠివిచికిచ్ఛానం ఉద్ధచ్చారమ్మణపచ్చయభావస్స వుత్తత్తా. ఏత్థ హి **ఉద్ధచ్చన్తి** ఉద్ధచ్చసహగతచిత్తుప్పాదం సన్ధాయ వుత్తం. ఏవఞ్చ కత్వా అధిపతిపచ్చయనిద్దేసే "దిట్ఠిం గరుం కత్వా అస్సాదేతి అభినన్దతి, తం గరుం కత్వా రాగో ఉప్పజ్జతి, దిట్ఠి ఉప్పజ్జతీ"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౧౫) ఏత్తకమేవ వుత్తం, న వుత్తం "ఉద్ధచ్చం ఉప్పజ్జతీ"తి. తస్మా దస్సనభావనాహి పహాతబ్బానం అతీతాదిభావేన న వత్తబ్బతేపి యాదిసానం తాహి అనుప్పత్తిధమ్మతా ఆపాదేతబ్బా, తేసు పుథుజ్జనేసు వత్తమానా దస్సనం అపేక్ఖిత్వా తేన పహాతుం సక్కుణేయ్యా దస్సనేన పహాతబ్బా, సేక్ఖేసు వత్తమానా భావనం అపేక్ఖిత్వా తాయ పహాతుం సక్కుణేయ్యా భావనాయ పహాతబ్బా.

తేసు భావనాయ పహాతబ్బా సహాయవిరహా విపాకం న జనయన్తీతి భావనాయ పహాతబ్బచేతనాయ నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయభావో న వుత్తో, అపేక్ఖితబ్బదస్సనభావనారహితానం పన పుథుజ్జనేసు ఉప్పజ్జమానానం సకభణ్డే ఛన్దరాగాదీనం, ఉద్ధచ్చసహగతచిత్తుప్పాదస్స చ సంయోజనత్తయతదేకట్ఠకిలేసానం అనుపచ్ఛిన్నతాయ

అపరిక్ఖీణసహాయానం విపాకుప్పాదనం న సక్కా పటిసేధితున్తి ఉద్ధచ్చసహగతధమ్మానం విపాకో విభఙ్గే వుత్తో. యది ఏవం, అపేక్ఖితబ్బదస్సనభావనారహితానం అకుసలానం నేవదస్సనేన-నభావనాయపహాతబ్బతాయ నవత్తబ్బతా ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి, అప్పహాతబ్బానం "నేవదస్సనేన-నభావనాయ పహాతబ్బా"తి (ధ. స. తికమాతికా ౮) వుత్తత్తా, అప్పహాతబ్బవిరుద్ధసభావత్తా చ అకుసలానం.

ఏవమ్పి తే ఇమస్మిం తికే "నవత్తబ్బా"తి వత్తబ్బా ఆపజ్జన్తీతి? నాపజ్జన్తి, చిత్తుప్పాదకణ్డే దస్సితానం ద్వాదసఅకుసలచిత్తుప్పాదానం ద్వీహి పదేహి సఙ్గహితత్తా. యథా హి ధమ్మవసేన సబ్బే సఙ్ఖతధమ్మా సఙ్గహితాతి ఉప్పన్నత్తికే కాలవసేన అసఙ్గహితాపి అతీతా "నవత్తబ్బా"తి న వుత్తా చిత్తుప్పాదరూపభావేన గహితేసు నవత్తబ్బస్స అభావా, ఏవమిధాపి చిత్తుప్పాదభావేన గహితేసు నవత్తబ్బస్స అసఙ్గహితస్స అభావా నవత్తబ్బతా నవుత్తాతి వేదితబ్బా. యత్థ హి చిత్తుప్పాదో కోచి నియోగతో నవత్తబ్బో అత్థి, తత్థ తేసం చతుత్థో కోట్ఠాసో అత్థీతి యథావుత్తపదేసు వియ తత్థాపి భిన్దిత్వా భజాపేతబ్బచిత్తుప్పాదే భిన్దిత్వా భజాపేతి "సియా నవత్తబ్బా పరిత్తారమ్మణా"తిఆదినా (ధ. స. ౧౪౨౨). తదభావా ఉప్పన్నత్తికే, ఇధ చ తథా న వుత్తా.

అథ వా యథా సప్పటిఘేహి సమానసభావత్తా రూపధాతుయం తయో మహాభూతా సప్పటిఘాతి వుత్తా. యథాహ "అసఞ్ఞసత్తానం అనిదస్సనసప్పటిఘం ఏకం మహాభూతం పటిచ్చ ద్వే మహాభూతా, ద్వే మహాభూతే పటిచ్చ ఏకం మహాభూత"న్తి , ఏవం పుథుజ్జనానం పవత్తమానా భావనాయ పహాతబ్బసమానసభావా భావనాయ పహాతబ్బాతి వుచ్చేయ్యున్తి? నత్థి నవత్తబ్బతాపసఙ్గో. ఏవఞ్చ సతి పుథుజ్జనానం పవత్తమానాపి భావనాయ పహాతబ్బా సకభణ్డే ఛన్దరాగాదయో పరభణ్డే ఛన్దరాగాదీనం ఉపనిస్సయపచ్చయో, రాగో చ రాగదిట్ఠీనం అధిపతిపచ్చయోతి అయమత్థో లద్ధో హోతి. యథా పన అఫోట్ఠబ్బత్తా రూపధాతుయం తయో మహాభూతా న పరమత్థతో సప్పటిఘా, ఏవం అపేక్ఖితబ్బభావనారహితా పుథుజ్జనేసు వత్తమానా సకభణ్డే ఛన్దరాగాదయో న పరమత్థతో భావనాయ పహాతబ్బాతి భావనాయ పహాతబ్బానం నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయతా న వుత్తా. న చ దస్సనేనపహాతబ్బా భావనాయపహాతబ్బానం కేనచి పచ్చయేన పచ్చయోతి వుత్తా. యే హి దస్సనేన పహాతబ్బపచ్చయా కిలేసా, న తే దస్సనతో ఉద్ధం పవత్తన్తి. దస్సనేన పహాతబ్బపచ్చయస్సపి పన ఉద్ధచ్చసహగతస్స సహాయవేకల్లమత్తమేవ దస్సనేన కతం, న తస్స కోచి భావో దస్సనేన అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదితోతి తస్స ఏకన్తభావనాయపహాతబ్బతా వుత్తా. తస్మా తస్స తాదిసస్సేవ సతి సహాయే విపాకుప్పాదనవచనం, అసతి చ విపాకానుప్పాదనవచనం న విరుజ్ఝతీతి.

తయిదం సబ్బం తేసం ఆచరియానం అహోపురిసికామత్తన్తి అపరే. కస్మా? ఉద్ధచ్చసహగతస్స ఏకన్తేన భావనాయ పహాతబ్బత్తా. ఏవఞ్హి వుత్తం భగవతా "కతమే ధమ్మా భావనాయ పహాతబ్బా? ఉద్ధచ్చసహగతో చిత్తుప్పాదో"తి (ధ. స. ౧౪౦౬). యది హి తం ఇచ్ఛితం సియా, యథా అతీతారమ్మణత్తికే "నియోగా అనాగతారమ్మణా నత్థీ"తి (ధ. స. ౧౪౩౩) వత్వా విభజ్జ వుత్తం, ఏవమిధాపి "నియోగా భావనాయ పహాతబ్బా నత్థీ"తి వత్వా "ఉద్ధచ్చసహగతో సియా భావనాయ పహాతబ్బో, సియా న వత్తబ్బో"తి వదేయ్య. యా చ తం సమత్థేన్తేన "యది వుచ్చేయ్యు"న్తిఆదినా యుత్తి వుత్తా, సాపి అయుత్తి. కస్మా? యస్మా దస్సనేన పహాతబ్బారమ్మణానం రాగదిట్ఠివిచికిచ్ఛాఉద్ధచ్చానం దస్సనేన పహాతబ్బభావో ఏవ ఇచ్ఛితోతి. యం పన ఉద్ధచ్చగ్గహణేన **పాళియం** ఉద్ధచ్చసహగతో చిత్తుప్పాదో వుత్తోతి వత్వా తం సాధేతుం అధిపతిపచ్చయనిద్దేసే ఉద్ధచ్చస్స అనుద్ధరణం నిబన్ధనం వుత్తం, తమ్పి అనిబన్ధనం పట్ఠానే సావసేసపాఠదస్సనతో. తథా

హి “అతీతో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్స, అనాగతో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా. ౨.౧౮.౨) ఏతేసం విభఙ్గే చేతోపరియఞాణగ్గహణం కత్వా “పచ్చుప్పన్నో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్సా”తి ఏతస్స **విభఙ్గే** లబ్భమానమ్పి న ఉద్ధటం.

భావనాయ పహాతబ్బస్స విపాకదానం పతి దస్సనేన పహాతబ్బస్స సహాయభావూపగమనం విచారేతబ్బం. కిం అవిజ్జాది వియ దానసీలాదీనం ఉప్పత్తియాయేవ విపాకదానసామత్థియా ఠానవసేన దస్సనేనపహాతబ్బం భావనాయపహాతబ్బస్స సహాయభావం ఉపగచ్ఛతి, ఉదాహు కిలేసా వియ కమ్మస్స పటిసన్ధిదానం పతీతి? కిఞ్చేత్థ – యది తావ పురిమో పక్ఖో పహీనదస్సనప్పహాతబ్బత్తా సేక్ఖసన్తానే పవత్తినో భావనాపహాతబ్బస్స కిరియభావో ఆపజ్జతి పహీనావిజ్జాతణ్హామానే సన్తానే పవత్తదానాది వియ. అథ దుతియో, తస్సాపి దస్సనేనపహాతబ్బతా ఆపజ్జతి అపాయగమనీయసభావానతివత్తనతో, తస్మా హేట్ఠా విచారితనయేనేవ ఉద్ధచ్చసహగతస్స విపాకదానం పతి పాళియా, అట్ఠకథాయ చ అవిరుజ్ఝనవసేనేత్థ అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

సాపీతి ఉద్ధచ్చచేతనాపి. **విఞ్ఞాణస్స పచ్చయభావేతి** సమ్పుణ్ణస్స విపాకవిఞ్ఞాణస్స పచ్చయభావే. యది అపనేతబ్బా, కస్మా “సమవీసతి చేతనా”తి వుత్తన్తి తస్స కారణం దస్సేన్తో ఆహ **“అవిజ్జాపచ్చయా పన సబ్బాపేతా హోన్తీ”**తి. అభిఞ్ఞాచేతనాయపి పచ్చయభావం దస్సేతి. యది ఏవం అభిఞ్ఞాచేతనాయ సహ ఏకవీసతీతి వత్తబ్బం, న, తథా అవచనస్స వుత్తకారణత్తా. తం పన ఇతరావచనస్సాపి కారణన్తి సమానరూపాయ ఏకిస్సా అవచనే యం కారణం అపేక్ఖిత్వా ఏకా న వుత్తా, తేన కారణేన వుత్తాయపి అవత్తబ్బతం దస్సేతి. **అయం తికోతి** కాయసఙ్ఖారత్తికో. **పురిమత్తికన్తి** పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారత్తికం. **పవిసతీతి** కథం పవిసతి. పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో హి అట్ఠకామావచరచేతనాపభేదో కాయదుచ్చరితతో విరమన్తస్స సియా కాయసఙ్ఖారో, వచీదుచ్చరితతో విరమన్తస్స సియా వచీసఙ్ఖారో, మనోద్వారే పన ఉప్పన్నా తేరసపి చేతనా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో చ హోతి చిత్తసఙ్ఖారో చ. అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారోపి కాయదుచ్చరితవసేన పవత్తియం సియా కాయసఙ్ఖారో, వచీదుచ్చరితవసేన పవత్తియం సియా వచీసఙ్ఖారో, ద్వే ద్వారాని ముఞ్చిత్వా మనోద్వారే పవత్తియం సియా చిత్తసఙ్ఖారో, ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో చాతి ఏవం దుతియత్తికో పురిమత్తికమేవ పవిసతి. తేన వుత్తం **“అత్థతో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీనంయేవ వసేన అవిజ్జాయ పచ్చయభావో వేదితబ్బో”**తి.

౨౨౩. అవిజ్జాభావే భావతోతి అవిజ్జాయ అత్థిభావే సఙ్ఖారానం భావతో. న హి అవిజ్జాయ అసతి కదాచి సఙ్ఖారా సమ్భవన్తి. ఇదాని తం అవిజ్జాయ భావం దస్సేన్తో **“అఞ్ఞాణం అప్పహీనం హోతీ”**తి ఆహ. తేన మగ్గేన అనిరోధో ఇధ అవిజ్జాయ అత్థిభావో, న ధరమానతా ఏవాతి దస్సేతి. స్వాయమత్థో హేట్ఠా విభావితోయేవ. **“అవిజ్జాసఙ్ఖాత”**న్తి చ ఇమినా ఞాణాభావాదిం నివత్తేతి. అయఞ్హి **అ**-కారో “అహేతుకా ధమ్మా (ధ. స. దుకమాతికా ౨) అభిక్ఖుకో ఆవాసో”తిఆదీసు (చూళవ. ౭౬) తంయోగనివత్తియం దిస్సతి. అభావో హేత్థ దీపితో. “అప్పచ్చయా ధమ్మా”తి (ధ. స. దుకమాతికా ౭) తంసమ్బన్ధితానివత్తియం. పచ్చయుప్పన్నఞ్హి పచ్చయసమ్బన్ధీతి అప్పచ్చయుప్పన్నత్తాతి తంసమ్బన్ధితా ఏత్థ జోతీయతి. “అనిదస్సనా ధమ్మా”తి (ధ. స. దుకమాతికా ౯) తంసభావనివత్తియం. నిదస్సనఞ్హి దట్ఠబ్బతా. అథ చక్ఖువిఞ్ఞాణం నిదస్సనం న పస్సతీతి తగ్గహేతబ్బతానివత్తియం. తథా “అనాసవా ధమ్మా”తి (ధ. స. దుకమాతికా ౧౫). “అప్పటిఘా ధమ్మా (ధ. స. దుకమాతికా ౧౦), అనారమ్మణా ధమ్మా”తి (ధ. స. దుకమాతికా ౨౫) తంకిచ్చనివత్తియం. “అరూపినో ధమ్మా (ధ. స. తికమాతికా ౧౧), అచేతసికా ధమ్మా”తి (ధ. స. దుకమాతికా ౨౭) తబ్భావనివత్తియం. తదఞ్ఞథా హి ఏత్థ

పకాసీయతి. “అమనుస్సో”తి (దీ. ని. ౨.౩౨౧) తబ్భావమత్తనివత్తియం. మనుస్సత్తమత్తం నత్థి, అఞ్ఞం సమానన్తి సదిసతా హేత్థ సూచీయతి. “అస్సమణో సమణపటిఞ్ఞో (అ. ని. ౩.౧౩, ౨౭; పు. ప. ౯౧, ౧౨౪), అపుత్తో”తి తథా సమ్భావనీయగుణనివత్తియం. గరహా హి ఏత్థ ఞాయతి. “కచ్చి భోతో అనామయం (జా. ౧.౧౫.౧౪౬; ౨.౨౦.౧౨౯), అనుదరా కఞ్ఞా”తి తదనప్పభావనివత్తియం. “అనుప్పన్నా ధమ్మా”తి (ధ. స. తికమాతికా ౧౭) తంసదిసభావనివత్తియం. అతీతానఞ్హి ఉప్పన్నపుబ్బత్తా, ఉప్పాదిధమ్మానఞ్చ పచ్చయేకదేసనిబ్బత్తియా ఆరద్ధుప్పాదభావా, కాలవినిముత్తస్స చ విజ్జమానత్తా ఉప్పన్నానుకూలతా, పగేవ పచ్చుప్పన్నానన్తి తబ్బిధురభావో ఏత్థ విఞ్ఞాయతి. “అసేక్ఖా ధమ్మా”తి (ధ. స. తికమాతికా ౧౧) తదపరియోసాననివత్తియం. తన్నిట్ఠానఞ్హేత్థ పకాసీయతి. ఇమేసం పన అత్థానం అసమ్భవతో పారిసేసేన యథా కుసలపటిపక్ఖా ధమ్మా అకుసలా, ఏవం విజ్జాపటిపక్ఖా అవిజ్జాతి కత్వా ఞాణపటిపక్ఖో ధమ్మో అఞ్ఞాణన్తి వేదితబ్బం.

సుఖసఞ్ఞాయ గహేత్వా దుక్ఖదుక్ఖవిపరిణామదుక్ఖసఙ్ఖారదుక్ఖతాహి విఞ్ఞూహి దుక్ఖన్త్వేవ గహేతబ్బం సంసారదుక్ఖం సుఖన్తి సఞ్ఞాయ అభినివిసిత్వా, ఏతేన తత్థ తణ్హాపవత్తిం దస్సేతి. **ఆరభతీ**తి నిబ్బత్తేతి. **తణ్హాపరిక్ఖారే**తి తణ్హాయ “సుఖం సుభ”న్తిఆదినా సఙ్ఖతే పరిక్ఖతే, అలఙ్కతేతి అత్థో. తణ్హా హి దుక్ఖస్స సముదయోతి అజానన్తో బాలో “అహో వతాహం కాయస్స భేదా పరం మరణా ఖత్తియమహాసాలానం సహబ్యతం ఉపపజ్జేయ్య”న్తిఆదినా (మ. ని. ౧.౪౪౨) పరితస్సన్తో కాయసఙ్ఖారే పరిక్ఖరోతి. **తణ్హాపరిక్ఖారే**తి వా తణ్హాయ పరివారభూతే. తణ్హావత్థుం హి చక్ఖాదిం, రూపాదిఞ్చ అభిసఙ్ఖరిత్వా తంసమఙ్గీనం దేన్తా సఙ్ఖరా తణ్హాయ ఉపనేన్తా తస్సా పరివారా వియ హోన్తీతి. **గతివిసేసే** బ్రహ్మలోకాదికే. అనేకసతపసుబద్ధభింసనో వాజపేయ్యాదికో **యఞ్ఞో**. అమరణత్థాతి గహితా దుక్కరకిరియా **అమరతపో**. అమరో వా దేవో వా భవేయ్యం, దేవఞ్ఞతరో వాతి పవత్తితా వతచరియా **అమరతపో**. దుక్ఖత్తా వా మరో మారకో తపో **అమరతపో**. దిట్ఠే అదిట్ఠసద్దో వియ మరే అమరసద్దో దట్ఠబ్బో.

జాతిఆదిపపాతదుక్ఖజననతో మరుప్పపాతసదిసతా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారస్స వుత్తా. “**మహాపరిళాహజనిక**”న్తి ఇమినా అనుదహనట్ఠేన తిణుక్కాసదిసతం పుఞ్ఞఫలస్స దస్సేతి. **అప్పస్సాదతఞ్చా**తి **చ**-సద్దేన అధికుట్టనవినివిజ్ఝనఅఙ్గపచ్చఙ్గపలిభఞ్జనాదిం సఙ్గణ్హాతి. **తప్పచ్చయ**న్తి తస్స విపరిణామదుక్ఖసభావస్స సుగతిఫలస్స పచ్చయభూతం. రమణీయభావేన చ అస్సాదభావేన చ గయ్హమానం పుఞ్ఞఫలం దీపసిఖామధులిత్తసత్థధారాసదిసం. తదత్థో చ పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో తంనిపాతలేహనసదిసో వుత్తో. “సుఖో ఇమిస్సా పరిబ్బాజికాయ తరుణాయ ముదుకాయ లోమసాయ బాహాయ సమ్ఫస్సో”తిఆదినా (మ. ని. ౧.౪౬౯) సుఖసఞ్ఞాయ అసుభభావస్స అసల్లక్ఖణేనేవ ఏకచ్చకామపరిభోగోతి బాలో వియ గూథకీళనం, కిలేసాభిభూతతాయ కోధారతిఅభిభూతో అసవనో మరితుకామో వియ విసఖాదనం సమ్పతి కిరియాఖణే, ఆయతిం ఫలక్ఖణే చ జిగుచ్ఛనీయం, దుక్ఖఞ్చ అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారం ఆరభతి. లోభసహగతస్స వా గూథకీళనసదిసతా, దోససహగతస్స విసఖాదనసదిసతా యోజేతబ్బా. సభయస్సాపి పిసాచనగరస్స కామగుణసమిద్ధియా సుఖవిపల్లాసహేతుభావో వియ ఆరుప్పవిపాకానం నిరన్తరతాయ, అనుపలక్ఖియమానఉప్పాదవయానం దీఘసన్తానతాయ అగయ్హమానవిపరిణామానం సఙ్ఖారవిపరిణామదుక్ఖభూతానమ్పి నిచ్చాదివిపల్లాసహేతుభావోతి, తేసం పిసాచనగరసదిసతా, తదభిముఖగమనసదిసతా చ ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారస్స యోజేతబ్బా.

అవిజ్జాభావతోవ సఙ్ఖారభావో, న అభావతోతి సఙ్ఖారానం అవిజ్జాపచ్చయభావే సఙ్ఖేపేన అన్వయతో, బ్యతిరేకతో చ వుత్తమత్థం సుత్తేన సమత్థేతుం “**వుత్తమ్పి చేత**”న్తిఆదినా సుత్తపదం ఆభతం . తత్థ **అవిద్వా**తి అవిద్దసు. **అవిజ్జాగతో**తి

అవిజ్జాయ సమన్నాగతో, అప్పహీనావిజ్జోతి అధిప్పాయో.

పట్ఠానపచ్చయకథావణ్ణనా

౨౯౪. **తావాతి** వత్తబ్బన్తరాపేక్ఖో నిపాతో, తేన "అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయో"తి ఇదం తావ సిద్ధం, ఇదం పన అపరం వత్తబ్బన్తి దస్సేతి. "ఇదం పన వత్తబ్బ"న్తి యమత్థం సన్ధాయ వుత్తం, తం దస్సేతుం పచ్చయధమ్మా నామ యేసం పచ్చయా హోన్తి, యథా వా పచ్చయా హోన్తి, తదుభయేసం బహుభావతో అనేకధావ పచ్చయా హోన్తీతి అవిజ్జాయపి తం ఆసఙ్కన్తో పుచ్ఛి **''కతమేసం సఙ్ఖారానం కథం పచ్చయో హోతీ''**తి, పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదయో బహూ సఙ్ఖారా వుత్తా. అవిజ్జా చ తేసం పచ్చయో హోతి, న సబ్బేసం ఏకధావ హోతి, తస్మా ఇమేసం సఙ్ఖారానం ఏవం పచ్చయో హోతీతి ఇదం వత్తబ్బన్తి అత్థో. **తత్రాతి** తస్మిం పచ్చయభావే. యదిపి "కతమేసం సఙ్ఖారాన"న్తిఆదినా అసాధారణతో పుచ్ఛా ఆరద్ధా, ఏకదేసేన పన సముదాయోపలక్ఖణమేతన్తి ద్వాదసన్నం పటిచ్చసముప్పాదఙ్గానం యథాసకం పచ్చయుప్పన్నానం పచ్చయభావో వత్తబ్బోతి తం దస్సేతుం, అవిజ్జాయ వా పచ్చయభావే పుచ్ఛితే తప్పసఙ్గేన సబ్బేసమ్పి పచ్చయధమ్మానం పచ్చయభావం విసజ్జేతుకామో పచ్చయే తావ పాళినయేనేవ దస్సేతుం **''భగవతా హీ''**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ చ భగవతా చతువీసతి పచ్చయా వుత్తాతి సమ్బన్ధో. తేసం వసేన అవిజ్జాదీనం పచ్చయభావో వేదితబ్బోతి అధిప్పాయో.

"హేతు చ సో పచ్చయో చా"తి ఇమినా వచనేన హేతునో, అధిపతిపచ్చయాదిభూతస్స చ గహణం సియాతి తం నివారేన్తో ఆహ **''హేతు హుత్వా పచ్చయో''**తి. ఏవమ్పి సో ఏవ దోసో ఆపజ్జతీతి పున ఆహ **''హేతుభావేన పచ్చయోతి వుత్తం హోతీ''**తి. తేన న ఇధ హేతుసద్దేన ధమ్మగ్గహణం కతం, అథ ఖో ధమ్మస్స సత్తివిసేసో గహితోతి దస్సేతి. తస్స హి పచ్చయసద్దస్స చ సమానాధికరణతం సన్ధాయ "హేతు చ సో పచ్చయో చ, హేతు హుత్వా పచ్చయో"తి చ వుత్తం. ఏవఞ్చ కత్వా పరతో పాళియం "హేతూ హేతు...పే.... హేతుపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదినా (పట్ఠా॰ ౧.౧.౧) తేన తేన హేతుభావాదిఉపకారేన తస్స తస్స ధమ్మస్స ఉపకారకత్తం వుత్తం. **అభిధమ్మట్ఠకథాయం** పన "యో హి ధమ్మో యం ధమ్మం అప్పచ్చక్ఖాయ తిట్ఠతి వా ఉప్పజ్జతి వా, సో తస్స పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ అట్ఠ॰ పచ్చయుద్దేసవణ్ణనా), "మూలట్ఠేన ఉపకారకో ధమ్మో హేతుపచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ అట్ఠ॰ పచ్చయుద్దేసవణ్ణనా) చ ఏవమాదినా ధమ్మపట్ఠాననిద్దేసేన ధమ్మతో అఞ్ఞా ధమ్మసత్తి నామ నత్థీతి ధమ్మేహేవ ధమ్మసత్తివిభావనం కతన్తి దట్ఠబ్బం. ఇధాపి వా "హేతు చ సో పచ్చయో చా"తి ధమ్మేనేవ ధమ్మసత్తిం దస్సేతి. న హి "హేతుపచ్చయో"తిఆదికో ఉద్దేసో కుసలాదిఉద్దేసో వియ ధమ్మప్పధానో, అథ ఖో ధమ్మానం ఉపకారకభావప్పధానోతి.

''ఏసేవ నయో''తి ఇమినా తబ్భావేన పచ్చయభావం ఆరమ్మణాదీసు అతిదిసతి "ఆరమ్మణఞ్చ తం పచ్చయో చాతి ఆరమ్మణపచ్చయో, ఆరమ్మణం హుత్వా పచ్చయో, ఆరమ్మణభావేన పచ్చయోతి అత్థో"తి, న కమ్మధారయమత్తం.

౨౯౫. **వచనావయవోతి** సాధనావయవం సన్ధాయాహ. వచనసభావఞ్హి సాధనం పరేసం అవిదితత్థఞాపనతో లోకే సాధనన్తి పాకటం పఞ్ఞాతం. తథా హి నం అవయవలక్ఖణం, వచనసభావఞ్చ సాధనం, అవయవపక్ఖాదీని వచనాని సాధనన్తి చ ఞాయవాదినో వదన్తి. **పటిఞ్ఞా, హేతూతిఆదీసూతి** పటిఞ్ఞా, హేతు, ఉదాహరణ, ఉపనయ, నిగమనాని. ఉదాహరణసాధమ్మియా సాధ్యసాధనం **హేతు**. విరూపో హేతూతి చ ఏవమాదీసు కారణం యం కిఞ్చి కారణలక్ఖణం, సమ్పాపకలక్ఖణమ్పి వా. **ఆది**-సద్దేన తస్సాపి సఙ్గహేతబ్బతాయ, ఞాపకలక్ఖణం పన వచనావయవగ్గహణేన గహితం.

కామం మూలమ్పి కారణలక్ఖణం కారణమేవ, కారణన్తి పనేత్థ పచ్చయహేతు గహితో. మూలన్తి హేతుహేతూతి కారణవిసేసవిసయత్తా మూలస్స విసుం గహణం. **ఏతీ**తి ఏతస్స అత్థవచనం వత్తతీతి, తఞ్చ ఉప్పత్తిట్ఠితీనం సాధారణవచనం. తేనేవాహ "**తిట్ఠతి వా ఉప్పజ్జతి వా**"తి. ఏకచ్చో హి పచ్చయో ఠితియా ఏవ ఉపకారకో హోతి యథా పచ్ఛాజాతపచ్చయో, ఏకచ్చో ఉప్పత్తియా ఏవ యథా అనన్తరాదికో, ఏకచ్చో ఉభయస్స యథా హేతుఆదయో.

ఉపకారకలక్ఖణోతి చ ధమ్మేన ధమ్మస్సత్తిం ఉపకారం దస్సేతీతి దట్ఠబ్బం. హినోతీతి పతిట్ఠాతి ఏత్థాతి **హేతు**, అనేకత్థత్తా ధాతుసద్దానం హి-సద్దో మూలసద్దో వియ పతిట్ఠత్థో వేదితబ్బో. హినోతి వా ఏతేన కమ్మనిదానభూతేన ఉద్ధం ఓజం అతిహరన్తేన మూలేన వియ పాదపో తప్పచ్చయం ఫలం గచ్ఛతి పవత్తతి వుద్ధిం విరుళ్హిం ఆపజ్జతీతి **హేతు**. అత్తనో ఫలం కరోతీతి **కారణం**. నిదదాతి దస్సేన్తం వియ హోతీతి **నిదానం**. సమ్భవతి తం ఏతస్మాతి **సమ్భవో**. పభవతి ఏతస్మాతి **పభవో**తి పచ్చయహేతుసద్దేహి ఇతరేసమ్పి సమానత్థతా వేదితబ్బా. ఏవం సన్తేపి కారణవిసేసవిసయో హేతుసద్దో, కారణసామఞ్ఞవిసయో పచ్చయసద్దోతి దస్సేన్తో "**మూలట్ఠేనా**"తిఆదిమాహ. హేతుఅత్థో, పచ్చయట్ఠో చ హేట్ఠా పపఞ్చవసేన వుత్తోతి తం సఙ్ఖిప్పం దస్సేన్తో ఆహ "**సఙ్ఖేపతో...పే.... హేతుపచ్చయో**"తి.

యథా సాలివీహిబీజాదీని తంతంఓసధీనం సాలివీహిఆదిభావస్స సాధకాని, మణిఆదిప్పభావత్థూని చ నీలాదివణ్ణాని నీలాదిప్పభాసాధకాని, ఏవం హేతుపచ్చయో యథారహం అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానం కుసలాదిభావస్స సాధకోతి ఇమమత్థం దస్సేతి "**నో సాలిఆదీన**"న్తిఆదినా. **ఆచరియాన**న్తి చ రేవతాచరియం సన్ధాయాహ. **ఏవం సన్తే**తి హేతుపచ్చయో యది కుసలాదిభావసాధకో, ఏవం సతి. **న సమ్పజ్జతి** న సిజ్ఝతి. యథా కుసలాకుసలహేతు తంసముట్ఠానరూపస్స కుసలాకుసలభావాయ న పరియత్తో, ఏవం అబ్యాకతోపి హేతు తంసముట్ఠానరూపస్స అబ్యాకతభావాయ. సభావేనేవ హి తం అబ్యాకతన్తి ఆహ "**న హి నో తేసం కుసలాదిభావం సాధేతీ**"తి. హేతుపచ్చయో చ తేసం హోతియేవాతి ఆహ "**న చ పచ్చయో న హోతీ**"తి. ఇదాని తమత్థం పాళియా సమత్థేతుం "**వుత్తఞ్హేత**"న్తిఆది వుత్తం. **వినా ఏతేనా**తి ఏతేన హేతునా అబ్యాకతభావసాధకేన వినా అహేతుకత్తా, అబ్యాకతభావో సిద్ధో సభావేనేవాతి అధిప్పాయో.

"యోనిసో, భిక్ఖవే, మనసి కరోతో అనుప్పన్నా చేవ కుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా చ కుసలా ధమ్మా అభివడ్ఢన్తీ"తిఆది (అం. ని. ౧.౬౭) వచనేహి కుసలభావస్స యోనిసోమనసికారప్పటిబద్ధతా సిద్ధాతి ఆహ "**యోనిసోమనసికారప్పటిబద్ధో కుసలభావో**"తి. ఏతేనేవ అకుసలఅబ్యాకతభావాపి కుసలభావో వియ న హేతుపటిబద్ధాతి దస్సితం హోతి. యం పనేకే మఞ్ఞేయ్యుం "అహేతుకహేతుస్స అకుసలభావో వియ సహేతుకహేతూనమ్పి సభావతోవ కుసలాదిభావో, అఞ్ఞేసం తంసమ్పయుత్తానం హేతుపటిబద్ధో"తి, తస్స ఉత్తరం వత్తుం "**యది చా**"తిఆదిమాహ. **అలోభో కుసలో వా సియా అబ్యాకతో వా**తి యది అలోభో సభావతో కుసలో, నో కుసలసభావత్తా అబ్యాకతో న సియా. అథ అబ్యాకతో తంసభావత్తా కుసలో న సియా అలోభసభావస్స అదోసత్తాభావో వియ. యస్మా పన ఉభయథాపి హోతి, తస్మా యథా ఉభయథా హోన్తేసు సద్ధాదీసు సమ్పయుత్తేసు హేతుపటిబద్ధం కుసలాదిభావం పరియేసేథ, న సభావతో, ఏవం హేతూసుపి కుసలాదితా అఞ్ఞపటిబద్ధా పరియేసితబ్బా, న సభావతోతి యం వుత్తం "సమ్పయుత్తహేతూసు సభావతోవ కుసలాదిభావో"తి, తం న యుజ్జతి. సా పన పరియేసియమానా యోనిసోమనసికారాదిపటిబద్ధా హోతీతి హేతూసు వియ సమ్పయుత్తేసుపి యోనిసోమనసికారాదిపటిబద్ధో కుసలాదిభావో, న హేతుపటిబద్ధోతి సిద్ధం హోతీతి అధిప్పాయో.

విరుళ్హమూలా వియాతి ఏతేన మూలాని వియ మూలానీతి దస్సేతి. తేనేవాహ ''**సుప్పతిట్ఠితభావసాధనేనా**''తి. స్వాయం "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స, కుసలో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, కుసలో ధమ్మో కుసలాబ్యాకతస్స, అకుసలో ధమ్మో అకుసలస్స, అకుసలో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, అకుసలో ధమ్మో అకుసలాబ్యాకతస్స, అబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్సా"తి ఏవం సత్తధా **పఞ్హావారే** నిద్దిట్ఠో. యం పన వుత్తం హేతుకిచ్చం దస్సేన్తేన "హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం, తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౧), తత్థ పఠమో హేతుసద్దో పచ్చత్తనిద్దిట్ఠో పచ్చయధమ్మనిద్దేసో, తేనస్స హేతుభావేన ఉపకారకతా హేతుపచ్చయతాతి దస్సేతి. దుతియో పచ్చయుప్పన్నవిసేసనం, తేన న యేసం కేసఞ్చి సమ్పయుత్తకానం హేతూ హేతుపచ్చయేన పచ్చయో, అథ ఖో హేతునా సమ్పయుత్తానమేవాతి దస్సేతి. ననుచ సమ్పయుత్తసద్దస్స సాపేక్ఖత్తా దుతియే హేతుసద్దే అవిజ్జమానేపి అఞ్ఞస్స అపేక్ఖితబ్బస్స అనిద్దిట్ఠత్తా హేతూ అత్తనావ సమ్పయుత్తకానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయోతి అయమత్థో విఞ్ఞాయతీతి? నాయమేకన్తో. హేతుసద్దో హి పచ్చత్తనిద్దిట్ఠో "హేతుపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏత్థేవ బ్యావటో యదా గయ్హతి, న తదా సమ్పయుత్తవిసేసనం హోతీతి సమ్పయుత్తఅవిసిట్ఠా యే కేచి గహితా భవేయ్యున్తి. ననుచ యథా "అరూపినో ఆహారా సమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం, అరూపినో ఇన్ద్రియా సమ్పయుత్తకానం ధమ్మాన"న్తి చ వుత్తే దుతియేన ఆహారగ్గహణేన, ఇన్ద్రియగ్గహణేన చ వినాపి ఆహారిన్ద్రియసమ్పయుత్తకావ గయ్హన్తి, ఏవమిధాపి సియాతి? న, ఆహారిన్ద్రియాసమ్పయుత్తస్స వజ్జేతబ్బస్స అభావతో. వజ్జేతబ్బాభావతో హి తత్థ దుతియే ఆహారిన్ద్రియగ్గహణే అసతిపి తంసమ్పయుత్తకావ గయ్హన్తీతి తం న కతం, ఇధ పన వజ్జేతబ్బం అత్థీతి కత్తబ్బం దుతియం హేతుగ్గహణం. ఏవమ్పి "హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకాన"న్తి ఏత్థ హేతుసమ్పయుత్తకానం నో ఏవ సమ్పయుత్తకహేతూతి విసేసనస్స అకతత్తా యో కోచి హేతు యస్స కస్సచి హేతుసమ్పయుత్తస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయోతి ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి, పచ్చత్తనిద్దిట్ఠస్సేవ హేతునో పున సమ్పయుత్తవిసేసనభావేన వుత్తత్తా. ఏతదత్థమేవ హి వినాపి దుతియేన హేతుసద్దేన హేతుసమ్పయుత్తభావే సిద్ధేపి తస్స గహణం కతం.

అథ వా అసతి దుతియే హేతుసద్దే హేతుసమ్పయుత్తకానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో, న పన హేతూనన్తి ఏవమ్పి గహణం సియాతి తన్నివారణత్థం నో వుత్తో. తేన హేతుసమ్పయుత్తభావం యే లభన్తి, తేసం సబ్బేసం హేతూనం, అఞ్ఞేసమ్పి హేతూ హేతుపచ్చయేన పచ్చయోతి దస్సితం హోతి. యస్మా పన హేతురూనమగ్గా పతిట్ఠామత్తాదిభావేన అఞ్ఞధమ్మనిరపేక్ఖా, న ఆహారిన్ద్రియా వియ సాపేక్ఖా ఏవ, తస్మా ఏతేస్వేవ దుతియం హేతాదిగ్గహణం కతం. ఆహారిన్ద్రియా పన ఆహరితబ్బఈసితబ్బాపేక్ఖా ఏవ, తస్మా తే వినాపి దుతియేన ఆహారిన్ద్రియగ్గహణేన అత్తనా ఏవ ఆహరితబ్బే, ఈసితబ్బే చ ఆహారిన్ద్రియభూతే, అఞ్ఞే చ సమ్పయుత్తకే పరిచ్ఛిన్దన్తీతి తం తత్థ న కతం. ఇధ చ దుతియేన హేతుగ్గహణేన పచ్చయుప్పన్నానం హేతునా, పచ్చయభూతేనేవ చ సమ్పయుత్తానం హేతూనం, అఞ్ఞేసఞ్చ పరిచ్ఛిన్నత్తా పున విసేసన కిచ్చం నత్థీతి పఞ్హావారే "కుసలా హేతూ సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధాన"న్తిఆదీసు దుతియం హేతుగ్గహణం న కతన్తి దట్ఠబ్బం.

౨౯౬. **ఆరమ్మణభావేనాతి** విసయభావేన, ఆలమ్బితబ్బభావేనాతి అత్థో. **ఆరభిత్వాపీతి పి**-సద్దేన ఇమమత్థం దస్సేతి – రూపాయతనాదిమత్తే యస్మిం కిస్మిఞ్చి ఏకస్మిం అట్ఠత్వా "యం యం ధమ్మం ఆరబ్భా"తి (పట్ఠా ౧.౧.౨) అనియమేన సబ్బరూపాయతనానం...పే॰... సబ్బధమ్మాయతనానఞ్చ ఆరమ్మణపచ్చయభావస్స వుత్తత్తా రూపాదిభేదేన ఛబ్బిధేసు సఙ్ఖతాసఙ్ఖతపఞ్ఞత్తిధమ్మేసు న కోచి ధమ్మో ఆరమ్మణపచ్చయో న హోతీతి. స్వాయం ఆరమ్మణపచ్చయభావో హేట్ఠా విభావితో ఏవ. **ఆలమ్బిత్వాతి** గహేత్వా. ఏకన్తసారమ్మణభావతో అనారబ్భ పవత్తి ఏవ నత్థీతి ఆహ ''**ఆరబ్భేవా**''తి. స్వాయం

“కుసలో ధమ్మో కుసలస్స, కుసలో ధమ్మో అకుసలస్స, కుసలో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, అకుసలో ధమ్మో అకుసలస్స, కుసలస్స, అబ్యాకతస్స, అబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, కుసలస్స, అకుసలస్సా”తి ఏవం నవప్పకారో వేదితబ్బో.

౨౯౭. **జేట్ఠకట్ఠేనా**తి పముఖభావేన. అత్తాధీనానఞ్హి పతిభూతో ధమ్మో అధిపతి. సో తేసం పముఖభావేన పవత్తతి. “ఛన్దవతో కిం నామ న సిజ్ఝతీ”తిఆదికం పురిమాభిసఙ్ఖారూపనిస్సయం లభిత్వా ఉప్పజ్జమానే చిత్తుప్పాదే ఛన్దాదయో ధురభూతా జేట్ఠకభూతా సమ్పయుత్తధమ్మే సాధయమానా వసే వత్తయమానా హుత్వా పవత్తన్తి, సమ్పయుత్తధమ్మా చ తేసం వసేన వత్తన్తి హీనాదిభావేన తదనువత్తనతో, తేన తే అధిపతిపచ్చయా హోన్తి. గరుకాతబ్బమ్పి ఆరమ్మణం తన్నిన్నపోణపబ్భారానం అస్సాదనపచ్చవేక్ఖణమగ్గఫలానం అత్తనో వసే వత్తయమానం వియ పచ్చయో హోతి. తస్మా అయం అత్తాధీనానం పతిభావేన ఉపకారకత్తా అధిపతిపచ్చయోతి దట్ఠబ్బో. **ఛన్దాధిపతీ**తి ఛన్దసఙ్ఖాతో అధిపతి, ఛన్దం ధురం ఛన్దం జేట్ఠకం కత్వా చిత్తుప్పత్తికాలే ఉప్పన్నస్స కత్తుకమ్యతాఛన్దస్సేతం నామం. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. కస్మా పన యథా హేతుపచ్చయనిద్దేసే “హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకాన”న్తి (పట్ఠా. ౧.౧.౧) వుత్తం, ఏవమిధ “అధిపతీ అధిపతిసమ్పయుత్తకాన”న్తి అవత్వా “ఛన్దాధిపతి ఛన్దసమ్పయుత్తకాన”న్తిఆదినా (పట్ఠా. ౧.౧.౩) నయేన వుత్తన్తి? ఏకక్ఖణే అభావతో. హేతవో హి ద్వే తయోపి ఏకక్ఖణే హేతుపచ్చయా హోన్తి, మూలట్ఠేన ఉపకారకభావస్స అవిజహనతో. అధిపతి పన జేట్ఠకట్ఠేన ఉపకారకో, న చ ఏకక్ఖణే బహూ జేట్ఠకా హోన్తి. తస్మా ఏకతో ఉప్పన్నానమ్పి తేసం ఏకక్ఖణే అధిపతిపచ్చయభావో నత్థీతి “అధిపతీ అధిపతిసమ్పయుత్తకాన”న్తి అవత్వా “ఛన్దాధిపతి ఛన్దసమ్పయుత్తకాన”న్తిఆదినా నయేన వుత్తం.

యం యం ధమ్మన్తి యం యం ఆరమ్మణధమ్మం. **గరుం కత్వా**తి గరుకారచిత్తీకారవసేన వా అస్సాదనవసేన వా గరుకారికం లద్ధబ్బం అవిజహితబ్బం అనవఞ్ఞాతం కత్వా. **తే తే ధమ్మా**తి తే తే గరుకాతబ్బా ధమ్మా. **తేసం తేస**న్తి తంతంగరుకారకధమ్మానం. **అధిపతిపచ్చయేనా**తి ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయేన. స్వాయం “కుసలో ధమ్మో కుసలస్స సహజాతారమ్మణేహి, అకుసలస్స ఆరమ్మణేనేవ, అబ్యాకతస్స సహజాతారమ్మణేహి, కుసలాబ్యాకతస్స సహజాతేనేవాతి కుసలమూలా చత్తారో, అకుసలో ధమ్మో అకుసలస్స సహజాతారమ్మణేహి, అబ్యాకతస్స సహజాతేనేవ, తథా అకుసలాబ్యాకతస్సాతి అకుసలమూలా తయో, అబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్స సహజాతారమ్మణేహి, కుసలస్స ఆరమ్మణేనేవ, తథా అకుసలస్సాతి అబ్యాకతమూలా తయో”తి సఙ్ఖేపతో దసప్పకారో అధిపతిపచ్చయో. ఏత్థ చ సత్తధా సహజాతాధిపతి, సత్తధా ఆరమ్మణాధిపతి వేదితబ్బో.

౨౯౮. అన్తరాయతీతి అన్తరం, బ్యవధాయకన్తి అత్థో. నాస్స అన్తరం విజ్జతీతి అనన్తరో, అనన్తరో చ సో పచ్చయో చాతి **అనన్తరపచ్చయో**. “అత్థానన్తరతా అనన్తరపచ్చయో, కాలానన్తరతా సమనన్తరపచ్చయో”తిఆదినా బహుధా పపఞ్చయన్తి, అసారం గన్థవిత్థారం కరోన్తి. యథా పవత్తిఓకాసదానవిసేసభావేన నత్థివిగతపచ్చయా వుత్తా, న ఏవం అనన్తరసమనన్తరపచ్చయా, ఏతే పన చిత్తనియమహేతుభావేన వుత్తాతి తం చిత్తనియమహేతుభావం దస్సేతుం ‘‘**యో హి ఏసో**’’తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **మనోవిఞ్ఞాణధాతూతిఆది చిత్తనియమో**తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన సన్తీరణానన్తరా వోట్ఠబ్బనం, చుతిఅనన్తరా పటిసన్ధీతి యస్స యస్స చిత్తస్స అనన్తరా యం యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స తస్స తదనన్తరుప్పాదనియమో తంతంసహకారిపచ్చయవిసిట్ఠస్స పురిమపురిమచిత్తస్సేవ వసేన ఇజ్ఝతీతి దస్సేతి.

అత్థానన్తరతాయాతి అత్థేన కేనచి ధమ్మేన అనన్తరతాయ. **కాలానన్తరతాయాతి** కాలభేదేన అనన్తరతాయ . **ఆచరియానన్తి** ఇధాపి **రేవతాచరియ**మేవ సన్ధాయ వుత్తం. **తత్థాతి** తస్మిం కాలానన్తరతాయ సమనన్తరపచ్చయభావే, తస్మిం వా యథావుత్తవిరోధే. **భావనాబలేన పన వారితత్తాతి** ఏత్థ యథా రుక్ఖస్స వేధే దిన్నే పుప్ఫితుం సమత్థస్సేవ పుప్ఫనం న హోతి, వేధే పన అపనీతే తాయ ఏవ సమత్థతాయ పుప్ఫనం హోతి, ఏవమిధాపి భావనాబలేన వారితత్తా సముట్ఠాపనసమత్థస్సేవ అసముట్ఠాపనం, తస్మిఞ్చ అపగతే తాయ ఏవ సమత్థతాయ సముట్ఠాపనం హోతీతి అధిప్పాయో. తమ్పి వచనం **కాలానన్తరతా నత్థి** సత్తాహాదినా కాలేన అన్తరితభావతో. **ఏతదేవ** "కాలన్తరితతా అత్థి" ఇచ్చేవ **వదామ**. నను చ కాలో నామ కోచి పరమత్థతో నత్థీతి వదేయ్యాతి ఆసఙ్కన్తో ఆహ "**కాలానన్తర...పే.... లద్ధీ**"తి.

బ్యఞ్జనమత్తతోవేత్థ నానాకరణం పచ్చేతబ్బం, న అత్థతోతి ఉపచయసన్తతిఅధివచననిరుత్తిపదానం వియ సద్దత్థమత్తతో నానాకరణం, న వచనీయత్థతోతి అధిప్పాయో. తేనేవ సద్దత్థవిసేసం దస్సేతుం "**కథ**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ పురిమపచ్ఛిమానం నిరోధుప్పాదన్తరాభావతో నిరన్తరుప్పాదనసమత్థతా అనన్తరపచ్చయభావో. రూపకలాపానం వియ సణ్ఠానాభావతో, పచ్చయపచ్చయుప్పన్నానం సహావట్ఠానాభావతో చ "ఇదమితో హేట్ఠా, ఉద్ధం, తిరియ"న్తి విభాగాభావా అత్తనా ఏకత్తమివ ఉపనేత్వా సుట్ఠు అనన్తరభావేన ఉప్పాదనసమత్థతా సమనన్తరపచ్చయతా. **ఉప్పాదనసమత్థతాతి** చ అబ్యాపారత్తా ధమ్మానం యస్మిం యదాకారే నిరుద్ధే, వత్తమానే వా సతి తంతంవిసేసవన్తో ధమ్మా హోన్తి, తస్స సోవ ఆకారో వుచ్చతీతి దట్ఠబ్బో. ధమ్మానం పవత్తిమత్తమేవ చ ఉపాదాయ కాలవోహారోతి నిరోధా వుట్ఠహన్తస్స నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనఫలసమాపత్తీనం అసఞ్ఞభవా చవన్తస్స, పురిమచుతిపచ్ఛిమపటిసన్ధీనఞ్చ నిరోధుప్పాదనిరన్తరతాయ కాలన్తరతా నత్థి. న హి తేసం అన్తరా అరూపధమ్మప్పవత్తి అత్థి, యం ఉపాదాయ కాలన్తరతా వుచ్చేయ్య, న చ రూపధమ్మప్పవత్తి అరూపధమ్మప్పవత్తియా అన్తరం కరోతి అఞ్ఞసన్తానత్తా. రూపారూపసన్తతియో హి ద్వే అఞ్ఞమఞ్ఞం విసదిససభావత్తా అఞ్ఞమఞ్ఞూపకారభావేన పవత్తమానాపి విసుంయేవ హోన్తి. ఏకసన్తతియఞ్చ పురిమపచ్ఛిమానం మజ్ఝే పవత్తమానం తంసన్తతిపరియాపన్నతాయ అన్తరకారకం హోతి. తాదిసఞ్చ కిఞ్చి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనఫలసమాపత్తీనం మజ్ఝే నత్థి, న చ అభావో అన్తరకారకో హోతి అభావత్తా ఏవ. తస్మా జవనానన్తరస్స జవనస్స వియ, భవఙ్గానన్తరస్స భవఙ్గస్స వియ చ నిరన్తరతా సుట్ఠు అనన్తరతా హోతీతి తథా ఉప్పాదనసమత్థతా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనచుతీనమ్పి దట్ఠబ్బా. ఉప్పత్తియా పచ్చయభావో చేత్థ అనన్తరపచ్చయాదీనం పాకటోతి ఉప్పాదనసమత్థతావ వుత్తా . పచ్చుప్పన్నానం పన ధమ్మానం పుబ్బన్తాపరన్తపరిచ్ఛేదేన గహితానం ఉప్పజ్జతీతి వచనం అలభన్తానం "అతీతో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నస్స ధమ్మస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదినా (పట్ఠా. ౨.౧౮.౪) అనన్తరాదిపచ్చయభావో వుత్తోతి న సో ఉప్పత్తియా ఏవాతి విఞ్ఞాయతి. న హి కుసలాదిగ్గహణం వియ పచ్చుప్పన్నగ్గహణం అపరిచ్ఛేదం. యతో ఉప్పత్తిమత్తసమఙ్గినో ఏవ గహణం సియా. తేనేవ చ అతీతత్తికే పటిచ్చవారాదయో న సన్తీతి. తస్స "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స, కుసలో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, అకుసలో ధమ్మో అకుసలస్స, అకుసలో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, అబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, అబ్యాకతో ధమ్మో కుసలస్స, అబ్యాకతో ధమ్మో అకుసలస్సా"తి సత్తధా భేదో వేదితబ్బో.

౨౮౯. **ఉప్పజ్జమానోవ సహ ఉప్పాదనభావేనాతి** ఏత్థాపి ఉప్పత్తియా పచ్చయభావేన పాకటేన ఠితియాపి పచ్చయభావం నిదస్సేతీతి దట్ఠబ్బం, అఞ్ఞథా పదీపనిదస్సనం న యుజ్జేయ్య. పదీపో హి పభాసస్స ఠితియాపి పచ్చయో, న ఉప్పత్తియా ఏవ. పచ్చయుప్పన్నానం సహజాతభావేన ఉపకారకతా సహజాతపచ్చయతా. **ఓక్కన్తిక్ఖణేతి** పటిసన్ధిక్ఖణే. తస్మిం హి ఖణే నామరూపం ఓక్కన్తం వియ పరలోకతో ఆగన్త్వా ఇధ మాతుకుచ్ఛిఆదిం పవిసన్తం వియ ఉప్పజ్జతి, తస్మా

సో ఖణో ఓక్కన్తిక్ఖణోతి వుచ్చతి. ఏత్థ చ **రూపన్తి** హదయవత్థుయేవ అధిప్పేతం. తఞ్హి నామస్స, నామఞ్చ తస్స సహజాతపచ్చయో హోతి. **చిత్తచేతసికాతి** పవత్తియం చత్తారో ఖన్ధా పటిసన్ధిక్ఖణే చిత్తసముట్ఠానానం అభావతో. **రూపినో ధమ్మాతి** హదయవత్థుం సన్ధాయాహ. తత్థ యదిపి పుబ్బే "ఓక్కన్తిక్ఖణే నామరూప"న్తి వుత్తం, తథాపి తేన ఖణన్తరే సహజాతపచ్చయభావో రూపధమ్మానం న నివారితోతి తన్నివారణత్థమిదం వుత్తన్తి గహేతబ్బం. **కిఞ్చి కాలేతి** కేచి కిస్మిఞ్చి కాలేతి అత్థో, తేన రూపినో ధమ్మా కేచి వత్థుభూతా కిస్మిఞ్చి పటిసన్ధికాలేతి అఞ్ఞేసం రూపధమ్మానం, వత్థునో చ పవత్తియం అరూపధమ్మానం సహజాతపచ్చయభావం పుబ్బే అనివారితం నివారేతి. ఏవఞ్చ కత్వా "కిఞ్చి కాల"న్తి వా "కిస్మిఞ్చి కాలే"తి వా వత్తబ్బే తథా అవత్వా విభత్తివిపల్లాసం కత్వా వుత్తం. తేన **కిఞ్చీతి** ఉపయోగేకవచనం. **"రూపినో ధమ్మా"**తి ఏతేన సమ్బన్ధే పచ్చత్తబహువచనం జాయతి. **"కాలే"**తి ఏతేన సమ్బన్ధే భుమ్మేకవచనన్తి దీపితన్తి వేదితబ్బం. పురిమేన చ "ఏకో ఖన్ధో, వత్థు చ తిణ్ణన్నం ఖన్ధాన"న్తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౮) ఆదివచనేన నామసహితం ఏవ వత్థు నామస్స పచ్చయోతి వత్తబ్బే ఆపన్నే ఇతరేన కేవలస్స చ తథావత్తబ్బతం దస్సేతి. స్వాయం సహజాతపచ్చయో "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స, అబ్యాకతస్స, కుసలాబ్యాకతస్స, అకుసలో ధమ్మో అకుసలస్స , అబ్యాకతస్స, అకుసలాబ్యాకతస్స, అబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, కుసలాబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, అకుసలాబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్సా"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౮) నవవిధో వేదితబ్బో.

౬౦౦. అత్తనో ఉపకారకస్స ఉపకారకతా అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయతా. తథా హిస్స తిదణ్డం నిదస్సితం. ఉపకారకతా చ అఞ్ఞమఞ్ఞతావసేనేవ దట్ఠబ్బా, న సహజాతతాదివసేన. సహజాతాదిపచ్చయో హోన్తోయేవ హి కోచి అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో న హోతి, న చ సహజాతాదిపచ్చయధమ్మేహి వినా ఇమస్స పవత్తి అత్థి. తథా హి సహజాతాదిపచ్చయో చ హోన్తోయేవ హి కోచి అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో హోతి. యది చ అత్తనో ఉపకారకస్స ఉపకారకతామత్తం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో సియా, పురేజాతపచ్ఛాజాతభావేన ఉపకారస్స ఉపకారకా వత్థుఖన్ధా అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా సియుం, న చ తం ఇచ్ఛితం. తేన వుత్తం "ఉపకారకతా చ అఞ్ఞమఞ్ఞవసేనేవ దట్ఠబ్బా"తి. అయఞ్చ ఉప్పత్తియా, ఠితియా చ ఉపకారకోతి వేదితబ్బో. అయం పన "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స, అకుసలో ధమ్మో అకుసలస్స, అబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్సా"తి తివిధో వేదితబ్బో.

౬౦౧. తరుఆదీనం పథవీ వియ అధిట్ఠానాకారేన పథవీధాతు సేసధాతూనం, చక్ఖాదయో చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం ఉపకారకా చిత్తకమ్మస్స పటాదయో వియ నిస్సయాకారేన ఖన్ధాదయో తంతంనిస్సయానం ఖన్ధాదీనం. పథవీధాతుయం పతిట్ఠాయ ఏవ హి సేసధాతుయో ఉపాదారూపాని వియ యథాసకం కిచ్చం కరోన్తి.

అధిట్ఠానాకారేనాతి ఆధారాకారేన. ఆధారాకారో చేత్థ తేసం సాతిసయం తదధీనవుత్తితాయ వేదితబ్బో. యతో భూతాని అనిద్దిసితబ్బట్ఠానాని వుచ్చన్తి, ఏవఞ్చ కత్వా చక్ఖాదీనమ్పి అధిట్ఠానాకారేన ఉపకారకతా సుట్ఠు యుజ్జతి. న హి యథావుత్తం తదధీనవుత్తితావిసేసం ముఞ్చిత్వా అఞ్ఞో చక్ఖాదీసు అదేసకానం అరూపధమ్మానం అధిట్ఠానాకారో సమ్భవతి. యదిపి యం యం ధమ్మం పటిచ్చ యే యే ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, తేసం సబ్బేసం తదధీనవుత్తిభావో. యేన పన పచ్చయభావవిసేసేన చక్ఖాదీనం పటుమన్దభావేసు చక్ఖువిఞ్ఞాణాదయో తదనువిధానాకారేనేవ పవత్తన్తి, స్వాయమిధ తేసం తదధీనవుత్తితాసిద్ధో విసేసోతి. ఏవఞ్హి పచ్చయభావసామఞ్ఞే సతిపి ఆరమ్మణపచ్చయతో నిస్సయపచ్చయస్స విసేసో విభావితో హోతి. స్వాయం నయో హేట్ఠా పకాసితోవ. **ఛట్ఠో పనాతి** ఏత్థ "రూపినో ధమ్మా అరూపీనం ధమ్మానం కిస్మిఞ్చి కాలే"తి ఇదం న లబ్భతి. యం పనేత్థ లబ్భతి "రూపినో ధమ్మా కేచీ"తి, తత్థ తే ఏవ ధమ్మే దస్సేతుం **"చక్ఖాయతన"**న్తిఆది

నిద్దిట్ఠం. **యం రూపన్తి** హదయవత్థుం సన్ధాయ వుత్తం. అయం పన నిస్సయపచ్చయో తేరసవిధో. కథం? సహజాతతో కుసలమూలా తయో, తథా అకుసలమూలా, అబ్యాకతమూలేసు పన పురేజాతం లబ్భతి. అబ్యాకతఞ్హి అబ్యాకతస్స సహజాతమ్పి పచ్చయో హోతి, పురేజాతమ్పి కుసలస్స పురేజాతమేవ, తథా అకుసలస్స, కుసలాబ్యాకతం సహజాతపురేజాతతో కుసలస్స, సహజాతతో ఏవ అబ్యాకతస్స, తథా అకుసలాబ్యాకత"న్తి ఏవం తేరస.

౬౦౨. **తదధీనవుత్తితాయ అత్తనో ఫలేన నిస్సితోతి** యం కిఞ్చి కారణం నిస్సయోతి వత్వా తత్థ యో భుసో నిస్సయో, తం **ఉపనిస్సయోతి** నిద్ధారేతి. **బలవకారణభావేన ఉపకారకోతి** ఆరమ్మణభావవసేన అనన్తరం అనురూపచిత్తుప్పాదనసమత్థతావసేన, కేవలఞ్చ బలవన్తం కారణం హుత్వా ఉపకారకో. తేనాహ "**సో**"తిఆది.

తత్థ **దానం దత్వాతి** దేయ్యధమ్మం చజిత్వా. యాయ వా చేతనాయ సో దియ్యతి, సా చేతనా దానం. **దత్వాతి** తం చేతనం పరియోదపేత్వా విసుద్ధం కత్వా. **సీలం సమాదియిత్వాతి** పఞ్చఙ్గదసఙ్గాదివసేన నిచ్చసీలం గణ్హిత్వా. ఇమినా సమాదానవిరతియేవ దస్సితా, సమ్పత్తవిరతిసముచ్ఛేదవిరతియో పన లోకే "సీల"న్తి అపాకటత్తా న వుత్తా. కిఞ్చాపి న వుత్తా, ఆరమ్మణపచ్చయో పన హోన్తియేవ. తత్థ సముచ్ఛేదవిరతి సేక్ఖానంయేవ కుసలస్స ఆరమ్మణం హోతి, న ఇతరేసం. **ఉపోసథకమ్మన్తి** "పాణం న హనే, న చాదిన్నమాదియే"తి (సు॰ ని॰ ౪౦౨) ఏవం వుత్తం ఉపోసథసీలం. **తం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖతీతి** తం యథావుత్తం కుసలం సేక్ఖోపి పుథుజ్జనోపి పచ్చవేక్ఖతి, అరహాపి తం పచ్చవేక్ఖతేవ. అరహతోపి హి పుబ్బే కతం కుసలం కుసలమేవ. యేన పన చిత్తేన పచ్చవేక్ఖతి, తం కిరియచిత్తం నామ హోతి. తస్మా "కుసలో కుసలస్సా"తి ఇమస్మిం అధికారే న లబ్భతి. **పుబ్బే సుచిణ్ణానీతి** "దత్వా కత్వా"తి హి ఆసన్నకతాని వుత్తాని, ఇమినా న ఆసన్నకతానీతి వేదితబ్బాని, దానాదీహి వా సేసాని కామావచరకుసలాని దస్సేతుం ఇదం వుత్తం. **ఝానా వుట్ఠహిత్వాతి** ఝానం సమాపన్నో ఝానతో వుట్ఠహిత్వా. "ఝానం వుట్ఠహిత్వా"తిపి పాళి. **సేక్ఖా గోత్రభున్తి** సోతాపన్నం సన్ధాయ వుత్తం. సో హి గోత్రభుం పచ్చవేక్ఖతి. "**వోదాన**"న్తి ఇదం పన సకదాగామిఅనాగామినో సన్ధాయ వుత్తం. తేసఞ్హి తం చిత్తం వోదానం నామ హోతి. **సేక్ఖాతి** సోతాపన్నసకదాగామిఅనాగామినో . **మగ్గా వుట్ఠహిత్వాతి** మగ్గఫలభవఙ్గాతిక్కమవసేన అత్తనా పటిలద్ధమగ్గా వుట్ఠహిత్వా, సుద్ధమగ్గతోయేవ పన వుట్ఠాయ పచ్చవేక్ఖణం నామ నత్థి. **ఆది**-సద్దేన "కుసలం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సన్తీ"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౦౪) ఏవమాదిం సఙ్గణ్హాతి. యదిపి నానత్తం అకత్వావ విభత్తో, తథాపి ఇదమ్పి ఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయానం విసేసోతి దస్సేతుం "**తత్థా**"తిఆది వుత్తం.

నేసం చిత్తచేతసికానం అనన్తరపచ్చయఅనన్తరూపనిస్సయానం నిక్ఖేపవిసేసో అత్థి. యస్మా పురిమో అబ్యాకతధమ్మవసేన పవత్తో, ఇతరో కుసలాదివసేనపీతి సోపి నిక్ఖేపవిసేసో **అత్థతో ఏకీభావమేవ గచ్ఛతి** సబ్బేసుపి చిత్తుప్పాదేసు తదుభయస్స ఇచ్ఛితబ్బత్తా. **ఏవం సన్తేపీతిఆది** అనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయానం విసేసదస్సనం. **యథా హీతిఆది** అనన్తరూపనిస్సయస్స సమ్భవదస్సనం.

పకతోతి ఏత్థ **ప**-కారో ఉపసగ్గో, సో అత్తనో ఫలస్స ఉప్పాదనసమత్థభావేన సుట్ఠుకతతం దీపేతి. తథా చ కతం అత్తనో సన్తానే కతం హోతీతి ఆహ "**అత్తనో సన్తానే**"తిఆది. కరణఞ్చ దువిధం నిప్ఫాదనం, ఉపసేవనఞ్చాతి తం దస్సేతుం "**నిప్ఫాదితో వా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **నిప్ఫాదనం** హేతుపచ్చయసమోధానేన ఫలస్స నిబ్బత్తనం. **ఉపసేవనం** పన కాయే అల్లీయాపనవసేన ఉపయోగూపసేవనం, విజాననసఞ్జాననాదీనం వసేన ఆరమ్మణూపసేవనఞ్చ. తేనేవ అనాగతానమ్పి ఉతుసమ్పదాదీనం ఆరమ్మణూపసేవనేన ఉపసేవితానం పకతూపనిస్సయతా వుత్తా హోతి, పగేవ అతీతపచ్చుప్పన్నానం.

పచ్చుప్పన్నస్సాపి హి “పచ్చుప్పన్నం ఉతుభోజనం సేనాసనం ఉపనిస్సాయ ఝానం ఉప్పాదేతీ”తిఆదివచనతో (పట్ఠా. ౨.౧౮.౮) పకతూపనిస్సయభావో లబ్భతీతి. **పకతియా ఏవాతి** పచ్చయన్తరసక్కరరహితేన అత్తనో సభావేనేవ. **ఉపనిస్సయోతి** బలవకారణం కత్వా. **అనేకప్పకారతో పభేదో వేదితబ్బో** పఞ్హావారే ఆగతనయేన. పచ్చయవారే పన –

> “పురిమా పురిమా కుసలా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం కుసలానం ధమ్మానం ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో, పురిమా పురిమా కుసలా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం అకుసలానం ధమ్మానం కేసఞ్చి, కుసలా అబ్యాకతానం, అకుసలా అకుసలానం, కుసలానం కేసఞ్చి, అకుసలా అబ్యాకతానం, అబ్యాకతా అబ్యాకతానం, అబ్యాకతా కుసలానం, అబ్యాకతా అకుసలానం , పుగ్గలోపి, సేనాసనమ్పి ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా. ౧.౧.౯).

తత్థ యే పురిమా యేసం పచ్ఛిమానం అనన్తరూపనిస్సయో హోన్తి, తే తేసం సబ్బేసమ్పి ఏకన్తేనేవ హోన్తి, న కేసఞ్చి కదాచి. తస్మా యేసు పదేసు అనన్తరూపనిస్సయో లబ్భతి, తేసు “కేసఞ్చీ”తి న సక్కా వత్తున్తి న వుత్తం. యే పన పురిమా యేసం పచ్ఛిమానం ఆరమ్మణూపనిస్సయో వా పకతూపనిస్సయో వా హోన్తి, తే తేసం, న సబ్బేసం ఏకన్తేన హోన్తి. యేసం ఉప్పత్తివిబన్ధకా పచ్చయా బలవన్తో హోన్తి, తేసం న భవన్తి, ఇతరేసం భవన్తి. తస్మా యేసు పదేసు అనన్తరపచ్చయో న లబ్భతి, తేసు “కేసఞ్చీ”తి వుత్తం. సిద్ధానం పచ్చయధమ్మానం యేహి పచ్చయుప్పన్నేహి భవితబ్బం, తేసం “కేసఞ్చీ”తి అయమేత్థ అత్థో.

కసిణపఞ్ఞత్తియా ఆరమ్మణూపనిస్సయతాభావతో ఏకచ్చాయ పఞ్ఞత్తియా సద్ధిం సబ్బే ధమ్మా ఆరమ్మణూపనిస్సయో, అనన్తరాతీతో చిత్తచేతసికరాసి అనన్తరూపనిస్సయో, కుసలాకుసలవిపాకకిరియారూపవసేన పఞ్చవిధో పకతూపనిస్సయోతి అయమేత్థ సఙ్ఖేపో. విత్థారో పన **పట్ఠానట్ఠకథాయం** వేదితబ్బో.

౬౦౩. పఠమతరన్తి పచ్చయుప్పన్నతో పురేతరం. అయఞ్హి పురేజాతపచ్చయో రూపధమ్మవసేనేవ లబ్భతి. పచ్చయుప్పన్నో చ అరూపధమ్మాయేవ. తేనాహ **''వత్తమానభావేన ఉపకారకో''**తి. నిస్సయారమ్మణాకారాదీహి విసిట్ఠా పురేజాతభావేన వినా ఉపకారకభావం అగచ్ఛన్తానం వత్థారమ్మణానం పురేజాతాకారేన ఉపకారకతా పురేజాతపచ్చయతా. ఏవం వత్థారమ్మణవసేన దువిధే పురేజాతపచ్చయే **''చక్ఖాయతన''**న్తిఆది వత్థువసేన వుత్తం, **''రూపారమ్మణ''**న్తిఆది ఆరమ్మణవసేన.

యం రూపన్తి హదయవత్థుం సన్ధాయాహ. తత్థ **''కిఞ్చి కాలే''**తి పవత్తికాలవసేన వుత్తం. **''కిఞ్చి కాలేన''** ఇతి పటిసన్ధికాలవసేన. యాని ఆరమ్మణపురేజాతేన వినా న వత్తన్తి, తేసం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం ఆరమ్మణపురేజాతదస్సనేన మనోద్వారేపి యం యం ఆరమ్మణపురేజాతేన వత్తతి, తస్స తస్స ఆరమ్మణపచ్చయభూతం సబ్బం రూపరూపం ఆరమ్మణపురేజాతన్తి దస్సితమేవ హోతి. తథా హి వుత్తం **పఞ్హావారే** “ఆరమ్మణపురేజాతం సేక్ఖా వా పుథుజ్జనా వా చక్ఖుం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సన్తీ”తిఆది (పట్ఠా. ౧.౧.౪౨౪). “అబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్స ధమ్మస్స పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో, అబ్యాకతో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో, అబ్యాకతో ధమ్మో అకుసలస్స ధమ్మస్స పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౨౪) అబ్యాకతమూలకా తయోవ వారా. తే చ పచ్చేకం వత్థుపురేజాతం, ఆరమ్మణపురేజాతన్తి ద్విధా విభత్తా.

౬౦౪. పచ్చయుప్పన్నధమ్మస్స పురేతరం సిద్ధభావే సతి పచ్చయధమ్మస్స పచ్ఛాజాతతాతి వుత్తం **"పురేజాతాన"**న్తి. అయఞ్చ నయో రూపధమ్మేసు ఏవ లబ్భతి, న అరూపధమ్మేసూతి వుత్తం **"రూపధమ్మాన"**న్తి. యది పచ్చయుప్పన్నధమ్మా పురేతరమేవ జాతా, కథం పచ్చయభావోతి ఆహ **"ఉపథమ్భకత్తేనా"**తి. పచ్ఛాజాతేన హి వినా సన్తానావిచ్ఛేదహేతుభావం అగచ్ఛన్తానం ధమ్మానం యే పచ్ఛాజాతాకారేన ఉపకారకా, తేసం సా విప్పయుత్తాకారాదీహి విసిట్ఠా ఉపకారకతా పచ్ఛాజాతపచ్చయతా. ఏవం సబ్బపచ్చయానం పచ్చయన్తరాకారవిసిట్ఠా ఉపకారకతా యోజేతబ్బా. **"గిజ్ఝపోతకసరీరానం ఆహారాసాచేతనా వియా"**తి ఏతేన మనోసఞ్చేతనాహారవసేన పవత్తమానేహి అరూపధమ్మేహి రూపకాయస్స ఉపత్థమ్భితభావం దస్సేతి. తేనేవ "ఆహారాసా వియా"తి అవత్వా చేతనాగ్గహణం కతం. **కాయస్సా**తి చతుసముట్ఠానికభూతుపాదాయరూపసఙ్ఖాతస్స రూపకాయస్స. సఙ్ఖేపతో ఠపేత్వా రూపధమ్మే అవిసిట్ఠో అరూపక్ఖన్ధో పచ్ఛాజాతపచ్చయో. సో జాతివసేన కుసలో, అకుసలో, విపాకో, కిరియాతి చతుబ్బిధోతి వేదితబ్బం.

౬౦౫. కుసలాదిభావేన అత్తనా సదిసస్స పయోగేన కరణీయస్స పునప్పునం కరణం పవత్తనం **ఆసేవనట్ఠో**, అత్తసదిససభావతాపాదనం వాసనం వా. **పురిమపురిమాభియోగో వియా**తి ఉగ్గహణసవనధారణాదిపురిమాపురిమాసేవనా వియ. తీసు పన ఏతేసు **పురిమా పురిమా**తి సమనన్తరాతీతా దట్ఠబ్బా. కస్మా పనేత్థ అనన్తరపచ్చయే వియ "పురిమా పురిమా కుసలా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం అబ్యాకతాన"న్తిఆదినా భిన్నజాతియేహి సద్ధిం నిద్దేసో న కతోతి? అత్తనో గతిం గాహేతుం అసమత్థత్తా. భిన్నజాతికా హి భిన్నజాతికానం ఆసేవనగుణేన పగుణబలవభావం సమ్పాదేన్తా అత్తనోవ కుసలాదిభావసఙ్ఖాతం గతిం గాహేతుం న సక్కుణన్తి. తస్మా తేహి సద్ధిం నిద్దేసం అకత్వా యే యేసం వాసనాసఙ్ఖాతేన ఆసేవనగుణేన పగుణబలవభావవిసిట్ఠం అత్తనో కుసలాదిభావసఙ్ఖాతం గతిం గాహేతుం సమత్థా, తేసం తేహి సమానజాతికేహేవ సద్ధిం నిద్దేసో కతోతి దట్ఠబ్బో.

అథ విపాకాబ్యాకతం కస్మా న గహితం? ఆసేవనాభావతో. విపాకాబ్యాకతఞ్హి కమ్మవసేన విపాకభావప్పత్తం కమ్మపరిణామితం హుత్వా పవత్తమానం నిరుస్సాహం దుబ్బలం సన్తం ఆసేవనగుణేన అత్తనో సభావం గాహేత్వా పరిభావేత్వా నేవ అఞ్ఞం విపాకం పవత్తేతి, న చ పురిమవిపాకానుభావం గహేత్వా ఉప్పజ్జతి, అథ ఖో కమ్మవేగక్ఖిత్తం పతితం వియ హుత్వా ఉప్పజ్జతి. తస్మా సబ్బథాపి విపాకే ఆసేవనా నత్థీతి న గహితం. కుసలాకుసలకిరియానన్తరం ఉప్పజ్జమానమ్పి సకమ్మపటిబద్ధవుత్తితాయ ఆసేవనగుణం న గణ్హాతీతి కుసలాదయోపి తస్స ఆసేవనపచ్చయో న హోన్తి. నానాజాతికత్తాపి చేతే తస్స ఆసేవనాధానం న కరోన్తేవ. భూమితో, పన ఆరమ్మణతో వా నానాజాతికతా నామ నత్థీతి పరిత్తకుసలకిరియా మహగ్గతకుసలకిరియానం, సఙ్ఖారారమ్మణఞ్చ కుసలం నిబ్బానారమ్మణస్స ఆసేవనపచ్చయో హోతియేవ. స్వాయం "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స, అకుసలో ధమ్మో అకుసలస్స, అబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్స ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౨౬) తిధావ వుత్తో. అబ్యాకతగ్గహణేన ఆవజ్జనవజ్జితా కిరియధమ్మా గహితా.

౬౦౬. **చిత్తపయోగో** చిత్తకిరియా, ఆయూహనన్తి అత్థో. యథా హి కాయవచీపయోగో విఞ్ఞత్తి, ఏవం చిత్తపయోగో చేతనా. తేన హి సా ఉప్పన్నకిరియతావిసిట్ఠే సన్తానే సేసపచ్చయసమాగమే పవత్తమానానం విపాకకటత్తారూపానమ్పి తేనేవ సన్తానవిసేసేన కిరియాభావేన ఉపకారికా హోతి. తస్స హి కిరియాభావస్స పవత్తత్తా తేసం పవత్తి, న అఞ్ఞథా. సహజాతానం పన ఆయూహనకిరియాభావేన పవత్తమానా ఉపకారికాతి కిం వత్తబ్బం. **కమ్మ**న్తి చ చేతనాకమ్మమేవ అధిప్పేతం. న హి చేతనాసమ్పయుత్తం కమ్మం అభిజ్ఝాది కమ్మపచ్చయో హోతి. సతిపి విపాకధమ్మభావే చేతనావజ్జానం

అతంసభావత్తా విపాకాపి చేతనా సహజాతకమ్మపచ్చయో హోతియేవ, స్వాయం కమ్మపచ్చయో జాతివసేన చతుబ్బిధోతి సబ్బం వత్తబ్బం.

౬౦౭. ''**నిరుస్సాహసన్తభావేనా**''తి ఏతేన సఉస్సాహేహి విపాకధమ్మధమ్మేహి కుసలాకుసలేహి సారమ్మణాదిభావేన సదిసానమ్పి అసదిసం విపాకభావం దస్సేతి. సో హి విపాకానం పయోగేన అసాధేతబ్బతాయ పయోగేన, అఞ్ఞథా వా సేసపచ్చయేసు సిద్ధేసు కమ్మస్స కటత్తా ఏవ సిజ్ఝనతో నిరుస్సాహో సన్తభావో హోతి, న కిలేసవూపసన్తభావో. తథాసన్తభావతో ఏవ హి భవఙ్గాదయో దువిఞ్ఞేయ్యా. పఞ్చద్వారేపి హి జవనప్పవత్తియా రూపాదీనం గహితతా విఞ్ఞాయతి, అభినిపాతసమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణమత్తా పన విపాకా దువిఞ్ఞేయ్యా ఏవ. **నిరుస్సాహసన్తభావాయాతి** నిరుస్సాహసన్తభావత్థాయ. ఏతేన తప్పచ్చయవన్తానం అవిపాకానమ్పి రూపధమ్మానం విపాకానుకూలం పవత్తిం దస్సేతి. **పవత్తే**తిఆది పఞ్హావారనయం గహేత్వా వుత్తం. పటిచ్చవారే పన ''విపాకా చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో అఞ్ఞమఞ్ఞం విపాకపచ్చయేన పచ్చయో''తిఆదినా (పట్ఠా. ౧.౧.౧౪) ఆగతా. ఏత్థ చ యేసం ఏకన్తేన విపాకో విపాకపచ్చయో హోతి, తేసం వసేన నయదస్సనం కతన్తి దట్ఠబ్బం. న హి ఆరుప్పే కామరూపభూమీసు వియ విపాకో రూపస్స పచ్చయో హోతి.

౬౦౮. సతిపి జనకభావే ఉపత్థమ్భకత్తం ఆహారానం పధానకిచ్చన్తి ఆహ ''**రూపారూపానం ఉపత్థమ్భకత్తేనా**''తి. ఉపత్థమ్భకత్తఞ్హి సతిపి జనకత్తే అరూపీనం ఆహారానం, ఆహారజరూపసముట్ఠాపకరూపాహారస్స చ హోతి. అసతిపి చతుసముట్ఠానికరూపూపత్థమ్భకరూపాహారస్స, అసతి పన ఉపత్థమ్భకత్తే ఆహారానం జనకత్తం నత్థీతి ఉపత్థమ్భకత్తం పధానం. అథ వా జనయమానోపి ఆహారో అవిచ్ఛేదవసేన ఉపత్థమ్భేన్తో జనేతీతి ఉపత్థమ్భనభావో ఏవ ఆహారభావోతి ''**ఉపత్థమ్భకత్తేనా**''తి వుత్తం. కేచి పన ''రూపాహారో అత్తనా జనితస్స ఆహారపచ్చయో న హోతి, అఞ్ఞేన జనితస్స హోతి, తస్మా '**ఉపత్థమ్భకత్తేనా**'తి వుత్త''న్తి వదన్తి. తం ''ఆహారో రూపస్స పచ్చయో హోన్తో ఆహారపచ్చయో న హోతీతి విరుద్ధమేత''న్తి అపరే నానుజానన్తి. రూపాహారో చేత్థ రూపధమ్మానం ఏవ ఆహారపచ్చయో హోతి. అరూపాహారా పన రూపధమ్మానమ్పి ఆహారపచ్చయో హోన్తి. తఞ్చ ఖో న కేవలం చిత్తసముట్ఠానానం రూపానమేవ, అథ ఖో కదాచి కటత్తారూపానమ్పీతి దస్సేతుం ''**పఞ్హావారే పనా**''తిఆది వుత్తం.

౬౦౯. **అధిపతియట్ఠేనా**తి ఏత్థ న అధిపతిపచ్చయధమ్మానం వియ పవత్తినివారకే అభిభవిత్వా పవత్తనేన గరుభావో అధిపతియట్ఠో, అథ ఖో దస్సనాదికిచ్చేసు చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి, జీవనే కమ్మజరూపేహి అరూపధమ్మేహి చ జీవన్తేహి, మననే సమ్పయుత్తధమ్మేహి, సుఖితాదిభావే సుఖితాదీహి, అధిమోక్ఖపగ్గహూపట్ఠానావిక్ఖేపపజాననేసు, ''అనఞ్ఞాతం ఞస్సామీ''తి పవత్తియం ఆజాననే, అఞ్ఞాతావిభావే చ సద్ధాదిసహజాతేహీతి ఏవం తంతంకిచ్చేసు చక్ఖాదిపచ్చయేహి ధమ్మేహి చక్ఖాదీనం అనువత్తనీయతా. తేసు హి కిచ్చేసు చక్ఖాదీనం ఇస్సరియం, తప్పచ్చయానఞ్చ తదనువత్తనేన తత్థ పవత్తి. కస్మా పనేత్థ ఇత్థిపురిసిన్ద్రియద్వయం న గహితం, నను చేతమ్పి లిఙ్గాదీహి అనువత్తీయతీతి? సచ్చం అనువత్తీయతి, న పన పచ్చయభావతో. యథా హి జీవితాహారా యేసం పచ్చయా హోన్తి, తేసం అనుపాలకఉపత్థమ్భకా , అత్థిఅవిగతపచ్చయభూతా చ హోన్తి, న ఏవం ఇత్థిపురిసభావా లిఙ్గాదీనం కేనచి పకారేన ఉపకారకా హోన్తి. యతో పచ్చయా సియుం, కేవలం పన యథాసకేహి ఏవ పచ్చయేహి పవత్తమానానం లిఙ్గాదీనం యథా ఇత్థిఆదిగ్గహణస్స పచ్చయభావో హోతి, తతో అఞ్ఞేనాకారేన తంసహితసన్తానే అప్పవత్తితో లిఙ్గాదీహి అనువత్తనీయతా, ఇన్ద్రియతా చ తేసం వుచ్చతి. తస్మా

న తేసం ఇన్ద్రియపచ్చయభావో వుత్తో. **చక్ఖాదయో అరూపధమ్మానంయేవాతి** ఏత్థ సుఖిన్ద్రియదుక్ఖిన్ద్రియానిపి చక్ఖాదిగ్గహణేన గహితానీతి దట్ఠబ్బాని.

౬౧౦. లక్ఖణారమ్మణూపనిజ్ఝానభూతానం వితక్కాదీనం వితక్కనాదివసేన ఆరమ్మణం ఉపగన్త్వా నిజ్ఝానం పేక్ఖనం, చిన్తనం వా వితక్కాదీనంయేవ ఆవేణికో బ్యాపారో **ఉపనిజ్ఝాయనట్ఠో**. "ఠపేత్వా ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణే సుఖదుక్ఖవేదనాద్వయ"న్తి వత్వాపి "**సత్త ఝానఙ్గానీ**"తి వచనేన అఝానఙ్గానం ఉపేక్ఖాచిత్తేకగ్గతానం నివత్తనం కతన్తి దట్ఠబ్బం. యది ఏవం "సత్త ఝానఙ్గానీ"తి ఏతేనేవ సిద్ధే "**ఠపేత్వా సుఖదుక్ఖవేదనాద్వయ**"న్తి కస్మా వుత్తం? వేదనాభేదేసు పఞ్చసు సుఖదుక్ఖద్వయస్స ఏకన్తేన అఝానఙ్గభావదస్సనత్థం ఝానఙ్గట్ఠానే నిద్దిట్ఠత్తా, సతిపి వా ఝానఙ్గవోహారే వేదనాభేదద్వయస్స ఏకన్తేన ఝానపచ్చయత్తాభావదస్సనత్థం. ఉపేక్ఖాచిత్తేకగ్గతానం పన యదిపి ఝానపచ్చయత్తాభావో అత్థి, నఝానపచ్చయభావో పన నత్థీతి **సబ్బానిపి సత్త ఝానఙ్గానీ**తి ఏత్థ గహణం కతం. తత్థ "**సబ్బానిపీ**"తి వచనం సబ్బకుసలాదిభేదసఙ్గణ్హనత్థం, న పన సబ్బచిత్తుప్పాదగతసఙ్గణ్హనత్థన్తి దట్ఠబ్బం. యేసం పన "ఠపేత్వా ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణే వేదనాత్తయ"న్తి పాఠో, తేసం యథావుత్తో విచారో చిత్తేకగ్గతావసేనేవ వేదితబ్బో.

౬౧౧. **యతో తతో వా**తి సమ్మా వా మిచ్ఛా వాతి అత్థో. **పఞ్ఞావారే పనా**తిఆది యదిపి పచ్చయనిద్దేసే తంసముట్ఠానగ్గహణేన సో అత్థో ఞాపితో ఏవ, పఞ్ఞావారే పన సరూపేనేవ గహితోతి దస్సనత్థం వుత్తం. **ఏతే పన ద్వేపి...పే.... న లబ్భన్తి** "యథాసఙ్ఖ్య"న్తి వచనసేసో వేదితబ్బో. **పట్ఠానట్ఠకథాయం** పన "ద్వేపి ఝానమగ్గపచ్చయా అహేతుకచిత్తేసు న లబ్భన్తీ"తి వుత్తం. తేనస్స కథమవిరోధోతి? అధిప్పాయవసేన . అయఞ్హి తత్థ అధిప్పాయో – అహేతుకచిత్తేసు ఏవ ఝానమగ్గపచ్చయా న లబ్భన్తి, న సహేతుకచిత్తేసూతి సహేతుకచిత్తేసు అలాభాభావదస్సనత్థం వుత్తం, న అహేతుకచిత్తేసు లాభాభావదస్సనత్థన్తి. ఏవఞ్హి అత్థే గయ్హమానే అహేతుకచిత్తేసు కత్థచి కస్సచి లాభో న నివారితోతి విఞ్ఞాయతి. తేన సవితక్కాహేతుకచిత్తేసు ఝానపచ్చయస్స సమ్భవో అనుఞ్ఞాతో హోతి. తత్థ హి యేన అలాభేన ధమ్మసఙ్గణియం మనోధాతుఆదీనం సఙ్గహసుఞ్ఞతవారేసు ఝానం న ఉద్ధటం, తం అలాభం సన్ధాయ ఝానపచ్చయస్సపి అహేతుకచిత్తేసు అలాభో వుత్తో. యథా హి సహేతుకచిత్తుప్పాదేసు వితక్కాదీనం సహజాతే సఙ్కడ్ఢిత్వా ఏకత్తగతభావకరణం ఉపనిజ్ఝాయనబ్యాపారో బలవా, న తథా అహేతుకచిత్తుప్పాదేసూతి. ఇధ పన దుబ్బలమ్పి ఉపనిజ్ఝాయనం యది కిఞ్చిమత్తమ్పి అత్థి, న తేన ఉపకారకతా న హోతీతి సవితక్కాహేతుకచిత్తేసుపి ఝానపచ్చయం అనుజానన్తేన "**ఏతే పన ద్వేపి ఝానమగ్గపచ్చయా ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణాహేతుకచిత్తేసు న లబ్భన్తీ**"తి (పట్ఠా॰ అట్ఠ॰ పచ్చయుద్దేసవణ్ణనా) వుత్తం. పచ్చయకథా నామ సమన్తపట్ఠాననిస్సితా, న ధమ్మసఙ్గణీనిస్సితాతి.

౬౧౨. సమం అవిసమం, సమ్మా, సహ వా పకారేహి యుత్తతాయ ఏకీభావూపగమేన వియ ఉపకారకతా సమ్పయుత్తపచ్చయతా. కా పన సా పకారేహి యుత్తతాతి ఆహ "**ఏకవత్థుకఏకారమ్మణఏకుప్పాదేకనిరోధసఙ్ఖాతేనా**"తి. తత్థ యే ఏకవత్థుకా, తే సమ్పయుత్తాతి ఏత్తకే వుచ్చమానే అవినిబ్భోగరూపేసు ఏకం మహాభూతం సేసమహాభూతుపాదారూపానం నిస్సయపచ్చయో హోతి, తేన తాని ఏకవత్థుకాని, చక్ఖాదినిస్సయభూతాని వా భూతాని ఏకం వత్థు ఏతేసు నిస్సితన్తి ఏకవత్థుకానీతి కప్పేన్తస్స తేసం సమ్పయుత్తతాపత్తి సియాతి తన్నివారణత్థం ఏకారమ్మణగ్గహణం. యే ఏకవత్థుకా, ఏకారమ్మణా చ, తే సమ్పయుత్తాతి ఏవమ్పి చుతిఆసన్నానం సమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణాదీనం సమ్పయుత్తతా ఆపజ్జేయ్యాతి ఏకుప్పాదగ్గహణం. యే ఏకవత్థుకేకారమ్మణేకుప్పాదా, తే

సమ్పయుత్తాతి కిం పన నానానిరోధాపి ఏవంతివిధలక్ఖణా హోన్తి, ఉదాహు ఏకనిరోధా ఏవాతి విచారణాయం ఏకనిరోధా ఏవ ఏవంలక్ఖణా హోన్తీతి దస్సనత్థం "ఏకనిరోధా"తి వుత్తం.

పటిలోమతో వా ఏకనిరోధా సమ్పయుత్తాతి వుచ్చమానే ఏకస్మిం ఖణే నిరుజ్ఝమానానం రూపారూపధమ్మానం సమ్పయుత్తతా ఆపజ్జేయ్యాతి "ఏకుప్పాదా"తి వుత్తం. ఏవమ్పి అవినిబ్భోగరూపానం అత్థి ఏకుప్పాదేకనిరోధతాతి తేసమ్పి సమ్పయుత్తతా ఆపజ్జేయ్యాతి తన్నివారణత్థం ఏకారమ్మణగ్గహణం. యే ఏకారమ్మణా హుత్వా ఏకుప్పాదేకనిరోధా, తే సమ్పయుత్తాతి అయఞ్చ నయో ఏకవత్థుకేసు ఏవ లబ్భతి, న నానావత్థుకేసూతి దస్సనత్థం ఏకవత్థుకగ్గహణం. యే ఏకవత్థుకేకారమ్మణేకుప్పాదేకనిరోధా, తే సమ్పయుత్తాతి పఞ్చవోకారభవాపేక్ఖాయ చేతం ఏకవత్థుకగ్గహణం. ఆరుప్పే పన వత్థుయేవ నత్థీతి కుతో ఏకవత్థుకగ్గహణస్స అవసరో.

౬౧౩. అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్బన్ధతాయ యుత్తానమ్పి సమానానం విప్పయుత్తభావేన విసంసట్ఠతాయ నానత్తూపగమేన ఉపకారకతా విప్పయుత్తపచ్చయతా. అయఞ్చ విప్పయుత్తతా న సమ్పయుత్తపచ్చయతాయ వియ అఞ్ఞమఞ్ఞం పచ్చయపచ్చయుప్పన్నధమ్మవసేన గహేతబ్బా, అథ ఖో విసుంయేవ. తత్థ హి అరూపధమ్మానం సమానజాతియతాయ సమధురం, ఇధ రూపారూపధమ్మానం విజాతియతాయ విధురం. తేన వుత్తం "యుత్తానమ్పి...పే.... విప్పయుత్తపచ్చయతా"తి. న హి వత్థుసహజాతపచ్ఛాజాతవసేన అయుత్తానం రూపాదీనం ఆరమ్మణాదిభావేన ఉపకారకానం విప్పయుత్తానమ్పి విప్పయుత్తపచ్చయతా అత్థి. యథా హి "వత్థు ఖన్ధానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో, సహజాతా కుసలా ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం, పచ్ఛాజాతా కుసలా ఖన్ధా పురేజాతస్స ఇమస్స కాయస్స విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదివచనతో (పట్ఠా. ౧.౧.౪౩౪) వత్థునా, సహజాతపచ్ఛాజాతవసేన చ యుత్తానం అత్థి విప్పయుత్తపచ్చయభావో, న ఏవం అయుత్తానం అత్థీతి. యది ఏవం రూపానం రూపేహి కస్మా విప్పయుత్తపచ్చయో న వుత్తోతి? రూపానం రూపేహి సతిపి అవినిబ్భోగే సమ్పయోగో వియ విప్పయోగో (ధాతు. ౩) నత్థీతి న తేసం విప్పయుత్తపచ్చయతా. వుత్తఞ్హి "చతూహి సమ్పయోగో, చతూహి విప్పయోగో"తి. సమ్పయుజ్జమానానఞ్హి అరూపానం రూపేహి, రూపానఞ్చ తేహి సియా సమ్పయోగాసఙ్కాతి తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞం విప్పయుత్తపచ్చయతా వుత్తా. రూపానం పన రూపేహి సమ్పయోగో నత్థీతి న తేసం విప్పయుత్తపచ్చయతా వుత్తా.

రూపినో ధమ్మా అరూపీనం ధమ్మానం, అరూపినోపి రూపీనన్తి ఏత్థ అరూపగ్గహణం చతున్నం ఖన్ధానం వసేన వేదితబ్బం. అరూపధమ్మేసు హి చత్తారో ఏవ ఖన్ధా సహజాతపురేజాతానం రూపధమ్మానం విప్పయుత్తపచ్చయా హోన్తి. నిబ్బానం పన యథా అరూపధమ్మానం సమ్పయుత్తపచ్చయో న హోతి, ఏవం రూపధమ్మానం విప్పయుత్తపచ్చయో న హోతి. "చతూహి సమ్పయోగో, చతూహి విప్పయోగో"తి (ధాతు. ౩) హి వుత్తం. తస్మా అరూపధమ్మేసు చతున్నం ఖన్ధానమేవ విప్పయుత్తపచ్చయతా. వుత్తఞ్చ **పఞ్హావారే** "సహజాతా కుసలా ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆది (పట్ఠా. ౧.౧.౪౩౪). **రూపినో ధమ్మా**తి చేతం హదయవత్థునో చేవ చక్ఖాదీనఞ్చ వసేన వేదితబ్బం. రూపధమ్మేసు హి ఛ వత్థూనియేవ అరూపక్ఖన్ధానం విప్పయుత్తపచ్చయో. రూపాయతనాదయో పన ఆరమ్మణధమ్మా కిఞ్చాపి విప్పయుత్తధమ్మా, విప్పయుత్తపచ్చయో పన న హోన్తి. కిం కారణా? సమ్పయోగాసఙ్కాభావతో. అరూపక్ఖన్ధా హి చక్ఖాదీనం వత్థూనం అబ్భన్తరతో నిక్ఖమన్తా వియ ఉప్పజ్జన్తీతి సియా తత్థ ఆసఙ్కా "కిం ను ఖో ఇమే ఇమేహి సమ్పయుత్తా, ఉదాహు విప్పయుత్తా"తి? ఆరమ్మణధమ్మా పన వత్థుసన్నిస్సయేన ఉప్పజ్జమానానం

ఆరమ్మణమత్తం హోన్తీతి నత్థి తేసు సమ్పయోగాసఙ్కాతి న తే విప్పయుత్తా. సమ్పయోగాసఙ్కాసబ్భావతో వత్థూనియేవ విప్పయుత్తపచ్చయా హోన్తి. వుత్తమ్పి చేతం **పఞ్హావారే** "వత్థు కుసలానం ఖన్ధానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో, వత్థు అకుసలానం ఖన్ధానం, చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా"తిఆది. స్వాయం విప్పయుత్తపచ్చయో "సహజాతపచ్ఛాజాతతో కుసలేన అబ్యాకతం, తథా అకుసలేన అబ్యాకతం, సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతతో అబ్యాకతేన అబ్యాకతం, వత్థుపురేజాతతో అబ్యాకతేన కుసలం, తథా అకుసలన్తి కుసలమూలమేకం, అకుసలమూలమేకం, అబ్యాకతమూలాని తీణీ"తి పఞ్చవిధో వేదితబ్బో.

౬౧౪. **పచ్చుప్పన్నలక్ఖణేనా**తి పచ్చుప్పన్నసభావేన. తేన "అత్థి మే పాపకమ్మం కతం, అత్థి పుగ్గలో అత్తహితాయ పటిపన్నో"తి (పు. ప. చతుక్కఉద్దేస ౨౪) చ ఏవమాదీసు వుత్తం నిబ్బత్తితూపలబ్భమానతాలక్ఖణం అత్థిభావం నివారేతి. సతిపి జనకత్తే ఉపత్థమ్భకత్తప్పధానా అత్థిభావేన ఉపకారకతాతి ఆహ "**ఉపత్థమ్భకత్తేనా**"తి. ఇదఞ్చ ఉపత్థమ్భకత్తం వత్థారమ్మణసహజాతాదీనం సాధారణం అత్థిభావేన ఉపకారకత్తన్తి దట్ఠబ్బం. "సత్తధా మాతికా నిక్ఖిత్తా"తి వుత్తమత్థం పాళియా ఏవ దస్సేతుం "**యథాహ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ "**చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో**"తిఆదినా సహజాతవసేన అత్థిపచ్చయోదస్సితో , "**చక్ఖాయతన**"న్తిఆదినా పురేజాతవసేన, "**యం రూపం నిస్సాయా**"తిఆదినా సహజాతపురేజాతవసేన. ఏవమయం పాఠో సహజాతపురేజాతఅత్థిపచ్చయవసేనేవ ఆగతో.

అఞ్ఞత్థ పన తతో అఞ్ఞథాపి ఆగతోతి దస్సేతుం "**పఞ్హావారే పనా**"తిఆదిమాహ. తం తేన పచ్ఛాజాతాహారిన్ద్రియవసేనాపి అత్థిపచ్చయత్తం విభావేతి. పురిమపాఠే పన సావసేసా దేసనా కతాతి వేదితబ్బం. సతి చ యేసం పచ్చయా హోన్తి, తేహి ఏకతో, పురేతరం, పచ్ఛా చ ఉప్పన్నభావే సహజాతాదిపచ్చయత్తాభావతో ఆహారో, ఇన్ద్రియఞ్చ సహజాతాదిభేదం న లభన్తి, తదభావో చ తేసం ధమ్మసభావవసేన దట్ఠబ్బో. స్వాయం అత్థిపచ్చయో "సహజాతతో కుసలేన కుసలం, సహజాతపచ్ఛాజాతతో కుసలేన అబ్యాకతం, సహజాతతో ఏవ కుసలేన కుసలాబ్యాకతన్తి కుసలమూలా తయో, తథా అకుసలమూలా. సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతాహారిన్ద్రియతో పన అబ్యాకతేన అబ్యాకతం, వత్థారమ్మణపురేజాతతో అబ్యాకతేన కుసలం, తథా అకుసలం. సహజాతపురేజాతతో కుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ కుసలస్స, సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతాహారిన్ద్రియతో కుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ అబ్యాకతస్స, సహజాతపురేజాతతో అకుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ అకుసలస్స, సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతాహారిన్ద్రియతో అకుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ అబ్యాకతస్సా"తి ఏవం తేరసవిధో. సఙ్ఖేపేన కుసలాకుసలవిపాకకిరియరూపవసేన పఞ్చవిధో అత్థిపచ్చయో, న నిబ్బానం. యో హి అత్థిభావాభావేన అనుపకారకో అత్థిభావం లభిత్వా ఉపకారకో హోతి, సో అత్థిపచ్చయో హోతి. నిబ్బానఞ్చ నిబ్బానారమ్మణానం న అత్తనో అత్థిభావాభావేన అనుపకారకం హుత్వా అత్థిభావలాభేన ఉపకారకం హోతీతి, ఉప్పాదాదియుత్తానం వా నత్థిభావోపకారకతావిరుద్ధో ఉపకారకభావో అత్థిపచ్చయతాతి, న నిబ్బానం అత్థిపచ్చయో హోతి.

౬౧౫. ఆరమ్మణే ఫుసనాదివసేన పవత్తమానానం ఫస్సాదీనం అనేకేసం సహభావో నత్థీతి ఏకస్మిం ఫస్సాదిసముదాయే సతి దుతియో న హోతి, అసతి పన హోతీతి తేన నత్థిభావేన ఉపకారకతా **నత్థిపచ్చయతా**. సతిపి పురిమతరచిత్తానం నత్థిభావే న తేన తాని నత్థిభావేన ఉపకారకాని, అనన్తరమేవ పన అత్తనో అత్థిభావేన పవత్తిఓకాసం అలభమానం నత్థిభావేన ఓకాసం దదమానం వియ ఉపకారకం హోతీతి "**పవత్తిఓకాసదానేన ఉపకారకా**"తి ఆహ. **పటుప్పన్నాన**న్తి పచ్చుప్పన్నానం.

“**తే ఏవా**”తి ఏతేన నత్థివిగతపచ్చయానం ధమ్మతో విసేసాభావమాహ. ఏవం సన్తేపి అభావమత్తేన ఉపకారకతా ఓకాసదానం నత్థిపచ్చయతా, సభావావిగమేన అప్పవత్తమానానం సభావవిగమేన ఉపకారకతా విగతపచ్చయతా. **నత్థితా** చ నిరోధానన్తరా సుఞ్ఞతా, **విగతతా** నిరోధప్పత్తతాతి అయమేతేసం విసేసో.

అత్థిపచ్చయధమ్మా ఏవ చాతి చ-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో. తేన న కేవలం నత్థివిగతపచ్చయా ఏవ ధమ్మతో అవిసిట్ఠా, అథ ఖో అత్థిఅవిగతపచ్చయాపీతి ఇమమత్థం దీపేతి. యదిపిమే పచ్చయా ధమ్మతో అవిసిట్ఠా, తథాపి అత్థితాయ ససభావతాయ ఉపకారకతా అత్థిపచ్చయతా, సభావావిగమేన నిరోధస్స అప్పత్తియా ఉపకారకతా అవిగతపచ్చయతాతి పచ్చయభావవిసేసో ధమ్మావిసేసేపి వేదితబ్బో. ధమ్మానఞ్హి సమత్థతావిసేసం సబ్బం యాథావతో అభిసమ్బుజ్ఝిత్వా భగవతా చతువీసతిపచ్చయవిసేసా వుత్తాతి ధమ్మస్సామిమ్హి సద్ధాయ “ఏవం విసేసా ఏతే ధమ్మా”తి సుతమయఞాణం ఉప్పాదేత్వా చిన్తాభావనామయేహి తదభిసమయాయ యోగో కరణీయో.

ఏత్థ చ ఆరమ్మణఅనన్తరసమనన్తరఉపనిస్సయపురేజాతఆసేవనసమ్పయుత్తనత్థివిగతపచ్చయా అరూపధమ్మానంయేవ, పచ్ఛాజాతపచ్చయో రూపధమ్మానంయేవ, ఇతరే చుద్దస రూపారూపధమ్మానం.

హేతుఅనన్తరసమనన్తరాసేవనపచ్ఛాజాతకమ్మవిపాకఝానమగ్గసమ్పయుత్తనత్థివిగతపచ్చయా అరూపధమ్మా ఏవ, పురేజాతపచ్చయో రూపమేవ, ఉభయం ఆరమ్మణూపనిస్సయే ఠపేత్వా సేసా, తే ద్వే పఞ్ఞత్తిసభావాపి హోన్తి.

అనన్తరసమనన్తరాసేవననత్థివిగతపచ్చయా అతీతా ఏవ. ఆరమ్మణారమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయా తికాలికా, కాలవినిముత్తా చ. కమ్మపచ్చయో అతీతపచ్చుప్పన్నవసేన ద్వికాలికో. సేసా పఞ్చదస పచ్చుప్పన్నావ.

తథా అనన్తరసమనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయపకతూపనిస్సయాసేవనపచ్చయా, నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయో, నత్థివిగతపచ్చయా చాతి ఇమే పచ్చయా జనకా ఏవ, న ఉపత్థమ్భకా. పచ్ఛాజాతపచ్చయో ఉపత్థమ్భకో ఏవ, న జనకో . సేసా జనకా చ ఉపత్థమ్భకా చాతి అయమ్పి విసేసో వేదితబ్బో.

అవిజ్జాపచ్చయాసఙ్ఖారపదవిత్థారకథావణ్ణనా

౬౧౬. **పచ్చయేసూతి** నిద్ధారణే భుమ్మం. **దువిధా** ద్విప్పకారేన. **అనేకధాతి** సత్తరసధా ఆరమ్మణపచ్చయాదివసేన.

అభిఞ్ఞాచిత్తేనాతి చేతోపరియపుబ్బేనివాసఅనాగతంసఞాణసఙ్ఖాతాహి అభిఞ్ఞాహి సహగతచిత్తేన. **సమోహచిత్తజాననకాలేతి** పరేసం, అత్తనో చ సమోహస్స చిత్తస్స జాననకాలే. అవిజ్జాపుబ్బఙ్గమా అకుసలప్పవత్తియో యా కాచి విపత్తియో, సబ్బా తా మోహమూలికాతి చ అవిజ్జాయ ఆదీనవదస్సనేన **అవిజ్జాసమతిక్కమత్థాయ** వివట్టాభిపత్థనాయాతి అత్థో. **ద్విన్నమ్పి తేసం** పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారానం. **అవిజ్జాసమ్ముళ్హత్తాతి** భవాదీనవప్పటిచ్ఛాదికాయ అవిజ్జాయ సమ్ముళ్హత్తా. **తానేవ పుఞ్ఞానీతి** తానేవ యథావుత్తాని కామావచరరూపావచరపుఞ్ఞాని. ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో హోతీతి సమ్బన్ధో.

రాగాదీనన్తి రాగదిట్ఠివిచికిచ్ఛుద్ధచ్చదోమనస్సానం. అవిజ్జాసమ్పయుత్తత్తా రాగాదీనం రాగాదిఅస్సాదనకాలేసు అవిజ్జం ఆరబ్భ ఉప్పత్తి వేదితబ్బా. గరుం కత్వా అస్సాదనం రాగదిట్ఠిసమ్పయుత్తాయ ఏవ అవిజ్జాయ యోజేతబ్బం. అస్సాదనఞ్చ

రాగో, తదవియుత్తా చ దిట్ఠీతి అస్సాదనవచనేనేవ యథావుత్తం అవిజ్జం గరుం కరోన్తీ దిట్ఠి చ వుత్తాతి వేదితబ్బా. రాగాదీహి చ పాళియం సరూపతో వుత్తేహి తంసమ్పయుత్తసఙ్ఖారస్స అవిజ్జారమ్మణాదితం దస్సేతి. **అనాదీనవదస్సావినోతి** పాణాతిపాతాదీసు న ఆదీనవదస్సినో. అవిజ్జాయ అనారమ్మణస్స, పఠమజవనస్స చ ఆరమ్మణాధిపతిఅనన్తరాదిపచ్చయవచనేసు అవుత్తస్స, వుత్తస్స చ సబ్బస్స సఙ్గణ్హనత్థం "**యం కిఞ్చీ**"తి ఆహ.

వుత్తనయేనాతి సమతిక్కమభవపత్థనావసేన పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారే వుత్తనయేన.

౬౧౭. కిం పనాయన్తిఆదినా చోదకస్స అయమధిప్పాయో – "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా సమ్భవన్తీ"తి ఏత్థ సమ్భవన్తి ఏవాతి అవధారణం న యుజ్జతి , అవసేసపచ్చయసమవాయాభావే సఙ్ఖారానం సమ్భవాభావతో. తథా సఙ్ఖారా ఏవాతి అవధారణమ్పి న యుజ్జతి. కస్మా? అఞ్ఞేసఞ్చ పచ్చయుప్పన్నధమ్మానం సమ్భవస్స తతో ఇచ్ఛితబ్బత్తా. వాక్యస్స అవధారణఫలత్తా అవిజ్జాపచ్చయా ఏవ సఙ్ఖారా సమ్భవన్తీతి అవధారణే గయ్హమానేపి అయం దోసో. కస్మా? యస్మా లోభాదికమ్మనిదానఉపాదానవత్థారమ్మణమనసికారాదయో అఞ్ఞేపి పచ్చయా లబ్భన్తియేవాతి. తత్థ **ఏకాతి** అసహాయా, కారణన్తరనిరపేక్ఖాతి అత్థో. **అఞ్ఞేపి పచ్చయా** సహకారికారణభూతా. దోసమేత్థ వత్తుకామో చోదకో పుచ్ఛతీతి ఇత్వా ఆచరియో ఆహ "**కిం పనేత్థా**"తి. ఏత్థ అవిజ్జాయ పచ్చయన్తరేన రహితభావే చ సహితభావే చ కిం పన వత్తబ్బం, అసమత్తా తే చోదనా, అవసిట్ఠఞ్చ తావ కథేహీతి వుత్తం హోతి. **ఏకకారణవాదో ఆపజ్జతీతి** దోసప్పసఙ్గో వుత్తో. అనిట్ఠో హి ఏకకారణవాదో సబ్బత్థ సబ్బకాలం సమ్భవాపత్తితో, ఏకసదిసాసభావాపత్తితో చ.

యస్మా ఏకం న ఏకతోతిఆదీసు తీసు పకారేసు అవిజ్జమానేసు పారిసేసేన అనేకతో అనేకమేవాతి ఏతస్మిం చతుత్థే ఏవ పకారే విజ్జమానే ఏకహేతుఫలదీపనే అత్థో అత్థి, తస్మా న నుపపజ్జతి ఉపపజ్జతియేవ. ఏకం ఫలం ఏకతో నత్థి, అనేకమ్పి ఏకతో నత్థి. అనేకతోపి ఏకం ఫలం నో అత్థీతి సమ్బన్ధో.

ఏకేకహేతుఫలదీపనన్తి "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తి ఏకహేతుదీపనం, "సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ"న్తి ఏకఫలదీపనన్తి ఏవం తత్థ తత్థ ఏకేకహేతుఫలదీపనం కతం.

వేనేయ్యానం అనురూపతోతి వేనేయ్యానం అజ్ఝాసయస్స అనురూపతో. ఏకస్సేవ హేతునో, ఫలస్స చ దీపనా సత్థు దేసనావిలాసతో వా వేనేయ్యపుగ్గలానం అజ్ఝాసయతో వా. తదుభయస్స పనేత్థ కారణం తత్థ తత్థ దేసేతబ్బస్స అత్థస్స పధానతా, పాకటతా, అసాధారణతా చ. దేసనావిలాసప్పత్తా చ బుద్ధా భగవన్తో తే దేసేతబ్బే అత్థే బహూసుపి పరియాయేసు లబ్భమానేసు యథారుచితం గహేత్వా ధమ్మం దేసేన్తి, సా **దేసనావిలాసానురూపతా**. తత్థ పన యేన పరియాయేన యే వేనేయ్యా బుజ్ఝన్తి, తేనేవ తేసం బోధనం, సా **వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపతా**.

యథాఫస్సం వేదనావవత్థానతోతి "సుఖవేదనీయం, భిక్ఖవే, ఫస్సం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సుఖా వేదనా"తిఆదినా (సం॰ ని॰ ४.౧౩౯), "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో, ఫస్సపచ్చయా వేదనా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౦४, ४౦౦; ౩.४౨౧, ४౨౫, ४౨౬; సం॰ ని॰ ౨.४౩-४४; ౨.४.౬౦; కథా॰ ४౬౫, ४౬౭) చ సుఖవేదనీయఫస్సాదిచక్ఖుసమ్ఫస్సాదిఅనురూపేన సుఖవేదనాదిచక్ఖుసమ్ఫస్సజావేదనాదీనం వవత్థానతో. సమానేసుపి హి చక్ఖురూపాదీసు ఫస్సవసేన సుఖాదివిపరియాయాభావతో, సమానేసు రూపమనసికారాదీసు చక్ఖాదిసఙ్ఘట్టనవసేన

చక్ఖుసమ్ఫస్సజాదివిపరియాయాభావతో, అఞ్ఞపచ్చయసామఞ్ఞేపి చక్ఖుసమ్ఫస్సవసేన సుఖాదిచక్ఖుసమ్ఫస్సజాదీనం ఓళారికసుఖుమాదిసఙ్కరాభావతో చాతి అత్థో. యథావుత్తఫస్సస్స సుఖాదీనం అవిపరీతో పచ్చయభావో ఏవ **యథావేదనం ఫస్సవవత్థానం**. కారణఫలవిసేసేన వా ఫలకారణవిసేసనిచ్ఛయో హోతీతి ఉభయత్థాపి నిచ్ఛయో పవత్థానన్తి వుత్తో.

కమ్మాదయోతి కమ్మఆహారఉతుఆదయో అపాకటా సేమ్హపటికారేన రోగవూపసమనతో. సేమ్హస్స మన్దభావాదినా చ సేమ్హంయేవ పాకటం కారణం. అయమిధ అవిజ్జా సఙ్ఖారానం హేతుభావేన దీపితాతి సమ్బన్ధో. **అస్సాదానుపస్సినో తణ్హా పవడ్ఢతీతి వచనతోతి** "సంయోజనియేసు, భిక్ఖవే, ధమ్మేసు అస్సాదానుపస్సినో తణ్హా పవడ్ఢతి, తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానం, ఉపాదానపచ్చయా భవో"తి (సం॰ ని॰ ౨.౫౩) ఇమినా సుత్తేన తణ్హాయ సఙ్ఖారకారణభావస్స వుత్తత్తాతి అత్థో. పున తస్సాపి అవిజ్జాయ కారణన్తి దస్సనత్థం **''అవిజ్జాసముదయా ఆసవసముదయోతి చ వచనతో''**తి ఆహ . తణ్హా వా చతురుపాదానభూతా కామాసవదిట్ఠాసవా చ సఙ్ఖారస్స కారణన్తి పాకటా అవిజ్జాహేతుకాతి సుత్తద్వయేనాపి అవిజ్జాయ పాకటం సఙ్ఖారానం కారణభావమేవ దస్సేతి. "అస్సాదానుపస్సినో"తి (సం॰ ని॰ ౨.౫౩) హి వచనేన భవాదీనవప్పటిచ్ఛాదనకిచ్చా అవిజ్జా తణ్హాయ కారణన్తి దస్సితా హోతి. యస్మా అవిద్వా, తస్మా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదికే అభిసఙ్ఖరోతీతి అవిజ్జాయ సఙ్ఖారకారణభావస్స పాకటత్తా అవిద్దసుభావోవ సఙ్ఖారకారణభావేన వుత్తో. ఖీణాసవస్స సఙ్ఖారాభావతో, అసాధారణత్తా చ పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీనం సాధారణకారణాని వత్థారమ్మణాదీనీతి పుఞ్ఞభవాదీనవప్పటిచ్ఛాదికా అవిజ్జా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీనం అసాధారణం కారణన్తి వా అత్థో దట్ఠబ్బో. ఏతేనేవ "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా, సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ"న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౧; ఉదా॰ ౧; మహావ॰ ౧; నేత్తి॰ ౨౪) ఏత్థ పన పధానత్తా, పాకటత్తా, అసాధారణత్తాతి ఏకేకహేతుఫలదీపనపరిహారవచనేన సబ్బత్థ "ఫస్సపచ్చయా వేదనా, వేదనాపచ్చయా తణ్హా"తిఆదీసు బోధనేయ్యజ్ఝాసయవసేన ధమ్మస్స బోధనసఙ్ఖాతం పయోజనం వేదితబ్బం.

౬౧౮. **''ఏకన్తానిట్ఠఫలాయా''**తి ఏతేన విరుద్ధభావం, **''సావజ్జాయా''**తి ఏతేన విజాతియభావం అవిజ్జాయ జోతేతి. పుఞ్ఞానేఞ్జాభిసఙ్ఖారా హి ఇట్ఠవిపాకతాయ, అనవజ్జసభావతాయ చ తస్సా విరుద్ధా, విజాతియా చాతి. **కథం న యుజ్జిస్సతీతి**తిఆది సమాధానం, తేన య్వాయం ఏకన్తానిట్ఠఫలతాదిహేతుపదేసో, తస్స అనేకన్తికతం దస్సేతి. అయం హేత్థ అధిప్పాయో – యాయం తయా చోదనా "ఏవం సన్తేపీ"తిఆదినా కతా, సా యుత్తా విపాకం పతి. న హి అనిట్ఠపేపక్కం కారణం ఇట్ఠం ఫలతి, ఇట్ఠపేపక్కం వా అనిట్ఠం. యస్మా పనేత్థ పచ్చయుప్పన్నధమ్మానం పచ్చయభావలక్ఖణధమ్మానం ధమ్మతా అధిప్పేతా, తత్ర చాయం నియమో నత్థి విచిత్తరూపత్తా తస్సాతి. తేనాహ **''విరుద్ధో చా''**తిఆది.

తత్థ **ధమ్మానన్తి** సభావధమ్మానం. **ఠానన్తి** అవట్ఠానం. తస్మా **ఠానవిరుద్ధోతి** అత్థితావిరుద్ధో. కేచి పన "పటిసన్ధిఆదీనిఠానానీ"తి వదన్తి. ఏవం సతి "పురిమచిత్తం పచ్ఛిమచిత్తస్స ఠానవిరుద్ధో పచ్చయో"తి నయిదం ఏకన్తికం సియా. భవఙ్గమ్పి హి భవఙ్గస్స అనన్తరపచ్చయో, జవనం జవనస్స, న చ సిప్పాదీనం పటిసన్ధిఆదిట్ఠానం అత్థి, తస్మా న తం ఇధ అధిప్పేతం. **కమ్మం రూపస్స** సమనరుప్పనవిరోధా, సారమ్మణానారమ్మణాదివిరోధా **చ సభావవిరుద్ధో పచ్చయో . ఖీరాదీని దధిఆదీనం** మధురమ్బిలరసాదిసభావవిరోధా. అవిజాననకిచ్చో **ఆలోకో** విజాననకిచ్చస్స **విఞ్ఞాణస్స**. అమదనకిచ్చా చ **గుళాదయో** మదనకిచ్చస్స **ఆసవస్స**.

గోలోమావిలోమాదీతిఆదీసు గోలోమావిలోమాని దుబ్బాయ, **అవీ**తి చ రత్తా ఏళకా వేదితబ్బా. **విసాణం** సరస్స. **దధితిలపిట్ఠ**గుళాని భూతిణకస్స. సేవాలం తణ్డులేయ్యకస్స, ఖరవళవా అస్సతరస్సాతి ఏవమాది **ఆది**-సద్దేన సఙ్గహితో. యస్మా విపాకా ఏవ న, తస్మా దుక్ఖవిపాకాయపి అవిజ్జాయ అదుక్ఖవిపాకానం పుఞ్ఞానేఞ్జాభిసఙ్ఖారానం పచ్చయత్తం న న యుజ్జతీతి అత్థో.

తదవిపాకత్తేపి సావజ్జతాయ తదవిరుద్ధానం, తంసదిసానఞ్చ అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారానమేవ పచ్చయో, న ఇతరేసన్తి ఏతస్స పసఙ్గస్స నివారణత్థం "విరుద్ధో చావిరుద్ధో చ, సదిసాసదిసో తథా. ధమ్మానం పచ్చయో సిద్ధో"తి వుత్తం. తస్మా తమత్థం పాకటం కరోన్తో **''ఇతి అయం అవిజ్జా''**తిఆదిమాహ.

౬౧౯. **సబ్బత్థ ఖన్ధానం భేదో మరణన్తి చుతిం అగ్గణ్హన్తో**తి ఇధ చుతి నామ తత్థ తత్థ భవాదీసు రూపాదీనం ఖన్ధానం మరణసఞ్ఞితో చరిమో భేదోతి యాథావతో అజానన్తో. **సత్తస్స** సతో విజ్జమానస్సేవ. **దేహన్తరసఙ్కమనం** అఞ్ఞేన కాయేన సమాగమో.

సబ్బత్థ ఖన్ధానం పాతుభావోతి తత్థ తత్థ భవాదీసు ఖన్ధానం పఠమాభినిబ్బత్తి. **నవసరీరపాతుభావో**తి ఇధ జిణ్ణస్స సరీరస్స నిక్ఖేపే పరలోకపరియాపన్నస్స నవకాయస్స ఉప్పాదో. యథేకే వదన్తి –

"వత్థాని జిణ్ణాని యథా పహాయ,
నవాని గణ్హాతి నరో పరాని;
నిక్ఖిప్ప దేహం ఇధ జిణ్ణమేవం,
గణ్హాతి అత్తాభినవం సుఖేసీ"తి.

అయం సత్తోతి అయమత్తా, యో సామీ, నివాసీ, కారకో, వేదకో చాతి అధిప్పేతో. **సత్తో మరతి, సత్తో ఉపపజ్జతీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. తీసుపి ఠానేసు **ఆది**-సద్దేన ఇస్సరకుత్తబ్రహ్మకుత్తాదివికప్పనం సఙ్గణ్హాతి.

సభావలక్ఖణన్తి'రుప్పనానుభవనాదిం, కక్ఖళఫుసనాదిసభావమేవ వా. **సామఞ్ఞలక్ఖణన్తి** అనిచ్చతాదిం. **సఙ్ఖారే అత్తతో అత్తనియతో**తి రూపాదీసు ఏకచ్చం అత్తతో, తదఞ్ఞం అత్తనియతో.

అత్తా జానాతి వాతి వికప్పేతి కాపిలాదయో వియ. **న జానాతి వా**తి కాణాదాజీవికాదయో వియ. కాణాదోపి హి అత్తా సభావేన న జానాతి. యదా బుద్ధిగుణేన సంయుజ్జతి, తదా జానాతీతి ఇచ్ఛతి. **సో ఏవ కరోతి చ కారేతి చా**తి యో పరత్థ సుఖదుక్ఖం అనుభవతి, సో ఏవ పుఞ్ఞాపుఞ్ఞం సయం కరోతి, అఞ్ఞఞ్చ కారేతి, న అఞ్ఞోతి అధిప్పాయో . **సణ్ఠపేన్తా**తి ద్విఅణుకాదిఉప్పాదనవసేన, ఇచ్ఛావసేన చ సమ్పాదేన్తా. **సో**తి అత్తసఞ్ఞితో సత్తో. **ఇన్ద్రియసమ్పన్నో**తి చక్ఖాదీహి ఇన్ద్రియేహి సమన్నాగతో, తేన సళాయతనప్పవత్తిం దస్సేతి. సబ్బఞ్ఞోతం యథాపచ్చయం పవత్తమానానం అవిజ్జాదీనం కిచ్చం అత్తనో బ్యాపారం కత్వా దిట్ఠిగతికో విముయ్హతీతి దస్సనవసేన వుత్తం. అచ్ఛేజ్జసుత్తావుతాభేజ్జమణీనం వియ పుబ్బాపరియవవత్థానం నియతి, నియతియా, నియతి ఏవ వా సఙ్గతి సమాగమో నియతిసఙ్గతి, తాయ భావేసు పరిణతా మనుస్సదేవవిహఙ్గాదిభావం పత్తా **నియతిసఙ్గతిభావపరిణతా**. నియతియా, సఙ్గతియా, భావసఙ్ఖాతేన సభావేన చ పరిణతా నానప్పకారతం పత్తా **నియతిసఙ్గతిభావపరిణతా**తి చ అత్థం వదన్తి.

ఏతేహి చ వికప్పనేహి అవిజ్జా అకుసలం చిత్తం కత్వా సత్తే పుఞ్ఞాదీసు సఙ్ఖారేసు యత్థ కత్థచి పవత్తేతీతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ఆహ ''**సో అవిజ్జాయ అన్ధీకతో**''తిఆది. **పటిపజ్జతీతి** ఉపసఙ్కమతి.

అపరిణాయకోతి అరహత్తమగ్గసమ్పటిపాదకకల్యాణమిత్తరహితో, అరహత్తమగ్గఞాణావసానం వా ఞాణం సమవిసమం దస్సేత్వా సత్తే నిబ్బానం నయతీతి పరిణాయకం, తేన రహితో అపరిణాయకో. **ధమ్మం ఞత్వాతి** సప్పురిసూపస్సయేన చతుసచ్చప్పకాసకం సుత్తాదిధమ్మం ఞత్వా, మగ్గఞాణేనేవ వా సబ్బధమ్మపవరం నిబ్బానధమ్మం ఞత్వా. తంజాననాయత్తం పన సేససచ్చత్తయాభిసమయం సమానకాలమ్పి తం పురిమకాలం వియ కత్వా వుత్తం. **ఉపసన్తో చరిస్సతీతి** అగ్గమగ్గాధిగమేన సబ్బసో అవిజ్జూపసమా ఉపసన్తో సఉపాదిసేసనిబ్బానధాతుయం ఠితో యావ అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతుపత్తి, తావ సత్తానం హితచరియాయ అత్తభావం పవత్తేన్తో చరిస్సతి, దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారేహి విహరిస్సతీతి అత్థో.

సఙ్ఖారపచ్చయావిఞ్ఞాణపదవిత్థారకథావణ్ణనా

౬౨౦. యథావుత్తసఙ్ఖారపచ్చయా ఉప్పజ్జమానం తం కమ్మనిబ్బత్తమేవ భవితుం అరహతీతి ''**బాత్తింస లోకియవిపాకవిఞ్ఞాణాని సఙ్గహితానీ**''తి ఆహ. **ధాతుకథాయం** పన విప్పయుత్తేన సఙ్గహితాసఙ్గహితపదనిద్దేసే ''సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణేన యే ధమ్మా, సళాయతనపచ్చయా ఫస్సేన యే ధమ్మా, ఫస్సపచ్చయా వేదనాయ యే ధమ్మా విప్పయుత్తా, తే ధమ్మా కతిహి ఖన్ధేహి…పే… సఙ్గహితా? తే ధమ్మా అసఙ్ఖతం ఖన్ధతో ఠపేత్వా ఏకేన ఖన్ధేన, ఏకాదసహి ఆయతనేహి, ఏకాదసహి ధాతూహి సఙ్గహితా. కతిహి అసఙ్గహితా? చతూహి ఖన్ధేహి, ఏకేనాయతనేన, సత్తహి ధాతూహి అసఙ్గహితా''తి (ధాతు॰ ౪౬౬) వచనతో సబ్బవిఞ్ఞాణఫస్సవేదనాపరిగ్గహో కతో. యది హి ఏత్థ విఞ్ఞాణఫస్సవేదనా సప్పదేసా సియుం, ''విపాకా ధమ్మా''తి (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౩) ఇమస్స వియ విసజ్జనం సియా. తస్మా తత్థ అభిధమ్మభాజనీయవసేన సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణాదయో గహితాతి అధిప్పాయో వేదితబ్బో. అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారో చ అభిధమ్మభాజనీయే (విభ॰ ౨౪౩) చతుభూమకకుసలసఙ్ఖారో, అకుసలసఙ్ఖారో చ వుత్తోతి ఏసో ఏవ ధాతుకథాయం గహితోతి దట్ఠబ్బో. భవో పన **ధాతుకథాయం** కమ్మూపపత్తిభవవిసేసదస్సనత్థం న అభిధమ్మభాజనీయవసేన గహితో, ఏవఞ్చ కత్వా తత్థ ''ఉపాదానపచ్చయా భవో''తి అనుద్ధరిత్వా ''కమ్మభవో''తిఆదినా (ధాతు॰ ౬౬) నయేన భవో ఉద్ధటో.

లోకియవిపాకమనోవిఞ్ఞాణమేవ సన్ధాయాహ ''**బావీసతివిధం హోతీ**''తి. **ఛహి విఞ్ఞాణేహీతి** యథాఅధికతేహి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి ఛహి విఞ్ఞాణేహి. కస్మా పనేత్థ లోకియవిపాకవిఞ్ఞాణస్సేవ గహణం కతన్తి ఆహ ''**లోకుత్తరాని పన వట్టకథాయ న యుజ్జన్తీ**''తి. యది ఏవం కస్మా ధాతుకథాయం ''సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణేన యే ధమ్మా విప్పయుత్తా''తిఆదీసు (ధాతు॰ ౩౬౨) లోకుత్తరవిపాకానమ్పి గహణం కతన్తి? తం యథాధమ్మసాసనత్తా అభిధమ్మదేసనాయ **విపాకత్తికే** (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౩) వియ అనవసేసవిపాకధమ్మసఙ్గణ్హనవసేన వుత్తం. సుత్తన్తదేసనా పన యథానులోమదేసనాతి తత్థ పవత్తినివత్తియో అసఙ్కరతో దస్సేతబ్బా. తస్మా తదత్థసంవణ్ణనాతి కత్వా పవత్తికథాయం లోకియవిపాకవిఞ్ఞాణానియేవ గహితాని. తేనేవాహ ''**వట్టకథాయ న యుజ్జన్తీతి న గహితానీ**''తి.

యథా కతం కమ్మం ఫలదానే సమత్థం హోతి, తథా కతం "ఉపచిత"న్తి వుచ్చతీతి విపాకదానయోగ్యమేవ సఙ్ఖారం గణ్హన్తో "**ఉపచితకమ్మాభావే**"తి ఆహ. హేతు నామ బ్యతిరేకప్పధానన్తి **అభావ**-గ్గహణం, తేన కమ్మే సతి భావతో, అసతి అభావతోతి అయమేత్థ అధిప్పాయో . యథా పనస్స విఞ్ఞాణస్స సఙ్ఖారపచ్చయతా న సిద్ధా, న ఏవం విపాకభావో. సో పన సిద్ధోతి కత్వా ఆహ "**విపాకంహేత**"న్తి. తేన విఞ్ఞాణస్స విపాకభావేన సఙ్ఖారపచ్చయత్తం సాధేతి. తస్స పన సాధనత్థం "ఉపచితకమ్మాభావే విపాకాభావతో"తి వుత్తన్తి తం వివరన్తో "**విపాకఞ్చా**"తిఆదిమాహ. **యది ఉప్పజ్జేయ్యా**తి యది కమ్మనిరపేక్ఖో విపాకో ఉప్పజ్జేయ్య. **సబ్బేసం** సత్తానం బ్రహ్మత్తం ఉపగతానం ఘానాదివిఞ్ఞాణాని మహావిపాకవిఞ్ఞాణానీతి తస్స తస్స విపాకస్స అనోకాసే ఠితానమ్పి. **విపాకానీ**తి విఞ్ఞాణాపేక్ఖాయ నపుంసకనిద్దేసో, సబ్బవిపాకవిఞ్ఞాణానీతి అత్థో.

సఙ్ఖారా బహూ ఏకూనతింసచేతనాభేదతో, విఞ్ఞాణాని చ బహూని బాత్తింసవిధత్తా, న చ సబ్బతో సబ్బానీతి ఆహ "**కతరసఙ్ఖారపచ్చయా కతరవిఞ్ఞాణన్తి చే**"తి. "**విఞ్ఞాణ**"న్తి చ ఇదం విఞ్ఞాణసామఞ్ఞం గహేత్వా వుత్తం. కామం **ఖన్ధనిద్దేసేపి** (విసుద్ధి॰ ౨.౪౫౧ ఆదయో) ఇమాని విఞ్ఞాణాని నిద్దిట్ఠాని, తం పన అతిసంఖిత్తం, న చ తత్థ నేసం సఙ్ఖారపచ్చయతా విభావితాతి తం పవత్తియం, పటిసన్ధియఞ్చ భవాదీసు పవత్తనాకారవసేన విత్థారతో దస్సేతుం "**కామావచరపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారపచ్చయా**"తిఆది ఆరద్ధం. **మనోవిఞ్ఞాణే**తి నిద్ధారణే భుమ్మం. **మహావిపాకానీ**తి విఞ్ఞాణాపేక్ఖాయ నపుంసకనిద్దేసో. **మహావిపాకా**తి పన పాఠే మనోవిఞ్ఞాణధాతుయోతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం.

౬౨౧. యంసఙ్ఖారపచ్చయాతి యస్స యస్స సఙ్ఖారస్స పచ్చయభావేన. **యం విఞ్ఞాణ**న్తి "యం యం విఞ్ఞాణ"న్తి ఏవం ఉభయత్థ ఆమేడితలోపో దట్ఠబ్బో. "**హోతీ**"తి ఇమినా కారణభావే విఞ్ఞాణస్స సబ్భావమత్తం పవేదితం, న పవత్తివిసేసోతి తం దస్సేన్తో "**ఏవం పవత్తి వేదితబ్బా**"తి ఆహ . బ్రహ్మానమ్పి అనిట్ఠరూపాదిఆపాథగమనే అకుసలవిపాకచక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని కదాచి ఉప్పజ్జన్తీతి "**ఇమాని తేరస...పే॰... పవత్తన్తీ**"తి వుత్తం. తత్థ పఞ్చన్నం ఖన్ధానం వోకారో విత్థారో ఏత్థాతి పఞ్చవోకారో, సో ఏవ భవో, ఏతస్మిం **పఞ్చవోకారభవే**. హోతి హి భిన్నాధికరణానమ్పి అఞ్ఞపదత్థసమాసో యథా "ఉరసిలోమో"తి. అథ వా యథాపచ్చయం పవత్తమానేహి పఞ్చహి ఖన్ధేహి వోకరీయతీతి పఞ్చవోకారో, సో ఏవ భవోతి సబ్బం పుబ్బే వియ.

"పవత్తియఞ్ఞేవ పవత్తన్తీ"తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం "**కథ**"న్తిఆది ఆరద్ధం.

"**యేభుయ్యేన లోభసమ్పయుత్తజవనావసానే**"తి ఇదం పటిఘవిచికిచ్ఛుద్ధచ్చసమ్పయుత్తానన్తరం సోమనస్ససహగతస్స అనుప్పజ్జనతోతి కేచి, తం న గహేతబ్బం. "చక్ఖుం అస్సాదేతి అభినన్దతి, తం ఆరబ్భ రాగో ఉప్పజ్జతి, దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి...పే॰... విచికిచ్ఛా ఉప్పజ్జతి, ఉద్ధచ్చం ఉప్పజ్జతి, అకుసలే నిరుద్ధే విపాకో తదారమ్మణతా ఉప్పజ్జతీ"తి వచనతో. ఇట్ఠం చే ఆరమ్మణం, సోమనస్సతదారమ్మణం న న ఉప్పజ్జతీతి. జవనేన తదారమ్మణనియమే సోమనస్ససహగతానన్తరం సోమనస్ససహగతాసేవ సన్ధాయ వుత్తన్తి అపరే, తం విచారేతబ్బం ఉపేక్ఖాసహగతకుసలాకుసలజవనానన్తరమ్పి సోమనస్సతదారమ్మణస్స ఇచ్ఛితబ్బత్తా. ఉపేక్ఖాసహగతకిరియాజవనానన్తరమేవ హి సోమనస్సతదారమ్మణం న ఇచ్ఛన్తి.

యస్మా పన తిహేతుకజవనావసానే చ కదాచి అహేతుకం తదారమ్మణం హోతి, తస్మా "**యేభుయ్యేనా**"తి వుత్తం. యస్మా ఏకచిత్తక్ఖణాయుకం జవనారమ్మణం హోతి, తదా తత్థ ఏకమేవ తదారమ్మణం హోతీతి కత్వా "**సకిం వా**"తి వుత్తన్తి కేచి. అపరే పన తదారమ్మణం నామ జవనారమ్మణానుభవనకిచ్చం, తం ఏకచిత్తక్ఖణికే తథా ఆసన్నభేదే ఆరమ్మణే

నుప్పజ్జతి. తస్మా ''**సకిం వా**''తి ఇదం దిరత్తతిరత్తాది వియ వచనసిలిట్ఠతావసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం, ద్విక్ఖత్తుమేవ పన ఉప్పజ్జతీతి. "దిరత్తతిరత్త"న్తి (పాచి. ౫౦) ఏత్థ హి వా-సద్దస్స అభావా వచనసిలిట్ఠతామత్తేన దిరత్తగ్గహణం కతన్తి యుజ్జతి. "నిరన్తరం తిరత్తదస్సనత్థం వా"తి ఇధ పన వా-సద్దో వికప్పత్థో వుత్తోతి సకిం ఏవ చ కదాచి పవత్తిం సన్ధాయ ''**సకిం వా**''తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. తేనేవ హి **సమ్మోహవినోదనియం** సకిం తదారమ్మణప్పవత్తియా విచారేతబ్బతం దస్సేన్తేన "చిత్తప్పవత్తిగణనాయం పన సబ్బద్వారేసు తదారమ్మణే ద్వే ఏవ చిత్తవారా ఆగతా"తి (విభ. అట్ఠ. ౨౨౭) వుత్తం.

తత్థ **చిత్తప్పవత్తిగణనాయన్**తి విపాకకథాయం బలవరూపాదిఆరమ్మణే వుత్తం చిత్తప్పవత్తిగణనం సన్ధాయాహ. తత్థ హి ద్వేవ తదారమ్మణుప్పత్తివారా వుత్తా . తదేవ హి సన్ధాయ ఇధాపి వుత్తం ''**అభిధమ్మట్ఠకథాయం పన తదారమ్మణే ద్వే చిత్తవారా ఆగతా**''తి. అభిధమ్మట్ఠకథాయం అనియతారమ్మణట్ఠానకిచ్చా హుత్వా పవత్తన్తీతి (విభ. అట్ఠ. ౨౨౭) ద్వారం అనామసిత్వా ఏవ వుత్తం, తం అనన్తరం పరతో వుత్తసహేతుకవిపాకవిఞ్ఞాణానం సదిససంవణ్ణనం కాతుకామతాధిప్పాయేన వుత్తం. అహేతుకద్వయాదీనఞ్హి భవఙ్గభూతానం సయమేవ ద్వారత్తా, చుతిపటిసన్ధిభూతానఞ్చ భవఙ్గసఙ్ఖాతేన, అఞ్ఞేన చ ద్వారేన అనుప్పత్తితో నియతం, అనియతం వా ద్వారం ఏతేసన్తి న సక్కా వత్తున్తి.

అహేతుకద్వయస్స పన సన్తీరణతదారమ్మణభూతస్స ద్వారం లబ్భతి, తఞ్చ అనియతన్తి తమ్పి గణ్హన్తో ''**అనియతద్వారారమ్మణట్ఠానకిచ్చా హుత్వా పవత్తన్తీ**''తి ఆహ. తేనేవ చేత్థ మహావిపాకానమ్పి తదారమ్మణభూతానం ద్వారం లబ్భతీతి తత్థాపి ద్వారగ్గహణం కతం.

ఏకస్స సత్తస్స పవత్తే రూపావచరవిపాకో పథవీకసిణాదీసు యస్మిం ఆరమ్మణే పవత్తో, తతో అఞ్ఞస్మిం తస్స పవత్తి నత్థీతి రూపావచరానం నియతారమ్మణతా వుత్తా. **ఇతరాని** ఆరుప్పవిపాకవిఞ్ఞాణాని. నియతం అవత్థుకానీతి **నియతావత్థుకాని**. కసిణుగ్ఘాటిమాకాసాదీసుయేవ ఆరమ్మణేసు పవత్తనతో **నియతారమ్మణాని. తత్రాతి** పవత్తియం. **అస్సాతి** బాత్తింసవిధస్స విపాకవిఞ్ఞాణస్స. **తే తే సఙ్ఖారాతి** యథావుత్తా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదిసఙ్ఖారా. **కమ్మపచ్చయేనాతి** నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేన. **ఉపనిస్సయపచ్చయేనాతి** పకతూపనిస్సయపచ్చయేన.

౬౨౨. ఏవం పవత్తియం విఞ్ఞాణప్పవత్తిం దస్సేత్వా పటిసన్ధియం దస్సేతుం ''**యం పన వుత్త**''న్తిఆదిమాహ. తత్థ **అనురూపాయ పటిసన్ధియాతి** అనురూపేన పటిసన్ధికిచ్చేన. తం పన అనురూపతం సయమేవ వక్ఖతి. భవన్తరేన భవన్తరస్స సన్ధానం ఇధ పటిసన్ధీతి తం అచిత్తకమ్పి అత్థేవాతి కత్వా "కతి పటిసన్ధియో"తి పుచ్ఛం కత్వాపి ''**కతి పటిసన్ధిచిత్తానీ**''తి పుచ్ఛా కతా. ''**కేన కత్థా**''తి కేన చిత్తేన కస్మిం భవే.

తత్థాతి తేసు ఏకూనవీసతియా పటిసన్ధిచిత్తేసు. కుసలవిపాకాయ అహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయాతి సమ్బన్ధో. నత్థి దేవేసు అహేతుకా పటిసన్ధీతి ''**మనుస్సలోకే**''తి విసేసనం. **నపుంసకాదీనన్తి ఆది**సద్దేన మమ్మాదీనం సఙ్గహో. కేచి పన ఏకచ్చే అహేతుకపటిసన్ధికా అవికలిన్ద్రియా హుత్వా థోకం విచారణపకతికాపి హోన్తియేవ, తస్మా తాదిసానమ్పి ఇధ ఆదిసద్దేన సఙ్గహోతి వదన్తి. **సఙ్ఖేపతోతి** సమాసతో, అసుకాయ పటిసన్ధియా అసుకం ఆరమ్మణన్తి విభాగం అకత్వాతి అత్థో.

సేసానన్తి రూపావచరా పఞ్చ, పఠమతతియారుప్పా ద్వేతి ఇమాసం వుత్తావసేసానం సత్తన్నం పటిసన్ధీనం. **పచ్చుప్పన్నారమ్మణం చుతిచిత్తం నామ నత్థి** పటిసన్ధిఆరమ్మణే ఏవ పవత్తనతో. **ద్వీసు ఆరమ్మణేసూతి**

అతీతనవత్తబ్బవసేన ద్వీసు ఆరమ్మణేసు.

౬౨౩. **తానీ**తి పుబ్బే కతాని కమ్మాని. **అస్సా**తి ఆసన్నమరణస్స పుగ్గలస్స. **ఓలమ్బన్తీ**తి సాయన్హే మహన్తానం పబ్బతకూటానం ఛాయా వియ భూమియం తస్స చిత్తే అవలమ్బన్తి ఉపతిట్ఠన్తి. **తస్మిం నిరుద్ధే**తి తస్మిం చుతిచిత్తే నిరుద్ధమత్తే తస్స నిరోధసమనన్తరమేవ. **తదేవా**తి తంయేవ యథావుత్తజవనవీథియా ఆరమ్మణభూతం. అవిజ్జాతణ్హాదీసు కిలేసేసు అనుపచ్ఛిన్నేస్వేవ కమ్మాదినో ఉపట్ఠానం, తఞ్చ ఆరబ్భ చిత్తసన్తానస్స భవన్తరనిన్నపోణపబ్భారతా హోతీతి ఆహ ''**అనుపచ్ఛిన్నకిలేసబలవినామిత**''న్తి. సన్తానే హి వినామితే తదేకదేసభూతం పటిసన్ధిచిత్తఞ్చ వినామితమేవ హోతి, న చ ఏకదేసవినామితభావేన వినా సన్తానస్స వినామితతా అత్థీతి. సబ్బత్థ పన దుగ్గతిపటిసన్ధినిన్నాయ చుతియా పురిమజవనాని అకుసలాని, ఇతరాయ చ కుసలానీతి నిచ్ఛినన్తి. ''నిమిత్తస్సాదగధితం వా, భిక్ఖవే, విఞ్ఞాణం తిట్ఠమానం తిట్ఠతి, అనుబ్యఞ్జనస్సాదగధితం వా, తస్మిం చే సమయే కాలం కరోతి, ఠానమేతం విజ్జతి, యం ద్విన్నం గతీనం అఞ్ఞతరం గతిం ఉపపజ్జేయ్య నిరయం వా తిరచ్ఛానయోనిం వా''తి (సం. ని. ౪.౨౩౫) హి వుత్తం, తస్మా అకుసలం దుగ్గతియం, కుసలఞ్చ సుగతియం పటిసన్ధియా ఉపనిస్సయో హోతీతి. అరహతో పన సబ్బసో కిలేసానం ఉపచ్ఛిన్నత్తా పటిప్పస్సద్ధసబ్బభవుస్సుక్కతాయ కమ్మాదినిమిత్తం న ఉపట్ఠహతి, తతో విజ్జమానమ్పి కమ్మం అలద్ధసహాయత్తా పటిసన్ధిం న జనేతి.

వుత్తప్పకారకమ్మవసేనాతి పాపకమ్మవసేన, తదుపట్ఠాపితన్తి అధిప్పాయో. ''**నరకాదీసు అగ్గిజాలవణ్ణాదిక**''న్తి ఇదం తంసదిసతావసేన వుత్తం. న హి సో ఏవ నిరయగ్గివణ్ణాది తదా తస్స ఆపాథం ఆగచ్ఛతి. తత్థ **అగ్గిజాలవణ్ణాదికన్తి ఆది**-సద్దేన వేత్తరణీసిమ్బలిఅసిపత్తవనాదివణ్ణం సఙ్గణ్హాతి. **నరకాదీసూ**తి పన **ఆది**-సద్దేన పేతతిరచ్ఛానానం నిబద్ధసఞ్చరణట్ఠానపరియాపన్నవణ్ణం. **మనోద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛతీ**తి కమ్మబలేన ఉపట్ఠాపితవణ్ణాయతనం సుపినం పస్సన్తస్స వియ, దిబ్బచక్ఖుస్స వియ చ మనోద్వారే ఏవ గోచరభావం గచ్ఛతి. ఏకం ఆవజ్జనం, పఞ్చ జవనాని, ద్వే తదారమ్మణానీతి తీణి వీథిచిత్తాని.

రాగాదిహేతుభూతం హీనమారమ్మణన్తి అకుసలవిపాకస్స ఆరమ్మణం భవితుం యుత్తం అనిట్ఠమారమ్మణమాహ. తమ్పి హి సఙ్కప్పనవసేన రాగస్సాపి హేతు హోతీతి. అకుసలవిపాకజనకకమ్మసహజాతానం వా తంసదిసాసన్నచుతిజవనచేతనాసహజాతానఞ్చ రాగాదీనం హేతుభావో ఏవ హీనతా. తఞ్హి పచ్ఛానుతాపజనకకమ్మానమారమ్మణం కమ్మవసేన అనిట్ఠం అకుసలవిపాకస్స ఆరమ్మణం భవేయ్య. అఞ్ఞథా చ ఇట్ఠారమ్మణే పవత్తస్స అకుసలకమ్మస్స విపాకో అకుసలకమ్మనిమిత్తారమ్మణో న భవేయ్య. న హి అకుసలవిపాకో ఇట్ఠారమ్మణో భవితుం అరహతీతి.

పఞ్చద్వారే చ ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తం పచ్చుప్పన్నం కమ్మనిమిత్తం ఆసన్నకతకమ్మారమ్మణసన్తతియం ఉప్పన్నం, తంసదిసఞ్చ దట్ఠబ్బం. అఞ్ఞథా తదేవ పటిసన్ధిఆరమ్మణూపట్ఠాపకం, తదేవ చ పటిసన్ధిజనకం భవేయ్య. న చ పటిసన్ధియా ఉపచారభూతాని వియ, ఏతస్మిం తయా పవత్తితబ్బన్తి పటిసన్ధియా ఆరమ్మణం అనుప్పాదేన్తాని వియ చ పవత్తాని చుతిఆసన్నాని జవనాని పటిసన్ధిజనకాని భవేయ్యుం. ''కతత్తా ఉపచితత్తా''తి (ధ. స. ౪౩౧) హి వుత్తం. తదా చ తంసమానవీథియం వియ పవత్తమానాని కథం కతూపచితాని సియుం? తదా న అస్సాదితాని. న చ లోకియాని లోకుత్తరాని వియ సమానవీథిఫలాని హోన్తి. ''పుబ్బే వాస్స తం కతం హోతి పాపకమ్మం దుక్ఖవేదనీయం, పచ్ఛా వాస్స తం

కతం హోతి పాపకమ్మం దుక్ఖవేదనీయం, మరణకాలే వాస్స హోతి మిచ్ఛాదిట్ఠి సమత్తా హోతి సమాదిన్నా. తేన సో కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం నిరయం ఉపపజ్జతీ"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౩౦౩) సుత్తే మరణకాలే సమత్తాయ సమాదిన్నాయ మిచ్ఛాదిట్ఠియా, సమ్మాదిట్ఠియా చ సహజాతచేతనాయ పటిసన్ధిదానం వుత్తం, న చ దుబ్బలేహి పఞ్చద్వారికజవనేహి మిచ్ఛాదిట్ఠి, సమ్మాదిట్ఠి వా సమత్తా హోతి సమాదిన్నా. తథా హి వుత్తం **సమ్మోహవినోదనియం** "సబ్బమ్పి హేతం కుసలాకుసలధమ్మపటివిజాననాదిచవనపరియోసానం కిచ్చం మనోద్వారికచిత్తేనేవ హోతి, న పఞ్చద్వారికేనాతి సబ్బస్సపేతస్స కిచ్చస్స కరణే సహజవనకాని వీథిచిత్తాని పటిక్ఖిత్తానీ"తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౭౬౬).

తత్థ హి **న కిఞ్చి ధమ్మం పటివిజానాతీ**తి "మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా"తి (ధ॰ ప॰ ౧-౨) ఏవం వుత్తం ఏకమ్పి కుసలం వా అకుసలం వా న పటివిజానాతీతి చ వుత్తం. యేసం పటివిభావనప్పవత్తియా సుఖం వా దుక్ఖం వా అన్వేతి, తేసం సా పవత్తి పఞ్చద్వారే పటిక్ఖిత్తా. కుసలాకుసలకమ్మసమాదానఞ్చ తాదిసమేవాతి. తదారమ్మణానన్తరం పన చవనం, తదనన్తరా చ ఉపపత్తి మనోద్వారికా ఏవ హోతి, న సహజవనకవీథిచిత్తపరియాపన్నాతి ఇమినా అధిప్పాయేన ఇధ పఞ్చద్వారికతదారమ్మణానన్తరా చుతి, తదనన్తరా పటిసన్ధి చ వుత్తాతి దట్ఠబ్బా. తత్థ అవసేసపఞ్చచిత్తక్ఖణాయుకే రూపాదిమ్హి ఉప్పన్నం పటిసన్ధిం సన్ధాయ "పచ్చుప్పన్నారమ్మణం ఉపపత్తిచిత్తం పచ్చుప్పన్నారమ్మణస్స భవఙ్గస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి, అవసేసఏకచిత్తక్ఖణాయుకే చ ఉప్పన్నం పటిసన్ధిం సన్ధాయ "పచ్చుప్పన్నారమ్మణం ఉపపత్తిచిత్తం అతీతారమ్మణస్స భవఙ్గస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి చ వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

౬౨౪. **కణ్హపక్ఖే సుక్కపక్ఖం ఠపేత్వా**తి ఏత్థ యథా పుబ్బే "పాపకమ్మం వా కమ్మనిమిత్తం వా"తి వుత్తే కణ్హపక్ఖే "అనవజ్జకమ్మం వా కమ్మనిమిత్తం వా"తి సుక్కపక్ఖో వుత్తో, ఏవం "దుగ్గతిపరియాపన్నం పటిసన్ధిచిత్తం, నరకాదీసు అగ్గిజాలవణ్ణాదికం దుగ్గతినిమిత్త"న్తి చ వుత్తే కణ్హపక్ఖే "సుగతిపరియాపన్నం పటిసన్ధిచిత్తం, మనుస్సలోకే రత్తకమ్బలసదిసమాతుకుచ్ఛివణ్ణసఙ్ఖాతం, దేవలోకే వా ఉయ్యానవిమానకప్పరుక్ఖాదివణ్ణసఙ్ఖాతం సుగతినిమిత్త"న్తి ఏవం సుక్కపక్ఖం ఠపేత్వా సేసం సబ్బం పురిమనయేనేవ వేదితబ్బం. **అతీతపచ్చుప్పన్నారమ్మణాయా**తి కమ్మకమ్మనిమిత్తవసేన అతీతారమ్మణాయ, మాతుకుచ్ఛివణ్ణాదిసుగతినిమిత్తవసేన పచ్చుప్పన్నారమ్మణాయ.

౬౨౫. **తఞ్చ ఖో**తి యదేతం "అనవజ్జకమ్మం వా కమ్మనిమిత్తం వా"తి అనియమనం కతం, తఞ్చ ఖో. **కమ్మనిమిత్తమేవ ఆపాథమాగచ్ఛతి** ఏకన్తతో అత్తనో కమ్మారమ్మణతాయ మహగ్గతవిపాకస్స. **సుద్ధాయ వా**తి మహగ్గతకమ్మనిమిత్తారమ్మణాయ **జవనవీథియా,** తదారమ్మణరహితాయాతి అత్థో, సా పన జవనవీథి మహగ్గతవిపాకస్స ఉపచారో వియ దట్ఠబ్బా. కేచి పన తఞ్చ వీథిం మహగ్గతావసానం వదన్తి. **"నవత్తబ్బారమ్మణా వా"**తి ఇదం రూపావచరపటిసన్ధిం, ఆరుప్పేసు చ పఠమం, తతియఞ్చ సన్ధాయ వుత్తం. దుతియచతుత్థా పన అతీతారమ్మణవచనేనేవ గహితా.

మాతుకుచ్ఛివణ్ణసఙ్ఖాతన్తిఆదినా వణ్ణో ఏవ గతినిమిత్తభావేన ఆగతో. తత్థ సద్దో తావ అనుపాదిన్నభావేన సుగతిపరియాపన్నతాయ గతినిమిత్తభావేన అట్ఠకథాసు నాగతోతి యుత్తమేతం, గన్ధాదీనం పన అనాగమనే కారణం వీమంసితబ్బం.

అయం తాత తవత్థాయ బుద్ధపూజా కరీయతీతిఆదీసు పుబ్బచేతనావసేన పుఞ్ఞం హోతి. సబ్బన్తిమజవనే వత్తమానస్సాపీతి వదన్తి.

౬౨౬. ‘‘**ఏతేనానుసారేన ఆరుప్పచుతియాపి అనన్తరా పటిసన్ధి వేదితబ్బా**’’తి ఇదం కస్మా వుత్తం, నను ‘‘పథవీకసిణజ్ఝానాదివసేన పటిలద్ధమహగ్గతస్స సుగతియం ఠితస్సా’’తి ఏవమాదికే ఏవ నయే అయమ్పి పటిసన్ధి అవరుద్ధాతి? న, తత్థ రూపావచరచుతిఅనన్తరాయ ఏవ పటిసన్ధియా వుత్తత్తా. తత్థ హి ‘‘పథవీకసిణాదికం వా నిమిత్తం మహగ్గతచిత్తం వా మనోద్వారే ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, చక్ఖుసోతానం వా’’తిఆదినా తేన వచనేన రూపావచరచుతియా ఏవ అనన్తరా పటిసన్ధి వుత్తాతి విఞ్ఞాయతి. అథాపి యథాసమ్భవయోజనాయ అయమ్పి పటిసన్ధి తత్థేవ అవరుద్ధా, అరూపావచరచుతిఅనన్తరా పన రూపావచరపటిసన్ధి నత్థి. అరూపావచరే చ ఉపరూపరి చుతియా అనన్తరా హేట్ఠిమా హేట్ఠిమా పటిసన్ధి నత్థీతి చతుత్థారుప్పచుతియా నవత్తబ్బారమ్మణపటిసన్ధి నత్థి. తేన తతో తత్థేవ అతీతారమ్మణా, కామావచరే చ అతీతపచ్చుప్పన్నారమ్మణా పటిసన్ధి. ఇతరాహి చ యథాసమ్భవం అతీతనవత్తబ్బారమ్మణా ఆరుప్పపటిసన్ధి, అతీతపచ్చుప్పన్నారమ్మణా చ కామావచరపటిసన్ధి యోజేతబ్బాతి ఇమస్స విసేసస్స దస్సనత్థం విసుం ఉద్ధరణం కతం.

౬౨౭. ఏవం ఆరమ్మణవసేన ఏకవిధాయ కామావచరసుగతిచుతియా దువిధా దుగ్గతిపటిసన్ధి, దుగ్గతిచుతియా దువిధా సుగతిపటిసన్ధి, కామావచరసుగతిచుతియా ద్విఏకద్విప్పకారానం కామరూపారూపానం వసేన పఞ్చవిధా సుగతిపటిసన్ధి , రూపావచరచుతియా తథేవ పఞ్చవిధా, దువిధాయ ఆరుప్పచుతియా పచ్చేకం ద్విన్నం ద్విన్నం కామారుప్పానం వసేన అట్ఠవిధా చ పటిసన్ధి దస్సితా. దుగ్గతిచుతియా పన ఏకవిధాయ దుగ్గతిపటిసన్ధి దువిధా న దస్సితా, తం దస్సేతుం ‘‘**దుగ్గతియం ఠితస్స పనా**’’తిఆది వుత్తం. యథా వుత్తా పన –

> ద్వే ద్వే పఞ్చాథ పఞ్చట్ఠ, ద్వే భవాలమ్బభేదతో;
> చుతియా తాదిసాయేతా, చతువీసతి సన్ధియో. (విభ॰ మూలటీ॰ ౨౨౭);

౬౨౮. ‘‘కామావచరస్స కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా’’తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౪౩౧) నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయభావో హేట్ఠా దస్సితప్పకారోతి ఉపనిస్సయభావమేవ దస్సేన్తో ‘‘**వుత్తఞ్హేత**’’న్తిఆదిమాహ.

నిస్సయపచ్చయభూతేన రూపేన సహపవత్తియేవేత్థ విఞ్ఞాణస్స తేన **మిస్సితా,** తదభావో **అమిస్సితా**. యవన్తి ఏత్థ సత్తా ఏకజాతిసమన్నయేన అఞ్ఞమఞ్ఞమిస్సితా హోన్తీతి **యోనియో**. సుచరితదుచ్చరితవసేన గన్తబ్బా పాపుణితబ్బాతి **గతియో**. తిట్ఠతి ఏత్థాతి ఠితి, విఞ్ఞాణస్స ఠితి **విఞ్ఞాణట్ఠితి**. నానత్తకాయనానత్తసఞ్ఞీతిఆదిఆవాసో ఏవ సత్తేహి ఆవసితబ్బతో **సత్తావాసో**. అసఞ్ఞసత్తావాసస్స ఇధ అసమ్భవతో ‘‘**సత్తావాసవసేన అట్ఠవిధం హోతీ**’’తి వుత్తం.

౬౨౯. **అఞ్ఞత్ర జాతిపణ్డకపటిసన్ధియా**తి ఏత్థ పఠమకప్పికపటిసన్ధియాపీతి వత్తబ్బం. సాపి హి భావేన వినావ ఉప్పజ్జతీతి.

ఓమతోతి అవమతో, అవకంసతోతి అత్థో. **ఆదినా**తి ‘‘మిస్సం అమిస్స’’న్తి ఏతస్మిం దుకే ఆదిమ్హి వుత్తేన మిస్సవిఞ్ఞాణేన. **ఓమతో ద్వే వా తయో వా దసకా ఉప్పజ్జన్తీ**తి గబ్భసేయ్యకానం వసేన వుత్తం. అఞ్ఞత్థ పన అనేకే కలాపా

సహ ఉప్పజ్జన్తి. బ్రహ్మత్తభావేపి హి అనేకగావుతప్పమాణేన అనేకే కలాపా సహ ఉప్పజ్జన్తీతి తింసతో అధికానేవ రూపాని హోన్తి. తదహుజాతఏళకస్స లోమం **జాతిఉణ్ణా**తి కేచి. హిమవన్తప్పదేసే జాతిమన్తఏళకలోమం **జాతిఉణ్ణా**తి అపరే. గబ్భం ఫాలేత్వా గహితఏళకలోమం **జాతిఉణ్ణా**తి అఞ్ఞే. ఇమాసు గతీసు ఇమా యోనియో సమ్భవన్తి, ఇమాసు న సమ్భవన్తీతి ఏవం **యోనీనం గతివసేన సమ్భవభేదో**.

౬౩౦. భుమ్మవజ్జేసూతి భుమ్మదేవానం వజ్జనం యోనివిభాగం పతి తేసం మనుస్ససదిసత్తా. **యోనియో తిస్సో పురిమికా న హోన్తీ**తి యోనిత్తయపటిక్ఖేపేన పచ్ఛిమా యోని అనుఞ్ఞాతాతి అత్థతో ఆపన్నమేవ హోతి. **గతిత్తయే**తి మనుస్సపేతతిరచ్ఛానసఙ్ఖాతే గతిత్తయే. తఞ్హి ఏత్థ పుబ్బే అనామట్ఠం.

చ-సద్దో అవుత్తసముచ్చయత్థోతి దస్సేతుం ''**చ-సద్దేనా**''తిఆది వుత్తం. కస్మా పన నిజ్ఝామతణ్హికపేతేసు పురిమికా తిస్సో యోనియో న సన్తీతి? అసమ్భవతో. తాసఞ్హి నిచ్చాతురభావతో కామసేవా నత్థీతి న తా అణ్డజాదయో హోన్తి. కుచ్ఛియం తాసం గబ్భో నావతిట్ఠతి జాలసబ్భావతోతి కేచి. అగ్గిజాలాయ సన్తప్పమానసరీరా ఏతా నిబ్బత్తన్తీతి అల్లట్ఠానేసు, పుప్ఫాదీసు చ సమ్భవాభావతో సంసేదజతాపి తాసం నత్థేవాతి వదన్తి. తేనాహ ''**ఓపపాతికా ఏవ హి తే హోన్తీ**''తి.

రూపీబ్రహ్మేసు తావ ఓపపాతికయోనికేసూతి ఓపపాతికయోనికేహి రూపీబ్రహ్మే నిద్ధారేతి. **రూపీబ్రహ్మేసూ**తి హి అధికరణే భుమ్మం, ఓపపాతికేసూతి నిద్ధారణే. తేన "ఓపపాతికయోనికేసూ"తి సామఞ్ఞతో వుత్తరాసితో "రూపీబ్రహ్మేసూ"తి విసేసేన తదేకదేసం నిద్ధారేతి. **చక్ఖుసోతవత్థుదసకానం, జీవితనవకస్స చా**తి ఏత్థ కేచి "చక్ఖుసోతవత్థుసత్తకానం, జీవితఛక్కస్స చాతి చతున్నం కలాపానం వసేన రూపభవే పటిసన్ధివిఞ్ఞాణేన సహ సత్తవీసతి రూపాని ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ గన్ధరసాహారానం పటిక్ఖిత్తత్తా"తి కారణం వత్వా తం సమత్థేన్తా "పాళియఞ్హి 'రూపధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే ఠపేత్వా అసఞ్ఞసత్తానం దేవానం పఞ్చాయతనాని పాతుభవన్తి, పఞ్చ ధాతుయో పాతుభవన్తీ'తి (విభ. ౧౦౧౭-౧౦౧౮) వుత్తం, తథా 'రూపధాతుయా ఛ ఆయతనాని, నవ ధాతుయో'తి సబ్బసఙ్గహకవసేన తత్థ విజ్జమానాయతనధాతుయో దస్సేతుం వుత్తం. కథావత్థుమ్హి చ ఘానాయతనాదీనం వియ గన్ధాయతనాదీనఞ్చ తత్థ భావో పటిక్ఖిత్తో 'అత్థి తత్థ ఘానాయతనన్తి? ఆమన్తా. అత్థి తత్థ గన్ధాయతనన్తి? న హేవం వత్తబ్బే'తిఆదినా (కథా. ౫౨౦). న చ అఫోట్ఠబ్బాయతనానం పథవీధాతుఆదీనం వియ అగన్ధరసాయతనానం గన్ధరసానం తత్థ భావో సక్కా వత్తుం, ఫుసితుం సక్కుణేయ్యతావినిముత్తస్స పథవీఆదిసభావస్స వియ గన్ధరసాయతనభావవినిముత్తస్స గన్ధరససభావస్స అభావా. యది చ ఘానసమ్ఫస్సాదీనం కారణభావో నత్థీతి 'ఆయతనానీ'తి తే న వుచ్చేయ్యుం, ధాతుసద్దో పన నిస్సత్తనిజ్జీవవాచకోతి 'గన్ధధాతు రసధాతూ'తి అవచనే కారణం నత్థి, ధమ్మభావో చ తేసం ఏకన్తేన ఇచ్ఛితబ్బో సభావధారణాదిలక్ఖణతో అఞ్ఞస్స అభావా. ధమ్మానఞ్చ ఆయతనభావో ఏకన్తికో **యమకే** వుత్తో 'ధమ్మో ఆయతనన్తి? ఆమన్తా'తి (యమ. ౧.ఆయతనయమక.౧౩). తస్మా తేసం గన్ధరసాయతనభావాభావేపి కోచి ఆయతనభావో వత్తబ్బో. యది చ ఫోట్ఠబ్బభావతో అఞ్ఞో పథవీఆదిభావో వియ గన్ధరసభావతో అఞ్ఞో తేసం కోచి సభావో సియా, తేసం ధమ్మాయతనసఙ్గహో. గన్ధరసభావే పన ఆయతనభావే చ సతి 'గన్ధో చ సో ఆయతనఞ్చ గన్ధాయతనం, రసో చ సో ఆయతనఞ్చ రసాయతన'న్తి ఇదమాపన్నమేవాతి గన్ధరసాయతనభావో చ న సక్కా నివారేతుం. 'తయో ఆహారా'తి చ వచనతో కబళీకారాహారస్స తత్థ అభావో విఞ్ఞాయతి. తస్మా యథా పాళియా అవిరోధో హోతి, తథా రూపగణనా కాతబ్బా. ఏవఞ్హి ధమ్మతా న విలోమితా హోతీ"తి వదన్తి.

ఏత్థ వుచ్చతే – రూపావచరసత్తానం ఘానజివ్హాయతనాభావతో విజ్జమానాపి గన్ధరసా ఆయతనకిచ్చం న కరోన్తీతి తే అనామసిత్వా పాళియం "పఞ్చాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి (విభ॰ ౧౦౧౭), "ఛ ఆయతనానీ"తి (విభ॰ ౯౯౨) చ ఆది వుత్తం, "తయో ఆహారా"తి చ అజ్ఝోహరితబ్బస్స ఆహారస్స అభావేన ఓజట్ఠమకరూపసముట్ఠాపనసఙ్ఖాతస్స ఆహారకిచ్చస్స అకరణతో, న సబ్బేన సబ్బం గన్ధరసానం, ఓజాయ చ అభావతో. ఇతి విసయినో, కిచ్చస్స చ అభావేన విసయో, కిచ్చవా చ ధమ్మో న వుత్తో. యస్మిఞ్హి భవే విసయీ నత్థి, తస్మిం తంహేతుకో నిప్పరియాయేన విసయస్స ఆయతనభావో నత్థీతి విజ్జమానస్సాపి అవచనం యథా తత్థేవ రూపభవే పథవీతేజోవాయోధాతూనం ఫోట్ఠబ్బాయతనభావేన. యస్స పన యత్థ వచనం, తస్స తత్థ విసయీసబ్భావహేతుకో నిప్పరియాయేన ఆయతనభావో వుత్తో యథా తత్థేవ రూపాయతనస్స.

యది విసయీసబ్భావహేతుకో విసయస్స నిప్పరియాయేన ఆయతనభావో, కథమసఞ్ఞసత్తానం ద్వే ఆయతనాని పాతుభవన్తీతి, అసఞ్ఞసత్తానఞ్హి చక్ఖాయతనం నత్థి, అచక్ఖాయతనభావేన చ నేసం రూపాయతనం అఞ్ఞేసం అవిసయోతి? నాయం విరోధో. యేన అధిప్పాయేన రూపధాతుయం సఞ్ఞీనం గన్ధాయతనాదీనం అవచనం, తేన రూపాయతనస్సాపి అవచనన్తి అసఞ్ఞీనం ఏకం ఆయతనం వత్తబ్బం. యథాసకఞ్హి ఇన్ద్రియగోచరభావాపేక్ఖాయ యేసం నిప్పరియాయేన ఆయతనభావో అత్థి, తేసు నిద్దిసియమానేసు తదభావతో రూపధాతుయం సఞ్ఞీనం గన్ధాదికే విసుం ఆయతనభావేన అవత్వా ధమ్మసభావానతివత్తనతో, మనోవిఞ్ఞాణస్స చ విసయభావూపగమనతో ధమ్మాయతనన్తోగధే కత్వా "పఞ్చాయతనానీ"తి **పాళియం** (విభ॰ ౧౦౧౭) వుత్తం. ఏతదత్థఞ్హి "ధమ్మాయతన"న్తి సామఞ్ఞతో నామకరణం, పిట్ఠివట్టకాని వా తాని కత్వా "పఞ్చాయతనానీ"తి వుత్తం.

యేన చ పన అధిప్పాయేన అసఞ్ఞీనం రూపాయతనం వుత్తం, తేన సఞ్ఞీనమ్పి గన్ధాదీనం విసుం గహణం కాతబ్బన్తి ఇమస్స నయస్స దస్సనత్థం "అసఞ్ఞసత్తానం దేవానం ద్వే ఆయతనాని పాతుభవన్తీ"తి (విభ॰ ౧౦౧౮) వుత్తం. అసతిపి హి తత్థ అత్తనో ఇన్ద్రియే రూపస్స వణ్ణాయతనసభావాతిక్కమో నత్థేవాతి తం రూపాయతనన్త్వేవ వుచ్చతి. ఇమినా చ నయదస్సనేన గన్ధాదీని తీణి పక్ఖిపిత్వా సఞ్ఞీనం అట్ఠ ఆయతనాని, అసఞ్ఞీనం పఞ్చాతి అయమత్థో దస్సితో హోతి. ఏవఞ్చేతం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా రూపలోకే ఫుసితుం అసక్కుణేయ్యతాయ పథవీఆదీనం బ్రహ్మానం వచీఘోసో ఏవ న సియా. న హి పటిఘట్టనానిఘంసమన్తరేన సద్దప్పవత్తి అత్థి, న చ ఫుసనసభావానం కత్థచి అఫుసనభావతా సక్కా విఞ్ఞాతుం, ఫోట్ఠబ్బాయతనసఙ్ఖాతస్స చ భూతత్తయస్స అభావే రూపభవే రూపాయతనాదీనమ్పి సమ్భవో ఏవ న సియా. తస్మా ఫుసితుం సక్కుణేయ్యతాయపి పథవీఆదీనం తత్థ కాయిన్ద్రియాభావేన తేసం ఫోట్ఠబ్బభావో న వుత్తో. ఏవఞ్చ కత్వా రూపధాతుయం తేసం సప్పటిఘవచనఞ్చ సమత్థితం హోతి. వుత్తఞ్హి "అసఞ్ఞసత్తానం అనిదస్సనసప్పటిఘం ఏకం మహాభూతం పటిచ్చ ద్వే మహాభూతా"తిఆది (పట్ఠా॰ ౨.౨౨.౨౦).

పటిఘో చ నామ భూతత్తయస్స కాయప్పసాదం పతి తన్నిస్సయభూతఘట్టనాద్వారేన అభిముఖభావో, ఇధ పన తంసభావతా. సో చ ఫుసితుం అసక్కుణేయ్యసభావస్స ఘట్టనాయ అభావతో నత్థి. యది తత్థ అసతిపి విసయిని రూపాయతనం గహేత్వా "ద్వే ఆయతనానీ"తి వుత్తం, అథ కస్మా గన్ధాయతనాదీని గహేత్వా "పఞ్చాయతనానీ"తి న వుత్తన్తి? నయదస్సనవసేన దేసనా పవత్తాతి వుత్తోవాయమత్థో. అథ వా తత్థ రూపాయతనస్సేవ వచనం కదాచి అఞ్ఞభూమికానం పసాదస్స విసయభావం సన్ధాయ, న పన ఇతరేసం అభావతో, నాపి పరియాయేనపి ఆయతనభావాభావతో. అసఞ్ఞీనఞ్హి రూపాయతనం సమానతలవాసీనం వేహప్ఫలానం, ఉపరిభూమికానఞ్చ సుద్ధావాసానం

పసాదస్స విసయభావం గచ్ఛతి, న పన గన్ధరసాతి తేసంయేవ తత్థ అవచనం యుత్తం. **కథావత్థుమ్హి** చ నిప్పరియాయేన గన్ధాయతనాదీనం అత్థిభావం పటిజానన్తం సన్ధాయ పటిసేధో కతో.

యదిపి చేతం వచనం తత్థ గన్ధాయతనాదీనం అభావవిభావనం న హోతి, అత్థిభావదీపనమ్పి పన అఞ్ఞవచనం నత్థేవాతి? నయిదమేవం, అట్ఠకథాసు తత్థ నేసం అత్థిభావస్స నిద్ధారేత్వా వుత్తత్తా. యఞ్హి అట్ఠకథావచనం పాళియా న విరుజ్ఝతి, తం పాళి వియ పమాణభూతం అగరహితాయ ఆచరియపరమ్పరాయ యావజ్జతనా ఆగతత్తా. తత్థ సియా – యం పాళియా న విరుజ్ఝతి అట్ఠకథావచనం, తం పమాణం, ఇదం పన విరుజ్ఝతీతి? నయిదమేవం, యథా న విరుజ్ఝతి, తథా పటిపాదితత్తా. చక్ఖాదీనం ఆయతనానం, తన్నిస్సయానఞ్చ విఞ్ఞాణానం సత్తసుఞ్ఞతాసన్దస్సనత్థం భగవతో ధాతుదేసనాతి ఆయతనభావేన వుత్తానంయేవ ధాతుభావదీపనతో ధాతుభావస్సాపి తేసం అవచనం యుజ్జతి ఏవ. తస్మా యథా పాళియా అవిరోధో హోతి, తథా చక్ఖుదసకాదివసేన ఇధ రూపగణనా కతాతి న ఏత్థ ధమ్మతావిలోమనాసఙ్కాయ ఓకాసోతి వేదితబ్బం.

అఞ్ఞేసు సంసేదజఓపపాతికయోనికేసూతి రూపీబ్రహ్మే పన ఠపేత్వా అఞ్ఞేసు ఓపపాతికేసు, సంసేదజేసు చాతి ఏవమేత్థ సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. ఓపపాతికవిసేసనఞ్హేత్థ అఞ్ఞగ్గహణం, న సంసేదజవిసేసనం అసమ్భవతో. సతి హి సమ్భవే, బ్యభిచారే చ విసేసనవిసేసితబ్బతా హోతి. కామావచరదేవేసు సబ్బకాలం పటిసన్ధిపవత్తీసు యథావుత్తాయ సన్తతియా రూపానం లబ్భనతో వుత్తం **''తాని చ నిచ్చం దేవేసూ''**తి. న హి తే కదాచిపి వికలిన్ద్రియా, అభావకా చ హోన్తీతి. చక్ఖు నేసం దసన్నం పూరణోతి కత్వా **చక్ఖుదసకో** నామ, అసాధారణేన వా చక్ఖునా లక్ఖితో దసకో **చక్ఖుదసకో. ఏవం సేసాతి** యథా చక్ఖుదసకో వుత్తో, ఏవం సేసాపి దసకా యోజేత్వా వేదితబ్బా. "సంసేదజూపపాతయోనీసు , అవకంసతో తింసా"తి సఙ్ఖేపేన వుత్తమత్థం వివరన్తో **''అవకంసతో పనా''**తిఆదిమాహ, తం పనేతం పాళియా న సమేతి. న హి పాళియం కామావచరానం సంసేదజోపపాతికానం అఘానకానం ఉపపత్తి వుత్తా. **ధమ్మహదయవిభఙ్గే** హి "కామధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే కస్సచి ఏకాదసాయతనాని పాతుభవన్తి, కస్సచి దసాయతనాని, కస్సచి అపరాని దసాయతనాని, కస్సచి నవాయతనాని, కస్సచి సత్తాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి వుత్తం, న వుత్తం "అట్ఠాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి (విభ. ౧౦౦౭). యది హి అఘానకస్సాపి ఉపపత్తి సియా, తిక్ఖత్తుం "దసాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి వత్తబ్బం సియా, తిక్ఖత్తుఞ్చ "నవాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి, న చ తం వుత్తం.

తత్థ **ఉపపత్తిక్ఖణేతి** పటిసన్ధిక్ఖణే. **ఏకాదసాతి** పరిపుణ్ణాయతనస్స సద్దాయతనవజ్జాని ఏకాదస ఆయతనాని. **కస్సచి దసాయతనానీతి** అన్ధస్స చక్ఖాయతనవజ్జాని. **అపరాని దసాయతనానీతి** బధిరస్స సోతాయతనవజ్జాని. **నవాయతనానీతి** అన్ధబధిరస్స చక్ఖుసోతాయతనవజ్జాని. **సత్తాయతనానీతి** గబ్భసేయ్యకస్స రూపగన్ధరసకాయఫోట్ఠబ్బమనోధమ్మాయతనవసేన వుత్తం. యది చక్ఖుసోతఘానవికలోపి ఉప్పజ్జేయ్య, తస్స అట్ఠేవాయతనాని సియుం, న చ వుత్తం "అట్ఠాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి. తస్మా నత్థేవ చక్ఖుసోతఘానవికలో. సతి చ అఘానకూపపత్తియం పునపి "కస్సచి అపరానిపి దసాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి వత్తబ్బం సియా. తథా చ సతి యథా అన్ధబధిరస్స వసేన "కస్సచి నవాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి ఏకవారం వుత్తం, ఏవం అన్ధాఘానకస్స, బధిరాఘానకస్స చ వసేన "కస్సచి అపరాని నవాయతనాని, కస్సచి అపరానిపి నవాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి వత్తబ్బం సియాతి అత్థో. ఏవం ధాతుపాతుభావాదిపఞ్హానిపి వత్తబ్బానీతి వదన్తి. ఏత్థ చ యథా "సత్తతి ఉక్కంసతోథ రూపానీ"తి పదం

“సంసేదజూపపాతయోనీసూ”తి ఏత్థ యోనిద్వయవసేన యోజీయతి, న ఏవం “అవకంసతో తింసా”తి ఇదం. ఇదం పన సంసేదజయోనివసేనేవ యోజేతబ్బం. ఏకయోగనిద్దిట్ఠస్సాపి ఏకదేసో సమ్బన్ధం లభతీతి సంసేదజస్స జచ్చన్ధబధిరఅఘానకనపుంసకస్స జివ్హాకాయవత్థుదసకానం వసేన తింస రూపాని ఉప్పజ్జన్తీతి వుత్తం, న ఓపపాతికస్సాతి అయమేత్థ అట్ఠకథాయమధిప్పాయో.

యే పన “ఓపపాతికస్స జచ్చన్ధబధిరఅఘానకనపుంసకస్స జివ్హాకాయవత్థుదసకానం వసేన తింస రూపాని ఉప్పజ్జన్తీతి మహాఅట్ఠకథాయం వుత్త”న్తి వదన్తి, తం న గహేతబ్బం. సో హి పమాదపాఠో. ఏవఞ్చ కత్వా **ఆయతనయమకవణ్ణనాయం** “కామధాతుయం పన అఘానకో ఓపపాతికో నత్థి. యది భవేయ్య, ‘కస్సచి అట్ఠాయతనాని పాతుభవన్తీ’తి వదేయ్యా”తి (యమ॰ అట్ఠ॰ ఆయతనయమక ౧౮-౨౧) వుత్తం. అపరే పనాహు “కస్సచి ఏకాదసాయతనాని పాతుభవన్తీతి యావ ‘కస్సచి నవాయతనానీ’తి పాళి ఓపపాతికే సన్ధాయ వుత్తా. తస్మా పుబ్బేనాపరం అట్ఠకథాయం అవిరోధో సిద్ధో. తథా చ యథావుత్తపాళియా అయమత్థవణ్ణనా అఞ్ఞదత్థు సంసన్దతి సమేతియేవా”తి. యం పనేకే వదన్తి “ఓపపాతికగ్గహణేన సంసేదజాపి సఙ్గయ్హన్తి. తథా హి **ధమ్మహదయవిభఙ్గే** ‘కామధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే కస్సచి ఏకాదసాయతనాని పాతుభవన్తీ’తిఆదీనం (విభ॰ ౧౦౦౭) **నిద్దేసే** ‘ఓపపాతికానం పేతాన’న్తిఆదినా (విభ॰ ౧౦౦౯) ఓపపాతికగ్గహణమేవ కతం, న సంసేదజగ్గహణ”న్తి, తం పరిపుణ్ణాయతనానంయేవ సంసేదజానం ఓపపాతికేసు సఙ్గహణవసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. తథా హి వుత్తం **అట్ఠకథాయం** “సంసేదజయోనికా పరిపుణ్ణాయతనాపరిపుణ్ణాయతనభావేన ఓపపాతికసఙ్గహం కత్వా వుత్తా”తి, పధానాయ వా యోనియా సబ్బం పరిపుణ్ణాయతనయోనిం దస్సేతుం “ఓపపాతికానన్తి వుత్త”న్తి చ, ఇధ పన యోనిద్వయం సరూపేనేవ పకాసేతుం, సంసేదజయోనివసేనేవ చ అవకంసతో రూపపవత్తిం దస్సేతుం ఓపపాతికయోనియా ఇతరం అసఙ్గహేత్వా “సంసేదజూపపాతయోనీసూ”తి వుత్తం. తం సబ్బం వీమంసిత్వా గహేతబ్బం.

ఉక్కంసావకంసానం పన అన్తరేతి “సత్తతి, తింసా”తి ఏవం వుత్తానం రూపస్స ఉక్కంసావకంసపరిచ్ఛేదానం మజ్ఝే. **అనురూపతో వికప్పో వేదితబ్బో**తి అపాయేసు అన్ధస్స ఛ చక్ఖుదసకాభావతో, తథా బధిరస్స సోతదసకాభావతో, అన్ధబధిరస్స పన పఞ్చ చక్ఖుసోతదసకాభావతోతి ఏవమాదినా నయేన వేదితబ్బో. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం వుత్తమేవాతి.

౬౩౧. చుతిపటిసన్ధీనం ఖన్ధాదీహి అఞ్ఞమఞ్ఞసమానతా **అభేదో**. అసమానతా **భేదో**.

ఆరమ్మణతోపి అభిన్నాతి చతూసు ఆరుప్పేసు తతో తతో చవిత్వా తత్థ తత్థేవ ఉపపజ్జన్తస్స వసేన వుత్తం. తథేవ పన హేట్ఠా, రూపభవే వా ఉపపత్తి నత్థి. అరూపభూమితో చవిత్వా హేట్ఠా ఉపపత్తి నామ కామభవే ఏవ, తత్థాపి తిహేతుకపటిసన్ధి ఏవ. రూపభవతో పన చుతో దుహేతుకోపి హోతీతి వదన్తి. **అమహగ్గతబహిద్ధారమ్మణాయ** చుతియా అనన్తరా **మహగ్గతఅజ్ఝత్తారమ్మణా** దుతియచతుత్థారుప్పపటిసన్ధి. ఏవం నయమత్తస్స దస్సితత్తా వుత్తం, అవుత్తఞ్చ సబ్బం సఙ్గహేత్వా ఆహ “**అయం తావ అరూపభూమీసుయేవ నయో**”తి. రూపారూపావచరానం ఉపచారస్స బలవతాయ తతో చవిత్వా దుగ్గతియం ఉపపత్తి నత్థీతి “**ఏకచ్చసుగతిచుతియా**”తి ఆహ. **ఏకచ్చదుగ్గతిపటిసన్ధీ**తి ఏత్థ ఏకచ్చగ్గహణస్స పయోజనం మగ్గితబ్బం. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో సియా – నానత్తకాయనానత్తసఞ్ఞీసు వుత్తా ఏకచ్చే చ వినిపాతికా తిహేతుకాదిపటిసన్ధికా, తేసం పటిసన్ధిం వినిపాతికభావేన “దుగ్గతిపటిసన్ధీ”తి గహేత్వా సబ్బసుగతిచుతియా చ సా పటిసన్ధి హోతి, న ఏకచ్చసుగతిచుతియా ఏవాతి తన్నివత్తనత్థం ఏకచ్చదుగ్గతిగ్గహణం కతం. అపాయపటిసన్ధి ఏవ హి

ఏకచ్చసుగతిచుతియా హోతి, న సబ్బసుగతిచుతియాతి. అథ వా దుగ్గతిపటిసన్ధి దువిధా ఏకచ్చసుగతిచుతియా అనన్తరా, దుగ్గతిచుతియా చాతి. తత్థ పచ్ఛిమం వజ్జేత్వా పురిమంయేవ గహేతుం వుత్తం ''**ఏకచ్చదుగ్గతిపటిసన్ధీ**''తి. **అహేతుకచుతియా సహేతుకపటిసన్ధీ**తి దుహేతుకా చ తిహేతుకా చ యోజేతబ్బా. మణ్డూకదేవపుత్తాదీనం వియ హి అహేతుకచుతియా తిహేతుకపటిసన్ధిపి హోతీతి.

తస్స తస్స విపరీతతో చ యథాయోగం యోజేతబ్బన్తి ''ఏకచ్చసుగతిచుతియా ఏకచ్చదుగ్గతిపటిసన్ధీ''తిఆదీసు భేదవిసేసేసు ''ఏకచ్చదుగ్గతిచుతియా ఏకచ్చదుగ్గతిపటిసన్ధీ''తిఆదినా యం యం యుజ్జతి, తం తం యోజేతబ్బన్తి అత్థో. యుజ్జమానమత్తాపేక్ఖనవసేన నపుంసకనిద్దేసో కతో. **యోజేతబ్బ**న్తి వా భావత్థతా దట్ఠబ్బా. ''అమహగ్గతబహిద్ధారమ్మణాయ మహగ్గతఅజ్ఝత్తారమ్మణా''తిఆదీసు పన విపరీతయోజనా న కాతబ్బా. న హి మహగ్గతఅజ్ఝత్తారమ్మణాయ చుతియా అరూపభూమీసు అమహగ్గతబహిద్ధారమ్మణా పటిసన్ధి అత్థి. ''చతుక్ఖన్ధాయ ఆరుప్పచుతియా అనన్తరా పఞ్చక్ఖన్ధా కామావచరపటిసన్ధీ''తి ఏతస్స విపరియాయో సయమేవ యోజితో. ''అతీతారమ్మణాయ చుతియా పచ్చుప్పన్నారమ్మణా పటిసన్ధీ''తి ఏతస్స చ విపరియాయో నత్థి ఏవ. భేదవిసేసో ఏవ చ ఏవం విత్థారేన దస్సితో, అభేదవిసేసో పన ఏకేకస్మిం భేదే తత్థ తత్థేవ చుతిపటిసన్ధియోజనావసేన వేదితబ్బో ''పఞ్చక్ఖన్ధాయ కామావచరచుతియా పఞ్చక్ఖన్ధా కామావచరా…పే… అవితక్కఅవిచారాయ అవితక్కావిచారా''తి. చతుక్ఖన్ధాయ పన చతుక్ఖన్ధా సయమేవ యోజితా. ఏతేనేవ నయేన సక్కా విఞ్ఞాతున్తి పఞ్చక్ఖన్ధాదీసు అభేదవిసేసో న దస్సితోతి.

౬౩౨. **ఇతీ**తి ఏవం వుత్తప్పకారేన. ఏతం విఞ్ఞాణం అవిజ్జాదిసహకారికారణసహితస్స సఙ్ఖారస్స వసేన **లద్ధప్పచ్చయం**. బాహిరకకప్పితస్స అధిపతిట్ఠనకస్స అభావతో **రూపారూపధమ్మమత్తం**. తేనాహ ''**న సత్తో న జీవో**''తి. **ఉపేతీతి వుచ్చతి** తథావోహారమత్తం, అత్థతో పన పచ్చయసామగ్గియా భవన్తరభావేన ఉప్పజ్జనమత్తన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ ''**తస్స చా**''తిఆది. **తతో హేతుం వినా**తి తత్థ హేతుం వినా. **మనుస్సచుతిపటిసన్ధిక్కమేనా**తి మనుస్సచుతితో మనుస్సపటిసన్ధిక్కమేన. ఏవఞ్హి పాకటగ్గహణం ఉభయవిసేసనం హోతి. పాకటతా చేత్థ తదాసన్నక్ఖన్ధవసేన వేదితబ్బా ''చవమానే ఉపపజ్జమానే''తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౪౪) వియ. **మనుస్సచుతిపటిసన్ధిక్కమేనా**తి వా మనుస్సచుతితో యస్స కస్సచి పటిసన్ధిక్కమేన. తథా హి వక్ఖతి ''నిస్సయం అస్సాదయమానం వా అనాస్సాదయమానం వా''తి (విసుద్ధి॰ ౨.౬౩౨).

సరసేనాతి సభావేన, పరిక్ఖీణాయుసఙ్ఖారతాయాతి అత్థో. **ఉపక్కమేనా**తి అత్తనా, పరేన వా కతేన సీసచ్ఛేదనాదిఉపక్కమేన. సబ్బేసం అఙ్గపచ్చఙ్గసన్ధీనం బన్ధనాని **సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గసన్ధిబన్ధనాని**, తేసం **ఛేదకానం. సన్నిపాత**న్తి పతనం పవత్తి. హదయప్పదేసోపి అనుక్కమేన సుస్సిత్వా అప్పావసేసో హోతి, పగేవ కాయోతి ఆహ ''**కమేన ఉపసుస్సమానే సరీరే**''తి. తేనేవాహ ''తఙ్ఖణావసేసహదయవత్థుసన్నిస్సిత''న్తి. ''**నిరుద్ధేసు చక్ఖాదీసూ**''తి ఇదం గబ్భసేయ్యకానం ఆయతనానం అనుపుబ్బుప్పత్తి వియ నిరోధోపి అనుపుబ్బతో హోతీతి అధిప్పాయేన వుత్తం, అతిమన్దభావూపగమనతం వా సన్ధాయ ''**నిరుద్ధేసూ**''తి వుత్తం, న అనవసేసనిరోధం. పఞ్చద్వారికవిఞ్ఞాణానన్తరమ్పి హి పుబ్బే చుతి దస్సితా. **యమకే** చ ''యస్స చక్ఖాయతనం నిరుజ్ఝతి, తస్స మనాయతనం నిరుజ్ఝతీతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన మనాయతనం నిరుజ్ఝతి, తస్స చక్ఖాయతనం నిరుజ్ఝతీతి? సచిత్తకానం అచక్ఖుకానం చవన్తానం తేసం మనాయతనం నిరుజ్ఝతి, నో చ తేసం చక్ఖాయతనం నిరుజ్ఝతి. సచక్ఖుకానం చవన్తానం తేసం మనాయతనఞ్చ నిరుజ్ఝతి, చక్ఖాయతనఞ్చ నిరుజ్ఝతీ''తిఆదినా (యమ॰ ౧.ఆయతనయమక.౧౨౦) చక్ఖాయతనాదీనం చుతిచిత్తేన సహ నిరోధో వుత్తోతి.

హదయవత్థుమత్తేతి హదయవత్థుపదేసమత్తే. న హి హదయవత్థుం నిస్సాయ కాయిన్ద్రియం పవత్తతి. హదయవత్థుపి తదా ఆతపే పక్ఖిత్తహరితతాలపణ్ణం వియ అప్పావసేసం హోతీతి **''తబ్భాగావసేసహదయవత్థుసన్నిస్సిత''**న్తి వుత్తన్తి వదన్తి. ఇతరవత్థూనం పన సకిచ్చాసమత్థతాయ కేవలం హదయవత్థుసన్నిస్సితమేవ, తదా విఞ్ఞాణం హోతీతి వుత్తం **''తబ్భాగావసేసహదయవత్థుసన్నిస్సిత''**న్తి. మాతుఘాతాది, మహగ్గతమఞ్ఞం వా తాదిసం **గరుకం** నామ. **సమాసేవితం** అభిణ్హసో కతం. **ఆసన్నం** మరణకాలే కతం, యదా తదా వా కతమ్పి పరిబ్యత్తం హుత్వా అనుస్సరితం. **పుబ్బకతం** అపరాపరియాయవేదనీయం. లద్ధో అవసేసో అవిజ్జాదికో విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో ఏతేనాతి **లద్ధావసేసపచ్చయో,** సఙ్ఖారో. ఏతేన విపచ్చితుం కతోకాసం యథూపచితం కుసలాకుసలచేతనమాహ. **కమ్మనిమిత్తం** నామ యం వత్థుం ఆరమ్మణం కత్వా ఆయూహనకాలే కమ్మం ఆయూహతి, తం. అతీతే కప్పకోటిసతసహస్సమత్థకేపి హి కమ్మే కతే విపచ్చనకాలే ఆగన్త్వా కమ్మం వా కమ్మనిమిత్తం వా ఉపతిట్ఠతి. **గతినిమిత్తం** నామ నిబ్బత్తనకఓకాసే ఏకో వణ్ణో. సో చ నిరయే నిబ్బత్తనారహస్స ''అగ్గిజాలవణ్ణాదికో''తిఆదినా హేట్ఠా వుత్తోయేవ. **అవిజ్జాపటిచ్ఛాదితాదీనవే తస్మిం** కమ్మాదివిసయే పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణభావేన ఉప్పత్తిట్ఠానభూతే.

తణ్హాయ అప్పహీనత్తా ఏవ, పురిముప్పన్నాయ చ సన్తతియా తథాపరిణతత్తా పటిసన్ధిట్ఠానాభిముఖం విఞ్ఞాణం నిన్నపోణపబ్భారం హుత్వా పవత్తతీతి ఆహ **''తణ్హా నామేతీ''**తి. **సహజాతసఙ్ఖారా**తి చుతిఆసన్నజవనవిఞ్ఞాణసహజాతా చేతనా, సబ్బేపి వా ఫస్సాదయో. తస్మిం పటిసన్ధిట్ఠానే కమ్మాదివిసయే విఞ్ఞాణం **ఖిపన్తి**. ఖిపన్తా వియ తస్మిం విసయే పటిసన్ధివసేన విఞ్ఞాణపతిట్ఠానస్స హేతుభావేన పవత్తన్తీతి అత్థో. **తన్తి** తం విఞ్ఞాణం. చుతిపటిసన్ధితదాసన్నవిఞ్ఞాణానం **సన్తతివసేన** విఞ్ఞాణన్తి ఉపనీతేకత్తం . **తణ్హాయ నామియమానం...పే.... పవత్తతీతి** నమనఖిపనపురిమనిస్సయజహనఅపరనిస్సయస్సాదననిస్సయరహితపవత్తనాని సన్తతివసేన తస్సేవేకస్స విఞ్ఞాణస్స హోన్తి, న అఞ్ఞస్సాతి దస్సేతి. **సన్తతివసేనా**తి చ వదన్తో ''తదేవిదం విఞ్ఞాణం సన్ధావతి సంసరతి అనఞ్ఞ''న్తి (మ. ని. ౧.౩౯౬) ఇమఞ్చ మిచ్ఛాగాహం పటిక్ఖిపతి. సతి హి నానత్తనయే సన్తతివసేన ఏకత్తనయో హోతీతి. ఏత్థ చ ఓరిమతీరరుక్ఖవినిబద్ధరజ్జు వియ పురిమభవత్తభావవినిబద్ధం కమ్మాదిఆరమ్మణం దట్ఠబ్బం, పురిసో వియ విఞ్ఞాణం, తస్స మాతికాతిక్కమనిచ్ఛా వియ తణ్హా, అతిక్కమనపయోగో వియ ఖిపనకసఙ్ఖారా, యథా చ సో పురిసో పరతీరే పతిట్ఠహమానో పరతీరరుక్ఖవినిబద్ధం కిఞ్చి అస్సాదయమానో వా అనస్సాదయమానో వా కేవలం పథవియం సకబలపయోగేహేవ పతిట్ఠాతి, ఏవమిదమ్పి భవన్తరత్తభావవినిబద్ధం హదయవత్థుసఙ్ఖాతం నిస్సయం పఞ్చవోకారభవే అస్సాదయమానం, చతువోకారభవే అనస్సాదయమానం వా కేవలం ఆరమ్మణసమ్పయుత్తకమ్మేహేవ పవత్తతి. తత్థ **అస్సాదయమాన**న్తి పాపుణన్తం, పటిలభమానన్తి అత్థో.

భవన్తరాదిపటిసన్ధానతోతి భవన్తరస్స అఞ్ఞభవస్స ఆదిపటిసన్ధానభావతో. భవన్తరాదయో వా భవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసన్తరాని, తేసం పటిసన్ధానతోతి అత్థో. తదేతం విఞ్ఞాణం నాపి ఇధాగతం ఇమస్మింయేవ భవే ఉప్పన్నత్తా. **కమ్మ**న్తి పటిసన్ధిజనకం కమ్మం. **సఙ్ఖారా**తి చుతిఆసన్నజవనవిఞ్ఞాణసహగతా ఖిపనకసఙ్ఖారా. **నతీ**తి నమనవసేన పవత్తతణ్హా. **విసయో** కమ్మాది.

౬౩౩. సద్దపటిఘోసాదీనం సతిపి పచ్చయపచ్చయుప్పన్నభావే సన్తానబన్ధో న పాకటోతి తేసం ఏకత్తనానత్తభావం అనామసిత్వా అనాగమనాతీతహేతుసముప్పాదమేవ దస్సేన్తో **''ఏత్థ చా''**తిఆదిమాహ. **సద్దాదిహేతుకా**తి ఏత్థ **పటిఘోసో**

సద్దహేతుకో. **పదీపో** పదీపన్తరాదిహేతుకో. **ముద్దా** లఞ్ఛనహేతుకా. **ఛాయా** ఆదాసాదిఅభిముఖముఖాదిహేతుకా. **హోన్తి అఞ్ఞత్ర అగన్త్వా**తి సద్దాదిపచ్చయదేసం అనుపగన్త్వా సద్దాదిహేతుకా హోన్తి తతో పుబ్బే అభావా. ఏవం ఇదమ్పి పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం న హేతుదేసం గన్త్వా తంహేతుకం హోతి తతో పుబ్బే అభావా. తస్మా న ఇదం హేతుదేసతో పురిమభవతో ఇధాగతం పటిఘోసాదయో వియ సద్దాదిదేసతో, నాపి తత్థ హేతునా వినా ఉప్పన్నం సద్దాదీహి వినా పటిఘోసాదయో వియాతి అత్థో. అథ వా **హోన్తి అఞ్ఞత్ర అగన్త్వా**తి పుబ్బే పచ్చయదేసే సన్నిహితా హుత్వా తతో అఞ్ఞత్ర గన్త్వా తప్పచ్చయా న హోన్తి ఉప్పత్తితో పుబ్బే అభావా, నాపి సద్దాదిపచ్చయా న హోన్తి, ఏవం ఇదమ్పీతి వుత్తనయేనేవ యోజేతబ్బం.

నత్థి ఏకతా ఏకసన్తానేకత్తేపి అఞ్ఞస్సేవ విఞ్ఞాణస్స పాతుభవనతో. **నాపి నానతా** సన్తానబన్ధతో పదీపో వియ. ఖణికాయ హి పదీపజాలాయ సన్తానేకత్తం ఉపాదాయ సో ఏవాతి వుచ్చతి, అత్థకిచ్చఞ్చ సాధేతి, ఏవమిధాపి దట్ఠబ్బం. "**యది హీ**"తిఆదినా సన్తానబన్ధే ఏకన్తం ఏకతాయ, నానతాయ చ అగ్గహేతబ్బతం, గహణే చ దోసం దస్సేతి. **ఏస నయో**తి అతిదేసేన బీజఙ్కురాదీసు సబ్బహేతుహేతుసముప్పన్నేసు యథాసమ్భవం యోజనా కాతబ్బాతి దస్సేతి. ఇధాపి హి హేతుహేతుసముప్పన్నవిఞ్ఞాణానం ఏకన్తమేకత్తే సతి న మనుస్సగతితో దేవగతి సమ్భూతా సియా. ఏకన్తనానత్తే న కమ్మవతో ఫలం సియా, తతో "రత్తస్స బీజం రత్తస్స ఫల"న్తిఆదికస్స వియ "భూతపుబ్బాహం, భన్తే, రోహితస్సో నామ ఇసి అహోసి"న్తిఆదికస్స (సం॰ ని॰ ౧.౧౦౭) వోహారస్స లోపో సియా, తస్మా ఏత్థ సన్తానబన్ధేసు హేతుహేతుసముప్పన్నేసు న ఏకన్తమేకతా వా నానతా వా ఉపగన్తబ్బా న గహేతబ్బా. ఏత్థ చ ఏకన్తఏకతాపటిసేధేన "సయంకతం సుఖం దుక్ఖ"న్తి (విభ॰ మూలటీ॰ ౨౨౭) ఇమం దిట్ఠిం నివారేతి, ఏకన్తనానతాపటిసేధేన "పరంకతం సుఖం దుక్ఖ"న్తి (విభ॰ మూలటీ॰ ౨౨౭), హేతుహేతుసముప్పన్నతావచనేన "అధిచ్చసముప్పన్న"న్తి (విభ॰ మూలటీ॰ ౨౨౭) ఇమం దిట్ఠిం నివారేతి.

౬౩౪. **తత్థా**తి ఫలుప్పత్తిట్ఠానే. **అఞ్ఞస్సా**తి యేన తం కమ్మం కతం, తతో అఞ్ఞస్స. **అఞ్ఞతో**తి యం తం కమ్మం నిబ్బత్తితం, తతో అఞ్ఞతో. "ధమ్మమత్తం భవన్తరముపేతీ"తి (విసుద్ధి॰ ౨.౬౩౨; విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౨౭; మహాని॰ అట్ఠ॰ ౨౭; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౦౩) వుత్తత్తా ఫలస్స **ఉపభుఞ్జకే చ అసతి కస్స తం ఫలం సియా**తి అనుయుఞ్జతి. **తత్రా**తి తస్మిం యథావుత్తే అనుయోగే.

తత్థాతి ఏకసన్తానే. యస్మిం ధమ్మపుఞ్జే కమ్మం నిబ్బత్తం, తస్సేవ సన్తానేతి అత్థో. **ఏతస్స అత్థస్సా**తి హేతుఫలానం అత్థతో అఞ్ఞత్తేపి తేనేవ హేతుఫలభావేన సమ్బన్ధత్తా తం ఫలం "అఞ్ఞస్స, అఞ్ఞతో"తి వా న వత్తబ్బన్తి ఏతస్స అత్థస్స. చతుమధురఅలత్తకరసాదిభావనా అమ్బమాతులుఙ్గాదిబీజానం **అభిసఙ్ఖారో**. ఏత్థ చ అభిసఙ్ఖతం బీజం వియ కమ్మవా సత్తో, అభిసఙ్ఖారో వియ కమ్మం, బీజస్స అఙ్కురాదిప్పబన్ధో వియ సత్తస్స పటిసన్ధివిఞ్ఞాణాదిప్పబన్ధో. తత్థుప్పన్నస్స మధురస్స రత్తకేసరస్స వా ఫలస్స వా తస్సేవ బీజస్స, తతో ఏవ చ అభిసఙ్ఖారతో భావో వియ కమ్మకారకస్సేవ సత్తస్స, తంకమ్మతో ఏవ చ ఫలస్స భావో వేదితబ్బో. బాలసరీరే కతం విజ్జాపరియాపుణనం, సిప్పసిక్ఖనం, ఓసధప్పయోగో చ న వుడ్ఢసరీరం గచ్ఛన్తి. అథ చ తన్నిమిత్తం విజ్జాపాటవం సిప్పజాననం, అనామయతా చ వుడ్ఢసరీరే హోన్తి, న చ తాని అఞ్ఞస్స హోన్తి తంసన్తతిపరియాపన్నే ఏవ వుడ్ఢసరీరే ఉప్పజ్జనతో, న చ యథాపయుత్తేన విజ్జాపరియాపుణనాదినా వినా తాని అఞ్ఞతో హోన్తి తదభావే అభావతో, ఏవం ఇధాపి సన్తానే యం ఫలం, ఏతం నాఞ్ఞస్స. న చ అఞ్ఞతోతి యోజేతబ్బం. ఏతేన చ సఙ్ఖారాభావే ఫలాభావమేవ దస్సేతి, న అఞ్ఞపచ్చయనివారణం కరోతి.

యమ్పి వుత్తం, తత్థ వదామాతి వచనసేసో. తత్థ వా ఉపభుఞ్జకే అసతి సిద్ధా భుఞ్జకసమ్ముతీతి సమ్బన్ధో. ఫలతీతి సమ్ముతి **ఫలతిసమ్ముతి**.

రుక్ఖసఙ్ఖాతానం ధమ్మానన్తి రుక్ఖపణ్ణత్తియా ఉపాదానభూతానం భూతుపాదాయధమ్మానం. **తస్మాతి** యస్మా యథా ఖన్ధసన్తానే కుసలాకుసలచేతనుప్పత్తియం "పుఞ్ఞం కరోతి, పాపం కరోతీ"తి కత్తువోహారో, ఏవం తస్స ఫలుప్పత్తియం "సుఖం అనుభవతి, దుక్ఖం అనుభవతీ"తి ఉపభుఞ్జకవోహారో, తస్మా న ఏత్థ ఖన్ధవినిముత్తేన అఞ్ఞేన ఉపభుఞ్జకేన నామ కోచి అత్థో అత్థీతి.

౬౩౫. **ఏవం సన్తేపీతి** అసఙ్కన్తిపాతుభావే తత్థ చ యథావుత్తదోసపరిహరణే సతి, సిద్ధేతి అత్థో. **పవత్తిక్ఖణేయేవాతి** సఙ్ఖారానం పవత్తమానక్ఖణే ఏవ. **పవత్తితో పుబ్బేతి** కమ్మాయూహనక్ఖణతో పుబ్బే, అవిజ్జమానతాయ సమానత్తా ఏవం వుత్తం. **పచ్ఛా చాతి** విపచ్చనప్పవత్తితో పచ్ఛా చ.

అవిపక్కవిపాకా కతత్తా చే పచ్చయా, విపక్కవిపాకానమ్పి కతత్తం సమానన్తి తేసమ్పి ఫలావహతా సియాతి ఆసఙ్కానివత్తనత్థం ఆహ ''**న చ నిచ్చం ఫలావహా**''తి.

''**న విజ్జమానత్తా అవిజ్జమానత్తా వా**''తి ఏతేన విజ్జమానత్తం, అవిజ్జమానత్తఞ్చ నిస్సాయ వుత్తదోసే పరిహరతి. తస్సా పాటిభోగకిరియాయ, భణ్డకీణనకిరియాయ, ఇణగ్గహణకిరియాయ వా కరణమత్తం **తంకిరియాకరణమత్తం,** తదేవ **తదత్థనియ్యాతనే** పటిభణ్డదానే, ఇణదానే చ పచ్చయో హోతి, అఫలితనియ్యాతనాదిఫలన్తి అత్థో.

౬౩౬. **సమ్మోహవిఘాతత్థన్తి** బాత్తింసాయ విఞ్ఞాణేసు యథావుత్తసఙ్ఖారానం పటిసన్ధియం, పవత్తియఞ్చ పచ్చయభావే విభజ్జ అవిభావితే పవత్తనకసమ్మోహస్స అపనయనత్థం.

పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారేతి నిద్ధారణే భుమ్మం. **అవిసేసేనాతి** "తిహేతుకో తిహేతుకస్సా"తిఆదికం భేదం అకత్వా సామఞ్ఞతో, పిణ్డవసేనాతి అత్థో. సబ్బత్థ ఉపనిస్సయపచ్చయో బలవకమ్మస్స వసేన యోజేతబ్బో. "దుబ్బలఞ్హి కమ్మం ఉపనిస్సయపచ్చయో న హోతీ"తి **పట్ఠానసంవణ్ణనాయ** దస్సితమేతం. **రూపావచరపఞ్చకుసలచేతనాభేదోతి** "ఠపేత్వా అభిఞ్ఞాప్పత్త"న్తి విసేసేత్వా వత్తబ్బం, న వా వత్తబ్బం విపాకస్స పచ్చయభావకథాయ అవిపాకారహస్స పసఙ్గాభావతో. అభిఞ్ఞాచేతనాయ హి అవిపాకతా హేట్ఠా విభావితా ఏవ. **అవిసేసేన పనాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. పఞ్చన్నం విపాకవిఞ్ఞాణానన్తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం.

పఞ్చన్నన్తి చక్ఖుసోతవిఞ్ఞాణానం, సమ్పటిచ్ఛనమనోధాతుయా, ద్విన్నం సన్తీరణమనోవిఞ్ఞాణధాతూనఞ్చాతి ఏతేసం పఞ్చన్నం. **తథేవాతి** ద్వేధా ఏవ. కథం పన ఇట్ఠారమ్మణేయేవ పవత్తనకాని కుసలవిపాకవిఞ్ఞాణాని దుగ్గతియం పవత్తన్తీతి ఆహ ''**నిరయే మహామోగ్గల్లానత్థేరస్సా**''తిఆది. థేరో హి తత్థ ఇద్ధియా వస్సం నిమ్మినిత్వా కతిపయం వేలం నిరయగ్గిం వూపసమేత్వా తేసం ధమ్మం దేసేతి.

స్వేవ కామావచరో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో. **అవిసేసేన పన పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారోతి** కామావచరం, రూపావచరఞ్చాతి దువిధమ్పి పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారం ఏకజ్ఝం సఙ్గణ్హాతి.

ద్వాదసాకుసలచేతనాభేదోతి ఏత్థ ఉద్ధచ్చసహగతచేతనాయ గహణే కారణం న దిస్సతి, విచారేతబ్బమేతం. ఏకస్స విఞ్ఞాణస్స తథేవ పచ్చయో పటిసన్ధియం, నో పవత్తేతి ఏకస్సేవ పచ్చయభావనియమో పటిసన్ధియం, నో పవత్తే. పవత్తే హి సత్తన్నమ్పి పచ్చయోతి అధిప్పాయో.

రూపభవే చతున్నన్తి అకుసలవిపాకానం చక్ఖుసోతవిఞ్ఞాణసమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణానం. తాని పన ఏకన్తతో అనిట్ఠారమ్మణాని, రూపభవే చ కథం అనిట్ఠారమ్మణసమాయోగోతి ఆహ "**నో చ ఖో**"తిఆది. "**తథా కామావచరదేవలోకేపి అనిట్ఠరూపాదయో నత్థీ**"తి ఇదం యేభుయ్యవసేన వుత్తం. బహులఞ్హి తేసం ఇట్ఠా ఏవ రూపాదయో ఉపట్ఠహన్తి, కదాచి అనిట్ఠం. దేవానఞ్హి కేసఞ్చిదేవ పుబ్బనిమిత్తపాతుభావకాలాదీసు మిలాతమాలాదిఅనిట్ఠారమ్మణసమాయోగో హోతీతి.

౬౩౭. యత్థ విత్థారప్పకాసనం కతం, తతో భవతో పట్ఠాయ ముఖమత్తప్పకాసనం కాతుకామో ఆహ "**ఆదితో పట్ఠాయా**"తి. తేనేవ "ద్వీసు భవేసూ"తిఆది వుత్తం. మనుస్సాపి కేచి అణ్డజా, సంసేదజా చ హోన్తీతి తదపేక్ఖాయ "**చతూసు యోనీసూ**"తి వుత్తం. ఏకత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞితాసామఞ్ఞేన చతుత్థఝానభూమికాపి అసఞ్ఞారుప్పవజ్జా చతుత్థింయేవ విఞ్ఞాణట్ఠితిం భజన్తి. **ఏస** పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో. **వుత్తనయేనేవా**తి "నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేన చేవ ఉపనిస్సయపచ్చయేన చా"తి వుత్తనయేనేవ. **యథాసమ్భవ**న్తి ఏకవీసతికామావచరరూపావచరకుసలవిపాకేసు చుద్దసన్నం పటిసన్ధియం, పవత్తే చ, సత్తన్నం పవత్తే ఏవాతి అయం యథాసమ్భవో.

తాదిసేయేవాతి నానత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీసఙ్ఖాతేయేవ.

చతున్నం విఞ్ఞాణానన్తి భవాదయో అపేక్ఖిత్వా వుత్తం. చతూసు అన్తోగధానం పన తిణ్ణం విఞ్ఞాణానం తీసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు పచ్చయభావో యోజేతబ్బో. అవిఞ్ఞాణకే సత్తావాసే సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణే అలబ్భమానేపి తస్స సఙ్ఖారహేతుకత్తం లబ్భతేవ. తథా హి తత్థ పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో కటత్తారూపానం నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. ఏతస్మిఞ్చ ముఖమత్తప్పకాసనే పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీనం దుగ్గతిఆదీసు పవత్తియం కుసలవిపాకాదివిఞ్ఞాణానం పచ్చయభావో భవేసు వుత్తనయేనేవ విఞ్ఞాయతీతి న వుత్తోతి వేదితబ్బో.

విఞ్ఞాణపచ్చయానామరూపపదవిత్థారకథావణ్ణనా

౬౩౮. **విభాగా నామరూపాన**న్తి నామస్స, రూపస్స చ పభేదతో.

తత్థ నామస్స తావ పభేదం దస్సేన్తేన కామం విఞ్ఞాణమ్పి నామమేవ, పచ్చయపచ్చయుప్పన్నే పన అసఙ్కరతో దస్సేతుం "**ఆరమ్మణాభిముఖం నమనతో వేదనాదయో తయో ఖన్ధా**"తి వుత్తం. నిబ్బానస్స పనేత్థ పవత్తికథాయం అప్పచ్చయత్తా, నమనట్ఠాభావతో చ పసఙ్గో ఏవ నత్థి. నామనట్ఠేన హి తం నామం, న నమనట్ఠేన. **తేసం** నామరూపానం సుఖాదివసేన, పథవీఆదివసేన చ **విభాగో**.

ఏకం సత్తావాసన్తి అసఞ్ఞసత్తావాసం. పురిమేసు చతూసు, అసఞ్ఞసత్తావాసే చాతి **పఞ్చసు**.

గబ్భసేయ్యగ్గహణేన జలాబుజా గహితాతి "**అణ్డజానఞ్చా**"తి వుత్తం. అణ్డజానఞ్చ అభావకానన్తి యోజేతబ్బం. **సన్తతిసీసానీ**తి కలాపసన్తానమూలాని. యదిపి వికారరూపాని పటిసన్ధిక్ఖణే న సన్తి, లక్ఖణపరిచ్ఛేదరూపాని పన సన్తీతి తాని

పరమత్థతో అపరినిప్ఫన్నానీతి వజ్జేన్తో ఆహ ''**రూపరూపతో**''తి. ఫస్సాదికే సఙ్ఖారక్ఖన్ధభావేన ఏకత్తం నేత్వా ''**తేవీసతి ధమ్మా**''తి వుత్తం. **అపనేత్వా**తి కలాపన్తరగతే పథవీఆదికే సమానలక్ఖణతాయ అగ్గహేత్వా.

తేసన్తి బ్రహ్మకాయికాదీనం. **విత్థారేనా**తి చతూసుపి సన్తతిసీసేసు రూపానం అసఙ్ఖిపనేన.

కామభవే పన యస్మా సేసఓపపాతికానన్తి ఏత్థ కిఞ్చాపి కామభవే ఓపపాతికా వుత్తా న సన్తి, యేన సేసగ్గహణం సాత్థకం భవేయ్య, అణ్డజగబ్భసేయ్యకేహి పన ఓపపాతికసంసేదజా సేసా హోన్తీతి సేసగ్గహణం కతన్తి వేదితబ్బం. అథ వా బ్రహ్మకాయికాదికేహి ఓపపాతికేహి వుత్తేహి సేసే సన్ధాయ ''**సేసఓపపాతికాన**''న్తి ఆహ. తే పన అరూపినోపి సన్తీతి ''**కామభవే**''తి వుత్తం. అపరిపుణ్ణాయతనానం పన నామరూపం యథాసమ్భవం రూపమిస్సకవిఞ్ఞాణనిద్దేసే వుత్తనయేన సక్కా ధమ్మగణనతో విఞ్ఞాతున్తి న వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

పటిసన్ధిచిత్తేన సహ పవత్తఉతుతోతి పటిసన్ధిచిత్తేన సహ ఉప్పన్నరూపేసు తేజోధాతుతో. హదయవత్థునో తఙ్ఖణుప్పన్నత్తా పటిసన్ధిచిత్తస్స **వత్థుదుబ్బలతా**. తేసం అజ్ఝోహరితాహారేన అనుగతే సరీరే ఆహారసముట్ఠానం సుట్ఠుద్ధకన్తి సమ్బన్ధో. **నరో**తి తేనేవ మాతుకుచ్ఛిగతభావేన తిరోక్ఖో. అవకంసతో ద్వే అట్ఠకానేవ ఉతుచిత్తసముట్ఠానాని హోన్తీతి ససద్దకాలం సన్ధాయ ''**ఉక్కంసతో ద్విన్నం నవకాన**''న్తి వుత్తం. **పుబ్బే**తి యం పుబ్బే సన్తతిద్వయాదికం సత్తకపరియోసానం రూపం ఇధ వుత్తం, తం ఏకేకస్స చిత్తస్స తీసు తీసు ఖణేసు ఉప్పజ్జమానమేవ వుత్తన్తి కత్వా ఆహ ''**పుబ్బే...పే.... సత్తతివిధ**''న్తి. **దువిధమ్పి త**న్తి ఉతుసముట్ఠానం, చిత్తసముట్ఠానఞ్చాతి దువిధమ్పి తం సద్దం.

సణ్ఠాతున్తి అద్ధనియభావేన ఠాతుం, అత్తనో పన ఖణమత్తం తిట్ఠతేవ. **చతుద్దిసా వవత్థాపితా**తి అఞ్ఞమఞ్ఞం సంసట్ఠసీసా మూలేన చతూసు దిసాసు వవత్థాపితా. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆలిఙ్గేత్వా ఠితా **భిన్నవాహనికా వియ** చ.

౬౩౮. పఞ్చవోకారభవే చ పవత్తియన్తి రూపాజనకకమ్మజపఞ్చవిఞ్ఞాణప్పవత్తికాలం, సహజాతవిఞ్ఞాణపచ్చయఞ్చ సన్ధాయాహ. తదా హి తతో నామమేవ హోతీతి. కమ్మవిఞ్ఞాణపచ్చయా పన తదాపి ఉభయం హోతీతి సక్కా వత్తుం, పచ్ఛాజాతవిఞ్ఞాణపచ్చయా చ రూపం ఉపత్థద్ధం హోతీతి. **అసఞ్ఞేసూ**తిఆది కమ్మవిఞ్ఞాణపచ్చయం సన్ధాయ వుత్తం. **పఞ్చవోకారభవే చ పవత్తియ**న్తి భవగ్గాదిజనకకమ్మతో అఞ్ఞేన రూపుప్పత్తికాలం, నిరోధసమాపత్తికాలం, భవగ్గాదిఉప్పత్తికాలతో అఞ్ఞకాలఞ్చ సన్ధాయ వుత్తన్తి యుత్తం. భవగ్గాదిఉప్పత్తికాలే హి తంజనకేన కమ్మునా ఉప్పజ్జమానం రూపం, సో చ విపాకో కమ్మవిఞ్ఞాణపచ్చయో హోతీతి సక్కా వత్తుం. సహజాతవిఞ్ఞాణపచ్చయానపేక్ఖమ్పి హి పవత్తియం కమ్మేన పవత్తమానం రూపం, నామఞ్చ న కమ్మవిఞ్ఞాణానపేక్ఖం హోతీతి. **సబ్బత్థా**తి పటిసన్ధియం, పవత్తే చ. సహజాతవిఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం, కమ్మవిఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపఞ్చ యథాసమ్భవం యోజేతబ్బం. **నామఞ్చ రూపఞ్చ నామరూపఞ్చా**తి ఏత్థ నామరూపసద్దో అత్తనో ఏకదేసేన నామసద్దేన నామసద్దస్స సరూపో, రూపసద్దేన చ రూపసద్దస్స, తస్మా సరూపానం ఏకసేసోతి **ఏకదేససరూపేకసేసో,** నామరూపసద్దస్స ఠానం ఇతరేసఞ్చ నామరూపసద్దానం అదస్సనన్తి అత్థో.

విపాకతో అఞ్ఞం **అవిపాకం**. యతో ద్విధా మతం, తతో యుత్తమేవ ఇదన్తి యోజేతబ్బం.

కుసలాదిచిత్తక్ఖణేతి ఆది-సద్దేన అకుసలకిరియచిత్తక్ఖణే వియ విపాకచిత్తక్ఖణేపి విపాకాజనకకమ్మసముట్ఠానం సఙ్గహితన్తి వేదితబ్బం. విపాకచిత్తక్ఖణే పన అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణపచ్చయా పుబ్బే వుత్తనయేన ఉభయఞ్చ లబ్భతీతి తాదిసవిపాకచిత్తక్ఖణవజ్జనత్థం ‘‘**కుసలాదిచిత్తక్ఖణే**’’తి వుత్తం.

౬౪౦. సుత్తన్తికపరియాయతోతి పట్ఠానే రూపానం ఉపనిస్సయపచ్చయస్స అవుత్తత్తా వుత్తం. సుత్తన్తే పన యస్మిం సతి యం హోతి, అసతి చ న హోతి, సో తస్స ఉపనిస్సయో నిదానం హేతు పభవోతి కత్వా ‘‘విఞ్ఞాణూపనిసం నామరూప’’న్తి రూపస్స చ విఞ్ఞాణూపనిస్సయతా వుత్తా. వనపత్థపరియాయే చ వనపత్థగామనిగమనగరజనపదపుగ్గలూపనిస్సయో ఇరియాపథవిహారో, తతో చ చీవరాదీనం జీవితపరిక్ఖారానం కసిరేన, అప్పకసిరేన చ సముదాగమనం వుత్తం, న చ వనపత్థాదయో ఆరమ్మణూపనిస్సయాదిభావం ఇరియాపథానం, చీవరాదిసముదాగమనస్స చ భజన్తి. తస్మా వినా అభావో ఏవ సుత్తన్తికపరియాయతో ఉపనిస్సయభావో దట్ఠబ్బో. నామస్స అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణం కమ్మారమ్మణపటిసన్ధిఆదికాలే ఆరమ్మణపచ్చయోవ హోతీతి వత్తబ్బమేవ నత్థీతి రూపస్సేవ సుత్తన్తికపరియాయతో ఏకధావ పచ్చయభావో వుత్తో. ససంసయస్స హి రూపస్సేతం పచ్చయో హోతీతి వుత్తే నామస్స హోతీతి వత్తబ్బమేవ నత్థీతి.

పవత్తస్స పాకటత్తా అపాకటం పటిసన్ధిం గహేత్వా పుచ్ఛతి ‘‘**కథం పనేత**’’న్తిఆదినా. సుత్తతో నామం, యుత్తితో రూపం విఞ్ఞాణపచ్చయా హోతీతి జానితబ్బం.

యుత్తితో సాధేత్వా సుత్తేన తం దళ్హం కరోన్తో ‘‘**కమ్మసముట్ఠానస్సాపి హీ**’’తిఆదిమాహ. **చిత్తసముట్ఠానస్సేవాతి** చిత్తసముట్ఠానస్స వియ. ఏత్థ చ ‘‘విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప’’న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౧, ౩౯; మహావ॰ ౧; ఉదా॰ ౧) భాసమానేన భగవతా యస్మా ఉపపరిక్ఖమానానం పణ్డితానం పరమత్థతో నామరూపమత్తమేవ పవత్తమానం దిస్సతి, న సత్తో, న జీవో, తస్మా కేనచి అప్పటివత్తియం అనుత్తరం ధమ్మచక్కం పవత్తితం హోతి. సుఞ్ఞతప్పకాసనఞ్హి ధమ్మచక్కప్పవత్తనన్తి. అథ వా నామరూపమత్తతావచనేన పవత్తియా దుక్ఖసచ్చమత్తతా వుత్తా. దుక్ఖసచ్చప్పకాసనేన చ తస్స సముదయో, తస్స చ నిరోధో, నిరోధగామినిపటిపదా చ పకాసితా ఏవ హోతి. అహేతుకస్స దుక్ఖస్స, హేతునిరోధా అనిరుజ్ఝనకస్స చ అభావా, నిరోధస్స చ ఉపాయేన వినా అనధిగన్తబ్బత్తాతి చతుసచ్చప్పకాసనం ధమ్మచక్కప్పవత్తనం నిద్ధారేతబ్బం.

నామరూపపచ్చయాసళాయతనపదవిత్థారకథావణ్ణనా

౬౪౧. తన్తి నామరూపం. **తస్సాతి** సళాయతనస్స. **తాదిసస్సేవాతి** కతేకసేసస్సేవ.

ఇధాపి **నామన్తి** ఖన్ధత్తయస్సేవ గహణే కారణం వుత్తనయమేవ. **నియమతో**తి ఇదఞ్చ చతున్నం భూతానం, ఛన్నం వత్థూనం, జీవితస్స చ యథాసమ్భవం సహజాతనిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియాదినా సళాయతనస్స పవత్తమానస్స ఏకన్తేన పచ్చయభావం సన్ధాయ వుత్తం. రూపాయతనాదీనం పన సహజాతనిస్సయానుపాలనభావో నత్థీతి అగ్గహణం వేదితబ్బం. ఆరమ్మణారమ్మణపురేజాతాదిభావో చ తేసం న ససన్తతిపరియాపన్నానమేవ, న చ చక్ఖాదీనం వియ ఏకప్పహారేనేవాతి అనియమతో పచ్చయభావో. **నియమతో…పే.… జీవితిన్ద్రియన్తి ఏవన్తి** ఏత్థ **ఏవం**-సద్దేన వా రూపాయతనాదీనమ్పి సఙ్గహో

దట్ఠబ్బో. **ఛట్ఠాయతనఞ్చ సళాయతనఞ్చ సళాయతనన్తి** ఏత్థ యదిపి ఛట్ఠాయతనసళాయతనసద్దానం సద్దతో సరూపతా నత్థి, అత్థతో పన సళాయతనేకదేసోవ ఛట్ఠాయతనన్తి ఏకదేససరూపతా అత్థీతి ఏకదేససరూపేకసేసో కతోతి వేదితబ్బో. అత్థతోపి హి సరూపానం ఏకదేససరూపేకసేసం ఇచ్ఛన్తి "వఙ్కో చ కుటిలో చ కుటిలా"తి. తస్మా అత్థతో ఏకదేససరూపానఞ్చ ఏకసేసేన భవితబ్బన్తి.

అథ వా ఛట్ఠాయతనఞ్చ మనాయతనఞ్చ ఛట్ఠాయతనన్తి వా మనాయతనన్తి వా ఛట్ఠాయతనఞ్చ ఛట్ఠాయతనఞ్చ ఛట్ఠాయతనన్తి వా మనాయతనఞ్చ మనాయతనఞ్చ మనాయతనన్తి వా ఏకసేసం కత్వా చక్ఖాదీహి సద్ధిం "సళాయతన"న్తి వుత్తన్తి తమేవ ఏకసేసం నామమత్తపచ్చయస్స, నామరూపపచ్చయస్స చ మనాయతనస్స వసేన కతం అత్థతో దస్సేన్తో ఆహ "**ఛట్ఠాయతనఞ్చ సళాయతనఞ్చ సళాయతనన్తి ఏవం కతేకసేసస్సా**"తి. యథావుత్తోపి హి ఏకసేసో అత్థతో ఛట్ఠాయతనఞ్చ సళాయతనఞ్చాతి ఏవం కతో నామ హోతీతి. సబ్బత్థ చ ఏకసేసే కతే ఏకవచననిద్దేసో కతేకసేసానం సళాయతనాదిసద్దవచనీయతాసామఞ్ఞవసేన కతోతి దట్ఠబ్బో.

"**న అఞ్ఞథా**"తి ఏతేన తస్స తస్స నామస్స, రూపస్స చ అభావే తం తం ఆయతనం న హోతీతి బ్యతిరేకం విభావేతి.

యన్తి యం యం నామం, రూపఞ్చ. **యస్సాతి** యస్స యస్స ఆయతనస్స. **యథాతి** సహజాతాదినా యేన యేన పకారేన. **నేయ్యన్తి** ఞేయ్యం.

తస్స వసేనాతి తస్స హేతుఆదిపచ్చయస్స వసేన. **ఉక్కంసావకంసోతి** ఏత్థ సత్తధా పచ్చయభావతో ఉక్కంసో అట్ఠధా పచ్చయభావో, తతో నవధా, తతో దసధాతి అయం ఉక్కంసో. అవకంసో పన దసధా పచ్చయభావతో నవధా పచ్చయభావో, తతో అట్ఠధా, తతో సత్తధాతి ఏవం వేదితబ్బో, న పన సత్తధా పచ్చయభావతో ఏవ ద్వేపి ఉక్కంసావకంసా యోజేతబ్బా, తతో అవకంసాభావతోతి.

విపాకం నామన్తి సమ్బన్ధో. **వుత్తనయేనేవాతి** సహజాతాదివసేన, సత్తధా, హేతుఆదివసేన చ. **ఇతరన్తి** అవిపాకం నామం.

"**హదయవత్థునో సహాయం హుత్వా**"తి ఏతేన అరూపే వియ అసహాయం నామం న హోతి, హదయవత్థు చ నామేన సహ ఛట్ఠాయతనస్స పచ్చయో హోతీతి ఏత్తకమేవ దస్సేతి, న పన యథా హదయవత్థు పచ్చయో హోతి, తథా నామమ్పీతి అయమత్థో అధిప్పేతో. వత్థు హి నామస్స విప్పయుత్తపచ్చయో హోతి, న నామం. నామఞ్చ విపాకహేతాదిపచ్చయో హోతి, న వత్థూతి. పవత్తే అరూపధమ్మా కమ్మజరూపస్స ఠితిప్పత్తస్సేవ పచ్చయా హోన్తి, న ఉప్పజ్జమానస్సాతి విప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతా చ పచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తాదయో ఏవ చక్ఖాదీనం యోజేతబ్బా.

"తత్థేవా"తి ఇమినా "పవత్తే"తి ఇదం పచ్చామట్ఠన్తి ఆహ "**తత్థేవ హి పవత్తే**"తి. "పఞ్చవోకారభవే"తి పన ఇదం "పఞ్చన్న"న్తి ఇమినా దీపితమేవాతి. పవత్తియం చక్ఖాయతనాదికస్స నామం విపాకపచ్చయో న హోతి, అత్తనా జనితరూపస్సేవ హోతి. పటిసన్ధియం పన కమ్మసముట్ఠానం చిత్తసముట్ఠానసదిసం, తస్మా వత్థునోపి విపాకపచ్చయో హోతియేవ.

రూపతోతి రూపేసు. **యం యం ఆయతనం ఉప్పజ్జతీ**తి పటిసన్ధియం అణ్డజజలాబుజానం పఞ్చసు ఆయతనేసు కాయాయతనమేవ ఉప్పజ్జతి. ఇతరేసం యథారహం ఇతరానిపి.

అవసేసమనాయతనస్సాతి ఏత్థ "పఞ్చక్ఖన్ధభవే పనా"తి ఏతస్స అనువత్తమానత్తా పఞ్చవోకారభవే ఏవ పవత్తమానం పఞ్చవిఞ్ఞాణేహి అవసేసం మనాయతనం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. నామరూపస్స సహజాతాదిసాధారణపచ్చయభావో, సమ్పయుత్తాదిఅసాధారణపచ్చయభావో చ యథాసమ్భవం యోజేతబ్బో. "రూపపచ్చయా పఞ్చాయతనానీ"తి అయమ్పి నయో లబ్భతి నిరోధసమాపన్నానం వసేన, సో పన అపచురభావతో యేభుయ్యేన చ పటిసన్ధియం పచ్చయభూతస్సేవ నామరూపస్స పవత్తియం పచ్చయభావో విభావితోతి న దస్సితోతి వేదితబ్బం.

సళాయతనపచ్చయాఫస్సపదవిత్థారకథావణ్ణనా

౬౪౨. బావీసతియా లోకియవిపాకవిఞ్ఞాణేహి సమ్పయుత్తా **బావీసతిలోకియవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా**. తతో ఏవ **బావీసతి**.

తత్థాతి తస్మిం సళాయతనే, తేసు ఛసు ఆయతనేసూతి అత్థో. **అజ్ఝత్త**న్తి ససన్తతిపరియాపన్నమేవ గణ్హాతి. తఞ్హి ససన్తతిపరియాపన్నకమ్మనిబ్బత్తం తాదిసస్స ఫస్సస్స పచ్చయో హోతి. రూపాదీని, పన బహిద్ధా అనుపాదిన్నాని చ ఫస్సస్స ఆరమ్మణం హోన్తి, న తాని చక్ఖాదీని వియ ససన్తతిపరియాపన్నకమ్మకిలేసనిమిత్తప్పవత్తిభావేన ఫస్సస్స పచ్చయా హోన్తీతి పఠమాచరియవాదే న గహితాని, దుతియాచరియవాదే పన యథా తథా వా పచ్చయభావే సతి న సక్కా వజ్జేతున్తి గహితాని.

తత్థాతి సళాయతనపచ్చయా ఫస్సపదే. యే తావ ఆచరియా మహావిహారవాసినోవ యథా విఞ్ఞాణం, ఏవం నామరూపం, సళాయతనం, ఫస్సం, వేదనఞ్చ పచ్చయం, పచ్చయుప్పన్నఞ్చ ససన్తతిపరియాపన్నం దీపేన్తా విపాకమేవ ఇచ్ఛన్తి. "ఛట్ఠాయతనపచ్చయా ఫస్సో"తి **అభిధమ్మభాజనీయ**పాళి (విభ. ౨౪౩) ఆరుప్పం సన్ధాయ వుత్తాతి "**ఛట్ఠాయతనపచ్చయా ఫస్సోతి పాళిఅనుసారతో**"తి వుత్తం.

సబ్బే ఫస్సా న సమ్భోన్తీతి యోజనా. యది సబ్బాయతనేహి ఏకో ఫస్సో సమ్భవేయ్య, "సళాయతనపచ్చయా ఫస్సో"తి ఏకస్స వచనం యుజ్జేయ్య , అథాపి ఏకమ్హా ఆయతనా సబ్బే ఫస్సా సమ్భవేయ్యుం, తథాపి సబ్బాయతనేహి సబ్బఫస్ససమ్భవతో ఆయతనభేదేన ఫస్సభేదో నత్థీతి తదభేదవసేన ఏకస్స వచనం యుజ్జేయ్య, తథా పన అసమ్భవతో న యుత్తన్తి చోదేతి "**న సబ్బాయతనేహీ**"తిఆదినా . అఞ్ఞస్సాపి వా అసమ్భవన్తస్స విధానస్స బోధనత్థమేతం వుత్తం "**నాపి ఏకమ్హా ఆయతనా సబ్బే ఫస్సా**"తి. "న సబ్బాయతనేహి ఏకో ఫస్సో సమ్భోతీ"తి ఇదమేవ పన ఏకఫస్సవచనస్సాయుత్తత్తదీపకం కారణన్తి వేదితబ్బం. నిదస్సనవసేన వా ఏతం వుత్తం. నాపి ఏకమ్హా ఆయతనా సబ్బే ఫస్సా సమ్భోన్తి, ఏవం న సబ్బాయతనేహి ఏకో ఫస్సో సమ్భోతి. తస్మా ఏకస్స వచనం అయుత్తన్తి. పరిహారం పన అనేకాయతనేహి ఏకఫస్సస్స సమ్భవతోతి దస్సేన్తో "**తత్రిదం విస్సజ్జన**"న్తిఆదిమాహ. **అవసేససమ్పయుత్తధమ్మాయతనా** ఫస్సవజ్జితా తంసమ్పయుత్తచేతసికా ధమ్మా.

ఏకోపి అనేకాయతనప్పభవో **ఏకోపనేకాయతనప్పభవో**.

ఛధా పచ్చయత్తే పఞ్చ విభావయే, ఏకం నవధా పచ్చయత్తే, బాహిరాని చ ఆయతనాని ఆరమ్మణాదినా యథాసమ్భవం పచ్చయత్తే విభావయేతి సమ్బన్ధో.

అనేకభేదస్సాతి కుసలవిపాకాదిపఞ్చద్వారాదివసేన అనేకవిధస్స ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తవజ్జస్స విపాకఫస్సస్స. **తాని చాతి** రూపాయతనాదీని. "మనో చ నేసం గోచరవిసయం పచ్చనుభోతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౫౫) హి వుత్తం. **తథా చాతి** పచ్చుప్పన్నాని రూపాదీని పచ్చుప్పన్నఞ్చ ధమ్మాయతనపరియాపన్నం రూపరూపం సన్ధాయ వుత్తం. **ఆరమ్మణపచ్చయమత్తేనాతి** తం సబ్బం అపచ్చుప్పన్నం, అఞ్ఞఞ్చ ధమ్మాయతనం సన్ధాయ వుత్తం.

ఫస్సపచ్చయావేదనాపదవిత్థారకథావణ్ణనా

౬౪౩. ద్వారతో సబ్బావాతి పభవసామఞ్ఞతో ఏకవిధాపి ఉప్పత్తిద్వారతో ఛ ఏవ హోన్తీతి ఛళేవ వేదనా వుత్తా.

చిత్తభేదేన ఏకూననవుతివిధాపి ఇధాధిప్పేతా ఏవ దస్సేతుం **''వేదనాసు పనా''**తిఆది వుత్తం. "సేసాన"న్తి ఏత్థ సమ్పటిచ్ఛనసమ్పయుత్తాయ చక్ఖుసమ్ఫస్సాదయో పఞ్చ యదిపి అనన్తరాదీహి పచ్చయా హోన్తి, అనన్తరాదీనం పన ఉపనిస్సయే అన్తోగధత్తా సన్తీరణతదారమ్మణానఞ్చ సాధారణస్స తస్స వసేన **''ఏకధా''**తి వుత్తం. ఏకేకస్మిం ద్వారే హి చక్ఖుద్వారాదీసు ఉప్పన్నచక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి సహజాతా ఫస్సా సకసకవీథీసు సమ్పటిచ్ఛనాదీహి సమ్పయుత్తవేదనానం, మనోద్వారే తదారమ్మణవసేనేవ పవత్తానం తేభూమకవిపాకవేదనానమ్పి సహజాతమనోసమ్ఫస్ససఙ్ఖాతో సో ఫస్సో అట్ఠధా పచ్చయో హోతీతి యోజేతబ్బం.

రూపారూపావచరవిపాకవేదనా పటిసన్ధిఆదివసేనేవ పవత్తన్తి, కామావచరాపి ఏకచ్చాతి **''తేభూమకవిపాకవేదనానమ్పీ''**తి వుత్తం. తాసమ్పి హి సహజాతమనోసమ్ఫస్సో అట్ఠధావ పచ్చయో హోతి. పచ్చయం అనుపాదిన్నమ్పి కేచి ఇచ్ఛన్తీతి **''యా పనా''**తిఆదినా మనోద్వారావజ్జనసమ్పయుత్తఫస్సస్స పచ్చయభావో వుత్తో. తఞ్చ ముఖమత్తదస్సనం దట్ఠబ్బం. ఏతేన నయేన సబ్బస్స అనన్తరస్స, అనానన్తరస్స చ ఫస్సస్స తస్సా తస్సా విపాకవేదనాయ ఉపనిస్సయతా యోజేతబ్బాతి.

వేదనాపచ్చయాతణ్హాపదవిత్థారకథావణ్ణనా

౬౪౪. ఇధాతి ఇమస్మిం లోకే, ఇమస్మిం వా సాసనే ఛ తణ్హా దీపితా. **ఇధాతి** వా ఇమస్మిం వేదనాపచ్చయా తణ్హాపదే. **తత్థాతి** తాసు ఛసు తణ్హాసు.

ఏకేకాయ సస్సతదిట్ఠిసహగతాయ, ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతాయ చ తణ్హాయ తదభినన్దనానుగుణో రూపాదీసు పవత్తిఆకారో, కేవలం కామస్సాదవసేన పవత్తియా విసిట్ఠాకారత్తా వుత్తప్పవత్తిఆకారతో తణ్హాయ తివిధతా.

మమత్తేనాతి సమ్పియాయనేన, అస్సాదనతణ్హాయ ఇచ్చేవ వుత్తం హోతి. తత్థ పుత్తో వియ వేదనా దట్ఠబ్బా, ఖీరాదయో వియ వేదనాయ పచ్చయభూతా రూపాదయో, ఖీరాదిదాయికా ధాతి వియ రూపాదిఛళారమ్మణదాయకా చిత్తకారాదయో చ. తత్థ సుఖసమ్ఫస్సవత్థదాయకో తన్తవాయో, వేజ్జో రసాయతనోజావసేన, తదుపత్థమ్భితజీవితవసేన చ ధమ్మారమ్మణస్స దాయకోతి దట్ఠబ్బో. **సబ్బాపేసా** అట్ఠసతప్పభేదాపి.

ఆరమ్మణపచ్చయో ఉప్పజ్జమానాయ ఆరమ్మణమత్తమేవ హోతి, న ఉపనిస్సయో వియ ఉప్పాదకోతి ఉప్పాదకస్స ఉపనిస్సయస్సేవ వసేన "**ఏకధావా**"తి వుత్తం. ఉపనిస్సయేన వా ఆరమ్మణూపనిస్సయో సఙ్గహితో. తేన చ ఆరమ్మణభావేన తంసభాగో అఞ్ఞోపి ఆరమ్మణపచ్చయభావో దీపితో హోతీతి ఉపనిస్సయవసేనేవ పచ్చయభావో వుత్తోతి వేదితబ్బో.

"**యస్మా వా**"తిఆదినా న కేవలం విపాకసుఖవేదనా ఏవ, తిస్సోపి పన వేదనా విపాకా విసేసేన తణ్హాయ ఉపనిస్సయపచ్చయో, అవిసేసేన ఇతరా చాతి దస్సేతి. **ఉపేక్ఖా పన సన్తత్తా, సుఖమిచ్చేవ భాసితా**తి తస్మా సాపి భియ్యో ఇచ్ఛనవసేన తణ్హాయ ఉపనిస్సయోతి అధిప్పాయో. ఉపేక్ఖా పన అకుసలవిపాకభూతా అనిట్ఠత్తా దుక్ఖే అవరోధేతబ్బా, ఇతరా ఇట్ఠత్తా సుఖేతి సా దుక్ఖం వియ, సుఖం వియ చ ఉపనిస్సయపచ్చయో హోతీతి సక్కా వత్తుం. "వేదనాపచ్చయా తణ్హా"తి వచనేన సబ్బస్స వేదనావతో పచ్చయస్స అత్థితాయ తణ్హుప్పత్తిప్పసఙ్గే తన్నివారణత్థమాహ "**వేదనాపచ్చయా చాపీ**"తిఆది.

నను "అనుసయసహాయా వేదనా తణ్హాయ పచ్చయో"తి వచనస్స అభావా అతిప్పసఙ్గనివత్తిం న సక్కా కాతున్తి? న, వట్టకథాయ పవత్తత్తా. వట్టస్స చ అనుసయవిరహే అభావతో అనుసయసహితావ పచ్చయోతి అత్థతో వుత్తమేవేతం హోతీతి. అథ వా "అవిజ్జాపచ్చయా"తి అనువత్తమానత్తా అనుసయసహితావ పచ్చయోతి విఞ్ఞాయతి. **వేదనాపచ్చయా తణ్హా**తి చేత్థ వేదనాపచ్చయా ఏవ తణ్హా, న వేదనాయ వినాతి అయం నియమో ఇచ్ఛితో, న వేదనాపచ్చయా తణ్హా హోతియేవాతి, తస్మా అతిప్పసఙ్గో ఏత్థ నత్థి ఏవాతి.

వుసీమతోతి వుసితవతో, వుసితబ్రహ్మచరియవాసస్సాతి అత్థో. వుస్సతీతి వా వుసీతి మగ్గో వుచ్చతి, సో ఏతస్స వుత్థో అత్థీతి **వుసీమా,** ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన అరహా. అగ్గఫలం వా పరినిట్ఠితవాసత్తా "వుసీ"తి వుచ్చతి, తం ఏతస్స అత్థీతి **వుసీమా**.

తణ్హాపచ్చయాఉపాదానపదవిత్థారకథావణ్ణనా

౬౪౫. **అత్థవిభాగో** అత్థస్స విభజనా. **వత్థుసఙ్ఖాతం కామన్తి** కామగుణసఞ్ఞితం రూపాదిఆరమ్మణమాహ. **ఉపాదియతీ**తి కామవసేన గణ్హాతి, దళ్హం అస్సాదేతీతి అత్థో. **కామం ఉపాదియతీ**తి ఏత్థ కమ్మసాధనో కామసద్దో , **కామో చ సో**తి ఏత్థ కత్తుసాధనో కిలేసకామస్స అధిప్పేతత్తా. ఉపాదానసద్దో పన ఉభయత్థాపి కత్తుసాధనోవ. **దళ్హత్థో** భుసత్థో. యథా భుసో ఆయాసో ఉపాయాసో, భుసం కుట్ఠం ఉపకుట్ఠం, ఏవం ఇధాపీతి ఆహ "**ఉపాయాసఉపకుట్ఠాదీసు వియా**"తి. **పురిమదిట్ఠిం ఉత్తరదిట్ఠి ఉపాదియతీ**తి పురిమదిట్ఠిం సస్సతభావేన గణ్హన్తీ ఉపాదియతి, పురిమదిట్ఠిఆకారేన వా ఉత్తరదిట్ఠి ఉప్పజ్జమానా తేనేవ పురిమదిట్ఠిం దళ్హం కరోన్తీ తం ఉపాదియతీతి వుత్తా. అథ వా **పురిమదిట్ఠిం ఉత్తరదిట్ఠి ఉపాదియతీ**తి "సస్సతో అత్తా"తి (దీ. ని. ౧.౩౧) ఇదం పురిమదిట్ఠిం ఉపాదియమానం ఉత్తరదిట్ఠిం నిదస్సేతుం వుత్తం. యథా హి ఏసా దళ్హీకరణవసేన పురిమం ఉత్తరా ఉపాదియతి, ఏవం "నత్థి దిన్న"న్తిఆదికాపీతి (మ. ని. ౧.౪౪౫; ౨.౯౪; ౩.౯౧, ౧౧౬, ౧౩౬; ధ. స. ౧౨౨౧; విభ. ౯౩౮). **అత్తగ్గహణం** పన అత్తవాదుపాదానన్తి న ఇదం దిట్ఠుపాదానదస్సనన్తి దట్ఠబ్బం. **లోకో చా**తి వా అత్తగ్గహణవినిముత్తం గహణం దిట్ఠుపాదానభూతం ఇధ పురిమదిట్ఠిఉత్తరదిట్ఠివచనేహి వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

సీలబ్బతం ఉపాదియతీతి ఏత్థ అసుద్ధిమగ్గగోసీలాదిసమాదానవసేన సీలం, అవీతిక్కమనవసేన వతం. ఉభయథాపి వా సీలం, తపోకమ్మభావేన గహితతాయ వతం, గవాదిపకతిభావనా. అత్తనో వా గవాదిభావాధిట్ఠానం సీలం, "గచ్ఛన్తో భక్ఖేతి, తిట్ఠన్తో ముత్తేతీ"తిఆదినా గవాదికిరియాకరణం వతం. తంతంఅకిచ్చసమ్మతతో వా నివత్తి సీలం, తంసమాదానవతోవేస భోజనకిచ్చకరణాదివిసేసపటిపత్తి వతం, తం సీలబ్బతం అసుద్ధిమగ్గం "సుద్ధిమగ్గో"తి పరామసన్తో తథా అభినివిసన్తో ఉపాదియతి, తం గాహం దళ్హం గణ్హాతీతి అత్థో. సీలబ్బతసహచరితం పరామాసం సీలబ్బతన్తి గహేత్వా ఆహ "**సీలబ్బతఞ్చ తం ఉపాదానఞ్చా**"తి. **గోసీలగోవతాదీనీ**తి చ తథాభూతం దిట్ఠిం వదతి. తేనేవాహ "**సయమేవ ఉపాదానానీ**"తి. **అభినివేసతో**తి అభినివేసభావతో, అభినివిసనతో వా. **అత్తవాదుపాదాన**న్తి "అత్తా"తి వాదస్స పఞ్ఞాపనస్స, గహణస్స చ కారణభూతా దిట్ఠీతి అత్థో. **అత్తవాదమత్తమేవా**తి అత్తస్స అభావా "అత్తా"తి ఇదం వచనమత్తమేవ. **ఉపాదియన్తీ**తి దళ్హం గణ్హన్తి. కథం? "అత్తా"తి. "అత్తా"తి హి అభినివిసన్తా వచనమత్తమేవ దళ్హం కత్వా గణ్హన్తీతి అత్థోతి. ఏవం "అత్తవాదమత్తమేవ ఉపాదియన్తీ"తి వుత్తం . **అత్తవాదమత్త**న్తి వా వాచావత్థుమత్తమేవాహ. వాచావత్థుమత్తమేవ హి "అత్తా"తి ఉపాదియన్తి అత్తస్స అభావాతి.

"ధమ్మసఙ్ఖేపవిత్థారే పన కాముపాదానం సఙ్ఖేపతో తణ్హాదళ్హత్తం, సేసుపాదానత్తయం దిట్ఠిమత్తమేవ, విత్థారతో పనా"తి ఏవం ధమ్మసఙ్ఖేపవిత్థారసముదాయతో తదవయవభూతం సఙ్ఖేపం, విత్థారఞ్చ నిద్ధారేతీతి. **ధమ్మసఙ్ఖేపవిత్థారే**తి నిద్ధారణే భుమ్మం దట్ఠబ్బం. **కామేసూ**తి పఞ్చసు కామగుణేసు . **కామచ్ఛన్దో**తి కామసఙ్ఖాతో ఛన్దో, న కత్తుకమ్యతాఛన్దో, న చ ధమ్మచ్ఛన్దో. కామనవసేన, రఞ్జనవసేన చ కామోయేవ రాగో **కామరాగో,** ఏవం సబ్బత్థ కామత్థం విదిత్వా కామో ఏవ నన్దనట్ఠేన **కామనన్దీ,** తణ్హాయనట్ఠేన కామోయేవ **కామతణ్హా,** సినేహనట్ఠేన కామో ఏవ **కామస్నేహో,** పరిదయ్హనట్ఠేన **కామపరిళాహో,** ముచ్ఛనట్ఠేన **కామముచ్ఛా,** గిలిత్వా పరినిట్ఠాపనట్ఠేన **కామజ్ఝోసానం** వేదితబ్బం. **అప్పత్తవిసయపత్థనా తణ్హా** ఆరమ్మణే పరితస్సనభావతో, **సమ్పత్తవిసయగ్గహణం ఉపాదానం** ఆరమ్మణే దళ్హగ్గాహభావతో. **అప్పిచ్ఛతాపటిపక్ఖా తణ్హా** విసయాభిముఖభావతో, **సన్తుట్ఠిపటిపక్ఖా ఉపాదానం** తణ్హాదళ్హత్తం హుత్వా అతిచ్ఛతాభావతో. **పరియేసనదుక్ఖమూలా తణ్హా** అప్పత్తవిసయపత్థనాభావతో, **ఆరక్ఖదుక్ఖమూలం ఉపాదానం** సమ్పత్తవిసయగ్గహణభావతో.

నత్థి దిన్నన్తిఆదీసు **దిన్న**న్తి దానమాహ, తం అఫలత్తా రూపం వియ దానం నామ న హోతీతి పటిక్ఖిపతి. **యిట్ఠం** వుచ్చతి మహావిజితయఞ్ఞసదిసో మహాయాగో. **హుత**న్తి ఆహునపాహునమఙ్గలకిరియా. తత్థ ఆమన్తేత్వా హవనం దానం **ఆహునం,** పాహునానం అతిథీనం అతిథికిరియా **పాహునం,** ఆవాహాదీసు మఙ్గలత్థం దానం **మఙ్గలకిరియా,** దస కుసలకమ్మపథా **సుకతకమ్మాని** నామ, దస అకుసలకమ్మపథా **దుక్కటకమ్మాని** నామ, **ఫలం విపాకో**తి నిస్సన్దాదిఫలఞ్చేవ నిప్పరియాయవిపాకో చ నత్థీతి యోజనా. యథా చేత్థ, ఏవం "నత్థి దిన్న"న్తిఆదీసుపి ఫలవిపాకపటిక్ఖేపోవ దట్ఠబ్బో. **నత్థి అయం లోకో**తి పరలోకే ఠితో ఇమం లోకం "నత్థీ"తి గణ్హాతి. ఇమం హి లోకం అపేక్ఖిత్వా పరలోకో, పరఞ్చ లోకం అపేక్ఖిత్వా అయం లోకో హోతి గన్తబ్బతో, ఆగన్తబ్బతో చాతి పరలోకతో ఇధాగమనస్స అభావా తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జనతో చిత్తేన పరలోకే ఠితో ఇమం లోకం "నత్థీ"తి గణ్హాతీతి అత్థో. న హి అయం దిట్ఠి పరలోకే ఠితస్సేవ హోతీతి. **నత్థి పరలోకో**తి ఇధలోకే ఠితో పరలోకం "నత్థీ"తి గణ్హాతి. ఇధాపి వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. అయం వా ఏత్థ అత్థో – సంసరణప్పదేసో ఇధలోకో, పరలోకో చ నామ కోచి నత్థి సంసరణస్స అభావా తత్థ తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జనతోతి.

పురిమభవతో పచ్ఛిమభవే ఉపపతనం ఉపపాతో, సో యేసం సీలం, తే **ఓపపాతికా**. తే పన చవనకఉపపజ్జనకసత్తా నత్థీతి దస్సేన్తో ఆహ "**నత్థి సత్తా ఓపపాతికా**"తి. **నత్థి లోకే సమణ...పే.... పవేదేన్తీ**తి అనులోమపటిపదం పటిపన్నత్తా సమ్మగ్గతా సమ్మాపటిపన్నా ధమ్మికసమణబ్రాహ్మణా లోకస్మిం నత్థి, యే ఇమఞ్చ లోకం, పరఞ్చ లోకం అత్తనా ఏవ అభివిసిట్ఠేన ఞాణేన పచ్చక్ఖతో ఞత్వా పవేదనసమత్థా సబ్బఞ్ఞుబుద్ధా నామ నత్థీతి దస్సేతి. **రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ**తిఆదీసు వత్తబ్బం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

పకతిఅణుఆదీనం సస్సతగ్గాహపుబ్బఙ్గమో, సరీరస్స ఉచ్ఛేదగ్గాహపుబ్బఙ్గమో చ తేసం గాహానం సామిభూతో కోచి సస్సతో, ఉచ్ఛిజ్జమానో వా అత్తా అత్థీతి అత్తగ్గాహో కదాచి హోతీతి "**యేభుయ్యేనా**"తి వుత్తం. స్వాయం అత్తగ్గాహో అత్థతో ఖన్ధారమ్మణో ఏవ దట్ఠబ్బో. యేభుయ్యేన పఠమం అత్తవాదుపాదానన్తిఆదినావ సమ్బన్ధో. యదిపి భవరాగజవనవీథి పఠమం పవత్తతి గహితపటిసన్ధికస్స భవనికన్తియా పవత్తితబ్బత్తా, సో పన భవరాగో తణ్హాదళ్హత్తం న హోతీతి మఞ్ఞమానో న కాముపాదానస్స పఠముప్పత్తిమాహ.

తణ్హా కాముపాదానన్తి పన విభాగస్స అకరణే సబ్బాపి తణ్హా **కాముపాదానం,** కరణేపి వా కామరాగతో అఞ్ఞాపి తణ్హా దళ్హభావం పత్తా **కాముపాదాన**న్తి తస్స అరహత్తమగ్గవజ్ఝతా వుత్తా.

ఉప్పత్తిట్ఠానభూతా చిత్తుప్పాదా **విసయో**. పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా **ఆలయో**. తత్థ రమతీతి **ఆలయరామా,** పజా. తేనేవ సా ఆలయరామతా ససన్తానే, పరసన్తానే చ పాకటా హోతి. **కామాన**న్తి వత్థుకామానం. "సుఖదుక్ఖం కమ్మునా హోతీ"తి అగ్గహేత్వా **కోతూహలమఙ్గలాదిబహులో హోతి. సా** కోతూహలమఙ్గలాదిబహులతా. **అస్స** కాముపాదానవతో. **తన్తి** దిట్ఠుపాదానం, అనత్తని ధమ్మమత్తే "అత్తా"తి మిచ్ఛాభినివేసస్స సుఖుమతరధమ్మూపాదానతాయ సుఖుమతా వుత్తా. ఉపనిస్సయవచనేన ఆరమ్మణానన్తరపకతూపనిస్సయా వుత్తాతి అనన్తరపచ్చయాదీనమ్పి సఙ్గహో కతో హోతి.

ఉపాదానపచ్చయాభవపదవిత్థారకథావణ్ణనా

౬౪౬. **అత్థతో**తి వచనత్థతో. **ధమ్మతో**తి సభావధమ్మతో. **సాత్థతో**తి సాత్థకతో, పుబ్బే వుత్తస్సపి పున వచనస్స సప్పయోజనతో. **భేదసఙ్గహా**తి భేదతో సఙ్గహతో, విభాగతో చేవ విభత్తస్స సఙ్ఖిపనతో చాతి అత్థో. **యం యస్స పచ్చయో**తి యం యం ఉపాదానం యస్స యస్స భవస్స పచ్చయో హోతి, తతో చాతి అత్థో.

భవతీతి భవోతి ఫలవోహారేన కమ్మభవో వుత్తో. ఉపపత్తిభవనిబ్బచనమేవ హి ద్వయస్సపి సాధారణం కత్వా వుత్తం, భవతి ఏతస్మా ఉపపత్తిభవోతి వా. దుతియో పన కమ్మభవో సత్తస్స పునబ్భవభావేన సవిసేసం భవతీతి **భవో**. తతో ఏవ న సబ్బస్స భవన్తరస్స, తంహేతునో వా భవభావప్పసఙ్గో. **దువిధేనా**తి ద్వీహి ఆకారేహి పవత్తితోతి అత్థో. **దువిధేనా**తి వా పచ్చత్తత్థే కరణవచనం, దువిధోతి వుత్తం హోతి. **అత్థీ**తి సంవిజ్జతి.

౬౪౭. అత్తనో పచ్చయేహి కరీయతీతి కమ్మం, అత్తనో ఫలం కరోతీతి కమ్మన్తి కేచి, "కమ్మ"న్తి ఏవం వత్తబ్బా **కమ్మసఙ్ఖాతా. పరిత్తభూమకో**తి కామభూమకో. **మహాభూమకో**తి మహగ్గతభూమకో. **సబ్బన్తి** అనవసేసం. భవం గచ్ఛతి, గమేతి చాతి **భవగామి**. గచ్ఛతీతి చ నిప్ఫాదనసమత్థతావసేన, అత్తనో పవత్తికాలే భవాభిముఖం హుత్వా పవత్తతీతి అత్థో, నిబ్బత్తనమేవ వా గమనం అధిప్పేతం. "**భవగామీ**"తి చ ఏతేన కమ్మక్ఖయకరం కమ్మం నివత్తేతి. అయఞ్హి వట్టకథా, తఞ్చ

వివట్టనిస్సితన్తి. **అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారోతి ద్వాదస చేతనాతి** ఉద్ధచ్చసహగతచేతనాయపి గహణం “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా”తి ఏత్థ వియ వేదితబ్బం. “భవపచ్చయా జాతీ”తి ఏత్థ పన “సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ”న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; మహావ॰ ౧; సం॰ ని॰ ౨.౧; ఉదా॰ ౧; నేత్తి॰ ౨౪) ఏత్థ వియ సాపి అపనేతబ్బా. **మన్దబహువిపాకతాతి** అప్పమహావిపాకతా.

“సబ్బమ్పి భవగామికమ్మన్తి ఇమినా చేతనాసమ్పయుత్తా అభిజ్ఝాదయో వుత్తా”తి ఏతేన ఆచయగామితాయ తేసం కమ్మసఙ్ఖాతతా వుత్తాతి కమ్మభవపరియాపన్నతం పరియాయేన వదతి, నిప్పరియాయేన పన చేతనావ కమ్మభవో. వుత్తఞ్హి “కమ్మభవో తీహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా సమ్పయుత్తో, ఏకేన ఖన్ధేన ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి సమ్పయుత్తో”తి (ధాతు॰ ౨౪౪). ఉపపత్తిభవో తీహిపి తికేహి వుత్తో ఉపాదిన్నక్ఖన్ధోవ. యథాహ “ఉపపత్తిభవో... కామభవో... సఞ్ఞాభవో... పఞ్చవోకారభవో పఞ్చహి ఖన్ధేహి ఏకాదసహాయతనేహి సత్తరసహి ధాతూహి సఙ్గహితో”తిఆది (ధాతు॰ ౬౭). యది హి అనుపాదిన్నకానమ్పి గహణం సియా, “ద్వాదసహి ఆయతనేహి అట్ఠారసహి ధాతూహీ”తి వత్తబ్బం సియాతి. కామతణ్హాయ కామేతబ్బతో కామనిస్సయతాయ భోగా వియ, కామసహచరితతాయ “కున్తా పచరన్తీ”తి వియ, కామారమ్మణతాయ “సుఖం రూప”న్తి వియ, కామపచ్చయట్ఠానతాయ “సుఖో సగ్గో”తి వియ కామాతి అవీచిపరనిమ్మితవసవత్తిపరిచ్ఛిన్నా ఉపాదిన్నక్ఖన్ధా వుచ్చన్తి . రూపావిరాగతో యం నిస్సితా, తదుపచారేన “మఞ్చా ఘోసన్తీ”తి వియ, “ఫన్దనదేవతా”తి వియ చ “రూప”న్తి వుచ్చన్తి బ్రహ్మకాయికాకనిట్ఠపరిచ్ఛిన్నా ఉపాదిన్నక్ఖన్ధా.

రూపమేవ భవో **రూపభవో**, తథా అరూపన్తి ఆకాసానఞ్చాయతనభవగ్గపరిచ్ఛిన్నా చత్తారో ఉపాదిన్నక్ఖన్ధా వుచ్చన్తి. అరూపమేవ భవో **అరూపభవో**. కామో ఏవ భవోతి కామభవో, సో పన యస్మా యథావుత్తేనత్థేన “కామో”తి వత్తబ్బో హోతి, తస్మా **“కామసఙ్ఖాతో భవో”**తి వుత్తం. కామావచరసఞ్ఞితో వా భవో **“కామసఙ్ఖాతో భవో”**తి వుత్తో. తథా రూపారూపభవోతి ఆహ **“ఏస నయో రూపారూపభవేసూ”**తి. **సఞ్ఞావతం భవో**తి ఏత్థ వన్తు-సద్దస్స లోపో దట్ఠబ్బో. తస్స వా అత్థే అకారం కత్వా “సఞ్ఞభవో”తిపి పాఠో. తేనాహ **“సఞ్ఞావా”**తిఆది. **వోకిణ్ణో**తి ఏతేన వోకారసద్దస్స కమ్మసాధనతమాహ. వోకిరీయతి పసారీయతి విత్థారీయతీతి వోకారో, వోకిరణం వా వోకారో, సో ఏకస్సేవ ఖన్ధస్స వసేన పవత్తత్తా **“ఏకో వోకారో”**తి వుత్తో, పసటుప్పత్తీతి అత్థో.

౬౪౭. కిఞ్చాపి భవనిద్దేసే “సబ్బమ్పి భవగామికమ్మం కమ్మభవో”తి (విభ॰ ౨౩౪) ఇమినా చేతనాసమ్పయుత్తధమ్మాపి వుత్తా. **పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదయోవాతి** పన అవధారణం పచ్చయధమ్మవిసేసేపి అత్థప్పభేదేన సఙ్ఖారభవగ్గహణేసు అత్థేవ విసేసోతి దస్సనత్థం కతం. తేనాహ **“ఏవం సన్తేపీ”**తిఆది. సఙ్ఖారభవానం ధమ్మభేదతో న సఙ్ఖారా ఏవ పున వుత్తాతి **“సాత్థకమేవిదం పునవచన”**న్తి ఏతం అయుత్తన్తి చే? న, భవేకదేసభావేన సఙ్ఖారానం భవోతి పున వుత్తత్తా. పరేన వా ధమ్మవిసేసం అగ్గహేత్వా పునవచనం చోదితన్తి చోదకాభిలాసవసేన **“సాత్థకమేవిదం పునవచన”**న్తి వుత్తం.

౬౪౮. కామభవాదినిబ్బత్తకస్స కమ్మస్స కామభవాదిభావో ఫలవోహారేన అట్ఠకథాయం వుత్తో. సహజాతవిఞ్ఞాణస్సపి పచ్చయభూతం అవిజ్జాహేతుకం సఙ్ఖారగ్గహణేన యం కిఞ్చి కమ్మం పుబ్బే వుత్తం, ఇధ పన “సబ్బమ్పి భవగామికమ్మ”న్తి (విభ॰ ౨౩౪) వచనతో భవస్స నిబ్బత్తకం ఉపాదానహేతుకం విపచ్చనాయ కతోకాసమేవ భవోతి అధిప్పేతో. యం కాముపాదానపచ్చయా రూపభవనిబ్బత్తకం, అరూపభవనిబ్బత్తకఞ్చ కమ్మం కరీయతి, సో కమ్మభవో, తదభినిబ్బత్తా ఖన్ధా

ఉపపత్తిభవోతి ఇమమత్థం "**ఏస నయో రూపారూపభవేసూ**"తి అతిదిసతి. **ద్వే కామభవాతి** కామకమ్మభవో, కామూపపత్తిభవోతి ద్వే కామభవా. ఏవం "**ద్వే రూపభవా, ద్వే అరూపభవా**"తి ఏత్థాపి. అన్తోగధే హి విసుం అగ్గహేత్వా అబ్భన్తరగతే ఏవ కత్వా కామభవాదికే కమ్మూపపత్తిభవవసేన దుగుణే కత్వా ఆహ "**ఛ భవా**"తి.

అవిసేసేనాతి ఉపాదానవసేన భేదం అకత్వా. ఉపాదానభేదాకరణేనేవ చ ద్వాదసప్పభేదస్స సఙ్గహవసేన సఙ్గహతో "**ఛ భవా**"తి వుత్తం. **అనుపగమ్మాతి** అనిస్సాయ, అనామసిత్వాతి అత్థో.

౬౫౦. గోసీలేన, కుక్కురసీలేన చ సమత్తేన సమాదిన్నేన గున్నం, కుక్కురానఞ్చ సహబ్యతా వుత్తాతి "సీలబ్బతుపాదానవతో ఝానభావనా న ఇజ్ఝతీ"తి మఞ్ఞమానా తేన రూపారూపభవా న హోన్తీతి కేచి వదన్తి. వక్ఖమానేన పన పకారేన పచ్చయభావతో "**తం న గహేతబ్బ**"న్తి ఆహ. అసుద్ధిమగ్గే చ సుద్ధిమగ్గపరామసనం సీలబ్బతుపాదానన్తి సుద్ధిమగ్గపరామసనేన రూపారూపావచరజ్ఝానానం నిబ్బత్తనం న న యుజ్జతీతి.

అనుస్సవవసేనాతి "సేతవథయజ్జం ఆలభతే భూతికామో"తి ఆదిన్నఅనుస్సవవసేన, యథా ఇమే మనుస్సలోకే కామా సమిద్ధా, ఏవం దేవలోకే ఇతో సమిద్ధతరాతి దిట్ఠానుసారేన వా. పురాణభారతసీతాహరణపసుబన్ధవిధిఆదిసవనం **అస్సద్ధమ్మస్సవనం. ఆది**-సద్దేన అసప్పురిసూపనిస్సయం పుబ్బే చ అకతపుఞ్ఞతం, అత్తమిచ్ఛాపణిధిఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. **కాయదుచ్చరితాదీనిపీతి** అత్తనో అధిప్పేతానం కామానం అనుపాయభూతానిపి కాయదుచ్చరితాదీని **కరోతి,** చిరసగ్గాదిఅత్థం యుద్ధాదివసేనాతి అధిప్పాయో. **సన్దిట్ఠికే వా పన** రజ్జసేనాపతిట్ఠానాదిసఙ్గహే **కామే. తదన్తోగధా ఏవాతి** తస్మిం దుచ్చరితనిబ్బత్తే, సుచరితనిబ్బత్తే చ కామభవే అన్తోగధా ఏవాతి అత్థో. **అన్తోగధాతి** చ సఞ్ఞాభవపఞ్చవోకారభవానం ఏకదేసేన అన్తోగధత్తా వుత్తం. న హి తే నిరవసేసా కామభవే అన్తోగధాతి.

సప్పభేదస్సాతి సుగతిదుగ్గతిమనుస్సాదిప్పభేదవతో.

కామావచరసమ్పత్తిభవే పఠమదుతియఉచ్ఛేదవాదవసేన, రూపభవే తతియఉచ్ఛేదవాదవసేన, అరూపభవే సేసఉచ్ఛేదవాదవసేన అయమత్తా సుఉచ్ఛిన్నో హోతీతి తదుపగం కమ్మం కరోతీతి ఆహ "**అయం అత్తా నామా**"తిఆది. తత్థ **సుఉచ్ఛిన్నోతి** సకలవట్టదుక్ఖసముచ్ఛేదేన సుట్ఠు ఉచ్ఛిన్నో, అపునబ్భవుప్పత్తికో హోతీతి అత్థో.

"**కామావచరసమ్పత్తిభవే**"తి ఇదం పఠమదిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదవసేన వుత్తం, సేసం ఇతరదిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదవసేన. తత్థ కిఞ్చాపి **పాళియం** (దీ॰ ని॰ ౧.౯౩ ఆదయో) రూపావచరజ్ఝానవసేనేవ ఉపరి చత్తారో దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదా ఆగతా, దిట్ఠిగతికో పన యం కిఞ్చి గహేత్వా యథా తథా అభినివిసతీతి అరూపభవగ్గహణం, అరూపజ్ఝానానమ్పి వా చతుత్థఝానసఙ్గహతో అరూపభవగ్గహణం, సన్తసుఖతాయ వా తంసమఙ్గినో సుఖితభావసామఞ్ఞతో. **విగతపరిళాహోతి** యథాభిలాసితవిసయూపహారేన, పహానేన చ వూపసన్తకామరాగపరిళాహో, దిట్ఠేవ ధమ్మే నిబ్బానప్పత్తోతి అత్థో.

సుద్ధిమగ్గపరామసనవసేన పవత్తితం యం కిఞ్చి లోకియం సీలం, ఝానఞ్చ సీలబ్బతమిచ్చేవ ఇధాధిప్పేతన్తి ఆహ "**ఇదం సీలబ్బతం నామా**"తిఆది. కమేన అవత్వా సీలబ్బతుపాదానస్స అన్తే భవపచ్చయతావచనం అత్తవాదుపాదానం వియ అభిణ్హం అసముదాచారతో, అత్తవాదుపాదాననిమిత్తత్తా చ.

కమ్మభవేతి నిద్ధారణే భుమ్మం. **హేతుపచ్చయప్పభేదేహీ**తి ఏత్థ మగ్గపచ్చయో చ వత్తబ్బో. దిట్ఠుపాదానాదీని హి సహజాతకమ్మభవస్స మగ్గపచ్చయా హోన్తీతి, తస్మా తాని సహజాతాదీసు హేతుపచ్చయం అపనీయ మగ్గపచ్చయం పక్ఖిపిత్వా సత్తధా పచ్చయా హోన్తీతి వేదితబ్బాని. సబ్బాని పన అనన్తరసమనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయనత్థివిగతాసేవనపచ్చయేహి పచ్చయా హోన్తి. నానన్తరస్స ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయా హోన్తి. కదాచి ఆరమ్మణపచ్చయాదినాపి, తం పన ఉపనిస్సయపచ్చయేనేవ సఙ్గహేత్వా వుత్తం ''**విప్పయుత్తస్స పన ఉపనిస్సయపచ్చయేనేవా**''తి.

భవపచ్చయాజాతిఆదిపదవిత్థారకథావణ్ణనా

౬౩౧. జాతీతిఆదీసూతి ఆది-సద్దేన "జాతిపచ్చయా జరామరణం సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా సమ్భవన్తీ"తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౧; మహావ॰ ౧; ఉదా॰ ౧; నేత్తి॰ ౨౪) సబ్బం సఙ్గణ్హాతి. తేనాహ ''**జాతిఆదీన**''న్తిఆది. ఉపపత్తిభవుప్పత్తియేవ జాతీతి ఆహ ''**న ఉపపత్తిభవో**''తి. జాయమానస్స పన జాతి జాతీతి ఉపపత్తిభవోపి అసతి అభావా జాతియా పచ్చయోతి సక్కా వత్తుం. జాయమానరూపపదట్ఠానతాపి హి రూపజాతియా వుత్తా "ఉపచితరూపపదట్ఠానో ఉపచయో, అనుప్పబన్ధరూపపదట్ఠానా సన్తతీ"తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౬౪౧).

జాతానం ఖన్ధానం ఉణ్ణాతతా, అభిమతతా చ **హీనపణీతతా**. అనిట్ఠఞ్హి హీనం, ఇట్ఠం పణీతం. **ఆది**-సద్దేన సువణ్ణదుబ్బణ్ణహీనుత్తమాదిం సఙ్గణ్హాతి. **యమకానమ్పి సత**న్తి యమకభావేన నిబ్బత్తానమ్పి సమానానం. **నో చ** సత్తానం విసేసో. భిన్నసన్తానికస్స విసేసకారణస్స సబ్బేన సబ్బం అభావతో ''**అజ్ఝత్తసన్తానే**''తి వుత్తం. **అఞ్ఞస్స కారణస్స అభావతో**తి అత్తసన్తానగతతో అఞ్ఞస్స విసేసకారణస్స అనుపలబ్భమానత్తా, సతి చ తస్మిం సబ్బదా సబ్బేసం అభావతోతి పసఙ్గస్స దున్నివారణతో కారణే అవిసిట్ఠే ఫలవిసేసస్స అయుజ్జమానకత్తా. తేనాహ ''**కమ్మభవహేతుకోవా**''తి.

తేన తేనాతి ఞాతిబ్యసనాదినా జరామరణతో అఞ్ఞేన దుక్ఖధమ్మేన. జరామరణనిమిత్తఞ్హి ఉప్పన్నా సోకాదయో జరామరణాభిసమ్బన్ధా, తదఞ్ఞే అనభిసమ్బన్ధా. **ఉపనిస్సయకోటియా**తి ఉపనిస్సయంసేన, ఉపనిస్సయలేసేనాతి అత్థో. యో హి పట్ఠానే అనాగతో సతి భావా, అసతి చ అభావా సుత్తన్తపరియాయేన ఉపనిస్సయో, సో "ఉపనిస్సయకోటీ"తి వుచ్చతి. పచ్చయమహాపదేసో కిరేసో, యదిదం ఉపనిస్సయోతి.

భవచక్కకథావణ్ణనా

౬౩౨. న కేవలం సోకాదీనంయేవ జాతి పచ్చయో హోతి, సోకాదీనం పన పచ్చయత్తా అవిజ్జాయపి పచ్చయో ఏవాతి దస్సేతుం ''**యస్మా పనా**''తిఆది ఆరద్ధం. **ఏత్థా**తి పటిచ్చసముప్పాదదేసనాయం. **అవిదితాది మిదన్తి మ**-కారో పదసన్ధికరో. **సతత**న్తి సబ్బకాలం యావ అగ్గమగ్గాధిగమా. **సమిత**న్తి సఙ్గతం, అబ్బోచ్ఛిన్నన్తి అత్థో.

తేసూతి సోకాదీసు. **సిద్ధేసూ**తి లబ్భమానేసు. **సిద్ధా హోతి అవిజ్జా** అవినాభావతో.

కామయానస్సాతి కామయమానస్స, కామో వా యానం ఏతస్సాతి **కామయానో,** తస్స కామవసేన యాయమానస్సాతి అత్థో. **ఛన్దజాతస్సా**తి జాతతణ్హాఛన్దస్స. **పరిహాయన్తీ**తి విగచ్ఛన్తి. **రుప్పతీ**తి సోకాదినా కుప్పతి.

పరియుట్ఠానతాయ తిట్ఠనసీలో **పరియుట్ఠానట్ఠాయీ**. “పరియుట్ఠట్ఠాయినో”తి వా పాఠో. తత్థ పరియుట్ఠాతీతి పరియుట్ఠం, దిట్ఠిపరియుట్ఠానం, తేన తిట్ఠతీతి పరియుట్ఠట్ఠాయీతి అత్థో దట్ఠబ్బో.

పఞ్చ పుబ్బనిమిత్తానీతి “మాలా మిలాయన్తి, వత్థాని కిలిస్సన్తి, కచ్ఛేహి సేదా ముచ్చన్తి, కాయే వేవణ్ణియం ఓక్కమతి, దేవో దేవాసనే నాభిరమతీ”తి (ఇతివు॰ ౮౩) వుత్తాని పఞ్చ మరణపుబ్బనిమిత్తానీతి అత్థో. తాని హి దిస్వా కమ్మనిబ్బత్తక్ఖన్ధసఙ్ఖాతే ఉపపత్తిభవే భవచ్ఛన్దబలేన దేవానం బలవసోకో ఉప్పజ్జతీతి.

బాలోతి అవిద్వా. తేన అవిజ్జాయ కారణభావం దస్సేతి. **తివిధం దుక్ఖ**న్తి తస్సారుప్పకథాసవన, కమ్మకారణాదస్సన, మరణకాలకమ్మోపట్ఠాననిదానం సోకాదిదుక్ఖం.

ఆసవే సాధేన్తీతి ఆసవే గమేన్తి బోధేన్తీతి అత్థో.

ఏవం సతీతి ఏవం భవచక్కస్స అవిదితాదితాయ అనాదిభావే సతి. **ఆదిమత్తకథన**న్తి అవిజ్జావసేన ఆదిసబ్భావకథనం. ఆది ఏతస్స అత్థీతి హి ఆదిమం, భవచక్కం. తస్స భావో ఆదిమత్తం, తస్స కథనం ఆదిమత్తకథనం. విసేసనివత్తిఅత్థో వా మత్తసద్దో, సతి అనాదిభావే అవిజ్జా ఆదిమ్హి, మజ్ఝే, పరియోసానే చ సబ్బత్థ సియాతి ఆదిమత్తాయ అవిజ్జాయ కథనం విరుజ్ఝతీతి అత్థో. “అవిజ్జా పధానా”తి వత్వా తస్సా పధానభావం దస్సేతుం **‘‘అవిజ్జాగ్గహణేనా’’**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **అవిజ్జాగ్గహణేనా**తి అవిజ్జాయ ఉప్పాదనేన, అప్పహానేన వా, అత్తనో సన్తానే సన్నిహితభావకరణేనాతి అత్థో. **కమ్మాదీనీ**తి కమ్మవిపాకవట్టాని. **పలిబోధేన్తీ**తి నానాదుక్ఖపరిబ్యూళ్హే సంసారచారకే నిరోధేన్తి. **తేహీ**తి కిలేసకమ్మవిపాకవట్టేహి. వట్టస్స కారణభావేన పధానత్తా **‘‘పధానధమ్మో’’**తి అవిజ్జా కథితా.

తతో అవిజ్జాదితో. **బ్రహ్మాదినాతి ఆది**-సద్దేన పజాపతిస్సరపురిసాదికే సఙ్గణ్హాతి. వదతీతి **వదో,** తం తం హితాహితం పవత్తాతి అత్థో. వేదేతి, వేదియతీతి వా **వేదేయ్యో,** సుఖాదిం అనుభవతి, సబ్బవిసయే వా జానాతి, “సుఖితో దుక్ఖితో”తిఆదినా అత్తనా, పరేహి చ జానాతి, ఞాయతి చాతి అత్థో. **బ్రహ్మాదినా వా అత్తనా వాతి వా**-సద్దో **చ**-సద్దత్థో. తేనాహ **‘‘కారకవేదకరహిత’’**న్తి చ-సద్దత్థసమాసం.

ద్వాదసవిధసుఞ్ఞతాసుఞ్ఞన్తి అవిజ్జాదీనం ద్వాదసన్నం సుఞ్ఞసభావానం సుఞ్ఞతాయ సుఞ్ఞం ద్వాదసవిధసుఞ్ఞతాసుఞ్ఞం, ధువభావాదిసుఞ్ఞతాయ వా చతుబ్బిధమ్పి సుఞ్ఞతం ఏకం కత్వా ద్వాదసఙ్గగతత్తా ద్వాదసవిధాతి తాయ ద్వాదససుఞ్ఞతాయ సుఞ్ఞన్తి అత్థో.

౬౫౩. పుబ్బన్తాహరణతోతి పుబ్బన్తతో అతీతకోట్ఠాసతో పచ్చుప్పన్నవిపాకస్స ఆహరణతో. వేదనావసానం పరిచ్ఛిన్నం ఏకం భవచక్కం హోతి. భవచక్కేకదేసోపి హి భవచక్కన్తి వుచ్చతి. వేదనా వా తణ్హాసహాయాయ అవిజ్జాయ పచ్చయో హోతీతి వేదనాతో అవిజ్జా, అవిజ్జాతో సఙ్ఖారాతి సమ్బజ్ఝనతో వేదనావసానం భవచక్కం పరిపుణ్ణమేవాతి దట్ఠబ్బం. అవిజ్జాగ్గహణేన వా తణ్హుపాదానాని తదవినాభావతో. సఙ్ఖారగ్గహణేన భవో, విఞ్ఞాణాదిగ్గహణేన జాతిజరామరణాని, సోకాదయో చ గహితాతి ఏవమ్పి వేదనావసానం భవచక్కన్తి యుత్తమేవేతం. ఏవం తణ్హామూలకే చ యోజేతబ్బం. ద్విన్నమ్పి హి అఞ్ఞమఞ్ఞానుప్పవేసో హోతీతి. అవిజ్జా ధమ్మసభావం పటిచ్ఛాదేత్వా విపరీతాభినివేసం కారేన్తీ దిట్ఠిచరితే

సంసారే నయతి, తేసం వా సంసారం సఙ్ఖారాదిపవత్తిం నయతి పవత్తేతీతి **సంసారనాయికా** వుత్తా. తణ్హాయ తణ్హాచరితానం సంసారనాయికాభావే వత్తబ్బమేవ నత్థి.

పఠమం భవచక్కం. **ఫలుప్పత్తియాతి** కత్తుఅత్థే కరణవచనం, కరణత్థే ఏవ వా. విఞ్ఞాణాదిపచ్చుప్పన్నఫలుప్పత్తి హి ఇధ దిట్ఠా, అదిట్ఠానం పురిమభవే అత్తనో హేతూనం అవిజ్జాసఙ్ఖారానం ఫలం అనుప్పాదేత్వా అనుపచ్ఛిజ్జనం పకాసేతి, పకాసనస్స వా కరణం హోతీతి. అథ వా పురిమభవచక్కం దుతియేన సమ్బన్ధం వుత్తన్తి వేదనాసఙ్ఖాతస్స ఫలస్స ఉప్పత్తియా తణ్హాదీనం హేతూనం అనుపచ్ఛేదం పకాసేతి, తస్మా ఫలుప్పత్తియా కారణభూతాయ పఠమస్స భవచక్కస్స హేతూనం అనుపచ్ఛేదప్పకాసనతోతి అత్థో. సఙ్ఖారాదీనమేవ వా ఫలానం ఉప్పత్తియా అవిజ్జాదీనం హేతూనం ఫలం అజనేత్వా అనుపచ్ఛేదమేవ, విఞ్ఞాణాదిహేతూనం వా సఙ్ఖారాదీనం అనుప్పబన్ధమేవ పకాసేతి పఠమం భవచక్కం, న దుతియం వియ పరియోసానమ్పీతి **"ఫలుప్పత్తియా హేతూనం అనుపచ్ఛేదప్పకాసనతో"**తి వుత్తం. **అనుపుబ్బపవత్తిదీపనతోతి** "సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప"న్తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౧; ఉదా॰ ౧) ధమ్మానం అనుపుబ్బతో పవత్తియా దీపనతో. "విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప"న్తి హి ఏత్థ అపరిపుణ్ణాయతనం కలలరూపం వత్వా తతో ఉద్ధం "నామరూపపచ్చయా సళాయతన"న్తి సళాయతనప్పవత్తి వుత్తా. **సహుప్పత్తిదీపనతో**తి "ఉపాదానపచ్చయా భవో, భవపచ్చయా జాతీ"తి వా ఉపపత్తిక్ఖన్ధానం ఏకక్ఖణం ఉప్పత్తియా దీపనతో. న హి ఏత్థ పఠమే వియ భవచక్కే ఆయతనానం కమేన ఉప్పత్తి వుత్తా.

౬౨౪. హేతుఆదిపుబ్బకా తయో సన్ధీ ఏతస్సాతి **హేతుఫలహేతుపుబ్బకతిసన్ధి,** భవచక్కం. హేతుఫలహేతుఫలవసేన చతుప్పభేదో అఙ్గానం సఙ్గహో ఏతస్సాతి **చతుభేదసఙ్గహం**. సరూపతో అవుత్తాపి తస్మిం తస్మిం సఙ్గహే ఆకిరీయన్తి అవిజ్జాసఙ్ఖారాదిగ్గహణేహి పకాసీయన్తీతి **ఆకారా**. అతీతహేతుఆదీనం వా పకారా **ఆకారా**. కిలేసకమ్మవిపాకా విపాకకిలేసకమ్మేహి సమ్బన్ధా హుత్వా పునప్పునం పరివత్తన్తీతి తేసు వట్టనామం ఆరోపేత్వా **"తివట్ట"**న్తి వుత్తం, వట్టేకదేసత్తా వా "వట్టానీ"తి వుత్తాని.

సన్ధీనం ఆదిపరియోసానవవత్థితాతి సన్ధీనం పుబ్బాపరవవత్థితాతి అత్థో.

పరితస్సతీతి తం తం వత్థుం పరిగ్గహకరణవసేన తస్సతి, తణ్హాయతీతి అత్థో. **ఉపాదియతీ**తి దళ్హగాహం గణ్హాతి. **పురిమకమ్మభవస్మి**న్తి పురిమకమ్మభవే సతి.

తస్స చ సబ్భావో కరియమానతా ఏవాతి ఆహ **"కమ్మభవే కరియమానేతి అత్థో"**తి. **దుక్ఖాదీసు మోహో**తి దుక్ఖాదీనం ఆదీనవపటిచ్ఛాదకో అప్పహీనో మోహో. **ఆయూహనాతి** సమ్పిణ్డనకా దానాదికిరియాయ పవత్తనకా. ఏకం ఆవజ్జనం ఏతేసన్తి ఏకావజ్జనా, తేసు **ఏకావజ్జనేసు. సత్తమే** చేతనా **భవో. "యా కాచి వా పన చేతనా భవో, సమ్పయుత్తా ఆయూహనా సఙ్ఖారా"**తి ఇదం యథాదస్సితాయ ధమ్మట్ఠితిఞాణభాజనీయే వుత్తాయ పటిసమ్భిదాపాళియా (పటి॰ మ॰ ౧.౪౭) వసేన వుత్తం. తత్థ హి "చేతనా భవో"తి ఆగతా. భవనిద్దేసే పన **"సాత్థతో"**తి ఏత్థ "చేతనావ సఙ్ఖారా, భవో పన చేతనాసమ్పయుత్తాపీ"తి **విభఙ్గపాళి**వసేన దస్సితం. "తత్థ కతమో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో? కుసలా చేతనా కామావచరా"తిఆదినా హి సఙ్ఖారానం చేతనాభావో **విభఙ్గపాళియం** (విభ॰ ౨౨౬) వుత్తో. తత్థ **పటిసమ్భిదాపాళియం** "చేతనాసమ్పయుత్తా విపాకధమ్మత్తా సవిపాకేన ఆయూహనసఙ్ఖాతేన సఙ్ఖతాభిసఙ్ఖరణకిచ్చేన సఙ్ఖారా"తి వుత్తా. **విభఙ్గపాళియం** "సబ్బమ్పి

భవగామికమ్మం కమ్మభవో"తి (విభ. ౨౩౪) భవస్స పచ్చయభావేన భవగామిభావతో, కమ్మసంసట్ఠసహాయతాయ కమ్మభావతో చ ఉపపత్తిభవం భావేన్తీతి "భవో"తి వుత్తా. ఉపపత్తిభవభావనాకిచ్చం పన చేతనాయ సాతిసయన్తి పటిసమ్భిదాపాళియా చేతనా "భవో"తి వుత్తా. భవాభిసఙ్ఖరణకిచ్చం చేతనాయ సాతిసయన్తి విభఙ్గపాళియం "కుసలా చేతనా"తిఆదినా (విభ. ౨౨౬) చేతనా "సఙ్ఖారా"తి వుత్తా. తస్మా తేన తేన పరియాయేన ఉభయం ఉభయత్థ వత్తుం యుత్తన్తి నత్థేత్థ విరోధో. **తస్స ఫలే ఉపపత్తిభవే నికామనాతి** "తస్స సుతం హోతి 'చాతుమహారాజికా దేవా దీఘాయుకా వణ్ణవన్తో సుఖబహులా'తి"ఆదిసుతానుసారేన భావిని ఉపపత్తిభవే అభికఙ్ఖనా. **గహణన్తి** కాముపాదానం కిచ్చేనాహ. **పరామసనన్తి** ఇతరాని. **ఆయూహనావసానేతి** తీసుపి అత్థవికప్పేసు వుత్తస్స ఆయూహనస్స అవసానే.

ఇధాతి ఇమస్మిం పచ్చుప్పన్నభవే. భవన్తరస్స అతీతభవస్స ఇమినా పచ్చుప్పన్నభవేన పటిసన్ధానం **భవన్తరపటిసన్ధానం,** భవన్తరభావేన వా పటిసన్ధానం **భవన్తరపటిసన్ధానం,** తస్స వసేన. యం పటిసన్ధీతి వుచ్చతి, తం విఞ్ఞాణన్తి సమ్బన్ధో. తథా హి విఞ్ఞాణం "పటిసన్ధానపచ్చుపట్ఠాన"న్తి వుచ్చతి. **గబ్భేతి** మాతుకుచ్ఛియం, గబ్భావత్థాయం వా.

ద్వీసు అత్థవికప్పేసు వుత్తే ఆయూహనసఙ్ఖారే **''తస్స పుబ్బభాగా''**తి ఆహ, తతియే అత్థవికప్పే వుత్తే **''తంసమ్పయుత్తా''**తి. తంసమ్పయుత్తా అవిజ్జా గహితావ హోతీతి సమ్బన్ధో. దహరస్స చిత్తప్పవత్తి భవఙ్గబహులా యేభుయ్యేన భవన్తరజనకకమ్మాయూహనసమత్థా న హోతీతి **''ఇధ పటిపక్కతా ఆయతనాన''**న్తి వుత్తం. **''కమ్మకరణకాలే సమ్మోహో దస్సితో''**తి ఏతేన కమ్మస్స పచ్చయభూతం సమ్మోహం దస్సేతి, న కమ్మసమ్పయుత్తమేవ.

"తత్థ పురిమభవస్మిం పఞ్చ కమ్మసమ్భారా, ఏతరహి పఞ్చ విపాకధమ్మా, ఏతరహి పఞ్చ కమ్మసమ్భారా, అనాగతే పఞ్చ విపాకధమ్మాతి దస ధమ్మా కమ్మం, దస ధమ్మా విపాకో, ఇతి ద్వీసు ఠానేసు కమ్మం, కమ్మవట్టం, ద్వీసు ఠానేసు విపాకో, విపాకవట్టన్తి కమ్మసఙ్ఖేపో చ విపాకసఙ్ఖేపో చ, కమ్మభవో చ విపాకభవో చ కమ్మవట్టఞ్చ విపాకవట్టఞ్చ, కమ్మపవత్తఞ్చ విపాకపవత్తఞ్చ, కమ్మసన్తతి చ విపాకసన్తతి చ, కిరియా చేవ కిరియాఫలఞ్చాతి –

"ఏవం సముప్పన్నమిదం సహేతుకం,
దుక్ఖం అనిచ్చం చలమిత్తరద్ధువం;
ధమ్మేహి ధమ్మా పభవన్తి హేతుసో,
న హేత్థ అత్తావ పరోవ విజ్జతి.

"ధమ్మా ధమ్మే సఞ్జనేన్తి, హేతుసమ్భారపచ్చయా;
హేతూనఞ్చ నిరోధాయ, ధమ్మో బుద్ధేన దేసితో.

"హేతూసు ఉపరుద్ధేసు, ఛిన్నం వట్టం న వట్టతి;
ఏవం దుక్ఖన్తకిరియాయ, బ్రహ్మచరియిధ విజ్జతి;
సత్తే చ నుపలబ్భన్తే, నేవుచ్ఛేదో న సస్సత"న్తి. (విభ. అట్ఠ. ౨౪౨);

తత్థ కమ్మంనేవ విపాకం సమ్భరన్తి వడ్ఢేన్తీతి **కమ్మసమ్భారా,** కమ్మం వా సఙ్ఖారభవా, తదుపకారకాని అవిజ్జాతణ్హుపాదానాని **కమ్మసమ్భారా**. పటిసన్ధిదాయకో వా భవో కమ్మం, తదుపకారకా యథావుత్తా ఆయూహనసఙ్ఖారా, అవిజ్జాదయో చ **కమ్మసమ్భారా**తి కమ్మఞ్చ కమ్మసమ్భారా చ **కమ్మసమ్భారా**తి ఏకసేసవసేన కమ్మసమ్భారగ్గహణం వేదితబ్బం. **దస ధమ్మా కమ్మ**న్తి అవిజ్జాదయోపి కమ్మసహాయతాయ కమ్మసరిక్ఖకా, తదుపకారా చాతి “కమ్మ”న్తి వుత్తా. సఙ్ఖిప్పన్తి ఏత్థ అవిజ్జాదయో, విఞ్ఞాణాదయో చాతి **సఙ్ఖేపో,** కమ్మం, విపాకో చ. “కమ్మం విపాకో”తి ఏవం సఙ్ఖిపీయతీతి వా **సఙ్ఖేపో,** అవిజ్జాదయో, విఞ్ఞాణాదయో చ. సఙ్ఖేపభావసామఞ్ఞేన పన ఏకవచనం కతన్తి దట్ఠబ్బం, సఙ్ఖేపసద్దో వా భాగాధివచనన్తి కమ్మభాగో **కమ్మసఙ్ఖేపో.**

ఏవం సముప్పన్నన్తి కమ్మతోపి విపాకో. తత్థాపి “అవిజ్జాతో సఙ్ఖారా”తి ఏవం సముప్పన్నం, తిసన్ధిఆదివసేన వా సముప్పన్నం ఇదం భవచక్కన్తి అత్థో. **ఇత్తర**న్తి గమనధమ్మం, వినస్సధమ్మన్తి అత్థో. తేన ఉప్పాదవయవన్తతాదీపకేన **అనిచ్చ**సద్దేన, వికారాపత్తిదీపకేన **చల**సద్దేన చ అదీపితం కాలన్తరట్ఠాయితాభావం విభావేతి. **అద్ధువ**న్తి ఏతేన థిరభావాభావనిస్సారతం. హేతు ఏవ సమ్భారా **హేతుసమ్భారా.** “ఠానసో హేతుసో”తి (కథా. ౩౩౩; పటి. మ. ౧.౪౪) ఏత్థ ఏవం వుత్తం వా ఠానం, అఞ్ఞమ్పి తస్స తస్స సాధారణం కారణం **సమ్భారో,** అసాధారణం **హేతు. ఏవ**న్తి ఏవం హేతుతో ధమ్మమత్తసమ్భవే, హేతునిరోధా చ వట్టచ్ఛేదే ధమ్మే చ తంనిరోధాయ దేసితే సతీతి అత్థో. బ్రహ్మచరియం ఇధ **బ్రహ్మచరియిధ సత్తే చా**తి ఏత్థ **చ**-సద్దో “ఏవం బ్రహ్మచరియఞ్చ విజ్జతి, సస్సతుచ్ఛేదా చ న హోన్తీ”తి సముచ్చయత్థో. ఏవఞ్హి హేతుఆయత్తే ధమ్మమత్తసమ్భవే సత్తో నుపలబ్భతి, తస్మిఞ్చ ఉపలబ్భన్తే సస్సతో, ఉచ్ఛేదో వా సియాతి నుపలబ్భన్తే తస్మిం నేవ ఉచ్ఛేదో న సస్సతన్తి వుత్తం హోతి.

౬౩౩. సచ్చప్పభవతోతి సచ్చతో, సచ్చానం వా పభవతో చ.

కుసలాకుసలం కమ్మన్తి వట్టకథాయ వత్తమానత్తా సాసవన్తి విఞ్ఞాయతి. **అవిసేసేనా**తి “చేతనా చేతనాసమ్పయుత్తకా”తి విసేసం అకత్వా, సబ్బమ్పి తం కుసలాకుసలం కమ్మం సముదయసచ్చన్తి వుత్తన్తి అత్థో. “తణ్హా చ...పే.... అవసేసా చ సాసవా కుసలా ధమ్మా”తి (విభ. ౨౦౮-౨౧౦) హి చేతనాచేతనాసమ్పయుత్తవిసేసం అకత్వా వుత్తన్తి, అరియసచ్చవిసేసం వా అకత్వా సముదయసచ్చన్తి వుత్తన్తి అత్థో. **సచ్చవిభఙ్గే** హి సబ్బేపి కిలేసా సబ్బమ్పి భవగామికమ్మం “సముదయసచ్చ”న్తి వుత్తం. దుతియసచ్చం పభవో ఏతస్సాతి **దుతియసచ్చపభవం**. ఉపాదానపచ్చయా భవోతి ఉపపత్తిభవస్స, కమ్మభవస్స చ అధిప్పేతత్తా వుత్తం “**పఠమదుతియసచ్చద్వయ**”న్తి.

౬౩౬. వత్థూసూతి ఆరమ్మణేసు, దుక్ఖాదీసు వా పటిచ్ఛాదేతబ్బేసు వత్థూసు. **సమ్మోహేతీ**తి ధమ్మసభావం జానితుం పటివిజ్ఝితుం అదేన్తీ తస్స పటిచ్ఛాదనవసేన సమ్మోహేతి. **వత్థు**న్తి ఇధ ఆరమ్మణం అధిప్పేతం. **అఞ్ఞమఞ్ఞఞ్చ ఉపత్థమ్భేతి** అఞ్ఞమఞ్ఞసన్నిస్సయేన వినా ఠాతుం అసక్కోన్తా ద్వే నళకలాపా వియ. **సవిసయే**తి యథాసకం విసయే రూపాయతనాదికే. జాయమానానం ఖన్ధానం వికారభావేన లబ్భమానా జాతి తే జనేన్తీ వియ హోతీతి వుత్తం “**ఖన్ధే చ జనేతీ**”తి. తేనాహ “**తేసం అభినిబ్బత్తిభావేన పవత్తత్తా**”తి. **పాకభేదభావఞ్చ అధితిట్ఠతీ**తి ఏత్థాపి “ఖన్ధే జనేతీ”తి ఏత్థ వుత్తనయేనేవ అత్థో గహేతబ్బో. పాకభేదవసేన వత్తతిచ్చేవ అత్థో . పచ్చతీతి పాకో, భిజ్జతీతి భేదో, పాకో చ భేదో చ **పాకభేదం,** తస్స భావం పచ్చనం, భిజ్జనఞ్చాతి అత్థో. **సోకాదీనం అధిట్ఠానత్తా**తి తేసం కారణత్తా, తేహి సిద్ధాయ అవిజ్జాయ సహితేహి సఙ్ఖారేహి పచ్చయో చ హోతి భవన్తరపాతుభావాయాతి అధిప్పాయో. చుతిచిత్తం వా పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స అనన్తరపచ్చయో హోతీతి “**పచ్చయో చ**

హోతి భవన్తరపాతుభావాయా''తి వుత్తం. తం పన చుతిచిత్తం అవిజ్జాసఙ్ఖారరహితం భవన్తరస్స పచ్చయో న హోతీతి ససహాయత్తదస్సనత్థమాహ **''సోకాదీనం అధిట్ఠానత్తా''**తి. **ద్వేధాతి** అత్తనో అత్తనో సరసేన, ధమ్మన్తరపచ్చయభావేన చాతి ద్వేధా ద్వేధా. బ్యాపనిచ్ఛాలోపేన హి నిద్దేసో.

౬౨౭. **''అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా''**తి ఏతేన సఙ్ఖారానం పచ్చయుప్పన్నతాదస్సనేన "కో ను ఖో అభిసఙ్ఖరోతీతి ఏస నో కల్లో పఞ్హో"తి దస్సేతి, తేనేతం కారకదస్సననివారణం. అత్తా భవతో భవన్తరం సఙ్కమతీతి దస్సనం **అత్తసఙ్కన్తిదస్సనం,** తం సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణుప్పత్తివచనేన నివారితం హోతి. పఞ్చన్నం ఖన్ధానం అభేదతో ఏకో అత్తాతి గహణం **ఘనసఞ్ఞా,** తం యమకతాలకన్దం భిన్దన్తేన వియ "విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప"న్తి వచనేన నివారితం హోతి. **''ఏవమాదిదస్సననివారణ''**న్తి ఏతేన "సోచతి పరిదేవతి దుక్ఖితో"తిఆదిదస్సననివారణమాహ. సోకాదయోపి హి పచ్చయాయత్తా అవసవత్తినోతి "జాతిపచ్చయా జరామరణం సోక...పే.... సమ్భవన్తీ"తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౧; ఉదా॰ ౧) ఏతేన వుత్తమేవాతి. **మిచ్ఛాదస్సననివారణతోపీ**తి కారకదస్సనాదినానావిధమిచ్ఛాభినివేసనివారణతోపి.

౬౨౮. **''సలక్ఖణసామఞ్ఞలక్ఖణవసేనా''**తి ఏతేన సబ్బప్పకారేన ధమ్మానం యాథావతో అదస్సనమాహ తదుభయవినిముత్తస్స ధమ్మేసు పరమత్థతో పస్సితబ్బభావస్స అభావతో. **ఉపక్ఖలనం వియ** దుక్ఖుప్పత్తిహేతుతో. **పతనం వియ** భవన్తరపపాతతో. **గణ్డపాతుభావో వియ** దుక్ఖతాసూలయోగతో, కిలేసాసుచిపగ్ఘరణతో చ. **గణ్డభేదపీళకా వియాతి** భేదనత్థం పచ్చమానే గణ్డే తస్స ఉపరి జాయమానా ఖుద్దకపీళకా వియ, గణ్డస్స వా అనేకధాభేదే పీళకా వియ. **ఘట్టనం వియ** సఙ్ఘట్టనరసతాయ ఫస్సో. **ఘట్టనదుక్ఖం వియాతి** ఘట్టనతో జాతం దుక్ఖం వియ తివిధదుక్ఖతావసేన తిస్సన్నమ్పి వేదనానం దుక్ఖభావతో. **పటికారాభిలాసో వియాతి** సముదాయస్స ఏకదేసనిదస్సనభావేనాహ. **అసప్పాయగ్గహణం వియ** బహువిధానత్థుప్పత్తినిమిత్తతో. **అసప్పాయలేపనం వియ** దుక్ఖహేతునో ససన్తానే సన్నిధాపనతో. **గణ్డవికారపాతుభావో వియ** అత్తభావగణ్డస్స నిబ్బత్తివికారభావతో , తన్నిమిత్తఞ్చస్స సూనభావాదిసమ్భవతో. సూనతాసరాగపుబ్బగ్గహణాదయో హి **గణ్డవికారా.** సరసతో గణ్డస్స భిజ్జనం పాకేన వినా న హోతీతి భేదగ్గహణేనేవస్స పాకోపి గహితోతి కత్వా ఆహ **''గణ్డభేదో వియ జరామరణ''**న్తి. గణ్డస్స వా విసదిసాపత్తి, భిజ్జనఞ్చ **గణ్డభేదో,** తత్థ విసదిసాపత్తి పాకోతి వేదితబ్బం.

ఉపమాహి భవచక్కం విఞ్ఞాపేన్తేన ఏకాధిట్ఠానేహి ఉపమావిసేసేహి తం విఞ్ఞాపేత్వా ఇదాని నానాధిట్ఠానేహి విఞ్ఞాపేతుం **''యస్మా వా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ పటలాభిభూతచక్ఖుకో రూపాని న పస్సతి, కిఞ్చి పస్సన్తోపి విపరీతం పస్సతి, ఏవం అవిజ్జాభిభూతో దుక్ఖాదీని న పటిపజ్జతి న పస్సతి, మిచ్ఛా వా పటిపజ్జతీతి **పటలం వియ అవిజ్జా. కోసకారకిమి వియ** అత్తనావ కతత్తా, వట్టస్స అత్తనో ఏవ పరిబ్భమనకారణత్తా చ **కోసప్పదేసా వియ సఙ్ఖారా.** సఙ్ఖారపరిగ్గహం వినా పతిట్ఠం అలభమానం **విఞ్ఞాణం** పరిణాయకపరిగ్గహం వినా పతిట్ఠం అలభమానో **రాజకుమారో వియాతి** పరిగ్గహేన వినా పతిట్ఠాలాభో ఏత్థ ఉపమోపమేయ్యసామఞ్ఞం. **ఉపపత్తినిమిత్త**న్తి కమ్మాదిఆరమ్మణమాహ. **పరికప్పనతోతి** ఆరమ్మణకరణతో, సమ్పయుత్తేన వా వితక్కేన వితక్కనతో. దేవమనుస్సమిగవిహఙ్గాదివివిధప్పకారతాయ **మాయా వియ నామరూపం.** పతిట్ఠావిసేసేన వుద్ధివిసేసాపత్తితో **వనప్పగుమ్బో వియ సళాయతనం.** ఆయతనానం విసయివిసయభూతానం అఞ్ఞమఞ్ఞాభిముఖభావో **ఆయతనఘట్టనం.** తతో ఆయతనఘట్టనతో ద్వయసఙ్ఘట్టనుప్పత్తితో, వేదనాదుక్ఖహేతుతో చ **అగ్గి వియ ఫస్సో.** సపరిళాహతో **దాహో వియ వేదనా.** ఉపరూపరి తణ్హాపవడ్ఢనతో లోణూదకపానం వియ విసయానుభవనం. ఆరమ్మణే పాతుకమ్యతాభావతో **పిపాసా వియ తణ్హా. తదస్సుపాదాన**న్తి తం అభిలాసకరణం తణ్హాదిట్ఠాభినన్దనం అస్స

తంసమఙ్గినో పుగ్గలస్స, తదస్స వా భవేయ్య ఉపాదానం. బ్యసనావహతాయ అజాననతో భవుపాదానం మచ్ఛస్స బళిసుపాదానం వియ. ఏత్థ చ సఙ్ఖారాదీనం కోసప్పదేసపరిణాయకాదీహి ద్వీహి ద్వీహి సదిసతాయ ద్వే ద్వే ఉపమా వుత్తాతి వేదితబ్బా.

౬౨౯. కోచి అగమ్భీరో ఏవ గమ్భీరో వియ ఖాయతి పురాణతిణపణ్ణాదిభరితో పబ్బతసఙ్ఖేపే జలాసయో వియ, న ఏవమయం. అయం పన గమ్భీరోవ హుత్వా ఓభాసతి పకాసతి దిస్సతీతి **గమ్భీరావభాసో. యథారహ**న్తి అత్థాదివసేన యథానురూపం.

జాతితో జరామరణం న న హోతి, హోతి ఏవాతి అవధారణే సిద్ధే ''సియా ను ఖో జరామరణం జాతితో, అఞ్ఞతోపీ''తి ఆసఙ్కాయం తదాసఙ్కానివత్తనత్థం **''న చ జాతిం వినా అఞ్ఞతో హోతీ**''తి వుత్తం. తత్థ అఞ్ఞగ్గహణం జాతియా పటియోగీవిసయం, న అఞ్ఞమత్తవిసయం ''జాతిం వినా''తి వచనతో. తేనస్స నాఞ్ఞం జాతియా సహకారీకారణభూతం నివత్తితం హోతి. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి. **ఇత్థ**న్తి ఇదం పకారం, ఇమినా పకారేనాతి అత్థో. **జాతిపచ్చయసమ్భూతసముదాగతట్ఠో**తి జాతిపచ్చయసమ్భూతం హుత్వా సహితస్స అత్తనో పచ్చయానురూపస్స ఉద్ధం ఉద్ధం ఆగతభావో, అనుప్పవత్తట్ఠోతి అత్థో. అథ వా సమ్భూతట్ఠో చ సముదాగతట్ఠో చ **సమ్భూతసముదాగతట్ఠో**. ''న జాతితో జరామరణం న హోతి, న చ జాతిం వినా అఞ్ఞతో హోతీ''తి హి జాతిపచ్చయసమ్భూతట్ఠో వుత్తో. **ఇత్థఞ్చ జాతితో సముదాగచ్ఛతీ**తి జాతిపచ్చయసముదాగతట్ఠో, యా యా జాతి యథా యథా పచ్చయో హోతి, తదనురూపపాతుభావోతి అత్థో.

తత్థ ''న జాతితో జరామరణం న హోతీ''తి ఇమినా జరామరణస్స జాతిపచ్చయతాయ అవితథతం దస్సేతి, ''న జాతిం వినా అఞ్ఞతో జరామరణం హోతీ''తి ఇమినా అనఞ్ఞథత్తం, ''ఇత్థఞ్చ జాతితో సముదాగచ్ఛతీ''తి ఇమినా తథతం. తేన చ యథా పచ్చయధమ్మా అత్తనో పచ్చయుప్పన్నానం పచ్చయభావే, తథా అవితథా అనఞ్ఞథా, ఏవం పచ్చయుప్పన్నధమ్మాపి తబ్భావేతి దస్సేతి. ఏస నయో సేసేసుపి. ''హేతుఫలే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా''తి ఏతేన వచనేన అత్థస్స హేతుఫలభావో కథం ఞాతబ్బోతి? ''అత్థపటిసమ్భిదా''తి ఏతస్స సమాసపదస్స అవయవపదత్థం దస్సేన్తేన ''హేతుఫలే ఞాణ''న్తి వుత్తత్తా. ''అత్థే పటిసమ్భిదా అత్థపటిసమ్భిదా''తి ఏత్థ హి ''అత్థే''తి ఏతస్స అత్థం దస్సేన్తేన ''హేతుఫలే''తి వుత్తం, ''పటిసమ్భిదా''తి ఏతస్స అత్థం దస్సేన్తేన ''ఞాణ''న్తి, తస్మా హేతుఫలఅత్థసద్దా ఏకత్థా, ఞాణపటిసమ్భిదా చాతి ఇమమత్థం వదన్తేన సాధితో అత్థస్స హేతుఫలభావో.

యేనాకారేనాతి యేన పవత్తిఆకారేన. సభావధమ్మా హి పచ్చయవిసేససిద్ధేన పవత్తిఆకారేన విసిట్ఠాకారా హోన్తి. తేనాహ ''సబ్బే ధమ్మా సబ్బాకారేన బుద్ధస్స భగవతో ఞాణముఖే ఆపాథమాగచ్ఛన్తీ''తి (మహాని. ౧౫౬; చూళని. మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫). **యదవత్థా**తి యాయ అవత్థాయ అవత్థితా. అవత్థావిసేసవన్తో హి ధమ్మా తేన తేన అవత్థావిసేసేన తం తం అత్థకిచ్చం సాధేతుం సమత్థా హోన్తి. స్వాయం పవత్తిఆకారో, అవత్థావిసేసో చ అవిజ్జాయపి అనుపచితకుసలసమ్భారేహి దురవబోధతో ఏవ ఞాణేన అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠో చాతి ఆహ **''తస్స...పే.... గమ్భీరో''**తి. **తస్స** ఆకారస్స, అవత్థాయ చ. **హేతుమ్హి ఞాణ**న్తి ఏత్థ హేతునో ధమ్మపరియాయతా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా.

అస్సాతి పటిచ్చసముప్పాదస్స. **తేన తేన కారణేనాతి** తేన తేన వేనేయ్యానం బుజ్ఝనానుగుణతాసఙ్ఖాతేన కారణేన. **తత్థాతి** తస్మిం దేసనప్పకారే. **అనులోమపటిలోమతోతి** నయిధ పచ్చయుప్పాదా పచ్చయుప్పన్నుప్పాదసఙ్ఖాతం అనులోమం, పచ్చయనిరోధా పచ్చయుప్పన్ననిరోధసఙ్ఖాతఞ్చ పటిలోమమాహ. ఆదితో పన అన్తగమనమనులోమం, అన్తతో చ ఆదిగమనం పటిలోమమాహ. ఆదితో పట్ఠాయ అనులోమదేసనాయ, అన్తతో పట్ఠాయ పటిలోమదేసనాయ చ **తిసన్ధిచతుసఙ్ఖేపం**. "ఇమే చత్తారో ఆహారా కింనిదానా"తిఆదికాయ (సం. ని. ౨.౧౧) వేమజ్ఝతో పట్ఠాయ పటిలోమదేసనాయ, "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో, ఫస్సపచ్చయా వేదనా"తిఆదికాయ (మ. ని. ౧.౨౦౪, ౪౦౦; మ. ని. ౩.౪౨౧, ౪౨౫-౪౨౬; సం. ని. ౨.౪౩-౪౫; ౨.౪.౬౦; కథా. ౪౬౫, ౪౬౭) అనులోమదేసనాయ చ **ద్విసన్ధితిసఙ్ఖేపం**. "సంయోజనీయేసు, భిక్ఖవే, ధమ్మేసు అస్సాదానుపస్సినో విహరతో తణ్హా పవడ్ఢతి, తణ్హాపచ్చయా ఉపాదాన"న్తిఆదీసు (సం. ని. ౨.౫౩, ౫౭) **ఏకసన్ధిద్విసఙ్ఖేపం**. కత్థచి ఏకఙ్గోపి చ పటిచ్చసముప్పాదో దేసితో, సో "తత్ర, భిక్ఖవే, సుతవా అరియసావకో"తిఆదినా (సం. ని. ౨.౬౨) దస్సితో ఏవ.

అవిజ్జాదీనం సభావో పటివిజ్ఝీయతీతి **పటివేధో**. వుత్తం హేతం **అట్ఠకథాయం** "తేసం తేసం వా తత్థ తత్థ వుత్తధమ్మానం పటివిజ్ఝితబ్బో సలక్ఖణసఙ్ఖాతో అవిపరీతసభావో పటివేధో"తి (ధ. స. అట్ఠ. నిదానకథా). జాననలక్ఖణస్స ఞాణస్స పటిపక్ఖభూతో అవిజ్జాయ **అఞ్ఞాణట్ఠో**. ఆరమ్మణస్స పచ్చక్ఖకరణేన దస్సనభూతస్స పటిపక్ఖభూతో **అదస్సనట్ఠో**. యేన పనేసా దుక్ఖాదీనం యాథావసరసం పటివిజ్ఝితుం న దేతి, ఛాదేత్వా పరియోనన్ధిత్వా తిట్ఠతి, సో తస్సా **సచ్చాసమ్పటివేధట్ఠో**. అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారేకదేసో **సరాగో**, అఞ్ఞో **విరాగో**. రాగస్స వా అపటిపక్ఖభావతో రాగపవడ్ఢకో అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో సబ్బోపి **సరాగో**, ఇతరో తప్పటిపక్ఖభావతో **విరాగో**. "దీఘరత్తం హేతం, భిక్ఖవే, అస్సుతవతో పుథుజ్జనస్స అజ్ఝోసితం మమాయితం పరామట్ఠం 'ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా"తి (సం. ని. ౨.౬౨) అత్తపరామాసస్స విఞ్ఞాణం విసేసతో వత్థు వుత్తన్తి విఞ్ఞాణస్స **సుఞ్ఞతట్ఠో** గమ్భీరో. అత్తా విజానాతి సంసరతీతి సబ్యాపారతాసఙ్కన్తి అభినివేసబలవతాయ **అబ్యాపారట్ఠఅసఙ్కన్తిపటిసన్ధిపాతుభావట్ఠా** చ గమ్భీరా. **నామరూపస్స** పటిసన్ధిక్ఖణే **ఏకుప్పాదో,** పవత్తియం విసుం విసుం యథారహం **ఏకుప్పాదో,** నామస్స రూపేన, రూపస్స చ నామేన అసమ్పయోగతో **వినిబ్భోగో,** నామస్స నామేన, రూపస్స చ రూపేన, ఏకచ్చస్స ఏకచ్చేన **అవినిబ్భోగో** యోజేతబ్బో. ఏకుప్పాదేకనిరోధే హి అవినిబ్భోగే అధిప్పేతే సో రూపస్స చ ఏకకలాపవుత్తినో లబ్భతి. అథ వా ఏకచతువోకారభవేసు నామరూపానం అసహవత్తనతో అఞ్ఞమఞ్ఞవినిబ్భోగో, పఞ్చవోకారభవే సహవత్తనతో అవినిబ్భోగో చ వేదితబ్బో.

అధిపతియట్ఠో నామ ఇధ ఇన్ద్రియపచ్చయభావో. "లోకోపేసో ద్వారాపేసా ఖేత్తమ్పేత"న్తి (ధ. స. ౫౯౭-౫౯౮) వుత్తా **లోకాదిఅత్థా** చక్ఖాదీసు పఞ్చసు యోజేతబ్బా. మనాయతనస్సాపి లుజ్జనతో, మనోసమ్ఫస్సాదీనం ద్వారఖేత్తభావతో చ ఏతే అత్థా సమ్భవన్తి ఏవ. ఆపాథగతానం రూపాదీనం పకాసనయోగ్యతాలక్ఖణం ఓభాసనం చక్ఖాదీనం **విసయిభావో,** మనాయతనస్స విజాననం. **సఙ్ఘట్టనట్ఠో** విసేసతో చక్ఖుసమ్ఫస్సాదీనం పఞ్చన్నం, ఇతరే ఛన్నమ్పి యోజేతబ్బా. ఫుసనఞ్చ ఫస్సస్స సభావో, సఙ్ఘట్టనం రసో, ఇతరే ఉపట్ఠానాకారా. **ఆరమ్మణరసానుభవనట్ఠో** రసవసేన వుత్తో, **వేదయితట్ఠో** లక్ఖణవసేన. సుఖదుక్ఖమజ్ఝత్తభావా యథాక్కమం తిస్సన్నం వేదనానం సభావవసేన వుత్తా. అత్తా వేదయతీతి అభినివేసస్స బలవతాయ **నిజ్జీవట్ఠో** వేదనాయ గమ్భీరో. నిజ్జీవాయ వా వేదనాయ వేదయితం నిజ్జీవవేదయితం, నిజ్జీవవేదయితమేవ అత్థో **నిజ్జీవవేదయితట్ఠో**. సప్పీతికతణ్హాయ **అభినన్దితట్ఠో,** బలవతరతణ్హాయ గిలిత్వా పరినిట్ఠాపనం

అఙ్ఝోసానట్ఠో. ఇతరో సాధారణవసేన వేదితబ్బో. **ఆదానగ్గహణాభినివేసట్ఠా** చతున్నమ్పి ఉపాదానానం సమానా, **పరామాసట్ఠో** వుత్తో దిట్ఠుపాదానాదీనమేవ, తథా **దురతిక్కమట్ఠో**. "దిట్ఠికన్తారో"తి (ధ॰ స॰ ౩౯౨) హి వచనతో దిట్ఠీనం దురతిక్కమతా, దళ్హగ్గహణత్తా వా చతున్నమ్పి **దురతిక్కమట్ఠో** యోజేతబ్బో. దురతిక్కమతాయపి హి తణ్హాయ **సముద్దట్ఠో** వుత్తో. **యోనిగతిఠితినివాసేసుఖిపనన్తి** సమాసే భుమ్మవచనస్స అలోపో దట్ఠబ్బో. ఏవఞ్హి తేన ఆయూహనాభిసఙ్ఖరణపదానం సమానో హోతి. జరామరణఙ్గం మరణప్పధానన్తి మరణట్ఠా ఏవ **ఖయాదయో** గమ్భీరాతి దస్సితా. నవనవానఞ్హి ఖయేన ఖణ్డిచ్చాదిపరిపక్కప్పవత్తి జరాతి, ఖయట్ఠో వా జరాయ వుత్తోతి దట్ఠబ్బో. నవభావాపగమో హి ఖయోతి వత్తుం యుత్తోతి. **విపరిణామట్ఠో** ద్విన్నమ్పి. సన్తతివసేన వా జరాయ ఖయవయభావో, సమ్ముతిఖణికవసేన మరణస్స భేదవిపరిణామతా యోజేతబ్బా.

౬౬౦. **అత్థనయాతి** అత్థానం నయా, అవిజ్జాదిఅత్థేహి ఏకత్తాదీ సకేన భావేన నయన్తి గమేన్తీతి ఏకత్తాదయో, తేసం నయాతి వుత్తా. నీయన్తీతి హి నయాతి. అత్థా ఏవ వా ఏకత్తాదిభావేన నీయమానా ఞాయమానా **అత్థనయాతి** వుత్తా. నీయన్తి ఏతేహీతి వా నయా, ఏకత్తాదీహి చ అత్థా "ఏక"న్తిఆదినా నీయన్తి, తస్మా ఏకత్తాదయో అత్థానం నయాతి **అత్థనయా**.

అఙ్కురాదిభావేనాతి అఙ్కురపత్తనాళఖన్ధసాఖాపల్లవపలాసాదిభావేన పవత్తమానే అవయవే ఏకజ్ఝం గహేత్వా సన్తానానుపచ్ఛేదేన బీజం రుక్ఖభావం పత్తం రుక్ఖభావేన పవత్తం తఞ్చ ఏకత్తేన వుచ్చతీతి **సన్తానానుపచ్ఛేదో** యథా ఏకత్తం, ఏవం ఇధాపి అవిజ్జాసఙ్ఖారాదిహేతుహేతుసముప్పన్నానం సన్తానానుపచ్ఛేదో ఏకసన్తతిపతితతా **ఏకత్తనయోతి** దస్సేతి. "**హేతుఫలసమ్బన్ధేనా**"తి ఏతేన సన్తానానుపచ్ఛేదం విభావేతి. సతిపి హి హేతుఫలానం పరమత్థతో భేదే హేతుభావేన, ఫలభావేన చ తేసం సమ్బన్ధభావోయేవేత్థ **సన్తానానుపచ్ఛేదో**, యతో యస్మిం సన్తానే కమ్మం నిబ్బత్తం, తత్థేవ ఫలుప్పత్తీతి కతస్స వినాసో, అకతస్స అబ్భాగమో చ నత్థీతి. **ఏకత్తగ్గహణతోతి** హేతుఫలానం భేదం అనుపధారేత్వా హేతుం, ఫలఞ్చ అభిన్నం కత్వా ఉభిన్నం ఏకభావస్స అభేదస్స గహణేన. "తదేవ విఞ్ఞాణం సన్ధావతి సంసరతీ"తిఆదినా **సస్సతదిట్ఠిం ఉపాదియతి**.

లక్ఖణవవత్థానన్తి సభావవవత్థానం హేతునో, ఫలస్స చ భిన్నసభావతావబోధో. **భిన్నసన్తానస్సేవాతి** సమ్బన్ధరహితస్స నానత్తస్స గహణతో అఞ్ఞో మతో, అఞ్ఞో జాతో, తస్మా "సత్తన్తరో ఉచ్ఛిన్నో, సత్తన్తరో ఉప్పన్నో"తి గణ్హన్తో **ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం ఉపాదియతి**.

అవ్యాపారోతి ఉప్పాదేతబ్బన్తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **బ్యాపారాభావో** అనభిసన్ధితాయ అబ్యావటతా. **సమ్మా పస్సన్తోతి** "నిరీహా నిజ్జీవా ధమ్మమత్తా"తి పస్సన్తో. సభావో ఏవ నియమో **సభావనియమో** "ససమ్భారగ్గినో ఉద్ధముఖతా, ససమ్భారవాయునో తిరియగమన"న్తి ఏవమాది వియ. తేన సిద్ధో యథాసకం పచ్చయుప్పన్నస్స **హేతుభావో**. "కస్సచి కత్తునో అభావా న కాచి కిరియా ఫలపబన్ధినీ"తి **అకిరియదిట్ఠిం ఉపాదియతి**.

"ఖీరతో దధి, న ఉదకతో, తిలతో తేలం, న వాలికతో"తి సబ్బతో సబ్బసమ్భవాభావదస్సనేన **అహేతుకదిట్ఠిం** హేతుఅనురూపమేవ ఫలం పస్సన్తో **అకిరియదిట్ఠిం పజహతి. యతో కుతోచీతి** యది అఞ్ఞస్మా అఞ్ఞస్స ఉప్పత్తి సియా, వాలికతో తేలస్స, ఉచ్ఛుతో ఖీరస్స కస్మా ఉప్పత్తి న సియా, తస్మా న కోచి కస్సచి హేతు అత్థీతి **అహేతుకదిట్ఠిం**,

అవిజ్జమానేపి హేతుమ్హి నియతతాయ తిలగావీసుక్కసోణితాదీహి తేలఖీరసరీరాదీని పవత్తన్తీతి **నియతివాదఞ్చ ఉపాదియతీ**తి విఞ్ఞాతబ్బం యథారహం.

౬౬౧. కస్మా? యస్మా ఇదఞ్హి భవచక్కం అపదాలేత్వా సంసారభయమతీతో న కోచి సుపినన్తరేపి అత్థీతి సమ్బన్ధో. **అగాధం** అప్పతిట్ఠం **దురతియానం** దురతిక్కమం. **అసనివిచక్కమివా**తి అసనిమణ్డలమివ. తఞ్హి నిమ్మథనమేవ, నానిమ్మథనం పవత్తతి, ఏవం భవచక్కమ్పి ఏకన్తదుక్ఖుప్పాదనతోవ ‘‘**నిచ్చనిమ్మథన**’’న్తి వుత్తం.

ఞాణాసినా అపదాలేత్వా సంసారభయమతీతో నత్థీతి ఏతస్స సాధకసుత్తం దస్సేన్తో ‘‘**వుత్తమ్పి చేత**’’న్తిఆదిమాహ. తన్తూనం ఆకులకం తన్తాకులకం, తన్తాకులకమివ జాతా **తన్తాకులకజాతా,** కిలేసకమ్మవిపాకేహి అతివియ జటితాతి అత్థో. కులియా సకుణియా నీడం కులికం, తం వియ జాతా **కులికుణ్డికజాతా**. ముఞ్జా వియ, పబ్బజా వియ చ భూతా జాతా **ముఞ్జపబ్బజభూతా**. తదుభయం కిర తిణం ఆకులం జటితం హుత్వా వడ్ఢతి. వడ్ఢియా అభావతో **అపాయం,** దుక్ఖగతిభావతో **దుగ్గతిం,** సుఖసముస్సయతో వినిపతితత్తా **వినిపాతఞ్చ,** చతుబ్బిధం అపాయం ‘‘ఖన్ధానఞ్చ పటిపాటీ’’తిఆదినా (విసుద్ధి. ౨.౬౧౯; దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౯౫ ఆపసాదనావణ్ణనా; సం. ని. అట్ఠ. ౨.౨.౬౦; అ. ని. అట్ఠ. ౨.౪.౧౯౯; విభ. అట్ఠ. ౨౨౬ సఙ్ఖారపదనిద్దేస; ధ. స. అట్ఠ. నిదానకథా; సు. ని. అట్ఠ. ౨.౫౨౩; ఉదా. అట్ఠ. ౩౯; ఇతివు. అట్ఠ. ౧౪, ౫౮; థేరగా. అట్ఠ. ౧.౬౭, ౯౯; పటి. మ. అట్ఠ. ౨.౧.౧౧౭; చూళని. అట్ఠ. ౬; బు. వం. అట్ఠ. ౨.౫౮) వుత్తం **సంసారఞ్చ నాతివత్తతి**. సంసారో ఏవ వా సబ్బో ఇధ వడ్ఢిఅపగమాదిఅత్థేహి అపాయాదినామకో వుత్తో కేవలం దుక్ఖక్ఖన్ధభావతో.

పఞ్ఞాభూమినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి సత్తరసమపరిచ్ఛేదవణ్ణనా.

౧౮. దిట్ఠివిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

నామరూపపరిగ్గహకథావణ్ణనా

౬౬౨. యా విసుద్ధియో సమ్పాదేతబ్బాతి సమ్బన్ధో. **ఇమేసు** యథావిచారితేసు ఖన్ధాదీసు విపస్సనాయ **భూమిభూతేసు ధమ్మేసు**. గన్థస్స ఉగ్గణ్హనం వాచుగ్గతకరణం **ఉగ్గహో**, పరితో సబ్బథాపి అత్థస్స ఞాతుమిచ్ఛా **పరిపుచ్ఛా**, సవనుపపరిక్ఖాదివసేన తదత్థస్స మనసికారవిధి, తదుభయవసేన యస్మా తత్థపి ఞాణం స్వాసేవితం హోతి, తస్మా వుత్తం ''**ఉగ్గహపరిపుచ్ఛావసేన ఞాణపరిచయం కత్వా**''తి, ఖన్ధాదీసు సుతమయం ఞాణం ఉప్పాదేత్వాతి అత్థో. **విత్థారితమేవ,** తస్మా తత్థ విత్థారితనయానుసారేన సీలవిసుద్ధి సమ్పాదేతబ్బాతి అధిప్పాయో. ఉపచారసమాధిపి అప్పనాసమాధి వియ విపస్సనాయ అధిట్ఠానభావతో చిత్తవిసుద్ధియేవాతి ఆహ ''**సఉపచారా**''తి. **వేదితబ్బాతి** అత్తనో సన్తానే నిబ్బత్తనవసేనేవ వేదితబ్బా. ఏవఞ్హి తా పచ్చక్ఖతో విదితా నామ హోన్తి, తస్మా వేదితబ్బా సమ్పాదేతబ్బాతి వుత్తం హోతి. **వేదితబ్బాతి** వా సమాపత్తిసుఖాధిగమవసేన అనుభవితబ్బాతి అత్థో. న హి కేవలేన జాననమత్తేన చిత్తవిసుద్ధియం పతిట్ఠితో నామ హోతి, న చ తత్థ అపతిట్ఠాయ ఉపరివిసుద్ధిం సమ్పాదేతుం సక్కాతి.

నామరూపానం యాథావదస్సనన్తి నామస్స, రూపస్స చ విభజ్జ యథాభూతసభావదస్సనం. నామగ్గహణేన చేత్థ వేదనాదీనం చతున్నం తేభూమకానం ఖన్ధానం గహణం, న "విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప"న్తి ఏత్థ వియ విఞ్ఞాణం వినా, నాపి "నామఞ్చ రూపఞ్చా"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౪, ౩౧౨; ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౧౮) ఏత్థ వియ సనిబ్బానేహి లోకుత్తరక్ఖన్ధేహి సద్ధిన్తి దట్ఠబ్బం.

౬౬౩. యాతి పజ్జతి ఏతేనాతి యానం, సమథోవ యానం సమథయానం, తం ఏతస్స అత్థీతి సమథయానికో. ఝానే, ఝానూపచారే వా పతిట్ఠాయ విపస్సనం అనుయుఞ్జన్తస్సేతం నామం, తేన **సమథయానికేన** . ''**ఠపేత్వా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతన**''న్తి ఇదం భవగ్గధమ్మానం ఆదికమ్మికస్స దుప్పరిగ్గహతాయ వుత్తం. **లక్ఖణరసాదివసేన పరిగ్గహేతబ్బా** ఞాణేన పరిచ్ఛిజ్జ గహేతబ్బా, పరిగ్గహవిధి పన **ఖన్ధనిద్దేసే** (విసుద్ధి॰ ౨.౪౨౧ ఆదయో) వుత్తా ఏవాతి అధిప్పాయో. ఆరమ్మణాభిముఖనమనం ఆరమ్మణేన వినా అప్పవత్తి, తేన నమనట్ఠేన, నామకరణట్ఠేన వా. వేదనాదయో హి అరూపధమ్మా సబ్బదాపి చ ఫస్సాదినామకత్తా పథవీఆదయో వియ కేసకుమ్భాదినామన్తరానాపజ్జనతో అత్తనావ కతనామతాయ నామకరణట్ఠేన ''**నామ**''న్తి వుచ్చన్తి. అథ వా అధివచనసమ్ఫస్సో వియ అధివచనం నామం అన్తరేన అనుపచితసమ్భారానం గహణం న గచ్ఛన్తీతి నామాయత్తగ్గహణతాయ వేదనాదయో ''**నామ**''న్తి వుచ్చన్తి, రూపం పన వినాపి నామసవనం అత్తనో రుప్పనసభావేనేవ గహణం గచ్ఛతి. **వవత్థాపేతబ్బన్తి** అసఙ్కరతో ఠపేతబ్బం, అఞ్ఞమఞ్ఞం, రూపేన చ అమిస్సితం కత్వా చిత్తే ఠపేతబ్బన్తి అత్థో.

నామరూపపరిగ్గహో చ నామ యావదేవ తస్స పటినిస్సజ్జనత్థన్తి తదనురూపమేవ నిదస్సనం దస్సేన్తో ''**యథా నామా**''తిఆదిమాహ. **రుప్పనతోతి** ఏత్థ రుప్పనట్ఠో "సీతాదివిరోధిపచ్చయసన్నిపాతే విసదిసుప్పత్తీ"తిఆదినా (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౪౩౨) **ఖన్ధనిద్దేసవణ్ణనాయం** వుత్తోయేవ. ఏవం విసుం నామపరిగ్గహం, రూపపరిగ్గహఞ్చ దస్సేత్వా ఇదాని ఏకజ్ఝం నామరూపపరిగ్గహం దస్సేతుం ''**తతో నమనలక్ఖణ**''న్తిఆది వుత్తం.

౬౬౪. ఇతి అరూపముఖేన విపస్సనాభినివేసం దస్సేత్వా ఇదాని రూపముఖేన తం దస్సేన్తో "**సుద్ధవిపస్సనాయానికో పనా**"తిఆదిమాహ. తత్థ సమథయానికస్స సమథముఖేన విపస్సనాభినివేసో, విపస్సనాయానికస్స పన సమథం అనిస్సాయాతి ఆహ "**సుద్ధవిపస్సనాయానికో**"తి, సమథభావనాయ అమిస్సితవిపస్సనాయానవాతి అత్థో. **అయమేవ వా సమథయానికోతి** యథావుత్తో సమథయానికో ఏవ వా. తేన సమథయానికస్సాపి రూపముఖేన విపస్సనాభినివేసో లబ్భతి, న అరూపముఖేనేవాతి దస్సేతి. **తేసం తేసం ధాతుపరిగ్గహముఖానన్తి** "యం థద్ధలక్ఖణం, అయం పథవీధాతూ"తిఆదినా (విసుద్ధి॰ ౧.౩౦౮) సఙ్ఖేపమనసికారాదివసేన వుత్తేసు తేరససు ధాతుపరిగ్గహముఖేసు. కమ్మసముట్ఠానో నామ కేసో చమ్మబ్భన్తరగతో. **తత్థేవాతి** తస్మింయేవ కమ్మసముట్ఠానే కేసే. కాయప్పసాదస్స వియ భావస్సాపి సకలసరీరబ్యాపితాయ "**భావస్స అత్థితాయా**"తి వుత్తం. పున **తత్థేవాతి** తస్మింయేవ కేససఙ్ఖాతే రూపసముదాయే. **అపరానిపీతి** పుబ్బే వుత్తాని కమ్మసముట్ఠానాని వీసతి, ఇమాని ఆహారసముట్ఠానాదీని చతువీసతి రూపానీతి సబ్బానిపి **చతుచత్తాలీస,** తఞ్చ ఖో తత్థ లబ్భమానసన్తతిసీససామఞ్ఞేన వేదితబ్బం. "**చతుచత్తాలీసా**"తి చ ఇదం సద్దస్స అనియతత్తా వుత్తం. న హి సబ్బకాలం ఉతుచిత్తతో రూపం ఉప్పజ్జన్తం ససద్దమేవ ఉప్పజ్జతీతి. **ఏవన్తి** యథా కేసే, ఏవం లోమాదీసు చతుసముట్ఠానికేసు. **చతువీసతికోట్ఠాసేసూతి** ద్వత్తింసాయ కోట్ఠాసేసు వక్ఖమానే అట్ఠ కోట్ఠాసే అపనేత్వా చతువీసతికోట్ఠాసేసు. సేదాదీనం ఆతపూపతాపాదినా, చిత్తవికారేన చ ఉప్పజ్జనతో తే **ఉతుచిత్తసముట్ఠానా** వుత్తా.

ద్వత్తింసకోట్ఠాసగతేసు రూపేసు పాకటేసు జాతేసు తదఞ్ఞానిపి పాకటాని హోన్తీతి తానిపి దస్సేతుం "**అపరే**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **అపరే దస ఆకారాతి** తేజోవాయోకోట్ఠాసవసేన అపరే దస ఆకారా. **కమ్మజేతి** భూతకథనం, న విసేసనం అసితాదిపరిపాచకస్స తేజస్స అకమ్మజస్స అభావతో. **తథా చిత్తజేతి** చ ఏకన్తచిత్తసముట్ఠానత్తా అస్సాసపస్సాసానన్తి కేచి, తం న, అచిత్తజసన్తానే పవత్తానం ఉతుజభావతో. అబ్భన్తరట్ఠా ఏవ హి తే చిత్తజా, న బహిద్ధా, తస్మా తత్థ "**చిత్తజే**"తి ఇదం విసేసనమేవ, అయఞ్చ అత్థో హేట్ఠా ఆనాపానకథాయం వుత్తోయేవ. **సేసేసూతి** సన్తప్పనాదివసేన చేవ ఉద్ధఙ్గమాదివసేన చ పవత్తేసు తేజోవాయోకోట్ఠాసేసు.

చక్ఖుదసకాదీసు పధానరూపం చక్ఖాదయోతి తేసు లబ్భమానం వత్థుద్వారభావం అవయవకిచ్చం సముదాయే ఆరోపేత్వా వుత్తం "**వత్థుద్వారవసేన పఞ్చ చక్ఖుదసకాదయో**"తి. వత్థువసేన హదయవత్థుదసకఞ్చాతి యోజేతబ్బం, ఏకయోగనిద్దిట్ఠానమ్పి ఏకదేసో అనువత్తతీతి. **సబ్బానిపీతి** యథావుత్తగణనాయం చతున్నవుతిచతుసతాధికాని సహస్సరూపరూపాని. కోట్ఠాసావయవానం పన తదవయవకలాపానఞ్చ భేదే గయ్హమానే అతివియ తతో బహుతరో రూపభేదో హోతి, సో పన భేదో ఇధ ఆదికమ్మికస్స దుప్పరిగ్గహోతి న గహేతబ్బో.

కామం వత్థువసేనాపి అరూపధమ్మా పాకటా హోన్తి, ద్వారవసేన పన పరిగ్గహో అనాకులోతి కత్వా వుత్తం "**ద్వారవసేన అరూపధమ్మా పాకటా హోన్తీ**"తి . సబ్బసఙ్గాహికవసేన "**ఏకాసీతి లోకియచిత్తానీ**"తి వుత్తం, లాభినో ఏవ పన మహగ్గతచిత్తాని సుపాకటాని హోన్తి. **అవిసేసేనాతి** సాధారణతో. ఫస్సాదయో హి సత్త చేతసికా చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహిపి ఉప్పజ్జనతో సబ్బచిత్తుప్పాదసాధారణా. **సబ్బేపి తేతి** ఏకాసీతి లోకియచిత్తాని, తంసమ్పయుత్తఫస్సాదయోతి సబ్బేపి తే అరూపధమ్మే. ఆరమ్మణాదివిభాగేన పన చిత్తుప్పాదభేదే గయ్హమానే తతో బహుతరో ఏవ హోతి, సో పన ఇధ నాధిప్పేతో.

౬౬౭. అస్స చక్ఖుపసాదస్స నిస్సయభూతా పన చతస్సో ధాతుయోతి సమ్బన్ధో. సహజాతరూపాని తస్స చక్ఖుపసాదస్స ఇచ్చేవ సమ్బన్ధో. **తత్థేవాతి** తస్మింయేవ ససమ్భారచక్ఖుపదేసే. **అనుపాదిన్నరూపానీతి** పుబ్బే

వుత్తరూపానం ఉపాదిన్నరూపత్తా వుత్తం, అకమ్మజరూపానీతి అత్థో. **సేసానీ**తి పఠమం చక్ఖునో వుత్తత్తా తతో సేసాని, తేన పన సద్ధిం చతుపఞ్ఞాస రూపాని హోన్తి. చక్ఖుదసకాదీసు ఏకస్సపి అగ్గహేతబ్బతో ‘‘**అవసేసాని తేచత్తాలీస రూపానీ**’’తి వుత్తం. సద్దస్స అనియతత్తా తం అగ్గహేత్వా “తేచత్తాలీస రూపానీ”తి వత్వా పున ఉతుచిత్తసముట్ఠానే ద్వే సద్దే గహేత్వా ‘‘**పఞ్చచత్తాలీసా**’’తి కేచివాదో దస్సితో.

అవసేసరూపానీతి “దస ధాతుయో”తి వుత్తే ద్వాదస రూపధమ్మే ఠపేత్వా అవసేసాని ఛ నిప్ఫన్నరూపాని. రూపరూపానేవ హి ఇధ పరిగ్గయ్హన్తి, న రూపపరిచ్ఛేదవికారలక్ఖణాని. చక్ఖుసన్నిస్సయరూపారమ్మణభావసామఞ్ఞేన, చిత్తభావసామఞ్ఞేన చ కుసలాకుసలవిపాకతాయ దువిధమ్పి చక్ఖువిఞ్ఞాణం చిత్తస్సేవ వుత్తం. **ఏవన్తి** ఇమినా “చక్ఖుం నిస్సాయా”తిఆదినా వుత్తం, అవుత్తఞ్చ “సోతం నిస్సాయా”తిఆదికం సఙ్గణ్హాతి. **మనోవిఞ్ఞాణధాతూ**తి ఏత్థపి “ఏకా”తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం “ఏకా మనోవిఞ్ఞాణధాతూ”తి. అడ్ఢేన ఏకాదస **అడ్ఢేకాదస,** అడ్ఢం వా ఏకాదసమం ఏతాసన్తి **అడ్ఢేకాదస. అడ్ఢట్ఠమా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

౬౬౬. చక్ఖుధాతుయం వుత్తనయేనేవాతి “యం లోకో సేతకణ్హమణ్డలవిచిత్త”న్తిఆదినా (విసుద్ధి. ౨.౬౬౨) వుత్తనయేన.

౬౬౭. ఇధ భిక్ఖు ఇమస్మిం సరీరేతి అజ్ఝత్తం విపస్సనాభినివేసదస్సనవసేన వుత్తం. తేనేవ హి ఏకస్సేవ భావస్స గహితత్తా ‘‘**సత్తరస రూపాని సమ్మసనుపగానీ**’’తి ఆహ. సమ్మసితుం సక్కుణేయ్యాని సమ్మసనం ఉపగచ్ఛన్తీతి **సమ్మసనుపగాని,** సమ్మసనీయానీతి అత్థో. **ఆకార**-గ్గహణేన విఞ్ఞత్తిద్వయం వుత్తం, **వికార**-గ్గహణేన లహుతాదిత్తయం, ఇతరేన ఆకాసధాతూతి వదన్తి. **ఆకార**-గ్గహణేన పన విఞ్ఞత్తిద్వయేన సద్ధిం లక్ఖణరూపమాహ. తమ్పి హి రూపానం ఉప్పజ్జనాదిఆకారమత్తన్తి. **అన్తరపరిచ్ఛేదో**తి తంతంకలాపానం అసఙ్కరకారణతాయ అన్తరభూతో పరిచ్ఛేదో . యది న సమ్మసనుపగాని, ఆకారాదిమత్తాని చ, కథం రూపానీతి ఆహ ‘‘**అపిచ ఖో**’’తిఆది.

౬౬౮. ఏవం ద్వాచత్తాలీసాయ కోట్ఠాసానం వసేన విత్థారతో రూపపరిగ్గహం తదనుసారేన విత్థారతో ఏవ నామపరిగ్గహం విభావేత్వా తతో సంఖిత్తసంఖిత్తతరసంఖిత్తతమవసేన, అట్ఠారసధాతువసేన, ద్వాదసాయతనవసేన, పఞ్చక్ఖన్ధవసేన చ రూపారూపపరిగ్గహం దస్సేత్వా అతిసంఖిత్తనయేనాపి దస్సేతుం ‘‘**యం కిఞ్చి రూప**’’న్తిఆది వుత్తం.

యథా చ ధాతుఆదివసేన, ఏవం ఇన్ద్రియసచ్చపటిచ్చసముప్పాదవసేనపి రూపారూపపరిగ్గహో వేదితబ్బో. కథం? ఇన్ద్రియవసేన తావ చక్ఖాదీని పఞ్చ, ఇత్థిపురిసిన్ద్రియాని చాతి సత్త ఇన్ద్రియాని రూపం, మనిన్ద్రియం, పఞ్చ వేదనిన్ద్రియాని, సద్ధాదీని పఞ్చ చాతి ఏకాదస నామం, జీవితిన్ద్రియం నామఞ్చ రూపఞ్చ, పచ్ఛిమాని తీణి ఇధ అనధిప్పేతాని లోకుత్తరత్తా. దుక్ఖసచ్చం నామఞ్చ రూపఞ్చ, సముదయసచ్చం నామం, ఇతరాని ఇధ నాధిప్పేతాని లోకుత్తరత్తా. పచ్చయాకారే ఆదితో తీణి అఙ్గాని నామం, చతుత్థపఞ్చమాని నామఞ్చ రూపఞ్చ, ఛట్ఠసత్తమఅట్ఠమనవమాని నామం, దసమం నామఞ్చేవ నామరూపఞ్చ, పచ్ఛిమాని ద్వే పచ్చేకం నామఞ్చ రూపఞ్చాతి ఏవం తత్థ తత్థ వుత్తనయానుసారేన ఇన్ద్రియసచ్చపచ్చయాకారవసేనపి నామరూపపరిగ్గహో కాతబ్బో. ఏవం పన నామరూపపరిగ్గహస్స విభాగేన కథనే పయోజనం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

౬౬౯. కామం వేదనాదీసు అరూపధమ్మేసు న ఉత్తరుత్తరా వియ పురిమపురిమా సుఖుమా, తథాపి సఙ్ఘట్టనేన వికారఆపజ్జనకే రూపధమ్మే ఉపాదాయ సబ్బేపి తే సుఖుమా ఏవాతి ఆహ ''**సుఖుమత్తా అరూపం న ఉపట్ఠాతీ**''తి. **సమ్మసితబ్బన్తి** సమ్మదేవ లక్ఖణాదితో వీమంసితబ్బం. **మనసికాతబ్బన్తి** తథా చిత్తే ఠపేతబ్బం. **పరిగ్గహేతబ్బన్తి** పరిచ్ఛేదకారికాయ పఞ్ఞాయ పరిచ్ఛిజ్జ గహేతబ్బం. **వవత్థపేతబ్బన్తి** అఞ్ఞమఞ్ఞం అసఙ్కరతో వినిచ్ఛితబ్బం. **అస్సాతి** యోగినో . **సువిక్ఖాలితన్తి** సువిసోధితం. ఆదికమ్మికస్స హి కమ్మట్ఠానం పరిగ్గణ్హన్తస్స యావ ధమ్మా సుపరిబ్యత్తం న ఉపతిట్ఠన్తి, తావ తే తప్పటిచ్ఛాదకసమ్మోహబలేన అభిభూతా అవిసుద్ధా నామ హోన్తి, అసఙ్కరతో ఉపట్ఠానాభావతో అఞ్ఞమఞ్ఞఞ్చ జటితా. యదా పన సమ్మసనాదివిధినా తం విభూతం హోతి, తదా తే సువిక్ఖాలితా, నిజ్జటా చ నామ హోన్తి. తేనాహ ''**యథా యథా హీ**''తిఆది. ఆదికమ్మికస్స అరూపధమ్మా యేభుయ్యేన రూపధమ్మే ఆరబ్భ పవత్తనాకారేన గహణం గచ్ఛన్తీతి కత్వా వుత్తం ''**తదారమ్మణా అరూపధమ్మా**''తి. తేనేవ హి హేట్ఠా "తస్సేవం పరిగ్గహితరూపస్స ద్వారవసేన అరూపధమ్మా పాకటా హోన్తీ"తి వుత్తం, న వత్థువసేనాతి.

ఇదాని రూపపరిగ్గహో అరూపపరిగ్గహస్స ఉపాయో, ఉపత్థమ్భో చాతి యథావుత్తమత్థం ఉపమాహి పకాసేతుం ''**యథా హీ**''తిఆది వుత్తం. **ముఖనిమిత్తన్తి** ముఖస్స పటిబిమ్బం. తత్రిదం ఉపమాసంసన్దనం – చక్ఖుమా పురిసో వియ యోగావచరో, తస్స చక్ఖు వియ యోగినో కమ్మట్ఠానపరిగ్గాహకఞాణం, ఆదాసం వియ రూపపరిగ్గహో, ముఖనిమిత్తం వియ అరూపపరిగ్గహో, ఆదాసస్స అపరిసుద్ధకాలో వియ రూపపరిగ్గహస్స అవిక్ఖాలితకాలో, తదా ముఖనిమిత్తస్స అపఞ్ఞాయనం వియ రూపపరిగ్గహస్స అవిసుద్ధతాయ అరూపధమ్మానం అనుపట్ఠానం, ఆదాసస్స పునప్పునం పరిమజ్జనం వియ రూపపరిగ్గహస్స పునప్పునం విసోధనం, సుపరిమజ్జితే ఆదాసే సుబ్యత్తం ముఖనిమిత్తస్స పఞ్ఞాయనం వియ సువిక్ఖాలితే నిజ్జటే రూపపరిగ్గహే అరూపధమ్మానం సుట్ఠు ఉపట్ఠానన్తి. ఇమినా నయేన **తేలత్థికోపమాదీసుపి** యథారహం ఉపమాసంసన్దనం వేదితబ్బం. **తిలపిట్ఠన్తి** తిలచుణ్ణం. **కతకట్ఠిన్తి** కతకబీజం. **కలలకద్దమన్తి** తనుకద్దమం.

తప్పచ్చనీకకిలేసాతి తస్స అరూపధమ్మపరిగ్గాహకఞాణస్స విబన్ధభావేన పటిపక్ఖభూతా సమ్మోహాదికిలేసా. **ఉచ్ఛుఆదిఉపమాసు** ఇదం ముఖమత్తస్స దస్సనం – యథా ఉచ్ఛురసం గహేతుకామో ఉచ్ఛూని ఉచ్ఛుయన్తే పక్ఖిపిత్వా ఏకవారం ద్వివారం యన్తక్కమనమత్తేన ఉచ్ఛురసే అనిక్ఖమన్తే న ఉచ్ఛూని ఛడ్డేత్వా గచ్ఛతి, యథా వా చోరే గహేత్వా తేహి కతకమ్మం జానితుకామో ద్వత్తిప్పహారమత్తేన తేసు తమత్థం అకథేన్తేసు న తే ముఞ్చతి, యథా వా పన గోదమ్మకో గోణం దమేతుకామో ధురే తం యోజేత్వా ఏకవారం ద్వివారం తస్మిం పథేన అగచ్ఛన్తే న విస్సజ్జేతి, యథా చ దధిం మన్థేత్వా నవనీతం గహేతుకామో దధికలసియం మన్థం పక్ఖిపిత్వా సకిం, ద్విక్ఖత్తుం వా మన్థస్స భమనమత్తేన నవనీతే అనుప్పజ్జన్తే న దధిం ఛడ్డేతి, యథా వా పన మచ్ఛే పచిత్వా ఖాదితుకామో ఏకవారం ద్వివారం అగ్గిదానమత్తేన మచ్ఛేసు అపచ్చన్తేసు న తే ఛడ్డేతి. "అథ ఖో నం పునప్పునం పరిమజ్జతీ"తి ఏత్థ వుత్తనయానుసారేన "అథ ఖో నం ఉచ్ఛుయన్తే పునప్పునం ఉప్పీళేతీ"తిఆదినా సబ్బత్థ ఉపమత్థో యోజేతబ్బో.

అరూపధమ్మానం ఉపట్ఠానాకారకథావణ్ణనా

౬౭౦. ఆకిరీయన్తి అభిముఖా హోన్తి ఏతేహీతి ఆకారా, అరూపధమ్మానం ఉపట్ఠానస్స ముఖభూతా ఫుసనానుభవనవిజాననప్పకారాతి ఆహ ''**అరూపధమ్మా తీహి ఆకారేహి ఉపట్ఠహన్తీ**''తిఆది. ఆరమ్మణే పవత్తమానేసు చిత్తచేతసికేసు అసతిపి పుబ్బాపరియే ఫుసనలక్ఖణో ఫస్సో, తత్థ సబ్బపఠమం అభినిపతన్తో వియ హోతీతి వుత్తం

‘‘**పఠమాభినిపాతో ఫస్సో**’’తి. తేనస్స ఫుసనాకారేన సుపాకటభావేన ఉపట్ఠానం దస్సేతి. ఫస్సే పన ఉపట్ఠితే యస్మిం ఆరమ్మణే సో ఫస్సో, తస్స అనుభవనలక్ఖణా వేదనా, సఞ్జాననలక్ఖణా సఞ్ఞా, ఆయూహనలక్ఖణా చేతనా, పటివిజాననలక్ఖణం విఞ్ఞాణన్తి ఇమేపి పాకటా హోన్తీతి ఆహ ‘‘**తంసమ్పయుత్తా వేదనా**’’తిఆది. ఏవం సలక్ఖణసఙ్ఖేపతో చతుధాతువవత్థానవసేన ఫస్సముఖేన అరూపపరిగ్గహం దస్సేత్వా ఇదాని విత్థారతో చతుధాతువవత్థానవసేన తం దస్సేతుం ‘‘**తథా కేసే**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **కేసే పథవీధాతూ**తి కేససఙ్ఖాతే పథవీకోట్ఠాసే పథవీధాతు. లక్ఖణవిభత్తితో హి ధాతువవత్థానదస్సనమేతం.

పునపి ద్విన్నం ధాతువవత్థానానం వసేన వేదనాముఖేన అరూపపరిగ్గహం దస్సేతుం ‘‘**ఏకస్సా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **తస్స రసానుభవనకవేదనా**తి థద్ధభావసఙ్ఖాతస్స ఫోట్ఠబ్బసభావస్స అనుభవనవసేన పవత్తవేదనా.

అపరస్సాతి ఏత్థాపి వుత్తనయేనేవ సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. తత్థ **ఆరమ్మణపటివిజాననన్తి** థద్ధతాసఙ్ఖాతఫోట్ఠబ్బారమ్మణపటివిజాననం. కాయద్వారాభినిహతం, కేవలం వా మనోద్వారికజవనవిఞ్ఞాణమాహ. తఞ్హి “పథవీధాతు కక్ఖళలక్ఖణా”తి పటివిజానాతి, ఇతరం పన కక్ఖళలక్ఖణపటివిజాననమత్తమేవాతి.

ఏతేనేవ ఉపాయేనాతి య్వాయం సలక్ఖణసఙ్ఖేపతో, సలక్ఖణవిభత్తితో చ ధాతువవత్థానవసేన రూపపరిగ్గహం దస్సేత్వా తత్థ ఠితస్స ఫస్సాదిముఖేన అరూపపరిగ్గణ్హనుపాయో దస్సితో, ఏతేనేవ ఉపాయేన. **కమ్మసముట్ఠానకేసే**తి చతుసముట్ఠానకేసతో నిద్ధారితే కమ్మసముట్ఠానకేసే. **కక్ఖళలక్ఖణాతిఆదినా నయేనా**తి **ఆది**-సద్దేన న కేవలం “పగ్ఘరణలక్ఖణా ఆపోధాతూ”తిఆదినా లక్ఖణవిసేసేన సద్ధిం ధాత్వన్తరానియేవ, అథ ఖో ఏకసముట్ఠానాదిభేదాని కోట్ఠాసన్తరానిపీతి దట్ఠబ్బం. తేనేవాహ ‘‘**ద్వాచత్తాలీసాయ ధాతుకోట్ఠాసేసూ**’’తి. **సబ్బం నయభేదం అనుగన్త్వా**తి య్వాయం ద్వాచత్తాలీసాయ ధాతుకోట్ఠాసేసు పథవీధాతుఆదీనం లక్ఖణాదితో వవత్థాపనవసేన నానావిధో రూపపరిగ్గహనయో వుత్తో, తం సబ్బం నయభేదం నయవిసేసం అనుగన్త్వా, చక్ఖుధాతుఆదీసు రూపపరిగ్గహముఖేసు అరూపపరిగ్గహదస్సనవసేన యోజనా కాతబ్బాతి అధిప్పాయో. తత్రిదం యోజనాముఖమత్తదస్సనం – ఏకస్స తావ “చక్ఖుధాతు రూపాభిఘాతారహభూతప్పసాదలక్ఖణా, దట్ఠుకామతానిదానకమ్మసముట్ఠానభూతప్పసాదలక్ఖణా వా”తిఆదినా (ధ. స. అట్ఠ. ౬౦౦) నయేన ధాతుయో పరిగ్గణ్హన్తస్స “పఠమాభినిపాతో ఫస్సో, తంసమ్పయుత్తా వేదనా”తి సబ్బం యోజేతబ్బం. తథా “యథావుత్తలక్ఖణాయ చక్ఖుధాతుయా రసానుభవనకవేదనా వేదనాక్ఖన్ధో”తిఆది యోజేతబ్బం. తథా “యథావుత్తలక్ఖణా చక్ఖుధాతూ”తి, “ఆరమ్మణపటివిజాననం విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో”తిఆదినా సబ్బం యోజేతబ్బం. ఆయతనాదివసేన రూపపరిగ్గహముఖేసుపి ఏసేవ నయో.

౬౭౧. యథా నామ హేట్ఠిమఝానం సుభావితం వసీభావం పాపితమేవ ఉపరిఝానస్స పాదకం పదట్ఠానం హోతి, న పటిలద్ధమత్తం, ఏవం రూపపరిగ్గహో సువిసుద్ధో నిజ్జటో నిగ్గుమ్బో ఏవ అరూపపరిగ్గహస్స పాదకం పదట్ఠానం హోతి, న అవిసుద్ధో, తస్మా రూపారూపస్స ఏకదేసేపి అనుపట్ఠితే సో అవిసుద్ధో ఏవ నామ హోతి, పగేవ బహూసు అనుపట్ఠితేసూతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**సచే హీ**’’తిఆది. **పబ్బతేయ్యా గావీ వియ** బాలా అబ్యత్తా అఖేత్తఞ్ఞూ.

ఖగ్గేనాతి ఖగ్గగ్గేన. **సముగ్గన్తి** మఞ్జూసాసదిసం మహాసముగ్గం. అపరిగ్గహితకమ్మట్ఠానస్స అవిభత్తం వియ ఉపట్ఠహన్తమ్పి నామరూపం విభత్తసభావమేవ, తస్స చ విభాగో కమ్మట్ఠానపరిగ్గహేసు పాకటో హోతీతి చ దస్సనత్థం

సముగ్గవివరణం, యమకతాలకన్దఫాలనఞ్చ నిదస్సనభావేన వుత్తం. యమకతాలకన్దఞ్హి భిన్నసన్తానమ్పి అభిన్నం వియ ఉపట్ఠాతి, ఏవం రూపారూపధమ్మాతి. **సబ్బేపి తేభూమకే ధమ్మే నామఞ్చ రూపఞ్చాతి ద్వేధా వవత్థపేతీ**తి ఏత్థ కిఞ్చాపి సబ్బ-సద్దో అనవసేసపరియాదాయకో, నామరూపభావో పన అఞ్ఞమఞ్ఞవిధురోతి న తదుభయం సముదాయవసేన పరిసమాపయేతబ్బం, తస్మా "యదేత్థ నమనలక్ఖణం, తం నామం. యం రుప్పనలక్ఖణం, తం రూప"న్తి ఏవం ద్వేధా వవత్థపేతీతి అత్థో. ఏవం వవత్థపేన్తోయేవ చ తదుభయవినిముత్తస్స తేభూమకధమ్మేసు కస్సచి ధమ్మస్స అభావతో "సబ్బేపి తేభూమకధమ్మే నామఞ్చ రూపఞ్చాతి ద్వేధా వవత్థపేతీ"తి వుచ్చతి. "నామఞ్చ రూపఞ్చా"తి ఏతేనేవ తస్స దువిధభావే సిద్ధే "ద్వేధా వవత్థపేతీ"తి ఇదం నామరూపవినిముత్తస్స అఞ్ఞస్స అభావదస్సనత్థం. తేనేవాహ **''నామరూపమత్తతో ఉద్ధ''**న్తిఆది. "సబ్బేపి తేభూమకే ధమ్మే"తి పన సబ్బగ్గహణఞ్చేత్థ సమ్మసనుపగస్స ధమ్మస్స అనవసేసేతబ్బతాయ వుత్తం. తఞ్హి అనవసేసతో పరిఞ్ఞేయ్యం ఏకంసతో విరజ్జితబ్బం, తతో చ చిత్తం విరాజయం పమోచేతబ్బం. తేనాహ భగవా –

> "సబ్బం, భిక్ఖవే, అనభిజానం అపరిజానం తత్థ చిత్తం అవిరాజయం అప్పజహం అభబ్బో దుక్ఖక్ఖయాయ. సబ్బఞ్చ ఖో, భిక్ఖవే, అభిజానం పరిజానం తత్థ చిత్తం విరాజయం పజహం భబ్బో దుక్ఖక్ఖయాయా"తి (సం॰ని॰ ౪.౨౬-౨౭).

యది తేభూమకం ధమ్మజాతం అనవసేసతో గహితం "నామరూప"న్తి, యం ఇతో బాహిరకేహి పదత్థభావేన పరికప్పితం, సేయ్యథిదం – పకతిఆది ద్రబ్యాది జీవాది కాయాది. తత్థ కథం పటిపజ్జితబ్బన్తి? ఉమ్మత్తకవిపల్లాససదిసే అసమ్మాసమ్బుద్ధపవేదితే కా తత్థ అఞ్ఞా పటిపత్తి అఞ్ఞత్ర అజ్ఝుపేక్ఖనతో. అథ వా తేపి నామరూపన్తోగధభావాభావవసేన నిచ్ఛితా ఏవాతి వేదితబ్బా. కథం? పకతి, మహా, అహంకారో, తమ్మత్తాని, ఇన్ద్రియాని, భూతాని, పురిసోతి ఏతే పకతిఆదయో. తత్థ సమభావేన పవత్తమానానం సత్తరజతమసఙ్ఖాతానం సుఖదుక్ఖమోహానం సముదాయో **పకతి, పధాన**న్తి చ వుచ్చతి. సత్తమత్తసమ్పవేదనీయో **మహా**, బుద్ధీతి కేచి. సత్తరజాదీసు అభిమానో **అహంకారో**, అస్మిమత్తాతి కేచి. సద్దఫస్సరూపరసగన్ధా **తమ్మత్తాని** అఞ్ఞమఞ్ఞవిసిట్ఠానం పథవీఆదీనం ఏకుత్తరతాదస్సనతో ఏకుత్తరాని తమ్మత్తానీతి విఞ్ఞవాసిఏకలక్ఖణేహి తమ్మత్తేహి ఏకలక్ఖణా విసేసా సజియన్తి, సుఖుమభావేన పన నేసం సమ్పవేసనతో ఏకుత్తరతాతి కేచి. సోతాదీని పఞ్చ సవనాదివుత్తికాని **బుద్ధిన్ద్రియాని,** వచనాదానవిచరణుస్సగ్గానన్దకిచ్చాని వాచాదీని పఞ్చ **కమ్మిన్ద్రియాని**. మనో అన్తోకరణం, ఇతరం బాహిరకరణం. గన్ధాదీహి ఆరద్ధాని పథవీఉదకఅగ్గివాయుఆకాసాని **భూతాని,** చేతనాసభావో **పురిసో**తి ఏవం పకతిఆదీని సరూపతో వేదితబ్బాని.

తత్థ హి **పకతి** తావ సుఖదుక్ఖమోహమత్తతాయ నామం, సమవిసమభావాపత్తితో అనిచ్చా, దుక్ఖా, సఙ్ఖతా చ ఆపన్నా. **మహా**పి "తస్మా అలిఙ్గతో లిఙ్గవిసేసామత్తో మహా ఉప్పజ్జతీ"తి వచనతో, బుద్ధిభావానుజాననతో చ నామం, అనిచ్చం, సఙ్ఖతమేవ చ ఆపన్నం. "తస్మా మహతో ఛ విసేసా సజియన్తీ"తి సక్కతే వచనతో "అస్మీ"తి గహణనిమిత్తభావానుజాననేన **అహంకారో** అభిమానోతి కత్వా నామం, తతో ఏవ అనిచ్చసఙ్ఖతభావాపత్తి చస్స సిద్ధా. ఇతరం **తమ్మత్తపఞ్చకం** గన్ధరసరూపఫస్ససద్దభావానుజాననతో రూపం, అరూపన్తి పన కాపిలానం మిచ్ఛాభినివేసమత్తం. తే హి సోళస విసేసా పఞ్చ భూతాని, ఏకాదసిన్ద్రియాని భూతేహి భూతవిసేసానీతి గన్ధాదితమ్మత్తేహి తన్నిస్సయాని

పథవీఆపోతేజోవాయోఆకాససఙ్ఖాతాని భూతాని ఇచ్ఛితాని. “తబ్బిసేసా చ నానాజాతికా అహంకారతో చ ఇన్ద్రియానీ”తి వచనతో సోతకాయచక్ఖుజివ్హాఘానవాచాపాణిపాదపాయూపత్థాని చేవ మనో చాతి **ఏకాదసిన్ద్రియాని**.

తత్థ **మనో** నామం, ఇతరాని సబ్బాని రూపం. **వాచాతి** చేత్థ అత్థావజోతకస్స అక్ఖరసముదాయస్స గహణం. ఇమేసం పన ధమ్మినో ధమ్మస్స అనఞ్ఞత్థస్స ఇచ్ఛితత్తా సిద్ధావ అనిచ్చతా పరిణామపక్ఖే, అభిబ్యత్తిపక్ఖేపి యది తబ్బిసయఞాణుప్పాదేన అభిబ్యఞ్జనం సిద్ధావ అనిచ్చతా, అథ తతో పుబ్బేపి ఞాణం అత్థేవ. అక్ఖబ్యత్తివాదో పన సియాతి ఇదమేత్థ దిసామత్తం. ద్రబ్యగుణకమ్మసామఞ్ఞవిసేససమవాయా **ద్రబ్యాదికా**. తత్థ పథవీ ఆపో తేజో వాయు ఆకాసో కాలో దిసా అత్తా మనోతి నవ **ద్రబ్యాని**. సద్ద రూప రస గన్ధ ఫస్స సఙ్ఖా పరిమాణాని పుథుత్త్వ సంయోగ వియోగ పరత్త్వా పరత్త్వ బుద్ధి సుఖ దుక్ఖ ఇచ్ఛా దోస పయత్త గురుత్త్వ ద్రవత్త్వ స్నేహ వేగా సఙ్ఖారా దిట్ఠా చేతి ఏవమేతే తేవీసతి **గుణా**. ఉక్ఖేపనం అవక్ఖేపనమాకుచనం పసారణం గమనమితి పఞ్చ **కమ్మాని**. అఞ్ఞమఞ్ఞవిసిట్ఠేసు అవిసిట్ఠమభిధానం పచ్చయో హోతి. సం-ఇతి యతో ద్రబ్యగుణకమ్మేసు సా అత్థి ఏవాతి ఏతం **మహాసామఞ్ఞం**. పథవీఆదీసు అనువత్తిబ్యావుత్తిబుద్ధినిమిత్తం ద్రబ్యత్తాది, తం యథా ద్రబ్యత్త్వ గుణత్త్వ కమ్మత్త్వ ఘటత్తాది, ఏసో **సామఞ్ఞవిసేసో**. ఇహ తన్తేసు పటో, కపాలేసు ఘటోతి ఇహేతి యతో హేతుహేతుఫలానం సమ్బన్ధో సమవాయోతి వుత్తో, **సమవాయోతి** ఏవమేతే **ద్రబ్యాదికా**.

తత్థ పథవీ ఆప తేజ వాయూ భూతరూపం, ఆకాసం తేసం అభావమత్తం, పరిచ్ఛేదో వా, చన్దసూరియాదిపరివత్తనం, ధమ్మప్పవత్తిఞ్చ ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తిమత్తం **కాలో**. తథా **దిసా, అత్తా** చ. **మనో** నామం. **సద్దరూపరసగన్ధా** రూపమేవ. తథా **ఫస్సో** భూతత్తయసభావతో. **సఙ్ఖా** ఏకాదికా తం తం ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తిమత్తం. తథా అవయవసముదాయే గుణవిసేసవసేన, సణ్ఠానవిసేసవసేన వా మహన్తం దీఘం, తబ్బిపరియాయతో అణు రస్సన్తి భిన్నలక్ఖణదేసేసు **పుథుత్తన్తి**. భిన్నదేసజానం సహభావే **సంయోగోతి**. తదపాయే **వియోగోతి**. సమానదిసాదేసగతానం రూపానం మహదబ్భన్తరానం వసేన పరమపరన్తి పఞ్ఞత్తిమత్తం. **బుద్ధిసుఖదుక్ఖఇచ్ఛాదోసపయత్తా** నామమేవ. **గురుత్త్వ ద్రవత్త్వ స్నేహవేగా** రూపధమ్మానం పవత్తివిసేసతో గహేతబ్బాకారా. ఇతరో **సఙ్ఖారో** ఞాణస్స పవత్తివిసేసో. **అదిట్ఠోపి** ధమ్మాధమ్మభావతో నామమేవ. **ఉక్ఖేపనం అవక్ఖేపనం ఆకుచనం పసారణం గమనన్తి** రూపధమ్మానం పవత్తిమత్తం. సదిసాసదిసతాయం సామఞ్ఞవిసేససఞ్ఞా, అయుత్తసమ్బన్ధే సమవాయసమఞ్ఞాతి ద్రబ్యాదీనమ్పి నామరూపన్తోగధతా దట్ఠబ్బా.

జీవాజీవబన్ధ పుఞ్ఞ పాపాసవ సంవరనిజ్జరవిమోక్ఖా **జీవాదికా**. తత్థ **జీవోతి** అత్తా. పుగ్గలధమ్మాధమ్మాకాసకాలేసు **అజీవసఞ్ఞా**. తేసు సద్దఫస్సరూపరసగన్ధసణ్ఠానబన్ధభేదసుఖుమపరఅపరాఘాతప్పభాచ్ఛాయోజ్జాకతమాని పుగ్గలలక్ఖణన్తి **పుగ్గలో** రూపం రూపధమ్మానం పవత్తిఆకారమత్తతో. **ధమ్మాధమ్మా** జీవపుగ్గలానం గతిట్ఠితిమత్తతాయ తదవిసిట్ఠా . **ఆకాసకాలా** పఞ్ఞత్తిమత్తం. **బన్ధో** “కమ్మపుగ్గలన్తరసంయోగో”తి వచనతో తేహి అనఞ్ఞో. **పుఞ్ఞపాపాని** నామన్తి పాకటమేవ. “కమ్మపుగ్గలానమాసవో”తి వచనతో పుఞ్ఞాపుఞ్ఞసమ్భవే ఆసవసమఞ్ఞాతి తతో అవిసిట్ఠో **ఆసవో**. “ఆసవనిరోధో సంవరో”తి వచనతో పటిపక్ఖేన పుఞ్ఞాపుఞ్ఞనిరోధో **సంవరో**. “కమ్మఫలప్పవత్తియా పకతియా అప్పవత్తి నిజ్జరో”తి వచనతో విపాకనిరోధనిమిత్తం **నిజ్జరో**. **మోక్ఖోపి** “సబ్బకమ్మవిమోక్ఖో”తి వచనతో కమ్మపుగ్గలజీవవియోగో. తత్థ **కమ్మపుగ్గలానం** సద్దాదిలక్ఖణతాయ రూపమత్తతా పుఞ్ఞాపుఞ్ఞమత్తతాయ అరూపతా. **జీవో** చ అరూపమత్తమేవాతి అయం ద్రబ్యమోక్ఖో. భావమోక్ఖో పన జీవస్స రాగాదిభావాపరిణామో రాగాదయో నామమేవాతి జీవాదయోపి నామరూపన్తోగధా ఏవ.

కాయప్పవత్తిగతిజాతిబన్ధాపవగ్గా **కాయాదికా**. తత్థ పథవీఆపతేజవాయుఅత్తసుఖదుక్ఖేసు **కాయసమఞ్ఞా**. తదవిసిట్ఠా పవత్తిగతిజాతిబన్ధాపవగ్గా, "భావోతి అత్థో, కాయోతి అనత్థన్తర"న్తి వచనతో కాయతో అఞ్ఞం కిఞ్చి నత్థి. "పవత్తిసఞ్ఞా కిరియాసంయోగవిభాగేసూ"తి వచనతో గతిఆదిప్పకారేన పవత్తా పథవీఆదయో ఏవ **పవత్తి** ఉపచారో. "తస్మిం అనత్థన్తర"న్తి వచనతో కాయతో అనఞ్ఞా సురమనుజపేతతిరచ్ఛాననరకూపపత్తియో **గతియో**. తాసు పురిమాపురిమావిసిట్ఠో గతీసు జాతస్స నిచ్చయోపి పవత్తిమత్తన్తి తతో అనఞ్ఞా కణ్హనీలరత్తపీతసుక్కఅతిసుక్కసఙ్ఖాతా **జాతియో**. తా ఉత్తరుత్తరవిసిట్ఠా అఞ్ఞాణమోహరాగదోసతత్వాసన్దస్సనప్పాయా **సుక్కజాతి,** అన్తా అచ్చన్తవిముత్తా అవగాహితత్వా చాతి **సుక్కజాతి** . "దోసేసు బన్ధసమఞ్ఞా"తి వచనతో అఞ్ఞాణాదిలక్ఖణస్స **బన్ధస్స** జీవతో అనఞ్ఞతా. అఞ్ఞాణాదిదోసాభావతో అపవగ్గసిద్ధీతి **కాయాదయోపి** నామరూపమత్తమేవ.

యోపి తత్థ తత్థ "పురిసో అత్తా జీవో"తిఆదిపరియాయేహి వుత్తో అత్తపదత్థో, సోపి యథారహం నామరూపమత్తం ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తో, నామరూపమత్తమేవ వా. తేన వుత్తం "తేపి నామరూపన్తోగధభావాభావవసేన నిచ్ఛితా ఏవా"తి.

సమ్బహులసుత్తన్తసంసన్దనాకథావణ్ణనా

౬౭౨. సోతి సో విపస్సనాకమ్మికో యోగావచరో. **ఏవన్తి** వుత్తప్పకారపరామసనం. **యాథావసరసతోతి** యథాభూతసభావతో. నామరూపం వవత్థపేత్వా ఏతమత్థం సంసన్దేత్వా వవత్థపేతీతి సమ్బన్ధో. **లోకసమఞ్ఞాయపి పహానత్థాయ,** పగేవ "సత్తో జీవో"తి పవత్తనకమిచ్ఛాభినివేసస్సాతి అధిప్పాయో. నామరూపమత్తతాయ అవినిచ్ఛతత్తా, సన్తానాదిఘనభేదస్స చ అకతత్తా అభినివేసేన వినా సమూహేకత్తగ్గహణవసేన "సత్తో"తి పవత్తో సమ్మోహో **సత్తసమ్మోహో**. తస్స విక్ఖమ్భనా **అసమ్మోహభూమి. సమ్బహులసుత్తన్తవసేనాతి** "యథాపీ"తిఆదినా ఇధ వుత్తానం, అవుత్తానఞ్చ "రూపఞ్చ హిదం, మహాలి, అత్తా అభవిస్స, నయిదం రూపం ఆబాధాయ సంవత్తేయ్యా"తి (సం॰ ని॰ ౩.౫౯; మహావ॰ ౨౦) ఏవమాదినా సమ్బహులానం సుత్తన్తానం వసేన. "నామరూపమత్తమేవా"తిఆదినా వుత్తమేవత్థం సన్ధాయాహ **"ఏతమత్థ"**న్తి.

అఙ్గసమ్భారాతి అఙ్గసమ్భారహేతు. తన్నిమిత్తం తం అముఞ్చిత్వా సతి ఏవ తస్మిం **"సత్తో"**తి వోహారో.

అగారన్త్వేవాతి యథా కట్ఠాదీని పటిచ్చ ఉపాదాయ తేసం నామం విస్సజ్జేత్వా అగారమిచ్చేవ సఙ్ఖం సమఞ్ఞం గచ్ఛతి, ఏవం అట్ఠిఆదీని పటిచ్చ ఉపాదాయ తేసం నామం విస్సజ్జేత్వా రూపం సరీరమిచ్చేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతీతి యోజనా.

దుక్ఖమేవ సమ్భోతీతి దుక్ఖదుక్ఖతాదిభేదం తివిధం దుక్ఖమేవ సమ్భవతి, యథాపచ్చయం ఉప్పజ్జతి, తదేవ దుక్ఖం ఖణట్ఠితిపబన్ధట్ఠితివసేన తిట్ఠతి చేవ ఖణనిరోధఆయుక్ఖయనిరోధాదివసేన నిరుజ్ఝతి చాతి అత్థో. ఇదాని దుక్ఖమేవాతి ఏవకారేన నివత్తితమత్థం దస్సేతుం **"నాఞ్ఞత్ర"**తిఆది వుత్తం. తస్సత్థో – యథావుత్తం దుక్ఖం ఠపేత్వా తతో అఞ్ఞం కిఞ్చి ధమ్మజాతం న సమ్భవతి, యో "సత్తో"తి వా "జీవో"తి వా వుచ్చేయ్య, సబ్బేన సబ్బం అభావా కుతో తస్స నిరోధోతి.

ఉపమాహినామరూపవిభావనాకథావణ్ణనా

౬౨౩. ఏకేనాకారేన సణ్ఠితేసూతి యేన పకారేన అక్ఖాదీసు సన్నివిట్ఠేసు రథసమఞ్ఞా, తేన ఏకేన ఆకారేన సమవట్ఠితేసు ఏకజ్ఝం రాసికతేసు . **ఏవమేవన్తి** సన్నివేసవిసిట్ఠే అవయవసముదాయే సన్తానవసేన పవత్తమానే యథా "రథో గేహం ముట్ఠి వీణా సేనా నగరం రుక్ఖో"తి వోహారమత్తం, పరమత్థతో పన రథాది నామ కిఞ్చి నత్థి, ఏవమేవం. **ఉపాదానక్ఖన్ధేసూతి** ఉపాదానక్ఖన్ధసఙ్ఖాతేసు రూపారూపధమ్మేసు సముదితేసు సన్తానవసేన పవత్తమానేసు "సత్తో జీవో"తి వోహారమత్తం, పరమత్థతో పన సత్తో వా జీవో వా నత్థీతి యాథావతో జాననం. ఇదం **యథాభూతదస్సనం** "దిట్ఠివిసుద్ధీ"తి వుచ్చతి.

౬౨౪. తస్సాతి సత్తోతి గహితస్స అత్తనో. **వినాసన్తి** నిరుద్ధస్స వినాసం. **అవినాసన్తి** అవినస్సనం, నిచ్చతన్తి అత్థో. ద్వయవసేనేవ హి అత్తవాదినో ఠితా, సస్సతో అత్తా, ఉచ్ఛిజ్జతీతి వా, ఏకచ్చసస్సతవాదోపి ఏత్థేవ సమవరుద్ధోతి. **అవినాసం అనుజానన్తో**తి బుద్ధిఆదీనం ధమ్మానం వినాసం ఇచ్ఛన్తోపి "ధమ్మీ నిచ్చో కూటట్ఠో"తి అత్తనో వినాసాభావం అనుజానన్తో. **సస్సతే**తి సస్సతగాహే. **పతతి** కతవినాసఅకతబ్భాగమాదిదోసప్పసఙ్గతోతి అధిప్పాయో. **ఖీరన్వయస్సా**తి ఖీరస్స అన్వయభూతస్స, ఫలభూతస్సాతి అత్థో. **తదన్వయస్సా**తి తస్స అత్తనో అన్వయభూతస్స **అఞ్ఞస్స** కస్సచి **అభావతో. ఓలీయతి నామా**తి "సస్సతో అత్తా"తి అభినివేసేన భవాభిరతో హుత్వా భవనిరోధతో సఙ్కోచనం ఆపజ్జన్తో భవేయేవ నిలీయతి నామ. **అతిధావతి నామా**తి తత్థ తత్థేవ హి భవే అత్తా ఉచ్ఛిజ్జతీతి ఉచ్ఛేదవాదీ "ఉచ్ఛిజ్జతి అత్తా"తి గణ్హన్తో పరం మరణా సన్తం భవం "నత్థీ"తి అతిక్కమన్తో అతిధావతి నామాతి వదన్తి. కిలేసనిరోధే పన కమ్మస్స అవిపచ్చనతో భవనిరోధే ఇచ్ఛితబ్బే తథా అగ్గహేత్వా "తం తం భవవిసేసం ఆగమ్మ అత్తా ఉచ్ఛిజ్జతీతి ఏవం భవనిరోధో హోతీ"తి గణ్హన్తో తం అతిధావతి నామ.

పరియుట్ఠితాతి అభిభూతా. **చక్ఖుమన్తో**తి యథాభూతదస్సనసఙ్ఖాతేన ఞాణచక్ఖునా చక్ఖుమన్తో.

కామభవాదిభేదో భవో ఆరమితబ్బట్ఠేన ఆరామో ఏతేసన్తి **భవారామా**. తస్మిం భవే రతా అభిరతాతి **భవరతా**. భవే సమ్మోదం ఆపన్నాతి **భవసమ్ముదితా**. తీహిపి పదేహి భవస్సాదగధితతావ వుత్తా. **చిత్తం న పక్ఖన్దతీ**తి భవస్సాదగధితత్తా ఏవ భవనిరోధావహే ధమ్మే చిత్తం న అనుప్పవిసతి. **నప్పసీదతీ**తి న ఓకప్పతి. **న సన్తిట్ఠతీ**తి న పతిట్ఠహతి. **నాధిముచ్చతీ**తి న అధిముచ్చతి.

అట్టీయమానాతి దుక్ఖాపియమానా. **హరాయమానా**తి లజ్జమానా. **జిగుచ్ఛమానా**తి హీళేన్తా. **విభవన్తి** ఉచ్ఛేదం. **అభినన్దన్తీ**తి వుత్తఅభినన్దనాకారదస్సనం ''**యతో కిర భో**''తిఆది.

భూతన్తి ఖన్ధపఞ్చకం. తఞ్హి యథాసకం పచ్చయేహి జాతత్తా, పరమత్థతో విజ్జమానత్తా చ భూతన్తి వుచ్చతి. **భూతతో**తి యథాభూతసభావతో, సలక్ఖణతో, సామఞ్ఞలక్ఖణతో చ.

౬౨౫. ఏవం సత్తగాహతో అవలీయనాతిధావనదోసే, యథాభూతదస్సనతో నిబ్బిదాదిగుణే చ సుత్తవసేనేవ దస్సేత్వా ఇదాని నామరూపమత్తేపి గమనాదిఅత్తకిచ్చసిద్ధిం దస్సేతుం ''**తస్మా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **తస్మా**తి యస్మా "అస్మీ"తి వా "అహ"న్తి వా గాహస్స వత్థుభూతో సత్తో నామ నత్థి, పరమత్థతో నామరూపమత్తమేవ, తస్మా. సచే కోచి అత్తా నామ నత్థి, కథమిధ నామరూపమత్తే గమనాదిఅత్తకిచ్చసిద్ధీతి చోదనం సన్ధాయాహ ''**దారుయన్త**''న్తిఆది. ''**ఖాయతీ**''తి ఏతేన యథా నిజ్జీవే దారుమయయన్తే అబ్భన్తరే వత్తమానస్స జీవస్స వసేన సఈహస్స సబ్యాపారస్స వియ ఉపట్ఠానమత్తం

పచ్చయవిసేసతో, ఏవం నిజ్జీవే నామరూపమత్తే పచ్చయవిసేసతో గమనాదిఅత్తకిచ్చసిద్ధీతి సఈహస్స సబ్యాపారస్స వియ ఉపట్ఠానన్తి దస్సేతి.

సచ్చతోతి భూతతో, పరమత్థతోతి అత్థో. సుఞ్ఞం జీవేన యన్తమివ అభిసఙ్ఖతం పచ్చయవసేన పవత్తీతి అధిప్పాయో. **దుక్ఖస్స పుఞ్జో** నిచ్చాతురతాయ **తిణకట్ఠసదిసో** అత్తసుఞ్ఞతాయాతి అత్థో. **ఏతం** నామరూపం.

యమకన్తి యుగళకం. నో చ ఖో యమకభావో అఞ్ఞమఞ్ఞసన్నిస్సితభావేనాతి ఆహ ''**ఉభో అఞ్ఞోఞ్ఞనిస్సితా**''తి. తతో ఏవ చ ఏకస్మిం భిజ్జమానస్మిం ఉభో భిజ్జన్తి. న హి కదాచి పఞ్చవోకారభవే రూపే నిరుజ్ఝన్తే అరూపం అనిరుజ్ఝన్తం, అరూపే వా నిరుజ్ఝన్తే రూపం అనిరుజ్ఝన్తం అత్థి. స్వాయం భఙ్గో **పచ్చయా** పచ్చయనిరోధేనేవ, నామరూపనిరోధోతి అత్థో. **పచ్చయా**తి వా పచ్చయభూతా, అఞ్ఞమఞ్ఞస్స పచ్చయా హోన్తాపి ఉభో భిజ్జన్తియేవాతి అత్థో.

౬౭౯. దణ్డాభిహతన్తి విసేసనేన దణ్డం, దణ్డాభిఘాతస్స పచ్చయం పురిసవాయామఞ్చ దస్సేతి, భేరియా పన విసేసితబ్బతా సద్దస్స అసాధారణకారణతాయ. తేనేవ హి "అఞ్ఞా భేరీ"తి భేరీయేవ గహితా, న దణ్డాదయో. అదిస్సమానరూపతాయ సద్దం నామట్ఠానియం కత్వా ''**ఏవమేవ**''న్తిఆదినా ఉపమాసంసన్దనం కరోతి.

న చక్ఖుతో జాయరేతి న చక్ఖాయతనతో నిగ్గచ్ఛనవసేన జాయన్తి. న హి చక్ఖాయతనస్స పచ్చయభావూపగమనతో పుబ్బే ఫస్సపఞ్చమకా లబ్భన్తి, న చ పదేసవన్తో, యేన తే తతో నిగ్గచ్ఛేయ్యుం. తేనేవాహ "పుఞ్జో నత్థి అనాగతే"తి (మహానిం ౧౦). **న రూపతో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ''**నో చ ఉభిన్నమన్తరా**''తి ఇదం పన తేసం అరూపధమ్మత్తా అప్పదేసతాయ వుత్తం. కేవలం పన యస్మిం ఖణే పచ్చయసమవాయో, తదా ఉప్పజ్జనమత్తమేవాతి ఆహ ''**హేతుం పటిచ్చ పభవన్తి సఙ్ఖతా**''తి, చక్ఖురూపాలోకమనసికారాదిభేదం ధమ్మజాతం నిస్సాయ పచ్చయభూతం కారణం లభిత్వా తేహి సమేచ్చ సమ్భుయ్య కతత్తా సఙ్ఖతా ఫస్సాదయో ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. తస్సా పన ధమ్మానం ఉప్పత్తియా పాకటం రూపధమ్మపవత్తిం దస్సేన్తో ''**యథాపి సద్దో పహటాయ భేరియా**''తి ఆహ. ఫస్సపఞ్చమగ్గహణఞ్చేత్థ పాకటఅరూపధమ్మానం దస్సనం. సేసగాథాసుపి ఏసేవ నయో.

వత్థురూపాతి హదయవత్థుతో. తన్నిస్సయానం అరూపధమ్మానం బహుభేదత్తా సామఞ్ఞవోహారేన తే దస్సేతుం ''**సఙ్ఖతా**''తి వుత్తం.

౬౮౨. నిత్తేజన్తి తేజహీనం అనుభావరహితం. యథా పన తం నిత్తేజం, తం దస్సేతుం ''**న ఖాదతీ**''తిఆది వుత్తం. న హి అఞ్ఞథా సద్దహనుస్సహనాదీసు నామం "నిత్తేజ"న్తి సక్కా వత్తుం, నాపి రూపం సన్ధారణాబన్ధనాదీసు. తేనేవ హి "రూపం నిత్తేజ"న్తి వత్వా ''**న హి తస్స ఖాదితుకామతా**''తిఆది వుత్తం. ''**అథ ఖో**''తిఆదినా బ్యతిరేకవసేనాపి నామరూపానం నిత్తేజతంయేవ విభావేతి. అఞ్ఞమఞ్ఞసన్నిస్సయేన హి నామరూపస్స అత్తకిచ్చసిద్ధిపి పచ్చేకం అసమత్థతావిభావనమేవ. తథా హి నామరూపస్స అత్తసుఞ్ఞతా, నిరీహతా, బ్యాపారవిరహతా చ సుట్ఠుతరం పాకటా హోన్తి.

కథం పన పచ్చేకం అసమత్థానం సముదితభావే సమత్థతా హోతి? అసామగ్గియం అహేతూనం సామగ్గియమ్పి అహేతుభావాపత్తితో. న హి పచ్చేకం దట్ఠుం అసక్కోన్తానం అన్ధానం సతమ్పి సహస్సమ్పి సముదితం దట్ఠుం సక్కోతీతి చోదనం సన్ధాయాహ ''**ఇమస్స పనత్థస్సా**''తిఆది. **ఇమం ఉపమం ఉదాహరన్తి** అట్ఠకథాచరియా ఉపమాయపి అసిద్ధస్స

అత్థస్స సాధేతబ్బతో. తేనేవాహ "ఉపమం తే కరిస్సామి, ఉపమాయపిధేకచ్చే విఞ్ఞూ పురిసా భాసితస్స అత్థం జానన్తీ"తి (సం. ని. ౨.౬౭). **తుట్ఠహట్ఠో**తి యదిపాహం చక్ఖుకరణీయం కాతుం న సక్కోమి, పాదకరణీయం పన కాతుం సక్కోమి, త్వఞ్చ చక్ఖుకరణీయం, తస్మా అమ్హాకం ఉభిన్నం సహితానఞ్చ వసేన ఇచ్ఛితదేససమ్పత్తి సిజ్ఝతీతి తుట్ఠహట్ఠో **జచ్చన్ధో. తత్థ జచ్చన్ధో**తిఆది ఉపమోపమేయ్యసంసన్దనం. ధమ్మానం అత్తలాభో పరపటిబద్ధోతి వత్తబ్బమేవ నత్థి తతో పుబ్బే అవిజ్జమానత్తా, పటిలద్ధత్తలాభస్సాపి పరపటిబద్ధమేవ అత్థకిచ్చన్తి దస్సేతుం **''న సకేన తేజేన ఉప్పజ్జతి, న తాసు తాసు కిరియాసు పవత్తతీ**''తి వుత్తం. **తేసం నామరూపానం అఞ్ఞమఞ్ఞం నిస్సాయ ఉప్పత్తి వా పవత్తి వా న చ న హోతీ**తి జచ్చన్ధపీఠసప్పిఉపమాయ సాధితమత్థం నిగమేన్తో "అసామగ్గియం అహేతూనం సామగ్గియమ్పి అహేతుకభావాపత్తితో"తి యథావుత్తస్స హేతునో అనేకన్తికభావం విభావేతి.

పరధమ్మవసానువత్తినోతి పరేసం అత్తతో అఞ్ఞేసం హేతుపచ్చయసఙ్ఖాతానం ధమ్మానం వసేన అనువత్తనసీలా. **అత్తదుబ్బలా**తి అత్తనా దుబ్బలా అసమత్థా. **పరపచ్చయతో**తి పరేసం ధమ్మానం పచ్చయభావతో. ఏతేన జనకపచ్చయం వదతి. తేనేవాహ **''జాయరే**''తి. **పరఆరమ్మణతో**తి పరేసం ధమ్మానం ఆరమ్మణభావతో. ఏతేన ఉపత్థమ్భకపచ్చయం వదతి. పచ్చయగ్గహణం వా రూపాపేక్ఖం, ఆరమ్మణగ్గహణం నామాపేక్ఖం. **''పరధమ్మేహీ**''తి ఇదం ఆరమ్మణపచ్చయానం విసేసనం. పురిమత్థేన హి వుత్తమేవత్థం పచ్ఛిమత్థేన పాకటం కరోతి. **పభావితా**తి ఉప్పాదితా.

నావాయన్తికూపమాయపి నామరూపానం అవసవత్తితం విభావేతుం **''యథాపీ**''తిఆదినా తిస్సో గాథా వుత్తా. **నిస్సాయా**తి పతిట్ఠాయ. **యన్తీ**తి గచ్ఛన్తి. **మనుస్సే నిస్సాయా**తి నేతుభూతే నియామకకమ్మకారకాదిమనుస్సే అపస్సాయ. న హి తేసం అరణగ్గహణలఙ్కారసణ్ఠాపనఉదకుస్సిఞ్చనాదికిరియాయ వినా నావా ఇచ్ఛితదేసం పాపుణాతి. **ఉభో**తి అఞ్ఞమఞ్ఞం నావం నిస్సాయ మనుస్సా, మనుస్సే నిస్సాయ నావాతి అత్థో.

ఏవన్తి వుత్తప్పకారేన. **నానానయేహీ**తి పఠమాదీనం సత్తన్నం ఝానానం, తేసం ఉపచారానఞ్చ వసేన చుద్దస అరూపపరిగ్గహముఖాని, చతుధాతువవత్థానే వుత్తానం తేరసన్నం ధాతుపరిగ్గహముఖానం ధాతాయతనఖన్ధమహాభూతవసేన, ఇధ వుత్తానం అవుత్తానఞ్చ ఇన్ద్రియసచ్చపటిచ్చసముప్పన్నానం వసేన సమవీసతి రూపపరిగ్గహముఖాని, తాని పచ్చేకం "ఫస్సో వేదనా చిత్త"న్తి ఇమేసం సమ్ముఖభావేన ఉపట్ఠితానం తిణ్ణం అరూపధమ్మానం వసేన తిగుణితాని సమసట్ఠి, చుద్దస అరూపపరిగ్గహముఖాని, తాని చాతి చతుసత్తతియా నామరూపపరిగ్గహనయేహి చేవ సమ్బహులసుత్తన్తరథగేహముట్ఠివీణాసేనారుక్ఖదారుయన్తనళకలాపిభేరిజచ్చన్ధపఙ్గుళనావామనుస్సూపమాహి చ నామరూపపమత్తతావవత్థాపననయేహి చ. **సత్తసఞ్ఞం అభిభవిత్వా**తి అనాదికాలభావితం ఖన్ధపఞ్చకే అత్తగాహం విక్ఖమ్భేత్వా. **నామరూపానం యాథావదస్సన**న్తి "ఇదం నామం, ఏత్తకం నామం, న ఇతో భియ్యో. ఇదం రూపం, ఏత్తకం రూపం, న ఇతో భియ్యో"తి చ తేసం లక్ఖణసల్లక్ఖణముఖేన ధమ్మమత్తభావదస్సనం. అత్తదిట్ఠిమలవిసోధనతో **దిట్ఠివిసుద్ధీ**తి వేదితబ్బం. **ఏతస్సేవా**తి నామరూపస్స యాథావదస్సనస్సేవ.

దిట్ఠివిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి అట్ఠారసమపరిచ్ఛేదవణ్ణనా.

౧౯. కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

పచ్చయపరిగ్గహకథావణ్ణనా

౬౭౮. అనన్తరనిద్దిట్ఠాయ దిట్ఠివిసుద్ధియా విసయభావేన దస్సితత్తా **''ఏతస్సేవా''**తి వుత్తం, న తదఞ్ఞతో విసేసనత్థం తదఞ్ఞస్సేవ అభావతో. అజ్ఝత్తం వా హి విపస్సనాభినివేసో హోతు బహిద్ధా వా, అజ్ఝత్తసిద్ధియం పన లక్ఖణతో సబ్బమ్పి నామరూపం అనవసేసతో పరిగ్గహితమేవ హోతీతి. **పచ్చయపరిగ్గహేనా**తి హేతుమ్హి కరణవచనం. పచ్చయపరిగ్గహహేతు హిస్స అద్ధత్తయకఙ్ఖావితరణం హోతీతి, కరణే వా ఏతం కరణవచనం పచ్చయపరిగ్గహస్స సాధకతమభావతో కఙ్ఖావితరణకిరియాయ. యదా హిస్స సుపరిసుద్ధో నిజ్జటో నిగ్గుమ్బో పచ్చయపరిగ్గహో సిజ్ఝతి, తదానేన కఙ్ఖా వితరీయతీతి. **వితరిత్వా**తి అతిక్కమిత్వా, విక్ఖమ్భేత్వాతి అత్థో. తం పన ఞాణం తథాధిగతం వసీభావప్పత్తం ఝానం వియ యోగినో సన్తానే పబన్ధవసేన పవత్తతీతి కత్వా వుత్తం **''ఠితం ఞాణ''**న్తి.

తన్తి కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధిం. తం సమ్పాదేతుకామో ఆపజ్జతీతి సమ్బన్ధో. యాథావతో దిట్ఠం నామరూపం తివిధదుక్ఖతాయోగతో రోగో వియ. పచ్చయా చస్స రోగసముట్ఠానం వియ ఉపట్ఠహన్తీతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **''యథా నామ...పే.... పరియేసతీ''**తి ఆహ. సంసారదుక్ఖనిముగ్గస్స సన్తానస్స తతో విమోచేతుకామతావసేన అనుకమ్పితబ్బతా లబ్భతీతి తమత్థం దస్సేతుం **''యథా వా పనా''**తిఆది వుత్తం. ఏవమేవ ఠితే యదేకే వదన్తి ''అనుకమ్పేతబ్బకుమారకదస్సనేన తస్స మాతాపితుఆవజ్జనం ఇధ అనుదాహరణం నిరోధేతబ్బతాయ నామరూపస్స అనుకమ్పితబ్బతాభావతో''తి, తదపాహతం హోతి. అవస్సఞ్చేతం ఏవం ఇచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా వేనేయ్యపుగ్గలసన్తానే సత్థు మహాకరుణాపవత్తి ఏవ విచారేతబ్బా సియా. మన్దబుద్ధితాయ **మన్దం**. వుడ్ఢతరోపి కోచి మన్దబుద్ధి హోతీతి తతో విసేసనత్థం **''కుమార''**న్తి వుత్తం. యో కోచి పఠమవయే వత్తమానో ''కుమారో''తి వుచ్చతీతి తతో విసేసనత్థం **''దహర''**న్తి వుత్తం. ఏవమ్పి యో ఆధావిత్వా పరిధావిత్వా విచారణకో తరుణదారకో, సోపి ''దహరో''తి వుచ్చతీతి తతో నివత్తనత్థం **''ఉత్తానసేయ్యక''**న్తి వుత్తం. చతూహిపి పదేహి కరుణాయితబ్బతంయేవ దస్సేతి. **ఆపజ్జతీ**తి కరోతి.

యథా పనస్స హేతుపచ్చయపరియేసనాపత్తి హోతి, తం దస్సేతుం **''సో''**తిఆది వుత్తం. తత్థ బ్యతిరేకముఖేన అత్థో సాధితో సమ్మదేవ సాధితో హోతీతి అహేతుకభావం తావ పటిక్ఖిపన్తో **''న తావిదం నామరూపం అహేతుక''**న్తి వత్వా తత్థ కారణమాహ **''సబ్బత్థా''**తిఆదినా. హేతుమన్తరేన సతి సమ్భవే సబ్బధమ్మానం హేతుఅభావో సమానోతి సబ్బసమానతా సియా, తథా చ సతి నోతపదేసాదీసు, బహిద్ధా చ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిహేతుఅభావోతి సబ్బత్థ, చక్ఖాదీనం ఉప్పత్తితో పుబ్బే, పరిభేదతో ఉద్ధఞ్చ హేతుఅభావోతి సబ్బదా చ అన్ధాదీనం అరూపీనం, అసఞ్ఞీనఞ్చ హేతుఅభావోతి సబ్బేసఞ్చ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి భవితబ్బం, హేతుఅభావా విసేసతో తఞ్చ నత్థీతి ఆహ **''సబ్బత్థ సబ్బదా సబ్బేసఞ్చ ఏకసదిసభావాపత్తితో''**తి. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం యదిదం ''చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు హీ''తి. యత్తకా లోకే విసేసా, తేహి సబ్బేసం, సబ్బకాలఞ్చ భవితబ్బన్తి అధిప్పాయో. **ఆది**-సద్దేన వా తేసమ్పి గహణం కతమేవాతి దట్ఠబ్బం. తస్మా అహేతుకభావే విసిట్ఠతాయ అసమ్భవో ఏవాతి సబ్బత్థ ఏకసదిసభావాపత్తితో, సబ్బదా ఏకసదిసభావాపత్తితో, సబ్బేసం ఏకసదిసభావాపత్తితోతి పచ్చేకం సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. ఏవం అహేతుభావే పటిసిద్ధే విసమహేతువాదీ వదేయ్య ''న ఇదం అహేతుకం కిఞ్చరహి సహేతుకం, కేన పన హేతునా సహేతుకన్తి? ఇస్సరాదినా''తి.

ఆది-సద్దేన పకతిపురిసపజాపతికాలాదీనం గహణం వేదితబ్బం, తం పటిక్ఖిపన్తో ఆహ "**న ఇస్సరాదిహేతుక**"న్తిఆది. న నామరూపం ఇస్సరాదిహేతుకం నామరూపతో అఞ్ఞస్స అనుపలబ్భమానత్తా ఇస్సరపకతిఆదినమేవ అభావతో. యది పన అసతో ఇస్సరాదితో నామరూపస్స ఉప్పత్తి, ఏవం సతి సా ఏవ సబ్బత్థ సబ్బదా సబ్బేసం ఏకసదిసతా ఆపజ్జతి. అథ నామరూపమత్తమేవ ఇస్సరాదిహేతుకం, నామరూపఞ్చ అహుత్వా సమ్భవన్తం, హుత్వా చ వినస్సన్తం దిస్సతీతి ఇస్సరాదీహిపి తాదిసేహి భవితబ్బం. తథా చ తదపి సప్పచ్చయం సఙ్ఖతమేవాతి తస్సాపి పచ్చయపరిగ్గహో కాతబ్బో. అథ తం నుప్పజ్జతి, అహేతుకతా తస్స ఆపన్నా. తేనాహ "**అహేతుకభావాపత్తితో**"తి.

అపిచ న ఇస్సరాదిహేతుకం నామరూపం. కిం కారణం? కమేన ఉప్పత్తితో. యది హి ఏవం నిచ్చం ఇస్సరాదిసఙ్ఖాతం కమ్మకిలేసిన్ద్రియారమ్మణాదినిరపేక్ఖకారణమ్పి సియా, సబ్బేసంయేవ ఏకక్ఖణం ఉప్పత్తి సియా, యత్తకేహి తతో ఉప్పజ్జితబ్బం. కస్మా? కారణస్స సన్నిహితభావతో. యది పన తస్స ఇచ్ఛావసేన తస్స ఉప్పత్తిం పరికప్పేయ్యుం, తాసఞ్చ ఇచ్ఛానం ఏకక్ఖణం ఉప్పత్తియం కో విబన్ధో. అథ అఞ్ఞమ్పి కిఞ్చి కమ్మకిలేసిన్ద్రియారమ్మణాదిఅపేక్ఖితబ్బం అత్థీతి చే? తదేవ హేతు కారణం, కిమఞ్ఞేన అదిట్ఠసామత్థియేన పరికప్పితేన పయోజనం? దిట్ఠఞ్హి కమ్మాదీనం సామత్థియం తదఞ్ఞపచ్చయసన్నిధానేపి తదభావే అభావతో. యథా హి రూపాలోకమనసికారసన్నిధానేపి చక్ఖునో అభావే చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స అభావం, భావే చ భావం దిస్వా చక్ఖునో చక్ఖువిఞ్ఞాణుప్పాదనసమత్థతా అత్థీతి విఞ్ఞాయతి. యథా చ య్వాయం యమకానమ్పి సమానానం జనకజననీసుక్కసోణితాదిబాహిరపచ్చయసమభావేపి సత్తానం హీనపణీతతాదివిసేసో దిస్సతి, సో చ ససన్తానే తాదిసస్స అఞ్ఞస్స హేతునో అభావా కమ్మకిలేసహేతుకోతి తస్స తత్థ సమత్థతా అత్థీతి విఞ్ఞాయతి, న ఏవమిస్సరాదికస్స. కారణస్స హి భావాభావే ఫలస్స భావాభావేహి కారణస్స సమత్థతా విఞ్ఞాయేయ్య. న చ సన్నిహితే తదకారణస్స నామరూపస్స ఇస్సరాదివేకల్లేన కత్థచి అనుప్పత్తి దిట్ఠా, తస్మా అకారణమిస్సరో.

అథాపి సగ్గో ఏవం ఇస్సరాదిహేతుకో వుచ్చేయ్య, సోపి సగ్గప్పకారో సబ్బకాలం తతో నిబ్బత్తేయ్య. న హి సన్నిహితకారణస్స ఫలస్స అనుప్పత్తి యుత్తా. నిచ్చే చ సతి అఞ్ఞనిరపేక్ఖకారణే సగ్గస్స ఆదియేవ న యుత్తో, యావ ఇస్సరాదికం కారణం, తావ సబ్బస్స అత్థిభావప్పసఙ్గతో. అథాపి వదేయ్య "అఞ్ఞేపి యథారహం పచ్చయా హోన్తియేవ, ఇస్సరాదికమ్పి తేసం సహకారీకారణం హోతీ"తి. యదేత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. యది పరో వదేయ్య "ఇధ బుద్ధిపుబ్బో భావానం రచనావిసేసో దిట్ఠో, యథా తం ఘటగేహాదీనం. అత్థి చ అజ్ఝత్తికబాహిరానం సరీరపదుమాదీనం రచనావిసేసో, తస్మా తేనాపి బుద్ధిపుబ్బేన భవితబ్బం. యస్స చ సో బుద్ధిపుబ్బో, సో ఇస్సరాదికో, తస్మా తేన నామరూపసఙ్ఖాతస్స లోకస్స కారణేన భవితబ్బ"న్తి. తయిదం అసిద్ధం, రచితా సరీరపదుమాదయోతి తత్థేవ ఉప్పన్నత్తా. ఉప్పన్నస్స హి సన్నివేసవసేన తథా తథా పట్ఠపనం "రచనా"తి వుచ్చతి. అనేకన్తికో చాయం అబుద్ధిపుబ్బస్సాపి దిట్ఠత్తా. దిట్ఠో హి న్హారుఆదీనం అగ్గిసంయోగేన రచనావిసేసో, తథా విసుస్సన్తానం పుబ్బచమ్మాదీనం. యది పనాయమిస్సరాదికో గవస్సజగద్రభాదీనం కరీసావత్తే పటిమహుతం రచేయ్య, ఉమ్మత్తో వియ విక్ఖిత్తో సియా. కిఞ్చాయం లోకం సజ్జేన్తో అత్తత్థం వా సజ్జేయ్య లోకత్థం వా.

తత్థ చ యది పురిమో మక్ఖో కతకిచ్చో న సియా లోకేన సాధేతబ్బస్స అత్థిభావతో. అథ దుతియో, కస్మా లోకస్స అహితదుక్ఖావహం పాపం నిరయాదిం, జరామరణాదిఞ్చ సజతి? అథ తదుభయం అనామసిత్వా కీళత్థం సజతి. కీళా చ నామ రతిఅత్థా హోతి. వినా కీళాయ రతిం అజానన్తానం రతిఅత్థఞ్చ కీళమారభన్తో రతియం ఇస్సరో అనిస్సరో సియా. అథ

పయోజననిరపేక్ఖో, సబ్బకాలం సజేయ్య, తస్స చాయం సజనసమత్థతా అహేతుకా వా సియా సహేతుకా వా. అహేతుకా చే, సబ్బేసం సియా సహేతుకా వా. అహేతుకా చే, సబ్బేసమ్పి సియా. అథ సహేతుకా, నో చస్స హేతు పరతో వా సమ్భూతో సియా అత్తతో వా. తత్థ పరతో చే సమ్భూతో, యదస్స సో లద్ధో, తస్సాయం వేయ్యావచ్చకరసదిసో సియా. అథ అత్తతో తదుప్పత్తితో పుబ్బే అయం కీదిసో లోకో చాతి సబ్బమిదం ఆలునవిసిణం ఆకులబ్యాకులం గోయూథేన గతమగ్గసదిసఫేణపిణ్డసమం అవిమద్దక్ఖమం అసారం. తిట్ఠతు పసఙ్గో, యథాధికతమేవ వణ్ణయిస్సామ. **తస్మా**తి యస్మా ఇదం నామరూపం న అహేతుకం, నాపి ఇస్సరాదివిసమహేతుకం, తస్మా. **తేతి** హేతుపచ్చయా.

౬౮౯. ఓళారికత్తా, సుపాకటత్తా చ రూపస్స పచ్చయపరిగ్గహో సుకరోతి ''**ఇమస్స తావ రూపకాయస్సా**''తిఆదినా పఠమం తస్స పచ్చయపరిగ్గహవిధిం ఆరభతి. తత్థ యథా నామరూపస్స పచ్చయపరిగ్గహో అహేతువిసమహేతువాదనివత్తియా హోతి, ఏవం నిబ్బిదావిరాగావహభావేన తత్థ అభిరతినివత్తియాపి ఇచ్ఛితబ్బోతి తం గబ్భసేయ్యకవసేన దస్సేన్తో నిబ్బత్తట్ఠానస్స సుచిభావపటిసేధనముఖేన అసుచిభావం విభావేతుం ''**అయం కాయో**''తిఆదిమాహ. తత్థ ఉప్పలాదీని అసుచిట్ఠానే నిబ్బత్తానిపి సయం సుచిసమ్మతానేవాతి తందస్సనత్థం అబ్భన్తరగ్గహణం. తేనాహ భగవా –

> ''యథా సఙ్కారధానస్మిం, ఉజ్ఝితస్మిం మహాపథే;
> పదుమం తత్థ జాయేథ, సుచిగన్ధం మనోరమ''న్తి. (ధ॰ ప॰ ౫౮);

''**నిబ్బత్తతీ**''తి ఇదం మాతుకుచ్ఛియం పటిసన్ధిపవత్తీసు రూపకాయస్స నిబ్బత్తనసామఞ్ఞతో గహేత్వా వుత్తం, న పఠమాభినిబ్బత్తిమత్తం. ఏవఞ్చ కత్వా ఆహారస్స ఉపత్థమ్భకపచ్చయతావచనం, ఉదరపటలస్స పచ్ఛతో కరణాదివచనం, దుగ్గన్ధజేగుచ్ఛపటిక్కూలతావచనఞ్చ సమత్థితం హోతి. ఏవమవట్ఠితే యదేకచ్చేహి పిట్ఠితో, పురతో చ కరణం కిం సియా పటిసన్ధికాలేతిఆది వుత్తం, తం అపాహతం హోతి. ''**నిబ్బత్తకత్తా**''తి ఇమినా బీజం వియ అఙ్కురస్స అవిజ్జాదయో రూపకాయస్స అసాధారణకారణతాయ **హేతూ**తి దస్సేతి. ''**ఉపత్థమ్భకత్తా**''తి ఇమినా పన అఙ్కురస్స పథవీసలిలపారిసిఆదయో వియ ఆహారో సాధారణకారణతాయ **పచ్చయో**తి దస్సేతి.

పఞ్చ ధమ్మా హేతుపచ్చయాతి అవిజ్జాదయో పఞ్చ ధమ్మా యథారహం హేతు చ పచ్చయో చాతి అత్థో. భవేసు విజ్జమానదోసపటిచ్ఛాదనపత్థనా దళ్హగ్గాహభావేన సఙ్ఖారభవానం హేతుభూతా జనకసహాయతాయ భవనికన్తి తంసహజాతఆసన్నకారణత్తా అభిసఙ్ఖారికా, అపస్సయభూతా చాతి ''**మాతా వియ దారకస్స ఉపనిస్సయా**''తి వుత్తా. యథా పితు జనితసుక్కే పుత్తస్స ఉప్పత్తీతి పితా జనకో, ఏవం **కమ్మం** సత్తస్స ఉప్పాదకత్తా **జనకం** వుత్తం. యథా **ధాతి** జాతస్స దారకస్స పోసనవసేన సన్ధారికా, ఏవం **ఆహారో** ఉప్పన్నస్స కాయస్సాతి **సన్ధారకో** వుత్తో.

కామఞ్చేత్థ అవిజ్జాదయో నామకాయస్సాపి పచ్చయో, పకారన్తరేన పన తస్స పాకటం పచ్చయపరిగ్గహవిధిం దస్సేతుం ''**చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **చక్ఖుఞ్చాతి చ**-సద్దో సముచ్చయత్థో. తేన చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స ఆవజ్జనాదిఅజ్ఝత్తం సబ్బం పచ్చయజాతం సఙ్గణ్హాతి. **రూపే చాతి** పన **చ**-సద్దేన యథా బహులం బాహిరరూపం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయో, ఏవం అఞ్ఞమ్పి బాహిరం పచ్చయజాతం సఙ్గణ్హాతి. **పటిచ్చా**తి పచ్చయభూతం లద్ధాతి అత్థో. తేన చక్ఖుస్స నిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన, రూపస్స ఆరమ్మణపురేజాతఅత్థిఅవిగతవసేన,

ఇతరేసఞ్చ సఙ్గహితానం అనన్తరాదిసహజాతాదివసేన పచ్చయభావం దస్సేతి. వచనభేదే పన కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **ఆది**-సద్దేన చ ఫస్సాదీనం వియ సహపచ్చయేహి సోతవిఞ్ఞాణాదీనం సఙ్గహో వేదితబ్బో ''తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో''తిఆదిపాఠస్స (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪; ౩.౪౨౧, ౪౨౫-౪౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౪౩-౪౫; కథా॰ ౪౬౫, ౪౬౭) వియ ''సోతఞ్చ పటిచ్చా''తిఆదిపాఠస్స సఙ్గహితత్తా. ఏవం సమ్మసనుపగం సబ్బం నామం సహపచ్చయేన సఙ్గహితం హోతి. తేనాహ ''**నామకాయస్స పచ్చయపరిగ్గహం కరోతీ**''తి.

పవత్తిం దిస్వాతి ఏతరహి పవత్తిం దిస్వా. **ఏవన్తి** ఇమినా న కేవలం సప్పచ్చయతామత్తమేవ పచ్చామట్ఠం, అథ ఖో యాదిసేహి పచ్చయేహి ఏతరహి పవత్తతి, తాదిసేహి అవిజ్జాదిపచ్చయేహేవ అతీతేపి పవత్తిత్థాతి పచ్చయసదిసతాపి పచ్చామట్ఠాతి దట్ఠబ్బం.

౬౮౦. పుబ్బన్తన్తి అతీతం ఖన్ధప్పబన్ధకోట్ఠాసం. **ఆరబ్భా**తి ఉద్దిస్స. **అహోసిం ను ఖో, న ను ఖో అహోసిన్తి** సస్సతాకారం, అధిచ్చసముప్పత్తిఆకారఞ్చ నిస్సాయ అతీతే అత్తనో విజ్జమానతం, అవిజ్జమానతఞ్చ కఙ్ఖతి. **కిం ను ఖో అహోసిన్తి** జాతిలిఙ్గుపపత్తియో నిస్సాయ ''ఖత్తియో ను ఖో అహోసిం, బ్రాహ్మణాదీసు గహట్ఠాదీసు దేవాదీసు అఞ్ఞతరో ను ఖో''తి కఙ్ఖతి. **కథం ను ఖో**తి సణ్ఠానాకారం నిస్సాయ ''దీఘో ను ఖో అహోసిం, రస్సఓదాతకాళపమాణికఅప్పమాణికాదీనమ్పి అఞ్ఞతరో''తి కఙ్ఖతి. ఇస్సరనిమ్మానాదిం నిస్సాయ ''కేన ను ఖో పకారేన అహోసి''న్తి నిబ్బత్తాకారతో కఙ్ఖతీతి చ వదన్తి. **కిం హుత్వా కిం అహోసిన్తి** జాతిఆదిం నిస్సాయ ''ఖత్తియో హుత్వా ను ఖో బ్రాహ్మణో అహోసిం...పే.... దేవో హుత్వా ను ఖో మనుస్సో అహోసి''న్తి అత్తనో అపరాపరుప్పత్తిం కఙ్ఖతి. సబ్బత్థేవ చ **అద్ధానన్తి** కాలాధివచనం. **భవిస్సామి ను ఖో**తి సస్సతాకారం, ఉచ్ఛేదాకారఞ్చ నిస్సాయ అనాగతే అత్తనో విజ్జమానతం, అవిజ్జమానతఞ్చ కఙ్ఖతి. సేసమేత్థ వుత్తనయమేవ. **ఏతరహి వా పన పచ్చుప్పన్నం అద్ధానన్తి** ఇదాని వా పటిసన్ధిమాదిం కత్వా చుతిపరియన్తం సబ్బమ్పి వత్తమానకాలం. **అజ్ఝత్తం కథంకథీ హోతీ**తి అత్తనో ఖన్ధేసు విచికిచ్ఛీ హోతి. **అహం ను ఖోస్మీ**తి అత్తనో అత్థిభావం కఙ్ఖతి. అయుత్తం పనేతన్తి. యుత్తం అయుత్తన్తి కా ఏత్థ చిన్తా. ఉమ్మత్తకో వియ హి బాలపుథుజ్జనో. **నో ను ఖోస్మీ**తి అత్తనో నత్థిభావం కఙ్ఖతి. **కిం ను ఖోస్మీ**తి ఖత్తియోవ సమానో అత్తనో ఖత్తియభావం కఙ్ఖతి. ఏస నయో సేసేసు. **కథం ను ఖోస్మిన్తి** వుత్తనయమేవ. కేవలఞ్హేత్థ ''అబ్భన్తరే జీవో నామ అత్థీ''తి గహేత్వా తస్స దీఘాదిభావం కఙ్ఖన్తో ''కథం ను ఖోస్మి''న్తి కఙ్ఖతీతి వేదితబ్బో. పచ్చుప్పన్నం పన అత్తనో సరీరసణ్ఠానం అజానన్తో నామ నత్థి. **కుతో ఆగతో, సో కుహిం గామీ భవిస్సతీ**తి అత్తభావస్స ఆగతిగతిట్ఠానం కఙ్ఖతి. **సా సబ్బాపి పహీయతీ**తి సా యథావుత్తా సోళసవిధాపి విచికిచ్ఛా విక్ఖమ్భనవసేన పహీయతి.

౬౮౧. కుసలాదిభేదతో సబ్బప్పకారస్సాపి నామస్స సాధారణో పచ్చయోతి, తతో పవత్తితో మనసికారాదికో కుసలాదిభేదతో సబ్బప్పకారస్సాపి నామస్స అసాధారణో పచ్చయోతి చ యోజేతబ్బం. **కుసలాదిభేదతో**తి కుసలాకుసలవిపాకకిరియభేదతో. తస్సాపి సోమనస్ససహగతాదిఅఞ్ఞతరభేదవసేన **సబ్బప్పకారస్సాపి**. యం ఏకన్తతో ఛద్వారికం, తమ్పి ఛద్వారగ్గహణేనేవ గహితం యథా ఛట్ఠారమ్మణం ఛళారమ్మణగ్గహణేనాతిపి వుత్తం ''**సబ్బప్పకారస్సాపీ**''తి. **తతో**తి చక్ఖురూపాదితో. **మనసికారాదికో**తి యోనిసోమనసికారఅయోనిసోమనసికారాదికో , కమ్మభవఙ్గాదికో చ. కామఞ్చేత్థ ద్వారచ్చక్కయోనిసోమనసికారాదివసేన నామస్సేవ సాధారణో, అసాధారణో చ పచ్చయో వుత్తో, తం పన అవిసేసవసేన వుత్తం. విసేసతో పన కమ్మం విపాకనామస్స, కమ్మసముట్ఠానరూపానఞ్చ చిత్తం చేతసికనామస్స, చిత్తసముట్ఠానరూపానఞ్చ సాధారణో పచ్చయో, యథావుత్తస్సేవ చ నామస్స, రూపస్స చ

తదఞ్ఞనామరూపాపేక్ఖాయ అసాధారణో పచ్చయో. తథా సభాగో, ఉతుసభాగో చ ఆహారో తంసముట్ఠానరూపానం సాధారణో పచ్చయో, తదఞ్ఞాపేక్ఖాయ అసాధారణోతి రూపస్సాపి సాధారణో, అసాధారణో చ పచ్చయో యథారహం నిద్ధారేతబ్బో. పచ్చయపరిగ్గహో నామ అనధిగతారహత్తేన కాతబ్బోతి తదపేక్ఖాయ ‘‘**యోనిసోమనసికారసద్ధమ్మస్సవనాదికో కుసలస్సేవా**’’తి వుత్తం. **ఆది**-సద్దేన సప్పురిసూపనిస్సయస్స, చతున్నమ్పి వా సమ్పత్తిచక్కానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **విపరీతో అకుసలస్సా**తి వచనతో యథా యోనిసోమనసికారాదివిపరీతో అకుసలస్సేవ పచ్చయో, తథా యోనిసోమనసికారాది కుసలస్సేవ పచ్చయో హోతీతి అత్థో. యస్స వా కుసలం సమ్భవతి, అకుసలం సమ్భవతి, కుసలాకుసలాని వా, తస్సాతి అత్థసిద్ధమేతం. **కమ్మాదికోతి ఆది**-సద్దేన అవిజ్జాదయో వియ గతికాలాదయోపి సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బా. **భవఙ్గాదికో**తి భవఙ్గసన్తీరణపరిత్తకిరియారహత్తాదికో. తత్థ **భవఙ్గం** పఞ్చద్వారమనోద్వారావజ్జనకిరియానం, **సన్తీరణం** వోట్ఠబ్బనస్స, **పరిత్తకిరియా** యథారహం పరిత్తమహగ్గతకిరియానం, **అరహత్తం** ఆవజ్జనవజ్జానం సబ్బకిరియానం పచ్చయోతి వేదితబ్బం.

కమ్మన్తి చేతనావ అధిప్పేతా, సా చ ఖో కుసలాకుసలా. వుత్తఞ్హేతం ‘‘కుసలాకుసలచేతనా విపాకానం ఖన్ధానం, కటత్తా చ రూపానం కమ్మపచ్చయేన పచ్చయో’’తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౨౭). న చిత్తం వియ ససమ్పయుత్తా. చిత్తఞ్హేత్థ ససమ్పయుత్తం అధిప్పేతం ‘‘హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం, తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో’’తిఆదివచనతో (పట్ఠా॰ ౧.౧.౧). **తత్థా**తి తేసు కమ్మాదీసు రూపజనకపచ్చయేసు. అతీతతో ఏవ కమ్మతో ఫలం ఉప్పజ్జతి, న వత్తమానతోతి వుత్తం ‘‘**కమ్మం అతీతమేవ కమ్మసముట్ఠానస్స రూపస్స పచ్చయో**’’తి. యది హి పచ్చుప్పన్నతో కమ్మతో ఫలం ఉప్పజ్జేయ్య, ఆయూహనక్ఖణే ఏవ ఫలేన ఉప్పజ్జితబ్బం భవేయ్య, న చ తం దిట్ఠమిచ్ఛితం వా. న హి లోకే కుదాచనం కరియమానమేవ కమ్మం ఫలం దేన్తం దిట్ఠం, తథారూపో వా ఆగమో అత్థీతి. నను చ ఇదమపి న దిట్ఠం, యం వినట్ఠతో హేతుతో ఫలం ఉప్పజ్జమానం, మతో వా కుక్కుటో వస్సన్తోతి? సచ్చమదిట్ఠం రూపధమ్మానం పబన్ధవిచ్ఛేదే, ఇదం పన అరూపం పబన్ధోపి అత్థీతి ఉపమా న సంసన్దతి. కమ్మతో హి అతీతతో ఏవ కమ్మస్స కతత్తా, ఉపచితత్తా చ ఫలం ఉప్పజ్జతి. వుత్తఞ్హేతం ‘‘కామావచరస్స కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా విపాకం చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పన్నం హోతీ’’తిఆది (ధ॰ స॰ ౪౩౧). యస్మా అనన్తరాదిపచ్చయలాభతో ఉప్పాదక్ఖణే ఏవ చిత్తస్స బలవతా, తస్మా తం ఉప్పజ్జమానమేవ రూపం జనేతీతి ఆహ ‘‘**చిత్తం చిత్తసముట్ఠానస్స ఉప్పజ్జమాన**’’న్తి. రూపస్స పచ్చయో హోతీతి సమ్బన్ధో. యస్మా పన రూపస్స ఠితిక్ఖణే బలవతా పచ్ఛాజాతాదిపచ్చయలాభతో, తస్మా వుత్తం ‘‘**ఉతుఆహారా…పే॰… హోన్తీ**’’తి, బాహిరం ఉతుం, ఆహారఞ్చ పచ్చయం లభిత్వా అత్తనో ఠితిక్ఖణే ఉతుఆహారా రూపం జనేన్తీతి అత్థో.

ఏవన్తి ‘‘సాధారణాసాధారణవసేనా’’తిఆదినా వుత్తప్పకారేన.

౬౮౨. **సఙ్ఖారాన**న్తి సఙ్ఖతసఙ్ఖారానం. **భఙ్గ**న్తి మరణం. **జరామరణం నామ జాతియా సతీ**తిఆది ఫలదస్సనానుపుబ్బియా హేతుదస్సనక్కమేన నామరూపస్స పచ్చయపరిగ్గహో సుకరోతి కత్వా దస్సితో. తత్థ **భవే సతీ**తి కమ్మభవే సతి.

౬౮౩. **పుబ్బే విత్థారేత్వా దస్సితఅనులోమపటిచ్చసముప్పాదవసేనా**తి పరియోసానతో పట్ఠాయ పటిలోమనయేన ఆదిపాపనవసేన విత్థారేత్వా దస్సితఅనులోమపటిచ్చసముప్పాదవసేన. ‘‘అసతి జాతియా నత్థి జరామరణ’’న్తిఆదినా (సం॰

ని. ౩.౪) హి పటిలోమవసేన దస్సితే పచ్చయాకారే "యస్స అభావా యస్స అభావో, సో తస్స పచ్చయో"తి బ్యతిరేకతో, అన్వయతో చ నామరూపస్స పచ్చయపరిగ్గహో సుకరోతి.

౬౮౪. **పురిమకమ్మభవస్మిం మోహో**తిఆది వుత్తత్థమేవ. కమ్మసహాయత్తా కిలేసవట్టం కమ్మవట్టే పక్ఖిత్వా వుత్తం **''కమ్మవట్టవిపాకవట్టవసేనా''**తి.

౬౮౫. దిట్ఠధమ్మో వుచ్చతి పచ్చక్ఖభూతో పచ్చుప్పన్నో అత్తభావో, తత్థ వేదితబ్బఫలం కమ్మం **దిట్ఠధమ్మవేదనీయం.** పచ్చుప్పన్నభవతో అనన్తరం వేదితబ్బఫలం కమ్మం **ఉపపజ్జవేదనీయం. అపరాపరియాయే**తి దిట్ఠధమ్మానన్తరానాగతతో అఞ్ఞస్మిం అత్తభావపరియాయే అత్తభావపరివత్తే. **అహోసికమ్మ**న్తి అహోసి ఏవ కమ్మం, న తస్స విపాకో అహోసి, "అత్థి, భవిస్సతి వా"తి ఏవం వత్తబ్బకమ్మం. పటిపక్ఖేహి అనభిభూతతాయ, పచ్చయవిసేసేన పటిలద్ధవిసేసతాయ చ బలవభావం పత్తా తాదిసస్స పుబ్బాభిసఙ్ఖారస్స వసేన సాతిసయా హుత్వా పవత్తా పఠమజవనచేతనా తస్మింయేవ అత్తభావే ఫలదాయినీ **దిట్ఠధమ్మవేదనీయా** నామ. సా హి వుత్తాకారేన బలవతి జవనసన్తానే గుణవిసేసయుత్తేసు ఉపకారాపకారవసప్పవత్తియా, ఆసేవనాలాభేన అప్పవిపాకతాయ చ పఠమజవనచేతనా ఇతరద్వయం వియ పవత్తసన్తానుపరమాపేక్ఖం, ఓకాసలాభాపేక్ఖఞ్చ కమ్మం న హోతీతి ఇధేవ పుప్ఫమత్తం వియ పవత్తివిపాకమత్తం ఫలం దేతి. **తథా అసక్కోన్త**న్తి కమ్మస్స విపాకదానం నామ ఉపధిపయోగాదిపచ్చయన్తరసమవాయేనేవ హోతీతి తదభావతో తస్మింయేవ అత్తభావే విపాకం దాతుం అసక్కోన్తం. **అత్థసాధికా**తి దానాదిపాణాతిపాతాదిఅత్థస్స నిప్ఫాదికా. కా పన సాతి ఆహ **''సత్తమజవనచేతనా''**తి. సా హి సన్నిట్ఠాపకచేతనా వుత్తనయేన పటిలద్ధవిసేసా, పురిమజవనచేతనాహి లద్ధాసేవనా చ సమానా అనన్తరత్తభావే విపాకదాయినీ **ఉపపజ్జవేదనీయకమ్మం** నామ. **''సతి సంసారప్పవత్తియా''**తి ఇమినా అసతి సంసారప్పవత్తియం అహోసికమ్మపక్ఖే తిట్ఠతి విపచ్చనోకాసస్స అభావతోతి దీపేతి.

౬౮౬. **యం గరుక**న్తి యం అకుసలం మహాసావజ్జం, కుసలం మహానుభావం కమ్మం. **యం బహుల**న్తి యం బహులం అభిణ్హసో కతం సమాసేవితం. **మరణకాలే అనుస్సరిత**న్తి పరిబ్యత్తభావేన మరణస్స ఆసన్నకాలే అనుస్సరితం. ఆసన్నకాలే కతే వత్తబ్బమేవ నత్థీతి హి వుత్తం. **''పునప్పునం లద్ధాసేవన''**న్తి ఇమినా "యం బహుల"న్తి వుత్తకమ్మతో విసేసేతి. తథా దిట్ఠధమ్మవేదనీయం నివత్తేతి పటిసన్ధిఆకడ్ఢనానుజాననతో. పటిసన్ధిజనకవసేన హి గరుకాదికమ్మచతుక్కం వుత్తం.

తత్థ గరుకం సబ్బపఠమం విపచ్చతి. తథా హి తం గరుకన్తి వుత్తం. గరుకే అసతి బహులీకతం, తస్మిం అసతి ఆసన్నం, తస్మిమ్పి అసతి "కటత్తా వా పనా"తి వుత్తం పురిమజాతీసు కతకమ్మం విపచ్చతి. బహులాసన్నపుబ్బకతేసు చ బలాబలం వా జానితబ్బం, పాపతో పాపన్తరం, కల్యాణఞ్చ, కల్యాణతో చ కల్యాణన్తరం, పాపఞ్చ, బహులీకతతో చ మహతో చ పుబ్బకతాది, అప్పఞ్చ. బహులానుస్సరణేన విప్పటిసారాదిజననతో పటిపక్ఖస్స అపరిపుణ్ణతాయ ఆరద్ధవిపాకస్స కమ్మస్స, కమ్మసేసస్స వా అపరాపరియాయే వేదనీయస్స అపరిక్ఖీణతాయ సన్తతియా పరిణామవిసేసతోతి తేహి తేహి కారణేహి ఆహితబలం పఠమం విపచ్చతి. **మహానారదకస్సపజాతకే** విదేహరఞ్ఞో సేనాపతి అలాతో, బీజకో దాసో, రాజకఞ్ఞా రుచా చ ఏత్థ నిదస్సనం. తథా హి వుత్తం భగవతా –

> "తత్రానన్ద , య్వాయం పుగ్గలో ఇధ పాణాతిపాతీ...పే.... మిచ్ఛాదిట్ఠి కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం నిరయం ఉపపజ్జతి. పుబ్బే వాస్స తం కతం హోతి పాపకమ్మం దుక్ఖవేదనీయం, పచ్ఛా వాస్స

తం కతం హోతి పాపకమ్మం దుక్ఖవేదనీయం , మరణకాలే వాస్స హోతి మిచ్ఛాదిట్ఠి సమత్తా సమాదిన్నా, తేన సో కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం నిరయం ఉపపజ్జతి. యఞ్చ ఖో సో ఇధ పాణాతిపాతీ హోతి…పే॰… మిచ్ఛాదిట్ఠి హోతి, తస్స దిట్ఠే వా ధమ్మే విపాకం పటిసంవేదేతి ఉపపజ్జ వా అపరే వా పరియాయే.

‘‘తత్రానన్ద, య్వాయం పుగ్గలో ఇధ పాణాతిపాతీ…పే॰… మిచ్ఛాదిట్ఠి కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జతి. పుబ్బే వాస్స తం కతం హోతి కల్యాణకమ్మం సుఖవేదనీయం, పచ్ఛా వాస్స తం కతం హోతి కల్యాణకమ్మం సుఖవేదనీయం, మరణకాలే వాస్స హోతి సమ్మాదిట్ఠి సమత్తా సమాదిన్నా, తేన సో కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జతి. యఞ్చ ఖో సో ఇధ పాణాతిపాతీ హోతి…పే॰… మిచ్ఛాదిట్ఠి హోతి, తస్స దిట్ఠే వా ధమ్మే విపాకం పటిసంవేదేతి ఉపపజ్జ వా అపరే వా పరియాయే.

‘‘తత్రానన్ద, య్వాయం పుగ్గలో ఇధ పాణాతిపాతా పటివిరతో…పే॰… సమ్మాదిట్ఠి కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జతి. పుబ్బే వాస్స తం కతం హోతి కల్యాణకమ్మం సుఖవేదనీయం, పచ్ఛా వాస్స తం కతం హోతి కల్యాణకమ్మం సుఖవేదనీయం, మరణకాలే వాస్స హోతి సమ్మాదిట్ఠి సమత్తా సమాదిన్నా, తేన సో కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జతి. యఞ్చ ఖో సో ఇధ పాణాతిపాతా పటివిరతో…పే॰… సమ్మాదిట్ఠి హోతి, తస్స దిట్ఠే వా ధమ్మే విపాకం పటిసంవేదేతి ఉపపజ్జ వా అపరే వా పరియాయే.

‘‘తత్రానన్ద, య్వాయం పుగ్గలో ఇధ పాణాతిపాతా పటివిరతో…పే॰… సమ్మాదిట్ఠి కాయస్స భేదా పరం…పే॰… నిరయం ఉపపజ్జతి. పుబ్బే వాస్స తం కతం హోతి పాపకమ్మం దుక్ఖవేదనీయం, పచ్ఛా వాస్స తం కతం హోతి పాపకమ్మం దుక్ఖవేదనీయం, మరణకాలే వాస్స హోతి మిచ్ఛాదిట్ఠి సమత్తా సమాదిన్నా, తేన సో కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం …పే॰… నిరయం ఉపపజ్జతి. యఞ్చ ఖో సో ఇధ పాణాతిపాతా పటివిరతో హోతి…పే॰… సమ్మాదిట్ఠి హోతి, తస్స దిట్ఠే వా ధమ్మే విపాకం పటిసంవేదేతి ఉపపజ్జ వా అపరే వా పరియాయే’’తి (మ॰ ని॰ 3.303).

కిం బహునా యం తం తథాగతస్స మహాకమ్మవిభఙ్గఞాణం, తస్సేవాయం విసయో, యదిదం తస్స తస్స కమ్మస్స తేన తేన కారణేన పుబ్బాపరవిపాకతా సామత్థియం.

౬౮౭. పటిసన్ధిదానాదివసేన విపాకసన్తానస్స నిబ్బత్తకం జనకం. తేనాహ ‘‘**తం పటిసన్ధియమ్పి పవత్తేపి రూపారూపవిపాకక్ఖన్ధే జనేతీ**’’తి. సుఖదుక్ఖసన్తానస్స, నామరూపప్పబన్ధస్స వా చిరతరప్పవత్తిహేతుభూతం ఉపత్థమ్భకం. తేనాహ ‘‘**సుఖదుక్ఖం ఉపత్థమ్భేతి, అద్ధానం పవత్తేతీ**’’తి. ఉపపీళకం సుఖదుక్ఖప్పబన్ధే పవత్తమానే సణికం సణికం తం హాపేతి. తేనాహ ‘‘**సుఖదుక్ఖం పీళేతి బాధతి, అద్ధానం పవత్తితుం న దేతీ**’’తి. **ఘాతేత్వా**తి ఉపచ్ఛిన్దిత్వా. కమ్మస్స ఉపచ్ఛిన్దనం నామ తస్స విపాకపటిబాహనమేవాతి ఆహ ‘‘**తస్స విపాకం పటిబాహిత్వా**’’తి. తఞ్చ అత్తనో విపాకుప్పత్తియా ఓకాసకరణన్తి వుత్తం ‘‘**అత్తనో విపాకస్స ఓకాసం కరోతీ**’’తి. విపచ్చనాయ కతోకాసం కమ్మం విపక్కమేవ నామ హోతీతి ఆహ ‘‘**ఏవం పన కమ్మేన కతే ఓకాసే తం విపాకం ఉప్పన్నం నామ వుచ్చతీ**’’తి. **ఉపపీళకం** అఞ్ఞస్స విపాకం ఉపచ్ఛిన్దతి, న సయం అత్తనో విపాకం దేతి. **ఉపఘాతకం** పన దుబ్బలం కమ్మం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా అత్తనో విపాకం ఉప్పాదేతీతి అయమేతేసం

విసేసో. బవ్హాబాధతాదిపచ్చయూపనిపాతేన విపాకస్స విబాధకం **ఉపపీళకం,** తథా విపాకస్సేవ ఉపచ్ఛేదకం **ఉపఘాతకం.** కమ్మం ఉపఘాతేత్వా అత్తనో విపాకస్స ఓకాసకరణేన విపచ్చనే సతి జనకమేవ సియా, జనకాదిభావో నామ విపాకం పతి ఇచ్ఛితబ్బో, న కమ్మం పతీతి విపాకస్సేవ ఉపఘాతకతా యుత్తా వియ దిస్సతి, వీమంసితబ్బం.

కమ్మన్తరన్తి కమ్మవిసేసో కమ్మానం బలాబలభేదో. **విపాకన్తరన్తి** విపాకవిసేసో, తస్స హీనపణీతతాదిభేదో. అపరో నయో – యస్మిం కమ్మే కతే పటిసన్ధియం, పవత్తే చ విపాకకటత్తారూపానం ఉప్పత్తి హోతి, తం **జనకం.** యస్మిం పన కతే అఞ్ఞేన జనితస్స ఇట్ఠస్స వా అనిట్ఠస్స వా ఫలస్స విబాధకవిచ్ఛేదకపచ్చయానుప్పత్తియా, ఉపబ్రూహనపచ్చయుప్పత్తియా చ జనకానుభావానురూపం పరిపోసచిరతరప్పబన్ధా హోన్తి, తం **ఉపత్థమ్భకం.** జనకేన నిబ్బత్తితం కుసలఫలం వా అకుసలఫలం వా యేన పచ్చనీకభూతేన రోగధాతుసమతాదినిమిత్తతాయ బాధీయతి, తం **ఉపపీళకం** . యేన పన కమ్మునా జనకసామత్థియవసేన చిరతరప్పబన్ధారహమ్పి సమానం ఫలం విచ్ఛేదకపచ్చయుప్పత్తియా ఉపహఞ్ఞతి విచ్ఛిజ్జతి, తం **ఉపఘాతకం.** తత్థ కేచి దుతియస్స కుసలభావం ఇత్థన్నామగతస్స అప్పాబాధదీఘాయుకతాసంవత్తనవసేన, పచ్ఛిమానం ద్విన్నం అకుసలభావం బవ్హాబాధఅప్పాయుకతాసంవత్తనవసేన వణ్ణేన్తి. దేవదత్తాదీనం, పన నాగాదీనం, ఇతో అనుపదిన్నేన యాపనకపేతానఞ్చ నరకాదీసు అకుసలవిపాకుపత్థమ్భనుపపీళనుపఘాతకాని న న సన్తీతి చతున్నమ్పి అకుసలాకుసలభావో న విరుజ్ఝతి. బుద్ధావేణికతాయ అసాధారణస్సేవ ఞాణస్స గోచరభావతో కమ్మన్తరాది **''అసాధారణం సావకేహీ''**తి వుత్తం. **ఏకదేసతో జానితబ్బం** అనవసేసతో జానితుం న సక్కా అవిసయత్తా. సబ్బేన సబ్బం అజాననే పచ్చయపరిగ్గహో న పరిపూరతీతి.

౬౮౮. యథావుత్తం కమ్మం వత్తమానవిపాకప్పబన్ధనిమిత్తమేవ అధిప్పేతన్తి కమ్మేకదేసతాయ **''ద్వాదసవిధం కమ్మం కమ్మవట్టే పక్ఖిపిత్వా''**తి వుత్తం. కిలేసవట్టమ్పి కమ్మసహాయతాయ కమ్మవట్టపక్ఖికమేవ కత్వా ఆహ **''కమ్మవట్టవిపాకవట్టవసేనా''**తి. యాదిసతో పచ్చయతో పచ్చుప్పన్నే అద్ధానే నామరూపస్స పవత్తి, తాదిసతో ఏవ ఇతరస్మిమ్పి అద్ధద్వయేతి యథా అతీతానాగతే నయం నేతి, తం దస్సేన్తో **''ఇద''**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **అనాగతేపి కమ్మవట్టవిపాకవట్టవసేనేవాతి** ఏత్థ వుత్తం **ఏవ**-సద్దం "ఏతరహి అతీతేపీ"తి ఏత్థాపి ఆనేత్వా వత్తబ్బం అద్ధత్తయేపి కిరియాకిరియఫలమత్తతాదస్సనపరత్తా చోదనాయ. **ఇతి కమ్మఞ్చేవాతిఆది** వుత్తస్సేవత్థస్స నిగమనవసేన వుత్తం. అపరాపరం వట్టనట్ఠేన **వట్టం.** తథా పవత్తనం **పవత్తం.** హేతుఫలభావేన సమ్బన్ధతీతి **సన్తతి,** పబన్ధో. కరణట్ఠేన, పచ్చయేహి కరీయతీతి వా **కిరియా.**

కమ్మాతి కమ్మతో. సమ్భవతి ఏతస్మాతి సమ్భవో, కమ్మం సమ్భవో ఏతస్సాతి **కమ్మసమ్భవో,** విపాకో.

కారణసామగ్గియం దానాదీహి సాధితకిరియాయ వత్తమానాయ కారణమత్తే కత్తువోహారోతి ఆహ **''నేవ కారణతో ఉద్ధం కారకం పస్సతీ''**తి. కరోతీతి హి **కారకం.** విపాకపటిసంవేదకం న పస్సతీతి సమ్బన్ధో . కామం బాలాపి "కారకో పటిసంవేదకో"తి వదన్తా అత్థతో పఞ్ఞత్తిమత్తమేవ వదన్తి, తే పన విపరీతాభినివేసవసేనాపి వదన్తీతి తం అప్పమాణన్తి ఆహ **''సమఞ్ఞామత్తేన పణ్డితా వోహరన్తీ''**తి.

౬౮౯. **ఏవేతన్తి** ఏవంవిధం ఏతం దస్సనం, **సమ్మదస్సనం,** అవిపరీతదస్సనన్తి అత్థో. **బీజరుక్ఖాదికానంవాతి** యథా బీజతో రుక్ఖో, రుక్ఖతో పున బీజన్తి అనాదికాలికత్తా బీజరుక్ఖసన్తానస్స పుబ్బకోటి నత్థి, ఏవం కమ్మపచ్చయా విపాకో,

విపాకపచ్చయా కమ్మన్తి అనాదికాలికత్తా కమ్మవిపాకసన్తానస్స పుబ్బకోటి న పఞ్ఞాయతి. **ఆది**-సద్దేన "కుక్కుటియా అణ్డం, అణ్డతో కుక్కుటీ, పునపి కుక్కుటియా అణ్డ"న్తి ఏవమాదిం సఙ్గణ్హాతి. **అనాగతేపి సంసారే**తి యథా అతీతే, ఏవం అనాగతేపి అద్ధానే "ఖన్ధానఞ్చ పటిపాటీ"తిఆదినా (విసుద్ధి. ౨.౬౧౯; దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౯౫ అపసాదనావణ్ణనా; సం. ని. అట్ఠ. ౨.౨.౬౦; అ. ని. అట్ఠ. ౨.౪.౧౯౯; ధ. స. అట్ఠ. నిదానకథా; విభ. అట్ఠ. ౨౨౬ సఙ్ఖారపదనిద్దేస; సు. ని. అట్ఠ. ౨.౫౨౩; ఉదా. అట్ఠ. ౩౯; ఇతివు. అట్ఠ. ౧౪, ౫౮; థేరగా. అట్ఠ. ౧.౬౭, ౯౯; పటి. మ. అట్ఠ. ౨.౧.౧౧౭; చూళని. అట్ఠ. ౬; బు. వం. అట్ఠ. ౨.౫౮) వుత్తే సంసారే సతి కమ్మవిపాకానం అప్పవత్తం న దిస్సతి, కమ్మవిపాకానం అప్పవత్తి న దిస్సతి, పవత్తతి ఏవాతి అత్థో.

ఏతమత్థన్తి "కమ్మస్స కారకో నత్థీ"తిఆదినా (విసుద్ధి. ౨.౬౮౯) వుత్తమత్థం. **అసయంవసీ**తి న సయంవసినో, మిచ్ఛాభినివేసపరవసాతి అత్థో. **అఞ్ఞమఞ్ఞవిరోధితా**తి ఇతరీతరవిరోధితా, దిట్ఠియో, దిట్ఠియా వా అఞ్ఞమఞ్ఞేన విరోధితా విరుద్ధా.

గమ్భీరఞాణగోచరతాయ **గమ్భీరం.** తథా **నిపుణం**. సత్తసుఞ్ఞతాయ, అఞ్ఞమఞ్ఞసభావసుఞ్ఞతాయ చ **సుఞ్ఞం. పచ్చయ**న్తి నామరూపస్స పచ్చయం, తప్పచ్చయపటివేధేనేవ చ సబ్బం పటివిద్ధం హోతీతి. **కమ్మం నత్థి విపాకమ్హీ**తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

పచ్చయసుఞ్ఞం ఫలన్తి యథావుత్తమత్థం ఉపమాయ విభావేతుం **''యథా న సూరియే''**తిఆది వుత్తం. **తేస**న్తి సూరియాదీనం. **నో**తి అగ్గి. **సమ్భారేహీ**తి ఆతపాదీహి కారణేహి.

యది చ హేతు చ ఫలఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞరహితం, కథం హేతుతో ఫలం నిబ్బత్తతీతి ఆహ **''కమ్మఞ్చ ఖో ఉపాదాయా''**తి. న కేవలం కమ్మఫలమేవ సుఞ్ఞం కత్తురహితం, సబ్బమ్పి ధమ్మజాతం కారకరహితన్తి దస్సేతుం **''న హేత్థ దేవో''**తి గాథా వుత్తా. **హేతుసమ్భారపచ్చయా**తి హేతుసమూహనిమిత్తం, హేతుపచ్చయనిమిత్తం వా.

౬౯౦. చుతిపటిసన్ధివసేన విదితా హోన్తీతి కమ్మవట్టవిపాకవట్టవసేన పచ్చయపరిగ్గహస్స కతత్తా చుతిపటిసన్ధివసేన విదితా హోన్తీతి వదన్తి. వుత్తనయేన పన సప్పచ్చయనామరూపస్స దస్సనేన తీసు అద్ధాసు పహీనవిచికిచ్ఛస్స అద్ధత్తయపరియాపన్నా ధమ్మా అతీతపచ్చుప్పన్నానాగతభవేసు చ చుతిపటిసన్ధివసేన విదితా హోన్తి, న అనుపదధమ్మవసేన తథాపరిగ్గహస్స అకతత్తా. **సాస్స హోతి ఞాతపరిఞ్ఞా**తి యాయ నామరూపపరిగ్గహం, తస్స చ పచ్చయపరిగ్గహం కరోతి, సా అస్స యోగినో "ఇదం నామం, ఏత్తకం నామ"న్తిఆదినా, "తస్స అయం పచ్చయో, ఏత్తకో పచ్చయో"తిఆదినా చ పరిచ్ఛేదవసేన ఞాతవతీ పఞ్ఞాతి కత్వా ఞాతపరిఞ్ఞా.

ఇదాని యేన కారణేన అద్ధత్తయపరియాపన్నా ధమ్మా చుతిపటిసన్ధివసేన విదితా హోన్తి, తం దస్సేతుం **''సో ఏవం పజానాతీ''**తిఆది వుత్తం. తేన ధమ్మానం భవన్తరసఙ్కమో నామ న కదాచిపి అత్థి, తత్థ తత్థేవ నిరుజ్ఝనతోతి దస్సేతి. సఙ్ఖాయ మన్తోదకపాన ముఖమణ్డన పదీపసీఖూపమాహి తమేవ ధమ్మానం సఙ్కమాభావం విభావేతుం **''అపిచ ఖో''**తిఆదిమాహ.

మనోధాతుఅనన్తరన్తి కిరియమనోధాతుయా అనన్తరం లబ్భమానం చక్ఖువిఞ్ఞాణం. **న చేవ ఆగత**న్తి కిరియమనోధాతుతో న చేవ ఆగతం కిరియమనోధాతుయం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స అభావతో. **నాపి న నిబ్బత్తం అనన్తర**న్తి కిరియమనోధాతుతో అనాగచ్ఛన్తమ్పి పచ్చయసామగ్గిలాభేన తతో అనన్తరం నాపి న నిబ్బత్తం, నిబ్బత్తమేవ హోతి. యథాయం పవత్తియం చిత్తప్పవత్తి, తథేవ పటిసన్ధిమ్పి వత్తతే చిత్తసన్తతి, చుతిచిత్తతో అనాగచ్ఛన్తమ్పి పటిసన్ధిచిత్తం తతో అనన్తరం నాపి న నిబ్బత్తతి, పచ్చయసామగ్గివసేన నిబ్బత్తతేవాతి అత్థో. సన్తతిగహణేన చేత్థ కుతోచి ఆగమాభావమేవ విభావేతి. హేతుఫలభావేన హి సమ్బన్ధతాతి ధమ్మప్పవత్తి **సన్తతీ**తి. తేనాహ ‘‘**పురిమం భిజ్జతే చిత్త**’’న్తిఆది. **పురిమ**న్తి చుతిచిత్తం. **భిజ్జతే**తి నిరుజ్ఝతి. **పచ్ఛిమ**న్తి పటిసన్ధిచిత్తం. **తతో**తి చుతిచిత్తతో అనన్తరమేవ జాయతి. యత్థ హి చుతిచిత్తతో దూరేపి కాలన్తరేపి ఉప్పజ్జమానం పటిసన్ధిచిత్తం అనన్తరమేవ జాయతీతి వుచ్చతి. తస్మా **తేసం అన్తరికా నత్థి** తేసం చుతిపటిసన్ధిచిత్తానం బ్యవధాయకం కిఞ్చి నత్థి. **వీచి తేసం న విజ్జతీ**తి తస్సేవ వేవచనం. **ఇతో**తి చుతిచిత్తతో అనన్తరం న చ గచ్ఛతి కిఞ్చి చిత్తం. తఞ్హి ససమ్పయుత్తధమ్మం తథేవ నిరుజ్ఝతి. **పటిసన్ధి చా**తి పటిసన్ధివిఞ్ఞాణఞ్చ అఞ్ఞమేవ యథాపచ్చయం **జాయతి** నిబ్బత్తతీతి పునపి సఙ్కమాభావమేవ విభావేన్తో సప్పచ్చయనామరూపదస్సనం నిగమేతి.

౮౯౧. నామరూపగ్గహణేన , తస్స చ పచ్చయధమ్మగ్గహణేన అగ్గహితస్స తేభూమకధమ్మస్స అభావతో ‘‘**విదితసబ్బధమ్మస్సా**’’తి వుత్తం. న చేత్థ లోకుత్తరధమ్మా అధిగతా. **ధామగతం** హోతి అనేకాకారవోకారపచ్చయపరిగ్గహవిధినో అనుట్ఠితత్తా. **సుట్ఠుతరం పహీయతి** తియద్ధగతధమ్మప్పవత్తియా విగతసమ్మోహత్తా. **సా ఏవా**తి సోళసవిధా కఙ్ఖా ఏవ. యస్మా ఏత్థ “బుద్ధో, ధమ్మో, సఙ్ఘో, సిక్ఖా”తి చ కఙ్ఖాయ గోచరభూతా లోకియా ధమ్మా అధిప్పేతా. న హి లోకుత్తరధమ్మే ఆరబ్భ కిలేసా పవత్తితుం సక్కోన్తి. **పుబ్బన్తో**తి అతీతా ఖన్ధాయతనధాతుయో. **అపరన్తో**తి అనాగతా. **పుబ్బన్తాపరన్తో**తి తదుభయం, అద్ధాపచ్చుప్పన్నం వా తదుభయభాగయుత్తత్తా. ఏవం బుద్ధాదిగ్గహణేన, పటిచ్చసముప్పన్నధమ్మగ్గహణేన చ గహితో అట్ఠమో కఙ్ఖావిసయో నామరూపమత్తం, ఇదప్పచ్చయతాగ్గహణేన పన తస్స పచ్చయో గహితో, తస్మా సోళసవత్థుకాయ కఙ్ఖాయ పహీనాయ అట్ఠవత్థుకా కఙ్ఖా అప్పతిట్ఠావ హోతీతి ఆహ ‘‘**న కేవలఞ్చ...పే.... పహీయతియేవా**’’తి.

దిట్ఠేకట్ఠత్తా విచికిచ్ఛాయ యథా దిట్ఠి సముచ్ఛిజ్జమానా విచికిచ్ఛాయ సద్ధింయేవ సముచ్ఛిజ్జతి, ఏవం విచికిచ్ఛా విక్ఖమ్భియమానా దిట్ఠియా సద్ధింయేవ విక్ఖమ్భీయతీతి ఆహ ‘‘**ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని విక్ఖమ్భన్తీ**’’తి. అత్తాభినివేసూపనిస్సయా హి “అహోసిం ను ఖో అహ”న్తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౧౮; సం॰ ని॰ ౨.౨౦) నయప్పవత్తా సోళసవత్థుకా కఙ్ఖా, సా ఏవ చ పుబ్బన్తాదివత్థుకభావేన వుత్తా. అత్తాభినివేసవత్థుకాని చ ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని, బుద్ధాదివత్థుకా చ కఙ్ఖా తదేకట్ఠాతి. ధరీయన్తి అత్తనో పచ్చయేహీతి ధమ్మా, తిట్ఠతి ఏత్థ తదాయత్తవుత్తితాయ ఫలన్తి ఠితి, ధమ్మానం ఠితి ధమ్మట్ఠితి, పచ్చయధమ్మో. అథ వా ధమ్మోతి కారణం “ధమ్మపటిసమ్భిదా”తిఆదీసు (విభ॰ ౭౧౮ ఆదయో) వియ, ధమ్మస్స ఠితి సభావో, ధమ్మతో చ అఞ్ఞో సభావో నత్థీతి పచ్చయధమ్మానం పచ్చయభావో ధమ్మట్ఠితి, ధమ్మట్ఠితియం ఞాణం **ధమ్మట్ఠితిఞాణం**. సఙ్ఖారానం యం యం భూతం అనిచ్చతాది యథాభూతం, తత్థ ఞాణన్తి **యథాభూతఞాణం**. సమ్మా పస్సతీతి **సమ్మాదస్సనం**.

అవిజ్జా పచ్చయోతి అవిజ్జా హేతుఆదివసేన సఙ్ఖారానం యథారహం పచ్చయో. తతో ఏవ **సఙ్ఖారా పచ్చయసముప్పన్నా**. **ఉభోపేతే**తి యస్మా అవిజ్జాపి ఆసవాదివసేన పచ్చయసమ్భూతావ, తస్మా అవిజ్జా సఙ్ఖారాతి

ఉభయేపి ఏతే ధమ్మా పచ్చయసముప్పన్నా. **ఇతీతి** ఏవం. **పచ్చయపరిగ్గహే పఞ్ఞాతి** పచ్చయానం పరిచ్ఛిజ్జ గహణవసేన పవత్తా పఞ్ఞా. వుత్తనయేన **ధమ్మట్ఠితిఞాణం**.

నిమిత్తన్తి సఙ్ఖారనిమిత్తం, అత్థతో పఞ్చక్ఖన్ధా. తే హి ఘనసఞ్ఞాపవత్తియా వత్థుభావతో నిమిత్తం, సవిగ్గహభావేన ఉపట్ఠానతో వా. యస్మా అనిచ్చతా నామ సఙ్ఖారానం అవిపరీతాకారో. తత్థ నిచ్చతాయ లేసస్సాపి అభావతో **అనిచ్చతో** పస్సన్తో **యథాభూతం జానాతి**. తఞ్చ ఞాణం అవిపరీతగ్గహణతాయ **సమ్మాదస్సనం**. తంసమఙ్గినా చ పచ్చుప్పన్నేసు వియ అతీతానాగతేసుపి నయం నేన్తేన తే సుపరివిదితా హోన్తి.

అనిచ్చతా చ నామ ఉప్పత్తిమతో, ఉప్పాదో చ పచ్చయవసేనాతి అనిచ్చతా సిజ్ఝమానా సఙ్ఖారానం సప్పచ్చయతం సాధేన్తీ యథావుత్తకఙ్ఖప్పహానాయ సంవత్తతీతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో "**అనిచ్చతో...పే.... పహీయతీ**"తి ఆహ. తత్థ **తదన్వయేనాతి** పచ్చక్ఖతో దిట్ఠస్స అనుగమనేన. **ఏత్థాతి** యథాదిట్ఠేసు ధమ్మేసు. **దుక్ఖతో మనసి కరోన్తో**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **పవత్తన్తి** ఉపాదిన్నక్ఖన్ధప్పవత్తం. తఞ్హి కిలేసాభిసఙ్ఖారేహి పవత్తితత్తా సాతిసయం దుక్ఖభావేన ఉపట్ఠాతి. **పవత్తన్తి** ఠాననిసజ్జాదివసేన దుక్ఖదుక్ఖతాదివసేన చ సఙ్ఖారప్పవత్తన్తి అపరే. "నిమిత్తం, పవత్త"న్తి చ వుత్తే అజ్ఝత్తబహిద్ధాసన్తానసఞ్ఞితే సబ్బస్మిం సప్పచ్చయే నామరూపే యాథావతో పవత్తా ఏకావ పఞ్ఞా పరియాయవసేన "యథాభూతఞాణ"న్తిపి "సమ్మాదస్సన"న్తిపి తత్థ కఙ్ఖావిక్ఖమ్భనేన "కఙ్ఖావితరణా"తిపి వుచ్చతి. యథా "రుక్ఖో పాదపో తరూ"తి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ఆహ "**యఞ్చ యథాభూతఞాణ**"న్తిఆది.

పరమత్థతో సాసనే అస్సాసో నామ అరియఫలం, పతిట్ఠా నామ అరియమగ్గో, అయం పన అనధిగతమగ్గఫలోపి తదధిగముపాయపటిపత్తియం ఠితత్తా లద్ధస్సాసో వియ, లద్ధపతిట్ఠో వియ చ హోతీతి వుత్తం "**లద్ధస్సాసో లద్ధపతిట్ఠో**"తి. అపరిహీనకఙ్ఖావితరణవిసుద్ధికో విపస్సకో లోకియాహి సీలసమాధిపఞ్ఞాసమ్పదాహి సమన్నాగతత్తా ఉత్తరి అప్పటివిజ్ఝన్తో సుగతిపరాయణో చ హోతీతి వుత్తం "**నియతగతికో**"తి. తతో ఏవ **చూళసోతాపన్నో నామ హోతి**. సోతాపన్నో హి ఖీణాపాయదుగ్గతివినిపాతోతి.

అథ వా **లద్ధస్సాసో** దిట్ఠివిసుద్ధిసమధిగమేన. నామరూపపరిచ్ఛేదేన హి ఖన్ధాదికే సభావసరసతో సల్లక్ఖేత్వా సాసనే ధమ్మూపసంహితపామోజ్జప్పటిలాభేన లద్ధస్సాసో హోతి. **లద్ధపతిట్ఠో** కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధిసమధిగమేన. సప్పచ్చయనామరూపదస్సనేన హి పరిమద్దితదిట్ఠికణ్టకో వినిద్ధుతఅహేతువిసమహేతువాదో యథాసకం పచ్చయేహేవ ధమ్మమత్తం జానిత్వా సాసనే పతిట్ఠితసద్ధో లద్ధపతిట్ఠో నామ హోతి. నామరూపవవత్థానేన దుక్ఖసచ్చం, ధమ్మట్ఠితిఞాణేన సముదయసచ్చం, తస్సేవ అపరభాగేన అనిచ్చతో మనసికారాదివిధినా మగ్గసచ్చఞ్చ అభిఞ్ఞాయ పవత్తియా దుక్ఖభావం దిస్వా అప్పవత్తే నిరోధే ఏకంసేనేవ నిన్నజ్ఝాసయతాయ లోకియేనేవ ఞాణేన చతున్నం అరియసచ్చానం అధిగతత్తా అపాయేసు అభబ్బుప్పత్తికో, సోతాపన్నభూమియం భబ్బుప్పత్తికో చ హోతీతి వుత్తం "**నియతగతికో**"తి. తేనాహ "**చూళసోతాపన్నో నామ హోతీ**"తి.

తస్మాతి యస్మా ఏవం మహానిసంసమేతం యథాభూతఞాణం, తస్మా. **సదాతి** సబ్బకాలం రత్తిఞ్చేవ దివా చ. **సబ్బసోతి** నిబ్బత్తకహేతుఆదిపరిగ్గణ్హనవసేన సబ్బప్పకారేన.

కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి ఏకూనవీసతిమపరిచ్ఛేదవణ్ణనా.

౨౦. మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

సమ్మసనఞాణకథావణ్ణనా

౬౮౨. ఏవం మగ్గఞ్చ అమగ్గఞ్చ ఞత్వా ఠితం ఞాణన్తి అయం ఉపక్కిలేసవినిముత్తా వీథిపటిపన్నా విపస్సనాపఞ్ఞా అరియమగ్గస్స పుబ్బభాగమగ్గో, అయం ఓభాసాదిభేదో దసవిధో ఉపక్కిలేసో న మగ్గోతి ఏవం మగ్గఞ్చ అమగ్గఞ్చ యాథావతో వవత్థపేత్వా ఠితం ఞాణం.

అతీతాదివసేన అనేకభేదభిన్నే ధమ్మే కలాపతో సఙ్ఖిపిత్వా సమ్మసనం **కలాపసమ్మసనం,** అయం కిర జమ్బుదీపవాసీనం అభిలాపో. "యం కిఞ్చి రూప"న్తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౩౬౧; ౨.౧౧౩; ౩.౮౬; అ॰ ని॰ ౪.౧౮౧) నయేన హి ధమ్మానం విపస్సనా **నయవిపస్సనా,** అయం కిర తమ్బపణ్ణిదీపవాసీనం అభిలాపో. తేనేవాహ **''కలాపసమ్మసనసఙ్ఖాతాయ నయవిపస్సనాయా''**తి. **తావ**-సద్దో కమత్థో, తేన సమ్మసనప్పకారానం బహుభేదతం దీపేతి. బహుభావతో హి తేసం పఠమం నయవిపస్సనాయ యోగారమ్భం అనుసాసతి "నయవిపస్సనాయ తావ యోగో కరణీయో"తి. **కస్మా**తి చోదకవచనం. తస్సాయం అధిప్పాయో – యది మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధి సమ్పాదేతబ్బా, అథ కస్మా "నయవిపస్సనాయ ఆదితో యోగో కాతబ్బో"తి వుత్తన్తి. ఇతరో తస్సాయం అధిగమూపాయోతి దస్సేన్తో **''ఆరద్ధవిపస్సకస్సా''**తిఆదిమాహ. తేనేతం దస్సేతి "విపస్సనాయ సతి ఉదయబ్బయఞాణుప్పాదో, ఉదయబ్బయఞాణే సతి ఓభాసాదిఉపక్కిలేససమ్భవో, తతో మగ్గామగ్గవవత్థానం, తస్మా తస్స ఆదితోవ ఆరమ్భస్స సమ్భవో నత్థీతి విపస్సనా పఠమం ఆరద్ధబ్బా"తి. ఏవమ్పి పఠమం నయవిపస్సనావ కస్మా ఆరద్ధబ్బాతి ఆహ **''విపస్సనాయ చ కలాపసమ్మసనం ఆదీ''**తి. తఞ్హి అతీతాదిభేదభిన్నానం ధమ్మానం సఙ్ఖిపిత్వా వవత్థానవసేన పవత్తనతో ఆదికమ్మికస్స సుకరం సమ్మసనన్తి ఆదిభూతం.

తస్మాతి ఆదిభూతత్తా. అథ వా **తస్మా**తి యస్మా ఆరద్ధవిపస్సకస్స…పే॰… కలాపసమ్మసనం ఆది, తస్మా. **ఏత**న్తి కలాపసమ్మసనం. **అపిచా**తిఆది కలాపసమ్మసనస్సేవ విపస్సనాయ ఆదిభావే ఉపచయహేతుదస్సనం. ఉదయబ్బయఞాణపరియోసానా తీరణపరిఞ్ఞా, అసమ్పత్తే ఏవ చ ఉదయబ్బయఞాణే మగ్గామగ్గవవత్థానం హోతీతి ఆహ **''తీరణపరిఞ్ఞాయ వత్తమానాయా''**తి. **కలాపసమ్మసనే తావ యోగో కాతబ్బో**తి ఏత్థాపి తస్సేవ పఠమారమ్భే కారణం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. యస్మా కలాపసమ్మసనం నామ ఏకవిసుద్ధియమ్పి న అన్తోగధం, ఏకచ్చే చ తం అనామసిత్వావ విపస్సనాచారం వణ్ణేన్తి. ఏవం సన్తేపి తం **సుత్తన్తేసు** ఏకదేసేన, అనవసేసతో చ దస్సితం. **పటిసమ్భిదాయం** ఆదికమ్మికానం మనసికారసుకరతాయ విపస్సనాయ ఆదిభావేన ఠపితం. విపస్సన్తస్స చ ఓభాసాదీసు ఉప్పన్నేసు మగ్గామగ్గఞాణసమ్భవో, తస్మా "తం సమ్పాదేతుకామేనా"తిఆదినా అయం విచారో కతోతి దట్ఠబ్బం.

౬౮౩. తత్రాతి తస్మిం తీరణపరిఞ్ఞాయ ఞాతపరిఞ్ఞానన్తరభావే, తాసు వా పరిఞ్ఞాసు. **వినిచ్ఛయో**తి సరూపతో, కిచ్చతో, భూమితో చ సన్నిట్ఠానం. లోకుత్తరాపి పురిమస్మిం సచ్చద్వయే మగ్గసమ్పయుత్తా తివిధాపి పరిఞ్ఞా కిచ్చవసేన లబ్భతీతి **''లోకియపరిఞ్ఞా''**తి విసేసేత్వా వుత్తం. సభావధమ్మానం లక్ఖణసల్లక్ఖణతో ఞేయ్యఅభిముఖా పఞ్ఞా **అభిఞ్ఞాపఞ్ఞా. ఞాతట్ఠే**తి ఞాతభావనిమిత్తం. అభిఞ్ఞేయ్యస్స జాననహేతు **''ఞాణ''**న్తి వుచ్చతి. **పరిఞ్ఞాపఞ్ఞా**తి అనిచ్చాదిలక్ఖణాని పరిచ్ఛిజ్జ

జాననపఞ్ఞా. **తీరణట్ఠే**తి సమ్మసనభావహేతు. **పహానపఞ్ఞా**తి పహాతబ్బస్స పజహనపఞ్ఞా. వేదయితాదిలక్ఖణవిధురతాయ **రుప్పనలక్ఖణం** పచ్చత్తలక్ఖణం వుత్తం. **తేసంయేవ** పచ్చత్తలక్ఖణసల్లక్ఖణవసేన గహితధమ్మానంయేవ. యథా పథవీఫస్సాదీనం కక్ఖళఫుసనాదిలక్ఖణాని తీసుపి ఖణేసు సల్లక్ఖితబ్బాని పటినియతరూపతాయ సభావసిద్ధానేవ హుత్వా గయ్హన్తి, న ఏవమనిచ్చతాదిలక్ఖణాని. తాని పన భఙ్గదయబ్బయపీళావసవత్తనాకారముఖేన గహేతబ్బతో సమారోపితరూపాని వియ గయ్హన్తీతి వుత్తం "**సామఞ్ఞలక్ఖణం ఆరోపేత్వా**"తి. లోకియపరిఞ్ఞానంయేవ అధిప్పేతత్తా లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనావ "**పహానపరిఞ్ఞా**"తి వుత్తా.

సఙ్ఖారపటిచ్ఛేదతోతి నామరూపవవత్థానతో, యా "దిట్ఠివిసుద్ధీ"తి వుత్తా. కేచి పన "ఖన్ధాదీనం విపస్సనాయ భూమిభావతో సబ్బోపి ఖన్ధాదివిచారో సఙ్ఖారపరిచ్ఛేదో"తి వదన్తి. "**పచ్చత్తలక్ఖణపటివేధస్సేవ ఆధిపచ్చ**"న్తి ఇమినా నామరూపపచ్చయపరిగ్గహపఞ్ఞానం తీరణపహానాసమత్థతం దస్సేతి . తాసమ్పి పన "నమనలక్ఖణం నామం, రుప్పనలక్ఖణం రూప"న్తి అరూపరూపానం సాధారణాకారసల్లక్ఖణవసేన పవత్తియా ఏకేనాకారేన తీరణపరియాయో, దిట్ఠికఙ్ఖావిక్ఖమ్భనేన పహానపరియాయో లబ్భతీతి సియా తీరణపహానేసుపి ఆధిపచ్చన్తి వదన్తి. ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన పన యథా దిట్ఠివిసుద్ధియావ సఙ్ఖారపరిచ్ఛేదతా, ఏవం లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనాయ ఏవ తీరణపహానకిచ్చతా వేదితబ్బా. ఏవం హి తిస్సోపి పరిఞ్ఞా వవత్థితా హోన్తి, అఞ్ఞథా సఙ్కరో సియా. **తీరణపరిఞ్ఞాయ భూమి** తత్థ పఞ్ఞాయ అనిచ్చతాదిలక్ఖణసన్తీరణతో. తేనాహ "**ఏతస్మిం...పే.... ఆధిపచ్చ**"న్తి. కామం ఉదయబ్బయఞాణమ్పి కఞ్చి మిచ్ఛాభినివేసం పజహతి, తస్స పన అధిగతత్తా న సాతిసయం పహానన్తి వుత్తం "**భఙ్గానుపస్సనం ఆదిం కత్వా ఉపరి పహానపరిఞ్ఞాయ భూమీ**"తి. **అనిచ్చతో అనుపస్సన్తో**తి అనిచ్చాకారతో సఙ్ఖారే అనుపస్సన్తో సమ్మసన్తో. **నిచ్చసఞ్ఞ**న్తి "తే నిచ్చా సస్సతా"తి పవత్తం మిచ్ఛాసఞ్ఞం. సఞ్ఞాసీసేన దిట్ఠిచిత్తానమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం. ఏసేవ నయో ఇతో పరేసుపి. **నిబ్బిన్దన్తో**తి అనిచ్చానుపస్సనాదిసమ్భూతాయ నిబ్బిదానుపస్సనాయ సఙ్ఖారే నిబ్బిజ్జనవసేన పస్సన్తో. **నన్ది**న్తి సప్పీతికతణ్హం. **విరజ్జన్తో**తి విరాగానుపస్సనాయ విరజ్జనవసేన యథా సఙ్ఖారేసు రాగో నుప్పజ్జతి, ఏవం అనుపస్సన్తో. తథాభూతో హి రాగం పజహతీతి వుచ్చతి. **నిరోధేన్తో**తి నిరోధానుపస్సనాయ యథా సఙ్ఖారా నిరుజ్ఝన్తియేవ, న ఆయతిం పునబ్భవవసేన ఉప్పజ్జన్తి, ఏవం అనుపస్సన్తో. తథాభూతో హి సఙ్ఖారానం సముదయం పజహతి నామ అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనతో. **పటినిస్సజ్జన్తో**తి పటినిస్సగ్గానుపస్సనాయ యథా సఙ్ఖారా న పున ఆదియన్తి, ఏవం వోస్సజ్జన్తో. తేనాహ "**ఆదానం పజహతీ**"తి, నిచ్చాదివసేన వా గహణం విస్సజ్జేతీతి అత్థో. **సాధితత్తా**తి సమ్పాదితత్తా. **ఇతరా**తి తీరణపహానపరిఞ్ఞా. ఏవం పరిఞ్ఞా నిద్దిసిత్వా పరిఞ్ఞాక్కమవసేనపి కఙ్ఖావితరణానన్తరం "కలాపసమ్మసనే యోగో కాతబ్బో"తి య్వాయమత్థో వుత్తో, తం నిగమవసేన పచ్చాహరన్తో "**తేన వుత్త**"న్తిఆదిమాహ, తం వుత్తత్థమేవ.

౬౯౪. **తత్రా**తి తస్మిం కలాపసమ్మసనే విభావేతబ్బే, తస్స వా కలాపసమ్మసనస్స ఆదిభావే. **అయం పాళీ**తి దస్సియమానం పటిసమ్భిదామగ్గపాళిమాహ. తత్థ **సఙ్ఖిపిత్వా వవత్థానే పఞ్ఞా**తి అతీతాదిభేదభిన్నే ధమ్మే ఏకతో సఙ్గహేత్వా అనిచ్చాదివసేన వినిచ్ఛయే సాధేతబ్బే తంసాధనీయా పఞ్ఞా. సమ్మసనే అనిచ్చతాదివసేన తీరణే ఞాణన్తి పవుచ్చతి, సా కథం హోతీతి అత్థో. **వవత్థానే సమ్మసనే**తి చ నిప్ఫాదేతబ్బే భుమ్మవచనం. **యం కిఞ్చి రూప**న్తిఆదీని పదాని హేట్ఠా వుత్తత్థానేవ. **సబ్బం రూపం అనిచ్చతో వవత్థపేతీ**తిఆదీని పన యస్మా పరతో వణ్ణయిస్సన్తి, తస్మా తత్థేవ నేసం అత్థం విభావయిస్సామ.

పాళివవత్థానం పన ఏవం వేదితబ్బం – ఏత్థ హి ఆదికమ్మికానం విపస్సనామనసికారసుఖత్థం “**యం కిఞ్చి రూప**”న్తిఆదినా పఠమం తావ పఞ్చక్ఖన్ధా అతీతాదివిభాగముఖేన గహితా, తే పన ఖన్ధా యస్మా ద్వారారమ్మణేహి సద్ధిం ద్వారప్పవత్తధమ్మవసేన విభాగం లబ్భన్తి, తస్మా తదనన్తరం ద్వారఛక్కాదివసేన దస ఛక్కా గహితా. యస్మా పన లక్ఖణేసు అనత్తలక్ఖణం దుక్ఖవిభాగం, తస్మా తస్స విభావనాయ ఛ ధాతుయో గహితా. తతో యేసు కసిణేసు ఇతో బాహిరకానం అత్తాభినివేసో, తాని ఇమేసం ఝానానం ఆరమ్మణభావేన ఉపట్ఠానాకారమత్తానీతి దస్సనత్థం దస కసిణాని గహితాని. తతో దుక్ఖానుపస్సనాయ పరివారభావేన పటిక్కూలాకారవసేన ద్వత్తింస కోట్ఠాసా గహితా. పుబ్బే ఖన్ధవసేన సఙ్ఖేపతో గహితా ధమ్మా నాతిసఙ్ఖేపవిత్థారనయేన, విత్థారనయేన చ మనసి కాతబ్బాతి దస్సనత్థం ద్వాదసాయతనాని, అట్ఠారస ధాతుయో చ గహితా. తేసు ఇమే ధమ్మా సతిపి సుఞ్ఞనిరీహఅబ్యాపారభావే ధమ్మసభావతో ఆధిపచ్చవసేన పవత్తన్తీతి అనత్తలక్ఖణవిభావనత్థం ఇన్ద్రియాని గహితాని. ఏవం అనేకభేదభిన్నాపిమే ధమ్మా భూమిత్తయపరియాపన్నతాయ తివిధావ హోన్తీతి దస్సనత్థం తిస్సో ధాతుయో గహితా.

ఏత్తావతా నిమిత్తం దస్సేత్వా పవత్తం దస్సేతుం కామభవాదయో నవ భవా గహితా. ఏత్తకే అభిఞ్ఞేయ్యవిసేసే పవత్తమనసికారకోసల్లేన సణ్హసుఖుమేసు నిబ్బత్తితమహగ్గతధమ్మేసు మనసికారో పవత్తేతబ్బోతి దస్సనత్థం ఝానప్పమఞ్ఞారుప్పాని గహితాని. తత్థ ఝానాని నామ వుత్తావసేసారమ్మణాని రూపావచరజ్ఝానాని. పచ్చయపచ్చయుప్పన్నవిభాగతో ఇమే ధమ్మా భిన్దిత్వా మనసి కాతబ్బాతి దస్సనత్థం పటిచ్చసముప్పాదఙ్గాని గహితాని. పచ్చయాకారమనసికారో హి లక్ఖణత్తయం సుఖేన, సుట్ఠుతరఞ్చ విభావేతి, తస్మా పచ్ఛతో గహితో. ఏవమేతే సమ్మసనీయభావేన గహితా ఖన్ధాదివసేన కోట్ఠాసతో పఞ్చవీసతివిధా. పభేదతో పన అతీతాదిభేదం అనామసిత్వావ గయ్హమానా ద్వీహి ఊనాని ద్వేసతాని హోన్తి.

తత్థ **అనిచ్చతో వవత్థపేతీ**తిఆదికో పఠమో లక్ఖణవవత్థాపనవారో. **అనిచ్చం ఖయట్ఠేనా**తిఆదికో దుతియో హేతువారో లక్ఖణానం హేతుకిత్తనతో. **అనిచ్చం సఙ్ఖత**న్తిఆదికో పన హేతుపతిట్ఠాపనవారో పాకటభావసల్లక్ఖణతో. **ఖయట్ఠేనా**తి హి ఖయసభావతో యస్మా రూపం ఖయసభావం ఉప్పజ్జిత్వా ఖయం వయం భేదం గచ్ఛతి, తస్మా అనిచ్చన్తి అత్థో. **భయట్ఠేనా**తి భాయితబ్బభావతో యస్మా రూపం పభఙ్గురతాయ భయానకం, తస్మా దుక్ఖన్తి. తేనాహ భగవా “యదనిచ్చం, తం దుక్ఖ”న్తి (సం॰ ని॰ ౩.౧౫, ౪౫, ౪౬, ౭౬, ౮౫; ౨.౪.౧౪; పటి॰ మ॰ ౨.౧౦). **అసారకట్ఠేనా**తి అసారకభావతో, అత్తసారవిరహతోతి అత్థో. తతియవారే పన “రూపం అనిచ్చ”న్తి వత్వా తస్స హేతుం పతిట్ఠాపేతుం “**సఙ్ఖత**”న్తిఆది వుత్తం. యస్మా సమేచ్చ సమ్భుయ్య పచ్చయేహి కతం, అనురూపే చ పచ్చయే పటిచ్చ, న వినా తేహి సమం, సమ్మా చ ఉప్పన్నం, తస్మా ఖయవయవిరాగనిరోధధమ్మన్తి. న హి పచ్చయనిబ్బత్తం అనిరుజ్ఝనకం నామ అత్థి. తేనాహ భగవా “యం తం రూపం జాతం భూతం సఙ్ఖతం పలోకధమ్మం, తం వత మా పలుజ్జీతి నేతం ఠానం విజ్జతీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౩౭౯). ఏతేన అనిచ్చా పథవీధాతు పచ్చయనిబ్బత్తత్తా తదఞ్ఞం పచ్చయనిబ్బత్తం వియాతి దస్సేతి. ఏస నయో సేసధమ్మేసుపి.

ఇదాని అన్వయతో, బ్యతిరేకతో చ సఙ్ఖతధమ్మానం అనిచ్చతం పతిట్ఠాపేతుం “**జాతిపచ్చయా**”తిఆది వుత్తం. అనిచ్చలక్ఖణస్సేవ చేత్థ పతిట్ఠాపనం తస్మిం పతిట్ఠాపితే సేసలక్ఖణద్వయస్సపి పతిట్ఠాపనసిద్ధితో.

ఇమినా పేయ్యాలేన ఇమే ధమ్మరాసయో సంఖిత్తాతి సమ్బన్ధో. **''ద్వారారమ్మణేహి సద్ధిం ద్వారప్పవత్తా ధమ్మా, పఞ్చక్ఖన్ధా''**తి ఇదం అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసే "చక్ఖుం, భిక్ఖవే, అభిఞ్ఞేయ్య"న్తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౩; సం॰ ని॰ ౪.౪౬) ద్వారారమ్మణేహి సద్ధిం ద్వారప్పవత్తే ధమ్మే దస్సేత్వా తేసం పఞ్చహి ఖన్ధేహి సఙ్గహితతం దస్సేతుం "రూపం అభిఞ్ఞేయ్యం…పే॰… విఞ్ఞాణం అభిఞ్ఞేయ్య"న్తి ఆగతత్తా వుత్తం. **పటిసమ్భిదాయం** (పటి॰ మ॰ ౧.౪౮) పన "యం కిఞ్చి రూప"న్తిఆదినా పఠమం పఞ్చక్ఖన్ధే దస్సేత్వా "చక్ఖు"న్తిఆదినా ద్వారారమ్మణేహి సద్ధిం ద్వారప్పవత్తా ధమ్మా దస్సితా. తథాదస్సనే కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

కస్మా పనేత్థ ఇమే ధమ్మరాసయో సంఖిత్తాతి పాళియం విత్థారతో ఆగతత్తాతి దస్సేన్తో **''వుత్తం హేత''**న్తిఆదిమాహ. తేనేవాహ **''తం తత్థ…పే॰… సంఖిత్త''**న్తి. తత్థ **త**న్తి అభిఞ్ఞేయ్యం. **ఏత్థా**తి అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసే. "విఞ్ఞాణం మనో ధమ్మా"తిఆదినా తత్థ తత్థ కోట్ఠాసే యే లోకుత్తరధమ్మా ఆగతా. కేచి పన **''ఏత్థా**తి పటిసమ్భిదాయ"న్తి వదన్తి, తం న సున్దరం. సమ్మసనుపగా ఏవ హి ధమ్మా పటిసమ్భిదాయం గహితా సమ్మసనవారస్స అధిప్పేతత్తా, న అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసే (పటి॰ మ॰ ౧.౩; సం॰ ని॰ ౪.౪౬) వియ సబ్బేవ అభిఞ్ఞేయ్యా ధమ్మా. **యే** రూపారూపధమ్మా. **యస్సా**తి యోగినో. **తేసు తేన సమ్మసనం ఆరభితబ్బం** యథాపాకటం విపస్సనాభినివేసోతి కత్వా. పచ్ఛా పన అనుపట్ఠహన్తేపి ఉపాయేన ఉపట్ఠహాపేత్వా అనవసేసతోవ సమ్మసితబ్బా.

౬౯౫. "అతీతం రూపం అనిచ్చ"న్తిఆదినా అనిచ్చతో సమ్మసనస్స అతీతాదివిభాగా పవత్తిట్ఠానభూతాతి ఆహ **''ఏకాదసహి ఓకాసేహీ''**తి. **వవత్థాపనం** నామ సన్నిట్ఠానం. అనిచ్చతో సన్నిట్ఠానఞ్చేత్థ "అనిచ్చ"న్తి విపస్సనావాతి ఆహ **''అనిచ్చన్తి సమ్మసతీ''**తి.

కథన్తి సమ్మసనాకారో పుచ్ఛితోతి తం పరతో ఇధేవ పాళియం దుతియవారే వుత్తనయేనేవాతి సఙ్ఖేపేనేవ విస్సజ్జేతి. ఇదాని తమత్థం పాకటతరం కాతుం **''వుత్తఞ్హేత''**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **హీ**-తి హేతుఅత్థే నిపాతో. యస్మా "రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం అనిచ్చం ఖయట్ఠేనా"తి ఏవం వుత్తం, తస్మా ఇమినా వుత్తనయేన అనిచ్చన్తి సమ్మసతీతి యోజనా.

ఏవమ్పి సఙ్ఖేపోయేవాతి విభజిత్వా దస్సేతుం **''ఏసా''**తిఆది వుత్తం. **అతీతే**తి అతీతే భవే. ఆదికమ్మికస్స హి ఇదం సమ్మసనవిధానం, తస్మా భవవసేన అద్ధాభేదో అధిప్పేతో. తేనాహ **''నయిమం భవం సమ్పత్తన్తి''**తి. ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో హేతుఅత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – యం అతీతభవే పరియాపన్నం రూపం, తం అతీతేయేవ భవే ఖీణం, తతో న ఇమం భవం సమ్పత్తం, తస్మా అనిచ్చం ఖయట్ఠేన ఖయసభావత్తాతి సమ్మసతీతి. ఏస నయో **యం అనాగత**న్తిఆదీసుపి.

యం బహిద్ధా, తమ్పి బహిద్ధా ఏవ ఖీయతి, న అజ్ఝత్తభావం గచ్ఛతీతి అనిచ్చం ఖయట్ఠేనాతి, యం ఓళారికం, తమ్పి తత్థేవ ఖీయతీతి అనిచ్చం ఖయట్ఠేనాతిఆదినా యోజేతబ్బం.

ఇదం సబ్బమ్పీతి ఇదం అతీతాదిభేదస్స రూపస్స సమ్మసనతో సబ్బం ఏకాదసవిధమ్పి సమ్మసనం ఏకం సమ్మసనం అనిచ్చతో సమ్మసనన్తి కత్వా.

తన్తి తం ఏకాదసవిధమ్పి రూపం. **సప్పటిభయతాయాతి** భయానకతాయ. **భయావహం హోతీతి** అప్పహీనవిపల్లాసస్స "అహం వినస్సామి, మమ సన్తకం వినస్సతీ"తి చిన్తేన్తస్స భయజనకం హోతి. **సీహోపమసుత్తే దేవానం వియాతి** సీహోపమసుత్తే దేసియమానే దేవానం వియ. తత్థ హి –

> "యదా తథాగతో లోకే ఉప్పజ్జతి అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో…పే॰… సో ధమ్మం దేసేతి 'ఇతి రూపం, ఇతి రూపస్స సముదయో, ఇతి రూపస్స అత్థఙ్గమో. ఇతి వేదనా… ఇతి సఞ్ఞా… ఇతి సఙ్ఖారా… ఇతి విఞ్ఞాణం, ఇతి విఞ్ఞాణస్స సముదయో, ఇతి విఞ్ఞాణస్స అత్థఙ్గమో'తి. యేపి తే, భిక్ఖవే, దేవా దీఘాయుకా వణ్ణవన్తో సుఖబహులా ఉచ్చేసు విమానేసు చిరట్ఠితికా, తేపి తథాగతస్స ధమ్మదేసనం సుత్వా యేభుయ్యేన భయం సంవేగం సన్తాసం ఆపజ్జన్తి 'అనిచ్చావ కిర భో మయం సమానా నిచ్చమ్హాతి అమఞ్ఞిమ్హ, అద్ధువావ…పే॰… అసస్సతావ కిర భో మయం సమానా సస్సతమ్హాతి అమఞ్ఞిమ్హ, మయమ్పి కిర భో అనిచ్చా అద్ధువా అసస్సతా సక్కాయపరియాపన్నా'"తి (సం॰ ని॰ ౩.౭౮; అ॰ ని॰ ౪.౩౩) –

ఏవం దేవానం భయుప్పత్తి ఆగతా.

ఖన్ధపఞ్చకం, తదేకదేసో వా అత్తవాదీహి "అత్తా"తి పరికప్పీయతి, తఞ్చ ఏకన్తతో అనిచ్చం, దుక్ఖఞ్చాతి ఆహ **"యఞ్హి అనిచ్చం, తం దుక్ఖ"**న్తిఆది. తీసు దుక్ఖతాసు సఙ్ఖారదుక్ఖతావ బ్యాపినీ, "యదనిచ్చం, తం దుక్ఖ"న్తి చ అధిప్పేతాతి వుత్తం **"అనిచ్చతం వా ఉదయబ్బయపటిపీళనం వా"**తి. **అత్తా అభవిస్సాతి** "కారకో వేదకో సయంవసీ"తి ఏవంభూతో అత్తా అభవిస్సాతి అధిప్పాయో. ఏవఞ్హి సతి రూపస్స ఆబాధాయ సంవత్తనం అయుజ్జమానకం సియా. యథా రూపక్ఖన్ధే అభేదతో తివిధం సమ్మసనం, భేదతో తేత్తింసవిధం, ఏవం వేదనాక్ఖన్ధాదీసుపీతి ఇమమత్థం **"ఏస నయో"**తి అతిదిసతి. తేన ఖన్ధవసేన తావ భేదతో పఞ్చసట్ఠిఅధికా సతం సమ్మసనవారా దస్సితా హోన్తి. ఇమినా నయేన ద్వారఛక్కాదీసుపి యథారహం సమ్మసనభేదో వేదితబ్బో.

౬౯౬. **నియమతో సఙ్ఖతాదిభేదం హోతీతి** ఏకంసేన సఙ్ఖతతాదివిసేసవన్తం హోతి అసఙ్ఖతాదిసభావే అనిచ్చతాయ అసమ్భవతో. **అస్సాతి** అనిచ్చస్స. **పరియాయదస్సనత్థన్తి** వేవచనదస్సనత్థం, తం పన "ఖయధమ్మ"న్తిఆదీనం వసేన వేదితబ్బం, న పురిమానం తిణ్ణం. న హి తదేవ తస్స పరియాయో హోతి, నాపి సఙ్ఖతపటిచ్చసముప్పన్నపదాని హుత్వా అభావదీపనతో పాకభావదీపనతో. పాకభావదీపనేన పన అనిచ్చతాయ సాధనపక్ఖే తిట్ఠన్తి. తేనేవ హి సబ్బేసం పదానం పరియాయతాభావతో **"నానాకారేహి వా"**తి వికప్పన్తరం గహితం. **మనసికారప్పవత్తిదస్సనత్థన్తి** అనిచ్చతాయ ఉపబ్రూహనమనసికారపవత్తిదస్సనత్థం.

చత్తారీసాకారఅనుపస్సనాకథావణ్ణనా

౬౯౭. **సోతి** యోగావచరో. **తస్సాతి** యథావుత్తభేదస్స అనిచ్చతాదిసమ్మసనస్స. **థిరభావత్థాయాతి** దళ్హభావత్థాయ అనిచ్చాదిఆకారస్స పునప్పునం మనసికారో వియ బహులీకారభావతో. యం తం భగవతా ఏతస్స విభఙ్గే అనిచ్చాదిసమ్మసనం వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. **అనులోమికన్తి** అరియమగ్గాధిగమస్స అనుకూలం. **ఖన్తిన్తి** ఞాణఖన్తిం. ఞాణఞ్హి విసయసభావం ఓగాహేత్వా వవత్థానే ఖమతి సహతీతి ఖన్తీతి వుచ్చతి. **సమ్మత్తనియామన్తి** అరియమగ్గం. సో హి

సమ్మాదిట్ఠిఆదిసమ్మత్తఞ్చేవ అనివత్తిధమ్మతాయ నియామో చాతి వుచ్చతి. ''**ఆదినా నయేనా**''తి ఇమినా "పఞ్చక్ఖన్ధే దుక్ఖతో పస్సన్తో అనులోమికం ఖన్తిం పటిలభతి, ఖన్ధానం నిరోధో సుఖం నిబ్బానన్తి పస్సన్తో సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతీ"తి (పటి॰ మ॰ ౩.౩౮) ఏవమాదికో పాఠసేసో రోగాదిపటిపక్ఖయోజనావసేన విత్థారేతబ్బో. ''**ఖన్ధానం నిరోధో నిచ్చం నిబ్బాన**''న్తి వచనేన సఙ్ఖారానం దుక్ఖరోగతాదిపటిపక్ఖో నిబ్బానస్స సుఖారోగ్యాదిభావో "ఆదినా నయేనా"తి ఏత్థ నయగ్గహణేన దీపితోతి. అవసేసో సబ్బో పాఠో పకాసితో ఏవ హోతీతి.

కామఞ్చేతం చత్తారీసాయ ఆకారేహి సమ్మసనం అనులోమఞాణే భావేతబ్బవిధానం. తేనాహ ''**అనులోమఞాణం విభజన్తేన...పే॰... వుత్త**''న్తి, ఇతో పట్ఠాయ పన కతపరిచయస్సేవ కిచ్చావహం హోతీతి ఇధాపి వుత్తన్తీతి దట్ఠబ్బం. **తస్సాపీతి** న కేవలం కలాపసమ్మసనస్సేవ, అథ ఖో యథాదస్సితస్స చత్తాలీసప్పభేదస్స అనిచ్చాదిసమ్మసనస్సపి. తఞ్హి అనులోమికఖన్తిపటిలాభాయ, సమ్మత్తనియామోక్కమనాయ చ సంవత్తనతో ఏకంసతో ఇచ్ఛితబ్బం. వుత్తఞ్హి –

> "సో వత, భిక్ఖవే, భిక్ఖు కఞ్చి సఙ్ఖారం నిచ్చతో సమనుపస్సన్తో అనులోమికాయ ఖన్తియా సమన్నాగతో భవిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి, అనులోమికాయ ఖన్తియా అసమన్నాగతో సమ్మత్తనియామం ఓక్కమిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి, సమ్మత్తనియామం అనోక్కమమానో సోతాపత్తిఫలం వా...పే॰... అరహత్తం వా సచ్ఛికరిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి. సో వత, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సబ్బసఙ్ఖారే అనిచ్చతో సమనుపస్సన్తో"తి (అ॰ ని॰ ౬.౯౮; పటి॰ మ॰ ౩.౩౬) –

ఆది సుక్కపక్ఖో విత్థారేతబ్బో. తథా "సో వత, భిక్ఖవే, భిక్ఖు కఞ్చి సఙ్ఖారం సుఖతో, దుక్ఖతో, కఞ్చి ధమ్మం అత్తతో, అనత్తతో"తి (పటి॰ మ॰ ౩.౩౬) విత్థారేతబ్బో.

౬౯౮. ఏకేకం ఖన్ధం అనిచ్చాదిసమ్మసనస్స వసేన సమ్మసతీతి సమ్బన్ధో. తస్స పన సమ్మసనస్స పఞ్చన్నం ఖన్ధానం సాధారణతాయ ''**ఏకేకం ఖన్ధ**''న్తి వుత్తం. **అనచ్చన్తికతాయాతి** అచ్చన్తికతాభావతో, అసస్సతతాయాతి అత్థో. సస్సతఞ్హి అచ్చన్తికం పరాయ కోటియా అభావతో. **ఆదిఅన్తవన్తతాయాతి** పుబ్బాపరకోటివన్తతాయ, ఉదయబ్బయధమ్మతోతి అత్థో. అనిచ్చతో సమ్మసతీతి సమ్బన్ధో. ఏస నయో సబ్బత్థ.

అనిచ్చతోతి చ అద్ధువతో. ఏతఞ్హి న నిచ్చం, ఖణికతాయ అసదాభావితాయ వా న ఇచ్చం న ఉపగన్తబ్బన్తి **అనిచ్చం. ఉప్పాదవయపటిపీళనతాయాతి** ఉప్పాదేన, వయేన చ పతి పతి ఖణే ఖణే తంసమఙ్గినో విబాధనసభావత్తా, తేహి వా సయమేవ విబాధేతబ్బత్తా. ఉదయబ్బయవన్తో హి ధమ్మా అభిణ్హం తేహి పటిపీళితా ఏవ హోన్తి, యా పీళనా "సఙ్ఖారదుక్ఖతా"తి వుచ్చతి. **దుక్ఖవత్థుతాయాతి** తివిధస్సాపి దుక్ఖస్స, సంసారదుక్ఖస్స చ అధిట్ఠానభావతో. **పచ్చయయాపనీయతాయాతి** యథారహం పచ్చయేహి యాపేతబ్బతాయ. **రోగమూలతాయాతి** మూలబ్యాధి వియ అనుబన్ధబ్యాధీనం మూలభావతో, పదద్వయేనాపి యాప్యరోగసదిసతోతి దస్సేతి. యాప్యబ్యాధి హి రోగో ఇతరో ఆబాధోతి. **దుక్ఖతాసూలయోగితాయాతి** తివిధదుక్ఖతాసఙ్ఖాతేన రుజ్జనేన యుజ్జతాయ. **కిలేసాసుచిపగ్ఘరణతాయాతి** యథారహమారమ్మణవసేన, సమన్నాగమవసేన చ రాగాదికిలేసాసుచివిస్సన్దనతో. అహుత్వా సమ్భవతో ఉప్పత్తియా **ఉద్ధుమాతతా**.

అన్తోతుదనతాయాతి అబ్భన్తరే తుదనతో. దుక్ఖవేదనాదయో వియ హి ఇమే సఙ్ఖారా అత్తభావస్స అబ్భన్తరగతా ఏవ ఉదయబ్బయవసేన తుదన్తి. అరియమగ్గసణ్డాసేన వినా నీహరితుం అసక్కుణేయ్యతాయ **దున్నీహరణీయతా** తణ్హాదిట్ఠాభినివేసదళ్హభావతో. **అఘన్తి** పాపం వియ అరియజనేహి విగరహితబ్బం. సత్తానం అనత్థజననతో అవడ్ఢిఆవహం, పాపస్స చ వత్థుభూతం ఖన్ధపఞ్చకన్తి ఆహ ''**విగరహ...పే.... అఘతో**''తి. **అసేరిభావజనకతాయాతి** పరవసతాజననతో. యథా గిలానో అఞ్ఞేహి సంవేసనవుట్ఠాపనాదినా పరపటిబద్ధసరీరవుత్తికో అసేరీ, ఏవమేతేపి అసేరిభావజనకా. **అవసతాయాతి** అవసవత్తనతో. యథా పరోసతన్తో పురిసో పరస్స వసం న గచ్ఛతి, ఏవం సుభసుఖాదిభావేన వసే వత్తేతుం అసక్కుణేయ్యతో. **అవిధేయ్యతాయాతి** "మా జీరథ, మా మీయథా"తిఆదినా విధాతుం అసక్కుణేయ్యతో. **పలుజ్జనతాయాతి** బ్యాధిఆదీహి పకారేహి ఛిజ్జనతో వినస్సనతో. తేహి ఏవ వా ఆబ్యసనతో. బ్యసనత్థో హి లోకసద్దో, పసద్దో భుసత్థో దట్ఠబ్బో. బ్యాధిఆదీహి చ ఖన్ధానం బ్యసనన్తి. బ్యసనావహభావేన ఏతీతి **ఈతి,** ఆగన్తుకానం అకుసలపక్ఖియానం బ్యసనహేతూనం ఏతం అధివచనం. ఖన్ధా చ ఏదిసాతి ఆహ ''**అనేకబ్యసనావహతాయ ఈతితో**''తి.

ఉపద్దవతీతి ఉపద్దవో, అనత్థం జనేన్తో అభిభవతి అజ్ఝోత్థరతీతి అత్థో, రాజదణ్డాదీనం ఏతం అధివచనం. ఖన్ధా చ ఏదిసాతి వుత్తం ''**అవిదితానం...పే.... ఉపద్దవతో**''తి. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికభయావహతో, అభయపటిపక్ఖతో చ ఖన్ధా భయన్తి ఆహ ''**సబ్బభయానం...పే.... భయతో**''తి. బహిద్ధా ఞాతిబ్యసనాదీహి, అజ్ఝత్తం రాగాదీహి అనత్థేహి ఉపసజ్జనట్ఠేన, ఉపసగ్గసదిసతాయ చ ఉపసగ్గో. **ఉపసగ్గోతి** చ దేవతూపసంహారవసేన పవత్తో బ్యాధిఆదిఅనత్థో. సో అత్థకామేన ముహుత్తమ్పి న అజ్ఝుపేక్ఖితబ్బో హోతి. తేన వుత్తం ''**అనేకేహి...పే.... ఉపసగ్గతో**''తి. **దోసూపసట్ఠతాయాతి** ఆరమ్మణతో, సమ్పయోగతో చ రాగాదిదోసేహి ఉపేతతాయ. లోకధమ్మా లాభాదిహేతుకా అనునయపటిఘా, తేహి, బ్యాధిఆదీహి చ అనవట్ఠితతా **పచలితతా**.

ఉపక్కమేనాతి అత్తనో, పరస్స వా పయోగేన. **సరసేనాతి** సభావేన. **పభఙ్గుపగమనసీలతా** భిదురతా. **సబ్బావత్థనిపాతితాయాతి** రుక్ఖఫలం వియ అతితరుణకాలతో పట్ఠాయ సబ్బాసు అవత్థాసు నిపతనసీలతాయ. అనిపతన్తస్సపి సబ్బేన సబ్బం అసారతాయ **థిరభావస్స అభావతాయ**. థిరఞ్హి ధువం నామ హోతి. తాయితుం రక్ఖితుం అసమత్థతాయ న తాయనోతి అతాయనో, తబ్భావో **అతాయనతా**. తాణాసీసాయ ఉపగతస్స **అలబ్భనేయ్యఖేమతా**. దుక్ఖభీతియా ఉపలీయనాధిప్పాయేన **అల్లీయితుం**. దుక్ఖనివత్తనం **లేణకిచ్చం**. జాతిఆదిభయానం హింసనం విధమనం **భయసారకత్తం**. **యథాపరికప్పితేహీతి** పరమత్థతో అవిజ్జమానేహి బాలేహి పరికప్పితప్పకారేహి. **రిత్తతాయాతి** వివిత్తతాయ, విరహితతాయాతి అత్థో. అన్తోసారాభావో **రిత్తతా**. సా ఏవ చ తుచ్ఛతాతి ఆహ ''**రిత్తతాయేవ తుచ్ఛతో**''తి. **అప్పకత్తాతి** పరిత్తత్తా, లామకత్తా వా. ధువసారాభావాదీహి సద్ధిం అత్తసారాభావం రిత్తపదేన వత్వా నిబ్బత్తితమత్తసారాభావమేవ సుఞ్ఞపదేన దస్సేతుం ''**సామి...పే.... సుఞ్ఞతో**''తి వుత్తం. యథా కేనచి సామిఆదిలక్ఖణేన అత్తనా సుఞ్ఞా ఏతే, ఏవం సయమ్పి అతంసభావోతి ఆహ ''**సయఞ్చ...పే.... అనత్తతో**''తి. న అత్తాతి హి అనత్తాతి.

పవత్తిదుక్ఖతాయాతి భవపవత్తిదుక్ఖభావతో. భవపవత్తి చ పఞ్చన్నం ఖన్ధానం అనిచ్చాదిఆకారేన పవత్తనమేవ, సో చ ఆదీనవో. యథాహ "యం, భిక్ఖవే, పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా అనిచ్చా దుక్ఖా విపరిణామధమ్మా. అయం, భిక్ఖవే, పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు ఆదీనవో"తి. తేనాహ ''**దుక్ఖస్స చ ఆదీనవతాయా**''తి. **ఆదీనన్తి** భావనపుంసకనిద్దేసో యథా "ఏకమన్త"న్తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౬౫), అతివియ కపణన్తి అత్థో. భుసత్థో హి అయం **ఆ**-కారో. యథా "ద్విధా ఛిద్దకం విచ్ఛిద్దక"న్తి ఏత్థ ద్వి-

సద్దస్స అత్థే వి-సద్దో, ఏవమిధాపీతి ఆహ ''**ద్వేధా పరిణామపకతితాయ విపరిణామధమ్మతో**''తి. విపరిణామో చ విపరీతసభావాపత్తి. **దుబ్బలతాయా**తి సరసభిదురతాయ బలాభావతో. దుబ్బలమ్పి కిఞ్చి ముదుకమ్మఞ్ఞాభావేన దుప్పధంసియా. ఇమే పన సుపధంసియా ఏవాతి ఆహ ''**ఫేగ్గు వియ సుఖభఞ్జనీయతాయ చా**''తి. అఘస్స పాపస్స హేతుతా **అఘహేతుతా**. ఖన్ధపటిబద్ధమేవ హి సబ్బం కిబ్బిసన్తి. ఇమే రూపాదయో సుఖహేతు, న దుక్ఖహేతూతి జనితవిస్సాసానం హననసీలతాయ, ఖన్ధేసు హి ''ఏతం మమా''తి గాహవసేన సత్తా బ్యసనం పాపుణన్తి, విస్సాసం వా హనన్తీతి **విస్సాసఘాతినో**, తబ్భావతో.

విగతభవతాయాతి అపగతవడ్ఢితాయ. విభవతణ్హా, విభవదిట్ఠి చ విభవో ఉత్తరపదలోపేన, తతో **విభవతో**, పితుసదిసస్స వా సభావహేతునో **విభవతో** వినాసతో సమ్భూతతాయ. ఆసవానం ఆరమ్మణాదినా పచ్చయభావో **ఆసవపదట్ఠానతా**. బీజాదికో అసాధారణో **హేతు**, భూతసలిలాదికో సాధారణో **పచ్చయో**. ఏస నయో అజ్ఝత్తేపి. తేహి సమేచ్చ సమ్భుయ్య కతో **సఙ్ఖతో**. **మచ్చుమారస్స** అధిట్ఠానభావేన, **కిలేసమారస్స** పచ్చయభావేన సంవడ్ఢనతో **ఆమిసభూతతా**, ఖన్ధాపి ఖన్ధానం ఆమిసభూతా పచ్చయభావేన సంవడ్ఢనతో, తదన్తోగధా **అభిసఙ్ఖారా**. **దేవపుత్తమారస్స** పన ''మమేత''న్తి అధిమానవసేన ఆమిసభావోతి ఖన్ధాదిమారానమ్పి ఇమేసం యథారహం ఆమిసభూతతా వత్తబ్బా. ధమ్మసద్దో ''జాతిధమ్మాన''న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౩౨౩; పటి॰ మ॰ ౧.౩౩) వియ పకతిఅత్థో , ''ధమ్మపటిసమ్భిదా''తిఆదీసు (విభ॰ ౭౧౮ ఆదయో) వియ హేతుఅత్థో చాతి ఆహ ''**జాతిజరాబ్యాధిమరణపకతితాయ, సోకపరిదేవఉపాయాసహేతుతాయా**''తి. **సంకిలేసత్తయ**గ్గహణేన తదేకట్ఠానం దసన్నం కిలేసవత్థూనమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తదారమ్మణాపి హి ధమ్మా తదనతివత్తనతో సంకిలేసికా ఏవ. తథా ఖుద్దా, తణ్హా, జటాదీసు సరీరస్స, సంకిలేసస్స చ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

చత్తారీసాపి సమ్మసనాని తీసు అనుపస్సనాసు అన్తోగధానేవాతి తదన్తోగధభావం దస్సేతుం ''**ఏత్థ హీ**''తిఆది వుత్తం. **అనిచ్చానుపస్సనాని** సరూపతో , పరియాయతో చ అనిచ్చభావవిభావనతో. ఏస నయో ఇతరేసుపి. ''**అసారకతో**''తి ఇదం నిచ్చసారాభావవిభావనం.

ఏత్తావతా కలాపతో ధమ్మే సఙ్గహేత్వా నయతో సమ్మసనమత్తం దస్సితం, న తావ అనుపదధమ్మవిపస్సనా విహితాతి ''**సమ్మసనారమ్భవిధాన**''న్తి. వుత్తం.

ఇన్ద్రియతిక్ఖకారణనవకకథావణ్ణనా

౭౪౪. ఏకచ్చస్స తిక్ఖిన్ద్రియస్స మహాపఞ్ఞస్స నయవిపస్సనావసేనేవ ఉదయబ్బయఞాణం ఉప్పజ్జతి, ఇతరస్స నుప్పజ్జతి. తం సన్ధాయ ''**యస్స పన...పే॰... న సమ్పజ్జతీ**''తి వుత్తం. ఉదయబ్బయఞాణుప్పత్తి హి ఇధ నయవిపస్సనాయ సమ్పజ్జనన్తి అధిప్పేతం. తేన ''నవహాకారేహి ఇన్ద్రియాని తిక్ఖాని భవన్తి...పే॰... అన్తరా చ అబ్బోసానేనా''తి ఏవం వుత్తానం నవన్నం ఆకారానం వసేన ఇన్ద్రియాని తిక్ఖాని కత్వా సప్పాయాని సేవమానేన సమ్మసితబ్బన్తి సమ్బన్ధో.

తేనాతి యోగినా. **నవహాకారేహీ**తి వక్ఖమానేహి నవహి ఆకారేహి. **ఇన్ద్రియానీ**తి సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని. **తిక్ఖానీ**తి తిఖిణాని విసదాని సూరాని. **ఉప్పన్నుప్పన్నాన**న్తి ఖణే ఖణే ఉప్పన్నానం ఉప్పన్నానం. **సఙ్ఖారాన**న్తి విపస్సియమానానం

రూపారూపధమ్మానం. **ఖయమేవాతి** పఠమం ఉప్పాదం దిస్వా తం ముఞ్చిత్వా ఖయమేవ భఙ్గమేవ పస్సతి. తస్స తథాఖయదస్సనపసుతస్స విపస్సనాపఞ్ఞా తిక్ఖా సూరా వహతి, ఇతరాని చ ఇన్ద్రియాని. **తత్థాతి** ఖయదస్సనే. **సక్కచ్చకిరియాయాతి** ఆదరకారితాయ, యథా ఖయదస్సనపరమేనేవ విపస్సనాఞాణం పవత్తతి, ఏవం తం ఆదరజాతో సమ్పాదేతి. **సాతచ్చకిరియాయాతి** అవిచ్ఛేదకిరియాయ, యథా విపస్సనాఞాణం ఖయదస్సనవసేన నిరన్తరమేవ పవత్తతి, ఏవం యుత్తప్పయుత్తో నం సమ్పాదేతి. **సప్పాయకిరియాయాతి** అనురూపకిరియాయ ఆవాసాదిసత్తవిధసప్పాయాసేవనకిరియాయ . **నిమిత్తగ్గాహేనాతి** యథా మనసికరోన్తస్స విపస్సనాసమాధి ఉప్పన్నో, తస్స ఆకారస్స సల్లక్ఖణవసేన సమథనిమిత్తగ్గహణేన సమ్పాదేతీతి సమ్బన్ధో. **అనుపవత్తనతాయాతి** అనురూపతో పవత్తనేన భావనాచిత్తస్స లీనభావే పీతివీరియధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గానం ఉద్ధతభావే పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గానం బ్రూహనేనాతి అత్థో. **కాయే చ జీవితే చ అనపేక్ఖత**న్తి అత్తనో కాయే అసుచిభావేన బాహిరకఅవిఞ్ఞాణకకుణపే వియ జీవితే అహితావహపచ్చత్థికే వియ నిరపేక్ఖచిత్తం ఉపట్ఠపేతి. **తత్థ చ అభిభుయ్య నేక్ఖమ్మేనాతి** తస్మిం కాయచిత్తే అనపేక్ఖభావేన ఇన్ద్రియానం తిక్ఖభావాపాదనేన ఉప్పన్నం ఉప్పన్నం దుక్ఖం వీరియేన అభిభవిత్వా భావనం సమ్పాదేతి. **అన్తరాతి** యథాధిప్పేతాయ భావనాసిద్ధియా అన్తరావ. **అబ్బోసానేనాతి** అసఙ్కోచనేన.

ఏవం వుత్తానన్తి ఏవం "నవహాకారేహి ఇన్ద్రియాని తిక్ఖాని భవన్తీ"తిఆదినా అట్ఠకథాయం వుత్తానం. ఏత్థ చ యథా నామ సుఖుమానం ముత్తాపవాళాదీనం విజ్ఝనే సుఖుమతరేన వేధనేన భవితబ్బం, ఏవమేవ సణ్హసుఖుమానం రూపారూపధమ్మానం, పచ్చయస్స చ పరిగ్గణ్హనే తిక్ఖేన ఞాణేన భవితబ్బం. తేసం పన ఖయవయదస్సనే తిక్ఖతరేన భవితబ్బం. తిక్ఖతరతా చస్స నిసానసిలాయం సణ్హమట్ఠతాయ కరణేన వియ ఫరసుధారాయ నిసితభావాపాదనేన ఇన్ద్రియానం తిక్ఖభావాపాదనేన సాధేతబ్బా. తఞ్చ యేహి నవహి ఆకారేహి హోతి, తేసు ఖణికానం సఙ్ఖారానం ఖణే ఖణే భిజ్జనాకారదస్సనం పఠమం వుత్తం "ఉప్పన్నుప్పన్నానం సఙ్ఖారానం ఖయమేవ పస్సతీ"తి. అసతి ఞాణస్స తిక్ఖతరభావే తదభావతో సేసిన్ద్రియతిక్ఖతా తస్స సమ్భారభావతో వుత్తా, అవినాభావతో వా. సక్కచ్చకిరియాదిగ్గహణం పన తస్స ఉపాయదస్సనం. **అసప్పాయాని** భోజనాదీని అనుపయుఞ్జనాదివసేన **వజ్జేత్వా సప్పాయాని** మత్తసో **సేవమానేన**. రూపారూపధమ్మానం అచ్చన్తవిధురతాయ ఏకజ్ఝం అసమ్మసితబ్బత్తా, తథా సమ్మసనస్స చ ఇధ అనధిప్పేతత్తా "**కాలేన రూపం సమ్మసితబ్బం, కాలేన అరూప**"న్తి వుత్తం. తత్థాపి చ రూపస్స ఓళారికతాయ సువిఞ్ఞేయ్యత్తా పఠమం సమ్మసితబ్బతా వుత్తా. **నిబ్బత్తి పస్సితబ్బాతి** పఠమం తావ ఆగమానుసారతో అనుమానవసేన దట్ఠబ్బా. తతో పరం అనుక్కమేన బలప్పత్తే భావనాఞాణే పచ్చక్ఖతోపి దిస్సతీతి.

రూపనిబ్బత్తిపస్సనాకారకథావణ్ణనా

౨౦౦. సబ్బేసన్తి కామావచరాదిఅణ్డజాదిభేదభిన్నానం సబ్బేసం సత్తానం. **పఠమం కమ్మతో నిబ్బత్తతి** తంమూలకత్తా ఉతుజాదిరూపానం. పరతో పవత్తనకకాయదసకాదివసేన లబ్భమానం పబన్ధత్తయం, సన్తతిసీసం వా సన్ధాయ "**తిసన్తతివసేనా**"తి వుత్తం.

దన్ధం మన్దం చిరేన నిరోధో ఏతస్సాతి **దన్ధనిరోధం** సత్తరసచిత్తక్ఖణాయుకత్తా. తేనాహ "**గరుపరివత్తీ**"తి. **తేనాతి** తస్మా, యస్మా "తతో సీఘతరం ఖో, భిక్ఖవే, ఆయుసఙ్ఖారా ఖీయన్తీ"తి (సం. ని. ౨.౨౨౮) వచనతో రూపధమ్మాపి ఇత్తరకాలా ఏవ, అరూపధమ్మా పన తేహి సాతిసయం ఇత్తరకాలా, తస్మా ఆహ భగవాతి అత్థో. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా

విచారితమేవ. **తేహి సదిసాతి** చిత్తస్స ఉప్పాదభఙ్గక్ఖణేహి సదిసా. సబ్బేసమ్పి హి సఙ్ఖారానం ఉప్పాదభఙ్గక్ఖణేసు విసదిసతా నత్థి, సమానకాలావ తే. **ఠానప్పత్తన్తి** ఠితిక్ఖణప్పత్తం. **తేనాతి** దుతియభవఙ్గచిత్తేన. వత్థురూపం ఏకస్స చిత్తస్స నిస్సయో హుత్వా అఞ్ఞస్స న హోతి ఠపేత్వా మరణాసన్నం, తస్మా వుత్తం **"తేన సద్ధి"**న్తిఆది.

ఏవం పటిసన్ధితో పట్ఠాయ యావ చుతిచిత్తస్స ఉప్పత్తి, తం దస్సేత్వా ఇదాని నిరోధం దస్సేతుం **''పటిసన్ధిచిత్తస్సా''**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఠానక్ఖణేతి** పటిసన్ధిచిత్తస్స ఠితిక్ఖణే. **యావ పవత్తి నామ అత్థీతి** యావ సంసారప్పవత్తి నామ అత్థి, యావ వా చిత్తస్స పవత్తి నామ అత్థి. అసఞ్ఞూపపత్తియఞ్హి నత్థి చిత్తప్పవత్తీతి. రూపూపపత్తియం సంసేదజా ఓపపాతికసదిసాతి ఓపపాతికానంయేవ గహణం. **ఓపపాతికానమ్పీతి పి**-సద్దేన వా సంసేదజే సమ్పిణ్డేతి. **సత్తసన్తతివసేనాతి** చక్ఖుదసకాదీనం సత్తన్నం సన్తతిసీసానం వసేన.

౨౦౧. తత్థాతి కమ్మతో రూపపవత్తియం. నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయభూతంయేవ ఇధ కమ్మన్తి అధిప్పేతన్తి ఆహ **''కమ్మం నామ కుసలాకుసలచేతనా''**తి. జీవితనవకం చక్ఖుదసకాదిఅన్తోగధమేవ కత్వా **''సమసత్తతిరూప''**న్తి వుత్తం. తం వా చక్ఖుదసకాది వియ సుఖపరిగ్గహం న హోతీతి. **తదేవాతి** యథావుత్తం విపాకక్ఖన్ధకటత్తారూపమాహ. కమ్మఞ్హి కమ్మజస్స జనకం, పరిపాచకమ్పి హోతి జీవితిన్ద్రియస్స, కమ్మజగ్గినో చ వసేన అనురక్ఖణసబ్భావతో, ఆహారాదిపటిలాభహేతుతాయ ఉపత్థమ్భకనిమిత్తతో చ. తేనాహ **''ఉపత్థమ్భకపచ్చయోపి హోతీ''**తి. ఉపత్థమ్భకపచ్చయతా చస్స ఉపనిస్సయపచ్చయవసేనేవ వేదితబ్బా. కమ్మం పచ్చయో ఏతస్సాతి కమ్మపచ్చయం, తదేవ చిత్తం, తం సముట్ఠానం ఏతస్సాతి **కమ్మపచ్చయచిత్తసముట్ఠానం.** విపాకచేతసికానమ్పి కమ్మపచ్చయచిత్తసముట్ఠానతా వత్తబ్బా, న వా వత్తబ్బా కమ్మసముట్ఠానకమ్మపచ్చయగ్గహణేన గహితత్తా. **ఠానప్పత్తా ఓజా అఞ్ఞం ఓజట్ఠమకం సముట్ఠాపేతి** ఆహారానుగతే సరీరేతి గహేతబ్బం.

తత్రాపీతి కమ్మసముట్ఠానాహారసముట్ఠానేపి ఓజట్ఠమకే. **చతస్సో వా పఞ్చ వా పవత్తియో ఘటేతీతి** సదిససన్తతివసేన చతస్సో వా పఞ్చ వా రూపకలాపప్పవత్తియో సన్తానేతి. బాహిరపచ్చయవిసేసేన పన విసదిసా బహూపి పవత్తియో ఘటేతీతి వదన్తి. యథా కమ్మపచ్చయాహారసముట్ఠానే పవేణిఘటనా, ఏవం కమ్మపచ్చయఉతుసముట్ఠానేపీతి తం దస్సేతుం **''కమ్మపచ్చయఉతుసముట్ఠానం నామా''**తిఆది వుత్తం. ఏత్థ చ యథా తత్థ తత్థ కోట్ఠాసే పరమ్పరప్పవత్తిం దస్సేన్తేన అకమ్మజా దుతియాదిపవత్తియో అసమ్భేదేన దస్సితా, ఏవం కమ్మజాహారసముట్ఠానఉతువసేన, కమ్మజఉతుసముట్ఠానాహారవసేన, కమ్మపచ్చయచిత్తజాహారఉతుసముట్ఠానఉతుఆహారవసేన చ సమ్భేదవసేనాపి రూపప్పవత్తి దస్సేతబ్బాతి వదన్తి. తత్థ కమ్మజతో పవత్తఆహారా విసేసపచ్చయలాభే సతి యథావుత్తపరిమాణాహి పవత్తీహి ఉద్ధమ్పి పవత్తియో న ఘటేన్తీతి న సక్కా వత్తుం. తథా హి "దస ద్వాదస వారే పవత్తిం ఘటేతీ"తి (విసుద్ధి॰ ౨.౨౦౩), "ఏవం దీఘమ్పి అద్ధానం అనుపాదిన్నపక్ఖే ఠత్వాపి ఉతుసముట్ఠానం పవత్తతి ఏవా"తి (విసుద్ధి॰ ౨.౨౦౪) చ వక్ఖతి.

౨౦౨. జనకాజనకా మతాతి పురిమకా తికోట్ఠాససఙ్గహితా జనకా, పచ్ఛిమకోట్ఠాసికా "సోళసా"తి వుత్తా అజనకాతి మతా ఞాతా. **కుసలకిరియతోతి** కుసలతో చ కిరియతో చ. ఇరియాయ కాయికకిరియాయ పవత్తిట్ఠానతాయ పథభావతో **ఇరియాపథో,** గమనాది, అత్థతో తదవత్థా రూపప్పవత్తి. కామఞ్చేత్థ రూపవినిముత్తో ఇరియాపథో, విఞ్ఞత్తి చ నత్థి, తథాపి న సబ్బం రూపసముట్ఠాపకచిత్తం ఇరియాపథూపత్థమ్భకం, విఞ్ఞత్తివికారుప్పాదకఞ్చ హోతి. యం పన చిత్తం విఞ్ఞత్తిజనకం, తం ఏకంసతో ఇతరస్స జనకం అవినాభావతో, తథా ఇరియాపథూపత్థమ్భకం రూపస్స. ఏతస్స విసేసస్స దస్సనత్థం

‘‘**రూపం, ఇరియాపథం, విఞ్ఞత్తిఞ్చా**’’తి సముచ్చయో కతో. **విపాకవజ్జానీ**తి ఏత్థ విపాకాభిఞ్ఞాద్వయవజ్జానీతి వత్తబ్బం తదఞ్ఞేసంయేవ సేసగ్గహణేన గహేతబ్బత్తా. న వా వత్తబ్బం సేసగ్గహణేనేవ అభిఞ్ఞాచిత్తానమ్పి నివత్తేతబ్బతో. **న విఞ్ఞత్తిం జనయ**న్తి మహగ్గతకుసలాదీనం సన్తభావేన అవిప్ఫారికభావతో. విప్ఫారికమేవ హి కామావచరకుసలాదివిఞ్ఞత్తిం సముట్ఠాపేతి, ఇరియాపథూపత్థమ్భకాని పన హోన్తి సతిపి సన్తభావే ఝానవేగేన సఉస్సాహత్తా, యతో తేసం జవనకిచ్చతా. పఞ్చ భవఙ్గచిత్తానీతి సమ్బన్ధో. **రూపమేవ జనయన్తి, న ఇరియాపథం** నిరుస్సాహసన్తభావేన పరిదుబ్బలభావతో. కిరియామయచిత్తేహి అవిమిస్సభవఙ్గప్పవత్తికాలే ఖన్ధాదిసరీరావయవానం నిచ్చలభావేనావట్ఠానం. తథా హి అబ్బోకిణ్ణే భవఙ్గే పవత్తమానే అఙ్గాని ఓసీదన్తి పవిట్ఠాని వియ హోన్తి. ‘‘ద్వత్తింసా’’తి పన ఆదినా వుత్తేసు జాగరణచిత్తేసు వత్తమానేసు అఙ్గాని ఉపత్థద్ధాని యథాపవత్తఇరియాపథభావేనేవ పవత్తన్తీతి. **ద్వేపఞ్చవిఞ్ఞాణాని** సబ్బదుబ్బలతాయ రూపం న జనేన్తి. **పటిసన్ధిచిత్తం** వత్థుదుబ్బలతాయ. **ఖీణాసవానం చుతిచిత్త**న్తి ఏత్థ –

> ‘‘కామావచరానం పచ్ఛిమచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే యస్స చిత్తస్స అనన్తరా కామావచరానం పచ్ఛిమచిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, రూపావచరే అరూపావచరే పచ్ఛిమభవికానం, యే చ రూపావచరం అరూపావచరం ఉపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయిస్సన్తి, తేసం చవన్తానం తేసం వచీసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝిస్సతి, నో చ తేసం కాయసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝిస్సతీ’’తి (యమ॰ ౨.సఙ్ఖారయమక.౮౮) –

పన వచనతో అఞ్ఞేసమ్పి చుతిచిత్తం రూపం న సముట్ఠాపేతీతి విఞ్ఞాయతి. న హి రూపసముట్ఠాపకచిత్తస్స గబ్భగతతాదివిబన్ధాభావే కాయసఙ్ఖారాసముట్ఠాపనే కారణం అత్థి, న చ యుత్తం చుతో చ చిత్తసముట్ఠానరూపఞ్చస్స పవత్తతి, నాపి ‘‘చుతిచిత్తం రూపం సముట్ఠాపేతీ’’తి పాళి అత్థి, ‘‘ఖీణాసవాన’’న్తి, పన విసేసనం అప్పటిసన్ధికనిరోధేన నిరుజ్ఝన్తస్స తేసం చుతిచిత్తస్స రూపసముట్ఠాపనం పాకటన్తి కత్వా కతన్తి దట్ఠబ్బం. **సోళస చిత్తానీ**తి పరిచ్ఛిజ్జ గహణం తేసం రూపజననే ఏకంసతో నియమేతబ్బత్తా, అఞ్ఞాని పన బహూని అరూపే ఉప్పన్నాని అనోకాసగతత్తా రూపం న జనేన్తియేవ. న ఠితిక్ఖణే, భఙ్గక్ఖణే వా రూపం జనేన్తీతి సమ్బన్ధో. **ఉప్పాదక్ఖణే పన బలవం** అనన్తరాదిపచ్చయలాభతో.

యథా పథవీఆదయో రూపధమ్మా చిత్తహేతుకా చిత్తసముట్ఠానా, ఏవం వేదనాదయోపీతి వుత్తం ‘‘**చిత్తసముట్ఠానం నామ తయో అరూపినో ఖన్ధా, సద్దనవక**’’న్తిఆది. తేనేవాహ – ‘‘కతమే ధమ్మా చిత్తసముట్ఠానా? వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో కాయవిఞ్ఞత్తి వచీవిఞ్ఞత్తీ’’తి (ధ॰ స॰ ౧౨౦౧, ౧౫౩౩). తత్థ కాయవిఞ్ఞత్తిఆదీనం చిత్తసముట్ఠానతా పరియాయతో వుత్తాతి వేదితబ్బా తేసం అనిప్ఫన్నత్తా. ‘‘**ఏవం వుత్తం చతుసముట్ఠానరూప**’’న్తి ఇమినా అతంసముట్ఠానస్సేవ చిత్తజరూపస్స చిత్తపచ్చయతా దస్సితా. యథా పన కమ్మపచ్చయం దస్సితం , ఏవం చిత్తపచ్చయే గయ్హమానే తంసముట్ఠానరూపస్స, సహజాతవేదనాదీనఞ్చ చిత్తపచ్చయతా సియా. చిత్తసముట్ఠానచిత్తపచ్చయే పన అసఙ్కరతో దస్సేతుం పచ్ఛాజాతపచ్చయవసేనేవ చిత్తపచ్చయం ఉద్ధటన్తి దట్ఠబ్బం. చిత్తసముట్ఠానఉతుఆహారేహి కమ్మసముట్ఠానఉతుఆహారా బలవన్తో హోన్తీతి తేసం వసేన చతుపఞ్చపవత్తిఘటనం వుత్తం, చిత్తసముట్ఠానానం పన వసేన ద్వత్తిప్పవత్తిఘటనం తంపాకతికచిత్తవసేన, మహగ్గతానుత్తరచిత్తవసేన పన బహుతరాపి పవత్తియో ఇచ్ఛితబ్బా. తంనిబ్బత్తానం చిత్తజరూపానం ఉళారపణీతభావతో.

౨౦౩. ‘‘**ఉపాదిన్నం కమ్మజరూపం పచ్చయం లభిత్వా**’’తి ఏతేన బహిద్ధా అనుపాదిన్నఓజా రూపాహరణకిచ్చం న కరోతీతి దస్సేతి. పచ్చయలాభో చస్స కమ్మజభూతసన్నిస్సయతావసేనాతి ఆహ ‘‘**తత్థ పతిట్ఠాయా**’’తి. తత్థ

కమ్మపచ్చయచిత్తసముట్ఠానాదిరూపస్సపి కమ్మమూలకత్తా సియా కమ్మజపరియాయోతి తంనివత్తనత్థం "ఉపాదిన్న"న్తి విసేసేత్వా వుత్తం. ఆహారపచ్చయస్స ఆహారో న కేవలం ఉపత్థమ్భకోవ, అథ ఖో జనకోపీతి దస్సేతుం "**చతుసముట్ఠానరూప**"న్తి వుత్తం. "దస ద్వాదస వారే"తి వత్వా కథం ఇమస్సేవ దస ద్వాదస వారే పవత్తిఘటనాతి అనుయోగం సన్ధాయాహ "**ఏకదివసం పరిభుత్తాహారో**"తిఆది. **దారకస్స సరీరం ఫరిత్వా**తి నాభిమూలానుగతాహి రసహరణీహి ఫరిత్వా, అఞ్ఞథా జలాబుఅన్తరికే కాయే మక్ఖనావసేన న సమ్మా వినియోగో ఆహారస్స సమ్భవతీతి.

ఉపాదిన్నకో అనుపాదిన్నకోతి దువిధే ఆహారే పుబ్బే అనుపాదిన్నకో ఆహారపచ్చయఆహారో దస్సితోతి ఇతరం దస్సేతుం "**కమ్మజాహారో**"తిఆది వుత్తం. తం కమ్మపచ్చయాహారసముట్ఠానే వుత్తనయమేవ. తేనాహ "**చతస్సో వా పఞ్చ వా పవత్తియో ఘటేతీ**"తి. ఆహారపచ్చయఉతునోపి ఉతుపచ్చయాహారస్స వియ దస ద్వాదస వారే పవత్తిఘటనా వేదితబ్బా. వుత్తనయత్తా న ఉద్ధతన్తి వదన్తి. **సేసాన**న్తి కమ్మచిత్తఉతుసముట్ఠానానం తిసన్తతిరూపానం. కబళీకారాహారో హి అఞ్ఞాహారసముట్ఠితస్స, తిసన్తతిరూపానఞ్చ ఉపత్థమ్భకవసేన అత్తనా ఉప్పాదితస్స జనకో హుత్వా పచ్చయో హోతి. ఏవం ఆహారపచ్చయో హోన్తోయేవ అత్థిఅవిగతవసేనాపి పచ్చయో హోతి, నిస్సయభావో పన పట్ఠాననయేన నత్థి. ఆహారపచ్చయా పవత్తమానాని రూపాని ఆహారనిస్సయాని నామ హోన్తీతి సుత్తన్తనయేన వుత్తోతి దట్ఠబ్బో. పరతో ఉతునో నిస్సయజోతనాయపి ఏసేవ నయో.

౨౦౪. కమ్మసముట్ఠానాదివసేన చతుబ్బిధాయపి తేజోధాతుయా రూపుప్పాదనే సమత్థభావతో "**ఉతు నామ చతుసముట్ఠానా తేజోధాతూ**"తి వుత్తం. **ఏస దువిధో హోతీ**తి ఏస ఉతు తేజోధాతుభావావిసేసేపి తిక్ఖమన్దతావిసేసేన ఉణ్హో, సీతోతి దువిధో హోతి. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా విచారితమేవ. యదిపి ఉతు ఉపాదిన్నకేన వినాపి రూపం సముట్ఠాపేతి, ఇన్ద్రియబద్ధే పన తేన వినా తస్స రూపుప్పాదనం నత్థీతి ఆహ "**ఉపాదిన్నకం పచ్చయం లభిత్వా**"తి. తేనాహ "చతుసముట్ఠానో ఉతూ"తి. ఉతుసముట్ఠానోయేవ హి ఉతు ఉపాదిన్నకేన వినా రూపం సముట్ఠాపేతి. **ఉతుపచ్చయం** నామ చతుసముట్ఠానికం రూపం. యఞ్హి ఉతుసముట్ఠానం పన్నరసవిధం రూపం, యఞ్చ తదఞ్ఞతిసన్తతిరూపం, తస్స సబ్బస్సపి సభాగో ఉతుఉపత్థమ్భకపచ్చయో హోతీతి. యస్మా విసభాగో ఉతు హిమాది వియ పదుమాదీనం విసదిసరూపుప్పత్తిహేతుభూతం పురిమరూపం వినాసేన్తం వియ హోతి, తస్మా సభాగం, విసభాగఞ్చ ఏకజ్ఝం గహేత్వా వుత్తం "**ఉతు చతుసముట్ఠానికరూపానం పవత్తియా చ వినాసస్స చ పచ్చయో హోతీ**"తి.

దీఘమ్పి అద్ధానన్తి "దస ద్వాదస వారే"తి అఞ్ఞస్స వుత్తపరిచ్ఛేదతో దీఘమ్పి కాలం. ఉతు హి సభాగసన్తతివసేన లద్ధపచ్చయం చిరతరమ్పి కాలం సదిసాకారం రూపప్పవత్తిం సన్తానేతి ఉపాదిన్నకసన్నిస్సయేన వినా, పగేవ ఇతరథా. తేనాహ "**అనుపాదిన్నపక్ఖే ఠత్వాపీ**"తి, మంసవినిముత్తకేసలోమనఖచమ్మఖిలతిలకాదివసేన జీవమానసరీరే అఞ్ఞత్థ మతకళేవరాదివసేనాతి అధిప్పాయో. రూపస్స నిబ్బత్తియా దిట్ఠాయ తస్స భఙ్గోపి దిట్ఠోయేవ హోతి ఇత్తరకాలత్తా ధమ్మప్పవత్తియాతి ఆహ "**నిబ్బత్తిం పస్సన్తో కాలేన రూపం సమ్మసతి నామా**"తి. న హి నిబ్బత్తిమత్తదస్సనం సమ్మసనం నామ హోతి, ఉదయబ్బయదస్సనఞ్చ అధికతన్తి. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి నిబ్బత్తిగ్గహణేసు.

అరూపనిబ్బత్తిపస్సనాకారకథావణ్ణనా

౨౦౫. లోకియచిత్తుప్పాదవసేనేవాతి అవధారణం ఇతరస్స అవిసయత్తా.

నిబ్బత్తతి తంతంభవవసేన. తదేవ ఏకూనవీసతిప్పభేదం చిత్తం భవఙ్గవసేన నిబ్బత్తతీతి సమ్బన్ధో. తథా **చుతివసేన తదారమ్మణవసేనాతి** ఏత్థాపి. **తత్థాతి** తేసు ఏకూనవీసతిచిత్తుప్పాదేసు. **అనన్తరచిత్తతో పట్ఠాయాతి**ఆదినాపి పవత్తియేవ వుత్తా.

సో పన పటిసన్ధిచిత్తానంయేవ పవత్తియం పవత్తనాకారోతి సుద్ధప్పవత్తిచిత్తానం ఉప్పత్తిం దస్సేన్తో **"పవత్తే పనా"**తిఆదిమాహ. **అసమ్భిన్నత్తాతి** అవినట్ఠత్తా. "అసమ్భిన్నత్తా చక్ఖుస్సా"తిఆదినా సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం **"చక్ఖుపసాదస్స హీ"**తిఆది వుత్తం. **"ఠితిప్పత్తమేవా"**తి ఇమినా యథా నిరుజ్ఝమానం రూపం కస్సచి పచ్చయో న హోతి, ఏవం ఉప్పజ్జమానమ్పీతి దస్సేతి. చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతీతి సమ్బన్ధో. ఏవం సేసేసుపి. కామావచరకుసలాకుసలకిరియచిత్తేసు ఏకం వా పఞ్చ, సత్త వా జవనాని హుత్వా ఉప్పజ్జతీతి సమ్బన్ధో. ఉపేక్ఖాసహగతాహేతుకం చిత్తం వాతి వా-సద్దం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. వోట్ఠబ్బనఞ్హి సన్ధాయ ఏవం వుత్తం, తం పన దుతియమోఘవారవసేన వేదితబ్బం. **పఞ్చ జవనాని** సుత్తముచ్ఛితాదికాలే, **సత్త** పాకతికకాలే వేదితబ్బాని. **జవనారమ్మణానురూపన్తి** "తిహేతుకం చే జవనం, తిహేతుకం, ద్విహేతుకం వా"తిఆదినా, "ఇట్ఠం చే ఆరమ్మణం, సోమనస్ససహగత"న్తిఆదినా చ జవనస్స, ఆరమ్మణస్స చ అనురూపం. **సేసద్వారేసూతి** సోతద్వారాదిసేసద్వారేసు.

అనుక్కమేనాతి ఉదయబ్బయఞాణాధిగమానుక్కమేన **పఞ్ఞాభావనం సమ్పాదేతి** అరహత్తం అధిగచ్ఛతి.

రూపసత్తకసమ్మసనకథావణ్ణనా

౭౦౬. రూపేసు మనసికారసత్తకం **రూపసత్తకం,** రూపధమ్మేసు సత్తహాకారేహి మనసి కారోతీతి అత్థో. ఏవం అరూపసత్తకమ్పి వేదితబ్బం. **ఇమేహి ఆకారేహీతి** ఇమేహి ఆదాననిక్ఖేపనమనసికారాదిప్పకారేహి, ఇమేహి వా యథావుత్తకోట్ఠాసేహి. **ఆరోపేత్వాతి** తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా.

ఆదాననిక్ఖేపనతోతి భవస్స గహణవిస్సజ్జనతో, జాతితో, మరణతో చాతి అత్థో. **వయోవుడ్ఢత్థగామితోతి** వయసా వుడ్ఢస్స అత్థగామిభావతో, అత్థఙ్గమతో ఇచ్చేవ అత్థో. **ఆహారతోతి** ఆహారహేతు , రూపస్స పచ్చయభూతఆహారతోతి అత్థో. అయలోహాదిభూమిపాసాణాదిభేదం వివిధవణ్ణసణ్ఠానం కమ్మానపేక్ఖం సభావసిద్ధం రూపం **ధమ్మతారూపం. సత్తాతి** సత్తధా సత్తహాకారేహి. **విపస్సతీతి** తం తం కోట్ఠాసం తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా విపస్సతి సమ్మసతి.

"భారాదానం దుఖం లోకే"తి వచనతో ఖన్ధభారస్స ఆదితో గహణన్తి కత్వా **"ఆదానన్తి పటిసన్ధీ"**తి ఆహ. "సబ్బేవ నిక్ఖిపిస్సన్తి, భూతా లోకే సముస్సయ"న్తి (దీ. ని. ౨.౨౨౦; సం. ని. ౧.౧౮౬) పన వచనతో ఖన్ధభారనిక్ఖేపోతి కత్వా **"నిక్ఖేపనన్తి చుతీ"**తి వుత్తం. "యో చిరం జీవతి, సో వస్ససత"న్తి (దీ. ని. ౨.౭; సం. ని. ౧.౧౪౫-౧౪౬; అ. ని. ౭.౭౪) వచనతో తతో ఊనాధికభావో అప్పమాణన్తి వుత్తం **"ఏకం వస్ససతం పరిచ్ఛిన్దిత్వా"**తి. **ఏత్థన్తరే సబ్బే సఙ్ఖారాతి** ఏతస్మిం ఆదాననిక్ఖేపన్తరే పవత్తా సబ్బే భూతుపాదాయరూపప్పభేదా సఙ్ఖారా. రూపధమ్మేసు హి ఇదం సమ్మసనవిధానన్తి. "అనిచ్చా"తి గహితమత్తం యుత్తితో హదయే పతిట్ఠాపనత్థం **"కస్మా"**తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఉప్పాదవయవత్తితోతి** ఉప్పజ్జనవసేన, నిరుజ్ఝనవసేన చ పవత్తనతో, అహుత్వా సమ్భవతో హుత్వా వయూపగమనతోతి అత్థో. **విపరిణామతోతి** సన్తానస్స పురిముత్తరవిసదిసభావతోతి వదన్తి. తం వస్ససతపరిచ్ఛిన్నే రూపే ఇదం సమ్మసనన్తి అధిప్పాయేనేవ వుత్తం

సియా, జరామరణేన విపరిణామేతబ్బతోతి అత్థో. అసతిపి ధమ్మభేదే అవత్థాభేదో ఇచ్ఛితబ్బో. న హి ఉప్పాదావత్థా ఏవ భఙ్గావత్థాతి యుత్తా. తథా హి వుత్తం "జరాయ చేవ మరణేన చాతి ద్వేధా పరిణామపకతితాయా"తి. సభావవిగమో ఏవ వా ఏత్థ విపరిణామో. ఖణికతా **తావకాలికతా**. నిచ్చసభావాభావో ఏవ **నిచ్చపటిక్ఖేపో**. అనిచ్చధమ్మా హి తేనేవ అత్తనో సభావేన జానన్తానం నిచ్చతం పటిక్ఖిపన్తి నామ. యతో న నిచ్చన్తి అనిచ్చం, ఉప్పాదక్ఖణే యదవత్థా సఙ్ఖారా, న తదవత్థా ఠితిక్ఖణేతి అవత్థన్తరప్పత్తియా ఞాయతి తేసం కిలమనాకారోతి ఆహ "**ఠితియం జరాయ కిలమన్తీ**"తి, స్వాయమత్థో పాకటజరాయ వేదితబ్బో. యే పన సఙ్ఖారానం ఠితిం న సమ్పటిచ్ఛన్తి, తత్థ వత్తబ్బం హేట్ఠా వుత్తమేవ. ధమ్మానం సభావో నామ దురతిక్కమో జరానన్తరం భఙ్గోతి ఆహ "**జరం పత్వా అవస్సం భిజ్జన్తీ**"తి. **తస్మా**తి యస్మా ఉప్పాదజరాభఙ్గవసేన సఙ్ఖారానం నిరన్తరబాధతా, తతో చ నేసం దుస్సహతాయ దుక్ఖమతా, తిస్సన్నం దుక్ఖతానం, సంసారదుక్ఖస్స చ అధిట్ఠానతాయ దుక్ఖవత్థుతా, తస్మా. అభిణ్హ...పే.... దుక్ఖాతి యోజనా.

"**సుఖపటిక్ఖేపతో**"తి ఇదం వుత్తనయమేవ. **ఠితిం మా పాపుణన్తు,** ఉప్పజ్జమానాకారేనేవ పవత్తన్తూతి అధిప్పాయో. "**ఉప్పన్నా**"తి ఇమినా ఉప్పాదక్ఖణసమఙ్గితా వుత్తా. **ఠానప్పత్తా మా జీరన్తూ**తి కస్మా వుత్తం, నను అత్థతో ఠితి ఏవ జరాతి? సచ్చమేతం, జరావసేన పన యో కిలమథో, సో ఇధ జరాగ్గహణేన గహితోతి దట్ఠబ్బం. **మా భిజ్జన్తూ**తి నిచ్చతం ఆసీసతి. కస్సచి ధమ్మిస్సరస్సాపి భగవతో వసవత్తిభావో నత్థి. న హి లక్ఖణఞ్ఞథత్తం కేనచి కాతుం సక్కా. భావఞ్ఞథత్తమేవ హి ఇద్ధివిసయో. **సుఞ్ఞా** సఙ్ఖారా **తేన** తీసు ఠానేసు **వసవత్తనాకారేన. తస్మా**తి వుత్తకారణపరామసనం. **సుఞ్ఞతో**తి నివాసీకారకవేదకఅధిట్ఠాయకవిరహేన తతో సుఞ్ఞతో, న నిస్సభావతోతి ఏకచ్చపరికప్పితసభావసుఞ్ఞతో. **అస్సామికతో**తి సామిభూతస్స కస్సచి అభావతో. ఏతేన అనత్తనియతం దస్సేతి. **అవసవత్తితో**తి యథావుత్తవసవత్తిభావాభావతో. **అత్తపటిక్ఖేపతో**తి పరపరికప్పితస్స అత్తనో పటిక్ఖిపనతో. "సుఞ్ఞతో"తిఆదినా హి ధమ్మానం బాహిరకపరికప్పితఅత్తవిరహో వుత్తో, ఇమినా పన అతంసభావతో అత్తా న హోతీతి.

౨౦౭. ఏత్థ చ "ఉప్పాదవయవత్తితో"తిఆదినా చతూహి కారణేహి అనిచ్చా, "అభిణ్హసమ్పటిపీళనతో"తిఆదినా చతూహి కారణేహి దుక్ఖా, "సుఞ్ఞతో"తిఆదినా చతూహి కారణేహి అనత్తాతి రూపధమ్మే నిరుళ్హం లక్ఖణత్తయం పుబ్బే అత్తనా అసల్లక్ఖితం సల్లక్ఖేత్వా సమ్మసన్తో తం తత్థ ఆరోపేతీతి వుచ్చతి. తథా పనానేన ఆదాననిక్ఖేపనవసేన సమ్మసితత్తా ఆహ "**రూపే తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా**"తి.

తత్థ చ యస్మా అనిచ్చలక్ఖణగ్గహణపుబ్బకం దుక్ఖలక్ఖణగ్గహణం, దుక్ఖలక్ఖణగ్గహణపుబ్బకం వా అనత్తలక్ఖణగ్గహణం. అనిచ్చలక్ఖణఞ్చేత్థ రూపభేదేన దస్సియమానం యథోళారికతో దీపేతబ్బన్తి తం వస్ససతపరిచ్ఛేదేన పఠమం దస్సేన్తేన వస్ససతం ఠితస్స "దస వా వీసతి వా"తిఆదినా విభజిత్వా అనుక్కమేన యావఉద్ధరణాదికోట్ఠాసవసేన రూపస్స భఙ్గం దిస్వా తతో "అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా"తి తిలక్ఖణారోపనం వయోవుడ్ఢత్థఙ్గమతో సమ్మసనన్తి దస్సేతుం "**తమేవ వస్ససత**"న్తిఆదినా వయవసేన రూపస్స సమ్మసనవిధి ఆరద్ధో. తత్థ యస్మా ఓళారికవసేనేవాయం ఆదితో రూపభేదో గయ్హతి, తస్మా న వస్ససతం సమకోట్ఠాసవసేన విభత్తం, మజ్ఝిమావత్థాయ వా తథారూపత్తా మజ్ఝిమవయే ఏకం వస్సం వడ్ఢితం.

౨౦౮. మన్దతాబాహుల్లేన పవత్తం వస్సానం దసకం **మన్దదసకం.** ఏస నయో సేసేసుపి.

తదాతి పఠమే వస్సదసకే. **సోతి** పుగ్గలో. **చపలోతి** అనవట్ఠితకిరియతాయ తరలో. తేన మోమూహభావతో విసేసేతి. న హేస నవమదసకే వియ మోమూహభావేన మన్దో, అథ ఖో చపలతాయాతి. తేనాహ "**కుమారకో**"తి. తతియే దసకే మంసపారిపూరియా యథారహం ఛవివణ్ణో విప్పసీదతీతి ఆహ "**వణ్ణాయతనం వేపుల్లం పాపుణాతీ**"తి. చతుత్థే దసకే అట్ఠీనం, న్హారూనఞ్చ థిరభావప్పత్తియా **బలఞ్చ థామో చ వేపుల్లం పాపుణాతి**. పఞ్చమే దసకే యోబ్బనమదస్స దూరీభావేన యేభుయ్యేన కిలేసతనుతాయ పఞ్ఞా యథారహం సువిసదా హోతి. ఖిడ్డాయ రతి **ఖిడ్డారతి**. కపల్లికాదినిస్సయవిసేసేన పదీపస్స సుద్ధతాది వియ నిస్సయవిసేసేన పఞ్చమఛట్ఠదసకేసు పఞ్ఞాయ బుద్ధిహానియో వేదితబ్బా. **పురతో పబ్భారో హోతి** కటిసన్ధిగీవాసన్ధీనం వసేన రస్సస్సాపి, పగేవ దీఘస్స. **పబ్భారోతి** చ గరుభావేన పలమ్బకో. **మోమూహో హోతి** సతిపఞ్ఞావిప్పవాసతో. **సయనబహులోవ హోతి** ఠానాదివసేన సరీరభారం వహితుం అసక్కోన్తో.

౨౦౯. తిణ్ణం తిణ్ణం వస్సానన్తి యేభుయ్యతాయ వుత్తం. చతువస్సికోపి హి ఏకో కోట్ఠాసో హోతీతి. ద్విసతం కోట్ఠాసే కత్వా ఏకేకఅయనవసేనాతిపి వేదితబ్బం.

వస్సానే పవత్తరూపన్తి సమ్బన్ధో.

తం పన వస్సానం ద్విధా సమత్తం, న పుబ్బే వియ చతుమాసన్తి ఆహ "**ద్వేమాస**"న్తి. అచ్చన్తసంయోగే చేతం ఉపయోగవచనం. సో పన **వస్సానో** ఉతు సావణపోట్ఠపాదమాసా, అస్సయుజకత్తికమాసా **సరదో**, మిగసిరఫుస్సమాసా **హేమన్తో**, మాఘఫగ్గునమాసా **సిసిరో**, చిత్తవేసాఖమాసా **వసన్తో**, జేట్ఠాసళ్హమాసా **గిమ్హో** ఉతూతి వేదితబ్బో. **ఛ కోట్ఠాసే కత్వాతి** దసదసనాటికావసేన ఛ కోట్ఠాసే కత్వా.

౨౧౦. అభిముఖం పురతో కమనం **అభిక్కమో**. పటినివత్తనవసేన కమనం **పటిక్కమో**. ఆముఖం లోకనం **ఆలోకనం**. వివిధం ఇతో చితో చ లోకనం **విలోకనం**. హత్థపాదానం సఙ్కుచనం **సమిఞ్జనం**. ఆయమనం **పసారణం**.

పాదుద్ధరణకాలేతి దుతియపాదుద్ధరణకాలే. **పాదస్సాతి** ఉద్ధటపాదస్స. **ఓమత్తాతి** సత్తితో హీనప్పమాణా. తేనాహ "**మన్దా**"తి. **ఇతరాతి** తేజోవాయోధాతుయో. యథా పాదస్స ఉద్ధరణం సిజ్ఝతి, తథా పవత్తచిత్తసముట్ఠానరూపేసు ఏకంసతో తేజోవాయోధాతూనం అధిమత్తతా ఇచ్ఛితబ్బా సల్లహుకసభావతాయ తాసం. తతో ఏవ చ ఇతరాసం ఓమత్తతా గరుసభావత్తా. తంసమ్బన్ధత్తా పన సేసం తిసముట్ఠానరూపం తగ్గతికమేవ హోతి. కాయవచీవిఞ్ఞత్తిపవత్తియం వాయోపథవీఅధిమత్తతా ఇమస్స అత్థస్స నిదస్సనన్తి దట్ఠబ్బం. పురతో హరణే, పచ్ఛతో హరణే చ ఉద్ధరణే వియ సల్లహుకసభావరూపప్పవత్తీతి తాసంయేవ ద్విన్నం ధాతూనం అధిమత్తతా ఇచ్ఛితబ్బాతి ఆహ "**తథా అతిహరణవీతిహరణేసూ**"తి. యథా ఉద్ధరణాదీసు సల్లహుకసభావత్తా పచ్ఛిమానం ద్విన్నం ధాతూనం కిచ్చం అధికం హోతి, ఇతరాసం హీనం, ఏవం వోస్సజ్జనాదీసు తీసు గరుసభావత్తా పురిమానం ద్విన్నం కిచ్చం అధికం హోతి, ఇతరాసం హీనన్తి దస్సేన్తో ఆహ "**వోస్సజ్జనే**"తిఆది.

తదుపాదాయరూపానీతి తా ధాతుయో నిస్సాయ పవత్తఉపాదారూపాని. **ఏత్థేవాతి** ఉద్ధరణేయేవ. తేనాహ "**అతిహరణం అప్పత్వా**"తి. **ఇతీతి** ఏవం. **తత్థ తత్థాతి** తస్మిం తస్మిం ఉద్ధరణాదికోట్ఠాసే. **పబ్బం పబ్బన్తిఆది** తేసం ధమ్మానం కోట్ఠాసన్తరసఙ్కరాభావదస్సనం. **తటతటాయన్తాతి** తటతటాయన్తి వియ, తేన నేసం పవత్తిక్ఖణస్స ఇత్తరతం దస్సేతి.

౨౧౧. **అస్సాతి** సమ్మసనస్స. **దారుతిణుక్కాదీసూతి** దారుఉక్కాతిణుక్కాదీసు. "కిం అన్ధబాల ఏకఘనం సతతం సబ్బదాభావిం ఏకన్తి మఞ్ఞసీ"తి అధిప్పాయేనాహ "**కిమేత్థ మనాప**"న్తి. **ఇదమ్పీతి** యదిదం తేలవట్టిక్ఖయేన పదీపస్స అపణ్ణాయనం వుత్తం, ఇదమ్పి. **అఙ్గులఙ్గులన్తరేతి** అఙ్గులియా మితం అఙ్గులన్తి అఙ్గులప్పమాణే పదేసేతి అత్థో. తన్తునో అవయవలేసభూతం పరమసుఖుమభావప్పత్తం అంసుం సన్ధాయాహ "**అంసుం పన ముఞ్చిత్వా**"తి.

తత్థాతిఆది ఉపమాసంసన్దనం. తత్థ కామం ఉపమేయ్యే వియ ఉపమాయం పాకటో కాలభేదో నత్థి, ఏకకోట్ఠాసగతం పన కోట్ఠాసన్తరం న పాపుణాతీతి ఏత్తావతా ఉపమాభావో వేదితబ్బో. ఉపమాయమ్పి వా తావ యావాతి కాలస్స భేదమత్తా లబ్భతేవాతి తస్సా గహణే కాలభేదవసేనాపి ఉపమా యోజేతబ్బా.

౨౧౨. పుబ్బే ఆదాననిక్ఖేపాదివసేన చతుసన్తతిరూపం సఙ్ఖరిత్వా దస్సితం, ఇదాని ఆహారసముట్ఠానాదివసేన భిన్దిత్వా దస్సేన్తో "**తదేవ రూపం విసఙ్ఖరిత్వా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **విసఙ్ఖరిత్వా** విభజిత్వా. "విసఙ్ఘరిత్వా"తి వా పాఠో, అయమేవత్థో. **ఆహారమయన్తి** ఆహారేన నిబ్బత్తం. **ఝత్తన్తి** మిలాతం. **కిలన్తన్తి** ఖిన్నం. **ధాతన్తి** తిత్తం. **పీణితన్తి** మంసూపచయసమ్పత్తియా పీణితం. తతో ఏవ **ముదు. సినిద్ధన్తి** సినిద్ధచ్ఛవితాయ సణ్హం. తతో ఏవ **ఫస్సవన్తం.**

౨౧౩. **ఉణ్హకాలే సముట్ఠితం రూపన్తి** ఉణ్హసన్తాపేన సన్తత్తం రూపం సన్ధాయాహ. **సీతఉతునాతి** సప్పాయేన సీతఉతునా.

౨౧౪. **ఆయతనద్వారవసేనాతి** ఆయతనసఙ్ఖాతద్వారవసేన. కమ్మద్వారనివత్తనత్థం ఆయతనగ్గహణం. **కాయద్వారేతి** పసాదకాయద్వారే. **మనోద్వారం** నామ సావజ్జనం భవఙ్గం. తస్స నిస్సయభావతో హదయవత్థుం సన్ధాయ నిస్సితవోహారేన "**మనోద్వారే**"తి వుత్తం, యత్థ మనోద్వారుప్పత్తి.

౨౧౫. **సోమనస్సితదోమనస్సితవసేనాతి** సోమనస్సితదోమనస్సితపుగ్గలవసేన, సోమనస్సితదోమనస్సితకాలవసేన వా.

అయమత్థోతి అయం ఇదాని వుచ్చమానో సఙ్ఖారానం అతిఇత్తరఖణతాసఙ్ఖాతో అత్థో.

జీవితన్తి జీవితిన్ద్రియం. **సుఖదుక్ఖాతి** సుఖదుక్ఖవేదనా. ఉపేక్ఖాపి హి సుఖదుక్ఖాసు ఏవ అన్తోగధా ఇట్ఠానిట్ఠభావతో. **అత్తభావోతి** జీవితవేదనావిఞ్ఞాణాని ఠపేత్వా అవసిట్ఠధమ్మా వుత్తా. సఞ్ఞాతి కేచి. **కేవలాతి** అత్తనా నిచ్చభావేన వా అవోమిస్సా. **ఏకచిత్తసమాయుత్తాతి** ఏకేకేన చిత్తేన సహితా. **లహుసో వత్తతే ఖణోతి** వుత్తనయేన ఏకచిత్తక్ఖణికతాయ లహుకో అతిఇత్తరో జీవితాదీనం ఖణో వత్తతి.

చుల్లాసీతిసహస్సాని కప్పన్తి చతురాసీతిసహస్సపరిమాణం కప్పం, అచ్చన్తసంయోగే ఏతం ఉపయోగవచనం. **కప్పన్తి** చ సామఞ్ఞవసేన ఏకవచనం. **మరూతి** దేవా. **ద్వీహి చిత్తేహి సమోహితాతి** ఏవం చిరజీవినోపి తే ద్వీహి చిత్తేహి సహితా హుత్వా న తిట్ఠన్తి. ఇదం వుత్తం హోతి – తేసమ్పి సన్తానే జీవితాదీని ద్వీహి చిత్తేహి సహ న తిట్ఠన్తి, ఏకేన చిత్తేన సహ ఉప్పన్నాని తేనేవ సహ నిరుజ్ఝనతో యావ దుతియా న తిట్ఠన్తీతి.

యే నిరుద్ధా మరన్తస్సాతి చవన్తస్స సత్తస్స చుతిచిత్తేన సద్ధిం నిరుద్ధాతి వత్తబ్బా యే ఖన్ధా. **తిట్ఠమానస్స వా ఇధాతి** యే వా ఇధ పవత్తియం తిట్ఠన్తస్స ధరన్తస్స భఙ్గప్పత్తియా నిరుద్ధక్ఖన్ధా. **సబ్బేపి సదిసా** తే సబ్బేపి ఏకసదిసా అత్థఙ్గతా

అప్పటిసన్ధికా పున ఆగన్త్వా పటిసన్ధానాభావేన విగతా. యథా హి చుతిక్ఖన్ధా న నిబ్బత్తన్తి, ఏవం తతో పుబ్బేపి ఖన్ధా. తస్మా ఏకచిత్తక్ఖణికం సత్తానం జీవితన్తి అధిప్పాయో.

అనన్తరా చ యే భగ్గాతి యే సఙ్ఖారా అనన్తరమేవ భగ్గా నిరుద్ధా. **యే చ భగ్గా అనాగతే**తి యే చ సఙ్ఖారా అనాగతే భగ్గా భఞ్జనసీలా భిజ్జిస్సన్తి. **తదన్తరా నిరుద్ధాన**న్తి తేసం అతీతానాగతానం అన్తరా వేమజ్ఝే పచ్చుప్పన్నతం పత్వా నిరుద్ధానం భగ్గానం. **వేసమం నత్థి లక్ఖణే**తి తేసం తివిధానమ్పి భఙ్గలక్ఖణనిమిత్తం విసమతా విసదిసతా నత్థి.

అనిబ్బత్తేన న జాతోతి అనుప్పన్నేన చిత్తేన జాతో న హోతి, అజాతో నామ హోతి. **పచ్చుప్పన్నేన** వత్తమానేన చిత్తేన **జీవతి** జీవమానో నామ హోతి. **చిత్తభఙ్గా మతో లోకో**తి చుతిచిత్తస్స వియ సబ్బస్సపి తస్స తస్స చిత్తస్స భఙ్గప్పత్తియా అయం లోకో పరమత్థతో మతో నామ హోతి నిరుద్ధస్స అప్పటిసన్ధికత్తా. ఏవం సన్తేపి **పఞ్ఞత్తి పరమత్థియా** యాయం తం తం సన్తం సనిస్సయం చిత్తం ఉపాదాయ "తిస్సో జీవతి, ఫుస్సో జీవతీ"తి ఏవం వచనప్పవత్తియా విసయభూతా సన్తానపఞ్ఞత్తి, సా ఏత్థ పరమత్థియా పరమత్థభూతా. తథా హి వదన్తి "నామగోత్తం న జీరతీ"తి (సం॰ ని॰ ౧.౭౬).

అనిధానగతా భగ్గాతి యే భగ్గా, న తే కత్థచి నిధానం గతా, అథ ఖో అభావమేవ గతా. **పుఞ్జో నత్థి అనాగతే** యతో ఆగచ్ఛేయ్యుం వత్తమానభావం. **నిబ్బత్తా యేపీ**తి యే పటిలద్ధత్తభావా పచ్చుప్పన్నా, తేపి **ఆరగ్గే సాసపూపమా తిట్ఠన్తి**. యథా నామ సూచియం రితాయం సాసపో ఖిత్తో తస్సా సిఖం ఫుట్ఠమత్తో విగచ్ఛతి న తిట్ఠతి, ఏవం సఙ్ఖారా ఉప్పజ్జిత్వా భిజ్జన్తి, న తేసం అవట్ఠానం అత్థీతి.

భఙ్గో నేసం పురక్ఖతోతి తేసం నిబ్బత్తధమ్మానం భఙ్గో నామ పురతో ఏవ కతో, ఏకంసభావీ న అపసక్కతీతి అత్థో. **పురాణేహీ**తి పురిమకేహి అతీతేహి.

అదస్సనతోతి అపస్సితబ్బతో. **ఆయన్తీ**తి ఆగచ్ఛన్తి. ''**ఉప్పజ్జన్తీ**''తి ఇమినాపి కుతోచి రాసితో ఆగమనాభావమేవాహ. **భగ్గా గచ్ఛన్తుదస్సన**న్తి భగ్గాపి కత్థచి ఉపగమనాభావతో సబ్బేన సబ్బం అదస్సనం అభావమేవ గచ్ఛన్తి. తత్థ నిదస్సనమాహ ''**విజ్జుప్పాదో…పే॰… వయన్తి చా**''తి.

౨౧౬. ''**వివట్టకప్పతో పట్ఠాయ ఉప్పజ్జనకరూప**''న్తి ఇమినా సయమేవ ఉప్పజ్జనకధమ్మతాయ ''**ధమ్మతారూప**''న్తి అన్వత్థనామతం దస్సేతి. అయలోహాదీసు **అయో** నామ కాళలోహం. **లోహం** నామ జాతిలోహం విజాతిలోహం కిత్తిమలోహం పిసాచలోహన్తి చతుబ్బిధం. తత్థ అయో రజతం సువణ్ణం తిపు సీసం తమ్బలోహం వేకన్తకలోహన్తి ఇమాని సత్త **జాతిలోహాని**. నాగనాసికలోహం **విజాతిలోహం**. కంసలోహం వట్టలోహం హారకూటన్తి తీణి **కిత్తిమలోహాని**. మోరక్ఖకాది **పిసాచలోహం**. తత్థ తమ్బలోహం వేకన్తకన్తి ఇమేహి ద్వీహి జాతిలోహేహి సద్ధిం సేసం సబ్బమ్పి ఇధ "లోహ"న్తి గహితన్తి. **తిపూ**తి సేతతిపు. **సీస**న్తి కాళతిపు. **సువణ్ణం** ఆకరుప్పన్నరసవిద్ధాదిభేదం. **ముత్తా** సాముద్దికముత్తాది. **మణీ**తి వేళురియలోహితఙ్గమసారగల్లాని ఠపేత్వా అవసేసో సబ్బో మణివిసేసో. **వేళురియో** వంసవణ్ణమణి. **సఙ్ఖో** సాముద్దికసఙ్ఖో. **సిలా**తి కాళసిలాపణ్డుసిలాదిభేదా సబ్బాపి రతనసమ్మతసిలా. **పవాళం** నామ వట్టుమం విద్ధమం. **లోహితఙ్గం** రత్తమణి. **మసారగల్లం** కబరమణి. **భూమిఆదయో** పాకటావ. **తదస్సా**తి తం ధమ్మతారూపం అస్స యోగినో.

తరుణపల్లవవణ్ణన్తి అమ్బాదీనం తరుణపల్లవేన సమానవణ్ణం. **సభాగరూపసన్తతి**న్తి వణ్ణాదినా సమానభాగం రూపసన్తానం. **అనుప్పబన్ధాపయమాన**న్తి హేతుఫలపరమ్పరాయ సమ్బన్ధనవసేన పవత్తన్తి.

సోతి యోగీ. **త**న్తి అసోకరుక్ఖపణ్ణం. **పరిగ్గహేత్వా**తి ఞాణేన పరిచ్ఛిజ్జ గహేత్వా. **ఇమినా నయేనా**తి ఇమినా అసోకపణ్ణే వుత్తేన నయేన. **సబ్బమ్పి** అయలోహాదిభేదం **ధమ్మతారూపం**. తమ్పి హి సీతకాలే సీతలం, ఉణ్హకాలే సూరియసన్తాపేన ఉణ్హతరం హోతి. తత్థ సీతభావేన పవత్తం రూపం ఉణ్హం ఉణ్హభావేన పవత్తం రూపం సీతం న పాపుణాతి. తత్థ తత్థేవ తటతటాయన్తం భిజ్జతీతిఆదినా యోజేతబ్బం.

అరూపసత్తకసమ్మసనకథావణ్ణనా

౭౧౭. కలాపతోతి అరూపధమ్మకలాపతో.

యస్మా తత్థ ఫస్సపఞ్చమకా ధమ్మా సబ్బచిత్తుప్పాదసాధారణా సుపాకటా, సువిఞ్ఞేయ్యా చ, తస్మా తేసం వసేన దస్సేన్తో ''**కలాపతోతి ఫస్సపఞ్చమకా ధమ్మా**''తి ఆహ. యే ఇమే సమ్మసనే ఉప్పన్నా ఫస్సపఞ్చమకా ధమ్మా, సబ్బే తే వినట్ఠాతి సమ్బన్ధో.

పవత్తం చిత్తన్తి సత్తసు ఠానేసు సమ్మసనవసేన పవత్తం చిత్తం. **సమ్మసన్తో**తి ఏకజ్ఝం గహేత్వా సమ్మసన్తో. **తం యుత్తతర**న్తి తం అరియవంసకథాయం వుత్తం యుత్తతరం ఆసన్నభావేన విభూతతరం రూపసత్తకే సమ్మసనం సహ గహేత్వా సమ్మసనస్స వుత్తత్తా. అపిచ రూపసత్తకే సమ్మసనస్స రూపధమ్మేసు సాతిసయం ఘనవినిబ్భోగం కత్వా పవత్తత్తా తబ్బిసయం అరూపసమ్మసనం సాతిసయం అనిచ్చాదిలక్ఖణప్పటివేధాయ సమ్పవత్తతీతి తం యుత్తతరం, న పన అపుబ్బకేసాదిసమ్మసనం కత్వా తబ్బిసయం పవత్తితం. తథా సతి కమ్మట్ఠానం నవం నవం ఏవ సియా, పుబ్బే గహితం సమ్మసనవిసయం ఛడ్డేత్వా అఞ్ఞస్స సమ్మసనవిసయస్స గహణతో. **సేసానిపీ**తి యమకతో సమ్మసనాదీనిపి. **తేనేవా**తి అరియవంసకథానయేనేవ.

౭౧౮. తమ్పి చిత్తన్తి ఆదాననిక్ఖేపతో సమ్మసనవసేన పవత్తచిత్తుప్పాదమ్పి. చిత్తసీసేన హి నిద్దేసో. ఏస నయో సబ్బత్థ. **యమకతో సమ్మసతి నామ** నామరూపధమ్మే ఆరబ్భ యుగళవసేన సమ్మసనస్స పవత్తనతో. అయఞ్హి పుబ్బే రూపసత్తకవసేన సమ్మసిత్వా ఠితోపి ఇదాని ఆదాననిక్ఖేపాదివసేన సమ్మసిత్వావ తం సమ్మసతి. ఖణికతో సమ్మసనాదీసుపి ఏసేవ నయో.

౭౧౯. ఏతమ్పీతి ఏతం చతుత్థసమ్మసనచిత్తమ్పి. **పఠమచిత్త**న్తి ఆదాననిక్ఖేపాదివసేన రూపం సమ్మసితచిత్తం, యం రూపపరిగ్గాహకచిత్తన్తి అధిప్పేతం. సమ్మసితసమ్మసితచిత్తసమ్మసనేన తేసం ఖణికభావస్స విభావనతో ఇదం సమ్మసనం ''**ఖణికతో సమ్మసన**''న్తి వుత్తం.

౭౨౦. ఇదమేవ చ సమ్మసనం దిగుణితం అనేకసమ్మసనపటిపాటిసమ్భవతో ''**పటిపాటితో సమ్మసన**''న్తి వుత్తం. **వట్టేయ్యా**తి సమ్భవేయ్య. తథా సతి పటిపాటిసమ్మసనపసుతా ఏవ భావనా సియా, న మూలకమ్మట్ఠానుపకారీ, న చాయం సమాపత్తిచారో. యస్మా చ తత్తకేన రూపధమ్మేసు, అరూపధమ్మేసు చ అనిచ్చాదిలక్ఖణాని సుట్ఠు విభూతాని

హోన్తి, తస్మా వుత్తం "**యావ దసమచిత్తసమ్మసనా...పే.... ఠపేతబ్బ**"న్తి. **ఠపేతబ్బ**న్తి చ న ఏకాదసమం ద్వాదసమేన సమ్మసితబ్బన్తి పటిపాటితో సమ్మసనస్స పరిచ్ఛేదదస్సనపరం, న తతో సమ్మసనతో ఓరమనదస్సనపరం, తస్మా పునపి రూపం పరిగ్గహేత్వా యావ దసమచిత్తసమ్మసనా భావనమనుయుఞ్జతేవ. **వుత్త**న్తి అరియవంసకథాయం వుత్తం.

౭౨౧. విసుం సమ్మసననయో నామ నత్థీతి అనిచ్చాదిమనసికారవినిముత్తో అఞ్ఞో విపస్సనామనసికారో నత్థి. విపస్సనాయ చ దిట్ఠిఆదివిక్ఖమ్భనా ఇధ దిట్ఠిఉగ్ఘాటనాదయోతి అధిప్పేతా. విపస్సనాయ ఏవ హి పవత్తివిసేసేన దిట్ఠిఉగ్ఘాటనాదయో ఇజ్ఝన్తీతి దస్సేన్తో "**యం పనేత**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ **సత్తసఞ్ఞా**తి సత్తా అత్థీతి ఉప్పజ్జనకసఞ్ఞా. దుబ్బలాయ అత్తదిట్ఠియా సహగతసఞ్ఞాతిపి వదన్తి. **సత్తసఞ్ఞం ఉగ్ఘాటితచిత్తేనా**తి సత్తసఞ్ఞాయ విక్ఖమ్భనవసేన పవత్తచిత్తేన దిట్ఠి నుప్పజ్జతి, సఞ్ఞావిపల్లాసహేతుఉప్పజ్జనకా చిత్తదిట్ఠివిపల్లాసా తదభావేన హోన్తీతి. **మానో** నామ యో దిట్ఠూపనిస్సయో అపాయగమనీయో, సో దిట్ఠియా విక్ఖమ్భితాయ విక్ఖమ్భితో ఏవ హోతి, దిట్ఠియా సముచ్ఛిన్నాయ సముచ్ఛిజ్జనతోతి ఆహ "**దిట్ఠిఉగ్ఘాటిత...పే.... మానో నుప్పజ్జతీ**"తి. మానో విక్ఖమ్భియమానో తణ్హాయ పవత్తిం నివారేతి, అభిమతవిసయేసు ఏవ తణ్హాయ పవత్తనతోతి వుత్తం "**మానసముగ్ఘాటిత...పే.... తణ్హా నుప్పజ్జతీ**"తి. **తణ్హా**తి ఇధ సుఖుమా నికన్తి అధిప్పేతాతి ఆహ "**తణ్హాయ...పే.... పరియాదిన్నా నామ హోతీ**"తి.

అయం నయోతి ఇదాని వుచ్చమానో సమ్మసనవిధి.

మమ విపస్సనాతి ఇమస్సాపి అత్తనియసఞ్ఞితాయ విపస్సనాయ సామిభూతో అత్తా పరామసీయతీతి దిట్ఠిగాహతాతి తథా "**గణ్హతో హి దిట్ఠిసముగ్ఘాటనం నామ న హోతీ**"తి వుత్తం. కామఞ్చాయం దిట్ఠివిసుద్ధికఙ్ఖావితరణవిసుద్ధిసమధిగమేన విసుద్ధదిట్ఠికో, మగ్గేన పన అసముగ్ఘాటితత్తా అనోళారికాయ చ దిట్ఠియా వసేనేవం వుత్తం.

సుట్ఠూతి సమ్మా. **మనాప**న్తి చ కిరియావిసేసనం, మనవడ్ఢనాకారేనాతి అత్థో. ఉభయేనాపి విపస్సనావిసయం అధిమానమాహ. తేన వుత్తం "**మానసముగ్ఘాటో నామ న హోతీ**"తి.

విపస్సితుం సక్కోమీతి తత్థ సమత్థతాపదేసేన గుణవిసేసయోగతో విపస్సనాయ అస్సాదేతబ్బతా దస్సీయతి, చిత్తం విపస్సితుం సక్కోమి. తస్మా విపస్సన్తో ఏవ కాలం వీతినామేస్సామీతి విపస్సనం అస్సాదేన్తస్సాతి యోజనా.

యస్మా దిట్ఠిసముగ్ఘాటనం నామేత్థ విసేసతో అనత్తానుపస్సనాయ హోతి, తస్మా తం దస్సేన్తేన "**సబ్బే సఙ్ఖారా**"తిఆదినా అనత్తానుపస్సనావిధిం వత్వా యస్మా పన అనత్తతో అనుపస్సన్తేన సఙ్ఖారా అనిచ్చతోపి దుక్ఖతోపి అనుపస్సితబ్బా ఏవ తదుపబ్రూహనతో, తస్మా "**హుత్వా అభావట్ఠేనా**"తిఆది వుత్తం.

యస్మా మానసముగ్ఘాటనం నామ అనిచ్చానుపస్సనాయ హోతి. ఖణే ఖణే భిజ్జనకే సఙ్ఖారే పస్సన్తస్స కుతో మానస్స అవసరో. అనిచ్చసఞ్ఞా భావేతబ్బా అస్మిమానసముగ్ఘాతాయాతి హి వుత్తం.

యస్మా నికన్తిపరియాదానం నామ దుక్ఖానుపస్సనాయ హోతి. న హి సభావతో, దుక్ఖవత్థుతో చ దుక్ఖభూతే సఙ్ఖారే పస్సన్తస్స తత్థ ఈసకమ్పి అభిరతో హోతి. అస్సాదానుపస్సినో హి తత్థ తణ్హా ఉప్పజ్జేయ్య. సేసం అనత్తలక్ఖణే వుత్తనయమేవ. అయం పనేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – వుత్తనయేన పటిపాటితో సమ్మసనం పసుతస్స యోగినో యదా

అనత్తానుపస్సనా తిక్ఖా సూరా విసదా పవత్తతి, ఇతరా ద్వేపి తదనుగతికా, తదానేన దిట్ఠిఉగ్ఘాటనం కతం హోతి. అత్తదిట్ఠిమూలికా హి సబ్బా దిట్ఠియో. అనత్తానుపస్సనా చ అత్తదిట్ఠియా ఉజుపటిపక్ఖా.

యదా పన అనిచ్చానుపస్సనా తిక్ఖా సూరా విసదా పవత్తతి, ఇతరా ద్వేపి తదనుగతికా , తదానేన మానసముగ్ఘాటనం కతం హోతి. సతి హి నిచ్చగాహే మానజప్పనా "ఇదం నిచ్చం, ఇదం ధువ"న్తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౫౦౧) **బకబ్రహ్మునో** వియ. అనిచ్చానుపస్సనా చ నిచ్చగాహస్స ఉజుపటిపక్ఖా.

యదా పన దుక్ఖానుపస్సనా తిక్ఖా సూరా విసదా పవత్తతి, ఇతరా ద్వేపి తదనుగతికా, తదానేన నికన్తిపరియాదానం కతం హోతి. సతి హి సుఖసఞ్ఞాయ తణ్హాగాహోవ, దుక్ఖానుపస్సనా చ నికన్తియా ఉజుపటిపక్ఖా. ఏవం తిస్సన్నం అనుపస్సనానం కిచ్చవిసేసవసేన దిట్ఠిఉగ్ఘాటనాదీని హోన్తి. తేన వుత్తం "**ఇతి అయం విపస్సనా అత్తనో అత్తనో ఠానేయేవ తిట్ఠతీ**"తి. అనుపస్సనానం యథారహం సకకిచ్చకరణఞ్హి సకట్ఠానేయేవ ఠానం, తస్మా విసుం సమ్మసననయో నత్థీతి న వత్తబ్బన్తి అధిప్పాయో.

౭౨౨. సబ్బాకారతోతి ఇధ వియ ఏకదేసేన అవత్వా సబ్బాకారతో సరూపతో, కిచ్చతో చ అనవసేసతో వత్తబ్బా. **ఇధేవా**తి తీరణపరిఞ్ఞాయమేవ. ఏకచ్చానంయేవేత్థ అనుపస్సనానం పటిలాభోతి ఆహ "**ఏకదేసం పటివిజ్ఝన్తో**"తి, తా పన సయమేవ సరూపతో దస్సేస్సతి . **తప్పటిపక్ఖే ధమ్మే**తి యా అనుపస్సనా ఇధ సమ్భవన్తి, తాసం పటిపక్ఖే ధమ్మే నిచ్చసఞ్ఞాదికే **పజహతి** విక్ఖమ్భేతి.

ఖయానుపస్సనన్తి సఙ్ఖారానం ఖణభఙ్గానుపస్సనం. **భావేన్తో**తి వడ్ఢేన్తో. **ఘనసఞ్ఞ**న్తి సన్తతిసమూహకిచ్చారమ్మణానం వసేన ఏకత్తగ్గహణం. **ఖయానుపస్సన**న్తి హుత్వా అభావానుపస్సనన్తి వదన్తి. యాయ పఞ్ఞాయ ఘనవినిబ్భోగం కత్వా "అనిచ్చం ఖయట్ఠేనా"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౪౮) పస్సతి, సా **ఖయానుపస్సనా**. భఙ్గానుపస్సనతో పట్ఠాయ తస్సా పారిపూరీతి ఘనసఞ్ఞాయ పహానం హోతి, తతో పుబ్బే అపరిపుణ్ణతాయ తం న హోతి. ఏవమఞ్ఞత్థాపీతి పరిపుణ్ణాపరిపుణ్ణతా పహానతీరణపరిఞ్ఞాసు విపస్సనాపఞ్ఞాయ దట్ఠబ్బా. పచ్చక్ఖతో, అన్వయతో చ సఙ్ఖారానం భఙ్గం దిస్వా తత్థేవ భఙ్గసఙ్ఖాతే నిరోధే అధిముత్తతా **వయానుపస్సనా**, తాయ **ఆయూహనం పజహతి**. యదత్థం, యాయ చ ఆయూహతి, తస్మిం పవత్తే తణ్హాయ చస్స చిత్తం న నమతీతి. తేన వుత్తం "**వయానుపస్సనం భావేన్తో ఆయూహనం పజహతీ**"తి. జాతస్స జరామరణేహి ద్విధా పరిణామదస్సనం, రూపసత్తకాదివసేన వా పరిగ్గహితస్స తంతంపరిచ్ఛేదతో పరం అఞ్ఞభావదస్సనం **విపరిణామానుపస్సనా**, తాయ **ధువసఞ్ఞం** థిరభావగహణం **పజహతి**.

అనిమిత్తానుపస్సనాదయో అనిచ్చానుపస్సనాదయో ఏవ. **నిమిత్త**న్తి సన్తతియం, సమూహే చ ఏకత్తసఞ్ఞాయ గయ్హమానం కాలన్తరావట్ఠాయిభావేన, నిచ్చభావేన చ సఙ్ఖారానం సకిచ్చపరిచ్ఛేదతాయ సవిగ్గహం వియ ఉపట్ఠానమత్తం. **పణిధి**న్తి సుఖపత్థనం, రాగాదిపణిధిం వా, అత్థతో తణ్హావసేన సఙ్ఖారేసు నిన్నతం. **అభినివేస**న్తి అత్తాభినివేసం. ఏతేసఞ్హి నిమిత్తాదీనం పటిపక్ఖభావేన అనిచ్చానుపస్సనాదయో అనిమిత్తాదినామేహి వుత్తాతి అనిచ్చానుపస్సనాదీహి పహాతబ్బా నిచ్చసఞ్ఞాదయో వియ నిమిత్తగ్గాహాదయోవ పటిపక్ఖాతి దట్ఠబ్బా. రూపాదిఆరమ్మణం ఞత్వా తదారమ్మణస్స చిత్తస్స భఙ్గం దిస్వా సఙ్ఖారా ఏవ భిజ్జన్తి, సఙ్ఖారానం మరణం, న అఞ్ఞో కోచి అత్థీతి భఙ్గవసేన సుఞ్ఞతం గహేత్వా పవత్తా విపస్సనా అధిపఞ్ఞా చ సా ధమ్మేసు చ విపస్సనాతి **అధిపఞ్ఞాధమ్మవిపస్సనా**, తాయ నిచ్చసారాదిఆదానవసేన పవత్తం అభినివేసం

సతణ్హం దిట్ఠిం పజహతి. **యథాభూతఞాణదస్సనం** నామ సప్పచ్చయనామరూపదస్సనం. తేన “అహోసిం ను ఖో అహమతీతమద్ధాన”న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౮; సం॰ ని॰ ౨.౨౦) ఏవమాదికం, “ఇస్సరతో లోకో సమ్భవతీ”తి ఏవమాదికఞ్చ **సమ్మోహాభినివేసం పజహతి**. భయతుపట్ఠానవసేన ఉప్పన్నం సబ్బభవాదీసు ఆదీనవదస్సనఞాణం **ఆదీనవానుపస్సనా,** తాయ కస్సచిపి ఆలయనిస్సయఅదస్సనతో **ఆలయాభినివేసం** తథాపవత్తం తణ్హం **పజహతి**. సఙ్ఖారానం ముఞ్చనస్స ఉపాయభూతం పటిసఙ్ఖాఞాణం **పటిసఙ్ఖానుపస్సనా,** తాయ అనిచ్చాదీసు అప్పటిసఙ్ఖాతత్తా పటిసఙ్ఖానస్స పటిపక్ఖభూతం అవిజ్జం పజహతి. సఙ్ఖారుపేక్ఖా, అనులోమఞాణఞ్చ **వివట్టానుపస్సనా**. తస్సా హి వసేన తస్స పదుమపలాసే ఉదకబిన్దు వియ సబ్బసఙ్ఖారేహి చిత్తం పతిలీయతి పతికుటతి, తస్మా తాయ **సంయోగాభినివేసం** కామసంయోగాదికిలేసప్పవత్తిం **పజహతి**. అనిచ్చానుపస్సనాదయో సత్త అనుపస్సనా హేట్ఠా అత్థతో విభత్తాతి, పరతో చ సంవణ్ణీయన్తీతి ఇధ న వుత్తా.

తాసూతి అట్ఠారససు మహావిపస్సనాసు. **ఇమినాతి** యోగినా. **తస్మాతి** అనిచ్చాదిలక్ఖణత్తయవసేన సఙ్ఖారానం దిట్ఠత్తా. తందస్సనఞ్హి అనిచ్చాదిఅనుపస్సనాతి. **పటివిద్ధాతి** పటిలద్ధా. యదగ్గేన హి ఞాణేన సవిసయో పటివిద్ధో, తదగ్గేన తం పటిలద్ధం నామ హోతి. **బ్యఞ్జనమేవ నానం** యథా “రుక్ఖో పాదపో తరూ”తి. **తాపి** అనిమిత్తాపణిహితసుఞ్ఞతానుపస్సనా.

సబ్బాపి విపస్సనా, తస్మా ఏకదేసేన పటివిద్ధా హోన్తీతి అధిప్పాయో. **కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధియా ఏవ సఙ్గహితం,** తస్మా తం పగేవ సిద్ధన్తి అత్థో. తేనాహ ‘‘**ఇదమ్పి ద్వయం పటివిద్ధమేవ హోతీ**’’తి. **సేసేసు** నిబ్బిదానుపస్సనాదీసు దససు. ‘‘**కిఞ్చి పటివిద్ధం కిఞ్చి అప్పటివిద్ధ**’’న్తి ఇమినా తేసం ఏకదేసపటివేధమాహ. అనిచ్చానుపస్సనాయ హి సిద్ధాయ నిరోధానుపస్సనా, ఖయానుపస్సనా, వయానుపస్సనా, విపరిణామానుపస్సనా చ ఏకదేసేన సిద్ధా నామ హోన్తి, దుక్ఖానుపస్సనాయ సిద్ధాయ నిబ్బిదానుపస్సనా, ఆదీనవానుపస్సనా చ, అనత్తానుపస్సనాయ సిద్ధాయ ఇతరాతి.

ఉదయబ్బయఞాణకథావణ్ణనా

౭౨౩. పరతో పటిపదాఞాణదస్సనకథాయం అబ్భాదివిగమేన ఆకాసస్స వియ, పఙ్కమలవిగమేన ఉదకస్స వియ, కాళకాపగమేన సువణ్ణస్స వియ సంకిలేసవిగమేన ఞాణస్స పరిసుద్ధీతి ఆహ ‘‘**నిచ్చసఞ్ఞాదీనం పహానేన విసుద్ధఞాణో**’’తి. అనేకాకారవోకారసఙ్ఖారేసు లక్ఖణత్తయసల్లక్ఖణసమ్మసనస్స కతత్తా వుత్తం ‘‘**సమ్మసనఞాణస్స పారం గన్త్వా**’’తి. తత్థ **సమ్మసనఞాణస్సాతి** నయవిపస్సనాసఙ్ఖాతస్స కలాపసమ్మసనఞాణస్స. తస్సేవ హి థిరభావాయ ఇతరే సమ్మసనవిసేసాతి వదన్తి. **సమ్మసనఞాణస్సాతి** వా కలాపసమ్మసనాదిసమ్మసనఞాణస్స. అనుపదధమ్మవిపస్సనాయ సదిసా హి సా. తాయ హి దిట్ఠిఉగ్ఘాటనాది సమ్భవతీతి. విత్థారతో భావనావిధానం పరతో వత్తుకామో ‘‘**సఙ్ఖేపతో తావ ఆరభతీ**’’తి ఆహ. సఙ్ఖేపతో హి ఆరమ్భో ఆదికమ్మికస్స సుకరో. **తత్రాతి** సఙ్ఖేపేన ఆరమ్భే.

కథన్తి కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. యం “పచ్చుప్పన్నానం…పే॰… ఉదయబ్బయానుపస్సనే ఞాణ”న్తి వుత్తం, తం కథం ఞాతబ్బన్తి చేతి అత్థో. సన్తతిపచ్చుప్పన్నే, ఖణపచ్చుప్పన్నే వా ధమ్మే ఉదయబ్బయదస్సనాభినివేసో కాతబ్బో, న అతీతానాగతేతి వుత్తం ‘‘**పచ్చుప్పన్నానం ధమ్మాన**’’న్తి. ఉదయదస్సనఞ్చేత్థ యావదేవ వయదస్సనత్థన్తి వయదస్సనస్స పధానతం దస్సేతుం ‘‘**విపరిణామానుపస్సనే పఞ్ఞా**’’తి వత్వా తం పన వయదస్సనం ఉదయదస్సనపుబ్బకన్తి ఆహ ‘‘**ఉదయబ్బయానుపస్సనే ఞాణ**’’న్తి.

జాతన్తి నిబ్బత్తం పటిలద్ధత్తభావం. అయం హి జాతసద్దో ఖణత్తయసమఙ్గితం సన్ధాయ వుత్తో "యే ధమ్మా జాతా భూతా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౧౦౪౬) వియ, న అతీతం

"యే తే జాతా న తే సన్తి, యే న జాతా తత్థేవ తే;
లద్ధత్తభావా నో భగ్గా, తేవ సన్తి సభావతో"తి. –

ఆదీసు వియ, నాపి జాతతామత్తం "యం తం జాతం భూతం సఙ్ఖత"న్తిఆదీసు వియ. తేనాహ **''జాతం రూపం పచ్చుప్పన్న**"న్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౦౭; సం॰ ని॰ ౫.౩౭౯), పచ్చుప్పన్నరూపం నామ జాతం ఖణత్తయపరియాపన్నన్తి అత్థో. తం పన ఆదితో దుప్పరిగ్గహన్తి సన్తతిపచ్చుప్పన్నవసేన విపస్సనాభినివేసో కాతబ్బో. **తస్సా**తి రూపస్స. పచ్చయలక్ఖణపపఞ్చం అనామసిత్వా **నిబ్బత్తిలక్ఖణం ఉదయో**తి నిబ్బత్తనసఙ్ఖాతం సఙ్ఖతలక్ఖణం ఉదయో ఉప్పాదో. **విపరిణామలక్ఖణం వయో**తి విపరిణామసఙ్ఖాతం సఙ్ఖతలక్ఖణం వయో వినాసో. **అనుపస్సనాఞాణ**న్తి యా ఉదయస్స, వయస్స చ అనుపేక్ఖనా, తం ఞాణం. కిఞ్చాపి కలాపసమ్మసనాదీసు జాతిజరామరణసీసేన జాతిజరామరణవన్తో ధమ్మా వుత్తా, ఇధ పన ఉదయబ్బయఞాణనిద్దేసే "జాతి పచ్చుప్పన్నా, తస్సా నిబ్బత్తిలక్ఖణం ఉదయో, విపరిణామలక్ఖణం వయో"తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౪౯) వుచ్చమానే జాతిజరామరణానం జాతిజరామరణవన్తతా, నిప్ఫన్నతా చ అనుఞ్ఞాతా వియ హోతీతి తం పరిహరితుం పటిచ్చసముప్పాదఙ్గేసు భవపరియోసానావ దేసనా కతా.

సోతి యోగీ. **ఇమినా పాళినయేనా**తి ఇమాయ "జాతం రూపం పచ్చుప్పన్న"న్తిఆదినా దస్సితాయ పాళిగతియా. **జాతి**న్తి న పసూతిం, న చ పఠమాభినిబ్బత్తిమత్తం, అథ ఖో ఉప్పాదం నిబ్బత్తివికారం. స్వాయం వికారో యస్మా సఙ్ఖారానం అభినవావట్ఠానజరా వియ నవభావాపగమోతి ఆహ **''అభినవాకార**"న్తి. సమనుపస్సతీతి సమ్బన్ధో. **అనుప్పన్నస్స రాసి వా నిచయో వా నత్థి** యతో ఆగచ్ఛేయ్య ఉప్పజ్జమానం అలద్ధత్తభావస్స సబ్బేన సబ్బం అవిజ్జమానత్తా. తేనాహ **''ఉప్పజ్జమాన...పే.... నత్థీ**"తి. యథా అనాగతే అద్ధని ఇమే ధమ్మా సబ్బేన సబ్బం నత్థి, ఏవం అతీతేపి అద్ధనీతి దస్సేన్తో **''నిరుజ్ఝమానస్సాపీ**"తిఆదిం వత్వా అవిజ్జమానానంయేవ రూపారూపధమ్మానం హేతుపచ్చయసమవాయే ఉప్పాదో, ఉప్పజ్జిత్వా చ సబ్బసో అభావూపగమోతి ఇమమత్థం సముదాయగతం తదేకదేసభూతాయ ఉపమాయ విభావేతుం **''యథా పనా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **రాసితో**తి రాసిభావేన సముస్సితో పుఞ్జో రాసి. యథా తథా పిణ్డిభూతో **నిచయో**. భూమియం నిదహిత్వా ఠపితం **నిధానం**. ఉపవీణేతి ఏతేనాతి **ఉపవీణం,** వీణావాదనం.

౭౨౪. ఏవం సఙ్ఖేపతో ఉదయబ్బయమనసికారవిధిం దస్సేత్వా ఇదాని విత్థారతో దస్సేతుం **''పున యానీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **అవిజ్జాసముదయా**తి అవిజ్జాయ ఉప్పాదా, అత్థిభావాతి అత్థో. నిరోధవిరోధీహి ఉప్పాదో అత్థిభావవాచకోపి హోతీతి వుత్తోవాయమత్థో. తస్మా పురిమభవసిద్ధాయ అవిజ్జాయ సతి ఇమస్మిం భవే రూపస్స ఉప్పాదో హోతీతి అత్థో. **పచ్చయసముదయట్ఠేనా**తి పచ్చయస్స ఉప్పన్నభావేన, అత్థిభావతోతి అత్థో. అవిజ్జాదీహి చ తీహి అతీతకాలికాని తేసం సహకారీకారణభూతాని ఉపాదానాదీనిపి గహితానేవాతి దట్ఠబ్బం.

పవత్తిపచ్చయేసు కబళీకారాహారస్స బలవతాయ సో ఏవ గహితో **''ఆహారసముదయా**"తి. తస్మిం పన గహితే పవత్తిపచ్చయతాసామఞ్ఞేన ఉతుచిత్తానిపి గహితానేవ హోన్తీతి చతుసముట్ఠానికరూపస్స పచ్చయతో ఉదయదస్సనం విభావితమేవాతి దట్ఠబ్బం. అవిజ్జాతణ్హుపనిస్సయసహితేనేవ కమ్మునా రూపకాయస్స నిబ్బత్తి. అసతి చ

అవిజ్జుపనిస్సయాయ భవనికన్తియా జాతియా అసమ్భవో ఏవాతి. యథా చ రూపస్స అవిజ్జాతణ్హుపనిస్సయతా, ఏవం వేదనాదీనమ్పి దట్ఠబ్బా. ఆహారో పన ఉప్పన్నస్స రూపస్స పోసకో, కబళీకారాహారస్స అధిప్పేతత్తా, కామధాతాధిట్ఠానత్తా చ దేసనాయ. ఉక్కంసనిద్దేసేన వా ఆహారగ్గహణం. "**నిబ్బత్తిలక్ఖణ**"న్తిఆదినా కాలవసేన ఉదయదస్సనమాహ. తత్థ అద్ధానవసేన పగేవ ఉదయం పస్సిత్వా ఠితో ఇధ సన్తతివసేన దిస్వా అనుక్కమేన ఖణవసేన పస్సతి. **పఞ్చ లక్ఖణానీతి** అవిజ్జా తణ్హా కమ్మం ఆహారోతి ఇమేసం పచ్చయానం అత్థితాసఙ్ఖాతలక్ఖణాని చేవ రూపస్స నిబ్బత్తిలక్ఖణఞ్చాతి ఇమాని పఞ్చ లక్ఖణాని. తేసం అత్థితా హి రూపస్స ఉదయో లక్ఖీయతి ఏతేహీతి లక్ఖణానీతి వుచ్చన్తి. నిబ్బత్తి పన సఙ్ఖతలక్ఖణమేవాతి.

అవిజ్జానిరోధా రూపనిరోధోతి అగ్గమగ్గఞాణేన అవిజ్జాయ అనుప్పాదనిరోధతో అనాగతస్స రూపస్స అనుప్పాదనిరోధో హోతి పచ్చయాభావే అభావతో. **పచ్చయనిరోధట్ఠేనాతి** అవిజ్జాసఙ్ఖాతస్స అనాగతే ఉప్పజ్జనకరూపపచ్చయస్స నిరుద్ధభావేన. **తణ్హానిరోధా కమ్మనిరోధాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఆహారనిరోధాతి** పవత్తిపచ్చయస్స కబళీకారాహారస్స అభావే. **రూపనిరోధోతి** తంసముట్ఠానరూపస్స అభావో హోతి. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బం. **విపరిణామలక్ఖణన్తి** భఙ్గకాలవసేన తేసం వయదస్సనం. తస్మా తం అద్ధావసేన పగేవ పస్సిత్వా ఠితో ఇధ సన్తతివసేన దిస్వా అనుక్కమేన ఖణవసేన పస్సతి. **పఞ్చ లక్ఖణానీతి** ఇధ అవిజ్జాదీనం చతున్నం పచ్చయానం అనుప్పాదనిరోధో, రూపస్స ఖణనిరోధో చాతి ఇమాని పఞ్చ లక్ఖణాని. తేసఞ్హి అనుప్పాదనిరోధో, రూపస్స అచ్చన్తనిరోధో లక్ఖీయతి ఏతేహీతి లక్ఖణానీతి వుచ్చన్తి.

విపరిణామో సఙ్ఖతలక్ఖణమేవ. ఏస నయో వేదనాక్ఖన్ధాదీసు. అయం పన విసేసో – "ఫుట్ఠో వేదేతి, ఫుట్ఠో సఞ్జానాతి, ఫుట్ఠో చేతేతీ"తి (సం॰ ని॰ ౪.౯౩), "ఫస్సపచ్చయా వేదనా, చక్ఖుసమ్ఫస్సజా వేదనా, సఞ్ఞా, చేతనా"తి, చ వచనతో ఫస్సో వేదనా (విభ॰ ౨౩౧) సఞ్ఞా సఙ్ఖారక్ఖన్ధానం పవత్తిపచ్చయో, తంనిరోధా చ తేసం నిరోధో, **మహాపదాన** (దీ॰ ని॰ ౨.౬౦) **మహానిదాన**సుత్తేసు, **అభిధమ్మే** చ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయవారే "నామరూపపచ్చయా విఞ్ఞాణ"న్తి (కథా॰ ౭౧౯) వచనతో నామరూపం విఞ్ఞాణస్స పవత్తిపచ్చయో, తంనిరోధా తస్స నిరోధోతి వుత్తం "**ఫస్ససముదయా వేదనాసముదయో**"తిఆది.

ఏత్థ చ కేచి తావ ఆహు "అరూపక్ఖన్ధానం ఉదయబ్బయదస్సనం అద్ధాసన్తతివసేనేవ, న ఖణవసేనా"తి. తేసం మతేన ఖణతో ఉదయబ్బయదస్సనమేవ న సియా. అపరే పనాహు "పచ్చయతో ఉదయబ్బయదస్సనే అతీతాదివిభాగం అనామసిత్వా సబ్బసాధారణతో అవిజ్జాదిపచ్చయా వేదనాసమ్భవం లబ్భమానతం పస్సతి, న ఉప్పాదం. అవిజ్జాదిఅభావే చ తస్సా అసమ్భవం అలబ్భమానతం పస్సతి, న భఙ్గం. ఖణతో ఉదయబ్బయదస్సనే పచ్చుప్పన్నానం ఉప్పాదం, భఙ్గఞ్చ పస్సతీ"తి, తం యుత్తం. సన్తతివసేన హి రూపారూపధమ్మే ఉదయతో, వయతో చ మనసి కరోన్తస్స అనుక్కమేన భావనాయ బలప్పత్తకాలే ఞాణస్స తిక్ఖవిసదభావప్పత్తియా ఖణతో ఉదయబ్బయా ఉపట్ఠహన్తీతి. అయఞ్హి పఠమం పచ్చయతో ఉదయబ్బయం మనసి కరోన్తో అవిజ్జాదికే పచ్చయధమ్మే విస్సజ్జేత్వా ఉదయబ్బయవన్తే ఖన్ధే గహేత్వా తేసం పచ్చయతో ఉదయబ్బయదస్సనముఖేన ఖణతోపి ఉదయబ్బయం మనసి కరోతి.

తస్స యదా ఞాణం తిక్ఖం విసదం హుత్వా పవత్తతి, తదా రూపారూపధమ్మా ఖణే ఖణే ఉప్పజ్జన్తా, భిజ్జన్తా చ హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి. తేన వుత్తం "**ఏవమ్పి రూపస్స ఉదయో**"తిఆది. తత్థ **ఏవమ్పి రూపస్స ఉదయోతి** ఏవం వుత్తనయేన

అవిజ్జాసముదయాపి. తణ్హా...పే.... కమ్మ...పే.... ఆహారసముదయాపి రూపస్స సమ్భవో. **ఏవమ్పి రూపస్స వయోతి** ఏవం వుత్తనయేనేవ అవిజ్జానిరోధాపి తణ్హా...పే.... ఆహారనిరోధాపి రూపస్స వయో అనుప్పాదోతి **పచ్చయతో విత్థారేన మనసికారం కరోతి** . **ఏవమ్పి రూపం ఉదేతీ**తి ఏవం వుత్తనయేన నిబ్బత్తిలక్ఖణం పస్సన్తోపి కమ్మసముట్ఠానరూపమ్పి ఆహారఉతుచిత్తసముట్ఠానరూపమ్పి ఉదేతి ఉప్పజ్జతి నిప్పజ్జతీతి. ఏవం వుత్తనయేనేవ విపరిణామలక్ఖణం పస్సన్తో కమ్మసముట్ఠానరూపమ్పి ఆహారఉతుచిత్తసముట్ఠానరూపమ్పి **వేతి** నిరుజ్ఝతీతి ఖణతో విత్థారేన మనసికారం కరోతీతి యోజనా.

౭౨౫. ఏవం మనసి కరోతో న యావ ఉదయబ్బయఞాణం ఉప్పజ్జతి, తావ ఉదయబ్బయా సుట్ఠు పాకటా న హోన్తీతి కత్వా వుత్తం "**ఇతి కిరిమే ధమ్మా...పే.... పటివేన్తీ**"తి, నయదస్సనవసేన వా ఏవం వుత్తం. పఠమఞ్హి పచ్చుప్పన్నధమ్మానం ఉదయబ్బయం దిస్వా అథ అతీతానాగతే నయం నేతి. దుక్ఖాదిసచ్చప్పభేదా, అనులోమాదిపటిచ్చసముప్పాదప్పభేదా, ఏకత్తాదినయప్పభేదా, అనిచ్చతాదిలక్ఖణప్పభేదా చ **సచ్చపటిచ్చసముప్పాదనయలక్ఖణప్పభేదా**. పటిచ్చసముప్పాదగ్గహణేనేవ చేత్థ పటిచ్చసముప్పన్నధమ్మానమ్పి గహణం, తేసమ్పి అత్తనో ఫలం పతి పటిచ్చ సముప్పాదభావతో.

౭౨౬. **యన్తి** కరణే పచ్చత్తవచనం, యేన ఞాణేనాతి అత్థం వదన్తి. **యన్తి** వా కిరియాపరామసనం. **ఖన్ధానం సముదయం పస్సతి, ఖన్ధానం నిరోధం పస్సతీ**తి ఏత్థ యదేతం దస్సనన్తి అత్థో. **యం పనాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ చ యథా అవిజ్జాదిసముదయనిరోధతో ఖన్ధానం సముదయనిరోధస్స అఞ్ఞత్తా "అవిజ్జాసముదయా రూపసముదయో"తిఆదివచనభేదో (పటి॰ మ॰ ౧.౫౦) కతో, న ఏవం నిబ్బత్తివిపరిణామలక్ఖణేహి ఖన్ధానం ఉదయబ్బయస్స భేదో అత్థి అభిన్నాధికరణత్తాతి "**నిబ్బత్తిలక్ఖణవిపరిణామలక్ఖణాని పస్సన్తో ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం పస్సతీ**"తి వచనభేదం అకత్వా వుత్తం. **ఉప్పత్తిక్ఖణేయేవ హీతి హి**-సద్దో హేతుఅత్థో. యస్మా ఉప్పాదక్ఖణేయేవ నిబ్బత్తిలక్ఖణం, భఙ్గక్ఖణేయేవ చ విపరిణామలక్ఖణం, తస్మా తాని పస్సన్తో ఖణతో ఖన్ధానం ఉదయబ్బయే పస్సతి నామాతి "**యం పనా**"తిఆదినా వుత్తమేవత్థం పాకటతరం కరోతి.

౭౨౭. **ఇచ్చస్సేవన్తి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో హేతుఅత్థో. యస్మా "అవిజ్జా సముదయా"తిఆది పచ్చయతో ఖన్ధానం ఉదయబ్బయదస్సనం, "నిబ్బత్తిలక్ఖణ"న్తిఆది ఖణతో, తస్మాతి అత్థో. **అస్సాతి** యోగినో. **ఏవన్తి** వుత్తప్పకారపరామసనం. యే పన "**ఇచ్చస్స పచ్చయతో**"తి పఠన్తి, తేసం **ఇతీతి** వుత్తప్పకారపరామసనం. **జనకావబోధతో**తి ఖన్ధానం జనకస్స అవిజ్జాదిపచ్చయస్స అవబుజ్ఝనతో . **జాతిదుక్ఖావబోధతో**తి జాతిసఙ్ఖాతస్స దుక్ఖస్స అవబుజ్ఝనతో. **దుక్ఖసచ్చం పాకటం హోతి** ఏకదేసదస్సనేన పబ్బతసముద్దాదిదస్సనకానం వియ. **మరణదుక్ఖావబోధతో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. "**పచ్చయానుప్పాదేనా**"తి ఏతేన పచ్చయానం అనుప్పాదనిరోధో ఇధ పచ్చయనిరోధోతి దస్సేతి. **పచ్చయవతన్తి** పచ్చయతో ఉప్పజ్జనకానం. **యఞ్చస్స ఉదయబ్బయదస్సనన్తి** యం అస్స యోగినో పచ్చయతో, ఖణతో చ ఉదయబ్బయానం దస్సనం. తత్థ అసమ్మోహో, తప్పధానో వా వితక్కాదిధమ్మపుఞ్జో **మగ్గో వాయం లోకికో**తి నియ్యానానులోమతో లోకికో మగ్గో ఏవాయం. **ఇతి** తస్మా **మగ్గసచ్చం పాకటం హోతి** సభావావబోధతో. తేనాహ "**తత్ర సమ్మోహవిఘాతతో**"తి, తదఙ్గవసేనాతి అత్థో. అథ వా యథావుత్తో సమ్మాదిట్ఠిసఙ్ఖాతో మగ్గో అరియమగ్గస్స ఉపాయభూతో అసమ్మోహసభావో అత్తానమ్పి పకాసేతి

పదీపో వియాతి మగ్గసచ్చం పాకటం హోతి. స్వాయం పాకటభావో మోహన్ధకారవిధమనేనాతి ఆహ ‘‘**తత్ర సమ్మోహవిఘాతతో**’’తి.

౨౨౮. “అవిజ్జాపచ్చయా”తిఆదికో **అనులోమో పటిచ్చసముప్పాదో** పవత్తియా అనులోమనతో. “అవిజ్జాసముదయా”తిఆదినా అవిజ్జాదీసు సన్తేసూతి అయమత్థో వుత్తోతి ఆహ ‘‘**ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతీతి అవబోధతో**’’తి. పవత్తియా విలోమనతో “అవిజ్జాయత్వేవ అసేసవిరాగనిరోధా”తిఆదికో **పటిలోమో పటిచ్చసముప్పాదో. తే చ** సఙ్ఖతా **పటిచ్చసముప్పన్నా** “జరామరణం, భిక్ఖవే, అనిచ్చం సఙ్ఖతం పటిచ్చసముప్పన్న”న్తిఆదివచనతో (సం॰ ని॰ ౨.౨౦). పటిచ్చసముప్పన్నస్స చ పాకటతా పచ్చయాకారపాకటతాయ ఏవ “ఇమస్సేతం ఫల”న్తి అవబోధతో.

౨౨౯. పురిమపురిమానం నిరోధో ఉత్తరుత్తరానం ఉప్పాదానుబన్ధోతి అయమత్థో పచ్చయతో ఉదయదస్సనేన సిజ్ఝమానో ఏకత్తనయాధిగమాయ హోతి. యతో “అఞ్ఞో కరోతి, అఞ్ఞో పటిసంవేదయతీ”తిఆది (సం॰ ని॰ ౨.౧౮) వోహారసిద్ధియా ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా అనోకాసతా. తేనాహ ‘‘**హేతుఫలసమ్బన్ధేనా**’’తిఆది. సఙ్ఖారా ఖణే ఖణే ఉప్పజ్జన్తీతి అయమత్థో ఖణతో ఉదయదస్సనేన సిజ్ఝమానో నానత్తనయాధిగమాయ హోతి. యతో పచ్చయపచ్చయుప్పన్నానం సభావభేదావబోధతో “సో కరోతి, సో పటిసంవేదయతీ”తిఆదినయప్పవత్తాయ సస్సతదిట్ఠియా అనోకాసతా. తేనాహ ‘‘**ఖణతో ఉదయదస్సనేనా**’’తిఆది. **పచ్చయతో ఉదయబ్బయదస్సనేన** పచ్చయే సతి ఫలస్స భావో, అసతి అభావోతి ఇమస్స అత్థస్స సిద్ధియా అత్థితామత్తేనేవ తే ధమ్మా కారణన్తి **అబ్యాపారనయో పాకటో హోతి**. యతో అత్తదిట్ఠియా అనోకాసతా వసవత్తితాయ అలబ్భనేయ్యతో . తేన వుత్తం ‘‘**ధమ్మాన**’’న్తిఆది. **అవసవత్తిభావో** పరాయత్తతా, సా చ సప్పచ్చయతాయ వేదితబ్బా. **పచ్చయతో ఉదయదస్సనేన** తేహి తేహి పచ్చయేహి ఇమే ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పజ్జమానా చ పచ్చయానురూపమేవ ఉప్పజ్జన్తీతి హేతుఫలస్స హేతుఅనురూపతో సిద్ధియా అకిరియదిట్ఠియా అనోకాసతావాతి ఆహ ‘‘**పచ్చయతో పనా**’’తిఆది. సతి కారణే కుతో అకిరియవాదో. కరోతీతి హి **కారణం.**

౨౩౦. పచ్చయతో ఉదయం పస్సతో పచ్చయే సతి సభావే సతి ఫలస్స సమ్భవోతి అత్థితామత్తేన ఉపకారకతాతి సఙ్ఖతానం నిరీహతా, అసతి చ అభావోతి పచ్చయాధీనవుత్తితా చ విఞ్ఞాయమానా అత్తసుఞ్ఞతం విభావేతీతి ఆహ ‘‘**పచ్చయతో చస్స...పే.... తావబోధతో**’’తి. **అనిచ్చలక్ఖణం పాకటం హోతి** ఖణతో ఉదయబ్బయదస్సనేన సఙ్ఖారానం ఉదయబ్బయతో పరిచ్ఛిన్నతాయ విఞ్ఞాయమానత్తా. తేనాహ ‘‘**హుత్వా అభావావబోధతో**’’తి. ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝనట్ఠో **హుత్వా అభావో. పుబ్బన్తాపరన్తవివేకో** అతీతానాగతభావసుఞ్ఞతా. న హి సఙ్ఖారా ఖణత్తయతో పుబ్బే, పచ్ఛా చ విజ్జన్తి, తస్మా **పుబ్బన్తాపరన్తవివేకావబోధతో**తి ఆదిఅన్తవన్తతాపటివేధతోతి అత్థో. **దుక్ఖలక్ఖణమ్పి పాకటం హోతి** ఉదయబ్బయదస్సనేనాతి సమ్బన్ధో. ఉప్పజ్జిత్వా భిజ్జన్తా సఙ్ఖారా ఉప్పాదతో ఉద్ధం జరాభఙ్గావత్థన్తరుప్పత్తియా నిరన్తరం విబాధీయన్తేవ. సా చ నేసం విబాధియమానతా సమ్మా ఉదయబ్బయదస్సనేన విభూతా హోతీతి ఆహ ‘‘**దుక్ఖ...పే... బోధతో**’’తి.

సభావలక్ఖణమ్పీతి ఉదయబ్బయదస్సనేన న కేవలం అనిచ్చదుక్ఖలక్ఖణమేవ, అథ ఖో పథవీఫస్సాదీనం కక్ఖళఫుసనాదిసఙ్ఖాతం సభావసఙ్ఖాతం లక్ఖణమ్పి పాకభావవిద్ధం సభావావచ్ఛిన్నం పాకటం హోతి. తేనాహ ‘‘**ఉదయబ్బయపరిచ్ఛిన్నావబోధతో**’’తి. **సభావలక్ఖణే**తి సభావసఙ్ఖాతే లక్ఖణే, తంతంధమ్మానం సలక్ఖణే. **సఙ్ఖతలక్ఖణస్స**

తావకాలికత్తమ్పీతి ఉప్పాదాదిసఙ్ఖతలక్ఖణస్స ఉప్పాదక్ఖణాదిపరిత్తకాలికతాపి ఖణన్తరానవట్ఠానతో తస్స. తేనాహ "**ఉదయక్ఖణే**"తిఆది. **ఉదయవయ**మత్తగ్గహణఞ్చేత్థ ఉదయబ్బయదస్సనవసేనేవ ఇమస్స ఞాణస్స పవత్తనతో, న ఠితిక్ఖణస్స అభావా.

౭౩౧. న కేవలఞ్చ నిచ్చనవా, అథ ఖో పరిత్తకాలట్ఠాయినో. కథన్తి ఆహ "**సూరియుగ్గమనే**"తిఆది. తత్థ ఉదకే దణ్డేన కతలేఖా **ఉదకే దణ్డరాజి. ఉస్సావబిన్దు**ఆదయో పఞ్చ కిఞ్చాపి ఉత్తరుత్తరి అతిపరిత్తట్ఠాయిభావదస్సనత్థం నిదస్సితా, తథాపి తే దన్ధనిరోధా ఏవ నిదస్సితా, తతోపి లహుతరనిరోధత్తా సఙ్ఖారానం. తథా హి గమనస్సాదానం దేవపుత్తానం హేట్ఠుపరియాయేన పటిముఖం ధావన్తానం సిరసి పాదే చ బన్ధఖురధారా సన్నిపాతతోపి సీఘతరో రూపధమ్మానం నిరోధో వుత్తో, పగేవ అరూపధమ్మానం. న కేవలం నిచ్చనవా, నాపి పరిత్తకాలట్ఠాయినోవ, అథ ఖో అసారా. కథన్తి ఆహ "**మాయా**"తిఆది. మాయాదయో హి మణిఆదివసేన దిస్సమానా అతంసభావతాయ **అసారా**. తత్థ మన్తోసధభావితా ఇన్దజాలాదికా **మాయా**. మిగతణ్హికా **మరీచి**. సుపినమేవ **సుపినన్తం**. మణ్డలాకారేన ఆవిజ్ఝియమానం అలాతమేవ **అలాతచక్కం**. గన్ధబ్బదేవపుత్తానం కీళనిచ్ఛావసేన నగరం వియ ఆకాసే ఉపట్ఠానమత్తం **గన్ధబ్బనగరం**.

ఏత్తావతాతి య్వాయం "జాతం రూపం పచ్చుప్పన్న"న్తిఆదిపాళినయానుసారేన (పటి॰ మ॰ ౧.౪౯), "యం కిఞ్చి రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్న"న్తిఆదిపాళినయానుసారేన (మ॰ ని॰ ౧.౩౪౭, ౩౬౧; ౨.౧౧౩; ౩.౮౬, ౮౯; పటి॰ మ॰ ౧.౪౮) వా యావ ఉదయబ్బయపటివేధా భావనావిధి ఆరద్ధో, ఏత్తావతా. కలాపసమ్మసనాదికోపి హి సబ్బో భావనావిధి ఉదయబ్బయఞాణుప్పాదనస్సేవ, న పరిసపరిసరీరకరబన్ధోతి. **వయధమ్మమేవాతి** భిజ్జనసభావమేవ. **వయం ఉపేతి** అత్తనో ధమ్మతాయ. యఞ్హి ఉపక్కమేన వినస్సతీతి వుచ్చతి, తమ్పి అత్తనో ధమ్మతాయ ఏవ వినస్సతి అహేతుకత్తా వినాసస్స. ఉపక్కమహేతు పన విసదిసుప్పాదో హోతి. **ఇమినా ఆకారేనాతి** "యం కిఞ్చి సముదయధమ్మం, సబ్బం తం నిరోధధమ్మ"న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౬; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦) హి వుత్తం, తస్మా వయం అనాలమ్బిత్వాపి "వయధమ్మమేవ ఉప్పజ్జతీ"తి ఉదయస్స, "ఉప్పన్నఞ్చ ఇదం వయం ఉపేతీ"తి వయస్స చ ఇమినా యథావుత్తేన పచ్చక్ఖకరణాకారేన. అధునా ఉప్పన్నం, న తావ బలప్పత్తన్తి ఆహ "**తరుణవిపస్సనాఞాణ**"న్తి. కలాపసమ్మసనాదివసేన పవత్తం సమ్మసనం న నిప్పరియాయేన విపస్సనాసమఞ్ఞం లభతి, ఉదయబ్బయానుపస్సనాదివసేన పవత్తమేవ లభతీతి ఆహ "**యస్సాధిగమా ఆరద్ధవిపస్సకోతి సఙ్ఖం గచ్ఛతీ**"తి.

విపస్సనుపక్కిలేసకథావణ్ణనా

౭౩౨. ఇమాయ ఉదయబ్బయానుపస్సనాసఙ్ఖాతాయ **తరుణవిపస్సనాయ** వసేన, న ఆరద్ధవిపస్సనానం భఙ్గానుపస్సనాదిసఙ్ఖాతాయ తరుణవిపస్సనాయ, నాపి నిబ్బిదానుపస్సనాదిసఙ్ఖాతాయ బలవవిపస్సనాయ వసేనాతి అత్థో. న హి తదా విపస్సనుపక్కిలేసా ఉప్పజ్జన్తీతి. **ఆరద్ధవిపస్సకస్సాతి** చ ఆరద్ధవిపస్సకస్సేవాతి ఏవ-కారో లుత్తనిద్దిట్ఠో. తేనాహ "**విపస్సనుపక్కిలేసా హీ**"తిఆది. దిట్ఠిగాహాదివత్థుభావేన విపస్సనం ఉపక్కిలేసన్తీతి **విపస్సనుపక్కిలేసా**. "**అరియసావకస్సా**"తి ఇదం ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన వుత్తం బలవవిపస్సనాపత్తస్సాపి అనుప్పజ్జనతో. **విప్పటిపన్నకస్సాతి** సీలవిపత్తిఆదివసేన యథా తథా విప్పటిపన్నకస్స. తస్స పన పటిపత్తియా గరహితబ్బతం దస్సేన్తో "**విప్పటిపన్నకస్సా**"తి ఆహ. **చ**-సద్దో ఉపరిపదద్వయేపి యోజేతబ్బో. **నిక్ఖిత్తకమ్మట్ఠానస్సాతి** విపస్సనం ఆరభిత్వా అన్తరా వోసానం ఆపన్నస్స.

కుసీతపుగ్గలస్సాతి సీలసమ్పన్నస్సేవ కోసజ్జేన భావనం అననుయుఞ్జన్తస్స. అథ వా **విప్పటిపన్నకస్సాతి** విపస్సనాభావనాసఙ్ఖాతాయ సమ్మాపటిపత్తియా అభావేన విగరహితపటిపత్తికస్స. విపస్సనాపటిపత్తియేవ హి ససమ్భారా పుబ్బభాగే సమ్మాపటిపత్తి, తదఞ్ఞా విప్పటిపత్తి, సా చ తత్థ నిక్ఖిత్తధురస్స హోతి. నిక్ఖిత్తధురతా చ కోసజ్జేనాతి వుత్తం ''**నిక్ఖిత్తకమ్మట్ఠానస్స కుసీతపుగ్గలస్సా**''తి. **యుత్తప్పయుత్తస్సాతి** యోగేన ఞాణేన భావనమనుయుఞ్జన్తస్స. సా పన యుత్తప్పయుత్తతా సమథవసేనాపి హోతీతి ఆహ ''**ఆరద్ధవిపస్సకస్సా**''తి. **ఉప్పజ్జన్తియేవ** న నుప్పజ్జన్తి అఞ్ఞథా మగ్గామగ్గఞాణస్సేవ అసమ్భవతో.

ఓభాసాదీసు "అరియధమ్మో"తి పవత్తం ఉద్ధచ్చం విక్ఖేపో ధమ్ముద్ధచ్చం, తేన ధమ్ముద్ధచ్చేన విపస్సనావీథితో ఉక్కమనేన విరూపం గహితం పవత్తితం మానసం **ధమ్ముద్ధచ్చవిగ్గహితమానసం. ఓభాసో ధమ్మోతి** కారణూపచారేనాహ, ఈదిసం ఓభాసం విస్సజ్జేన్తో మమ అరియమగ్గోతి అత్థో. ఓభాసం ఆవజ్జతి "నిబ్బాన"న్తి వా "మగ్గో"తి వా "ఫల"న్తి వా. **నిబ్బానన్తి** గణ్హన్తో తత్థ పవత్తధమ్మే మగ్గఫలభావేన గణ్హాతి, ఞాణాదికే పన మగ్గఫలభావేనేవ గణ్హాతి. **తతో విక్ఖేపో ఉద్ధచ్చన్తి** తతో ఓభాసహేతు యో విక్ఖేపో, తం ఉద్ధచ్చన్తి అత్థో. ''**ఉద్ధచ్చేన విగ్గహితమానసో**''తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం ''**అనిచ్చతో**''తిఆది వుత్తం.

తత్థ **అనిచ్చ...పే.... నప్పజానాతి** "మగ్గం పత్తోస్మీ"తి సఞ్ఞాయ అనిచ్చతాదివసేన మనసికారస్సేవ అభావతో. అయఞ్చ అత్థో –

"యో హి కోచి, ఆవుసో, భిక్ఖు వా భిక్ఖునీ వా మమ సన్తికే అరహత్తప్పత్తిం బ్యాకరోతి, సబ్బో సో చతూహి మగ్గేహి, ఏతేసం వా అఞ్ఞతరేన. కతమేహి చతూహి? ఇధావుసో, భిక్ఖు సమథపుబ్బఙ్గమం విపస్సనం భావేతి, తస్స సమథపుబ్బఙ్గమం విపస్సనం భావయతో మగ్గో సఞ్జాయతి, సో తం మగ్గం ఆసేవతి భావేతి బహులీకరోతి. తస్స తం మగ్గం ఆసేవతో...పే.... కరోతో సంయోజనాని పహీయన్తి అనుసయా బ్యన్తీహోన్తి.

"పున చపరం, ఆవుసో, భిక్ఖు విపస్సనాపుబ్బఙ్గమం సమథం భావేతి...పే.... సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం భావేతి...పే.....

"పున చపరం, ఆవుసో, భిక్ఖునో ధమ్ముద్ధచ్చవిగ్గహితం మానసం హోతి, హోతి సో, ఆవుసో, సమయో యం తం చిత్తం అజ్ఝత్తమేవ సన్తిట్ఠతి సన్నిసీదతి ఏకోది హోతి సమాధియతి, తస్స మగ్గో సఞ్జాయతి...పే.... అనుసయా బ్యన్తీహోన్తీ"తి (అ. ని. ౪.౧౭౦) –

ఇమినా సుత్తపదేనేవ వేదితబ్బో. ఏత్థ హి చతుత్థమగ్గవిస్సజ్జనే యథావుత్తమగ్గఫలనిబ్బానధమ్మా **ధమ్మో**. తత్థ **ఉద్ధచ్చం** "అధిగతమగ్గాదికోహమస్మీ"తి అమగ్గాదీసు విక్ఖేపో ధమ్ముద్ధచ్చం, తేన ఉపద్దుతం **విగ్గహితమానసం** హోతి. **నికన్తి** ఓభాసాదీసు అపేక్ఖా సుఖుమరూపా తణ్హా, సా విపస్సనాభిరతిఆకారేన ఉపట్ఠహన్తీ అధిమానికేన "ధమ్మో"తి గయ్హతీతి ఆహ ''**నికన్తి 'ధమ్మో'తి నికన్తిం ఆవజ్జతీ**''తి.

౭౩౩. **విపస్సనోభాసోతి** విపస్సనాచిత్తసముట్ఠితం, ససన్తతిపతితం ఉతుసముట్ఠానఞ్చ భాసురం రూపం. తత్థ **విపస్సనాచిత్తసముట్ఠితం** యోగినో సరీరట్ఠమేవ పభస్సరం హుత్వా తిట్ఠతి, ఇతరం సరీరం ముఞ్చిత్వా ఞాణానుభావానురూపం సమన్తతో పత్థరతి, తం తస్సేవ పఞ్ఞాయతి, తేన ఫుట్ఠోకాసే రూపగతమ్పి పస్సతి, పస్సన్తో చ చక్ఖువిఞ్ఞాణేన పస్సతి, ఉదాహు మనోవిఞ్ఞాణేనాతి వీమంసితబ్బన్తి వదన్తి. దిబ్బచక్ఖులాభినో వియ తం మనోవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యమేవాతి వుత్తం వియ దిస్సతీతి. **విపస్సనావీథి** నామ పటిపాటియా పవత్తమానా విపస్సనావ. **ఉక్కన్తా నామ హోతి** యోగినా "మగ్గప్పత్తోమ్హీ"తి అధిమానేన విస్సట్ఠత్తా, తస్స వా యోగినో విపస్సనా తతో ఏవ వీథి ఉక్కన్తా నామ హోతి. **మూలకమ్మట్ఠానన్తి** విపస్సనమేవాహ.

వేమత్తతాయాతి అప్పవిపులతావసేన విసదిసతాయ. **అస్సాతి** ఓభాసస్స. ద్వీహి కుట్టేహి పరిచ్ఛిన్నం గేహం **ద్వికుట్టగేహం**. తస్స కిర అబ్భన్తరేపి ఏకా భిత్తి హోతి బహిపి, ఉభిన్నం అన్తరే అనుపరియాయపథం హోతి, సాయన్హే తత్థ సన్థరితాని **పఞ్చవణ్ణాని కుసుమాని,** విసదఞాణస్స ఓభాసేన ఫరితట్ఠానే రూపగతఞ్చ దిబ్బచక్ఖునో వియ **పఞ్ఞాయన్తి**. తేన వుత్తం "**భన్తే మయ్హ**"న్తిఆది.

ఏవం ఓభాసస్స వేమత్తతాయ వత్థుం దస్సేత్వా చిరకాలవిప్పలమ్భనే వత్థుం దస్సేతుం "**అయం పనా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **అయం పన విపస్సనుపక్కిలేసోతి** వక్ఖమానప్పకారం సన్ధాయాహ, న సబ్బం. **సోతి** సో సమథవిపస్సనాలాభీ అధిమానికో.

దివాసనేతి దివాట్ఠానే నిసీదితబ్బఆసనే. పఠమం "పఞ్హం పుచ్ఛిస్సామీ"తి చిన్తితత్తా వుత్తం "**పఞ్హం, భన్తే, పుచ్ఛితుం ఆగతోమ్హీ**"తి.

పచ్ఛా ఉపాయేన పుథుజ్జనభావం విఞ్ఞాపేత్వా కమ్మట్ఠానే నియోజేస్సామీతి చిన్తితత్తా వుత్తం "**అవస్సయో భవిస్సామిచ్చేవాహం ఆగతో**"తి, తస్స చ పధానత్తా సావధారణం కత్వా వుత్తం. **అయం ధమ్మోతి** అయం అరియమగ్గానుగతో పటిసమ్భిదాధమ్మోతి థేరస్స అజ్ఝాసయవసేన వదతి. **సమాధిన్తి** అభిఞ్ఞాసమాధిం. **అఞ్చితకణ్ణోతి** నిచ్చలట్ఠపితకణ్ణపుటో. **పలాయితుం ఆరద్ధో** భయేన. తేనాహ "**థేరో కిర దోసచరితో**"తి. దోసచరితస్స హి సూరస్సాపి సహసా భయం ఉప్పజ్జతి. తేనస్స ఖీణాసవత్థేరో అజ్ఝాసయం ఞత్వా "ఇమినా ఉపాయేన పుథుజ్జనభావం జానాపేస్సామీ"తి హత్థినిమ్మాపనాదిమకాసి. దోసచరితత్తా హి థేరో ఖిప్పం పటివిజ్ఝి. ఖిప్పవిరాగీ హి దోసచరితో.

౭౩౪. **తస్సాతి** ఉదయబ్బయఞాణం మత్థకం పాపేన్తస్స యోగినో. "ఏవమ్పి రూపం ఉదేతి, ఏవమ్పి రూపం వేతీ"తిఆదినా ఉదయబ్బయానుపస్సనమేవేత్థ తులనం, తీరణఞ్చ వేదితబ్బం. యథా దేవానమిన్దేన ఖిత్తం వజిరం అమోఘం, అప్పటిహతఞ్చ హోతి, ఏవమిదమ్పి ఞాణం నిపుణం ఉదయబ్బయదస్సనేతి వుత్తం "**విస్సట్ఠఇన్దవజిరమివా**"తిఆది. తత్థ **తిఖిణన్తి** అకుణ్ఠం. **సూరన్తి** తేజవన్తం. **అతివిసదన్తి** నిసితభావేన అతివియ పటుతరం ఞాణం ఉప్పజ్జతి. తథా హిసేన యోగీ "మగ్గప్పత్తోస్మి"తి మఞ్ఞతి.

విపస్సనాపీతీతి విపస్సనాచిత్తసమ్పయుత్తా పీతి. ఖుద్దకాదయో పీతియో హేట్ఠా వణ్ణితా ఏవ. యస్మా ఉదయబ్బయానుపస్సనాయ వీథిపటిపన్నాయ అనుక్కమేన పఞ్చ పీతియో ఉప్పజ్జన్తి, తస్మా వుత్తం "**అయం పఞ్చ...**

పే॰... ఉప్పజ్జతీ''తి. మత్థకప్పత్తేన పన ఉదయబ్బయఞాణేన సద్ధిం ఫరణాపీతియేవ హోతి. ఉపచారప్పనాక్ఖణతో అఞ్ఞదాపి హి ఫరణాపీతి హోతియేవ. తేనాహ ''**సకలసరీరం పూరయమానా ఉప్పజ్జతీ**''తి.

పస్సద్ధిఆదీని ఛ యుగళకాని అఞ్ఞమఞ్ఞావియోగీనీతి పస్సద్ధియా ఉప్పన్నాయ ఇతరాపి ఉప్పన్నా ఏవ హోన్తీతి కిచ్చదస్సనముఖేన తా సబ్బాపి దస్సేన్తో ''**కాయచిత్తానం నేవ దరథో, న గారవ**''న్తిఆదిమాహ. తత్థ కాయగ్గహణేన రూపకాయస్సపి గహణం వేదితబ్బం, న వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయస్సేవ. కాయప్పస్సద్ధిఆదయో హి రూపకాయస్సాపి దరథాదినిమ్మద్దికాతి. **కాయచిత్తాని పస్సద్ధాని...పే॰... ఉజుకానియేవ హోన్తి** తేసం అపస్సద్ధాదిభావస్స హేతుభూతానం ఉద్ధచ్చాదిథినమిద్ధాదిదిట్ఠిమానాదిసేసనీవరణాదిఅస్సద్ధియాదిమాయాసాఠేయ్యాదిసంకిలేసధమ్మానం విధమనవసేన తదా విపస్సనాచిత్తుప్పాదస్స పవత్తనతో. **తస్మిం సమయేతి** తస్మిం ఉదయబ్బయఞాణుప్పత్తిసమయే. మనుస్సానం అయన్తి మానుసీ, మనుస్సయోగ్గా కామసుఖరతి, తాదిసేహి మనుస్సవిసేసేహి అనుభవితబ్బతానతివత్తనతో దిబ్బా రతిపి సఙ్గహితా, మానుసీసదిసతాయ కామసుఖభావేన దిబ్బా రతిపి వా, తస్సా అతిక్కన్తతాయ న మానుసీతి **అమానుసీ**.

సుఞ్ఞాగారన్తి యం కిఞ్చి వివిత్తం సేనాసనం, విపస్సనం ఏవ వా. సాపి హి నిచ్చభావాదిసుఞ్ఞతాయ, యోగినో సుఖసన్నిస్సయతాయ చ ''సుఞ్ఞాగార''న్తి వత్తబ్బతం లభతి. చిత్తస్స అనుపస్సనకరానం కిలేసానం విగమేన **సన్తచిత్తస్స**. సంసారే భయస్స ఇక్ఖనేన **భిక్ఖునో. సమ్మా** ఞాయేన రూపారూపధమ్మానం ఉదయబ్బయానుపస్సనాదివసేన **విపస్సతో**. సమ్మసతో అనారద్ధవిపస్సనానం మనుస్సానం అవిసయతాయ **అమానుసీ**. విపస్సనాపీతిసుఖసఞ్ఞితా **రతి హోతీతి** అయమేత్థ గాథాయ సఙ్ఖేపత్థో. దుతియగాథా పన ఉదయబ్బయఞాణమేవ సన్ధాయ వుత్తా. తత్థ **యతో యతోతి** రూపతో వా అరూపతో వా.

విపస్సనాసుఖన్తి విపస్సనాచిత్తసమ్పయుత్తం చేతసికసుఖం. యస్మా తంసముట్ఠితేహి అతిపణీతరూపేహి సబ్బో కాయో పరిఫుటో, పరిబ్రూహితో చ హోతి. తస్మా వుత్తం ''**సకలసరీరం అభిసన్దయమాన**''న్తి.

అధిమోక్ఖోతి సద్ధా, న యేవాపనకాధిమోక్ఖోతి అధిప్పాయో. సా చేత్థ న కమ్మఫలం, రతనత్తయం వా సద్దహనవసేన పవత్తా, అథ ఖో కిలేసకాలుస్సియాపగమేన సమ్పయుత్తానం అతివియ పసన్నభావహేతుభూతా. తేనాహ ''**విపస్సనాసమ్పయుత్తా...పే॰... సద్ధా ఉప్పజ్జతీ**''తి.

పురిముప్పన్నభావనాబలసంసిద్ధం సమప్పవత్తం వీరియం సమ్పయుత్తధమ్మానం సంకిలేసపక్ఖతో కోసజ్జతో పగ్గణ్హనతో **పగ్గహో**. తేనాహ ''**పగ్గహోతి వీరియ**''న్తిఆది.

సుపట్ఠితాతి సభావసల్లక్ఖణేన ఆరమ్మణే సుట్ఠు ఉపట్ఠితా. **సుపతిట్ఠితాతి** పటిపక్ఖవిగమేన తేన అచలనీయతాయ సుట్ఠు పతిట్ఠితా. తతో ఏవ నిఖాతా వియ **అచలా**. అచలభావేనేవ **పబ్బతరాజసదిసాతి** తీహిపి పదేహి సుపతిట్ఠితమేవ దస్సేతి. **సోతి** యోగావచరో. **యం యం ఠానన్తి** యం యం అత్తనో ఉపతిట్ఠానట్ఠానం రూపం వా అరూపం వా. **ఓక్కన్దిత్వాతి** అనుపవిసిత్వా. **పక్ఖన్దిత్వాతి** తస్సేవ వేవచనం. దిబ్బచక్ఖునో పరిభణ్డభూతస్స యథాకమ్మూపగఞాణస్స ఉపట్ఠహన్తే పరలోకసఞ్ఞితే సత్తే సన్ధాయాహ ''**దిబ్బచక్ఖునో పరలోకో వియా**''తి న దిబ్బచక్ఖునో పరలోకవిసయత్తా. వణ్ణాయతనవిసయఞ్హి

తన్తి. **అస్స సతి ఉపట్ఠాతి** ఖాయతి, ఉపతిట్ఠతీతి వా అత్థో. యదగ్గేన హి సతి ఆరమ్మణం ఓక్కన్దిత్వా ఉపతిట్ఠతి, తదగ్గేన ఆరమ్మణమ్పిస్స ఓక్కన్దిత్వా ఉపతిట్ఠతీతి వుచ్చతి.

విచినితవిసయత్తా సఙ్ఖారానం విచినసే మజ్ఝత్తభావేన ఠితా **విపస్సనుపేక్ఖా**. సా పన అత్థతో తథాపవత్తా తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖావ. మనోద్వారావజ్జనచిత్తసమ్పయుత్తా చేతనా ఆవజ్జనే అజ్ఝుపేక్ఖనవసేన పవత్తియా **''ఆవజ్జనుపేక్ఖా''**తి వుత్తా. ఉదయబ్బయానం సుట్ఠుతరం ఉపట్ఠానతో తదనుపస్సనాయం మజ్ఝత్తభూతా ఇధ **విపస్సనుపేక్ఖా** నామ. తే పన ఉదయబ్బయా సబ్బసఙ్ఖారానన్తి ఆహ **''సబ్బసఙ్ఖారేసు మజ్ఝత్తభూతా''**తి. ఆవజ్జనాయ ఇన్దవజిరతత్తనారాచసదిసతా, సూరతిక్ఖభావో చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపురేచరా వియ తదనుచరఞాణస్స తథాభావేన దట్ఠబ్బా.

విపస్సనానికన్తీతి విపస్సనాయ నికామనా అపేక్ఖా. ఓభాసాదయో విపస్సనాయ విజమ్భనభూతా తస్సా అలఙ్కారో వియ హోన్తీతి ఆహ **''ఓభాసాదిపటిమణ్డితాయా''**తి. **ఆలయ**న్తి అపేక్ఖం. **సుఖుమా, సన్తాకారా**తి సుఖుమాకారా, సన్తాకారా చ, సా చస్సా సుఖుమసన్తాకారతా భావనాయ సాతిసయప్పవత్తియా, యతో కిలేసభావోపిస్సా దువిఞ్ఞేయ్యో హోతి. తేనాహ **''యా నికన్తి కిలేసోతి...పే.... హోతీ''**తి.

ఏతేసుపీతి యథాదస్సితేసు ఞాణాదీసుపి. **''అఞ్ఞతరస్మిం ఉప్పన్నే''**తి ఇదం ఉప్పన్నే అఞ్ఞతరస్మిం ''మగ్గప్పత్తోమ్హీ''తిఆదిగ్గహణదస్సనత్థం వుత్తం, న అఞ్ఞతరఞ్ఞతరస్సేవ ఉప్పజ్జనతో. న వాపి హి ఉపక్కిలేసా ఏకక్ఖణేపి ఉప్పజ్జన్తి, పచ్చవేక్ఖణా పన విసుం విసుం హోతి. **''న వత మే ఇతో పుబ్బే ఏవరూపా నికన్తి ఉప్పన్నపుబ్బా''**తి ఇదం ధమ్మసభావదస్సనవసేన వుత్తం, న పన తదా యోగినో తథాచిత్తప్పవత్తివసేన. న హి సో తదా తం ''నికన్తీ''తి జానాతి, తథా సతి తబ్బిసయస్స ''మగ్గప్పత్తోమ్హీ''తిఆదిగ్గహణస్స అసమ్భవో ఏవ. తస్మా ఏవమస్స సియా ''న వత మే ఏవరూపా భావనాభిరతి ఉప్పన్నపుబ్బా, అద్ధా మగ్గప్పత్తోమ్హీ''తి.

౭౩౩. ఉపక్కిలేసవత్థుతాయాతి నిప్పరియాయతో దిట్ఠిమానతణ్హా ఇధ ఉపక్కిలేసా తేసం వత్థుతాయ ఉప్పత్తిట్ఠానతాయ. న సభావతోతి ఆహ **''న అకుసలత్తా''**తి. యథా పన ఓభాసాదయో, ఏవం నికన్తిపి దిట్ఠిగాహాదీనం ఠానం హోతీతి వుత్తం **''ఉపక్కిలేసవత్థు చా''**తి. **వత్థువసేనేవా**తి గాహే అనామసిత్వా గాహానం వత్థుతావసేనేవ. అత్తవాదీ హి ''అహంబుద్ధినిబన్ధనో''తి పరికప్పితో అత్తా ఓభాసస్స సామిభూతో ''మమా''తి సామివచనస్స విసయభావేన గహితోతి ఆహ **''మమ ఓభాసో ఉప్పన్నోతి గణ్హతో హి దిట్ఠిగాహో''**తి. ఓభాసస్స మనాపగ్గహణముఖేన తేన అత్తానం సేయ్యాదితో దహతీతి వుత్తం **''మనాపో వత ఓభాసో ఉప్పన్నోతి గణ్హతో మానగాహో''**తి. **అస్సాదయతో**తి సమ్పియాయతో. **తేస**న్తి దిట్ఠిగాహాదిసఞ్ఞితానం ఉపక్కిలేసానం వసేన. **ఓభాసాదీసూ**తి ఓభాసాదినిమిత్తం. కమ్పనం యథారద్ధవిపస్సనాయ అట్ఠత్వా విక్ఖేపాపత్తి, సా చ ఓభాసాదీసు తణ్హాదిగాహోతి దస్సేన్తో **''ఓభాసాదీసు కమ్పతి...పే.... సమనుపస్సతీ''**తి ఆహ.

ఓభాసనిమిత్తం చిత్తం వికమ్పతీతి సమ్బన్ధో. ఓభాసే వా విసయభూతే ఉపక్కిలేసేహి చిత్తం వికమ్పతీతి యోజనా. తేనాహ **''యేహి చిత్తం పవేధతీ''**తి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **ఉపట్ఠానే**తి సతియం. **ఉపేక్ఖాయ చా**తి విపస్సనుపేక్ఖాయ చ.

మగ్గామగ్గవవత్థానకథావణ్ణనా

౨౩౬. కుసలో పనాతిఆదీసు కమ్మట్ఠానకోసల్లయోగేన **కుసలో**. పరిపక్కఞాణతాయ **పణ్డితో**. ఆగమబ్యత్తియా **బ్యత్తో**. ఉపక్కిలేసతబ్బినోధనేసు ఆదీనవానిసంసావబోధయోగతో **బుద్ధిసమ్పన్నో**. **అయం ఖో సోతి** యో సో ఆచరియేన కమ్మట్ఠానదానకాలే ఉదయబ్బయఞాణుప్పత్తిసమయే ఉప్పజ్జతీతి వుత్తో, అయం ఖో సో ఓభాసో ఉప్పన్నోతి ఉపక్కిలేసవత్థుభావవవత్థానం దస్సేత్వా ఇదానిస్స విపస్సనాయ విసయభావూపనయనవిధిం దస్సేన్తో **''సో ఖో పనా''**తిఆదిమాహ. తత్థ పఠమనయే అనిచ్చలక్ఖణవిభావనమేవ దస్సితం, తస్మిం సిద్ధే ఇతరమ్పి లక్ఖణద్వయం సిద్ధమేవ హోతి. దుతియనయే పన ఓభాసాదికే నిస్సాయ ఉప్పజ్జనకదిట్ఠిగాహాదీనం ఉగ్ఘాటనసముగ్ఘాటనపరియాదానవసేన మనసికారవిధిం దస్సేతుం **''సచే ఓభాసో అత్తా భవేయ్యా''**తిఆది వుత్తం. అరూపసత్తకే ''సచే సఙ్ఖారా అత్తా భవేయ్యు''న్తిఆది (విసుద్ధి. ౨.౭౨౧) సబ్బసఙ్ఖారసఙ్గణ్హనవసేన సామఞ్ఞతో వుత్తం, ఇధ ఓభాసాదివసేన సఙ్ఖారే విభజ్జ వుత్తం. సేసో మనసికారవిధి తత్థ వుత్తనయోవాతి ఆహ **''సబ్బం అరూపసత్తకే వుత్తనయేన విత్థారేతబ్బ''**న్తి.

ఓభాసం ''నేతం మమా''తి సమనుపస్సన్తో తణ్హాగాహతో చిత్తం విసోధేతి, ''నేసోహమస్మీ''తి సమనుపస్సన్తో మానగాహతో, ''న మేసో అత్తా''తి సమనుపస్సన్తో దిట్ఠిగాహతో. తేనాహ **''ఓభాసం నేతం మమా''**తిఆది. ఏస నయో ఞాణాదీసుపి.

ఇమాని దస ఠానానీతి ఇమాని యథావుత్తాని ఓభాసాదీని దస ఉపక్కిలేసకారణాని. **పఞ్ఞా యస్స పరిచ్చితాతి** యస్స యోగినో పఞ్ఞా ఓభాసాదీసు అనిచ్చతాదిగ్గహణవసేన పరిచితవతీ పరిగ్గహేత్వా ఉపపరిక్ఖిత్వా ఠితా. ధమ్ముద్ధచ్చస్స సమగ్గభావజాననేన **ధమ్ముద్ధచ్చకుసలో హోతి**.

వీథిపటిపన్నన్తి ఉదయబ్బయానుపస్సనావసేన విపస్సనావీథిపటిపన్నం.

దిట్ఠివిసుద్ధియన్తి దిట్ఠివిసుద్ధియం అధిగతాయం, దిట్ఠివిసుద్ధిఞాణేన వా దిట్ఠియా విసోధనే దుక్ఖసచ్చస్స వవత్థానం కతం హోతి దుక్ఖసచ్చపరియాపన్నస్స నామరూపస్స వవత్థానతో. నామరూపస్స పచ్చయా నామరూపసముదయపక్ఖియాతి ఆహ **''కఙ్ఖా...పే.... సముదయసచ్చస్స వవత్థానం కత''**న్తి. అభిధమ్మనయేన హి సబ్బకిలేసా, కమ్మఞ్చ సముదయసచ్చం. **ఇమిస్సన్తి** ఇమాయం. **సమ్మాతి** అవిపరీతం. **మగ్గస్సాతి** అరియమగ్గస్స ఉపాయభూతమగ్గస్స.

మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి వీసతిమపరిచ్ఛేదవణ్ణనా.

౨౧. పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

ఉపక్కిలేసవిముత్తఉదయబ్బయఞాణకథావణ్ణనా

౭౩౭. విపస్సనాచారస్స మత్థకప్పత్తియా సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం **సిఖాప్పత్తా విపస్సనా**. సిఖాప్పత్తి పనస్స ఉదయబ్బయఞాణాదీనం అత్తట్ఠమానంవసేన జాతాతి ఆహ ''**అట్ఠన్నం పన ఞాణానం వసేన సిఖాప్పత్తా విపస్సనా**''తి. ఓళారికోళారికస్స సచ్చపటిచ్ఛాదకమోహతమస్స విగమనేన సచ్చప్పటివేధానుకూలత్తా ''**సచ్చానులోమికఞాణ**''న్తి అనులోమఞాణమాహ. తాని పన ఞాణాని సరూపతో దస్సేతుం ''**అట్ఠన్నన్తి చా**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ ఉదయబ్బయదస్సనేన సఙ్ఖారానం అనిచ్చలక్ఖణం, తదనుసారేన ఇతరలక్ఖణాని చ విభావేన్తీయేవ ఉదయబ్బయానుపస్సనా పవత్తతీతి కత్వా ''**వీథిపటిపన్నవిపస్సనాసఙ్ఖాతం ఉదయబ్బయానుపస్సనాఞాణ**''న్తి వుత్తన్తి కేచి. తయిదం తస్స సబ్బసో తీరణపరిఞ్ఞాభావమేవ మఞ్ఞమానేహి వుత్తం. కిఞ్చాపి హి ఉదయబ్బయఞాణం తీరణపరిఞ్ఞన్తోగధమేవ, ఉదయబ్బయాదీనం పన జాననట్ఠేన, పచ్చక్ఖతో దస్సనట్ఠేన చ ఞాణదస్సనాని, ఉదయబ్బయఞాణాదీని. తానియేవ పటిపక్ఖతో విసుద్ధత్తా ఞాణదస్సనవిసుద్ధి, సా ఏవ అరియమగ్గో పటిపజ్జతి ఏతాయాతి పటిపదా చాతి **పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధీ**తి వుత్తం. తం పన ఉప్పన్నమత్తం అప్పగుణం సన్ధాయ వుత్తం. పగుణఞ్హి నిచ్చసఞ్ఞాదిపహానసిద్ధియా పహానపరిఞ్ఞాయ అధిట్ఠానభూతం. యతో తదవిగమేన అట్ఠారససు మహావిపస్సనాసు ఏకచ్చా అధిగతా ఏవ హోన్తి. న హి ఉదయబ్బయానం పచ్చక్ఖతో పటివేధేన వినా సామఞ్ఞాకారానం తీరణమత్తేన సాతిసయం పటిపక్ఖపహానం సమ్భవతి. అసతి చ పటిపక్ఖపహానే కుతో ఞాణాదీనం వజిరమివ అవిహతవేగతా, తిఖిణవిసదాదితా వా. తస్మా పగుణభావప్పత్తం ఉదయబ్బయఞాణం పహానపరిఞ్ఞాపక్ఖియమేవ దట్ఠబ్బం. సబ్బసఙ్ఖారానం భఙ్గస్సేవ అనుపస్సనా భఙ్గానుపస్సనా, తదేవ ఞాణం **భఙ్గానుపస్సనాఞాణం**. యథాభూతదస్సావీ భాయతి ఏతస్మాతి భయం, తేభూమకధమ్మా, తేసు భయతో ఉపట్ఠితేసు భాయితబ్బాకారగాహిఞాణం **భయతుపట్ఠానఞాణం**. ముఞ్చితుం ఇచ్ఛతీతి ముఞ్చితుకమ్యం, చిత్తం, పుగ్గలో వా, తస్స భావో ముఞ్చితుకమ్యతా , తదేవ ఞాణం **ముఞ్చితుకమ్యతాఞాణం**. పున పటిసఙ్ఖానాకారేన పవత్తం ఞాణం **పటిసఙ్ఖానుపస్సనాఞాణం**. నిరపేక్ఖతాయ సఙ్ఖారానం ఉపేక్ఖనవసేన పవత్తఞాణం **సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం. తస్మా**తి యస్మా ఉపక్కిలేసవిముత్తం ఉదయబ్బయఞాణాదినవవిధఞాణం పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధి, తస్మా.

౭౩౮. ''**ఉపక్కిలేసవిముత్త**''న్తి విసేసనేన విభావితమత్థం అనవబుజ్ఝన్తో చోదకో ''**పున ఉదయబ్బయఞాణే యోగో కిమత్థియో**''తి పుచ్ఛతి. తత్థ **కిమత్థియో**తి కిం పయోజనో నిరత్థకో, పగేవ నిబ్బత్తితత్తా పక్కస్స పచనం వియాతి అధిప్పాయో. అథ వా లక్ఖణసల్లక్ఖణాదిహేతుపటిపాటిగ్గహణవసేన తమత్థం ఞాపేతుకామో ఆచరియోవ కథేతుకమ్యతావసేన ''**కిమత్థియో**''తి పుచ్ఛతి. **లక్ఖణసల్లక్ఖణత్థో**తి అనిచ్చాదిలక్ఖణానం సమ్మదేవ ఉపధారణత్థో. తత్థ కారణం దస్సేన్తో ''**ఉదయబ్బయఞాణం హి**''తిఆదిమాహ. నను చ ఉదయబ్బయఞాణం నామ సఙ్ఖారానం ఉదయబ్బయమేవ పస్సతి, న అనిచ్చాదిలక్ఖణత్తయం, తేన కథం అనిచ్చతాదిలక్ఖణత్తయసల్లక్ఖణం హోతీతి? న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం "ఉదయబ్బయఞాణం లక్ఖణత్తయవిసయం హోతీ"తి. ఉదయబ్బయే పన పటివిద్ధే అనిచ్చలక్ఖణం పాకటం హుత్వా ఉపట్ఠాతి. తతో "యదనిచ్చం, తం దుక్ఖం. యం దుక్ఖం, తదనత్తా"తి (సం॰ ని॰ ౩.౧౫; ౪౫, ౭౭; ౪.౧, ౪; పటి॰ మ॰ ౨.౧౦) ఇతరలక్ఖణమ్పి. అథ వా ఉదయబ్బయగ్గహణేన హుత్వా అభావాకారో, అభిణ్హసమ్పటిపీళనాకారో, అవసవత్తనాకారో చ విభూతతరో హోతీతి కారణభావేన ఉదయబ్బయఞాణే యోగస్స లక్ఖణత్తయసల్లక్ఖణత్థతా వేదితబ్బా, న సమ్ముఖేనేవ.

హేట్ఠాతి మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధితో హేట్ఠా. తస్మిం ఓభాసాదిఉప్పత్తిహేతుతాయ తిక్ఖం విసదం హుత్వా పవత్తమ్పి దిట్ఠిఆదీహి ఉపక్కిలిట్ఠత్తా కుణ్ఠం అవిసదమేవ జాతం. తేనాహ ''**దసహి...పే.... నాసక్ఖీ**''తి.

౨౩౯. అమనసికారాతి హేతుమ్హి నిస్సక్కవచనం. ''**కిస్స అమనసికారా**''తి హి ఇదం ''కేన పటిచ్ఛన్నత్తా''తి పుచ్ఛితస్స పటిచ్ఛాదకస్స హేతుపుచ్ఛా. సన్తతియా హిస్స పటిచ్ఛన్నత్తా అనిచ్చలక్ఖణం న ఉపట్ఠాతి, సా చ సన్తతి ఉదయబ్బయామనసికారేన పటిచ్ఛాదికా జాతా. ఇరియాపథేహి పటిచ్ఛన్నత్తా దుక్ఖలక్ఖణం న ఉపట్ఠాతి, తే చ ఇరియాపథా అభిణ్హసమ్పటిపీళనామనసికారేన పటిచ్ఛాదకా జాతా. ఘనేన పటిచ్ఛన్నత్తా అనత్తలక్ఖణం న ఉపట్ఠాతి, తే చ ఘనా నానాధాతువినిబ్భోగామనసికారేన పటిచ్ఛాదకా జాతాతి. ఉదయబ్బయం పస్సతో న ఉదయావత్థా వయావత్థం పాపుణాతి, వయావత్థా వా ఉదయావత్థం. అఞ్ఞోవ ఉదయక్ఖణో, అఞ్ఞోవ వయక్ఖణోతి ఏకోపి ధమ్మో ఖణవసేన భేదతో ఉపట్ఠాతి, పగేవ అతీతాదికోతి ఆహ ''**ఉదయబ్బయం పన...పే.... ఉపట్ఠాతీ**''తి. తత్థ **సన్తతియా వికోపితాయా**తి పుబ్బాపరియేన పవత్తమానానం ధమ్మానం అఞ్ఞోఞ్ఞభావసల్లక్ఖణేన సన్తతియా ఉగ్ఘాటితాయ. న హి సమ్మదేవ ఉదయబ్బయం సల్లక్ఖేన్తస్స ధమ్మా సమ్బన్ధభావేన ఉపట్ఠహన్తి, అథ ఖో అయోసలాకా వియ అసమ్బన్ధభావేనాతి సుట్ఠుతరం అనిచ్చలక్ఖణం పాకటం హోతి.

అభిణ్హసమ్పటిపీళనం మనసి కత్వాతి యథాపరిగ్గహితఉదయబ్బయవసేన సఙ్ఖారానం నిరన్తరం పటిపీళియమానతం విబాధియమానతం మనసి కరిత్వా. **ఇరియాపథే ఉగ్ఘాటితే**తి ఇరియాపథే లబ్భమానదుక్ఖపటిచ్ఛాదకభావే ఉగ్ఘాటితే. ఏకస్మిఞ్హి ఇరియాపథే ఉప్పన్నస్స దుక్ఖస్స వినోదకం ఇరియాపథన్తరం తస్స పటిచ్ఛాదకం వియ హోతి, ఏవం సేసాపీతి ఇరియాపథానం తంతందుక్ఖపటిచ్ఛాదకభావే యాథావతో ఞాతే తేసం దుక్ఖపటిచ్ఛాదకభావో ఉగ్ఘాటితో నామ హోతి సఙ్ఖారానం నిరన్తరం దుక్ఖాభితున్నతాయ పాకటభావతో. తేనాహ ''**దుక్ఖలక్ఖణం యాథావసరసతో ఉపట్ఠాతీ**''తి. **నానాధాతుయో**తి నానావిధా పథవీఆదిధాతుయో నానావిధే సభావధమ్మే. **వినిబ్భుజిత్వా**తి ''అఞ్ఞా పథవీధాతు, అఞ్ఞా ఆపోధాతూ''తిఆదినా, ''అఞ్ఞో ఫస్సో, అఞ్ఞా వేదనా''తిఆదినా చ విసుం విసుం కత్వా. **ఘనవినిబ్భోగే కతే**తి సమూహఘనే, కిచ్చారమ్మణఘనే చ పభేదితే. యా హేసా అఞ్ఞమఞ్ఞూపత్థద్ధేసు సముదితేసు రూపారూపధమ్మేసు ఏకత్తాభినివేసవసేన అపరిమద్దితసఙ్ఖారేహి గయ్హమానా **సమూహఘనతా,** తథా తేసం తేసం ధమ్మానం కిచ్చభేదస్స సతిపి పటినియతభావే ఏకతో గయ్హమానా **కిచ్చఘనతా,** తథా సారమ్మణధమ్మానం సతిపి ఆరమ్మణకరణభేదే ఏకతో గయ్హమానా **ఆరమ్మణఘనతా** చ, తా ధాతూసు ఞాణేన వినిబ్భుజిత్వా దిస్సమానా హత్థేన పరిమజ్జియమానో ఫేణపిణ్డో వియ విలయం గచ్ఛన్తి, ''యథాపచ్చయం పవత్తమానా సుఞ్ఞా ఏతే ధమ్మా ధమ్మమత్తా''తి అనత్తలక్ఖణం పాకటతరం హోతి. తేన వుత్తం ''**నానాధాతుయో...పే.... ఉపట్ఠాతీ**''తి.

౨౪౦. ధువభావపటిక్ఖేపతో న నిచ్చన్తి **అనిచ్చం,** ఖన్ధపఞ్చకం. యథాహ ''రూపం ఖో, రాధ, అనిచ్చం, వేదనా... సఞ్ఞా... సఙ్ఖారా... విఞ్ఞాణం అనిచ్చ''న్తి (సం. ని. ౩.౧౭౨). తత్థ కారణం వదన్తో ''**ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్తభావా**''తి ఆహ. **ఉప్పాదో** నిబ్బత్తిలక్ఖణం, **వయో** విపరిణామలక్ఖణం, **అఞ్ఞథత్తం** జరా, తేసం సబ్భావతోతి అత్థో. **హుత్వా అభావతో**తి ఉప్పజ్జిత్వా వినస్సనతో. ఏత్థ చ పురిమేన జాతిజరామరణసబ్భావతో **అనిచ్చ**న్తి దస్సేతి, దుతియేన పాకభావవిద్ధంసాభావతో. యస్స భావేన ఖన్ధపఞ్చకం ''అనిచ్చ''న్తి వుచ్చతి, తం అనిచ్చలక్ఖణన్తి దస్సేతుం ''**ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్త**''న్తిఆది వుత్తం. తేన హి తం ''అనిచ్చ''న్తి లక్ఖీయతి. **ఆకారవికారో**తి ఆకారవికతి. అభావాకారో హి

వికతిరూపేన లబ్భతి, విరూపత్తా న ఉప్పాదాకారో. **ఆకారవికారో**తి వా ఆకారవిసేసో. హుత్వా అభావో హి పాకభావతో భిన్నో విద్ధంసాభావత్తా తత్థ చ అనిచ్చలక్ఖణం నిరుళ్హం. అనిచ్చాకారో హి దుక్ఖానత్తాకారేహి వియ ఉప్పాదాకారతో చ విసిట్ఠో. తథా హి సద్దస్స విద్ధంసాభావో సఙ్ఖతభావేనపి సాధీయతి.

సఙ్ఖతభావో చ అత్థతో ఉప్పాదవన్తతా. **ఉప్పాదో** చ పాకభావసాధితా ధరమానావత్థా. ఇమినా నయేన దుక్ఖానత్తాలక్ఖణాని వేదితబ్బాని. అపిచ యథా నిచ్చపటిక్ఖేపతో అనిచ్చన్తి నిచ్చాకారపటిక్ఖేపతో యథావుత్తో అభావాకారసఙ్ఖాతో అనిచ్చాకారో **అనిచ్చలక్ఖణం,** ఏవం సుఖపటిక్ఖేపతో దుక్ఖన్తి సుఖాకారపటిక్ఖేపతో అభిణ్హపటిపీళనాకారసఙ్ఖాతో దుక్ఖాకారో **దుక్ఖలక్ఖణం,** తథా అత్తపటిక్ఖేపతో అనత్తాతి అత్తాకారపటిక్ఖేపతో అవసవత్తనాకారసఙ్ఖాతో అనత్తాకారో **అనత్తలక్ఖణ**న్తి దట్ఠబ్బం. తే యిమే తయోపి ఆకారా అసభావధమ్మత్తా ఖన్ధపరియాపన్నా న హోన్తి. ఖన్ధేహి వినా అనుపలబ్భనీయతో ఖన్ధవినిముత్తాపి న హోన్తి. ఖన్ధే పన ఉపాదాయ వోహారవసేన లబ్భమానా తదాదీనవవిభావనాయ విసేసకారణభూతా తఙ్జాపఞ్ఞత్తివిసేసాతి వేదితబ్బా.

తయిదం సబ్బమ్పీతి యథావుత్తలక్ఖణత్తయఞ్చేవ లక్ఖితబ్బఞ్చ ఖన్ధపఞ్చకం. ''**ఉదయబ్బయానుపస్సనాఞాణేన యాథావసరసతో సల్లక్ఖేతీ**''తి ఇదం తదత్థే తబ్బోహారవసేన వుత్తం. ఉదయబ్బయఞాణత్థఞ్హి లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనా "ఉదయబ్బయఞాణ"న్తి కథితా. న హి ఉదయబ్బయఞాణం దుక్ఖలక్ఖణాదివిసయం . తబ్బిసయత్తే వా ఉదయబ్బయఞాణమేవ న సియా, ఉదయబ్బయఞాణం పన తిక్ఖం, విసదఞ్చ కాతుకామేన లక్ఖణత్తయతీరణమేవ కాతబ్బం. పరికమ్మసదిసఞ్హేతం తస్స. ఏస నయో సేసఞాణేసుపీతి.

ఉపక్కిలేసవిముత్తఉదయబ్బయఞాణం నిట్ఠితం.

భఙ్గానుపస్సనాఞాణకథావణ్ణనా

౭౪౧. **వహతీ**తి పవత్తతి. ఞాణస్స తిక్ఖభావో భావనాయ పగుణభావేన. పగుణా చ భావనా విక్ఖేపాభావతో ఆరమ్మణే అప్పితా వియ పవత్తతీతి ఞాణస్స తిక్ఖభావేన సఙ్ఖారానం లహుఉపట్ఠానతా దస్సితా. **సఙ్ఖారేసు** పన ఉదయబ్బయవసేన **లహుం లహుం ఉపట్ఠహన్తేసు** ఉదయదస్సనఞ్చ "ఉప్పాదవతో వినాసో"తి యావదేవ వయదస్సనత్థం తస్స నిబ్బిదావహత్తాతి వయే ఏవస్స ఆభోగసమన్నాహారో మనసికారో పవత్తతి, తేన ఉప్పాదాదిం ముఞ్చిత్వా వయమేవారబ్భ ఞాణం ఉప్పజ్జతి. తేన వుత్తం ''**ఉప్పాదం వా**''తిఆది. తత్థ **ఉప్పాద**న్తి నిబ్బత్తివికారం. **ఠితి**న్తి ఠితిప్పత్తం, జరన్తి అత్థో. **పవత్త**న్తి ఉపాదిన్నకప్పవత్తం. **నిమిత్త**న్తి సఙ్ఖారనిమిత్తం. యం సఙ్ఖారానం సముదయాదిఘనవసేన, సకిచ్చపరిచ్ఛేదతాయ చ సవిగ్గహానం వియ ఉపట్ఠానం, తం సఙ్ఖారనిమిత్తం. కేచి పన ''**పవత్తం** నామ సఙ్ఖారానం అవిచ్ఛేదేన పవత్తనం ఉప్పాదోవ, **నిమిత్తం** నామ ఉప్పన్నానం విజ్జమానతా ఠానపరమ్పరా, తస్మా ఉప్పాదమేవ గణ్హాతి చే, పవత్తం గణ్హాతి నామ. ఠితింయేవ గణ్హాతి చే, నిమిత్తం గణ్హాతి నామా"తి వదన్తి, తం ''**ఉప్పాదం వా**''తిఆదివచనేన విరుజ్ఝతి. న హి అసతి భేదే వికప్పో యుత్తో. **న సమ్పాపుణాతి** అగ్గహణతో. కిం పన సమ్పాపుణాతీతి ఆహ ''**ఖయ...పే.... సన్తిట్ఠతీ**''తి. తత్థ **నిరోధ**సద్దో అనుప్పాదేపి దిస్సతీతి భేదసద్దేన విసేసితం, **భేద**సద్దో విసేసవాచకోపి హోతీతి వయసద్దేన విసేసితం, సోపి అనిరోధవాచకోపి అత్థీతి ఖయసద్దేన విసేసితం, ఖయవయభేదసఙ్ఖాతే ఖణికనిరోధేతి అత్థో. **సతి సన్తిట్ఠతీ**తి సతిసీసేన ఞాణమాహా. **ఏతస్మిం ఠానే**తి

ఉపక్కిలేసవినిముత్తస్స ఉదయబ్బయఞాణస్స తిక్ఖభావాపత్తియం వుత్తనయేన ఉదయమ్పి ముఞ్చిత్వా వయస్సేవ మనసికారకాలే.

ఆరమ్మణపటిసఙ్ఖాతి రూపవేదనాదిఆరమ్మణం ఖయవయవసేనేవ పటిసఙ్ఖాయ. యకారలోపేన హి నిద్దేసో "సయం అభిఞ్ఞా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮, ౪౦౩) వియ. యథావుత్తస్స వా ఆరమ్మణస్స ఖయవయభేదవసేన పటిసఙ్ఖా **ఆరమ్మణపటిసఙ్ఖా. భఙ్గానుపస్సనేతి** యో తదారమ్మణస్స చిత్తస్స భఙ్గో, తస్స అనుపస్సనే. **పఞ్ఞాతి** పకారతో జాననా. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం ఇదానేవ సంవణ్ణీయతి.

౭౪౨. యం కిఞ్చి ఆరమ్మణన్తి రూపం యావ జరామరణన్తి విపస్సితబ్బభావేన గహితం సబ్బం సఙ్ఖారగతమాహ . పటిసఙ్ఖానం నామ జాననం, తఞ్చ భఙ్గానుపస్సనాయ అధిప్పేతత్తా భఙ్గతో దస్సనమేవాతి ఆహ **''జానిత్వా ఖయతో వయతో దిస్వాతి అత్థో''**తి. తస్స ఞాణస్సాతి సమ్బన్ధో.

రూపారమ్మణమేవ **రూపారమ్మణతా** యథా "దేవో ఏవ దేవతా"తి ఇమమత్థం దస్సేతుం **''రూపారమ్మణం చిత్త''**న్తి వుత్తం. **రూపారమ్మణతాతి** వా భుమ్మత్థే పచ్చత్తవచనన్తి దస్సేన్తో **''అథ వా రూపారమ్మణభావే''**తి ఆహ. **అపరేన చిత్తేన భఙ్గం అనుపస్సతీతి** విపస్సనావిసయం భఙ్గానుపస్సనమాహ. ఏవఞ్హి భఙ్గానుపస్సనా పగుణా హోతి, ఆరమ్మణఞ్చస్స విభూతతరం హుత్వా ఉపట్ఠాతి. **ఞాతన్తి** ఆరమ్మణమాహ అనుపస్సనావసేన ఞాతత్తా. **ఞాణన్తి** అనుపస్సనాఞాణం. **ఉభోపి విపస్సతీతి** తదుభయమ్పి ఖయతో వయతో విపస్సతీతి. అయం హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – రూపస్స యావ జరామరణస్స ఖయతో వయతో దస్సనం ఆరమ్మణపటిసఙ్ఖాతం, దస్సనకఞాణస్స ఖయతో వయతో దస్సనం ఆరమ్మణపటిసఙ్ఖాయ భఙ్గస్స అనుపస్సనన్తి ఉభయత్థ పఞ్ఞా. పురిమం వా తదభావే అభావతో పచ్ఛిమాయం పక్ఖిపిత్వా పచ్ఛిమా ఏవ పఞ్ఞా విపస్సనే ఞాణన్తి.

ఏత్థాతి "తస్స చిత్తస్స…పే॰… భఙ్గం అనుపస్సతీ"తి ఏత్థ. **అనేకేహి ఆకారేహీతి** అనిచ్చతో అనుపస్సనాదీహి అనేకేహి ఆకారేహి. **అను**-సద్దో "భియ్యో"తి ఏతస్మిం అత్థేతి ఆహ **''పునప్పునం పస్సతీ''**తి.

ఇధ సఙ్ఖతధమ్మో నామ జాతిజరామరణపకతికో, తస్స జాతి ఆదికోటి, జరా మజ్ఝిమకోటి, మరణం ఓసానకోటి. తత్థ కిఞ్చాపి ఉప్పాదాదితివిధమ్పి సఙ్ఖతలక్ఖణతాయ అనిచ్చలక్ఖణం, తథాపి జాతిజరాసు దిట్ఠాసు న తథా అనిచ్చలక్ఖణం పాకటం హుత్వా ఉపట్ఠాతి యథా వయక్ఖణేతి ఆహ **''భఙ్గో నామ అనిచ్చతాయ పరమా కోటీ''**తి, ఉత్తమా కోటి పరియోసానకోటీతి అత్థో. యథా హి జరాధమ్మం, మరణధమ్మమేవ చ జాయతీతి **జాతి** అనిచ్చతాయ ఆది కోటి, తథా జాతిధమ్మం, మరణధమ్మమేవ చ జీరతీతి **జరా** మజ్ఝిమా కోటి, జాతిధమ్మం, జరాధమ్మమేవ చ భిజ్జతీతి **భఙ్గో** పరమా కోటీతి. **అనిచ్చతో అనుపస్సతీతి** న కలాపతో సమ్మసన్తో వియ "అనిచ్చం ఖయట్ఠేనా"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౪౮) అనుమానవసేన, నాపి ఆరద్ధవిపస్సకో వియ ఉదయగ్గహణపుబ్బకవయదస్సనవసేన, అథ ఖో ఉదయబ్బయఞాణానుభావేన పచ్చక్ఖతో ఉపట్ఠితేసు ఉదయవయేసు వుత్తనయేన ఉదయం ముఞ్చిత్వా భఙ్గదస్సనవసేనేవ అనిచ్చతో అనుపస్సతి, ఏవం అనుపస్సతో పనస్స నిచ్చగాహస్స లేసోపి నత్థీతి ఆహ **''నో నిచ్చతో''**తి. తథా హేస నిచ్చసఞ్ఞం పజహతీతి వుచ్చతి. ఏత్థ చ "అనిచ్చతో ఏవ అనుపస్సతీ"తి ఏవ-కారో లుత్తనిద్దిట్ఠోతి తేన

నివత్తితమత్థం దస్సేతుం ''**నో నిచ్చతో**''తి వుత్తం. న చేత్థ దుక్ఖతో అనుపస్సనాదినివత్తనమాసఙ్కితబ్బం పటియోగినివత్తనపరత్తా, ఏవ-కారస్స ఉపరి దేసనారుళ్హత్తా చ తాసం. **దుక్ఖతో అనుపస్సతీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

అనిచ్చతో తావ అనుపస్సనా భఙ్గానుపస్సకస్స యుత్తా "భఙ్గో నామ అనిచ్చతాయ పరమా కోటీ"తి, దుక్ఖాదితో పన కథన్తి ఆహ ''**అనిచ్చస్స దుక్ఖత్తా**''తిఆది. ఏతేన యం అనిచ్చం, తం ఏకన్తతో దుక్ఖం అనత్తా, తతో చ న అభినన్దనియాదిరూపం. తస్మా ఉపరి నిబ్బత్తేతబ్బతో ఞాణపరికమ్మత్థఞ్చ ఇతరాసమ్పి ఛన్నం అనుపస్సనానం వసేన అనుపస్సతీతి దస్సేతి. కేచి పనేత్థ ''**అనిచ్చతో అనుపస్సతి, నో నిచ్చతో**తిఆదినా విసుం దస్సనకిచ్చం నత్థి, భఙ్గదస్సనేనేవ సబ్బం దిట్ఠం హోతీ"తి వదన్తి, తం భఙ్గానుపస్సనాయ మత్థకప్పత్తియం యుత్తం, తతో పన పుబ్బభాగే అనేకాకారవోకారా అనుపస్సనా ఇచ్ఛితబ్బావ. అఞ్ఞథా "అనిచ్చతో అనుపస్సతీ"తిఆదికా (పటి. మ. ౧.౩౧) పాళి, "అనేకేహి ఆకారేహి పునప్పునం పస్సతీ"తి ఆగతా తస్సా అట్ఠకథా చ విరోధితా సియా. **తదేవ** అనిచ్చతో దిట్ఠమేవ సబ్బసఙ్ఖారగతం.

న తం అభినన్దితబ్బన్తి తం సఙ్ఖారగతం తణ్హాదిట్ఠాభినన్దనవసేన "ఏతం మమ, ఏసో మే అత్తా"తి న అభినన్దితబ్బం. **న తత్థ రజ్జితబ్బన్తి** తత్థ సఙ్ఖారగతే రజ్జనవసేన న పవత్తితబ్బం, కామరాగో, భవరాగో వా న పవత్తేతబ్బోతి అత్థో. **రాగం నిరోధేతీ**తి రాగం విక్ఖమ్భననిరోధం పాపేతి, విక్ఖమ్భేతీతి అత్థో. తేనాహ ''**లోకికేనేవ తావ ఞాణేనా**''తి. సతి చ విక్ఖమ్భనే కథం సముదయోతి ఆహ ''**నో సముదేతి, సముదయం న కరోతీ**''తి.

ఏవం విరత్తోతి ఏవం భఙ్గానుపస్సనానుసారేన విరత్తో. యథా దిట్ఠం సమ్పతి ఉపట్ఠితం సఙ్ఖారగతం నిరోధేతి నిరోధం మనసి కరోతి, అదిట్ఠమ్పి అతీతానాగతం అన్వయఞాణవసేన యథా ఇదం ఏతరహి, ఏవం ఇతరేపీతి అనుమినన్తో నిరోధేతి మనసికతస్సాపి నిరోధం కరోతి. **నో సముదేతీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో, నో సముదయం మనసి కరోతీతి అత్థో.

ఏవం పటిపన్నోతి ఏవం వుత్తప్పకారేన అనిచ్చానుపస్సనాదివసేన పటిపన్నో. **సద్ధిం ఖన్ధాభిసఙ్ఖారేహి కిలేసానం పరిచ్చజనతో**తి ఖన్ధేహి, అభిసఙ్ఖారేహి చ సహ కిలేసానం పజహనతో. కిలేసే హి పజహన్తో తన్నిమిత్తకకమ్మం, తతో నిబ్బత్తనకే ఖన్ధే చ పజహతి నామ. **సఙ్ఖతదోసదస్సనేనా**తి సఙ్ఖతధమ్మేసు అనిచ్చదుక్ఖతాదిఆదీనవదస్సనేన. **తబ్బిపరీతే**తి నిచ్చసుఖాదిసభావే. **తన్నిన్నతాయా**తి తదధిముత్తతాయ. **పటినిస్సగ్గ**సద్దో పరిచ్చాగత్థో, పక్ఖన్దనత్థో చాతి పటినిస్సగ్గస్స దువిధతా వుత్తా. తత్థ **పక్ఖన్దనం** అధిముచ్చనం. **యథావుత్తేనా**తి తదఙ్గాదిప్పహానప్పకారేన, తన్నిన్నప్పకారేన చ. **నిబ్బత్తనవసేనా**తి ఉప్పాదనవసేన. నిబ్బత్తేన్తో హి కిలేసే ఆదియతీతి తే అనిబ్బత్తేన్తో కిలేసే న ఆదియతి నామ. **అదోసదస్సితావసేనా**తి దోసానం అదస్సావిభావేన. సఙ్ఖతారమ్మణం ఆదియతీతి యోజనా. అనాదీనవదస్సితాయ హి సఙ్ఖారే ఆదియతీతి ఆదీనవదస్సితాయ తే న ఆదియతి న గణ్హాతి.

౭౪౩. **అస్సా**తి యోగినో. **తేహి ఞాణేహీ**తి అనిచ్చానుపస్సనాదిఞాణేహి. **తన్తి** పహానం. **నిచ్చసఞ్ఞన్తి** నిచ్చగాహం, సఞ్ఞాసీసేన నిద్దేసో. **సుఖసఞ్ఞం అత్తసఞ్ఞన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **సప్పీతికం తణ్హన్తి** సఉప్పిలావితం అభిపత్థనం.

౭౪౪. ''**వత్థుసఙ్కమనా**''తి ఏత్థ విపస్సనాయ పవత్తిట్ఠానభావతో రూపాదిఆరమ్మణం "వత్థూ"తి అధిప్పేతన్తి దస్సేన్తో ''**రూపస్సా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **సఙ్కమనా**తి విపస్సనాభావసామఞ్ఞతో ఏకత్తనయేన వుత్తం , అఞ్ఞథా అఞ్ఞదేవ రూపభఙ్గవిసయం ఞాణం, అఞ్ఞదేవ తదారమ్మణచిత్తభఙ్గవిసయన్తి కుతో సఙ్కమనా. పఞ్ఞావివట్టనాయపి ఏసేవ నయో.

పఞ్ఞాయాతి ఉదయబ్బయదస్సనవసేన పవత్తమానాయ విపస్సనాపఞ్ఞాయ. వయస్సేవ గహణవసేన ఉదయతో వినివట్టనా. తేనాహ ''**ఉదయం పహాయ వయే సన్తిట్ఠనా**''తి. ''**అనన్తరమేవ ఆవజ్జనసమత్థతా**''తి ఇమినా భఙ్గానుపస్సనాయ పగుణబలవభావమాహ.

౭౪౩. ఉభోతి దిట్ఠాదిట్ఠభావేన ద్వేపి ఆరమ్మణాని. **ఏకవవత్థనా**తి ఖణభఙ్గురతాయ సమానాతి వవత్థాపనా.

సంవిజ్జమానమ్హీతి పచ్చక్ఖతో ఉపలబ్భమానే పచ్చుప్పన్నే. **విసుద్ధదస్సనో**తి భఙ్గదస్సనస్స పరిబన్ధవిధమనేన విసుద్ధఞాణో, సువిసుద్ధభఙ్గదస్సనోతి అత్థో. **తదన్వయం నేతీ**తి తస్స పచ్చుప్పన్నసఙ్ఖారభఙ్గదస్సినో ఞాణస్స అన్వయం అనుగతభూతం ఞాణం పవత్తేతి. కత్థ పన పవత్తేతీతి ఆహ ''**అతీతనాగతే**''తి, అతీతే, అనాగతే చ సఙ్ఖారగతే. **సబ్బేపీ**తిఆది తస్స పవత్తనాకారదస్సనం.

భఙ్గసఙ్ఖాతే నిరోధే, న నిబ్బానసఙ్ఖాతేతి అధిప్పాయో. **ఏసా**తి యా ఆరమ్మణన్వయేన ఉభో దిట్ఠాదిట్ఠే ఖణభఙ్గురతాయ ఏకభావేన వవత్థాపనా, ఏసా వయలక్ఖణే విపరిణామలక్ఖణే **విపస్సనా** భఙ్గానుపస్సనాతి అత్థో.

౭౪౬. ఆరమ్మణఞ్చ పటిసఙ్ఖాతిఆది భఙ్గానుపస్సనాయ దుప్పటివిజ్ఝత్తా వుత్తస్సేవత్థస్స దళ్హీకరణం. తయిదం భఙ్గదస్సనం సఙ్ఖారానం అవసవత్తనావబోధనేన అనత్తలక్ఖణపటివేధాయాతి తం దస్సేన్తో ''**సుఞ్ఞతో చ ఉపట్ఠాన**''న్తి ఆహ. ఆరమ్మణస్స హి భఙ్గారమ్మణచిత్తస్స చ భఙ్గమనుపస్సతో విసేసతో సఙ్ఖారా సుఞ్ఞా హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి. తేనాహ ''**తస్సేవ**''న్తిఆది.

న చత్థి అఞ్ఞోతి ఏత్థ ఇమస్మిం లోకే అఞ్ఞో ఖన్ధవినిముత్తో అత్తా నామ కోచి నత్థి. **తేసం ఖయం పస్సతీ**తి తేసం ధమ్మానం ఖణే ఖణే ఉపట్ఠహన్తం భఙ్గం పస్సతి. యథావుత్తాయ అప్పమాదపటిపత్తియా **అప్పమత్తో**. యథా కిం? **మణింవ విజ్ఝం వజిరేన యోనిసో** యథా నామ కుసలో పురిసో ఉపాయేన మణిం విజ్ఝన్తో మణిస్స ఛిద్దమేవ పస్సతి మనసి కరోతి , న మణిస్స వణ్ణాదిం, ఏవమేవ సఙ్ఖారానం నిరన్తరం భఙ్గమేవ యోనిసో మనసి కరోతి, న సఙ్ఖారేతి అధిప్పాయో. యథా వా వజిరేన మణిం విజ్ఝన్తస్స విద్ధట్ఠానం న పున రుహతి, ఏవం వజిరసదిసేన భఙ్గానుపస్సనాఞాణేన భఙ్గే దిట్ఠే న పున నిచ్చగాహో రుహతి, ఏవం భఙ్గమేవ పస్సతీతి అత్థో.

యా చ ఆరమ్మణపటిసఙ్ఖాతి "రూపారమ్మణతా చిత్తం ఉప్పజ్జిత్వా భిజ్జతి, తం ఆరమ్మణం పటిసఙ్ఖా"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౩౧) ఏవమాగతా యా చ ఆరమ్మణపటిసఙ్ఖా, "తస్స చిత్తస్స భఙ్గం అనుపస్సతీ"తి ఏవం వుత్తా **యా చ భఙ్గానుపస్సనా,** "సఙ్ఖారావ భిజ్జన్తి, తేసం భేదో మరణం, న అఞ్ఞో కోచి అత్థీ"తి ఏవం వుత్తం **యఞ్చ సుఞ్ఞతో ఉపట్ఠానం,** అయం ఏవం తిధా వుత్తాపి **అధిపఞ్ఞావిపస్సనా నామా**తి అత్థో.

౭౪౭. అనిచ్చానుపస్సనాదీసూతి అనిచ్చదుక్ఖానత్తానుపస్సనాసు. **నిబ్బిదాదీసూ**తి నిబ్బిదావిరాగనిరోధపటినిస్సగ్గానుపస్సనాసు . **తయో ఉపట్ఠానే**తి అనిచ్చాదివసేన తివిధే ఉపట్ఠానే. ఖయతో వయతో ఉపట్ఠానఞ్హి అనిచ్చతో ఉపట్ఠానం, భయతో ఉపట్ఠానం దుక్ఖతో, సుఞ్ఞతో ఉపట్ఠానం అనత్తతోతి. **దిట్ఠీసూ**తి దిట్ఠినిమిత్తం **న వేధతి.** తా హి అసంహీరతాయ న చలతి.

౨౪౮. దుబ్బలభాజనస్స వియాతి తిన్తఆమమత్తికాభాజనస్స వియ భేదమేవ పస్సతీతి సమ్బన్ధో. ఏత్థ చ **దుబ్బలభాజనూపమా** సరసభిదురతాదస్సనత్థం, **విప్పకిరియమానసుఖుమరజూపమా** అఞ్ఞమఞ్ఞం అసమ్బన్ధతాదస్సనత్థం, **భిజ్జియమానతిలూపమా** ఖణే ఖణే భిజ్జనకభావదస్సనత్థన్తి దట్ఠబ్బా. **భేదమేవాతి** వినాసమేవ **పస్సతి** ఉప్పాదాదీనం అగ్గహణతో. **ఏవమేవాతి** యథా ఉదకబుబ్బుళకాని ఉదకతలాదిపచ్చయం పటిచ్చ ఉప్పన్నాని న చిరట్ఠితికాని సీఘం సీఘం భిజ్జన్తి, ఏవమేవ సబ్బే రూపారూపధమ్మా కమ్మాదిపచ్చయం పటిచ్చ ఉప్పన్నా ఖణట్ఠితికా సీఘం సీఘం భిజ్జన్తీతి భేదమేవ పస్సతి. తురితతురితఞ్హి నేసం భేదదస్సనత్థం "**భిజ్జన్తి భిజ్జన్తీ**"తి ఆమేడితవచనం.

మరీచిపి ఇత్తరకాలికావ, నిస్సయపబన్ధవసేన పన చిరతరుపట్ఠానన్తి "**యథా పస్సే మరీచిక**"న్తి వుత్తం, న అయాథావుపట్ఠానతోవ. **లోకన్తి** ఖన్ధలోకం. **మచ్చురాజా న పస్సతి** అరహత్తాధిగమేన పునబ్భవాభావతో.

౨౪౯. భవదిట్ఠిప్పహానన్తి సస్సతదిట్ఠియా విక్ఖమ్భనం. న హి నిరన్తరం భఙ్గమేవ పస్సతో సస్సతదిట్ఠియా అవసరో అత్థి. తతో ఏవ జీవితే నిరాలయత్తా **జీవితనికన్తిపరిచ్చాగో. సదాతి** సబ్బకాలం రత్తిన్దివం. భావనాయ **యుత్తప్పయుత్తతా**. ఇచ్చాచారానం దూరీభావతో **విసుద్ధాజీవితా. ఉస్సుక్కప్పహానం** కిచ్చాకిచ్చేసు అబ్యావటతా తిబ్బసంవేగత్తా. **విగతభయతా** కుతోచిపి నిబ్భయతా అత్తసినేహాభావతో. **ఖన్తిసోరచ్చపటిలాభో** అనిచ్చతాయ సుదిట్ఠత్తా. పన్తసేనాసనేసు అధికుసలేసు చ అరతియా, కామగుణేసు రతియా చ సహనతో అభిభవనతో **అరతిరతిసహనతా**.

ఇమాని అట్ఠగ్గుణముత్తమానీతి లిఙ్గవిపల్లాసేన వుత్తం. **మ**-కారో చ పదసన్ధికరో, భవదిట్ఠిప్పహానాదికే ఇమే అట్ఠ ఉత్తమానిసంసేతి అత్థో. **తహిన్తి** తత్థ భఙ్గానుపస్సనాయన్తి అత్థో.

భఙ్గానుపస్సనాఞాణం నిట్ఠితం.

భయతుపట్ఠానఞాణకథావణ్ణనా

౨౫౦. సబ్బసఙ్ఖారానన్తి తేభూమకానం సబ్బసఙ్ఖారానం. అధికారవసేన హి పదేససబ్బవిసయో ఇధ **సబ్బ**సద్దో. **ఆసేవన్తస్సాతి** ఆదరవసేన సేవన్తస్స పవత్తేన్తస్స. **భావేన్తస్సాతి** వడ్ఢేన్తస్స బ్రూహేన్తస్స. **బహులీకరోన్తస్సాతి** పునప్పునం కరోన్తస్స యుఞ్జన్తస్స. **పభేదకాతి** ఖణే ఖణే భిజ్జనవసేన పభేదకా. ఆజీవికా బ్యాధిఆదినిమిత్తం మరితుకామస్స, అమరితుకామస్సాపి సూరస్స భాయితబ్బమ్పి న భయతో ఉపట్ఠాతీతి "**సుఖేన జీవితుకామస్స భీరుకపురిసస్సా**"తి వుత్తం. యథా భీరుకజాతికస్స సీహాదయో సన్తాసనిమిత్తం భయానకభావతో, తథా యోగినో భఙ్గతో దిస్సమానా సఙ్ఖారాతి ఆహ "**సీహ...పే.... ఉపట్ఠహన్తీ**"తి. **పచ్చుప్పన్నాతి** అద్ధాపచ్చుప్పన్నా ఓళారికా దీఘతరపబన్ధా, ఖణపచ్చుప్పన్నా సుఖుమతరా ఇత్తరకాలా, సన్తతిపచ్చుప్పన్నా మజ్ఝిమా ఇధ ఆదితో పరిగ్గహేతబ్బా. భయతో భాయితబ్బతో ఉపతిట్ఠనకేసు ఞాణం **భయతుపట్ఠానఞాణం.**

యథా ఇత్థియా పుత్తానం సీసస్స ఛిన్నతా ఛిజ్జమానతా గయ్హమానా భయావహా, ఏవం యోగినో తియద్ధగతానం సఙ్ఖారానం నిరోధా గయ్హమానాతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "**ఏకిస్సా కిర ఇత్థియా**"తిఆది వుత్తం.

యథా పూతిభూతం ఓదనాది న సభావేన తిట్ఠతి వినస్సతి, ఏవం యస్సా ఇత్థియా విజాతవిజాతా పుత్తా న జీవన్తి మరన్తి ఏవ, సా ''**పూతిపజా**''తి వుత్తా. పూతిపజాగ్గహణఞ్చేత్థ విసేసతో గబ్భగతమరణచిన్తాదస్సనేన యోగినో అనాగతసఙ్ఖారనిరోధసన్నిట్ఠానదస్సనత్థం. అతీతపచ్చుప్పన్నసఙ్ఖారనిరోధో హిస్స సుపాకటో ఏవాతి న సో ఉపమాయ సాధేతబ్బో. అన్తిమభవికస్స చ యోగినో సత్తక్ఖత్తుం పరమాదిభావినో అతీతే దుక్ఖబహుతాయ, అనాగతదుక్ఖపరిత్తతాయ చ దస్సనత్థం బహుపజావ ఇత్థీ నిదస్సితా.

తత్థ యథా తస్సా నవ పుత్తా మతా, ఏవం అజ్ఝత్తాదిప్పభేదా అతీతా సఙ్ఖారా, వుసితపుబ్బా వా నవ సత్తావాసా దట్ఠబ్బా, మీయమానపుత్తో వియ పచ్చుప్పన్నా సఙ్ఖారా, పవత్తమానో వా సత్తావాసో దట్ఠబ్బో. అజాతపుత్తో వియ అనాగతా సఙ్ఖారా, భావీ వా సత్తావాసో దట్ఠబ్బో. ఏవమవట్ఠితే యదేకే దసపుత్తమాతరం అగ్గహేత్వా నవపుత్తమాతుగ్గహణం సాత్థకన్తి వదన్తి, తదపాహతం హోతి . దారకానం మరణస్స చిరకాలికత్తా **మరణానుస్సరణ**న్తి వుత్తం. గబ్భగతో అప్పచ్చక్ఖతాయ భావీపక్ఖేయేవ తిట్ఠతీతి అధిప్పాయేన కుచ్ఛిగతో అనాగతసఙ్ఖారట్ఠానియో వుత్తో. **ఏతస్మిం ఖణే**తి భఙ్గదస్సనముఖేన సఙ్ఖారానం భయానకభావేన ఉపట్ఠానక్ఖణే.

౭౫౧. న భాయతి ఞాణస్స భాయనాకారేన అప్పవత్తనతో. పటిఘచిత్తుప్పాదవసేన హి భాయనం, ఞాణం పన భాయితబ్బవత్థుం భాయితబ్బన్తి యాథావతో జానాతి. తేనాహ ''**అతీతా...పే.... తీరణమత్తమేవా**''తి, తిస్సో అఙ్గారకాసుయో అతితాపేన తిక్ఖమజ్ఝముదుభేదాతి అధిప్పాయో. కామభవాదీనఞ్హి తిణ్ణం భవానం నిదస్సనభావేన తాసం గహణం, తథా ఖదిరాదిసూలత్తయస్స అప్పణీతాదిభావతో. తేనాహ ''**కేవలం హీ**''తిఆది. **అస్సా**తి ఞాణస్స. **బ్యసనాపన్నా**తి నానావిధవిపులానత్థపతితా. **భయతో**తి భాయితబ్బతో.

సఙ్ఖారనిమిత్తన్తి "సఙ్ఖారానం సమూహాదిఘనవసేన, సకిచ్చపరిచ్ఛేదతాయ చ సవిగ్గహానం వియ ఉపట్ఠాన"న్తి వుత్తోవాయమత్థో. సఙ్ఖారానం పన తథా ఉపట్ఠానం సఙ్ఖారవినిముత్తం న హోతీతి ఆహ ''**అతీతా...పే.... అధివచన**''న్తి. **మరణమేవా**తి భఙ్గమేవ. **తేనా**తి భఙ్గదస్సనేన. ఖణే ఖణే భఙ్గమేవ పస్సతో హి నిమిత్తసఞ్ఞితం సఙ్ఖారగతం అనిచ్చతాయ వుత్తనయేన సప్పటిభయం హుత్వా ఉపట్ఠాతి. పవత్తం నామ కామం సబ్బా భవపవత్తి, మత్థకప్పత్తాయ పన భఙ్గానుపస్సనాయ సబ్బభవేసు అభిణ్హసమ్పటిపీళనస్స సుట్ఠుతరం ఉపట్ఠానతో సన్తసుఖాభిమతాపి భవా దుక్ఖసభావతాయ భయతో ఉపట్ఠహన్తీతి దస్సనత్థం ''**పవత్తన్తి రూపారూపభవపవత్తీ**''తిఆది వుత్తం. **ఉభయ**న్తి నిమిత్తం, పవత్తఞ్చ. ద్వయమ్పి హి తం అత్తసుఞ్ఞమేవ హుత్వా ఉపట్ఠహతీతి.

భయతుపట్ఠానఞాణం నిట్ఠితం.

ఆదీనవానుపస్సనాఞాణకథావణ్ణనా

౭౫౨. తాణన్తి సఙ్ఖారహేతుకా అనత్థతో రక్ఖణం. **నేవ పఞ్ఞాయతి** సబ్బభవాదీనం సాదీనవతాయ ఏకసదిసత్తా. **లేణ**న్తి తస్స పరిహారణతాణాయ ఉపలీయనం. **గతీ**తి తదత్థం గన్తబ్బట్ఠానం. **పటిసరణ**న్తి తస్సేవ పటిసరణట్ఠానం. **పత్థనా**తి ఆసీసనా న హోతి. ఏతేన "నేతం మమా"తి తణ్హాగాహాభావమాహ. **పరామాసో**తి దిట్ఠిపరామాసో. తేన "ఏసో మే అత్తా"తి దిట్ఠిగాహాభావమాహ. తణ్హాగాహాభావేనేవ చేత్థ "ఏసోహమస్మీ"తి మానగాహాభావోపి వుత్తోయేవ హోతి, **వా**-సద్దగ్గహణేన వా.

ఇదాని పత్థనాదీనమభావే కారణం దస్సేతుం ''**తయో భవా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **తయో భవా అఙ్గారకాసుయో వియ** జాతిఆదిదుక్ఖాధిట్ఠానభావేన మహాభితాపతాయ. **చత్తారో మహాభూతా** కట్ఠముఖపూతిముఖఅగ్గిముఖసత్థముఖసఙ్ఖాతా **ఘోరవిసఆసీవిసా వియ** కాయస్స థద్ధతావిస్సన్దనదాహచ్ఛేదదుక్ఖవిధానతో విసేసతో, అవిసేసతో పన ఆసయతో, విసవికారతో, అనత్థదానతో, దురుపచారతో, దురాసదతో, అకతఞ్ఞుతో, అవిసేసకారితో, అనేకాదీనవూపద్దవతో చ. "చత్తారో ఆసీవిసా ఉగ్గతేజా ఘోరవిసాతి ఖో, భిక్ఖవే , చతున్నేతం మహాభూతానం అధివచన"న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౩౮) హి వుత్తం. **పఞ్చక్ఖన్ధా** ఏకక్ఖన్ధభేదే అఞ్ఞక్ఖన్ధానవట్ఠానతో. అఞ్ఞమఞ్ఞాఘాతనతో, మరణదుక్ఖావహనతో చ **ఉక్ఖిత్తాసికవధకా వియ**. వుత్తమ్పి చేతం "ఉక్ఖిత్తాసికో వధకోతి ఖో, భిక్ఖవే, పఞ్చన్నేతం ఉపాదానక్ఖన్ధానం అధివచన"న్తి. **ఛ అజ్ఝత్తికాయతనాని** అత్తత్తనియభావేన గహితానిపి తతో రిత్తభావతో **సుఞ్ఞగామో వియ** భోజనాదిగయ్హుపగమేత్థ అత్థీతి పవిట్ఠసుఞ్ఞగామో వియ. తథా హి వుత్తం –

> "సుఞ్ఞగామోతి ఖో, భిక్ఖవే, ఛన్నేతం అజ్ఝత్తికానం ఆయతనానం అధివచనం. చక్ఖుతో చేపి నం, భిక్ఖవే, పణ్డితో బ్యత్తో మేధావీ ఉపపరిక్ఖేయ్య, రిత్తకఞ్ఞేవ ఖాయతి, తుచ్ఛకఞ్ఞేవ ఖాయతి, సుఞ్ఞకఞ్ఞేవ ఖాయతీ"తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౩౮) –

ఆది. **ఛ బాహిరాయతనాని గామఘాతకచోరా వియ** సబ్బథాపి ఘాతకభావతో. తేనేవాహ "చోరా గామఘాతకాతి ఖో, భిక్ఖవే, ఛన్నేతం బాహిరానం ఆయతనానం అధివచనం. చక్ఖు, భిక్ఖవే, హఞ్ఞతి మనాపామనాపేసు రూపేసూ"తిఆది. రాగగ్గిఆదీహి **ఏకాదసహి అగ్గీహి**. వుత్తఞ్హేతం –

> "చక్ఖు, భిక్ఖవే, ఆదిత్తం. కేన ఆదిత్తం? రాగగ్గినా దోసగ్గినా మోహగ్గినా జాతియా జరాయ మరణేన సోకేహి పరిదేవేహి దుక్ఖేహి దోమనస్సేహి ఉపాయాసేహీ"తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౮) –

ఆది . సఙ్ఖారానం గణ్డాదిసదిసతా హేట్ఠా వుత్తాయేవ. **నిరస్సాదాతి** అస్సాదేతబ్బరహితా దుక్ఖసభావత్తా. **నిరసాతి** సమ్పత్తిరహితా విపత్తిపరియోసానత్తా. సబ్బత్థ యథా హేట్ఠా నిరస్సాదా నిరసా మహాఆదీనవరాసిభూతా హుత్వా ఉపట్ఠహన్తీతి సమ్బన్ధో, ఏవం ఉపరిపి "సవాళకమివ వనగహన"న్తిఆదీసు తం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం.

ససద్దూలాతి సబ్యగ్ఘా. **గాహా** కుమ్భిలాదయో. **రక్ఖసో** దకరక్ఖసో. ''**నిరసం నిరస్సాద**''న్తి ఇమినా ఆదీనవస్స అబ్భోకిణ్ణతం దస్సేతి. తథా హిస్స యోగినో సబ్బేసు భవాదీసు సబ్బేపి సఙ్ఖారా నిస్సగ్గతో నిరన్తరం సప్పటిభయావ హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి. యఞ్చ సప్పటిభయం, తం సాదీనవం. తేనాహ ''**తస్సేవ**''న్తిఆది.

యన్తి ఆదీనవఞాణం. **ఇదం వుత్తన్తి** ఇదం దసవత్థుకం ద్వాదసవారపటిమణ్డితం అన్వయబ్యతిరేకవసేన తస్సేవ పదభాజనం **పటిసమ్భిదాయం** వుత్తం.

ఉప్పాదో భయన్తి సఙ్ఖారానం ఉప్పాదో అఖేమట్ఠేన భయవత్థుతాయ భయం. ఉప్పాదమూలకఞ్హి సబ్బం తం సబ్బవత్థుకన్తి సబ్యసనం. **పవత్తం భయన్తిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. నత్థి ఏతస్స ఉప్పాదో, న వా ఏతస్మిం అధిగతే సఙ్ఖారానం ఆయతిం ఉప్పాదోతి **అనుప్పాదో**, నిబ్బానం. తఞ్చ సబ్బసో భయాభావతో పరమస్సాసభూతత్తా నిబ్బయట్ఠేన **ఖేమన్తి**. **సన్తిపదేతి** సబ్బసఙ్ఖారూపసమభూతే అమతపదే. **అప్పవత్తన్తిఆదీహిపి** పవత్తాదిపటిక్ఖేపముఖేన నిబ్బానమేవ వదతి.

పవత్తియం ఆదీనవం దిస్వా తదనన్తరమేవ నివత్తియం ఆనిసంసదస్సనవసేన సీఘం విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేన్తానం వసేన "**ఉప్పాదో భయం, అనుప్పాదో ఖేమ**"న్తి తతియవారో వుత్తో. ఏసేవ నయో ఛట్ఠవారాదీసుపి. ఏత్థ చ **ఉప్పాదో** విసేసో, **భయం** విసేసితబ్బం సామఞ్ఞభావతోతి సతిపి ద్విన్నం పదానం సమానాధికరణభావే లిఙ్గభేదో గహితో. యథా "దుక్ఖసముదయో అరియసచ్చ"న్తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౫; మ॰ ని॰ ౩.౩౭౪). ఏస నయో "**గతి భయ**"న్తిఆదీసుపి.

ఉప్పాదో సఙ్ఖారాతి ఏత్థ పన సబ్బేసం సఙ్ఖారానం ఉప్పాదం సామఞ్ఞేన గహేత్వా సఙ్ఖారా భేదతో విహితా సబ్బత్థకమేవ తేసం విభాగతో విపస్సియమానత్తాతి వచనభేదో కతో.

ఆయూహనం పటిసన్ధిం "దుక్ఖ"న్తి పస్సతీతి సమ్బన్ధో. **ఞాణం ఆదీనవే ఇద**న్తి ఆదీనవే విసయభూతే ఇదం పఞ్చవత్థుకం ఞాణం వేదితబ్బం. **ఞాణం సన్తిపదే**తి సన్తిపదే నిన్నాదిభావేన ఠితం ఇదం ఞాణన్తి అత్థో.

౭౦౩. కమ్మపచ్చయా పచ్చుప్పన్నభవే ఉప్పజ్జమానానం సఙ్ఖారానం ఉప్పాదో పాకటతరో హుత్వా ఉపట్ఠాతీతి ఆహ "**పురిమకమ్మపచ్చయా ఇధ ఉప్పత్తీ**"తి. పవత్తం నామ ఇధ పవత్తియం ధమ్మప్పవత్తీతి ఆహ "**ఉప్పన్నస్స పవత్తీ**"తి. **సబ్బమ్పీ**తి తియద్ధగతం రూపారూపం అజ్ఝత్తబహిద్ధాదివిభాగం సబ్బమ్పి. **కమ్మ**న్తి ఏతరహి పవత్తం కమ్మం. ఏత్థ చ ఉప్పాదపవత్తఆయూహనగ్గహణేన పచ్చుప్పన్నద్ధపరియాపన్నా సఙ్ఖారా గహితా, పటిసన్ధిగ్గహణేన అనాగతద్ధపరియాపన్నా ఉపాదిత్తా. ఉప్పాదగ్గహణేన చ అతీతద్ధపరియాపన్నా కమ్మసఙ్ఖారా ఉల్లిఙ్గిత్తా. నిమిత్తగ్గహణేన పన సబ్బేపి గహితా. **యాయ గతియా సా పటిసన్ధి హోతి** సా నిరయాదిభేదా గతి సుచరితదుచ్చరితవసేన గన్తబ్బత్తా, సా పనత్థతో తంతంకమ్మనియమితా భవసమఞ్ఞారహా విపాకక్ఖన్ధా, కటత్తా చ రూపన్తి వేదితబ్బా. **ఖన్ధానం నిబ్బత్తన**న్తి సబ్బేసమ్పి ఖన్ధానం నిబ్బత్తనం. **పాకటా ఏవ** సచ్చవిభఙ్గే లక్ఖణాదివసేన నిద్దిట్ఠత్తా. **వత్థువసేనాతి** ఆరమ్మణసఙ్ఖాతపవత్తిట్ఠానవసేన. యది తే పఞ్చేవ వత్థుభావేన ఇచ్ఛితా, అథ కస్మా సేసా వుత్తాతి ఆహ "**సేసా తేసం వేవచనవసేనా**"తి. తేన విపస్సకానం ఞాణవిప్ఫారస్స విసయసంవడ్ఢనత్థం దేసనా వడ్ఢితాతి దస్సేతి.

అన్వయతో దస్సితస్స ఆదీనవఞాణస్స బ్యతిరేకతో దస్సనత్థం **పటిపక్ఖఞాణదస్సనం** "యత్థ ఉప్పాదో నత్థి, తత్థ సబ్బేన సబ్బం భయమ్పి నత్థీ"తి. "**భయతుపట్ఠానేన వా**"తిఆదినా పవత్తిం దస్సేత్వా నివత్తిదస్సనం బుద్ధానం, అనుబుద్ధానఞ్చ ఆచిణ్ణమేతం యథా పురిమం సచ్చద్వయం దస్సేత్వా నిరోధసచ్చదేసనాతి దస్సేతి. యథా లోకే కస్సచి ఆదీనవదస్సనం నిరత్థకమ్పి హోతి, న తథా ఇదం, ఇదం పన సాత్థకమేవాతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "**యస్మా వా**"తిఆది వుత్తం. **తప్పటిపక్ఖనిన్నం చిత్తం హోతి** దాహాభిభూతస్స సీతనిన్నతా వియ సుట్ఠు దిట్ఠాదీనవతో ఏకంసేన ముఞ్చితుకమ్యతాభావతో.

భయన్తి భాయితబ్బం. "**నియమతో దుక్ఖ**"న్తి ఏతేనస్స దుక్ఖభావేన భాయితబ్బతాతి భాయితబ్బతా దుక్ఖభావం న బ్యభిచరతీతి దస్సేతి. **వట్టామిసం** ఉపాదిన్నక్ఖన్ధాతి వదన్తి. తివిధమ్పి వట్టం, వట్టసన్నిస్సితఞ్చ **వట్టామిసం**. కిలేసేహి ఆమసితబ్బతో **లోకామిసం,** పఞ్చ కామగుణా . కిలేసా ఏవ **కిలేసామిసం. సఙ్ఖారమత్తమేవాతి** ఏత్థ **ఏవ**-సద్దేన విసఙ్ఖారం నివత్తేతి. న హి తత్థ సామిసతాలేసోపి అత్థీతి. **మత్త**-సద్దేన పన అపరిపుణ్ణతం విభావేతి. న హి సబ్బసఙ్ఖారగతం సామిసన్తి. **తస్మా**తి "భయ"న్తి వుత్తస్స దుక్ఖాదిభావేన నియతత్తా. యది యం భయం, తం దుక్ఖాదిసభావమేవ, తథా సతి భయాదీసు ఏకేనేవ అత్థసిద్ధి. కస్మా సబ్బాని గహితానీతి అనుయోగం మనసి కత్వా ఆహ "**ఏవం సన్తేపీ**"తిఆది. యథా తేసు ఏవ

సఙ్ఖారేసు అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో పవత్తివసేన ఆకారనానత్తతో అనుపస్సనానానత్తం, ఏవం భయాకారాదిఆకారనానత్తతో **పవత్తివసేనేవేత్థ** ఞాణస్స **నానత్తం** . తత్థ భయాకారేన పవత్తం ఞాణం **భయతుపట్ఠానఞాణం,** ఇతరాకారవసేన పవత్తం **ఆదీనవఞాణ**న్తి దట్ఠబ్బం.

యస్మా ఆదీనవఞాణస్స విసయభావేన వుత్తా పన్నరసాపి అత్థా ఉప్పాదాదీసు పఞ్చస్వేవ అన్తోగధా, తత్థ చ ఞాణం అన్వయబ్యతిరేకవసేన పవత్తనతో దసవిధం హోతి. తస్మా ఆహ ''**దస ఞాణే పజానాతీ**''తి. పజాననఞ్చ సాతిసయం విసయగతసమ్మోహవిగమేన అసమ్మూళ్హం, అత్తనిపి అసమ్మూళ్హమేవాతి అత్తానమ్పి పజానన్తం వియ హోతీతి కత్వా వుత్తం. తేనాహ ''**పటివిజ్ఝతి సచ్ఛికరోతీ**''తి. **ద్విన్న**న్తి ద్వీసు కుసలసద్దయోగేన హి భుమ్మత్థే సామివచనం యథా "కుసలా నచ్చగీతస్సా"తి (జా. ౨.౨౨.౯౪). **కుసలతా**తి కరణే పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ ''**ద్విన్నం కుసలతాయా**''తి. **ద్విన్న**న్తి వా ద్విన్నం ఞాణానం వసేనాతి అత్థో. పవత్తియా యాథావతో దిట్ఠతాయ తప్పటిపక్ఖతో సన్తిపదం సువినిచ్ఛితమేవ హుత్వా ఉపట్ఠాతి. తేనస్స చిత్తం పరమదిట్ఠధమ్మనిబ్బానాదిమిచ్ఛాగాహవసేన న విచలతి. తత్థ సుపరిదిట్ఠాదీనవత్తాతి ఆహ ''**నానాదిట్ఠీసు న కమ్పతీ**''తిఆది. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ.

ఆదీనవానుపస్సనాఞాణం నిట్ఠితం.

నిబ్బిదానుపస్సనాఞాణకథావణ్ణనా

౭౪. సఙ్ఖారగతేతి సబ్బస్మిం తేభూమకే సఙ్ఖారే. **నిబ్బిన్దతీ**తి ఞాణనిబ్బిదేన నిబ్బేదం ఆపజ్జతి. తథాభూతో చ తత్థ ఉక్కణ్ఠన్తో, అనభిరమన్తో చ నామ హోతీతి వుత్తం ''**ఉక్కణ్ఠతి నాభిరమతీ**''తి.

తత్థ అనభిరమణస్స ఉపమం దస్సేతుం ''**సేయ్యథాపీ**''తిఆది వుత్తం. అనోతత్తదహం పరిక్ఖిపిత్వా ఠితేసు ద్వియోజనసతుబ్బేధేసు యథాక్కమం సానుఅఞ్జనరజతసువణ్ణసత్తరతనమయేసుగన్ధమాదనకాళకేలాససుదస్సనచిత్తకూటభేదేసు పఞ్చసు హిమవతో మహాసిఖరేసు పచ్ఛిమో **చిత్తకూటపబ్బతో** నామ. సీహపపాతాదీసు **సత్తసు మహాసరేసు.**

సువణ్ణపఞ్జరేతి సువణ్ణమయే సీహపఞ్జరే. **పక్ఖిత్తో**తి నిరుద్ధో. **తివిధే సుగతిభవే**తి కామసుగతిఆదికే తివిధే సమ్పత్తిభవే.

హత్థపాదవాలవల్ధికోసేహి భూమిఫుసనేహి సత్తహి పతిట్ఠితోతి **సత్తపతిట్ఠో. నగరమజ్ఝే నాభిరమతి** ద్వారపఞ్జరనాళనాదిఅవబాధనభయేన. **దిట్ఠే**తి అధిముత్తిపుబ్బకేన అన్వయదస్సనేన దిట్ఠే. తేనాహ ''**తన్నిన్నతప్పోణతప్పబ్భారమానసో**''తి.

నిబ్బిదానుపస్సనాఞాణం నిట్ఠితం.

౭౫. తం పనేతన్తి నిబ్బిదాఞాణమాహ. **ఞాణద్వయేనా**తి భయతుపట్ఠానాదీనవానుపస్సనాఞాణద్వయేన. యస్మా భయతో దిస్సమానా ఏవ సఙ్ఖారా మహాదీనవా, నిబ్బిన్దితబ్బా చ హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి, తస్మా ఏకమ్పి తం ఞాణం తథాభావనాబలప్పత్తియా అవత్థావిసేసయుత్తం తివిధకిచ్చసామత్థియవన్తం హోతీతి వుత్తం ''**అత్థతో ఏక**''న్తి. తేనాహ ''**సబ్బసఙ్ఖారే**''తిఆది.

తయిదం తాసం అనుపస్సనానం మత్థకప్పత్తివసేన వుత్తం, ఆదిమ్హి పన భిన్నసభావా ఏవ పవత్తన్తి. **ఉప్పాదేసీతి** పాత్వాకాసి, విభావేసీతి అత్థో.

ముఞ్చితుకమ్యతాఞాణకథావణ్ణనా

౨౦౯. న సజ్జతి బహ్వాదీనవతాయ దిట్ఠత్తా. **ముఞ్చితుకామం నిస్సరితుకామం హోతి** అనాదికాలికస్స ఖన్ధస్స పరిఞ్ఞాయమానత్తా. **ముఞ్చితుకామతా** తతో అత్తానం నిబ్బేధేతుకామతా నిస్సరితుకామతా అపగన్తుకామతా. **పఞ్జరపక్ఖిత్తో**తి పఞ్జరేన సమోరుద్ధో. **ఏవమాదయో**తి **ఆది**-సద్దేన ఆదిత్తఅగ్గారఉపసట్ఠదేసబ్యాళసాపదాకులవనగహనాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

ముఞ్చితుకమ్యతాఞాణం నిట్ఠితం.

పటిసఙ్ఖానుపస్సనాఞాణకథావణ్ణనా

౨౧౦. ‘‘**సబ్బభవ ...పే.... ముఞ్చితుకామో**’’తి వత్వా పున **సబ్బస్మా సఙ్ఖారగతా**తి **సబ్బ**గ్గహణం సాతిసయముత్తిదస్సనత్థం అధికవచనం అఞ్ఞమత్థం బోధేతీతి. యఞ్హి సఙ్ఖారేహి అననుబన్ధస్స ముఞ్చనం, తం సాతిసయం ముఞ్చనం. తం పన వుచ్చమానాయ పటిసఙ్ఖానుపస్సనాయ హోతీతి తం దస్సేతుం ‘‘**పున తే ఏవం సఙ్ఖారే**’’తిఆది వుత్తం. తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా సఙ్ఖారపరిగ్గణ్హనం పుబ్బేపి కతన్తి **పున**గ్గహణం. భవాదిగతస్స సఙ్ఖారస్స అపరితులితస్స అభావతో ‘‘**తే**’’తి వుత్తం. అనుపస్సనాకారస్స అపుబ్బస్సపి అత్థితాయ ‘‘**ఏవ**’’న్తి వుత్తం. ఇదాని వుచ్చమానాకారేనాతి హి అత్థో. సఙ్ఖారానం పరిగ్గణ్హనం నామ పరిపుణ్ణలక్ఖణవసేనేవ హోతీతి ‘‘**తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా**’’తి వుత్తం.

అనచ్చన్తికతోతిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. పఠమేన **ఆది**-సద్దేన ‘‘ఆదిఅన్తవన్తతో నిచ్చపటిక్ఖేపతో’’తి ఏవమాదీనం సఙ్గహో.

దుతియేన ‘‘ఉదయబ్బయపటిపీళనతో సుఖపటిక్ఖేపతో’’తి ఏవమాదీనం సఙ్గహో.

అజఞ్ఞతోతి అమనుఞ్ఞతో, అసోభనతో వా. **జేగుచ్ఛతో**తి ‘‘ధీ’’తి జిగుచ్ఛితబ్బతో. **పటిక్కూలతో**తి అభిరుచియా పటిలోమనేన పటిక్కూలభావతో. న మణ్డనేన హతా **అమణ్డనహతా,** అమణ్డనేన సక్కా ఏతేసం సుభభావం హన్తున్తి అత్థో. అమణ్డనేన వా తేసం అసుభతా పాకటా హోతీతి **అమణ్డనహతా**. మణ్డనేన వా న హన్తబ్బసభావా ‘‘అసూరియపస్సా’’తి వియ **అమణ్డనహతా**. తతో అమణ్డనహతభావతోతి రూపసఙ్ఖారే సన్ధాయ వదతి. **విరూపతో**తి అసున్దరతో. పటిఘసంయోజనవత్థుతాయ పస్సన్తే అత్తని బన్ధతీతి **బీభచ్ఛం** అతివియ విరూపం. యం దిట్ఠమత్తమేవ దోమనస్సుప్పత్తినిమిత్తం హోతి. అజఞ్ఞజిగుచ్ఛనీయతా హి గూథం వియ పరిచ్ఛజితబ్బం వా **బీభచ్ఛం**. ఇధ **ఆది**-సద్దేన ‘‘అసుచితో అమనాపతో’’తి ఏవమాదీనం సఙ్గహో.

చతుత్థేన **ఆది**-సద్దేన ‘‘అపరిణాయకతో అత్తపటిక్ఖేపతో’’తి ఏవమాదీనం సఙ్గహో.

౭౩౮. అయన్తి యోగావచరో. **ముఞ్చనస్సాతి** పున అననుబన్ధనత్థం సుముత్తముఞ్చనస్స. **ఉపాయసమ్పాదనత్థన్తి** అనిచ్చాదివసేన సుట్ఠు పరిగ్గణ్హనం పరిమద్దనా ఉపాయో, తస్స సాధనత్థం.

మచ్ఛగహణత్థం ఉదకే తత్థ తత్థ ఖిపన్తి ఏతన్తి **ఖిప్పం,** మచ్ఛానం గహణకూటపం. **ఓడ్డాపేసీతి** ఓసారేసి, ఖిపీతి అత్థో. **సప్పన్తి** కణ్హసప్పం. **గహణేతి** యథాగహితం సప్పం అఛడ్డేత్వా గహణే. **హత్థం నిబ్బేఠేత్వాతి** సప్పేన అత్తనో భోగేన వేఠితం హత్థపదేసం నిబ్బేఠేత్వా మోచేత్వా. **ఆవిజ్ఝిత్వా** ఆవేఠికప్పహారపనేన భమేత్వా. **నిస్సజ్జిత్వాతి** ఛడ్డేత్వా.

తత్థాతిఆది ఉపమాసంసన్దనం. తత్థ **ఆదితోవాతి** విఞ్ఞాతం పత్తకాలే. **ఘనవినిబ్భోగం కత్వాతి** కమ్మట్ఠానం గహేత్వా సమూహాదిఘనగ్గహణం భిన్దిత్వా. **సుముత్తన్తి** భావనపుంసకనిద్దేసో "విసమం చన్దిమసూరియా పరివత్తన్తీ"తిఆదీసు (అం. నిం. ౪.౭౦) వియ. సఙ్ఖారానం నిచ్చాదిఆకారేన ఉపట్ఠాతుం అసమత్థతా అనిచ్చసఞ్ఞాదిభేదాయ విపస్సనాయ సాతిసయం బలవభావప్పత్తియా, సా చ సఙ్ఖారానం అనిచ్చాదిఆకారస్స సుట్ఠుతరం సల్లక్ఖణేనాతి ఆహ **''తిలక్ఖణారోపనేన...పే.... పాపేత్వా''**తి. యథా హి నిబ్బుద్ధకరణే బలవతరేన పటిమల్లేన తత్థ తత్థ ముట్ఠిప్పహారాదినా విమథితో ఇతరో తేన యుజ్ఝితుం అసమత్థతం పాపితో హోతి. న కేవలం అసమత్థతం పాపితోవ హోతి, అథ ఖో మరణమత్తం దుక్ఖం వా మరణం వా పాపుణాతి, ఏవమేతేపి సఙ్ఖారా ఏవం దుబ్బలభావం పాపితా ఉపరిఞాణానుభావేన నిబ్బిసేవనతం, సబ్బసో భఙ్గఞ్చ పాపుణన్తీతి.

౭౩౯. ఏత్తావతాతి ఏవం "అనచ్చన్తికతో"తిఆదినా పరోచత్తాలీసాయ ఆకారేహి సఙ్ఖారానం అనిచ్చాదిభావసల్లక్ఖణవసప్పవత్తేన పటిసఙ్ఖానేన.

అనిచ్చతో మనసికరోతోతిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం భయతుపట్ఠానకథాయం (విసుద్ధిం ౨.౭౩౦) వుత్తనయమేవ.

అయం పన విసేసో – **''పటిసఙ్ఖా''**తి పదస్స **''జానిత్వా''**తి అత్థం వత్వా పటిసఙ్ఖానుప్పజ్జనకిరియానం సమానఖణత్తా అసతిపి పుబ్బాపరకాలత్తే సద్దవోహారమత్తేన ఏవం వుత్తన్తి దస్సేన్తో **''కామ''**న్తిఆదిమాహ. తేన "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా (పట్ఠాం ౧.౧.౨౩), నిహన్త్వా తిమిరం సబ్బం, ఉగ్గతోయం దివాకరో"తి చ ఏవమాదీసు వియ సమానకాలవసేనాయం సద్దపయోగోతి. తథా మనఞ్చ ధమ్మే చ పఠమం పటిచ్చ పచ్ఛా న మనోవిఞ్ఞాణస్స ఉప్పత్తి, ఏవమిధాపీతి దస్సేతుం **''మనఞ్చ పటిచ్చా''**తిఆది వుత్తం. ఏదిసో సద్దపయోగో యేభుయ్యేన లోకే పుబ్బకాలవసేనేవ దిస్సతీతి పుబ్బకాలవసేనేవ ఇధాపి తం దస్సేతుం **''ఏకత్తనయేన వా...పే.... వేదితబ్బ''**న్తి ఆహ. తస్సత్థో – అపరాపరం ఉప్పన్నేసు ఞాణేసు పురిమస్స వసేన పటిసఙ్ఖానకిరియా, తదఞ్ఞస్స వసేన ఉప్పజ్జనకిరియా చ యోజేతబ్బా, న చ తాని భేదతో అపేక్ఖితబ్బాని ఏకసన్తానపతితతాయ ఏకత్తనయవసేన గహితత్తాతి. **ఇతరస్మిం పదద్వయేతి** "పవత్తం పటిసఙ్ఖా, నిమిత్తఞ్చ పవత్తఞ్చ పటిసఙ్ఖా"తి ఇమస్మిం పదద్వయే.

పటిసఙ్ఖానుపస్సనాఞాణం నిట్ఠితం.

సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణకథావణ్ణనా

౨౬౦. సఙ్ఖారానం అనిచ్చదుక్ఖాకారాదిపరిగ్గణ్హనవసేన పవత్తమ్పి పటిసఙ్ఖానుపస్సనాఞాణం విసేసతో అనత్తాకారపరిగ్గణ్హనపధానన్తి వుత్తం **''సబ్బే సఙ్ఖారా సుఞ్ఞాతి పరిగ్గహేత్వా''**తిఆది. తస్మిఞ్హి సతి సచ్చసమ్పటివేధో ఇజ్ఝతి, న అసతి. తదభావతో హి అనిచ్చదుక్ఖలక్ఖణపఞ్ఞాపకమ్పి **సరభఙ్గసత్థారా**దీనం సాసనం అనియ్యానికమేవ జాతం. అథ వా తేసం నిచ్చసారాదీహి రిత్తకం సన్ధాయ **''సబ్బే సఙ్ఖారా సుఞ్ఞాతి పరిగ్గహేత్వా''**తి వుత్తం. యఞ్హి యతో రిత్తకం, తం తేన సుఞ్ఞన్తి. సఙ్ఖారానం అత్తసుఞ్ఞతాయ దువిఞ్ఞేయ్యభావతో అనేకవారం పటివిద్ధాయపి సుఞ్ఞతానుపస్సనాయ దళ్హీభావాపాదనత్థం **''పున సుఞ్ఞమిద''**న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యదగ్గేన సఙ్ఖారా అనత్తతా, తదగ్గేన అనత్తనియా. సతి హి అత్తని అత్తనియేన భవితబ్బన్తి వుత్తం **''సుఞ్ఞమిదం అత్తేన వా అత్తనియేన వా''**తి. **ద్వికోటిక**న్తి ద్విఅంసికం, అత్తానం నేవ దిస్వా ఞాణచక్ఖునా పచ్చక్ఖతో, అనుమానతో చ తస్స అనుపలబ్భనీయతోతి అధిప్పాయో. పరం అఞ్ఞం సత్తం, సఙ్ఖారం వా పరిక్ఖారభావే అత్తనో సుఖదుక్ఖసాధనభావే ఠితం న దిస్వాతి యోజనా. పున పరిగ్గణ్హాతీతి సమ్బన్ధో. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం సుఞ్ఞతానుపస్సనాధికారే.

క్వచీతి కత్థచి ఠానే, కాలే, ధమ్మే వా. అథ వా **క్వచీ**తి అజ్ఝత్తం, బహిద్ధా వా. **అత్తనో అత్తాన**న్తి సకత్తానం. ''అయం ఖో భవం బ్రహ్మా మహాబ్రహ్మా…పే.… సేట్ఠో సజితా వసీ పితా భూతభబ్యాన''న్తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౪౨) పరేహి పరికప్పితం అత్తానఞ్చ కస్సచి కిఞ్చనభూతం న పస్సతీతి దస్సేన్తో **''కస్సచీ''**తిఆదిమాహ. తత్థ **పరస్సా**తి ''పరజాతి, పరో పురిసో''తి చ ఏవం గహితస్స. **న చ మమ క్వచనీ**తి ఏత్థ **మమ**-సద్దో అట్ఠానే పయుత్తోతి ఆహ **''మమ-సద్దం తావ ఠపేత్వా''**తి. **పరస్స చా**తి అత్తతో అఞ్ఞస్స. ''పరో పురిసో''తి ఏవంభూతో అత్థో మమత్థాయ ఠితో, తస్స వసేన మయ్హం సబ్బం సిజ్ఝతీతి ఏవం ఏకచ్చదిట్ఠిగతికపరికప్పితవసేన పరం అత్తానం తఞ్చ అత్తనో కిఞ్చనభూతం న పస్సతీతి దస్సేన్తో **''న చ క్వచనీ''**తిఆదిమాహ. ఏత్థ చ **నాహం క్వచనీ**తి సకఅత్తనో అభావం పస్సతి. **న కస్సచి కిఞ్చనతస్మి**న్తి సకఅత్తనో ఏవ కస్సచి అనత్తనియతం పస్సతి. **న చ మమా**తి ఏతం ద్వయం యథాసఙ్ఖ్యం సమ్బన్ధితబ్బం. **అత్థీ**తి పచ్చేకం. **న చ క్వచని పరస్స అత్తా అత్థీ**తి పరస్స అత్తనో అభావం పస్సతి. **తస్స పరస్స అత్తనో మమ కిఞ్చనతా న చత్థీ**తి పరస్స అత్తనో అనత్తనియతం పస్సతి. ఏవం అజ్ఝత్తం, బహిద్ధా చ ఖన్ధానం అత్తత్తనియసుఞ్ఞతా సుద్ధసఙ్ఖారపుఞ్జతా చతుకోటికసుఞ్ఞతాపరిగ్గహేన దిట్ఠా హోతి. తేన వుత్తం **''ఏవమయ''**న్తిఆది.

౨౬౧. **''ఛహాకారేహీ''**తిఆదినా నిద్దేసాదీసు తత్థ తత్థ ఆగతే పకారే సుఞ్ఞతానుపస్సనాయ పరిబ్రూహనం సఙ్గహేత్వా దస్సేతి. తత్థ **ఛహాకారేహీ**తి ఛహి గహణాకారేహి, గహేతబ్బాకారేహి వా. **నిచ్చేనా**తి ''నిచ్చో''తి పరికప్పితేన అత్తనా వా అఞ్ఞేన వా కేనచి. **నిచ్చేనా**తి వా నిచ్చభావేన. ధువాదయో ''నిచ్చో''తి గహితస్సేవ గహేతబ్బాకారా. తబ్బిభాగేన హి ఇమస్స ఛక్కతా. తత్థ నిచ్చతా నామ కూటట్ఠతా. ధువభావో థిరతా. సదా భావితా సస్సతతా. నిబ్బికారతా అవిపరిణామధమ్మతా. **యావ జరామరణా**తి పేయ్యాలం అకత్వా పరియోసానపదమేవ దస్సేతి.

౨౬౨. న సారన్తి **అసారం,** నత్థి ఏతస్స సారన్తి **నిస్సారం**. సారతో అపగతం, సారం వా తతో అపగతన్తి **సారాపగతం**. కేచి పనేత్థ ''నిచ్చసారసారేన వా సుఖసారసారేన వా అత్తసారసారేన వా''తి పాళీతి అధిప్పాయేన ''అసారం నిస్సారం సారాపగత''న్తి పదత్తయం ఏకో సుఞ్ఞతాపరిగ్గహాకారో, అఞ్ఞథా సత్తేవ ఆకారా సియుం, న అట్ఠాతి వదన్తి. అపరే పన ''సుభసారసారేనాతిపి పాళియం అత్థీతి 'అసారం నిస్సారం సారాపగత'న్తి ఇదం పదత్తయం 'నిచ్చసారసారేనా'తిఆదీసు పచ్చేకం యోజేతబ్బ''న్తి వదన్తి. **సేతవచ్ఛో**తి సేతవరుణకో. ''మినరుక్ఖో''తిపి వదన్తి. **పాళిభద్దకో**తి కింసుకో.

౨౬౩. నిచ్చసారాదీనం అభావతో **రిత్తతో పస్సతి**. పరిత్తతో, లామకత్తా వా **తుచ్ఛతో**. అత్తసారాభావేన **సుఞ్ఞతో**. సయం అనత్తతాయ **అనత్తతో**. ఇస్సరియస్స అభావతో, కేనచి ఇస్సరియం కారేతుం అసక్కుణేయ్యతాయ చ **అనిస్సరియతో**. ఫేణపిణ్డేన భాజనాదిం కాతుకామస్స వియ రూపస్స నిచ్చతాదిం కాతుకామస్స తం న సిజ్ఝతి, సకఇచ్ఛావసేన వా కాచి కిరియా నత్థీతి **అకామకారియతో**. "ఏవం రూపం హోతు, మా ఏవ"న్తి **అలబ్భనీయతో**. సయం అఞ్ఞస్స వసే న వత్తతి, నాపి అఞ్ఞం అత్తనో వసే వత్తేతీతి **అవసవత్తకతో**. యస్మిం సన్తానే సయం తస్స పరో వియ అవిధేయ్యతాయ **పరతో**. కారకాది వియ కారణేహి, ఫలేన చ **వివిత్తతో**. న హి కారణేన ఫలం, ఫలేన వా కారణం సగబ్భం తిట్ఠతి. ఏస నయో వేదనాదీసుపి.

౨౬౪. **రూపం న సత్తో**తిఆదీసు యో లోకవోహారేన సత్తో, రూపం సో న హోతీతి అయమత్థో ఇధ నాధిప్పేతో తస్సావుత్తసిద్ధత్తా. న హి లోకో రూపమత్తం "సత్తో"తి వోహరతి, బాహిరకపరికప్పితో పన అత్తా "సత్తో"తి అధిప్పేతో. సో హి తేహి రూపాదీసు సత్తవిసత్తతాయ పరేసం సఞ్జాపనట్ఠేన "సత్తో"తి వుచ్చతి, రూపం సో న హోతీతి అత్థో. సుఞ్ఞతాపరిగ్గణ్హనఞ్హేతన్తి. ఏస నయో **న జీవో**తిఆదీసుపి. తత్థ జీవనట్ఠేన **జీవో**. నరనట్ఠేన నేతుభావేన **నరో**. "అహమస్మీ"తి మానుప్పత్తిట్ఠానతాయ మానో ఏత్థ వాతి పవత్తతీతి **మానవో**. థియతి ఏత్థ గబ్భోతి **ఇత్థీ**. పధానభావేన పురి సేతీతి **పురిసో** . ఆహితో అహంమానో ఏత్థాతి **అత్తా**. పచ్చత్తం తస్స తస్స అహంకారవత్థుతాయ "అహ"న్తి చ దిట్ఠిగతికేహి అత్తా వుచ్చతి, రూపం పన తాదిసం న హోతీతి సుఞ్ఞతాపరిగ్గణ్హనవిధిం దస్సేతుం "**రూపం న సత్తో**"తిఆది వుత్తం. తస్మా అట్ఠహిపి పదేహి రూపస్స అత్తసుఞ్ఞతావ దస్సితా. ఇతరేహి చతూహి తస్స కిఞ్చనతాభావో. తత్థ **న మమాతి** మయ్హం అత్తనో సన్తకం న హోతి, తథా అఞ్ఞస్స అత్తనో సన్తకం న హోతి, కస్సచిపి అత్తనో సన్తకం న హోతి అత్తనోయేవ అభావతో. "**న అత్తనియ**"న్తి పదేన పకాసితో ఏవత్థో పరియాయన్తరేహి తీహిపి పదేహి పకాసితో. ఏస నయో వేదనాదీసుపి.

౨౬౫. హేట్ఠా కలాపసమ్మసనస్స దళ్హభావాయ వుత్తసమ్మసననయాపి సుఞ్ఞతానుపస్సనాయ దళ్హభావాయ సంవత్తన్తీతి దస్సేన్తో "**తీరణపరిఞ్ఞావసేనా**"తిఆదిమాహ. తత్థ భయస్స అహింసనేన **అసరణతో**. "సరణ"న్తి గహేతుం అయుత్తతాయ **అసరణీభూతతో**. "**అనస్సాదతో**"తి ఇదం పాళియం నత్థి. సతి చ తేచత్తాలీస ఆకారా సియుం. రూపప్పవత్తియం సబ్బాదీనవూపలద్ధియా **ఆదీనవతో**. "**సముదయతో అత్థఙ్గమతో**"తి ఇదం ద్వయం యథా అనిచ్చతో దస్సనం పనాళికాయ, నిచ్చసారవిరహదీపనేన వా సుఞ్ఞతావిభావనం హోతి, ఏవం సుఞ్ఞతావిభావనన్తి కత్వా వుత్తం. తథా "యం ఖో రూపం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సుఖం సోమనస్సం, అయం రూపస్స అస్సాదో"తి (సం॰ ని॰ ౩.౨౬) దస్సనం పచ్చయపచ్చయుప్పన్నతావిభావనేన సుఞ్ఞతావిభావనం. "యం రూపం అనిచ్చం దుక్ఖం విపరిణామధమ్మం, అయం రూపస్స ఆదీనవో"తి (సం॰ ని॰ ౩.౨౬) చ దస్సనం నిచ్చతాదిసుఞ్ఞతాభావనతో. తథా "యో రూపే ఛన్దరాగవినయో ఛన్దరాగప్పహానం, ఇదం రూపస్స నిస్సరణ"న్తి ఏవం సముదయాదిదస్సనానం, ఇతరేసఞ్చ యథారహం సుఞ్ఞతానుపస్సనానుబ్రూహనతా దట్ఠబ్బా. యం పన ఆదీనవతో దస్సనం, పుబ్బే వత్వాపి పున వచనం అస్సాదపటిక్ఖేపతో దస్సనం సన్ధాయ వుత్తన్తి వేదితబ్బం. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. వేదనాదీసుపి ద్వాచత్తాలీస ఆకారా నేతబ్బాతి ఆహ "**వేదనం...పే.... విఞ్ఞాణం అనిచ్చతో...పే.... నిస్సరణతో పస్సతీ**"తి.

వుత్తమ్పి చ నిద్దేసే **ఏతం** సుఞ్ఞతాపరిగ్గణ్హనకథాసన్దస్సనం "అసుకాయ పాళియా అయం నిద్దేసో"తి దస్సనత్థం, తస్స ఫలసన్దస్సనత్థఞ్చ.

౭౮౬. ఏవం తీరణపరిఞ్ఞావసేన పచ్చేకం ఖన్ధేసు ద్వాచత్తాలీసాయ ఆకారేహి సుఞ్ఞతం పరిగ్గహేత్వాపి తివిధానుపస్సనావసేనేవ భావనం అనుయుఞ్జన్తస్స సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణుప్పత్తీతి దస్సేన్తో **''ఏవం సుఞ్ఞతో''**తిఆదిమాహ. తత్థ **పరిగ్గణ్హన్తో**తి సమ్మసన్తో. **భయఞ్చ నన్దిఞ్చ విప్పహాయాతి** అజ్ఝుపేక్ఖకతాయ సఙ్ఖారానం విపత్తిం నిస్సాయ ఉప్పజ్జనకభయఞ్చేవ తేసం సమ్పత్తిం నిస్సాయ ఉప్పజ్జనకపీతిఞ్చ పజహిత్వా. అథ వా భయతుపట్ఠానవసేన ఉప్పజ్జనకఞాణభయఞ్చ సమ్మసనవసేన ఉప్పజ్జనకపీతిసఙ్ఖాతం నన్దిఞ్చ పహాయ. న హి సబ్బసో సుఞ్ఞతాయ దిట్ఠాయ భయనన్దీనం అవసరో అత్థి, అథ ఖో ఉపేక్ఖావ సణ్ఠాతి. తేనాహ **''సఙ్ఖారేసు ఉదాసీనో హోతీ''**తి. తత్థ యేన మిచ్ఛాగాహేన అనుదాసీనతా సియా, తదభావం దస్సేన్తో **''అహన్తి వా మమన్తి వా న గణ్హాతీ''**తి ఆహ. ఇదానిస్స ఉదాసీనతాయ ఉపమం దస్సేన్తో **''విస్సట్ఠభరియో వియ పురిసో''**తిఆదిమాహ.

తత్థ అనుదాసీనతాపుబ్బికా ఉదాసీనతా వుచ్చమానా ఇధ ఓపమ్మత్థం ఫరతీతి దస్సేతుం **''ఇట్ఠా కన్తా''**తిఆది వుత్తం. **అతివియ నం మమాయేయ్య** ఇత్థీనం సాఠేయ్యకూటేయ్యవఙ్కేయ్యాదీనం అజాననతో. **ముఞ్చితుకామో హుత్వాతి** ముఞ్చితుకామోవ హుత్వా, **తం విస్సజ్జేయ్య** నిరపేక్ఖతాయ వసేనేవాతి అధిప్పాయో. **అయం** యోగావచరో. ముఞ్చితుకామతాయ ఉద్ధం యావ సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం న ఉప్పజ్జతి, తావ పవత్తా విపస్సనా పటిసఙ్ఖానుపస్సనా ఏవాతి ఆహ **''పటిసఙ్ఖానుపస్సనాయ సఙ్ఖారే పరిగ్గణ్హన్తో''**తి.

పతిలీయతీతి ఏకపస్సేన నిలీయతి నిలీనం వియ హోతి. **పతికుటతీ**తి సఙ్కుచతి. **పటివట్టతీ**తి వివట్టతి. **న సమ్పసారియతీ**తి న విసరతి, అభిరతివసేన న పక్ఖన్దతీతి అత్థో.

ఇచ్చస్సాతి ఇతి ఏవం అస్స యోగినో.

౭౮౭. తిక్ఖవిసదసూరభావేన సఙ్ఖారేసు అజ్ఝుపేక్ఖనే సిజ్ఝమానే **తం పనేతం** సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం అనేకవారం పవత్తమానం పరిపాకగమనేన అనులోమఞాణస్స పచ్చయభావం గచ్ఛన్తం **నిబ్బానం సన్తతో పస్సతి** నామ. తథాభూతఞ్చ **సబ్బం సఙ్ఖారప్పవత్తం విస్సజ్జేత్వా నిబ్బానమేవ పక్ఖన్దతి** నామ. తయిదం ఇధ ఞాణం అనులోమగోత్రభుఞాణేహి సద్ధిం ఏకత్తం నేత్వా వుత్తం ఏకత్తనయవసేన . **నో చే నిబ్బానం సన్తతో పస్సతీ**తి తావ సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణస్స అపరిపక్కతమేవాహ. సముద్దం తరన్తీతి **సాముద్దికా,** సంయత్తికా. దిసాజాననకో కాకో **దిసాకాకో,** లక్ఖణమత్తఞ్చేతం యో కోచి తాదిసో సకున్తో వేదితబ్బో. **విదేసన్తి** అదేసం సముద్దే అపరిచితట్ఠానం. **అనుగన్త్వా**తి అను అను గన్త్వా.

తయిదం విపస్సనాఞాణం. **పిట్ఠం వట్టయమానం వియాతి** థూలథూలతో వివేచనవసేన నిప్ఫోటియమానం సణ్హం సణ్హం పిట్ఠచుణ్ణం వియ. **నిబ్బట్టితకప్పాసన్తి** నిబ్బట్టితబీజం కప్పాసం. **విహనమానం వియాతి** ధనుకేన విహఞ్ఞమానం వియ. ఉపమాద్వయేనపి పునప్పునం సమ్మసనేన విపస్సనాఞాణస్స సుఖుమతరభావాపత్తిమాహ. యథా యథా హి విపస్సనాభావనాబలేన తిక్ఖా, విసదా, సూరా చ హోతి, తథా తథా సుఖుమతరాపి హోతీతి. **సఙ్ఖారవిచిననే**తి పవిచయస్స సిఖాప్పత్తతాయ సఙ్ఖారేసు వియ తేసం విచిననేపి ఉదాసీనం హుత్వా తివిధానుపస్సనావసేన తిట్ఠతి పకారన్తరస్స అభావతో. "సత్తధా అట్ఠారసధా"తిఆదినా విభత్తాపి హి అనుపస్సనాపకారా అనిచ్చానుపస్సనాదీస్వేవ తీసు అన్తోగధాతి మత్థకప్పత్తా విపస్సనా తాసం ఏవ వసేన తిట్ఠతి.

౨౬౮. **తత్రాతి** తస్మిం విమోక్ఖముఖభావాపజ్జనే, అరియపుగ్గలవిభాగపచ్చయత్థే చ. **ఇదం** విపస్సనాఞాణం. **తిణ్ణం ఇన్ద్రియానన్తి** సద్ధిన్ద్రియసమాధిన్ద్రియపఞ్ఞిన్ద్రియానం. **ఆధిపతేయ్యవసేనాతి** సమ్పయుత్తధమ్మానం అధిపతిభావవసేన. అనిచ్చానుపస్సనాబహులస్స హి సద్ధిన్ద్రియం బలవం హోతి, దుక్ఖానుపస్సనాబహులస్స సమాధిన్ద్రియం, అనత్తానుపస్సనాబహులస్స పఞ్ఞిన్ద్రియన్తి తిస్సన్నం అనుపస్సనానం వసేన బలవతరభావం పత్తాని ఇమాని తీణి ఇన్ద్రియాని విమోక్ఖముఖభావం ఆపాదేన్తీతి ఆహ **''తివిధానుపస్సనా...పే.... ఆపజ్జతి నామా''**తి. **తివిధవిమోక్ఖముఖభావన్తి** ఏత్థ కే పన తయో విమోక్ఖా, కాని వా తీణి విమోక్ఖముఖానీతి అన్తోలీనే అనుయోగే విమోక్ఖముఖాధీనత్తా విమోక్ఖాధిగమస్స విమోక్ఖముఖాని తావ దస్సేన్తో **''తిస్సో హి...పే.... వుచ్చన్తీ''**తి వత్వా అయఞ్చ అత్థో పాళితో ఏవ విఞ్ఞాయతీతి దస్సేన్తో **''యథాహా''**తిఆదిమాహ.

లోకనియ్యానాయాతి లోకతో నిక్ఖమనాయ, సత్తలోకస్స వా వట్టదుక్ఖతో నిక్ఖమనాయ. **పరిచ్ఛేదపరివటుమతోతి** ఉదయబ్బయవసేన పరిచ్ఛేదతో చేవ పరివటుమతో చ. **సమనుపస్సనతాయాతి** సమ్మదేవ అను అను పస్సనాయ సంవత్తన్తీతి సమ్బన్ధో. అనిచ్చానుపస్సనా హి సఙ్ఖారే ఆదితో ఉదయేన, అన్తతో వయేన పరిచ్ఛిన్నే పస్సతి. ఆదిఅన్తవన్తతాయ హి తే అనిచ్చాతి. **అనిమిత్తాయ చ ధాతుయాతి** సబ్బసఙ్ఖారనిమిత్తవిరహతో ''అనిమిత్తా''తి లద్ధనామాయ అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా. **చిత్తసమ్పక్ఖన్దనతాయాతి** పరిచ్ఛిన్దిత్వా అనులోమఞాణాదిభావేన సమ్మదేవ అధిచిత్తస్స అనుపవిసనత్థాయ. **అప్పణిహితాయాతి** రాగపణిధిఆదీనం అభావేన ''అప్పణిహితా''తి లద్ధనామాయ. **సుఞ్ఞతాయాతి** అత్తసుఞ్ఞతాయ ''సుఞ్ఞతా''తి లద్ధనామాయ.

గతిన్తి నిబ్బత్తిం. సఙ్ఖారానం సభావవిభావనేన సంవేజియమానం చిత్తం సమ్మాపటిపత్తియం సముత్తేజితం నామ హోతీతి ఆహ **''మనోసముత్తేజనతాయాతి చిత్తసంవేజనతాయా''**తి. మమంకారేన అత్తనియసఞ్ఞితస్స వత్థునో సామిభూతో అత్తా పరమం పరామసీయతి, తతో అత్తనియన్తి ఆహ **''నాహం, న మమాతి ఏవం అనత్తతో సమనుపస్సనతాయా''**తి. **తీణి పదానీతి** పరిచ్ఛేదపరివటుమ, మనోసముత్తేజన, సమనుపస్సనపదానీతి వదన్తి, ''సబ్బసఙ్ఖారే''తిఆదీని పన తీణి వాక్యాని తీణి పదానీతి వేదితబ్బాని. **తేనేవాతి** అనిచ్చానుపస్సనాదీనం వసేన తేసం తిణ్ణం పదానం వుత్తత్తా ఏవ. **పఞ్హవిస్సజ్జనేతి** ''అనిచ్చతో మనసి కరోతో కథం సఙ్ఖారా ఉపట్ఠహన్తీ''తి పఞ్హస్స విస్సజ్జనే.

౨౬౯. ఏవం విమోక్ఖముఖాని దస్సేత్వా ఇదాని విమోక్ఖే దస్సేతుం **''కతమే పనా''**తిఆది వుత్తం. **అనిచ్చతో మనసి కరోన్తోతి** అనిచ్చానుపస్సనం అనుయుఞ్జన్తో. **అధిమోక్ఖబహులోతి** సద్ధిన్ద్రియబహులో. యస్స విసేసతో అనిచ్చానుపస్సనా తిక్ఖా సూరా హోతి, తస్స సద్ధిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతి. ''అనిచ్చా సఙ్ఖారా''తి హి ఆదితో సద్ధామత్తకేన పటిపజ్జిత్వా విపస్సనాయ ఉక్కంసగతాయ తరుపల్లవాదీసు వియ మణికనకాదీసుపి తేసం అనిచ్చతం సాతిసయం పచ్చక్ఖతో పస్సతో ''సమ్మాసమ్బుద్ధో వత సో భగవా''తి సత్థరి సద్ధా బలవతీ పవత్తతీతి సో అధిమోక్ఖబహులో, అధిమత్తసద్ధో చ హోతి. తస్స అనిచ్చానుపస్సనాబహులతాయ అనిచ్చాకారతో వుట్ఠానం హోతీతి సో **''అనిమిత్తం విమోక్ఖం పటిలభతీ''**తి వుత్తం. **పస్సద్ధిబహులోతి** దుక్ఖానుపస్సనం అనుయుఞ్జన్తో ''దుక్ఖా సఙ్ఖారా, తప్పటిపక్ఖతో సుఖో నిరోధో''తి చ మనసికారవసేన నిబ్బానస్స సన్తపణీతసుఖభావం అధిముచ్చన్తో అభిణ్హం పీతిపామోజ్జసమాయోగతో పస్సద్ధిబహులో హోతి. తతో చ అధిమత్తసమాధిన్ద్రియపటిలాభేన రాగపణిధియా దూరీభావతో అప్పణిహితవిమోక్ఖసమధిగమో హోతీతి వుత్తం **''దుక్ఖతో... పే.... పటిలభతీ''**తి. **వేదబహులోతి** అనత్తానుపస్సనం అనుయుఞ్జన్తో అత్తసుఞ్ఞతాయ నిపుణఞాణవిసయత్తా

ఞాణబహులో హోతి. తతో చ అధిమత్తపఞ్ఞిన్ద్రియపటిలాభేన మోహస్స దూరీభావతో సుఞ్ఞతవిమోక్ఖసమధిగమో హోతీతి ఆహ ‘‘**అనత్తతో...పే.... పటిలభతీ**’’తి.

యో అనిచ్చానుపస్సనాయ నిమిత్తవసేన సఙ్ఖారే పరిగ్గహేత్వా విపస్సనం అనుయుఞ్జన్తో యత్థ ఇదం సఙ్ఖారనిమిత్తం సబ్బసో నత్థి, తం “అనిమిత్తం నిబ్బాన”న్తి అనిమిత్తాకారేన అధిముచ్చన్తో వుట్ఠానగామినిమగ్గేన ఘటేతి. తస్స మగ్గో అనిమిత్తతో నిబ్బానం సచ్ఛికరోతీతి వుచ్చతీతి ఆహ ‘‘**అనిమిత్తాకారేన నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తో అరియమగ్గో**’’తి. స్వాయం నిబ్బానస్స అనిమిత్తాకారో నేవ మగ్గేన కతో, న విపస్సనాయ, అథ ఖో సభావసిద్ధో. తదారమ్మణతాయ చ మగ్గో అనిమిత్తోతి వుచ్చతీతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**అనిమిత్తాయ ధాతుయా ఉప్పన్నత్తా అనిమిత్తో**’’తి. యో దుక్ఖానుపస్సనావసేన పణిధియా దూరీభావకరణేన అప్పణిహితం అధిముచ్చన్తో , యో అనత్తానుపస్సనావసేన అత్తూపలద్ధియా దూరీభావకరణేన సుఞ్ఞతం అధిముచ్చన్తోతి చ ఆదినా యోజేతబ్బం. తేనాహ ‘‘**ఏతేనేవ నయేనా**’’తిఆది.

౾౨౦. యది అరియమగ్గో తివిధమ్పి విమోక్ఖనామం లభతి, అథ కస్మా **అభిధమ్మే** విమోక్ఖద్వయమేవ ఆగతన్తి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**యం పనా**’’తిఆది. తత్థ **తన్తి** అభిధమ్మే విమోక్ఖద్వయవచనం. **నిప్పరియాయతో విపస్సనాగమనం సన్ధాయాతి** ఉజుకమేవ విపస్సనతో మగ్గస్స నామాగమనం సన్ధాయ వుత్తం. కస్మా? అనిమిత్తవిపస్సనా ఆగమనీయట్ఠానే ఠత్వా అత్తనో మగ్గస్స నామం దాతుం న సక్కోతి. కామం **సుత్తే** “అనిమిత్తఞ్చ భావేహి, మానానుసయముజ్జహా”తి (సు. ని. ౩౪౪) అనిమిత్తవిపస్సనా కథితా, సా పన నిచ్చనిమిత్తధువనిమిత్తఅత్తనిమిత్తాని ఉగ్ఘాటేన్తీపి సయం నిమిత్తధమ్మేసు ఏవ చరతీతి సనిమిత్తావ హోతీతి. అపిచ అభిధమ్మో నామ పరమత్థదేసనా, అనిమిత్తమగ్గస్స చ పరమత్థతో హేతువేకల్లమేవ. అనిచ్చానుపస్సనావసేన హి **అనిమిత్తవిమోక్ఖో** కథితో. తత్థ చ సద్ధిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతి, తం అరియమగ్గే ఏకఙ్గమ్పి న హోతి, అమగ్గఙ్గత్తా అత్తనో మగ్గస్స నామం దాతుం న సక్కోతి. ఇతరేసు దుక్ఖానుపస్సనాయ వసేన **అప్పణిహితవిమోక్ఖో**, అనత్తానుపస్సనాయ వసేన **సుఞ్ఞతవిమోక్ఖో**.

తేసు అప్పణిహితవిమోక్ఖేన సమాధిన్ద్రియం, సుఞ్ఞతవిమోక్ఖేన పఞ్ఞిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతీతి తాని అరియమగ్గస్స అఙ్గత్తా అత్తనో మగ్గస్స నామం దాతుం సక్కోన్తి, న అనిమిత్తమగ్గో తదభావతోతి కేచి. యే పన వదన్తి “అనిమిత్తమగ్గో ఆగమనతో నామం అలభన్తోపి సగుణతో చ ఆరమ్మణతో చ నామం లభతీ”తి, తేసం మతేన అప్పణిహితసుఞ్ఞతమగ్గాపి సగుణతో ఏవ, ఆరమ్మణతో ఏవ చ నామం లభేయ్యున్తి? తం అయుత్తం. కస్మా? మగ్గో హి ద్వీహి కారణేహి నామం లభతి సరసతో చ పచ్చనీకతో చాతి, సభావతో చ పటిపక్ఖతో చాతి అత్థో. **అప్పణిహితమగ్గో** హి రాగపణిధిఆదీహి విముత్తో, **సుఞ్ఞతమగ్గో** రాగాదీహి సుఞ్ఞో ఏవాతి తే సరసతో నామం లభన్తి. తథా **అప్పణిహితమగ్గో** పణిధిస్స పటిపక్ఖో, **సుఞ్ఞతమగ్గో** అత్తాభినివేసస్స ఏవాతి తే పచ్చనీకతో నామం లభన్తి, **అనిమిత్తమగ్గో** పన రాగాదినిమిత్తానం, నిచ్చనిమిత్తాదీనం వా అభావేన సరసతో ఏవ నామం లభతి, నో పచ్చనీకతో. న హి సో సఙ్ఖారనిమిత్తారమ్మణాయ అనిచ్చానుపస్సనాయ పటిపక్ఖో, సా పనస్స అనులోమభావే ఠితాతి సబ్బథాపి అభిధమ్మపరియాయేన అనిమిత్తమగ్గో న లబ్భతి. తేన వుత్తం ‘‘**తం నిప్పరియాయతో విపస్సనాగమనం సన్ధాయా**’’తి.

యస్మా సుత్తన్తపరియాయేన అనిమిత్తమగ్గో లబ్భతి. వుట్ఠానగామినీ హి విపస్సనా యం యం సమ్మసన్తీ వుట్ఠానం గచ్ఛతి, తస్స తస్స వసేన ఆగమనీయట్ఠానే ఠత్వా అత్తనో మగ్గస్స నామం దేతి, తత్థ అనిచ్చతో వుట్ఠహన్తస్స మగ్గో అనిమిత్తో హోతి, దుక్ఖతో వుట్ఠహన్తస్స అప్పణిహితో, అనత్తతో వుట్ఠహన్తస్స సుఞ్ఞతో, తస్మా సుత్తన్తసంవణ్ణనా ఏసాతి కత్వా

ఇధ తయోపి విమోక్ఖా ఉద్ధటా. యం పన **పటిసమ్భిదామగ్గే** అభినివేసనిమిత్తపణిధిముఞ్చనం ఉపాదాయ తిస్సన్నమ్పి అనుపస్సనానం తదాగమనవసేన తదన్వయస్స మగ్గస్స చ సుఞ్ఞతవిమోక్ఖాదిభావో నిద్దిట్ఠో, తస్స పరియాయభావే వత్తబ్బమేవ నత్థీతి దస్సేతుం ''**విపస్సనాఞాణం హీ**''తిఆది వుత్తం. విపస్సనాఞాణం పటిసమ్భిదామగ్గే "అప్పణిహితో, విమోక్ఖో"తి చ కిఞ్చాపి వుత్తన్తి సమ్బన్ధో.

అనిచ్చానుపస్సనాఞాణన్తి "అనిచ్చా సఙ్ఖారా"తి అనుపస్సనావసేన పవత్తఞాణం. **నిచ్చతో అభినివేసం ముఞ్చతీతి** "తే నిచ్చా"తి నిచ్చాకారతో పవత్తమిచ్ఛాభినివేసవిద్ధంసనవసేన, తదన్వయం పన మగ్గఞాణం సముచ్ఛేదవసేన ముఞ్చతి. **ఇతీ**తి తస్మా. అనిచ్చాభినివేసతో రిత్తతాయ, విముత్తతాయ చ **సుఞ్ఞతో విమోక్ఖో**. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో.

తన్తి తివిధం విపస్సనాఞాణం. తత్థ యస్స పరియాయతో, యస్స చ నిప్పరియాయతో నామలాభో, తం దస్సేతుం ''**సఙ్ఖారనిమిత్తస్సా**''తిఆది వుత్తం. **న నిప్పరియాయేన,** అథ ఖో పరియాయేనాతి అత్థో. **తస్మా**తి నిప్పరియాయకథాభావతో. **విమోక్ఖద్వయమేవ వుత్తం** అభిధమ్మేతి అధిప్పాయో. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం విపస్సనాధికారే. "తివిధవిమోక్ఖముఖభావం ఆపజ్జిత్వా"తి ఏతస్మిం వా ఉద్దేసవచనే.

౭౭౧. తేసం విభాగాయాతి తేసం యథావుత్తానం సత్తన్నం అరియపుగ్గలానం సద్ధానుసారిఆదిభావేన విభత్తసభావతాయ.

౭౭౨. సద్ధిన్ద్రియం పటిలభతీతి సద్ధానుసారిభావితాకారణభూతం అధిమత్తం సద్ధిన్ద్రియం పటిలభతి. అధిమోక్ఖబహులతాయ, సద్ధిన్ద్రియాధిమత్తతాయ చ కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవ. అపిచ అయమేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – అనిచ్చాకారసల్లక్ఖణస్స సద్ధాభిబుద్ధియా ఉపనిస్సయభావతో తదన్వయే మగ్గే సద్ధా తిక్ఖతరా హోతి, తేన అట్ఠమకో **సద్ధానుసారీ** నామ హోతి. **సేసేసు సత్తసు ఠానేసూ**తి పఠమఫలతో పట్ఠాయ యావ అగ్గఫలా సత్తసు ఠానేసు. "సత్తసు ఠానేసూ"తి కస్మా వుత్తం, నను సేసేసు ఛసు ఠానేసు సద్ధావిముత్తో, అగ్గఫలే పన సచాయం అరూపజ్ఝానలాభీ, ఉభతోభాగవిముత్తో హోతి, నో చే అరూపజ్ఝానలాభీ, పఞ్ఞావిముత్తో, న సద్ధావిముత్తో. **అభిధమ్మే** హి –

> "కతమో చ పుగ్గలో **సద్ధావిముత్తో**? ఇధేకచ్చో పుగ్గలో 'ఇదం దుక్ఖ'న్తి యథాభూతం పజానాతి, 'అయం దుక్ఖసముదయో'తి, 'అయం దుక్ఖనిరోధో'తి, 'అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా'తి యథాభూతం పజానాతి. తథాగతప్పవేదితా చస్స ధమ్మా పఞ్ఞాయ దిట్ఠా హోన్తి, పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా ఏకచ్చే ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తి, నో చ ఖో యథాదిట్ఠిప్పత్తస్స. అయం వుచ్చతి పుగ్గలో సద్ధావిముత్తో"తి (పు. ప. ౨౦౮) –

ఏకచ్చాసవపరిక్ఖయవచనతో సద్ధావిముత్తస్స సేక్ఖభావో విఞ్ఞాయతి, న అసేక్ఖభావో. అట్ఠకథాయఞ్చ "ద్వే ధురాని, ద్వే అభినివేసా, ద్వే సీసానీ"తి వచనతో నత్థి అరహతో సద్ధావిముత్తతాతి? సచ్చమేతం నిప్పరియాయతో. నిప్పరియాయకథా హి అభిధమ్మో, ఇధ పన పరియాయేన ఏవం వుత్తం. యది పరియాయతో అరహతో సద్ధావిముత్తతా, కో పన సో పరియాయో? సద్ధావిముత్తన్వయతా. యో హి అగ్గమగ్గక్ఖణే సద్ధావిముత్తో హోతి, సో అగ్గఫలక్ఖణేపి తదన్వయతాయ సద్ధావిముత్తోతి **పటిసమ్భిదామగ్గే** పరియాయేన వుత్తోతి ఇధాపి తథేవ వుత్తం. అథ వా సద్ధావిముత్తసదిసతాయ అరహా సద్ధావిముత్తో. కా పనేత్థ సదిసతా? యథా సద్ధావిముత్తస్స సేక్ఖస్స కిలేసక్ఖయో కుణ్ఠేన అసినా కదలిచ్ఛేదసదిసో "నో చ ఖో

యథాదిట్ఠిప్పత్తస్సా''తి వచనతో, ఏవం తదన్వయస్సాపి అరహతోతి అయమేత్థ సదిసతా. కిం పన నేసం కిలేసపహానే నానత్తం అత్థీతి? నత్థి. అథ కస్మా సద్ధావిముత్తో దిట్ఠిప్పత్తం న పాపుణాతీతి? ఆగమనీయనానత్తేన. దిట్ఠిప్పత్తో హి ఆగమనమ్హి కిలేసే విక్ఖమ్భేన్తో అప్పకసిరేన అకిలమన్తో విక్ఖమ్భేతుం సక్కోతి, సద్ధావిముత్తో కిచ్ఛేన కసిరేన విక్ఖమ్భేతుం సక్కోతి. అపిచ పఞ్ఞాయపి నేసం వేమత్తతా. సా చ యావతికా లబ్భతేవాతి వదన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా పఠమమగ్గాదీసు సతిపి ఇన్ద్రియసమత్తే సద్ధాదీనం తిక్ఖతావచనమ్పి సమత్థితం హోతి.

౭౭౩. నోతి దుక్ఖతో వుట్ఠితో. **సబ్బత్థాతి** అట్ఠసుపి ఠానేసు. నను చ అట్ఠకథాయం ''ద్వే ధురానీ''తి నియమితత్తా పఠమమగ్గక్ఖణే సద్ధానుసారీ వా సియా, ధమ్మానుసారీ వా? ఇధ న సద్ధానుసారీ యుత్తో, కాయసక్ఖితాపి అరహతో నత్థి. **అభిధమ్మే** హి –

> ''కతమో చ పుగ్గలో **కాయసక్ఖీ**? ఇధేకచ్చో పుగ్గలో అట్ఠ విమోక్ఖే కాయేన ఫుసిత్వా విహరతి, పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా ఏకచ్చే ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తి. అయం వుచ్చతి పుగ్గలో కాయసక్ఖీ''తి (పు॰ ప॰ ౨౦౮) –

ఏకచ్చాసవపరిక్ఖయవచనతో కాయసక్ఖినో సేక్ఖభావోవ విఞ్ఞాయతీతి? సచ్చమేతం నిప్పరియాయతో, ఇధ పన పరియాయేన వుత్తం. కో పన నో పరియాయోతి? కాయసక్ఖిసదిసతా. ఉపచారరూపజ్ఝానసమాధితో హి సాతిసయం అరూపసమాధిసమ్ఫస్సం లద్ధా నిబ్బత్తీతి ఏకచ్చాసవపరిక్ఖయం ఉపాదాయ ''కాయసక్ఖీ''తి వత్తబ్బపుగ్గలేన సాతిసయసమాధిసమ్ఫస్సతదధిట్ఠానాసవపరిక్ఖయసామఞ్ఞం అపేక్ఖిత్వా కాయసక్ఖీ వియ **కాయసక్ఖీతి** అరహా **పటిసమ్భిదామగ్గే** వుత్తోతి ఇధాపి తమేవ నయం గహేత్వా అరహతోపి కాయసక్ఖితా వుత్తా. సుత్తన్తసంవణ్ణనా హేసాతి. నిప్పరియాయేన పన పఠమఫలతో పట్ఠాయ ఛసు ఠానేసు కాయసక్ఖీ నామ హోతి, సో చ ఖో అట్ఠసమాపత్తిలాభీ, న విపస్సనాయానికో సుక్ఖవిపస్సకో, ఉపచారమత్తలాభీ, రూపజ్ఝానమత్తలాభీ వా. **పస్సద్ధిబహులోతి** చ పస్సద్ధిసీసేన సమాధి వుత్తోతి సాతిసయసమాధిలాభీ సమథయానికోవ అధిప్పేతో, సమథయానికస్సేవ చ కాయసక్ఖిభావో హేట్ఠా వుత్తో. **అరూపజ్ఝానన్తి** చతుబ్బిధం అరూపజ్ఝానం. తత్థ పన ఏకమ్పి లద్ధా అరహత్తం పత్తో ఉభతోభాగవిముత్తో ఏవ హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేతుం ''**అరూపజ్ఝాన**''మిచ్చేవ వుత్తం, న ''చత్తారి అరూపజ్ఝానానీ''తి. తేనాయం చతున్నం అరూపసమాపత్తీనం, నిరోధసమాపత్తియా చ వసేన పఞ్చవిధో హోతి. ఏస నయో కాయసక్ఖిమ్హిపి. ద్వీహి భాగేహి ద్వే వారే విముత్తోతి **ఉభతోభాగవిముత్తో**.

౭౭౪. పఞ్ఞవతో నిపుణతరా, గమ్భీరా చ అత్థా పాకటా హుత్వా ఉపట్ఠహన్తీతి అనత్తతో మనసి కరోతో వేదబహులతా, పఞ్ఞిన్ద్రియపటిలాభో చ వుత్తో. **ధమ్మానుసారీ హోతి** పఞ్ఞిన్ద్రియస్స అధిమత్తత్తా. పఞ్ఞా హి ఇధ ''ధమ్మో''తి అధిప్పేతా ''సచ్చం ధమ్మో ధితి చాగో''తిఆదీసు వియ (జా॰ ౧.౧.౨౭).

౭౭౫. యస్సా పాళియా వసేన ఇధ అరియపుగ్గలస్స సద్ధావిముత్తాదిభావో వుత్తో, తం పాళిం దస్సేతుం ''**వుత్తం హేత**''న్తిఆది ఆరద్ధం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

౭౭౬. ''సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమత్తత్తా సద్ధావిముత్తో''తి ఏవమాదిఅత్థస్స సాధకం **అపరమ్పి వుత్తం**. ''**సద్దహన్తో విముత్తో**''తి ఏతేన సబ్బథా అవిముత్తస్స సద్ధామత్తేన విముత్తభావదస్సనేన సద్ధావిముత్తస్స సేక్ఖభావమేవ విభావేతి. **సద్ధావిముత్తోతి**

వా సద్ధాయ అధిముత్తోతి అత్థో.

ఫుట్ఠన్తం సచ్ఛికతోతి ఫుట్ఠానం అనన్తరం ఫుట్ఠన్తో, ఫుట్ఠానం అరూపజ్ఝానానం అనన్తరో కాలోతి అధిప్పాయో, అచ్చన్తసంయోగే చేతం ఉపయోగవచనం, ఫుట్ఠానన్తరకాలమేవ సచ్ఛికరణూపాయేన సచ్ఛికాతబ్బం సచ్ఛాకాసీతి వుత్తం హోతి. భావనపుంసకం వా ఏతం యథా "ఏకమన్త"న్తి (పారా॰ ౨). యో హి అరూపజ్ఝానేన రూపకాయతో, నామకాయేకదేసతో చ విక్ఖమ్భనవిమోక్ఖేన విముత్తో, తేన నిరోధసఙ్ఖాతో విమోక్ఖో ఆలోచితో పకాసితో వియ హోతి, న పన కాయేన సచ్ఛికతో, నిరోధం పన ఆరమ్మణం కత్వా ఏకచ్చేసు ఆసవేసు ఖేపితేసు తేన సో సచ్ఛికతోవ హోతి. తస్మా సో సచ్ఛికాతబ్బం యథాఆలోచితం నామకాయేన సచ్ఛాకాసీతి **కాయసక్ఖీ**తి వుచ్చతి, న తు విముత్తో ఏకచ్చానం ఆసవానం అపరిక్ఖీణత్తా. **దిట్ఠన్తం పత్తో**తి దస్సనసఙ్ఖాతస్స సోతాపత్తిమగ్గఞాణస్స అనన్తరం పత్తోతి వుత్తం హోతి. పఠమఫలతో పట్ఠాయ హి యావ అగ్గమగ్గా దిట్ఠిప్పత్తోతి. "**దిట్ఠియా పత్తో**"తి వా పాఠో, చతుసచ్చదస్సనసఙ్ఖాతాయ దిట్ఠియా నిరోధం పత్తోతి అత్థో. ఇమే చ సద్ధావిముత్తాదయో తయో పరమత్థతో అపరియోసితఞాణకిచ్చాతి తం నయం దస్సేతుం "**సద్దహన్తో విముచ్చతీ**"తిఆది వుత్తం. **ఝానఫస్స**న్తి సాతిసయం ఝానఫస్సం. తేన అరూపజ్ఝానఫస్సో సఙ్గహితో హోతి.

"**దుక్ఖా సఙ్ఖారాతి ఞాతం హోతీ**"తి ఇమినా దుక్ఖసచ్చపటివేధమాహ, "**సుఖో నిరోధోతి ఞాతం హోతీ**"తి ఇమినా నిరోధసచ్చపటివేధం. తదుభయేన చ సముదయమగ్గసచ్చపటివేధం నానన్తరియకభావతో. "**ఞాతం హోతీ**"తి ఇమినా దుతియమగ్గకిచ్చం, "**దిట్ఠం హోతీ**"తి ఇమినా తతియమగ్గకిచ్చం, "**విదితం హోతీ**"తి ఇమినా చతుత్థమగ్గకిచ్చం, "**సచ్ఛికత**"న్తి ఇమినా పఠమఫలకిచ్చం, "**ఫుసిత**"న్తి ఇమినా సేసఫలద్వయకిచ్చం. ఇతి దిట్ఠిప్పత్తస్స మగ్గఫలఞాణబ్యాపారదస్సనాని ఇమాని పదానీతి వదన్తి.

౨౨౭. ఇతరేసూతి సద్ధానుసారిఆదిపదేసు. **సద్ధం అనుసరతీ**తి ఆగమనీయట్ఠానే రితం సద్ధం అనుగచ్ఛతి. యథా సా తిక్ఖా సూరా అహోసి , మగ్గక్ఖణేపి తదనురూపమేవ పవత్తేతీతి అత్థో. **సద్ధాయ వా అనుసరతీ**తి సద్ధాయ కారణభూతాయ సచ్చపటివేధస్స అనురూపం సరతి గచ్ఛతి, పటిపజ్జతీతి అత్థో. ద్వీహిపి అత్థవికప్పేహి సద్ధాయ అధిమత్తతంయేవ విభావేతి. **ధమ్మానుసారీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఉభతోభాగవిముత్తో**తి ద్వీహి భాగేహి ద్వే వారే విముత్తో, రూపకాయతో చ నామకాయతో చ విక్ఖమ్భనవసేన, సముచ్ఛేదవసేన చ విముత్తోతి అత్థో. అరూపజ్ఝానేన రూపకాయతో చ నామకాయేకదేసతో చ విముత్తో, అరియమగ్గేన నామకాయతో విముత్తోతి ఉభోహి భాగేహి ద్వే వారే విముత్తత్తా ఉభతోభాగవిముత్తో. **పజానన్తో విముత్తో**తి పఠమజ్ఝానఫస్సేన వినా పరిజాననాదిప్పకారేహి చత్తారి అరియసచ్చాని జానన్తో పటివిజ్ఝన్తో తేసం కిచ్చానం మత్థకప్పత్తియా నిట్ఠితకిచ్చతాయ విసేసేన ముత్తోతి విముత్తో.

అయం పనేత్థ నిప్పరియాయతో సఙ్ఖేపకథా – యస్స అనిచ్చాకారతో వుట్ఠానం హోతి, సో అధిమోక్ఖబహులో సద్ధిన్ద్రియస్స తిక్ఖభావేన పఠమమగ్గక్ఖణే **సద్ధానుసారీ** నామ హోతి, మజ్ఝే ఛసు ఠానేసు **సద్ధావిముత్తో**. అగ్గఫలక్ఖణే **పఞ్ఞావిముత్తో** నామ హోతి. తథా యస్స దుక్ఖాకారతో వుట్ఠానం హోతి, తస్స పస్సద్ధిబహులతాయ సమాధిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతి దుక్ఖుపనిసాయ సద్ధాయపి తిబ్బతరత్తా, ధురనియమతో చ. సోపి పఠమమగ్గక్ఖణే **సద్ధానుసారీ** ఏవ హోతి, మజ్ఝే ఛసు ఠానేసు **సద్ధావిముత్తో**, అన్తే **పఞ్ఞావిముత్తో** చ హోతి. యస్స పన అనత్తాకారతో వుట్ఠానం హోతి, సో వేదబహులో పఞ్ఞిన్ద్రియస్స తిక్ఖభావేన పఠమమగ్గక్ఖణే **ధమ్మానుసారీ** ఏవ హోతి, మజ్ఝే ఛసు ఠానేసు **దిట్ఠిప్పత్తో**, అన్తే **పఞ్ఞావిముత్తో** ఏవ

హోతి. ఇమే పన న అట్ఠవిమోక్ఖలాభినో, అట్ఠవిమోక్ఖలాభీ పన పఠమమగ్గక్ఖణే **సద్ధానుసారీ** వా **ధమ్మానుసారీ** వా సియా. మజ్ఝే ఛసు ఠానేసు **కాయసక్ఖీ**, పరియోసానే **ఉభతోభాగవిముత్తో**తి.

సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం.

౭౭౮. యం తం విమోక్ఖముఖభావం ఆపజ్జిత్వా సత్తఅరియపుగ్గలవిభాగాయ చ పచ్చయో హోతీతి వుత్తం, **తం పనేతం** సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం. **పురిమేన ఞాణద్వయేనా**తి ముఞ్చితుకమ్యతాపటిసఙ్ఖానుపస్సనాఞాణద్వయేన **అత్థతో ఏకం,** పవత్తిఆకారభేదతో నానన్తి అధిప్పాయో. యథావుత్తమత్థం అట్ఠకథాయ, పాళియా చ సాధేతుం **''తేనాహూ''**తిఆది వుత్తం. ముఞ్చితుకమ్యతాముఞ్చనుపాయకరణఞాణానిపి సఙ్ఖారేసు ఉదాసీనభావేనేవ పవత్తనతో సఙ్ఖారుపేక్ఖాసమఞ్ఞానేవ హోన్తీతి వుత్తం **''ఇదం సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం ఏకమేవ తీణి నామాని లభతీ''**తి. తేన సఙ్ఖారుపేక్ఖావోహారో ముఞ్చితుకమ్యతాదిఞాణసముదాయవిసయోతి దస్సేతి.

౭౮౦. ఉప్పాదాదీనీతి ఉప్పాదపవత్తాదిఅపదేసేన వుత్తే సఙ్ఖారే. **పరిచ్చజితుకామతా**తి తప్పటిబన్ధఛన్దరాగప్పహానేన విస్సజ్జితుకామతా. **పటిసఙ్ఖాన**న్తి పునప్పునం తీరణం. **ముఞ్చిత్వా**తి నిరాలయభావాపత్తియా అపేక్ఖావిస్సజ్జనవసేన విస్సజ్జిత్వా. **అవసానే**తి తథాకరణస్స ఉత్తరకాలం. యావ నిబ్బానసమ్పక్ఖన్దనా న ఇజ్ఝతి, తావ విచిననేపి ఉదాసీనతాయ ఞాణస్స సన్తానవసేన పవత్తిం సన్ధాయాహ **''అజ్ఝుపేక్ఖనం సన్తిట్ఠనా''**తి. **ఏవ**న్తి అజ్ఝుపేక్ఖనాకారసామఞ్ఞతో "ముఞ్చితుకమ్యతా చ సా సన్తిట్ఠనా చా"తి వుత్తాకారేన.

౭౮౧. ఇమే ధమ్మాతి ఇమే ఞాణసఙ్ఖాతా ధమ్మా, ఞాణపరియాయో వా ఇధ ధమ్మ-సద్దో, తస్మా ఇమాని ఞాణానీతి అత్థో. **ఏకత్తా**తి ఏకసభావా.

౭౮౨. వుట్ఠానగామినీ హోతి వుట్ఠానగమనతో. **సఙ్ఖారుపేక్ఖాదిఞాణత్తయస్సా**తి సఙ్ఖారుపేక్ఖానులోమగోత్రభుసఞ్ఞితస్స ఞాణత్తయస్స. కిచ్చవసేన పవత్తిట్ఠానవసేనపి లోకియఞాణానం ఉపరి ఠితత్తా వుత్తం **''ఉత్తమభావం పత్తత్తా''**తి. **నిమిత్తభూతతో**తి విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతతో ఖన్ధపఞ్చకతో. తేనాహ **''అభినివిట్ఠవత్థుతో''**తి. తఞ్హి విపస్సనాయ గోచరకరణసఙ్ఖాతేన అభినివేసేన అభినివిట్ఠవత్థున్తి పవుచ్చతి. తం పనేతం ససన్తతిపరియాపన్నమ్పి పరతో దిట్ఠితాయ "బహిద్ధా"తి వుత్తం. తదేవ హి "బహిద్ధా సబ్బనిమిత్తానీ"తి తత్థ తత్థ వుచ్చతి. **అజ్ఝత్తపవత్తతో**తి ససన్తానే మిచ్ఛాదిట్ఠిపవత్తనఆదితో, తదనువత్తకకిలేసక్ఖన్ధేహి చ. తఞ్హి ససన్తతియం కిలేసప్పవత్తభావతో, తన్నిమిత్తం అసతి మగ్గభావనాయ ఉప్పజ్జనకఉపాదిన్నక్ఖన్ధపవత్తభావతో చ తథా వుత్తం. వుట్ఠహనఞ్చ నేసం ఆరమ్మణాకరణం, ఆయతిం అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనఞ్చ. **ఘటియతి** అత్తనో అనన్తరమేవ మగ్గసముప్పత్తితో.

౭౮౩. తత్రాతి తస్మిం "అభినివిట్ఠవత్థుతో వుట్ఠహనతో"తి సఙ్ఖేపవచనే. అజ్ఝత్తబహిద్ధా రూపారూపపఞ్చక్ఖన్ధలక్ఖణత్తయవసేన అయం **మాతికా** ఉద్దేసో. **అజ్ఝత్తం అభినివిసిత్వా**తి ససన్తతిపరియాపన్నేసు ఖన్ధేసు విపస్సనం పట్ఠపేత్వా. **''అజ్ఝత్తా వుట్ఠాతీ''**తి ఇదం వుట్ఠానగామినియా అజ్ఝత్తధమ్మారమ్మణత్తా పరియాయతో వుత్తం, నిప్పరియాయతో పన మగ్గో సబ్బతోపి వుట్ఠాతి. **బహిద్ధా వుట్ఠాతీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **ఏకప్పహారేనా**తి ఏకజ్ఝం, తం పన అజ్ఝత్తాదివిభాగం అకత్వా "యం కిఞ్చి సముదయధమ్మం, సబ్బం తం నిరోధధమ్మ"న్తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౯౮; సం॰ ని॰

౨.౧౧౮౧; మహావ. ౧౬; పటి. మ. ౨.౩౦) అవిభాగేన వుట్ఠానగామినియా పవత్తివసేన వేదితబ్బం, తయిదం సత్థు సమ్ముఖా దేసనానుసారేన ఞాణం పేసేన్తస్స ఞాణుత్తరస్స సమ్భవతీతి వదన్తి.

౭౮౪. సుద్ధఅజ్ఝత్తదస్సనమత్తేనేవ మగ్గవుట్ఠానం న హోతి మమంకారవత్థునోపి పరిఞ్ఞేయ్యత్తా మగ్గసఙ్ఖాతం వుట్ఠానం, మగ్గేన వా వుట్ఠానం **మగ్గవుట్ఠానం.**

౭౮౫. రాసిం కత్వాతి భూతుపాదాయవసేన దువిధం అన్తరభేదవసేన అనేకభేదమ్పి "రుప్పనట్ఠేన రూప"న్తి పిణ్డతో గహేత్వా. యథా రూపే విపస్సనాభినివేసో యేభుయ్యేన విపస్సనాయానికస్స, ఏవం అరూపే విపస్సనాభినివేసో యేభుయ్యేన సమథయానికస్స హోతి. **అభినివేసోతి** చ విపస్సనాయ పుబ్బభాగే కత్తబ్బనామరూపపరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో. తస్మా పఠమం రూపపరిగ్గణ్హనం రూపే అభినివేసో. ఏస నయో సేసేసుపి.

౭౮౬. యం కిఞ్చి సముదయధమ్మం, సబ్బం తం నిరోధధమ్మన్తి కామం ఉదయబ్బయపరిగ్గణ్హనం అభినివేసోతి దస్సితం, యథాఉపట్ఠితే పన రూపారూపధమ్మే, తేసఞ్చ పచ్చయే పరిగ్గహేత్వా సఙ్ఖేపేనేవ విపస్సనాఞాణం చారేన్తో ఞాణుత్తరో యథానిసిన్నోవ ఞాణపటిపాటియా ఖిప్పమేవ సచ్చాని పటివిజ్ఝన్తో ఏకప్పహారేన పఞ్చహి ఖన్ధేహి వుట్ఠాతి నామ. అఞ్ఞథా ఏకేనేవ లోకియచిత్తేన పఞ్చన్నం ఖన్ధానం పరిగ్గహపరిజాననాదీనం అసమ్భవతో. న హి సనిదస్సనసప్పటిఘాదిం ఏకజ్ఝం ఆరమ్మణం కాతుం సక్కా. యస్స పన ఏకవారం ఞాణేన ఫస్సితం, పున తం ఫస్సితబ్బమేవ, తాదిసస్స వసేన వుత్తన్తి వదన్తి.

౭౮౭. ఏత్థ చ అభినివేసో అకారణం వుట్ఠానమేవ పమాణం, తస్మా హేట్ఠా వుత్తవిమోక్ఖఅరియపుగ్గలవిభాగాపి వుట్ఠానవసేన సమ్భవన్తీతి దస్సేతుం "**ఏత్థ చ యోపీ**"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **తయోపి జనాతి** వుట్ఠానవసేన భేదే అసతిపి అభినివేసవసేనేవ లద్ధం భేదం గహేత్వా వుత్తం.

౭౮౮. సద్ధిం పురిమపచ్ఛిమఞాణేహీతి భయతుపట్ఠానాదిపురిమఞాణేహి చేవ గోత్రభుఆదిపచ్ఛిమఞాణేహి చ సహ. **ఉద్దాన**న్తి ఉద్దేసో.

యత్థ కత్థచి...పే.... వట్టేయ్యుం తంతంఞాణట్ఠానియస్స ఉపమావత్థునో లబ్భనతో. **ఇమస్మిం పన ఠానేతి** ఇమస్మిం వుట్ఠానగామినివిపస్సనాపదేసే. **సబ్బ**న్తి సబ్బం ఞాణం, సబ్బం వా ఞాణకిచ్చం పాకటం హోతి వేమజ్ఝే ఠత్వా విభావియమానత్తా. **వుత్తా** విసుద్ధికథాయం.

౭౮౯. నిలీయిత్వాతి ఉపవిసిత్వా. **పరామసిత్వాతి** వీమంసిత్వా.

గయ్హుపగం అదిస్వాతి గహణయోగ్గం నిచ్చసారాదిం అదిస్వా. చిత్తస్స వఙ్కభావకరానం మాయాదీనం సుట్ఠు విక్ఖమ్భనేన అనులోమస్స ఉజుకసాఖాసదిసతా. నిబ్బానాలోచనతో గోత్రభుఞాణస్స ఉద్ధం ఉల్లోకనసదిసతా. అప్పతిట్ఠే నిబ్బానే పతిట్ఠితత్తా మగ్గఞాణస్స ఆకాసే ఉప్పతనసదిసతా.

౭౯౧. సప్పవిస్సజ్జనం వియ గోత్రభుఞాణం సబ్బసఙ్ఖారగతం విస్సజ్జిత్వా నిబ్బానస్స ఆలమ్బనతో. **ఆగతమగ్గం ఓలోకేన్తస్స ఠానం వియ మగ్గఞాణం** అసమ్మోహపటివేధవసేన అత్తనోపి దస్సనతో. **అభయట్ఠానే ఠానన్తి** అభయట్ఠానం సమ్పత్తమాహ, న తస్స పాపుణపటిపత్తిం.

౭౯౨. అత్తత్థాదీనం అనవబుజ్ఝనతో "అహం, మమా"తి గహణస్స నిద్దోక్కమనసదిసతా. **ముఞ్చితుకమ్యతా**గ్గహణేనేవ పటిసఙ్ఖా సన్తిట్ఠనాపి గహితా. తిస్సన్నమ్పి తాసం సంసారతో నిక్ఖమనాధిముత్తతాయ నిక్ఖమనమగ్గోలోకనసదిసతా. మగ్గే దిట్ఠే మగ్గపటిపత్తి వియ అనులోమే సిద్ధే మగ్గో సిద్ధో ఏవాతి అనులోమస్స మగ్గదస్సనసదిసతా. సఙ్ఖారనిమిత్తతో నిక్ఖన్తత్తా ఆదిత్తఘరతో **నిక్ఖమనం వియ గోత్రభుఞాణం. వేగేన గమనం వియ మగ్గఞాణం** విస్సజ్జేతబ్బగహేతబ్బపదేసేసు సాధనకిచ్చవిసేసయోగతో.

౭౯౩. పరతో న మమాయితబ్బతో చ పస్సితబ్బానం ఖన్ధానం **''అహం, మమా''**తి గహణస్స రాజగోణానం సకగహణసదిసతా వుత్తా.

౭౯౪. సభయే అభయదస్సనహేతుతాయ ఖన్ధానం "అహం, మమా"తి గహణస్స యక్ఖినియా సంవాససదిసతా. **సుసానవిజహనం వియ** సఙ్ఖారసుసానం విజహిత్వా నిబ్బానారమ్మణవసేన పవత్తం **గోత్రభు**.

౭౯౫. పుత్తగిద్ధినీతి పుత్తవచ్ఛలా. **ఓత్తప్పమానా**తి సారజ్జయమానా. ఓళారికఓళారికలోభక్ఖన్ధాదివిక్ఖమ్భనేన సఙ్ఖారపరిచ్చజనతో అనులోమస్స తత్థేవ దారకోరోపనసదిసతా.

౭౯౬. వుట్ఠానగామినియా…పే.… దస్సనత్థం వుత్తా, న పురిమాసు వియ భయతుపట్ఠానాదీసు ఠితస్స భాయనాదిఆకారదస్సనత్థన్తి అధిప్పాయో. అపరాపరుప్పత్తితో, చిరానుబన్ధతో, దుస్సహతో చ వట్టదుక్ఖసదిసం జిఘుచ్ఛాదుక్ఖన్తి ఆహ **''సంసారవట్టజిఘుచ్ఛాయా''**తి. కాయగతాసతి ఏవ భోజనం **కాయగతాసతిభోజనం.** సా పనేత్థ మగ్గసమ్పయుత్తా సమ్మాసతి కాయానుపస్సనాదికిచ్చసాధనవసేన అమతరసపరిభోగతాయ చ **''అమతరసం కాయగతాసతిభోజన''**న్తి వుత్తా. తేనాహ భగవా "అమతం తే, భిక్ఖవే, పరిభుఞ్జన్తి, యే కాయగతాసతిం పరిభుఞ్జన్తీ"తిఆది (అం॰ ని॰ ౧.౬౦౦).

ఫలరసామలకసిఙ్గీవేరముగ్గమాసాది **అనేకఙ్గసమ్భారం.**

కపణాసేరిభావాదికరణేన తణ్హాసినేహస్స సీతసదిసతా. **మగ్గతేజన్తి** అరియమగ్గసఙ్ఖాతం ఇన్దగ్గిం.

రాగగ్గిఆదయో ఏకాదసగ్గీ వూపసమన్తి ఏత్థాతి **ఏకాదసగ్గివూపసమం,** నిబ్బానం.

అన్ధకారపరేతోతి చతురఙ్గసమన్నాగతేన అన్ధకారేన కిఞ్చి అత్తత్థం వా పరత్థం వా కాతుం అసక్కుణేయ్యభావేన అభిభూతో. ఞాణమయో ఆలోకో ఏతిస్సాతి **ఞాణాలోకా,** మగ్గభావనా.

అమతభూతం , అమతభావసాధకం వా ఓసధం **అమతోసధం,** నిబ్బానం. హేట్ఠా అత్తనా వుత్తమేవ సఙ్ఖారుపేక్ఖాబ్యాపారం నిగమనవసేన దస్సేన్తో **''తేన వుత్త''**న్తిఆదిమాహ.

౮౯౭. నిరాలయతాయ తణ్హావసేన భవాదీసు అవిసటజ్ఝాసయో హుత్వా తతో సఙ్కుచితచిత్తో పతిలీనభావేన చరతి పవత్తతీతి పతిలీనచరో, తస్స **పతిలీనచరస్స**. సంసారే భయస్స ఇక్ఖనతాయ **భిక్ఖునో** కాయచిత్తవివేకసిద్ధియా **వివిత్తమాసనం భజమానస్స**. **సామగ్గియన్తి** యుత్తం, పతిరూపన్తి అత్థో. **భవనేతి** కామభవాదికే తివిధేపి భవే. సో హి ఇధ భవనట్ఠేన భవన్తి వుత్తో. **న దస్సయేతి** అనుప్పజ్జనవసేన న దస్సేయ్య. **తస్స తం** అదస్సనం సామగ్గియన్తి బుద్ధాదయో అరియా **ఆహూతి** యోజనా.

నియమేత్వాతి నియతం ఏకంసికం కత్వా. బోజ్ఝఙ్గవిసేసం, మగ్గఙ్గవిసేసం, ఝానఙ్గవిసేసం, పటిపదావిసేసం, విమోక్ఖవిసేసన్తి విసేససద్దో పచ్చేకం యోజేతబ్బో. **విసేసన్తి** ఛసత్తభావో సత్తట్ఠభావో పఞ్చాదిభావోతి ఇమం యథాక్కమం బోజ్ఝఙ్గాదీనం అరియమగ్గే లబ్భమానభేదం. **పాదకజ్ఝానన్తి** మగ్గస్స ఆసన్నవుట్ఠానగామినియా విపస్సనాయ పదట్ఠానభూతం ఝానం. **విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతాతి** మగ్గాసన్నాయ ఏవ వుట్ఠానగామినియా విపస్సనాయ గోచరభూతా విపస్సితా. **పుగ్గలజ్ఝాసయోతి** ఉభిన్నం భేదే సతి విపస్సకస్స అజ్ఝాసయో. ఏత్థ చ పఠమం **కేచీతి** వుత్తో తిపిటకచూళనాగత్థేరో. దుతియం **కేచీతి** వుత్తో మోరవాపీవాసిమహాదత్తత్థేరో. తతియం **కేచీతి** వుత్తో తిపిటకచూళాభయత్థేరో.

తేసమ్పి వాదేసు అయం పుబ్బభాగవుట్ఠానగామినివిపస్సనా నియమేతియేవాతి వేదితబ్బా. కస్మా? విపస్సనానియమేనేవ హి పఠమత్థేరవాదేపి అపాదకపఠమజ్ఝానపాదకమగ్గా పఠమజ్ఝానికావ హోన్తి, ఇతరే చ దుతియజ్ఝానికాదిమగ్గా పాదకజ్ఝానవిపస్సనానియమేహి తంతంఝానికావ తతో తతో దుతియాదిపాదకజ్ఝానతో ఉప్పన్నస్స సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణస్స పాదకజ్ఝానాతిక్కన్తానం అఙ్గానం అసమాపజ్జితుకామతావిరాగభావనాభావతో, ఇతరస్స చ అతబ్భావతో. యథా హి మగ్గాసన్నాయ విపస్సనాయ సోమనస్ససహగతత్తే మగ్గస్స పఠమాదిఝానికతా చ ఉపేక్ఖాసహగతత్తే పఞ్చమజ్ఝానికతా ఏవ చ హోతి, తతో చ బోజ్ఝఙ్గాదీనం విసేసోతి తేసం నియమనే ఆసన్నకారణం, పధానకారణఞ్చ వుట్ఠానగామినివిపస్సనా, న ఏవం పాదకజ్ఝానాదయో. యస్మా పన పాదకజ్ఝానేన వినా విపస్సనావ ఇమం యథావుత్తవిసేసం నియమేతుం న సక్కోతి, వుత్తనయేన పన పధానకారణం హోతియేవ, తస్మా "వుట్ఠానగామినివిపస్సనావ నియమేతీ"తి అవత్వా "వుట్ఠానగామినివిపస్సనా నియమేతియేవా"తి వుత్తం. ఏవం సేసవాదేసుపి విపస్సనానియమో యథాసమ్భవం యోజేతబ్బో. యథా హి పాదకజ్ఝానాతిక్కన్తానం అఙ్గానం అసమాపజ్జితుకామతావిరాగభావనాభూతా వుట్ఠానగామినివిపస్సనా అధిట్ఠానభూతేన పాదకజ్ఝానేన ఆహితవిసేసా మగ్గస్స బోజ్ఝఙ్గాదివిసేసనియామికా హోతి, ఏవం ఆరమ్మణభూతసమ్మసితజ్ఝానాతిక్కన్తానం అఙ్గానం జిగుచ్ఛనాకారవిరాగభావనాభూతా సమ్మసితజ్ఝానేన ఆహితవిసేసా, ఉభయసబ్భావే అజ్ఝాసయవసేన తతో అఞ్ఞతరేన ఆహితవిసేసా చ వుట్ఠానగామినివిపస్సనా మగ్గస్స బోజ్ఝఙ్గాదివిసేసం నియమేతీతి.

౮౯౮. **తత్ర** తస్మిం బోజ్ఝఙ్గాదివిసేసనియమనే. అఝానలాభీ సుద్ధవిపస్సనాయానికోవ సుక్ఖవిపస్సకో. సో హి ఝానసినేహేన విపస్సనాయ అసినిద్ధభావతో సుక్ఖా లూఖా విపస్సనా ఏతస్సాతి **సుక్ఖవిపస్సకోతి** వుచ్చతి. **పకిణ్ణకసఙ్ఖారేతి** పాదకజ్ఝానతో అఞ్ఞే సఙ్ఖారే. తేన పాదకజ్ఝానసఙ్ఖారేసు సమ్మసితేసు వత్తబ్బమేవ నత్థీతి దస్సేతి. ''**పఠమం ఝానం పాదకం కత్వా**''తి హి వుత్తం. ఏత్థ చ సుక్ఖవిపస్సకాదిగ్గహణం విపస్సనానియమస్స ఏకన్తికభావదస్సనత్థం. న హి వుట్ఠానగామినిం వినా కేవలం పాదకజ్ఝానాదయో నియమహేతూ దిట్ఠా, వుట్ఠానగామినీ పన పాదకజ్ఝానాదీనం అభావేపి సుక్ఖవిపస్సకాదీనం మగ్గస్స పఠమజ్ఝానికభావహేతు, తస్మా సా బోజ్ఝఙ్గాదివిసేసనియమనే ఏకన్తికహేతూతి. ఇదాని యథావుత్తమత్థం

పాకటతరం కాతుం ‘‘**తేసం హీ**’’తిఆది వుత్తం. **అయం విసేసోతి** అయం ఝానాదీనం చతురఙ్గికాదివిసేసో, న పుబ్బే వియ విపస్సనానియమేనేవ, అథ ఖో పాదకజ్ఝాననియమేన చేవ విపస్సనానియమేన చ. **తేసమ్పీతి** పఞ్చకనయే దుతియతతియచతుత్థజ్ఝానాని పాదకాని కత్వా ఉప్పాదితమగ్గానమ్పి. ‘‘**ఆసన్నపదేసే**’’తి ఇమినా విపస్సకేన అన్తరన్తరా పవిట్ఠసమాపత్తియా వసేన అయం విసేసో నత్థీతి దస్సేతి.

౭౯౯. **తత్రాపి చాతి** దుతియత్థేరవాదేపి. తంతంసమాపత్తిసదిసతా తంతంసమ్మసితసఙ్ఖారవిపస్సనానియమేహి హోతి. తత్రాపి హి విపస్సనా తంతంవిరాగావిరాగభావనాభావేన సోమనస్ససహగతా, ఉపేక్ఖాసహగతా చ హుత్వా ఝానఙ్గాదినియమం మగ్గస్స కరోతీతి ఏవం విపస్సనానియమో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

౮౦౦. **తన్తి** తంతంఝానసదిసభవం. **స్వాయమత్థో** పాదకజ్ఝానసమ్మసితజ్ఝానుపనిస్సయేహి వినా అజ్ఝాసయమత్తేన అసిజ్ఝనం ఉపనిస్సయేన వినా సఙ్కప్పమత్తేన సకదాగామిఫలాదీనం అసిజ్ఝనదీపకేన **నన్దకోవాదేన దీపేతబ్బో**. తత్థ హి యథా సోతాపన్నాయపి పరిపుణ్ణసఙ్కప్పతం వదన్తేన భగవతా ‘‘యస్స యస్స ఉపనిస్సయో అత్థి, తస్స తస్సేవ అజ్ఝాసయో నియామకో, నాఞ్ఞస్సా’’తి తేన తేన పరిపుణ్ణసఙ్కప్పతా హోతి, న తతో పరం, సఙ్కప్పసబ్భావే సతిపి అసిజ్ఝనతోతి అయమత్థో దీపితో, ఏవమిధాపి యస్స యస్స దుతియాదిఝానికస్స మగ్గస్స యథావుత్తో ఉపనిస్సయో అత్థి, తస్స తస్సేవ అజ్ఝాసయో నియామకో, నాఞ్ఞస్స సతిపి తస్మిం అసిజ్ఝనతో. ఇమస్మిం పన వాదే పాదకసమ్మసితజ్ఝానుపనిస్సయసబ్భావే అజ్ఝాసయో ఏకన్తేన హోతి తంతంఫలూపనిస్సయసబ్భావే తంతంసఙ్కప్పో వియాతి తదభావాభావతో ‘‘అజ్ఝాసయో నియమేతీ’’తి వుత్తం. **ఏత్థాపీతి** తతియత్థేరవాదేపి. **వుత్తనయేనేవాతి** ‘‘యతో యతో సమాపత్తితో వుట్ఠాయా’’తిఆదినా వుత్తనయేన. తస్మా ‘‘తత్రాపి హి విపస్సనా’’తిఆదినా ఇధ వుత్తనయేన తదత్థో వేదితబ్బో.

౮౦౧. ఏవం విపస్సనాయ బోజ్ఝఙ్గాదినియామికతం దస్సేత్వా ఇదాని పటిపదాదినియామికతం దస్సేన్తో ‘‘**సచే పనాయ**’’న్తిఆదిమాహ. తత్థ **అయన్తి** సఙ్ఖారుపేక్ఖా వుత్తా. సాపి హి కామం ‘‘ఇమం వారం రోచేసు’’న్తి ఏత్థ కలాపసమ్మసనావసానే ఉదయబ్బయానుపస్సనాయ పవత్తమానాయ ఉప్పన్నస్స విపస్సనుపక్కిలేసస్స తిక్ఖత్తుం విక్ఖమ్భనేన కిచ్ఛతావారం దుక్ఖాపటిపదాతి రోచేసున్తి వదన్తి, **అట్ఠకథాయం** పన ‘‘విపస్సనాఞాణే తిక్ఖే సూరే పసన్నే వహన్తే ఉప్పన్నం విపస్సనానికన్తిం దుక్ఖేన కసిరేన కిలమన్తో పరియాదియతీ’’తి వుత్తత్తా పుబ్బభాగే ముఞ్చితుకమ్యతాదిభావేన పవత్తమానా సఙ్ఖారుపేక్ఖా అత్తనో పటిపక్ఖే కిచ్చేన కసిరేన విక్ఖమ్భేన్తీ దుక్ఖాపటిపదాపక్ఖేయేవ తిట్ఠతీతి. తేనాహ ‘‘**ఆదితో కిలేసే విక్ఖమ్భయమానా**’’తిఆది. కేచి పన ‘‘యేన ఞాణేన విపస్సనుపక్కిలేసా విక్ఖమ్భితా, తేన సద్ధిం ఇదం ఞాణం ఏకత్తనయవసేన ఏకం కత్వా ‘**ఆదితో కిలేసే విక్ఖమ్భయమానా**’తి వుత్త’’న్తి వదన్తి. **సప్పయోగేనాతి** చిత్తప్పయోగసఙ్ఖాతేన సఉస్సాహనేన. **ససఙ్ఖారేనాతి** తస్సేవ వేవచనం. ఉభయేనాపి విక్ఖమ్భనస్స కిచ్ఛసిద్ధిమేవ వదతి. **విపరియాయేనాతి** అదుక్ఖేన అప్పయోగేన అసఙ్ఖారేన. మగ్గసఞ్ఞితం ఇచ్ఛితట్ఠానం అనుగన్త్వా పరివసతి విప్పవసతి ఏత్థాతి పరివాసో, విపస్సనా పరివాసో ఏతస్స అత్థీతి **విపస్సనాపరివాసో,** మగ్గపాతుభావో, తం పన సీఘం కురుమానా ఖిప్పాభిఞ్ఞా నామ హోతీతి వుత్తం ‘‘**సణిక**’’న్తి. కురుమానా అయం సఙ్ఖారుపేక్ఖాతి యోజనా. యతో మగ్గో ఆగచ్ఛతి, తం ఆగమనీయట్ఠానం, తస్మిం **ఆగమనీయట్ఠానే**. మగ్గస్స పభవట్ఠానే ఠత్వా నామం దేతీతి సమ్బన్ధో. దుక్ఖాపటిపదాదన్ధాభిఞ్ఞాదివిపస్సనాయో అఞ్ఞో, అఞ్ఞో ఏవ మగ్గోతి ఆహ ‘‘**అత్తనో అత్తనో మగ్గస్సా**’’తి. **తేన** ఆగమనతో లద్ధనామేన ‘‘దుక్ఖాపటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా’’తిఆదీని చత్తారి నామాని లభతి. న హి మగ్గస్స సరసతో ఏదిసం నామం అత్థి.

సా పనాయం వుత్తప్పభేదా **పటిపదా. నానా హోతీ**తి విసుం విసుం హోతి. ఏకస్స భిక్ఖునో **చతూసుపి మగ్గేసు ఏకావ** హోతీతి నియమో నత్థి చలనతో. **అహేసున్తి** వుత్తం, అమ్హాకం భగవన్తం సన్ధాయ హోన్తీతి పన వత్తబ్బం. సబ్బేసమ్పి హి సమ్మాసమ్బుద్ధానం చత్తారోపి మగ్గా సుఖాపటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞావ హోన్తీతి. పటిపదాపసఙ్గేన అధిపతిమ్పి దస్సేతుం ''**యథా చా**''తిఆది వుత్తం. **అధిపతయో**తి ఛన్దాదిఅధిపతయో. పుబ్బాభిసఙ్ఖారానురూపఞ్హి మగ్గో పచ్చేకం ఛన్దాధిపతేయ్యో వా హోతి వీరియాదీసు అఞ్ఞతరాధిపతేయ్యో వా, న కస్సచి నియమో అత్థి. తేనాహ ''**కస్సచి భిక్ఖునో**''తిఆది.

౮౦౨. పుబ్బే వుత్తప్పకారతో సాతిసయం కత్వా అనవసేసతో మగ్గస్స నామలాభే కారణం దస్సేతుం ''**అపిచా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **సరసేనా**తి సభావేన అత్తనో పవత్తివిసేసేన. **పచ్చనీకేనా**తి పటిపక్ఖవసేన. **సగుణేనా**తి అత్తనో గుణవసేన.

కామఞ్చేత్థ యథా ఆగమనేన వినా సగుణేన, ఆరమ్మణేన చ మగ్గస్స నామలాభో అవవత్థితో, ఏవం పచ్చనీకేన వినా సరసేనేవ నామలాభో, తథాపి సరసాదయో పచ్చేకం నామలాభస్స కారణమేవాతి దస్సేతుం ''**సరసేన వా**''తిఆదినా సబ్బత్థ అనియమత్థో **వా**-సద్దో వుత్తో. తే చ అసఙ్కరతో దస్సేతుం ''**సచే హి**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **సమ్మసిత్వా**తి సమ్మసనహేతు. హేతుఅత్థో హి అయం **త్వా**-సద్దో "ఘతం పివిత్వా బలం హోతి, సీహం దిస్వా భయం హోతీ"తిఆదీసు వియ, మగ్గకత్తుకాయ వుట్ఠానకిరియాయ ఏకన్తికహేతుభూతా సఙ్ఖారుపేక్ఖా ఫలూపచారేన ''**వుట్ఠాతీ**''తి వుత్తా. యస్మా వా సఙ్ఖారుపేక్ఖాతి వుట్ఠానగామినియా ఏతం ఉపలక్ఖణం, తదన్తోగధఞ్చ గోత్రభుఞాణం నిమిత్తతో వుట్ఠాతి, తస్మా వుత్తం ఏకత్తనయేన ''**సమ్మసిత్వా వుట్ఠాతీ**''తి. **అనిమిత్తవిమోక్ఖేన విముచ్చతీ**తి అనిమిత్తసఞ్ఞితేన విముచ్చనేన విముచ్చతి, "మగ్గో"తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **విముచ్చతీ**తి వా తంసమఙ్గీ అరియపుగ్గలో. సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో. **ఇదం సరసతో నామం నామా**తి ఇదం నిమిత్తాదివిరహతో అనిమిత్తం అప్పణిహితం సుఞ్ఞతన్తి తివిధమ్పి మగ్గస్స సభావతో సిద్ధనామం నామ.

ఏసాతి మగ్గో. సో చ ఖో పుబ్బభాగమగ్గేన సద్ధిం ఏకం కత్వా వుత్తో ఏకత్తనయేన. **ఇదం పచ్చనీకతో నామం నామా**తి ఇదం నిచ్చనిమిత్తాదీనం పణిధియా, అత్తసఞ్ఞాయ చ పహానవసేన లద్ధం మగ్గస్స అనిమిత్తాదినామత్తయం పటిపక్ఖతో సిద్ధనామం నామ.

సుఞ్ఞత్తాతి వివిత్తత్తా. న హి మగ్గే రాగాదయో సన్తి. **రూపనిమిత్తాదీన**న్తి రూపనిమిత్తవేదనానిమిత్తాదీనం గహేతబ్బానన్తి అధిప్పాయో. **రాగనిమిత్తాదీన**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సవిగ్గహానం వియ ఉపట్ఠానఞ్చేత్థ నిమిత్తన్తి అధిప్పేతం. **ఇదమస్స సగుణతో** నామన్తి ఇదం రాగాదివివిత్తత్తా రూపనిమిత్తాదిపణిధిఆదిఅభావవసేన అస్స మగ్గస్స సగుణతో సిద్ధం నామం.

స్వాయన్తి సో అయం మగ్గో. **సుఞ్ఞతన్తి** సబ్బసఙ్ఖారసుఞ్ఞతో, అత్తసుఞ్ఞతో చ **సుఞ్ఞతం**. సబ్బసఙ్ఖారనిమిత్తాభావతో **అనిమిత్తం**. తణ్హాపణిధిఆదీనం అభావేన **అప్పణిహితం. ఇదమస్స ఆరమ్మణతో నామ**న్తి యథా సుఖారమ్మణం రూపం "సుఖ"న్తి వుచ్చతి, ఏవం సుఞ్ఞతాదినామస్స నిబ్బానస్స ఆరమ్మణకరణతో ఇదం అస్స మగ్గస్స సుఞ్ఞతాదిభేదం ఆరమ్మణతో సిద్ధం నామం.

౮౦౩. అనత్తానుపస్సనా అత్తసుఞ్ఞతాయ దిట్ఠత్తా సరసతో **సుఞ్ఞతా నామ**. తస్సా సుఞ్ఞతావిపస్సనాయ మగ్గో విపస్సనాగమనేన **సుఞ్ఞతో. అనిమిత్తా నామ** నిచ్చనిమిత్తాదీనం ఉగ్ఘాటనతో. **ఇదం పన** మగ్గస్స అనిమిత్తనామం **న అభిధమ్మపరియాయేన లబ్భతి**. కిం కారణం? అభిధమ్మే సరసం అనామసిత్వా పచ్చనీకతో నామలాభతో. యో హి సగుణారమ్మణేహి నామలాభో, సో సరసప్పధానో హోతి, సరసేనేవ చ నామలాభే సబ్బమగ్గానం సుఞ్ఞతాదిభావోతి వవత్థానం

న సియా. తస్మా అభిధమ్మే సతిపి ద్వీహిపి కారణేహి అనిమిత్తనామలాభే పచ్చనీకతోవ నామవవత్థానకరణం గయ్హతీతి తదభావా న లబ్భతి. అథ వా **న లబ్భతీతి** అఞ్ఞనిరపేక్ఖేహి సగుణారమ్మణేహి న లబ్భతి. కిం కారణం? అభిధమ్మే సరసపచ్చనీకేహి సహితేహి నామలాభతో. పచ్చనీకఞ్హి వవత్థానకరణం అనపేక్ఖిత్వా కేవలస్స సరసస్స నామహేతుభావో అభిధమ్మే నత్థి, అవవత్థానాపత్తితో. తస్మా అత్తాభినివేసపణిధిపటిపక్ఖవిపస్సనానులోమా మగ్గా సతిపి సరసన్తరే పచ్చనీకసహితేన సరసేన నామం లభన్తి. అనిమిత్తమగ్గస్స పన విపస్సనా నిమిత్తపటిపక్ఖా న హోతి, సయం నిమిత్తగ్గహణతో నిమిత్తగ్గహణానివారణాతి తదనులోమో మగ్గోపి న నిమిత్తస్స పటిపక్ఖో. యది సియా, నిమిత్తగతవిపస్సనాయపి పటిపక్ఖో సియా, తస్మా విజ్జమానోపి సరసో వవత్థానకరపచ్చనీకాభావా అభిధమ్మే అనిమిత్తనామదాయకో న గయ్హతీతి. యది ఏవం, అనిచ్చానుపస్సనానులోమో మగ్గో అభిధమ్మే అసఙ్గహితో సియాతి? న, సుద్ధికపటిపదానయే తస్స సఙ్గహితత్తా. తస్మా ఏవ హి సో వుత్తో. సుత్తన్తే పన పరియాయదేసనత్తా సగుణారమ్మణమత్తేనపి నామం గయ్హతీతి ఆహ ''**సుత్తన్తపరియాయేన లబ్భతీ**''తి. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. ఆగమనవసేనపి మగ్గస్స అనిమిత్తనామం లబ్భతియేవాతి దస్సేతుం ''**తత్రా హి**''తిఆది వుత్తం. **ఆగమనీయట్ఠానేతి** ఆగమనపటిపదాఠానే. సేసం వుత్తనయత్తా ఉత్తానమేవాతి.

సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం నిట్ఠితం.

అనులోమఞాణకథావణ్ణనా

౮౦౮. **అధిమోక్ఖసద్ధాతి** పసాదభూతో వత్థుగతో నిచ్ఛయో అధిమోక్ఖో. తస్మా తథాభూతా భావనావిసేసేన కిచ్చతో అధిమత్తతాయ బలవతరా నిబ్బత్తతి. **సుపగ్గహితన్తి** సుట్ఠు పగ్గహితం. అసల్లీనం పటుతరభావేన పటిపక్ఖవిధమనసమత్థం వీరియం హోతి. **సూపట్ఠితాతి** తిక్ఖతరతాయ ఆరమ్మణాభిముఖభావేన సుట్ఠు ఉపట్ఠితా సతి హోతి. **సుసమాహితన్తి** పస్సద్ధిసుఖానం సాతిసయతాయ సుట్ఠు సమాహితం ఆరమ్మణే సమ్మదేవ ఠపితం అప్పితం వియ హోతి. **తిక్ఖతరాతి** అనులోమఞాణుప్పత్తియా పచ్చయో భవితుం సమత్థభావేన సాతిసయం తిక్ఖా సూరా. సఙ్ఖారానం విచిననేపి మజ్ఝత్తభూతసఙ్ఖారుపేక్ఖా పఞ్ఞా **ఉప్పజ్జతి. అనిచ్చాతి వా...పే.... సమ్మసిత్వా భవఙ్గం ఓతరతీతి** అనిచ్చాదీసు ఏకేనాకారేన సమ్మసన్తీ సత్తక్ఖత్తుం పవత్తిత్వా భిజ్జన్తీ భవఙ్గం ఓతిణ్ణా నామ హోతి తతో పరం భవఙ్గస్స వారోతి కత్వా. **సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ కతనయేనేవాతి** అనిచ్చాదినా ఆలమ్బనకరణనయేనేవ, న సమ్మసితనయేన. తేనాహ ''**ఆరమ్మణం కురుమాన**''న్తి. **ఆవట్టేత్వాతి** నివత్తేత్వా చిత్తస్స భవఙ్గవసేన వత్తితుం అదత్వా. విసదిసచిత్తపవత్తిసఙ్ఖాతాయ వీచియా అభావేన అవీచికా, చిత్తసన్తతి. కిరియమనోధాతుయా హి భవఙ్గే ఆవట్టితే కిరియమయచిత్తపవత్తివిపాకచిత్తుప్పత్తియా సవీచికా సన్తరా, న ఏవం మనోద్వారావజ్జనేనాతి వుత్తం ''**అవీచికం చిత్తసన్తతిం అనుప్పబన్ధమాన**''న్తి. **తథేవాతి** యథా అతీతాసు ద్వత్తింసజవనవీథీసు సఙ్ఖారుపేక్ఖా "అనిచ్చా"తి వా "దుక్ఖా"తి వా "అనత్తా"తి వా సఙ్ఖారే ఆరమ్మణమకాసి, తథేవ. **పరికమ్మన్తి వుచ్చతి** మగ్గస్స పరికమ్మత్తా పటిసఙ్ఖారకత్తా . **ఉపచారన్తి వుచ్చతి** మగ్గస్స ఆసన్నత్తా, సమీపచారికత్తా వా. అనులోమత్తం సయమేవ వదతి.

అయఞ్చ నయో కామం మగ్గవీథియం పఠమజవనస్స పటిసఙ్ఖరణట్ఠో, దుతియస్స తతో ఆసన్నట్ఠో, తతియస్స హేట్ఠిముపరిమానం అనులోమట్ఠో చ యుత్తోతి వుత్తో, తథాపి సబ్బేసమ్పి ఇమా సమఞ్ఞా సమ్భవన్తీతి దస్సేతుం ''**అవిసేసేన పనా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఆసేవనన్తి** ఆదరేన సేవనం. **పురిమభాగపచ్ఛిమభాగానన్తి** హేట్ఠిమానం,

ఉపరిమానఞ్చ ధమ్మకోట్ఠాసానం. **అట్ఠన్నన్తి** ఉదయబ్బయఞాణాదీనం అట్ఠన్నం. సబ్బాపి విపస్సనా లక్ఖణత్తయసమ్మసనకిచ్చావ , ఇదమ్పి తథేవాతి వుత్తం ''**తథకిచ్చతాయా**''తి. **ఉపరీతి** మగ్గే. **బోధిపక్ఖియధమ్మానం** తథకిచ్చతాయ అనులోమేతి సమ్మోసాదిపటిపక్ఖవిధమనతో. ఇదాని అనులోమఞాణస్స తదుభయకిచ్చానులోమం విత్థారతో దస్సేతుం ''**తఞ్హీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ అనులోమఞాణం సచ్చపటిచ్ఛాదకమోహక్ఖన్ధాదీనం **సాతిసయం** విధమనేన లోకియఞాణేసు ఉక్కంసపరియన్తగతం, తతో ఏవ హేట్ఠా నిబ్బత్తితఉదయబ్బయఞాణాదీనమ్పి కిచ్చం పటిపక్ఖదూరీభావేన అత్థతో సాధేన్తమేవ హుత్వా పవత్తతి, తథాపవత్తమానఞ్చ తేసం కిచ్చం అనులోమేన్తం వియ హోతీతి ఆహ ''**ఉదయబ్బయవన్తానం...పే.... తథకిచ్చతాయ అనులోమేతీ**''తి. తత్థ ''**భయతో ఉపట్ఠిత**''న్తి ఇమినాపి ఆరమ్మణసీసేన ఞాణబ్యాపారమేవ వదతి సప్పటిభయానం సఙ్ఖారానం యథాసభావదస్సనదీపనతో. సేసేసు పన సత్తసుపి ఠానేసు ఞాణబ్యాపారోవ దస్సితో. యస్మా ఏతం అనులోమఞాణం అనిచ్చాదీసు అఞ్ఞతరలక్ఖణవసేనేవ సఙ్ఖారే ఆరబ్భ పవత్తతి, తస్మా వుత్తం ''**అనిచ్చలక్ఖణాదివసేన సఙ్ఖారే ఆరబ్భ పవత్తత్తా**''తి. **తాయ పటిపత్తియాతి** యా సా అనులోమఞాణస్స థూలథూలసచ్చపటిచ్ఛాదకసంకిలేసవిక్ఖమ్భనపటిపత్తి, తాయ. న హి అనులోమఞాణే తథా అనుప్పన్నే గోత్రభుఞాణం నిబ్బానం ఆలమ్బితుం సక్కోతి, గోత్రభుఞాణే వా అనుప్పన్నే మగ్గఞాణం ఉప్పజ్జతీతి.

వుత్తమత్థం ఓపమ్మేన పాకటతరం కాతుం ''**యథా హీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ అట్ఠన్నం **వోహారికమహామత్తానం అగతిగమనం పహాయ** తంతంవినిచ్ఛయకరణం వియ అట్ఠన్నం ఞాణానం యథాసకం పటిపక్ఖం పహాయ సఙ్ఖారేసు ఉదయబ్బయాదిపటిపత్తి, రఞ్ఞో మజ్ఝత్తభావో వియ అనులోమఞాణస్స పురిమపచ్ఛిమధమ్మకోట్ఠాసస్స అనుకూలతా. **తేనేవాతి** హేట్ఠిమఞాణానం అనులోమనముఖేన ఉపరిబోధిపక్ఖియానం అనులోమనతోయేవ. **సచ్చానులోమికన్తి వుచ్చతి** మగ్గసచ్చస్స అనులోమికత్తా.

అనులోమఞాణం నిట్ఠితం.

వుట్ఠానగామినీవిపస్సనాకథావణ్ణనా

౮౦౫. కిఞ్చి అసఙ్ఖతారమ్మణమ్పి ఞాణం వుట్ఠానగామినియా ఏకసఙ్గహన్తి కత్వా ''**సఙ్ఖారారమ్మణాయా**''తి విసేసనం కతం. తఞ్హి విసేసతో వుట్ఠానం అరియమగ్గం గచ్ఛతి ఉపేతీతి వుట్ఠానగామినీతి వత్తబ్బతం లభతి. తేనాహ ''**సబ్బేన సబ్బ**''న్తిఆది. **అసమ్మోహత్థన్తి** తత్థ తత్థ సుత్తే పరియాయన్తరేహి ఆగతాయ సమ్మోహాభావత్థం. **సుత్తసంసన్దనాతి** సుత్తానం తేసం తేసం సుత్తపదానం అనుసన్దానం.

యే లోకియే సఙ్ఖారే ఆరబ్భ అనులోమపరియోసానా వుట్ఠానగామినివిపస్సనా పవత్తతి, తంసన్నిస్సితా తప్పటిబద్ధా తణ్హా తేహి వినా అప్పవత్తనతో తమ్మయా నామ, తమ్మయావ తమ్మయతా, తమ్మయా వా తణ్హాసమ్పయుత్తా ఖన్ధా, తేసం భావో తమ్మయతా, సా ఏవ తణ్హా. తప్పటిపక్ఖా వుట్ఠానగామినివిపస్సనా **అతమ్మయతా**. తేన వుత్తం **అట్ఠకథాయం** "తమ్మయతా నామ తణ్హా, తస్సా పరియాదియనతో వుట్ఠానగామినివిపస్సనా అతమ్మయతాతి వుచ్చతీ"తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౩౧౧). **నిస్సాయాతి** తం అతమ్మయతం నిస్సయం కత్వా, భావేత్వాతి అత్థో. **ఏకత్తాతి** ఏత్థ అయం పాళి "అత్థి, భిక్ఖవే, ఉపేక్ఖా రూపేసు...పే.... ఫోట్ఠబ్బేసు, అయం, భిక్ఖవే, ఉపేక్ఖా నానత్తా నానత్తసితా"తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౧౦), సయమ్పి నానాసభావా, నానారమ్మణనిస్సితా చాతి అత్థో. సా పన సమాధిసమ్పయుత్తా విపస్సనుపేక్ఖా వేదితబ్బా. "అత్థి, భిక్ఖవే,

ఉపేక్ఖా ఆకాసానఞ్చాయతననిస్సితా…పే॰… నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతననిస్సితా, అయం, భిక్ఖవే, ఉపేక్ఖా ఏకత్తా ఏకత్తసితా’’తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౧౦). యా హి తంతంఅరూపచిత్తుప్పాదపరియాపన్నా ఉపేక్ఖా, సా ఏకసభావత్తా, ఏకారమ్మణత్తా చ ఏకత్తా, ఏకత్తసితా చాతి వుచ్చతి, సా పన తంతంఝానసహగతవేదనుపేక్ఖా చ తదారమ్మణవిపస్సనుపేక్ఖా చాతి వదన్తి. **తం పజహథాతి** తదారమ్మణకిలేసపహానేన పజహథ. తేనాహ **‘‘తం సమతిక్కమథా’’**తి.

నిబ్బిదాతి వుట్ఠానగామినీ. తత్థ హి సుత్తే **విరజ్జతీతి** మగ్గకిచ్చమాహ, **విముచ్చతీతి** ఫలకిచ్చం.

సుసిమసుత్తం నిదానవగ్గే. తత్థ **ధమ్మట్ఠితిఞాణం** వుట్ఠానగామినీతి **వుత్తా** ధమ్మట్ఠితియం పటిచ్చసముప్పాదే అసమ్మోహఞాణవసేన పవత్తనతో. **నిబ్బానే ఞాణన్తి** మగ్గఞాణమాహ.

సఞ్ఞా ఖో, పోట్ఠపాదాతి ఏత్థ కామం ‘‘సఞ్ఞా’’ఇచ్చేవ వుచ్చతి, పుబ్బే పన ‘‘సఞ్ఞగ్గం ఫుసతీ’’తి వుత్తత్తా ఆహ **‘‘సఞ్ఞగ్గన్తి వుత్తా’’**తి.

పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధీతి తదేకదేసభూతా వుట్ఠానగామినీ వుత్తా. సముదాయేసు హి పవత్తా వోహారా అవయవేసుపి పవత్తన్తీతి. **పారిసుద్ధిపధానియఙ్గన్తి** పారిసుద్ధియా పధానకారణం.

తీహి నామేహీతి అనులోమగోత్రభువోదానసఙ్ఖాతేహి తీహి నామేహి.

కిత్తితాతి థోమితా అరియమగ్గాధిట్ఠానతాయ. మహన్తానం సీలక్ఖన్ధాదీనం ఏసనట్ఠేన **మహేసినా** సమ్మాసమ్బుద్ధేన. సన్తకిలేసతాయ **సన్తా. యోగన్తి** భావనం, భావనాభియోగం వా.

పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి ఏకవీసతిమపరిచ్ఛేదవణ్ణనా.

౨౨. ఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా

పఠమమగ్గఞాణకథావణ్ణనా

౮౦౬. ఇదాని ఞాణదస్సనవిసుద్ధియా నిద్దేసే అనుప్పత్తే సా యస్స ఞాణస్స అనన్తరం ఉప్పజ్జతి, తం తావ దస్సేన్తో **''ఇతో పరం గోత్రభుఞాణం హోతీ''**తి ఆహ. **ఇతో పరన్తి** ఇతో అనులోమఞాణతో ఉపరి. **తన్తి** గోత్రభుఞాణం. **నేవ పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధిం భజతి** అనిచ్చాదివసేన సఙ్ఖారానం అగ్గహణతో. **న ఞాణదస్సనవిసుద్ధిం భజతి** సతిపి నిబ్బానారమ్మణత్తే కిలేసానం అఖేపనతో. తతో ఏవేతం విఞ్ఞాణధాతూనం విసయం ఉద్దేసన్తం దస్సనకిచ్చం కరోన్తం కిరియమనోధాతు వియ మగ్గస్స ఆవజ్జనట్ఠానియం వుచ్చతి. **అన్తరాతి** ఛట్ఠసత్తమవిసుద్ధీనం వేమజ్ఝే. **అబ్బోహారికమేవ హోతి** ఉభయవిసుద్ధిలక్ఖణతాభావతో. తథాపి వుట్ఠానగామినియా పరియోసానతాయ విపస్సనాపక్ఖికం. తేనేవస్స తంసోతపతితతా. తేనాహ **''విపస్సనాసోతే...పే.... సఙ్ఖం గచ్ఛతీ''**తి. ఏతేనస్స పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధిభజనం దస్సేతి. సోతస్స అరియస్సఆదితో పజ్జనం సోతాపత్తి, సో ఏవ మగ్గో, సోతం వా అరియం ఆదితో పజ్జతి అధిగచ్ఛతీతి సోతాపత్తి, పఠమకో. తస్స మగ్గో **సోతాపత్తిమగ్గో**. పటిసన్ధివసేన సకిదేవ ఇమం మనుస్సలోకం ఆగచ్ఛతీతి సకదాగామీ, తస్స మగ్గో **సకదాగామిమగ్గో**. పటిసన్ధివసేన కామభవం న ఆగచ్ఛతీతి అనాగామీ, తస్స మగ్గో **అనాగామిమగ్గో**. కిలేసాదీనం హననాదినా అరహం, అగ్గమగ్గట్ఠో. తస్స భావో అరహత్తం, సో ఏవ మగ్గోతి **అరహత్తమగ్గో. చతూసు మగ్గేసు ఞాణం** ఏకజ్ఝం గహేత్వా **ఞాణదస్సనవిసుద్ధి నామ**.

తేహి తీహిపీతి హేట్ఠా తిణ్ణం అనులోమఞాణానం వుత్తత్తా వుత్తం, తీసు వా ద్విన్నం అన్తోగధత్తా. **తీహిపీతి** వా వికప్పన్తరసమ్పిణ్డనత్థో **పి-**సద్దో, తేన తీహిపి ద్వీహిపీతి వుత్తం హోతి. **అత్తనో బలానురూపేనాతి** అత్తనో అత్తనో ఆనుభావానుకూలం. పఠమఞ్హి అనులోమఞాణం సబ్బోళారికం, దుతియం తతో నాతిఓళారికం, తతియం తతో నాతిఓళారికం తమం అన్తరధాపేతి. అథ వా **బలానురూపేనాతి** హేట్ఠా సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ ఆహితబలానురూపేన . పుబ్బాభిసఙ్ఖారవసేన హి అనులోమఞాణస్సాపి మగ్గఞాణస్స వియ సద్ధావిముత్తదిట్ఠిప్పత్తానం పవత్తిఆకారసిద్ధో అత్థేవ ముదుతిక్ఖతావిసేసో. **పలిబోధతో ఉపట్ఠాతి** పలిబోధభావపటిచ్ఛాదకస్స తమస్స అన్తరధాపితత్తా. **''ఆసేవనన్తే''**తి ఇమినా దుతియస్స వా తతియస్స వా అనులోమఞాణస్స అనన్తరం గోత్రభుఞాణుప్పత్తి, న పఠమస్సాతి దస్సేతి తస్స అనాసేవనత్తా. న హి అలద్ధాసేవనం గోత్రభుఞాణం ఉప్పాదేతుం సక్కోతి. నిమిత్తాదివిరహతో, తబ్బిధురతో చ **''అనిమిత్త''**న్తిఆదినా నిబ్బానం విసేసితం. **పుథుజ్జనగోత్తన్తి** అరియేహి అసమ్మిస్సం పుథుజ్జనసమఞ్ఞం. **గోత్తన్తి** హి ఏకవంసజానం సమానా సమఞ్ఞా, ఏవం ఇధాపీతి. **పుథుజ్జనసఙ్ఖన్తి** తస్సేవ వేవచనం, **పుథుజ్జనభూమిన్తి** పుథుజ్జనవత్థుం. ఏకన్తికతాయ ఏకవారమేవ చ ఉప్పజ్జనతో **అపునరావట్టకం**.

బహిద్ధా వుట్ఠానవివట్టనేతి అసఙ్ఖతధాతుయా బహిభావతో బహిద్ధాసఞ్ఞితా సఙ్ఖారగతా వుట్ఠానభూతే వివట్టనే నిప్ఫజ్జమానే పఞ్ఞా. **అభిభుయ్యతీతి** అభిభవతి. **పక్ఖన్దతీతి** అనుపవిసతి. ఏత్థ చ **''ఉప్పాదం అభిభుయ్యతీ''**తిఆదినా పుథుజ్జనగోత్తాభిభవనం తదతిక్కమనమాహ. **''అనుప్పాదం పక్ఖన్దతీ''**తిఆదినా అరియగోత్తభావనం తదుభయభావతో.

౮౦౭. ఏకావజ్జనానం నానావీథితా నత్థీతి న తంనిసేధనాయ ఏకవీథిగ్గహణం, అథ ఖో నానారమ్మణానమ్పి ఏకావజ్జనానం నానావీథితా నత్థీతి దస్సనత్థన్తి దట్ఠబ్బం. **మహామాతికన్తి** మహన్తం ఉదకవాహకం. **లఙ్ఘిత్వాతి** అనోతరన్తో ఏవ అతిక్కమిత్వా. **ఉల్లఙ్ఘిత్వాతి** ఉపరిభాగేనేవ లఙ్ఘిత్వా. నిన్నపోణపబ్భారతా ఉత్తరుత్తరవిసిట్ఠా నిన్నతావ.

అట్ఠహి ఞాణేహి అనుక్కమేన ఆహితవిసేసం అనులోమఞాణం నిబ్బానారమ్మణస్స ఞాణస్స పచ్చయో భవితుం సమత్థం జాతన్తి ఆహ "**ఉదయబ్బయానుపస్సనాదినా వేగేన ధావిత్వా**"తి. రూపం అనేకసన్తతిసమ్బన్ధతాయ అనేకవట్టరచితా రజ్జు వియ హోతీతి వుత్తం "**రూపరజ్జుం వా**"తి. అత్తభావస్స రుక్ఖట్ఠానియతాయ వుత్తత్తా తంసమ్బన్ధదణ్డట్ఠానియతా వేదనాదీసు ఏకస్సేవ యుత్తా, న వేదనాదిసముదాయస్సాతి వుత్తం "**వేదనాదీసు అఞ్ఞతరదణ్డం వా**"తి. **అనులోమావజ్జనేనాతి** అనులోమస్స ఆవజ్జనేన. యేన ఆవజ్జనేన అనులోమఞాణం ఉప్పజ్జతి, తేన **తం** ఆరమ్మణం. "**పఠమేన అనులోమచిత్తేన ఉల్లఙ్ఘిత్వా**"తి ఇదం సక్కాయతీరస్స తస్స అతిక్కమనారమ్భతాయ వుత్తం. "**దుతియేన నిబ్బాననిన్నపోణపబ్భారమానసో**"తి ఇదం తస్స సబ్బసఙ్ఖారతో సాతిసయం అలగ్గం హుత్వా విసఙ్ఖారే అల్లీనభావతో వుత్తం. **నిబ్బానే** ఆరమ్మణకరణవసేన **పతతి** యోగావచరో. **ఏకారమ్మణేతి** ఏకవారంయేవ ఆలమ్బితే ఆరమ్మణే. తేనాహ "**అలద్ధాసేవనతాయా**"తి. తేన ఏకారమ్మణే ఆసేవనా ఉపకారవతీ, న తథా నానారమ్మణేతి దస్సేతి.

౮౦౮. **తత్రాతి** అనులోమగోత్రభూనం ఇతరీతరకిచ్చాకరణే. **నక్ఖత్తయోగన్తి** నక్ఖత్తేన చన్దస్స యోగం, నక్ఖత్తయోగవిభావనియం వా కాలం, దివసన్తి అత్థో.

తత్థాతిఆది ఉపమాసంసన్దనం.

ఏవం నిబ్బత్తాహీతి అనులోమఞాణాని వియ సఙ్ఖారే అనాలమ్బిత్వా అహం వియ నిబ్బానారమ్మణే వత్తాహీతి మగ్గస్స గోత్రభునా దిన్నసఞ్ఞాముఞ్చనం, అనుబన్ధనఞ్చ నిబ్బానారమ్మణకరణమేవ సన్ధాయ వుత్తం.

౮౦౯. **తత్రాతి** తస్మిం గోత్రభునా దిన్నసఞ్ఞం అముఞ్చిత్వా వియ తేన గహితారమ్మణేయేవ వత్తిత్వా మగ్గస్స లోభక్ఖన్ధాదినిబ్బిజ్ఝనే. ఉసుం అసతి ఖిప్పతీతి **ఇస్సాసో,** ధనుగ్గహో. సరగోచరట్ఠానం నామ అట్ఠఉసభమత్తం. తఞ్చ ఖో దూరే పాతినో మజ్ఝిమపురిసస్స వసేన చతుహత్థాయ యట్ఠియా వీసతియట్ఠి ఉసభం, తేన **అట్ఠఉసభమత్తే పదేసే** హత్థవసేన చత్తారీసాధికఛసతహత్థే పదేసే. **ఫలకసతన్తి** అసనసారమయం ఫలకసతం. కుమ్భకారచక్కసదిసే **చక్కయన్తే. ఆవిజ్ఝిత్వాతి** భమేత్వా. దణ్డకఘట్టనాయ ఉప్పాదేతబ్బసద్దో **దణ్డకసఞ్ఞా**. ఫలకసతవినివిజ్ఝనస్స పచ్చయభూతా **దణ్డకసఞ్ఞా వియ గోత్రభుఞాణం** లోభక్ఖన్ధాదినిబ్బిజ్ఝనస్స మగ్గఞాణస్స పచ్చయభావతో. **ఇస్సాసో వియ మగ్గఞాణం** నిబ్బిజ్ఝితబ్బనివిజ్ఝనతో.

౮౧౦. అట్ఠమభవతో పట్ఠాయ నిబ్బత్తనకం **అనమతగ్గసంసారవట్టదుక్ఖసముద్దం సోసేతి**. సద్ధాధనం సీలధనం హిరిధనం ఓత్తప్పధనం సుతధనం చాగధనం పఞ్ఞాధనన్తి ఇమేసం **సత్తన్నం అరియధనానం. సమ్ముఖీభావన్తి** పచ్చక్ఖసిద్ధిం. పాణాతిపాతాదిపఞ్చవేరాని చేవ పఞ్చవీసతిమహాభయాని చాతి **సబ్బవేరభయాని. అఞ్ఞేసఞ్చ** రతనత్తయే నివిట్ఠసద్ధాదీనం. సముదాయే పవత్తో సోతాపత్తిమగ్గసద్దో తదేకదేసేపి పవత్తతీతి ఆహ "**సోతాపత్తిమగ్గేన సమ్పయుత్తం ఞాణ**"న్తి.

పఠమమగ్గఞాణం నిట్ఠితం.

సోతాపన్నపుగ్గలకథావణ్ణనా

౮౧౧. **తస్సేవ** సోతాపత్తిమగ్గచిత్తస్స. కామఞ్చేత్థ నాతితిక్ఖపఞ్ఞస్స ద్వే, తిక్ఖపఞ్ఞస్స తీణి ఫలచిత్తాని హోన్తి, అవిసేసతో పన గహితస్స మగ్గస్స వసేన ‘‘**ద్వే, తీణి వా**’’తి వుత్తం. **సమాధిమానన్తరికఞ్ఞమాహూతి** యం అత్తనో పవత్తిసమనన్తరం నియమేనేవ ఫలప్పదానతో ఆనన్తరికసమాధీతి ఆహూతి అత్థో. అనన్తరమేవ పవత్తనకం ఫలం అనన్తరం, తత్థ నియుత్తో, తం వా పయోజనం ఏతస్సాతి ఆనన్తరికో, మగ్గో.

ఆసేవనన్తేతి ఆసేవనతో అన్తే, ఆసేవనలాభినో అనులోమఞాణస్స అనన్తరన్తి అత్థో. లద్ధాసేవనమేవ అనులోమం గోత్రభుం ఉప్పాదేతి. ఉపరి పన ఛ, సత్త వా జవనాని పవత్తన్తి, తస్మా చత్తారి ఫలచిత్తాని హోన్తీతి వదేయ్యాతి ఆహ ‘‘**సత్తచిత్తపరమా చ ఏకావజ్జనవీథీ**’’తి.

తం పన న సారతో పచ్చేతబ్బన్తి యోజనా. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

౮౧౨. **ఏత్తావతాతి** పఠమమగ్గానన్తరం ఫలస్స ఉప్పత్తిమత్తేన. **భుసం పమత్తోపీతి** దేవరజ్జచక్కవత్తిరజ్జాదిపమాదట్ఠానం ఆగమ్మ భుసం పమత్తోపి. **యేసం** యథావుత్తఆవజ్జనజవనచిత్తానం **ఉప్పత్తియా ఏస** సోతాపన్నో **పచ్చవేక్ఖతి** నామాతి అధిప్పాయో.

ఏతేనేవ పసఙ్గేన సేసానం అరియానం పచ్చవేక్ఖణాని దస్సేతుం ‘‘**యథా చా**’’తిఆది వుత్తం.

ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదోయేవ చేసో, యదిదం పఞ్చన్నం, చతున్నఞ్చ పచ్చవేక్ఖణానం దస్సనన్తి అత్థో. ‘‘**అభావేనేవా**’’తి ఏతేన పహీనావసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణసమత్థతా కస్సచి హోతి, కస్సచి న హోతీతి దస్సేతి. లోభో ఏవ **లోభధమ్మో**.

దుతియమగ్గఞాణకథావణ్ణనా

౮౧౩. **కామరాగబ్యాపాదానం తనుభావాయాతి** ఏతేసం కిలేసానం తనుభావత్థం. తత్థ ద్వీహి కారణేహి తనుభావో అధిచ్చుప్పత్తియా, పరియుట్ఠానమన్దతాయ చ. సకదాగామిస్స హి వట్టానుసారిమహాజనస్స వియ కిలేసా అభిణ్హం న ఉప్పజ్జన్తి, కదాచి కదాచి విరళాకారా హుత్వా ఉప్పజ్జన్తి. తథా ఉప్పజ్జన్తాపి మద్దన్తా ఛాదేన్తా అన్ధకారం కరోన్తా న ఉప్పజ్జన్తి, ద్వీహి పన మగ్గేహి పహీనత్తా మన్దమన్దా తనుకాకారా హుత్వా ఉప్పజ్జన్తి. కేచి పన “సకదాగామిస్సాపి కిలేసా చిరేన ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పజ్జన్తాపి బహలావ ఉప్పజ్జన్తి. తథా హిస్స పుత్తధీతరో దిస్సన్తీ”తి, తం అకారణం వత్థుపటిసేవనేన వినాపి గబ్భగ్గహణసబ్భావతో. తస్మా వుత్తనయేనేవ ద్వీహి కారణేహి తేసం తనుభావో వేదితబ్బో. **దుతియాయాతి** గణనవసేనపి దుతియాయ, ఉప్పత్తివసేనపి దుతియాయ **భూమియా. పత్తియాతి** సామఞ్ఞఫలస్స పటిలాభాయ. తఞ్హి సమ్పయుత్తానం నిస్సయభావతో తే ధమ్మా భవన్తి ఏత్థాతి **భూమి**. యస్మా వా సమానేపి లోకుత్తరభావే సయమ్పి భవతి ఉప్పజ్జతి, న నిబ్బానం వియ అపాతుభూతం, తస్మాపి ‘‘**భూమీ**’’తి వుచ్చతి. **యోగం కరోతీతి** విపస్సనాభియోగం కరోతి. “నవహాకారేహి ఇన్ద్రియాని తిక్ఖాని భవన్తీ”తిఆదినా (విసుద్ధి. ౨.౬౯౧) వుత్తనయేనేవ యదగ్గేన ఇన్ద్రియానం తిక్ఖతం సమ్పాదేతి, తదగ్గేన బలాని, బోజ్ఝఙ్గాని చ పటుతరభావం ఆపాదేన్తో **ఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గాని సమోధానేత్వా** లక్ఖణత్తయతీరణవసేన **ఞాణేన పరిమద్దతి**. తత్థ అపరాపరం ఞాణం చారేన్తో **పరివత్తేతి**. తేనాహ ‘‘**విపస్సనావీథిం ఓగాహతీ**’’తి. **వుత్తనయేనేవాతి**

ఉదయబ్బయఞాణాదీనం ఉప్పాదనే వుత్తనయేన. **గోత్రభుఅనన్తర**న్తి ఏత్థ గోత్రభు వియ గోత్రభు. పఠమమగ్గపురేచారికఞాణఞ్హి పుథుజ్జనగోత్తాభిభవనతో, అరియగోత్తభవనతో చ నిప్పరియాయతో గోత్రభూతి వుచ్చతి, ఇదం పన తంసదిసతాయ పరియాయతో గోత్రభు. ఏకచ్చసంకిలేసవిసుద్ధియా , పన అచ్చన్తవిసుద్ధియా ఆరమ్మణకరణతో చ వోదానన్తి వుచ్చతి. తేనాహ **పట్ఠానే** "అనులోమం వోదానస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా ౧.౧.౪౧౭). యస్మా పన **పటిసమ్భిదామగ్గే** ఉప్పాదాదిఅభిభవనత్థం ఉపాదాయ "అట్ఠ గోత్రభుధమ్మా సమాధివసేన ఉప్పజ్జన్తి, దస గోత్రభుధమ్మా విపస్సనావసేన ఉప్పజ్జన్తీ"తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౧.౬౦) గోత్రభునామేనేవేతం ఆగతం, తస్మా ఇధాపి "గోత్రభుఅనన్తర"న్తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

దుతియఞాణం నిట్ఠితం.

తతియమగ్గఞాణకథావణ్ణనా

౮౧౪. **సకిదేవా**తి ఏకవారంయేవ. "**ఇమం లోకం ఆగన్త్వా**"తి ఇమినా పఞ్చసు సకదాగామీసు చత్తారో వజ్జేత్వా ఏకోవ గహితో. ఏకచ్చో ఇధ సకదాగామిఫలం పత్వా ఇధేవ లోకే పరినిబ్బాతి, ఏకచ్చో ఇధ పత్వా దేవలోకే పరినిబ్బాతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా తత్థేవ పరినిబ్బాతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాతి. ఇమే చత్తారోపి ఇధ న గహితా. యో పన ఇధ పత్వా దేవలోకే యావతాయుకం వసిత్వా పున ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాతి, అయం ఏకోవ ఇధ గహితోతి వేదితబ్బో.

కామరాగబ్యాపాదానం అనవసేసప్పహానాయాతి తేసంయేవ సకదాగామిమగ్గేన తనుకతానం సంయోజనానం నిరవసేసప్పహానాయ. పటిసన్ధివసేన కామభవస్స అనాగమనతో **అనాగామీ**.

తతియఞాణం నిట్ఠితం.

చతుత్థమగ్గఞాణకథావణ్ణనా

౮౧౫. **ఓపపాతికో**తి ఉపపాతయోనికో. ఇమినాస్స గబ్భసేయ్యా పటిక్ఖిత్తా. **తత్థ పరినిబ్బాయీ**తి తత్థ సుద్ధావాసే పరినిబ్బాయితా. **అనావత్తిధమ్మో తస్మా లోకా**తి పటిసన్ధిగ్గహణవసేన తస్మా లోకా ఇధ అనావత్తనసభావో, బుద్ధదస్సనధమ్మస్సవనానం పనత్థాయ ఆగమనం హోతియేవ.

రూపరాగఅరూపరాగమానఉద్ధచ్చఅవిజ్జానం అనవసేసప్పహానాయాతి ఏతేసం పఞ్చన్నం ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనానం నిస్సేసప్పజహనత్థాయ. తత్థ రూపభవే ఛన్దరాగో **రూపరాగో**. అరూపభవే ఛన్దరాగో **అరూపరాగో**. **మానో** అరహత్తమగ్గవజ్ఝమానో. తథా **ఉద్ధచ్చావిజ్జా**.

చతుత్థఞాణం నిట్ఠితం.

అరహన్తపుగ్గలకథావణ్ణనా

౮౧౬. **మహాఖీణాసవోతి** మహానుభావతానిబన్ధనం పూజావచనమేతం, న ఉపాదాయవచనం యథా "మహామోగ్గల్లానో"తి. న హి చూళఖీణాసవో నామ అత్థి. అన్తిమదేహం ధారేతీతి **అన్తిమదేహధారీ**. ఖన్ధకిలేసాభిసఙ్ఖారభారానం ఓహితత్తా ఓరోపితత్తా **ఓహితభారో**. అనుప్పత్తో సదత్థం సకత్థన్తి **అనుప్పత్తసదత్థో. సదత్థో**తి చ అరహత్తం వేదితబ్బం. తఞ్హి అత్తుపనిబన్ధనట్ఠేన, అత్తానం అవిజహనట్ఠేన, అత్తనో పరమత్థట్ఠేన చ అత్తనో అత్థత్తా సకత్థోతి వుచ్చతి. పరిక్ఖీణాని దసపి భవసంయోజనాని ఏతస్సాతి **పరిక్ఖీణభవసంయోజనో**. ఖన్ధాదిఅత్థం సమ్మా అఞ్ఞాయ విముత్తోతి **సమ్మదఞ్ఞావిముత్తో**. అగ్గో చ సో దక్ఖిణేయ్యో చ, అగ్గదక్ఖిణం వా అరహతీతి **అగ్గదక్ఖిణేయ్యో**.

బోధిపక్ఖియకథావణ్ణనా

౮౧౭. చతున్నం మగ్గఞాణానం వసేన **చతుఞాణాయ. ఆనుభావవిజాననత్థ**న్తి సతిపట్ఠానపారిపూరిఆదికస్స ఆనుభావస్స బోధనత్థం.

పరిపుణ్ణా బోధిపక్ఖియా ఏతస్సాతి పరిపుణ్ణబోధిపక్ఖియో, మగ్గో. తస్స భావో **పరిపుణ్ణబోధిపక్ఖియభావో**. వుట్ఠానబలేహి సమ్పయుత్తతావ **వుట్ఠానబలసమాయోగో, యే** సంయోజనాదయో **యేన** పఠమమగ్గాదినా **పహాతబ్బా**.

౮౧౮. బుజ్ఝనట్ఠేన వా బోధో, మగ్గచిత్తుప్పాదో. తస్స బుజ్ఝనకిరియాయ అనుగుణభావతో పక్ఖే భవాతి **బోధిపక్ఖియా**.

౮౧౯. **తేసు** బోధిపక్ఖియేసు. **ఆరమ్మణేసూ**తి కాయాదిఆరమ్మణేసు. **ఓక్కన్దిత్వా**తి అనుపవిసిత్వా. **పక్ఖన్దిత్వా**తి తస్సేవ వేవచనం. **ఉపట్ఠానతో**తి అసుభాకారాదిగ్గహణవసేన ఉపగన్త్వా అవట్ఠానతో. కాయాదీసు అసుభాకారాదిగ్గహణం పుబ్బభాగసతిపట్ఠానవసేన సుభసఞ్ఞాదిపహానకిచ్చసాధనం మగ్గసతిపట్ఠానవసేన వేదితబ్బం. తత్థ హి ఏకావ సతి చతుకిచ్చసాధనవసేన పవత్తతి.

౮౨౦. **పదహన్తీ**తి వాయమన్తి, కాయచిత్తాని పగ్గణ్హన్తి వా. అసోభాహేతూనం సంకిలేసధమ్మానం పజహనేన, సోభాహేతూనఞ్చ వోదానధమ్మానం భావనేన **సోభనం,** సున్దరన్తి అత్థో. **సేట్ఠభావావహనతో**తి పాసంసతమభావసాధనతో. **పధానభావకారణతో**తి ఉత్తమభావహేతుతో.

౮౨౧. **పుబ్బే వుత్తేనా**తి ఇద్ధివిధఞాణనిద్దేసే (విసుద్ధి॰ ౨.౩౬౯) వుత్తేన. **ఇజ్ఝనట్ఠో** నిప్ఫజ్జనట్ఠో, పటిలాభసమ్పదా వా, యేన వా ఇజ్ఝన్తి ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తి, తం **ఇజ్ఝనం.** సమాధిపధానసఙ్ఖారపముఖా మగ్గధమ్మా ఇధ "**ఇద్ధీ**"తి అధిప్పేతా. **పుబ్బఙ్గమట్ఠో** అధిపతిపచ్చయభావో. తస్మా సోతాపత్తిమగ్గో ఇజ్ఝతీతి **ఇద్ధి,** తస్మా సమ్పయుత్తా ఛన్దాదయో **పుబ్బఙ్గమట్ఠేన పాదో**. తస్సా ఏవ **ఫలభూతాయ** వుట్ఠానగామినియా ఛన్దాదయో **పుబ్బభాగకారణట్ఠేన పాదో. సో**తి ఇద్ధిపాదో. **ఇమే లోకుత్తరావా**తి ఇమే యథావుత్తా ఛన్దాదయో ఉత్తరచూళభాజనీయే ఆగతనయేన లోకుత్తరా వేదితబ్బా. **ఛన్దాదిఅధిపతివసేన పటిలద్ధధమ్మాపి** ఫస్సాదయో ఇద్ధిపాదా హోన్తీతి అత్థో. కామఞ్చేత్థ ఇద్ధిపాదో నో అధిపతి, అధిపతి వా నో ఇద్ధిపాదో నామ నత్థి, యథా పన ఏకస్మిం రజ్జే రజ్జారహేసు చతూసు రాజకుమారేసు ఏకస్మిం కాలే ఏకోవ రజ్జమనుసాసతి, న సబ్బే, ఏవం ఏకమేకస్మిం చిత్తుప్పాదే ఏకోవ అధిపతి, ఇద్ధిపాదో చ హోతీతి వేదితబ్బో.

౮౨౨. అస్సద్ధియం సద్ధాపటిపక్ఖా అకుసలా ధమ్మా, అవత్థుగతో పసాదపతిరూపకో మిచ్ఛాధిమోక్ఖో వా. **కోసజ్జం** థినమిద్ధపధానో అకుసలచిత్తుప్పాదో. **పమాదో** సతిసమ్మోసో తథాపవత్తా అకుసలా ఖన్ధా. **అభిభవనసఙ్ఖాతేన అధిపతియట్ఠేనా**తి అస్సద్ధియాదీనం అభిభవనతో అభిభవనన్తి వత్తబ్బేన అధిమోక్ఖపగ్గహఉపట్ఠానఅవిక్ఖేపపజాననస్స ఏకలక్ఖణేన సమ్పయుత్తధమ్మేసు అధిపతియట్ఠేన. **అస్సద్ధియాదీహి చాతి చ**-సద్దో సముచ్చయత్థో అట్ఠానప్పయుత్తో, తస్మా అకమ్పియట్ఠేన చ సమ్పయుత్తధమ్మేసు థిరభావేన చ **బల**న్తి ఏవమేత్థ అధిప్పాయో వేదితబ్బో.

౮౨౩. బుజ్ఝనకసత్తస్సాతి చతున్నం అరియసచ్చానం పటివిజ్ఝనకసత్తస్స. యో హేసో లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే ఉప్పజ్జమానాయ సతిఆదిధమ్మసామగ్గియా కరణభూతాయ బుజ్ఝతి కిలేససన్తాననిద్దాయ ఉట్ఠహతి, చత్తారి వా అరియసచ్చాని పటివిజ్ఝతి, నిబ్బానమేవ వా సచ్ఛికరోతీతి బోధీతి వుచ్చతి అరియసావకో, తస్స బోధిస్స బుజ్ఝనకసత్తస్స అఙ్గాతి **బోజ్ఝఙ్గా. నియ్యానికట్ఠేనా**తి వట్టతో నిస్సరణట్ఠేన.

౮౨౪. పుబ్బభాగే నానాచిత్తేసు లబ్భన్తీతి సమ్బన్ధో. **చుద్దసవిధేనా**తి ఆనాపానఇరియాపథచతుసమ్పజఞ్ఞపటిక్కూలమనసికారధాతుమనసికారపబ్బాని, నవ సివథికపబ్బాని చాతి ఏవం చుద్దసవిధేన. **కాయం పరిగ్గణ్హతో చ కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం** లబ్భతి, న వేదనాదయో పరిగ్గణ్హతో. ఏస నయో సేసేసుపి. "సుఖం వేదన"న్తిఆదినాతి వా "సామిస"న్తిఆదినాతి వా "నిరామిస"న్తిఆదినాతి వా ఏవం **నవవిధేన**. సరాగదోసమోహసంఖిత్తమహగ్గతసమాహితసఉత్తరవిముత్తపదానం సపటిపక్ఖానం వసేన **సోళసవిధేన**. నీవరణుపాదానక్ఖన్ధాయతనబోజ్ఝఙ్గసచ్చపబ్బానం వసేన **పఞ్చవిధేన. ఇమస్మిం అత్తభావే**తి పచ్చుప్పన్నే అత్తభావే. **అనుప్పన్నపుబ్బ**న్తి అత్తనో అభూతపుబ్బం. **పరస్స ఉప్పన్నం అకుసలం దిస్వా** తన్నిమిత్తఞ్చ వధబన్ధారహాదీనీతి అధిప్పాయో. **తస్సా**తి తాదిసస్స. భవతి హి తంసదిసేపి తబ్బోహారో యథా "తానియేవ ఓసధానీ"తి. **తస్స పహానాయా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ఝానవిపస్సనా ఇతో అఞ్ఞస్మిం అత్తభావే ఉప్పన్నపుబ్బాపి సియున్తి వుత్తం "**ఇమస్మిం అత్తభావే అనుప్పన్నపుబ్బ**"న్తి, ఛన్దిద్ధిపాదసమ్మావాచానంయేవ గహణం. తేసు వుత్తేసు సేసిద్ధిపాదసేసవిరతియో అత్థతో వుత్తావ హోన్తీతి లక్ఖణహారవసేన అయమత్థో వేదితబ్బో. **ఏవం నానాచిత్తేసు లబ్భన్తి** పుబ్బభాగే ఏతే సతిపట్ఠానసమ్మప్పధానఇద్ధిపాదా. **చతున్నం ఞాణాన**న్తి చతున్నం అరియమగ్గఞాణానం. కామం సబ్బేపి బోధిపక్ఖియధమ్మా మగ్గచిత్తుప్పాదపరియాపన్నావ, తథాపి సాతిసయో సమ్మప్పధానబ్యాపారో మగ్గక్ఖణేతి వుత్తం "**ఫలక్ఖణే ఠపేత్వా చత్తారో సమ్మప్పధానే**"తి. **అవసేసా తేత్తింస లబ్భన్తి,** తే చ ఖో పరియాయతో, న నిప్పరియాయతోతి అధిప్పాయో.

౮౨౫. సేసేసు పనాతి ఇద్ధిపాదాదీసు పఞ్చసు కోట్ఠాసేసు. యథా సతివీరియేసు "సతిపట్ఠానం సమ్మప్పధాన"న్తి సఙ్ఖిపనవసేన హాపనం, "కాయానుపస్సనా"తిఆదివిభాగదస్సనవసేన వడ్ఢనం అత్థి, ఈదిసం హాపనవడ్ఢనం నత్థీతి అత్థో.

౮౨౬. ఇదాని సబ్బేసు ఏవ యథారహం లబ్భమానవిభాగదస్సనత్థం "**అపిచా**"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **తేసూ**తి సత్తతింసాయ బోధిపక్ఖియధమ్మేసు. **ఛధా**తి ఏకధా ద్వేధా చతుధా పఞ్చధా అట్ఠధా నవధాతి ఏవం ఛప్పకారేన **తే భవన్తి**.

ఛన్దిద్ధిపాదాదివసేనాతి ఛన్దో ఛన్దిద్ధిపాదవసేనేవ, చిత్తం చిత్తిద్ధిపాదవసేనేవ, పీతిపస్సద్ధిఉపేక్ఖా బోజ్ఝఙ్గవసేనేవ, సఙ్కప్పాదయో మగ్గవసేనేవాతి ఏవం **నవ ఏకవిధావ హోన్తి**.

ఛద్దసేవ అసమ్భిన్నాతి సతి వీరియం ఛన్దో చిత్తం పఞ్ఞా సద్ధా సమాధి పీతి పస్సద్ధి ఉపేక్ఖా సమ్మాసఙ్కప్పో సమ్మావాచా సమ్మాకమ్మన్తో సమ్మాఆజీవోతి ఇమే అసమ్భిన్నా పదన్తరసమ్భేదేన వినా అగ్గహితగ్గహణేన గయ్హమానా ఛద్దసేవ చ సభావధమ్మా. **ఛద్దసాతి** చ ఉక్కంసపరిచ్ఛేదేన వుత్తం. తఞ్హి ఖో పఠమజ్ఝానికమగ్గచిత్తుప్పాదవసేన, దుతియజ్ఝానికే పన సమ్మాసఙ్కప్పాభావతో తేరస, తతియచతుత్థపఞ్చమజ్ఝానికేసు పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గాభావతో ద్వాదస హోన్తి. **''సత్తతింసప్పభేదతో''**తి ఇదమ్పి ఉక్కంసవసేనేవ వుత్తం, అవకంసతో పన వుత్తనయేన ఏకస్మిం ఖణే ఛత్తింస, పఞ్చతింస హోన్తి, చతున్నం అధిపతీనం ఏకజ్ఝం అనుప్పజ్జనతో ఏకస్మిం ఖణే ఏకస్సేవ ఇద్ధిపాదస్స సమ్భవోతి ద్వత్తింస చ హోన్తీతి వేదితబ్బం.

సత్తతింసపభేదతో కథన్తి ఆహ **''సకిచ్చనిప్ఫాదనతో''**తిఆది, ఏకచ్చస్స సభావతో ఏకస్సాపి అత్తనో ఆనుభావానురూపకాయానుపస్సనాదితంతంకిచ్చసాధనతోతి అత్థో. **సరూపేన చ వుత్తితో**తి అభేదస్స చిత్తిద్ధిపాదాదికస్స సరూపేనేవ పవత్తనతో చ.

ఏత్థాతి ఞాణదస్సనవిసుద్ధియం. కస్మా పన బోధిపక్ఖియేసు ఝానకోట్ఠాసో న గహితో, నను ఝానరహితో అరియమగ్గో నత్థీతి? సచ్చం నత్థి, తతో ఏవ న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం "బోధిపక్ఖియేసు ఝానం న గహిత"న్తి లక్ఖణూపనిజ్ఝానలక్ఖణస్స ఝానస్స మగ్గగ్గహణేనేవ గహితత్తా. తఞ్హి సన్ధాయ "యస్మిం సమయే లోకుత్తరం ఝానం భావేతీ"తిఆది (ధ. స. ౨౭౭, ౩౫౩ ఆదయో) వుత్తం. ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానలక్ఖణస్స పనేత్థ సమ్భవో ఏవ నత్థి. అపరో నయో – కస్మా పన బోధిపక్ఖియేసు ఝానకోట్ఠాసో న గహితో, నను ఝానరహితో అరియమగ్గో నత్థి, న చ తం పటిపదా వియ ఏకన్తపుబ్బభాగియం, నాపి ఏకచ్చపటిసమ్భిదా వియ మగ్గనిస్సన్దో, అథ ఖో మగ్గచిత్తుప్పాదపరియాపన్నో, యతో "లోకుత్తరం ఝానం భావేతీ"తి (ధ. స. ౨౭౭, ౩౫౩ ఆదయో) వుత్తం, మగ్గమగ్గపరివారధమ్మా చ బోధిపక్ఖియధమ్మాతి? వుచ్చతే – యం తావ వుత్తం ఝానరహితో అరియమగ్గో నత్థీ"తి, తత్థ న అరియమగ్గసమ్పయోగమత్తేన ఝానస్స బోధిపక్ఖియతా లబ్భతి అతిప్పసఙ్గతో. ఆహారాదీనమ్పి హి బోధిపక్ఖియతా ఆపజ్జేయ్యాతి. ఏతేన మగ్గచిత్తుప్పాదపరియాపన్నతా బోధిపక్ఖియభావస్స అకారణన్తి దస్సితం హోతి.

యం పన వుత్తం "మగ్గమగ్గపరివారధమ్మా చ బోధిపక్ఖియా"తి, తత్థ పరివారట్ఠో కిం సహపవత్తిఅత్థో, ఉదాహు పరిక్ఖారట్ఠోతి? యది పురిమో పక్ఖో, సో పగేవ నిల్లోచితో. అథ దుతియో, ఇదం విచారేతబ్బం. కథం పవత్తమానం ఝానం మగ్గస్స పరిక్ఖారో? యది సహజాతాదిపచ్చయభావేన, ఏవం సతి ఫస్సాదీనమ్పి మగ్గపరిక్ఖారతా ఆపజ్జతి. అథ పటిపక్ఖవిధంసనేన, న సబ్బే ఝానధమ్మా పటిపక్ఖవిధంసనసమత్థా. న హి విచారో, వేదనా చ కస్సచి సంకిలేసధమ్మస్స ఉజుపటిపక్ఖభావేన పవత్తన్తి. యం పన **పేటకే** "సుఖం ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స, విచారో విచికిచ్ఛాయ పటిపక్ఖో"తి వుత్తం, తం పరియాయేన వుత్తం. న హి సుఖం సయం ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స పటిపక్ఖో, పటిపక్ఖస్స పన సమాధిస్స పచ్చయతాయ పటిపక్ఖో. న చ విచారో పఞ్ఞా వియ, అధిమోక్ఖో వియ వా విచికిచ్ఛాయ పటిపక్ఖో, పటిపక్ఖస్స పటిరూపతాయ పన పటిపక్ఖో వుత్తో. తథా పీతిపి న బ్యాపాదస్స అదోసో వియ ఉజుపటిపక్ఖో, అదోససమ్పయోగతో పన పటిపక్ఖో వుత్తో. తేన వుత్తం "తం పరియాయేన వుత్త"న్తి. వితక్కసమాధయో ఏవ పన ఝానధమ్మేసు ఉజుకం పటిపక్ఖవిధంసనసమత్థాతి పటిపక్ఖవిద్ధంసనసమత్థస్స పరిపుణ్ణస్స ఝానకోట్ఠాసస్స అభావతో న చస్స బోధిపక్ఖియేసు సఙ్గహో కతో. యస్మా పన సమ్మాసఙ్కప్పో, సమ్మాసమాధి చ మగ్గపరియాపన్నా ఝానధమ్మా, తస్మా తే సన్ధాయ తంసమ్పయుత్తతాయ వా

ఇతరేపి గహేత్వా పరియాయేన వుత్తం **పాళియం** "యస్మిం సమయే లోకుత్తరం ఝానం భావేతి నియ్యానిక"న్తిఆది (ధ. స. ౨౭౭).

వుట్ఠానబలసమాయోగకథావణ్ణనా

౮౨౭. వుట్ఠానం నిమిత్తతో, పవత్తతో చ వుట్ఠానం. **బలసమాయోగో** సమథవిపస్సనాబలేహి సమ్పయుత్తతా. పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన దుక్ఖాదీసు విసేసదస్సనట్ఠేన మగ్గపఞ్ఞాపి విపస్సనాతి వుచ్చతీతి "**లోకియవిపస్సనా**"తి విసేసేత్వా వుత్తం. తేనేవాహ "వుట్ఠానట్ఠేన సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం భావేతీ"తి (పటి. మ. ౨.౫). నిమిత్తారమ్మణత్తా నేవనిమిత్తా వుట్ఠాతి, పవత్తి...పే.... ఛిన్దనతో న పవత్తా వుట్ఠాతీతి యోజనా. తత్థ నిమిత్తతో వుట్ఠానం సఙ్ఖారనిమిత్తం నిస్సజ్జిత్వా నిబ్బానారమ్మణకరణం. పవత్తతో వుట్ఠానం హేతునిరోధేన ఆయతిం విపాకప్పవత్తస్స అనుప్పవత్తిధమ్మతాపాదనం. తేనాహ "**సముదయస్స అసముచ్ఛిన్దనతో పవత్తా న వుట్ఠాతీ**"తి.

దుభతోతి ఉభతో, ద-కారాగమం కత్వా ఏవం వుత్తం. **దుభాతి** వా పదన్తరమేవేతం ఉభయసద్దేన సమానత్థం. **దస్సనట్ఠేనాతి** పరిఞ్ఞాభిసమయాదిలక్ఖణేన చతుసచ్చదస్సనట్ఠేన. **మిచ్ఛాదిట్ఠియాతి** ద్వాసట్ఠిప్పభేదాయపి మిచ్ఛాదిట్ఠియా. **తదనువత్తకకిలేసేహీతి** అపాయగమనీయతాయ తస్సా మిచ్ఛాదిట్ఠియా అనువత్తకేహి విచికిచ్ఛాదికిలేసేహి. **ఖన్ధేహీతి** ఏత్థాపి తదనువత్తకసద్దో ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బో. తే చ మిచ్ఛాదిట్ఠిఆదిపచ్చయా ఉప్పజ్జనారహా వేదితబ్బా. **మిచ్ఛాసఙ్కప్పాతిఆదీసుపి** తదనువత్తకకిలేసేహి చ ఖన్ధేహి చ వుట్ఠాతి. **బహిద్ధా చ సబ్బనిమిత్తేహి వుట్ఠాతీతి** పాళి సంఖిత్తా. యథా మిచ్ఛాదిట్ఠిమిచ్ఛాసఙ్కప్పా, ఏవం మిచ్ఛావాచాదయోపి అపాయగమనీయా ఏవ వేదితబ్బా. **మిచ్ఛావాచాకమ్మన్తాజీవా** చేతనాసభావా. **మిచ్ఛాసతి** తథాపవత్తా చత్తారో ఖన్ధా. ఉపరిమగ్గత్తయే సమ్మాదిట్ఠి తంతంమగ్గవజ్ఝా మానతో వుట్ఠాతి. సో హి "అహమస్మీ"తి పవత్తియా దిట్ఠిట్ఠానియో, మిచ్ఛామగ్గతో పనేత్థ వుట్ఠానం అనుద్ధరిత్వా తంతంమగ్గవజ్ఝసంయోజనానుసయేహేవ వుట్ఠానం ఉద్ధటం.

అణుసహగతాతి అణుభావం గతా పత్తా, తనుభూతాతి అత్థో.

౮౨౮. ఏవం వుట్ఠానం దస్సేత్వా ఇదాని బలసమాయోగం దస్సేతుం "**లోకియానఞ్హా**"తిఆది వుత్తం. **సమథబలం అధికం హోతి** సమాధిభావనాభావతో. **విపస్సనాబలం అధికం హోతి** ఞాణుత్తరత్తా విపస్సనాభావనాయ. సమానభావేన యుగే నద్ధా బద్ధా వియ హోన్తీతి **యుగనద్ధా.** తేనాహ "**అఞ్ఞమఞ్ఞం అనతివత్తనట్ఠేనా**"తి, కిచ్చతో అనూనాధికభావేనాతి అత్థో. తతో ఏవ **సమాయోగోతి** సమపరిచ్ఛేదయోగోతి అత్థో.

సమాధిపటిపక్ఖదస్సనత్థం "**ఉద్ధచ్చసహగతకిలేసేహీ**"తి వుత్తం, ఉద్ధచ్చపధానేహి కిలేసేహీతి అధిప్పాయో. **అవిక్ఖేపో సమాధీతి** సముచ్ఛిన్దనేన విక్ఖేపస్స ఉజుపటిపక్ఖభూతో సమాధి. **నిరోధగోచరోతి** నిబ్బానారమ్మణో. **వుట్ఠానట్ఠేనాతి** వుట్ఠానకభావేన నిమిత్తతో, పవత్తతో చ వుట్ఠహమానవసేన. **ఏకరసాతి** సమానకిచ్చా.

పహాతబ్బధమ్మపహానకథావణ్ణనా

౮౨౯. యే ధమ్మాతి యే సంకిలేసధమ్మా. సంయోజనాదీసు సంయోజనట్ఠేన బన్ధనట్ఠేన **సంయోజనాని,** విబాధనట్ఠేన, ఉపతాపనట్ఠేన వా **కిలేసా,** మిచ్ఛాసభావాతి **మిచ్ఛత్తా,** లోకే ధమ్మా లోకపరియాపన్నా ధమ్మాతి **లోకధమ్మా,** మచ్ఛేరస్స భావో, కమ్మం వాతి **మచ్ఛరియం,** విపరీతట్ఠేన **విపల్లాసా,** గన్థనట్ఠేన **గన్థా,** అయుత్తా గతీతి **అగతి,** ఆసవన్తీతి **ఆసవా,** ఓహనన్తీతి **ఓఘా,** యోజనట్ఠేన **యోగా,** నీవరన్తీతి **నీవరణాని,** ధమ్మసభావం అతిక్కమ్మ పరతో ఆమసన్తీతి **పరామాసా,** భుసం ఆదియన్తీతి **ఉపాదానాని,** అప్పహీనభావేన సన్తానే అను అను సేన్తీతి **అనుసయా,** మలీనభావకరణట్ఠేన **మలా,** అకుసలకమ్మాని చ తాని సుగతిదుగ్గతీనం, తత్థ నిబ్బత్తనకసుఖదుక్ఖానఞ్చ పథా చాతి **అకుసలకమ్మపథా,** చిత్తం ఉప్పజ్జతి ఏత్థాతి **చిత్తుప్పాదో,** చిత్తచేతసికరాసి , అకుసలో చ సో చిత్తుప్పాదో చాతి అకుసలచిత్తుప్పాదోతి అకుసలసద్దం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం.

ఖన్ధేహి ఖన్ధానన్తి ఇధలోకక్ఖన్ధేహి పరలోకక్ఖన్ధానం. **యావఞ్హి తేతి** తే రూపరాగాదయో యావ పవత్తన్తి న సముచ్ఛిజ్జన్తి, **తావ ఏతేసం** ఖన్ధఫలదుక్ఖానం **అనుపరమో** అవిచ్ఛేదోతి. ఏతేన తేసం సంయోజనత్థం విభావేతి. **ఉద్ధన్తి** రూపారూపభవేసు, తతియమగ్గుప్పత్తియా వా ఉద్ధం. ఉద్ధం భజన్తీతి ఉద్ధంభాగా, రూపారూపభవా, తేసం అవిచ్ఛేదహేతుతాయ హితాని **ఉద్ధంభాగియాని.**

కిలిస్సన్తి, కిలేసేన్తి చాతి దువిధమ్పి అత్థం దస్సేన్తో ''**సయం సంకిలిట్ఠత్తా**''తిఆదిమాహ.

మిచ్ఛావిముత్తి "లోకథూపికాదీసు మోక్ఖో"తి పవత్తమిచ్ఛావిమోక్ఖో. అభినివిసనాదివసేన మిచ్ఛా విపరీతం న సమ్మా పవత్తనతో **మిచ్ఛాఞాణం** మోహోవ.

లోకప్పవత్తియాతి ఖన్ధప్పవత్తియం సతి. **అనుపరమధమ్మకత్తాతి** పుఞ్ఞపాపవసేన అపరాపరం అవిచ్ఛిజ్జనతో. "లాభహేతుకో లాభో"తిఆదినా **కారణోపచారేన.**

ఆవాసే మచ్ఛరియం, ఆవాసహేతుకం వా మచ్ఛరియం **ఆవాసమచ్ఛరియం.**

తయోతి వత్థుం అభిన్దిత్వా వుత్తం, భిన్దిత్వా పన వుచ్చమానే ద్వాదస హోన్తి.

గన్థకరణం కారణభావేన పటిబద్ధతాకరణం **గన్థనన్తి** తం రూపకాయేపి లబ్భతీతి ఆహ ''**నామకాయస్స చేవ రూపకాయస్స చా**''తి. తత్థ బ్యాపాదస్సాపి అభిసజ్జనుపనయ్హవసేన పవత్తనతో గన్థనట్ఠో వేదితబ్బో, యతో తస్స పటిఘసంయోజనభావో వుత్తో.

ఛన్దదోసమోహభయేహీతి ఛన్దదోసమోహభయహేతు. **తఞ్హీతి** అకత్తబ్బకరణం, కత్తబ్బాకరణఞ్చ.

సవనాతి పవత్తనతో. **సవనతోతి** కిలేసాసుచిభావేన విస్సన్దనతో. పున **సవనతోతి** పసవనతో.

ఆకడ్ఢనట్ఠేన , దురుత్తరణట్ఠేన చాతి ఏతేన ఓఘా వియ **ఓఘాతి** దస్సేతి. ఆరమ్మణేన, దుక్ఖేన చ వియోగస్స అప్పదానసఙ్ఖాతేన యోజనట్ఠేన **యోగాతి** దస్సేతి, సంకిలేసకరణట్ఠేనాతి అత్థో. **తేసఞ్ఞేవాతి** కామరాగాదీనంయేవ. తే హి

సోతవసేన వత్తమానా సోతో వియ సోతపతితే సత్తే అపాయసముద్దం పాపేన్తి, సంసారసముద్దతో చ సీసం ఉక్ఖిపితుం న దేన్తి, యథాగహితఞ్చ ఆరమ్మణం విస్సజ్జితుం న దేన్తి, యాదిసఞ్చ పాపం కత్వా దుక్ఖప్పత్తే పునపి తాదిసేన యోజేన్తి.

చిత్తస్సాతి కుసలచిత్తస్స, విసేసతో ఝానచిత్తస్స. ఆదితో వరణం **ఆవరణం**. కిలేసవాసనం నేత్వా వరణం **నీవరణం**. కుట్టకవాటాదీహి వియ పిదహనం **పటిచ్ఛాదనం,** తం పన కుసలాదీని సఞ్జణ్హితుం, పరిఞ్ఞాతుం, ఞాతుఞ్చ అప్పదానవసేన దట్ఠబ్బం.

తస్స తస్స ధమ్మస్స సభావన్తి కాయాదికస్స తస్స తస్స ధమ్మస్స అసుభాదిసభావం. **అభూతం సభావ**న్తి సుభాదిసభావం.

థామగతట్ఠేనాతి థామగతభావేన. **థామగత**న్తి చ అనఞ్ఞసాధారణో కామరాగాదీనం సభావో దట్ఠబ్బో. యేన తే ఏవ భగవతా ''**అనుసయా**''తి వుత్తా. అనుసయనఞ్చ మగ్గేన అప్పహీనభావేన పచ్చయసమవాయే ఉప్పజ్జనారహతా. తేనాహ ''**పునప్పునం కామరాగాదీనం ఉప్పత్తిహేతుభావేన అనుసేన్తియేవా**''తి.

దుమ్మోచనీయభావేన పవత్తిం సన్ధాయాహ ''**తేలఞ్జనకలలం వియా**''తి.

౮౩౦. **సేసా**తి అనపాయగమనీయా. సుఖుమా కామరాగపటిఘాతి సమ్బన్ధో. **చతుత్థఞాణవజ్ఝా ఏవా**తి అవధారణేన పఠమఞాణాదివజ్ఝతా నివత్తీయతి. తయిదం నియమదస్సనం అఞ్ఞత్థాపి నేతబ్బన్తి దస్సేన్తో ''**పరతో**''తిఆదిమాహ. తత్థ ''**నియమం న కరిస్సామా**''తి ఏతేన నియమే అకతే హేట్ఠిమమగ్గవజ్ఝతాపి అనుఞ్ఞాతా ఏవ హోతీతి.

లోభ...పే.... చతుత్థఞాణవజ్ఝానీతిఆదీసు పఠమఞాణాదీహి హతాపాయగమనీయాదిభావానీతి అధిప్పాయో వేదితబ్బో. ఆదిసద్దేన ఓళారికసుఖుమతా గహితా.

యసేతి పరివారే.

అగతీసు ఛన్దాదయో కిఞ్చాపి ఉపరిమగ్గవజ్ఝా, తథాపి తంమూలకస్స అకత్తబ్బకరణస్స, కత్తబ్బాకరణస్స చ అపాయగమనీయతాయ పఠమమగ్గవజ్ఝా.

కతాకతాకుసలాకుసలవిసయం యం విప్పటిసారభూతం కుక్కుచ్చం, తం ఇధ **తతియఞాణవజ్ఝం** వుత్తం. యం పన "కుక్కుచ్చపకతతాయ ఆపత్తిమాపజ్జతీ"తి (పాచి. అట్ఠ. ౪౩౮; కఙ్ఖా. అట్ఠ. నిదానవణ్ణనా) వుత్తం కుక్కుచ్చం, తం సన్ధాయ "కుక్కుచ్చవిచికిచ్ఛా సోతాపత్తిమగ్గేన పహీయన్తీ"తి (ధ. స. అట్ఠ. ౧౧౬౬) **అట్ఠసాలినియం** వుత్తం. తస్మా ద్విన్నం వచనానం అధిప్పాయో వేదితబ్బో. అఞ్ఞేసుపి ఏదిసేసు ఠానేసు అధిప్పాయో మగ్గితబ్బో, న విరోధతో పచ్చేతబ్బో. ఓళారికానవసేసప్పహానం వా సన్ధాయ కుక్కుచ్చస్స పఠమతతియఞాణవజ్ఝతా వుత్తాతి వేదితబ్బం. "భగవతా పటిక్ఖిత్తం అనువసిత్వా అనువసిత్వా ఆవసథపిణ్డం భుఞ్జితు"న్తి, "కుక్కుచ్చాయన్తో న పటిగ్గహేసీ"తి (పాచి. ౨౦౪) పన ఆగతం కుక్కుచ్చం, న నీవరణం అరహతో ఉప్పజ్జనతో, నీవరణపటిరూపకం పన "కప్పతి న కప్పతీ"తి వీమంసనభూతం వినయకుక్కుచ్చం నామ, తం తథాపవత్తచిత్తుప్పాదోవ.

కామరాగపటిఘానుసయా అనుసహగతా **తతియజ్ఝానవజ్ఝా**. ఓళారికానం పన దుతియజ్ఝానవజ్ఝతా హేట్ఠా వుత్తనయావ.

చిత్తుప్పాదగ్గహణేన చేత్థ మక్ఖపళాసమాయాసాఠేయ్యపమాదథమ్భసారమ్భాదీనం సఙ్గహో కతోతి దట్ఠబ్బం.

౮౩౧. **అఫలో వాయామోతి** ఏత్థ అతీతానం తావ పజహనే అఫలో హోతు వాయామో నిరుద్ధత్తా, అనాగతానం పన కథన్తి తేసమ్పి వక్ఖమానం అవిపరీతమత్థం అజానన్తో నత్థితామత్తం గహేత్వా చోదేతి, తథాపి "అఫలో"తి పుబ్బే పహాతబ్బానం నత్థితాయ చోదనా కతా, ఇదాని పహానస్స. యది హి పహానం అత్థి, కథం పహాతబ్బా సన్తి? అథ పహాతబ్బా సన్తి, కథం పహానం హోతి? పహాతబ్బా చ సన్తి, పహానఞ్చ హోతీతి విప్పటిసిద్ధమేతం. కస్మా? పహాతబ్బేసు సన్తేసు పహానస్స అసమ్భవతో తదుపగో వాయామో అఫలో ఆలోకతమానం సహావట్ఠానే సతి ఆలోకస్స అఫలతా వియ. అథాపి కథఞ్చి పహానం సియా? **సంకిలేసికా చ మగ్గభావనా ఆపజ్జతి** పహాతబ్బపహాయకానం సహావట్ఠానతో . **విప్పయుత్తతా వా కిలేసానం** చిత్తవిప్పయుత్తసఙ్ఖారవాదీనం విప్పయుత్తసఙ్ఖారానం వియాతి అధిప్పాయో. తం పన నేసం వాదీనం యథా మతిమత్తం, ఏవమిధాపీతి దస్సేన్తో ఆహ ''**న చ పచ్చుప్పన్నకిలేసో చిత్తవిప్పయుత్తో నామ అత్థీ**''తి. అరూపధమ్మా హి ఏకవత్థుకాదిభావేన వత్తమానా ఖణత్తయపరియాపన్నా పచ్చుప్పన్నా, తే కథం చిత్తేన విప్పయుత్తా నామ సియుం, తస్మా నత్థేవ విప్పయుత్తతా కిలేసానం. **ఆవేణికాతి** అసాధారణా, సయమేవ ఉప్పాదితా పాళి అనారుళ్హాతి అధిప్పాయో. పాళియంయేవ హి పటిక్ఖిత్తన్తి సమ్బన్ధో. **స్వాయం** పుగ్గలో. **హఞ్చీతి** యది.

వినిబద్ధోతి మానేన పత్థద్ధచిత్తో. **పరామట్ఠోతి** మిచ్ఛాభినివిట్ఠో. **థామగతోతి** థామగతకిలేసో థిరభావగతానుసయో. **తేన హి నత్థి మగ్గభావనాతి** యస్మా తీసుపి కాలేసు కిలేసానం పహానం న యుజ్జతి, తికాలికా చ కిలేసా, తస్మా నత్థి మగ్గభావనా, తాయ సాధేతబ్బం కిచ్చం నత్థీతి అత్థో. ''**న హి నత్థి మగ్గభావనా**''తిఆదినా చతుక్ఖత్తుం వుత్తస్స పటిక్ఖేపస్స పటిక్ఖేపో. ఇదం వుత్తం "పాళియంయేవ హీ"తిఆదిం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం.

ఏవమేవాతి యథా అజాతఫలే తరుణరుక్ఖే మూలే ఛిన్నే అసతి ఛేదనే ఆయతిం ఉప్పజ్జనారహాని ఛేదనపచ్చయా అనుప్పజ్జమానాని వినట్ఠాని నామ హోన్తి, ఏవమేవ మగ్గభావనాయ అసతి ఉప్పజ్జనారహా కిలేసా మగ్గభావనాయ అనుప్పజ్జమానా "పహీనా"తి వుచ్చన్తీతి ఉపమాసంసన్దనం వేదితబ్బం. **ఉప్పాదోతి** ఉప్పాదసీసేన ఉప్పాదవన్తో ఖన్ధా వుత్తా. **అనుప్పాదేతి** నిబ్బానే. **అజాతాయేవ న జాయన్తి**, తస్మా పహీనా నామ హోన్తీతి "నత్థి కిలేసప్పహాన"న్తి పరవాదినా కతో పటిక్ఖేపో "న హీ"తి పటిక్ఖిత్తో. తే పన నేవ ఉప్పజ్జిత్వా విగతా, నాపి భవిస్సన్తి, న చ ఉప్పన్నాతి "అతీతే కిలేసే పజహతీ"తిఆది న వత్తబ్బన్తి దస్సేతి. **హేతునిరోధాతి** దుక్ఖహేతూనం కిలేసానం నిరోధా. **దుక్ఖనిరోధోతి** ఆయతిం ఉప్పజ్జనకదుక్ఖస్స నిరోధో. ఉప్పాదపవత్తనిమిత్తాయూహనా పచ్చుప్పన్నభవవసేన గహితా.

౮౩౨. **ఏతేనాతి** "అజాతాయేవ న జాయన్తీ"తిఆదివచనేన. విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతం ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతం భూమిపవత్తిట్ఠానం లద్ధవన్తో **భూమిలద్ధా** యథా "అగ్గిఆహితో"తి, లద్ధభూమికాతి అత్థో . వత్తమానాదిఉప్పన్నవిధురతాయ **భూమిలద్ధుప్పన్నా ఏవ నామ తే**తి వుత్తం.

౮౩౩. అనుభవిత్వా, భవిత్వా చ అపగతం **భూతాపగతం**. అనుభూతభూతా హి భూతతాసామఞ్ఞేన భూతసద్దేన వుత్తా. సామఞ్ఞమేవ హి ఉపసగ్గేన విసేసీయతీతి. **అనుభూత**సద్దో చ కమ్మవచనిచ్ఛాయ అభావతో అనుభావకవాచకో దట్ఠబ్బో.

వికప్పగాహవసేన రాగాదీహి, తబ్బిపక్ఖేహి చ అకుసలం, కుసలఞ్చ ఆరమ్మణరసం అనుభవతి, న విపాకో కమ్మవేగక్ఖిత్తత్తా, నాపి కిరియా అహేతుకానం అతిదుబ్బలతాయ, సహేతుకానఞ్చ ఖీణకిలేసస్స ఛళఙ్గుపేక్ఖావతో ఉప్పజ్జమానానం అతిసన్తవుత్తిత్తా. ఏత్థ చ పురిమనయే కుసలాకుసలమేవ వత్తుం అధిప్పాయవసేన "భూతాపగత"న్తి వుత్తం. యం "ఉప్పన్నానం అకుసలానం ధమ్మానం పహానాయ ఉప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఠితియా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౬౫౧-౬౬౨; విభ॰ ౩౯౦-౩౯౧) ఏత్థ "ఉప్పన్న"న్తి గహేత్వా తంసదిసానం పహానం, వుద్ధి చ వుత్తా. పచ్ఛిమనయే చ-సద్దేన కుసలాకుసలఞ్చ ఆకడ్ఢిత్వా సబ్బం సఙ్ఖతం వుత్తం భుత్వాపగతభావాభిధానాధిప్పాయేన. విపచ్చితుం ఓకాసకరణవసేన ఉప్పత్తితం అతీతం కమ్మఞ్చ తతో ఉప్పజ్జితుం ఆరద్ధో విపాకో చ అనాగతో **ఓకాసకతుప్పన్నో**తి వుత్తో ఓకాసో కతో ఏతేన, ఓకాసో కతో ఏతస్సాతి చ అత్థద్వయవసేన, యం ఉప్పన్నసద్దేన వినాపి విఞ్ఞాయమానం ఉప్పన్నం సన్ధాయ "నాహం, భిక్ఖవే, సఞ్చేతనికానం కమ్మాన"న్తిఆది (అ॰ ని॰ ౧౦.౨౧౭, ౨౧౯) వుత్తం.

తాసు తాసు భూమీసూతి మనుస్సదేవాదిఅత్తభావసఙ్ఖాతేసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు. తస్మిం తస్మిం సన్తానే అనుప్పత్తిధమ్మతం అనాపాదితతాయ **అసమూహతం**. అసమూహతత్తాయేవ హిస్స నత్థీతి నవత్తబ్బతాయ ఉప్పన్నవోహారో.

౮౩౪. "కా భూమి, కో వా భూమిలద్ధో"తి ఆసఙ్కం నివత్తేతుం **"ఏత్థ చా"**తిఆది ఆరద్ధం. **"విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా"**తి ఏతేన ఖన్ధానం అపరిఞ్ఞాతతం దస్సేతి, న ఆరమ్మణభావమత్తం తేభూమకగ్గహణేనేవ తస్స సిద్ధత్తా. అపరిఞ్ఞాతా హి ఖన్ధా కిలేసానం భూమీతి అధిప్పేతా. **ఖన్ధేసు** వత్థుభూతేసు. **ఆరమ్మణవసేనా**తి ఆరమ్మణకరణవసేన. **అతీతానాగతే,** పగేవ పచ్చుప్పన్నేతి అధిప్పాయో. **త**న్తి తం అఞ్ఞసన్తానగతం కిలేసజాతం. తతో అఞ్ఞస్మిం సన్తానే ఆరమ్మణకరణమత్తేన భూమిలద్ధం నామ యది సియాతి సమ్బన్ధో. **తస్సా**తి కిలేసజాతస్స. **అప్పహేయ్యతో** పరసన్తతిపతితత్తా **న కోచి భవమూలం పజహేయ్య**. భూమిలద్ధఞ్హి అనుసయితం నామ హోతీతి అధిప్పాయో. **వత్థువసేనా**తి ఉప్పత్తిట్ఠానవసేన. **యత్థ యత్థ** భవే, సన్తానే వా. పరిఞ్ఞాతానం అభూమిభావతో **"అపరిఞ్ఞాతా"**తి వుత్తం. **ఉప్పాదతో పభుతీ**తి తేసం ఖన్ధానం ఉప్పజ్జనతో పట్ఠాయ. కిలేసానం అప్పహీనభావం ఠపేత్వా అఞ్ఞస్స కారణస్స అభావతో **తేసు** ఖన్ధేసు **కిలేసజాతం అనుసేతి,** తస్మా **తం** అనుసయితం కిలేసజాతం, తేనేవ అనుసయనసఙ్ఖాతేన **అప్పహీనట్ఠేన భూమిలద్ధన్తి వేదితబ్బం**.

౮౩౫. తత్థ చ భూమిభూతేసు ఖన్ధేసు న సబ్బే సబ్బేసం వత్థూ హోన్తి, అథ ఖో విసేసో అత్థీతి తం దస్సేన్తో ఆహ **"యస్స యేసూ"**తిఆది. తత్థ **యస్సా**తి యస్స పుగ్గలస్స. **యేసూ**తి సతిపి అజ్ఝత్తభావసామఞ్ఞే యేసు అతీతాదికామావచరాదిభేదభిన్నేసు ఖన్ధేసు. **తే ఏవ** యథానుసయితా **ఖన్ధా**. కిం పనేతే కిలేసా ఆరమ్మణం కరోన్తా వియ పరిచ్ఛిజ్జ పరిచ్ఛిజ్జ అనుసేన్తీతి? యతో తే ఏవ ఖన్ధా తేసం కిలేసానం వత్థూతి వుత్తా, న హేవ ఖో అనుసయానం వత్థుం పరిచ్ఛిజ్జ పవత్తి అత్థి. అతీతాదికామావచరాదివసేన పన యథాపరిచ్ఛిన్నే వత్థుస్మిం యో కిలేసానం అప్పహీనట్ఠో, సో పరిచ్ఛిజ్జ పవత్తో వియ హోతీతి **"అతీతక్ఖన్ధేసూ"**తిఆది వుత్తం. తేన వత్థువసేన భూమిలద్ధం హోతీతి వత్థుభేదేన సియా తస్స భేదోతి దస్సేతి. తథావవత్థితభావతో ఏవ హి "అఞ్ఞతరో లోలజాతికో తం రసపథవిం అఙ్గులియా సాయీ"తిఆదివచనం (దీ॰ ని॰ ౩.౧౨౦) కామావచరక్ఖన్ధేసు అనుసయితానం రసతణ్హాదీనం రూపారూపావచరక్ఖన్ధే అతిక్కమిత్వా పున

కామావచరక్ఖన్ధవత్థుకతం విభావేతి. తేనాహ ''**తథా కామావచరక్ఖన్ధేసూ**''తిఆది . యథా చేత్థ రూపారూపావచరక్ఖన్ధే అతిక్కమిత్వా పవత్తి, ఏవం కామావచరక్ఖన్ధే అతిక్కమిత్వా పవత్తి హోతీతి ఆహ ''**ఏస నయో రూపారూపావచరేసూ**''తి.

పరియుట్ఠానాభిభవనవసేన చ కిలేసానం అనుసయనట్ఠో అనుమీయతి తదభావే అభావతో. యస్స యే అనుసయా పహీనా, తేసం వత్థు తేన సమతిక్కన్తం పరిఞ్ఞాతత్తాతి కుతో నేసం భూమిసమఞ్ఞాతి దస్సేతుం వుత్తం ''**సోతాపన్నాదీసు పన**''తిఆది. ఇధ **వట్టమూలకిలేసా**తి అనుసయా అధిప్పేతా, న అవిజ్జా, భవతణ్హా చ. **యం కిఞ్చి** చేతనాచేతసికభేదం, కాయికాదిభేదం వా. **ఇతీ**తి ఏవం, అప్పహీనానుసయత్తాతి అధిప్పాయో. **అస్సా**తి పుథుజ్జనస్స. తే పనేతే అనుసయా అతీతాదికామావచరాదివసేన యథాపరిచ్ఛిన్నే తత్థ తత్థ వత్థుస్మిం అనుసయన్తాపి తే తే పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధే అవిభాగేనేవ వత్థుం కత్వా అనుసేన్తీతి దస్సేన్తో ''**తస్సేతం వట్టమూల**''న్తిఆదిమాహ.

౮౩౬. ఇదాని తమత్థం అన్వయబ్యతిరేకవసేన ఉపమాయ విభావేతుం ''**పథవీరసాది వియా**''తిఆది వుత్తం. రుక్ఖగచ్ఛలతాదీనం పచ్చయభూతో ససమ్భారపథవియా రసో **పథవీరసో. ఆపోరస**మ్పి ఏసేవ నయో. **సాఖా** నామ ఖుద్దకసాఖా. **పసాఖో** విటపో. **రుక్ఖపవేణి**న్తి రుక్ఖపరాపరం. **సన్తానయమానే**తి అపరాపరం అనుప్పబన్ధన్తే.

మణ్డూకకణ్టకోతి ఏకో మచ్ఛకణ్టకోతి వదన్తి. **అనుపాదానో**తి పహీనచతురుపాదానో, రూపాదీసు వా కిఞ్చిపి అగణ్హన్తో.

౮౩౭. ఇధ **సముదాచారో** నామ లద్ధత్తలాభతాతి ఖణత్తయసమఙ్గిసముదాచారుప్పన్నన్తి ఆహ ''**వత్తమానుప్పన్నమేవ సముదాచారుప్పన్న**''న్తి. **పుబ్బభాగే అనుప్పజ్జమానమ్పీ**తి తస్మిం ఆపాథగతే ఆరమ్మణే ఆదితో పవత్తజవనవారేసు అనుప్పజ్జమానమ్పి. **అధిగ్గహితత్తా**తి అయోనిసోమనసికారేన అభిరుయ్హ గహితత్తా, దళ్హం గహితత్తాతి అత్థో. **అపరభాగే**తి అపరస్మిం కాలభాగే, కాలన్తరేతి అత్థో. **ఏకన్తేన ఉప్పత్తితో**తి పచ్చయసమవాయే సతి తథా అయోనిసోమనసికారస్స తత్థ నిబ్బత్తత్తా నియమేన ఉప్పజ్జనతో. **కల్యాణిగామే**తి ఏవంనామకే గామే. రోహణే కిర అభిరూపానం ఇత్థీనం ఉప్పత్తిట్ఠానతాయ సో గామో తథా వుచ్చతి. **చిత్తసన్తతిమనారుళ్హ**న్తి పచ్చుప్పన్నతం పటిసేధేతి. ''**ఉప్పత్తినివారకస్స హేతునో అభావా**''తి ఏతేన పచ్చయే సతి పచ్చయసమవాయే ఉప్పజ్జనారహతాయ అవిక్ఖమ్భితస్స ఉప్పన్నతాపరియాయోతి దస్సేతి. నను చ అసమూహతుప్పన్నమ్పి పచ్చయే సతి ఉప్పజ్జనారహమేవ? సచ్చమేతం, పహానవిసేసభావకతో పన నేసం భేదో. యథా అవిక్ఖమ్భితాసమూహతభూమిలద్ధుప్పన్నం సతి పచ్చయసమవాయే ఉప్పజ్జనారహం, ఏవం ఆరమ్మణాధిగ్గహితుప్పన్నమ్పీతి తివిధస్సాపి భూమిలద్ధేన ఏకసఙ్గహతా వుత్తా.

౮౩౮. అకుసలమ్పి భూతాపగతుప్పన్నం అతీతత్తా న పహాతబ్బం, తథా ఓకాసకతుప్పన్నం ఇతరం అప్పహాతబ్బతో, సేసద్వయం ఖణత్తయసమఙ్గిభావతోతి ఆహ ''**అమగ్గవజ్ఝత్తా**''తి. **కేనచీ**తి చతూసు మగ్గఞాణేసు కేనచి. **తస్సా**తి యథావుత్తస్స చతుబ్బిధస్సాపి ఉప్పన్నస్స. **తం ఉప్పన్నభావం వినాసయమాన**న్తి అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనేన ఉప్పజ్జనారహతం వినాసేన్తం. పఠమం లోకియఞాణేన యథాబలం పహీనమేవ లోకుత్తరఞాణం పజహతీతి లోకియగ్గహణం కతం.

పరిఞ్ఞాదికిచ్చకథావణ్ణనా

౮౩౯. సచ్చాభిసమయకాలస్మిన్తి చతున్నం అరియసచ్చానం పటివిజ్ఝనక్ఖణే. **వుత్తానీ**తి "దుక్ఖం పరిఞ్ఞేయ్య"న్తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౫.౧౯౯), "యో, భిక్ఖవే, దుక్ఖం పస్సతీ"తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౦౦) చ వుత్తాని. **యథాసభావేనా**తి అవిపరీతసభావేన. "జానితబ్బానీ"తి వత్వా తేసం జాననవిధిం ఉపమావసేన అట్ఠకథాయం తావ వుత్తనయేన దస్సేతుం **"వుత్తం హేత"**న్తిఆది వుత్తం.

తత్థ **యథా పదీపో**తిఆది ఏకస్స ఞాణస్స ఏకక్ఖణే చత్తారి కిచ్చాని కథం సమ్భవన్తి. న హి తాదిసం కిఞ్చి లోకే దిట్ఠం అత్థి, న చ వచనం లబ్భతీతి అన్తోలీనచోదనం మనసి కత్వా వుత్తం **"పరిఞ్ఞాభిసమయేనా"**తి. అనవసేసతో పరిచ్ఛిజ్జ జాననసఙ్ఖాతేన పటివిజ్ఝనేన **అభిసమేతి** అసమ్మోహవసేన **పటివిజ్ఝతి. పహానాభిసమయేనా**తి సముచ్ఛేదప్పహానసఙ్ఖాతేన పటివిజ్ఝనేన అసమ్మోహతో **అభిసమేతి. మగ్గం భావనాభిసమయేనా**తి మగ్గఞాణం సమ్మాసఙ్కప్పాదిసేసమగ్గం సహజాతాదిపచ్చయతావసేన భావనాభిసమయేన. **అభిసమేతి** పుబ్బభాగభావనాసమ్భూతేన అరియమగ్గభావనాసఙ్ఖాతేన పటివిజ్ఝనేన అభిసమేతి అట్ఠఙ్గికం మగ్గం అసమ్మోహతో పటివిజ్ఝతి. మగ్గఞాణఞ్హి సమ్పయుత్తధమ్మేసు సమ్మోహం విద్ధంసేన్తం అత్తనిపి సమ్మోహం విద్ధంసేతియేవ. **నిరోధ**న్తి నిబ్బానం. **సచ్ఛికిరియాభిసమయేనా**తి పచ్చక్ఖకరణసఙ్ఖాతేన పటివిజ్ఝనేన. **పాపుణాతీ**తి అధిగచ్ఛతి. స్వాయం అధిగమో దస్సనపటివేధోతి ఆహ **"పస్సతి పటివిజ్ఝతీ"**తి.

"నిరోధం...పే॰... పటివిజ్ఝతీ"తి ఏతేన నిరోధసచ్చమేకం ఆరమ్మణపటివేధేన చత్తారిపి సచ్చాని అసమ్మోహపటివేధేన మగ్గఞాణం పటివిజ్ఝతీతి ఏవం యుత్తివసేన విభావితం ఏకపటివేధం ఆగమేనపి సాధేతుం **"వుత్తమ్పి చేత"**న్తిఆది వుత్తం. **"సబ్బం వేదితబ్బ"**న్తి ఇమినా "యో దుక్ఖసముదయం పస్సతి, సో దుక్ఖమ్పి పస్సతీ"తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౦౦) ఆగతం సముదయం సచ్చాదిమూలకం యోజనం సఙ్గణ్హాతి.

న చేతం కాలన్తరదస్సనం సన్ధాయ వుత్తం, అథ ఖో ఏకపటివేధమేవాతి దస్సేన్తేన "మగ్గసమఙ్గిస్స ఞాణం, దుక్ఖేపేతం ఞాణ"న్తిఆదినా (విభ॰ ౭౯౪; పటి॰ మ॰ ౧.౧౦౯) అపరం సుత్తపదం ఆనీతం. తథా హి "యో ను ఖో, ఆవుసో, దుక్ఖం పస్సతి, దుక్ఖసముదయమ్పి సో పస్సతి...పే॰... పటిపదమ్పి సో పస్సతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౦౦) ఏకసచ్చదస్సనసమఙ్గినో అఞ్ఞసచ్చదస్సనసమఙ్గిభావవిచారణాయ తమత్థం సాధేతుం ఆయస్మతా **గవమ్పతిత్థేరే**న వుత్తం, పచ్చేకఞ్చ సచ్చత్తయదస్సనయోజనా కతా. అఞ్ఞథా కమాభిసమయే పురిమదిట్ఠస్స పున అదస్సనతో సముదయాదిం పస్సతో దుక్ఖాదిదస్సనం పున అవత్తబ్బం సియా, వుచ్చమానే చ సబ్బదస్సనం దస్సనన్తరపరమన్తి దస్సనానుపరమో ఏవ సియాతి.

నిస్సయభావహేతుతాయ దుక్ఖపరిఞ్ఞాయ వట్టిరూపసనసదిసతా, పటిపక్ఖవిద్ధంసనతాయ సముదయప్పహానస్స అన్ధకారవిధమనసదిసతా, ఞాణాలోకపరిబ్రూహనతాయ మగ్గభావనాయ ఆలోకవిద్ధంసనసదిసతా, తేన తేన మగ్గేన యథా యథా నిరోధస్స సచ్ఛికిరియా, తథా తథా కిలేసస్నేహపరియాదానం హోతీతి నిరోధసచ్ఛికిరియాయ స్నేహపరియాదానసదిసతా కారణూపచారేన వుత్తా.

౮౪౦. ఓభాసేతీతి పకాసేతి. **కిలేసపటిప్పస్సద్ధి**న్తి సబ్బకిలేసదరథపరిళాహవూపసమభావతో కిలేసానం పటిప్పస్సద్ధిభూతం.

౮౪౧. **అప్పేతీతి** పప్పోతి. దుక్ఖపరిఞ్ఞాయ సక్కాయతీరసమతిక్కమభావతో ఓరిమతీరప్పహానసదిసతా, మగ్గభావనాయ సత్తత్తింసబోధిపక్ఖియధమ్మావహనతాయ భణ్డవహనసదిసతా.

౮౪౨. పవత్తం ఞాణం అస్సాతి **పవత్తఞాణో,** మగ్గో. **అస్స** మగ్గస్స.

తథట్ఠేనాతి తథసభావేన, పీళనాదిఅవిపరీతసభావేనాతి అత్థో. **ఏకపటివేధానీతి** ఏకక్ఖణం పటివిజ్ఝితబ్బాకారాని.

దుక్ఖస్స పీళనట్ఠోతిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా **బుద్ధానుస్సతివణ్ణనాయం** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౧౪౪) వుత్తమేవ. **ఏకసఙ్గహితానీతి** ఏకేనేవ సఙ్గహితాని. కేన? తథట్ఠేన, సచ్చట్ఠేనాతి అత్థో. **యం ఏకసఙ్గహితన్తి**ఆది ఞాణస్స ఏకపటివేధదస్సనం. మగ్గఞాణఞ్హి నిరోధమేవ ఆరమ్మణం కరోన్తమ్పి యో సో దుక్ఖాదీసు తచ్ఛావిపల్లాసభూతభావసఙ్ఖాతో సచ్చట్ఠో, తప్పటిచ్ఛాదకసమ్మోహవిద్ధంసనేన తం యాథావతో పటివిజ్ఝన్తం పచ్చక్ఖం కరోన్తమేవ పవత్తతి. యతో అపరభాగే పీళనాదయో సోళసపి సచ్చట్ఠా అరియస్స హత్థామలకం వియ యాథావతో ఉపట్ఠహన్తి.

౮౪౩. **అత్థాతి** ఞాణేన అరణీయతో అత్థాతి లద్ధసమఞ్ఞా ఆకారా. **అఞ్ఞసచ్చదస్సనవసేనాతి** సముదయాదిసచ్చన్తరదస్సనవసేన. **ఆవిభావతో**తి పకాసభావతో. ఇదం వుత్తం హోతి – యే ఆకారా దుక్ఖాదీసు సభావవసేన, సచ్చన్తరదస్సనవసేన చ ఆవిభవన్తి, తే పీళనాదయో చత్తారోయేవాతి సోళసేవ వుత్తా, న అఞ్ఞేతి. అయమత్థో ఇధాధిప్పేతోతి కథమిదం విఞ్ఞాయతీతి ఆహ ‘‘**తత్థ కతమం దుక్ఖే ఞాణ**’’న్తిఆది. తేనేతం దస్సేతి – యస్మా పాళియం విసుం విసుం ఆరమ్మణకరణవసేనపి సచ్చఞాణం వుత్తం కిచ్చనిబ్బత్తివసేనపి, తస్మా విఞ్ఞాయతి ‘‘సభావతో, సచ్చన్తరదస్సనతో చ సచ్చానం ఆకారా ఆవిభవన్తీ’’తి.

కిచ్చనిబ్బత్తివసేన దస్సనం ఆవిభావతో దస్సనసదిసన్తి తం అనామసిత్వా ఇతరమేవ దస్సేన్తో ‘‘**తత్థా**’’తిఆదిమాహ. **తత్థాతి** తేసు ద్వీసు దస్సనేసు. **ఆయూహితన్తి** పిణ్డవసేన నిబ్బత్తితం. యఞ్హి కిఞ్చి పచ్చయుప్పన్నం నామ, సబ్బం తం సముదితమేవ నిబ్బత్తతీతి. **సఙ్ఖతన్తి** పచ్చయన్తరేహి సమేచ్చ సమ్భుయ్య కతం. **రాసికతన్తి** పుఞ్జకతం. అనేకమేవ హి పచ్చయుప్పన్నం ఏకక్ఖణం నిబ్బత్తమానం అత్తనో పచ్చయేహి రాసికతం వియ హోతీతి. **తస్మాతి** సముదయేన ఆయూహితత్తా. **అస్సాతి** దుక్ఖసచ్చస్స. యస్మిం సన్తానే ఉప్పన్నో , తస్స **కిలేససన్తాపహరో**. సయమ్పి కిలేసపరిళాహాభావతో **సుసీతలో. సన్తాపట్ఠో ఆవిభవతి** ఉళారదస్సనేన తదఞ్ఞస్స అనుళారభావో వియాతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**ఆయస్మతో**’’తిఆది. **అవిపరిణామధమ్మస్స** నిచ్చసభావస్స **వత్తబ్బమేవ నత్థి** పటిపక్ఖతో ఆవిభవనాకారస్స సుఖసిద్ధితో.

నిదానట్ఠో ఆవిభవతి ఇదమస్స నిదదాతీతి. సంయోగపలిబోధట్ఠా పటిపక్ఖవసేన ఆవిభవనాకారాతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**విసంయోగభూతస్సా**’’తిఆది. కిలేసదుక్ఖేహి సంయోజనట్ఠో **సంయోగట్ఠో**. సంసారచారకే పలిబుద్ధనట్ఠో **పలిబోధట్ఠో**.

కిలేససఙ్గణికాదివసేన **అవివేకభూతస్స. వివేకట్ఠో** ఉపధివివేకతా. సబ్బసఙ్ఖారవివిత్తతా అసఙ్ఖతభావోతి ఏవం అచ్ఛరియబ్భుతసభావోపి అరియమగ్గో సఙ్ఖతో ఏవ, అయమేవ చ ఏకో అసఙ్ఖతోతి నిరోధస్స అసఙ్ఖతభావో సుపాకటో హోతి. **దుక్ఖం విసం** మరణధమ్మతో తస్స అగదభూతం **అమతం నిబ్బానం**.

“మగ్గో”తి సమ్భావేతబ్బతం పత్తో సుఖుమసన్తభావేన ఉపట్ఠితో నికన్తిభూతోపి **నాయం** సముదయో **హేతు నిబ్బానస్స పత్తియా. అయం** అరియమగ్గో **హేతూ**తి మగ్గామగ్గఞాణదస్సనే వుత్తనయేన మగ్గస్స **హేతుట్ఠో ఆవిభవతి. నిరోధదస్సనేనా**తి అతివియ నిపుణస్స పరమగమ్భీరస్స నిరోధసచ్చస్స దస్సనేన. తేనాహ ‘‘**పరమసుఖుమానీ**’’తిఆది. **దుక్ఖదస్సనేనా**తి అతివియ ఆదీనవప్పత్తియా విపులతరాదీనవస్స దుక్ఖసచ్చస్స దస్సనేన. తప్పటిపక్ఖతో **ఆధిపతేయ్యట్ఠో**. తేనాహ ‘‘**అనేకరోగాతుర...పే.... ఉళారభావో వియా**’’తి. ఏవమేతే యథారహం అన్వయతో, బ్యతిరేకతో చ సచ్చేసు ఆవిభవనాకారా విభావితా.

ఏకేకస్సాతి ఏకేకస్స అత్థస్స, పీళనాయూహననిస్సరణనియ్యానట్ఠే సన్ధాయాహ. **తిణ్ణం తిణ్ణ**న్తి సఙ్ఖతాదిఅత్థే. **యే పన** వాదినో. **నానాభిసమయ**న్తి నానాఞాణేన అభిసమయం, చతున్నం సచ్చానం నానాక్ఖణే నానాఞాణేన పటివిజ్ఝనన్తి అత్థో. యది హి మగ్గఞాణస్స చతూసు సచ్చేసు నానాభిసమయో సియా, దుక్ఖదస్సనాదీహి పఠమమగ్గాదీహి పహాతబ్బానం సంయోజనత్తయాదీనం ఏకదేసప్పహానం ఆపజ్జతి. తథా చ సతి ఏకదేససోతాపత్తిమగ్గట్ఠతాదిప్పసఙ్గో. తంతందస్సనానన్తరఞ్చ తంతంఫలేన భవితబ్బన్తి తంతంపహేయ్యకిలేసపటిప్పస్సద్ధిభూతానం ఫలానం మగ్గానం వియ చతుక్కతా సియా. తథా చ సతి ఏకదేససోతాపన్నతాదిప్పసఙ్గో. కిఞ్చ భియ్యో – యది మగ్గఞాణస్స నానాభిసమయో సియా, అఞ్ఞేన ఞాణేన దుక్ఖం పస్సతి. అఞ్ఞేన సముదయం, అఞ్ఞేన నిరోధం, అఞ్ఞేన మగ్గం, ఏవం సతి మగ్గకిచ్చం అపరిపుణ్ణమేవ సియా. మగ్గదస్సనేన హి ద్వయగతి, తేనేవ వా తస్స దస్సనం, అఞ్ఞేన వాతి. తత్థ పఠమో తావ పక్ఖో న యుజ్జతి అత్తని పవత్తియా అసమ్భవతో. న హి తేనేవ అఙ్గులగ్గేన తమేవ పరామసితుం సక్కా. అథ అఞ్ఞేన అనవట్ఠానప్పసఙ్గో “యేన మగ్గం పస్సతి, సోపి మగ్గో. తమ్పి యేన పస్సతి, సోపి మగ్గో”తి. తస్మా ఏకాభిసమయతో యథావుత్తో అసమ్మోహపటివేధోవ యుత్తో. అపిచ పరిచ్ఛిన్దితబ్బం, సముచ్ఛిన్దితబ్బఞ్చ సచ్చద్వయం ఆరబ్భ పవత్తమానస్స మగ్గఞాణస్స పరిచ్ఛిన్దనసముచ్ఛిన్దనాని న సమ్భవన్తి తతో అనిస్సరణతో. న హి దుక్ఖపరిఞ్ఞాసముదయప్పహానాని దుక్ఖసముదయసచ్చారమ్మణేన ఞాణేన కాతుం సక్కుణేయ్యాని. నిబ్బానారమ్మణేన పన తత్థ, ఇతరద్వయే చ సమ్మోహం విద్ధంసేన్తేన సక్కా కాతున్తి ఏకాభిసమయో ఏవ యుత్తో. అయం పన అత్థో పాళియం ఆగతో ఏవాతి ‘‘**తేసం ఉత్తరం అభిధమ్మే కథావత్థుస్మిం వుత్తమేవా**’’తి.

పరిఞ్ఞాదిప్పభేదకథావణ్ణనా

౮౪౩. **అభిఞ్ఞాపఞ్ఞా**తిఆదీనం అత్థో హేట్ఠా వుత్తోయేవ. అపిచ సుతమయాయ, చిన్తామయాయ, ఏకచ్చభావనామయాయ చ అభివిసిట్ఠాయ పఞ్ఞాయ ఞాతా **అభిఞ్ఞాతా. ఆవేణికా భూమి** పరిఞ్ఞన్తరానం అవిసయభావతో. న హి నామరూపపరిచ్ఛేదపచ్చయపరిగ్గహణవసేన తీరణపరిఞ్ఞాదీనం పవత్తి అత్థి.

౮౪౬. అనులోమఞాణమ్పి అనిచ్చాదివసేనేవ సఙ్ఖారే ఆరబ్భ పవత్తతి, పగేవ పటిసఙ్ఖానుపస్సనాదయోతి ఆహ ‘‘**యావ అనులోమా ఆవేణికా భూమీ**’’తి. కామఞ్చేత్థ తీరణపరిఞ్ఞాభూమియం ఞాతప్పహానపరిఞ్ఞాయోపి లద్ధావసరా, తత్థ పన యథా తీరణపరిఞ్ఞా సాతిసయం కిచ్చకారీ, న తథా ఇతరాతి ఆవేణికగ్గహణం.

౮౪౭. నిప్పరియాయేన పహానపరిఞ్ఞా నామ మగ్గఞాణన్తి ‘‘**యావ మగ్గఞాణా భూమీ**’’తి వుత్తం . **అయం ఇధ అధిప్పేతా**తి ఇధ అభిసమయకాలే కిచ్చవిచారే అయం పహానపరిఞ్ఞా అధిప్పేతా తదత్థత్తా సేసపరిఞ్ఞానం. తేనాహ ‘‘**యస్మా**

వా''తిఆది.

తదత్థాయేవాతి పహానపరిఞ్ఞత్థా ఏవ. అథ వా **తదత్థాయేవాతి** పహానత్థా ఏవ. అథ వా **తదత్థాయేవాతి** మగ్గత్థా ఏవ. ఞాతతీరణపరిఞ్ఞా హి యావదేవ మగ్గాధిగమత్థాయ పవత్తా. **నియమతో ఞాతా చేవ తీరితా చ హోన్తి** ఞాతతీరితభావేహి వినా పహానాభావతో, పహానసిద్ధియఞ్చ ఞాతతీరితభావసిద్ధితో. మగ్గఞాణఞ్హి దుక్ఖే పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన పవత్తమానం తస్స సభావలక్ఖణం వియ సామఞ్ఞలక్ఖణమ్పి పటివిజ్ఝతీతి వుచ్చతి తప్పటిచ్ఛాదకసమ్మోహవిద్ధంసనతో. తేనాహ ''**పరిఞ్ఞత్తయమ్పి...పే.... వేదితబ్బ**''న్తి.

౮౪౮. **పరిఞ్ఞా వియాతి** తివిధతాసామఞ్ఞం నిదస్సేతి, న పరిఞ్ఞాపహాతబ్బతాసామఞ్ఞం విక్ఖమ్భనప్పహానస్స అరిపఞ్ఞాకిచ్చభావతో. కామచ్ఛన్దాదయో యథా న చిత్తం పరియుట్ఠాయ తిట్ఠన్తి, ఏవం పరియుట్ఠానస్స నిసేధనం అప్పవత్తికరణం విక్ఖమ్భనం, విక్ఖమ్భనమేవ పహానం **విక్ఖమ్భనప్పహానం. పాకటత్తాతి** "అయం అబ్యాపన్నచిత్తో విగతథినమిద్ధో"తిఆదినా (అ. ని. ౪.౧౯౮) పరేసమ్పి పాకటత్తా. ''**న సహసా చిత్తం అజ్ఝోత్థరన్తీ**''తి ఇదం పటిలద్ధమత్తస్స ఝానస్స వసేన వుత్తం, సుభావితే పన పగుణజ్ఝానే యావ చరిమకచిత్తమ్పి న అజ్ఝోత్థరన్తేవ. అథ వా **ఝానస్స పుబ్బభాగేపీతి** ఝానాధిగమత్థాయ పుబ్బభాగపటిపత్తియా. **పచ్ఛాభాగేపీతి** ఝానం లభిత్వా అఞ్ఞకిచ్చప్పసుతస్సపి. **వితక్కాదయోతి** వితక్కవిచారపీతిసుఖరూపసఞ్ఞాదయో. దుతియజ్ఝానాదీనం పటిపక్ఖా దుతియాదీసు అప్పితేసుయేవ విక్ఖమ్భన్తి, తతో తతో వుట్ఠితమత్తస్స పన పవత్తన్తి పరిత్తచిత్తవసేనేవ వుట్ఠహనతో.

౮౪౯. ''**పదీపేన అన్ధకారస్స వియా**''తి ఇదం పటిపక్ఖేన పహీనభావదస్సనత్థం వుత్తం. పటిపక్ఖో హి పదీపో అన్ధకారస్స, ఘటప్పహారో పన సేవాలస్స న పటిపక్ఖో, కేవలం పవత్తినివారణమత్తమేవ కరోతీతి. తేన అసతిపి ఉజువిపచ్చనీకతాయ దుతియజ్ఝానాదీనం వితక్కాదీనం విక్ఖమ్భనస్స తం నిదస్సనం సుట్ఠుతరం యుజ్జతి. ''**విపస్సనాయ అవయవభూతేనా**''తి ఇదం ఇధాధికతతదఙ్గప్పహానస్స దస్సనత్థం వుత్తం. సీలవినోధనాదినాపి హి తదఙ్గప్పహానం హోతియేవాతి. **ఞాణఙ్గేనాతి** ఞాణసఙ్ఖాతేన కారణేన. తదఙ్గేన తదఙ్గస్స పహానం **తదఙ్గప్పహానం**. సతి విజ్జమానే ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతే కాయే, సయం వా తత్థ సతి దిట్ఠి **సక్కాయదిట్ఠి,** "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తిఆదినా (సం. ని. ౩.౮౧; ౪.౩౪౫) నయేన వుత్తా అత్తానుదిట్ఠి. నోళసవత్థుకా, అట్ఠవత్థుకా చ కఙ్ఖావ మలం **కఙ్ఖామలం. సమూహగాహస్సాతి** "అత్తా అత్తనియ"న్తి ఏవం పవత్తసమూహగహణస్స పహానం కలాపసమ్మసనేన ఏకాదససు ఓకాసేసు పక్ఖిపిత్వా వికిరణవసేన ఖన్ధానం దస్సనతో. **అస్సాదసఞ్ఞాయాతి** పఞ్చక్ఖన్ధే అస్సాదనవసేన పవత్తమిచ్ఛాసఞ్ఞాయ. **అప్పటిసఙ్ఖానస్సాతి** పటిసఙ్ఖానపటిపక్ఖస్స మోహస్స. **అనుపేక్ఖనస్సాతి** అపేక్ఖాయ. సఙ్ఖారేసు నిచ్చాదిగాహో **సచ్చపటిలోమగాహో** మగ్గసచ్చాధిగమస్స విలోమనతో. సాదీనవేసు అనాదీనవసఞ్ఞితా, అనాదీనవే చ సాదీనవసఞ్ఞితా **సచ్చపటిలోమగాహోతి** చ వదన్తి.

ఏవం విసుద్ధిక్కమేన తదఙ్గప్పహానం దస్సేత్వా ఇదాని అట్ఠారసమహావిపస్సనావసేనపి తం దస్సేతుం ''**యం వా పనా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ యం వా పన పహానన్తి సమ్బన్ధో.

౮౫౦. **వుత్తమేవ** "సబ్బం సఙ్ఖారగతం అనిచ్చతో అనుపస్సతీ"తిఆదినా (విసుద్ధి. ౨.౭౪౧).

సన్తతిసమూహకిచ్చారమ్మణానం వసేన ఘనగ్గహణం ఘనసఞ్ఞా, తస్సా **ఘనసఞ్ఞాయ.**

నిరోధే అధిముత్తతా, తాయాతి తియద్ధగతానం సఙ్ఖారానం నిరోధమేవ దిస్వా తత్థ అధిముచ్చనవసేన పవత్తపఞ్ఞా, తాయ. **ఆయూహనస్సాతి** అభిసఙ్ఖరణస్స.

తం తం పరిచ్ఛేదన్తి ఆదాననిక్ఖేపాదికం తం తం పరిచ్ఛేదం. **అఞ్ఞథాపవత్తిదస్సనన్తి** వుత్తపరిచ్ఛేదతో పుబ్బే, పచ్ఛా చ అఞ్ఞాకారప్పవత్తియా దస్సనం, అవత్థావిసేసప్పవత్తిదస్సనం వా. **ధువసఞ్ఞాయాతి** థిరభావగ్గహణస్స.

సారాదానాభినివేసస్సాతి అసారేసు సారగహణాభినివేసస్స.

సంసయమిచ్ఛాఞాణానం వసేన సమ్ముయ్హనం సమ్మోహో, సో ఏవ అభినివేసోతి **సమ్మోహాభినివేసో**. సఙ్ఖారేసు లేణతాణభావగ్గహణం **ఆలయాభినివేసో,** అత్థతో భవనికన్తి.

యథా చిత్తం సఙ్ఖారే ముఞ్చిత్వా వివట్టం నిబ్బానం పక్ఖన్దతి, తథా పవత్తనతో సఙ్ఖారుపేక్ఖా చ అనులోమఞ్చ “వివట్టానుపస్సనా”తి వుత్తం. నివిట్ఠభావేన ఓగాళ్హభావేన పవత్తసంయోజనాదికిలేసా ఏవ **కిలేసాభినివేసో. నిబ్బేధభాగియం సమాధిన్తి** విపస్సనాసమాధిమాహ.

౮౫౧. అసనివిచక్కం అసనిమణ్డలం. **ఏవం పహానన్తి** అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనమాహ. కమ్మకిలేసానం, సబ్బేసమ్పి వా సఙ్ఖారానం ఖయం నిరోధం గచ్ఛతీతి **ఖయగామీ,** అరియమగ్గో. లోకుత్తరగ్గహణేనేవ సిద్ధేపి ఖయగామిగ్గహణం వణ్ణభణనత్థం. **సముచ్ఛేదప్పహానమేవాతి** అవధారణం నిప్పరియాయతం ఉపాదాయ. **తదత్థానేవాతి** సముచ్ఛేదప్పహానత్థానేవ. తేన విక్ఖమ్భనతదఙ్గప్పహానానం మగ్గసమ్భారతమాహ తేహి వినా అసిజ్ఝనతో. అథ వా **తదత్థానేవాతి** మగ్గత్థానేవ. తేన తదత్థతాయ తేసం తంకిచ్చతం దస్సేతి. తేనాహ “**తస్మా**”తిఆది. తమేవత్థం ఉపమాయ దస్సేతుం “**పటిరాజానం వధిత్వా**”తిఆది వుత్తం. **యమ్పి తతో పుబ్బే కతన్తి** యం తతోరజ్జప్పత్తితో పుబ్బే కతం పచ్చన్తసాధనదుగ్గవిద్ధంసనాది. యథా **ఇదఞ్చిదఞ్చ రఞ్ఞా కతన్తియేవ వుచ్చతి,** ఏవం లోకియఞాణేన సాధితానిపి విక్ఖమ్భనతదఙ్గప్పహానాని సముచ్ఛేదప్పహానవసేన పవత్తస్స మగ్గస్స కిచ్చభావేన వుచ్చన్తి, తదత్థతాయ, తేసం తంసన్తతిపతితతాయ చ మగ్గస్సాతి వేదితబ్బా.

౮౫౨. లోకియస్స, లోకియా వా సచ్ఛికిరియా **లోకియసచ్ఛికిరియా**. ఏవం **లోకుత్తరసచ్ఛికిరియా** వేదితబ్బా. **లాభీమ్హీతి** లాభీ అమ్హి. తథా **వసీమ్హీతి** ఏత్థాపి. **పచ్చక్ఖతో ఞాణఫస్సేనాతి** పచ్చక్ఖతో ఆరమ్మణకరణసఙ్ఖాతేన ఞాణఫస్సేన. “**పచ్చక్ఖతో**”తి చ ఇమినా అనుమానతో ఆరమ్మణకరణం నివత్తేతి, “ఈదిసమిద”న్తి పచ్చవేక్ఖణవసేన పచ్చక్ఖతో జాననం హేత్థ “ఞాణఫస్సో”తి అధిప్పేతో. **ఫస్సితాతి** ఞాణేన ఫుట్ఠా.

ఝానమగ్గఫలాని వియ అత్తనో సన్తానే అనుప్పాదేత్వాపి తప్పటిచ్ఛాదకసమ్మోహవిద్ధంసనవసేన తథావిద్ధంసనపవత్తఞాణం **అపరప్పచ్చయఞాణం**.

పస్సన్తో పచ్చక్ఖతో జానన్తో. **అమతోగధన్తి** అమతపరియాపన్నం, అమతసఙ్ఖాతన్తి అత్థో.

సోతాపత్తిమగ్గో పఠమం నిబ్బానదస్సనతో దస్సనం, తేన దస్సనేన సచ్ఛికిరియా **దస్సనసచ్ఛికిరియా**. కిఞ్చాపి గోత్రభుఞాణం తతో పఠమతరం నిబ్బానం పస్సతి, ఆలమ్బనకరణతో దిస్వా కత్తబ్బకిచ్చాకరణతో పన న దస్సనన్తి వుచ్చతి.

సా దువిధాపీతి సా దస్సనభావనావసేన దువిధాపి సచ్ఛికిరియా. **దస్సనభావనావసేనా**తి దస్సనమగ్గభావనామగ్గవసేన. తేన అమగ్గవసేన పవత్తనిబ్బానస్స పచ్చవేక్ఖణసచ్ఛికిరియం నివత్తేతి. **నిబ్బానస్సా**తి పన ఇమినా మగ్గఫలేసు పచ్చవేక్ఖణసచ్ఛికిరియం. **ఇమస్స ఞాణస్సా**తి ఇమస్స యథాధిగతస్స లోకుత్తరఞాణస్స.

౮౩౩. అభిమతాతి అధిప్పేతా. భావనా నామ ఉప్పాదనా, సన్తానపరిభావనా చాతి తదుభయం దస్సేన్తో "**లోకియాన**"న్తిఆదిమాహ. యదగ్గేన హి లోకియా కుసలాదయో ఉప్పాదితా, వడ్ఢితా చ, తదగ్గేనస్స సీలభావనా, కాయభావనా, చిత్తభావనా, పఞ్ఞాభావనా చ లోకియా నిప్ఫాదితా హోతి, తాయ చ సన్తానోపి పరిభావితోతి. **తాసు** లోకియలోకుత్తరభావనాసు **ఇధ** ఞాణదస్సనవిసుద్ధికథాయం **లోకుత్తర**భావనా **అధిప్పేతా,** న ఇతరా తస్సా సమ్భారభావతో. **చతుబ్బిధమ్పేతం ఞాణ**న్తి ఏతం చతుబ్బిధమ్పి అరియమగ్గఞాణం లోకుత్తరాని సమ్మావాచాదిభేదాని **సీలాదీని ఉప్పాదేతి**. కథం? సహజాతాదిపచ్చయతాయ. **సీలాదీనీ**తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన సమాధిస్స గహణం, న పఞ్ఞాయ. న హి తదేవ తం ఉప్పాదేతి, మగ్గచిత్తుప్పాదో పన ఉప్పాదేతి. తదన్తోగధభావా సమ్మాసఙ్కప్పో. సో హి పఞ్ఞాక్ఖన్ధసఙ్గహితోతి వదన్తి. **సీలాదీనీ**తి వా ఫలసీలాదీనమ్పి గహణన్తి పఞ్ఞాయపి గహణం యుజ్జతియేవ. **సహజాతపచ్చయాదితాయా**తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన అనన్తరపచ్చయాదితాయపి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **తేహి చ సన్తానం వాసేతీ**తి తేహి సముచ్ఛిన్దనపటిపస్సమ్భనవసేన పవత్తేహి లోకుత్తరేహి సీలాదీహి అరియపుగ్గలో అత్తనో సన్తానం పరిభావేతి. యం నిస్సాయ పరావుత్తీతి వదన్తి. యథా పరిఞ్ఞత్తయమ్పి పహానత్తయమ్పి మగ్గఞాణస్స కిచ్చన్తి వుత్తం పరియాయేన, న ఏవమిధ. ఇధ పన **లోకుత్తరభావనావ అస్స** మగ్గఞాణస్స **కిచ్చం**. న హేత్థ భావనాయ పరియాయో లబ్భతీతి అవధారణం. తేన లోకియభావనం నివత్తేతి.

ఏవం సరూపేనేవ ఆగతాయాతి "చిత్తం భావయ"న్తి సమాధి వియ చిత్తసీసేన అనాగన్త్వా "పఞ్ఞం భావయ"న్తి ఏవం సరూపేనేవ ఆగతాయ పఞ్ఞాయ. **యం వుత్తం** ఉద్దేసవసేన. **ఏత్తావతా తం విత్థారితం హోతి**. అయఞ్చ పఞ్హో విస్సజ్జితో హోతీతి సమ్బన్ధో.

ఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి బావీసతిమపరిచ్ఛేదవణ్ణనా.

౨౩. పఞ్ఞాభావనానిసంసనిద్దేసవణ్ణనా

ఆనిసంసపకాసనావణ్ణనా

౮౨౪. అనేకసతానిసంసా సావకబోధిఆదివిపులోదాతగుణవిసేసావహత్తా. **విత్థారతోతి** నయదస్సనం అకత్వా "అయమ్పి పఞ్ఞాభావనాయ ఆనిసంసో, అయమ్పీ"తి అనుపదదస్సనవసేన విత్థారతో పకాసేతుం న సుకరం అతిబహుభావతో. **అస్సాతి** పఞ్ఞాభావనాయ. **నానాకిలేసవిద్ధంసనన్తి** సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛాదివసేన నానావిధానం కిలేసధమ్మానం తదఙ్గాదివసేన పజహనం. **అరియఫలరసానుభవనన్తి** సోతాపత్తిఫలాదిఫలసుఖపటిసంవేదనం.

నానాకిలేసవిద్ధంసనకథావణ్ణనా

౮౨౫. "అరియఫలరసానుభవన"న్తి ఏతేనేవ కిలేసానం పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం దీపీయతీతి **''అరియమగ్గక్ఖణే''**తి విసేసవచనం, తబ్భావభావతో వా. సిద్ధే హి సముచ్ఛేదప్పహానే పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం సిద్ధమేవ హోతీతి.

భీమవేగానుపతితాతి సకలం లోకం భిన్దన్తేన వియ భీమేన భయానకేన వేగేన సహసా పతితా. **సిలుచ్చయేతి** పబ్బతే సేలపుథులే. **సతేజుజ్జలమణ్డలోతి** సరదకాలసమిద్ధేన అత్తనో తేజసా సముజ్జలదుద్దిక్ఖమణ్డలో. వధబన్ధనాదిదుగ్గతిపరిపక్కిలేసాదిజాతిఆదిస**బ్బానత్థవిధాయకం. సన్దిట్ఠికన్తి** పచ్చక్ఖభూతం. **జఞ్ఞాతి** జానేయ్య. **ఇధాతి** ఇమిస్సం పఞ్ఞాభావనాయం.

ఫలసమాపత్తికథావణ్ణనా

౮౨౬. అరియస్స మగ్గస్స ఫలం **అరియఫలం,** అరియఞ్చ తం విసుద్ధత్తా ఫలఞ్చాతిపి **అరియఫలం,** తస్స **రసో,** పటిప్పస్సద్ధివిముత్తిసుఖం, **అనుభవనం** నిబ్బానారమ్మణస్స తస్స పటిసేవనం. **తత్రాతి** తేసు ద్వీసు ఆకారేసు. **అస్సాతి** అరియఫలస్స.

౮౨౭. సంయోజనేసు పహీనేసు సబ్బేపి కిలేసా పహీనాయేవ హోన్తీతి సంయోజనానంయేవ గహణం. **సంయోజనప్పహానమత్తమేవ** అరియమగ్గస్స **ఫలం నామ,** న అఞ్ఞం కిఞ్చి అత్థన్తరం విపాకభూతన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ **''ఫలం నామ న కోచి అఞ్ఞో ధమ్మో అత్థీ''**తి. కే పనేతం వదన్తీతి? అన్ధకాదయో. తే హి "అరహత్తం అరహత్తన్తి, ఆవుసో, వుచ్చతి...పే.... మోహక్ఖయో"తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౧౫) సుత్తపదస్స అత్థం అఞ్ఞథా గహేత్వా నిప్పరియాయతో "అరహత్తం నామ కిఞ్చి నత్థి, కిలేసప్పహానమేవ తథా వోహరీయతీ"తి వదన్తా సేసఫలేపి పటిక్ఖిపన్తి. **ఇదం సుత్తమ్పీతి** పటిసమ్భిదామగ్గపాళిమాహ. పకట్ఠో ఉక్కట్ఠో యోగోతి పయోగో, అరియమగ్గో, పయోగనిమిత్తం జాతకిలేసానం పటిప్పస్సద్ధి **పయోగపటిప్పస్సద్ధి**. యా పన అరియమగ్గస్స భావితత్తా లబ్భమానాపి యస్సా విపాకపఞ్ఞాయ నిప్పజ్జమానాయ నిప్పజ్జతి, సా పటిప్పస్సద్ధియం నిప్ఫాదేతబ్బాయం పఞ్ఞాతి **పటిప్పస్సద్ధిపఞ్ఞాతి** వుత్తా. **సమ్మాదిట్ఠి మిచ్ఛాదిట్ఠియా వుట్ఠాతీతి** సమ్మాదిట్ఠియా ఉజువిపచ్చనీకదస్సనవసేన వత్వా తదఞ్ఞతోపి వుట్ఠానం దస్సేతుం **''తదనువత్తకకిలేసేహీ''**తి వుత్తం, తస్సా మిచ్ఛాదిట్ఠియా సమ్పయోగతో, ఉపనిస్సయతో చ అనువత్తకకిలేసేహి. తేన తదేకట్ఠప్పహానమాహ. **ఖన్ధేహీతి**

తదనువత్తకక్ఖన్ధేహి, తాయ మిచ్ఛాదిట్ఠియా సమ్పయుత్తక్ఖన్ధేహి చేవ తప్పచ్చయా ఆయతిం ఉప్పజ్జనక్ఖన్ధేహి చాతి అత్థో. **బహిద్ధా చ సబ్బనిమిత్తేహీ**తి యథావుత్తకిలేసక్ఖన్ధేహి బహిద్ధాభూతేహి విపస్సనాయ గోచరభూతేహి సబ్బసఙ్ఖారనిమిత్తేహి.

ఏవం మగ్గకిచ్చం దస్సేత్వా ఇదాని తస్స వసేన ఫలం దస్సేతుం **''తమ్పయోగపటిప్పస్సద్ధత్తా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **తమ్పయోగపటిప్పస్సద్ధత్తా**తి తస్స అజ్ఝత్తబహిద్ధా వుట్ఠానాదిపయోగస్స పటిప్పస్సద్ధత్తా. మగ్గో హి నిమిత్తతో, పవత్తతో చ వుట్ఠహన్తో కిలేసే పజహతీతి అత్తనో ఖణే తం పయోగం కరోతి నామ, ఫలక్ఖణే పనస్స సో పయోగో పటిప్పస్సద్ధో వూపసన్తో నామ హోతి. తేన వుత్తం "తమ్పయోగపటిప్పస్సద్ధత్తా"తి. **ఉప్పజ్జతీ**తి మగ్గానన్తరం ద్విక్ఖత్తుం వా తిక్ఖత్తుం వా ఉప్పజ్జతి. ఫలసమాపత్తికాలే పన బహుక్ఖత్తుం, నిరోధా వుట్ఠహన్తస్స ద్విక్ఖత్తుం ఉప్పజ్జతి. సబ్బమ్పి యథావుత్తపయోగపటిప్పస్సద్ధినిమిత్తం ఉప్పజ్జనతో "తమ్పయోగపటిప్పస్సద్ధత్తా ఉప్పజ్జతీ"తి వుత్తం. **మగ్గస్సేతం ఫలన్తి** యథావుత్తా విపాకా సమ్మాదిట్ఠి నామ, ఏతం అరియమగ్గస్స ఫలన్తి వేదితబ్బం. **విత్థారేతబ్బ**న్తి "సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే అభినిరోపనట్ఠేన సమ్మాసఙ్కప్పో మిచ్ఛాసఙ్కప్పా"తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౬౩) సఙ్కప్పాదివసేన, సేసమగ్గవసేన చ విత్థారతో వేదితబ్బం.

చత్తారి చ సామఞ్ఞఫలాని, ఇమే ధమ్మా అప్పమాణారమ్మణాతి అప్పమాణారమ్మణతాయ మగ్గేహి నిబ్బిసేసతాయ. తథా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసఙ్ఖాతో మహగ్గతో ధమ్మో నిరోధతో వుట్ఠానవేలాయం అప్పమాణస్స ధమ్మస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయోతి అరియఫలస్స అనన్తరపచ్చయతాయ చ దీపనాతి **ఏవమాదీనిపి ఏత్థ** అరియఫలస్స సభావధమ్మభావేన అత్థితాయ **సాధకాని,** న యథాదస్సితపటిసమ్భిదామగ్గపాళియేవాతి అధిప్పాయో.

౮౩౮. ఫలసమాపత్తియన్తి ఫలపవత్తిసఙ్ఖాతాయ సమాపత్తియం. **అస్సా**తి అరియఫలస్స. సరూపకత్తుకారణాకారట్ఠితివుట్ఠానానన్తరవసేన **ఇదం పఞ్హాకమ్మం.**

౮౫౯. అరియఫలస్స నిరోధే అప్పనాతి అరియస్స ఫలఝానస్స నిబ్బానే ఆరమ్మణభూతే అప్పనాకారేన పవత్తి.

౮౬౦. సబ్బేపి పుథుజ్జనాతి ఝానసమాపత్తిలాభినోపి పుథుజ్జనా న సమాపజ్జన్తి, పగేవ ఇతరే. **అరియా సబ్బేపి** ఫలసమాపత్తిం **సమాపజ్జన్తీ**తి కామం సామఞ్ఞజోతనా, సా పన విసేసనివిట్ఠాయేవ హోతి. **అధిగతత్తా**తి పన హేతుకిత్తనం. ఉపరిమానమ్పి హేట్ఠిమాయ లోకియసమాపత్తియా వియ సమాపజ్జనం సాధేన్తం వియ ఠితన్తి తం నివత్తేన్తో **''ఉపరిమా పనా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఉపరిమా**తి సకదాగామిఆదయో. **హేట్ఠిమ**న్తి సోతాపత్తిఫలాదిం. **న సమాపజ్జన్తి** సతిపి అధిగతత్తే. కస్మాతి చే? కారణమాహ **''పుగ్గలన్తరభావూపగమనేన పటిప్పస్సద్ధత్తా''**తి. ఏతేన ఉపరిమో అరియో హేట్ఠిమం ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జతి అత్తనా అధిగతత్తా, యథా తం లోకియసమాపత్తిన్తి, ఏవం పవత్తం హేతుం బ్యభిచారేతి. న హి లోకియజ్ఝానేసు పుగ్గలన్తరభావూపగమనం నామ అత్థి విసేసాభావతో. ఇధ పన అసముగ్ఘాటితకమ్మకిలేసనిరోధనేన పుథుజ్జనేహి వియ సోతాపన్నస్స, సోతాపన్నాదీహి సకదాగామిఆదీనం పుగ్గలన్తరభావూపగమనం అత్థి. యతో హేట్ఠిమా హేట్ఠిమా ఫలధమ్మా ఉపరూపరి మగ్గధమ్మేహి నివత్తితా పటిపక్ఖేహి వియ అభిభూతా అప్పవత్తిధమ్మతంయేవ ఆపన్నా. తేనాహ "పటిప్పస్సద్ధత్తా"తి.

అపిచ కుసలకిరియపవత్తి నామ అఞ్ఞాదిసీ, విపాకపవత్తి చ అఞ్ఞాదిసీ, అనన్తరఫలత్తా చ లోకుత్తరకుసలానం హేట్ఠిమతో ఉపరిమో భవన్తరగతో వియ హోతి. తంతంఫలవసేనేవ హి అరియానం సోతాపన్నాదినామలాభో. తే సచే అఞ్ఞఫలసమఙ్గినోపి హోన్తి, సోతాపన్నాదినామమ్పి తేసం అవట్ఠితం సియా, తేన తేన ఝానేన గహితపటిసన్ధికో వియాతి తస్స తస్స అరియస్స తం తం ఫలం భవఙ్గసదిసన్తి న ఉపరిమస్స హేట్ఠిమఫలసమఙ్గితాయ లేసోపి సమ్భవతి, కుతో తస్స సమాపజ్జనన్తి దట్ఠబ్బం. **హేట్ఠిమా చ ఉపరిమ**న్తి హేట్ఠిమా చ సోతాపన్నాదయో అరియా ఉపరిమం సకదాగామిఫలాదిం న సమాపజ్జన్తీతి సమ్బన్ధో. తత్థ కారణమాహ ''**అనధిగతత్తా**''తి. న హి అనధిగతసమాపత్తిం సమాపజ్జితుం సక్కా.

''**అత్తనో అత్తనోయేవ పన ఫలం సమాపజ్జన్తీ**''తి ఇమినా సబ్బేపి అరియా అత్తనో అత్తనో ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తీతి అత్థే ఆపన్నే తత్థ కేసఞ్చి మతిభేదం దస్సేతుం ''**కేచి పనా**''తిఆది వుత్తం. **ఏతే హి సమాధిస్మిం పరిపూరకారినో**తి యస్మా హి తే "ఉపరిమా ద్వే"తి వుత్తా అనాగామినో, అరహన్తో చ సమాధిస్మిం పరిపూరకారినో, ఇతరే పన సీలేసు పరిపూరకారినో, తస్మా ద్వే ఏవ ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తీతి. న హి సమాధిపారిపూరియా వినా సమాపత్తివళఞ్జనం సమ్భవతీతి అధిప్పాయో. **త**న్తి "సమాధిస్మిం పరిపూరకారినో"తి తేహి వుత్తకారణం. **అకారణమేవా**తి అయుత్తియేవ. కస్మాతి చే? ఆహ ''**పుథుజ్జనస్సాపీ**''తిఆది. తస్సత్థో – సబ్బసో అసముచ్ఛిన్నకిలేసస్స పుథుజ్జనస్సాపి అత్తనా పటిలద్ధలోకియసమాపత్తిసమాపజ్జనం లబ్భతి, కిమఙ్గం పన సముచ్ఛిన్నేకచ్చకిలేసానం హేట్ఠిమానం అరియానం, తస్మా తేసం సమాధిస్మిం అపరిపూరకారితా అత్తనో ఫలసమాపత్తిం అసమాపజ్జనస్స అకారణన్తి. యుత్తిచిన్తా నామ పాళిఅనారుళ్హే అత్థే యుత్తా, అయం పనత్థో పాళిఆరుళ్హోతి కారణాపదేసే అనాదరకరణముఖేన పాళిం దస్సేన్తో ''**కిఞ్చేత్థా**''తిఆదిమాహ. **సోతాపత్తిమగ్గపటిలాభత్థాయా**తి సోతాపత్తిమగ్గస్స సమధిగమాయ. **సోతాపత్తిఫలసమాపత్తత్థాయా**తి సోతాపత్తిఫలసమాపత్తియా సమాపజ్జనత్థం. ఏస నయో సేసేసుపి.

ఏత్థ చ "సుఞ్ఞతవిహారసమాపత్తత్థాయ అనిమిత్తవిహారసమాపత్తత్థాయా"తిఆదినా సరూపతో ఉద్ధటత్తా తతో పుబ్బే ఆగతా మగ్గఫలవారా అప్పణిహితవసేన వుత్తా. తత్థ అనత్తానుపస్సనాముఖేన, అనిచ్చానుపస్సనాముఖేన చ పవత్తానం ఫలసమాపత్తీనం పురేచరా గోత్రభుధమ్మా నవదసభావేన వుత్తాతి వేదితబ్బా. "సోతాపత్తిఫలసమాపత్తత్థాయా"తిఆదినా పన చతూసుపి ఫలేసు ఏకసదిసం దేసనాయ ఆగతత్తా సోతాపన్నసకదాగామినోపి అత్తనో ఫలం సమాపజ్జన్తీతి విఞ్ఞాయతి. మగ్గానన్తరఫలవసేన తం వుత్తన్తి చ న సక్కా వత్తుం విపస్సనావసేన దసన్నం గోత్రభుధమ్మానం దస్సనవసేన దేసనాయ ఆరద్ధత్తా, మగ్గవారేనేవ చ తదత్థసిద్ధితో. న చ మగ్గానన్తరం ఫలం "ఫలసమాపత్తీ"తి వుచ్చతి వినుం పరికమ్మాభావతో. తస్మా ఫలసమాపత్తివచనేనేవ సోతాపన్నాదీనమ్పి ఫలసమాపత్తిసమాపజ్జనం సిద్ధం. తేనాహ ''**తస్మా**''తిఆది.

౮౬౧. పయోజనమ్పి తదత్థాయ పటిపత్తియా కారణం హోతి తన్నిమిత్తం పటిపజ్జనతోతి ''**కస్మా సమాపజ్జన్తీ**''తి కారణం పుచ్ఛిత్వా ''**దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థ**''న్తి పయోజనం విస్సజ్జితం. **కస్మా**తి వా సమ్పదానే నిస్సక్కవచనం, కిస్సాతి వుత్తం హోతి. **దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థ**న్తి దిట్ఠేవ ధమ్మే కిలేసదరథపరిళాహవూపసమేన సన్తేన సుఖవిహారేన విహరణత్థం. సతిపి విపాకభావే పరికమ్మేన వినా అనుప్పజ్జనతో ఫలసమాపత్తిధమ్మానం తస్స తస్స అరియస్స రుచివసేనేవ పవత్తి, యతో నేసం సాధిపతితాతి ఆహ ''**అద్ధాన...పే.... సమాపజ్జన్తీ**''తి.

౮౬౨. ద్వీహి ఆకారేహీతి ద్వీహి కారణేహి. యథా హి లోకియజ్ఝానానం సమధిగమో సమ్పయోగసమఙ్గిభావేన సిజ్ఝమానో పహానఙ్గసమతిక్కమముఖేన వుచ్చతి తథా సమధిగన్తబ్బత్తా, ఏవం ఫలసమాపత్తిపి నిబ్బానమనసికారేన

సిజ్ఝమానా తదఞ్ఞారమ్మణామనసికారముఖేన వుచ్చతి సబ్బసఙ్ఖారతో వినివట్టితమానసతావసేన సమిజ్ఝనతో. తేనాహ **''నిబ్బానతో''**తిఆది. ఉదయబ్బయఞాణాదిఞాణపరమ్పరవసేన హి సబ్బఫలచిత్తం సఙ్ఖారతో సబ్బసో నిబ్బిన్నవిరత్తచిత్తస్స తతో వినిస్సటనిబ్బానారమ్మణం పవత్తతి. ఏవం పవత్తమానఞ్చ తం **నిబ్బానతో అఞ్ఞస్స ఆరమ్మణస్స అమనసికారా, నిబ్బానస్స చ మనసికారా** పవత్తతీతి వుచ్చతి.

అనిమిత్తాయ చేతోవిముత్తియాతి అనిమిత్తవిమోక్ఖద్వయాయ ఫలసమాపత్తియా, అనిచ్చానుపస్సనాముఖేన వా సమాపజ్జితబ్బాయ ఫలసమాపత్తియా. **సమాపత్తియా**తి సమాపజ్జనత్థాయ. **సబ్బనిమిత్తాన**న్తి రూపాదిసబ్బసఙ్ఖారనిమిత్తానం. **అమనసికారో**తి ఆదీనవతో దిస్వా విస్సట్ఠతాయ అనావజ్జనం అసమన్నాహారో. **అనిమిత్తాయ చ ధాతుయా మనసికారో**తి సబ్బసఙ్ఖారనిమిత్తాభావతో అనిమిత్తాయ. కేహిచి పచ్చయేహి న సఙ్ఖతత్తా చ అసఙ్ఖతాతి లద్ధనామాయ అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా ఫలసమాపత్తిసహజాతేన మనసికారేన మనసికరణం, తస్సా వా ధాతుయా ఫలసమాపత్తిచిత్తసఙ్ఖాతే మనసికరణం.

౮౬౩. **ఉదయబ్బయాదివసేనా**తి ఉదయబ్బయభఙ్గభయతుపట్ఠానాదివసేన పవత్తనకానం నవన్నమ్పి ఞాణానం బ్యాపారం వదతి. తేనాహ **''పవత్తానుపుబ్బవిపస్సనస్సా''**తి. **సఙ్ఖారారమ్మణగోత్రభుఞాణానన్తర**న్తి సఙ్ఖారారమ్మణస్స ''వోదాన''న్తి లద్ధనామస్స గోత్రభుఞాణస్స అనన్తరం. కస్మా పనేత్థ గోత్రభుఞాణం మగ్గఞాణపురేచారికం వియ నిబ్బానారమ్మణం న హోతీతి? ఫలధమ్మానం అనియ్యానికభావతో. అరియమగ్గధమ్మా ఏవ హి నియ్యానికా. వుత్తఞ్హేతం ''కతమే ధమ్మా నియ్యానికా? చత్తారో మగ్గా అపరియాపన్నా''తి (ధ॰ స॰ ౧౨౯౭, ౧౬౨౯). తస్మా ఏకన్తేన నియ్యానికసభావస్స ఉభతోవుట్ఠానభావేన పవత్తమానస్స మగ్గఞాణస్స అనన్తరపచ్చయభూతేన ఞాణేన నిమిత్తతో వుట్ఠితేనేవ భవితబ్బన్తి తస్స నిబ్బానారమ్మణతా యుత్తా, న పన అరియమగ్గస్స భావితత్తా తస్స విపాకభావేన పవత్తమానానం కిలేసానం అసముచ్ఛిన్దనతో అనియ్యానికత్తా అవుట్ఠానసభావానం ఫలఞాణానం పురేచారికఞాణస్స కదాచిపి నిబ్బానారమ్మణతా ఉభయత్థ అనులోమఞాణానం అతుల్యాకారతో. అరియమగ్గవీథియఞ్హి అనులోమఞాణాని అనిబ్బిద్ధపుబ్బానం థూలథూలలోభక్ఖన్ధాదీనం సాతిసయం పదాలనేన లోకియఞాణేసు ఉక్కంసపారమిప్పత్తాని మగ్గఞాణానుగుణాని ఉప్పజ్జన్తి. ఫలసమాపత్తివీథియం పన తాని తేన తేన మగ్గేన తేసం తేసం కిలేసానం సముచ్ఛిన్నత్తా తత్థ కిలేసవిక్ఖమ్భనే నిరుస్సుక్కాని కేవలం అరియానం ఫలసమాపత్తిసుఖసమఙ్గిభావస్స పరికమ్మమత్తాని హుత్వా ఉప్పజ్జన్తీతి న తేసం కుతోచి వుట్ఠానసమ్భవో, యతో నేసం పరియోసానఞాణం సఙ్ఖారనిమిత్తవుట్ఠానతో నిబ్బానారమ్మణం సియా.

ఏవఞ్చ కత్వా ''సేక్ఖస్స అత్తనో ఫలసమాపత్తివళఞ్జనత్థాయ ఉదయబ్బయాదివసేన సఙ్ఖారే సమ్మసన్తస్స విపస్సనాఞాణానుపుబ్బియా ఫలమేవ ఉప్పజ్జతి, న మగ్గో''తి ఇదఞ్చ అట్ఠకథావచనం సమత్థితం హోతి. తేనాహ **''సేక్ఖస్సాపి ఫలమేవ ఉప్పజ్జతి, న మగ్గో''**తి. నిబ్బానారమ్మణే అప్పనజ్ఝానవసేన యథాపరిచ్ఛిన్నకాలం నిరన్తరం ఫలచిత్తస్సేవ పవత్తనం సమాపజ్జనం ఫలసమాపత్తీతి ఆహ **''ఫలసమాపత్తివసేన నిరోధే చిత్తం అప్పేతీ''**తి. యది అనుపుబ్బవిపస్సనానం వసేన ఫలసమాపత్తిసమాపజ్జనం, తేన నీహారేన సేక్ఖస్స ఉపరిమగ్గేనాపి భవితబ్బన్తి అనుయోగం సన్ధాయాహ **''ఫలసమాపత్తినిన్నతాయా''**తిఆది. తేన అఞ్ఞోయేవ విపస్సనాచారో అరియమగ్గావహో, అఞ్ఞో ఫలసమాపత్తిఆవహోతి దస్సేతి, స్వాయం విపస్సనాయ విభాగో వుత్తో ఏవ. **యే పనా**తి అభయగిరివాసినో సన్ధాయాహ. తే

హి మగ్గఫలవిపస్సనాయ ఆలోళేత్వా వదన్తి. తేనేవ హి ‘‘**ఏవం సతీ**’’తిఆది వుత్తం. **అరహా పచ్చేకబుద్ధో భవిస్సతి** యది ఇతరత్థాపి విపస్సనా తదత్థాయ సంవత్తేయ్యాతి అధిప్పాయో. **పాళివసేనేవ చ పటిక్ఖిత్తన్తి** “దస గోత్రభుధమ్మా విపస్సనావసేన ఉప్పజ్జన్తీ”తి మగ్గత్థా ఫలత్థా విపస్సనా విసుం కత్వా పవత్తపాళివసేనేవ తేసం వచనం పటిక్ఖిత్తన్తిపి న గహేతబ్బం, అఞ్ఞథా “దస గోత్రభుధమ్మా”తి వచనం విరుజ్ఝేయ్యాతి. **ఇదమేవ పన గహేతబ్బన్తి** వుత్తస్సేవత్థస్స నిగమనం. **ఫలఞ్చస్సాతి**ఆది మహగ్గతవిపాకానం వియ లోకుత్తరవిపాకానఞ్చ కుసలసరిక్ఖతాదస్సనం. ఝానతో సరిక్ఖతాదస్సనేనేవ చేత్థ బోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గవసేనాపి సరిక్ఖతా దస్సితాయేవాతి వేదితబ్బం.

౮౯౪. **ఠితియాతి** పబన్ధట్ఠితియా. యథాపరిచ్ఛిన్నకాలఞ్హి సమాపత్తియా పబన్ధవసేనావట్ఠానం ఇధ **ఠితీతి**. “చన్దే వా సూరియే వా ఏత్తకం ఠానం గతే వుట్ఠహిస్సామీ”తి కాలావధిగ్గహణవసేన సమాపజ్జనం చిత్తస్స అభిసఙ్ఖరణం **అభిసఙ్ఖారో**.

౮౯౫. **సబ్బానేవేతానీతి** రూపనిమిత్తాదిసబ్బానేవ ఏతాని ఏకతో కామం న మనసి కరోతి అసమ్భవతో. **సబ్బసఙ్గాహికవసేనాతి** అనవసేసపరియాదానవసేన. సముదాయసద్దా హి అవయవేసుపి పవత్తన్తి , అవయవబ్యతిరేకేన చ సముదాయో న లబ్భతీతి అవయవగతమ్పి కిచ్చం సముదాయవసేన వుత్తం. **తస్మాతి** సబ్బేసం సఙ్ఖారనిమిత్తానం ఏకతో మనసికారాభావతో. యస్మా భవఙ్గచిత్తే ఉప్పన్నే ఫలసమాపత్తితో వుట్ఠితో నామ హోతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**యం భవఙ్గస్సా**’’తిఆది. **భవఙ్గస్స ఆరమ్మణం** నామ కమ్మాది. **మనసి కరోతోతి** భవఙ్గసహగతేన మనసికారేన మనసి కరోతో, తం వా ఆరమ్మణం భవఙ్గమనసి కరోతో.

౮౯౬. **ఫలస్స ఫలమేవ వా అనన్తరం హోతి** పురిమస్స పురిమస్స పచ్ఛిమం పచ్ఛిమం. **భవఙ్గం వా** సబ్బపచ్ఛిమస్స. **ఫలానన్తరం** మగ్గవీథియం, ఫలసమాపత్తియఞ్చ. ‘‘**యేన ఫలేన నిరోధా వుట్ఠానం హోతీ**’’తి ఇదం ఫలుప్పత్తియా నిరోధా వుట్ఠానభావతో వుత్తం. **తన్తి** నిరోధావుట్ఠానభావేన వుత్తం అనాగామిఫలం వా అగ్గఫలం వా. **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనానన్తరన్తి** నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనస్స కుసలస్స, కిరియస్స వా అనన్తరం సతిపి సత్తాహాతిక్కమే విజాతియేన అన్తరికత్తా.

పటిప్పస్సద్ధదరథన్తి సబ్బసో పస్సద్ధకిలేసదరథం. **అమతారమ్మణన్తి** నిబ్బానారమ్మణం. **సుభన్తి** అసోభనతాయ కిలేసస్సాపి అభావతో సోభనం. తణ్హాసఙ్ఖాతం లోకామిసం వన్తం ఛడ్డితం ఏతేనాతి **వన్తలోకామిసం**. వూపసన్తకిలేసతాయ, సుసన్తతాయ చ **సన్తం**. యేన ధమ్మేన యోగతో సమణో నామ హోతి, తస్స అరియమగ్గసఙ్ఖాతస్స సామఞ్ఞస్స ఫలన్తి **సామఞ్ఞఫలం**.

ఓజవన్తేనాతి సభావసమ్పన్నేన. **సుచినాతి** కిలేసాసుచివిరహతో పరిసుద్ధేన. **సుఖేనాతి** అనుత్తరసుఖేన. **అభిసన్దితన్తి** సబ్బసో లూఖభావాపగమనేన సినేహితం. **సాతాతిసాతేనాతి** మహగ్గతసాతతో, లోకుత్తరకుసలసాతతో చ అతివియ సాతేన మధురేన. మగ్గసుఖతోపి హి ఫలసుఖం సన్తతరతాయ పణీతతరం. **అమతేన** సమ్మోదితం. ‘‘**మధుం వియా**’’తి ఇమినా సాతాతిసాతతంయేవ విభావేతి.

తస్స అరియస్స ఫలస్స రసభూతం సారభూతం తం సుఖం పఞ్ఞం భావేత్వా యస్మా పణ్డితో విన్దతి పటిలభతీతి యోజనా.

నిరోధసమాపత్తికథావణ్ణనా

౮౮౭. తత్రాతి తస్మిం "నిరోధసమాపత్తియా సమాపజ్జనసమత్థతా"తి సంఖిత్తవచనే. **ఇదం** సరూపాదివసేన **పఞ్హాకమ్మం. కత్థాతి** కస్మిం భవే.

౮౮౮. అనుపుబ్బనిరోధవసేనాతి విపస్సనానుగతా అట్ఠ సమాపత్తియో ఆరోహన్తేన తంతంపటిపక్ఖనిరోధముఖేన తిణ్ణం సఙ్ఖారానం అనుపుబ్బతో నిరోధవసేన. యథాపరిచ్ఛిన్నకాలం యా చిత్తచేతసికానం అప్పవత్తి, అయం నిరోధసమాపత్తీతి అత్థో. **కే సమాపజ్జన్తి, కే న సమాపజ్జన్తీ**తి కామం సమాపజ్జనసమత్థా పధానతాయ పఠమం పుచ్ఛితా, తబ్బిస్సజ్జనం పన గరుభావతో పచ్ఛా విస్సజ్జేతుం అసమాపజ్జనకే తావ దస్సేన్తో "**సబ్బేపి...పే.... న సమాపజ్జన్తీ**"తి ఆహ యథా "వామం ముఞ్చ, దక్ఖిణం గణ్హా"తి. తత్థ "**సబ్బేపీ**"తి ఇదం పుథుజ్జనాదీనం తిణ్ణం విసేసనం. తే హి అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం లాభినోపి అలాభినో వియ సమాధిస్మిం అపరిపూరకారితాయ నిరోధం సమాపజ్జితుం న సక్కోన్తి. కామచ్ఛన్దాదిసముచ్ఛిన్దనేన హి సమాధిస్మిం పరిపూరకారితా, న ఝానాధిగమమత్తేన. **అనాగామినో, అరహన్తో**తి ఏత్థ సుక్ఖవిపస్సకా చ అనాగామినో, సుక్ఖవిపస్సకా చ అరహన్తోతి సుక్ఖవిపస్సకసద్దో పచ్చేకం యోజేతబ్బో. ఉభయేపి చేతే సతిపి విపస్సనాబలే సమాధిబలస్స అభావతో నిరోధం న సమాపజ్జన్తి. అనుపుబ్బవిహారసమ్భవతఞ్హేత్థ సమాధిబలం ఇచ్ఛితబ్బం. పురిమకా పన తయో సతిపి సమాధిబలే విపస్సనాబలస్స అభావతో, అపరిపుణ్ణత్తా చ సమాపజ్జితుం న సక్కోన్తి. అపరిపుణ్ణతా చస్స సఙ్ఖారానం న సమ్మా పరిమద్దితత్తా. **అట్ఠ సమాపత్తి...పే.... సమాపజ్జన్తీ**"తి వత్వా తత్థ కారణం పాళివసేనేవ దస్సేతుం "**ద్వీహి బలేహీ**"తిఆది వుత్తం. **తయో చ సఙ్ఖారానన్తి** ఏత్థ **తయోతి** సామిఅత్థే పచ్చత్తవచనం, తిణ్ణన్తి అత్థో. **ఞాణచరియాహీతి** ఞాణప్పవత్తీహి. **నిరోధసమాపత్తియాతి** నిరోధసమాపజ్జనాయ ఞాణం. **అయఞ్చ సమ్పదాతి** అయం బలద్వయసమన్నాగమాదికా యథావుత్తనిరోధసమాపత్తిఆవహా సమ్పత్తి. **అనాగామిఖీణాసవేతి** అనాగామినో చేవ ఖీణాసవే చ.

౮౮౯. సమథబలన్తి కామచ్ఛన్దాదికే పచ్చనీకధమ్మే సమేతీతి సమథో, సో ఏవ పటిపక్ఖేహి అకమ్పియట్ఠేన బలం. అనిచ్చాదివసేన వివిధేహి ఆకారేహి పస్సతీతి విపస్సనా, సా ఏవ వుత్తనయేన బలన్తి **విపస్సనాబలం. నేక్ఖమ్మవసేనాతిఆదీసు** కామచ్ఛన్దవిక్ఖమ్భనస్స నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పస్స, అలోభపధానస్స వా తథాపవత్తకుసలచిత్తుప్పాదస్స వసేన చిత్తస్స ఏకగ్గతాసఙ్ఖాతో యో అవిక్ఖేపో, తం **సమథబలం**. బ్యాపాదవిక్ఖమ్భనస్స అబ్యాపాదవితక్కస్స, అదోసపధానస్స వా తథాపవత్తకుసలచిత్తుప్పాదస్స వసేనేవ. థినమిద్ధవిక్ఖమ్భికాయ విభూతం కత్వా మనసికరణేన ఉపట్ఠితఆలోకసఞ్ఞాయ వసేన. ఉద్ధచ్చవిక్ఖమ్భనస్స అవిక్ఖేపస్స సమాధానస్స వసేన. సకలమిచ్ఛావితక్కవిక్ఖమ్భనస్స సిఖాపత్తఆనాపానస్సతిసిద్ధపటినిస్సగ్గానుపస్సిఅస్సాసపస్సాసానం వసేన చిత్తస్స ఏకగ్గతాసఙ్ఖాతో యో అవిక్ఖేపో, తం **సమథబలన్తి** అత్థయోజనా.

ఏవం ఉపచారస్స ఝానస్స వసేన సమథబలం దస్సేత్వా ఇదాని తం అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం వసేన పటిపక్ఖేహి అనభిభవనీయతాయ చ బలప్పత్తివసేన దస్సేతుం "**పఠమజ్ఝానేనా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **నీవరణేతి** నీవరణనిమిత్తం నీవరణపచ్చయా. **న కమ్పతి** ఝానసమఙ్గిపుగ్గలో, ఝానసమ్పయుత్తసమాధి వా. సో హి విసేసతో ఇధ "సమథబల"న్తి అధిప్పేతో. తథా హి **కేనట్ఠేన సమథబలన్తి** బలట్ఠో పుచ్ఛితో. **ఉద్ధచ్చేతి** ఉద్ధచ్చనిమిత్తం. **ఉద్ధచ్చసహగతకిలేసేతి** ఉద్ధచ్చేన సమ్పయుత్తమోహఅహిరికాదికిలేసహేతు. **ఖన్ధేతి** ఉద్ధచ్చసమ్పయుత్తచతుక్ఖన్ధనిమిత్తం. **న కమ్పతీతి**తిఆదీని

అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనాని. **కమ్పనం** వా ఠానాపగమో. **చలనం** పరిబ్భమనం. **వేధనం** సన్ధావనం. **ఉద్ధచ్చే** న కమ్పతి, ఉద్ధచ్చసహగతకిలేసే న చలతి, ఉద్ధచ్చసహగతక్ఖన్ధే న వేధతీతి వా యోజేతబ్బం. ఉద్ధచ్చగ్గహణఞ్చేత్థ సమథస్స ఉజుపటిపక్ఖతాయ తదభిభవేన బలప్పత్తిదస్సనత్థం. తేనేతం అట్ఠన్నమ్పి సమాపత్తీనం సాధారణతో కిచ్చాతిసయదస్సనం దట్ఠబ్బం. **ఇదం సమథబల**న్తి యాయం నేక్ఖమ్మాదివసేన లద్ధాయ చిత్తేకగ్గతాయ నీవరణాదీహి అకమ్పనీయతా, తాని చ అభిభవిత్వా అవట్ఠానం, ఇదం సమథబలం.

ఇదాని విపస్సనాబలం నిద్దిసన్తో యస్మా విపస్సనా సఙ్ఖేపతో సత్తహి అనుపస్సనాహి సఙ్గహితా, తస్మా తతో తతో సమాపత్తితో వుట్ఠాయ తాసం వసేన అనుపస్సనా కాతబ్బా, తత్తకేనేవ చేత్థ అనుపస్సనాకిచ్చం పరిపుణ్ణం హోతీతి **''అనిచ్చానుపస్సనా విపస్సనాబలం...పే.... పటినిస్సగ్గానుపస్సనా విపస్సనాబల''**న్తి సరూపతో దస్సేత్వా పున తా హేట్ఠా వుత్తనయేన విసయవిభాగేన దస్సేతుం **''రూపే అనిచ్చానుపస్సనా''**తిఆది వుత్తం. ఇధాపి పటిపక్ఖేహి అనభిభవనీయతావ బలట్ఠోతి దస్సేతుం **''కేనట్ఠేన విపస్సనాబల''**న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **అవిజ్జాయాతి** ద్వాదససు అకుసలచిత్తుప్పాదేసు అవిజ్జానిమిత్తం. **అవిజ్జాసహగతకిలేసే**తి అవిజ్జాయ సమ్పయుత్తలోభదోసాదికిలేసవత్థునిమిత్తం. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అవిజ్జగ్గహణఞ్చేత్థ విపస్సనాయ ఉజుపటిపక్ఖతాయ తదభిభవేన బలప్పత్తిదస్సనత్థం. తేనేతం సత్తన్నమ్పి అనుపస్సనానం సాధారణతో కిచ్చాతిసయదస్సనం దట్ఠబ్బం. **ఇదం విపస్సనాబల**న్తి యాయం అనిచ్చానుపస్సనాదివసేన లద్ధస్స విపస్సనాఞాణస్స నిచ్చసఞ్ఞాదినిమిత్తం అకమ్పనీయతా, తా చ అభిభవిత్వా అవట్ఠానం, ఇదం విపస్సనాబలం.

వితక్కవిచారా వచీసఙ్ఖారా వాచం సఙ్ఖరోన్తి పవత్తేన్తీతి కత్వా. తేనాహ ''పుబ్బే ఖో, ఆవుసో విసాఖ, వితక్కేత్వా విచారేత్వా పచ్ఛా వాచం భిన్దతి, తస్మా వితక్కవిచారా వచీసఙ్ఖారో''తి (మ. ని. ౧.౪౬౩; సం. ని. ౪.౩౪౮). తే పన దుతియజ్ఝానే వూపసన్తా హోన్తీతి ఆహ **''దుతియజ్ఝానం...పే.... పటిప్పస్సద్ధా హోన్తీ''**తి. కాయేన సఙ్ఖరీయన్తీతి **కాయసఙ్ఖారా,** అస్సాసపస్సాసా. తథా హి వుత్తం ''అస్సాసపస్సాసా ఖో, ఆవుసో విసాఖ, కాయికా ఏతే ధమ్మా కాయప్పటిబద్ధా, తస్మా అస్సాసపస్సాసా కాయసఙ్ఖారో''తి (మ. ని. ౧.౪౬౩; సం. ని. ౪.౩౪౮). తే పన యస్మా చతుత్థజ్ఝానే వూపసన్తా హోన్తి, తస్మా ఆహ **''చతుత్థజ్ఝానం...పే.... పటిప్పస్సద్ధా హోన్తీ''**తి. చిత్తేన సఙ్ఖరీయన్తీతి **చిత్తసఙ్ఖారా,** సఞ్ఞా వేదనా. తథా హి వుత్తం ''సఞ్ఞా చ వేదనా చ చేతసికా ఏతే ధమ్మా చిత్తప్పటిబద్ధా, తస్మా సఞ్ఞా చ వేదనా చ చిత్తసఙ్ఖారో''తి (సం. ని. ౧.౪౬౩; సం. ని. ౪.౩౪౮). తే పన యస్మా నిరోధం సమాపన్నస్స వూపసమన్తి, తస్మా వుత్తం **''సఞ్ఞావేదయిత...పే.... పటిప్పస్సద్ధా హోన్తీ''**తి.

ఞాణచరియాసు వివట్టానుపస్సనాగ్గహణేనేవ తస్స ఆదిభూతా సేసానుపస్సనాపి గహితావ హోన్తి తదవినాభావతో. **మగ్గో ఞాణచరియా, ఫలసమాపత్తి ఞాణచరియాతి** మగ్గఫలసమాపత్తీనం ఞాణచరియాభావవచనం మగ్గఫలధమ్మానం ఞాణపధానత్తా, ఞాణేన వా ఇన్ద్రియాధిపతిహేతుమగ్గపచ్చయాదివసేన సాతిసయపచ్చయభూతేన సేసా మగ్గఫలధమ్మా చరితా పవత్తితాతి కత్వా తథా వుత్తం. సమాధిచరియాసుపి ఏసేవ నయో . **ఇమాహి సోళసహీ**తి అట్ఠన్నం అనుపస్సనానం, అట్ఠన్నఞ్చ మగ్గఫలఞాణానం వసేన ఇమాహి సోళసహి ఞాణపవత్తీహి.

నవహి సమాధిచరియాహీతి అట్ఠ సమాపత్తియో అట్ఠ సమాధిచరియా, తాసం ఉపచారసమాధి ఉపచారసమాధిభావనాసామఞ్ఞేన ఏకా సమాధిచరియాతి ఏవం నవహి సమాధిచరియాహి. తేనాహ ''**పఠమజ్ఝానం సమాధిచరియా**''తిఆది. **పఠమజ్ఝానపటిలాభత్థాయ వితక్కో చా**తిఆది నానావజ్జనుపచారవసేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం, ఉపరిసమాపత్తీనమ్పి ఉపచారస్స తథేవ వుత్తత్తా. న హి ఏకావజ్జనే చతుత్థజ్ఝానాదిఉపచారే పీతిఆదయో సమ్భవన్తి. ఏత్థ చ "పఠమజ్ఝానపటిలాభత్థాయా"తిఆదివచనేన ఉపచారసమాధిస్సాపి పారిపూరీ ఇచ్ఛితబ్బాతి దస్సేతి. కిం పనేత్థ సమథబలసమాధిచరియానం నానత్తం, కిం వా విపస్సనాబలలోకియఞాణచరియానం? యథా సమథబలేపి "నేక్ఖమ్మవసేనా"తిఆదినా ఉపచారసమాధినా సద్ధిం అట్ఠసు సమాపత్తీసు అప్పనాసమాధియేవ వుత్తో, తథా సమాధిచరియాసు, విపస్సనాబలలోకియఞాణచరియాసు చ విపస్సనావ వుత్తాతి? కిఞ్చాపి వుత్తా, వివట్టానుపస్సనా పన పురేచరఞాణాదివిపస్సనాబలే అవుత్తా ఏవ ఞాణచరియాసు వుత్తా. అపిచ పటిపక్ఖేహి అకమ్పియట్ఠో **బలట్ఠో**, పఞ్చన్నం వసీభావానం వసేన సుచిణ్ణతా **చరియట్ఠో**, ఏతేనేవ సమథబలసమాధిచరియానమ్పి నానత్తం సంవణ్ణితన్తి దట్ఠబ్బం.

వసీభావతా పఞ్ఞాతి ఏత్థ వసో ఏతస్స అత్థీతి వసీ, తస్స భావో వసీభావో, సా ఏవ వసీభావతా. ''**వసియో**''తి పన పాళియం ఇత్థిలిఙ్గవసేన వుత్తత్తా తాయో దస్సేతుం ''**వసీతి పఞ్చ వసియో**''తిఆది వుత్తం. తత్థ ఝానం ఆవజ్జన్తస్స నిరన్తరం ఝానఙ్గేసు చిత్తప్పవత్తనసమత్థతా **ఆవజ్జనవసీ**. సమాపజ్జితుకామస్స సీఘం ఝానం సమాపజ్జనసమత్థతా **సమాపజ్జనవసీ**. అచ్ఛరామత్తం వా కతిపయచ్ఛరామత్తం వా ఖణం ఝానం ఠపేతుం సమత్థతా **అధిట్ఠానవసీ**. తథేవ లహుం వుట్ఠాతుం సమత్థతా **వుట్ఠానవసీ. పచ్చవేక్ఖణవసీ** పన ఆవజ్జనవసియా ఏవ సిజ్ఝతి. పచ్చవేక్ఖణజవనానేవ హి తత్థ ఆవజ్జనానన్తరానీతి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన హేట్ఠా ఆగతో ఏవ. అయఞ్చ వసీభావో సమాధిచరియానం వసేన వుత్తో. ఞాణచరియాసు పన లోకుత్తరానం ఞాణచరియానం వసీభావాపాదనకిచ్చం నామ నత్థి. పటిపక్ఖస్స సువిహతత్తా సభావసిద్ధో తత్థ వసీభావో, లోకియానం పన పగుణబలవభావాపాదనేన వసీభావో లబ్భతేవ.

౮౭౦. **ఉక్కట్ఠనిద్దేసో**తి అనవసేసనిద్దేసో. **చుద్దసహి ఞాణచరియాహి హోతి** అగ్గమగ్గఫలానం అనధిగతత్తాతి. **యది ఏవన్తి** యది ఉక్కట్ఠనిద్దేసవసేన "సోళసహి ఞాణచరియాహీ"తి వుత్తం, తతో అవకంసవసేనపి ఇచ్ఛితబ్బం, **ఏవం** సన్తే **కిం న హోతి** నిరోధసమాపజ్జనన్తి అధిప్పాయో. పఞ్చ కామగుణా వత్థుభూతా ఏతస్స సన్తీతి **పఞ్చకామగుణికో**, కామరాగో. **అప్పహీనత్తా** అసముచ్ఛిన్నత్తా. న హి కామరాగస్స విక్ఖమ్భనప్పహానమత్తం నిరోధస్స అధిట్ఠానం భవితుం సక్కోతి. **తస్మా**తి సమాధిపారిపన్థికస్స కామరాగస్స సుపహీనత్తా. ఏతేన కామం మగ్గఫలఞాణచరియా లోకియఞాణసమాధిచరియా వియ నిరోధసమాపజ్జనే సరూపేన న వినియుజ్జన్తి తదా అప్పవత్తనతో, తస్స తస్స పన పటిపక్ఖస్స సముచ్ఛిన్దనేన బలచరియానం విసేసపచ్చయతాయ నిరోధసమాపత్తియా అధిట్ఠానం హోతీతి దస్సేతి. **ఏసా**తి అనాగామీ. ఇదఞ్హి "నిరోధా వుట్ఠహన్తస్సా"తిఆదివచనం అనాగామినోవ నిరోధా వుట్ఠానం సన్ధాయ వుత్తం "నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకుసల"న్తి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౧౭) వచనతో, అఞ్ఞథా "నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకిరియా"తి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౧౭) వుచ్చేయ్య.

౮౭౧. ''**పఞ్చవోకారభవే**''తి కస్మా వుత్తం, నను చతువోకారభవేపి అరూపజ్ఝానవసేన యథారహం అనుపుబ్బసమాపత్తి లబ్భతీతి? కామం లబ్భతి, సా పన "అనుపుబ్బసమాపత్తీ"తి న వుచ్చతి ఏకదేసభావతో. అట్ఠసమాపత్తివసేనేవ చ "అనుపుబ్బసమాపత్తీ"తి వుచ్చతీతి దస్సేన్తో ఆహ ''**పఠమజ్ఝానాదీనం ఉప్పత్తి నత్థీ**''తి. **వత్థుస్స అభావా**తి హదయవత్థునో అభావాతి వదన్తి, కరజకాయసఙ్ఖాతస్స పన వత్థునో అభావాతి అత్థో. యది హి ఆరుప్పే నిరోధం

సమాపజ్జేయ్య, చిత్తచేతసికానం, అఞ్ఞస్స చ కస్సచి అభావతో అపఞ్ఞత్తికోవ భవేయ్య అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బుతసదిసో. కిఞ్చాయం ఉపాదాయ నిరోధం సమాపన్నోతి వుచ్చేయ్య, కిం వా ఏతాయ వత్థుచిన్తాయ. అగ్గవేకల్లతోవ నత్థి ఆరుప్పే నిరోధసమాపత్తిసమాపజ్జనం.

౮౭౨. సఙ్ఖారానం పవత్తిభేదేతి సఙ్ఖతధమ్మానం ఖణే ఖణే ఉప్పజ్జనే, భిజ్జనే చ, తేసం వా కుసలాదిభేదభిన్నే యథారహం తీహి దుక్ఖతాహి ఉపద్దుతే పవత్తివిభాగే. చిత్తచేతసికవిగమేహి రూపధమ్మేసు లబ్భమానాపి సఙ్ఖారదుక్ఖతా అబ్బోహారికతం ఆపజ్జతి. **ఉక్కణ్ఠిత్వా**తి నిబ్బిన్దిత్వా. **నిబ్బానం పత్వా**తి అనుపాదిసేసనిబ్బానం పత్వా వియ. **సుఖన్తి** నిద్దుక్ఖం.

౮౭౩. సమథవిపస్సనావసేనాతి యుగనద్ధానం వియ అఞ్ఞమఞ్ఞూపకారితాయ సహితానం వసేన. **ఉస్సక్కిత్వా**తి ఉక్కంసం పత్వా యావ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనా, యావ చ అనులోమఞాణా ఆరుహిత్వా. **నిరోధయతో**తి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం సమాపజ్జిత్వా తం నిరోధేన్తస్స. అఞ్ఞస్స కస్సచిపి చిత్తస్స అనుప్పజ్జనేన **ఏవమస్సా** నిరోధసమాపత్తియా **సమాపజ్జనం హోతి. ‘‘యో హీ’’**తిఆదినా ‘‘సమథవిపస్సనావసేనా’’తి వుత్తమేవత్థం బ్యతిరేకముఖేన వివరతి. **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తిం పత్వా తిట్ఠతి** తదుద్ధం సుద్ధసమథవిపస్సనాయ అభావతో. **యో విపస్సనావసేనేవ ఉస్సక్కతి** సచే అరియో ఫలసమాపత్తత్థికో, సో అత్తనో **ఫలసమాపత్తిం పత్వా తిట్ఠతి**. అథ పుథుజ్జనో, సేఖో వా మగ్గత్థికో తాయ చే విపస్సనాయ మగ్గం పత్వా ఫలే ఠితో, సోపి ఫలసమాపత్తిం పత్వా తిట్ఠతిచ్చేవ వుచ్చతి. **సో**తి ఉభయవసేన పటిపన్నో. **తన్తి** నిరోధసమాపత్తిం.

౮౭౪. యేన ఫలద్వయసమన్నాగమాదినా నిరోధం సమాపజ్జితుం సమత్థో హోతి, సో విధి పగేవ విభావితోతి సమాపజ్జనాకారమేవ దస్సేన్తో **‘‘కతభత్తకిచ్చో’’**తిఆదిమాహ. తఞ్హి సబ్బాసమ్పి భావనానం సాధారణం పుబ్బకిచ్చం. **తత్థ సఙ్ఖారే**తి తస్మిం పఠమజ్ఝానే, పఠమజ్ఝానచిత్తుప్పాదే వా సఙ్ఖారే.

‘‘విపస్సతీ’’తి వుత్తం, కీదిసీ పనేత్థ విపస్సనా ఇచ్ఛితబ్బాతి తం నిద్ధారణత్థం **‘‘విపస్సనా పనేసా’’**తిఆదినా తమేవ విపస్సనం తిధా భిన్దిత్వా దస్సేతి. **మన్దా** చే విపస్సనా, దన్ధాభిఞ్ఞం మగ్గం సాధేతి. **తిక్ఖా** చే, ఖిప్పాభిఞ్ఞన్తి అయం మన్దతిక్ఖతాయ విసేసో. లక్ఖణప్పత్తా పన విపస్సనా మగ్గస్స పచ్చయో హోతియేవాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ఆహ **‘‘సఙ్ఖార... పే.... హోతియేవా’’**తి. **తిక్ఖావ వట్టతి** సఙ్ఖారారమ్మణేపి సతి సబ్బసఙ్ఖారేహి వివట్టనాకారేనేవ పవత్తనతో, మగ్గో వియ విసఙ్ఖారగతస్స ఫలస్స పచ్చయభావతో చ. తేనాహ **‘‘మగ్గభావనాసదిసా’’**తి. యస్మా అతిమన్దా సమథాదికా సఙ్ఖారానం నిరోధనే అసమత్థా సమథనిట్ఠా హోతి, అతితిక్ఖా ఞాణాదికా సాతిసయం సఙ్ఖారేసు దోసదస్సనే ఫలసమాపత్తినిట్ఠా హోతి, తస్మా వుత్తం **‘‘నాతిమన్దనాతితిక్ఖా వట్టతీ’’**తి. **ఏస** నిరోధసమాపజ్జనకో. **తే సఙ్ఖారే**తి తే పఠమజ్ఝానసఙ్ఖారే.

‘‘తథేవా’’తి ఇమినా ‘‘నాతిమన్దాయ నాతితిక్ఖాయా’’తి ఇమమత్థం ఆకడ్ఢతి. ఏస నయో సేసేసుపి. ‘‘ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ తత్థ సఙ్ఖారే తథేవ విపస్సతీ’’తి వత్తబ్బం, హేట్ఠా వుత్తనయత్తా పన తం అవత్వా **‘‘చతుబ్బిధం పుబ్బకిచ్చం కరోతీ’’**చ్చేవ వుత్తన్తి కేచి, తం తేసం మతిమత్తం. విపస్సనాచారతో హి సమాధిచారో, తస్మా సమాపత్తితో వుట్ఠాయ పుబ్బకిచ్చం కాతబ్బం. తథా హి పరతోపి ‘‘ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ ఇమం పుబ్బకిచ్చం కత్వా’’తిఆదిం (విసుద్ధి. ౨.౮౭౮) వక్ఖతి, న పన ‘‘తత్థ సఙ్ఖారే తథేవ విపస్సిత్వా’’తి.

నానాబద్ధఅవికోపనన్తి అత్తనా అసమ్బద్ధస్స పరిక్ఖారస్స అవినాసనం. యథా తం న వినస్సతి, తథా అధిట్ఠానం. **సఙ్ఘపటిమాననన్తి** సఙ్ఘస్స పటిమాననావజ్జనం. **సత్థుపక్కోసనన్తి** సత్థు పక్కోసనావజ్జనం. **అద్ధానపరిచ్ఛేదన్తి** జీవితద్ధానపరిచ్ఛేదం పుబ్బకిచ్చం కరోతీతి సమ్బన్ధో.

౮౭౩. **అధిట్ఠాతబ్బన్తి** చిత్తం ఉప్పాదేతబ్బం. తథా చిత్తుప్పాదనమేవ హేత్థ అధిట్ఠానం.

చిత్తజరూపాదీనం అనుప్పజ్జనతో, పచ్ఛాజాతపచ్చయాదిఉపత్థమ్భాభావతో చ సత్తాహమేవ తథా సరీరం పవత్తతి, తతో పరం కిలమతీతి సత్తాహమేవ పరిచ్ఛిన్దిత్వా నిరోధం సమాపజ్జన్తీతి వదన్తి.

సమాపత్తివసేనేవాతి నిరోధసమాపత్తివసేనేవ. **నం** అగ్గిఆదిఅన్తరాయం **రక్ఖతి** సమాపన్నకో అధిట్ఠానవసేనాతి అధిప్పాయో. **ఆయస్మతో సఞ్జీవస్సాతిఆదీసు** యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా **ఇద్ధికథాయం** (విసుద్ధి॰ ౨.౩౭౪) వుత్తమేవ.

౮౭౯. **ఏతస్సాతి** నిరోధం సమాపజ్జన్తస్స, నిరోధసమాపజ్జనస్స వా. **తస్మిం సమయేతి** తస్మిం తస్స భిక్ఖునో ఉపసఙ్కమనసమయే వుట్ఠాతియేవ. కాలపరిచ్ఛేదసదిసఞ్హేతం.

ఏవం గరుకాతి అగ్గిఆదీహిపి అనభిభవనీయం నిరోధం సమాపన్నం సమాపత్తితో వుట్ఠాపనతో ఏవం గరుకా హి **సఙ్ఘస్స ఆణా నామ,** తస్మా అత్తనో హితసుఖం ఆకఙ్ఖన్తేన జీవితహేతుపి సఙ్ఘస్స ఆణా న అతిక్కమితబ్బాతి అధిప్పాయో.

౮౭౭. **న పక్కోసతి** "సత్థా తం, ఆవుసో, ఆమన్తేతీ"తి. "వుట్ఠహిస్సామీ"తి ఆవజ్జితబ్బన్తి సమ్బన్ధో.

౮౭౮. **జీవితద్ధానస్సాతి** అత్తనో జీవితకాలస్స జీవితప్పవత్తియా. ఆయు ఏవ **ఆయుసఙ్ఖారా.** "ఆయుఉస్మావిఞ్ఞాణానీ"తి చ వదన్తి, తే చస్స పకతిచిత్తస్సేవ ఆరమ్మణం హోన్తి. **అన్తోనిరోధే** మరణం నత్థి చరిమభవజ్గేన మీయనతో. **ఆవజ్జిత్వావ సమాపజ్జితబ్బం** "సహసా మరణం మా అహోసీ"తి. సహసా హి మరణే అఞ్ఞాబ్యాకరణభిక్ఖుఓవాదదానసాసనానుభావదీపనానం అనిస్సరో సియా, అనాగామినో వా అగ్గమగ్గానధిగమో సియా. **అవసేసన్తి** నానాబద్ధఅవికోపనాదితివిధమ్పి పుబ్బకిచ్చం. **వుత్తం** అట్ఠకథాయం.

౮౭౯. కిఞ్చాపి "ఏకం వా ద్వే వా"తి అనియమేత్వా వియ వుత్తం, ద్వే వారే ఏవ పన నియమతో వదన్తి. **చిత్తవారేతి** నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనచిత్తవారే. **నిరోధం ఫుసతీతి** అచిత్తకభావమేవాహ. **నిరోధస్స పయోగత్తాతి** చిత్తనిరోధాయ పయోగభావతో, బలద్వయసమ్భరణాదిపయోగస్స చిత్తనిరోధత్తాతి అత్థో. సమథవిపస్సనాబలసమన్నాగమో, ఞాణసమాధిచరియావసీభావో చేత్థ అఞ్ఞమఞ్ఞానతివత్తనవసేనేవ ఇచ్ఛితబ్బోతి ఆహ "**ద్వే సమథవిపస్సనాధమ్మే యుగనద్ధే కత్వా**"తి. **అనుపుబ్బనిరోధస్స పయోగోతి** పఠమజ్ఝానాదీనం, తదనుపస్సనానఞ్చ అనుపుబ్బతో నిరోధనస్సాయం పయోగో. **ఇదం** వుత్తనయేన **అట్ఠసమాపత్తిఆరోహనం న నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తియా** సమాపజ్జనస్స. తస్మా ద్విన్నం చిత్తానం ఉపరి చిత్తాని న పవత్తన్తీతి యోజనా.

పరతో అచిత్తకో భవితుం న సక్కోతీతి సకలం యథాపరిచ్ఛిన్నకాలం అచిత్తకో భవితుం న సక్కోతి. తఞ్చ ఖో సఙ్ఘపటిమాననసత్థుపక్కోసనఅద్ధానపరిచ్ఛేదావజ్జనానం అకరణేన, న నానాబద్ధఅవికోపనస్స. తస్స హి అకరణేన కదాచి కేవలం తాదిసస్స పరిక్ఖారస్స అవినాసో న సియా, న నిరోధసమాపత్తివిబన్ధో. అయఞ్చ అత్థో **మహానాగత్థేరవత్థునా**

విభావితో ఏవ. ఏవం సన్తే తీహి ఆకారేహి నిరోధసమాపత్తియా వుట్ఠానం హోతీతి ఆపజ్జతి, తస్మా తం న సారతో పచ్చేతబ్బం. **పటినివత్తిత్వా పున ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనేయేవ పతిట్ఠాతీ**తి ఇమినా సమాపత్తియా విబన్ధే జాతే ఏవం హోతీతి దస్సేతి, అవిబన్ధేనేవ పన యథాపరిచ్ఛిన్నకాలవీతిక్కమనే ఫలచిత్తుప్పత్తియా వుట్ఠానం హోతి. ఏవఞ్చ కత్వా గమ్భీరకన్దరోరుఘ్ళతత్తపాసాణక్కన్తపురిసనిదస్సనమ్పి సమత్థితం హోతీతి కేచి వదన్తి. అపరే పన "పుబ్బకిచ్చస్స అకతత్తా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం సమాపన్నమత్తోవ 'పటినివత్తిత్వా ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనే పతిట్ఠాతీ'తి వుత్తత్తా సఙ్ఘపటిమానానాదిఏకచ్చపుబ్బకిచ్చాకరణే అఙ్గవేకల్లతో నిరోధసమాపత్తిసమాపజ్జనం న ఇజ్ఝతేవా"తి వదన్తి. వత్తసదిసఞ్హేతం నిరోధసమాపత్తియా, యదిదం పుబ్బకిచ్చకరణం. తస్మా తత్థ యం గరుతరం, తస్స అకరణం సమాపజ్జనం విబన్ధతీతి అపరే. వీమంసిత్వా గహేతబ్బం. "ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనే పతిట్ఠాతీ"తి చ ఇదం పున ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనస్స సమాపజ్జితబ్బత్తా వుత్తం. సమాపజ్జిత్వా హి వుట్ఠాయ పుబ్బకిచ్చస్స కాతబ్బత్తా.

యథా పనాతిఆది కతపుబ్బకిచ్చతాసామఞ్ఞేన ఉపమాసంసన్దనం.

౮౮౦. అస్సాతి నిరోధసమాపత్తియా. "**కాలపరిచ్ఛేదవసేనా**"తిఆదినా చతూహి ఆకారేహి నిరోధసమాపత్తియా ఠానం దస్సేతి.

౮౮౧. వివేకనిన్నన్తి నిస్సరణవివేకనిన్నం, పగేవ సఙ్ఖారవిముఖతాయ, ఫలచిత్తుప్పత్తియా చాతి వేదితబ్బం.

౮౮౨. ఊసఙ్ఖారత్తయపటిప్పస్సద్ధియా, అవసేసచేతసికవిఞ్ఞాణాభావేన రూపధమ్మమత్తావసేసతాయ చ మతనిరోధసమాపన్నానం అవిసేసం గహేత్వా పుచ్ఛా "**మతస్స చ సమాపన్నస్స చ కో విసేసో**"తి. కామం నేసం సఙ్ఖారత్తయపటిప్పస్సద్ధిఆదీహి అవిసేసో, రూపధమ్మమత్తావసేసతాయ పన ఆయుఉస్మాఇన్ద్రియానం అపగమానపగమనం విసేసోతి దస్సేతుం "**య్వాయ**"న్తిఆది వుత్తం.

౮౮౩. సభావతోతి సభావధమ్మతో, పరమత్థతోతి అత్థో. పరమత్థతో హి విజ్జమానానం సఙ్ఖతాదిభావేన వత్తబ్బతం లభతి, న అవిజ్జమానం. **సమాపజ్జన్తస్స వసేనా**తి యస్మా సమాపజ్జన్తస్స అరియపుగ్గలస్స సమథవిపస్సనాధమ్మే యుగనద్ధే కత్వా అట్ఠ సమాపత్తియో ఆరోహన్తస్స అనుక్కమేన సఙ్ఖారానం పటిప్పస్సమ్భనపయోగనిబ్బత్తియా నిరోధసమాపత్తి నిప్ఫన్నా నామ హోతి, తస్మా తం పయోగనిబ్బత్తిం ఉపాదాయ "**నిప్ఫన్నా**"**తి వత్తుం వట్టతి.**

సఙ్ఖారవూపసమతో, సన్తధమ్మసమన్నాగతతో చ **సన్తం.** అరియేహి ఏవ నిసేవితబ్బత్తా **అరియనిసేవితం.** తిస్సన్నమ్పి దుక్ఖతానం నిబ్బుతభావతో **నిబ్బానమితి సఙ్ఖం ఉపాగతం. అరియం పఞ్ఞ**న్తి సువిసుద్ధం మగ్గఫలపఞ్ఞం. **ఇమిస్సాపీ**తి నిరోధసమాపత్తియా. **సమాపత్తిసమత్థతా**తి సమాపజ్జనసమత్థతా.

ఆహునేయ్యభావాదిసిద్ధికథావణ్ణనా

౮౮౪. ఆహునేయ్యభావాదిసిద్ధీతి ఆహునేయ్యపాహునేయ్యదక్ఖిణేయ్యఅఞ్జలికరణీయఅనుత్తరపుఞ్ఞక్ఖేత్తభావసిద్ధి. **అవిసేసేనా**తి దస్సనమగ్గపఞ్ఞాదివిసేసేన వినా, **ఏతిస్సా** లోకుత్తరపఞ్ఞాయ. ఆనేత్వా హునితబ్బన్తి ఆహునం, దూరతోపి ఆనేత్వా దాతబ్బదానం, తం పటిగ్గహేతుం యుత్తోతి **ఆహునేయ్యో.** పాహునం వుచ్చతి ఆగన్తుకదానం, తం పటిగ్గహేతుం

యుత్తోతి **పాహునేయ్యో**. దక్ఖిణం అరహతీతి **దక్ఖిణేయ్యో**, అఞ్జలికరణం అఞ్జలికమ్మం, తం అరహతీతి **అఞ్జలికరణీయో**. అనుత్తరం ఉత్తమం సత్థానం పుఞ్ఞవిరుహనట్ఠానన్తి **అనుత్తరం పుఞ్ఞక్ఖేత్తం లోకస్సా**తి అయమేత్థ సఙ్ఖేపో. విత్థారో పన హేట్ఠా వుత్తోయేవ.

౮౮౬. **మన్దాయ విపస్సనాయ ఆగతో**తి అతిక్ఖాయ విపస్సనాయ వసేన పఠమమగ్గపఞ్ఞం భావేత్వా సోతాపన్నభావం ఆగతో. సద్ధాదీనం ముదూనం ఇన్ద్రియానం వసేన **ముదిన్ద్రియోపి** సమానో. **సత్తక్ఖత్తుపరమో**తి సత్తక్ఖత్తుం పరమా భవూపపత్తి అత్తభావగ్గహణం, తతో పరం అట్ఠమం భవం నాదియతీతి సత్తక్ఖత్తుపరమో. **సంసరిత్వా**తి పటిసన్ధిగ్గహణవసేన అపరాపరం గన్త్వా. **దుక్ఖస్సన్తం కరోతీ**తి వట్టదుక్ఖస్స పరియన్తం పరియోసానం కరోతి. అయం కాలేన దేవలోకస్స, కాలేన మనుస్సలోకస్సాతి మిస్సకస్స భవస్స వసేన ''**సత్తసుగతిభవే సంసరిత్వా**''తి వుత్తో. కులతో కులం గచ్ఛతీతి **కోలంకోలో**. సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియతో పట్ఠాయ హి నీచకులే ఉపపత్తి నామ నత్థి, మహాభోగకులేసుయేవ నిబ్బత్తతీతి అత్థో. **ద్వే వా తీణి వా కులానీ**తి దేవమనుస్సవసేన ద్వే వా తయో వా భవే. ఇతి అయమ్పి మిస్సకభవేనేవ కథితో. దేసనామత్తమేవ చేతం "ద్వే వా తీణి వా"తి. యావ ఛట్ఠభవా సంసరన్తోపి కోలంకోలోవ హోతి. అత్తభావగ్గహణసఙ్ఖాతం ఏకంయేవ ఖన్ధబీజం ఏతస్స అత్థీతి **ఏకబీజీ**. ''**మానుసకం భవ**''న్తి ఇదమ్పి దేసనామత్తం. "దేవభవం నిబ్బత్తేతీ"తిపి వత్తుం వట్టతియేవ. కో పనేతేసం ఇమం పభేదం నియమేతీతి? తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనా. సచే హి ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనా బలవతీ హోతి, ఏకబీజీ నామ హోతి. తతో మన్దాయ కోలంకోలో, తతో మన్దతరాయ సత్తక్ఖత్తుపరమో.

౮౮౭. పటిసన్ధివసేన సకిం ఆగచ్ఛతీతి సకదాగామీ. **సకిదేవా**తి ఏకవారంయేవ. ''**ఇమం లోకం ఆగన్త్వా**''తి ఇమినా పఞ్చసు సకదాగామీసు చత్తారో వజ్జేత్వా ఏకోవ గహితో. ఏకచ్చో హి ఇధ సకదాగామిఫలం పత్వా ఇధేవ పరినిబ్బాతి, ఏకచ్చో ఇధ పత్వా దేవలోకే పరినిబ్బాతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా తత్థేవ పరినిబ్బాతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాతి. ఇమే చత్తారోపి ఇధ న గహితా. యో పన ఇధ పత్వా దేవలోకే యావతాయుకం వసిత్వా పున ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాతి, అయం ఇధ గహితో.

౮౮౮. పటిసన్ధివసేన ఇధ అనాగమనతో **అనాగామీ**. **ఇన్ద్రియవేమత్తతావసేనా**తి సద్ధాదీనం విముత్తిపరిపాచకఇన్ద్రియానం పరోపరియత్తేన. **పఞ్చధా ఇధ విహాయ నిట్ఠో హోతీ**తి సో అనాగామీ అన్తరాపరినిబ్బాయిఆదిభావేన పఞ్చపకారేన ఇమం లోకం పజహిత్వా పరినిబ్బాయనకో హోతి. ఆయువేమజ్ఝస్స అన్తరాయేవ కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బాయనతో **అన్తరాపరినిబ్బాయీ** . **ఉపహచ్చా**తి వా ఉపగన్త్వా కాలకిరియం. **అప్పయోగేనా**తి అధిమత్తపయోగేన వినా అప్పకసిరేనేవ తిక్ఖిన్ద్రియతాయ సుఖేనేవ. **సప్పయోగేనా**తి ఏత్థ వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో. ఉద్ధం వా హి భావేన ఉద్ధమస్స తణ్హాసోతం, వట్టసోతం వాతి **ఉద్ధంసోతో**. ఉద్ధం వా గన్త్వా పటిలభితబ్బతో ఉద్ధమస్స మగ్గసోతన్తి **ఉద్ధంసోతో**. పటిసన్ధివసేన అకనిట్ఠభవం గచ్ఛతీతి **అకనిట్ఠగామీ**.

యత్థుపపన్నోతి అవిహాదీసు యత్థ యత్థ ఉపపన్నో. ఇమేసం పన అనాగామీనం పభేదజాననత్థం ఉద్ధంసోతఅకనిట్ఠగామిచతుక్కం వేదితబ్బం – యో హి అవిహతో పట్ఠాయ చత్తారో దేవలోకే సోధేత్వా అకనిట్ఠం గన్త్వా పరినిబ్బాతి, అయం **ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ** నామ. యో పన హేట్ఠా తయో దేవలోకే సోధేత్వా సుదస్సీదేవలోకే ఠత్వా పరినిబ్బాతి, అయం **ఉద్ధంసోతో నఅకనిట్ఠగామీ** నామ. యో ఇతో అకనిట్ఠమేవ గన్త్వా పరినిబ్బాతి, అయం **నఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ** నామ. యో పన హేట్ఠా చతూసు దేవలోకేసు తత్థ తత్థేవ పరినిబ్బాతి, అయం **నఉద్ధంసోతో నఅకనిట్ఠగామీ**

నామ. ఏతే పన అవిహేసు ఉపపన్నసమనన్తరా ఆయువేమజ్ఝం అప్పత్వా, పత్వా చ పరినిబ్బాయనవసేన తయో అన్తరాపరినిబ్బాయినో, ఏకో ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ, ఏకో ఉద్ధంసోతోతి పఞ్చ. తే అసఙ్ఖారససఙ్ఖారపరినిబ్బాయివిభాగేన దస హోన్తి. తథా అతప్పసుదస్ససుదస్సీసూతి చత్తారో దసకా చత్తాలీసం. అకనిట్ఠే పన ఉద్ధంసోతో నత్థి. తయో అన్తరాపరినిబ్బాయినో, ఏకో ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీతి చత్తారో. తే అసఙ్ఖారససఙ్ఖారపరినిబ్బాయివిభాగేన అట్ఠాతి అట్ఠచత్తాలీసం అనాగామినో.

సోతాపన్నా పన పటిపదాభేదేన చత్తారో సత్తక్ఖత్తుపరమా, చత్తారో కోలంకోలా, చత్తారో ఏకబీజినోతి సద్ధాధురేన పటిపన్నా ద్వాదస, తథా పఞ్ఞాధురేనాతి చతువీసతి.

సకదాగామినో సుఞ్ఞతవిమోక్ఖేన విముత్తా పటిపదావసేన చత్తారో, తథా అనిమిత్తఅప్పణిహితవిమోక్ఖేహీతి ద్వాదస.

౮౮౯. తథా అరహన్తో. తే పన ద్వాదస పఞ్ఞావిముత్తా, ద్వాదస ఉభతోభాగవిముత్తా, ద్వాదస తేవిజ్జా, ద్వాదస ఛళభిఞ్ఞా, ద్వాదస పటిసమ్భిదాప్పత్తాతి సమసట్ఠి హోన్తి. ఏవమేతే సద్ధిం పచ్చేకసమ్బుద్ధసమ్మాసమ్బుద్ధేహి ఛచత్తాలీసాధికసతం అరియా. యస్మా తేసం అరియభావసిద్ధి అరియాయ పఞ్ఞాభావనాయ, తేన వుత్తం "ఆహునేయ్యభావాదిసిద్ధిపి ఇమిస్సా లోకుత్తరపఞ్ఞాభావనాయ ఆనిసంసో"తి. లోకియవిజ్జాభిఞ్ఞాహి వినాపి ఉభతోభాగవిముత్తతా హోతీతి ఉభతోభాగవిముత్తో విసుం గహితో. **యం సన్ధాయ వుత్తన్తి** యం చతుత్థమగ్గపఞ్ఞాభావనం సన్ధాయ హేట్ఠా సఙ్ఖేపతో గాథావణ్ణనాయం వుత్తం, తం పన వుత్తాకారం నిగమనవసేన దస్సేతుం **''మగ్గక్ఖణే''**తిఆది వుత్తం. కామం చతూసుపి మగ్గక్ఖణేసు తం జటం విజటేతి నామ, ఫలక్ఖణేసుపి యథారహం విజటితజటో, అగ్గఫలక్ఖణేయేవ పన సబ్బసో విజటితజటో, తతో పరం విజటేతబ్బాయ జటాయ అభావతో. తేనేత్థ హేట్ఠా హేట్ఠిమమగ్గపఞ్ఞాభావనానిసంసస్స వుత్తత్తావ చతుత్థమగ్గపఞ్ఞాభావనావసేన అత్థో వుత్తో.

రతిన్తి అభిరతిం, అభిరుచిన్తి అత్థో. **తత్థాతి** అరియాయ పఞ్ఞాభావనాయ.

౮౯౦. ఇమిస్సా గాథాయాతి ఇమిస్సం గాథాయం. గాథా హి అత్తనో అత్థభూతస్స విసుద్ధిమగ్గస్స ఆధారభావేన వుత్తా, సామివచనం వా ఏతం అత్థస్స తంసమ్బన్ధిభావతో.

పఞ్ఞాభావనానిసంసనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి తేవీసతిమపరిచ్ఛేదవణ్ణనా.

నిగమనకథావణ్ణనా

౮౯౧. ఇమిస్సా దాని గాథాయాతిఆదీనం గాథానం అత్థో హేట్ఠా వుత్తో ఏవ. స్వాయం "విసుద్ధిమగ్గం భాసిస్స"న్తి ఏవం పటిఞ్ఞాతో విసుద్ధిమగ్గో ఏత్తావతా భాసితో హోతీతి సమ్బన్ధో.

౮౯౨. తత్థాతిఆదీసు అయం పదసమ్బన్ధేన సద్ధిం సఙ్ఖేపత్థో – **తేసం** "సీలే పతిట్ఠాయా"తిగాథాయం వుత్తానం సీలాదిప్పభేదానం **అత్థానం పఞ్చన్నమ్పి** మహానికాయానం **అట్ఠకథానయే** అట్ఠకథాతన్తియం తత్థ తత్థ **వుత్తో యో**

వినిచ్ఛయో, యేభుయ్యేన తం సబ్బం సమాహరిత్వా సమానేత్వా నికాయన్తరస్స నికాయగతవాదదోససజ్కరేహి **ముత్తో** సో **నిచ్ఛయో యస్మా పకాసితో, తస్మా విసుద్ధికామేహి యోగీహి ఏతస్మిం విసుద్ధిమగ్గే ఆదరో కరణీయో**యేవాతి.

నిగమనగాథాయో

ఏత్తావతా చ –

సువిసుద్ధసమాచారో, విసుద్ధనయమణ్డితం;
విసుద్ధిమగ్గం లోకస్స, యదచ్ఛన్తవిసుద్ధియా.

అభాసి కరుణావేగ-సముస్సాహితమానసో;
మహేసి విపులోదాత-విసుద్ధిమతిపాటవో.

తస్స అత్థం పకాసేతుం, కథామగ్గం పురాతనం;
నిస్సాయ యా సమారద్ధా, **అత్థసంవణ్ణనా** మయా.

ఆయాచితో సిద్ధగామ-పరివేణనివాసినా;
థేరేన **దాఠనాగేన,** సుద్ధాచారేన ధీమతా.

సా ఏసా పరమత్థానం, తత్థ తత్థ యథారహం;
నిధానతో **పరమత్థ-మఞ్జూసా** నామ నామతో.

సమ్పత్తా పరినిట్ఠానం, అనాకులవినిచ్ఛయా;
అట్ఠాసీతిప్పమాణాయ, పాళియా భాణవారతో.

ఇతి తం సఙ్ఖరోన్తేన, యం తం అధిగతం మయా;
పుఞ్ఞం తస్సానుభావేన, లోకనాథస్స సాసనే.

ఓగాహేత్వా విసుద్ధాయ, సీలాదిపటిపత్తియా;
సబ్బేపి దేహినో హోన్తు, విముత్తిరసభాగినో.

చిరం తిట్ఠతు లోకస్మిం, సమ్మాసమ్బుద్ధసాసనం;
తస్మిం సగారవా నిచ్చం, హోన్తు సబ్బేపి పాణినో.

సమ్మా వస్సతు కాలేన, దేవో రాజా మహీపతి;
సద్ధమ్మనిరతో లోకం, ధమ్మేనేవ పసాసతూతి.

బదరతిత్థవిహారవాసినా ఆచరియధమ్మపాలేన కతా

పరమత్థమఞ్జూసా నామ విసుద్ధిమగ్గమహాటీకా సమత్తా.

విసుద్ధిమగ్గ-మహాటీకా సమత్తా.